

شیخ صدوق

ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویه قمی

کمال الدین

وتمام النعمه

ترجمہ : منصور سلوان

متن ترجمہ
کمال الدین و امام النعمان

تألیف
شیخ صدوق
ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن بابویہ قمی

ترجمہ
منصور پهلوان

شابک: ۶ - ۰۵ - ۷۴۸۹ - ۹۶۴

ابن بابویه، محمد بن علی، ۳۱۱ - ۳۸۱ ق.

[کمال الدین و تمام النعمه، ترجمه]

متن و ترجمه کمال الدین و تمام النعمه / تألیف شیخ صدوق ابی جعفر محمد بن علی بن الحسین

قمی؛ مترجم منصور پهلوان. - سازمان چاپ و نشر دارالحدیث، ۱۳۸۰.

ج ۲

(دوره) ۵۰۰۰ تومان ۱. احادیث شیعہ - قرن ۴ ق. ۲. محمد بن حسن، امام دوازدهم (عج)،

۲۵۶ ق. - احادیث ۳. مهدویت - احادیث. الف. پهلوان، منصور، مترجم. ب. عنوان.

۲۹۷/۲۱۲

BP ۱۲۹ / الف ۲ ک ۸۰۴۱

کمال الدین و تمام النعمه

جلد دوم

تألیف: شیخ صدوق (ره)

ترجمه: منصور پهلوان

تحقیق و تصحیح: علی اکبر غفاری

ناشر: سازمان چاپ و نشر دارالحدیث

نوبت چاپ: اول

چاپخانه: سرور

سال نشر: ۱۳۸۰

تیراژ: ۲۰۰۰ دوره

بهای دوره دو جلدی: ۵۰۰۰ تومان

※ کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است ※

سازمان چاپ و نشر دارالحدیث - قم - خیابان معلم - نبش کوچه ۱۲ - پلاک ۱۲۵

ص. پ ۳۷۱۸۵/۴۴۶۸

تلفن: ۷۷۴۱۶۵۰، ۷۷۴۰۵۲۳ - ۰۲۵۱

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ

﴿ باب ۳۳ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

* (مِنْ النَّصِّ عَلَى الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ ذِكْرِ غَيْبَتِهِ ، وَ أَنَّهُ الثَّانِي عَشَرَ مِنْ) *

* (الْأئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ) *

قال [الشَّيْخُ الْفَقِيهُ] أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُوئِيهِ الْقُمِّيُّ
مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ - :

۱ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ - رَحِمَهُ اللَّهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِي ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ -
نُوحٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ
قَالَ : « مَنْ أَقَرَّ بِجَمِيعِ الْأَئِمَّةِ وَ جَحَدَ الْمَهْدِيِّ كَانَ كَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَحَدَ
مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلهِ وَ سَلَّمَ نُبُوَّتَهُ ، فَقِيلَ لَهُ : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنْ الْمَهْدِيُّ مِنْ وَ لَدِكَ ؟ قَالَ : الْخَامِسُ

باب ۳۳

روایات امام صادق علیه السلام

در باره امام دوازدهم علیه السلام و غیبت او

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله رب العالمين و صَلَّى اللَّهُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّاهِرِينَ

شیخ فقیه ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه قمی - رحمه الله -
مؤلف این کتاب می فرماید :

۱ - صفوان بن مهران از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: کسی که به
همه امامان اقرار کند اما مهدی را انکار کند مانند کسی است که به همه پیامبران
اقرار کند اما نبوت محمد ﷺ را انکار نماید. گفتند: یا ابن رسول الله! مهدی از

مِنْ وُلْدِ السَّابِغِ، يَغِيبُ عَنْكُمْ شَخْصُهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ تَسْمِيَّتُهُ».

۲ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الزَّيْتُونِيِّ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ، عَنْ أُمِّيَّةَ ابْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ بْنِ أَبِي حَبَّةَ^(۱)، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: إِذَا اجْتَمَعَتْ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءٍ مُتَوَالِيَةً: مُحَمَّدٌ، وَ عَلِيٌّ، وَ الْحَسَنُ، فَالرَّابِعُ الْقَائِمُ».

۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَا بُنْدَاذَ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أُمِّيَّةُ بْنُ عَلِيٍّ الْقَيْسِيُّ، عَنْ أَبِي الْهَيْثَمِ التَّمِيمِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: إِذَا تَوَالَتْ ثَلَاثَةُ أَشْيَاءٍ: مُحَمَّدٌ، وَ عَلِيٌّ، وَ الْحَسَنُ، كَانَ رَابِعُهُمْ قَائِمُهُمْ».

۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَاقُ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ التُّوفَلِيِّ، عَنِ الْمُفْضَلِ ابْنِ عُمَرَ «قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي لَوْ عَهَدْتَ إِلَيْنَا فِي الْخَلْفِ مِنْ بَعْدِكَ. فَقَالَ لِي: يَا مُفْضَلُ: الْإِمَامُ مِنْ بَعْدِي ابْنِي مُوسَى وَ الْخَلْفُ الْمَأْمُولُ الْمُنْتَظَرُ «م ح م د» ابْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى».

فرزندان شما کیست؟ فرمود: پنجمین از فرزندان هفتمین، شخص او از شما نهان می شود و بُردن نام وی بر شما روا نیست.

۲ - ابو هیثم از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: چون در بین ائمه سه نام محمد و علی و حسن اجتماع کرده و پی در پی درآید چهارمین آنها قائم خواهد بود.

۳ - ابو هیثم تمیمی از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: چون در بین ائمه سه نام محمد و علی و حسن پی در پی شود چهارمین آنها قائم خواهد بود.

۴ - مفضل بن عمر گوید: بر آقای خود امام صادق عليه السلام وارد شدم و گفتم: ای آقای من! ای کاش درباره جانشین پس از خود وصیت می فرمودید، فرمود: ای مفضل امام پس از من فرزندم موسی و جانشین مأمول منتظر «م ح م د» فرزند

۱ - کذا. و فی بعض النسخ «أبي الهيثم بن أبي نجبة» و فی بعضها «أبي الهيثم» و لم أجده.

۵ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِي ، عَنْ جَدِّي أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ ؛ وَ أَبِي عَلِيٍّ - الزَّرَادِي جَمِيعاً ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْخِيِّ « قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّادِقِ عليه السلام وَإِنِّي لَجَالِسٌ عِنْدَهُ إِذْ دَخَلَ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عليه السلام وَهُوَ غُلَامٌ ، فَقُمْتُ إِلَيْهِ فَقَبَّلْتُهُ وَجَلَسْتُ ، فَقَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام : يَا إِبْرَاهِيمُ أَمَا إِنَّهُ [الْمُصَاحِبُ مِنْ بَعْدِي] ، أَمَا لَيَهْلِكَنَّ فِيهِ أَقْوَامٌ وَ يَسْعَدُ [فِيهِ] آخَرُونَ ، فَلَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ وَ ضَاعَفَ عَلَيَّ رُوحَهُ الْعَذَابَ ، أَمَا لَيُخْرِجَنَّ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ خَيْرَ أَهْلِ الْأَرْضِ فِي زَمَانِهِ ، سَمِيَّ جَدِّهِ ، وَ وَارِثَ عِلْمِهِ وَ أَحْكَامِهِ وَ فَضَائِلِهِ ، [وَ] مَعْدِنَ الْإِمَامَةِ ، وَ رَأْسَ الْحِكْمَةِ ، يَقْتُلُهُ جَبَّارُ بَنِي - فُلَانٍ ، بَعْدَ عَجَائِبَ طَرِيفَةٍ حَسَدًا لَهُ ، وَلَكِنَّ اللَّهَ [عَزَّ وَجَلَّ] بِالْعُحْمِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ، يُخْرِجُ اللَّهُ مِنْ صُلْبِهِ تَكْمِلَةَ اثْنَيْ عَشَرَ ^(۱) إِمَامًا مَهْدِيًّا ، اخْتَصَمَهُمُ اللَّهُ بِكَرَامَتِهِ ، وَ أَحَلَّهُمْ دَارَ قُدْسِهِ ، الْمُنْتَظَرُ لِلثَّانِي عَشَرَ مِنْهُمْ ^(۲) كَالشَّاهِرِ سَيْفِهِ بَيْنَ يَدَيْ رَسُولِ اللَّهِ

حسن بن علی بن محمد بن علی بن موسی است .

۵ - ابراهیم کرخی گوید: بر امام صادق علیه السلام وارد شدم و نزد او نشستیم بودم که ابو الحسن موسی بن جعفر علیه السلام که نوجوانی بود درآمد و من برخاستم و او را بوسیدم و نشستیم، آنگاه امام صادق علیه السلام فرمود: ای ابراهیم! آیا می دانی که پس از من او امام توست، بدان که اقوامی درباره او به هلاکت افتاده و اقوام دیگری به سعادت رسند، لعنت خدا بر قاتل او باد و خدا عذاب روحش را دو چندان کند، بدان که خدای تعالی از صلب او بهترین اهل زمین در عصر خود را خارج سازد که همنام جدش و وارث علم و احکام و فضایل اوست و معدن امامت و رأس حکمت است، و پس از شگفتیها و کرامات مستحسنی که از وی به ظهور رسد، جبار بنی فلان از روی حسادت وی را خواهد کشت، و لکن خدای تعالی ادرش را می رساند گرچه مشرکان را ناخوش آید و از صلب او امام مهدی را که تکملة ائمه دوازده گانه است خارج سازد و آنان را به کرامت خود مخصوص گرداند و در دارالقدس خود فرود آورد، کسی که منتظر دوازدهمین آنان باشد

۱ - فی بعض النسخ «تمام اثني عشر» .

۲ - فی بعض النسخ «المقر بالثاني عشر منهم» .

صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذُبُّ عَنْهُ.

قال: فَدْخَلَ رَجُلٌ مِنْ مَوَالِي بَنِي أُمَيَّةَ فَأَنْقَطَعَ الْكَلَامُ، فَعُدْتُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِحْدَى عَشْرَةَ مَرَّةً أُرِيدُ مِنْهُ أَنْ يَسْتَتِمَّ الْكَلَامَ فَمَا قَدَرْتُ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمَّا كَانَ قَابِلَ السَّنَةِ الثَّانِيَةِ دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَهُوَ جَالِسٌ فَقَالَ: يَا إِبْرَاهِيمُ هُوَ الْمَفْرُجُ لِلْكَرْبِ عَنْ شِيعَتِهِ بَعْدَ ضَنْكِ شَدِيدٍ، وَبَلَاءِ طَوِيلٍ، وَجَزَعٍ وَخَوْفٍ، فَطُوبَى لِمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ الزَّمَانَ. حَسْبُكَ يَا إِبْرَاهِيمُ. قَالَ إِبْرَاهِيمُ: فَمَا رَجَعْتُ بِشَيْءٍ أَسْرًا مِنْ هَذَا لِقَلْبِي، وَ لَا أَقْرَّ لِعَيْنِي».

۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَا جِيلَوَيْهِ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ، عَنْ أَبِي طَالِبٍ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ الْعَصَلِيِّ الْقُمِّيِّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى، عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ «قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَأَبُو-بَصِيرٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ مَوْلَى أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَنْزِلٍ بِمَكَّةَ، فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيًّا^(۱)، فَقَالَ لَهُ أَبُو بَصِيرٍ: تَاللَّهِ لَقَدْ سَمِعْتَ ذَلِكَ

مانند کسی است که شمیرش را از غلاف بیرون کشیده و پیشاروی رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از آن حضرت دفاع نماید.

راوی گوید: در این هنگام مردی از دوستان بنی امیه داخل شد و سخن منقطع گردید و من یازده بار دیگر به نزد امام صادق عليه السلام رفتم تا از آن حضرت درخواست کنم که کلامشان را کامل کنند و بدان توفیق نیافتم تا آنکه در سال بعد بر امام وارد شدم و او نشسته بود، فرمود: ای ابراهیم! او کسی است که پس از سختی شدید و بلای طویل و جزع و خوف ظاهر شده و حزن و مشقت را از شیعیانش برطرف سازد و خوشا به حال کسی که آن زمان را ادراک کند، ای ابراهیم! ترا بس است. ابراهیم گوید: من هیچگاه مسرورتر از آن زمان نبودم که پس از شنیدن این مژده از نزد امام صادق عليه السلام برمی گشتم.

۶ - سَمَاعَةُ بْنُ مِهْرَانَ گوید: من و ابوبصیر و محمد بن عمران - که آزاد شده امام باقر عليه السلام بود - در منزلی در مکه بودیم، محمد بن عمران گفت: از امام صادق عليه السلام شنیدم که می فرمود: ما دوازده مهدی هستیم، ابوبصیر گفت: تو را بخدا سوگند

مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام؟ فَحَلَفَ مَرَّةً أَوْ مَرَّتَيْنِ أَنَّهُ سَمِعَ ذَلِكَ مِنْهُ. فَقَالَ أَبُو بَصِيرٍ: لَكِنِّي سَمِعْتُهُ مِنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام».

وَ حَدَّثَنَا بِمِثْلِ هَذَا الْحَدِيثِ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنْ أَبِي طَالِبٍ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الصَّلْتِ الْقُمِّيِّ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى، عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ مِثْلَهُ سِوَاءً.

۷ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ الرَّيَّانِيِّ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى الْخَشَّابِ، عَنِ ابْنِ سَمَاعَةَ ^(۱)، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ رِبَاطٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ قَالَ: قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: «إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى خَلَقَ أَرْبَعَةَ عَشَرَ نُورًا قَبْلَ خَلْقِ الْخَلْقِ بِأَرْبَعَةِ عَشَرَ أَلْفَ عَامٍ فَهِيَ أَرْوَاحُنَا. فَقِيلَ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَمَنِ الْأَرْبَعَةُ عَشَرَ؟ فَقَالَ: مُحَمَّدٌ وَعَلِيٌّ وَفَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ وَ الْأَئِمَّةُ مِنْ وَدِ الْحُسَيْنِ، آخِرُهُمُ الْقَائِمُ الَّذِي يَقُومُ بَعْدَ غَيْبَتِهِ فَيَقْتُلُ الدَّجَالَ، وَ يُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ جَوْرٍ وَ ظُلْمٍ».

۸ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَجْهُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رَبَّابٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «أَنَّهُ قَالَ

آیا این کلام را از امام صادق علیه السلام شنیدی؟ و او یکبار یا دو بار سوگند یاد کرد که آن را از امام صادق شنیده است، آنگاه ابوبصیر گفت: اما من آن را از امام باقر علیه السلام شنیدم. حدیث فوق به سند دیگر نیز برای ما روایت شده است.

۷ - مفضل بن عمر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: خدای تعالی چهارده هزار سال پیش از آنکه خلقش را بیافریند، چهارده نور آفرید که ارواح ما بود، گفته شد: یا ابن رسول الله! آن چهارده تن چه کسانی هستند؟ فرمود: محمد و علی و فاطمه و حسن و حسین و ائمه از فرزندان حسین و آخرین آنها قائم است که پس از غیبتش قیام کند و دجال را بکشد و زمین را از هر جور و ظلمی پاک سازد.

۸ - علی بن رباب از امام صادق علیه السلام روایت کند که در تأویل این آیه قرآن:

فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ»^(۱)، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْآيَاتُ هُمُ الْأُمَّةُ، وَالْآيَةُ الْمُنْتَظَرَةُ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلِ قِيَامِهِ بِالسَّيْفِ وَإِنْ آمَنَتْ مِنْ تَقَدُّمِهِ مِنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

۹ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَّاقُ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الصَّائِغُ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالُوا: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ: حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَبِيبٍ قَالَ: حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بُهْلُولٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي الْهَدَيْلِ: وَ سَأَلْتُهُ^(۲) عَنِ - الْإِمَامَةِ فِيمَنْ تَحِبُّ؟ وَ مَا عَلَامَةٌ مَنْ تَحِبُّ لَهُ إِمَامَةٌ؟ فَقَالَ لِي: إِنَّ الدَّلِيلَ عَلَى ذَلِكَ وَ الْحُجَّةَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَ الْقَائِمَ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ وَ النَّاطِقَ بِالْقُرْآنِ وَ الْعَالِمَ بِالْأَحْكَامِ أَخُو نَبِيِّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ، وَ خَلِيفَتُهُ عَلَى أُمَّتِهِ وَ وَصِيُّهُ عَلَيْهِمْ، وَ وَلِيُّهُ الَّذِي كَانَ مِنْهُ بِمَنْزِلَةِ هَارُونَ مِنْ مُوسَى، الْمَفْرُوضُ الطَّاعَةَ، بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»^(۳)، وَ قَالَ جَلَّ ذِكْرُهُ: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ

«يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ» فرمود: آیات عبارت از ائمه هستند و آیه منتظره قائم علیه السلام است، و در آن روز ایمان کسی که پیش از قیام او با شمشیر ایمان نیاورده باشد سودی ندارد، گرچه به پدراننش ایمان آورده باشد.

۹ - تميم بن بهلول گوید: از عبدالله بن ابی الهذیل از امامت پرسیدم که بر چه کسانی ثابت است و نشانه های امام بر حق چیست؟ گفت: دلالت کننده بر آن و حجّت بر مؤمنان و قائم به امور مسلمین و ناطق به قرآن و عالم به احکام دین، برادر پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است که جانشین او بر امت و وصی او بر ایشان، و ولی اوست کسی که برای پیامبر به منزله هارون است برای موسی، کسی که طاعتش به واسطه این قول خدای تعالی واجب شده است: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ». و در این آیه او را دارای مقام ولایت

وَالَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ»^(۱)، الْمَدْعُوُّ إِلَيْهِ بِالْوِلَايَةِ، الْمَثْبُتُ لَهُ الْإِمَامَةُ يَوْمَ غَدِيرِ خُمٍّ، بِقَوْلِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عَنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ: «أَلَسْتُ أَوْلَىٰ بِكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ؟ قَالُوا: بَلَىٰ، قَالَ: فَمَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ، وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ، وَ انصُرْ مَنْ نَصَرَهُ، وَ اخْذِلْ مَنْ خَذَلَهُ، وَ اعِنْ مَنْ أَعَانَهُ»، ذَاكَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، وَ إِمَامُ الْمُتَّقِينَ، وَ قَائِدُ الْغُرِّ الْمُحَجَّلِينَ، وَ أَفْضَلُ الْوَصِيَّيْنِ وَ خَيْرُ الْخَلْقِ أَجْمَعِينَ بَعْدَ رَسُولِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

وَ بَعْدَهُ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ سِبْطَارَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِنَّا خَيْرَةَ النَّسْوَانِ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ؛ ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ ابْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِنَا هَذَا وَاحِدٌ بَعْدَ وَاحِدٍ، إِنَّهُمْ عِتْرَةُ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مَعْرُوفُونَ بِالْوَصِيَّةِ وَ الْإِمَامَةِ فِي كُلِّ عَصْرِ وَ زَمَانٍ، وَ كُلِّ وَقْتٍ وَ أَوَانٍ، وَ إِنَّهُمْ الْعُرْوَةُ الْوُثْقَى، وَ أُمَّةُ الْهُدَى، وَ الْحُجَّةُ

خواننده است: «إِنَّمَا وَلِيُّكُمُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ وَ الَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ». و در روز غدیر خم رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ از جانب خدای تعالی برای او مقام امامت اثبات کرده و فرموده است: «مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ، اللَّهُمَّ وَالِ مَنْ وَالَاهُ، وَ عَادِ مَنْ عَادَاهُ، وَ انصُرْ مَنْ نَصَرَهُ وَ اخْذِلْ مَنْ خَذَلَهُ وَ اعِنْ مَنْ أَعَانَهُ». چنین شخصی امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و امام المتقین و پیشوای دست و رو سپیدان و افضل اوصیا و بهترین همه خلائق پس از رسول رب العالمین است.

و بعد از او حسن و حسین دو سبط رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و دو فرزند سیده النساء است، سپس علی بن الحسین و محمد بن علی و جعفر بن محمد و موسی ابن جعفر و علی بن موسی و محمد بن علی و علی بن محمد و حسن بن علی و سپس فرزند حسن بن علی صلوات الله علیهم که تا امروز یکی پس از دیگری بوده اند، آنان عترت رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ هستند که به وصیت و امامت در هر عصر و زمانی و هر وقت و اوانی معروف هستند، آنان عروة الوثقی و ائمة هدی و حجّت بر اهل-

عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا إِلَى أَنْ يَرِثَ اللَّهُ الْأَرْضَ وَمَنْ عَلَيْهَا، وَإِنْ كَلَّ مَنْ خَالَفَهُمْ ضَالٌّ مُضِلٌّ
تَارِكٌ لِلْحَقِّ وَالْهُدَى، وَإِنَّهُمْ الْمُعْبُرُونَ عَنِ الْقُرْآنِ، وَالنَّاطِقُونَ عَنِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَاللَّهُ وَسَلَّمَ بِالْبَيَانِ، وَإِنْ مَنْ مَاتَ وَ لَا يَعْرِفُهُمْ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، وَإِنْ فِيهِمُ الْوَرَعُ وَالْعِفَّةُ وَالصَّدَقُ وَالصَّلَاحُ وَالْإِجْتِهَادَ، وَأَدَاءَ الْأَمَانَةِ إِلَى الْبَرِّ وَالْفَاجِرِ، وَطَوْلَ السُّجُودِ وَقِيَامِ
اللَّيْلِ، وَاجْتِنَابَ الْمَحَارِمِ، وَانْتِظَارَ الْفَرَجِ بِالصَّبْرِ وَحُسْنَ الصُّحْبَةِ، وَحُسْنَ الْجَوَارِ.
ثُمَّ قَالَ تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ: حَدَّثَنِي أَبُو مَعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا
السَّلَامُ فِي الْإِمَامَةِ بِمِثْلِهِ سِوَاءً.

۱۰ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛
وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ جَمِيعًا، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: أَقْرَبُ مَا يَكُونُ الْعِبَادُ
مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ أَرْضَى مَا يَكُونُ عَنْهُمْ إِذَا افْتَقَدُوا حُجَّةَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَلَمْ يَظْهَرْ لَهُمْ وَ لَمْ
يَعْلَمُوا بِمَكَانِهِ، وَ هُمْ فِي ذَلِكَ يَعْلَمُونَ أَنَّهُ لَمْ تَبْطُلْ حُجُجُ اللَّهِ [عَنْهُمْ وَ بَيِّنَاتُهُ] فَعِنْدَهَا
فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ صَبَاحًا وَ مَسَاءً، وَ إِنْ أَشَدَّ مَا يَكُونُ غَضَبُ اللَّهِ تَعَالَى عَلَى أَعْدَائِهِ إِذَا

دنیا هستند تا خدای تعالی زمین و اهلش را وارث شود و هر که به آنان مخالفت
ورزد گمراه و گمراه کننده و تارک حق و هدایت است آنان قرآن را تعبیر می کنند
و ناطق از جانب رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
وَاللَّهُ وَسَلَّمَ هستند و کسی که بمیرد و ایشان را نشناسد به
مرگ جاهلیت مرده است و اوصاف آنان چنین است: ورع و عفت و صدق و
صلاح و اجتهاد و ادای امانت به نیک و بد و طول سجود و نماز شب و اجتناب از
محارم و انتظار فرج با شکیبائی، و حسن مصاحبت و حسن هم جواری.

۱۰ - ابراهیم بن هاشم به سند خود از مفضل بن عمر از امام صادق عَلَيْهِ
السَّلَامُ روایت کند که فرمود: نزدیک ترین و پسندیده ترین حالت بندگان به خدای
تعالی آنگاه است که حجّت خدا مفقود گردد و بر بندگان آشکار نباشد و مکانش
را ندانند و در آن حال عالم باشند که حجّتها و بیّنات الهی باطل نمی شود، در چنین
زمانی صبح و شام متوقع فرج باشید، و سخت ترین خشم خدای تعالی بر
دشمنانش آنگاه است که حجّت خدا مفقود گردد و بر بندگان آشکار نباشد، و

اَفْتَقَدُوا حُجَّةَ اللَّهِ فَلَمْ يَظْهَرْ لَهُمْ، وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ أَوْلِيَاءَهُ لَا يَزْتَابُونَ، وَ لَوْ عَلِمَ أَنَّهُمْ يَزْتَابُونَ لَمَا غَيَّبَ عَنْهُمْ حُجَّتَهُ طَرْفَةَ عَيْنٍ، وَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ إِلَّا عَلَى رَأْسِ شِرَارِ النَّاسِ».

۱۱ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: قَالَ الْمُفْضَلُ بْنُ عُمَرَ: «سَمِعْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ

عليه السلام يَقُولُ: مَنْ مَاتَ مُنْتَظِرًا لِهَذَا الْأَمْرِ كَانَ كَمَنْ كَانَ مَعَ الْقَائِمِ فِي فُسْطَاطِهِ، لَا بَلْ كَانَ كَالضَّارِبِ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِالسَّيْفِ».

۱۲ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَاقُ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

الْكُوفِيُّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادِ الْأَدَمِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَبْدِيِّ،

عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي يَعْفُورٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ عليه السلام . مَنْ أَقْرَبَ بِالْأُمَّةِ مِنْ آبَائِي

وَ وُلْدِي وَ جَحَدَ الْمَهْدِيِّ مِنْ وُلْدِي كَانَ كَمَنْ أَقْرَبَ بِجَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَحَدَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ

نُبُوتَهُ. فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي وَ مَنْ الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِكَ؟ قَالَ: الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ يَغِيبُ

عَنْكُمْ شَخْصُهُ، وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ تَسْمِيَتُهُ».

۱۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ

مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعَاصِمِيُّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ -

خدای تعالی می داند که اولیایش شک نمی کنند و اگر می دانست که آنان شک می کنند حجتش را چشم بر هم زدنی از آنها غایب نمی کرد و آن بر سر بدترین مردم واقع شود.

۱۱ - مُفْضَلُ بْنُ عُمَرَ گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: هر که

منتظر این امر باشد و بمیرد مانند کسی است که با قائم علیه السلام در خیمه اش باشد، نه،

بلکه مانند کسی است که پیشا روی رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ شمشیر زده باشد.

۱۲ - عبدالله بن ابی یعفور گوید امام صادق علیه السلام فرمود: کسی که به امامان از

آباء و ابنایم معتقد باشد، اما مهدی از فرزندان مرا انکار کند، مانند کسی است که

به جمیع پیامبران اقرار کند اما منکر نبوت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ باشد، گفتم: ای آقای من

مهدی از فرزندان شما کیست؟ فرمود: پنجمین از فرزندان هفتمین، شخص او از

شما نهان می شود و بُردن نام او بر شما روا نباشد.

۱۳ - ابوبصیر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: در میان ما

الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ سَمَاعَةَ، عَنْ ثَابِتِ الصَّائِغِ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيًّا، مَضَى سِتَّةٌ وَ بَقِيَ سِتَّةٌ، يَصْنَعُ اللَّهُ بِالسَّادِسِ مَا أَحَبَّ» (۱).

۱۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْعَاصِمِيُّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ أَيُّوبَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ ابْنِ سَمَاعَةَ، عَنْ وَهَيْبٍ، عَنْ ذَرِيحٍ، عَنْ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: «مِنَّا اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيًّا».

۱۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي عُثْمَانُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ سَمَاعَةَ بْنِ مِهْرَانَ «قَالَ: كُنْتُ أَنَا وَ أَبُو بَصِيرٍ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عِمْرَانَ مَوْلَى أَبِي جَعْفَرٍ فِي مَنْزِلٍ بِمَكَّةَ، فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ- عِمْرَانَ: «سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: نَحْنُ اثْنَا عَشَرَ مَهْدِيًّا» (۲) فَقَالَ لَهُ | أَبُو بَصِيرٍ: وَ اللَّهُ لَقَدْ سَمِعْتَ ذَلِكَ مِنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ؟ فَحَلَفَ مَرَّتَيْنِ أَنَّهُ سَمِعَهُ مِنْهُ».

۱۶ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنِ-

دوازده مهدی است که شش مهدی در گذشته و شش مهدی باقی است و خداوند با ششمین مهدی آنچه که خواهد کند.

۱۴ - ابو حمزه از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: از ما دوازده مهدی است.

۱۵ - سماعة بن مهران گوید: من و ابوبصیر و محمد بن عمران - آزاد شده امام باقر علیه السلام - در مکه در منزلی بودیم، محمد بن عمران گفت: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: ما دوازده مهدی هستیم، ابوبصیر به او گفت: ترا بخدا سوگند آیا آن را از امام صادق علیه السلام شنیدی؟ و او دوبار سوگند یاد کرد که این کلام را از او شنیده است.

۱۶ - مضمون حدیث دهم این باب از طریق احمد بن محمد بن عیسی نیز برای

المفضّل بن عمر، عن أبي عبد الله عليه السلام «قال: أقرب ما يكون العباد من الله عز وجل وأرضى ما يكون عنهم إذا فقدوا حجة الله، فلم يظهرهم ولم يعلموا بمكانه، وهم في ذلك يعلمون أنه لم تبطل حجة الله عز وجل ولا بيناته، فعندما فتوقّعوا الفرج صباحاً ومساءً، وإن أشد ما يكون غضب الله على أعدائه إذا افتقدوا حجته فلم يظهرهم، وقد علم أن أولياءه لا يرتابون ولو علم أنهم يرتابون ما غيب عنهم حجته طرفه عين، ولا يكون ذلك إلا على رأس شرار الناس».

۱۷ - حدّثنا أبي؛ ومحمد بن الحسن - رضي الله عنهما - قال: حدّثنا سعد بن عبد الله؛ وعبد الله بن جعفر الحميري جميعاً، عن أحمد بن محمد بن عيسى، عن الحسن بن محبوب، عن محمد بن النعمان قال: «قال لي أبو عبد الله عليه السلام: أقرب ما يكون العبد إلى الله عز وجل وأرضى ما يكون عنه إذا افتقدوا حجة الله فلم يظهرهم، وحجب عنهم فلم يعلموا بمكانه، وهم في ذلك يعلمون أنه لا تبطل حجة الله ولا بيناته فعندما فليتوقّعوا الفرج صباحاً ومساءً، وإن أشد ما يكون غضباً على أعدائه إذا أفقدتهم حجته فلم يظهرهم، وقد علم أن أولياءه لا يرتابون، ولو علم أنهم يرتابون لما أفقدتهم حجته طرفه عين».

۱۸ - حدّثنا أبي؛ قال: حدّثنا سعد بن عبد الله قال: حدّثنا المعلى بن محمد البصري، عن محمد بن جمهور؛ وغيره، عن محمد بن أبي عمير، عن عبد الله بن سنان، عن أبي - عبد الله عليه السلام «قال: سمعته يقول: في القائم سنة من موسى بن عمران عليه السلام، فقلت: وما سنة موسى بن عمران؟ فقال: خفاء مولده، وغيبته عن قومه، فقلت: وكم غاب

ما روایت شده است.

۱۷ - مضمون حدیث دهم این باب به سند دیگر از محمد بن نعمان از امام صادق علیه السلام نیز برای ما روایت شده است.

۱۸ - عبد الله بن سنان گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: در امام قائم سنتی از موسی بن عمران علیه السلام است، گفتم: سنت موسی بن عمران چه بود؟ فرمود: خفاء مولد و غیبتش از قومش گفتم: چقدر موسی بن عمران علیه السلام از قوم و

مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْمِهِ وَ أَهْلِهِ ، فَقَالَ : ثَمَانِي وَ عِشْرِينَ سَنَةً .

۱۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ : حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ، عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِنَا ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرِ الرَّقِيِّ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ « فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » (۱) ، قَالَ : مَنْ أَقْرَبَ بِقِيَامِ الْقَائِمِ أَنَّهُ حَقٌّ .

۲۰ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَّاقُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ - أَبِي حَمَزَةَ ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ « قَالَ : سَأَلْتُ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : « أَلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ » فَقَالَ : « الْمُتَّقُونَ » شِيعَةَ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ « الْغَيْبُ » فَهُوَ الْحُجَّةُ الْغَائِبُ .

وَ شَاهِدُ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ : « وَيَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلُ إِنَّمَا الْغَيْبُ لَلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ » .

۲۱ - حَدَّثَنَا أَبِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ - هِلَالٍ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ ، عَنْ فَضَالَةَ بْنِ أَيُّوبَ ، عَنْ سَدِيرٍ « قَالَ : سَمِعْتُ

خاندانش غیبت کرد؟ فرمود: بیست و هشت سال.

۱۹ - داود بن کثیر رقی از امام صادق علیه السلام روایت کند که در تفسیر این قول خدای تعالی: «الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ» فرمود: آن کسانی که اقرار به قیام قائم کنند که آن حق است.

۲۰ - یحیی بن ابوالقاسم گوید: از امام صادق علیه السلام از تفسیر این آیه پرسش کردم: «أَلَمْ ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ». فرمود: «متقین» شیعیان علی علیه السلام و «غیب» همان حجت غائب است.

و شاهد آن نیز این قول خدای تعالی است: «وَيَقُولُونَ لَوْلَا أَنْزَلَ عَلَيْهِ آيَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَقُلُ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ».

۲۱ - سدید صیرفی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: در قائم

أَبَا عَبْدِ اللَّهِ علیه السلام يَقُولُ: إِنَّ فِي الْقَائِمِ شَبَهُهُ ^(۱) مِنْ يُوسُفَ علیه السلام قُلْتُ: كَأَنَّكَ تَذْكُرُ حَيْرَةَ أَوْ غَيْبَةَ؟ فَقَالَ لِي: مَا تُنْكِرُ مِنْ ذَلِكَ هَذِهِ الْأُمَّةُ أَشْبَاهُ الْخَنَازِيرِ، إِنَّ إِخْوَةَ يُوسُفَ كَانُوا أَسْبَاطًا أَوْلَادَ أَنْبِيَاءَ، تَاجَرُوا يُوسُفَ وَبَا يَعُوهُ وَهُمْ إِخْوَتُهُ وَهُوَ أَخُوهُمْ فَلَمْ يَعْرِفُوهُ حَتَّى قَالَ لَهُمْ: «أَنَا يُوسُفُ» فَمَا تُنْكِرُ هَذِهِ الْأُمَّةُ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي وَقْتٍ مِنَ الْأَوْقَاتِ يُرِيدُ أَنْ يَسْتُرَ حُجَّتَهُ ^(۲)، لَقَدْ كَانَ يُوسُفَ علیه السلام إِلَيْهِ مُلْكُ مِصْرَ، وَكَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ وَالِدِهِ مَسِيرَةٌ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ يَوْمًا فَلَوْ أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُعَرِّفَهُ مَكَانَهُ لَقَدَرَ عَلَى ذَلِكَ، وَاللَّهِ لَقَدْ سَارَ يَعْقُوبُ وَوُلْدُهُ عِنْدَ الْبِشَارَةِ مَسِيرَةَ تِسْعَةِ أَيَّامٍ مِنْ بَدْوِهِمْ إِلَى مِصْرَ، فَمَا تُنْكِرُ هَذِهِ الْأُمَّةُ أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَفْعَلُ بِحُجَّتِهِ مَا فَعَلَ بِيُوسُفَ، أَنْ يَكُونَ يَسِيرٌ فِي أَسْوَاقِهِمْ وَ يَطَّأُ بُسُطَهُمْ وَهُمْ لَا يَعْرِفُونَهُ، حَتَّى يَأْذَنَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُعَرِّفَهُمْ بِنَفْسِهِ كَمَا أَذِنَ لِيُوسُفَ حَتَّى قَالَ لَهُمْ: «هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَ أَخِيهِ إِذْ أَنْتُمْ جَاهِلُونَ قَالُوا إِنَّكَ لَأَنْتَ

شباهتی از یوسف علیه السلام وجود دارد، گفتیم: گویا از حیرت یا غیبت یاد می‌کنید، فرمود: این امّت همانند خنازیر چگونه آن را انکار می‌کنند؟ برادران یوسف همه اسباط و اولاد پیامبران بودند، با یوسف تجارت کردند و او را فروختند در حالی که آنها برادران او بودند و او هم برادر آنان بود او را نشناختند تا آنکه به آنها گفت: من یوسف هستم، پس چگونه این امّت انکار می‌کنند که خدای تعالی در وقتی از اوقات اراده فرماید که حجّتش را مستور کند؟ یوسف سلطان مصر بود و بین او و پدرش هیچ‌ده روز راه بود و اگر خدای تعالی می‌خواست جای او را به وی نشان می‌داد و بر آن کار توانا بود، بخدا سوگند وقتی مژده یوسف را به یعقوب و فرزندان او دادند آن راه را در نه روز در نور دیدند و از بیابان و سرزمینی که بودند خود را به مصر رسانیدند، پس چگونه این امّت انکار می‌کنند که خدای تعالی با حجّتش همان کند که با یوسف کرد، او در بازارهایشان راه می‌رود و بر بساط آنها پا می‌نهد اما آنها او را نمی‌شناسند تا آنکه خدای تعالی اذن فرماید که خود را به آنان معرفی نماید همچنانکه به یوسف اذن داد و به آنها گفت: آیا می‌دانید که در نادانی با یوسف و برادرش چه کردید؟ گفتند: آیا تو یوسفی؟

يُوسُفَ * قَالَ أَنَا يُوسُفُ وَ هَذَا أَخِي» (۱).

۲۲ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِي ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - هَاشِمٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ الْجَمَّالِ قَالَ : « قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : أَمَا وَاللَّهِ لَيَغِيْبَنَّ عَنْكُمْ مَهْدِيُّكُمْ حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ مِنْكُمْ : مَا لِلَّهِ فِي آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ ، ثُمَّ يَقْبَلُ كَالشَّهَابِ الثَّاقِبِ فَيَمْلَأُهَا عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا .

۲۳ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وِسِّ الْعَطَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ - مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ : حَدَّثَنَا حَمْدَانُ بْنُ سُلَيْمَانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ - بَزِيْعٍ ، عَنْ حَيَّانِ السَّرَّاجِ ، عَنِ السَّيِّدِ بْنِ مُحَمَّدِ الْحَمِيرِيِّ - فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ - يَقُولُ فِيهِ : « قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ قَدْ رُوِيَ لَنَا أَخْبَارٌ عَنْ آبَائِكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فِي الْغَيْبَةِ وَ صِحَّةِ كَوْنِهَا فَأَخْبِرْنِي بِمَنْ تَقَعُ ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّ الْغَيْبَةَ سَتَقَعُ بِالسَّادِسِ مِنْ وُلْدِي ، وَ هُوَ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْأُمَّةِ الْهُدَاةِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ، أَوَّلُهُمْ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ ، وَ آخِرُهُمُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ ، بَقِيَّةُ اللَّهِ فِي الْأَرْضِ ، وَصَاحِبُ -

گفت: آری من یوسفم و اینهم برادر من است.

۲۲ - صفوان بن مهران جمال گوید: امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: آگاه باشید که بخدا سوگند مهدی شما غایب خواهد شد تا به غایتی که جاهل شما گوید: برای خداوند در آل محمد عَلَيْهِمُ السَّلَامُ نیازی نیست، سپس مانند شهاب ثاقب پیش می آید و زمین را از عدل و داد آکنده می سازد همانگونه که پر از ظلم و جور شده باشد.

۲۳ - سید بن محمد حمیری در ضمن حدیثی طولانی گوید: به امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ گفتم: یا ابن رسول الله! از پدران بزرگوار شما در باب غیبت و درستی آن اخباری برای ما روایت شده است، به من خبر دهید که این غیبت در زمان کدام امام واقع می شود؟ فرمود: غیبت در زمان ششمین از فرزندان من واقع می شود و او دوازدهمین امام هادی پس از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است، اول آنان امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب و آخرین آنها قائم به حق بقیة الله در زمین و صاحب الزمان

الزَّمانِ، وَ اللهُ لَوْ بَقِيَ فِي غَيْبَتِهِ مَا بَقِيَ نُوحٌ فِي قَوْمِهِ لَمْ يُخْرِجْ مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى يَظْهَرَ فَيَمْلَأَ
الْأَرْضَ قِسْطاً وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا».

۲۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ
أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى الْكِلَابِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ -
أَعْيَنَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ أَنْ يَقُومَ، قُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ؟
قَالَ: يَخَافُ - وَ أَوْ مَا بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ - ثُمَّ قَالَ: يَا زُرَّارَةُ وَ هُوَ الْمُنْتَظَرُ، وَ هُوَ الَّذِي يَشْكُ
النَّاسَ فِي وِلَادَتِهِ، مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ حَمَلٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ غَائِبٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ: مَا وُلِدَ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: وُلِدَ قَبْلَ وَفَاةِ أَبِيهِ بِسِنَتَيْنِ، غَيْرَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى
يُحِبُّ أَنْ يَمَّحِنَ الشَّيْعَةَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَرْتَابُ الْمُبْطِلُونَ».

قَالَ زُرَّارَةُ: فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَيَّ شَيْءٍ أَعْمَلُ قَالَ: يَا
زُرَّارَةُ إِنْ أَدْرَكْتَ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَدِمْ هَذَا الدُّعَاءَ (۱): «اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ

است و به خدا سوگند اگر او به اندازه ای که نوح در میان قومش بود در غیبت
باشد از دنیا نرود تا آنکه ظاهر شود و زمین را از عدل و داد آکنده سازد
همچنانکه از ظلم و جور پر شده باشد.

۲۴ - زُرَّارَةُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى الْكِلَابِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ -
أَعْيَنَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ أَنْ يَقُومَ، قُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ؟
قَالَ: يَخَافُ - وَ أَوْ مَا بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ - ثُمَّ قَالَ: يَا زُرَّارَةُ وَ هُوَ الْمُنْتَظَرُ، وَ هُوَ الَّذِي يَشْكُ
النَّاسَ فِي وِلَادَتِهِ، مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ حَمَلٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ غَائِبٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ: مَا وُلِدَ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: وُلِدَ قَبْلَ وَفَاةِ أَبِيهِ بِسِنَتَيْنِ، غَيْرَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى
يُحِبُّ أَنْ يَمَّحِنَ الشَّيْعَةَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَرْتَابُ الْمُبْطِلُونَ».

قَالَ زُرَّارَةُ: فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَيَّ شَيْءٍ أَعْمَلُ قَالَ: يَا
زُرَّارَةُ إِنْ أَدْرَكْتَ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَدِمْ هَذَا الدُّعَاءَ (۱): «اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ

است و به خدا سوگند اگر او به اندازه ای که نوح در میان قومش بود در غیبت
باشد از دنیا نرود تا آنکه ظاهر شود و زمین را از عدل و داد آکنده سازد
همچنانکه از ظلم و جور پر شده باشد.

زُرَّارَةَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى الْكِلَابِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ -
أَعْيَنَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ أَنْ يَقُومَ، قُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ؟
قَالَ: يَخَافُ - وَ أَوْ مَا بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ - ثُمَّ قَالَ: يَا زُرَّارَةُ وَ هُوَ الْمُنْتَظَرُ، وَ هُوَ الَّذِي يَشْكُ
النَّاسَ فِي وِلَادَتِهِ، مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ حَمَلٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: هُوَ غَائِبٌ، وَ مِنْهُمْ مَنْ
يَقُولُ: مَا وُلِدَ، وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ: وُلِدَ قَبْلَ وَفَاةِ أَبِيهِ بِسِنَتَيْنِ، غَيْرَ أَنَّ اللهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى
يُحِبُّ أَنْ يَمَّحِنَ الشَّيْعَةَ فَعِنْدَ ذَلِكَ يَرْتَابُ الْمُبْطِلُونَ».

قَالَ زُرَّارَةُ: فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ فَإِنْ أَدْرَكْتُ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَيَّ شَيْءٍ أَعْمَلُ قَالَ: يَا
زُرَّارَةُ إِنْ أَدْرَكْتَ ذَلِكَ الزَّمانَ فَأَدِمْ هَذَا الدُّعَاءَ (۱): «اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي نَفْسَكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ

است و به خدا سوگند اگر او به اندازه ای که نوح در میان قومش بود در غیبت
باشد از دنیا نرود تا آنکه ظاهر شود و زمین را از عدل و داد آکنده سازد
همچنانکه از ظلم و جور پر شده باشد.

تُعَرِّفَنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي». ثُمَّ قَالَ: يَا زُرَّارَةُ لَا بَدَّ مِنْ قَتْلِ غُلَامٍ بِالْمَدِينَةِ، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ أَلَيْسَ يَقْتُلُهُ جَيْشُ السُّفْيَانِيِّ؟ قَالَ: لَا، وَلَكِنْ يَقْتُلُهُ جَيْشُ بَنِي فُلَانٍ، يَخْرُجُ حَتَّى يَدْخُلَ الْمَدِينَةَ فَلَا يَدْرِي النَّاسُ فِي أَيِّ شَيْءٍ دَخَلَ، فَيَأْخُذُ الْغُلَامَ فَيَقْتُلُهُ، فَإِذَا قَتَلَهُ بَغِيًّا وَعُدْوَانًا وَظُلْمًا لَمْ يُمَهِّلْهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَعِنْدَ ذَلِكَ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ».

وَ حَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ التُّوفَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى الْكِلَابِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الْحَجَّالِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ زُرَّارَةَ ابْنِ أَعْيَنَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: إِنْ لِلْقَائِمِ ^(۱) غَيْبَةٌ قَبْلَ أَنْ يَقُومَ - وَ ذَكَرَ الْحَدِيثَ مِثْلَهُ سِوَاهُ - .

عَرِّفْنِي نَفْسَكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي رَسُولَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي رَسُولَكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرِّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي». سپس فرمود: ای زرارہ بناچار نوجوانی در مدینہ کشته شود، گفتم: فدای شما شوم! آیا لشکر سفیانی او را می کشد؟ فرمود: خیر، بلکه او را لشکر بنی فلان خواهد کشت، خروج می کند تا آنکه داخل مدینہ می شود و مردم نمی دانند برای چه داخل شده است و او را دستگیر کرده و می کشند و چون او را از سر سرکشی و دشمنی و ستم می کشند خدای تعالی به آنها مهلت نمی دهد، و در آن هنگام منتظر فرج باشید.

این حدیث را محمد بن اسحاق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نیز برای ما روایت کرده است. همچنین محمد بن حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نیز این حدیث را بی هیچ تفاوت برای ما روایت کرده است.

۲۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رضی الله عنه - قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - هَاشِمٍ قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ ، عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ هَانِيِ التَّمَارِ « قَالَ : قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام : إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةً ، فَلْيَتَّقِ اللَّهَ عَبْدٌ وَلْيَتَمَسَّكَ بِدِينِهِ » .

۲۶ - حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَيْسَى ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ ، عَنْ سَيْفِ بْنِ - عَمِيرَةَ ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقِدٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام « قَالَ : كَانَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صلی الله علیه و آله و سلم فِي غَيْبَتِهِ لَمْ يَعْلَمْ بِهَا أَحَدٌ » .

۲۷ - حَدَّثَنَا أَبِي ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو ابْنِ سَعِيدِ الزِّيَّاتِ [عَنِ الْجَرِيرِيِّ] ، عَنْ عَبْدِ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِي الدَّيْلَمِ الطَّائِيِّ قَالَ : « قَالَ [لِي] أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام : يَا عَبْدَ الْحَمِيدِ بْنِ أَبِي الدَّيْلَمِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى رُسُلًا مُسْتَعْلِنِينَ وَ رُسُلًا مُسْتَخْفِينَ ، فَإِذَا سَأَلْتَهُ بِحَقِّ الْمُسْتَعْلِنِينَ فَسَلَّهُ بِحَقِّ الْمُسْتَخْفِينَ » .

۲۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رضی الله عنه - قَالَ : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ - الْحَسَنِ الصَّفَّارُ جَمِيعًا قَالَا : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ - عُبَيْدٍ قَالَا : حَدَّثَنَا صَفْوَانُ بْنُ يَحْيَى ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ ،

۲۵ - هانی تمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برای صاحب الامر غیبتی است و باید هر بنده ای تقوا پیشه کند و متمسک به دین خود باشد.

۲۶ - داود بن فرقد از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: علی بن - ابی طالب علیه السلام همراه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در غیبت بود و هیچکس به آن غیبت عالم نگردید.

۲۷ - عبد الحمید بن ابی الدیلم طائی گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: ای عبد الحمید بن ابی الدیلم! برای خدای تعالی رسولانی آشکار و رسولانی نهان است و چون از خدا به حق رسولان آشکار درخواست کردی به حق رسولان نهان نیز درخواست کن.

۲۸ - محمد بن علی حلبی از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: رسول -

عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: اِكْتَتَمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ مُخْتَفِياً خَائِفاً حَتَّى سَبَعِينَ، لَيْسَ يُظْهِرُ أَمْرَهُ وَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَهُ وَ خَدِيجَةُ، ثُمَّ أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَصْدَعَ بِمَا أَمَرَ بِهِ، فَظَهَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ أَظْهَرَ أَمْرَهُ». وَ فِي خَبَرٍ آخَرَ «أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ مُخْتَفِياً بِمَكَّةَ ثَلَاثَ سِنِينَ».

۲۹ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمَيْرِيِّ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْقَطَّارُ؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعاً، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ جَمِيعاً، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَجْهُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ الْحَلَبِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: مَكَتَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِمَكَّةَ بَعْدَ مَا جَاءَهُ الْوَحْيُ عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى ثَلَاثَ سَعْرَةِ سَنَةٍ، مِنْهَا ثَلَاثَ سِنِينَ مُخْتَفِياً خَائِفاً لَا يُظْهِرُ حَتَّى أَمَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَصْدَعَ بِمَا أَمَرَ بِهِ، فَأَظْهَرَ حِينَئِذٍ الدَّعْوَةَ».

۳۰ - حَدَّثَنَا جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَنَامٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكِ الْفَزَارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْهَاشِمِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ خَالَي مُحَمَّدَ ابْنَ عَلِيٍّ يَرْوِي عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَمَّادٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ سَالِمٍ صَاحِبِ الشَّابَرِيِّ ^(۱) «قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فُرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» ^(۲) قَالَ: أَصْلُهَا

خدا پنجم یا فرمود: سه سال در مکه مخفی و خائف و نهان بود و امرش را اظهار نمی کرد و تنها علی و خدیجه همراه او بودند، سپس خدای تعالی فرمان داد که رسالتش را آشکار کند و رسول خدا ﷺ ظهور کرد و امرش را آشکار فرمود.

۲۹ - عبیدالله بن علی حلبی گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: رسول خدا ﷺ بعد از آنکه وحی بر او نازل شد سیزده سال درنگ کرد که سه سال آن را مخفی و خائف بود و ظاهر نمی شد تا آنکه خدای تعالی فرمان داد که رسالتش را آشکار کند و در این هنگام دعوت را اظهار کرد.

۳۰ - عمر بن سالم گوید: از امام صادق علیه السلام از معنی این آیه پرسش کردم: «أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَ فُرْعُهَا فِي السَّمَاءِ» فرمود: اصل آن رسول خدا ﷺ و فرع آن

۱ - فی بعض النسخ «عمر بن صالح»، و فی بعضها «عمر بن بزيع» و کلاهما تصحیف. ۲ - ابراهیم: ۲۴.

رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَ فَرَعُهَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ ثُمَّ رَهَا، وَ تِسْعَةٌ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ أَغْصَانُهَا، وَ الشَّيْبَةُ وَ رَقُّهَا، وَ اللَّهُ إِنْ الرَّجُلَ مِنْهُمْ لَمَيُوتُ فَتَسْقُطُ وَ رَقَّةٌ مِنْ تِلْكَ الشَّجَرَةِ قُلْتُ: قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: «تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا»^(۱)، قَالَ: مَا يَخْرُجُ مِنْ عِلْمِ الْإِمَامِ إِلَيْكُمْ فِي كُلِّ سَنَةٍ مِنْ حَجِّ وَ عُمْرَةٍ.

۳۱- حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَهْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ -

عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ بَشِيرٍ النَّخَعِيُّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِنَّ سُنَنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بِهَا وَقَعَ بِهِمْ مِنَ الْغِيَابَاتِ حَادِثَةٌ فِي الْقَائِمِ مِنَّا أَهْلَ الْبَيْتِ حَذَوُ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَ الْقُدَّةُ بِالْقُدَّةِ».

قَالَ أَبُو بَصِيرٍ: فَقُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنْ الْقَائِمُ مِنْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ؟ فَقَالَ: يَا أَبَا بَصِيرٍ هُوَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ ابْنِي مُوسَى، ذَلِكَ ابْنُ سَيِّدَةِ الْإِمَاءِ، يَغِيبُ غَيْبَةً يَرْتَابُ فِيهَا الْمُبْطِلُونَ، ثُمَّ يُظْهِرُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَفْتَحُ اللَّهُ عَلَى يَدِهِ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَ مَفَارِجَهَا، وَ

امیرالمؤمنین علی و میوه آن حسن و حسین علیهما السلام و شاخه های آن ائمه نه گانه از فرزندان حسین علیهم السلام و برگهای آن شیعیانند، به خدا سوگند مردی از آنها که می میرد برگی از آن درخت فرو می افتد. گفتیم: معنای این سخن او چیست که می فرماید: «تُؤْتِي أَكْلَهَا كُلَّ حِينٍ بِإِذْنِ رَبِّهَا» فرمود: آنچه که هر سال از علم امام در حج و عمره به شما می رسد.

۳۱- ابوبصیر گوید: از امام صادق علیهما السلام شنیدم که می فرمود: سنتهای انبیاء با غیبتهایی که بر آنان واقع شده است همه در قائم ما اهل بیت مو به مو و مطابق النعل بالنعل پدیدار می گردد.

ابوبصیر گوید: گفتیم: یا ابن رسول الله! قائم شما اهل بیت کیست؟ فرمود: ای ابوبصیر! او پنجمین از فرزندان پسر موسی است او فرزند سیده کنیزان است و غیبتی کند که باطل جویان در آن شک کنند، سپس خدای تعالی او را آشکار کند

يَنْزِلُ رُوحُ اللَّهِ عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَيُصَلِّي خَلْفَهُ وَتُشْرِقُ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا ، وَ لَا تَبْقَى فِي الْأَرْضِ بُقْعَةٌ عَبْدٌ فِيهَا غَيْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَّا عَبْدَ اللَّهِ فِيهَا ، وَ يَكُونُ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ .

۳۲ - حَدَّثَنَا أَبِي - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ مَنْصُورٍ « قَالَ : قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : يَا مَنْصُورُ إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ لَا يَأْتِيكُمْ إِلَّا بَعْدَ يَأْسٍ ، لَا وَاللَّهِ [لَا يَأْتِيكُمْ] حَتَّى تَمِيزُوا ، لَا وَاللَّهِ [لَا يَأْتِيكُمْ] حَتَّى تَمَحَّصُوا ، وَ لَا وَاللَّهِ [لَا يَأْتِيكُمْ] حَتَّى يَشُقَّ مَنْ شَقِيَ وَ يَسْعُدُ مَنْ سَعَدَ . »

۳۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ ، عَنْ زُرَّارَةَ بْنِ أَعْيَنَ « قَالَ : سَمِعْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ : إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ أَنْ يَقُومَ ، قُلْتُ : وَلِمَ ذَلِكَ جُعِلَتْ فِدَاكَ ؟ فَقَالَ : يَخَافُ - وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ وَ عُنُقِهِ - ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : وَ هُوَ الْمُنْتَظَرُ الَّذِي يَشُكُّ النَّاسُ فِي وِلَادَتِهِ ، فَهَنُومٌ مَنْ يَقُولُ : « إِذَا مَاتَ أَبُوهُ »

و بر دست او شرق و غرب عالم را بگشاید و روح الله عیسی بن مریم علیه السلام فرود آید و پشت سر او نماز گزارد و زمین به نور پروردگارش روشن گردد و در زمین بقعه ای نباشد که غیر خدای تعالی در آن پرستش شود و همه دین از آن خدای تعالی گردد، گرچه مشرکان را ناخوش آید.

۳۲ - منصور گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: ای منصور! این امر بر شما در نیاید مگر پس از یأس و نه به خدا قسم تا آنکه از یکدیگر متمایز شوید، نه به خدا سوگند این امر بر شما در نیاید تا آنکه امتحان شوید، نه به خدا سوگند این امر بر شما در نیاید تا آنکه شقی بدبخت و سعید نیکبخت گردد.

۳۳ - زرارة بن أعین گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: برای قائم پیش از آنکه قیام کند غیبتی است، گفتم: فدای شما شوم! برای چه؟ فرمود: می ترسد - و با دست به بطن و گردن خود اشاره کرد - سپس فرمود: او منتظری است که مردم در ولادتش شک می کنند، بعضی می گویند: چون پدرش مرد

مات، و لا عقب له». و منهم من يقول: «قد ولد قبل وفاة أبيه بسنتين». لأن الله عز وجل يحب أن يمتحن خلقه فعند ذلك يرتاب المبطلون».

۳۴ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَا جِيلَوِيهِ؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ - يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكِ الْفَزَارِيِّ الْكُوفِيِّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ الصَّيْرَفِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُشَنَّى الْعَطَّارِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ: يَفْقَدُ النَّاسُ إِمَامَهُمْ، فَيَسْتَهْدُ الْمَوْسِمَ فَيَرَاهُمْ وَ لَا يَرَوْنَهُ».

۳۵ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ هَانِيٍّ التَّمَارِ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: إِنْ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةٌ، الْمُتَمَسِّكُ فِيهَا بِدِينِهِ كَالْخَارِطِ لِلْقِتَادِ، ثُمَّ قَالَ - هَكَذَا بِيَدِهِ - ثُمَّ قَالَ: [إِنْ] لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةٌ فَلْيَتَّقِ اللَّهَ عَبْدٌ وَلْيَتَمَسَّكْ بِدِينِهِ».

۳۶ - حَدَّثَنَا أَبِي، وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ جَمِيعًا قَالُوا: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى؛

فرزندى برای او نبود، و بعضی گویند: دو سال پیش از وفات پدرش متولد شده است، زیرا خدای تعالی امتحان خلقش را دوست می دارد و در این هنگام باطل جویان شک می کنند.

۳۴ - عبید بن زراره گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: مردم امام خود را نیابند، او در موسم حج شاهد ایشان است و آنها را می بیند اما آنها او را نمی بینند.

۳۵ - هانی تمار گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: برای صاحب این امر غیبتی است که دیندار در آن غیبت مانند کسی است که دستش را بر روی شاخه درخت خار کشد، سپس فرمود - با دستش اینچنین - آنگاه فرمود: برای صاحب این امر غیبتی است و بنده بایستی تقوای الهی پیشه سازد و متمسک به دینش باشد.

۳۶ - مفضل بن عمر گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: فریاد

و مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجَبَّارِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرِ بْنِ سَعْدِ الْأَشْعَرِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نُجْرَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمَسَارِيرِ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ الْجَعْفِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: إِيَّاكُمْ وَ التَّنْوِيَةَ، أَمَا وَ اللَّهُ لَيَغِيْبَنَّ إِمَامَكُمْ سِنِينَ مِنْ دَهْرِكُمْ، وَ لَتَمُخَّصَنَّ حَتَّى يُقَالَ: مَاتَ أَوْ هَلَكَ، بِأَيِّ وَادٍ سَلَكَ، وَ لَتَدْمَعَنَّ عَلَيْهِ عُيُونُ الْمُؤْمِنِينَ وَ لَتُكْفَأَنَّ كَمَا تُكْفَأُ السُّفُنُ فِي أَمْوَاجِ الْبَحْرِ وَ لَا يَنْجُو إِلَّا مَنْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَهُ وَ كَتَبَ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانَ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ، وَ لَتُرْفَعَنَّ اثْنَا عَشْرَةَ رَايَةً مُشْتَبِهَةً لَا يُدْرِي أَيُّ مِنْ أَيٍّ، قَالَ: فَكَيْفَتْ. فَقَالَ إِي: مَا يَبْنِيكَ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ؟ فَقُلْتُ: وَ كَيْفَ لَا أَبْكِي وَ أَنْتَ تَقُولُ: اثْنَا عَشْرَةَ رَايَةً مُشْتَبِهَةً لَا يُدْرِي أَيُّ مِنْ أَيٍّ، فَكَيْفَ نَضَعُ؟ قَالَ: فَتَطَّرَ إِلَى شَمْسٍ دَاخِلَةٍ فِي الصُّفَّةِ، فَقَالَ: يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ تَرَى هَذِهِ الشَّمْسَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: وَ اللَّهُ لَا مَرْنَا أَبِينُ مِنْ هَذِهِ الشَّمْسِ».

۳۷ - حَدَّثَنَا أَبِي عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيْعٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْأَصَمِّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْمُخْتَارِ الْقَلَانِسِيِّ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَيَابَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «أَنَّهُ قَالَ:

نکنید، به خدا سوگند امام شما سالیانی از روزگارتان غیبت کند و حتماً مورد آزمایش واقع شوید تا به غایبی که بگویند؛ او مرده یا هلاک شده و به کدام وادی سلوک کرده است؟ و چشمان مؤمنان بر او بگردند و واژگون شوید همچنانکه کشتی در امواج دریا واژگون شود، و تنها کسی نجات یابد که خدای تعالی از او میثاق گرفته و در قلبش ایمان نقش کرده و او را به روحی از جانب خود مؤید کرده باشد، و دوازده پرچم مشتبه برافراشته شود که هیچیک از دیگری بازشناخته نشود، راوی گوید: من گریستم، آنگاه فرمود: ای ابا عبدالله! چرا گریه می کنی؟ گفتم: چگونه نگریم در حالی که شما می گوئید: دوازده پرچم مشتبه که هیچیک از دیگری بازشناخته نشود، پس ما چه کنیم؟ راوی گوید: امام به پرتو آفتاب که به داخل ایوان تابیده بود نگریمت و فرمود: ای ابا عبدالله! آیا این آفتاب را می بینی؟ گفتم: آری، فرمود: به خدا سوگند امر ما از این آفتاب روشن تر است.

۳۷ - عبدالرحمان بن سیابة از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: حال شما

كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا بَقِيْتُمْ بِلاِ إِمَامٍ هُدًى وَ لاَ عَلمٍ، يَتَبَرَّءُ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ، فَعِنْدَ ذَلِكَ مُمَيِّزُونَ وَ تَمَحَّصُونَ وَ تُغْرَبُلُونَ، وَ عِنْدَ ذَلِكَ اخْتِلافُ السَّيْفَيْنِ (۱) وَ إِمَارَةٌ مِنْ أَوَّلِ النَّهَارِ وَ قَتْلٌ وَ خَلْعٌ (۲) مِنْ آخِرِ النَّهَارِ».

۳۸ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى؛ وَ يَعْقُوبَ بْنَ يَزِيدَ جَمِيعاً، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَالٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَنْصُورٍ، عَنْ رَجُلٍ - وَ اسْمُهُ عُمَرُ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: قَالَ: إِذَا أَصْبَحْتَ وَ أَمْسَيْتَ لَا تَرَى إِمَاماً تَأْتُمُّ بِهِ فَأَحِبِّبْ مِنْ كُنْتَ تُحِبُّ وَ أَبْغِضْ مِنْ كُنْتَ تُبْغِضُ حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ».

۳۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى؛ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يُونُسَ بْنِ يَعْقُوبَ، عَمَّنْ أَتَبَتْهُ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام أَنَّهُ قَالَ: كَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا بَقِيْتُمْ دَهْرًا مِنْ عُمْرِكُمْ لَا تَعْرِفُونَ إِمَامَكُمْ؟ قِيلَ لَهُ: فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَكَيْفَ نَصْنَعُ؟ قَالَ: تَمَسَّكُوا بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ حَتَّى يَسْتَبِينَ لَكُمْ».

چگونه است آنگاه که بی امام و نشانه هدایت باقی بمانید و بعضی از شما از بعضی دیگر براءت جویند، بدانید که در آن زمان از یکدیگر ممتاز شوید و مورد آزمایش واقع گردید و غربال شوید و در آن زمان شمشیرها رفت و آمد کند و در اول روز کسی به امارت رسد اما در پایان روز خلع و کشته شود.

۳۸ - عمر بن عبدالعزیز از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: آنگاه که صبح و شام می کنی در حالی که امامی را نمی بینی که از وی پیروی کنی، آن را که دوست می داشتی دوست بدار و آن را که دشمن می داشتی دشمن بدار تا خدای تعالی او را آشکار کند.

۳۹ - راوی از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: حال شما چون خواهد بود آنگاه که روزگاری بمانید که امامتان را شناسید؟ گفتند: چون چنین شود چه کنیم؟ فرمود: به همان امر اول متمسک شوید تا بر شما روشن شود.

۴۰ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا:
 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ، عَنْ
 الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ جَرِيرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ
 «قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَ أَبِي عَلِيٌّ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: فَكَيْفَ أَنْتُمْ إِذَا صِرْتُمْ فِي حَالٍ لَا تَرَوْنَ
 فِيهَا إِمَامًا هُدًى، وَ لَا عِلْمًا يُرَى، وَ لَا يَنْجُو مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا دُعَاءَ الْغَرِيقِ، فَقَالَ لَهُ أَبِي:
 إِذَا وَقَعَ هَذَا لَيْلًا فَكَيْفَ نَصْنَعُ؟ فَقَالَ: أَمَا أَنْتَ فَلَا تُدْرِكُهُ، فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَتَمَسَّكُوا بِمَا فِي
 أَيْدِيكُمْ حَتَّى يَتَّضِحَ لَكُمْ الْأَمْرُ».

۴۱ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْكُوفِيِّ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -
 قَالَ: حَدَّثَنِي جَدِّي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرِ الْقُضْبَانِيِّ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ
 الْكَلْبِيِّ، عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ «قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ
 يُصِيبُهُمْ فِيهِ شَيْطَةٌ^(۱) يَأْرِزُ الْعِلْمُ فِيهَا بَيْنَ الْمَسْجِدَيْنِ كَمَا تَأْرِزُ الْحَيَّةُ فِي حُجْرِهَا، يَعْنِي بَيْنَ
 مَكَّةَ وَ الْمَدِينَةَ، فَبَيْنَاهُمْ كَذَلِكَ إِذْ أَطْلَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُمْ نَجْمَهُمْ، قَالَ: قُلْتُ: وَ مَا
 الشَّيْطَةُ؟ قَالَ: الْفِتْرَةُ وَ الْغَيْبَةُ لِإِمَامِكُمْ؛ قَالَ: قُلْتُ: فَكَيْفَ نَصْنَعُ فِيهَا بَيْنَ ذَلِكَ؟ فَقَالَ:

۴۰ - عبدالله بن سنان گوید: من و پدرم بر امام صادق علیه السلام وارد شدیم،
 فرمود: حال شما چون باشد آنگاه که به حالی درآید که امام هدایت را نبینید و
 نشانه هدایت رؤیت نشود و هیچکس نجات نیابد مگر آنکه دعای غریق را
 بخواند، پدرم گفت: در آن شب ظلمانی که چنین امری واقع شود ما چه کنیم؟
 فرمود: اما تو آن را ادراک نمی کنی و چون آن واقع گردد به آنچه که دارید
 متمسک شوید تا امر برایتان روشن گردد.

۴۱ - ابان بن تغلب گوید: امام صادق علیه السلام به من فرمود: زمانی بر مردم در
 آید که گداخته شوند و علم در بین این دو مسجد در هم پیچیده شود همچنانکه
 مار در لانه اش نهان شود، یعنی بین مکه و مدینه، و در این بین که چنین باشند به
 ناگاه خدای تعالی ستاره آنها را آشکار سازد، گوید: گفتم: مقصود از «گداخته
 شدن» چیست؟ فرمود: دوران فترت و غیبت امامتان، گوید: گفتم: در این میانه

۱ - فی بعض النسخ «بسطة» هنا و ما یأتی. وَ فی بعضها «سطة».

كُونُوا عَلَيَّ مَا أَنْتُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَطَّلَعَ اللَّهُ لَكُمْ نَجْمَكُمْ».

۴۲ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ مُوسَى بْنِ سَعْدَانَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ «قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنْ تَفْسِيرِ جَابِرٍ فَقَالَ: لَا تُحَدِّثْ بِهِ السُّفْلَ فَيَذِيعُوهُ، أَمَا تَقْرَأُ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ»^(۱)، إِنَّ مِنَّا إِمَامًا مُسْتَتِرًا فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِظْهَارَ أَمْرِهِ نَكَتَ فِي قَلْبِهِ نُكْتَةً فَظَهَرَ وَ أَمَرَ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۴۳ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدِ الْيَقْطِينِيِّ جَمِيعًا، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نَجْرَانَ، عَنْ عَيْسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ، عَنْ خَالِهِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام «قَالَ: قُلْتُ لَهُ: إِنْ كَانَ كَوْنٌ - لَا أَرَانِي اللَّهُ يَوْمَكَ - فَبِمَنْ أَنْتُمْ؟ فَأَوْمَأَ إِلَى مُوسَى عليه السلام، فَقُلْتُ: فَإِنْ مَضَى مُوسَى فإِلَى مَنْ؟ قَالَ: إِلَى وَلَدِهِ، قُلْتُ: فَإِنْ مَضَى وَلَدُهُ وَ تَرَكَ أَخًا كَبِيرًا وَ ابْنًا

چه کنیم؟ فرمود: بر آنچه هستید استوار باشید تا آنکه خداوند ستاره شما را آشکار سازد.

۴۲ - مفضل بن عمر گوید: از امام صادق علیه السلام از تفسیر جابر پرسیدم، فرمود: آن را بر سفلگان بخوان که آن را ضایع کنند، آیا در کتاب خدای تعالی خوانده‌ای «فإذا نُقِرَ في الناقور»؟ که از ما امامی نهان است و چون خدای تعالی بخواهد او را ظاهر سازد، قلبش را تحت تأثیر قرار دهد و او ظاهر شود و به دستورات خدای تعالی فرمان دهد.

۴۳ - عیسی بن عبدالله گوید به دایی خود امام صادق علیه السلام گفتم: اگر روزگاری پیش آمد و شما را ندیدم از که پیروی کنم؟ و او به موسی علیه السلام اشاره فرمود، گفتم: اگر موسی درگذشت از چه کسی؟ فرمود: از فرزندش، گفتم: اگر او درگذشت و برادری بزرگ و فرزندی کوچک باقی گذاشت از که پیروی کنم؟

صَغِيرًا فَبِمَنْ أَنتُمْ؟ فَقَالَ: بِوَالِدِهِ، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا أَبَدًا. قُلْتُ: فَإِنِ أَنَا لَمْ أَشْرِفُهُ وَ لَمْ أَشْرِفْ مَوْضِعَهُ فَمَا أَصْنَعُ؟ قَالَ: تَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَلِي مَنْ بَنَى مِنْ حُجَجِكَ مِنْ وَلَدِ الْإِمَامِ الْمَاضِي»، فَإِنِ ذَلِكَ يُجْزِيكَ».

۴۴ - حَدَّثَنَا أَبِي - عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ بْنِ دَرَّاجٍ، عَنْ زُرَّارَةَ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَغِيبُ عَنْهُمْ إِمَامُهُمْ، فَكُلْتُ لَهُ: مَا يَصْنَعُ النَّاسُ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ؟ قَالَ: يَتَمَسَّكُونَ بِالْأَمْرِ الَّذِي هُمْ عَلَيْهِ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَهُمْ».

۴۵ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيُّ - عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ - كَثْرُومٍ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ الدَّقَاقِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي قَتَادَةَ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ - هِلَالٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ غَزْوَانَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: يَكُونُ بَعْدَ الْحُسَيْنِ تِسْعَةُ أُمَّةٍ، تَأْسِعُهُمْ قَائِمُهُمْ».

۴۶ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ - عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعَيَّاشِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ يُونُسَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: «قَالَ

فرمود: از فرزندش، سپس فرمود: پیوسته چنین خواهد بود، گفتم: اگر او را و جایگاه او را نشناسم چه کنم؟ فرمود: می گویی: بارها! من بر ولایت حجتهای از فرزندان امام در گذشته باقی هستم، و این کفایت از آن می کند.

۴۴ - زراره از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: بر مردم روزگاری درآید که امامشان از آنها غایب شود، گفتم: مردم در آن زمان چه می کنند؟ فرمود: به همان امری که بر آن بوده اند متمسک می شوند تا آنکه بر ایشان روشن شود.

۴۵ - ابوبصیر از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: پس از حسین عليه السلام نه امام خواهد بود که نهمین آنان قائم ایشان است.

۴۶ - ابوبصیر گوید: امام صادق عليه السلام فرمود: در صاحب این امر سنتهایی از

أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنْ فِي صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ سُنَّةٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ . سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ ، وَ سُنَّةٌ مِنْ عِيسَى ، وَ سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ ، وَ سُنَّةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ . فَأَمَّا سُنَّةٌ مِنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ فَخَائِفٌ يَتَرَقَّبُ . وَ أَمَّا سُنَّةٌ مِنْ عِيسَى فَيُقَالُ فِيهِ مَا قِيلَ فِي عِيسَى ، وَ أَمَّا سُنَّةٌ مِنْ يُوسُفَ فَالَسِّرُ يَجْعَلُ اللَّهُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْخَلْقِ حِجَابًا ، يَرَوْنَهُ وَ لَا يَعْرِفُونَهُ . وَ أَمَّا سُنَّةٌ مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ فَيَهْتَدِي بِهَدَاهُ وَ يَسِيرُ بِسِيرَتِهِ .

۴۷ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ : حَدَّثَنِي جَبْرِئِيلُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ : حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ جَعْفَرِ بْنِ وَهَبِ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ : حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عِيسَى ، عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبَانَ ، عَنْ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ « قَالَ : سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ : هَلْ يَكُونُ النَّاسُ فِي حَالٍ لَا يَعْرِفُونَ الْإِمَامَ ؟ فَقَالَ : قَدْ كَانَ يُقَالُ ذَلِكَ . قُلْتُ : فَكَيْفَ يَصْنَعُونَ ؟ قَالَ : يَتَعَلَّقُونَ بِالْأَمْرِ الْأَوَّلِ حَتَّى يَسْتَبِينَ لَهُمُ الْآخِرُ » .

۴۸ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ قَالَ : حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ الْقَاسِمِ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ « قَالَ : سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ فِي

انبیاء وجود دارد، سنتی از موسی بن عمران و سنتی از عیسی و سنتی از یوسف و سنتی از محمد صلوات الله علیهم.

اما سنت او از موسی بن عمران آن است که او نیز خائف و منتظر است، اما سنت او از عیسی آن است که در حق او نیز همان می گویند که درباره عیسی گفتند، اما سنت او از یوسف مستور بودن است، خداوند بین او و خلق حجابی قرار می دهد، مردم او را می بینند اما نمی شناسند، و اما سنت او از محمد صلی الله علیه و آله و سلم آن است که به هدایت او مهتدی می شود و به سیره او حرکت می کند.

۴۷ - حارث بن مغیره گوید: از امام صادق علیه السلام پرسیدم: آیا می شود مردم در حالی باشند که امامشان را شناسند؟ فرمود: چنین گفته شده است، گفتم: مردم در آن حال چه می کنند؟ فرمود: به امر اول می آویزند تا آنکه آن دیگر نیز بر آنها روشن شود.

۴۸ - از امام موسی کاظم علیه السلام روایت شده است که فرمود: از امام صادق علیه السلام شنیدم که در تفسیر این قول خدای تعالی: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ

قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ»، قَالَ: أَرَأَيْتُمْ إِنْ غَابَ عَنْكُمْ إِمَامُكُمْ فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِإِمَامٍ جَدِيدٍ».

۴۹ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ وَهَبِ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَسَنُ ابْنُ مُحَمَّدِ الصَّيرَفِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ الْمُثَنَّى الْعَطَّارُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ عَبْدِ ابْنِ زُرَّارَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: يَفْقِدُ النَّاسُ إِمَامَهُمْ، يَشْهَدُ الْمَوْسِمَ فَيَرَاهُمْ وَلَا يَرَوْنَهُ».

۵۰ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: وَجَدْتُ بِحِطِّ جَبْرِئِيلَ بْنِ أَحْمَدَ: حَدَّثَنِي الْعُبَيْدِيُّ مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سِنَانٍ قَالَ: «قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سَتُصِيبُكُمْ شُبُهَةٌ فَتَبْتَغُونَ بِلَا عِلْمٍ يُرَى، وَ لَا إِمَامٍ هُدَى، وَ لَا يَنْجُو مِنْهَا إِلَّا مَنْ دَعَا بِدُعَاءِ الْغَرِيقِ، قُلْتُ: كَيْفَ دُعَاءُ الْغَرِيقِ؟ قَالَ: يَقُولُ: «يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»، فَقُلْتُ: «يَا اللَّهُ يَا رَحْمَنُ يَا رَحِيمُ يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»، قَالَ: إِنْ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مُقَلِّبُ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ، وَلَكِنْ قُلْ كَمَا أَقُولُ لَكَ: «يَا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ».

مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ» فرمود: بنگرید اگر امامتان غایب شود، چه کسی امامی جدید برای شما می آورد؟

۴۹ - عبید گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: مردم امام خود را نیابند، او در موسم حج آنها را می بیند اما آنها او را نمی بینند.

۵۰ - عبدالله بن سنان از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: به زودی شبهه ای به شما می رسد و در آن بی نشانه هویدا و امام هدایت بمانید و کسی از آن شبهه نجات نمی یابد مگر آنکه دعای غریق را بخواند، گفتم: دعای غریق چگونه است؟ فرمود: می گویی: «یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»، و من هم گفتم: «یا الله یا رحمن یا رحیم یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ وَ الْأَبْصَارِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ»، امام فرمود: خدای تعالی مقلب القلوب و الأبصار است ولیکن همچنان که من گفتم بگو: «یا مُقَلِّبَ الْقُلُوبِ ثَبِّتْ قَلْبِي عَلَى دِينِكَ».

۵۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ حَاتِمِ النَّوْفَلِيِّ الْمَعْرُوفُ بِالْكَرْمَانِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَيْسَى الْوَشَّاءُ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ طَاهِرٍ الْقُمِّيُّ [قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَحْرٍ بْنِ سَهْلٍ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَارِثِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ - مَنْصُورِ الْجَوَاشِنِيِّ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبُدَيْلِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنَا أَبِي، عَنْ سَدِيرِ الصَّرْفِيِّ] قَالَ: دَخَلْتُ أَنَا وَالْمُفَضَّلُ بْنُ عُمَرَ، وَ أَبُو بَصِيرٍ، وَ أَبَانُ بْنُ تَغْلِبَ عَلَى مَوْلَانَا أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عليه السلام فَرَأَيْنَاهُ جَالِسًا عَلَى التُّرَابِ وَ عَلَيْهِ مِسْحٌ خَيْبَرِيٌّ مُطَوَّقٌ بِلَا جَيْبٍ، مُقَصَّرُ الْكُمَيْنِ، وَ هُوَ يَبْكِي بُكَاءَ الْوَالِدِ الشُّكْلَى، ذَاتِ الْكَبِدِ الْحَرَّى، قَدْنَالِ الْحُزْنِ مِنْ وَجَنَّتَيْهِ، وَ شَاعَ التَّغْيِيرُ فِي عَارِضِيهِ، وَ أَبْلَى الدُّمُوعُ مَحْجَرِيَهُ وَ هُوَ يَقُولُ: «سَيِّدِي غَيْبَتِكَ نَفَتْ رُقَادِي، وَ ضَيَّقَتْ عَلَيَّ مِهَادِي، وَ ابْتَزَّتْ مِنِّي رَاحَةَ فُؤَادِي، سَيِّدِي غَيْبَتِكَ أَوْصَلَتْ مُصَابِي بِفَجَائِعِ الْأَبَدِ، وَ فَقَدْتُ الْوَاحِدَ بَعْدَ الْوَاحِدِ يُفْنِي الْجَمْعَ وَ الْعَدَدَ، فَمَا أَحْسُ بِدَمْعَةٍ تَرَقَّى مِنْ عَيْنِي، وَ أَنْبِي يَفْتَرُ مِنْ صَدْرِي عَنْ دَوَارِجِ الرَّزَايَا وَ سَوَالِفِ الْبَلَايَا إِلَّا مَثَلَ لِعَيْنِي عَنْ عَوَايِرِ أَعْظُمُهَا وَ أَفْظَعُهَا. وَ بَوَاقِي أَشَدَّهَا وَ أَنْكَرُهَا وَ نَوَائِبَ مَخْلُوطَةٍ بِغَضَبِكَ، وَ

۵۱ - سدير صيرفي گوید: من و مفضل بن عمر و ابوبصير و ابان بن تغلب بر مولایمان امام صادق علیه السلام وارد شدیم و دیدیم که برخاک نشسته و جبّه خیبری طوقدار بی گریبان آستین کوتاهی در بر او بود و او مانند مادر فرزند مرده شیدای جگر سوخته ای می گریست و اندوه تا و جناتش رسیده و گونه هایش دگرگون شده و دیدگانش پر از اشک گردیده است و می گوید:

ای آقای من! غیبت تو خواب از دیدگانم رُبوده و بسترم را بر من تنگ ساخته و آسایش قلم را از من سلب نموده است. ای آقای من! غیبت تو اندوه مرا به فجایع ابدی پیوند داده، و فقدان یکی پس از دیگری جمع و شمار را نابود کرده است، من دیگر احساس نمی کنم اشکی را که از دیدگانم بر گریبانم روان است و ناله ای را که از مصائب و بلاهای گذشته از سینه ام سر می کشد، جز آنچه را که در برابر دیدگانم محتم است و از همه گرفتاریها بزرگتر و جانگدازتر و سخت تر و ناآشنا تر است، ناملایماتی که با غضب تو در آمیخته و مصائبی که با خشم تو عجین شده است.

نَوَازِلَ مَعْجُونَةٍ بِسَخَطِكَ. قَالَ سَدِيرٌ: فَاسْتَطَارَتْ عُقُولُنَا وَهَلَا، وَتَصَدَّعَتْ قُلُوبُنَا جَزَعًا مِنْ ذَلِكَ الْخَطْبِ الْهَائِلِ وَالْحَادِثِ الْغَائِلِ، وَظَنْنَا أَنَّهُ سِمْةٌ لِمَكْرُوهِةٍ قَارِعَةٍ، أَوْحَلَّتْ بِهِ مِنَ الدَّهْرِ بَاقِيَةً، فَقُلْنَا: لَا أَبْكَى اللَّهُ يَا ابْنَ خَيْرِ الْوَرَى عَيْتِكَ! مِنْ آيَةٍ حَادِثَةٍ تَسْتَعْرِفُ دَمْعَتَكَ وَتَسْتَنْطِرُ عِبْرَتَكَ؟ وَ آيَةٌ حَالَةٍ حَتَمَتْ عَلَيْكَ هَذَا الْمَأْتَمَ؟ قَالَ: فَزَفَرَ الضَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ زَفْرَةً انْتَفَخَ مِنْهَا جَوْفُهُ، وَ اشْتَدَّ عَنْهَا خَوْفُهُ. وَقَالَ: وَتِلْكَمُ نَظَرْتُ فِي كِتَابِ الْجَفْرِ صَبِيحَةَ هَذَا الْيَوْمِ وَهُوَ الْكِتَابُ الْمُشْتَمَلُ عَلَى عِلْمِ الْمَنَايَا وَ الْبَلَايَا وَ الرِّزَايَا، وَ عِلْمِ مَا كَانَ وَ مَا يَكُونُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ الَّذِي نَخَصَّ اللَّهُ بِهِ مُحَمَّدًا وَ الْأُمَّةَ مِنْ بَعْدِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ تَأَمَّلْتُ مِنْهُ مَوْلِدَ قَائِمِنَا وَ غَيْبَتَهُ وَ إِبْطَاءَهُ وَ طَوْلَ عُمُرِهِ وَ بَلْوَى الْمُؤْمِنِينَ فِي ذَلِكَ الزَّمَانِ، وَ تَوَلَّدَ الشُّكُوكُ فِي قُلُوبِهِمْ مِنْ طَوْلِ غَيْبَتِهِ، وَ ارْتِدَادَ أَكْثَرِهِمْ عَنْ دِينِهِمْ، وَ خَلَعَهُمْ رَبِّيَّةَ الْإِسْلَامِ مِنْ أَعْنَاقِهِمْ الَّتِي قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ذِكْرُهُ: «وَ كُلُّ إِنْسَانٍ لِرَّؤْمَانِهِ طَائِرَةٌ»

سَدِير گوید: چون امام صادق عليه السلام را در چنین حالی دیدیم از شدت وله عقل از سرمان پرید و به واسطه آن رخداد هائل و پدیده وحشتناک و از شدت جزع قلوبمان چاک چاک گردید و پنداشتیم که آن نشانه مکروهی کوبنده و یا مصیبتی از مصائب روزگار است که بر وی نازل شده است. و گفتیم: ای فرزند بهترین خلائق! چشمانت گریان مباد! از چه حادثه‌ای اشکتان روان و سرشک از دیدگانتان ریزان است؟ و کدام حالتی است که این ماتم را بر شما واجب کرده است؟ گوید: امام صادق عليه السلام نفس عمیق کشید که بر اثر آن درویش برآمد و هراسش افزون شد و فرمود: وای بر شما صبح امروز در کتاب جفر می نگریستیم و آن کتابی است که مشتمل بر علم منایا و بلایا و مصائب عظیمه و علم ما کان و ما یکون تا روز قیامت است، همان کتابی که خدای تعالی آن را به محمد صلى الله عليه وآله و ائمه پس از او عليهم السلام اختصاص داده است و در فصولی از آن می نگریستیم، میلاد قائم ما و غیبتش و تأخیر کردن و طول عمرش و بلوای مؤمنان در آن زمان و پیدایش شکوک در قلوب آنها به واسطه طول غیبت و مرتد شدن آنها از دینشان و برکندن رشته اسلام از گردنهایشان که خدای تعالی فرموده است: «وَ كُلُّ إِنْسَانٍ لِرَّؤْمَانِهِ طَائِرَةٌ فِي عُنُقِهِ» که مقصود از آن ولایت است و پس از آنکه در آن فصول

في عُنُقِهِ»^(۱) - يَعْنِي الْوِلَايَةَ - فَأَخَذَتْنِي الرَّقَّةُ ، وَاسْتَوْلَتْ عَلَيَّ الْأَحْزَانُ ، فَقُلْنَا : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ كَرَّمْنَا وَفَضَّلْنَا^(۲) بِإِشْرَاكِكَ إِيَّانَا فِي بَعْضِ مَا أَنْتَ تَعَلَّمَهُ مِنْ عِلْمِ ذَلِكَ .
 قَالَ : إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَدَارَ لِلْقَائِمِ مِنَّا ثَلَاثَةَ أَدَارَهَا فِي ثَلَاثَةِ مِنَ الرُّسُلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ :
 قَدَّرَ مَوْلِدَهُ تَقْدِيرَ مَوْلِدِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ قَدَّرَ غَيْبَتَهُ تَقْدِيرَ غَيْبَةِ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ قَدَّرَ
 إِبْطَاءَهُ تَقْدِيرَ إِبْطَاءِ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ جَعَلَ لَهُ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عُمَرَ الْعَبْدِ الصَّالِحِ - أَعْنِي
 الْخَضِرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ - دَلِيلًا عَلَى عُمَرِهِ ، فَقُلْنَا لَهُ : اكْشِفْ لَنَا يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَنْ وُجُوهِ هَذِهِ
 الْمَعَانِي .

قال عليه السلام : أمّا مولد موسى عليه السلام فإن فرعون لما وقف على أن زوال ملكه على يده أمر بإحضار الكهنة فدلووه على نسبه و أنه يكون من بني إسرائيل ، و لم يزل يأمر أصحابه بشق بطون الحوامل من نساء بني إسرائيل حتى قتل في طلبه نيفاً و عشرين ألفاً

نگریستم رقتی مرا فرا گرفت و اندوه بر من مستولی شد . گفتیم : ای فرزند رسول خدا! ما را مشرف و گرامی بدار و در بعضی از آنچه در این باب می دانی شریک گردان!

فرمود: خدای تعالی در قائم ما سه خصلت جاری ساخته که آن خصلتها در سه تن از پیامبران نیز جاری بوده است: مولدش را چون مولد موسی و غیبتش را مانند غیبت عیسی و تأخیر کردنش را مانند تأخیر کردن نوح مقدر کرده است و بعد از آن عمر عبد صالح - یعنی خضر علیه السلام - را دلیلی بر عمر او قرار داده است . به آن حضرت گفتیم : ای فرزند رسول خدا! اگر ممکن است وجوه این معانی را برای ما توضیح دهید .

فرمود: امّا تولد موسی علیه السلام ، چون فرعون واقف شد که زوال پادشاهی او به دست موسی است ، دستور داد که کاهنان را حاضر کنند و آنها وی را از نسب موسی آگاه کردند و گفتند که وی از بنی اسرائیل است و فرعون به کارگزاران خود دستور می داد که شکم زنان باردار بنی اسرائیل را پاره کنند و حدود بیست و چند هزار نوزاد را کشت اما نتوانست به کشتن موسی علیه السلام دست یابد زیرا او در

مَوْلُودٍ، وَ تَعَدَّرَ عَلَيْهِ الْوُصُولُ إِلَى قَتْلِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ بِحِفْظِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى إِيَّاهُ، وَ كَذَلِكَ بَنُو أُمَيَّةَ وَ بَنُو الْعَبَّاسِ لَمَّا وَقَفُوا عَلَى أَنَّ زَوَالَ مُلْكِهِمْ وَ مُلْكِ الْأُمَرَاءِ (۱) وَ الْجَبَابِرَةِ مِنْهُمْ عَلَى يَدِ الْقَائِمِ مِنَّا نَاصِبُونَ الْعَدَاوَةَ، وَ وَضَعُوا سُيُوفَهُمْ فِي قَتْلِ آلِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ (۲) وَ إِبَادَةَ نَسْلِهِ طَمَعًا مِنْهُمْ فِي الْوُصُولِ إِلَى قَتْلِ الْقَائِمِ، وَ يَأْتِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَكْشِفَ أَمْرَهُ لِوَاحِدٍ مِنَ الظَّلَمَةِ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ.

وَ أَمَّا غَيْبَةُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَإِنَّ الْيَهُودَ وَ النَّصَارَى اتَّفَقَتْ عَلَى أَنَّهُ قُتِلَ، فَكَذَّبَهُمُ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ بِقَوْلِهِ: «وَ مَا قَتَلُوهُ وَ مَا صَلَبُوهُ وَ لَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ» (۳)، كَذَلِكَ غَيْبَةُ الْقَائِمِ فَإِنَّ الْأُمَّةَ سَتُّكَرُهَا لِطُولِهَا، فَمِنْ قَائِلٍ يَهْدِي بِأَنَّهُ لَمْ يُولَدْ، وَ قَائِلٍ يَقُولُ: إِنَّهُ مَاتَ، وَ قَائِلٍ يَكْفُرُ بِقَوْلِهِ: إِنَّ حَادِي عَشْرَتَنَا كَانَ عَقِيمًا، وَ قَائِلٍ يَمُرُقُ بِقَوْلِهِ: إِنَّهُ يَتَعَدَّى إِلَى ثَلَاثَةِ عَشَرَ وَ صَاعِدًا، وَ قَائِلٍ يَقْصِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِقَوْلِهِ: إِنَّ رُوحَ الْقَائِمِ يَنْطِقُ فِي هَيْكَلِ غَيْرِهِ.

حفظ و حمایت خدای تعالی بود و بنی اُمیّه و بنی عبّاس نیز چنین اند، وقتی واقف شدند که زوال پادشاهی آنها و پادشاهی امیران و ستمگران آنها به دست قائم ماست، با ما به دشمنی برخاستند و در قتل آل رسول ﷺ و نابودی نسل او شمشیر کشیدند به طمع آنکه بر قتل قائم دسترسی پیدا کنند، اما خدای تعالی امر خود را مکشوف یکی از ظلمه نمی سازد و نور خود را کامل می کند، گر چه مشرکان را ناخوش آید.

وَ أَمَّا غَيْبَةُ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَهُودَ وَ نَصَارَى اتَّفَقَتْ عَلَى أَنَّهُ قُتِلَ، فَكَذَّبَهُمُ اللَّهُ جَلَّ ذِكْرُهُ بِقَوْلِهِ: «وَ مَا قَتَلُوهُ وَ مَا صَلَبُوهُ وَ لَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ». وَ غَيْبَةُ الْقَائِمِ نَزْجٌ، لِأَنَّهَا بِهَا يَتَعَدَّى إِلَى ثَلَاثَةِ عَشَرَ وَ صَاعِدًا، وَ قَائِلٍ يَمُرُقُ بِقَوْلِهِ: إِنَّهُ يَتَعَدَّى إِلَى ثَلَاثَةِ عَشَرَ وَ صَاعِدًا، وَ قَائِلٍ يَقْصِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِقَوْلِهِ: إِنَّ رُوحَ الْقَائِمِ يَنْطِقُ فِي هَيْكَلِ غَيْرِهِ.

و اما غیبت عیسی علیّه السلام، یهود و نصاری اتفاق کردند که او کشته شده است، اما خدای تعالی با این قول خود آنان را تکذیب فرمود: «وَ مَا قَتَلُوهُ وَ مَا صَلَبُوهُ وَ لَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ». و غیبت قائم نیز چنین است، زیرا این امت به واسطه طول مدتش آن را انکار می کند، پس گوینده ای به هدیان گوید او متولد نشده است، و گوینده ای دیگر گوید: او مرده است، و گوینده ای دیگر این کلام کفرآمیز را گوید که یازدهمین ما ائمه عقیم بوده است، و گوینده ای دیگر با این کلام از دین خارج شود که تعداد ائمه به سیزده و یا بیشتر رسیده است، و گوینده ای دیگر به

۱ - فی بعض النسخ «زوال ملکهم و الامراء - الخ».

۲ - فی بعض النسخ «فی قتل اهل بیت رسول الله ﷺ».

۳ - النساء: ۱۵۷.

وَ أَمَّا إِبْطَاءُ نُوحٍ عليه السلام : فَإِنَّهُ لَمَّا اسْتَنْزَلَ الْعُقُوبَةَ عَلَى قَوْمِهِ مِنَ السَّمَاءِ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الرُّوحَ الْأَمِينَ عليه السلام بِسَبْعِ نَوِيَاتٍ ، فَقَالَ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى يَقُولُ لَكَ : إِنَّ هَؤُلَاءِ خَلَائِقِي وَ عِبَادِي وَ لَسْتُ أُبِيدُهُمْ بِصَاعِقَةٍ مِنْ صَوَاعِقِي إِلَّا بَعْدَ تَأْكِيدِ الدَّعْوَةِ وَ الْإِزَامِ الْحُجَّةِ ، فَعَاوِدِ اجْتِهَادَكَ فِي الدَّعْوَةِ لِقَوْمِكَ فَإِنِّي مُثِيبُكَ عَلَيْهِ وَ أَغْرِسُ هَذِهِ النَّوَى فَإِنَّ لَكَ فِي نَبَاتِهَا وَ بُلُوغِهَا وَ إِدْرَاكِهَا إِذَا أَثْمَرَتِ الْفَرْجَ وَ الْخَلَاصَ ، فَبَشِّرْ بِذَلِكَ مَنْ تَبِعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ .

فَلَمَّا نَبَتَتِ الْأَشْجَارُ وَ تَأَزَّرَتْ وَ تَسَوَّقَتْ وَ تَغَصَّنَتْ وَ أَثْمَرَتْ وَ زَهَا الثَّمَرُ عَلَيْهَا بَعْدَ زَمَانٍ طَوِيلٍ اسْتَنْجَزَ مِنَ اللَّهِ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى الْعِدَّةَ ، فَأَمَرَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى أَنْ يَغْرِسَ مِنْ نَوَى تِلْكَ الْأَشْجَارِ وَ يُعَاوِدَ الصَّبْرَ وَ الْاجْتِهَادَ ، وَ يُؤَكِّدَ الْحُجَّةَ عَلَى قَوْمِهِ ، فَأَخْبَرَ بِذَلِكَ الطَّرَائِفَ الَّتِي آمَنَتْ بِهِ ، فَازْتَدَّ مِنْهُمْ ثَلَاثُمِائَةَ رَجُلٍ وَ قَالُوا : لَوْ كَانَ مَا يَدَّعِيهِ نُوحٌ

نافرمانی خدای تعالی پرداخته و گوید روح قائم در جسد دیگری سخن می گوید.

اما تأخیر کردن نوح علیه السلام چنین است که چون از خداوند برای قوم خود طلب عقوبت کرد، خدای تعالی روح الامین علیه السلام را با هفت هفته خرمایا به نزد وی فرستاد و به او گفت: ای پیامبر خدا! خدای تعالی به تو می گوید: اینها خلائق و بندگان من هستند و آنها را با صاعقه ای از صواعق خود نابود نمی کنم مگر پس از تأکید کردن دعوت و الزام ساختن حجت، پس بار دیگر در دعوت قومت تلاش کن که من به تو ثواب خواهم داد و این هسته ها را بکار و فرج و خلاص تو آنگاه است که آنها بروید و بزرگ شود و میوه به بار آورد و این مژده را به مؤمنان پیرو خود بده.

و چون پس از زمانی طولانی درختها روئید و پوست گرفت و دارای ساقه و شاخه شد و میوه داد و به بار نشست از خدای تعالی درخواست کرد که وعده را عملی سازد، اما خدای تعالی فرمان داد که هسته این درختها را بکارد و دوباره صبر و تلاش کند و حجت را بر قومش تأکید کند و او نیز آن را به طوائفی که به او ایمان آورده بودند گزارش کرد و سیصد تن از آنان از دین برگشتند و گفتند: اگر

حَقًّا لَمَّا وَقَعَ فِي وَعْدِ رَبِّهِ خُلْفٌ .

ثُمَّ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لَمْ يَزَلْ يَأْمُرُهُ عِنْدَ كُلِّ مَرَّةٍ بِأَنْ يَغْرِسَهَا مَرَّةً بَعْدَ أُخْرَى إِلَى أَنْ غَرَسَهَا سَبْعَ مَرَّاتٍ ، فَمَا زَالَتْ تِلْكَ الطَّوَائِفُ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ تَزْتَدُّ مِنْهُ طَائِفَةٌ بَعْدَ طَائِفَةٍ إِلَى أَنْ عَادَ إِلَى نَيْفٍ وَسَبْعِينَ رَجُلًا ، فَأَوْحَى اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى عِنْدَ ذَلِكَ إِلَيْهِ ، وَقَالَ : يَا نُوحُ الْآنَ أَشْفَرَ الصُّبْحُ عَنِ اللَّيْلِ لِعَيْنِكَ حِينَ صَرَخَ الْحَقُّ عَنْ مَحْضِهِ ، وَصَفَى الْأُمُرُ وَالْإِيمَانُ مِنَ الْكِبْرِ بَارْتِدَادِ كُلِّ مَنْ كَانَتْ طِينَتُهُ خَبِيثَةً ، فَلَرَأَى أَنِّي أَهْلَكْتُ الْكُفَّارَ وَابْتَقَيْتُ مَنْ قَدِ ارْتَدَّ مِنَ الطَّوَائِفِ الَّتِي كَانَتْ آمَنَتْ بِكَ كُنْتُ صَدَقْتُ وَعَدِي السَّابِقَ لِلْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ أَخْلَصُوا التَّوْحِيدَ مِنْ قَوْمِكَ ، وَاعْتَصَمُوا بِحَبْلِ نُبُوَّتِكَ بِأَنْ اسْتَخْلَفْتَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَآمَنَ لَهُمْ دِينَهُمْ وَابْتَدَّلَ خَوْفَهُمْ بِالْأَمْنِ لِكَيْ تَخْلَصَ الْعِبَادَةُ لِي بِذَهَابِ الشَّكِّ^(۱) مِنْ قُلُوبِهِمْ ، وَكَيْفَ يَكُونُ الْأَسْتِخْلَافُ وَالْتَّمَكِينُ وَابْتَدَلَ الْخَوْفَ بِالْأَمْنِ مِنِّي لَهُمْ مَعَ مَا كُنْتُ أُعْذِمُ مِنْ ضَعْفِ يَقِينِ الَّذِينَ ارْتَدُّوا وَخُبْثِ طِينَتِهِمْ وَسُوءِ سَرَائِرِهِمُ الَّتِي كَانَتْ نَتَائِجَ النِّفَاقِ ، وَ

مُدَّعَايِ نُوحٍ حَقِّ بُوْدِ دَرِ وَعِدَّةِ پَرُورِدْگارش خُلْفی واقع فی شد .

سپس خدای تعالی هر بار دستور می داد که هسته ها را بکار د و نوح نیز هفت مرتبه آنها را کاشت و هر مرتبه طوائفی از مؤمنین از دین بر می گشتند تا آنکه هفتاد و چند نفر بیشتر باقی نماندند . آنگاه خدای تعالی وحی فرمود که ای نوح ! هم اکنون صبح روشن از پس شب تار دمید و حق محض و صافی از ناخالص و کدر آن جدا شد ، زیرا بدطینتان از دین بیرون رفتند و اگر من کفار را نابود می کردم و این طوائفی از دین بیرون شده را باقی می گذاشتم به وعده خود درباره مؤمنانی که در توحید با اخلاص بودند و به رشته نبوت تو متمسک بودند وفا نکرده بودم ، زیرا من وعده کرده بودم که آنان را جانشین زمین کنم و دینشان را استوار سازم و خوفشان را مبدل به امن نمایم تا با رفتن شک از قلوب آنها عبادت من خالص شود ، و چگونه این جانشینی و استواری و تبدیل خوف به امن ممکن بود در حالی که ضعف یقین از دین بیرون شدگان و خبث طینت و سوء سریرت آنها - که از نتایج نفاق است - و گمراه شدن آنها را می دانستم ، و اگر

سُنُوحِ الضَّلَالَةِ، فَلَوْ أَنَّهُمْ تَسَمَّوْا مِنِّي الْمَلِكَ الَّذِي أُوتِيَ الْمُؤْمِنِينَ وَقَتَ الْإِسْتِخْلَافِ إِذَا
أَهْلَكْتُ أَعْدَاءَهُمْ لَنَشِفُوا رَوَائِحَ صِفَاتِهِ وَ لَأَسْتَحْكَمَتْ سَرَائِرُ نِفَاقِهِمْ^(۱) وَ تَأَبَّدَتْ جِبَالُ
ضَلَالَةِ قُلُوبِهِمْ، وَ لَكَاشَفُوا إِخْوَانَهُمْ بِالْعَدَاوَةِ، وَ حَارَبُوهُمْ عَلَى طَلَبِ الرَّئِيسَةِ، وَ التَّفَرُّدِ
بِالْأَمْرِ وَ النَّهْيِ، وَ كَيْفَ يَكُونُ التَّمْكِينُ فِي الدِّينِ وَ اتِّشَارِ الْأَمْرِ فِي الْمُؤْمِنِينَ مَعَ إِثَارَةِ -
الْفِتَنِ وَ إِيقَاعِ الْحُرُوبِ كَلًّا «فَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَ وَحِينَا».

قَالَ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ كَذَلِكَ الْقَائِمُ فَإِنَّهُ تَمْتَدُّ أَيَّامُ غَيْبَتِهِ لِيُصْرَحَ الْحَقُّ عَنْ مَحْضِهِ وَ
يُضْفُو الْإِيمَانَ مِنَ الْكَدْرِ بِإِزْتِدَادِ كُلِّ مَنْ كَانَتْ طِينَتُهُ خَبِيثَةً مِنَ الشَّيْعَةِ الَّذِينَ يُحْشَى
عَلَيْهِمُ النِّفَاقُ إِذَا أَحْسَوْا بِالْإِسْتِخْلَافِ وَ التَّمْكِينِ وَ الْأَمْنِ الْمُنْتَشِرِ فِي عَهْدِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.
قَالَ الْمَفْضَلُ: فَقُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَإِنَّ هَذِهِ | التَّوَاصِبَ تَزْعَمُ أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ
نَزَلَتْ فِي أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ، وَ عُثْمَانَ، وَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: لَا يَهْدِي اللَّهُ قُلُوبَ النَّاصِبَةِ، مَتَى
كَانَ الدِّينُ الَّذِي ارْتَضَاهُ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مَسْمُوكًا بِاتِّشَارِ الْأَمْنِ^(۲) فِي الْأُمَّةِ، وَ ذِهَابِ -

رائحه سلطنت مؤمنان را آن هنگام که ایشان را جانشین زمین ساخته و بر تخت سلطنت نشانده و دشمنانشان را نابود می سازم استتھام می کردند، باطن نفاقشان را مستحکم کرده و دشمنی با برادرانشان را آشکار می کردند و در طلب ریاست و فرماندهی با آنها می جنگیدند و با وجود فتنه انگیزی و جنگ و نزاع بین ایشان چگونه تمکین و استواری در دین و إعلاء امر مؤمنین ممکن خواهد بود، خیر چنین نیست «فَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِأَعْيُنِنَا وَ وَحِينَا».

امام صادق علیه السلام فرمود: قائم علیه السلام نیز چنین است زیرا ایام غیبت او طولانی می شود تا حق محض و ایمان صافی از کدر آن مشخص شود و هر کسی که از شیعیان طینت ناپاکی دارد از دین بیرون رود، کسانی که ممکن است چون استخلاف و تمکین و امنیت منتشره در عهد قائم علیه السلام را احساس کنند نفاق ورزند. مفضل گوید: گفتم ای فرزند رسول خدا! این نواصب می پندارند که این آیه (یعنی آیه ۵۵ سوره نور) در شأن ابوبکر و عمر و عثمان و علی علیه السلام نازل شده است، فرمود: خداوند قلوب نواصب را هدایت نمی کند، چه زمانی دینی که خدا و

۱ - فی بعض النسخ «مرائر نفاقهم» و فی بعضها «من أثر نفاقهم»
۲ - فی بعض النسخ «باتتشار الامر».

الْخَوْفِ مِنْ قُلُوبِهَا، وَارْتِفَاعِ الشَّكِّ مِنْ صُدُورِهَا فِي عَهْدِ وَاحِدٍ مِنْ هَؤُلَاءِ، وَ فِي عَهْدِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَ ارْتِدَادِ الْمُسْلِمِينَ وَالْفِتَنِ الَّتِي تَثُورُ فِي أَيَّامِهِمْ، وَالْحُرُوبِ الَّتِي كَانَتْ تَنْشَبُ بَيْنَ الْكُفَّارِ وَ بَيْنَهُمْ، ثُمَّ تَلَا الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرَّسُولُ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كَذَّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا» (۱).

وَ أَمَّا الْعَبْدُ الصَّالِحُ - أَعْنِي الْخَضِرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مَا طَوَّلَ عُمُرَهُ لِنُبُوءَةِ قَدَرِهَا لَهُ، وَ لَا لِكِتَابِ يُنَزَّلُهُ عَلَيْهِ، وَ لَا لِشَرِيعَةٍ يَنْسَخُ بِهَا شَرِيعَةَ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ مِنْ - الْأَنْبِيَاءِ، وَ لَا لِإِمَامَةٍ يُلْزَمُ عِبَادَةُ الْاِقْتِدَاءِ بِهَا، وَ لَا لِطَاعَةِ يَفْرِضُهَا لَهُ، بَلَى إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمَا كَانَ فِي سَابِقِ عِلْمِهِ أَنْ يُقَدَّرَ مِنْ عُمُرِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي أَيَّامِ غَيْبَتِهِ مَا يُقَدَّرُ، وَ عِلْمُ مَا يَكُونُ مِنْ انْكَارِ عِبَادِهِ بِمِقْدَارِ ذَلِكَ الْعُمُرِ فِي الطُّوْلِ، طَوَّلَ عُمُرَ الْعَبْدِ الصَّالِحِ فِي غَيْرِ سَبَبٍ يُوجِبُ ذَلِكَ إِلَّا لِعِلَّةِ الْاِسْتِدْلَالِ بِهِ عَلَى عُمُرِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لِيَقْطَعَ بِذَلِكَ حُجَّةَ -

رسولش از آن خشنود بوده اند متمکن و استوار و برقرار بوده و امنیت در میان امت منتشر و خوف از قلوبشان رخت بر بسته و شک از سینه های آنها مرتفع شده است؟ آیا در عهد آن خلفای سه گانه؟ یا در عهد علی علیه السلام که مسلمین مُرْتَدَّ شدند و فتنه هایی بر پاشد و جنگهایی بین مسلمین و کفار به وقوع پیوست؟ سپس امام صادق علیه السلام این آیه را تلاوت فرمودند: «حَتَّى إِذَا اسْتَيْأَسَ الرَّسُولُ وَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ قَدْ كَذَّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا».

و اما عبد صالح - یعنی خضر - خدای تعالی عمر او را طولانی ساخته است، ولی نه بخاطر نبوتی که برای وی تقدیر کرده است و یا کتابی که بر وی فرو فرستد و یا شریعتی که به واسطه آن شرایع انبیاء پیشین را نسخ کند و یا امامتی که بر بندگانش اقتداء به آن لازم باشد و یا طاعتی که انجام دادن آن بروی واجب باشد (که حضرت خضر پیامبر و یا امام نبوده است) بلکه چون در علم خداوند گذشته بود که عمر قائم علیه السلام در دوران غیبتش طولانی خواهد شد، تا بجائی که بندگانش آنرا به واسطه طولانی بودنش انکار کنند، عمر بنده صالح خود را طولانی کرد تا از طول عمر او به طول عمر قائم علیه السلام استدلال شود و حُجَّتْ

المُعَانِدِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ».

۵۴ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ رضی الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ وَحَيْدَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ نَعِيمِ السَّمَرَقَنْدِيِّ جَمِيعاً، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعِيَّاشِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ شُجَاعٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ يُونُسَ ابْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا»^(۱)، يَعْنِي خُرُوجَ الْقَائِمِ الْمُنْتَظَرِ مِنَّا، ثُمَّ قَالَ عليه السلام: يَا أَبَا بَصِيرٍ طُوبَى لِشِيعَةِ قَائِمِنَا، الْمُنْتَظَرِينَ لِظُهُورِهِ فِي غَيْبَتِهِ، وَالْمُطِيعِينَ لَهُ فِي ظُهُورِهِ، أَوْلِيكَ أَوْلِيَاءُ اللَّهِ الَّذِينَ لَا خَوْفَ عَلَيْهِمْ وَلا هُمْ يَحْزَنُونَ».

۵۵ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ رضی الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعِيَّاشِيِّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ، عَنِ الْعَمْرَكِيِّ بْنِ عَلِيِّ الْبُوفَكِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ، عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: طُوبَى لِمَنْ تَمَسَّكَ بِأَمْرِنَا فِي غَيْبَةِ قَائِمِنَا فَلَمْ يَزُغْ قَلْبُهُ بَعْدَ الْهُدَايَةِ، فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ وَما طُوبَى؟ قَالَ: شَجَرَةٌ فِي الْجَنَّةِ

معاندان منقطع گردد و برای مردم علیه خداوند حجتی نباشد.

۵۴ - ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کند که در تفسیر این قول خدای تعالی: «يَوْمَ يَأْتِي بَعْضُ آيَاتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا إِيمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيمَانِهَا خَيْرًا». فرمود: یعنی خروج قائم منتظر ما، سپس فرمود: ای ابابصیر! خوشبحال شیعیان قائم ما، کسانی که در غیبتش منتظر ظهور او هستند و در حال ظهورش نیز فرمانبردار اویند، آنان اولیای خدا هستند که نه خوفی بر آنهاست و نه اندوهگین می شوند.

۵۵ - ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: خوشبحال کسی که در غیبت قائم ما به امر ما تمسک جوید و قلبش پس از هدایت منحرف نشود، گفتم: فدای شما شوم طوبی چیست؟ فرمود: درختی در بهشت است که ریشه آن

أَصْلُهَا فِي دَارِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لَيْسَ مِنْ مُؤْمِنٍ إِلَّا وَ فِي دَارِهِ غُضُنٌ مِنْ أَعْصَانِهَا، وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «طُوبَى لَهُمْ وَ حُسْنُ مَا بٍ»^(۱).

۵۶ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمَزَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي سَمِعْتُ مِنْ أَبِيكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: يَكُونُ بَعْدَ اثْنَاعَشَرَ مَهْدِيًّا، فَقَالَ: إِنَّمَا قَالَ: اثْنَاعَشَرَ مَهْدِيًّا، وَ لَمْ يَقُلْ: اثْنَاعَشَرَ إِمَامًا، وَ لَكِنَّهُمْ قَوْمٌ مِنْ شِيعَتِنَا يَدْعُونَ النَّاسَ إِلَى مُوَالَاتِنَا وَ مَعْرِفَةِ حَقِّنَا».

۵۷ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عِمْرَانَ الدَّقَاقُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَزَةُ بْنُ الْقَاسِمِ الْعَلَوِيِّ الْعَبَّاسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكِ الْكُوفِيِّ الْفَزَارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ زَيْدِ الزِّيَّاتِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زِيَادِ الْأَزْدِيِّ، عَنْ الْمُفَضَّلِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ إِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ»^(۲): مَا هَذِهِ الْكَلِمَاتُ؟ قَالَ: هِيَ الْكَلِمَاتُ الَّتِي تَلَقَّاها آدَمُ مِنْ رَبِّهِ

در سرای علی بن ابی طالب علیه السلام است و هیچ مؤمنی نیست جز آنکه شاخه ای از شاخه های آن درخت در سرای اوست و آن همان قول خدای تعالی است که فرمود: «طوبی لهم و حسن ما ب».

۵۶ - ابوبصیر گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: ای فرزند رسول خدا! من از پدر شما شنیدم که می فرمود: پس از قائم دوازده مهدی خواهد بود، امام صادق علیه السلام فرمود: دوازده مهدی گفته است نه دوازده امام آنها قومی از شیعیان ما هستند که مردم را به موالات و معرفت حق ما می خوانند.

۵۷ - مفضل بن عمر گوید: از امام صادق علیه السلام از این قول خدای سبحان پرسش کردم «وَ إِذِ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ». که این چه کلماتی است؟ فرمود: همان کلماتی است که آدم آن را از پروردگارش دریافت کرد و بر زبان جاری نمود و خداوند توبه اش را پذیرفت و آن این کلمات است که گفت: «أَسْأَلُكَ بِحَقِّ

فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَهُوَ أَنَّهُ قَالَ: «أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحُسَيْنِ وَالحُسَيْنِ إِلَّا تُبَّتَ عَلَيَّ» فَتَابَ اللَّهُ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَابُ الرَّحِيمُ. فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَا يَعْنِي عَزَّوَجَلَّ بِقَوْلِهِ: «فَأْتَمَّهُنَّ»؟ قَالَ: يَعْنِي فَأْتَمَّهُنَّ إِلَى الْقَائِمِ اثْنِي عَشَرَ إِمَامًا تِسْعَةً مِنْ وُلْدِ الحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

قَالَ المَفْضَلُ: فَقُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَأَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ»^(۳۱) قَالَ: يَعْنِي بِذَلِكَ الإِمَامَةَ، جَعَلَهَا اللَّهُ تَعَالَى فِي عَقِبِ الحُسَيْنِ إِلَى يَوْمِ القِيَامَةِ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَكَيْفَ صَارَتِ الإِمَامَةُ فِي وُلْدِ الحُسَيْنِ دُونَ وُلْدِ الحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُمَا جَمِيعاً وَوَلَدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَبِسِبْطَاءِ وَبِسَبْطَاءِ وَبِسَبْطَاءِ أَهْلِ الجَنَّةِ؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ مُوسَى وَهَارُونَ كَانَا نَبِيَّيْنِ مُرْسَلَيْنِ وَآخَرَيْنِ فَجَعَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ النُّبُوَّةَ فِي صُلْبِ هَارُونَ دُونَ صُلْبِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: لِمَ فَعَلَ اللَّهُ ذَلِكَ، وَإِنَّ الإِمَامَةَ خِلاَفَةُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فِي أَرْضِهِ وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَقُولَ: لِمَ جَعَلَهُ اللَّهُ فِي

مُحَمَّدٍ وَعَلِيٍّ وَفَاطِمَةَ وَالحُسَيْنِ وَالحُسَيْنِ إِلَّا تُبَّتَ عَلَيَّ». و خداوند توبه او را پذیرفت که او تواب و رحیم است. گفتم: ای فرزند رسول خدا! منظور خدای تعالی از جمله «فَأْتَمَّهُنَّ» چه بوده است؟ فرمود: یعنی آنکه دوازده گانه را به قائم تمام می کند که نه امام آنها از فرزندان حسین علیه السلام خواهند بود.

مفضل گوید: گفتم: ای فرزند رسول خدا! مرا از معنی این کلام الهی که می فرماید: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ» آگاه کنید: فرمود مقصود از آن امامت است که خدای تعالی آن را تا روز قیامت در دنباله حسین علیه السلام قرار داد. گوید: گفتم: ای فرزند رسول خدا! چرا امامت اختصاص به فرزندان حسین علیه السلام یافت نه فرزندان حسن علیه السلام، در حالی که آنها هر دو فرزندان رسول خدا و دو سبط او و سید جوانان بهشت هستند؟ فرمود: موسی و هارون دو پیامبر مرسل و دو برادر بودند و خدای تعالی پیامبری را در سلاله هارون قرار داد نه در سلاله موسی، هیچیک از آن دو پیامبر را نبرد که بگوید: چرا خداوند چنین کرده است؟ و امامت مأموریت از سوی حق تعالی در زمین است و هیچکس را نبرد که

صَلْبِ الْحُسَيْنِ دُونَ صَلْبِ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى هُوَ الْحَكِيمُ فِي أَعْمَالِهِ لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ» .

﴿ باب ۳۴ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

* (فِي النَّصِّ عَلَى الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَغَيْبَتِهِ ، وَ أَنَّهُ الثَّانِي عَشَرَ مِنْ الْأُمَّةِ) *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ عَيْسَى بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ « قَالَ : إِذَا فَقِدَ الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ فَاللَّهُ اللَّهُ فِي أَدْيَانِكُمْ لَا يُزِيلَنَّكُمْ أَحَدٌ عَنْهَا ، يَا بَنِيَّ ! إِنَّهُ لَا بُدَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ مِنْ غَيْبَةٍ حَتَّى يَرْجِعَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ كَانَ يَقُولُ بِهِ ، إِنَّمَا هِيَ مِحْنَةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ امْتَحَنَ بِهَا خَلْقَهُ ، وَ لَوْ عَلِمَ آبَاؤُكُمْ وَ أَجْدَادُكُمْ دِينًا أَصَحَّ مِنْ هَذَا لَا تَبْعُوهُ ، فَقُلْتُ : يَا سَيِّدِي وَمَا الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ ؟ فَقَالَ : يَا بَنِيَّ عَقُولُكُمْ تَضَعُفٌ عَنْ ذَلِكَ ، وَ أَخْلَامُكُمْ تَضِيقُ

بگویند: چرا آنرا در سلاله حسین قرار داده است و نه حسن، زیرا خدای تعالی در جمیع افعالش حکیم است از کردارش پرسش نشود اما از افعال آنها پرسش شود.

باب ۳۴

روایات امام موسی کاظم علیه السلام

درباره قائم علیه السلام و غیبت او

۱ - علی بن جعفر از برادر خود امام کاظم علیه السلام روایت کند که فرمود: چون پنجمین امام از فرزندان امام هفتمین غایب شود الله الله در دینتان مراقب باشید کسی آن را از شما زایل نسازد، ای فرزندان من! بناچار صاحب الامر غیبتی دارد تا به غایتی که معتقدان به این امر از آن باز گردند، این محنتی است که خدای تعالی خلقش را به واسطه آن بیازماید و اگر پدران و اجداد شما دینی بهتر از این می شناختند از آن پیروی می کردند. گفتم: ای آقای من! پنجمین از فرزندان هفتمین کیست؟ فرمود: ای فرزندان من! عقلهای شما از درک آن ناتوان است و

عَنْ حَمَلِهِ، وَلَكِنْ إِنْ تَعِيشُوا فَسَوْفَ تُدْرِكُونَهُ».

۲.. حَدَّثَنَا أَبِي - علیه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى

الْحَشَابِيُّ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ عَامِرٍ الْقَصْبَانِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليهما السلام يَقُولُ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ يَقُولُ النَّاسُ: لَمْ يُولَدْ بَعْدُ».

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ -

مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ مُوسَى بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ مُعَاوِيَةَ بْنِ وَهَبِ الْبَجَلِيِّ، وَ أَبِي قَتَادَةَ عَلِيِّ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَفْصِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَخِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليهما السلام «قَالَ: قُلْتُ: مَا تَأْوِيلُ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ» فَقَالَ: إِذَا فَقَدْتُمْ إِمَامَكُمْ فَلَمْ تَرَوْهُ فَمَاذَا تَصْنَعُونَ».

۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ - علیه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ -

هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ حَسَّانٍ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ كَثِيرِ الرَّقِيِّ «قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عليهما السلام عَنْ صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ، قَالَ: هُوَ الطَّرِيدُ الْوَحِيدُ الْغَرِيبُ الْغَائِبُ عَنْ أَهْلِهِ، الْمَوْتُورُ بِأَبِيهِ عَلَيْهِ السلام».

۵ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ - علیه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ -

یخردهای شما تاب تحمل آن را ندارد ولیکن اگر بمانید او را درک خواهید کرد.

۲ - عباس بن عامر قصبانی گوید: از امام موسی کاظم علیه السلام شنیدم که می فرمود: صاحب این امر کسی است که مردم می گویند هنوز متولد نشده است.

۳ - علی بن جعفر گوید: به برادرم امام کاظم علیه السلام گفتم: تأویل این کلام الهی چیست: «قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَصْبَحَ مَاؤُكُمْ غَوْرًا فَمَنْ يَأْتِيكُمْ بِمَاءٍ مَعِينٍ». فرمود: چون امامتان مفقود گردد و او را نبینید چه خواهید کرد؟

۴ - داود بن کثیر رقی گوید: از امام کاظم علیه السلام پرسیدم صاحب الامر کیست؟ فرمود: او مطرود و یگانه و غریب و غائب از خاندان خود و خونخواه پدرش می باشد.

۵ - یونس بن عبدالرحمن گوید: بر موسی بن جعفر وارد شدم و گفتم: ای

هاشم، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ صَالِحِ بْنِ السَّنْدِيِّ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ «قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ أَنْتَ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ؟ فَقَالَ: أَنَا الْقَائِمُ بِالْحَقِّ وَلَكِنَّ الْقَائِمَ الَّذِي يُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ يَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مِلَيْتُ جَوْرًا وَ ظُلْمًا هُوَ الْحَامِسُ مِنْ وُلْدِي، لَهُ غَيْبَةٌ يَطُولُ أَمْدُهَا خَوْفًا عَلَى نَفْسِهِ، يَوْتَدُّ فِيهَا أَقْوَامٌ وَيَثْبُتُ فِيهَا آخَرُونَ».

ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: طُوبَى لِشِيعَتِنَا الْمَتَمَسِّكِينَ بِحَبْلِنَا فِي غَيْبَةِ قَائِمِنَا، الثَّابِتِينَ عَلَى مَوَالِينَا وَ الْبِرَاءَةِ مِنْ أَعْدَائِنَا، أَوْلِيكَ مِنَّا وَ نَحْنُ مِنْهُمْ. قَدْ رَضُوا بِنَا أُمَّةً، وَ رَضِينَاهُمْ شِيعَةً، فَطُوبَى لَهُمْ، ثُمَّ طُوبَى لَهُمْ، وَ هُمْ وَ اللَّهُ مَعَنَا فِي دَرَجَاتِنَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - عَلَيْهِ السَّلَامُ -: إِحْدَى الْعِلَلِ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا وَقَعَتِ الْغَيْبَةُ الْخَوْفُ كَمَا ذُكِرَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ، وَ قَدْ كَانَ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي ظُهُورِهِ كَاتِمًا لِأَمْرِهِ وَ

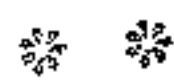
فرزند رسول خدا! آیا شما قائم به حق هستید؟ فرمود: من قائم به حق هستم ولیکن قائمی که زمین را از دشمنان خدا پاک سازد و آن را از عدل و داد آکنده سازد همچنانکه پر از ظلم و جور شده باشد او پنجمین از فرزندان من است و او را غیبتی طولانی است زیرا بر نفس خود می هراسد و اقوامی در آن غیبت مرتد شده و اقوامی دیگر در آن ثابت قدم خواهند بود.

سپس فرمود: خوشا بر احوال شیعیان ما که در غیبت قائم ما به رشته ما متمسک هستند و بر دوستی ما و بیزاری از دشمنان ما ثابت قدم هستند، آنها از ما و ما از آنها ایم، آنها ما را به امامت و ما نیز آنان را به عنوان شیعیان پذیرفته ایم پس خوشا بر احوال آنها و خوشا بر احوال آنها بخدا سوگند آنان در روز قیامت هم درجه ما هستند.

مؤلف این کتاب - عَلَيْهِ السَّلَامُ - گوید: «یکی از علتهایی که بخاطر آن غیبت واقع گردیده - چنانکه در این حدیث ذکر شده - خوف است و خود موسی بن جعفر عَلَيْهِ السَّلَامُ در دوران ظهورشان امر امامت خود را پنهان می کردند و شیعیانشان

كَانَ شَيْعَتُهُ لَا تَخْتَلِفُ إِلَيْهِ وَلَا تَجْتَرِزُونَ^(۱) عَلَى الْإِشَارَةِ خَوْفًا مِنْ طَاغِيَةِ زَمَانِهِ، حَتَّى أَنْ هِشَامَ بْنَ الْحَكَمِ لَمَّا سُئِلَ فِي مَجْلِسِ يَحْيَى بْنِ خَالِدٍ عَنِ الدَّلَالَةِ عَلَى الْإِمَامِ أَخْبَرَ بِهَا، فَلَمَّا قِيلَ لَهُ: «مَنْ هَذَا الْمَوْصُوفُ؟» قَالَ: صَاحِبُ الْقَصْرِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ هَارُونَ الرَّشِيدُ، وَ كَانَ هُوَ خَلْفَ السُّرِّ قَدْ سَمِعَ كَلَامَهُ، فَقَالَ: أُعْطَانَا وَ اللَّهُ مِنْ جِرَابِ النُّورَةِ، فَلَمَّا عَلِمَ هِشَامٌ أَنَّهُ قَدْ أَتَى هَرَبَ وَ طَلِبَ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ وَ خَرَجَ إِلَى الْكُوفَةِ وَ مَاتَ بِهَا عِنْدَ بَعْضِ الشَّيْعَةِ، فَلَمْ يَكُنْ الطَّلَبُ عَنْهُ حَتَّى وُضِعَ مَيِّتًا بِالْكَنَاسَةِ وَ كُتِبَتْ رُقْعَةٌ وَ وُضِعَتْ مَعَهُ: «هَذَا هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ الَّذِي يَطْلُبُهُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ» حَتَّى نَظَرَ إِلَيْهِ الْقَاضِي وَ الْعُدُولُ وَ صَاحِبُ الْمَعُونَةِ وَ الْعَامِلُ، فَحِينَئِذٍ كَفَّ الطَّاغِيَةُ عَنِ الطَّلَبِ عَنْهُ^(۲).

بخاطر خوف از سرکش زمانه یعنی هارون الرشید به نزد امام رفت و آمد نمی کردند و به او اشاره نمی نمودند تا به جایی که چون در مجلس یحیی بن خالد از هشام بن حکم راجع به دلائل امامت پرسش شد او به آنها پاسخ گفت و چون گفتند: کسی که دارای این صفات است کیست؟ گفت: صاحب این کاخ امیرالمؤمنین هارون الرشید. و هارون از پشت پرده کلامش را شنید و گفت: بخدا سوگند (او ما را گرفته و) از انبان نوره به ما عطا کرده است. و چون هشام شنید که او آمده است گریخت و در طلب او شدند اما (هارون) به او دسترسی پیدا نکرد، و او به کوفه رفت و نزد یکی از شیعیان بود تا آنکه درگذشت و از تعقیب او دست برداشت تا آنکه جنازه او را در خرابه کوفه گذاشتند و نامه ای نوشتند که این هشام بن حکم است که امیرالمؤمنین در تعقیب او بود تا آنکه قاضی و معین و عدول و کارگزارش او را شناسایی کردند، آنگاه آن سرکش زمانه از تعقیب او دست برداشت».

۱ - فی بعض النسخ «لا تجترزون».

۲ - فی بعض النسخ «كف الطلَب عنه».

* (ذِكْرُ كَلَامِ هِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - فِي هَذَا) *

* (الْمَجْلِسِ وَ مَا آلَ إِلَيْهِ أَمْرُهُ) *

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ الْهَمْدَانِيُّ؛ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ نَاتَانَةَ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا -
 قَالَا: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَلِيُّ
 الْأَسْوَارِيُّ قَالَ: كَانَ لِيَحْيَى بْنِ خَالِدٍ مَجْلِسٌ فِي دَارِهِ يَحْضُرُهُ الْمُتَكَلِّمُونَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ وَ
 مِلَّةٍ يَوْمَ الْأَحَدِ، فَيَتَنَاظَرُونَ فِي أَدْيَانِهِمْ، يَحْتَجُّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ، فَبَلَغَ ذَلِكَ الرَّشِيدَ،
 فَقَالَ لِيَحْيَى بْنِ خَالِدٍ: يَا عَبَّاسِيُّ مَا هَذَا الْمَجْلِسُ الَّذِي بَلَغَنِي فِي مَنْزِلِكَ يَحْضُرُهُ
 الْمُتَكَلِّمُونَ؟ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا شَيْءٌ مِمَّا رَفَعَنِي بِهِ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ وَ بَلَغَ بِي مِنْ-
 الْكِرَامَةِ وَ الرَّفْعَةِ أَحْسَنَ مَوْقِعًا عِنْدِي مِنْ هَذَا الْمَجْلِسِ، فَإِنَّهُ يَحْضُرُهُ كُلُّ قَوْمٍ مَعَ
 اخْتِلَافِ مَذَاهِبِهِمْ، فَيَحْتَجُّ بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَ يُعْرِفُ الْحَقَّ مِنْهُمْ، وَ يَتَّبِعُنَا لِنَأْصِلَ كُلَّ
 مَذْهَبٍ مِنْ مَذَاهِبِهِمْ.

فَقَالَ لَهُ الرَّشِيدُ: أَنَا أَحِبُّ أَنْ أُحْضَرَ هَذَا الْمَجْلِسَ وَ أَسْمَعَ كَلَامَهُمْ عَلَى أَنْ لَا يَعْلَمُوا

بیان سخنان هشام بن حکم رضی اللہ عنہ

در این مجلس و سرانجام او

علی اسواری گوید: یحیی بن خالد روزهای شنبه در سرای خود مجلسی داشت و متکلمان از هر فرقه و مذهب آنجا گرد می آمدند و درباره ادیان و مذاهب خود با یکدیگر مناظره و احتجاج می کردند و خبر آن به هارون الرشید رسید و به یحیی بن خالد گفت: ای عباسی! این انجمنی که خبرش به من رسیده و در منزل تو تشکیل می شود و متکلمان در آن حضور می یابند چیست؟ گفت: ای امیرالمؤمنین! هیچ ترفیعی که امیرالمؤمنین به من مرحمت کرده اند و هیچ کرامت و رفعتی که دارا هستم برای من نیکوتر از این مجلس نیست، زیرا هر گروهی با وجود اختلاف مذاهبشان در آن حاضر می شوند و با یکدیگر احتجاج می کنند و حق آنها شناخته می شود و فساد هر یک از مذاهب باطله نمودار می گردد.

هارون گفت: دوست دارم در این مجلس حاضر شوم و سخنان آنها را بشنوم

مُحْضُورِي فَيَحْتَشِمُونِي وَ لَا يُظْهِرُوا مَذَاهِبَهُمْ، قَالَ: ذَلِكَ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى شَاءَ، قَالَ: فَضَعْ يَدَكَ عَلَى رَأْسِي أَنْ لَا تُعَلِّمَهُمْ مُحْضُورِي، فَفَعَلَ [ذَلِكَ] وَ بَلَغَ الْخَبْرَ الْمُعْتَزِلَةَ، فَتَشَاوَرُوا بَيْنَهُمْ وَ عَزَمُوا عَلَى أَنْ لَا يُكَلِّمُوا هِشَامًا إِلَّا فِي الْإِمَامَةِ لِعِلْمِهِمْ بِمَذْهَبِ الرَّشِيدِ وَ انْكَارِهِ عَلَى مَنْ قَالَ بِالْإِمَامَةِ. قَالَ: فَحَضَرُوا، وَ حَضَرَ هِشَامٌ، وَ حَضَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْإِبَاضِيُّ وَ كَانَ مِنْ أَصْدَقِ النَّاسِ لِهِشَامِ بْنِ الْحَكَمِ، وَ كَانَ يُشَارِكُهُ فِي الْمَحَاوَرَةِ^(۱)، فَلَمَّا دَخَلَ هِشَامٌ سَلَّمَ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ مِنْ بَيْنِهِمْ، فَقَالَ يَحْيَى بْنُ خَالِدٍ لِعَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ: يَا عَبْدَ اللَّهِ كَلِّمْ هِشَامًا فِيمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنَ الْإِمَامَةِ.

فَقَالَ هِشَامٌ: أَيُّهَا الْوَزِيرُ لَيْسَ لَهُمْ عَلَيْنَا جَوَابٌ وَ لَا مَسْأَلَةٌ، إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ كَانُوا مُجْتَمِعِينَ مَعَنَا بَلَى! إِمَامَةٌ رَجُلٍ، ثُمَّ فَارَقُونَا بِالْعِلْمِ وَ لَا مَعْرِفَةٍ، فَلَا حِينَ كَانُوا مَعَنَا عَرَفُوا الْحَقَّ، وَ لَا حِينَ فَارَقُونَا عَلِمُوا عَلَى مَا فَارَقُونَا، فَلَيْسَ لَهُمْ عَلَيْنَا مَسْأَلَةٌ وَ لَا جَوَابٌ.

مشروط بر آنکه از حضور من آگاه نشوند و از من نترسند و مذاهب خود را اظهار کنند. گفت: اختیار با امیرالمؤمنین است هر وقت اراده فرماید در خدمتم. گفت: دستت را بر سرم بگذار و تعهد کن که از حضور من مطلع نشوند و او نیز چنین کرد، بعد از آن، این خبر به معتزله رسید و میان خود مشورت کردند و تصمیم گرفتند در آن مجلس با هشام در باب امامت گفتگو کنند چون مذهب هارون و مخالفت او را با امامیه می دانستند، راوی گوید: آنها به مجلس درآمدند و هشام نیز حاضر شد و عبدالله بن یزید ایاضی که سرسخت ترین مردم نسبت به هشام بن حکم و طرف گفتگوی او بود حضور داشت و چون هشام وارد شد بر عبدالله بن یزید سلام گفت. یحیی بن خالد به عبدالله بن یزید گفت: ای عبدالله! با هشام در موضوع امامت که مورد اختلاف شماست گفتگو کن.

هشام گفت: ای وزیر! آنها پرسشی از ما و پاسخی برای ما ندارند، زیرا آنان گروهی هستند که با ما در امامت مردی اتفاق داشتند و بدون علم و معرفت از ما جدا شدند، نه آنگاه که با ما بودند حق را شناختند و نه آنگاه که از ما جدا شدند دانستند که برای چه جدا شدند؟ پس از ما سوالی ندارند و پاسخی هم برای ما

فَقَالَ بُنَانٌ^(۱) - وَكَانَ مِنَ الْحَرَوْرِيَّةِ - : أَنَا أَسْأَلُكَ يَا هِشَامُ، أَخْبِرْنِي عَنْ أَصْحَابِ عَلِيٍّ يَوْمَ حَكَمُوا الْحَكَمَيْنِ أَكَانُوا مُؤْمِنِينَ أَمْ كَافِرِينَ؟ قَالَ هِشَامُ: كَانُوا ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ: صِنْفٌ مُؤْمِنُونَ، وَصِنْفٌ مُشْرِكُونَ، وَصِنْفٌ ضَالُّونَ.

فَأَمَّا الْمُؤْمِنُونَ فَمَنْ قَالَ مِثْلَ قَوْلِي: إِنَّ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ إِمَامٌ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ مُعَاوِيَةُ لَا يَصْلُحُ لَهَا، فَأَمَّنُوا بِمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَقْرَبُوا بِهِ.

وَ أَمَّا الْمُشْرِكُونَ فَقَوْمٌ قَالُوا: عَلِيٌّ إِمَامٌ. وَ مُعَاوِيَةُ يَصْلُحُ لَهَا، فَأَشْرَكُوا إِذْ أُدْخِلُوا مُعَاوِيَةَ مَعَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

وَ أَمَّا الضَّالُّونَ: فَقَوْمٌ خَرَجُوا عَلَى الْحَمِيَّةِ وَ الْعَصَبِيَّةِ لِلْقَبَائِلِ وَ الْعَشَائِرِ فَلَمْ يَعْرِفُوا شَيْئاً مِنْ هَذَا وَهُمْ جُهَالٌ.

قَالَ: فَأَصْحَابُ مُعَاوِيَةَ مَا كَانُوا؟ قَالَ: كَانُوا ثَلَاثَةَ أَصْنَافٍ: صِنْفٌ كَافِرُونَ. وَ صِنْفٌ مُشْرِكُونَ، وَ صِنْفٌ ضَالُّونَ.

نخواهند داشت.

بنان که از خوارج حروریّه بود گفت: ای هشام از تو پرسشی دارم، آیا اصحاب علی آن روز که دو حکم معین کردند مؤمن بودند یا کافر؟ هشام گفت: سه گروه بودند، گروهی مؤمن، گروهی مشرک و گروهی گمراه.

اما مؤمنان کسانی بودند که مثل من می گفتند: علی علیه السلام از جانب خدای تعالی امام است و معاویه شایستگی آن را ندارد و به آنچه خدای تعالی درباره علی علیه السلام گفته است ایمان آورده و به آن معترف بودند.

اما مشرکان کسانی بودند که می گفتند: علی امام است و معاویه نیز شایسته آن است و چون معاویه را در صلاحیت همراه علی علیه السلام کردند مشرک بودند.

اما گمراهان کسانی بودند که از سرحمیت و عصبیت قبایل و عشایر از دین خارج شدند و چیزی از این مطالب نفهمیدند و نادان بودند.

بنان گفت: اصحاب معاویه که بودند؟ هشام گفت: آنان نیز سه گروه بودند، گروهی کافر و گروهی مشرک و گروهی گمراه.

۱ - بنان بضم الباء روی الکشی از الصادق علیه السلام لعنه. توضیح الاشتباه، و الاشکال / ۸۱.

فَأَمَّا الْكَافِرُونَ: فَأَلْذِينَ قَالُوا: إِنَّ مُعَاوِيَةَ إِمَامٌ، وَ عَلِيٌّ لَا يَصْلَحُ لَهَا، فَكَفَرُوا مِنْ جَهَتَيْنِ إِذْ جَحَدُوا إِمَامًا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ نَصَبُوا إِمَامًا لَيْسَ مِنَ اللَّهِ. وَ أَمَّا الْمُشْرِكُونَ: فَقَوْمٌ قَالُوا: مُعَاوِيَةُ إِمَامٌ، وَ عَلِيٌّ يَصْلَحُ لَهَا، فَأَشْرَكُوا مُعَاوِيَةَ مَعَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

وَ أَمَّا الضَّالُّونَ: فَعَلَى سَبِيلِ أَوْلِيكَ خَرَجُوا لِلْحَمِيَّةِ وَ الْعَصَبِيَّةِ لِلْقَبَائِلِ وَ الْعَشَائِرِ. فَانْقَطَعَ بِنَانٌ عِنْدَ ذَلِكَ.

فَقَالَ ضِرَارٌ: وَ أَنَا أَسْأَلُكَ يَا هِشَامُ فِي هَذَا، فَقَالَ هِشَامٌ: أَخْطَأْتُ، قَالَ: وَ لِمَ؟ قَالَ: لِأَنَّكُمْ كُلَّكُمْ مُجْتَمِعُونَ عَلَى دَفْعِ إِمَامَةٍ صَاحِبِي، وَ قَدْ سَأَلَنِي هَذَا عَنْ مَسْأَلَةٍ وَ لَيْسَ لَكُمْ أَنْ تُشْتُوا بِالمَسْأَلَةِ عَلَيَّ حَتَّى أَسْأَلَكَ يَا ضِرَارُ عَنْ مَذْهَبِكَ فِي هَذَا الْبَابِ. قَالَ ضِرَارٌ: فَسَلْ، قَالَ: أَتَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ عَدْلٌ لَا يَجُورُ؟ قَالَ: نَعَمْ هُوَ عَدْلٌ لَا يَجُورُ تَبَارَكَ وَ

اما کافران کسانی بودند که می گفتند: معاویه امام است و علی شایسته آن نیست و از دو جهت کافر شدند یکی از آن جهت که امامی را که از جانب خدای تعالی منصوب بود انکار کردند و دیگر از آن جهت که فردی را که از جانب خدای تعالی منصوب نبود به امامت برگزیدند.

اما مشرکان گروهی بودند که می گفتند: معاویه امام است و علی نیز شایسته آن است و معاویه را در صلاحیت شریک علی علیه السلام کردند.

اما گمراهان اصحاب معاویه نیز مانند گمراهان اصحاب علی علیه السلام بودند، آنان نیز کسانی بودند که از سر حمیت و عصیبت قبایل و عشایر از دین خارج شدند. در اینجا بنان از کلام فرو ماند.

بعد از آن یکی دیگر از خوارج بنام ضرار گفت: ای هشام! در این باب، من پرسشی دارم و هشام گفت: خطا کردی، گفت: برای چه؟ هشام گفت: برای آنکه همه شما در انکار امامت مولای من متفق هستید و این شخص از من پرسشی کرد و شما حق پرسش دوم را ندارید تا من ای ضرار! از مذهب در این باب پرسش کنم. ضرار گفت: پیرس، هشام گفت: آیا تو معتقدی که خدای تعالی عادل است و ستم نمی کند؟ گفت: آری او عادل است و ستم نمی کند. هشام گفت: اگر خدای

تعالی، قال: فَلَوْ كَلَّفَ اللَّهُ الْمُقْعَدَ الْمَشِيَّ إِلَى الْمَسَاجِدِ وَالْجِهَادِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَكَلَّفَ الْأَعْمَى قِرَاءَةَ الْمَصَاحِفِ وَالْكِتَابِ أَتْرَاهُ كَانَ يَكُونُ عَادِلًا أَمْ جَائِرًا؟ قَالَ ضِرَارٌ: مَا كَانَ اللَّهُ لِيَفْعَلَ ذَلِكَ، قَالَ هِشَامٌ: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ اللَّهَ لَا يَفْعَلُ ذَلِكَ وَلَكِنَّ ذَلِكَ عَلَى سَبِيلِ الْجَدَلِ وَالْخُصُومَةِ، أَنْ لَوْ فَعَلَ ذَلِكَ أَلَيْسَ كَانَ فِي فِعْلِهِ جَائِرًا إِذْ كَلَّفَهُ تَكْلِيفًا لَا يَكُونُ لَهُ السَّبِيلُ إِلَى إِقَامَتِهِ وَأَدَائِهِ؟ قَالَ: لَوْ فَعَلَ ذَلِكَ لَكَانَ جَائِرًا.

قال: فَأَخْبِرْنِي عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَلَّفَ الْعِبَادَةَ دِينًا وَاحِدًا لَا اخْتِلَافَ فِيهِ، لَا يَقْبَلُ مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يَأْتُوا بِهِ كَمَا كَلَّفَهُمْ؟ قَالَ: بَلَى، قَالَ: فَجَعَلَ لَهُمْ دَلِيلًا عَلَى وُجُودِ ذَلِكَ الدِّينِ، أَوْ كَلَّفَهُمْ مَا لَا دَلِيلَ لَهُمْ عَلَى وُجُودِهِ فَيَكُونُ بِمَنْزِلَةِ مَنْ كَلَّفَ الْأَعْمَى قِرَاءَةَ الْكِتَابِ وَالْمُقْعَدَ الْمَشِيَّ إِلَى الْمَسَاجِدِ وَالْجِهَادِ، قَالَ: فَسَكَتَ ضِرَارٌ سَاعَةً، ثُمَّ قَالَ: لَا بَدَّ مِنْ دَلِيلٍ وَ لَيْسَ بِصَاحِبِكَ، قَالَ: فَتَبَسَّمَ هِشَامٌ وَ قَالَ: تَشَيَّعَ شَطْرُكَ وَ صِرْتَ إِلَى الْحَقِّ ضَرُورَةً وَ لَا خِلَافَ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ إِلَّا فِي التَّسْمِيَةِ. قَالَ ضِرَارٌ: فَإِنِّي أَرْجِعُ الْقَوْلَ عَلَيْكَ فِي هَذَا، قَالَ:

تعالی زمین گیر را تکلیف کند که به مساجد برود و در راه خدا جهاد کند و نابینا را تکلیف کند که قرآن و کتاب بخواند آیا او عادل است یا ستمکار؟ ضرار گفت: خدا چنین نمی کند، هشام گفت: می دانم که خدا چنین نمی کند، اما بر سبیل بحث و جدل می پرسم: اگر خدا بنده را تکلیفی کند که بر ادا و انجام آن راهی نداشته باشد آیا ستمکار نخواهد بود؟ گفت: اگر چنین کند ستمکار خواهد بود.

هشام گفت: به من بگو آیا خدای تعالی بندگانش را به دین واحدی تکلیف کرده که اختلافی در آن نیست و آنها هم باید طبق آن تکلیف عمل کنند؟ گفت: چنین است، هشام گفت: آیا برای آنها دلیلی برای وجود آن دین قرار داده است یا آنکه آنها را به چیزی تکلیف کرده که هیچ دلیلی بر وجود آن ندارند؟ و در آن صورت آیا او به منزله کسی نیست که نابینا را به قرائت کتابها تکلیف کند و زمین گیر را به رفتن به مساجد و جهاد تکلیف نماید؟ راوی گوید: ضرار ساعتی سکوت کرد و سپس گفت: بناچار باید دلیلی باشد اما او مولای شما نیست، راوی گوید: هشام تبسمی کرد و گفت: نیمی از تو شیعه شد و بناچار به حق گراییدی و میان من و تو اختلافی نیست جز در نامگذاری. ضرار گفت: من در این باب

هات، قال ضِرَارٌ لِهَشَامٍ: كَيْفَ تَعْقِدُ الْإِمَامَةَ؟ قَالَ هَشَامٌ: كَمَا عَقَدَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ النُّبُوَّةَ، قَالَ: فَهُوَ إِذَا نَبِيٌّ، قَالَ هَشَامٌ: لَا لِأَنَّ النُّبُوَّةَ يَعْقِدُهَا أَهْلُ السَّمَاءِ، وَالْإِمَامَةَ يَعْقِدُهَا أَهْلُ الْأَرْضِ، فَعَقَدَ النُّبُوَّةَ بِالْمَلَائِكَةِ، وَعَقَدَ الْإِمَامَةَ بِالنَّبِيِّ^(۱) وَالْعَقْدَانِ جَمِيعاً بِأَمْرِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ، قَالَ: فَمَا الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ؟ قَالَ هَشَامٌ: الْإِضْطِرَارُ فِي هَذَا، قَالَ ضِرَارٌ: وَكَيْفَ ذَلِكَ؟ قَالَ هَشَامٌ: لَا يَخْلُو الْكَلَامُ فِي هَذَا مِنْ أَحَدٍ ثَلَاثَةَ وُجُوهِ: إِمَّا أَنْ يَكُونَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ رَفَعَ التَّكْلِيفَ عَنِ الْخَلْقِ بَعْدَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَلَمْ يُكَلِّفْهُمْ وَ لَمْ يَأْمُرْهُمْ وَ لَمْ يَنْهَهُمْ فَصَارُوا بِمَنْزِلَةِ السَّبَاعِ وَالْبَهَائِمِ الَّتِي لَا تَكْلِيفَ عَلَيْهَا، أَفَتَقُولُ هَذَا يَا ضِرَارُ إِنَّ التَّكْلِيفَ عَنِ النَّاسِ مَرْفُوعٌ بَعْدَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: لَا أَقُولُ هَذَا، قَالَ هَشَامٌ: فَالْوَجْهُ الثَّانِي يَنْبَغِي أَنْ يَكُونَ النَّاسُ الْمُكَلَّفُونَ قَدْ اسْتَحَالُوا بَعْدَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَمَاءُ

سخن را به تو برمی گردانم، و او گفت: برگردان، ضِرار به هشام گفت: امامت را چگونه منعقد می کنی؟ هشام گفت: همانگونه که خدای تعالی نبوت را منعقد کرد. گفت: پس در این صورت او پیامبر است، هشام گفت: خیر، زیرا نبوت را اهل آسمانها منعقد می کنند اما امامت را اهل زمین، عقد نبوت به توسط ملائکه است و عقد امامت به دست پیامبر و هر دو عقد به امر خدای تعالی صورت می گیرد، گفت: دلیل آن چیست؟ هشام گفت: اضطرار در آن باب، ضِرار گفت: چگونه؟ هشام گفت: کلام در این مقام از سه وجه خارج نیست: یا آنکه خدای تعالی پس از رسول اکرم از خلائق رفع تکلیف کرده و آنها را مکلف ننموده و امر و نهی به آنها نکرده است و خلائق به منزله درندگان و چهارپایانی شدند که هیچ تکلیفی بر آنها نیست، ای ضِرار! آیا تو چنین می گویی؟ و پس از رسول اکرم رفع تکلیف شده است؟ گفت: من چنین نمی گویم. هشام گفت: وجه دوم آن است که مردمان مکلف پس از رسول خدا به دانشمندانی تبدیل شده باشند که به مانند رسول اکرم عالم باشند و هیچیک از آنها به دیگری نیازمند نبوده و به وجود خود بی نیاز از غیر باشند و به حقی که هیچ اختلافی در آن نیست رسیده باشند، آیا تو چنین می گویی که مردمان همه دانشمند شدند و در علم دین به مانند رسول اکرم

۱ - فی بعض النسخ «الا أن النبوة تعقد بالملائكة و الامامة تعقد بالنبي».

فِي مِثْلِ حَدِّ الرَّسُولِ فِي الْعِلْمِ حَتَّى لَا يَحْتَاجَ أَحَدٌ إِلَى أَحَدٍ، فَيَكُونُوا كَأَنَّهُمْ قَدِ اسْتَعْتَبُوا
بِأَنفُسِهِمْ، وَأَصَابُوا الْحَقَّ الَّذِي لَا اخْتِلَافَ فِيهِ، أَفَتَقُولُ هَذَا إِنَّ النَّاسَ اسْتَحَالُوا عُلَمَاءَ
حَتَّى صَارُوا فِي مِثْلِ حَدِّ الرَّسُولِ فِي الْعِلْمِ بِالذِّينِ حَتَّى لَا يَحْتَاجَ أَحَدٌ إِلَى أَحَدٍ مُسْتَعْتَبِينَ
بِأَنفُسِهِمْ عَنْ غَيْرِهِمْ فِي إِصَابَةِ الْحَقِّ؟ قَالَ: لَا أَقُولُ هَذَا وَلَكِنَّهُمْ يَحْتَاجُونَ إِلَى غَيْرِهِمْ.
قَالَ: فَبَقِيَ الرَّجُلُ الثَّلَاثُ وَهُوَ أَنَّهُ لَا بَدَّ لَهُمْ مِنْ عَالِمٍ يُقِيمُهُ الرَّسُولُ لَهُمْ، لَا يَسْهُرُ وَ
لَا يَغْلُظُ وَ لَا يَحِيفُ، مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ، مُبْرَأٌ مِنَ الْخَطَايَا، يَحْتَاجُ النَّاسَ إِلَيْهِ وَ لَا
يَحْتَاجُ إِلَى أَحَدٍ، قَالَ: فَمَا الدَّلِيلُ عَلَيْهِ؟ قَالَ هِشَامٌ: ثَمَانُ دَلَالَاتٍ أَرْبَعٌ فِي نَعْتِ نَسَبِهِ، وَ
أَرْبَعٌ فِي نَعْتِ نَفْسِهِ:

فَأَمَّا الْأَرْبَعُ الَّتِي فِي نَعْتِ نَسَبِهِ: فَإِنَّهُ يَكُونُ مَعْرُوفَ الْجِنْسِ، مَعْرُوفَ الْقَبِيلَةِ،
مَعْرُوفَ الْبَيْتِ، وَ أَنْ يَكُونَ مِنْ صَاحِبِ الْمِلَّةِ وَ الدَّعْوَةِ إِلَيْهِ إِشَارَةً، فَلَمْ يَرِ جِنْسٌ مِنْ هَذَا
الْمَخْلُوقِ أَشْهَرُ مِنْ جِنْسِ الْعَرَبِ الَّذِينَ مِنْهُمْ صَاحِبُ الْمِلَّةِ وَ الدَّعْوَةِ الَّذِي يَنَادِي بِأَسْمِهِ فِي
كُلِّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ عَلَى الصَّوَامِعِ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ»

گردیدند به غایتی که هیچیک از آنها به دیگری محتاج نبوده و در وصول به حق به وجود خود بی نیاز از دیگران شدند؟ گفت: من چنین نمی گویم، بلکه مردم محتاج به غیر خود هستند.

گفت: تنها آن وجه سوم باقی ماند و آن این است که ناچار باید عالمی باشد که رسول اکرم او را برای مردم معین کند و مرتکب سهو و غلط و ستم نشود، معصوم از گناهان و مبرای از خطایا باشد، مردم بدو محتاج باشند و او نیازمند به یکی از آنها نباشد. گفت: دلیل بر آن چیست؟ هشام گفت: هشت دلیل دارد، چهار دلیل در صفات نسب اوست و چهار دلیل در صفات خودش.

اما آن چهار دلیلی که در صفات نسب اوست چنین است: او باید معروف الجنس و معروف القبيلة و معروف البيت باشد و از طرف صاحب دین و ملت به او اشاره شده باشد. اما در میان این خلق جنسی معروف تر از جنس عرب که صاحب دین و ملت از میان آنهاست دیده نشده است. کسی که نامش را

فَتَصِلُ دَعْوَتُهُ إِلَى كُلِّ بَرٍّ وَفَاجِرٍ، وَعَالِمٍ وَجَاهِلٍ، مُتَّبِعًا وَمُنْكَرًا، فِي شَرْقِ الْأَرْضِ وَغَرْبِهَا، وَ لَوْ جَازَ أَنْ تَكُونَ الْحُجَّةُ مِنَ اللَّهِ عَلَى هَذَا الْخَلْقِ فِي غَيْرِ هَذَا الْجِنْسِ لَأَتَى عَلَى الطَّالِبِ الْمُرْتَادِ دَهْرٌ مِنْ عَصْرِهِ لَا يَجِدُهُ، وَ لَجَازَ أَنْ يَطْلُبَهُ فِي أَجْنَاسٍ مِنْ هَذَا الْخَلْقِ مِنَ الْعَجَمِ وَ غَيْرِهِمْ، وَ لَكَانَ مِنْ حَيْثُ أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَكُونَ صَلاَحٌ يَكُونُ فَسَادًا، وَ لَا يَجُوزُ هَذَا فِي حِكْمَةِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ عَدْلِهِ أَنْ يَفْرِضَ عَلَى النَّاسِ فَرِيضَةً لَا تَوْجِدُ، فَلَمَّا لَمْ يَجْزُ ذَلِكَ لَمْ يَجْزُ أَنْ يَكُونَ إِلَّا فِي هَذَا الْجِنْسِ لِاتِّصَالِهِ بِصَاحِبِ الْمِلَّةِ وَ الدَّعْوَةِ، فَلَمْ يَجْزُ أَنْ يَكُونَ مِنْ هَذَا الْجِنْسِ إِلَّا فِي هَذِهِ الْقَبِيلَةِ لِقُرْبِ نَسَبِهَا مِنْ صَاحِبِ الْمِلَّةِ وَ هِيَ قُرَيْشٌ، وَ لَمَّا لَمْ يَجْزُ أَنْ يَكُونَ مِنْ هَذَا الْجِنْسِ، إِلَّا فِي هَذِهِ الْقَبِيلَةِ لَمْ يَجْزُ أَنْ يَكُونَ مِنْ هَذِهِ الْقَبِيلَةِ إِلَّا فِي هَذَا الْبَيْتِ لِقُرْبِ نَسَبِهِ مِنْ صَاحِبِ الْمِلَّةِ وَ الدَّعْوَةِ، وَ لَمَّا كَثُرَ أَهْلُ هَذَا الْبَيْتِ وَ تَشَاجَرُوا فِي الْإِمَامَةِ لِعُلُوِّهَا وَ شَرَفِهَا ادَّعَاهَا كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ فَلَمْ يَجْزُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مِنْ صَاحِبِ الْمِلَّةِ وَ

هر روزه در عبادتگاهها پنج مرتبه فریاد می کنند و می گویند: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. و دعوت او به گوش هر نیکوکار و بدکردار و عالم و نادان و معترف و منکر در شرق و غرب عالم می رسد و اگر روا بود که حجت خدای تعالی بر خلق از غیر این جنس باشد روزگاری بر جوینده و خواستار می آمد که او را می جست اما نمی یافت و روا بود که او را در اجناس دیگری از این خلق همچون عجم و غیره بجوید و لازم می آمد آنجایی که خداوند اراده صلاح دارد فساد پدید آید، و این در حکمت و عدل خداوند روا نباشد که بر مردم امری را واجب کند که یافت نشود و چون این روا نباشد جایز نخواهد بود که امام در غیر این جنس باشد زیرا به صاحب دین و ملت متصل است، و در میان جنس عرب هم روا نباشد که در غیر قبیله پیامبر یعنی قریش باشد زیرا نسب آنان قرب به پیامبر دارد و چون روا نباشد که از این جنس و قبیله نباشد روا نخواهد بود که از این خاندان نباشد، زیرا نسب این خاندان قرب به پیامبر دارد و چون اهل این خاندان بسیارند و بخاطر علو و شرافت این مقام با یکدیگر به مشاجره پرداخته و هر یک از آنها این مقام را برای خود ادعا کند، بر صاحب دین و ملت است که به او اشاره کرده و شخص و نام و نسبش را بیان کند تا

الدَّعْوَةَ إِشَارَةً إِلَيْهِ بِعَيْنِهِ وَ اسْمِهِ وَ نَسَبِهِ كَيْلَا يَطْمَعَ فِيهَا غَيْرُهُ .
 وَ أَمَّا الْأَرْبَعُ الَّتِي فِي نَعْتِ نَفْسِهِ : فَأَنْ يَكُونَ أَعْلَمَ النَّاسِ كُلِّهِمْ بِفَرَائِضِ اللَّهِ وَ سُنَنِهِ وَ
 أَحْكَامِهِ حَتَّى لَا يَخْفَى عَلَيْهِ مِنْهَا دَقِيقٌ وَ لَا جَلِيلٌ ، وَ أَنْ يَكُونَ مَعْصُومًا مِنَ الذُّنُوبِ كُلِّهَا ،
 وَ أَنْ يَكُونَ أَشْجَعَ النَّاسِ ، وَ أَنْ يَكُونَ أَسْخَى النَّاسِ .

فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ الْإِبَاضِيُّ : مِنْ أَيْنَ قُلْتَ : إِنَّهُ أَعْلَمُ النَّاسِ ؟ قَالَ : لِأَنَّهُ إِنْ لَمْ
 يَكُنْ عَالِمًا بِجَمِيعِ حُدُودِ اللَّهِ وَ أَحْكَامِهِ وَ شَرَائِعِهِ وَ سُنَنِهِ لَمْ يُؤْمَنْ عَلَيْهِ أَنْ يَتَّقَلَ الْحُدُودَ ،
 فَمَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْقَطْعُ حَدَّهُ ، وَ مَنْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْحَدُّ قَطَعَهُ ، فَلَا يُقِيمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَدًّا عَلَى
 مَا أَمَرَ بِهِ فَيَكُونُ مِنْ حَيْثُ أَرَادَ اللَّهُ صَلَاحًا يَقَعُ فَسَادًا .

قَالَ : فَمِنْ أَيْنَ قُلْتَ : إِنَّهُ مَعْصُومٌ مِنَ الذُّنُوبِ ؟ قَالَ : لِأَنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ مَعْصُومًا مِنَ
 الذُّنُوبِ دَخَلَ فِي الْخَطَا ، فَلَا يُؤْمَنْ أَنْ يَكْتُمَ عَلَى نَفْسِهِ وَ يَكْتُمَ عَلَى حَمِيمِهِ وَ قَرِيبِهِ ، وَ لَا
 يَحْتَجُّ اللَّهُ بِمِثْلِ هَذَا عَلَى خَلْقِهِ .

دیگری در آن طمع نکند.

اما آن چهار دلیلی که در صفات خود اوست چنین است: او باید اعلم همه
 خلائق به واجبات و مستحبات و احکام خدای تعالی باشد تا به غایتی که هیچ
 حکم کوچک و بزرگی بر وی پوشیده نباشد و باید از همه گناهان معصوم باشد و
 از همه مردم شجاع تر بوده و در بخشندگی از همه خلائق سخاوتمند تر باشد.

آنگاه عبدالله بن یزید ایاضی گفت: از کجا می گویی که او باید اعلم مردم
 باشد؟ گفت: برای آنکه اگر عالم به همه حدود الهی و احکام و شرایع و سنن او
 نباشد اطمینانی بر او نیست که حدود الهی را دگرگون نکند و ممکن است کسی را
 که باید قطع عضو کند تازیانه بزند و کسی را که باید تازیانه بزند قطع عضو کند و
 حدی را برای خدای تعالی بر طبق فرمانش اجرا نکند و آنجایی که خداوند اراده
 صلاح دارد فساد واقع گردد.

گفت: از کجا می گویی که باید او از گناهان معصوم باشد؟ گفت: زیرا اگر از
 گناهان معصوم نباشد، مرتکب خطا شود و خود و خویشان و نزدیکانش را
 نتواند حفظ کند و خدای تعالی به مثل چنین شخصی بر خلائق احتجاج نکند.

قال: فَمِنْ أَيْنَ قُلْتَ: إِنَّهُ أَشْجَعُ النَّاسِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ فِئَةٌ لِلْمُسْلِمِينَ الَّذِي يَرْجِعُونَ إِلَيْهِ فِي الْحُرُوبِ، وَ قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: «وَمَنْ يُؤَلِّمُ يَوْمَئِذٍ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ»^(۱)، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ شُجَاعًا فَرًّا، فَيَبُوءُ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ، وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ مَنْ يَبُوءُ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ حُجَّةً عَلَى خَلْقِهِ.

قال: [فَمِنْ أَيْنَ قُلْتَ إِنَّهُ أَشْخَى النَّاسِ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ خَازِنُ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ لَمْ يَكُنْ سَخِيًّا تَأَقَّتْ نَفْسُهُ إِلَى أَمْوَالِهِمْ فَأَخَذَهَا فَكَانَ خَائِنًا، وَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَحْتَجَّ اللَّهُ عَلَى خَلْقِهِ بِخَائِنٍ].

فَعِنْدَ ذَلِكَ قَالَ ضِرَارٌ: فَمَنْ هَذَا بِهَذِهِ الصِّفَةِ فِي هَذَا الْوَقْتِ؟ فَقَالَ: صَاحِبُ الْقَصْرِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ. وَ كَانَ هَارُونَ الرَّشِيدُ قَدْ سَمِعَ الْكَلَامَ كُلَّهُ، فَقَالَ عِنْدَ ذَلِكَ: أَعْطَانَا وَ اللَّهُ مِنْ جِرَابِ النُّورَةِ، وَيَحْكُ يَا جَعْفَرُ - وَ كَانَ جَعْفَرُ بْنُ يَحْيَى جَالِسًا مَعَهُ فِي السِّتْرِ -

گفت: از کجا می گویی که باید شجاع ترین مردم باشد؟ گفت: برای آنکه او فئه و پناه مسلمین است کسی که مسلمانان بدو رجوع کنند و خدای تعالی فرموده است: «وَمَنْ يُؤَلِّمُ يَوْمَئِذٍ دُبْرَهُ إِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ أَوْ مُتَحَيِّزًا إِلَى فِئَةٍ فَقَدْ بَاءَ بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ» و اگر شجاع نباشد بگریزد و به غضب الهی گرفتار آید و کسی که به غضب الهی گرفتار آید روا نباشد که حجت خدای تعالی بر خلقش باشد.

گفت: از کجا می گویی که او باید بخشنده ترین مردم باشد؟ گفت: برای آنکه او خزانه دار مسلمانان است و اگر بخشنده نباشد، با اشتیاق به اموال مسلمین میل کند و آنها را بگیرد و خیانت کند و روا نبود که خدای تعالی به خائنی بر خلقش احتجاج نماید.

در اینجا ضرار گفت: امروز چه کسی دارای این صفات است؟ گفت: صاحب این کاخ امیرالمؤمنین! و هارون الرشید همه کلام او را می شنید و وقتی این کلام او را شنید گفت: بخدا سوگند که او ما را گرفته و از انبان نوره به ما عطا کرده است وای بر تو ای جعفر! - و جعفر بن یحیی با او در پسن پرده نشسته بود -

مَنْ يَعْنِي بِهَذَا؟ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ يَعْنِي بِهِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ، قَالَ: مَا عَنِي بِهَا غَيْرَ أَهْلِهَا، ثُمَّ عَصَّ عَلَى شَفْتَيْهِ وَقَالَ: مِثْلُ هَذَا حَيٌّ وَيَبْقَى لِي مُلْكِي سَاعَةً وَاحِدَةً؟! فَوَاللَّهِ لَلِلسَانُ هَذَا أَبْلَغُ فِي قُلُوبِ النَّاسِ مِنْ مِائَةِ أَلْفِ سَيْفٍ، وَ عَلِمَ يَحْيَى أَنْ هِشَامًا قَدْ أَتَى فَدَخَلَ السِّتْرَ فَقَالَ: يَا عَبَّاسِيُّ وَيْحَكَ مَنْ هَذَا الرَّجُلُ! فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ حَسْبُكَ تُكْفِي تُكْفِي، ثُمَّ خَرَجَ إِلَى هِشَامٍ فَغَمَزَهُ، فَعَلِمَ هِشَامٌ أَنَّهُ قَدْ أَتَى فَقَامَ يُرِيهِمْ أَنَّهُ يُبُولُ أَوْ يَتَضَى حَاجَةً فَلَبَسَ نَعْلَيْهِ وَ انْسَلَّ وَ مَرَّ بِبَيْتِهِ وَ أَمَرَهُمْ بِالتَّوَارِي وَ هَرَبَ وَ مَرَّ مِنْ فَوْرِهِ نَحْوَ الْكُوفَةِ فَوَافَى الْكُوفَةَ وَ نَزَلَ عَلَى بَشِيرِ النَّبَالِ - وَ كَانَ مِنْ حَمَلَةِ الْحَدِيثِ مِنْ أَصْحَابِ أَبِي - عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَأَخْبَرَهُ الْخَبَرَ، ثُمَّ اعْتَلَّ عِلَّةً شَدِيدَةً فَقَالَ لَهُ الْبَشِيرُ: آتِيكَ بِطَبِيبٍ؟ قَالَ: لَا أَنَا مَيِّتٌ، فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ لِبَشِيرٍ: إِذَا فَرَعْتَ مِنْ جِهَازِي فَاحْمِلْنِي فِي جَوْفِ اللَّيْلِ وَ ضِعْنِي بِالْكُنَاسَةِ وَ اكْتُبْ رُقْعَةً وَ قُلْ: هَذَا هِشَامُ بْنُ الْحَكَمِ الَّذِي يَطْلُبُهُ

مقصود او کیست؟ گفت: یا امیرالمؤمنین مقصود او موسی بن جعفر است، گفت: قطعاً مقصود او کسانی هستند که شایستگی آن را دارند و سپس لبان خود را گزید و گفت: اگر چنین شخصی زنده باشد پادشاهی ساعتی برای من نخواهد بود، به خدا سوگند تأثیر زبان این شخص در قلوب مردم از صد هزار شمشیر بیشتر است و یحیی دانست که هشام را خواهند گرفت و به پشت پرده برفت، هارون گفت: ای عباسی! وای بر تو، این مرد کیست؟ گفت: یا امیرالمؤمنین! بس است و مقصود شما را برآورده می کنیم آنگاه به مجلس درآمد و به هشام اشاره زد، هشام دانست که او را خواهند گرفت، برخاست و چنین وانمود کرد که برای قضای حاجت بیرون می رود، پس کفشهایش را پوشید و مخفیانه به خانه خود رفت و به آنها دستور داد که متواری شوند و خود نیز از همانجا به جانب کوفه گریخت و در کوفه به منزل بشیر نبال که از حاملان حدیث و اصحاب امام صادق علیه السلام بود فرود آمد و خبر را برای وی بازگفت، سپس بیماری سختی بر وی عارض شد، بشیر به او گفت: آیا طبیب بر بالینت بیاورم؟ گفت: خیر که این مرض موت من است و چون مرگش فرا رسیده بشیر گفت: چون از تجهیز من فارغ شدی، نیمه شب جنازه مرا در میدان کناسه کوفه قرار بده و نامه ای بنویس و بگو: این

أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، مَاتَ حَتَّى أَنْفِهِ.

وَ كَانَ هَارُونَ قَدْ بَعَثَ إِلَى إِخْوَانِهِ وَ أَصْحَابِهِ فَأَخَذَ الْخُلُقَى بِهِ، فَلَمَّا أَصْبَحَ أَهْلُ الْكُوفَةِ رَأَوْهُ، وَ حَضَرَ الْقَاضِي وَ صَاحِبُ الْمُعَوْنَةِ وَ الْعَامِلُ وَ الْمُعَدَّلُونَ بِالْكَوْفَةِ، وَ كُتِبَ إِلَى الرَّشِيدِ بِذَلِكَ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي كَفَانَا أَمْرَهُ فَخَلَى عَمَّنْ كَانَ أُخَذَ بِهِ.

۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي أَحْمَدَ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادِ الْأَزْدِيِّ «قَالَ: سَأَلْتُ سَيِّدِي مُوسَى بْنَ - جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ أَشْبَعَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً». فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: النَّعْمَةُ الظَّاهِرَةُ الْإِمَامُ الظَّاهِرُ، وَ الْبَاطِنَةُ الْإِمَامُ الْغَائِبُ، فَقُلْتُ لَهُ: وَ يَكُونُ فِي الْأُمَّةِ مَنْ يَغِيبُ؟ قَالَ: نَعَمْ يَغِيبُ عَنْ أَبْصَارِ النَّاسِ شَخْصُهُ، وَ لَا يَغِيبُ عَنْ قُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ ذِكْرُهُ، وَ هُوَ الثَّانِي عَشَرَ مِنَّا، يُسَهِّلُ اللَّهُ لَهُ كُلَّ عَسِيرٍ، وَ يُذَلِّلُ لَهُ كُلَّ صَعْبٍ، وَ يُظْهِرُ لَهُ كُلَّ كُنُوزِ الْأَرْضِ، وَ يُقَرِّبُ لَهُ كُلَّ بَعِيدٍ، وَ يُبَيِّرُ بِهِ كُلَّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ، وَ يُهْلِكُ عَلَى يَدِهِ كُلَّ

هشام بن حکم است که امیرالمؤمنین در جستجوی او بود و به کوری چشم او فوت کرده است.

و هارون دوستان و خویشان هشام را مورد بازجویی و بازخواست قرار داده بود و چون صبح آن شب فرارسید، کوفیان او را دیدند و قاضی و معین و کارگزار و عدول کوفه حاضر شدند و هارون الرشید را مطلع کردند و او گفت: سپاس خدا را که از او آسوده شدیم و کسانی را که به واسطه وی گرفته بود آزاد ساخت.

۶ - محمد بن زیاد از دی گوید: از سرور خود موسی بن جعفر علیه السلام از تفسیر این کلام الهی پرسیدم: «وَ أَشْبَعَ عَلَيْكُمْ نِعْمَهُ ظَاهِرَةً وَ بَاطِنَةً» فرمود نعمت ظاهره امام ظاهر است و نعمت باطنه امام غائب است، گفتم: آیا در میان ائمه کسی هست که غائب شود؟ فرمود: آری شخص او از دیدگان مردم غایب می شود اما یاد او از قلوب مؤمنین غایب نمی شود و او دوازدهمین امامان است، خداوند برای او هر امر سختی را آسان و هر امر دشواری را هموار سازد و گنجهای زمین را برایش آشکار کند و هر بعیدی را برای وی قریب سازد و به توسط وی تمامی

شَیْطَانٍ مَرِيدٍ، ذَلِكَ ابْنُ سَيِّدَةِ الْإِمَاءِ الَّذِي تُحْنِي عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ، وَ لَا يَحِلُّ لَهُمْ تَسْمِيَتُهُ حَتَّى يُظْهِرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فَيَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا». قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - : لَمْ أَسْمَعْ هَذَا الْحَدِيثَ إِلَّا مِنْ أَحْمَدَ بْنِ زِيَادِ بْنِ - جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - بِهَمْدَانَ عِنْدَ مُنْصَرِفِي مِنْ حَجِّ بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ، وَ كَانَ رَجُلًا ثِقَةً دِينًا فَاضِلًا - رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ رِضْوَانُهُ - .

﴿ باب ۳۵ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنِ الرَّضَا عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي النَّصِّ عَلَى الْقَائِمِ) *

* (وَ فِي غَيْبَتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَّهُ الثَّانِي عَشَرَ) *

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ « قَالَ : قُلْتُ لِلرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ : إِنَّا لَنَرْجُوا أَنْ تَكُونَ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ وَ أَنْ يُرَدَّهُ اللَّهُ ^(۱) عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْكَ مِنْ غَيْرِ سَيْفٍ، فَقَدْ بُوِيعَ لَكَ

جباران عنود را نابود کند و هر شیطان متمرّدی را به دست وی هلاک سازد، او فرزند سرور کنیزان است کسی که ولادتش بر مردمان پوشیده و ذکر نامش بر آنها روانیست تا آنگاه که خدای تعالی او را ظاهر ساخته و زمین را پر از عدل و داد نماید همانگونه که پر از ظلم و جور شده باشد.

مصنّف این کتاب - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - گوید: من این حدیث را تنها از احمد بن زیاد بن جعفر همدانی - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - در همدان آنگاه که از حجّ بیت الله بر می گشتم شنیده ام و او مردی موثق دیندار و فاضل بود رحمت و رضوان خدای تعالی بر او باد.

باب ۳۵

روایات امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ درباره امام دوازدهم

و غیبت آن حضرت عَلَيْهِ السَّلَامُ

۱ - ایوب بن نوح گفت: به امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ عرض کردم: ما امیدواریم که شما صاحب الامر باشید و خدای تعالی بدون خونریزی و شمشیر آن را به شما

۱ - فی بعض النسخ « یسديه الله » و فی بعضها « یسوقه الله » .

وَ ضَرَبَتِ الدَّرَاهِمُ بِأَسْمِكَ ، فَقَالَ : مَا مِنَّا أَحَدٌ اخْتَلَفَتْ إِلَيْهِ الْكُتُبُ ، وَ سُئِلَ عَنِ الْمَسَائِلِ وَ أَشَارَتْ إِلَيْهِ الْأَصَابِعُ ، وَ حُمِلَتْ إِلَيْهِ الْأَمْوَالُ إِلَّا اغْتِيلَ أَوْ مَاتَ عَلَى فِرَاشِهِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِهَذَا الْأَمْرِ رَجُلًا خَفِيَّ الْمَوْلِدِ وَ الْمُنْشَأِ غَيْرَ خَفِيٍّ فِي نَسَبِهِ» .

۲ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ -
مَالِكِ الْفَزَارِيِّ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَالٍ ، عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ « قَالَ : سَمِعْتُهُ يَقُولُ : سُئِلَ أَبُو الْحَسَنِ الرَّضَاءُ عليه السلام عَنِ الْقَائِمِ عليه السلام فَقَالَ : لَا يُرَى جِسْمُهُ وَ لَا يُسَمَّى بِأَسْمِهِ» .

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالِ الْعَبْرَتَائِيِّ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَاءِ عليه السلام « قَالَ : قَالَ لِي : لَا بَدَّ مِنْ فِتْنَةٍ صَمَاءٌ صَيْلَمٌ يَسْقُطُ فِيهَا كُلُّ بَطَانَةٍ وَ وَلِيَجَةٍ وَ ذَلِكَ عِنْدَ فِقْدَانِ -
الشَّيْعَةِ الثَّلَاثِ مِنْ وُلْدِي ، يَبْكِي عَلَيْهِ أَهْلُ السَّمَاءِ وَ أَهْلُ الْأَرْضِ وَ كُلُّ حَرَّى وَ حَرَّانٍ ، وَ كُلُّ حَزِينٍ وَ لَهْفَانٍ .

بازگرداند که با شما بیعت شده و سکه بنامتان ضرب گردیده است، فرمود: هیچیک از ما ائمه نیست که نامه‌ها به نزد او آمد و شد کند و از مسائل پرسیده شود و با انگشتان بدو اشاره کنند و اموال به نزد وی حمل شود جز آنکه به خدعه کشته شود و یا آنکه بر بستر خود بمیرد تا به غایتی که خدای تعالی مردی را برای این امر مبعوث فرماید که مولد و منشأ او مخفی اما نسبش آشکار است.

۲ - ریّان بن صلّت گوید: از امام رضا علیه السلام از قائم علیه السلام پرسش شد فرمود: جسمش دیده نشود و نامش بر زبان جاری نگردد.

۳ - حسن بن محبوب گوید: امام رضا علیه السلام به من فرمود: بناچار فتنه‌ای سخت و هولناک خواهد بود که در آن هر صمیمیت و دوستی ساقط گردد و آن هنگامی است که شیعه سومین از فرزندان مرا از دست بدهد و اهل آسمان و زمین و هر دلسوخته و اندوهناکی بر وی بگرید (مقصود وفات امام حسن عسکری علیه السلام است)

ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا بِي وَ أُمِّي سَمِيَّ جَدِّي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ شَبِيهِي وَ شَبِيهَهُ مُوسَى بْنُ -
عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَلَيْهِ جُيُوبُ النُّورِ، يَتَوَقَّدُ مِنْ شُعَاعِ ضِيَاءِ الْقُدْسِ (۱) كَمْ مِنْ حَرَّى
مُؤْمِنَةٍ، وَ كَمْ مِنْ مُؤْمِنٍ مُتَأَسِّفٍ حَرَّانَ حَزِينٍ عِنْدَ فُقْدَانِ الْمَاءِ الْمَعِينِ، كَأَنِّي بِهِمْ آيَسَ مَا
كَانُوا، قَدْ نُوذُوا نِدَاءً يُسْمَعُ مِنْ بَعْدِ كَمَا يُسْمَعُ مِنْ قُرْبٍ: يَكُونُ رَحْمَةً عَلَى الْمُؤْمِنِينَ، وَ
عَذَابًا عَلَى الْكَافِرِينَ».

۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْقَطَّارُ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ -
أَحْمَدَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مِهْرَانَ (۲)، عَنْ خَالِهِ أَحْمَدَ بْنِ زَكْرِيَّا «قَالَ: قَالَ لِي الرَّضَا عَلِيُّ بْنُ -
مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَيُّ مَنَزِلِكَ بِبَغْدَادَ؟ قُلْتُ: الْكَرْخُ، قَالَ: أَمَا إِنَّهُ أَسْلَمَ مَوْضِعٌ وَ لَا بُدَّ مِنْ
فِتْنَةٍ صَمَاءَ صَيْلَمٍ، تَسْقُطُ فِيهَا كُلُّ وَ لِيَجَةَ وَ بَطَانِدَةٍ، وَ ذَلِكَ عِنْدَ فُقْدَانِ الشَّيْعَةِ الثَّلَاثِ مِنْ
وُلْدِي».

۵ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ -
هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَعْبُدٍ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ خَالِدٍ «قَالَ: قَالَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى

سپس (در باره حضرت مهدی علیه السلام) فرمود: پدر و مادرم فدای او باد همنام
جدّم و شبیه من و شبیه موسی بن عمران است و بر او گریبان و طوق های نور
است که از شعاع نور قدس پرتو گرفته است و هنگام فقدان «ماء معین» بسیاری
از زنان و مردان مؤمن، دلسوخته و متأسف و اندوهناک خواهند بود، گویا آنها
را در ناامیدترین حالتشان می بینم که ندا می شنوند به تنهایی که از دور همانگونه
شنیده می شود که از نزدیک: او رحمتی بر مؤمنان و عذابی بر کافران است.

۴ - احمد بن محمد بن زکریا گوید: امام رضا علیه السلام به من فرمود: منزل تو در کجای بغداد
است؟ گفتم: در محله کرخ، فرمود: بدان که آنجا سالم ترین مکان است و ناچار
فتنه ای سخت و هولناک واقع خواهد شد و در آن هر دوستی و صمیمیتی ساقط
خواهد شد و آن وقتی است که جمعیت شیعه سومین از فرزندانم را از دست بدهند.
۵ - حسین بن خالد گوید: امام رضا علیه السلام فرمود: کسی که ورع نداشته باشد

۱ - فی بعض النسخ بعد ضیاء القدس: «یحزن لموته اهل الارض و السماء» و کأنه تصحیف و التصحیح ما

۲ - فی بعض النسخ «محمد بن حمدان»

فی المتن کما فی الغیبة للنعمانی، ص ۱۸۰.

الرَّضَا علیه السلام : لَا دِينَ لِمَنْ لَا وَرَعَ لَهُ، وَ لَا إِيمَانَ لِمَنْ لَا تَقِيَّةَ لَهُ : إِنْ أَكْرَمَكُمُ عِنْدَ اللَّهِ أَعْمَلَكُمُ بِالتَّقِيَّةِ، فَقِيلَ لَهُ : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى مَتَى ؟ قَالَ : إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ وَ هُوَ يَوْمَ خُرُوجِ قَائِمِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ، فَمَنْ تَرَكَ التَّقِيَّةَ قَبْلَ خُرُوجِ قَائِمِنَا فَلَيْسَ مِنَّا، فَقِيلَ لَهُ : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ مَنْ الْقَائِمُ مِنْكُمُ أَهْلَ الْبَيْتِ ؟ قَالَ : الرَّابِعُ مِنْ وُلْدِي ابْنُ سَيِّدَةِ الْإِمَاءِ، يُطَهَّرُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ مِنْ كُلِّ جَوْرٍ، وَ يُقَدِّسُهَا مِنْ كُلِّ ظُلْمٍ، [وَ هُوَ الَّذِي يَشْكُ النَّاسُ فِي وِلَادَتِهِ، وَ هُوَ صَاحِبُ الْغَيْبَةِ قَبْلَ خُرُوجِهِ، فَإِذَا خَرَجَ أَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِهِ ^(۱)، وَ وَضَعَ مِيزَانَ الْعَدْلِ بَيْنَ النَّاسِ، فَلَا يَظْلِمُ أَحَدٌ أَحَدًا، وَ هُوَ الَّذِي تُطَوَّى لَهُ الْأَرْضُ وَ لَا يَكُونُ لَهُ ظِلٌّ، وَ هُوَ الَّذِي يُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ بِاسْمِهِ يَسْمَعُهُ جَمِيعُ أَهْلِ الْأَرْضِ بِالدُّعَاءِ إِلَيْهِ يَقُولُ : «أَلَا إِنَّ حُجَّةَ اللَّهِ قَدْ ظَهَرَ عِنْدَ بَيْتِ اللَّهِ فَاتَّبِعُوهُ، فَإِنَّ الْحَقَّ مَعَهُ وَ فِيهِ»، وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ : «إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ» ^(۲).

دین ندارد و کسی که تقیّه نداشته باشد ایمان ندارد، گرامی ترین شما نزد پروردگار کسی است که بیشتر به تقیّه عمل کند، گفتند: ای فرزند رسول خدا! تا به کی؟ فرمود: تا روز وقت معلوم که روز خروج قائم ما اهل بیت است، و کسی که تقیّه را پیش از خروج قائم ما ترک کند از ما نیست، گفتند: ای فرزند رسول خدا! قائم شما اهل بیت کیست؟ فرمود: چهارمین از فرزندان من، فرزند سرور کنیزان، خداوند به واسطه وی زمین را از هر ستمی پاک گرداند و از هر ظلمی منزه سازد و او کسی است که مردم در ولادتش شگّ کنند و او کسی است که پیش از خروجش غیبت کند و آنگاه که خروج کند زمین به نورش روشن گردد و در میان مردم میزان عدالت وضع کند و هیچکس به دیگری ستم نکند و او کسی است که زمین برای او در پیچیده شود و سایه ای برای او نباشد و او کسی است که از آسمان ندا کننده ای او را به نام ندا کند و به وی دعوت نماید به گونه ای که همه اهل زمین آن ندا را بشنوند، می گوید: أَلَا إِنَّ حُجَّةَ اللَّهِ قَدْ ظَهَرَ عِنْدَ بَيْتِ اللَّهِ فَاتَّبِعُوهُ فَإِنَّ الْحَقَّ مَعَهُ وَ فِيهِ. و این همان قول خدای تعالی است که فرموده است: «إِنْ نَشَأْ نُزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَاءِ آيَةً فَظَلَّتْ أَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ».

۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ دِعْبَلَ بْنَ عَلِيٍّ الْخَزَاعِيَّ يَقُولُ: أَنْشَدْتُ مَوْلَايَ الرَّضَا عَلِيَّ بْنَ مُوسَى عليه السلام قَصِيدَتِي الَّتِي أَوْلَاهَا:

مَدَارِسُ آيَاتٍ خَلَّتْ مِنْ تِلَاوَةٍ   وَ مَنَزِلُ وَحْيٍ مُقْفَرِ الْعَرَصَاتِ
فَلَمَّا انْتَهَيْتُ إِلَى قَوْلِي:

خُرُوجُ إِمَامٍ لَا مُحَالَةَ خَارِجٌ   يَقُومُ عَلَى اسْمِ اللَّهِ وَ الْبَرَكَاتِ
يُمَيِّزُ فِينَا كُلَّ حَقٍّ وَ بَاطِلٍ   وَ يَجْزِي عَلَى النِّعْمَاءِ وَ النَّقَمَاتِ

بَكَى الرَّضَا عليه السلام بُكَاءً شَدِيداً، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَيَّ فَقَالَ لِي: يَا خَزَاعِي نَطَقَ رُوحُ الْقُدْسِ عَلَى لِسَانِكَ بِهَذَيْنِ الْبَيْتَيْنِ، فَهَلْ تَدْرِي مَنْ هَذَا الْإِمَامُ وَ مَتَى يَقُومُ؟ فَقُلْتُ: لَا يَا مَوْلَايَ إِلَّا أَنِّي سَمِعْتُ بِخُرُوجِ إِمَامٍ مِنْكُمْ يُطَهِّرُ الْأَرْضَ مِنَ الْفَسَادِ، وَ يَمْلَأُهَا عَدْلًا إِكْمًا مُلِثًا جَوْرًا].

فَقَالَ: يَا دِعْبَلُ الْإِمَامُ بَعْدِي مُحَمَّدٌ ابْنِي، وَ بَعْدَ مُحَمَّدٍ ابْنُهُ عَلِيُّ، وَ بَعْدَ عَلِيٍّ ابْنُهُ

۶ - عبد السلام بن صالح هروی گوید: من از دعبل بن علی خزاعی شنیدم که می گفت: بر مولای خود امام رضا عليه السلام قصیده خود را که چنین آغاز می شود خواندم:

مَدَارِسُ آيَاتٍ خَلَّتْ مِنْ تِلَاوَةٍ   وَ مَنَزِلُ وَحْيٍ مُقْفَرِ الْعَرَصَاتِ
وَ چون به این ابیات رسیدم:

خُرُوجُ إِمَامٍ لَا مُحَالَةَ خَارِجٌ   يَقُومُ عَلَى اسْمِ اللَّهِ وَ الْبَرَكَاتِ
يُمَيِّزُ فِينَا كُلَّ حَقٍّ وَ بَاطِلٍ   وَ يَجْزِي عَلَى النِّعْمَاءِ وَ النَّقَمَاتِ

امام رضا عليه السلام به سختی گریستند، سپس سر خود را بلند کرده و به من فرمودند: ای خزاعی! روح القدس این دو بیت را بر زبان تو جاری کرده است، آیا می دانی این امام کیست؟ و کی قیام خواهد کرد؟ گفتم نه ای مولای من! فقط شنیده ام که امامی از شما خروج می کند و زمین را از فساد پاک می سازد و آن را از عدل آکنده می سازد همانگونه که از ستم پر شده باشد.

فرمود: ای دعبل! امام پس از من فرزندان محمد است و پس از او فرزندش

الحَسَنُ، وَبَعْدَ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْحُجَّةُ الْقَائِمُ الْمُنْتَظَرُ فِي غَيْبَتِهِ، الْمُطَاعُ فِي ظُهُورِهِ، لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمَلَأَ الْأَرْضَ ^(۱) عَدْلًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا.

وَ أَمَّا «مَتَى» فَأَخْبَارٌ عَنِ الْوَقْتِ: فَقَدْ حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ مَتَى يَخْرُجُ الْقَائِمُ مِنْ دُرَّتِكَ؟ فَقَالَ عليه السلام: مَثَلُهُ مَثَلُ السَّاعَةِ الَّتِي «لَا يُجَلِّيهَا لَوْقَتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً». وَ لِدَعْبِلِ بْنِ عَلِيٍّ الْخُزَاعِيِّ - رضي الله عنه - خَبْرٌ آخَرٌ أَحْبَبْتُ إِيْرَادَهُ عَلَى أَثَرِ هَذَا الْحَدِيثِ الَّذِي مَضَى.

۷ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ - رضي الله عنه - عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ عَبْدِ السَّلَامِ بْنِ صَالِحِ الْهَرَوِيِّ «قَالَ: دَخَلَ دَعْبِلُ بْنُ عَلِيٍّ الْخُزَاعِيُّ - رضي الله عنه - عَلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا عليه السلام مِمْرًا فَقَالَ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي قَدْ قُلْتُ

علی و پس از او فرزندش حسن و پس از او فرزندش حجّت قائم که در دوران غیبتش منتظر او باشند و در ظهورش از او اطاعت کنند و اگر از دنیا جز یک روز باقی نمانده باشد خدای تعالی آن روز را طولانی فرماید تا خروج کند و زمین را از عدل آکنده سازد همچنانکه از جور پر شده باشد.

اما کی خواهد بود، این اخبار از وقت است و پدرم از پدرانش روایت کند که به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گفتند: ای رسول خدا! قائم از فرزندان شما کی خروج می کند؟ فرمود: مثل او مثل قیامت است که «لَا يُجَلِّيهَا لَوْقَتِهَا إِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ لَا يَأْتِيكُمْ إِلَّا بَغْتَةً».

و برای دعبل بن علی خزاعی - رضي الله عنه - حدیث دیگری است که می خواهم آن را به دنبال این حدیثی که گذشت بیاورم.

۷ - عبد السلام بن صالح هروی گوید: دعبل بن علی خزاعی - رضي الله عنه - بر امام رضا عليه السلام در شهر مرو در آمد و به ایشان گفت: ای فرزند رسول خدا! من درباره

فِيكُمْ قَصِيدَةً وَ آلَيْتُ عَلَى نَفْسِي أَنْ لَا أُشِدَّهَا أَحَدًا قَبْلَكَ ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ : هَاتِيهَا ، فَأَشَدَّهَا :

مَدَارِسُ آيَاتٍ خَلَّتْ مِنْ تِلَاوَةٍ
وَمَنْزِلٌ وَحِيٍّ مُقْفِرُ الْعَرَصَاتِ
فَلَمَّا بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ :

أَرَى فَيْئَهُمْ فِي غَيْرِهِمْ مُتَقَسِّمًا
وَأَيْدِيهِمْ مِنْ فَيْئِهِمْ صَفِرَاتِ
بَكَى أَبُو الْحَسَنِ الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ وَقَالَ : صَدَقْتَ يَا خِرَاعِي .

فَلَمَّا بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ :

إِذَا وَتَرُوا مَدُّوا إِلَى وَاتِرِيهِمْ
أَكْفًا عَنِ الْأَوْتَارِ مُنْقَبِضَاتِ
جَعَلَ أَبُو الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ وَ هُوَ يَقُولُ : أَجَلٌ وَاللَّهِ مُنْقَبِضَاتِ .

فَلَمَّا بَلَغَ إِلَى قَوْلِهِ :

لَقَدْ خِفْتُ فِي الدُّنْيَا وَ أَيَّامِ سَعْيِهَا
وَ إِنِّي لِأَرْجُو الْأَمْنَ بَعْدَ وَفَاتِ

شما قصیده‌ای سروده‌ام و سوگند یاد کرده‌ام که آن را پیش از شما بر احدی نخوانم.
فرمود: بر خوان، و او نیز چنین خواند:

مدارس آیاتی که از تلاوت تهی شده، و منزل وحیی که عرصه‌های آن به
بیابانهای بی آب و علف مبدل شده است.

و چون به این بیت رسید:

می بینم غنائمی که حق آنهاست در میان غیر آنها تقسیم شده و دستان آنها از
غنائم خودشان خالی شده است.

امام رضا علیه السلام گریست و فرمود: ای خِرَاعِی! راست گفتی.

و چون به این بیت رسید:

چون خونخواهی کنند دستانشان را که از ساز و برگ تهی است به طرف
دشمنانشان دراز کنند.

امام رضا علیه السلام دستهای خود را زیر و رو کرد و فرمود: آری به خدا سوگند
دستهای ما تهی و بسته است. و چون به این بیت رسید:

من در دنیا و ایام تلاشم ترسان بودم و امیدوارم که پس از وفاتم در امان
باشم.

قَالَ لَهُ الرَّضَا علیه السلام : أَمَّنَكَ اللَّهُ يَوْمَ الْفَرَجِ الْأَكْبَرِ .

فَلَمَّا أَنْتَهَى إِلَى قَوْلِهِ :

وَ قَبْرٌ بِبَغْدَادَ لِنَفْسٍ زَكِيَّةٍ   تَضَمَّنَهُ الرَّحْمَنُ فِي الْغُرَفَاتِ

قَالَ لَهُ الرَّضَا علیه السلام : أَفَلَا أُحِقُّ لَكَ بِهَذَا الْمَوْضِعِ بَيْتَيْنِ ، بِهِيَ تَمَامُ قَصِيدَتِكَ ؟ فَقَالَ :

بَلَى يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَقَالَ علیه السلام :

وَ قَبْرٌ بِطُوسٍ يَا لَهَا مِنْ مُصِيبَةٍ   تُوقِّدُ فِي الْأَحْشَاءِ بِالْحَرَقَاتِ (۱)

إِلَى الْحَشْرِ حَتَّى يَبْعَثَ اللَّهُ قَائِمًا   يُفَرِّجُ عَنَّا الْهَمَّ وَ الْكُرْبَاتِ

فَقَالَ دِعْبِلُ : يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ هَذَا الْقَبْرُ الَّذِي بِطُوسٍ قَبْرٌ مَنْ هُوَ ؟ فَقَالَ

الرَّضَا علیه السلام : قَبْرِي ، وَ لَا تَنْقُضِي الْأَيَّامَ وَ اللَّيَالِي حَتَّى تَصِيرَ طُوسٌ مُخْتَلِفَ شِيعَتِي وَ

زُؤَارِي فِي غُرْبَتِي ، أَلَا فَمَنْ زَارَنِي فِي غُرْبَتِي بِطُوسٍ كَانَ مَعِي فِي دَرَجَتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ مَغْفُورًا

لَهُ .

امام رضا علیه السلام فرمود: خداوند تو را در روز قیامت در امان بدارد.

و چون به این بیت رسید:

و قبری در بغداد متعلق به نفس زکیه است که خداوند آن را در میان

غُرَفِهای بهشت قرار داده است.

امام رضا علیه السلام فرمود: آیا دو بیت به قصیده تو بیفزایم که با آنها قصیده تو

کامل شود؟ گفت: آری ای فرزند رسول خدا! آنگاه امام علیه السلام فرمود:

و قبری در طوس است و چه مصیبت بزرگی دارد که درون را با شعله های

سوزانش آتش می زند.

تا روز حشر که خدای تعالی قائم را برانگیزد و غم و اندوه را از ما بزداید.

دِعْبِلُ گفت: ای فرزند رسول خدا! این قبری که در طوس است قبر کیست؟

امام رضا علیه السلام فرمود: قبر من است و روزگاری نگذرد که طوس محل رفت و آمد

شیعیان و زواری من در غربتم گردد، بدان هر کس مرا در طوس و در غربتم زیارت

کند در روز قیامت همجوار من و آمرزیده خواهد بود.

۱ - فی بعض النسخ «ألحت علی الأحشاء بالزفرات».

ثُمَّ نَهَضَ الرَّضَاءُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ فَرَاحِ دِعْبِلٍ مِنْ إِنْشَادِهِ الْقَصِيدَةَ وَ أَمَرَهُ أَنْ لَا يَبْرَحَ مِنْ مَوْضِعِهِ فَدَخَلَ الدَّارَ فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَاعَةٍ خَرَجَ الخَادِمُ إِلَيْهِ بِمِائَةِ دِينَارٍ رَضْوِيَّةٍ، فَقَالَ لَهُ: يَقُولُ لَكَ مَوْلَايَ: اجْعَلْهَا فِي نَفَقَتِكَ، فَقَالَ دِعْبِلٌ: وَاللَّهِ مَا لِهَذَا جِئْتُ، وَ لَا قُلْتُ هَذِهِ الْقَصِيدَةَ طَمَعًا فِي شَيْءٍ يَصِلُ إِلَيَّ وَ رَدَّ الصُّرَّةَ وَ سَأَلَ ثَوْبًا مِنْ ثِيَابِ الرَّضَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِيَتَبَرَّكَ بِهِ وَ يَتَشَرَّفَ، فَأَنْفَذَ إِلَيْهِ الرَّضَاءُ عَلَيْهِ السَّلَامُ جُبَّةً خَزَّ مَعَ الصُّرَّةِ وَ قَالَ لِلخَادِمِ: قُلْ لَهُ: يَقُولُ لَكَ [مَوْلَايَ]: خُذْ هَذِهِ الصُّرَّةَ فَإِنَّكَ سَتَحْتَاجُ إِلَيْهَا وَ لَا تُرَاجِعْنِي فِيهَا، فَأَخَذَ دِعْبِلٌ الصُّرَّةَ وَ الْجُبَّةَ وَ انْصَرَفَ، وَ سَارَ مِنْ مَرَوْ فِي قَافِلَةٍ، فَلَمَّا بَلَغَ «مِيَانَ قَوْهَانَ» وَقَعَ عَلَيْهِمُ اللُّصُوصُ، وَ أَخَذُوا القَافِلَةَ بِأَسْرِهَا وَ كَتَفُوا أَهْلَهَا، وَ كَانَ دِعْبِلٌ فِي مَنِّ كَيْفَ، وَ مَلَكَ اللُّصُوصُ القَافِلَةَ، وَ جَعَلُوا يُقَسِّمُونَهَا بَيْنَهُمْ، فَقَالَ رَجُلٌ مِنَ القَوْمِ مُتَمَثِّلًا بِقَوْلِ دِعْبِلٍ مِنْ قَصِيدَتِهِ.

أَرَى فَيْعُهُمْ فِي غَيْرِهِمْ مُتَقَسِّمًا وَ أَيْدِيَهُمْ مِنْ فَيْعَتِهِمْ صَفِرَاتٍ

سپس امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ بعد از فراغ دعبل از خواندن قصیده برخاست و بدو امر کرد که از جای خود برنخیزد و داخل سرای خود شد و پس از ساعتی خادم امام صد دینار رضوی برای وی آورد و بدو گفت: مولایم می گوید: آن را برای خود هزینه کن، دعبل گفت: به خدا سوگند من برای این نیامده ام و این قصیده را برای صله نسروده ام و کیسه پول را نپذیرفت و برای تبرک و تشرف جامه ای از جامه های امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ را درخواست کرد، امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ جبهه ای از خز را به همراه آن کیسه کرد و به خادم فرمود: به او بگو: مولای من می گوید این کیسه را بگیر که به زودی بدان نیازمند خواهی شد و در این باره دیگر سخن مگو، دعبل کیسه و جبهه را گرفت و بازگشت و همراه قافله ای از مرو رفت و چون به موضع «میان قوهان» رسید دزدان بر آنان حمله ور شدند و همه قافله را گرفتند و بستند و دعبل نیز جزء دستگیر شدگان بود، و دزدان اموال قافله را تصرف کردند و به تقسیم آنها پرداختند، یکی از آنان به شعر دعبل مثل جسته و گنت.

می بینم غنائمی که حق آنهاست در میان غیر آنها تقسیم شده و دستان آنها از غنائم خودشان خالی شده است.

فَسَمِعَهُ دِعْبِلُ فَقَالَ لَهُ: لِمَنْ هَذَا الْبَيْتُ؟ فَقَالَ لَهُ: لِرَجُلٍ مِنْ خُزَاعَةَ يُقَالُ لَهُ: دِعْبِلُ ابْنُ عَلِيٍّ، فَقَالَ لَهُ دِعْبِلُ: فَأَنَا دِعْبِلُ بْنُ عَلِيٍّ قَائِلُ هَذِهِ الْقَصِيدَةِ الَّتِي مِنْهَا هَذَا الْبَيْتُ، فَوَثَبَ الرَّجُلُ إِلَى رَئِيسِهِمْ وَكَانَ يُصَلِّي عَلَى رَأْسِ تَلٍّ وَكَانَ مِنَ الشُّعْبَةِ فَأَخْبَرَهُ فَجَاءَ بِنَفْسِهِ حَتَّى وَقَفَ عَلَى دِعْبِلٍ قَالَ لَهُ: أَنْتَ دِعْبِلُ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ لَهُ: أَنْشِدِ الْقَصِيدَةَ، فَأَنْشَدَهَا فَحَلَّ كِتَافَهُ وَكِتَافَ جَمِيعِ أَهْلِ الْقَافِلَةِ، وَرَدَّ إِلَيْهِمْ جَمِيعَ مَا أَخَذَ مِنْهُمْ لِكِرَامَةِ دِعْبِلٍ، وَسَارَ دِعْبِلُ حَتَّى وَصَلَ إِلَى قُمَّ فَسَأَلَ لَهُ أَهْلُ قُمَّ أَنْ يُنْشِدَهُمُ الْقَصِيدَةَ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَجْتَمِعُوا فِي مَسْجِدِ الْجَامِعِ، فَلَمَّا اجْتَمَعُوا صَعِدَ دِعْبِلُ الْمِنْبَرَ فَأَنْشَدَهُمُ الْقَصِيدَةَ، فَوَصَلَهُ النَّاسُ مِنَ الْمَالِ وَالْخَلْعِ بِشَيْءٍ كَثِيرٍ، وَاتَّصَلَ بِهِمْ خَبْرُ الْجُبَّةِ، فَسَأَلُوهُ أَنْ يَبِيعَهَا مِنْهُمْ بِأَلْفِ دِينَارٍ، فَاثْتَنَعَ مِنْ ذَلِكَ، فَقَالُوا لَهُ: فَبِعْنَا شَيْئًا مِنْهَا بِأَلْفِ دِينَارٍ، فَأَبَى عَلَيْهِمْ، وَسَارَ عَنْ قُمَّ، فَلَمَّا خَرَجَ مِنْ رُسْتَاقِ الْبَلَدِ لَحِقَ بِهِ قَوْمٌ مِنْ أَحْدَاثِ الْعَرَبِ فَأَخَذُوا الْجُبَّةَ مِنْهُ، فَرَجَعَ دِعْبِلُ إِلَى قُمَّ فَسَأَلَهُمْ رَدَّ الْجُبَّةِ عَلَيْهِ، فَاثْتَنَعَ الْأَحْدَاثُ مِنْ ذَلِكَ، وَعَصَوْا الْمَشَايخَ

دِعْبِلِ آن را شنید و گفت: این بیت از کیست؟ او گفت: از مردی از خزاعه که به او دِعْبِلِ بن علی می گویند، دِعْبِلِ به او گفت: دِعْبِلِ بن علی گوینده این قصیده که این بیت از آنست منم! آن مرد با شتاب به نزد رئیسشان رفت که از شیعیان بود و بر سر تلی نماز می گزارد و او خودش آمد و مقابل دِعْبِلِ ایستاد و گفت: آیا تو دِعْبِلِ؟ گفت: آری، گفت: قصیده را برخوان و او نیز آنرا بازخواند. آنگاه او و همه کاروانیان را از قید اسارت آزاد و هر آنچه را که از آنها گرفته بودند به احترام دِعْبِلِ باز گردانیدند، و دِعْبِلِ رفت تا به قم رسید و اهالی قم از او درخواست کردند که آن قصیده را برای آنها برخواند، و او گفت: همه در مسجد جامع مجتمع شوند و چون گرد آمدند بالای منبر رفت و قصیده را برخواند و مردم مال و خلعت بسیاری بدو دادند و خبر جبّه اهدایی امام رضا علیه السلام به آنها رسید، و از او درخواست کردند که آن را به هزار دینار به آنها بفروشد و او نپذیرفت، گفتند: تکه ای از آن را به هزار دینار بفروشد و او نپذیرفت و از قم رفت و چون از روستا و آبادی بلد خارج شد گروهی از جوانان عرب بدو رسیدند و جبّه را از وی ستانند. دِعْبِلِ به قم بازگشت و از آنها درخواست کرد که جبّه را به وی باز

فِي أَمْرِهَا، وَقَالُوا لِدَعْبِلٍ: لَا سَبِيلَ لَكَ إِلَى الْجُبَّةِ، فَخُذْ ثَمَنَهَا أَلْفَ دِينَارٍ، فَأَبَى عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا يَبَسَ مِنْ رَدِّ الْجُبَّةِ عَلَيْهِ سَأَلَهُمْ أَنْ يَدْفَعُوا إِلَيْهِ شَيْئًا مِنْهَا، فَأَجَابُوهُ إِلَى ذَلِكَ فَأَعْطَوْهُ بَعْضَهَا وَدَفَعُوا إِلَيْهِ ثَمَنَ بَاقِيهَا أَلْفَ دِينَارٍ وَانصَرَفَ دَعْبِلٌ إِلَى وَطَنِهِ، فَوَجَدَ اللَّصُوصَ قَدْ أَخَذُوا جَمِيعَ مَا كَانَ لَهُ فِي مَنْزِلِهِ، فَبَاعَ الْمِائَةَ دِينَارٍ الَّتِي كَانَ الرَّضَاءُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَلَّهُ بِهَا مِنَ الشَّيْعَةِ كُلِّ دِينَارٍ بِمِائَةِ دِرْهَمٍ فَحَصَلَ فِي يَدِهِ عَشْرَةُ آلَافِ دِرْهَمٍ، فَتَذَكَّرَ قَوْلَ - الرَّضَاءُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّكَ سَتَحْتَاجُ إِلَيْهَا».

وَكَانَتْ لَهُ جَارِيَةٌ لَهَا مِنْ قَلْبِهِ مَحَلٌّ فَرَمَدَتْ رَمْدًا عَظِيمًا، فَأَدْخَلَ أَهْلَ الطَّبِّ عَلَيْهَا، فَنَظَرُوا إِلَيْهَا فَقَالُوا: أَمَّا الْعَيْنُ الْيُمْنَى فَلَيْسَ لَنَا فِيهَا حِيلَةٌ وَقَدْ ذَهَبَتْ، وَ أَمَّا الْيُسْرَى فَنَحْنُ نُعَالِجُهَا وَ نَجْتَهِدُ وَ لَا نَرَى أَنْ تُسَلَّمَ، فَأَعْتَمَّ دَعْبِلٌ لِذَلِكَ غَمًّا شَدِيدًا، وَ جَزَعَ عَلَيْهَا جَزَعًا عَظِيمًا. ثُمَّ إِنَّهُ ذَكَرَ مَا مَعَهُ مِنْ فَضْلَةِ الْجُبَّةِ فَمَسَحَهَا عَلَى عَيْنِي الْجَارِيَةِ وَ عَصَبَهَا بِعَصَابَةٍ مِنْهَا مِنْ أَوَّلِ اللَّيْلِ، فَأَصْبَحَتْ وَ عَيْنَاهَا أَصْحُ مِمَّا كَانَتَا أَوْ كَانَتْ لَيْسَ لَهَا أَثَرُ

گردانند، اما جوانان امتناع کردند و نافرمانی مشایخ خود را نمودند و به دعبل گفتند: دسترسی به جبهه نخواهی داشت، بهای آن یعنی هزار دینار را بگیر و برو، و او نپذیرفت و چون از بازپس گرفتن جبهه نومید شد، درخواست کرد که تگه ای از آن را بدو دهند و آنها پذیرفتند و تگه ای از آن و بهای بقیه آن را که هزار دینار بود به وی دادند، و او به وطن خود بازگشت و دید دزدان هر چه در منزلش بوده برده اند و آن صد دینار صله امام رضا علیه السلام را به شیعیان فروخت، هر دیناری را به صد درهم و ده هزار درهم به دست آورد و سخن امام رضا علیه السلام را به یاد آورد که «به زودی به آن نیازمند خواهی شد».

و او را کنیزی بود که در دلش جای داشت و به چشم درد سختی مبتلا شده بود، طبیبان را بر بالین وی آورد و در او نگریسته و گفتند: چشم راست او را نمی توانیم درمان کنیم و تباه شده است اما چشم چپ او را تلاش می کنیم و درمان خواهیم کرد اما گمان نمی کنیم که بهبود یابد، دعبل از این بابت عمیقاً اندوهناک شد و بی تابی شدیدی نمود، سپس به یاد آن جبهه و فضیلت آن افتاد و آن تگه جامه را بر چشمان آن کنیز کشید و از سرشب چشمان او را با آن بست و چون صبح شد چشمانش سالمتر از گذشته گردید و گویا به برکت امام رضا علیه السلام

مَرَضٍ قَطُّ | بَرَكَةٍ | مَوْلَانَا | أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَاءِ علیه السلام .

۸ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ رضی الله عنه - قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ « قَالَ : قُلْتُ لِلرَّضَاءِ علیه السلام : أَنْتَ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ ؟ فَقَالَ : أَنَا صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ وَلَكِنِّي لَسْتُ بِالَّذِي أَمَلَّاهَا عَدْلًا كَمَا مِلَّيْتُ جَوْرًا ، وَكَيْفَ أَكُونُ ذَلِكَ عَلَى مَا تَرَى مِنْ ضَعْفِ بَدَنِي ، وَإِنَّ الْقَائِمَ هُوَ الَّذِي إِذَا خَرَجَ كَانَ فِي سِنِّ الشُّيُوخِ وَ مَنْظَرِ الشَّبَابِ ، قَوِيًّا فِي بَدَنِهِ حَتَّى لَوْ مَدَّ يَدَهُ إِلَى أَعْظَمِ شَجَرَةٍ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ لَقَلَعَهَا ، وَ لَوْ صَاحَ بَيْنَ الْجِبَالِ لَتَدَكَّدَتْ صُخُورُهَا ، يَكُونُ مَعَهُ عَصَا مُوسَى ، وَ خَاتَمُ سُلَيْمَانَ عليه السلام . ذَاكَ الرَّابِعُ مِنْ وُلْدِي ، يُغَيَّبُهُ اللَّهُ فِي سِتْرِهِ مَا شَاءَ ، ثُمَّ يُظْهِرُهُ فَيَمْلَأُ [بِهِ] الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مِلَّيْتُ جَوْرًا وَ ظُلْمًا » .

***

اصلاً مریض نبوده است .

۸ - ریّان بن صلت گوید: به امام رضا علیه السلام گفتم: آیا شما صاحب الامر هستید؟ فرمود: من صاحب الامر هستم اما آن کسی که زمین را از عدل آکنده سازد همچنان که پیر از جور شده باشد نیستم و چگونه او باشم در حالی که ضعف بدن مرا می بینی، و قائم کسی است که در سن شیوخ و منظر جوانان قیام کند و نیرومند باشد به غایتی که اگر دستش را به بزرگترین درخت روی زمین دراز کند آن را از جای برکند و اگر بین کوهها فریاد برآورد صخره های آن فرو پاشد عصای موسی و خاتم سلیمان علیه السلام با اوست، او چهارمین از فرزندان من است، خداوند او را در ستر خود نهان سازد سپس او را ظاهر کند و به واسطه او زمین را از عدل و داد آکنده سازد همچنان که پیر از ظلم و ستم شده باشد.

***

﴿ باب ۳۶ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنْ أَبِي جَعْفَرِ الثَّانِي مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ [الجواد] عليه السلام) *

* (في [النص على] القائم و غيبته، و أنه الثاني عشر من الأئمة عليهم السلام) *

۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى الدَّقَاقُ - رحمته الله - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الصُّوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ثَرَابٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى الرَّوْيَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَظِيمِ بْنُ - عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام [الحسيني] قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْقَائِمِ أَهْوِ الْمَهْدِيِّ أَوْ غَيْرِهِ، فَأَبْتَدَأَنِي فَقَالَ لِي: يَا أَبَا الْقَاسِمِ إِنَّ الْقَائِمَ مِنَّا هُوَ الْمَهْدِيُّ الَّذِي يَجِبُ أَنْ يُنْتَظَرَ فِي غَيْبَتِهِ، وَ يُطَاعَ فِي ظُهُورِهِ، وَ هُوَ الثَّالِثُ مِنْ وُلْدِي، وَ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا صلى الله عليه وسلم بِالنَّبُوءَةِ وَ خَصَّنَا بِالْإِمَامَةِ إِنَّهُ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ فِيهِ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا، وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَيُصْلِحُ لَهُ أَمْرَهُ فِي

باب ۳۶

روایات امام جواد عليه السلام درباره

امام دوازدهم عليه السلام و غیبت او

۱ - عبدالعظیم حسنی گوید: بر مولای خود امام جواد عليه السلام وارد شدم و می خواستم از قائم پرسش کنم که آیا مهدی هم اوست یا غیر او؟ امام آغاز سخن کرد و فرمود: ای ابوالقاسم قائم ما همان مهدی است کسی که باید در غیبتش او را انتظار کشند و در ظهورش او را فرمان برند و او سومین از فرزندان من است و سوگند به کسی که محمد صلى الله عليه وسلم را به نبوت مبعوث فرمود و ما را به امامت مخصوص گردانید اگر از عمر دنیا جز یک روز باقی نمانده باشد خداوند آن روز را طولانی گرداند تا در آن قیام کند و زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که آکنده از ظلم و جور شده باشد و خدای تعالی امر او را در یک شب اصلاح

لَيْلَةٍ، كَمَا أَصْلَحَ أَمْرَ كَلِيمِهِ مُوسَى عليه السلام إِذْ ذَهَبَ لِيَقْتَبِسَ لِأَهْلِهِ نَاراً فَرَجَعَ وَهُوَ رَسُولٌ نَبِيٌّ، ثُمَّ قَالَ عليه السلام: أَفْضَلُ أَعْمَالٍ شِيعَتِنَا أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ».

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ، عَنْ سَهْلِ بْنِ زِيَادِ الْأَدَمِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ «قَالَ: قُلْتُ لِمُحَمَّدِ ابْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى عليه السلام: إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونَ الْقَائِمَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِ مُحَمَّدٍ الَّذِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطاً وَعَدْلاً كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَظُلْماً، فَقَالَ عليه السلام: يَا أَبَا الْقَاسِمِ: مَا مِنَّا إِلَّا وَهُوَ قَائِمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَهَادٍ إِلَى دِينِ اللَّهِ، وَلَكِنَّ الْقَائِمَ الَّذِي يُطَهِّرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الْأَرْضَ مِنَ أَهْلِ الْكُفْرِ وَالْجُحُودِ، وَيَمْلَأُهَا عَدْلاً وَقِسْطاً هُوَ الَّذِي تُخْفَى عَلَى النَّاسِ وِلَادَتُهُ، وَيَغِيبُ عَنْهُمْ شَخْصُهُ، وَيَحْرِمُ عَلَيْهِمْ تَسْمِيَتَهُ، وَهُوَ سَمِيُّ رَسُولِ اللَّهِ عليه السلام وَ كَنِيَّتُهُ، وَهُوَ الَّذِي تُطَوَّى لَهُ الْأَرْضُ، وَيَذَلُّ لَهُ كُلُّ صَعْبٍ [وَ] يَجْتَمِعُ إِلَيْهِ مِنْ أَصْحَابِهِ عِدَّةُ أَهْلِ بَدْرٍ: ثَلَاثُمِائَةٍ وَثَلَاثَةٌ عَشَرَ رَجُلًا، مِنْ أَقَاصِي الْأَرْضِ، وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أَيُّنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»^(۱)، فَإِذَا

فرماید چنانکه امر موسی کلیم الله علیه السلام را اصلاح فرمود، او رفت تا برای خانواده اش شعله ای آتش بیاورد اما چون برگشت او رسول و پیامبر بود. سپس فرمود: برترین اعمال شیعیان ما انتظار فرج است.

۲ - عبدالعظیم حسنی گوید: به امام جواد علیه السلام گفتم: امیدوارم شما قائم اهل بیت محمد باشید کسی که زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که آکنده از ظلم و جور شده باشد. فرمود: ای ابوالقاسم! هیچ یک از ما نیست جز آنکه قائم به امر خدای تعالی و هادی به دین الهی است، اما قائمی که خدای تعالی به توسط او زمین را از اهل کفر و انکار پاک سازد و آن را پر از عدل و داد نماید کسی است که ولادتش بر مردم پوشیده و شخصش از ایشان نهان و بردن نامش حرام است، و او همنام و هم کنیه رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است و او کسی است که زمین برایش در پیچیده شود و هر دشواری برایش هموار گردد و از اصحابش سیصد و سیزده تن به تعداد اصحاب بدر از دورترین نقاط زمین به گرد او فراهم آیند و این همان

اجْتَمَعَتْ لَهُ هَذِهِ الْعِدَّةُ مِنْ أَهْلِ الْإِخْلَاصِ أَظْهَرَ اللَّهُ أَمْرَهُ، فَإِذَا كَمُلَ لَهُ الْعَقْدُ وَهُوَ عَشْرَةٌ
 آلَافٍ رَجُلٍ خَرَجَ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَلَا يَزَالُ يَقْتُلُ أَعْدَاءَ اللَّهِ حَتَّى يَرْضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.
 قَالَ عَبْدُ الْعَظِيمِ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا سَيِّدِي وَكَيْفَ يَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ رَضِيَ؟ قَالَ
 يُلْقِي فِي قَلْبِهِ الرَّحْمَةَ، فَإِذَا دَخَلَ الْمَدِينَةَ أَخْرَجَ اللَّاتَ وَالْعُزَّى فَاخْرَقَهُمَا».

۳ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وَسِ الْعَطَّارِ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ -
 مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمْدَانُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا الصَّقْفِيُّ بْنُ أَبِي دُلْفٍ
 «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَلِيِّ الرَّضَا عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ بَعْدِي ابْنِي عَلِيٌّ، أَمْرُهُ
 أَمْرِي، وَقَوْلُهُ قَوْلِي، وَطَاعَتُهُ طَاعَتِي، وَالْإِمَامُ بَعْدَهُ ابْنُهُ الْحَسَنُ، أَمْرُهُ أَمْرُ أَبِيهِ، وَقَوْلُهُ
 قَوْلُ أَبِيهِ، وَطَاعَتُهُ طَاعَةُ أَبِيهِ، ثُمَّ سَكَتَ. فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنِ الْإِمَامُ بَعْدَ
 الْحَسَنِ؟ فَبَكَى عليه السلام بُكَاءً شَدِيداً، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ مِنْ بَعْدِ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْقَائِمُ بِالْحَقِّ الْمُنْتَظَرُ،
 فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لِمَ سَمِيَ الْقَائِمَ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ يَقُومُ بَعْدَ مَوْتِ ذِكْرِهِ وَازْتِدَادِ أَكْثَرِهِ».

قول خدای تعالی است که فرمود: «أَيُّنَ مَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعاً إِنَّ اللَّهَ عَلَى
 كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ» و چون این تعداد از اهل اخلاص به گرد او فراهم آیند خدای
 تعالی امرش را ظاهر سازد و چون عقد که عبارت از ده هزار مرد باشد کامل شد
 به اذن خدای تعالی قیام کند و دشمنان خدا را بکشد تا خدای تعالی خشنود گردد.
 عبدالعظیم گفت: ای سرورم چگونه می داند که خدای تعالی خشنود گردیده
 است؟ فرمود: در قلبش رحمت می افکند و چون به مدینه درآید لات و عزی را
 بیرون کشیده و آن دو را بسوزاند.

۳ - صَقْفِيُّ بْنُ أَبِي دُلْفٍ گوید: از امام جواد عليه السلام شنیدم که می فرمود: امام پس
 از من فرزندم علی است، دستور او دستور من و سخن او سخن من و طاعت او
 طاعت من است و امام پس از او فرزندش حسن است، دستور او دستور پدرش
 و سخن او سخن پدرش و طاعت او طاعت پدرش باشد، سپس سکوت کرد.
 گفتم: ای فرزند رسول خدا! امام پس از حسن کیست؟ او به شدت گریست و
 سپس فرمود: پس از حسن فرزندش قائم به حق امام منتظر است، گفتم: ای
 فرزند رسول خدا! چرا او را قائم می گویند؟ فرمود: زیرا او پس از آنکه یادش

القائلین بِإِمَامَتِهِ، فَقُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ سَمِّيَ الْمُنتَظَرُ؟ قَالَ: لِأَنَّ لَهُ غَيْبَةً يَكْثُرُ أَيَّامُهَا وَ يَطُولُ أَمَدُهَا فَيَنْتَظِرُ خُرُوجَهُ الْمُخْلِصُونَ وَ يُنْكِرُهُ الْمُرْتَابُونَ وَ يَسْتَهْزِئُ بِذِكْرِهِ الْجَاهِدُونَ، وَ يَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَّاتُونَ، وَ يَهْلِكُ فِيهَا الْمُسْتَعْجِلُونَ، وَ يَنْجُو فِيهَا الْمُسَلِّمُونَ».

﴿ باب ۳۷ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْهَادِي فِي النَّصِّ عَلَى) *

* (الْقَائِمِ عليه السلام وَ غَيْبَتِهِ، وَ أَنَّهُ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْأَيِّمَةِ عليه السلام) *

۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى الدَّقَاقِيُّ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ - رَضِيَ اللَّهُ

عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الصُّوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو ثَرَابٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُوسَى

الرُّوْيَانِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْعَظِيمِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْحَسَنِيِّ «قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي عَلِيِّ بْنِ -

مُحَمَّدٍ عليه السلام فَلَمَّا بَصُرَ بِي قَالَ لِي: مَرْحَبًا بِكَ يَا أَبَا الْقَاسِمِ أَنْتَ وَ لَيْنَا حَتًّا، قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا

ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُعْرِضَ عَلَيْكَ دِينِي فَإِنْ كَانَ مَرْضِيًّا ثَبَّتْ عَلَيْهِ حَتَّى أَلْقَى اللَّهَ

عَزَّ وَجَلَّ، فَقَالَ: هَاتِ يَا أَبَا الْقَاسِمِ، فَقُلْتُ: إِنِّي أَقُولُ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَاحِدٌ، لَيْسَ

از بین برود و اکثر معتقدین به امامتش مرتد شوند قیام می کند، گفتم: چرا او را منتظر می گویند؟ فرمود: زیرا ایام غیبتش زیاد شود و مدتش طولانی گردد و مخلصان در انتظار قیامش باشند و شگاکان انکارش کنند، و منکران یادش را استهزاء کنند، و تعیین کنندگان وقت ظهورش دروغ گویند، و شتاب کنندگان در غیبت هلاک شوند، و تسلیم شوندگان در آن نجات یابند.

باب ۳۷

روایات امام هادی علیه السلام درباره

امام دوازدهم علیه السلام و غیبت او

۱ - عبد العظیم حسنی گوید: بر مولای خود امام هادی علیه السلام وارد شدم چون

مرا دید فرمود: مرحبا بر تو ای ابوالقاسم! تو دوست حقیقی ما هستی، گوید:

گفتم: ای فرزند رسول خدا! می خواهم دین خود را بر شما عرضه بدارم، اگر

پسندیده بود بر آن استوار باشم تا آنکه خدای تعالی را ملاقات کنم. فرمود: ای

كَمِثْلِهِ شَيْءٌ، خَارِجٌ عَنِ الْحَدِّينِ حَدَّ الْإِبْطَالِ وَحَدَّ التَّشْبِيهِ، وَإِنَّهُ لَيْسَ بِجِسْمٍ وَلَا صُورَةً،
وَلَا عَرَضٍ وَلَا جَوْهَرٍ، بَلْ هُوَ مُجَسَّمُ الْأَجْسَامِ، وَمُصَوَّرُ الصُّورِ، وَخَالِقُ الْأَعْرَاضِ وَالْجَوَاهِرِ، وَرَبُّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَالِكُهُ وَجَاعِلُهُ وَمُحَدِّثُهُ، وَإِنْ مُحَمَّدًا ﷺ عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، خَاتَمُ النَّبِيِّينَ، فَلَا نَبِيَّ بَعْدَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَإِنْ شَرِيعَتَهُ خَاتَمَةُ الشَّرَائِعِ، فَلَا شَرِيعَةَ بَعْدَهَا إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

وَأَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ وَالْخَلِيفَةَ وَوَلِيَّ الْأَمْرِ بَعْدَهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ، ثُمَّ الْحَسَنُ، ثُمَّ الْحُسَيْنُ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ، ثُمَّ مُوسَى ابْنُ جَعْفَرٍ، ثُمَّ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى، ثُمَّ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ، ثُمَّ أَنْتَ يَا مَوْلَايَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَمِنْ بَعْدِي الْحَسَنُ ابْنِي فَكَيْفَ لِلنَّاسِ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ؟ قَالَ: فَقُلْتُ: وَكَيْفَ ذَلِكَ يَا مَوْلَايَ؟ قَالَ: لِأَنَّهُ لَا يُرَى شَخْصُهُ وَلَا يَحِلُّ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ حَتَّى يَخْرُجَ فَيَمْلَأَ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مَلَأْتُ جَوْرًا وَظُلْمًا، قَالَ: فَقُلْتُ: أَقَرَّرْتُ وَأَقُولُ: إِنَّ وَلِيَّهُمْ وَلِيُّ اللَّهِ، وَعَدُوَّهُمْ

ابوالقاسم! بازگو، گفتم: من معتقدم که خدای تعالی واحد است و چیزی مانند او نیست و از دو حد خارج است: حد ابطال و حد تشبیه، و اینکه او جسم و صورت و عرض و جوهر نیست، بلکه او پدید آورنده اجسام و تصویر کننده صورتها و آفریننده اعراض و جواهر و رب و مالک و جاعل و پدید آورنده هر چیزی است، و اینکه محمد ﷺ بنده و رسول اوست، خاتم پیامبران است، و پس از او تا روز قیامت پیامبری نخواهد بود و آئین او ختم کننده آئین هاست و پس از آن تا روز قیامت آئینی نخواهد بود.

و من معتقدم که پس از او امام و خلیفه و ولی امر امیرالمؤمنین علی بن-
أبي طالب است سپس حسن و بعد حسین و بعد علی بن الحسین و بعد محمد بن علی
و بعد جعفر بن محمد و بعد موسی بن جعفر و بعد علی بن موسی و بعد محمد بن علی و
بعد تویی ای مولای من، امام هادی علیه السلام فرمود: و پس از من فرزندانم حسن
است و مردم با جانشین او چگونه باشند؟ گفتم: ای مولای من! آن چگونه است؟
فرمود: زیرا شخص او را نمی بینند و ذکر نام او روا نباشد تا آنکه قیام کند و زمین
را پر از عدل و داد نماید همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد. گوید: گفتم:

عَدُوَّ اللَّهِ، وَ طَاعَتَهُمْ طَاعَةَ اللَّهِ، وَ مَعْصِيَتَهُمْ مَعْصِيَةَ اللَّهِ. وَ أَقُولُ: إِنَّ الْمِعْرَاجَ حَقٌّ، وَ الْمُسَاءَلَةَ فِي الْقَبْرِ حَقٌّ، وَ إِنَّ الْجَنَّةَ حَقٌّ، وَ النَّارَ حَقٌّ، وَ الصِّرَاطَ حَقٌّ، وَ الْمِيزَانَ حَقٌّ، وَ أَنَّ السَّاعَةَ آتِيَةٌ لَا رَيْبَ فِيهَا. وَ أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ. وَ أَقُولُ: إِنَّ الْفَرَائِضَ الْوَاجِبَةَ بَعْدَ الْوِلَايَةِ: الصَّلَاةَ وَ الزَّكَاةَ وَ الصَّوْمَ وَ الْحَجَّ وَ الْجِهَادَ وَ الْأَمْرَ بِالْمَعْرُوفِ وَ النَّهْيَ عَنِ الْمُنْكَرِ.

فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ عليه السلام: «يَا أَبَا الْقَاسِمِ هَذَا وَ اللَّهُ دِينُ اللَّهِ الَّذِي ارْتَضَاهُ لِعِبَادِهِ، فَاثْبُتْ عَلَيْهِ، ثَبَّتَكَ اللَّهُ بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ فِي الْآخِرَةِ».

۲ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْكَاتِبِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الصَّيْمُرِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ «قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ عليه السلام أَسْأَلُهُ عَنِ الْفَرَجِ، فَكَتَبَ إِلَيَّ: إِذَا غَابَ صَاحِبُكُمْ عَنْ دَارِ الظَّالِمِينَ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ».

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ -

اقرار می کنم و معتقدم دوست آنان دوست خدا و دشمن ایشان دشمن خدا و طاعت ایشان طاعت خدا و معصیت ایشان معصیت خداست و معتقدم که معراج حق است و سؤال قبر حق است و جنت و نار حق است و صراط و میزان حق است و قیامت می آید و شکی در آن نیست و خدای تعالی اصحاب قبور را مبعوث می فرماید و معتقدم که فرایض واجب بعد از ولایت نماز و زکاة و روزه و حج و جهاد و امر به معروف و نهی از منکر است.

امام هادی علیه السلام فرمود: ای ابوالقاسم! به خدا سوگند این دین خداست که آن را برای بندگانش پسندیده است، پس بر آن ثابت باش خداوند تو را به قول ثابت در حیات دنیا و آخرت استوار بدارد.

۲ - علی بن مهزیار گوید: به امام هادی علیه السلام نامه ای نوشتم و در آن از فرج پرسش نمودم، به من نوشت: هنگامی که صاحب شما از سرای ستمکاران غیبت کرد منتظر فرج باشید.

۳ - علی بن محمد بن زیاد گوید: به امام هادی علیه السلام نامه ای نوشتم، و در آن از

مَهْزِيَارَ، عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارَ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادٍ «قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْفَرَجِ، فَكَتَبَ إِلَيَّ: إِذَا غَابَ صَاحِبُكُمْ عَنْ دَارِ الظَّالِمِينَ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ».

۴ - حَدَّثَنَا أَبِي عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ أَبِي غَانِمٍ الْقَزْوِينِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ فَارِسٍ «قَالَ: كُنْتُ أَنَا إِرْوُحُ أَوْ أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ فِي طَرِيقِ مَكَّةَ فَزَلْنَا عَلَى وَادِي زُبَالَةَ فَجَلَسْنَا نَتَحَدَّثُ فَجَرَى ذِكْرُ مَا نَحْنُ فِيهِ وَبُعْدُ الْأَمْرِ عَلَيْنَا، فَقَالَ أَيُّوبُ بْنُ نُوحٍ: كَتَبْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ أَذْكَرُ شَيْئًا مِنْ هَذَا، فَكَتَبَ إِلَيَّ: إِذَا رَفَعَ عَلْمُكُمْ مِنْ بَيْنِ أَظْهُرِكُمْ فَتَوَقَّعُوا الْفَرَجَ مِنْ تَحْتِ أَقْدَامِكُمْ».

۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْعَلَوِيُّ، عَنْ أَبِي هَاشِمٍ دَاوُدَ بْنِ الْقَاسِمِ الْجَعْفَرِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ صَاحِبَ الْعَسْكَرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: الْخَلْفُ مِنْ بَعْدِي ابْنِي الْحَسَنُ فَكَيْفَ لَكُمْ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلْفِ؟ فَقُلْتُ: وَ لِمَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟ فَقَالَ: لِأَنَّكُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ، قُلْتُ: فَكَيْفَ نَذْكُرُهُ؟ قَالَ: قُولُوا: الْحُجَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام».

فرج پرسش نمودم، به من نوشت: هنگامی که صاحب شما از سرای ستمکاران غیبت کرد در انتظار فرج باشید.

۴ - ابراهیم بن محمد بن فارس گوید: من و نوح و ایوب بن نوح در راه مکه بودیم و در وادی زباله فرود آمدیم و نشستیم و با یکدیگر صحبت می کردیم، سخن از اوضاع زمانه و دوری امر امامت از ما بود، ایوب بن نوح گفت: امسال نامه ای نوشتم و از این مطلب پرسش نمودم، به من نوشت: چون امام شما از میان شما برداشته شد از زیر پاهای خود منتظر فرج باشید.

۵ - داود بن قاسم جعفری گوید: از امام هادی عليه السلام شنیدم که می فرمود: جانشین پس از من فرزندان حسن است و شما با جانشین پس از جانشین من چگونه خواهید بود؟ گفتم: فدای شما شوم برای چه؟ فرمود: زیرا شما شخص او را نمی بینید و بردن نام او بر شما روا نباشد، گفتم: پس چگونه او را یاد کنیم؟ فرمود: بگوئید: حجة آل محمد عليه السلام.

۶ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُوسَى الْخُشَابُ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَيُّوبَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ [بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى] عليه السلام يَقُولُ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ يَقُولُ النَّاسُ: لَمْ يُولَدْ بَعْدُ».

۷ - وَ حَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَعْقِلٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام «أَنَّهُ قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ مَنْ يَقُولُ النَّاسُ: إِنَّهُ لَمْ يُولَدْ بَعْدُ».

۸ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ صَدَقَةَ، عَنْ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ الْغَنَّارِ «قَالَ: لَمَّا مَاتَ أَبُو جَعْفَرٍ الثَّانِي عليه السلام كَتَبَتِ الشَّيْعَةُ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ صَاحِبِ الْعَسْكَرِ عليه السلام يَسْأَلُونَهُ عَنِ الْأَمْرِ، فَكَتَبَ عليه السلام: الْأَمْرُ لِي مَا دُمْتُ حَيًّا، فَإِذَا نَزَلَتْ بِي مَقَادِيرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ آتَاكُمْ اللَّهُ الْخَلْفَ مِنِّي وَ أَنِّي لَكُمْ بِالْخَلْفِ بَعْدَ الْخَلْفِ».

۹ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبرَاهِيمَ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ الْمُوصِلِيُّ، عَنْ الصَّغَرِيِّ بْنِ أَبِي دُلْفٍ «قَالَ: لَمَّا حَمَلَ الْمُتَوَكَّلُ سَيِّدَنَا أَبَا الْحَسَنِ عليه السلام جِئْتُ لِأَسْأَلَ عَنْ خَبَرِهِ قَالَ: فَتَنَظَّرَ إِلَيَّ حَاجِبُ الْمُتَوَكَّلِ فَأَمَرَ أَنْ

۶ - اسحاق بن محمد بن ایوب گوید: از امام هادی علیه السلام شنیدم که می فرمود: صاحب الامر کسی است که مردم می گویند: هنوز متولد نشده است.

۷ - حدیث فوق را محمد بن ابراهیم بن اسحاق نیز برای ما روایت کرده است.

۸ - علی بن عبد الغنار گوید: چون امام جواد علیه السلام درگذشت شیعیان به امام هادی علیه السلام نامه نوشتند و از امر امامت از وی پرسش کردند و او نوشت: آن امر تا من در قید حیاتم با من است و چون تقدیر خدای تعالی بر من نازل شود، خدای تعالی جانشین مرا بیاورد و شما با جانشین پس از جانشین من چه خواهید کرد؟

۹ - صخر بن ابودلف گوید: چون متوکل آقای ما امام هادی علیه السلام را برد آمدم تا از او خبری بگیرم، دربان متوکل به من نگریست و امر کرد که مرا به نزد او

أَدْخَلَ إِلَيْهِ فَأَدْخَلْتُ إِلَيْهِ، فَقَالَ: يَا صَقْرُ مَا شَأْنُكَ؟ فَقُلْتُ: خَيْرٌ أَيْهَا الْأُسْتَاذُ، فَقَالَ: اقْعُدْ، قَالَ الصَّقْرُ: فَأَخَذَنِي مَا تَقَدَّمَ وَمَا تَأَخَّرَ، وَقُلْتُ: أَخْطَأْتُ فِي الْمَجِيئِ، قَالَ: فَزَجَرَ^(۱) النَّاسَ عَنْهُ، ثُمَّ قَالَ: مَا شَأْنُكَ وَفِيمَ جِئْتَ؟ قُلْتُ: لِحَبْرٍ مَاتَ، قَالَ: لَعَلَّكَ جِئْتَ تَسْأَلُ عَنْ خَبْرِ مَوْلَاكَ؟ فَقُلْتُ لَهُ: وَمَنْ مَوْلَايَ؟ مَوْلَايَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ: اسْكُتْ مَوْلَاكَ هُوَ الْحَقُّ لَا تَتَحَشَّئَنِي فَإِنِّي عَلَى مَذْهَبِكَ، فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، فَقَالَ: أَتُحِبُّ أَنْ تَرَاهُ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: اجْلِسْ حَتَّى يُخْرِجَ صَاحِبُ الْبَرِيدِ، قَالَ: فَجَلَسْتُ فَلَمَّا خَرَجَ قَالَ لِغُلَامٍ لَهُ: خُذْ بِيَدِ الصَّقْرِ فَأَدْخِلْهُ إِلَى الْحُجْرَةِ الَّتِي فِيهَا الْعَلَوِيُّ الْمُحْبُوسُ وَخَلِّ بَيْنَهُ وَبَيْنَهُ، قَالَ: فَأَدْخَلَنِي الْحُجْرَةَ وَأَوْمَأَ إِلَيَّ بِيَدِهِ، فَدَخَلْتُ فَإِذَا هُوَ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَالِسٌ عَلَى صَدْرٍ حَصِيرٍ وَبِحِذَاهُ قَبْرٌ مَحْفُورٌ، قَالَ: فَسَلَّمْتُ فَرَدَّ [عَلَيَّ السَّلَامَ] ثُمَّ أَمَرَنِي بِالْجُلُوسِ فَجَلَسْتُ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا صَقْرُ مَا أَتَى بِكَ؟ قُلْتُ: يَا سَيِّدِي جِئْتُ أَتَعَرَّفُ خَبْرَكَ، قَالَ: ثُمَّ نَظَرْتُ إِلَى الْقَبْرِ وَبَكَيْتُ،

برند و بردند و او گفت: ای صقر! چه کار داری؟ گفتم: یا استاد! خیر است، گفت: بنشین، صقر گوید: این امور مرا به اندیشه فرو برد و با خود گفتم: در این آمدن خطا کردم، گوید: مردم را از خود دور کرد، سپس گفتم: چه کار داری؟ و برای چه آمده‌ای؟ گفتم: برای خبری، گفت: شاید آمده‌ای از خبر مولایت پیرسی؟ گفتم: مولای من کیست؟ مولای من امیرالمؤمنین است، گفت: خاموش باش که مولای تو حق است، از من نترس که من با تو هم عقیده‌ام، گفتم: الحمد لله، گفت: آیا دوست داری او را ببینی؟ گفتم: آری، گفت: بنشین تا پیام رسان برود، گوید: نشستم و چون او رفت به غلامش گفتم: دست صقر را بگیر و او را به همان سرایی ببر که آن مرد علوی آنجا زندانی است و آنها را تنها بگذار، او مرا به آن سرا برد و به اتاقی اشاره کرد و وارد شدم و بناگاه دیدم که امام عَلَيْهِ السَّلَامُ بر حصیری نشسته و در مقابل او قبری حفر شده قرار داشت، گوید: سلام کردم و او سلام مرا پاسخ گفت، سپس فرمان داد که بنشینم و من نیز نشستم سپس فرمود: ای صقر! برای چه به اینجا آمدم؟ گفتم: ای سرورم! آمده‌ام تا از شما خبری بگیرم، گوید: آنگاه به آن قبر نگریستم و گریستم و او به من نگاه کرد و

فَنظَرَ إِلَيَّ وَ قَالَ: يَا صَفْرُ لَا عَلَيْكَ لَنْ يَصِلُوا إِلَيْنَا بِسُوءٍ، فَقُلْتُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ. ثُمَّ قُلْتُ: يَا سَيِّدِي حَدِيثٌ يُرَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا أَعْرِفُ مَعْنَاهُ، قَالَ: فَمَا هُوَ؟ قُلْتُ: قَوْلُهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تُعَادُوا أَيَّامَ فِتْنَادِيكُمْ» مَا مَعْنَاهُ؟

فَقَالَ: نَعَمْ أَيَّامُ نَحْنُ، بِنَا قَامَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ، فَالَسَّبْتُ: اسْمُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْأَحَدُ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ، وَالْاِثْنَيْنِ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ، وَالْثَلَاثَةَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَاقِرُ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ [الصَّادِقُ]، وَالْأَرْبَعَاءُ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ وَ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ أَنَا، وَالْخَمِيسُ ابْنِي الْحَسَنُ، وَالْجُمُعَةُ ابْنُ ابْنِي وَ إِلَيْهِ تَجْتَمِعُ عِصَابَةُ الْحَقِّ، وَ هُوَ الَّذِي يَمْلَأُهَا قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا، فَهَذَا مَعْنَى الْأَيَّامِ وَ لَا تُعَادُوهُمْ فِي الدُّنْيَا فَيُعَادُوكُمْ فِي الْآخِرَةِ، ثُمَّ قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَدَعْ وَ أَخْرَجَ فَلَا آمِنْ عَلَيْكَ».

۱۰ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ

قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ الْمُوصِلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الصَّخْرِيُّ بْنُ أَبِي دَلْفٍ «قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ

گفت: ای صفر! غم مخور! که بدی آنها هرگز به ما نخواهد رسید، گفتم: الحمد لله، سپس گفتم: ای سرورم حدیثی است که از پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روایت شده و معنای آن را نمی فهمم، فرمود: آن چه حدیثی است؟ گفتم: معنای این کلام او چیست: با ایام دشمنی نکنید که با شما دشمنی خواهند کرد؟

فرمود: آری، مقصود از ایام ما هستیم و به واسطه ماست که آسمان و زمین برپاست، شنبه نام رسول خداست، و یکشنبه نام امیرالمؤمنین، و دوشنبه نام امام حسن و امام حسین، و سه شنبه نام امام سجاد و امام باقر و امام صادق، و چهارشنبه نام امام کاظم و امام رضا و امام جواد و من است، و پنجشنبه نام فرزندان حسن، و جمعه نام فرزند فرزندانم که حق خواهان به گرد او آیند و او کسی است که زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد، این معنای «ایام» است و در دنیا با آنها دشمنی نکنید که آنها در آخرت دشمن شما خواهند بود، سپس فرمود: وداع کن و برو که بر تو امین نیستم.

۱۰ - صخر بن ابو دلف گوید: از امام هادی علیه السلام شنیدم که می فرمود: امام

ابن مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ الْإِمَامَ بَعْدِي الْحَسَنُ ابْنِي، وَ بَعْدَ الْحَسَنِ ابْنُهُ الْقَائِمُ الَّذِي يَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مِلْتَّ جَوْرًا وَ ظُلْمًا.

﴿ باب ۳۸ ﴾

* (ما رُوِيَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

* (مِنْ وَقُوعِ الْغَيْبَةِ بِابْنِهِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَّهُ الثَّانِي) *

* (عَشْرَ مِنَ الْأُمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ ابْنِ سَعْدِ الْأَشْعَرِيِّ « قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنِ الْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ، فَقَالَ لِي مُبْتَدئًا: يَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَمْ يُخَلِّ الْأَرْضَ مِنْذُ خَلَقَ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لَا يُخَلِّهَا إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ مِنْ حُجَّةِ اللَّهِ عَلَى خَلْقِهِ، بِهِ يَدْفَعُ الْبَلَاءَ عَنْ أَهْلِ الْأَرْضِ، وَ بِهِ يُنْزَلُ الْغَيْثُ، وَ بِهِ يُخْرِجُ بَرَكَاتِ الْأَرْضِ. قَالَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنْ الْإِمَامُ وَ الْخَلِيفَةُ بَعْدَكَ؟ فَهَيَّضَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مُسْرِعًا

پس از من فرزندانم حسن است و پس از حسن فرزندش قائم کسی که زمین را از عدل و داد آکنده سازد همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد.

باب ۳۸

روایات امام عسکری علیه السلام

درباره امام دوازدهم علیه السلام و غیبت او

۱ - احمد بن اسحاق گوید: بر امام عسکری علیه السلام وارد شدم و می خواستم از جانشین پس از وی پرسش کنم او آغاز سخن کرد و فرمود: ای احمد بن اسحاق خدای تعالی از زمان آدم علیه السلام زمین را خالی از حجت نگذاشته است و تا روز قیامت نیز خالی از حجت نخواهد گذاشت، به واسطه اوست که بلا را از اهل زمین دفع می کند و به خاطر اوست که باران می فرستد و برکات زمین را بیرون می آورد.

گوید: گفتم: ای فرزند رسول خدا امام و جانشین پس از شما کیست؟

فَدَخَلَ الْبَيْتَ، ثُمَّ خَرَجَ وَعَلَى عَاتِقِهِ غُلامٌ كَأَنَّ وَجْهَهُ الْقَمَرُ لَيْلَةَ الْبَدْرِ مِنْ أبنَاءِ الثَّلَاثِ سِنِينَ، فَقَالَ: يَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ لَوْلَا كَرَامَتُكَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَعَلَى حُجَجِهِ مَا عَرَضْتُ عَلَيْكَ ابْنِي هَذَا، إِنَّهُ سَمِي رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكُنِيَهُ، الَّذِي يَمَلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَظُلْمًا.

يا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ مَثَلُهُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ مَثَلُ الْخَضِرِ عليه السلام، وَمَثَلُهُ مَثَلُ ذِي الْقَرْنَيْنِ، وَاللَّهُ لَيَغِيْبَنَّ غَيْبَةً لَا يَنْجُو فِيهَا مِنْ الْهَلَكَةِ إِلَّا مَنْ تَبَتَّهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْقَوْلِ بِإِمَامَتِهِ وَوَفَّقَهُ فِيهَا لِلدُّعَاءِ بِتَعْجِيلِ فَرَجِهِ.

فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ: فَقُلْتُ لَهُ: يَا مَوْلَايَ فَهَلْ مِنْ عِلْمَةٍ يَطْمَئِنُّ إِلَيْهَا قَلْبِي؟ فَنَطَقَ الْغُلامُ عليه السلام بِلِسَانٍ عَرَبِيٍّ فَصِيحٍ فَقَالَ: أَنَا بَقِيَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ، وَالْمُنْتَقِمُ مِنْ أَعْدَائِهِ، فَلَا تَطْلُبْ أَثْرًا بَعْدَ عَيْنٍ يَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ.

فَقَالَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ: فَخَرَجْتُ مَسْرُورًا فَرِحًا، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ عُدْتُ إِلَيْهِ فَقُلْتُ

حضرت شتابان برخاست و داخل خانه شد و سپس برگشت در حالی که بر شانه اش کودکی سه ساله بود که صورتش مانند ماه شب چهارده می درخشید، فرمود: ای احمد بن اسحاق اگر نزد خدای تعالی و حجتهای او گرامی نبودی این فرزندم را به تو نمی نمودم، او همنام و هم کنیه رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است، کسی است که زمین را پر از عدل و داد می کند همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد.

ای احمد بن اسحاق! مثل او در این امت مثل خضر و ذوالقرنین است، او غیبتی طولانی خواهد داشت که هیچ کس در آن نجات نمی یابد مگر کسی که خدای تعالی او را در اعتقاد به امامت ثابت بدارد و در دعاء به تعجیل فرج موفق سازد.

احمد بن اسحاق گوید: گفتم: ای مولای من آیا نشانه ای هست که قلبم بدان مطمئن شود؟ آن کودک به زبان عربی فصیح به سخن درآمد و فرمود: أَنَا بَقِيَّةُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ وَالْمُنْتَقِمُ مِنْ أَعْدَائِهِ، ای احمد بن اسحاق! پس از مشاهده جستجوی نشانه مکن!

احمد بن اسحاق گوید: من شاد و خرم بیرون آمدم و فردای آن روز به نزد

لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ لَقَدْ عَظُمَ سُرُورِي بِمَا مَنَنْتَ [بِهِ] عَلَيَّ فَمَا السُّنَّةُ الْجَارِيَةُ فِيهِ مِنْ
الْخِضْرِ وَذِي الْقَرْنَيْنِ؟ فَقَالَ: طُولُ الْغَيْبَةِ يَا أَحْمَدُ، قُلْتُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَإِنْ غَيْبَتَهُ
لَتَطُولُ؟ قَالَ: إِي وَرَبِّي حَتَّى يَرْجَعَ عَنْ هَذَا الْأَمْرِ أَكْثَرَ الْقَائِلِينَ بِهِ وَ لَا يَبْقَى إِلَّا مَنْ أَخَذَ
اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَهْدَهُ لِيُؤَلِّمَنَا، وَ كَتَبَ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانَ وَ أَيْدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ.

يَا أَحْمَدَ بْنَ إِسْحَاقَ: هَذَا أَمْرٌ مِنْ أَمْرِ اللَّهِ، وَ سِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ، وَ غَيْبٌ مِنْ غَيْبِ اللَّهِ،
فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ وَ اكْتُمُهُ وَ كُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ تَكُنْ مَعَنَا غَدًا فِي عَلَيَّينَ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -: لَمْ أَسْمَعْ بِهَذَا الْحَدِيثِ إِلَّا مِنْ عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ
الْوَرَّاقِ، وَ جَدْتُ بِحَظِّهِ مُثَبِّتًا فَسَأَلْتُهُ عَنْهُ فَرَوَاهُ لِي عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ -
إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - كَمَا ذَكَرْتُهُ.

***

امام عسکری علیه السلام بازگشتم و گفتم: ای فرزند رسول خدا! شادی من به واسطه
منتی که بر من نهادید بسیار است، بفرمائید آن سنتی که از خضر و ذوالقرنین دارد
چیست؟ فرمود: ای احمد! غیبت طولانی، گفتم: ای فرزند رسول خدا! آیا غیبت
او به طول خواهد انجامید؟ فرمود: به خدا سوگند چنین است تا به غایتی که اکثر
معتقدین به او باز گردند و باقی نماند مگر کسی که خدای تعالی عهد و پیمان و لایت
ما را از او گرفته و ایمان را در دلش نگاشته و با روحی از جانب خود مؤید کرده
باشد.

ای احمد بن اسحاق! این امری از امر الهی و سرّی از سرّ ربوبی و غیبی از
غیب پروردگار است، آنچه به تو عطا کردم بگیر و پنهان کن و از شاکرین باش تا
فردا با ما در علیّین باشی.

مصنّف این کتاب گوید: این حدیث را فقط از علی بن عبدالله و رّاق شنیدم آن
را به خطّ او یافتم و از وی پرسش کردم، او نیز آن را از سعد بن عبدالله از احمد
ابن اسحاق همچنان که ذکر کردم روایت نمود.

***

*(ما رُوِيَ مِنْ حَدِيثِ الْخَضِرِ عليه السلام (۱)) *

۱ - حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَطِيَّةَ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ جَعْفَرٍ، عَنْ حَمَّادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: قَرَأْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ كَانَ عَبْدًا صَالِحًا جَعَلَهُ اللَّهُ حُجَّةً عَلَى عِبَادِهِ وَلَمْ يَجْعَلْهُ نَبِيًّا، فَكَنَّ اللَّهُ لَهُ فِي الْأَرْضِ وَآتَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا، فَوَصَفَتْ لَهُ عَيْنُ الْحَيَاةِ وَقِيلَ لَهُ: مَنْ شَرِبَ مِنْهَا لَمْ يَمُتْ حَتَّى يَسْمَعَ الصَّيْحَةَ وَ أَنَّهُ خَرَجَ فِي طَلَبِهَا حَتَّى انْتَهَى إِلَى مَوْضِعٍ فِيهِ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ سِتُّونَ عَيْنًا وَ كَانَ الْخَضِرُ عَلَى مُقَدَّمَتِهِ، وَ كَانَ مِنْ أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيْهِ فَأَعْطَاهُ حُوتًا مَالِحًا، وَ أَعْطَى كُلَّ وَاحِدٍ مِنْ أَصْحَابِهِ حُوتًا مَالِحًا، وَ قَالَ لَهُمْ: لِيَغْسِلَ كُلُّ رَجُلٍ مِنْكُمْ حُوتَهُ عِنْدَ كُلِّ عَيْنٍ، فَانْطَلَقَ الْخَضِرُ عليه السلام إِلَى عَيْنٍ مِنْ تِلْكَ الْعُيُونِ فَلَمَّا غَمَسَ الْحُوتَ فِي الْمَاءِ حَيِي وَ انْسَابَ فِي الْمَاءِ، فَلَمَّا رَأَى الْخَضِرُ عليه السلام ذَلِكَ عَلِمَ أَنَّهُ قَدْ ظَفَرَ بِمَاءِ الْحَيَاةِ فَرَمَى بِشَيْبِهِ وَ سَقَطَ فِي الْمَاءِ فَجَعَلَ يَرْتَمِسُ

روایاتی درباره خضر عليه السلام

۱ - عبدالله بن سلیمان گوید: در بعضی از کتابهای آسمانی خوانده‌ام که ذوالقرنین بنده صالحی بود که خدای تعالی او را حاجتی بر عبادش قرار داد، اما او پیامبر نبود، خداوند او را در زمین قدرت داد و از هر چیزی بدو سببی داد، برای او چشمه آب حیات را وصف کردند و گفتند هر که از آن بنوشد نمی‌میرد تا آنکه صیحه آسمانی را بشنود، و او در جستجوی آب حیات بیرون رفت تا آنکه به جایی رسید که در آن سیصد و شصت چشمه بود و خضر در پیشاپیش یاران او بود و از همه مردم نزد او محبوب تر بود و به او یک شور ماهی داد و به هر یک از یاران او نیز یک شور ماهی داد و به آنها گفت هر یک شور ماهی خود را در یکی از آن چشمه‌ها بشوئید و خضر عليه السلام بر سر یکی از آن چشمه‌ها رفت و چون ماهی خود را در آن چشمه فرو برد، زنده شد و شتابان حرکت کرد و چون خضر چنان دید دانست که به آب حیات دست یافته است جامه خود را فرو

۱ - ذکر المصنف هذا الفصل و الذي بعده استطراداً بين باب اخبار ابي محمد العسكري عليه السلام .

فِيهِ وَ يَشْرَبُ مِنْهُ، فَرَجَعَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ إِلَى ذِي الْقَرْنَيْنِ وَ مَعَهُ حُوتُهُ. وَ رَجَعَ الْخِضْرُ وَ لَيْسَ مَعَهُ الْحُوتُ فَسَأَلَهُ عَنْ قِصَّتِهِ فَأَخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ: أَشْرَبْتَ مِنْ ذَلِكَ الْمَاءِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَنْتَ صَاحِبُهَا وَ أَنْتَ الَّذِي خُلِقْتَ هَذَا الْعَيْنِ، فَأَبْشِرْ بِطُولِ الْبَقَاءِ فِي هَذِهِ الدُّنْيَا مَعَ الْغَيْبَةِ عَنِ الْأَبْصَارِ إِلَى النَّفْخِ فِي الصُّورِ.

۲ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ حَمَزَةَ بْنِ حُمْرَانَ؛ وَ غَيْرِهِ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: خَرَجَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْبَاقِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْمَدِينَةِ فَتَضَجَّرَ وَ اتَّكَأَ عَلَى جِدَارٍ مِنْ جُدْرَانِهَا مُتَّفَكِّرًا إِذْ أَقْبَلَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا جَعْفَرٍ عَلَى مَا حُزْنُكَ؟ عَلَى الدُّنْيَا فَرِزْقُ [اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ] حَاضِرٌ يَشْتَرِكُ فِيهِ الْبَرُّ وَ الْفَاجِرُ، أَمْ عَلَى الْآخِرَةِ فَوَعْدُ صَادِقٍ يَحْكُمُ فِيهِ مَلِكٌ قَادِرٌ، قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا عَلَى هَذَا حُزْنِي إِنَّمَا حُزْنِي عَلَى فِتْنَةِ ابْنِ الزُّبَيْرِ، فَقَالَ لَهُ الرَّجُلُ: فَهَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا خَافَ اللَّهَ فَلَمْ يَشْجِدْ، أَمْ هَلْ

افکند و در آب افتاد و در آن غوطه می خورد و از آن می نوشید، پس تمامی آنان به نزد ذوالقرنین باز گشتند و ماهی خود را نیز به همراه داشتند اما خضر باز آمد و ماهی به همراه وی نبود، ذوالقرنین از ماجرا پرسید و او داستان باز گفت، بدو گفت: آیا از آن آب نوشیدی؟ گفت: آری، گفت: تو صاحب آنی و برای آن آفریده شده ای، مژده باد بر تو که در این دنیا می پایی و از دیدگان نهانی تا آنکه نفخ صور شود.

۲ - حمزة بن حمران و دیگران از امام صادق عليه السلام روایت کرده اند که فرمود در مدینه روزی امام باقر عليه السلام بیرون آمد و غمناک شد و اندیشناک بر یکی از دیوارهای مدینه تکیه کرد، به ناگاه مردی پیش آمد و گفت: ای اباجعفر اندوه تو برای چیست؟ اگر بر دنیا است که رزقی حاضر است و بر و فاجر در آن مشترکند و اگر بر آخرت است که وعده ای صادق است و پادشاهی توانا در آن حکم می کند. ابوجعفر عليه السلام فرمود: اندوه من بر این نیست، اندوه من بر فتنه ابن زبیر است. آن مرد گفت: آیا احدی را دیده ای که از خدا بترسد و خدا او را نجات ندهد؟ یا آنکه احدی را دیده ای که بر خدا توکل کند و خدا او را کفایت نکند و

رَأَيْتَ أَحَدًا تَوَكَّلَ عَلَى اللَّهِ فَلَمْ يَكْفِهِ؟ وَ هَلْ رَأَيْتَ أَحَدًا اسْتَجَارَ اللَّهَ فَلَمْ يَجِرْهُ؟ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عليه السلام: لَا، فَوَلَّى الرَّجُلُ، فَقِيلَ: مَنْ هُوَ ذَاكَ؟ فَقَالَ أَبُو جَعْفَرٍ: هَذَا هُوَ الْخَضِرُ عليه السلام».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - عليه السلام -: جاءَ هَذَا الْحَدِيثُ هَكَذَا، وَقَدْ رُوِيَ فِي خَبَرٍ آخَرَ أَنَّ ذَلِكَ كَانَ مَعَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام.

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ قَالَا: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ زَيْدِ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عُمَرُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْهَاشِمِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ عُمَيْرٍ، عَنْ أُسَيْدِ بْنِ صَفْوَانَ صَاحِبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَمَّا كَانَ الْيَوْمَ الَّذِي قُبِضَ فِيهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام اُزْتُجَّ الْمَوْضِعُ بِالْبُكَاءِ، وَ دَهَشَ النَّاسُ كَيْتُومٍ قُبِضَ [فِيهِ] النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَجَاءَ رَجُلٌ بَاكٍ وَ هُوَ مُسْرِعٌ، مُسْتَرْجِعٌ، وَ هُوَ يَقُولُ: الْيَوْمَ انْقَطَعَتْ خِلَافَةُ النَّبُوَّةِ، حَتَّى وَقَفَ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ الَّذِي فِيهِ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ فَقَالَ: رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أَبَا الْحَسَنِ كُنْتَ أَوَّلَ الْقَوْمِ إِسْلَامًا، وَ أَخْلَصَهُمْ إِيمَانًا، وَ أَشَدَّهُمْ يَقِينًا، وَ أَحْوَفَهُمْ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ

آیا احدی را دیده‌ای که به خدا پناه برد و خدا او را پناه ندهد؟ ابو جعفر عليه السلام فرمود: خیر، سپس آن مرد راه خود گرفت و رفت، گفتند: این مرد که بود؟ ابو جعفر عليه السلام فرمود: او خضر بود.

مصنّف این کتاب عليه السلام گوید: این حدیث چنین وارد شده است، اما در خبری دیگر آمده که این ماجرا برای علی بن الحسین علیهما السلام اتفاق افتاده است.

۳ - اسید بن صفوان صحابی رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ گوید: روزی که امیرالمؤمنین عليه السلام وفات یافت، کوفه از ناله و گریه به لرزه درآمد و مردم بماند روزی که پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ از دنیا رفته بود به دهشت افتادند و مردی گریان و شتابان و انا لله گویان آمد و می گفت: امروز خلافت نبوت بریده شد، تا آنکه بر در خانه‌ای که امیرالمؤمنین در آن بود ایستاد و گفت: ای ابوالحسن! خدا ترا رحمت کند تو در اسلام اولین مسلمان بودی و در ایمان از همه مخلصتر و در یقین از همه استوارتر و از خدای تعالی ترسانتر از همه بودی؛ رنج تو از همه بیشتر و

أَعْظَمَهُمْ عَنَاءً، وَ أَحْوَطَهُمْ عَلَى رَسُولِهِ ﷺ وَ آمَنَهُمْ عَلَى أَصْحَابِهِ، وَ أَفْضَلَهُمْ مَنَاقِبَ، وَ أَكْرَمَهُمْ سَوَابِقَ، وَ أَرْفَعَهُمْ دَرَجَةً، وَ أَقْرَبَهُمْ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ، وَ أَشَبَّهُهُمْ بِهِ هَدْيًا وَ نُطْقًا وَ سَمْتًا وَ فِعْلًا، وَ أَشْرَفَهُمْ مَنَزِلَةً، وَ أَكْرَمَهُمْ عَلَيْهِ، فَجَزَاكَ اللَّهُ عَنِ الْإِسْلَامِ وَ عَنِ رَسُولِهِ ﷺ وَ عَنِ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا، قَوِيَّتَ حِينَ ضَعْفَ أَصْحَابُهُ، وَ بَرَزْتَ حِينَ اسْتَكَانُوا، وَ نَهَضْتَ حِينَ وَهَنُوا، وَ لَزِمْتَ مِنْهَاجَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ إِذْ هَمَّ أَصْحَابُهُ، كُنْتَ خَلِيفَتَهُ حَقًّا، لَمْ تُنَازِعْ وَ لَمْ تُضْرَعْ بِرِغْمِ الْمُنَافِقِينَ وَ غَيْظِ الْكَافِرِينَ وَ كُرْهِ الْحَاسِدِينَ وَ ضَعْفِ الْفَاسِقِينَ.

فَقُمْتَ بِالْأَمْرِ حِينَ فَشَلُوا، وَ نَطَقْتَ حِينَ تَتَعَمَّوْا، وَ مَضَيْتَ بِنُورِ اللَّهِ إِذْ وَقَفُوا، وَ لَوِ اتَّبَعُوكَ هَلْدُوا، وَ كُنْتَ أَخْفَضَهُمْ صَوْتًا، وَ أَعْلَاهُمْ قُوَّتًا، وَ أَقَلَّهُمْ كَلَامًا، وَ أَصْوَبَهُمْ مَنَاطِقًا، وَ أَكْبَرَهُمْ رَأْيًا، وَ أَشَجَعَهُمْ قَلْبًا، وَ أَشَدَّهُمْ يَقِينًا، وَ أَحْسَنَهُمْ عَمَلًا، وَ أَعْرَفَهُمْ

احتیاط تو بر پیامبر از همه افزونتر و امنیّت تو بر اصحاب از همه بیشتر بود؛ از حیث مناقب افضل آنها و از حیث سوابق گرامیترین آنها و در مقام و درجه رفیعترین آنها بودی؛ از همه به رسول خدا نزدیکتر و در رهبری و نطق و سکوت و کردار شبیهترین مردم به او بودی؛ در منزلت و شرف شریفترین خلائق و گرامیترین آنها در نزد رسول خدا ﷺ بودی؛ خدا ترا از اسلام و رسولش و مسلمین جزای خیر دهد، آنگاه که اصحاب او ناتوان می شدند تو نیرومند بودی و چون از ضعف می نشستند تو به مبارزه بر می خاستی و هنگامی که سست می شدند تو قیام می کردی و آنگاه که اصحاب قصدی می کردند تو بر روش رسول خدا ملازم بودی، حقا که به رغم منافقان و خشم کافران و بد آمد حسودان و کینه فاسقان تو جانشین بلامنازع و بی مانند رسول خدا بودی.

تو بدین امر برخاستی آنگاه که آنها سستی کردند و به سخن درآمدی آنگاه که آنها فرو ماندند و به نور خدا گذشتی آنگاه که آنها ایستادند و اگر از تو پیروی می کردند هدایت می شدند. صدایت از همه فروتر و نیرویت از همه فزونتر و کلامت از همه کوتاهتر و گفتارت از همه درست تر و رأیت از همه بیشتر و دلت از همه شجاعتر و یقینت از همه محکمتر و کردارت از همه نیکوتر و به امور از همه

بِالْأُمُورِ.

كُنْتَ وَ اللَّهُ لِلدِّينِ يَعْسُوباً [أَوَّلًا حِينَ تَفَرَّقَ النَّاسُ وَ آخِرًا حِينَ فَسَلُوا] وَ كُنْتَ
بِالْمُؤْمِنِينَ أَبًا رَحِيمًا، إِذْ صَارُوا عَلَيْكَ عِيَالًا، فَحَمَلْتَ أَثْقَالَ مَا عَنْهُ ضَعُفُوا، وَ حَفِظْتَ مَا
أَضَاعُوا، وَ رَعَيْتَ مَا أَهْلَكُوا، وَ شَمَّرْتَ إِذْ خَنَعُوا، وَ عَلَوْتَ إِذْ هَلَعُوا، وَ صَبَرْتَ إِذْ
جَزَعُوا، وَ أَدْرَكْتَ إِذْ تَخَلَّفُوا، وَ نَالُوا بِكَ مَا لَمْ يَحْتَسِبُوا.

كُنْتَ عَلَى الْكَافِرِينَ عَذَابًا صَبًّا، وَ لِلْمُؤْمِنِينَ غَيْثًا وَ خَصْبًا، فَطَرْتَ وَ اللَّهُ بِنِعْمَائِهَا، وَ
فُزْتَ بِحِبَائِهَا، وَ أَخْرَزْتَ سَوَابِقِهَا وَ ذَهَبْتَ بِفَضَائِلِهَا، لَمْ تَفَلِّحْ حُجَّتَكَ ^(۱)، وَ لَمْ يَزِغْ قَلْبُكَ،
وَ لَمْ تَضْعَفْ بَصِيرَتُكَ، وَ لَمْ تَجِبْنِ نَفْسَكَ [وَ لَمْ تَخْنُ ^(۲)].

كُنْتَ كَالْجَبَلِ [الَّذِي] لَا تُحَرِّكُهُ الْعَوَاصِفُ، وَ لَا تُزِيلُهُ الْقَوَاصِفُ، وَ كُنْتَ كَمَا قَالَ
النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ: ضَعِيفًا فِي بَدَنِكَ، قَوِيًّا فِي أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ، مُتَوَاضِعًا فِي نَفْسِكَ، عَظِيمًا عِنْدَ-

دانای بودی.

به خدا سوگند تو برای دین پیشوا بودی و چون مؤمنان به سرپرستی تو در آمدند بر آنها پدری مهربان بودی و بارهای سنگینی را که از حملش ناتوان بودند بر دوش گرفتی و آنچه را که آنان ضایع کردند حفظ نمودی و آنچه را که وا گذاشتند ضبط کردی و چون خوار شدند دامن همت بر کمر بستنی و چون بی تاب شدند به فراز آمدی و چون بی تابی کردند شکیبایی نمودی و چون آنها تخلف کردند تو به مقصد واصل شدی و به واسطه تو بدانچه گمان نداشتند رسیدند. تو بر کافران عذابی نازل و بر مؤمنان باران رحمت و سرسبزی و خرّمی بودی؛ به خدا سوگند، تو بر نعمات آن آفریده شدی و بدانها رسیدی و سوابق آن را به دست آوردی و فضائل آن را با خود بردی؛ حجّت تو کند نشد و دلت منحرف و بصیرتت ضعیف و نفست هراسان نگردید.

تو مانند کوهی بودی که تندبادها آن را نمی جنباند و طوفانها آن را زایل نمی سازد و تو چنان بودی که پیامبر فرموده بود: با تن ضعیف در امر خدای تعالی نیرومند بودی، در پیش خود فروتن و در نزد خدای تعالی عظیم بودی، در

۱ - فی بعض النسخ «لم یفلح حدک». ۲ - فی بعض نسخ الکافی «لم تخن» من الخور و هو السقوط.

اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، كَبِيرًا فِي الْأَرْضِ، جَلِيلًا عِنْدَ الْمُؤْمِنِينَ، لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ فِيكَ مَهْمَزٌ، وَلَا لِقَائِلٍ مَغْمَزٌ، وَلَا لِأَحَدٍ فِيكَ مَطْمَعٌ، وَلَا لِأَحَدٍ عِنْدَكَ هَوَادَةٌ، الضَّعِيفُ الذَّلِيلُ عِنْدَكَ قَوِيٌّ عَزِيزٌ حَتَّى تَأْخُذَ لَهُ بِحَقِّهِ، وَالْقَوِيُّ الْعَزِيزُ عِنْدَكَ ضَعِيفٌ ذَلِيلٌ حَتَّى تَأْخُذَ مِنْهُ الْحَقُّ، وَالْقَرِيبُ وَالْبَعِيدُ عِنْدَكَ فِي ذَلِكَ سَوَاءٌ، شَأْنُكَ الْحَقُّ وَالصَّدَقُ وَالرَّفْقُ، وَقَوْلُكَ حُكْمٌ وَحَتْمٌ، وَأَمْرٌ جِلْمٌ وَحَزْمٌ، وَرَأْيُكَ عِلْمٌ وَعَزْمٌ فِيمَا فَعَلْتَ^(۱)، وَقَدْ نَهَجَ السَّبِيلُ، وَسَهَلَ الْعَسِيرُ، وَأُطْفِئَتِ النَّيْرَانُ^(۲) وَاعْتَدَلَ بِكَ الدِّينُ، وَظَهَرَ أَمْرُ اللَّهِ وَوَكَّرَ الْكَافِرُونَ، وَقَوِيَ بِكَ الْإِيمَانُ، وَتَبَتَ بِكَ الْإِسْلَامُ وَالْمُؤْمِنُونَ، وَسَبَّحْتَ سَبْحًا بَعِيدًا، وَأَتَّعَبْتَ مَنْ بَعْدَكَ تَعَبًا شَدِيدًا، فَجَلَلْتَ عَنِ الْبُكَاءِ، وَعَظَّمْتَ رِزْقَكَ فِي السَّمَاءِ، وَهَدَّتَ مُصِيبَتَكَ الْأَنَامَ، فَإِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ. رَضِينَا مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ قَضَاءَهُ، وَسَلَّمْنَا لِلَّهِ أَمْرَهُ، فَوَاللَّهِ لَنْ يُصَابَ الْمُسْلِمُونَ بِمِثْلِكَ أَبَدًا.

زمین بزرگ و نزد مؤمنین جلیل بودی، هیچکس در تو عیبی نمی یافت و نمی توانست بر تو طعنی وارد کند و هیچکس طمعی در تو و نفوذی بر تو نداشت، ناتوان و خوار نزد تو نیرومند و عزیز بود تا آنکه حق او را از ظالم بستانی و نیرومند و عزیز نزد تو ناتوان و خوار بود تا آنکه حق را از او بازستانی و خویش و بیگانه در اجرای عدالت نزد تو برابر بودند، شأن تو حق و صدق و مدارا بود و قول تو حکم و حتم و امر تو جلم و حزم و رأی تو علم و عزم در کردار بود، راه را هموار و سختی را آسان نمودی، آتش را فرو نشاندی و دین بواسطه تو اعتدال گرفت و امر خدا آشکار گردید گرچه کافران ناخوش داشتند و ایمان بواسطه تو نیرومند شد و اسلام و مؤمنان استوار گردید، بسیار سبقت گرفتی و آیندگان پس از خود را به سختی و تعب افکندی، پس تو از گریه برتری و مصیبت تو در آسمانها بزرگ است و ماتم تو مردم را در هم کوفته است فَإِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ، به قضای خدای تعالی خشنودیم و امر او را بدو وامی گذاریم و به خدا سوگند مسلمانان هرگز بمانند رفتن تو سوگوار نشوند.

۱ - كذا في بعض النسخ و في الكافي أيضاً لكن في أكثر النسخ «و عزم فأقلعت».

۲ - في بعض النسخ «و أطفئت بك النار».

كُنْتَ لِلْمُؤْمِنِينَ كَهْفًا وَحِصْنًا [وَقُنَّةً رَاسِيًا] وَعَلَى الْكَافِرِينَ غَلْظَةً وَغَيْظًا، فَأَلْحَقَكَ اللَّهُ بِنَبِيِّهِ وَ لَا أَحْرَمْنَا أَجْرَكَ وَلَا أَضَلْنَا بَعْدَكَ... وَ سَكَتَ الْقَوْمُ حَتَّى انْقَضَى كَلَامُهُ وَ بَكَى وَ أَبْكَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، ثُمَّ طَلَبُوهُ فَلَمْ يُصَادِفُوهُ».

۴ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ الْعُمَرِيُّ السَّمَرْقَنْدِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ أَحْمَدَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ الْخَضَرَ عَلَيْهِ السَّلَامُ شَرِبَ مِنْ مَاءِ الْحَيَاةِ فَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ حَتَّى يُنْشَخَ فِي الصُّورِ، وَ أَنَّهُ لَيَأْتِينَا^(۱) وَ يُسَلِّمُ فَتَسْمَعُ صَوْتَهُ وَ لَا تَرَى شَخْصَهُ، وَ إِنَّهُ لَيَخْضُرُ حَيْثُ مَا ذُكِرَ، فَمَنْ ذَكَرَهُ فَلْيُسَلِّمْ عَلَيْهِ، وَ إِنَّهُ لَيَخْضُرُ الْمَوْسِمَ كُلَّ سَنَةٍ فَيَمْتَضِي جَمِيعَ الْمَنَاسِكِ، وَ يَتَنَبَّ بِعَرَفَةَ فَيَوْمُنُ عَلَى دُعَاءِ الْمُؤْمِنِينَ، وَ سَبْرُنِسُ اللَّهِ بِهِ وَ حُشَّةَ قَائِمِنَا فِي غَيْبَتِهِ وَ يَصِلُ بِهِ وَ حَدَّثَهُ».

تو برای مؤمنان پناه و دژی استوار و بر کافران سختی و خشم بودی، پس خداوند ترا به پیامبرش ملحق کند و ما را از اجر تو محروم نسازد و پس از تو گمراه نکند. و مردم خاموش شدند تا آنکه کلامش به پایان رسید و گریست و اصحاب رسول خدا ﷺ را گریاند، سپس به جستجوی او درآمدند اما او را نیافتند.

۴ - حسن بن علی بن فضال گوید از امام رضا علیاً شنیدم که می فرمود: خضر علیاً از آب حیات نوشید و او زنده است و تا نشخ صور نخواهد مُرد و او نزد ما می آید و سلام می کند و آوازش را می شنویم اما شخصش را نمی بینیم و او هر جا که یاد شود حاضر می شود و هر که او را یاد کند بایستی بر او سلام کند و او همه ساله در موسم حج حاضر می شود و همه مناسک را به جا می آورد و در بیابان عرفه وقوف می کند و بر دعای مؤمنین آمین می گوید و خداوند بواسطه او تنهائی قائم ما را در دوران غیبتش به انس تبدیل کند و غربت و تنهائیش را با وصلت او مرتفع سازد.

۵ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ قَالَ: «قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ جَاءَ الْخِضْرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَوَقَفَ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ وَ فِيهِ عَلِيٌّ وَ فَاطِمَةُ وَ الْحَسَنُ وَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ قَدْ سُجِّي بِثَوْبِهِ فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ «كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَ إِنَّمَا تُؤَفَّقُونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ»، إِنَّ فِي اللَّهِ خَلْفًا مِنْ كُلِّ هَالِكٍ، وَ عَزَاءٌ مِنْ كُلِّ مُصِيبَةٍ، وَ دَرَكًا مِنْ كُلِّ فَائِتٍ، فَتَوَكَّلُوا عَلَيْهِ، وَ ثَقُوا بِهِ، وَ أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ لِي وَ لَكُمْ. فَقَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا أَخِي الْخِضْرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَاءَ يُعَزِّيكُمْ بِنَبِيِّكُمْ ﷺ.»

۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فَضَّالٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: لَمَّا قُبِضَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَتَاهُمْ آتٍ فَوَقَفَ عَلَى بَابِ الْبَيْتِ فَعَزَّاهُمْ بِهِ، وَ أَهْلُ الْبَيْتِ يَسْمَعُونَ كَلَامَهُ وَ لَا يَرَوْنَهُ. فَقَالَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا هُوَ الْخِضْرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَتَاكُمْ يُعَزِّيكُمْ بِنَبِيِّكُمْ ﷺ.»

۵ - و باز حسن بن علی بن فضال گوید: امام رضا علیه السلام فرمود: چون رسول خدا ﷺ رحلت فرمود خضر آمد و بر در خانه ای که علی و فاطمه و حسن و حسین علیهم السلام در آن بودند و رسول خدا ﷺ در آنجا در کفن بود ایستاد و گفت: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ مُحَمَّدٍ! هر نفسی مرگ را می چشد و شما پاداش خود را در روز قیامت دریافت خواهید کرد، خدا را برای هر از دست رفته ای جانشینی است و برای هر مصیبتی تسلیتی است و برای هر فوت شده ای جبرانی است، پس بر او توکل کنید و به او اعتماد نمائید و از برای خود و شما از خدای تعالی استغفار می کنم. امیرالمؤمنین علیه السلام فرمود: این برادرم خضر است که برای تسلیت پیامبرتان آمده است.

۶ - امام رضا علیه السلام فرمود: چون رسول خدا ﷺ رحلت فرمود، شخصی آمد و پشت در خانه ایستاد و به ایشان تسلیت گفت و اهل بیت کلام او را می شنیدند اما او را نمی دیدند. پس علی بن ابی طالب علیه السلام فرمود: این همان خضر علیه السلام است آمده است تا رحلت پیامبرتان را تسلیت گوید.

وَ كَانَ اسْمُ الْخَضِرِ خَضْرُوِيَه بِنُ قَابِيْلَ بِنِ آدَمَ عليه السلام ، وَ يُقَالُ لَهُ : خَضْرُونَ أَيْضاً وَ يُقَالُ لَهُ : جَعْدَا ، وَ إِنَّهُ إِنَّمَا سُمِّيَ الْخَضِرَ لِأَنَّهُ جَلَسَ عَلَى أَرْضٍ بَيْضَاءَ فَاهْتَزَّتْ خَضْرَاءَ فَسُمِّيَ الْخَضِرَ لِذَلِكَ وَ هُوَ أَطْوَلُ الْآدَمِيِّينَ عُمْرًا ، وَ الصَّحِيحُ أَنَّ اسْمَهُ بَلِيَا بِنُ مَلِكَانَ بِنِ - عامر بن أرفخشذ بن سام بن نوح . وَ قَدْ أَخْرَجْتُ الْخَبَرَ فِي ذَلِكَ مُسْنَدًا فِي كِتَابِ «عِلَلِ الشَّرَائِعِ وَ الْأَحْكَامِ وَ الْأَسْبَابِ» .

۷ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - عليه السلام - قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ - أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَعِيدِ بْنِ بَشِيرٍ قَالَ : حَدَّثَنَا ابْنُ كَاسِبٍ قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَيْمُونِ الْمَكِّيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ - الْحُسَيْنِ عليه السلام - فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ - يَقُولُ فِي آخِرِهِ : « لَمَّا تُوفِّي رَسُولُ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وسلم وَ جَاءَتِ التَّغْزِيَةُ جَاءَهُمْ آتٍ يَسْمَعُونَ حِسَّهُ وَ لَا يَرَوْنَ شَخْصَهُ ، فَقَالَ : السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ » « كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ وَ إِنَّمَا تُوَفُّونَ أُجُورَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ » إِنَّ فِي اللَّهِ عِزَاءً مِنْ كُلِّ مُصِيبَةٍ ، وَ خَلْفًا مِنْ كُلِّ هَالِكٍ ، وَ دَرَكًا مِنْ كُلِّ فَائِتٍ فَبِاللَّهِ فَتَقُوا ، وَ إِيَّاهُ

و نام خضر، خضرویه فرزند قابیل فرزند آدم عليه السلام است و بدو خضرون و جعدا نیز می گویند و او را خضر نامند زیرا بر زمین سپیدی نشست و آن زمین خضر و خرّم گردید و بدین سبب او را خضر نامیدند و عُمرا و از همه آدمیزادگان طولانیتر است. و صحیح آن است که نام او بلیا [تالیا خل] فرزند ملکان فرزند عامر فرزند ارفخشذ فرزند سام فرزند نوح است و من خبر آن را با سند در کتاب عِلَلِ الشَّرَائِعِ آورده ام.

۷- از امام سجّاد عليه السلام حدیثی طولانی نقل شده است که در آخر آن می فرماید: چون رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم رحلت فرمود و برای تسلیت او آمدند شخصی آمد که صدایش را می شنیدند اما او را نمی دیدند و گفت: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَ رَحْمَةُ اللَّهِ وَ بَرَكَاتُهُ. هر نفسی مرگ را می چشد و شما پاداشهای خود را در روز قیامت دریافت خواهید کرد، خدا را برای هر مصیبتی تسلیتی است و برای هر از دست رفته ای جانشینی است و برای هر فوت شده ای جبرانی است پس به خداوند اعتماد کنید و به او امیدوار باشید که مصیبت زده کسی است که از ثواب محروم

فَارْجُوا، فَإِنَّ الْمُصَابَ مِنْ حُرْمِ الثَّوَابِ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. فَقَالَ عَلِيُّ
 ابْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَلْ تَدْرُونَ مَنْ هَذَا؟ [قَالُوا: لَا، قَالَ:] هَذَا هُوَ الْخَضِرُ عَلَيْهِ السَّلَامُ. «
 قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ -: إِنَّ أَكْثَرَ الْمُخَالِفِينَ يُسَلِّمُونَ لَنَا حَدِيثَ
 الْخَضِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَيَعْتَقِدُونَ فِيهِ أَنََّّهُ حَيٌّ غَائِبٌ عَنِ الْأَبْصَارِ، وَأَنَّهُ حَيْثُ ذُكِرَ خَضِرَ، وَلَا
 يُنْكِرُونَ طُولَ حَيَاتِهِ، وَلَا يَحْمِلُونَ حَدِيثَهُ عَلَى عُقُولِهِمْ، وَيَدْفَعُونَ كُونَ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ
 طُولَ حَيَاتِهِ فِي غَيْبَتِهِ، وَعِنْدَهُمْ أَنَّ قُدْرَةَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ تَتَنَاوَلُ إِبْتِقَاءَهُ إِلَى يَوْمِ النَّفْخِ فِي
 الصُّورِ، وَإِبْتِقَاءَ إِبْلِيسَ مَعَ لَعْنَتِهِ إِلَى يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ فِي غَيْبَتِهِ. وَأَنَّهَا لَا تَتَنَاوَلُ إِبْتِقَاءَ
 حُجَّةِ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ مُدَّةً طَوِيلَةً فِي غَيْبَتِهِ مَعَ وُرُودِ الْأَخْبَارِ الصَّحِيحَةِ بِالنَّصِّ عَلَيْهِ
 بِعَيْنِهِ (۱) وَاسْمِهِ وَنَسَبِهِ عَنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَتَعَالَى وَ عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ عَنِ
 الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

باشد. وَالسَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ. عَلَى عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: آیا می دانید که این
 شخص کیست؟ این همان خضر علیه السلام است.

مصنف این کتاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: بیشتر مخالفین ما حدیث خضر علیه السلام را پذیرفته اند
 و معتقدند که او زنده و غایب از دیدگان است و هرگاه او را یاد کنند حاضر می-
 شود و طول عمر او را انکار نمی کنند و حدیث او را خلاف عقولشان نمی شمارند،
 اما قائم علیه السلام و طول عمر او را در غیبتش انکار می کنند و به اعتقاد آنها قدرت
 خداوند می تواند خضر علیه السلام را تا نفخ صور زنده بدارد و ابلیس ملعون را تا روز
 قیامت در غیبتش زنده نگاه دارد، اما نمی تواند حجت خدا را در میان بندگان و
 در دوران غیبتش تا مدتی طولانی زنده بدارد، با وجود آنکه اخبار صحیحه
 درباره او و نام و نسب و غیبت او از ناحیه خدای تعالی و رسول او صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و
 ائمه علیهم السلام وارد شده است.

*(ما رُوِيَ مِنْ حَدِيثِ ذِي الْقَرْنَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عَلِيِّ بْنِ النُّعْمَانِ، عَنْ هَارُونَ بْنِ خَارِجَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: إِنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا وَلَكِنَّهُ كَانَ عَبْدًا صَالِحًا، أَحَبَّ اللَّهُ فَأَحَبَّهُ اللَّهُ، وَنَاصَحَ اللَّهُ فَنَاصَحَهُ اللَّهُ، أَمَرَ قَوْمَهُ بِتَقْوَى اللَّهِ فَضَرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ فَعَابَ عَنْهُمْ زَمَانًا، ثُمَّ رَجَعَ إِلَيْهِمْ فَضَرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ الْآخَرَ، وَفِيكُمْ مَنْ هُوَ عَلَى سُنَّتِهِ».

۲ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْبَزَّازُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ بْنِ يُونُسَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَسَارِ الْمَدَنِيِّ، عَنْ عَمْرِو بْنِ ثَابِتٍ، عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَارِثٍ، عَنْ رَجُلٍ مِنْ بَنِي - أَسَدٍ «قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَرَأَيْتَ ذَا الْقَرْنَيْنِ كَيْفَ اسْتَطَاعَ أَنْ يَبْلُغَ الْمَشْرِقَ وَ الْمَغْرِبَ؟ قَالَ: سَخَّرَ اللَّهُ لَهُ السَّحَابَ، وَ مَدَّ لَهُ فِي الْأَسْبَابِ، وَ بَسَطَ لَهُ النُّورَ، فَكَانَ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ عَلَيْهِ سَوَاءً».

احادیث ذوالقرنین

۱ - ابوبصیر از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: ذوالقرنین پیامبر نبود ولی او بنده شایسته ای بود که خدا را دوست داشت و خداوند نیز او را دوست داشت، برای خدا خیرخواهی کرد و خداوند نیز برای او خیرخواهی نمود، قومش را به تقوای الهی فرمان داد و آنها ضربتی بر طرفی از سر او زدند و او مدتی از نظر آنها غایب گردید و سپس به نزد آنها بازگشت و آنها ضربتی دیگر بر طرف دیگر سر او زدند، و در میان شما هم کسی هست که بر روش او باشد.

۲ - مردی از بنی اسد گوید: شخصی از علی عَلَيْهِ السَّلَامُ پرسید که چگونه ذوالقرنین توانست به مشرق و مغرب برسد؟ فرمود: خداوند ابر را مسخر او گردانید و وسایل را برای او مهیا ساخت و روشنی بدو بخشید و شب و روز برای او برابر بود.

۳ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ يَحْيَى الْقَطَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ - الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ عُرْوَةَ، عَنْ يَزِيدَ الْأَرْحَبِيِّ، عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ «قَالَ: قَامَ ابْنُ الْكَوَّاءِ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ ابْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَخْبِرْنِي عَنْ ذِي الْقَرْنَيْنِ أَنِّي كَانُ أَوْ مَلِكٌ؟ وَ أَخْبِرْنِي عَنْ قَرْنَيْهِ أَذْهَبُ كَانَا أَوْ فِضَّةٌ؟ فَقَالَ لَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا وَلَا مَلِكًا وَلَا كَانَ قَرْنَاهُ مِنْ ذَهَبٍ وَلَا فِضَّةٍ وَ لَكِنَّهُ كَانَ عَبْدًا أَحَبَّ اللَّهُ فَأَحَبَّهُ اللَّهُ، وَ نَصَحَ اللَّهُ فَنَصَحَهُ اللَّهُ، وَ إِنَّمَا سُمِّيَ ذَا الْقَرْنَيْنِ لِأَنَّهُ دَعَا قَوْمَهُ فَضَرَبُوهُ عَلَى قَرْنَيْهِ فَغَابَ عَنْهُمْ حِينًا، ثُمَّ عَادَ إِلَيْهِمْ فَضَرَبَ عَلَى قَرْنَيْهِ الْآخِرِ، وَ فِيكُمْ مِثْلُهُ».

۴ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرْقَنْدِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ نَصِيرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى [عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى] عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْأَنْصَارِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: إِنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ كَانَ عَبْدًا صَالِحًا، جَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حُجَّةً عَلَى عِبَادِهِ، فَدَعَا قَوْمَهُ إِلَى اللَّهِ وَ أَمَرَهُمْ بِتَقْوَاهُ،

۳ - اصبح بن نباته گوید: علی عَلَيْهِ السَّلَامُ بر منبر بود، ابن کواء پیش آمد و گفت: ای امیرالمؤمنین! مرا از احوال ذوالقرنین خبر ده، آیا او پیامبر بود یا پادشاه؟ آن دو قرن او چه بود؟ آیا طلا بود یا نقره؟ علی عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: نه پیامبر بود و نه پادشاه و آن دو قرن او نه از طلا بود و نه از نقره، لکن او بنده ای بود که خدا را دوست داشت و خداوند نیز او را دوست داشت و برای خدا خیرخواهی کرد و خداوند برای او خیرخواهی فرمود؛ و او را ذوالقرنین نامیده اند برای آنکه قومش را به حق فرا خواند و آنها ضربتی بر طرفی از سر او زدند و او زمانی از دیدگان آنها غایب شد، سپس به نزد ایشان آمد و آنها ضربتی دیگر بر طرف دیگر سر او زدند و در میان شما هم مانند او هست.

۴ - جابر بن عبدالله انصاری گوید از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیدم که می فرمود: ذوالقرنین بنده صالحی بود که خدای تعالی او را بر بندگانش حجت قرار داد و او قومش را به خدای تعالی فراخواند و آنها را به تقوای الهی فرمان داد ولی آنها

فَضْرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ فَغَابَ عَنْهُمْ زَمَانًا حَتَّى قِيلَ: مَاتَ أَوْ هَلَكَ بِأَيِّ وَادٍ سَلَكَ، ثُمَّ ظَهَرَ وَ رَجَعَ إِلَى قَوْمِهِ فَضْرَبُوهُ عَلَى قَرْنِهِ الْآخِرِ، وَ فِيكُمْ مَنْ هُوَ عَلَى سُنَّتِهِ، وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ مَكَّنَ لِدِي الْقَرْنَيْنِ فِي الْأَرْضِ، وَ جَعَلَ لَهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ (۱) سَبَبًا، وَ بَلَغَ الْمَغْرِبَ وَ الْمَشْرِقَ، وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَيَجْرِي سُنَّتُهُ فِي الْقَائِمِ مِنْ وُلْدِي، فَيَبْلُغُهُ شَرْقَ الْأَرْضِ وَ غَرْبَهَا حَتَّى لَا يَبْقَى مِنْهَا وَ لَا مَوْضِعًا مِنْ سَهْلٍ وَ لَا جَبَلٍ وَ طَأَهُ ذُو الْقَرْنَيْنِ إِلَّا وَ طَأَهُ، وَ يُظْهِرُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ كُنُوزَ الْأَرْضِ وَ مَعَادِنَهَا، وَ يَنْصُرُهُ بِالرُّعْبِ، فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ بِهِ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا».

وَ مِمَّا رُوِيَ مِنْ سِيَاقِ حَدِيثِ ذِي الْقَرْنَيْنِ حَدَّثَنَا بِهِ:

۵ - مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَطِيَّةَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو [و] ابْنِ سَعِيدٍ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا هِشَامُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ حَمَّادٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سُلَيْمَانَ وَ كَانَ قَارِئًا لِلْكِتَابِ «قَالَ:

ضربتني بر طرفي از سر او زدند و او زمانی از دیدگان آنها غایب شد تا به غایتی که گفتند او مرده است یا هلاک شده است! در کدام وادی گذر می کند؟ سپس آشکار گردید و به نزد قومش بازگشت و آنها ضربتی دیگر بر طرف دیگر سر او زدند و در میان شما کسی هست که بر سنت او باشد و خدای تعالی ذوالقرنین را در زمین مقتدر کرد و وسیله هر کاری را بدو داد و او به مغرب و مشرق رسید و خدای تعالی روش او را در قائم از فرزندان ما جاری می سازد و او را به شرق و غرب زمین می رساند تا به غایتی که هیچ آب انبار و موضعی از کوه و دشت نباشد که ذوالقرنین بر آن گام نهاده باشد جز آنکه او نیز بر آن گام نهد و خداوند گنجها و معادن زمین را برای او آشکار کند و او را بواسطه ترسی که در دل دشمن می افکند یاری می کند و زمین را پر از عدل و داد می نماید همانگونه که پر از ظلم و ستم شده باشد.

دیگر از احادیث ذوالقرنین این روایت است:

۵ - عبدالله بن سلیمان که قاری کتب بود گوید: در بعضی از کتابهای آسمانی

قَرَأْتُ فِي بَعْضِ كُتُبِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ كَانَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الإسْكَندَرِيَّةِ وَ أُمُّهُ
عَجُوزٌ مِنْ عَجَائِزِهِمْ ، وَ لَيْسَ هَا وَ لَدَّ غَيْرُهُ يُقَالُ لَهُ : إِسْكَندَرُوسُ ، وَ كَانَ لَهُ أَدَبٌ وَ
خُلُقٌ وَ عِزَّةٌ مِنْ وَقْتِ مَا كَانَ غُلَامًا إِلَى أَنْ بَلَغَ رَجُلًا ، وَ كَانَ [قَدْ] رَأَى فِي الْمَنَامِ كَأَنَّهُ دَنَا
مِنَ الشَّمْسِ حَتَّى أَخَذَ بِقَرْنَيْهَا فِي شَرْقِهَا وَ غَرْبِهَا ، فَلَمَّا قَصَّ رُؤْيَاهُ عَلَى قَوْمِهِ سَمَوْهُ ذَا
الْقَرْنَيْنِ ، فَلَمَّا رَأَى هَذِهِ الرُّؤْيَا بَعْدَتْ هَيْبَتُهُ وَ عَلَا صَوْتُهُ وَ عَزَّ فِي قَوْمِهِ .

وَ كَانَ أَوَّلُ مَا اجْتَمَعَ عَلَيْهِ أَمْرُهُ أَنْ قَالَ : أَسْلَمْتُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ ، ثُمَّ دَعَا قَوْمَهُ إِلَى
الإِسْلَامِ فَأَسْلَمُوا هَيْبَةً لَهُ ، ثُمَّ أَمَرَهُمْ أَنْ يَبْنُوا لَهُ مَسْجِدًا فَأَجَابُوهُ إِلَى ذَلِكَ فَأَمَرَ أَنْ يَجْعَلُوا
طُولَهُ أَرْبَعِينَ ذِرَاعًا ، وَ عَرْضَهُ مِائَتِي ذِرَاعًا ، وَ عَرْضَ حَائِطَيْهِ اثْنَيْنِ وَ عِشْرِينَ ذِرَاعًا ، وَ
عُلُوَّهُ إِلَى السَّمَاءِ مِائَةَ ذِرَاعًا ، فَقَالُوا لَهُ : يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ كَيْفَ لَكَ بِحَشَبٍ يَبْلُغُ مَا بَيْنَ
الْحَائِطَيْنِ ؟ فَقَالَ لَهُمْ : إِذَا فَرَّغْتُمْ مِنْ بُيُوتِ الْحَائِطَيْنِ فَانْكَبُوا بِالْأُتْرَابِ حَتَّى يَسْتَوِيَ
الْكِبْسُ مَعَ حَيْطَانِ الْمَسْجِدِ ، فَإِذَا فَرَّغْتُمْ مِنْ ذَلِكَ فَرَضْتُمْ عَلَى كُلِّ رَجُلٍ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى

خوانده‌ام که ذوالقرنین مردی از اهالی اسکندریه بود و مادرش پیر زنی از
عجوزه‌های آن شهر بود و جز او فرزندی نداشت و به او اسکندروس می‌گفتند و
او از کودکی مؤدب و خوش خلق و پارسا بود تا آنکه مرد کاملی شد و در خواب
دید که گویا به خورشید نزدیک شده است به غایتی که دو شاخه شرقی و غربی آن
را گرفته است. چون خوابش را برای قومش بازگو کرد او را ذوالقرنین نامیدند،
از آن پس همت و آوازه‌اش بلند گردید و در میان قومش عزت یافت.

و آغاز کار او چنین بود که گفت من برای خدای تعالی اسلام آوردم سپس
قومش را به اسلام فراخواند و از هیبت او همه اسلام آوردند، آنگاه فرمان داد
برایش مسجدی بسازند و آنان نیز اجابت کردند و حدود آن را چنین معین کرد:
طول آن چهارصد ذراع و عرض آن دویست ذراع و پهنای دیوار آن بیست و دو
ذراع و ارتفاع آن صد ذراع. گفتند: ای ذوالقرنین! از کجا تیری می‌آوری که به
دو سر دیوار برسد؟ گفت: چون از ساختن آن دو دیوار فارغ شدید درون آن را
پر از خاک کنید تا با دیوارها برابر شود و چون چنین کردید بر هر فردی از
مؤمنان به قدر توانائیش طلا و نقره مقرر کنید و آنها را به اندازه سر ناخن

قَدَرِهِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ، ثُمَّ قَطَّعْتُمُوهُ مِثْلَ قُلَامَةِ الظُّفْرِ، وَخَلَطْتُمُوهُ مَعَ ذَلِكَ الْكَبِيسِ وَعَمِلْتُمْ لَهُ خُشْبًا مِنْ نُحَاسٍ وَصَفَائِحَ مِنْ نُحَاسٍ تَذِيبُونَ ذَلِكَ وَأَنْتُمْ مَتَمَكِّنُونَ مِنَ الْعَمَلِ كَيْفَ شِئْتُمْ عَلَى أَرْضٍ مُسْتَوِيَةٍ، فَإِذَا فَرَعْتُمْ مِنْ ذَلِكَ دَعَوْتُمُ الْمَسَاكِينَ لِنَقْلِ ذَلِكَ التُّرَابِ، فَيُسَارِعُونَ فِيهِ مِنْ أَجْلِ مَا فِيهِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ.

فَبَتُّوا الْمَسْجِدَ وَ أَخْرَجَ الْمَسَاكِينَ ذَلِكَ التُّرَابَ وَ قَدِ اسْتَقَلَّ السَّقْفُ بِمَا فِيهِ وَ اسْتَعْنَى الْمَسَاكِينَ، فَجَنَّدَهُمْ أَرْبَعَةَ أَجْنَادٍ فِي كُلِّ جُنْدٍ عَشْرَةٌ آلَافٍ، ثُمَّ نَشَرَهُمْ فِي الْبِلَادِ، وَ حَدَّثَ نَفْسَهُ بِالْمَسِيرِ، وَ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ قَوْمُهُ فَقَالُوا لَهُ: يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ نُنشِدُكَ بِاللَّهِ الْأَتُّوْثِرِ عَلَيْنَا بِنَفْسِكَ غَيْرِنَا، فَتَحْنُ أَحَقُّ بِرُؤُوسِكَ وَ فِينَا كَانَ مَسْقَطُ رَأْسِكَ، وَ بَيْنَنَا نَشَاتٌ وَ رُبَيْتٌ، وَ هَذِهِ أَمْوَالُنَا وَ أَنْفُسُنَا فَأَنْتَ الْحَاكِمُ فِيهَا، وَ هَذِهِ أُمَّكَ عَجُوزٌ كَبِيرَةٌ، وَ هِيَ أَعْظَمُ خَلْقِ اللَّهِ عَلَيْكَ حَقًّا، فَلَيْسَ يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تَعْصِيَهَا وَ تُخَالِفَهَا، فَقَالَ لَهُمْ: وَ اللَّهُ إِنَّ الْقَوْلَ لَقَوْلُكُمْ وَ

ریز ریز کنید و با آن خاکها مخلوط نمائید و تیرهایی از مس بسازید و ورقه هایی از مس بر روی آنها قرار داده و آنها را ذوب کنید و شما بر چنین کارهایی توانائید، زیرا بر زمین هموار قرار دارید و چون از این کارها فارغ شدید مساکین را فراخوانید تا آن خاکها را خارج سازند و آنها بخاطر طلا و نقره ای که در آن وجود دارد بر این کار شتاب خواهند کرد.

آنان مسجد را ساختند و مساکین نیز آن خاک را بیرون بردند و سقف بر جا ماند و مساکین نیز بی نیاز شدند و آنها را در چهار لشکر منظم کرد و در هر لشکری ده هزار نفر وجود داشتند، آنگاه آنها را به شهرها فرستاد و در اندیشه مسافرت افتاد، قومش به گرد او آمدند و گفتند: ای ذوالقرنین! تو را به خدا سوگند که دیگران را نسبت به خود بر ما مقدم نداری، ما سزاوارتریم که تو را زیارت کنیم و مسقط الرأس تو در میان ما باشد، تو در میان ما زاده شدی و پرورش یافتی و این اموال و نفوس ماست که در اختیار تو نهاده ایم تا بر آنها حکومت کنی و این مادر توست که پیر و ناتوان است و حقیقت از همه خلق خداوند بر تو بیشتر است و تو را نسزد که نافرمانی او را کرده و با وی مخالفت کنی، گفت به خدا سوگند که سخن شما درست و نظرتان صواب است، اما من مانند

إِنَّ الرَّأْيَ لَرَأْيِكُمْ وَلَكِنِّي بِمَنْزِلَةِ الْمَأْخُودِ بِقَلْبِهِ وَ سَمِعِهِ وَ بَصَرِهِ، يُقَادُ وَ يُدْفَعُ مِنْ خَلْفِهِ، لَا يَدْرِي أَيْنَ يُؤْخَذُ بِهِ وَ مَا يُرَادُ بِهِ وَ لَكِنْ هَلُمُّوَايَا مَعْشَرَ قَوْمِي فَادْخُلُوا هَذَا الْمَسْجِدَ وَ أَسْلِمُوا عَنْ آخِرِكُمْ وَ لَا تُخَالِفُوا عَلَيَّ فَتَهْلِكُوا.

ثُمَّ دَعَا دِهْقَانَ الإسْكَندَرِيَّةَ فَقَالَ لَهُ: اَعْمُرْ مَسْجِدِي وَ عَزِّزْ عَنِّي أُمَّي، فَلَمَّا رَأَى الدَّهْقَانَ جَزَعَ أُمَّهُ وَ طُولَ بُكَائِهَا اِحْتَالَ لَهَا لِيُعْزِّبَهَا بِمَا أَصَابَ النَّاسَ قَبْلَهَا وَ بَعْدَهَا مِنَ الْمَصَائِبِ وَ الْبَلَاءِ، فَصَنَعَ عِيداً عَظِيماً ثُمَّ أَدَنَّ مُؤَذِّنُهُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الدَّهْقَانَ يُؤَذِّنُكُمْ لِتَحْضُرُوا يَوْمَ كَذَا وَ كَذَا، فَلَمَّا كَانَ ذَلِكَ الْيَوْمَ أَدَنَّ مُؤَذِّنُهُ: اسْرِعُوا وَ احْذَرُوا أَنْ يَحْضُرَ هَذَا الْعِيدَ إِلَّا رَجُلٌ قَدْ عَرِيَ مِنَ الْبَلَايَا وَ الْمَصَائِبِ، فَاحْتَبَسَ النَّاسُ كُلُّهُمْ وَ قَالُوا: لَيْسَ فِينَا أَحَدٌ عَرِيَ مِنَ الْبَلَاءِ؛ مَا مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا وَ قَدْ أُصِيبَ بِبَلَاءٍ أَوْ بِمَوْتٍ حَمِيمٍ، فَسَمِعَتْ أُمُّ ذِي الْقَرْنَيْنِ هَذَا فَأَعْجَبَهَا وَ لَمْ تَدْرِ مَا يُرِيدُ الدَّهْقَانُ، ثُمَّ إِنَّ الدَّهْقَانَ بَعَثَ مُنَادِيًا يُنَادِي فَقَالَ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ الدَّهْقَانَ قَدْ أَمَرَكُمْ أَنْ تَحْضُرُوا يَوْمَ كَذَا وَ كَذَا، وَ لَا يَحْضُرُهُ إِلَّا

شخصی هستم که قلب و گوش و چشمش را ربنده اند، او را می برند و از خلقش دور می سازند و نمی داند که از او چه می خواهند ولی ای قوم من! بیایید و در این مسجد درآئید و تا آخرین نفر مسلمان شوید و با من مخالفت نکنید که هلاک خواهید شد.

سپس شهردار اسکندریه را خواست و بدو گفت: مسجدم را آباد بدار و مادرم را دلداری ده، و چون شهرداری تابی و گریه و زاری وی را دید چاره ای اندیشید تا بواسطه مصیبت هایی که مردم پیش از او و پس از او دیده اند وی را دلداری دهد و جشن بزرگی برپا کرد و جارچی وی می گفت: ای مردم! شهردار بار عام داده است تا در فلان روز حاضر شوید، و چون آن روز فرا رسید جارچی ندا در داد که بشتابید و تنها کسانی که مصیبت و بلا دیده اند نبایستی در این جشن شرکت کنند و همه مردم از حضور در آن جشن باز ماندند و گفتند در میان ما کسی نیست که بلا ندیده و خویشی از وی نمرده باشد و مادر ذوالقرنین این سخن را شنید و شگفت زده شد و ندانست که مقصود شهردار چیست. سپس شهردار منادی فرستاد و گفت: ای مردم! شهردار شما را احضار کرده است که در

رَجُلٌ قَدْ ابْتُلِيَ وَ أُصِيبَ وَ فَجِعَ وَ لَا يَحْضُرُهُ أَحَدٌ عَرِي مِنَ الْبَلَاءِ فَإِنَّهُ لَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يُصِيبُهُ الْبَلَاءُ، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ، قَالَ النَّاسُ: هَذَا رَجُلٌ قَدْ [كَانَ] بَخِلًا ثُمَّ نَدِمَ فَاسْتَحْيَا فَتَدَارَكَ أَمْرَهُ وَ مَحَا عَيْبَهُ، فَلَمَّا اجْتَمَعَ النَّاسُ خَطَبَهُمْ فَقَالَ:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي لَمْ أَجْعَلْكُمْ لِمَا دَعَوْتُمْ لَهُ وَلَكِنِّي جَمَعْتُكُمْ لِأَكَلِمَتِكُمْ فِي ذِي الْقَرْنَيْنِ، وَ فِيمَا فَجَعْنَا بِهِ مِنْ فَقْدِهِ وَ فِرَاقِهِ فَادْكُرُوا آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ خَلَقَهُ بِيَدِهِ، وَ نَفَخَ فِيهِ مِنْ رُوحِهِ، وَ أَسْجَدَ لَهُ مَلَائِكَتُهُ، وَ أَسْكَنَهُ جَنَّتَهُ، وَ أَكْرَمَهُ بِكَرَامَةٍ لَمْ يُكْرِمَ بِهَا أَحَدًا، ثُمَّ ابْتَلَاهُ بِأَعْظَمِ بَلِيَّةٍ كَانَتْ فِي الدُّنْيَا وَ ذَلِكَ الْخُرُوجُ مِنَ الْجَنَّةِ وَ هِيَ الْمُصِيبَةُ الَّتِي لَا جَبْرَ لَهَا، ثُمَّ ابْتَلَى إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ بَعْدِهِ بِالْحَرِيقِ، وَ ابْتَلَى ابْنَهُ بِالذَّبْحِ، وَ يَعْقُوبَ بِالْحُزْنِ وَ الْبُكَاءِ، وَ يُوسُفَ بِالرَّقْصِ، وَ أَيُّوبَ بِالسُّقْمِ، وَ يَحْيَى بِالذَّبْحِ، وَ زَكَرِيَّا بِالْقَتْلِ، وَ عِيسَى بِالْأَسْرِ، وَ خَلَقًا مِنْ خَلْقِ اللَّهِ كَثِيرًا لَا يُحْصِيهِمْ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.

فلان روز به نزد وی روید و کسی که مصیبت و بلا ندیده است و داغدار نیست نبایستی در این جشن شرکت کند، زیرا کسی که بلا ندیده خیری در او نیست و چون چنین کرد مردم گفتند: این مردی است که ابتدا بخل ورزید ولی سپس پشیمان و شرمگین گردید و در مقام تدارک و جبران برآمد و عیب خود را از بین برد و چون مردم گرد آمدند برای آنها به سخنانی پرداخت و گفت:

ای مردم! من شما را برای جشن دعوت نکرده‌ام بلکه مقصودم این است که با شما درباره ذوالقرنین و ناراحتیهایی که در اثر فراق و فقدان وی حاصل شده است سخن گویم. شما آدم عليه السلام را در نظر آورید، خدای تعالی او را به دست خود آفرید و از روح خود در وی دمید و فرشتگان را برای وی به سجده درآورد و در بهشتش نشانید و او را چنان گرامی داشت که کسی را گرامی نداشته است، بعد از آن او را به بزرگترین بلایی که در دنیا وجود دارد مبتلا ساخت و آن خروج از بهشت است، مصیبتی که جبرانی برای آن نیست؛ سپس بعد از او ابراهیم عليه السلام را به آتش و ذبح فرزندش مبتلا ساخت و یعقوب را مبتلا به اندوه و گریه کرد و همچنین یوسف را به بردگی و ایوب را به بیماری و یحیی را به سر بریدن و زکریا را به کشتن و عیسی را به اسیری مبتلا ساخت و بیشتر خلق خدای تعالی گرفتار و

فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ هَذَا الْكَلَامِ قَالَ لَهُمْ: انْطَلِقُوا فَعَزُّوا أُمَّ الْإِسْكَندَرُوسَ لِنَنْظُرَ كَيْفَ صَبْرُهَا، فَإِنَّهَا أَعْظَمُ مُصِيبَةٍ فِي ابْنِهَا، فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهَا قَالُوا لَهَا: هَلْ حَضَرْتَ الْجَمْعَ الْيَوْمَ وَ سَمِعْتَ الْكَلَامَ؟ قَالَتْ لَهُمْ: مَا خَفِيَ عَنِّي مِنْ أَمْرِكُمْ شَيْءٌ، وَ لَا سَقَطَ عَنِّي مِنْ كَلَامِكُمْ شَيْءٌ، وَ مَا كَانَ فِيكُمْ أَحَدٌ أَعْظَمَ مُصِيبَةً بِإِسْكَندَرُوسَ مِنِّي، وَ لَقَدْ صَبَّرَنِي اللَّهُ تَعَالَى وَ أَرْضَانِي وَ رَبَّطَ عَلَيَّ قَلْبِي، وَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ يَكُونَ أَجْرِي عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ، وَ أَرْجُو لَكُمْ مِنَ الْأَجْرِ بِقَدْرِ مَا رُزِنْتُمْ مِنْ فَقْدِ أَخِيكُمْ وَ أَنْ تُرْجَرُوا عَلَى قَدْرِ مَا نَوَيْتُمْ فِي أُمَّهِ وَ أَرْجُو أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لِي وَ لَكُمْ، وَ يَرْحَمَنِي وَ إِيَّاكُمْ، فَلَمَّا رَأَوْا حُسْنَ عَزَائِبِهَا وَ صَبْرَهَا انْصَرَفُوا عَنْهَا وَ تَرَكَوْهَا، وَ انْطَلَقَ ذُو الْقَرْنَيْنِ يَسِيرُ عَلَى وَجْهِهِ حَتَّى أَمْعَنَ فِي الْبِلَادِ يَوْمٌ فِي الْمَغْرِبِ، وَ جُنُودُهُ يَوْمَئِذٍ الْمَسَاكِينُ، فَأَرْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِلَيْهِ: يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ أَنْتَ حُجَّتِي عَلَى جَمِيعِ الْخَلَائِقِ مَا بَيْنَ الْخَائِفَتَيْنِ مِنْ مَطْلَعِ الشَّمْسِ إِلَى مَغْرِبِهَا، وَ حُجَّتِي عَلَيْهِمْ، وَ هَذَا تَأْوِيلُ

مبتلا بوده اند، و تنها خداوند است که شماره آنان را می داند.

چون سخنش به انجام رسید به آنها گفت: بروید و مادر اسکندروس را دلداری دهید تا ببینیم که صبرش چگونه است زیرا مصیبت او درباره فرزندش عظیم است. و چون بر او وارد شدند گفتند: آیا امروز در میان جمعیت بودی و آن سخنان را شنیدی؟ گفت: چیزی از امور شما بر من مخفی نیست و تمام سخنان شما را هم شنیده‌ام و در میان شما کسی چون من مبتلا به مصیبت اسکندروس نیست و خدای تعالی به من صبر داد و مرا خشنود ساخت و دلم را آرام کرد و امیدوارم که اجرم به اندازه آن باشد و اجر شما نیز به اندازه مصائبی که در فقدان برادرانتان دارید باشد و به اندازه نیت خود درباره مادر اسکندروس مأجور باشید و امیدوارم که خداوند من و شما را بیامرزد و من و شما را مورد مرحمت خود قرار دهد. و چون نیکویی تعزیت و صبر او را دیدند بازگشتند و او را به حال خود گذاشتند و ذوالقرنین نیز راه خود را پیش گرفت و بلاد را در نوردید و قصد مغرب داشت و لشکریان او در آن روز از مساکین بودند و خدای تعالی بدو وحی فرمود که ای ذوالقرنین تو حجّت من بر همه خلائق از مشرق تا به مغرب و این تأویل رؤیای توست.

رُؤْيَاكَ .

فَقَالَ ذُو الْقَرْنَيْنِ: يَا إِلَهِي إِنَّكَ قَدْ نَدَبْتَنِي لِأَمْرٍ عَظِيمٍ لَا يَقْدِرُ قَدْرُهُ غَيْرُكَ، فَأَخْبِرْنِي عَنْ هَذِهِ الْأُمَّةِ بِأَيِّ قُوَّةٍ أَكَابَرُهُمْ^(۱)؟ وَبِأَيِّ عَدَدٍ أَعْلَبُهُمْ؟ وَبِأَيَّةِ حِيلَةٍ أَكِيدُهُمْ؟ وَبِأَيِّ صَبْرٍ أَقَاسِيهِمْ؟ وَبِأَيِّ لِسَانٍ أَكَلِّمُهُمْ؟ وَكَيْفَ لِي بَأَنَّ أَعْرِفَ لُغَاتِهِمْ؟ وَبِأَيِّ سَمْعٍ أَعِي كَلَامَهُمْ؟ وَبِأَيِّ بَصَرٍ أَنْفِذُهُمْ؟ وَبِأَيِّ حُجَّةٍ أُخَاصِمُهُمْ؟ وَبِأَيِّ قَلْبٍ أَعْقِلُ عَنْهُمْ؟ وَبِأَيِّ حِكْمَةٍ أُدَبِّرُ أُمُورَهُمْ؟ وَبِأَيِّ حِلْمٍ أُصَابِرُهُمْ؟ وَبِأَيِّ قِسْطٍ أَعْدِلُ فِيهِمْ؟ وَبِأَيِّ مَعْرِفَةٍ أَفْصِلُ بَيْنَهُمْ؟ وَبِأَيِّ عِلْمٍ أَتَقِنُ أُمُورَهُمْ؟ وَبِأَيِّ عَقْلِ أَحْصِيهِمْ؟ وَبِأَيِّ جُنْدٍ أَقَاتِلُهُمْ؟ فَإِنَّهُ لَيْسَ عِنْدِي مِمَّا ذَكَرْتَ شَيْءٌ يَا رَبِّ، فَتَمَوَّنِي عَلَيْهِمْ فَإِنَّكَ الرَّبُّ الرَّحِيمُ الَّذِي لَا تُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا، وَلَا تَحْمِلُهَا إِلَّا طَاقَتَهَا.

فَأَوْحَى اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ إِلَيْهِ: أَنِّي سَأَطَوِّقُكَ مَا حَمَلْتُكَ، وَ أَسْرَحُ لَكَ فَهْمَكَ فَتَفْقَهُ كُلَّ

ذوالقرنین گفت: ای خدای من! تو مرا بر کار بزرگی گماشتی که قدر آن را فقط خودت می دانی، پس مرا از حال این امت آگاه کن که با چه قدرتی با آنها نبرد کنم و با چه لشکری بر آنها غلبه نمایم و با چه حيله ای آنها را به دام اندازم و با چه صبری آنها را به ستوه آورم و با چه زبانی با ایشان سخن گویم؟ و چگونه زبان آنها را بفهمم و با کدام گوش کلام آنها را بشنوم؟ و با چه دیده ای در آنها بنگرم؟ و با چه دلیلی با آنها محاجه نمایم؟ و با چه قلبی آنها را تعقل کنم؟ و با چه حکمتی امور آنها را تدبیر کنم و با چه حلمی بر آنها شکیبایی ورزم؟ و با چه عدلی در میان آنها دادگری نمایم و با کدام معرفت در میان ایشان حکم نمایم و با چه عملی کارهای آنها را استوار نمایم؟ و با چه عقلی آنها را احصا کنم و با کدام لشکر به کارزار آنها بپردازم؟ پروردگارا از آنچه گفتم چیزی نزد من نیست، مرا بر آنها نیرو بخش که تو پروردگار رحیمی هستی که هیچ کس را بیش از توانائیش تکلیف نفرمایی و باری افزون بر طاقتش بر وی نهی.

خدای تعالی بر وی وحی فرمود که به تو طاقت آنچه را که تکلیف کرده ام خواهم داد و فهمت را توسعه می دهم تا هر چیزی را بفهمی و شرح صدر به تو

شَيْءٍ، وَ أَشْرَحُ لَكَ صَدْرَكَ فَتَسْمَعُ كُلَّ شَيْءٍ، وَ أَطْلِقُ لِسَانَكَ بِكُلِّ شَيْءٍ، وَ أَفْتَحُ لَكَ سَمْعَكَ فَتَعِي كُلَّ شَيْءٍ، وَ أَكْشِفُ لَكَ عَن بَصَرِكَ فَتَنْفِذُ كُلَّ شَيْءٍ، وَ أُحْصِي لَكَ، فَلَا يَفُوتُكَ شَيْءٌ، وَ أَحْفَظُ عَلَيْكَ فَلَا يَعْرُبُ عَنْكَ شَيْءٌ، وَ أَشَدُّ [لَكَ] ظَهْرَكَ فَلَا يَهْوُلُكَ شَيْءٌ، وَ أَلْبِسُكَ الْهَيْبَةَ فَلَا يَرُوعُكَ شَيْءٌ، وَ أُسَدُّ لَكَ رَأْيَكَ فَتُصِيبُ كُلَّ شَيْءٍ، وَ أُسَخِّرُ لَكَ جَسَدَكَ فَتُحْسِنُ كُلَّ شَيْءٍ، وَ أُسَخِّرُ لَكَ النُّورَ وَ الظُّلْمَةَ وَ أَجْعَلُهَا جُنْدَيْنِ مِنْ جُنُودِكَ؛ النُّورُ يَهْدِيكَ، وَ الظُّلْمَةُ تَحُوطُكَ، وَ تُحَوِّشُ عَلَيْكَ الْأُمَّةَ مِنْ وَرَائِكَ.

فَانْطَلَقَ ذُو الْقَرْنَيْنِ بِرِسَالَةِ رَبِّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ أَيَّدَهُ اللَّهُ تَعَالَى بِمَا وَعَدَهُ، فَمَرَّ بِمَعْرِبِ الشَّمْسِ فَلَا يَمُرُّ بِأُمَّةٍ مِنَ الْأُمَّةِ إِلَّا دَعَاهُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِنْ أَجَابُوهُ قَبِلَ مِنْهُمْ وَإِنْ لَمْ يُجِيبُوهُ أَعْشَاهُمْ الظُّلْمَةَ، فَأَظْلَمَتْ مَدَائِنُهُمْ وَ قُرَاهُمْ وَ حُصُونُهُمْ وَ بِيُوتُهُمْ وَ مَنَازِلَهُمْ، وَ أُغْشِيَتْ أَبْصَارُهُمْ، وَ دَخَلَتْ فِي أَفْوَاهِهِمْ وَ آنَافِهِمْ وَ آذَانِهِمْ وَ أَجْوَافِهِمْ، فَلَا يَزَالُونَ فِيهَا

ارزانی می کنم تا هر چیزی را بشنوی و زبانت را به هر چیزی باز می کنم و گوشت را می گشایم تا هر چیزی را بشنوی و چشمت را بینا می کنم تا هر چیزی را بنگری و برایت شماره می کنم تا چیزی از تو فوت نشود و برایت حفظ می کنم تا چیزی از تو نهان نشود و پشتت را استوار می سازم تا چیزی تو را به هراس نیفکند و لباس هیبت بر اندام تو می پوشم تا چیزی تو را نترساند و اندیشه ات را درست و استوار می گردانم تا به هر چیزی برسی و تنت را مسخرت می سازم تا همه چیز را نیکو گردانی و نور و ظلمت را در اختیار تو قرار می دهم و آنها را دو لشکر از لشکریان تو قرار می دهم تا نور هدایتت کند و ظلمت صیانتت نماید و امت به دنبال تو درآید.

و ذوالقرنین با رسالت پروردگارش روان شد و خداوند او را بدانچه وعده فرموده بود مؤید کرد تا آنکه به مغرب آفتاب گذر کرد و به هیچ امتی از امتها نمی گذشت جز آنکه آنها را به خدای تعالی فرا می خواند، اگر می پذیرفتند از آنها قبول می کرد و اگر نمی پذیرفتند تاریکی آنها را فرا می گرفت و شهر و ده و دژ و خانه و سراهای آنها تاریک می شد و دیده هایشان تاریک می گردید و در دهان و بینی و گوش و درونشان در می آمد و متحیر باقی می ماندند تا در نهایت

مُتَحَرِّينَ حَتَّى يَسْتَجِيبُوا اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ وَ يَعْجُوا إِلَيْهِ حَتَّى إِذَا بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَ جَدَّ عِنْدَهَا الْأُمَّةَ الَّتِي ذَكَرَهَا اللَّهُ تَعَالَى فِي كِتَابِهِ فَفَعَلَ بِهِمْ مَا فَعَلَ بِمَنْ مَرَّ بِهِ [مِنْ] قَبْلِهِمْ حَتَّى فَرَعَ مِمَّا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَ وَجَدَ جَمْعاً وَ عَدَدًا لَا يُحْصِيهِمْ إِلَّا اللَّهُ وَ بَأْسًا وَ قُوَّةً لَا يُطِيقُهَا إِلَّا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، وَ أَلْسِنَةً مُخْتَلِفَةً وَ أَهْوَاءً مُتَشَتِّتَةً وَ قُلُوبًا مُتَفَرِّقَةً، ثُمَّ مَشَى عَلَى الظُّلْمَةِ ثَمَانِيَةَ أَيَّامٍ وَ ثَمَانَ لَيَالٍ، وَ أَصْحَابُهُ يَنْظُرُونَ حَتَّى انْتَهَى إِلَى الْجَبَلِ الَّذِي هُوَ مُحِيطٌ بِالْأَرْضِ كُلِّهَا فَإِذَا هُوَ بِمَلِكٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ قَابِضٍ عَلَى الْجَبَلِ وَ هُوَ يَقُولُ: سُبْحَانَ رَبِّي مِنَ الْآنِ إِلَى مُنْتَهَى الدَّهْرِ، سُبْحَانَ رَبِّي مِنْ أَوَّلِ الدُّنْيَا إِلَى آخِرِهَا، سُبْحَانَ رَبِّي مِنْ مَوْضِعِ كَفِّي إِلَى عَرْشِ رَبِّي، سُبْحَانَ رَبِّي مِنْ مُنْتَهَى الظُّلْمَةِ إِلَى النُّورِ، فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ ذُو الْقَرْنَيْنِ خَرَّ سَاجِدًا، فَلَمْ يَرْفَعْ رَأْسَهُ حَتَّى قَوَاهُ اللَّهُ تَعَالَى وَ أَعَانَهُ عَلَى النَّظَرِ إِلَى ذَلِكَ الْمَلِكِ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: كَيْفَ قَوَيْتَ يَا ابْنَ آدَمَ عَلَى أَنْ تَبْلُغَ إِلَى هَذَا الْمَوْضِعِ وَ لَمْ يَبْلُغْهُ أَحَدٌ مِنْ وُلْدِ آدَمَ قَبْلَكَ؟ قَالَ

خدای تعالی را اجابت می کردند و به درگاه او می نالیدند و چون به مغرب آفتاب رسید آن امتی را دید که خدای تعالی در کتابش از آنها یاد کرده است و با آنها همان عملی را کرد که با اقوام پیش از آنها کرده بود تا آنکه از کار مردم مغرب فارغ شد و جمعیت و شماری به دست آورد که تنها خداوند تعداد آنها را می داند و قدرت و سطوتی بهم رسانید که جز خدای تعالی توانایی آن را نداشت و زبانهای مختلفه و تمایلات دَرَهَم و بَرَهَم و دلهای پراکنده برای وی حاصل شد، سپس در تاریکی هشت شبانه روز طی مسافت کرد و یارانش چشم به راه او بودند تا آنکه به کوهی رسید که محیط به همه زمین بود و ناگهان فرشته ای از فرشتگان را دید که آن کوه را در قبضه داشت و می گفت: منزّه است پروردگارم از الآن تا آخر روزگار، منزّه است پروردگارم از اوّل دنیا تا آخر آن، منزّه است پروردگارم از موضع دستم تا عرش ربّی، منزّه است پروردگارم از منتهای تاریکی تا سرحدّ نور، و چون ذوالقرنین آن تسییحات را شنید به سجده افتاد و سر بر نداشت تا آنکه خدای تعالی او را نیرومند کرد و بر نگریستن به آن فرشته یاری نمود. فرشته بدو گفت: ای آدمی زاده چگونه توانستی بدین موضع بررسی در حالی که پیش از تو آدمی زاده ای بدینجا نرسیده است؟ ذوالقرنین گفت: آنکه تو را به قبضه کردن

ذَوِ الْقَرْنَيْنِ: قَوَّانِي عَلَى ذَلِكَ الَّذِي قَوَّانَكَ عَلَى قَبْضِ هَذَا الْجَبَلِ وَهُوَ مُحِيطٌ بِالْأَرْضِ، قَالَ لَهُ الْمَلِكُ: صَدَقْتَ، قَالَ لَهُ ذَوِ الْقَرْنَيْنِ: فَأَخْبِرْنِي عَنْكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ؟ قَالَ: إِنِّي مُوَكَّلٌ بِهَذَا الْجَبَلِ وَهُوَ مُحِيطٌ بِالْأَرْضِ كُلِّهَا، وَلَوْلَا هَذَا الْجَبَلُ لَانْكَثَتِ الْأَرْضُ بِأَهْلِهَا، وَ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ جَبَلٌ أَكْبَرُ مِنْهُ، وَهُوَ أَوَّلُ جَبَلٍ أَنْبَتَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ^(۱)، فَرَأَسُهُ مُلْصَقٌ بِسَمَاءِ الدُّنْيَا وَ أَسْفَلُهُ فِي الْأَرْضِ السَّابِعَةِ السُّفْلَى وَهُوَ مُحِيطٌ بِهَا كَالْحَلْمَةِ، وَ لَيْسَ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ مَدِينَةٌ إِلَّا وَلَهَا عِرْقٌ إِلَى هَذَا الْجَبَلِ، فَإِذَا أَرَادَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُزَلِّزَ مَدِينَةً أَوْحَى إِلَيَّ فَحَرَّكَتُ الْعِرْقَ الَّذِي [مُتَّصِلٌ] إِلَيْهَا فَزَلَّزَهَا.

فَلَمَّا أَرَادَ ذَوِ الْقَرْنَيْنِ الرُّجُوعَ قَالَ لِلْمَلِكِ: أَوْصِنِي، قَالَ الْمَلِكُ: لَا يَهْتَنِّكَ رِزْقُ غَدٍ، وَ لَا تُؤَخِّرْ عَمَلَ الْيَوْمِ لِغَدٍ، وَ لَا تَحْزَنْ عَلَى مَا فَاتَكَ، وَ عَلَيْكَ بِالرَّفْقِ، وَ لَا تَكُنْ جَبَّارًا مُتَكَبِّرًا.

ثُمَّ إِنَّ ذَا الْقَرْنَيْنِ رَجَعَ إِلَى أَصْحَابِهِ، ثُمَّ عَطَفَ بِهِمْ نَحْوَ الْمَشْرِقِ يَسْتَفِرُّ مَا بَيْنَهُ وَ بَيْنَ

این کوه که محیط بر زمین است نیرو داده مرا بدین کار توانا ساخته است. آن فرشته گفت: راست گفتم. ذوالقرنین گفت: ای فرشته! از حال خود برایم بازگو، گفت: من بر این کوه که محیط بر زمین است گهارد شده‌ام و اگر این کوه نبود زمین با اهلش سرنگون می‌شد و در روی زمین کوهی بزرگتر از این نیست و آن اولین کوهی است که خدای تعالی استوار کرده است و قلّه آن به آسمان دنیا متصل است و ریشه آن در زمین هفتم است و حلقه وار زمین را احاطه کرده است و در روی زمین شهری نیست جز آنکه ریشه‌ای به این کوه دارد و چون خدای تعالی اراده فرماید شهری فرو ریزد به من وحی کند و من آن ریشه را که متصل به آن شهر است می‌جنبانم و زلزله به وقوع خواهد پیوست.

و چون ذوالقرنین اراده رجوع نمود به آن فرشته گفت: مرا سفارشی کن، فرشته گفت: غم روزی فردا مدار و کار امروز را به فردا میفکن و بر آنچه از دست رفته اندوه مخور و تو را به مدارا سنارش می‌کنم و جبّار و متکبر مباش. آنگاه ذوالقرنین به نزد یارانش برگشت و آنها را به طرف مشرق برگردانید و

۱ - فی بعض النسخ «أسمه الله عزوجل».

المَشْرِقِ مِنَ الْأُمَّمِ فَيَفْعَلُ بِهِمْ مِثْلَ مَا فَعَلَ بِأُمَّمِ الْمَغْرِبِ قَبْلَهُمْ حَتَّى إِذَا فَرَّغَ [مِثْلَهُمَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ عَطَفَ نَحْوَ الرَّذَمِ الَّذِي ذَكَرَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ، فَإِذَا هُوَ بِأُمَّةٍ «لَا يَكَادُونَ يَنْفَتَهُونَ قَوْلًا» وَإِذَا [مَا] بَيَّنَّهُ وَبَيْنَ الرَّذَمِ مَشْحُونٌ مِنْ أُمَّةٍ يُقَالُ لَهَا: «يَأْجُوجُ وَ مَاْجُوجُ» أَشْبَاهُ الْبَهَائِمِ يَأْكُلُونَ وَ يَشْرَبُونَ وَ يَتَوَالَدُونَ وَ هُمْ ذُكُورٌ وَ إِنَاثٌ، وَ فِيهِمْ مُشَابَهَةٌ مِنَ النَّاسِ الْوُجُودُ وَ الْأَجْسَادُ وَ الْحَلِيقَةُ، وَ لَكِنَّهُمْ قَدْ نَقَضُوا فِي الْأَبْدَانِ نَقْصًا شَدِيدًا وَ هُمْ فِي طُولِ الْعُلَمَانِ، لَيْسَ مِنْهُمْ أَنْثَى وَ لَا ذَكَرٌ يُجَاوِزُ طُولَهُ خَمْسَةَ أَشْبَارٍ، وَ هُمْ عَلَى مِقْدَارٍ وَاحِدٍ فِي الْخَلْقِ وَ الصُّورَةِ، عُرَاةٌ حَفَاةٌ لَا يَغْرُلُونَ وَ لَا يَلْبَسُونَ وَ لَا يَحْتَدُونَ، عَلَيْهِمْ وَ بَرٌّ كَوْبَرِ الْإِبِلِ، يُوَارِيهِمْ وَ يَسْتَرُّهُمْ مِنَ الْحَرِّ وَ الْبَرْدِ، وَ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِنْهُمْ أُذُنَانِ أَحَدُهُمَا ذَاتُ شَعْرٍ وَ الْأُخْرَى ذَاتُ وَبَرٍ، ظَاهِرُهُمَا وَ بَاطِنُهُمَا، وَ هُمْ مُخَالِبٌ فِي مَوْضِعِ الْأَظْفَارِ، وَ أَضْرَاسُ وَ أَنْيَابُ كَأَضْرَاسِ السَّبَاعِ وَ أَنْيَابِهَا. وَ إِذَا نَامَ أَحَدُهُمْ افْتَرَشَ إِحْدَى أُذُنَيْهِ وَ التَّخَفَ بِالْأُخْرَى فَتَسِيعُهُ لِحَافًا، وَ هُمْ يَزْرُقُونَ تَيْنَ الْبَحْرِ [فِي] كُلِّ عَامٍ

امتهایی را که تا مشرق بودند استقراء نمود و با آنان همان کرد که با امتهای مغرب کرده بود تا به غایتی که مابین مشرق و مغرب را در نوردید و به طرف سدی که خدای تعالی در کتابش از آن یاد کرده است رو کرد و به ناگاه امتی را دید که لا یكادون ینفتھون قولاً، سخنی را نمی فهمیدند و به ناگاه امتی را دید که بین او و سد موج می زدند و به آنها یأجوج و ماجوج می گفتند و مانند چهارپایان می خوردند و می نوشیدند و زایش می کردند و نر و ماده داشتند در صورت و پیکر و خلقت مشابه انسان بودند اما قامتشان خیلی کوتاه بود و طول قد زن و مردشان مانند بچه ها از پنج و جب تجاوز نمی کرد و از نظر خلقت و صورت همه در یک اندازه بودند، آنان عریان و یابرنه بودند، پشم ریزی و لباس و کنش در میان آنها نبود و بر تن آنها پشمی مانند پشم شتر بود که آنان را می پوشانید و از سرما و گرما محافظت می کرد و هر کدام آنان دو گوش بزرگ داشتند که درون و بیرون آنها یکی مو و دیگری پشم داشت و به جای ناخن چنگال داشتند و دندان و نیشهای آنان مانند دندانها و نیشهای درندگان بود و چون یکی از آنها می خوابید یکی از دو گوش را فرش و دیگری را لحاف خود قرار می داد و آنان

يَقْدِفُهُ إِلَيْهِمُ السَّحَابُ فَيَعِيشُونَ بِهِ عَيْشًا خِصْبًا وَيَصْلُحُونَ عَلَيْهِ وَيَسْتَمْطِرُونَهُ فِي إِبَانِهِ
 كَمَا يَسْتَمْطِرُ النَّاسُ الْمَطَرَ فِي إِبَانِ الْمَطَرِ، وَإِذَا قَذَفُوا بِهِ خَصَبُوا وَسَمِنُوا وَتَوَالَدُوا وَكَثُرُوا
 وَ أَكَلُوا مِنْهُ حَوْلًا كَامِلًا إِلَى مِثْلِهِ مِنَ الْعَامِ الْمُقْبِلِ، وَلَا يَأْكُلُونَ مَعَهُ شَيْئًا غَيْرَهُ، وَهُمْ لَا
 يُحْصِي عَدَدَهُمْ إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِي خَلَقَهُمْ، وَإِذَا أَخْطَأَهُمُ السَّنِينُ قَحَطُوا وَ أَجْدَبُوا وَ
 جَاعُوا، وَ انْقَطَعَ النَّسْلُ وَ الْوَلَدُ، وَهُمْ يَتَسَاءَدُونَ كَمَا تَتَسَاءَدُ الْبَهَائِمُ عَلَى ظَهْرِ الطَّرِيقِ وَ
 حَيْثُ مَا اتَّقُوا، وَإِذَا أَخْطَأَهُمُ السَّنِينُ جَاعُوا وَ سَاحُوا فِي الْبِلَادِ، فَلَا يَدْعُونَ شَيْئًا أَتُوا
 عَلَيْهِ إِلَّا أَفْسَدُوهُ وَ أَكَلُوهُ، فَهُمْ أَشَدُّ فَسَادًا فَمَا أَتُوا عَلَيْهِ مِنَ الْأَرْضِ مِنَ الْجَرَادِ وَ الْبَرَدِ وَ
 الْآفَاتِ كُلِّهَا، وَإِذَا أَقْبَلُوا مِنْ أَرْضٍ إِلَى أَرْضٍ جَلَا أَهْلُهَا عَنْهَا وَ خَلَّوْهَا، وَ لَيْسَ يُغْلَبُونَ وَ
 لَا يُدْفَعُونَ حَتَّى لَا يَجِدَ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ تَعَالَى مَوْضِعًا لِقَدَمِهِ، وَ لَا يَخْلُو لِلْإِنْسَانِ قَدْرٌ
 بِجَلِيسِهِ، وَ لَا يَدْرِي أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ أَيْنَ أَرْهَمُ وَ آخِرُهُمْ^(۱) وَ لَا يَسْتَطِيعُ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ-

را در بر می گرفت و خوراک آنها نهنگهایی بود که همه ساله ابر و باد آنها را برای
 ایشان پرتاب می کرد و با آن زندگانی خوشی داشتند و با آنها سازگار بود و در
 وقتش منتظر آن بودند همچنان که مردم در وقت باران منتظر آن هستند و چون
 آن نهنگها می رسید فراوانی داشتند و فربه می شدند و توالد می کردند و زیاد
 می شدند و یکسال کامل از آن می خوردند تا سال آینده در آید و با آن چیز
 دیگری نمی خوردند و کسی شماره آنها را جز خدای تعالی که خالق آنهاست
 نمی داند و چون نهنگها نمی رسید گرفتار قحطی و خشکسالی و گرسنگی می شدند
 و نسل و فرزند منقطع می گردید و آنها مانند چهارپایان سر راهها و هر کجا که
 بود آمیزش می کردند و چون نهنگ نمی رسید گرسنه می شدند و به شهرها یورش
 می بردند و بر سر هر چه که می آمدند آن را تباه کرده و می خوردند و تباه کردن
 آنها از تباهی ملخ و تگرگ و همه آفات بیشتر بود و چون از سرزمینی به
 سرزمینی دیگر می رفتند اهالی آنجا فرار می کردند و راهشان را باز می گذاشتند
 و کسی بر آنها غلبه نمی کرد و نمی توانست جلوی آنها را بگیرد تا آنکه از کثرت عدد
 ایشان هیچکس از مخلوقات خدای تعالی جای پانهادن نداشت و جای نشستن برای

اللَّهِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَيْهِمْ وَ لَا يَدْنُو مِنْهُمْ نَجَاسَةً وَ قَدْرًا وَ سُوءَ حَلِيَّةٍ، فَبِهَذَا غَلِبُوا وَ لَهُمْ حِسٌّ وَ حَيْنٌ، إِذَا أَقْبَلُوا إِلَى الْأَرْضِ يُسْمَعُ حِسُّهُمْ مِنْ مَسِيرَةِ مِائَةِ فَرَسَخٍ لِكَثْرَتِهِمْ، كَمَا يُسْمَعُ حِسُّ الرِّيحِ الْبَعِيدَةِ، أَوْ حِسُّ الْمَطَرِ الْبَعِيدِ، وَ لَهُمْ هَمَّهُمْ إِذَا وَقَعُوا فِي الْبِلَادِ كَهَمَّهُمْ النَّخْلُ إِلَّا أَنَّهُ أَشَدُّ وَ أَعْلَى صَوْتًا، يَمَلَأُ الْأَرْضَ حَتَّى لَا يَكَادُ أَحَدٌ أَنْ يَسْمَعَ مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ الْهَمِيمِ شَيْئًا، وَ إِذَا أَقْبَلُوا إِلَى أَرْضٍ حَاشُوا وَ حَوْشُوا كُلَّهَا وَ سَبَّاعَهَا حَتَّى لَا يَبْقَى فِيهَا شَيْءٌ مِنْهَا، وَ ذَلِكَ لِأَنَّهُمْ يَمَلُؤُونَهَا مَا بَيْنَ أَقْطَارِهَا وَ لَا يَتَخَلَّفُ وَرَاءَهُمْ مِنْ سَاكِنِ الْأَرْضِ شَيْءٌ فِيهِ رُوحٌ إِلَّا اجْتَلَبُوهُ مِنْ قِبَلِ أَنََّّهُمْ أَكْثَرُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ، فَأَمْرُهُمْ أَعْجَبُ مِنَ الْعَجَبِ وَ لَيْسَ مِنْهُمْ أَحَدٌ إِلَّا وَ قَدْ عَرَفَ مَتَى يَمُوتُ وَ ذَلِكَ مِنْ قِبَلِ أَنَّهُ لَا يَمُوتُ مِنْهُمْ ذَكَرٌ حَتَّى يُوَلِّدَ لَهُ أَلْفٌ وَ لَدٍ وَ لَا تَمُوتُ مِنْهُمْ أَنْثَى حَتَّى تَلِدَ أَلْفٌ وَ لَدٍ، فَبِذَلِكَ عَرَفُوا آجَالَهُمْ، فَإِذَا وُلِدَ ذَلِكَ

انسان باقی نمی ماند و هیچ یک از مخلوقات خدای تعالی نمی دانست که اوّل و آخر آنها کجاست؟ و بخاطر نجاست و پلیدی و بدی آنها کسی نمی توانست به آنها بنگرد و یا آنکه به ایشان نزدیک شود و به همین دلیل بود که غلبه و ظفر می یافتند و آنها آواز و غوغایی داشتند که اگر به سرزمینی نزدیک می شدند آواز و غوغای آنها بخاطر کثرتشان از صد فرسخی شنیده می شد، همانگونه که صدای باد یا باران دوردست شنیده می شد و چون در بلادی واقع می شدند همه می کردند مانند همه زنبور غسل ولی شدیدتر و بلندتر و زمین را پر می کردند و کسی نمی توانست بخاطر همه آنها صدایی را بشنود و چون به سرزمینی روی می آوردند وحوش و درندگان آنجا می ترسیدند و چیزی در آنجا باقی نمی ماند، زیرا اقطار آن سرزمین را پر می کردند و چون بیرون می رفتند جانداري در آن باقی نمی ماند زیرا آنها از هر چیزی بیشتر بودند.

واقعاً امر آنها از هر شگفتی شگفت انگیزتر بود و تمام آنها می دانستند که کی خواهند مرد و این از آن رو بود که هیچ مردی از آنها نمی مُرد مگر آنکه هزار فرزند برای وی متولد شود و هیچ زنی از آنان نمی مُرد مگر آنکه هزار فرزند بزیاید و از این رو مدّت عمر خود را می دانستند و چون آن هزار فرزند متولد می شدند خود را برای مرگ آماده می کردند و امور معیشت و زندگانی را رها

الْأَلْفُ بَرَزُوا لِلْمَوْتِ، وَ تَرَكَوا طَلَبَ مَا كَانُوا فِيهِ مِنَ الْمَعِيشَةِ وَالْحَيَاةِ، فَهَذِهِ قِصَّتُهُمْ مِنْ يَوْمِ خَلَقَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى يَوْمِ يُفْنِيهِمْ.

ثُمَّ إِنَّهُمْ جَعَلُوا فِي زَمَانِ ذِي الْقَرْنَيْنِ يَدُورُونَ أَرْضاً أَرْضاً مِنَ الْأَرْضِينَ، وَ أُمَّةً أُمَّةً مِنَ الْأُمَمِ وَهُمْ إِذَا تَوَجَّهُوا لِوَجْهِ لَمْ يَعْدِلُوا عَنْهُ أَبَداً وَ لَا يَنْصَرِفُونَ يَمِيناً وَ لَا شِمَالاً وَ لَا يَلْتَفِتُونَ.

فَلَمَّا أَحَسَّتْ تِلْكَ الْأُمَّةُ بِهِمْ وَ سَمِعُوا هَمَمَتَهُمْ اسْتَعَاثُوا بِذِي الْقَرْنَيْنِ - وَ ذُو الْقَرْنَيْنِ يَوْمَئِذٍ نَازِلاً فِي نَاحِيَتِهِمْ - فَاجْتَمَعُوا إِلَيْهِ وَ قَالُوا: يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ إِنَّهُ قَدْ بَلَغَنَا مَا آتَاكَ اللَّهُ مِنَ الْمَلِكِ وَ السُّلْطَانِ، وَ مَا أَلْبَسَكَ اللَّهُ مِنَ الْهَيْبَةِ، وَ مَا أَيْدَكَ بِهِ مِنْ جُنُودِ أَهْلِ الْأَرْضِ وَ مِنَ النُّورِ وَ الظُّلْمَةِ، وَ إِنَّا جِرَانُ يَأْجُوجَ وَ مَا جُوجَ، وَ لَيْسَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ سِوَى هَذِهِ الْجِبَالِ، وَ لَيْسَ لَهُمْ إِلَيْنَا طَرِيقٌ إِلَّا هَذَيْنِ الصَّدَفَيْنِ وَ لَوْ يَنْسِلُونَ أَجْلُونَا عَنْ بِلَادِنَا لِكَثْرَتِهِمْ حَتَّى لَا يَكُونَ لَنَا فِيهَا قَرَارٌ، وَ هُمْ خَلْقٌ مِنْ خَلْقِ اللَّهِ كَثِيرٌ، فِيهِمْ مُشَابِهَةٌ مِنْ-

می ساختند. این داستان آنهاست که روزی که خدا آنها را آفرید تا روزی که نابودشان کند.

و در زمان ذوالقرنین آنها شروع کرده بودند در سرزمینها و امتهای یک به یک سیاحت کنند و چون رو به سویی می کردند از آن منحرف نمی شدند و به راست و چپ التفات نمی نمودند.

و چون امتهای آن روزگار آنها را احساس کردند و همه آنها را شنیدند به ذوالقرنین استغاثه نمودند و ذوالقرنین در آن روز در ناحیه آنها فرود آمده بود، به گرد او اجتماع کرده و گفتند: ای ذوالقرنین! ما از پادشاهی و سلطنت و هیبتی که خداوند به تو ارزانی کرده است آگاهیم و می دانیم که خداوند تو را با لشکریان زمین و نور و ظلمت مؤید کرده است و ما همسایگان یأجوج و ماجوج هستیم و بین ما و آنها غیر از این کوهها حائلی نیست و راه نفوذ آنها به ما تنها از طریق این دره است و اگر به سمت ما روی آورند بواسطه کثرتشان ما را از دیارمان آواره سازند و برای ما قرار نباشد و آنها آفریدگان خدای تعالی هستند که بسیارند و در میان آنها کسانی مشابه انسانند اما مانند چهارپایانند که از گیاهان

الْإِنْسِ وَ هُمْ أَشْبَاهُ الْبَهَائِمِ، يَأْكُلُونَ مِنَ الْعُشْبِ، وَيَفْتَرِسُونَ الدَّوَابَّ وَ الْوُحُوشَ كَمَا تَفْتَرِسُهَا السَّبَاعُ، وَ يَأْكُلُونَ حَشْرَاتِ الْأَرْضِ كُلَّهَا مِنَ الْحَيَاتِ وَ الْعَقَارِبِ وَ كُلِّ ذِي رُوحٍ مِمَّا خَلَقَ اللَّهُ تَعَالَى، وَ لَيْسَ [مِمَّا خَلَقَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ] خَلْقٌ يَنْمُوا نَمَاهُمْ وَ زِيَادَتَهُمْ فَلَا نَشَاكَّ أَنَّهُمْ يَمْلُؤُونَ الْأَرْضَ وَ يُجْلُونَ أَهْلَهَا مِنْهَا وَ يُفْسِدُونَ فِيهَا، وَ نَحْنُ نَحْشِي كُلَّ وَقْتٍ أَنَّهُ يَطَّلِعَ عَلَيْنَا أَوْ أَيْلُهُمْ مِنْ هَذَيْنِ الْجَبَلَيْنِ، وَ قَدْ آتَاكَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْحِيلَةِ وَ الْقُوَّةِ مَا لَمْ يُؤْتِ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ، « فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلَىٰ أَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ سَدًّا » قَالَ مَا مَكَّنِّي فِيهِ رَبِّي خَيْرٌ فَأَعِينُونِي بِقُوَّةٍ أَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ رَدْمًا » آتُونِي زُبُرَ الْحَدِيدِ .

قَالُوا: وَ مِنْ أَيْنَ لَنَا مِنَ الْحَدِيدِ وَ النُّحَاسِ مَا يَسَعُ هَذَا الْعَمَلَ الَّذِي تُرِيدُ أَنْ تَعْمَلَ؟ قَالَ: إِنِّي سَأَدُّكُمْ عَلَىٰ مَعْدِنِ الْحَدِيدِ وَ النُّحَاسِ، فَضَرَبَ لَهُمْ فِي جَبَلَيْنِ حَتَّىٰ فَتَقَّهَا فَاسْتَخْرَجَ لَهُمْ مِنْهُمَا مَعْدِنَيْنِ مِنَ الْحَدِيدِ وَ النُّحَاسِ، قَالُوا: فَبِأَيِّ قُوَّةٍ نَقْطَعُ الْحَدِيدَ وَ النُّحَاسَ؟ فَاسْتَخْرَجَ لَهُمْ مَعْدِنًا آخَرَ مِنْ تَحْتِ الْأَرْضِ يُقَالُ لَهَا: السَّامُورُ، وَ هُوَ أَشَدُّ

می خورند، مانند درندگان به شکار جنبندگان و وحوش می پردازند و همه حشرات زمین را می خورند از مار و عقرب و هر جانداري که خداوند آفریده است، و در میان مخلوقات خداوند آفریده ای نیست که مانند آنها رشد کند و افزون شود و بی شک آنها زمین را پر می سازند و اهالی آن را آواره می کنند و در آن تباهی نمایند و ما پیوسته بیم آن داریم که پیشقراولان آنها از میان این دو کوه بر ما هجوم آورند و خدای تعالی تدبیر و نیرویی به تو داده که به احدی از جهانیان نداده است « آیا باجی بر تو مقرر گردانیم تا میان ما و آنها سدّی بسازی؟ گفت: قدرتی که خداوند به من ارزانی کرده بهتر است، مرا یاری کنید تا بین شما و ایشان سدّی بسازم، بروید پاره های آهن بیاورید ». کتب: ۹۴ ای ۹۶.

گفتند: ما از کجا این مقدار آهن و مس بیاوریم تا برای عملی که می خواهی انجام دهی کافی باشد؟ گفت: من شما را به معدن آهن و مس راهنمایی می کنم. پس به دو کوه تقب زد و آنها را شکافت و از آن آهن و مس استخراج نمود. گفتند: به کدام نیرو آهن و مس را قطع نمائیم؟ او معدن دیگری برای آنها استخراج کرد که بدان «سامور» می گفتند و از برف سفیدتر بود و سامور را روی هر چه می نهادند

بِيَاضًا مِنَ التَّلْجِ وَ لَيْسَ شَيْءٌ مِنْهُ يُوضَعُ عَلَى شَيْءٍ إِلَّا ذَابَ تَحْتَهُ، فَصَنَعَ لَهُمْ مِنْهُ أَدَاةً يَعْمَلُونَ بِهَا - وَبِهِ قَطَعَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَسَاطِينَ بَيْتِ الْمُقَدَّسِ وَ صُخُورَهُ جَاءَتْ بِهَا الشَّيَاطِينُ مِنَ تِلْكَ الْمَعَادِينِ - فَجَمَعُوا مِنْ ذَلِكَ مَا اكْتَفَوْا بِهِ فَأَوْقَدُوا عَلَى الْحَدِيدِ حَتَّى صَنَعُوا مِنْهُ زُبْرًا مِثَالَ الصُّخُورِ، فَجَعَلَ حِجَارَتَهُ مِنْ حَدِيدٍ، ثُمَّ أَذَابَ النُّحَاسَ فَجَعَلَهُ كَالطِّينِ لِتِلْكَ الْحِجَارَةِ، ثُمَّ بَنَى وَقَاسَ مَا بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ، فَوَجَدَهُ ثَلَاثَةَ أَمْيَالٍ فَحَفَرَ لَهُ أَسَاسًا حَتَّى كَادَ أَنْ يَبْلُغَ الْمَاءَ، وَجَعَلَ عَرْضَهُ مِيزًا، وَجَعَلَ حَشْوَهُ زُبْرَ الْحَدِيدِ، وَ أَذَابَ النُّحَاسَ فَجَعَلَهُ خِلَالَ الْحَدِيدِ، فَجَعَلَ طَبَقَةً مِنْ نُحَاسٍ وَ أُخْرَى مِنْ حَدِيدٍ حَتَّى سَاوَى - الرَّدْمُ بِطُولِ الصَّدَفَيْنِ، فَصَارَ كَأَنَّهُ بُرْدُ حَبْرَةٍ مِنْ صُفْرَةِ النُّحَاسِ وَ حَمْرَتِهِ وَ سَوَادِ الْحَدِيدِ، فَيَأْجُوجُ وَ مَاْجُوجُ يَتَنَابُونَهُ فِي كُلِّ سَنَةٍ مَرَّةً، وَ ذَلِكَ أَنَّهُمْ يَسِيحُونَ فِي بِلَادِهِمْ حَتَّى إِذَا وَقَعُوا إِلَى ذَلِكَ الرَّدْمِ حَبَسَهُمْ، فَرَجَعُوا يَسِيحُونَ فِي بِلَادِهِمْ، فَلَا يَزَالُونَ كَذَلِكَ حَتَّى تَقْرُبَ السَّاعَةُ وَ تَجِيءَ أَشْرَاطُهَا، فَإِذَا جَاءَ أَشْرَاطُهَا وَ هُوَ قِيَامُ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَتَحَهُ

زیر آنرا ذوب می کرد واز آن برای آنها ابزارى ساخت واین ابزار همان بود که سلیمان فرزند داود ستونهای بیت المقدس و سنگهای آن را بریده بود و آنرا شیاطین از این معادن برای وی آورده بودند. از آن به میزان کفایت فراهم آوردند و آهن را گداختند و پاره هایی از آن را مانند صخره ها ساختند و از آنها به جای سنگ استفاده می کردند، مس مذاب را مانند ملاط برای آن سنگها استعمال می نمودند، سپس بنا را آغاز کرد و میان دو کوه را اندازه گرفت و آن سه میل بود و پی آن را تا نزدیک آب کند و پهنای آن را یک میل قرار داد و در میان آن پاره های آهن ریخت و مس را ذوب نمود و در خلال آنها قرار داد و طبقه ای را از مس و طبقه دیگر را از آهن قرار داد تا آنکه سدّ به اندازه دو کوه شد و از زردی و سرخی مس و سیاهی آهن به مانند بُردِ یمانی گردید و یا جوج و ما جوج سالی یکبار با آن مصادف می شوند و آن بدان جهت است که آنها در بلاد خویش سیاحت می کنند و چون به این سدّ می رسند باز می ایستند و به بلاد خود باز می گردند و پیوسته چنین است تا قیامت نزدیک شود و علائم آن ظاهر شود و چون نشانه های آن که عبارت از قیام قائم علیه السلام است ظاهر شود خدای تعالی آن

اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُمْ، وَ ذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّوَجَلَّ: «حَتَّىٰ إِذَا فُتِحَتْ يَأْجُوجُ وَمَأْجُوجُ وَهُمْ مِنْ كُلِّ حَدَبٍ يَنْسِلُونَ» (۱).

فَلَمَّا فَرَّغَ ذُو الْقَرْنَيْنِ مِنْ عَمَلِ السَّدِّ انْطَلَقَ عَلَىٰ وَجْهِهِ، فَبَيْنَمَا هُوَ يَسِيرُ وَجُنُودُهُ إِذْ مَرَّ عَلَىٰ شَيْخٍ يُصَلِّي فَوَقَّفَ عَلَيْهِ بِجُنُودِهِ حَتَّىٰ انْصَرَفَ مِنْ صَلَاتِهِ فَقَالَ لَهُ ذُو الْقَرْنَيْنِ: كَيْفَ لَمْ يُرَوِّعَكَ مَا حَضَرَكَ مِنَ الْجُنُودِ؟ قَالَ: كُنْتُ أَنَا جِي مَنْ هُوَ أَكْثَرُ جُنُوداً مِنْكَ وَأَعَزُّ سُلْطَاناً وَأَشَدُّ قُوَّةً، وَلَوْ صَرَفْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ مَا أَدْرَكْتُ حَاجَتِي قَبْلَهُ. فَقَالَ لَهُ ذُو الْقَرْنَيْنِ: فَهَلْ لَكَ أَنْ تَنْطَلِقَ مَعِيَ فَأُوَاسِيكَ بِنَفْسِي وَ أَسْتَعِينُ بِكَ عَلَىٰ بَعْضِ أُمُورِي؟ قَالَ: نَعَمْ إِنْ ضَمِنْتَ لِي أَرْبَعاً (۲): نَعِيمًا لَا يَزُولُ، وَصِحَّةً لَا سُقْمَ فِيهَا، وَشَبَابًا لَا هَرَمَ فِيهِ، وَحَيَاةً لَا مَوْتَ فِيهَا. فَقَالَ لَهُ ذُو الْقَرْنَيْنِ: أَيُّ مَخْلُوقٍ يَقْدِرُ عَلَىٰ هَذِهِ الْخِصَالِ؟ فَقَالَ الشَّيْخُ: فَإِنِّي مَعَ مَنْ يَقْدِرُ عَلَىٰ هَذِهِ الْخِصَالِ (۳) وَ يَمْلِكُهَا وَ إِيَّاكَ.

را برای ایشان بگشاید و آن قول خدای تعالی که فرموده است: «تا آنکه یأجوج و ما جوج گشوده گردد و آنها از هر تلی سرازیر شدند».

و چون ذوالقرنین از کار سد فارغ شد به سیر خود ادامه داد و در آن هنگام که با لشکریانش می‌گذشتند به پیرمردی برخورد کرد که نماز می‌خواند، با لشکریان خود ایستادند تا نمازش به پایان رسید، ذوالقرنین گفت: چگونه این لشکر ترا نترسانید؟ گفت: من با کسی مناجات می‌کردم که لشکرش از لشکر تو بیشتر و سلطنتش از سلطنت تو گرامی تر و نیرویش از نیروی تو شدیدتر است و اگر رو به سوی تو می‌کردم نیازم به درگاه او برآورده نمی‌شد. ذوالقرنین گفت: آیا دوست می‌داری که با من بیایی تا با تو مواسات کنم و در پاره‌ای از امور از تو استعانت بجویم؟ گفت: آری به شرط آنکه برایم چهار چیز را تضمین کنی، اول: نعمتی که زایل نشود، دوم: صحتی که مرضی در آن نباشد، سوم: شبابی که در آن پیری نباشد، چهارم: حیاتی که در آن مرگ نباشد. ذوالقرنین گفت: کدام مخلوق است که بتواند این خصال را تضمین کند؟ آن مرد گفت: من نزد کسی هستم که بر این خصال تواناست و مالک آنها و مالک توست.

۱- الأنبياء: ۹۶. ۲- فی بعض النسخ «أربع خصال». ۳- فی بعض النسخ «فإن معی من یقدر علیها».

ثُمَّ مَرَّ بِرَجُلٍ عَالِمٍ فَقَالَ لِيَذِي الْقَرْنَيْنِ: أَخْبِرْنِي عَنْ شَيْئَيْنِ مُنْذُ خَلَقَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى قَائِمَيْنِ، وَ عَنْ شَيْئَيْنِ جَارِيَيْنِ، وَ شَيْئَيْنِ مُخْتَلِفَيْنِ، وَ شَيْئَيْنِ مُتَبَاغِضَيْنِ؟ فَقَالَ ذُو الْقَرْنَيْنِ: أَمَّا الشَّيْئَانِ الْقَائِمَانِ فَالسَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ، وَ أَمَّا الشَّيْئَانِ الْجَارِيَانِ فَالسَّمْسُ وَ الْقَمَرُ، وَ أَمَّا الشَّيْئَانِ الْمُخْتَلِفَانِ فَاللَّيْلُ وَ النَّهَارُ، وَ أَمَّا الشَّيْئَانِ الْمُتَبَاغِضَانِ فَالْمَوْتُ وَ الْحَيَاةُ، فَقَالَ: انْطَلِقْ فَإِنَّكَ عَالِمٌ.

فَانْطَلَقَ ذُو الْقَرْنَيْنِ يَسِيرٌ فِي الْبِلَادِ حَتَّى مَرَّ بِشَيْخٍ يُتَلَّبُ جَهَاغِمَ الْمَوْتِ فَوَقَفَ عَلَيْهِ بِحُجُودِهِ، فَقَالَ لَهُ: أَخْبِرْنِي أَيُّهَا الشَّيْخُ لِأَيِّ شَيْءٍ تَقَلَّبُ هَذِهِ الْجَهَاغِمَ؟ قَالَ: لِأَعْرِفَ الشَّرِيفَ عَنْ الْوَضِيعِ فَمَا عَرَفْتُ، فَإِنِّي لِأُقَلِّبُهَا مُنْذُ عِشْرِينَ سَنَةً، فَانْطَلَقَ ذُو الْقَرْنَيْنِ وَ تَرَكَهُ، وَ قَالَ: مَا أَرَاكَ عَنَيْتَ بِهَذَا أَحَدًا غَيْرِي.

فَبَيْنَمَا هُوَ يَسِيرُ إِذْ وَقَعَ إِلَى الْأُمَّةِ الْعَالِمَةِ الَّذِينَ هُمْ مِنْ قَوْمِ مُوسَى الَّذِينَ «يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَ بِهِ يَعْدِلُونَ» فَوَجَدَ أُمَّةً مُقْسِطَةً عَادِلَةً يُقَسِّمُونَ بِالسُّوِيَّةِ، وَ يَحْكُمُونَ بِالْعَدْلِ، وَ

سپس به مرد دانشمندی گذشت که به ذوالقرنین گفت: به من خبر ده از دو چیزی که از اول آفرینش جهان برپاست و از دو چیزی که جاری است و از دو چیزی که مختلف است و از دو چیزی که مبعوض یکدیگرند. ذوالقرنین گفت: اما آن دو چیز بر پا آسمان و زمین است و آن دو چیز جاری خورشید و ماه است و آن دو چیز مختلف شب و روز است و آن دو شیء که مبعوض یکدیگرند موت و حیات است، آن مرد گفت: برو که تو دانشمندی!

ذوالقرنین به راه خود ادامه داد و در شهرها گردش می کرد تا آنکه به مردی رسید که جمجمه های مردگان را زیر و رو می کرد با لشکر خود نزد او ایستاد گفت: ای مرد! چرا این جمجمه ها را زیر و رو می کنی؟ گفت: برای آنکه شریف و وضع آنها را بشناسم و من بیست سال است که به چنین کاری مشغولم و هنوز نشناخته ام، ذوالقرنین به راه خود ادامه داد و او را به حال خودش وا گذاشت و گفت: گمان نمی کنم مقصود تو کسی غیر من باشد.

و در این میان که به راه خود می رفت ناگهان به امت دانشمندی رسید که از قوم موسی بودند کسانی که به حق هدایت می کردند و عدالت می ورزیدند. امتی

يَتَوَاسُونَ وَيَتَرَاحُونَ، حَاهُمْ وَاحِدَةً، وَكَلِمَتُهُمْ وَاحِدَةً، وَقُلُوبُهُمْ مَوْتَلِفَةٌ، وَطَرِيقَتُهُمْ مُسْتَقِيمَةٌ، وَسِيرَتُهُمْ جَمِيلَةٌ، وَقُبُورُ مَوْتَاهُمْ فِي أَفْنِيَّتِهِمْ وَعَلَىٰ أَبْوَابِ دُورِهِمْ وَبُيُوتِهِمْ، وَ لَيْسَ لِبُيُوتِهِمْ أَبْوَابٌ وَ لَيْسَ عَلَيْهِمْ أَمْرَاءٌ، وَ لَيْسَ بَيْنَهُمْ قُضَاةٌ، وَ لَيْسَ فِيهِمْ أَغْنِيَاءُ وَ لَا مُلُوكٌ وَ لَا أَشْرَافٌ، وَ لَا يَتَفَاوِثُونَ وَ لَا يَتَفَاضَلُونَ وَ لَا يَحْتَلِفُونَ وَ لَا يَتَنَازَعُونَ وَ لَا يَسْتَبْهِنُونَ وَ لَا يَفْتَنُونَ، وَ لَا تُصِيبُهُمُ الْآفَاتُ.

فَلَمَّا رَأَىٰ ذَلِكَ مِنْ أَمْرِهِمْ مَلِيًّا مِنْهُمْ عَجَبًا، فَقَالَ: أَيُّهَا الْقَوْمُ أَخْبِرُونِي خَبَرَ كُمْ فَإِنِّي قَدْ دُرْتُ الْأَرْضَ شَرْقَهَا وَ غَرْبَهَا، وَ بَرَّهَا وَ بَحْرَهَا، وَ سَهْلَهَا وَ جَبَلَهَا، وَ نُورَهَا وَ ظُلْمَتَهَا فَلَمْ أَلْقَ مِثْلَكُمْ^(۱)، فَأَخْبِرُونِي مَا بَالِ قُبُورِ مَوْتَاكُمْ عَلَىٰ أَفْنِيَّتِكُمْ وَ عَلَىٰ أَبْوَابِ بُيُوتِكُمْ؟ قَالُوا: فَعَلْنَا ذَلِكَ عَمْدًا لِيَلَّا نَنْسِيَ الْمَوْتَ، وَ لَا يَخْرُجَ ذِكْرُهُ مِنْ قُلُوبِنَا.

دادگر و عادل که به مساوات تقسیم می کردند و به عدالت حکم می نمودند و با یکدیگر مواسات و مهربانی می کردند، حال و گفتارشان یکی بود و دلهایشان به یکدیگر الفت داشت و طریقه آنها مستقیم و سیرتشان نیکو بود، قبرهای مردگان آنها در آستانه آنها و در خانه ها و اتاقهایشان بود، خانه هایشان در نداشت و امیران بر آنها حکومت نمی کردند و قاضی نداشتند و ثروتمندان و پادشاهان و اشراف در میان آنها نبود. تفاوت و برتری در زندگانی آنها وجود نداشت و با یکدیگر اختلاف و نزاع نمی کردند و یکدیگر را دشنام نمی دادند و نمی کشتند و آفات به آنها نمی رسید.

چون وضع آنها را چنین دید سر تا پا شکفت زده شد و گفت: ای قوم! حال خود را به من گزارش دهید که من شرق و غرب زمین را گشته ام و خشکیها و دریاها و دشتهها و کوهها و نور و ظلمت زمین را در نور دیده ام ولی به مانند شما ندیده ام، بگوئید: چرا قبر مردگان شما در آستانه بیوت شما و در خانه های شماست؟ گفتند: این کار را عمداً انجام می دهیم تا مرگ را فراموش نکنیم و یادش از قلوب ما خارج نشود.

۱ - فی بعض النسخ « فلم أر مثلكم ».

قال: فما بال بيوتكم ليس عليها أبواب؟ فقالوا: لأنه ليس فينا لئس ولا ظنين^(۱)،
 و ليس فينا إلا الأمين، قال: فما بالكم ليس عليكم أمراء؟ قالوا: لأننا لا نتظالم، قال:
 فما بالكم ليس بينكم حكام؟ قالوا: لأننا لا نختصم، قال: فما بالكم ليس فيكم ملوك؟
 قالوا: لأننا لا نتكاثر، قال: فما بالكم ليس فيكم أشراف؟ قالوا: لأننا لا نتنافس، قال:
 فما بالكم لا تتفاضلون ولا تتفاوتون، قالوا: من قبل أننا متواسون متراحمون، قال: فما
 بالكم لا تتنازعون ولا تختلفون؟ قالوا: من قبل ألفه قلوبنا وصلاح ذات بيننا، قال:
 فما بالكم لا تستبئون ولا تقتتلون؟ قالوا: من قبل أننا غلبنا طبائعنا بالعزم، و سئنا
 أنفسنا بالحلم، قال: فما بالكم كلمتكم واحدة و طريقتكم مستقيمة؟ قالوا: من قبل أننا لا
 نتكاذب و لا نتخادع، و لا يغتاب بعضنا بعضاً، قال: فأخبروني لم ليس فيكم مسكين و
 لا فقير؟ قالوا: من قبل أننا نقسم بالسوية، قال: فما بالكم ليس فيكم فظ و لا غليظ؟

گفت: چرا خانه های شما در ندارد؟ گفتند: برای آنکه در میان ما دزد و متهم
 نیست و همه امین هستند. گفت: چرا امیران در بین شما نیستند؟ گفتند: برای آنکه
 بر یکدیگر ظلم نمی کنیم. گفت: چرا حاکمان در بین شما نیستند؟ گفتند: برای آنکه
 ما با یکدیگر محاصمه و دشمنی نمی کنیم. گفت: چرا پادشاهان در بین شما نیستند؟
 گفتند: زیرا ما تکاثر نمی کنیم و افزون طلبی نداریم. گفت: برای چه در بین شما
 اشراف نیستند؟ گفتند: به دلیل آنکه در بین ما مناقشه و رقابت نیست گفت: چرا
 برتری و تفاوت در میان شما نیست؟ گفتند: از آن رو که با یکدیگر همدرد و
 مهربان هستیم. گفت: چرا با یکدیگر اختلاف و نزاع ندارید؟ گفتند: از آن رو که
 دلهای ما مهربان و روابط ما نیکوست. گفت: چرا یکدیگر را دشنام نمی دهید و
 نمی کشید؟ گفتند: از آن رو که بر طبایع خود با عزم پیروز شدیم و نفوس خود را
 با حلم رهبری کردیم. گفت: چگونه است که گفتارتان یکی و راهتان مستقیم
 است؟ گفتند: از آن رو که دروغ و فریب و بدگویی در میان ما نیست. گفت: به
 من بگوئید چرا در بین شما مسکین و فقیر وجود ندارد؟ گفتند: از آن رو که برابر و
 بالسویه تقسیم می کنیم. گفت: چرا در بین شما درشت خو و سخت دل وجود

قَالُوا: مِنْ قِبَلِ الدُّلِّ وَ التَّوَّاضِعِ، قَالَ: فَلِمَ جَعَلَكُمُ اللهُ أَطْوَلَ النَّاسِ أَعْمَاراً؟ قَالُوا: مِنْ قِبَلِ أَنَّا نَتَعَاطِي الْحَقَّ وَ نَحْكُمُ بِالْعَدْلِ، قَالَ: فَمَا بِالْكُفِّ لَا تُفْحَطُونَ؟ قَالُوا: مِنْ قِبَلِ أَنَّا لَا نَغْفُلُ عَنِ الْاِسْتِغْفَارِ، قَالَ: فَمَا بِالْكُفِّ لَا تَحْزَنُونَ؟ قَالُوا: مِنْ قِبَلِ أَنَّا وَطْنَا أَنْفُسَنَا عَلَى الْبَلَاءِ وَ حَرَضْنَا عَلَيْهِ فَعَزَّيْنَا أَنْفُسَنَا، قَالَ: فَمَا بِالْكُفِّ لَا تُصِيبُكُمُ الْآفَاتُ؟ قَالُوا: مِنْ قِبَلِ أَنَّا لَا نَتَوَكَّلُ عَلَى غَيْرِ اللهِ [جَلَّ جَلَالُهُ] وَ لَا نَسْتَمْطِرُ بِالْأَنْوَاءِ وَ النُّجُومِ، قَالَ: فَحَدِّثُونِي أَيُّهَا الْقَوْمُ أَهَكَذَا وَجَدْتُمْ آبَاءَكُمْ يَفْعَلُونَ؟ قَالُوا: وَجَدْنَا آبَاءَنَا يَرْحَمُونَ مَسْكِينَهُمْ، وَ يُؤَسُّونَ فَقِيرَهُمْ، وَ يَعْفُونَ عَمَّنْ ظَلَمَهُمْ، وَ يُحْسِنُونَ إِلَى مَنْ أَسَاءَ إِلَيْهِمْ، وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِمَسِيئَتِهِمْ، وَ يَصِلُونَ أَرْحَامَهُمْ، وَ يُؤَدُّونَ أَمَانَتِهِمْ، وَ يَصْدُقُونَ وَ لَا يَكْذِبُونَ، فَأَصْلَحَ اللهُ بِذَلِكَ أَمْرَهُمْ.

فَأَقَامَ عِنْدَهُمْ ذُو الْقَرْنَيْنِ حَتَّى قُبِضَ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهِمْ عُمُرٌ، وَ كَانَ قَدْ بَلَغَهُ السِّنُّ، وَ

ندارد؟ گفتند: به جهت فروتنی و تواضع. گفت: چرا خداوند طولانی ترین عمر مردمان را به شما داده است؟ گفتند: از آن رو که دادوستد ما به حق و داوری ما به عدل است. گفت: چرا دچار قحطی نمی شوید؟ گفتند: از آن رو که از استغفار غافل نیستیم. گفت: چرا محزون نیستید؟ گفتند: زیرا خود را آماده بلا کرده ایم و بر آن حریصیم و نفوس خود را تعزیت داده ایم. گفت: چرا به شما آفات نمی رسد؟ گفتند: از آن رو که به غیر خدا توکل نمی کنیم و از بروج و نجوم باران نمی طلبیم. گفت: ای قوم! بگوئید آیا پدرانتان هم چنین بودند؟ گفتند: آری پدرانمان به مساکین ترحم می کردند و غمخوار فقرا بودند و از کسی که به آنها ستم می کرد در می گذشتند و به کسی که به آنها بدی می کرد احسان می نمودند و برای گناهکاران خودشان استغفار می کردند و با خویشان خود در ارتباط بودند و امانات آنها را بازپس می دادند و راست می گفتند و از دروغ پرهیز می کردند و بدین سبب خداوند امورشان را اصلاح فرمود.

ذوالقرنین اقامت در میان آنان را برگزید تا آنکه وفات کرد و عمر چندانی هم در میان آنها نکرد، زیرا سن زیادی داشت و پیری هم به سراغ وی آمده بود

أَذْرَكَ الْكِبَرُ، وَكَانَ عِدَّةً مَسَارًا فِي الْبِلَادِ مِنْ يَوْمٍ بَعَثَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ إِلَى يَوْمٍ قَبَضَهُ اللَّهُ خَمْسِمِائَةَ عَامًا.

* (رَجَعْنَا إِلَى ذِكْرِ مَا رُوِيَ عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ) *

* (الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالنَّصِّ عَلَى ابْنِهِ الْقَائِمِ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

۲ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيُّ السَّمَرَقَنْدِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعِيَّاشِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْبَلْخِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ ^(۱) بْنُ هَارُونَ الدَّقَاقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قَاسِمِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَالِكِ الْأَسْتَرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي يَعْقُوبُ بْنُ مَنْقُوشٍ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى دُكَّانٍ فِي الدَّارِ، وَعَنْ يَمِينِهِ بَيْتٌ عَلَيْهِ سِتْرٌ مُسَبَّلٌ، فَقُلْتُ لَهُ: [يَا سَيِّدِي مَنْ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ؟] فَقَالَ: أَرْفَعِ السِّتْرَ، فَرَفَعْتُهُ فَخَرَجَ إِلَيْنَا غُلَامٌ خُمَاسِيٌّ لَهُ عَشْرُ أَوْ ثَمَانُ أَوْ نَحْوُ ذَلِكَ، وَاضِحَ الْجَبِينِ، أَبْيَضَ الْوَجْهِ، دُرِّي الْمَقْلَتَيْنِ، شَثْنُ الْكَفَّيْنِ، مَعْطُوفَ الرُّكْبَتَيْنِ، فِي خَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ، وَفِي رَأْسِهِ ذُوَابَةٌ، فَجَلَسَ عَلَيَّ فَخَذَّ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ قَالَ لِي: هَذَا صَاحِبُكُمْ، ثُمَّ وَثَبَ فَقَالَ

و مدت سیر او در بلاد از آن روز که خدای تعالی او را مبعوث فرمود تا آنگاه که وی را قبض روح کرد پانصد سال بود.

رجوع به روایات امام عسکری علیه السلام

درباره فرزندش صاحب الزمان علیه السلام

۲ - یعقوب بن منقوش گوید: وارد بر امام عسکری علیه السلام شدم و او بر مصطبه سرا (نیمکت سنگی) نشسته بود و سمت راستش اتاقی بود که بر در آن پرده‌ای آویزان بود، گفتم: سرورم! صاحب الامر کیست؟ فرمود: پرده را بردار، آن را بالا بردم و پسر بچه‌ای که حدود پنج و جب طول او بود و سنش هشت یا ده سال بود بیرون آمد با پیشانی نورانی و روئی سپید و چشمانی درخشان و کف دستی سطر و زانوائی برگشته، برگونه راستش خالی بود و بر سرش گیسوانی، آمد و بر زانوی پدرش امام عسکری علیه السلام نشست، آنگاه به من فرمود: این صاحب

۱ - فی بعض النسخ «علی بن الحسن».

له: يا بُنَيَّ ادْخُلْ إِلَى الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ، فَدَخَلَ الْبَيْتَ وَ أَنَا أَنْظَرُ إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا يَعْقُوبُ أَنْظِرْ مَنْ فِي الْبَيْتِ، فَدَخَلْتُ فَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا».

۳ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي مُوسَى ابْنُ جَعْفَرِ بْنِ وَهْبِ الْبَغْدَادِيِّ أَنَّهُ خَرَجَ مِنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام تَوَقِيعُ: «زَعَمُوا أَنَّهُمْ يُرِيدُونَ قَتْلِي لِيَقْطَعُوا هَذَا النَّسْلَ وَقَدْ كَذَّبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ قَوْلَهُمْ وَالْحَمْدُ لِلَّهِ».

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامٍ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلَانُ الرَّازِيُّ قَالَ: أَخْبَرَنِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ لَمَّا حَمَلَتْ جَارِيَةُ أَبِي - مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَ: «سَتَحْمِلِينَ ذَكَرًا وَاسْمُهُ مُحَمَّدٌ وَهُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِي».

۵ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبِ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ ابْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ كَثُومٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ - أَحْمَدَ الرَّازِيُّ قَالَ: «خَرَجَ بَعْضُ إِخْوَانِي مِنْ أَهْلِ الرَّيِّ مُرْتَادًا بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَبَيْنَمَا هُوَ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ مَغْمُومًا مُتَّفَكِّرًا فِيمَا خَرَجَ لَهُ يَبْحَثُ حَصَا الْمَسْجِدِ بِيَدِهِ،

شماست، سپس آن فرزند از جا برجست و امام بدو گفت: فرزندم! به درون خانه برو تا وقت معلوم بیاید و او به داخل خانه رفت و من او را نگریدم، سپس فرمود: ای یعقوب! بنگر که در آن خانه کیست؟ من داخل خانه شدم اما کسی را ندیدم!

۳ - موسی بغدادی گوید: از امام عسکری علیه السلام توقیعی صادر شد که در آن نوشته بود: پنداشتند که می توانند مرا بکشند تا این نسل منقطع شود و خدای تعالی گفتار آنها را باطل کرد و الحمد لله.

۴ - علان رازی گوید: یکی از اصحاب به من خبر داد که چون جاریه امام عسکری علیه السلام باردار شد به او فرمود: تو حامل پسری هستی که نامش محمد است و او قائم پس از من می باشد.

۵ - علی بن احمد رازی گوید: یکی از برادران من از اهل ری پس از درگذشت امام عسکری علیه السلام در طلب امام بر آمده بود و در این میان که در مسجد کوفه اندوهگین نشسته بود و در مقصد خود اندیشه می نمود، با دست ریگهای مسجد را کاوش می کرد و ناگاه ریگی به دستش رسید که روی آن

فَظَهَرَتْ لَهُ حَصَاةٌ فِيهَا مَكْتُوبٌ «مُحَمَّدٌ» قَالَ الرَّجُلُ: فَتَنَظَرْتُ إِلَى الْحَصَاةِ فَإِذَا فِيهَا كِتَابَةٌ ثَابِتَةٌ^(۱) مَخْلُوقَةٌ غَيْرُ مَنقُوشَةٍ».

۶ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكِ الْفَزَارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَدَائِنِيِّ، عَنْ أَبِي غَانِمٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: فِي سَنَةِ مِائَتَيْنِ وَ سِتِّينَ تَفَتَّرِقُ شِيعَتِي». فِيهَا قُبُصٌ أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ تَفَرَّقَتِ الشُّيْعَةُ وَ أَنْصَارُهُ، فَمِنْهُمْ مَنْ انْتَمَى إِلَى جَعْفَرٍ، وَ مِنْهُمْ مَنْ تَأَهُ، وَ [مِنْهُمْ مَنْ] شَكَّ، وَ مِنْهُمْ مَنْ وَقَفَ عَلَى تَحْيُرِهِ، وَ مِنْهُمْ مَنْ ثَبَتَ عَلَى دِينِهِ بِتَوْفِيقِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ».

۷ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرْقَنْدِيُّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعِيَّاشِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ كَثُومٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ الرَّازِيِّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ سَعْدٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَمْ يُخْرِجْنِي مِنَ الدُّنْيَا حَتَّى أَرَانِي الْخَلْفَ مِنْ بَعْدِي، أَشَبَّهَ النَّاسَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خَلْقًا وَ خُلُقًا، يَحْفَظُهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى فِي غَيْبَتِهِ،

نوشته شده بود «محمد» آن مرد گوید: در آن ریگ نگریستم نوشته ای ثابت و حک شده بود و نه آنکه با مرکب بر آن نوشته باشند.

۶ - ابو غانم گوید: از امام عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: در سال دو بیست و شصت پیروانم فرقه فرقه می شوند. و در آن سال امام عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ رحلت فرمود و پیروان و یاورانش متفرق شدند، دسته ای خود را منتسب به جعفر (پسر امام دهم) کردند و دسته ای سرگردان شدند و دسته ای به شک افتادند و دسته ای در حالت تحیر ایستادند و دسته ای دیگر به توفیق خدای تعالی بر دین خود ثابت ماندند.

۷ - احمد بن اسحاق گوید: از امام عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: سپاس از آن خدایی است که مرا از دنیا نبرد تا آنکه جانشین مرا به من نشان داد، او از نظر آفرینش و اخلاق شبیه ترین مردم به رسول خداست. خدای تعالی او را در

۱ - فی بعض النسخ «ناتئة» و نتأ ینتؤ نثوء أخرج من موضعه. و تنفخ و بعضو ورم فهو ناتی».

ثُمَّ يُظْهِرُهُ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا وَ قِسْطًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا».

۸- حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ جَعْفَرِ بْنِ وَهَبِ الْبَغْدَادِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عليه السلام يَقُولُ: «كَأَنِّي بِكُمْ وَ قَدْ اخْتَلَفْتُمْ بَعْدِي فِي الْخَلْفِ مِنِّي، أَمَا إِنَّ الْمُقَرَّبَ بِالْأُمَّةِ بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله الْمُنْكَرَ لَوْلَدِي كَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِيعِ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ ثُمَّ أَنْكَرَ نُبُوَّةَ رَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وَ الْمُنْكَرَ لِرَسُولِ اللَّهِ صلى الله عليه وآله كَمَنْ أَنْكَرَ جَمِيعَ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ لِأَنَّ طَاعَةَ آخِرِنَا كَطَاعَةَ أَوَّلِنَا، وَ الْمُنْكَرُ لِآخِرِنَا كَالْمُنْكَرِ لِأَوَّلِنَا. أَمَا إِنَّ لَوْلَدِي غَيْبَةً يَرْتَابُ فِيهَا النَّاسُ إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ».

۹- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ بْنُ هَمَّامٍ قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعُمَرِيَّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبِي يَقُولُ: «سُئِلَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام وَ أَنَا عِنْدَهُ عَنِ الْخَبَرِ الَّذِي رُوِيَ عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام: «أَنَّ الْأَرْضَ لَا

غیبتش حفظ فرماید سپس او را آشکار کند و او زمین را پر از عدل و داد فرماید همچنان که مملو از جور و ستم شده باشد.

۸- موسی بغدادی گوید: از امام عسکری علیه السلام شنیدم که می فرمود: گویا شما را می بینم که پس از من درباره جانشین من اختلاف می کنید، آگاه باشید که هر کس مقرَّب به ائمه بعد از رسول خدا باشد اما منکر فرزندانم شود مانند کسی است که به همه انبیاء الهی و رسولانش اقرار داشته باشد اما نبوت رسول اکرم را انکار کند و منکر رسول خدا مانند کسی است که جمیع انبیاء الهی را انکار کند، زیرا اطاعت از آخر ما مانند اطاعت از اول ماست و منکر آخر ما مانند منکر اول ماست. آگاه باشید که برای فرزندانم غیبتی است که مردم در آن شک کنند مگر کسی که خدای تعالی وی را حفظ فرماید.

۹- ابوعلی بن همّام گوید: از محمد بن عثمان عمری - قدس الله روحه - شنیدم که می گفت: از پدرم شنیدم که می گفت: من نزد امام عسکری علیه السلام بودم که از آن حضرت از خبری که از پدران بزرگوارش روایت شده است پرسش کردند که زمین از حجّت الهی بر خلائق تا روز قیامت خالی نمی ماند و کسی که بمیرد و امام

تَخْلُو مِنْ حُجَّةِ اللَّهِ عَلَى خَاقِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ أَنَّ مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْ إِمَامَ زَمَانِهِ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ هَذَا حَقٌّ كَمَا أَنَّ النَّهَارَ حَقٌّ، فَقِيلَ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنْ الْحُجَّةُ وَالْإِمَامُ بَعْدَكَ؟ فَقَالَ: ابْنِي مُحَمَّدٌ، هُوَ الْإِمَامُ وَالْحُجَّةُ بَعْدِي، مَنْ مَاتَ وَلَمْ يَعْرِفْهُ مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً. أَمَا إِنَّ لَهُ غَيْبَةً يَحَارُ فِيهَا الْجَاهِلُونَ، وَ يُهْلِكُ فِيهَا الْمُبْطِلُونَ، وَ يَكْذِبُ فِيهَا الْوَقَّاتُونَ، ثُمَّ يَخْرُجُ فَكَأَنِّي أَنْظِرُ إِلَى الْأَعْلَامِ الْبَيْضِ تَخْفُقُ فَوْقَ رَأْسِهِ بِسَجْفِ الْكُوفَةِ».

﴿ باب ۳۹ ﴾

﴿ فِيمَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ﴾ *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ مُسْكَانَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: مَنْ أَنْكَرَ وَاحِدًا مِنَ الْأَحْيَاءِ فَقَدْ أَنْكَرَ الْأَمْوَاتَ».

۲ - وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ - الْحَسَنِ الصَّفَّارِ؛ وَ الْحَسَنِ بْنِ مَتَيْلِ الدَّقَّاقِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْحِمَيْرِيِّ جَمِيعًا قَالُوا:

زمانش را نشناسد به مرگ جاهلیت در گذشته است. فرمود: این حق است همچنان که روز روشن حق است. گفتند: ای فرزند رسول خدا حجت و امام پس از شما کیست؟ فرمود: فرزندم محمد، او امام و حجت پس از من است، کسی که بمیرد و او را نشناسد به مرگ جاهلیت در گذشته است، آگاه باشید که برای او غیبتی است که نادانان در آن سرگردان شوند و مبطلان در آن هلاک گردند و کسانی که برای آن وقت معین کنند دروغ گویند، سپس خروج می کند و گویا به پرچمهای سپیدی می نگریم که بر بالای سر او در نجف کوفه در اهتزاز است.

باب ۳۹

کسانی که منکر قائم یا فرد دوازدهمین ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ شوند

۱ - ابن مُسْكَانَ از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: کسی که یکی از زندگان را انکار کند مانند کسی است که اموات را انکار کرده باشد.

۲ - روایت فوق به سندهای دیگر نیز از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت شده است.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ؛ وَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ هَاشِمٍ جَمِيعاً، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ؛ وَ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى جَمِيعاً، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُسْكَانَ، عَنْ أَبِي - عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: مَنْ أَنْكَرَ وَاحِداً مِنَ الْأَحْيَاءِ فَقَدْ أَنْكَرَ الْأَمْوَاتَ».

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مِهْرَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ «قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي - عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَنْ عَرَفَ الْأُمَّةَ وَ لَمْ يَعْرِفِ الْإِمَامَ الَّذِي فِي زَمَانِهِ أَمْؤِمِنْ هُوَ؟ قَالَ: لَا، قُلْتُ: أَمْسَلِمٌ هُوَ؟ قَالَ: نَعَمْ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - عليه السلام - : الْإِسْلَامُ هُوَ إِقْرَارُ بِالشَّهَادَتَيْنِ، وَ هُوَ الَّذِي بِهِ تُحْتَمَنُ الدِّمَاءُ وَ الْأَمْوَالُ، وَ الثَّوَابُ عَلَى الْإِيمَانِ، وَ قَالَ النَّبِيُّ صلی الله علیه و آله و سلم: «مَنْ شَهِدَ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ فَقَدْ حَقَّنَ مَالَهُ وَ دَمَهُ إِلَّا بِحَقِّهَا، وَ حِسَابُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ».

۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ زِيَادِ الْأَدَمِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ الْعَبْدِيِّ، عَنْ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَنْ أَقْرَبَ بِالْأُمَّةِ مِنْ آبَائِي وَ وُلْدِي، وَ جَحَدَ الْمُهَدِّيِّ مِنْ وُلْدِي كَانَ كَمَنْ أَقْرَبَ بِجَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَ جَحَدَ مُحَمَّدًا صلی الله علیه و آله و سلم».

۳ - ابان بن تغلب گوید: به امام صادق عليه السلام گفتم: کسی که ائمه را بشناسد ولی امام زمانش را نشناسد آیا او مؤمن است؟ فرمود: خیر، گفتم: آیا او مسلمان است؟ فرمود: آری.

مصنّف این کتاب عليه السلام گوید: اسلام عبارت از اقرار شهادتین است و آن همان است که خونها و ماها بدان محفوظ ماند، اما ثواب و پاداش به واسطه داشتن ایمان است و پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است: هر که گواهی دهد به لا اله الا الله و محمد رسول الله مال و خونش محفوظ است مگر به واسطه حقوق آن دو، و حساب او با خدای تعالی است.

۴ - ابن ابی یعفر گوید: امام صادق عليه السلام فرمود: کسی که به ائمه از پدران و فرزندانم اقرار کند اما مهدی از فرزندانم را انکار نماید مانند کسی است که به جمیع

فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي: وَمَنِ الْمَهْدِيِّ مِنْ وُلْدِكَ؟ قَالَ: الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ، يَغِيبُ عَنْهُمْ شَخْصُهُ وَلَا يَحِلُّ لَهُمْ تَسْمِيَّتُهُ».

۵ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ مِهْرَانَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ «قَالَ: مَنْ أَقَرَّ بِجَمِيعِ الْأَئِمَّةِ، وَجَحَدَ الْمَهْدِيَّ كَانَ كَمَنْ أَقَرَّ بِجَمِيعِ الْأَنْبِيَاءِ وَجَحَدَ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نُبُوَّتَهُ، فَقِيلَ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ فَمَنِ الْمَهْدِيُّ مِنْ وُلْدِكَ؟ قَالَ: الْخَامِسُ مِنْ وُلْدِ السَّابِعِ، يَغِيبُ عَنْكُمْ شَخْصُهُ وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ تَسْمِيَّتُهُ».

۶ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وَاسِ النَّيْسَابُورِيِّ الْعَطَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيِّ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: الْقَائِمُ مِنْ وُلْدِي اسْمُهُ اسْمِي، وَكُنْيَتُهُ كُنْيَتِي، وَشِمَائِلُهُ شِمَائِلِي، وَسُنَّتُهُ سُنَّتِي، يُقِيمُ النَّاسَ عَلَى مِلَّتِي وَشَرِيعَتِي، وَيَدْعُوهُمْ إِلَى كِتَابِ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ، مَنْ أَطَاعَهُ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ عَصَاهُ

انبیاء اقرار کند اما محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را انکار نماید، گفتم: سرورم! مهدی از فرزندان شما کیست؟ فرمود: پنجمین امام از فرزندان امام هفتم که شخص او از دیدگان مردم نهان شود و نام بردنش روا نباشد.

۵ - صفوان بن مهران از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: کسی که به جمیع ائمه اقرار کند اما مهدی را انکار نماید مانند کسی است که به جمیع انبیاء اقرار کند اما نبوت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را انکار نماید. بدو گفتند: ای فرزند رسول خدا! مهدی از فرزندان شما کیست؟ فرمود: پنجمین امام از فرزندان امام هفتم که شخص او از دیدگان مردم نهان شود و نام بردنش روا نباشد.

۶ - هشام بن سالم از امام صادق و او از پدرش و او از جدش و او از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ روایت کند که فرمود: قائم از فرزندان من است نامش نام من و کنیه اش کنیه من است، شمائل او شمائل من و روش او روش من می باشد و مردم را بر آئین و دینم بدارد و آنها را به کتاب پروردگارم فراخواند، کسی که او را

فَقَدْ عَصَانِي، وَمَنْ أَنْكَرَهُ فِي غَيْبَتِهِ فَقَدْ أَنْكَرَنِي، وَمَنْ كَذَّبَهُ فَقَدْ كَذَّبَنِي، وَمَنْ صَدَّقَهُ فَقَدْ صَدَّقَنِي، إِلَى اللَّهِ أَشْكُو الْمُكَذِّبِينَ لِي فِي أَمْرِهِ، وَالْجَاهِدِينَ لِقَوْلِي فِي شَأْنِهِ، وَالْمُضِلِّينَ لِأُمَّتِي عَنْ طَرِيقَتِهِ؛ وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ.

۷- حَدَّثَنَا أَبِي - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي لَيْلَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عليه السلام - فِي حَدِيثٍ طَوِيلٍ - يَقُولُ فِي آخِرِهِ: «كَيْفَ يَهْتَدِي مَنْ لَمْ يُبْصِرْ؟ وَكَيْفَ يُبْصِرُ مَنْ لَمْ يُنْذَرْ؟ اتَّبِعُوا قَوْلَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَقْرُوا بِمَا نَزَلَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَاتَّبِعُوا آثَارَ الْهُدَى فَإِنَّهَا عَلَامَاتُ الْأَمَانَةِ وَالثَّقَى، وَاعْلَمُوا أَنَّهُ لَوْ أَنْكَرَ رَجُلٌ عَيْسَى بْنَ مَرْيَمَ عليه السلام وَأَقْرَبَ مِنْ سِوَاهُ مِنَ الرُّسُلِ عليهم السلام لَمْ يُؤْمِنْ، اتَّصِدُوا الطَّرِيقَ بِالتَّمَّاسِ الْمَنَارِ، وَالتَّمَسُوا مِنْ وَرَاءِ الْحُجُبِ الْآثَارَ تَسْتَكْمِلُوا أَمْرَ دِينِكُمْ، وَتُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ».

اطاعت کند مرا اطاعت کرده است و کسی که او را نافرمانی کند مرا نافرمانی کرده است و کسی که او را در دوران غیبتش انکار نماید مرا انکار نموده است و کسی که او را تکذیب کند مرا تکذیب کرده است و کسی که او را تصدیق نماید مرا تصدیق نموده است، از کسانی که گفتار مرا درباره او انکار و تکذیب می کنند و از کسانی از ائمتهم که مردم را از طریقه او گمراه می سازند به خداوند شکایت می برم و سَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ.

۷- ابولیلی از امام صادق عليه السلام حدیثی طولانی روایت کند که در پایان آن فرموده است: کسی که بصیرت نداشته باشد چگونه هدایت شود؟ و کسی که ترسانیده نشود چگونه بصیرت یابد؟ از کلام رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پیروی کنید و بر آنچه که از جانب خدای تعالی فرود آمده است اقرار نمائید و از آثار هدایت تبعیت کنید که آن نشانه های امانت و تقوا است و بدانید که اگر کسی عیسی بن مریم عليه السلام را انکار کند و به سایر پیامبران اقرار نماید ایمان نیاورده است، راه را به واسطه مناره ها بجوئید و از ورای پرده ها آثار را طلب کنید تا امر دینتان را کامل نموده و به پروردگارتان ایمان آورده باشید.

۸ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادٍ بْنُ جَعْفَرٍ الْهَمْدَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - هَاشِمٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ ، عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ - مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ « قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : مَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ مِنْ وُلْدِي فَقَدْ أَنْكَرَنِي » .

۹ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ : حَدَّثَنَا أَبِي ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ - مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُوسَى الْحَنْشَابِيِّ - عَنْ غَيْرِ وَاحِدٍ - عَنْ مَرْوَانَ بْنِ مُسْلِمٍ « قَالَ . قَالَ الصَّادِقُ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ : الْإِمَامُ عَلِمَ فِيمَا بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَبَيْنَ خَلْقِهِ ، فَمَنْ عَرَفَهُ كَانَ مُؤْمِنًا ، وَمَنْ أَنْكَرَهُ كَانَ كَافِرًا » .

۱۰ - حَدَّثَنَا أَبِي ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَالٍ ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَرْوَانَ ، عَنِ الْفُضَيْلِ بْنِ يَسَارٍ ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ « قَالَ : مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً ، وَ لَا يُعْذَرُ النَّاسُ حَتَّى يَعْرِفُوا إِمَامَهُمْ » .

۱۱ - حَدَّثَنَا أَبِي ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالُوا : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ جَمِيعًا ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ - عَيْسَى ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْبُوبٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْمُكَارِيِّ ، عَنْ عَمَّارٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ « قَالَ : سَمِعْتُهُ يَقُولُ : مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً كُفْرًا وَ شُرْكًَا وَ ضَلَالَةً » .

۸ - غیاث بن ابراهیم از امام صادق علیه السلام و او از پدر و اجدادش روایت کند که رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: کسی که قائم از فرزندان مرا انکار کند مرا انکار کرده است.

۹ - مروان بن مسلم گوید امام صادق علیه السلام فرمود: امام نشانه بین خدای تعالی و خلقش می باشد، کسی که او را بشناسد مؤمن و کسی که او را انکار نماید کافر است.

۱۰ - فضیل بن یسار از امام باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: کسی که بمیرد و امامی نداشته باشد به مرگ جاهلیت مرده است و مردم اگر امامشان را نشناسند معذور نخواهند بود.

۱۱ - عمار گوید از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: کسی که بمیرد و

۱۲ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ عليه السلام . قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ آبَائِهِ عليهم السلام «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَنْكَرَ الْقَائِمَ مِنْ وُلْدِي فِي زَمَانِ غَيْبَتِهِ [فَأَسْمَاءَاتٍ مَيْتَةٌ جَاهِلِيَّةٌ].»

۱۳ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيُّ عليه السلام . قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عِمْرَانُ عَنْ مُحَمَّدٍ (۱) ابْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُضَيْلِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا، عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ - جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَبِيهِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ أَبِيهِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ أَنْتَ وَالْأُمَّةُ مِنْ وُلْدِكَ بَعْدِي حُجَجُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى خَلْقِهِ، وَأَعْلَامُهُ فِي بَرِيَّتِهِ، مَنْ أَنْكَرَ وَاحِدًا مِنْكُمْ فَقَدْ أَنْكَرَنِي، وَمَنْ عَصَى وَاحِدًا مِنْكُمْ فَقَدْ عَصَانِي، وَمَنْ جَفَا وَاحِدًا مِنْكُمْ فَقَدْ جَفَانِي، وَمَنْ وَصَلَكُمْ فَقَدْ وَصَلَنِي وَمَنْ أَطَاعَكُمْ فَقَدْ أَطَاعَنِي، وَمَنْ وَالَاكُمْ

امامی نداشته باشد به مرگ کفر جاهلی و شرک و ضلالت مرده است.

۱۲ - غیاث بن ابراهیم از امام صادق علیه السلام و او از پدر و اجدادش از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روایت کند که فرمود: کسی که قائم از فرزندان مرا در زمان غیبتش انکار کند به مرگ جاهلی مرده است.

۱۳ - محمد بن فضیل از امام رضا علیه السلام و او از پدرانش روایت کند که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: ای علی! پس از من تو و ائمه از فرزندان تو حجتهای الهی بر خلائق و اعلام او بر مردمان هستید، کسی که یکی از شما را انکار نماید مرا انکار نموده است و کسی که یکی از شما را نافرمانی کند مرا نافرمانی کرده است و کسی که بر یکی از شما جفا نماید بر من جفا نموده است و هر که به شما پیوندد به من پیوسته است و هر که از شما اطاعت کند از من اطاعت کرده است و هر کس با شما

۱ - فی بعض النسخ «عن محمد بن علی قال: حدثنی عمران بن محمد». و هو عمران بن موسی الزبیتونی الأشعری. و أما راویه علی بن محمد فلهذا علی بن محمد بن مروان، و هو مهمل.

فَقَدْ وَالْأَنِي، وَمَنْ عَادَاكُمْ فَقَدْ عَادَانِي لِأَنَّكُمْ مِنِّي، خُلِقْتُمْ مِنْ طِينَتِي وَ أَنَا مِنْكُمْ».

۱۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا حَمْرَةُ بْنُ الْقَاسِمِ الْعَلَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْفَارِسِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قُدَامَةَ التَّرْمُذِيُّ، عَنْ أَبِي - الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «قَالَ: مَنْ شَكَّ فِي أَرْبَعَةٍ فَقَدْ كَفَرَ بِجَمِيعِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى؛ أَحَدُهَا: مَعْرِفَةُ الْإِمَامِ فِي كُلِّ زَمَانٍ وَ أَوَانٍ بِشَخْصِهِ وَ نَعْتِهِ».

۱۵ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ - عَبْدِ اللَّهِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْخَمِيرِيِّ جَمِيعاً، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى؛ وَ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ؛ وَ إِبْرَاهِيمَ بْنَ هَاشِمٍ جَمِيعاً، عَنْ حَمَادِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عُمَرَ بْنِ أُذَيْنَةَ، عَنْ أَبَانَ بْنِ أَبِي عِيَّاشٍ، عَنْ سُلَيْمِ بْنِ قَيْسِ الْهَلَالِيِّ أَنَّهُ سَمِعَ مِنْ سَلْمَانَ وَ مِنْ أَبِي ذَرٍّ وَ مِنَ الْمُقَدَّادِ حَدِيثاً عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً» ثُمَّ عَرَضَهُ عَلَى جَابِرٍ وَ ابْنِ عَبَّاسٍ فَقَالَا: صَدَقُوا وَ بَرُّوا، وَ قَدْ شَهِدْنَا ذَلِكَ وَ سَمِعْنَا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ، وَ إِنَّ سَلْمَانَ قَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ: مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، مَنْ هَذَا الْإِمَامُ؟ قَالَ: مِنْ أَوْصِيَائِي يَا سَلْمَانُ، فَمَنْ مَاتَ مِنْ أُمَّتِي وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مِنْهُمْ يَعْرِفُهُ

دوستی یا دشمنی نماید با من دوستی و دشمنی نموده است، زیرا شما از من هستید و از گل من سرشته شده اید و من نیز از شمایم.

۱۴ - عبدالله بن قدامه گوید امام کاظم عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: کسی که در چهار چیز شک کند به جمیع کتابهای خدای تعالی کافر شده است یکی از آنها معرفت امام است که در هر عصر و زمانی بایستی او را به شخص و صفاتش بشناسد.

۱۵ - سلیم بن قیس هلالی از سلمان و ابوذر و مقداد حدیثی را شنیده است که پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ فرموده است: کسی که بمیرد و برای او امامی نباشد به مرگ جاهلی مرده است. سپس آن حدیث را به جابر و ابن عباس عرضه کرده است و آنها گفته اند: راست گفته اند و نیکی کرده اند، ما هم بر آن گواهییم و آن را از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ شنیده ایم و به دنبال آن سلمان گفته است: ای رسول خدا شما فرمودید: مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، این امام کیست؟ فرمود: ای سلمان! او از اوصیای من است، کسی که از امت من بمیرد و امامی از ایشان

فَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، فَإِنْ جَهَلَهُ وَ عَادَاهُ فَهُوَ مُشْرِكٌ، وَإِنْ جَهَلَهُ وَ لَمْ يُعَادِهِ وَ لَمْ يُوَالِ لَهُ عَدُوًّا فَهُوَ جَاهِلٌ وَ لَيْسَ بِمُشْرِكٍ».

﴿ بَاب ۴۰ ﴾

*(ما رُوِيَ فِي أَنَّ الْإِمَامَةَ لَا تَجْتَمِعُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ) *

*(الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ) *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ جَمِيعًا، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ ثَوْبَرِ بْنِ أَبِي فَاخْتَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: لَا تَكُونُ الْإِمَامَةُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَبَدًا، إِنَّهَا جَرَتْ مِنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام كَمَا قَالَ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ: «وَ أُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ»^(۱)، وَ لَا تَكُونُ بَعْدَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ إِلَّا فِي الْأَعْقَابِ وَ الْأَعْقَابِ الْأَعْقَابِ».

نداشته باشد و او را نشناسد، به مرگ جاهلی مرده است، و اگر به او نادان باشد و با او دشمنی ورزد مشرک است و اگر به او نادان باشد اما با او دشمنی نورزد و با دشمن او دوستی نکند چنین کسی نادان است اما مشرک نیست.

باب ۴۰

پس از امام حسن و امام حسین علیهما السلام

امامت در دو برادر نباشد

۱ - حسین بن ثوبیر از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: هرگز امامت پس از امام حسن و امام حسین علیهما السلام در دو برادر نباشد، امامت از امام سجاده عليه السلام بدینسان جاری شد، چنانکه خدای تعالی فرمود: «وَ أُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ». و امامت پس از امام سجاده عليه السلام در فرزندان و فرزندان فرزندان جاری است.

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عَبِيدٍ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ الْفَارِسِيِّ، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ جَعْفَرِ الْجَعْفَرِيِّ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: لَا تَجْتَمِعُ الْإِمَامَةُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، إِنَّمَا تَجْرِي فِي الْأَعْقَابِ وَالْأَعْقَابِ الْأَعْقَابِ».

۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدِيُّ آبَادِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ - يَعْقُوبَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: أَبِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَجْعَلَهَا (يَعْنِي الْإِمَامَةَ) فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ».

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانٍ، عَنْ أَبِي سَلَامٍ، عَنْ سَوْرَةَ بْنِ - كُثَيْبٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي تَوَلَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ» إِنَّمَا فِي الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، تَنْتَقِلُ مِنْ وَلَدٍ إِلَى وَلَدٍ، لَا تَرْجِعُ إِلَى أَخٍ وَلَا أَعَمٍّ.

۵ - حَدَّثَنَا أَبِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ جَمِيعاً، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ، [عَنْ أَبِيهِ] عَنْ عَبِيدِ - الْحَمِيدِ بْنِ نَضْرِ، عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: لَا تَكُونُ الْإِمَامَةُ فِي

۲ - حماد بن عیسی از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: پس از امام حسن و امام حسین عَلَيْهِمَا السَّلَامُ امامت در دو برادر نباشد و آن در فرزندان و فرزندان فرزندان جاری است.

۳ - یونس بن یعقوب از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: خدای تعالی آیا دارد که پس از امام حسن و امام حسین عَلَيْهِمَا السَّلَامُ امامت را در دو برادر قرار دهد.

۴ - ابوبصیر از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ در تفسیر این سخن خدای تعالی: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ» روایت کند که فرمود: این آیه درباره امام حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ است که امامت در فرزندان او از فرزندی به فرزند دیگر منتقل می شود و به برادر و عمو بر نمی گردد.

۵ - ابواسماعیل از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: هرگز پس از امام

أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَبَدًا، إِنَّمَا هِيَ فِي الْأَعْقَابِ وَالْأَعْقَابِ الْأَعْقَابِ» .
 ۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدِيُّ
 آبَادِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ غَيْرِ
 وَاحِدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: لَمَّا وَلَدَتْ فَاطِمَةُ عليها السلام الْحُسَيْنَ عليه السلام
 أَخْبَرَهَا أَبُوهَا صلی الله علیه و آله و سلم أَنْ أُمَّتَهُ سَتَقْتُلُهُ مِنْ بَعْدِهِ، قَالَتْ: وَلَا حَاجَةَ لِي فِيهِ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ
 عَزَّ وَجَلَّ قَدْ أَخْبَرَنِي أَنْ يَجْعَلَ الْأُمَّةَ مِنْ وُلْدِهِ، قَالَتْ: قَدْ رَضِيتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ» .

۷ - حَدَّثَنَا أَبِي - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ
 جَمِيعًا، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدِ جَمِيعًا، عَنْ
 عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي نُجْرَانَ، عَنْ عَيْسَى بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْعَلَوِيِّ الْعُمَرِيِّ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ جَعْفَرِ
 ابْنِ مُحَمَّدِ الصَّادِقِ عليه السلام «قَالَ: قُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ إِنْ كَانَ كَوْنٌ - وَ لَا أَرَانِي اللَّهَ
 يَوْمَكَ - فِيمَنْ أَنْتُمْ؟ قَالَ: فَأَوْمَأَ إِلَى مُوسَى عليه السلام، قُلْتُ: فَإِنْ مَضَى مُوسَى عليه السلام فِيمَنْ
 أَنْتُمْ؟ قَالَ: بِوَلْدِهِ، قُلْتُ: فَإِنْ مَضَى وَلَدُهُ وَ تَرَكَ أَخًا كَبِيرًا وَ ابْنًا صَغِيرًا فِيمَنْ أَنْتُمْ؟ قَالَ:

حسن و امام حسین علیهما السلام امامت در دو برادر نباشد، بلکه آن در فرزندان و
 فرزندان فرزندان جاری است.

۶ - ابوبصیر از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: چون فاطمه عليها السلام
 حسین عليه السلام را به دنیا آورد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم به او خبر داد که اُمّتش بعد از وی
 حسین را خواهند کشت. فاطمه گفت: مرا به وی نیازی نیست. رسول
 خدا صلی الله علیه و آله و سلم فرمود: خدای تعالی به من خبر داده است که اُمّه را در فرزندان وی
 قرار داده است. فاطمه گفت: اکنون خوشنود شدم.

۷ - عیسی بن عبدالله گوید به امام صادق عليه السلام گفتم: فدای شما گردم، اگر پیش
 آمدی کرد - و خدا روز مرگ شما را به من نماید - چه کسی را امام بدانم؟ گوید: به
 موسی عليه السلام اشاره کرد، گفتم اگر موسی عليه السلام درگذشت چه کسی را امام بدانم؟
 فرمود: به فرزندش، گفتم: اگر فرزندش درگذشت و برادری کبیر و فرزندى
 صغیر بجای گذاشت، کدام را امام بدانم؟ فرمود: به فرزندش و پس از او نیز
 همیشه چنین خواهد بود. گفتم: اگر او و مکان او را نشناسم چه کنم؟ فرمود:

بِوَلَدِهِ، ثُمَّ هَكَذَا أَبَدًا، قُلْتُ: فَإِنْ أَنَا لَمْ أَعْرِفْهُ وَلَمْ أَعْرِفْ مَوْضِعَهُ فَمَا أَصْنَعُ؟ قَالَ: تَقُولُ: «اللَّهُمَّ إِنِّي أَتَوَلِّي مَنْ بَقِيَ مِنْ حُجَجِكَ مِنْ وُلْدِ الْإِمَامِ الْمَاضِي» فَإِنَّ ذَلِكَ يُجْزِيكَ».

۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَمَّا أَنْ حَمَلَتْ فَاطِمَةُ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَهَبَ لَكَ غُلَامًا اسْمُهُ الْحُسَيْنُ، تَقْتُلُهُ أُمَّتِي، قَالَتْ: فَلَا حَاجَةَ لِي فِيهِ، فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ وَعَدَنِي فِيهِ عِدَّةً، قَالَتْ: وَمَا وَعَدَكَ؟ قَالَ: وَعَدَنِي أَنْ يَجْعَلَ الْإِمَامَةَ مِنْ بَعْدِهِ فِي وُلْدِهِ، فَقَالَتْ: رَضِيْتُ».

۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: أَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ هَمْدَانَ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَالٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ «قَالَ: قُلْتُ لِلصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْحَسَنُ أَفْضَلُ أَمْ الْحُسَيْنُ؟ فَقَالَ: الْحَسَنُ أَفْضَلُ مِنَ الْحُسَيْنِ. [قَالَ:] قُلْتُ: فَكَيْفَ صَارَتْ الْإِمَامَةُ مِنْ بَعْدِ الْحُسَيْنِ فِي عَقِبِهِ دُونَ وُلْدِ الْحُسَيْنِ؟ فَقَالَ: إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى أَحَبُّ أَنْ يَجْعَلَ سُنَّةَ مُوسَى وَهَارُونَ جَارِيَةً فِي

می گویی: بار الها! من باقیمانده از حجتهای تو را که از فرزندان امام در گذشته است به ولایت بر می گزینم و آن تو را کافی است.

۸ - علی بن رثاب گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: چون فاطمه علیها السلام به حسین علیه السلام باردار گردید، رسول خدا به وی فرمود که خداوند پسری به تو می بخشد که نامش حسین علیه السلام است و امت من او را خواهند کشت، فاطمه علیها السلام گفت: مرا به وی نیازی نیست، فرمود: خدای تعالی درباره وی به من وعده ای فرموده است، گفت: آن وعده چیست؟ فرمود مرا وعده فرموده است که امامت پس از حسین در فرزندان وی باشد، فاطمه علیها السلام گفت: اکنون خشنود شدم.

۹ - هشام بن سالم گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: حسن افضل است یا حسین؟ فرمود: حسن از حسین افضل است. گوید گفتم: پس چگونه است که امامت پس از حسین در فرزندان وی است و نه در فرزندان حسن؟ فرمود: خدای تعالی خواسته است که روش موسی و هارون را در حسن و حسین علیهما السلام

الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، الْآتَرَى أَنَّهُمَا كَانَا شَرِيكَيْنِ فِي النُّبُوَّةِ كَمَا كَانَ الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ شَرِيكَيْنِ فِي الْإِمَامَةِ وَأَنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ جَعَلَ النُّبُوَّةَ فِي وُلْدِ هَارُونَ وَلَمْ يَجْعَلْهَا فِي وُلْدِ مُوسَى وَإِنْ كَانَ مُوسَى أَفْضَلَ مِنْ هَارُونَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، قُلْتُ: فَهَلْ يَكُونُ إِمَامَانِ فِي وَقْتٍ وَاحِدٍ؟ قَالَ: لَا إِلَّا أَنْ يَكُونَ أَحَدُهُمَا ضَامِتًا مَأْمُومًا لِصَاحِبِهِ، وَالْآخَرُ نَاطِقًا إِمَامًا لِصَاحِبِهِ، فَأَمَّا أَنْ يَكُونَا إِمَامَيْنِ نَاطِقَيْنِ فِي وَقْتٍ وَاحِدٍ فَلَا. قُلْتُ: فَهَلْ تَكُونُ الْإِمَامَةُ فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ؟ قَالَ: لَا إِمَّا هِيَ جَارِيَةٌ فِي عَقَبِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ»، ثُمَّ هِيَ جَارِيَةٌ فِي الْأَعْقَابِ وَالْأَعْقَابِ الْأَعْقَابِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ».

۱۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَشْبَاطٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي - حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ»، فَقَالَ: الْبِئْرُ الْمُعَطَّلَةُ الْإِمَامُ الصَّامِتُ، وَالْقَصْرُ الْمَشِيدُ الْإِمَامُ النَّاطِقُ».

جاری سازد آیا نمی بینی که آن دو در نبوت شریک بودند همچنان که حسن و حسین در امامت شریک بودند و خدای تعالی نبوت را در فرزندان هارون قرار داد نه در فرزندان موسی، گرچه موسی افضل از هارون بود، گفتم: آیا ممکن است در یک زمان دو امام باشند؟ فرمود: خیر، مگر آنکه یکی از آن دو خاموش باشد و از دیگری پیروی نماید و دیگری ناطق و پیشوای وی باشد، اما در یک زمان دو امام ناطق نخواهد بود، گفتم: آیا می شود پس از حسن و حسین علیهما السلام دو برادر امام باشند فرمود: خیر و امامت در عقب حسین علیه السلام جاری است همچنان که خدای تعالی فرموده است: «وَجَعَلَهَا كَلِمَةً بَاقِيَةً فِي عَقِبِهِ»، بعد از آن نیز در فرزندان و فرزندان فرزندان او تا روز قیامت جاری است.

۱۰ - ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام در تفسیر این آیه «وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ» فرمود: مقصود از «بِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ» امام خاموش و مقصود از «قصر مشید» امام ناطق است.

﴿ باب ۴۱ ﴾

* (ما رُوِيَ فِي نَرْجِسِ أُمِّ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاسْمُهَا) *

* (مَلِيكَةُ بِنْتُ يَشُوعَا ^(۱) بِنِ قَيْصَرَ الْمَلِكِ) *

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ حَاتِمِ النَّوْفَلِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَيْسَى الْوَشَّاءُ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ طَاهِرِ الْقُمِّيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ بَحْرٍ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: وَرَدْتُ كَرْبَلَا سَنَةَ سِتِّ وَثَمَانِينَ وَمِائَتَيْنِ، قَالَ: وَزُرْتُ قَبْرَ غَرِيبِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، ثُمَّ انْكَفَأْتُ إِلَى مَدِينَةِ السَّلَامِ مُتَوَجِّهًا إِلَى مَقَابِرِ قَرِيشٍ فِي وَقْتٍ قَدْ تَضَرَّمَتْ أَهْوَاجُهُ وَتَوَقَّدَتِ السَّمَائِمُ، فَلَمَّا وَصَلْتُ مِنْهَا إِلَى مَشْهَدِ الْكَاطِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَاسْتَنْشَقْتُ نَسِيمَ تَرْبِيهِ الْمَعْمُورَةِ مِنَ الرَّحْمَةِ، الْمُخْفُوفَةِ بِحَدَائِقِ الْغُرَانِ أَكْبَبْتُ عَلَيْهَا بَعْضَ مِثْقَاطِ طَرَفِي، وَزَفَرَاتٍ مُتَّابِعَةٍ، وَقَدْ حَجَبَ الدَّمْعُ طَرَفِي عَنِ النَّظَرِ، فَلَمَّا رَقَّاتِ الْعَبْرَةَ وَانْقَطَعَ النَّحِيبُ فَتَحْتُ بَصْرِي فَإِذَا أَنَا بِشَيْخٍ قَدِ انْحَنَى صُلْبُهُ، وَتَقَوَّسَ مِنْكَبَاهُ،

باب ۴۱

روایاتی که درباره مادر قائم علیه السلام وارد شده است

و او نامش ملیکه دختر یسوعا فرزند قیصر است

۱ - مُحَمَّدُ بْنُ بَحْرٍ شَيْبَانِيٌّ كَوَيْدٌ: فِي سِنَةِ دَوَيْسِتِ وَهَشْتَادِ وَشَشِ وَارِدِ كَرْبَلَا شَدِمَ وَقَبْرَ آن غَرِيبِ رَسُولِ خُدَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَا زِيَارَتِ كَرْدَمِ سِپَسِ بِي جَانِبِ بَغْدَادِ رُو كَرْدَمِ تَا مَقَابِرِ قَرِيشِ رَا زِيَارَتِ كَنَمِ وَ فِي آن وَقْتِ كَرْمَا فِي نِهَائِتِ خُودِ بُوْدُ وَ بَادِهَائِ حَارَّهٔ مِي وَزِيْدِ وَ چُونِ بِي مَشْهَدِ اِمَامِ كَاظِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَسِيْدَمِ نَسِيْمِ تَرْبِتِ آكَنْدِهٔ اَزِ رَحْمَتِ وِي رَا اسْتَشْمَامِ نَمُودَمِ كِهٔ فِي بَاغْهَائِ مَغْفِرَتِ فِي پِيچِيْدِهٔ بُوْدُ، بَا اَشْكِهَائِ پِيَايِي وَ نَالِهَائِ دِمَادَمِ بَرِ وِي كَرِيْسْتَمِ وَ اَشْكِ چَشْمَانَمِ رَا فَرَا كَرْفْتِهٔ بُوْدُ وَ نَمِي تُوَاْنِسْتَمِ بِيْنَمِ وَ چُونِ اَزِ كَرِيْهٔ بَا زِ اِيْسْتَادَمِ وَ نَالِهَامِ قَطْعِ كَرْدِيْدِ، دِيْدِ كَانَمِ رَا كَشُودَمِ پِيْرْمَرْدِي رَا دِيْدَمِ پِشْتِ خَمِيْدِهٔ بَا شَانِهٔ هَائِ مَنْحِنِي كِهٔ پِيْشَانِي وَ هَرِ دُو كَفِ

۱ - فِي بَعْضِ النُّسخِ «بوشما» وَ فِي بَعْضِهَا «يسوعا».

و تَفَنَّتْ جَبْهَتُهُ وَ رَاحَتَاهُ، وَ هُوَ يَقُولُ لِآخِرِ مَعَهُ عِنْدَ الْقَبْرِ: يَا ابْنَ أَخِي لَقَدْ نَالَ عَمَّكَ شَرَفًا بِمَا حَمَلَهُ السَّيِّدَانِ مِنْ غَوَامِضِ الْغُيُوبِ وَ شَرَائِفِ الْعُلُومِ الَّتِي لَمْ يَحْمِلْ مِثْلَهَا إِلَّا سَلْمَانُ، وَ قَدْ أَشْرَفَ عَمَّكَ عَلَى اسْتِكْمَالِ الْمُدَّةِ وَ انْقِضَاءِ الْعُمُرِ، وَ لَيْسَ يَجِدُ فِي أَهْلِ الْوِلَايَةِ رَجُلًا يُفْضِي إِلَيْهِ بِسِرِّهِ، قُلْتُ: يَا نَفْسُ لَا يَزَالُ الْعِنَاءُ وَ الْمَشَقَّةُ يَنَالَانِ مِنْكَ بِاتِّعَابِي الْخُفَّ وَ الْحَافِرِ فِي طَلَبِ الْعِلْمِ، وَ قَدْ فَرَعَ سَمْعِي مِنْ هَذَا الشَّيْخِ لَنْظُرَ يَدُلُّ عَلَى عِلْمٍ جَسِيمٍ وَ أَثَرٍ عَظِيمٍ، فَقُلْتُ: أَيُّهَا الشَّيْخُ وَ مَنْ السَّيِّدَانِ؟ قَالَ: النَّجْمَانِ الْمَغِيَّبَانِ فِي الثَّرَى بِسُرٍّ مَنْ رَأَى، فَقُلْتُ: إِنِّي أُتَسِمُّ بِالْمُوَالَاتِ وَ شَرَفِ مَحَلِّ هَذَيْنِ السَّيِّدِينَ مِنَ الْإِمَامَةِ وَ الْوِرَاثَةِ إِنِّي خَاطِبٌ عِلْمُهُمَا، وَ طَالِبٌ آثَارُهُمَا، وَ بَاذِلٌ مِنْ نَفْسِي الْأَيْمَانَ الْمُوَكَّدَةَ عَلَى حِفْظِ أَسْرَارِهِمَا، قَالَ: إِنْ كُنْتَ صَادِقًا فِيمَا تَقُولُ فَأَحْضِرْ مَا صَحَبَكَ مِنَ الْآثَارِ عَنْ نَقْلَةِ أَخْبَارِهِمْ، فَلَمَّا فَتَشَ الْكُتُبَ وَ تَصَفَّحَ الرِّوَايَاتِ مِنْهَا قَالَ: صَدَقْتَ أَنَا بِسُرِّ بْنِ سَلْمَانَ - النَّخَّاسِ مِنْ وُلْدِ أَبِي أَيُّوبِ الْأَنْصَارِيِّ أَحَدِ مَوَالِي أَبِي الْحَسَنِ وَ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَ جَارُهُمَا

دستش پینه سجده داشت و به شخص دیگری که نزد قبر همراه او بود می گفت: ای برادرزاده! عمویت به واسطه علوم شریفه و غیوب دشواری که آن دو سید به وی سپرده اند شرف بزرگی یافته است که کسی جز سلمان بدان شرف نرسیده است و هم اکنون مدت حیات وی استکمال پذیرفته و عمرش سپری گردیده است و از اهل ولایت مردی را نمی یابد که سرش را به وی بسپارد. با خود گفتم ای نفس! همیشه از جانب تو رنج و تعب می کشم و با پای برهنه و در کفش برای کسب علم بدینسو و آنسو می روم و اکنون گوشم از این شخص سخنی را می شنود که بر علم فراوان و آثار عظیم وی دلالت دارد. گفتم: ای شیخ! آن دو سید چه کسانی هستند؟ گفت: آن دو ستاره نهان که در سر من رأی خفته اند. گفتم: من به موالات و شرافت محل آن دو در امامت و وراثت سوگند یاد می کنم که من جوئی علوم و طالب آثار آنها هستم و به جان خود سوگند که حافظ اسرار آنان باشم. گفت: اگر در گفتارت صادق هستی آنچه از آثار و اخبار آنان داری بیاور و چون کتب و روایات را واری کردی، گفت: راست می گویی من بشرین سلمان نخّاس از فرزندان ابو ایوب انصاری و یکی از موالیان امام هادی و امام

بِسْرٍ مَنْ رَأَى، قُلْتُ: فَأَكْرِمُ أَخَاكَ بِبَعْضِ مَا شَاهَدْتَ مِنْ آثَارِهِمَا، قَالَ: كَانَ مَوْلَانَا أَبُو-
 الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَسْكَرِيُّ فَقَّهَنِي فِي أَمْرِ الرَّقِيقِ فَكُنْتُ لَا أُبْتَاعُ وَلَا أَبِيعُ إِلَّا بِإِذْنِهِ،
 فَاجْتَنَبْتُ بِذَلِكَ مَوَارِدَ الشُّبُهَاتِ حَتَّى كَمَلْتُ مَعْرِفَتِي فِيهِ فَأَحْسَنْتُ الْفَرْقَ [فِيمَا] بَيْنَ-
 الْحَلَالِ وَالْحَرَامِ.

فَبَيْنَمَا أَنَا ذَاتَ لَيْلَةٍ فِي مَنْزِلِي بِسْرٍ مَنْ رَأَى وَقَدْ مَضَى هَوِيٌّ مِنَ اللَّيْلِ إِذْ قَرَعَ الْبَابَ
 قَارِعٌ فَعَدَوْتُ مُسْرِعاً فَإِذَا أَنَا بِكَافُورِ الْخَادِمِ رَسُولِ مَوْلَانَا أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ-
 مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَدْعُونِي إِلَيْهِ فَلَبِسْتُ ثِيَابِي وَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَرَأَيْتُهُ يُحَدِّثُ ابْنَتَهُ أَبَا مُحَمَّدٍ وَأُخْتَهُ
 حَكِيمَةً مِنْ وَرَاءِ السُّرِّ، فَلَمَّا جَلَسْتُ قَالَ: يَا بَشْرُ إِنَّكَ مِنْ وُلْدِ الْأَنْصَارِ وَهَذِهِ الْوِلَايَةُ لَمْ
 تَزَلْ فِيكُمْ يَرِثُهَا خَلْفٌ عَنْ سَلَفٍ، فَأَنْتُمْ ثِقَاتُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ وَإِنِّي مُرَكِّبُكَ وَمُشَرِّفُكَ بِفَضِيلَةٍ
 تَسْبِقُ بِهَا سَائِرَ الشَّيْعَةِ (۱) فِي الْمَوَالَاةِ بِهَا: بِسْرٍ أُطْلِعَكَ عَلَيْهِ وَأَنْفِذَكَ فِي ابْتِيعِ أُمَّةٍ (۲).

عسکری علیہ السلام و همسایه آنها در «سر من رای» بودم گفتم: برادرت را به ذکر
 برخی از مشاهدات خود از آثار آنان گرامی بدار، گفتم: مولای ما امام
 هادی علیہ السلام مسائل بنده فروشی را به من آموخت و من جز با اذن او خرید و
 فروش نمی کردم و از اینرو از موارد شبهه ناک اجتناب می کردم تا آنکه معرفتم
 در این باب کامل شد و فرق میان حلال و حرام را نیکو دانستم.

یک شب که در «سر من رای» در خانه خود بودم و پاسی از شب گذشته بود،
 کسی در خانه را کوفت، شتابان به پشت در آمدم دیدم کافور فرستاده امام
 هادی علیہ السلام است که مرا به نزد او فرا می خواند، لباس پوشیدم و بر او وارد شدم
 دیدم با فرزندش ابو محمد و خواهرش حکیمه خاتون از پس پرده گفتگو می کند،
 چون نشستم فرمود: ای بشر! تو از فرزندان انصاری و ولایت ائمه علیهم السلام پشت
 در پشت، در میان شما بوده است و شما مورد اعتماد ما اهل بیت هستید و من
 می خواهم تو را مشرف به فضیلتی سازم که بدان بر سایر شیعیان در موالات ما
 سبقت بجویی، تو را از سرّی مطلع می کنم و برای خرید کنیزی گسیل می دارم،

۱ - فی بعض النسخ «شأو الشيعة»، و الشأو مصدر: الامد و الغاية، يقال فلان بعيد الشأو أى على الهمة.

۲ - فی بعض النسخ «فی تتبع أمره». مکان «فی ابتیاع أمة».

فَكَتَبَ كِتَابًا مُلَصَّقًا^(۱) بِحِطِّ رُومِيٍّ وَ لُغَةِ رُومِيَّةٍ، وَ طَبَعَ عَلَيْهِ بِخَاتَمِهِ، وَ أَخْرَجَ شُقَّةً^(۲) صَفْرَاءَ فِيهَا مِائَتَانِ وَ عِشْرُونَ دِينَارًا فَقَالَ: خُذْهَا وَ تَوَجَّهْ بِهَا إِلَى بَغْدَادَ، وَ احْضُرْ مَعْبَرَ الْفُرَاتِ ضَحْوَةَ كَذَا، فَإِذَا وَصَلْتَ إِلَى جَانِبِكَ زَوَارِقُ السَّبَايَا وَ بَرَزْنَ الْجَوَارِي مِنْهَا فَسَتَحْدِثْ بِهِمْ طَوَائِفَ الْمُتَبَاعِينَ مِنْ وُكَلَاءِ قُوَادِ بَنِي الْعَبَّاسِ وَ شَرَاذِمٍ مِنْ فِثْيَانِ الْعِرَاقِ، فَإِذَا رَأَيْتَ ذَلِكَ فَأَشْرِفْ مِنَ الْبُعْدِ عَلَى الْمُسَمَّى عُمَرَ بْنَ يَزِيدَ النَّخَّاسِ عَامَّةً نَهَارِكَ إِلَى أَنْ يَبْرُزَ لِلْمُتَبَاعِينَ جَارِيَةً صِفْتُهَا كَذَا وَ كَذَا، لَا بَسَةَ حَرِيرَتَيْنِ صَفِيقتَيْنِ، مَمْتَنِعٌ مِنَ السُّفُورِ وَ لَمْسِ الْمُعْتَرِضِ وَ الْإِتْقِيَادِ لِمَنْ يُحَاوِلُ لَمْسَهَا وَ يَشْغُلُ نَظْرَةَ بَتَّامُلٍ مُكَاشِفِهَا مِنْ وَرَاءِ السِّتْرِ الرَّقِيقِ، فَيَضْرِبُهَا النَّخَّاسُ فَتَضْرُخُ صَرْخَةً رُومِيَّةً، فَأَعْلَمَ أَنَّهَا تَقُولُ: وَاهْتِكَ سَتْرَاهُ، فَيَقُولُ بَعْضُ الْمُتَبَاعِينَ: عَلَيَّ بِثَلَاثِمِائَةِ دِينَارٍ فَقَدْ زَادَنِي الْعِفَافُ فِيهَا رَغْبَةً، فَتَقُولُ بِالْعَرَبِيَّةِ: لَوْ بَرَزْتَ فِي زِيِّ سُلَيْمَانَ وَ عَلَيَّ مِثْلُ سَرِيرِ مُلْكِهِ مَا بَدَّتْ لِي فِيكَ رَغْبَةٌ، فَأَشْفِقُ

آنگاه نامه ای به خط و زبان رومی نوشت و آن را در پیچید و به خاتم خود مهور ساخت و دستمال زرد رنگی را که در آن دویست و بیست دینار بود بیرون آورد و فرمود: آن را بگیر و به بغداد برو و ظهر فلان روز در معبر نهر فرات حاضر شو و چون زورقهای اسیران آمدند، جمعی از وکیلان فرماندهان بنی عباس و خریداران و جوانان عراقی دور آنها را بگیرند و چون چنین دیدی سراسر روز شخصی به نام عمر بن یزید برده فروش را زیر نظر بگیر و چون کنیزی را که صفتش چنین و چنان است و دو تکه پارچه حریر در بر دارد برای فروش عرضه بدارد و آن کنیز از گشودن رو و لمس کردن خریداران و اطاعت آنان سرباز زند، تو به آن مکاشف مهلت بده و تأملی کن، بنده فروش آن کنیز را بزند و او به زبان رومی ناله و زاری کند و بدان که گوید: وای از هتک ستر من! یکی از خریداران گوید من او را سیصد دینار خواهم خرید که عفاف او باعث مزید رغبت من شده است و او به زبان عربی گوید: اگر در لباس سلیمان و کرسی سلطنت او جلوه کنی در تو رغبتی ندارم، اموالت را بیهوده خرج مکن! برده فروش گوید: چاره

۱- فی بعض النسخ «مطلقاً» و فی بعضها «ملفقا».

۲- فی بعض النسخ «شستقة» و فی بعضها «شسقة» و الصحيح «شقة» كما فی البحار.

عَلَىٰ مَالِكَ، فَيَقُولُ النَّخَّاسُ: فَمَا الْحِيلَةُ وَلَا بُدَّ مِنْ بَيْعِكَ، فَتَقُولُ الْجَارِيَةُ: وَمَا الْعَجَلَةُ وَلَا بُدَّ مِنْ اخْتِيَارِ مُبْتَاعٍ يَسْكُنُ قَلْبِي [إِلَيْهِ وَ] إِلَىٰ أَمَانَتِهِ وَدِيَانَتِهِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ قُمَ إِلَىٰ عُمَرَ بْنِ - يَزِيدَ النَّخَّاسِ وَقُلَّ لَهُ: إِنَّ مَعِيَ كِتَابًا مُلَصَّقًا لِبَعْضِ الْأَشْرَافِ كَتَبَهُ بِلُغَةِ رُومِيَّةٍ وَخَطَّهُ رُومِيًّا، وَوَصَفَ فِيهِ كَرَمَهُ وَوَفَاءَهُ وَنُبْلَهُ وَسَخَاءَهُ فَنَاوَهَا لِتَتَأَمَّلَ مِنْهُ أَخْلَاقَ صَاحِبِهِ فَإِنَّ مَالَتُ إِلَيْهِ وَرَضِيَتْهُ فَأَنَا وَكَيْلُهُ فِي ابْتِيَاعِهَا مِنْكَ.

قال بشر بن سليمان النخَّاس: فامتثلت جميع ما حدده لي مولاي أبو الحسن عليه السلام في أمر الجارية، فلما نظرت في الكتاب بكت بكاء شديداً، وقالت لعمر بن يزيد النخَّاس: يعني من صاحب هذا الكتاب، وحلفت بالمخرجة المغلظة إنه متى امتنع من بيعها منه قتلت نفسها، فما زلت أشأحه في ثمنها حتى استمر الأمر فيه على مقدار ما كان أصحابتيه مولاي عليه السلام من الدنانير في الشقة الصِّفراء، فاستوفاه مني و تسلمت منه الجارية ضاحكة مستبشرة، وانصرفت بها إلى حجرتي التي كنت آري إليها ببغداد فما أخذها

چیست؟ گریزی از فروش تو نیست، آن کنیز گوید: چرا شتاب می کنی باید خریداری باشد که دلم به امانت و دیانت او اطمینان یابد، در این هنگام برخیز و به نزد عمر بن یزید برو و بگو: من نامه ای سر بسته از یکی از اشراف دارم که به زبان و خط رومی نوشته و کرامت و وفا و بزرگواری و سخاوت خود را در آن نوشته است نامه را به آن کنیز بده تا در خلُق و خوی صاحب خود تأمل کند اگر بدو مایل شد و بدان رضا داد من وکیل آن شخص هستم تا این کنیز را برای وی خریداری کنم.

بشر بن سلیمان گوید: همه دستورات مولای خود امام هادی علیه السلام را درباره خرید آن کنیز بجای آوردم و چون در نامه نگریست به سختی گریست و به عمر ابن یزید گفت: مرا به صاحب این نامه بفروش! و سوگند اکید بر زبان جاری کرد که اگر او را به صاحب نامه نفروشد خود را خواهد کشت، و در بهای آن گفتگو کردم تا آنکه بر همان مقداری که مولایم در دستمال زرد رنگ همراه کرده بود توافق کردیم و دینارها را از من گرفت و من هم کنیز را خندان و شادان تحویل گرفتم و به حجره ای که در بغداد داشتیم آمدیم و چون به حجره درآمد مولایم

الْقَرَارُ حَتَّى أُخْرِجَتْ كِتَابَ مَوْلَاهَا الشيخة مِنْ جَيْبِهَا وَ هِيَ تَلْتِمُهُ وَ تَضَعُهُ عَلَى خَدِّهَا وَ تَطْبُقُهُ عَلَى جَنْبِهَا وَ تَمْسَحُهُ عَلَى بَدَنِهَا، فَقُلْتُ تَعَجُّباً مِنْهَا: أَتَلْتَمِينَ كِتَاباً وَ لَا تَعْرِفِينَ صَاحِبَهُ؟ قَالَتْ: أُمِّي الْعَاجِزُ الضَّعِيفُ المَعْرِفَةُ بِمَحَلِّ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ أَعْرَبَنِي سَمْعَكَ وَ فَرَّغْ لِي قَلْبَكَ أَنَا مَلِيكَةُ بِنْتُ يَشُوعَا ^(۱) بِنِ قَيْصَرَ مَلِكِ الرُّومِ، وَ أُمِّي مِنْ وُلْدِ الْحَوَارِيِّينَ تُنْسَبُ إِلَى وَصِيِّ الْمَسِيحِ شَمْعُونَ، أَنْبِئُكَ الْعَجَبَ الْعَجِيبَ إِنَّ جَدِّي قَيْصَرَ أَرَادَ أَنْ يُزَوِّجَنِي مِنْ ابْنِ أَخِيهِ وَ أَنَا مِنْ بَنَاتِ ثَلَاثِ عَشْرَةَ سَنَةً فَجَمَعَ فِي قَصْرِهِ مِنْ نَسْلِ الْحَوَارِيِّينَ وَ مِنْ الْقَيْسِيِّينَ وَ الرُّهْبَانِ ثَلَاثِمِائَةَ رَجُلٍ وَ مِنْ ذُرِّي الْأَخْطَارِ سَبْعِمِائَةَ رَجُلٍ وَ جَمَعَ مِنْ أَمْرَاءِ الْأَجْنَادِ وَ قُرَّادِ الْعَسَاكِرِ وَ نُقَبَاءِ الْجُيُوشِ وَ مُلُوكِ الْعَشَائِرِ أَرْبَعَةَ آلَافٍ، وَ أَتْرَزَ مِنْ بَهْوِ مُلْكِهِ عَرْشاً مَسُوعاً ^(۲) مِنْ أَصْنَافِ الْجَوَاهِرِ إِلَى صَحْنِ الْقَصْرِ فَرَفَعَهُ فَوْقَ أَرْبَعِينَ مِرْقَاةً فَلَمَّا صَعِدَ ابْنُ أَخِيهِ وَ أَخَذَتْ بِهِ الصُّلْبَانُ ^(۳) وَ قَامَتِ الْأَسَاقِفَةُ عَكْفاً وَ نُشِرَتْ أَسْفَارُ

را از جیب خود در آورده و آن را می بوسید و به گونه ها و چشمان و بدن خود می نهاد و من از روی تعجب به او گفتم: آیا نامه کسی را می بوسی که او را نمی شناسی؟ گفت: ای درمانده و ای کسی که به مقام اولاد انبیاء معرفت کمی داری! به سخن من گوش فرادار و دل به من بسپار که من ملیکه دختر یشوعا فرزند قیصر روم هستم و مادرم از فرزندان حواریون یعنی شمعون وصی مسیح است و برای تو داستان شگفتی نقل می کنم، جدّم قیصر روم می خواست مرا در سنّ سیزده سالگی به عقد برادرزاده اش در آورد و در کاخش محفلی از افراد زیر تشکیل داد: از اولاد حواریون و کشیشان و رهبانان سیصد تن، از رجال و بزرگان هفتصد تن، از امیران لشکری و کشوری و امیران عشائر چهار هزار تن و تخت زیبایی که با انواع جواهر آراسته شده بود در پیشاپیش صحن کاخش و بر بالای چهل سکو قرار داد و چون برادرزاده اش بر بالای آن رفت و صلیبها آفراشته شد و کشیشها به دعا ایستادند و انجیلها را گشودند، ناگهان صلیبها به

۱ - فی بعض النسخ «یوشعا».

۲ - فی بعض النسخ «و ابرز هو من ملکه عرشاً مصنوعاً». و البهو: البيت المقدم امام البیت. و فی بعض

۳ - فی بعض النسخ «تساقطت الصلبان».

النسخ «مصنوعاً» مکان «سوغاً».

الْإِنْجِيلِ تَسَافَلَتْ مِنَ الْأَعَالِي فَلَصِقَتْ بِالْأَرْضِ، وَ تَقَوَّضَتِ الْأَعْمِدَةُ^(۱) فَأَنْهَارَتْ إِلَى الْقِرَاءِ، وَ خَرَّ الصَّاعِدُ مِنَ الْعَرْشِ مَعْشِيًا عَلَيْهِ، فَتَغَيَّرَتْ أَلْوَانُ الْأَسَاقِفَةِ، وَ ارْتَعَدَتْ فَرَائِصُهُمْ، فَقَالَ كَبِيرُهُمْ لِحَدِّي: أَيُّهَا الْمَلِكُ اغْنُفْنَا مِنْ مُلَاقَاةِ هَذِهِ النَّحُوسِ الدَّالَّةِ عَلَى زَوَالِ هَذَا الدِّينِ الْمَسِيحِيِّ وَ الْمَذْهَبِ الْمَلِكَانِيِّ، فَتَطَيَّرَ حَدِّي مِنْ ذَلِكَ تَطَيُّرًا شَدِيدًا، وَ قَالَ لِلْأَسَاقِفَةِ: أَقِيمُوا هَذِهِ الْأَعْمِدَةَ، وَ ارْفَعُوا الصُّلْبَانَ، وَ اخْضُرُّوا أَخَا هَذَا الْمُدْبِرِ الْعَاثِرِ^(۲) الْمَنكُوسِ جُدَّهُ لِأَزْوَاجٍ مِنْهُ هَذِهِ الصَّبِيَّةَ فَيُدْفَعُ نُحُوسُهُ عَنْكُمْ بِسُعُودِهِ، فَلَمَّا فَعَلُوا ذَلِكَ حَدَّثَ عَلَى الثَّانِي مَا حَدَّثَ عَلَى الْأَوَّلِ، وَ تَفَرَّقَ النَّاسُ وَ قَامَ حَدِّي قَيْصَرُ مُعْتَمًا وَ دَخَلَ قَصْرَهُ وَ أُزْحِيَتِ السُّتُورُ.

فَأَرَيْتُ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ كَانَ الْمَسِيحُ وَ الشَّمْعُونَ وَ عِدَّةٌ مِنَ الْحَوَارِيِّينَ قَدِ اجْتَمَعُوا فِي قَصْرِ حَدِّي وَ نَصَبُوا فِيهِ مِنْبَرًا يُبَارِي السَّمَاءَ عُلُوًّا وَ ارْتِفَاعًا فِي الْمَوْضِعِ الَّذِي كَانَ حَدِّي نَصَبَ فِيهِ عَرْشَهُ، فَدَخَلَ عَلَيْهِمْ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مَعَ فِتْيَةٍ وَ عِدَّةٍ مِنْ بَنِيهِ فَيَقُومُ إِلَيْهِ الْمَسِيحُ

زمین سرنگون شد و ستونها فرو ریخت و به سمت میهمانان جاری گردید و آنکه بر بالای تخت رفته بود بیهوش بر زمین افتاد و رنگ از روی کشیشان پرید و پشتشان لرزید و بزرگ آنها به جدم گفت: ما را از ملاقات این نحسها که دلالت بر زوال دین مسیحی و مذهب ملکانی دارد معاف کن! و جدم از این حادثه فال بد زد و به کشیشها گفت: این ستونها را برپا سازید و صلیبها را برافرازید و برادر این بخت برگشته بدبخت را بیاورید تا این دختر را به ازدواج او درآورم و نحوست او را به سعادت آن دیگری دفع سازم و چون دوباره مجلس جشن برپا کردند همان پیشامد اول برای دومی نیز تکرار شد و مردم پراکنده شدند و جدم قیصر اندوهناک گردید و به داخل کاخ خود درآمد و پرده ها افکنده شد.

من در آن شب در خواب دیدم که مسیح و شمعون و جمعی از حواریون در کاخ جدم گرد آمدند و در همان موضعی که جدم تخت را قرار داده بود منبری نصب کردند که از بلندی سر به آسمان می کشید و محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ به همراه جوانان و

۱- فی بعض النسخ «تفرقت الاعدوة. فی بعضها «تقرضت».

۲- فی بعض النسخ «العابر» و فی البحار نقلا عن غیبة الشیخ «العاهر».

فَيَعْتَنِقُهُ فَيَقُولُ: يَا رُوحَ اللَّهِ إِنِّي جِئْتُكَ خَاطِباً مِنْ وَصِيِّكَ شَمْعُونُ فَتَاتَهُ مَلِيكَةٌ لَابْنِي هَذَا، وَ أَوْماً بِيَدِهِ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ صَاحِبِ هَذَا الْكِتَابِ، فَنَظَرَ الْمَسِيحُ إِلَى شَمْعُونِ فَقَالَ لَهُ: قَدْ أَتَاكَ الشَّرْفُ فَصِلْ رَحِمَكَ بِرَحِمِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ، فَصَعِدَ ذَلِكَ الْمَنْبَرَ وَ خَطَبَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ زَوْجَتِي مِنْ ابْنِهِ وَ شَهِدَ الْمَسِيحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ شَهِدَ بَنُوا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ الْحَوَارِيُّونَ، فَلَمَّا اسْتَيْقَظْتُ مِنْ نَوْمِي أَشْفَقْتُ أَنْ أَقْصَّ هَذِهِ الرُّؤْيَا عَلَى أَبِي وَ جَدِّي مَخَافَةَ الْقَتْلِ، فَكُنْتُ أَسْرُهَا فِي نَفْسِي وَ لَا أَبْدِيهَا لَهُمْ، وَ ضَرَبَ صَدْرِي بِمَحَبَّةِ أَبِي مُحَمَّدٍ حَتَّى امْتَنَعْتُ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ، وَ ضَعُفَتْ نَفْسِي وَ دَقَّ شَخْصِي وَ مَرَضْتُ مَرَضاً شَدِيداً، فَمَا بَقِيَ مِنْ مَدَائِنِ الرُّومِ طَبِيبٌ إِلَّا أَحْضَرَهُ جَدِّي وَ سَأَلَهُ عَنْ ذَوَائِي فَلَمَّا بَرَّحَ بِهِ الْيَأْسُ قَالَ: يَا قُرَّةَ عَيْنِي فَهَلْ تَخْطُرُ بِبَالِكَ شَهْوَةٌ فَأَزُودُكِهَا فِي هَذِهِ الدُّنْيَا؟ فَقُلْتُ: يَا جَدِّي أَرَى أَبْوَابَ الْفَرَجِ عَلَيَّ مُغْلَقَةً فَلَوْ كَشَفْتَ الْعَذَابَ عَمَّنْ فِي سِجْنِكَ مِنْ أُسَارَى الْمُسْلِمِينَ وَ

شماری از فرزندانش وارد شدند مسیح به استقبال او آمد و با او معانقه کرد، آنگاه محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به او گفت: ای روح الله! من آمده‌ام تا از وصی تو شمعون دخترش ملیکا را برای این پسرم خواستگاری کنم و با دست خود اشاره به ابو محمد صاحب این نامه کرد. مسیح به شمعون نگریست و گفت: شرافت نزد تو آمده است با رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خویشاوندی کن. گفت: چنین کردم، آنگاه محمد بر فراز منبر رفت و خطبه خواند و مرا به پسرش تزویج کرد و مسیح عَلَيْهِ السَّلَامُ و فرزندان محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و حواریون همه گواه بودند و چون از خواب بیدار شدم ترسیدم اگر این رؤیا را برای پدر و جدّم بازگو کنم مرا بکشند، و آن را در دلم نهان ساخته و برای آنها بازگو نکردم و سینه‌ام از عشق ابو محمد لبریز شد تا به غایتی که دست از خوردن و نوشیدن کشیدم و ضعیف و لاغر شدم و سخت بیمار گردیدم و در شهرهای روم طیبی نماند که جدّم او را بر بالین من نیاورد و درمان مرا از وی نخواهد و چون ناامید شد به من گفت: ای نور چشم! آیا آرزویی در این دنیا داری تا آن را برآورده کنم؟ گفتم: ای پدر بزرگ! همه درها به رویم بسته شده است، اگر شکنجه و زنجیر را از اسیران مسلمانی که در زندان هستند بر می‌داشتی و آنها را آزاد می‌کردی امیدوار بودم که مسیح و مادرش شفا و عافیت

فَكَكَّتْ عَنْهُمْ الْأَغْلَالَ وَ تَصَدَّقَتْ عَلَيْهِمْ وَ مَنَّتَهُمْ بِالْخُلَاصِ لَرَجَوْتُ أَنْ يَهَبَ الْمَسِيحُ وَ
 أُمَّهُ لِي عَافِيَةً وَ شِفَاءً، فَلَمَّا فَعَلَ ذَلِكَ جَدِّي تَجَلَّدْتُ فِي إِظْهَارِ الصَّحَّةِ فِي بَدَنِي وَ تَنَاوَلْتُ
 يَسِيرًا مِنَ الطَّعَامِ فَسَرَّ بِذَلِكَ جَدِّي وَ أَقْبَلَ عَلَيَّ إِكْرَامِ الْأَسَارِيِّ وَ إِعْزَازِهِمْ، فَرَأَيْتُ أَيْضًا
 بَعْدَ أَرْبَعِ لَيَالٍ كَأَنَّ سَيِّدَةَ النِّسَاءِ قَدْ زَارَتْنِي وَ مَعَهَا مَرْيَمُ بِنْتُ عِمْرَانَ وَ أَلْفٌ وَ صِيفَةٌ مِنْ
 وَصَائِفِ الْجِنَانِ فَتَقُولُ لِي مَرْيَمُ: هَذِهِ سَيِّدَةُ النِّسَاءِ أُمُّ زَوْجِكَ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَاتَّعَلَّقُ بِهَا
 وَ أَبْكِي وَ أَشْكُو إِلَيْهَا امْتِنَاعَ أَبِي مُحَمَّدٍ مِنْ زِيَارَتِي، فَقَالَتْ لِي سَيِّدَةُ النِّسَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ ابْنِي
 أَبَا مُحَمَّدٍ لَا يَزُورُكَ وَ أَنْتِ مُشْرِكَةٌ بِاللَّهِ وَ عَلَيَّ مَذْهَبُ النَّصَارِيِّ وَ هَذِهِ أُخْتِي مَرْيَمُ تَبَرَّءَ إِلَى
 اللَّهِ تَعَالَى مِنْ دِينِكَ فَإِنْ مِلْتِ إِلَى رِضَا اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ رِضَا الْمَسِيحِ وَ مَرْيَمَ عَنْكَ وَ زِيَارَةَ
 أَبِي مُحَمَّدٍ إِيَّاكَ فَتَقُولِي: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ، فَلَمَّا تَكَلَّمْتُ
 بِهَذِهِ الْكَلِمَةِ ضَمَّتْنِي سَيِّدَةُ النِّسَاءِ إِلَى صَدْرِهَا فَطَيَّبَتْ لِي نَفْسِي، وَ قَالَتْ: الْآنَ تَوَقَّعِي
 زِيَارَةَ أَبِي مُحَمَّدٍ إِيَّاكَ فَإِنِّي مُنْفِذَةٌ إِلَيْكَ، فَانْتَبَهْتُ وَ أَنَا أَقُولُ: وَ أَشَوْقَاهُ إِلَى لِقَاءِ أَبِي مُحَمَّدٍ،
 فَلَمَّا كَانَتِ اللَّيْلَةُ الْقَابِلَةَ جَاءَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي مَنَامِي فَرَأَيْتُهُ كَأَنِّي أَقُولُ لَهُ: جَفَوْتَنِي يَا

به من ارزانی کنند، و چون پدر بزرگم چنین کرد اظهار صحت و عافیت نمودم و
 اندکی غذا خوردم پدر بزرگم بسیار خرسند شد و به عزت و احترام اسیران
 پرداخت و نیز پس از چهار شب دیگر سیدة النساء را در خواب دیدم که به
 همراهی مریم و هزار خدمتکار بهشتی از من دیدار کردند و مریم به من گفت: این
 سیدة النساء مادر شوهرت ابو محمد است، من به او در آویختم و گریستم و گلایه
 کردم که ابو محمد به دیدارم نمی آید. سیدة النساء فرمود: تا تو مشرک و به دین
 نصاری باشی فرزندانم ابو محمد به دیدار تو نمی آید و این خواهرم مریم است که از
 دین تو به خداوند تبری می جوید و اگر تمایل به رضای خدای تعالی و رضای
 مسیح و مریم داری و دوست داری که ابو محمد تو را دیدار کند پس بگو: أَشْهَدُ أَنْ
 لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَ چون این کلمات را گفتم: سیدة النساء
 مرا در آغوش گرفت و مرا خوشحال نمود و فرمود: اکنون در انتظار دیدار
 ابو محمد باش که او را نزد تو روانه می سازم. سپس از خواب بیدار شدم و
 می گفتم: وا شوقاه به دیدار ابو محمد! و چون فردا شب فرارسید، ابو محمد

حَبِيبِي بَعْدَ أَنْ شَغَلَتْ قَلْبِي بِجَوَامِعِ حُبِّكَ؟ قَالَ: مَا كَانَ تَأْخِيرِي عَنْكَ إِلَّا لِشُرْكَكَ وَإِذْ قَدْ
أَسْلَمْتِ فَإِنِّي زَائِرُكَ فِي كُلِّ لَيْلَةٍ إِلَى أَنْ يَجْمَعَ اللَّهُ شَمْلَنَا فِي الْعِيَانِ، فَمَا قَطَعَ عَنِّي زِيَارَتَهُ بَعْدَ
ذَلِكَ إِلَى هَذِهِ الْغَايَةِ.

قال بشر: فقلت لها: وكيف وقعت في الأسر؟^(۱) فقالت: أخبرني أبو محمد ليلة من
الليالي أن جدك سيئسرب جيوشاً إلى قتال المسلمين يوم كذا، ثم يتبعهم فعلنك باللحاق
بهم متكرراً في زبي الخدم مع عدة من الوصائف من طريق كذا، ففعلت فوعدت علينا
طلائع المسلمين حتى كان من أمري ما رأيت وما شاهدت، وما شعراً أحد أبي ابني ابنة
ملك الروم إلى هذه الغاية سواك، وذلك باطلاعي إياك عليه، ولقد سألتني الشيخ
الذي وقعت إليه في سهم الغنيمية عن اسمي فأكرهته، وقلت: نرجس، فقال: اسم
الجواري.

فقلت: العجب إنك روميّة ولسانك عربيّ؟ قالت: بلغ من ولوع جدي وحملة إياي

در خواب به دیدارم آمد و گویا به او گفتم: ای حبیب من! بعد از آنکه همه دل مرا
به عشق خود مبتلا کردی، در حقّ من جفا نمودی! و او فرمود: تأخیر من برای
شرک تو بود حال که اسلام آوردی هر شب به دیدار تو می آیم تا آنکه خداوند وصال
عیانی را میسر گرداند و از آن زمان تا کنون هرگز دیدار او از من قطع نشده است.
بشر گوید: بدو گفتم: چگونه در میان اسیران درآمدی و او گفت: یک شب
ابو محمد به من گفت: پدر بزرگت در فلان روز لشکری به جنگ مسلمانان
می فرستد و خود هم به دنبال آنها می رود و بر توست که در لباس خدمتگزاران
در آیی و بطور ناشناس از فلان راه بروی و من نیز چنان کردم و طلایه داران سپاه
اسلام بر سر ما آمدند و کارم بدانجا رسید که مشاهده کردی و هیچ کس جز تو
نمی داند که من دختر پادشاه رومم که خود به اطلاع تو رسانیدم و آن مردی که
من در سهم غنیمت او افتادم نامم را پرسید و من آن را پنهان داشتم و گفتم: نامم
نرجس است و او گفت: این نام کنیزان است.

گفتم: شکفتا تو رومی هستی امّا به زبان عربی سخن می گویی! گفت:

عَلَى تَعْلَمِ الْآدَابِ أَنْ أَوْعَزَ إِلَى امْرَأَةٍ تَرْجُمَانَهُ فِي الْاِخْتِلَافِ إِلَيَّ، فَكَانَتْ تَقْصِدُنِي صَبَاحاً وَمَسَاءً وَتُفِيدُنِي الْعَرَبِيَّةَ حَتَّى اسْتَمَرَّ عَلَيْهَا لِسَانِي وَاسْتَقَامَ.

قال بشر: فلما انكفأت بها إلى سر من رأى دخلت على مولانا أبي الحسن العسكري عليه السلام فقال لها: كيف أراك الله عز الإسلام وذل النصرانية، و شرف أهل بيت محمد ﷺ؟ قالت: كيف أصف لك يا ابن رسول الله ما أنت أعلم به مني؟ قال: فإني أريد^(۱) أن أكرمك فأما أحب إليك: عشرة آلاف درهم؟ أم بشرى لك فيها شرف الأبد؟ قالت: بل البشرى^(۲)، قال عليه السلام: فأبشري بولد يملك الدنيا شرقاً وغرباً ويملاً الأرض قسطاً وعدلاً كما ملئت ظلماً وجوراً، قالت: ممن؟ قال عليه السلام: ممن خطبك رسول الله ﷺ له من ليلة كذا من شهر كذا من سنة كذا بالرومية، قالت: من المسيح ووصيه؟ قال: فمن زوجك المسيح ووصيه؟ قالت: من ابنك أبي محمد؟ قال: فهل تعرفيه؟ قالت: وهل خلوت ليلة من زيارته إياي منذ الليلة التي أسلمت فيها

پدر بزرگم در آموختن ادبیات به من حریص بود و زن مترجمی را بر من گماشت و هر صبح و شامی به نزد من می آمد و به من عربی آموخت تا آنکه زبانم بر آن عادت کرد. بشر گوید: چون او را به «سر من رای» رسانیدم و بر مولایمان امام هادی علیه السلام وارد شدم، بدو فرمود: چگونه خداوند عزت اسلام و ذلت نصرانیت و شرافت اهل بیت محمد ﷺ را به تو نمایاند؟ گفت: ای فرزند رسول خدا! چیزی را که شما بهتر می دانید چگونه بیان کنم؟ فرمود: من می خواهم تو را اکرام کنم، کدام را بیشتر دوست می داری، ده هزار درهم؟ یا بشارتی که در آن شرافت ابدی است؟ گفت: بشارت را، فرمود: بشارت باد تو را به فرزندی که شرق و غرب عالم را مالک شود و زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد! گفت: از چه کسی؟ فرمود: از کسی که رسول خدا ﷺ در فلان شب از فلان ماه از فلان سال رومی تو را برای او خواستگاری کرد، گفت: از مسیح و جانشین او؟ فرمود: پس مسیح و وصی او تو را به چه کسی تزویج کردند؟ گفت: به پسر شما ابو محمد! فرمود: آیا او را می شناسی؟ گفت: از آن شب

۱ - فی بعض النسخ «أحب».

۲ - فی بعض النسخ «قال: بل الشرف».

عَلَى يَدِ سَيِّدَةِ النِّسَاءِ أُمِّهِ .

فَقَالَ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام : يَا كَافُورُ ادْعُ لِي أُخْتِي حَكِيمَةَ ، فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ قَالَ عليه السلام لَهَا : هَاهِيهِ فَأَعْتَنَقْتُهَا طَوِيلًا وَ سَرَّتْ بِهَا كَثِيرًا ، فَقَالَ لَهَا مَوْلَانَا : يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ أَخْرِجِيهَا إِلَى مَنْزِلِكَ وَ عَلَّمِيهَا الْفَرَائِضَ وَ السُّنَنَ فَإِنَّهَا زَوْجَةُ أَبِي مُحَمَّدٍ وَ أُمُّ الْقَائِمِ عليه السلام .

﴿ بَاب ۴۲ ﴾

* (ما رُوِيَ فِي مِيلَادِ الْقَائِمِ صَاحِبِ الزَّمَانِ حُجَّةِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ) *

* (عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ) *

* (ابْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ) *

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ الْوَلِيدِ - عليه السلام - قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ

قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ رِزْقِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنِي مُوسَى بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ -

حَمْرَةَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ :

حَدَّثَنِي حَكِيمَةُ بِنْتُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ -

عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام ، قَالَتْ : بَعَثَ إِلَيَّ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام فَقَالَ : يَا عَمَّةُ

اجْعَلِي إِفْطَارَكَ اللَّيْلَةَ عِنْدَنَا فَإِنَّهَا لَيْلَةُ النُّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ فَإِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى سَيُظْهِرُ

که به دست مادرش سیده النساء اسلام آورده ام شبی نیست که او را نبینم .

امام هادی علیه السلام فرمود: ای کافور! خواهرم حکیمه را فراخوان، و چون حکیمه آمد، فرمود: هشدار که اوست، حکیمه او را زمانی طولانی در آغوش کشید و به دیدار او مسرور شد، بعد از آن مولای ما فرمود: ای دختر رسول خدا او را به منزل خود ببر و فرائض و سنن را به وی بیاموز که او زوجه ابو محمد و مادر قائم علیه السلام است .

بَاب ۴۲

روایات میلاد قائم علیه السلام

۱ - حکیمه دختر امام جواد علیه السلام گوید: امام حسن عسکری علیه السلام مرا به نزد

خود فراخواند و فرمود: ای عمه! امشب افطار نزد ما باش که شب نیمه شعبان

فِي هَذِهِ اللَّيْلَةِ الْحُجَّةَ وَ هُوَ حُجَّتُهُ فِي أَرْضِهِ، قَالَتْ: فَقُلْتُ لَهُ: وَمَنْ أُمُّهُ؟ قَالَ لِي: نَرْجِسُ، قُلْتُ لَهُ: جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ مَا بِهَا أَثَرٌ، فَقَالَ: هُوَ مَا أَقُولُ لَكَ، قَالَتْ: فَجِئْتُ، فَلَمَّا سَلَّمْتُ وَ جَلَسْتُ جَاءَتْ تَنْزِعُ حُفِّي وَ قَالَتْ لِي: يَا سَيِّدَتِي [وَ سَيِّدَةَ أَهْلِي] كَيْفَ أُمْسَيْتِ؟ فَقُلْتُ: بَلْ أَنْتِ سَيِّدَتِي وَ سَيِّدَةُ أَهْلِي، قَالَتْ: فَأَنْكَرْتِ قَوْلِي وَ قَالَتْ: مَا هَذَا يَا عَمَّةُ؟ قَالَتْ: فَقُلْتُ لَهَا: يَا بِنْتِي إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى سَيَّهَبُ لَكَ فِي لَيْلَتِكَ هَذِهِ غُلَامًا سَيِّدًا فِي الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ، قَالَتْ: فَخَجِلْتُ وَ اسْتَحَيْتُ.

فَلَمَّا أَنْ فَرَغْتُ مِنْ صَلَاةِ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ أَفْطَرْتُ وَ أَخَذْتُ مَضْجَعِي فَرَقَدْتُ، فَلَمَّا أَنْ كَانَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ قُمْتُ إِلَى الصَّلَاةِ فَفَرَعْتُ مِنْ صَلَاتِي وَ هِيَ نَائِمَةٌ لَيْسَ بِهَا حَادِثٌ ثُمَّ جَلَسْتُ مُعْتَبَةً، ثُمَّ اضْطَجَعْتُ ثُمَّ انْتَبَهْتُ فَرِزَعَةً وَ هِيَ رَاقِدَةٌ، ثُمَّ قَامَتْ فَصَلَّتْ وَ نَامَتْ. قَالَتْ حَكِيمَةٌ: وَ خَرَجْتُ أَتَفَقَّدُ الْفَجْرَ فَإِذَا أَنَا بِالْفَجْرِ الْأَوَّلِ كَذَنْبِ السَّرْحَانِ وَ هِيَ

است و خدای تعالی امشب حجّت خود را که حجّت او در روی زمین است ظاهر سازد. گوید: گفتم: مادر او کیست؟ فرمود: نرجس، گفتم: فدای شما شوم اثری در او نیست، فرمود: همین است که به تو می گویم، گوید آمدم و چون سلام کردم و نشستم نرجس آمد کفش مرا بردارد و گفت: ای بانوی من و بانوی خاندانم حالتان چطور است؟ گفتم: تو بانوی من و بانوی خاندان من هستی، گوید: از کلام من ناخرسند شد و گفت: ای عمّه جان! این چه فرمایشی است؟ گوید: بدو گفتم: ای دختر جان! خدای تعالی امشب به تو فرزندی عطا فرماید که در دنیا و آخرت آقااست، گوید: نرجس خجالت کشید و استحیا نمود.

و چون از نماز عشا فارغ شدم افطار کردم و در بستر خود قرار گرفته و خوابیدم و در دل شب برای ادای نماز برخاستم و آن را به جای آوردم در حالی که نرجس خوابیده بود و رُخدادی برای وی نبود، سپس برای تعقیبات نشستم و پس از آن نیز دراز کشیدم و هراسان بیدار شدم و او همچنان خواب بود سپس برخاست و نماز گزارد و خوابید.

حکیمه گوید: بیرون آمدم و در جستجوی فجر به آسمان نگریستم و دیدم فجر اوّل دمیده است و او در خواب است و شک بر دلم عارض گردید ناگاه

نَائِمَةً فَدَخَلَنِي الشُّكُوكُ، فَصَاحَ بِي أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام مِنَ الْمَجْلِسِ فَقَالَ: لَا تَعْجَلِي يَا عَمَّةُ فَمَاكِ الْأَمْرُ قَدْ قَرُبَ، قَالَتْ: فَجَلَسْتُ وَ قَرَأْتُ الْمِ السَّجْدَةَ وَ يَسَّ، فَبَيْنَمَا أَنَا كَذَلِكَ إِذِ انْتَبَهْتُ فَرِعَةً فَوَثَبْتُ إِلَيْهَا فَقُلْتُ: اسْمُ اللَّهِ عَلَيْكَ، ثُمَّ قُلْتُ لَهَا: أَتَحْسِنِينَ شَيْئًا؟ قَالَتْ: نَعَمْ يَا عَمَّةُ، فَقُلْتُ لَهَا: اجْمَعِي نَفْسَكَ وَ اجْمَعِي قَلْبَكَ فَهُوَ مَا قُلْتُ لَكَ، قَالَتْ: فَأَخَذْتَنِي فَتَرَةً وَ أَخَذَتْهَا فَتَرَةً فَانْتَبَهْتُ بِحِسِّ سَيْدِي فَكَشَفْتُ الثُّوبَ عَنْهُ فَإِذَا أَنَابَهُ عليه السلام سَاجِدًا يَتَلَقَّى الْأَرْضَ بِمَسَاجِدِهِ فَضَمَمْتُهُ إِلَيَّ فَإِذَا أَنَا بِهِ نَظِيفٌ مُتَنَظِّفٌ، فَصَاحَ بِي أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام: هَلُمِّي إِلَيَّ ابْنِي يَا عَمَّةُ فَحِجَّتْ بِهِ إِلَيْهِ فَوَضَعَ يَدَيْهِ تَحْتَ أَلْيَتَيْهِ وَ ظَهْرَهُ وَ وَضَعَ قَدَمَيْهِ عَلَى صَدْرِهِ ثُمَّ أَذَلِّي لِسَانَهُ فِي فِيهِ وَ أَمَرَ يَدَهُ عَلَى عَيْنَيْهِ وَ سَمِعَهُ وَ مَفَاصِلِهِ، ثُمَّ قَالَ: تَكَلَّمْ يَا بَنِيَّ، فَقَالَ:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صلوات الله وسلامه عليه،
ثُمَّ صَلَّى عَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَ عَلَى الْأُمَّةِ عليه السلام إِلَى أَنْ وَقَفَ عَلَى أَبِيهِ، ثُمَّ أَخْرَجَهُ.

ابو محمد عليه السلام از محلّ خود فریاد زد ای عمّه! شتاب مکن! که اینجا کار نزدیک شده است. گوید: نشستم و به قراءت سوره آلم سجده و سوره یس پرداختم و در این اثنا او هراسان بیدار شد و من به نزد او پریدم و بدو گفتم: اسم الله بر تو باد آیا چیزی را احساس می کنی؟ گفتم: ای عمّه! آری، گفتم: خودت را جمع کن و دلت را استواردار که همان است که با تو گفتم. حکیمه گوید: مرا و نرجس را ضعفی فرا گرفت و به آواز سرورم به خود آمدم و جامه را از روی او برداشتم و ناگهان سرور خود را دیدم که در حال سجده است و مواضع سجودش بر زمین است او را در آغوش گرفتم دیدم پاک و نظیف است. ابو محمد عليه السلام فریاد بر آورد که ای عمّه! فرزندم را به نزد من آور! او را نزد وی بردم و او دو کف دستش را گشود و فرزند را در میان آن قرار داد و دو پای او را بر سینه خود نهاد سپس زبانش را در هان او گذاشت و دستش را بر چشمان و گوش و مفاصل وی کشید، سپس فرمود: ای فرزندم! سخن گوی، گفتم:

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ صلوات الله وسلامه عليه سپس
دروود بر امیرالمؤمنین و ائمه فرستاد تا آنکه بر پدرش رسید و زبان درکشید.

ثُمَّ قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا عَمَّةُ اذْهَبِي بِهِ إِلَى أُمِّهِ لِيَسَلِّمَ عَلَيْهَا وَائْتِنِي بِهِ، فَذَهَبَتْ بِهِ فَسَلِّمَ عَلَيْهَا وَرَدَّ دُتُّهُ فَوَضَعْتُهُ فِي الْمَجْلِسِ ثُمَّ قَالَ: يَا عَمَّةُ إِذَا كَانَ يَوْمَ السَّابِعِ فَأْتِينَا، قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَلَمَّا أَصْبَحْتُ جِئْتُ لِأُسَلِّمَ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَشَفْتُ السِّتْرَ لِأَتَفَقَّدَ سَيِّدِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمْ أَرَهُ، فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا فَعَلَ سَيِّدِي؟ فَقَالَ: يَا عَمَّةُ اسْتَوَدَعْنَاهُ الَّذِي اسْتَوَدَعْتَهُ أُمُّ مُوسَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ.

قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ السَّابِعِ جِئْتُ فَسَلَّمْتُ وَجَلَسْتُ فَقَالَ: هَلُمَّ إِلَيَّ ابْنِي، فَجِئْتُ بِسَيِّدِي عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ فِي الْحِرْقَةِ فَفَعَلَ بِهِ كَفَعَلْتِهِ الْأُولَى، ثُمَّ أَذَلِّي لِسَانَهُ فِي فِيهِ كَأَنَّهُ يُغَذِّيهِ لَبَنًا أَوْ عَسَلًا، ثُمَّ قَالَ: تَكَلَّمْ يَا بُنَيَّ، فَقَالَ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَتَنَى بِالصَّلَاةِ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَعَلَى الْأَئِمَّةِ الطَّاهِرِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ حَتَّى وَقَفَ عَلَى أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، ثُمَّ تَلَاهُذِهِ الْآيَةَ: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضِعُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ * وَنَمَكِّنَ لَهُمْ فِي-

سپس ابو محمد عليه السلام فرمود: ای عمه! او را به نزد مادرش ببر تا بر او سلام کند آنگاه به نزد من آور، پس او را بردم و بر مادر سلام کرد و او را باز گردانیده و در مجلس نهادم سپس فرمود: ای عمه! چون روز هفتم فرا رسید نزد ما بیا. حکیمه گوید: چون صبح شد آمدم تا بر ابو محمد عليه السلام سلام کنم و پرده را کنار زدم تا از سرورم تفقدی کنم و او را ندیدم، گفتم: فدای شما شوم، سرورم چه می کند؟ فرمود: ای عمه! او را به آن کسی سپردم که مادر موسی موسی را به وی سپرد. حکیمه گوید: چون روز هفتم فرا رسید آمدم و سلام کردم و نشستم فرمود: فرزندانم را به نزد من آور! و من سرورم را آوردم و او در خرقه ای بود و با او همان کرد که اول بار کرده بود، سپس زبانش را در دهان او گذاشت و گویا شیر و عسل به وی می داد، سپس فرمود: ای فرزندانم! سخن گوی! و او گفت: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَدَرُودُ بَرِ مُحَمَّدٍ وَامِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَائِمَّةِ طَاهِرِينَ فَرَسْتَادُ وَتَا أَنْكَه بَرِ پَدَرَش رَسِيدُ، سَپِسِ اَيْنِ اِيَه رَا تَلَاوَتُ فَرَمُودُ: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ وَ مَا اِرَادَه مِی کَنيم کِه بَر مَسْتَضَعْفَانِ زَمِينِ مَنّتِ نِهَادَه وَ اَنَانِ رَا ائِمَّة وَ وَاَرْتِينِ قَرَارِ دِهِيمِ وَ اَنَانِ

الأرض و نُرِي فِرْعَوْنَ وَ هَامَانَ وَ جُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ» (۱).
 قَالَ مُوسَى: فَسَأَلْتُ عَقْبَةَ الْخَادِمِ عَنْ هَذِهِ، فَقَالَ: صَدَقَتْ حَكِيمَةٌ.

۲ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الطَّهَوِيُّ قَالَ: قَصَدْتُ حَكِيمَةَ بِنْتَ مُحَمَّدٍ عليه السلام بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام أَسْأَلُهَا عَنِ الْحُجَّةِ وَ مَا قَدِ اخْتَلَفَ فِيهِ النَّاسُ مِنَ الْحَيْرَةِ الَّتِي هُمْ فِيهَا، فَقَالَتْ لِي: اجْلِسْ فَجَلَسْتُ، ثُمَّ قَالَتْ: يَا مُحَمَّدُ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَا يُخَلِّي الْأَرْضَ مِنْ حُجَّةٍ نَاطِقَةٍ أَوْ صَامِتَةٍ، وَ لَمْ يَجْعَلْهَا فِي أَخَوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ عليهما السلام تَفْضِيلًا لِلْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ تَنْزِيهًا لِهَاتِي أَنْ يَكُونَ فِي الْأَرْضِ عَدِيلُهُمَا إِلَّا أَنْ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى خَصَّ وَوَلَدَ الْحُسَيْنِ بِالْفَضْلِ عَلَى وُلْدِ الْحَسَنِ عليهما السلام كَمَا خَصَّ وَوَلَدَ هَارُونَ عَلَى وُلْدِ مُوسَى عليه السلام، وَ إِنْ كَانَ مُوسَى حُجَّةً عَلَى هَارُونَ، وَ الْفَضْلُ لَوُلْدِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ لَا بَدَّ لِلْأُمَّةِ مِنْ حَيْرَةٍ يَرْتَابُ فِيهَا الْمُبْطِلُونَ وَ

را متمکن در زمین ساخته و به فرعون و هامان و لشکریان آنها آنچه که از آن بر حذر بودند بنمایانیم.

موسی بن محمد راوی این روایت گوید از عقبه خادم از این قضیه پرسش کردم، گفت: حکیمه راست گفته است.

۲ - محمد بن عبدالله گوید: پس از درگذشت ابو محمد عليه السلام به نزد حکیمه دختر امام جواد عليه السلام رفتم تا در موضوع حجّت و اختلاف مردم و حیرت آنها درباره او پرسش کنم. گفت: بنشین، و من نشستم، سپس گفت: ای محمد! خدای تعالی زمین را از حجّتی ناطق و یا صامت خالی نمی گذارد و آن را پس از حسن و حسین علیهما السلام در دو برادر نهاده است و این شرافت را مخصوص حسن و حسین ساخته برای آنها عدیل و نظیری در روی زمین قرار نداده است جز اینکه خدای تعالی فرزندان حسین را بر فرزندان حسن علیهما السلام برتری داده، همچنان که فرزندان هارون را بر فرزندان موسی به فضل نبوّت برتری داد، گرچه موسی حجّت بر هارون بود، ولی فضل نبوّت تا روز قیامت در اولاد هارون است و به

يَخْلُصُ فِيهَا الْمُحْتَمُونَ، كَيْلًا يَكُونُ لِلْخَلْقِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ، وَإِنَّ الْحَيْرَةَ لِأَبَدٍ وَاقِعَةٌ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

فَقُلْتُ: يَا مَوْلَاتِي هَلْ كَانَ لِلْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَلَدٌ؟ فَتَبَسَّمَتْ ثُمَّ قَالَتْ: إِذَا لَمْ يَكُنْ لِلْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَقِبٌ فَمَنْ الْحُجَّةُ مِنْ بَعْدِهِ وَقَدْ أَخْبَرْتُكَ أَنَّهُ لَا إِمَامَةَ لِأَخْوَيْنِ بَعْدَ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَقُلْتُ: يَا سَيِّدَتِي حَدِّثِي بِي بِلَادَةِ مَوْلَايَ وَغَيْبَتِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَتْ: نَعَمْ كَانَتْ لِي جَارِيَةٌ يُقَالُ لَهَا: نَرْجِسُ فَزَارَنِي ابْنُ أَخِي فَأَقْبَلَ يَحْدِقُ النَّظَرَ إِلَيْهَا، فَقُلْتُ لَهُ: يَا سَيِّدِي لَعَلَّكَ هَوَيْتَهَا فَأُرْسِلُهَا إِلَيْكَ؟ فَقَالَ [لِي]: لَا يَا عَمَّةُ وَلَكِنِّي أَتَعَجَّبُ مِنْهَا، فَقُلْتُ: وَمَا أَعْجَبَكَ [مِنْهَا]؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سَيَخْرُجُ مِنْهَا وَلَدٌ كَرِيمٌ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِي يَمْلَأُ اللَّهُ بِهِ الْأَرْضَ عَدْلًا وَقِسْطًا كَمَا مُلِئْتُ جَوْرًا وَظُلْمًا، فَقُلْتُ: فَأُرْسِلُهَا إِلَيْكَ يَا سَيِّدِي؟ فَقَالَ: اسْتَأْذِنِي فِي ذَلِكَ أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَتْ: فَلَبِثْتُ ثِيَابِي وَأَتَيْتُ مَنْزِلَ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَلَّمْتُ

ناچار بایستی امت یک سرگردانی و امتحانی داشته باشند تا مبطلان از مخلصان جدا شوند و از برای مردم بر خداوند حجتی نباشد و اکنون پس از وفات امام حسن عسکری علیه السلام دوره حیرت فرارسیده است.

گفتم: ای بانوی من! آیا از برای امام حسن علیه السلام فرزندی بود؟ تبسمی کرد و گفت: اگر امام حسن علیه السلام فرزندی نداشت پس امام پس از وی کیست؟ با آنکه تو را گفتم که امامت پس از حسن و حسین علیهما السلام در دو برادر نباشد. گفتم: ای بانوی من! ولادت و غیبت مولایم علیه السلام را برایم بازگو. گفت: آری، کنیزی داشتم که بدو نرجس می گفتند، برادرزاده ام به دیدارم آمد و به او نیک نظر کرد، بدو گفتم: ای آقای من! دوستش داری او را به نزدت بفرستم؟ فرمود: نه عمه جان! اما از او در شگفتم! گفتم: شگفتی شما از چیست؟ فرمود: به زودی فرزندی از وی پدید آید که نزد خدای تعالی گرامی است و خداوند به واسطه او زمین را از عدل و داد آکنده سازد، همچنان که پر از ظلم و جور شده باشد، گفتم: ای آقای من! آیا او را به نزد شما بفرستم؟ فرمود: از پدرم در این باره کسب اجازه کن، گوید: جامه پوشیدم و به منزل امام هادی علیه السلام در آمدم، سلام کردم و نشستم و او خود

وَجَلَسْتُ فَبَدَأَنِي عليه السلام وَقَالَ: يَا حَكِيمَةَ ابْعَثِي نَرْجِسَ إِلَى ابْنِي أَبِي مُحَمَّدٍ، قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي عَلَىٰ هَذَا قَصَدْتُكَ عَلَىٰ أَنْ أَسْتَأْذِنَكَ فِي ذَلِكَ، فَقَالَ لِي: يَا مُبَارَكَةَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ أَحَبُّ أَنْ يُشْرِكَ فِي الْأَجْرِ وَيَجْعَلَ لَكَ فِي الْخَيْرِ نَصيباً، قَالَتْ حَكِيمَةُ: فَلَمْ أَلْبَثُ أَنْ رَجَعْتُ إِلَىٰ مَنْزِلِي وَزَيْتَتُهَا وَوَهَبْتُهَا لِأَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَجَمَعْتُ بَيْتَهُ وَبَيْنَهَا فِي مَنْزِلِي فَأَقَامَ عِنْدِي أَيَّاماً، ثُمَّ مَضَىٰ إِلَىٰ وَالِدِهِ عليه السلام وَوَجَّهْتُ بِهَا مَعَهُ.

قَالَتْ حَكِيمَةُ: فَضَىٰ أَبُو الْحَسَنِ عليه السلام وَجَلَسَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام مَكَانَ وَالِدِهِ وَكُنْتُ أُرْوَرُهُ كَمَا كُنْتُ أُرْوَرُ وَالِدَهُ فَجَاءَنِي نَرْجِسُ يَوْمًا تَخْلَعُ خُنِّي، فَقَالَتْ: يَا مَوْلَاتِي نَاوِلِينِي خُفِّكَ، فَقُلْتُ: بَلْ أَنْتَ سَيِّدَتِي وَ مَوْلَاتِي وَاللَّهِ لَا أَدْفَعُ إِلَيْكَ خُنِّي لِتَخْلَعِيهِ وَلَا لِتَخْدِمِينِي بَلْ أَنَا أَخْدِمُكَ عَلَىٰ بَصْرِي، فَسَمِعَ أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام ذَلِكَ فَقَالَ: جَزَاكَ اللَّهُ يَا عَمَّةُ خَيْرًا، فَجَلَسْتُ عِنْدَهُ إِلَىٰ وَقْتِ غُرُوبِ الشَّمْسِ فَصَحْتُ بِالْجَارِيَةِ وَقُلْتُ: نَاوِلِينِي ثِيَابِي

آغاز سخن فرمود و گفت: ای حکیمه! نرجس را نزد فرزندم ابی محمد بفرست، گوید: گفتم: ای آقای من! بدین منظور خدمت شما رسیدم که در این باره کسب اجازه کنم، فرمود: ای مبارکه! خدای تعالی دوست دارد که تو را در پاداش این کار شریک کند و بهره‌ای از خیر برای تو قرار دهد، حکیمه گوید: بی درنگ به منزل برگشتم و نرجس را آراستم و در اختیار ابو محمد قرار دادم و پیوسته آنها را در منزل خود برقرار کردم و چند روزی نزد من بود سپس به نزد پدرش رفت و او را نیز همراهش روانه کردم.

حکیمه گوید: امام هادی علیه السلام در گذشت و ابو محمد بر جای پدر نشست و من همچنان که به دیدار پدرش می‌رفتم به دیدار او نیز می‌رفتم. یک روز نرجس آمد تا کفش مرا بگیرد و گفت: ای بانوی من کفش خود را به من ده! گفتم: بلکه تو سرور و بانوی منی، به خدا سوگند که کفش خود را به تو نمی‌دهم تا آن را برگیری و اجازه نمی‌دهم که مرا خدمت کنی، بلکه من به روی چشم تو را خدمت می‌کنم. ابو محمد علیه السلام این سخن را شنید و گفت: ای عمه! خدا به تو جزای خیر دهد و تا هنگام غروب آفتاب نزد امام نشستم و به آن جاریه بانگ می‌زدم که لباسم را بیاور تا باز گردم! امام می‌فرمود: خیر، ای عمه جان! امشب را نزد ما

لِأَنْصَرِفَ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا يَا عَمَّتَا بَيْتِي اللَّيْلَةَ عِنْدَنَا فَإِنَّهُ سَيُولَدُ اللَّيْلَةَ الْمَوْلُودُ الْكَرِيمُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّذِي يُحْيِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا، فَقُلْتُ: مِمَّنْ يَا سَيِّدِي وَ لَسْتُ أَرَى بِتَرْجِسٍ شَيْئاً مِنْ أَثَرِ الْحَبْلِ؟ فَقَالَ: مِنْ تَرْجِسٍ لَا مِنْ غَيْرِهَا، قَالَتْ: فَوَثَبْتُ إِلَيْهَا فَقَلَبْتُهَا ظَهراً لِبَطْنٍ فَلَمْ أَرِهَا أَثَرَ حَبْلِ، فَعُدْتُ إِلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخْبَرْتُهُ بِمَا فَعَلْتُ فَتَبَسَّمَ ثُمَّ قَالَ لِي: إِذَا كَانَ وَقْتُ الْفَجْرِ يَظْهَرُ لِكَ الْحَبْلِ لِأَنَّ مَثَلَهَا مَثَلُ أُمِّ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمْ يَظْهَرْ بِهَا الْحَبْلُ وَ لَمْ يَعْلَمْ بِهَا أَحَدٌ إِلَى وَقْتِ وِلَادَتِهَا، لِأَنَّ فِرْعَوْنَ كَانَ يَشْقُ بَطُونَ الْحَبَالِي فِي طَلَبِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ هَذَا نَظِيرُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ.

قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَعُدْتُ إِلَيْهَا فَأَخْبَرْتَهَا بِمَا قَالَ وَ سَأَلْتُهَا عَنْ حَالِهَا فَقَالَتْ: يَا مَوْلَاتِي مَا أَرَى بِي شَيْئاً مِنْ هَذَا، قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَلَمْ أَزَلْ أَرْقُبُهَا إِلَى وَقْتِ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَ هِيَ نَائِمَةٌ بَيْنَ يَدَيَّ لَا تَقْلِبُ جَنْباً إِلَى جَنْبٍ حَتَّى إِذَا كَانَ آخِرَ اللَّيْلِ وَقْتُ طُلُوعِ الْفَجْرِ وَ ثَبَّتُ فِرْعَةَ فَضَمَّمْتُهَا إِلَى صَدْرِي وَ سَمَّيْتُ عَلَيْهَا فَصَاحَ [إِلَيَّ] أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ قَالَ: أَقْرَبِي عَلَيْهَا «إِنَّا

باش که امشب آن مولودی که نزد خدای تعالی گرامی است و خداوند به واسطه او زمین را پس از مردنش زنده می کند متولد می شود، گفتم: ای سرورم! از چه کسی متولد می شود و من در نرجس آثار بارداری نمی بینم. فرمود: از همان نرجس نه از دیگری. حکیمه گوید: به نزد او رفتم و پشت و شکم او را واریس کردم و آثار بارداری در او ندیدم، به نزد امام برگشتم و کار خود را بدو گزارش کردم، تبسمی فرمود و گفت: در هنگام فجر آثار بارداری برایت نمودار خواهد گردید، زیرا مثل او مثل مادر موسی علیه السلام است که آثار بارداری در او ظاهر نگردید و کسی تا وقت ولادتش از آن آگاه نشد، زیرا فرعون در جستجوی موسی، شکم زنان باردار را می شکافت و این نیز نظیر موسی علیه السلام است.

حکیمه گوید: به نزد نرجس برگشتم و گفتار امام را بدو گفتم و از حالش پرسش کردم، گفت: ای بانوی من! در خود چیزی از آن نمی بینم، حکیمه گوید: تا طلوع فجر مراقب او بودم و او پیش روی من خوابیده بود و از این پهلو به آن پهلو نمی رفت تا چون آخر شب و هنگام طلوع فجر فرا رسید هراسان از جا جست و او را در آغوش گرفتم و بدو «اسم الله» می خواندم، ابو محمد علیه السلام بانگ

أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» فَأَقْبَلْتُ أَقْرَهُ عَلَيْهَا وَقُلْتُ لَهَا: مَا حَالُكَ؟ قَالَتْ: ظَهَرَ الْأَمْرُ الَّذِي أَخْبَرَكَ بِهِ مَوْلَايَ، فَأَقْبَلْتُ أَقْرَهُ عَلَيْهَا كَمَا أَمَرَنِي، فَأَجَابَنِي الْجَنِينُ مِنْ بَطْنِهَا يَقْرَهُ مِثْلَ مَا أَقْرَهُ وَ سَلَّمَ عَلَيَّ.

قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَفَزِعْتُ لِمَا سَمِعْتُ، فَصَاحَ بِي أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام: لَا تَعْجَبِي مِنْ أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؛ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يُنْطِقُنَا بِالْحِكْمَةِ صِغَارًا، وَيَجْعَلُنَا حُجَّةً فِي أَرْضِهِ كِبَارًا فَلَمْ يَسْتَمِ الْكَلَامَ حَتَّى غِيَبَتْ عَنِّي نَرْجِسُ فَلَمْ أَرَهَا كَأَنَّهُ ضُرِبَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا حِجَابٌ فَعَدَوْتُ نَحْوَ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَأَنَا صَارِحَةٌ، فَقَالَ لِي: ارْجِعِي يَا عَمَّةُ فَإِنَّكَ سَتَجِدِيهَا فِي مَكَانِهَا.

قَالَتْ: فَرَجَعْتُ فَلَمْ أَلْبَثُ أَنْ كُشِفَ الْغِطَاءُ الَّذِي كَانَ بَيْنِي وَبَيْنَهَا وَإِذَا أَنَا بِهَا وَ عَلَيْهَا مِنْ أَثَرِ النُّورِ مَا غَشَى بَصَرِي وَإِذَا أَنَا بِالصَّبِيِّ عليه السلام سَاجِدًا لِوَجْهِهِ^(۱)، جَائِئًا عَلَيَّ رُكْبَتَيْهِ، رَافِعًا سَبَابَتَيْهِ، وَهُوَ يَقُولُ: «أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ] وَأَنَّ

بر آورد و فرمود: سورهٔ اِنَّا أَنْزَلْنَا بِرِوَايَةِ بَرِّخَوَانِ! و من بدان آغاز کردم و گفتم: حالت چون است؟ گفتم: امری که مولا یم خبر داد در من نمایان شده است و من همچنان که فرموده بود بر او می خواندم و جنین در شکم به من پاسخ داد و مانند من قرائت کرد و بر من سلام نمود.

حکیمه گوید: من از آنچه شنیدم هراسان شدم و ابو محمد عليه السلام بانگ بر آورد: از امر خدای تعالی در شکفت مباش، خدای تعالی ما را در خردی به سخن در آورد و در بزرگی حجّت خود در زمین قرار دهد و هنوز سخن او تمام نشده بود که نرجس از دیدگانم نهان شد و او را ندیدم گویا پرده ای بین من و او افتاده بود و فریادکنان به نزد ابو محمد عليه السلام دویدم، فرمود: ای عمّه! برگرد، او را در مکان خود خواهی یافت.

گوید: باز گشتم و طولی نکشید که پرده ای که بین ما بود برداشته شد و دیدم نوری نرجس را فرا گرفته است که توان دیدن آنرا ندارم و آن کودک عليه السلام را دیدم که روی به سجده نهاده است و دو زانو بر زمین نهاده است و دو انگشت سبّابهٔ خود را بلند کرده و می گوید: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ [وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ] وَأَنَّ جَدِّي مُحَمَّدًا

جَدِّي مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّ أَبِي أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، ثُمَّ عَدَّ إِمَامًا إِمَامًا إِلَى أَنْ بَلَغَ إِلَى نَفْسِهِ. ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا وَعَدْتَنِي وَ أْتِمِّمْ لِي أَمْرِي وَ ثَبِّتْ وَ طَاطِي، وَ أَمَلًا الْأَرْضَ بِي عَدْلًا وَ قِسْطًا».

فَصَاحَ بِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ: يَا عَمَّةُ تَنَاوَلِيهِ وَ هَاتِيهِ، فَتَنَاوَلْتُهُ وَ أَتَيْتُ بِهِ نَحْوَهُ، فَلَمَّا مَثَلَتْ بَيْنَ يَدَيِ أَبِيهِ وَ هُوَ عَلَى يَدَيَّ سَلَّمَ عَلَى أَبِيهِ فَتَنَاوَلَهُ الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنِّي إِيَّاهُ وَ الطَّيْرُ تَرَفَّرَ عَلَى رَأْسِهِ | وَ نَاوَلَهُ لِسَانَهُ فَشَرِبَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: امْضِي بِهِ إِلَى أُمِّهِ لَتَرْضِعَهُ وَرُدِّيهِ إِلَيَّ، قَالَتْ: فَتَنَاوَلْتُهُ أُمُّهُ فَأَرْضَعْتُهُ، فَرَدَدْتُهُ إِلَى أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ الطَّيْرُ تَرَفَّرَ عَلَى رَأْسِهِ فَصَاحَ بِطَيْرٍ مِنْهَا فَقَالَ لَهُ: احْمِلِيهِ وَ احْفَظِيهِ وَرُدِّيهِ إِلَيْنَا فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، فَتَنَاوَلَهُ الطَّيْرُ وَ طَارَ بِهِ فِي جَوِّ السَّمَاءِ وَ أَتْبَعَهُ سَائِرُ الطَّيْرِ، فَسَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «أَسْتَوْدِعُكَ اللَّهُ الَّذِي أُوْدِعْتَهُ أُمُّ مُوسَى مُوسَى» فَبَكَتْ تَرْجِسُ فَقَالَ لَهَا: اسْكُتِي فَإِنَّ الرِّضَاعَ مُحَرَّمٌ عَلَيْهِ إِلَّا مِنْ ثَدْيِكَ وَ سَيْعَادُ إِلَيْكَ كَمَا رَدَّ مُوسَى إِلَى أُمِّهِ وَ ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ

رَسُولُ اللَّهِ وَ أَنَّ أَبِي أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، سپس امامان را یکایک بر شمرد تا به خودش رسید، سپس فرمود: بارالها! آنچه به من وعده فرمودی به جای آر، و کار مرا به انجام رسان و گامم را استوار ساز و زمین را به واسطه من پراز عدل و داد گردان. ابو محمد علیه السلام بانگ برآورد و فرمود: ای عمه، او را بیاور و به من برسان. او را برگرفتم و به جانب او بردم، و چون او در میان دو دست من بود و مقابل او قرار گرفتم بر پدر خود سلام کرد و امام حسن علیه السلام او را از من گرفت و زبان خود در دهان او گذاشت و او از آن نوشید، سپس فرمود: او را به نزد مادرش ببر تا بدو شیر دهد، آنگاه به نزد من باز گردان. و او را به مادرش رسانیدم و بدو شیر داد بعد از آن او را به ابو محمد علیه السلام باز گردانیدم در حالی که پرندگان بر بالای سرش در طیران بودند، به یکی از آنها بانگ برآورد و گفت: او را بگیر و نگاهدار و هر چهل روز یکبار به نزد ما بازگردان و آن پرنده او را برگرفت و به آسمان برد و پرندگان دیگر نیز به دنبال او بودند، شنیدم که ابو محمد علیه السلام می گفت: تو را به خدایی سپردم که مادر موسی را سپرد، آنگاه نرگس گریست و امام بدو فرمود: خاموش باش که بر او شیر خوردن جز از سینه تو حرام است و

عَزَّوَجَلَّ: «فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ» (۱). قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَقُلْتُ: وَمَا هَذَا الطَّيْرُ؟ قَالَ: هَذَا رُوحُ الْقُدْسِ الْمُوَكَّلُ بِالْأُمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُؤَفِّقُهُمْ وَيُسَدِّدُهُمْ وَيُرَبِّبُهُمْ بِالْعِلْمِ (۲). قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ أَرْبَعِينَ يَوْمًا رَدَّ الْغُلَامُ وَوَجَّهَ إِلَيَّ ابْنُ أَخِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فَدَعَانِي، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فَإِذَا أَنَا بِالصَّبِيِّ مُتَحَرِّكٍ يَمْشِي بَيْنَ يَدَيْهِ، فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي هَذَا ابْنُ - سَتَيْنِ؟ فَتَبَسَّمَ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: إِنَّ أَوْلَادَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ إِذَا كَانُوا أُمَّةً يَنْشُرُونَ بِخِلَافِ مَا يَنْشُرُونَ غَيْرُهُمْ، وَإِنَّ الصَّبِيَّ مِنَّا إِذَا كَانَ أَتَىٰ عَلَيْهِ شَهْرٌ كَانَ كَمَنْ أَتَىٰ عَلَيْهِ سَنَةٌ، وَإِنَّ الصَّبِيَّ مِنَّا لَيَتَكَلَّمُ فِي بَطْنِ أُمِّهِ وَيَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَيَعْبُدُ رَبَّهُ عَزَّوَجَلَّ، [وَ] عِنْدَ الرِّضَاعِ تُطِيعُهُ الْمَلَائِكَةُ وَتَنْزِلُ عَلَيْهِ صَبَاحًا وَمَسَاءً.

قَالَتْ حَكِيمَةٌ: فَلَمْ أَزَلْ أَرَىٰ ذَلِكَ الصَّبِيَّ فِي كُلِّ أَرْبَعِينَ يَوْمًا إِلَىٰ أَنْ رَأَيْتُهُ رَجُلًا قَبْلَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَيَّامٍ قَلِيلَةٍ فَلَمْ أَعْرِفْهُ، فَقُلْتُ لِابْنِ أَخِي عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَنْ هَذَا الَّذِي

به زودی نزد تو باز گردد همچنان که موسی به مادرش بازگردانیده شد و این قول خدای تعالی است که «فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ». حکیمه گوید: گفتم: این پرنده چه بود؟ فرمود: این روح القدس است که بر ائمه علیهم السلام گمارده شده است، آنان را موفق و مسدد می دارد و به آنها علم می آموزد.

حکیمه گوید: پس از چهل روز آن کودک برگردانیده شد و برادرزاده ام به دنبال من کس فرستاد و مرا فراخواند و بر او وارد شدم و به ناگاه دیدم که همان کودک است که مقابل او راه می رود. گفتم: ای آقای من! آیا این کودک دو ساله نیست؟ تبسمی فرمود و گفت: اولاد انبیاء و اوصیاء اگر امام باشند به خلاف دیگران نشو و نما کنند و کودک یک ماهه ما به مانند کودک یک ساله باشد و کودک ما در رحم مادرش سخن گوید و قرآن تلاوت کند و خدای تعالی را پیرستد و هنگام شیرخوارگی ملائکه او را فرمان برند و صبح و شام بروی فرود آیند. حکیمه گوید: پیوسته آن کودک را چهل روز یکبار می دیدم تا آنکه چند روز پیش از درگذشت ابو محمد علیه السلام او را دیدم که مردی بود و او را شناختم و به برادرزاده ام گفتم: این مردی که فرمان می دهی در مقابل او بنشینم کیست؟

«هذا جزاء من افترى على الله تبارك و تعالی في اولیائیه، زعم أنه يقتلني و ليس لي عقب، فكيف رأى قدرة الله عزوجل» و ولد له ولد و سماه «م ح م د» سنة ست و خمسين و مائتين.

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامٍ رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: وُلِدَ الصَّاحِبُ عليه السلام لِلنَّصَفِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَةَ خَمْسٍ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ.

۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَا جِيلَوِيهِ؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ النَّيْسَابُورِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عليه السلام، عَنِ السَّيَّارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي نَسِيمٌ وَ مَارِيَةُ قَالَتَا: إِنَّهُ لَمَّا سَقَطَ صَاحِبُ الزَّمَانِ عليه السلام مِنْ بَطْنِ أُمِّهِ جَائِيًا عَلَى رُكْبَتَيْهِ، رَافِعًا سَبَابَتَيْهِ إِلَى السَّمَاءِ، ثُمَّ عَطَسَ فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ، زَعَمَتِ الظَّلَمَةُ أَنَّ حُجَّةَ اللَّهِ دَاحِضَةٌ لَوْ أُذِنَ لَنَا فِي الْكَلَامِ لَزَالَ الشَّكُّ.

قال إبراهيم بن محمد بن عبد الله: و حَدَّثَنِي نَسِيمٌ خَادِمُ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام قَالَتْ: قَالَ لِي

و اولیائش افتراء بندد، گمان برده است که مرا می کشد و فرزندی برایم نخواهد بود، قدرت خدای تعالی را چگونه دید؟» و برای او در سال دویست و پنجاه و شش فرزندی متولد شد و نامش را محمد نامید.

۴ - علی بن محمد گوید: صاحب الزمان عليه السلام در نیمه شعبان سال دویست و پنجاه و پنج متولد گردید.

۵ - نسیم و ماریه گویند: چون صاحب الزمان عليه السلام از رحم مادر به دنیا آمد دو زانو بر زمین نهاد و دو انگشت سبابه را به جانب آسمان بالا برد، آنگاه عطسه کرد و فرمود: الحمد لله رب العالمين و صلى الله على محمد و آله، ستمکاران پنداشته اند که حجت خدا از میان رفته است اگر برای ما اذن در کلام بود شک زایل می گردید.

نسیم، خادم حسن عسکری عليه السلام گوید: یک شب پس از ولادت

صاحب الزمان علیه السلام و قد دخلت عليه بعد مولده بليلة، فعطست عنده فقال لي: يرحمك الله، قالت نسيم: ففرحت بذلك، فقال لي عليه السلام: ألا أبشرك في العطاس؟ فقلت: بلى [يا مولاي] فقال: هو أمان من الموت ثلاثة أيام.

۶ - حدثنا محمد بن علي ماجيلويه؛ و محمد بن موسى بن المتوكل؛ و أحمد بن محمد ابن يحيى العطار - رضي الله عنهم - قالوا: حدثنا محمد بن يحيى العطار قال: حدثني اسحاق بن رباح البصري، عن أبي جعفر العمري قال: لما ولد السيد عليه السلام قال أبو محمد عليه السلام: ابعثوا إلي أبي عمرو، فبعث إليه فصار إليه فقال له: اشتر عشرة آلاف رطل خبز، و عشرة آلاف رطل لحم و فرقه - أحسبه، قال: علي بن هاشم - و عرق عنه بكذا و كذا شاة.

۷ - حدثنا محمد بن علي ماجيلويه - عليه السلام - قال: حدثنا محمد بن يحيى العطار قال: حدثني أبو علي الخزيراني عن جارية له كان أهداها لأبي محمد عليه السلام فلما أغار جعفر الكذاب على الدار جاءته فارة من جعفر، فتزوج بها. قال أبو علي: فحدثني أنها حضرت ولادة السيد عليه السلام، و أن اسم أم السيد صقيل، و أن أبا محمد عليه السلام حدثها بما يجري على عياله، فسألته أن يدعو الله عز وجل لها أن يجعل منيتها قبله، فماتت في حياة

صاحب الزمان عليه السلام بر او وارد شدم و عطسه کردم، فرمود: يرحمك الله، نسيم گوید: من بدان شاد شدم، فرمود: آیا تو را درباره عطسه کردن بشارت دهم؟ گفتم: آری، فرمود: کسی که عطسه کند تا سه روز از مرگ در امان است.

۶ - ابو جعفر عمری گوید: چون سید عليه السلام متولد شد امام حسن عسکری عليه السلام فرمود: به دنبال ابو عمرو و بفرستید و چون به دنبال او فرستادند و به نزد امام آمد، بدو فرمود: ده هزار رطل نان و ده هزار رطل گوشت خریداری کن، به گمانم فرمود آن را میان بنی هاشم تقسیم نما و چندان و چند گوسفند برای او عقیقه کن.

۷ - ابو علی خزیرانی کنیزی داشت که او را به امام حسن عسکری عليه السلام اهدا کرد و چون جعفر کذاب خانه امام را غارت کرد وی از دست جعفر گریخت و با ابو علی ازدواج نمود. ابو علی می گوید که او گفته است در ولادت سید عليه السلام حاضر بود و مادر سید صقیل نام داشت و امام حسن عسکری عليه السلام صقیل را از آنچه بر

أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام ، وَ عَلِيٌّ قَبْرَهَا لَوْحٌ مَكْتُوبٌ عَلَيْهِ هَذَا قَبْرُ أُمِّ مُحَمَّدٍ .
 قَالَ أَبُو عَلِيٍّ : وَ سَمِعْتُ هَذِهِ الْجَارِيَةَ تَذْكُرُ أَنَّهَا لَمَّا وُلِدَ السَّيِّدُ عليه السلام رَأَتْ لَهَا نُورًا سَاطِعًا
 قَدْ ظَهَرَ مِنْهُ وَ بَلَغَ أَفْقَ السَّمَاءِ ، وَ رَأَتْ طُيُورًا بَيْضَاءَ تَهْبِطُ مِنَ السَّمَاءِ وَ تَمْسُحُ أَجْنِحَتَهَا عَلَى
 رَأْسِهِ وَ وَجْهِهِ وَ سَائِرِ جَسَدِهِ ، ثُمَّ تَطِيرُ ، فَأَخْبَرْنَا أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام بِذَلِكَ فَضَحِكَ ، ثُمَّ قَالَ :
 تِلْكَ مَلَائِكَةٌ نَزَلَتْ لِلتَّبَرُّكِ بِهَذَا الْمَوْلُودِ ، وَ هِيَ أَنْصَارُهُ إِذَا خَرَجَ .

۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رضي الله عنه - قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ
 الْحِمَيْرِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الْعَلَوِيُّ ، عَنْ أَبِي غَانِمِ الْخَادِمِ قَالَ : وُلِدَ
 لِأَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام وَ لِدُ فَسَمَاءُ مُحَمَّدًا ، فَعَرَضَهُ عَلَى أَصْحَابِهِ يَوْمَ الثَّلَاثِ ، وَ قَالَ : هَذَا
 صَاحِبُكُمْ مِنْ بَعْدِي ، وَ خَلِيفَتِي عَلَيْكُمْ ، وَ هُوَ الْقَائِمُ الَّذِي تَمْتَدُّ إِلَيْهِ الْأَعْنَاقُ بِالِانْتِظَارِ ،
 فَإِذَا امْتَلَأَتِ الْأَرْضُ جَوْرًا وَ ظُلْمًا خَرَجَ فَمَلَأَهَا قِسْطًا وَ عَدْلًا .

سر خاندانش می آید آگاه کرد و او از امام درخواست نمود که از خدای تعالی
 بخواهد تا مرگ وی را پیش از آن برساند و در حیات امام حسن عسکری علیه السلام
 درگذشت و بر سر قبر وی لوحی است که بر آن نوشته اند: این قبر مادر محمد است.
 ابوعلی گوید: از همین کنیز شنیدم که می گفت: چون سید عليه السلام متولد شد، نور
 درخشان وی را دیده است که از او ظاهر گردیده و به افق آسمانها رسیده است و
 پرندگان سپیدی دیده که از آسمان فرود می آیند و پره های خود را به سر و صورت
 و سایر اعضای وی می کشند و سپس پرواز می کنند، این مطلب را به امام حسن
 عسکری علیه السلام خبر دادیم، خندید و فرمود: آنها ملائکه ای هستند که برای تبرک
 جستن به این مولود فرود آمده اند و چون ظهور کند یاوران وی خواهند بود.

۸ - ابو غانم خادم گوید: برای امام حسن عسکری علیه السلام فرزندی به دنیا آمد
 که نام او را محمد نامید و وی را در سومین روز ولادتش به اصحاب خود عرضه
 کرد و فرمود: پس از من این صاحب شما و جانشین من بر شماست و او قائمی است
 که مردم در انتظار وی بمانند و چون زمین پر از ظلم و ستم شود ظهور کند و آن را
 پر از عدل و داد نماید.

۹ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ الْفَرَجِ ^(۱) الْمُؤَدِّنُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْكَرْخِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هَارُونَ - رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا - يَقُولُ: رَأَيْتُ صَاحِبَ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَكَانَ مَوْلِدُهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ سَنَةَ سِتٍّ وَخَمْسِينَ وَمِائَتَيْنِ.

۱۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحِمَيْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الْكُوفِيُّ أَنَّ أَبَا مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعَثَ إِلَى بَعْضِ مَنْ سَمَاءٌ لِي بِشَاةٍ مَذْبُوحَةٍ، وَقَالَ: هَذِهِ مِنْ عَقِيْقَةِ ابْنِي مُحَمَّدٍ.

۱۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ الْمُنْذِرِ، عَنْ حَمْزَةَ بْنِ أَبِي - الْفَتْحِ قَالَ: جَاءَنِي يَوْمًا فَقَالَ لِي: الْبِشَارَةُ، وَوَلَدَ الْبَارِحَةَ فِي الدَّارِ مَوْلُودٌ لِأَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَمْرٍ بِكَيْفَانِهِ، قُلْتُ: وَمَا اسْمُهُ؟ قَالَ: سُمِّيَ بِمُحَمَّدٍ وَكُنِيَ بِأَبِي جَعْفَرٍ.

۱۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ - زَكَرِيَّا بِمَدِينَةِ السَّلَامِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ خَلِيلَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ غِيَاثِ بْنِ أُسَيْدٍ قَالَ: وَوَلَدَ الْخَلْفَ الْمَهْدِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، وَآمَةٌ رَيْحَانَةٌ.

۹ - محمد بن حسن کرخی گوید از ابوهارون - که مردی از اصحاب ما بود - شنیدم که می گفت: صاحب الزمان عَلَيْهِ السَّلَامُ را دیدم و ولادت او در جمعه ای از سال دویست و پنجاه و شش واقع گردید.

۱۰ - محمد بن ابراهیم کوفی گوید: امام حسن عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ برای یکی از کسانی که نامش را برایم ذکر کرد، گوسفند سر بریده ای فرستاد و فرمود: این از عقیقه فرزندم محمد است.

۱۱ - حسن بن منذر گوید: روزی حمزه بن ابی الفتح به نزد من آمد و گفت: مژده که دوش برای امام حسن عسکری عَلَيْهِ السَّلَامُ در سرا فرزند می متولد گردید و او فرمان داد که کودک را پنهان دارند، گفتم: نام او چیست؟ گفت: او را محمد نامیده اند و کنیه اش ابو جعفر است.

۱۲ - غیاث بن أسید گوید: مهدی خلیفه الله عَلَيْهِ السَّلَامُ در روز جمعه متولد گردید و

۱ - فی بعض النسخ «علی بن الحسین بن الفرّج».

و يُقَالُ لَهَا: نَرْجِسُ، وَ يُقَالُ: صَقِيلٌ، وَ يُقَالُ: سُوْسَنٌ، إِلَّا أَنَّهُ قِيلَ: لِسَبَبِ الْحَمْلِ صَقِيلٌ، وَ كَانَ مَوْلِدُهُ عليه السلام لَثْمَانِ لَيَالٍ خَلَوْنَ مِنْ شَعْبَانَ سَنَةَ سِتِّ وَ خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ، وَ وَكَيْلُهُ عُمَانُ بْنُ سَعِيدٍ، فَلَمَّا مَاتَ عُمَانُ أَوْصَى إِلَى ابْنِهِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَانَ، وَ أَوْصَى أَبُو جَعْفَرٍ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ، وَ أَوْصَى أَبُو الْقَاسِمِ إِلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ -، قَالَ: فَلَمَّا خَضَرَتِ السَّمُرِيُّ الْوَفَاةَ سُئِلَ أَنْ يُوصِيَ، فَقَالَ: لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بِالْغَةِ، فَالْغَيْبَةُ التَّامَّةُ هِيَ الَّتِي وَقَعَتْ بَعْدَ مُضِيِّ السَّمُرِيِّ - عليه السلام -.

۱۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ زَكَرِيَّا بِمَدِينَةِ السَّلَامِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ خَلِيلَانَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي - عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ غِيَاثِ بْنِ أَسِيدٍ قَالَ: شَهِدْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمْرِيَّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - يَقُولُ: لَمَّا وُلِدَ الْخَلْفُ الْمَهْدِيُّ عليه السلام سَطَعَ نُورٌ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ إِلَى عَنَانِ السَّمَاءِ، ثُمَّ سَقَطَ لِيُوجِّهَهُ سَاجِدًا لِرَبِّهِ تَعَالَى ذِكْرَهُ، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ وَ هُوَ يَقُولُ: «شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَ الْمَلَائِكَةُ وَ أُولُوا الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ

مادرش ریحانه نام داشت و به او نرجس و صقیل و سوسن نیز می گفتند جز آنکه او را به واسطه حملش صقیل نامیده اند و میلاد او هشت شب گذشته از ماه شعبان سال دویست و پنجاه و شش بود و وکیل او عثمان بن سعید بود و چون عثمان درگذشت به فرزندش ابوجعفر محمد بن عثمان وصیت کرد و ابوجعفر نیز به ابوالقاسم حسین بن روح وصیت نمود و ابوالقاسم به ابوالحسن علی بن محمد سمري وصیت کرد - رضی الله عنهم - گوید و چون وفات سمري فرا رسید از وی درخواست کردند که وصیت کند و او گفت: لله امر هو بالغه غیبت تامه همان است که پس از درگذشت سمري واقع می شود.

۱۳ - غیاث بن اسید گوید: محمد بن عثمان عمري - قدس الله روحه - را دیدار کردم و می گفت: چون مهدی خلیفه الله متولد گردید نوری از بالای سرش به عنان آسمان ساطع گردید، سپس برای سجده پروردگارش به روی در افتاد، آنگاه سر خود را برداشت درحالی که می گفت: شهد الله انه لا اله الا هو و الملائكة و اولوا العلم قائما بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم ان الدين عند الله

الإسلام»^(۱) قَالَ: وَكَانَ مَوْلِدُهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ.

۱۴ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ الْعَمْرِيِّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - أَنَّهُ قَالَ: وَوُلِدَ السَّيِّدُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ مَحْتُونًا، وَ سَمِعْتُ حَكِيمَةَ تَقُولُ: لَمْ يَرِ بِأَمِّهِ دَمٌ فِي نَفَاسِهَا، وَ هَكَذَا سَبِيلُ أُمَّهَاتِ الْأُمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ. حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وَاسِعِ الْعَطَّارِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قَتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيُّ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ ابْنِ زَيْدٍ^(۲)، عَنْ أَبِي أَحْمَدَ مُحَمَّدِ بْنِ زِيَادِ الْأَزْدِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ - عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ - لَمَّا وُلِدَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنْ ابْنِي هَذَا وُلِدَ مَحْتُونًا طَاهِرًا مُطَهَّرًا، وَ لَيْسَ مِنَ الْأُمَّةِ أَحَدٌ يُوَلَّدُ إِلَّا مَحْتُونًا طَاهِرًا مُطَهَّرًا، وَ لَكِنْ سَمِعْتُ الْمُوسَى عَلَيْهِ لِإِصَابَةِ السُّنَّةِ وَ اتِّبَاعِ الْحَنِيفِيَّةِ».

۱۵ - حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مِهْرَانَ الْأَبِيُّ الْأَزْدِيُّ الْعَرُوضِيُّ بِمَرْوٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ إِسْحَاقَ الْقُمِّيَّ قَالَ: لَمَّا وُلِدَ الْخَلْفُ الصَّالِحُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرَدَ عَنْ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى جَدِّي أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ كِتَابٌ، فَإِذَا فِيهِ مَكْتُوبٌ بِحِطِّ يَدِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ الَّذِي كَانَ تَرُدُّ بِهِ التَّوْقِيعَاتُ عَلَيْهِ، وَ فِيهِ: «وُلِدْنَا

الإسلام. گوید میلاد او در روز جمعه واقع گردید.

۱۴ - محمد بن عثمان عمری - قدس الله روحه - گوید: سید علی ختنه شده به دنیا آمد و از حکیمه خاتون شنیدم که می گفت: خون در زایمان مادرش دیده نشد و مادران ائمه علیهم السلام همه چنین بودند و محمد بن زیاد از دی گوید: از امام کاظم علیهم السلام شنیدم که می فرمود: چون این فرزندم رضا متولد گردید ختنه شده و پاک و پاکیزه بود و هر یک از ائمه ختنه و پاک و پاکیزه متولد می شود اما برای مراعات سنت اسلام و پیروی از دین حنیف تیغ را بر آن می کشیم.

۱۵ - احمد بن حسن بن اسحاق قمی گوید: چون خلف صالح علیهم السلام متولد گردید از مولایم امام حسن عسکری علیهم السلام به جدم احمد بن اسحاق نامه ای رسید که در آن، امام با دستخط خود - که توقیعات با آن دستخط صادر می شد - آمده بود: برای ما فرزندی متولد شده است و باید نزد تو مستور و از مردم مکتوم بماند که ما

۲ - فی بعض النسخ «محمد بن الحسین بن یزید».

۱ - آل عمران: ۱۸ و ۱۹.

مَوْلُودٌ فَلْيَكُنْ عِنْدَكَ مَسْتُورًا وَعَنْ جَمِيعِ النَّاسِ مَكْتُومًا، فَإِنَّا لَمْ نَظْهَرْ عَلَيْهِ إِلَّا الْأَقْرَبَ لِقَرَابَتِهِ وَالْوَلِيَّ لَوْلَايَتِهِ، أَحْبَبْنَا إِعْلَامَكَ لِيَسُرَّكَ اللَّهُ بِهِ، مِثْلَ مَا سَرَّنا بِهِ^(۱)، وَالسَّلَامُ».

*(ذِكْرُ مَنْ هُنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام بِوِلَادَةِ ابْنِهِ الْقَائِمِ عليه السلام) *

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْكَرْخِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْعَبَّاسِ الْعَلَوِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْفَضْلِ الْحَسَنُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْعَلَوِيُّ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام بِسُرٍّ مَنْ رَأَى فَهَنَاتُهُ بِوِلَادَةِ ابْنِهِ الْقَائِمِ عليه السلام.

﴿ باب ۴۳ ﴾

*(ذِكْرُ مَنْ شَاهَدَ الْقَائِمَ عليه السلام وَرَأَاهُ وَكَلَّمَهُ) *

۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ الْفَرَجِ^(۲) الْمُوْذَنْ رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الْكَرْخِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا هَارُونَ - رَجُلًا مِنْ أَصْحَابِنَا - يَقُولُ: رَأَيْتُ صَاحِبَ الزَّمَانِ عليه السلام

جز به خویشان و دوستان اظهار نکیم، خواستیم خبر آن را به تو اعلام کنیم تا خداوند تو را شاد سازد همچنان که ما را شاد ساخت و السلام.

آنانکه به امام حسن عسکری به واسطه ولادت فرزندش قائم علیه السلام تهنیت گفتند

۱ - حسن بن حسین علوی گوید: بر ابو محمد حسن بن علی علیه السلام در «سر من رای» وارد شدم و به واسطه ولادت فرزندش قائم علیه السلام بدو تهنیت گفتم.

باب ۴۳

کسانی که قائم علیه السلام را دیدار کرده
و با وی تکلم کرده اند

۱ - محمد بن حسن کرخی گوید از ابو هارون که مردی از اصحاب ما بود شنیدم که می گفت: من صاحب الزمان علیه السلام را دیدم که رویش مانند ماه شب

۱ - فی بعض النسخ «کما سرنا به». ۲ - فی بعض النسخ «الحسین بن الفرج».

وَوَجْهُهُ يُضِيءُ كَأَنَّهُ الْقَمَرُ لَيْلَةَ الْبَدْرِ، وَرَأَيْتُ عَلَى سُرَّتِهِ شَعْرًا يَجْرِي كَالْحَطِّ، وَكَشَفْتُ الثَّوْبَ عَنْهُ فَوَجَدْتُهُ مَخْتُونًا، فَسَأَلْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ عليه السلام عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: «هَكَذَا وُلِدَ، وَهَكَذَا وُلِدْنَا، وَلَكِنَّا سَنَمُرُّ الْمَوْسَى عَلَيْهِ لِإِصَابَةِ السُّنَّةِ».

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوَيْهَ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكِ الْفَزَارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُعَاوِيَةُ بْنُ حُكَيْمٍ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ أَيُّوبَ ابْنِ نُوحٍ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ الْعَمْرِيُّ - رضي الله عنه - قَالُوا: «عَرَضَ عَلَيْنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ - عَلِيٍّ عليه السلام ابْنَهُ وَ نَحْنُ فِي مَنْزِلِهِ وَ كُنَّا أَرْبَعِينَ رَجُلًا فَقَالَ: هَذَا إِمَامُكُمْ مِنْ بَعْدِي، وَ خَلِيفَتِي عَلَيْكُمْ، أَطِيعُوهُ وَ لَا تَتَفَرَّقُوا مِنْ بَعْدِي فِي أَدْيَانِكُمْ فَتَهْلِكُوا، أَمَا إِنَّكُمْ لَا تَرَوْنَهُ بَعْدَ يَوْمِكُمْ هَذَا، قَالُوا: فَخَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ فَامَضَتْ إِلَّا أَيَّامٌ قَلِيلٌ حَتَّى مَضَى أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام».

۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْهَمِيرِيِّ قَالَ: قُلْتُ لِمُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمْرِيِّ - رضي الله عنه - إِنِّي أَسْأَلُكَ سُؤَالَ إِبْرَاهِيمَ رَبِّهِ جَلَّ جَلَالُهُ حِينَ قَالَ لَهُ: «رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوْلَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَ لَكِنْ لِيُطْمَئِنَّ قَلْبِي» البقرة: ۲۶۰.

چهارده می درخشید و بر نافش مویی مانند خط روئیده بود، جامه را از او برداشتم ختنه شده بود و درباره آن از امام حسن عليه السلام پرسیدم، فرمود: این چنین متولد شده است و ما نیز چنین متولد شده ایم ولی برای مراعات سنت اسلامی تیغ بر آن می کشیم.

۲ - معاویة بن حکیم و محمد بن ایوب و محمد بن عثمان گویند ما چهل نفر در منزل امام حسن عليه السلام بودیم و او فرزندش را به ما عرضه کرد و فرمود: این امام شما پس از من و خلیفه من بر شماست، از او اطاعت کنید و پس از من در دین خود متفرق نشوید که هلاک خواهید شد، بدانید که بعد از این او را نخواهید دید، گویند: از حضورش بیرون آمدیم و پس از چند روزی قلیل امام حسن عليه السلام درگذشت.

۳ - عبدالله بن جعفر گوید به محمد بن عثمان عمری گفتم: از تو همان سؤالی را می کنم که ابراهیم از پروردگارش کرد آنگاه که گفت: پروردگارا! به من بنما که چگونه مرده ها را زنده می کنی؟ گفت: مگر ایمان نداری؟ گفت: دارم ولی

فَأَخْبِرْنِي عَنْ صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ هَلْ رَأَيْتَهُ؟ قَالَ: نَعَمْ وَ لَهُ رَقَبَةٌ مِثْلُ ذِي - وَ أَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى عُنُقِهِ - .

۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَاقِيُّ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامِ الكَلِينِيُّ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ - عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الكَلِينِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدٌ وَ الْحَسَنُ ابْنَا عَلِيٍّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ فِي سَنَةِ تِسْعٍ وَ سَبْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الْعَبْدِيُّ - مِنْ عَبْدِ قَيْسٍ - عَنْ ضَوْءِ بْنِ عَلِيٍّ الْعِجْلِيِّ - عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ فَارِسَ - سَمَاءَ - «قَالَ: أَتَيْتُ سُرَّ مَن رَأَى فَلَزِمْتُ بَابَ أَبِي مُحَمَّدٍ - عليه السلام فَدَعَانِي مِنْ غَيْرِ أَنْ أُسْتَأْذِنَ، فَلَمَّا دَخَلْتُ وَ سَلَّمْتُ قَالَ لِي: يَا أَبَا فُلَانٍ كَيْفَ حَالُكَ؟ ثُمَّ قَالَ لِي: اقْعُدْ يَا فُلَانُ، ثُمَّ سَأَلَنِي عَنْ رِجَالٍ وَ نِسَاءٍ مِنْ أَهْلِي، ثُمَّ قَالَ لِي: مَا الَّذِي أَقْدَمَكَ عَلَيَّ؟ قُلْتُ: رَغْبَةٌ فِي خِدْمَتِكَ، فَسَأَلَ لِي: أَلَزِمَ الدَّارَ، قَالَ: فَكُنْتُ فِي الدَّارِ مَعَ الخَدَمِ، ثُمَّ صِرْتُ أُشْتَرِي لَهُمُ الخَوَائِجَ مِنَ السُّوقِ وَ كُنْتُ أَدْخُلُ عَلَيْهِ مِنْ غَيْرِ إِذْنٍ إِذْ كَانَ فِي دَارِ الرِّجَالِ، فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ يَوْمًا وَ هُوَ فِي دَارِ الرِّجَالِ فَسَمِعْتُ حَرَكَةً فِي الْبَيْتِ فَنَادَانِي: مَكَانَكَ لَا تَبْرَحْ، فَلَمْ أَجِزْ أَنْ أَخْرُجَ وَ لَا أَدْخُلَ، فَخَرَجْتُ عَلَيَّ جَارِيَةً وَ مَعَهُ

می خواهم دلم اطمینان یابد، پس از صاحب الامر مرا خبر ده آیا او را دیده ای؟ گفت: آری و گردنی چنین دارد و با دست به گردن خود اشاره کرد.

۴ - ضوء بن علی عجلی از مردی پارسی که نام او را برد روایت کند که گفت: به سر من رای در آمدم و ملازم در خانه امام حسن علیه السلام شدم و بی آنکه اذن ورود بخواهم مرا فراخواند و چون داخل شدم و سلام کردم فرمود: فلانی! حالت چطور است؟ سپس فرمود: بنشین و از حال مردان و زنان خاندانم پرسش کرد، بعد از آن فرمود: برای چه آمدی؟ گفتم: برای اشتیاقی که در خدمتگزاری شما دارم، فرمود: در خانه باش، گوید با خدمه در آن خانه بودم و برای خرید نیازمندیها به بازار می رفتم و چون امام در بیرونی بود، بی اذن به حضورش می رفتم. یک روز که در بیرونی بود بروی وارد شدم و صدای حرکتی را در خانه شنیدم فرمود: در جای خود باش و حرکت مکن، من جرأت آن را نداشتم که بیرون روم و یا آنکه داخل شوم، کنیزی به نزد من آمد و همراه او چیزی

شَيْءٌ مَغْطَى، ثُمَّ نَادَانِي أُدْخِلْ، فَدَخَلْتُ وَنَادَى الْجَارِيَةَ فَرَجَعَتْ فَقَالَ لَهَا: اكْشِفِي عَمَّا مَعَكَ، فَكَشَفَتْ عَنِّي غُلَامٌ أَبْيَضَ حَسَنِ الْوَجْهِ وَكَشَفَتْ عَنِّي بَطْنِي، فَإِذَا شَعْرٌ نَابَتْ مِنْ لَبِّيهِ إِلَى سُرَّتِي، أَخْضَرَ لَيْسَ بِأَسْوَدَ، فَقَالَ: هَذَا صَاحِبُكُمْ، ثُمَّ أَمَرَهَا فَحَمَلَتْهُ، فَمَا رَأَيْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ حَتَّى مَضَى أَبُو مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ ضَوْءُ بْنُ عَلِيٍّ: فَقُلْتُ لِلْفَارِسِيِّ: كَمْ كُنْتَ تُقَدِّرُ لَهُ مِنَ السِّنِينَ؟ فَقَالَ: سِتِّينَ، قَالَ الْعَبْدِيُّ: فَقُلْتُ لِضَوْءٍ: كَمْ تُقَدِّرُ لَهُ الْآنَ فِي وَقْتِنَا؟ قَالَ: أَرْبَعَةٌ عَشَرَ سَنَةً، قَالَ أَبُو عَلِيٍّ وَابْنُ عَبْدِ اللَّهِ: وَنَحْنُ نُقَدِّرُ لَهُ الْآنَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ سَنَةً.

۵ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودِ الْعِيَّاشِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ مُحَمَّدِ الْبَلْخِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ هَارُونَ الدَّقَاقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْقَاسِمِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْأَشْتَرِ قَالَ: حَدَّثَنَا يَعْقُوبُ بْنُ مَنْقُوشٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى أَبِي مُحَمَّدِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ جَالِسٌ عَلَى دُكَّانٍ فِي الدَّارِ، وَعَنْ يَمِينِهِ بَيْتٌ وَعَلَيْهِ سِتْرٌ مُسَبَّلٌ، فَقُلْتُ لَهُ: يَا سَيِّدِي مَنْ صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ؟ فَقَالَ: اذْهَبِ السِّرَّ،

سرپوشیده بود. سپس فرمود: داخل شو، و من به درون آمدم و آن کنیز را صدا کرد و او نیز بازگشت آنگاه بدو فرمود: از آنچه که همراه توست پرده بردار و او پرده را از یک پسر بچه سفید زیبا رویی برداشت و جامه از شکم او یکسو نهاد و مویی از بالای سینه تا ناف او به رنگ سبز نه سیاه روئیده بود، آنگاه فرمود: این صاحب شماست و بعد به آن کنیز دستور داد و او را برد و دیگر او را ندیدم تا آنکه امام حسن عَلَيْهِ السَّلَامُ درگذشت. ضوء بن علی گوید: به آن مرد پارسی گفتم: در آن هنگام آن کودک چند ساله بود؟ و او گفت: دو ساله. عبدی گوید: به ضوء گفتم: اکنون چند ساله است؟ او گفت: چهارده ساله. ابوعلی و ابو عبدالله گویند: و در این هنگام او بیست و یک ساله است.

۵ - یعقوب بن منقوش گوید: بر امام حسن عَلَيْهِ السَّلَامُ وارد شدم و او بر سگویی در سرا نشسته بود و سمت راست او اتافی بود که پرده های آن آویخته بود، گفتم: ای آقای من صاحب الامر کیست؟ فرمود: پرده را بردار، و پرده را بالا زدم و پسر بچه ای به قامت پنج و جب که حدود هشت یا ده سال داشت

فَرَفَعْتُهُ فَخَرَجَ إِلَيْنَا غُلَامٌ حُمَاسِيٌّ لَهُ عَشْرٌ أَوْ ثَمَانٌ أَوْ نَحْوُ ذَلِكَ، وَاضِحُ الْجَبِينِ، أَبْيَضُ
الْوَجْهِ، دُرِّيُّ الْمَقَلَّتَيْنِ، شَيْنُ الْكَمَّيْنِ، مَعْطُوفُ الرُّكْبَتَيْنِ، فِي خَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ، وَفِي رَأْسِهِ
ذُرَابَةٌ، فَجَلَسَ عَلَيَّ فَخِذَ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقَالَ لِي: هَذَا هُوَ صَاحِبُكُمْ، ثُمَّ وَثَبَ فَقَالَ لَهُ: يَا
بُنَيَّ ادْخُلْ إِلَى الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ، فَدَخَلَ الْبَيْتَ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا يَعْقُوبُ انْظُرْ إِلَى
مَنْ فِي الْبَيْتِ؟ فَدَخَلْتُ فَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا».

۶ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمِ النَّوْفَلِيِّ رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا
أَبُو الْحُسَيْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْقُضْبَانِيِّ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ
الْفَارِسِيِّ الْمَلَقُبُ بِابْنِ جُرْمُوزٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بِلَالِ بْنِ مَيْمُونٍ قَالَ:
حَدَّثَنَا الْأَزْهَرِيُّ مَسْرُورُ بْنُ الْعَاصِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُسْلِمُ بْنُ الْفَضْلِ قَالَ: أَتَيْتُ أَبَا سَعِيدٍ
غَانِمَ بْنَ سَعِيدِ الْهِنْدِيِّ، بِالْكُوفَةِ فَجَلَسْتُ، فَلَمَّا طَالَتْ مُجَالَسَتِي إِيَّاهُ سَأَلْتُهُ عَنْ حَالِهِ، وَ
قَدْ كَانَ وَقَعَ إِلَيَّ شَيْءٌ مِنْ خَبْرِهِ، فَقَالَ: كُنْتُ بِبَلَدِ الْهِنْدِ بِمَدِينَةٍ يُقَالُ لَهَا: قِشْمِيرُ الدَّاخِلَةِ وَ
نَحْنُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا. ح - (۱) وَ حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلَانَ
الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ غَانِمِ أَبِي سَعِيدِ الْهِنْدِيِّ، ح - قَالَ عَلَانُ الْكَلْبِيُّ:
وَ حَدَّثَنِي جَمَاعَةٌ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ الْأَشْعَرِيِّ، عَنْ غَانِمٍ «ثُمَّ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ مَلِكِ
الْهِنْدِ (۲) فِي قِشْمِيرِ الدَّاخِلَةِ وَ نَحْنُ أَرْبَعُونَ رَجُلًا نَقْعُدُ حَوْلَ كُرْسِيِّ الْمَلِكِ، وَ قَدْ قَرَأْنَا

بیرون آمد با پیشانی درخشان و رویی سپید و چشمانی در افشان و دو کف ستبر و
دو زانوی برگشته و خالی بر گونه راستش و گیسوانی بر سرش بود، آمد و بر
زانوی پدرش ابو محمد عليه السلام نشست، آنگاه به من فرمود: این صاحب شماست،
سپس برخاست و امام بدو گفت: پسر من! تا وقت معلوم داخل شو و او داخل خانه
شد و من بدو می نگریستم، سپس به من فرمود: ای یعقوب! به داخل بیت برو و
بین آنجا کیست؟ و من داخل شدم اما کسی را ندیدم.

۶ - مسلم بن فضل گوید در کوفه به نزد ابوسعید غانم آمدم و نشستم و چون
مجالستم با او به درازا کشید از حالش پرسش کردم و بعضی از اخبارش را شنیده
بودم، گفت: در یکی از شهرهای هند به نام کشمیر نزد پادشاه هند نشسته بودیم و

۱ - «ح» علامة الحیلولة و معناه انتقال السند الی سند آخر - ۲ - فی بعض النسخ «كنت أكون مع ملك الهند».

التَّورَةَ وَ الْإِنْجِيلَ وَ الزَّبُورَ، يَفْزَعُ إِلَيْنَا فِي الْعِلْمِ فَتَذَاكَرْنَا يَوْمًا مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ قُلْنَا: نَجِدُهُ فِي كُتُبِنَا فَاتَّفَقْنَا عَلَى أَنْ أَخْرَجَ فِي طَلَبِهِ وَ أَجَحَّتْ عَنْهُ، فَخَرَجْتُ وَ مَعِيَ مَالٌ فَقَطَعَ عَلَيَّ التَّرْكَ وَ شَلَّحُونِي فَوَقَعْتُ إِلَى كَابِلَ وَ خَرَجْتُ مِنْ كَابِلَ إِلَى بَلْخِ وَ الْأَمِيرُ بِهَا ابْنُ أَبِي شَوْرٍ فَأَتَيْتُهُ وَ عَرَفْتُهُ مَا خَرَجْتُ لَهُ، فَجَمَعَ الْفُقَهَاءَ وَ الْعُلَمَاءَ لِمُنَاطَرَتِي، فَسَأَلْتُهُمْ عَنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: هُوَ نَبِيُّنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ قَدْ مَاتَ، فَقُلْتُ: وَ مَنْ كَانَ خَلِيفَتُهُ؟ فَقَالُوا: أَبُو بَكْرٍ، فَقُلْتُ: أَنْسَبُوهُ لِي، فَسَبَّوهُ إِلَى قَرِيْشٍ، فَقُلْتُ: لَيْسَ هَذَا بِنَبِيِّ إِنْ النَّبِيَّ الَّذِي نَجِدُهُ فِي كُتُبِنَا خَلِيفَتُهُ ابْنُ عَمِّهِ وَ زَوْجُ ابْنَتِهِ وَ أَبُو وَئِدِهِ، فَقَالُوا لِلْأَمِيرِ: إِنْ هَذَا قَدْ خَرَجَ مِنَ الشُّرْكِ إِلَى الْكُفْرِ فَهَرَبْ بِضَرْبِ عُنُقِهِ، فَقُلْتُ لَهُمْ: أَنَا مُتَمَسِّكٌ بِدِينٍ وَ لَا أَدَعُهُ إِلَّا بَيَانٍ.

فَدَعَا الْأَمِيرُ الْحُسَيْنَ بْنَ إِسْكِيْبٍ وَ قَالَ لَهُ: يَا حُسَيْنُ نَاطِرِ الرَّجُلِ، فَقَالَ: الْعُلَمَاءُ وَ

ما چهل تن بودیم که اطراف تخت او نشستند و تورات و انجیل و زبور را خوانده و مرجع علم و دانش بودیم، روزی دربارهٔ محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ گفتگو کردیم و گفتیم نام او در کتابهای ما هست و متفق شدیم که من در طلب او بیرون روم و او را بجویم، من با مالی فراوان از هند بیرون آمدم و ترکان قطع طریق مرا کردند و اموالم را ربودند، بعد از آن به کابل آمدم و از آنجا وارد بلخ شدم و امیر آنجا ابن ابی شور بود. به نزد او آمدم و مقصدم را بدو باز گفتم و او فقهاء و علما را برای مناظره با من گرد آورد و من از آنها دربارهٔ محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ پرسش کردم، گفتند: او، محمد بن عبدالله پیامبر ماست صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و او در گذشته است، گفتم: خلیفه او کیست؟ گفتند: ابوبکر، گفتم: نژادش را برایم بازگوئید، گفتند: از قریش، گفتم: چنین شخصی پیامبر نیست زیرا جانشین پیامبری که در کتب ما معرفی شده است پسرعمو و داماد و پدر فرزندان اوست. به آن امیر گفتند: این مرد از شرک درآمده و کافر شده است، گردنش را بزن، گفتم: من دینی دارم و آن را جز با دلیلی روشن فرو نگذارم.

آن امیر حسین بن اشکیب را فراخواند و گفت: ای حسین با این مرد مناظره کن، گفت: این همه عالمان و فقیهان اطراف تو هستند به آنان دستور بده تا با وی

الْفُقَهَاءُ حَوْلَكَ فَمُرُّهُمْ بِمُناظَرَتِهِ، فَقَالَ لَهُ: ناظِرُهُ كَمَا أَقُولُ لَكَ وَ اِخْلُ بِهِ وَ اَلْطِيفُ لَهُ،
 فَقَالَ: فَخَلابِي الْحُسَيْنُ وَ سَأَلْتُهُ عَنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: هُوَ كَمَا قَالُوهُ لَكَ غَيْرُ أَنْ خَلِيفَتَهُ
 ابْنُ عَمِّهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ وَ هُوَ زَوْجُ ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ وَ أَبُو وُلْدِهِ الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، فَقُلْتُ:
 أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ، وَ صِرْتُ إِلَى الْأَمِيرِ فَأَسْلَمْتُ، فَضَى بِي إِلَى
 الْحُسَيْنِ فَفَقَّهَنِي، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّا نَجِدُ فِي كُتُبِنَا أَنَّهُ لَا يَمُضِي خَلِيفَةٌ إِلَّا عَنْ خَلِيفَةٍ، فَمَنْ كَانَ
 خَلِيفَةُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ؟ قَالَ: الْحَسَنُ، ثُمَّ الْحُسَيْنُ، ثُمَّ سَمِيَ الْأُمَّةَ وَاحِدًا وَاحِدًا حَتَّى بَلَغَ الْحَسَنُ
 ابْنَ عَلِيٍّ، ثُمَّ قَالَ لِي: تَحْتَاجُ أَنْ تَطْلُبَ خَلِيفَةَ الْحَسَنِ وَ تَسْأَلَ عَنْهُ، فَخَرَجْتُ فِي الطَّلَبِ.
 قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ: وَ وافي مَعَنَا بَعْدَ إِذْ كَرَرْنَا أَنَّهُ كَانَ مَعَهُ رَفِيقٌ قَدْ صَحِبَهُ عَلِيٌّ هَذَا
 الْأَمْرَ فَكَرِهَ بَعْضَ أَخْلَاقِهِ فَفَارَقَهُ.

قال: فَبَيْنَمَا أَنَا يَوْمًا وَقَدْ تَمَسَّحْتُ فِي الصَّرَاةِ وَ أَنَا مُفَكِّرٌ فِيمَا خَرَجْتُ لَهُ إِذْ أَتَانِي آتٍ وَ

مناظره کنند، گفت: همان گونه که گفتم در خلوت و با نرمی با وی مناظره کن،
 گوید: حسین با من خلوت کرد و من درباره محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ از وی پرسیدم، گفت:
 او چنان است که برای تو گفته اند جز آنکه جانشین او پسر عموی وی علی بن
 ابی طالب است که شوهر دخترش فاطمه و پدر فرزندانش حسن و حسین است،
 گفتم: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّهُ رَسُولُ اللَّهِ وَ نَزِدُ أَنْ أَمِيرِ رَفْتَمِ وَ اسْلَامِ آوَرْدَمِ وَ او
 مرا به حسین بن اشکیب سپرد و او هم احکام و دستورات اسلامی را به من
 آموخت، بدو گفتم: ما در کتب خود یافته ایم که هیچ خلیفه ای از دنیا نرود جز
 آنکه خلیفه ای جانشین او شود، خلیفه علی عَلَيْهِ السَّلَامُ که بود؟ گفت: حسن و بعد از او
 حسین - آنگاه ائمه را یکایک برشمرد - تا آنکه به حسن بن علی رسید و گفت:
 اکنون باید در طلب جانشین حسن باشی و از او پرسش کنی و من نیز در طلب او
 بیرون آمدم.

محمد بن محمد راوی حدیث گوید: او با ما وارد بغداد شد و برای ما گفت که
 رفیق داشته که مصاحب او در این امر بوده است اما از بعضی خصائل اخلاقی او
 خوشش نیامده و او را ترک کرده است.

گوید: یک روز که در آب نهر فرات یا صرّاة که نهری در بغداد است غسل

قَالَ لِي: أَجِبْ مَوْلَاكَ، فَلَمْ يَزَلْ يَحْتَرِقُ بِي الْمَحَالَّ حَتَّى أَدْخَلَنِي دَاراً وَبُسْتَاناً، وَإِذَا بِمَوْلَايَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَاعِدٌ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ كَلَّمَنِي بِالْهِنْدِيَّةِ وَسَلَّمَ عَلَيَّ، وَأَخْبَرَنِي عَنِ اسْمِي وَسَأَلَنِي عَنِ الْأَرْبَعِينَ رَجُلًا بِأَسْمَائِهِمْ عَنِ اسْمِ رَجُلٍ رَجُلٍ، ثُمَّ قَالَ لِي: تُرِيدُ الْحَجَّ مَعَ أَهْلِ قُمَّ فِي هَذِهِ السَّنَةِ، فَلَا تَحُجَّ فِي هَذِهِ السَّنَةِ وَانصَرِفْ إِلَى خُرَاسَانَ وَحِجَّ مِنْ قَابِلٍ، قَالَ: وَرَمَى إِلَيَّ بِصُرَّةٍ وَقَالَ: اجْعَلْ هَذِهِ فِي نَفَقَتِكَ وَلَا تَدْخُلْ فِي بَغْدَادَ إِلَى دَارِ أَحَدٍ وَلَا تُخْبِرْ بِشَيْءٍ مِمَّا رَأَيْتَ. قَالَ مُحَمَّدٌ: فَأَنْصَرَفْنَا مِنَ الْعَقَبَةِ وَ لَمْ يَقْضِ لَنَا الْحَجَّ، وَخَرَجَ غَانِمٌ إِلَى خُرَاسَانَ وَانصَرَفَ مِنْ قَابِلٍ حَاجًّا، فَبَعَثَ إِلَيْنَا^(۱) بِالطَّافِ وَ لَمْ يَدْخُلْ قُمَّ، وَحَجَّ وَانصَرَفَ إِلَى خُرَاسَانَ فَاتَّ - بِرَحْمَةِ اللَّهِ - بِهَا.

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شاذَانَ عَنِ الْكَابَلِيِّ: وَقَدْ كُنْتُ رَأَيْتُهُ عِنْدَ أَبِي سَعِيدٍ... فَذَكَرَ أَنَّهُ خَرَجَ مِنْ كَابِلٍ مُرْتَاداً أَوْ طَالِباً وَ أَنَّهُ وَجَدَ صِحَّةَ هَذَا الدِّينِ فِي الْأَنْجِيلِ وَ بِهِ اهْتَدَى.

کرده بودم و درباره مقصد خود اندیشه می کردم، ناگاه مردی آمد و گفت: مولای خود را اجابت کن! و مرا از محلی به محل دیگر برد تا آنکه مرا به سرا و بستانی وارد کرد و به ناگاه دیدم مولایم نشسته است و چون مرا دید به زبان هندی با من سخن گفت و بر من سلام کرد و نامم را گفت و از حال چهل تن از دوستانم یکایک پرسش کرد، سپس فرمود: می خواهی امسال با کاروان قم به حج بروی، اما امسال به حج مرو و به خراسان برگرد و سال آینده حج به جای آر، گوید: کیسه زری به من داد و گفت: آنرا صرف هزینه خود کن و در بغداد به خانه هیچ کس وارد مشو و از آنچه دیدی کسی را مطلع مکن.

محمد - راوی حدیث - گوید: در آن سال از عقبه برگشتیم و حج نصیب ما نگردید و غانم به خراسان برگشت و سال آینده به حج رفت و هدایایی برای ما فرستاد و وارد قم نشد، حج کرد و به خراسان بازگشت و در آنجا درگذشت. محمد بن شاذان از کابلی روایت کند - و من او را نزد ابوسعید هندی دیده بودم - می گفت: او از کابل در جستجو و طلب امام بیرون آمد و درستی این دین را در انجیل یافته بود و مهتدی شد.

فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ شاذَانَ نِيشَابُورَ «قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قَدْ وَصَلَ فَتَرَصَّدْتُ لَهُ حَتَّى لَقَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ خَبْرِهِ، فَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَزَلْ فِي الطَّلَبِ وَ أَنَّهُ أَقَامَ بِالْمَدِينَةِ، فَكَانَ لَا يَذْكُرُهُ لِأَحَدٍ إِلَّا زَجْرَهُ، فَلَقِيَ شَيْخًا مِنْ بَنِي هَاشِمٍ وَ هُوَ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ الْعُرَيْضِيُّ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ الَّذِي تَطْلُبُهُ بِصُرِيَاءَ. قَالَ: فَقَصَدْتُ صُرِيَاءَ فَجِئْتُ إِلَى دَهْلِيزِ مَرَشُوشٍ، وَ طَرَحْتُ نَفْسِي عَلَى الدُّكَّانِ فَخَرَجَ إِلَيَّ غُلَامٌ أَسْوَدٌ فَزَجَرَنِي وَ انْتَهَرَنِي، وَ قَالَ لِي: قُمْ مِنْ هَذَا الْمَكَانِ وَ انْصَرِفْ، فَقُلْتُ: لَا أَفْعَلُ، فَدَخَلَ الدَّارَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ وَ قَالَ: ادْخُلْ، فَدَخَلْتُ فَإِذَا مَوْلَايَ عليه السلام قَاعِدٌ بِوَسْطِ الدَّارِ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ سَمَانِي بِاسْمٍ لِي لَمْ يَعْرِفْهُ أَحَدٌ إِلَّا أَهْلِي بِكَابُلَ، وَ أَخْبَرَنِي بِأَشْيَاءَ، فَقُلْتُ لَهُ: إِنَّ نَفَقَتِي قَدْ ذَهَبَتْ فَرُبِّي بِنَفَقَةٍ، فَقَالَ لِي: أَمَا إِنَّهَا سَتَذَهَبُ مِنْكَ بِكَذِبِكَ، وَ أُعْطَانِي نَفَقَةً فَضَاعَ مِنِّي مَا كَانَتْ مَعِي وَ سَلِمَ مَا أُعْطَانِي، ثُمَّ انْصَرَفْتُ السَّنَةَ الثَّانِيَةَ فَلَمْ أَجِدْ فِي الدَّارِ أَحَدًا».

محمد بن شاذان در نیشابور برایم روایت کرد و گفت: به من خبر رسید که او به این نواحی رسیده است و من مترصد بودم که او را ملاقات کرده و از اخبار او پرسش کنم. گفت پیوسته در طلب بوده و مدتی در مدینه اقامت داشته است و با هر کس اظهار می کرده او را می رانده است تا آنکه یکی از مشایخ بنی هاشم به نام یحیی بن محمد عریضی را ملاقات کرده و به او گفته است آن کس که در طلب او بی در صریاء است، گوید من به جانب صریاء روان شدم و در آنجا به دهلیز آب پاشیده شده ای در آمدم و بر سگونی نشستم، غلام سیاهی بیرون آمد و مرا راند و با من درستی کرد و گفت از این مکان برخیز و برو! گفتم چنین نکنم، آنگاه داخل خانه شد و بیرون آمد و گفت: داخل شو و من داخل شدم، دیدم مولایم در میان خانه نشسته است و مرا با اسم منحصری که آن را کسی جز خاندانم در کابل نمی دانند نام برد و مرا از اموری مطلع کرد گفتم: خرجی من تمام شده است بفرماید نفقه ای به من بدهند، فرمود: بدان که آن به واسطه دروغت از دست می رود و نفقه ای به من داد و آنچه همراه من بود ضایع شد اما آنچه به من اعطا فرموده بود سالم ماند و سال دیگر به آنجا برگشتم اما در آن خانه کسی را نیافتم.

۷ - حَدَّثَنَا أَبِي - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ -
مَالِكِ الْكُوفِيِّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدِ الصَّيْرَفِيِّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ الْمُثَنَّى الْعَطَّارِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ
ابْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ زُرَّارَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: يَفْقِدُ النَّاسُ إِمَامَهُمْ
فَيَشْهَدُ الْمَوْسِمَ فَيَرَاهُمْ وَلَا يَرَوْنَهُ».

۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ
الْحِمَيْرِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَانَ الْعَمْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - «قَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: وَاللَّهِ إِنَّ صَاحِبَ هَذَا
الْأَمْرِ لَيَحْضُرُ الْمَوْسِمَ كُلَّ سَنَةٍ فَيَرَى النَّاسَ وَيَعْرِفُهُمْ وَيَرَوْنَهُ وَلَا يَعْرِفُونَهُ».

۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ
الْحِمَيْرِيِّ «قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - فَقُلْتُ لَهُ: أَرَأَيْتَ صَاحِبَ هَذَا
الْأَمْرِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ وَآخِرُ عَهْدِي بِهِ عِنْدَ بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ وَهُوَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ أَنْجِزْ لِي مَا
وَعَدْتَنِي».

۱۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ
الْحِمَيْرِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمْرِيِّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - يَقُولُ: رَأَيْتُهُ صَلَّاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ

۷ - عبید بن زرارہ گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم کہ می فرمود: مردم
امامشان را نیابند، او در موسم حج حاضر باشد و مردم را می بینند اما آنها او را
نمی بینند.

۸ - عبدالله بن جعفر گوید: از محمد بن عثمان عمری شنیدم کہ می گفت: و الله
صاحب الامر همه ساله در موسم حج حاضر می شود و مردم را می بیند و
می شناسد و مردم نیز او را می بینند اما نمی شناسند.

۹ - عبدالله بن جعفر گوید: از محمد بن عثمان عمری پرسیدم: آیا صاحب الامر
را دیدی؟ گفت: آری و آخرین دیدار نزد بیت الله الحرام بود و می گفت: بارها!
آنچه به من وعده فرموده ای برآور.

۱۰ - عبدالله بن جعفر گوید: از محمد بن عثمان عمری شنیدم کہ می گفت: او
صلوات الله عليه - را دیدم کہ در مُستجار به پرده های کعبه آویخته بود و

مُتَعَلِّقًا بِأَسْتَارِ الْكَعْبَةِ فِي الْمُسْتَجَارِ وَهُوَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ انْتَقِمْ لِي مِنْ أَعْدَائِي».

۱۱ - حَدَّثَنَا أَبُو طَالِبٍ الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ بَلْخِي قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الدَّقَاقُ ^(۱) قَالَ: حَدَّثَنِي إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَوِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي نَسِيمٌ خَادِمَةٌ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام «قَالَتْ: دَخَلْتُ عَلَى صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ عليه السلام بَعْدَ مَوْلِدِهِ بِلَيْلَةٍ فَعَطَسْتُ عِنْدَهُ قَالَ لِي: يَرْحَمُكَ اللَّهُ قَالَتْ نَسِيمٌ: فَفَرِحْتُ [بِذَلِكَ] فَقَالَ لِي عليه السلام: أَلَا أَبْشُرُكَ فِي الْعِطَاسِ؟ قُلْتُ: بَلَى قَالَ: هُوَ أَمَانٌ مِنَ الْمَوْتِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ».

۱۲ - وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الْعَلَوِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي طَرِيفُ أَبُو نَصْرِ «قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام فَقَالَ: عَلِيٌّ بِالصَّنَدَلِ الْأَحْمَرِ، فَأَتَيْتُهُ بِهِ، ثُمَّ قَالَ: أَتَعْرِفُنِي؟ قُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: مَنْ أَنَا؟ فَقُلْتُ: أَنْتَ سَيِّدِي وَابْنُ سَيِّدِي، فَقَالَ: لَيْسَ عَنْ هَذَا سَأَلْتُكَ، قَالَ طَرِيفٌ: فَقُلْتُ: جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ فَبَيَّنَ لِي ^(۲) قَالَ: أَنَا خَاتِمُ الْأَوْصِيَاءِ، وَبِي يَدْفَعُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْبَلَاءَ عَنْ أَهْلِي وَشِيعَتِي».

می گفت: بارها! از دشمنان من انتقام بگیر.

۱۱ - نسیم - خادمه امام حسن علیه السلام - گوید: بر صاحب الامر علیه السلام یک شب پس از تولدش وارد شدم و نزد او عطسه زدم، فرمود: یرحمک الله، نسیم گوید: بدان خوشحال شدم، فرمود: آیا تو را در باب عطسه زدن مزده بدهم؟ گفتم: آری، فرمود: کسی که عطسه می زند تا سه روز از مرگ در امان است.

۱۲ - ابونصر طریف گوید: بر صاحب الزمان علیه السلام وارد شدم فرمود: برایم صندل سرخ بیاور، برایش آوردم، سپس فرمود: آیا مرا می شناسی؟ گفتم: آری، فرمود: من کیستم؟ گفتم: شما آقای من و فرزند آقای من هستید، فرمود: از این نپرسیدم، طریف گوید: گفتم: فدای شما شوم، برایم بیان کنید، فرمود: من خاتم الأوصیاء هستم و خدای تعالی به واسطه من بلا را از خاندان و شیعیانم

۱ - فی بعض النسخ «علی بن الحسین الدقاق کما مر».

۲ - فی بعض النسخ «فسرلی».

۱۳ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مَعْرُوفٍ قَالَ: كَتَبَ إِلَيَّ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْبَلْخِيُّ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ السُّورِيُّ «قَالَ: صِرْتُ إِلَى بُسْتَانِ بَنِي عَامِرٍ، فَرَأَيْتُ غِلْمَانًا يَلْعَبُونَ فِي غَدِيرِ مَاءٍ وَفَتَى جَالِسًا عَلَى مُصَلًّى وَاضِعًا كُمَّهُ عَلَى فِيهِ، فَقُلْتُ: مَنْ هَذَا؟ فَقَالُوا «م ح م د» ابْنُ الْحَسَنِ عليه السلام وَكَانَ فِي صُورَةِ أَبِيهِ عليه السلام».

۱۴ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحِمَيْرِيُّ «قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ عِنْدَ الْعَمْرِيِّ - رضي الله عنه - فَقُلْتُ لِلْعَمْرِيِّ: إِنِّي أَسْأَلُكَ عَنْ مَسْأَلَةٍ كَمَا قَانَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي قِصَّةِ إِبْرَاهِيمَ: «أَوَلَمْ تُؤْمِنِ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي» هَلْ رَأَيْتَ صَاحِبِي؟ فَقَالَ لِي: نَعَمْ وَ لَهُ عُنُقٌ مِثْلُ ذِي - وَ أَوْ مَأْ بِيَدَيْهِ جَمِيعاً إِلَىٰ عُنُقِهِ - قَالَ: قُلْتُ: فَالِإِسْمِ؟ قَالَ: إِيَّاكَ أَنْ تَبْحَثَ عَنْ هَذَا فَإِنَّ عِنْدَ الْقَوْمِ أَنَّ هَذَا النَّسْلَ قَدْ انْقَطَعَ».

۱۵ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ الْعَمْرِيُّ - رضي الله عنه - قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مَعْرُوفٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ

بر طرف می کند.

۱۳ - عبدالله سوری گوید: به بستان بنی عامر رفتم و پسرانی را دیدم که در برکهٔ آبی بازی می کردند و جوانی را دیدم که بر سجاده نشسته و آستینش را بر دهانش نهاده بود، گفتم: این کیست؟ گفتند: محمد بن الحسن عليه السلام است و شبیه پدرش بود.

۱۴ - عبدالله بن جعفر گوید: با احمد بن اسحاق نزد عمری - رضي الله عنه - بودم و به او گفتم: من برای اطمینان قلبم از تو پرسشی دارم، همچنان که خدای تعالی در داستان ابراهیم فرمود: «أَوَلَمْ تُؤْمِنِ قَالَ بَلَىٰ وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي». آیا صاحب مرا دیدی؟ فرمود: آری و برای او گردنی است مثل این - و با هر دو دست به گردنش اشاره کرد - گوید: گفتم: اسم او چیست؟ گفت: از جستجوی آن پرهیز که این قوم می پندارند این نسل منقطع شده است.

۱۵ - محمد بن صالح گوید: پس از درگذشت امام حسن عليه السلام هنگامی که جعفر

الْبَلْخِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَنْبَرِ الْكَبِيرِ مَوْلَى الرَّضَا عليه السلام قَالَ: خَرَجَ صَاحِبُ الزَّمَانِ عَلَى جَعْفَرِ الْكَذَّابِ مِنْ مَوْضِعٍ لَمْ يَعْلَمْ بِهِ عِنْدَمَا نَازَعَ فِي الْمِيرَاثِ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقَالَ لَهُ: يَا جَعْفَرُ مَا لَكَ تَعْرِضُ فِي حُقُوقِي؟ فَتَحَيَّرَ جَعْفَرٌ وَبُهِتَ، ثُمَّ غَابَ عَنْهُ، فَطَلَبَهُ جَعْفَرٌ بَعْدَ ذَلِكَ فِي النَّاسِ فَلَمْ يَرَهُ، فَلَمَّا مَاتَتِ الْجَدَّةُ أُمُّ الْحَسَنِ أَمَرَتْ أَنْ تُدْفَنَ فِي الدَّارِ، فَنَازَعَهُمْ وَقَالَ: هِيَ دَارِي لَا تُدْفَنُ فِيهَا، فَخَرَجَ عليه السلام فَقَالَ: يَا جَعْفَرُ أَدَارِكَ هِيَ؟ ثُمَّ غَابَ عَنْهُ فَلَمْ يَرَهُ بَعْدَ ذَلِكَ.

۱۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْخُرَاعِيُّ - عليه السلام - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْأَسَدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ أَنَّهُ ذَكَرَ عِدَّةَ مَنْ انْتَهَى إِلَيْهِ مِنْ وَقَفَ عَلَى مُعْجَزَاتِ صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام وَرَأَاهُ مِنَ الْوُكَلَاءِ بِبَغْدَادَ: الْعَمْرِيُّ وَابْنُهُ، وَحَاجِزُ، وَ الْبِلَالِيُّ، وَالْعَطَّارُ. وَ مِنَ الْكُوفَةِ: الْعَاصِمِيُّ. وَ مِنَ أَهْلِ الْأَهْوَازِ: مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - مَهْزِيَارَ. وَ مِنَ أَهْلِ قُمَّ: أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ. وَ مِنَ أَهْلِ هَمْدَانَ: مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحٍ. وَ مِنَ أَهْلِ

کذاب در امر میراث منازعه می کرد، صاحب الزمان از موضع نامعلومی در برابر جعفر درآمد و فرمود: ای جعفر! برای چه متعرض حقوق ما می شوی؟ جعفر متحیر و مبهوت شد، سپس وی از دیدگانش نهان گردید، بعد از آن جعفر در میان مردم به طلب او درآمد اما وی را ندید، و چون مادر امام حسن - جدّه آن حضرت - در گذشت گفته بود که در همان سرادفن شود و جعفر با آنها به منازعه برخاست و گفت: این سرای من است و کسی در آن دفن نمی شود، آن حضرت بیرون آمد و فرمود: ای جعفر! آیا این سرای توست؟ سپس از دیدگانش نهان گردید و بعد از آن حضرت را ندید.

۱۶ - محمد بن ابی عبدالله اسامی بعضی از کسانی را که بر معجزات صاحب - الزمان عليه السلام واقف شده و آن حضرت را زیارت کرده اند بدین شرح گزارش کرده است: وکلاء:

بغداد: عمری و پسرش و حاجز و بلالی و عطّار.

کوفه: عاصمی.

اهواز: محمد بن ابراهیم بن مهزیار.

همدان: محمد بن صالح.

قم: احمد بن اسحاق.

الرَّمِيَّ: البَسَامِيُّ، وَالْأَسَدِيُّ - يَعْنِي نَفْسَهُ - . وَ مِنْ أَهْلِ آذَرْبَيْجَانِ: الْقَاسِمُ بْنُ الْعَلَاءِ . وَ مِنْ أَهْلِ نَيْسَابُورَ: مُحَمَّدُ بْنُ شَاذَانَ .

وَ مِنْ غَيْرِ الْوُكَلَاءِ مِنْ أَهْلِ بَغْدَادَ: أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ أَبِي حَلَيْسٍ (۱)، وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْكِنْدِيُّ، وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْجُنَيْدِيُّ، وَ هَارُونَ الْقَزَّازُ، وَ النَّيْلِيُّ، وَ أَبُو الْقَاسِمِ بْنُ دَبِيسٍ (۲)، وَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ بْنُ فُرُوحَ، وَ مَسْرُورُ الطَّبَّاحُ مَوْلَى أَبِي الْحَسَنِ عَلِيِّ بْنِ عَلِيٍّ، وَ أَحْمَدُ وَ مُحَمَّدُ ابْنَا الْحَسَنِ، وَ إِسْحَاقُ الْكَاتِبُ مِنْ بَنِي نَيْبَخْتِ، وَ صَاحِبُ النَّوَاءِ، وَ صَاحِبُ الصُّرَّةِ الْمُخْتَوِّمَةِ . وَ مِنْ هَمْدَانَ: مُحَمَّدُ بْنُ كَشْمَرْدَ، وَ جَعْفَرُ بْنُ حَمْدَانَ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ بْنِ - عِمْرَانَ . وَ مِنْ الدِّينُورِ: حَسَنُ بْنُ هَارُونَ، وَ أَحْمَدُ بْنُ أُخْيَةَ (۳) وَ أَبُو الْحَسَنِ . وَ مِنْ إِصْفَهَانَ ابْنُ بَادِشَالَةَ (۴) . وَ مِنْ الصَّيْمَرَةِ: زَيْدَانُ . وَ مِنْ قُمَّ الْحَسَنُ بْنُ النَّضْرِ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ، وَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ، وَ أَبُوهُ، وَ الْحَسَنُ بْنُ يَعْقُوبَ . وَ مِنْ أَهْلِ

رَمِيَّ: بسامی و أسدی که یکی از راویان همین حدیث است .

آذربایجان: قاسم بن علاء . نیشابور: محمد بن شاذان .

غیر وکلاء

بغداد: ابوالقاسم بن ابی حلّیس . و ابو عبدالله کندی . و ابو عبدالله جنیدی . و هارون قزاز . و نیلی . و ابوالقاسم بن دبیس . و ابو عبدالله بن - فروخ . و مسرور طبّاح - که آزاد شده امام هادی علیه السلام است . و احمد و محمد فرزندان حسن . و اسحاق کاتب از خاندان نوبخت . و صاحب نواء . و صاحب صرّة مختومه .

همدان: محمد بن کشمرد . و جعفر بن حمدان . و محمد بن هارون بن عمران .

دینور: حسن بن هارون . و احمد بن اخیّه . و ابو الحسن .

اصفهان: ابن بادشاله . صیمره: زیدان .

قم: حسن بن نصر . و محمد بن محمد . و علی بن محمد بن اسحاق . و

پدرش . و حسن بن یعقوب .

۱ - فی بعض النسخ «أبي حابس» و فی بعضها «أبي عابس» .

۲ - فی بعض النسخ «بن دبیس» و فی بعضها «دمیس» . و فی بعضها «دبیس» .

۳ - فی بعض النسخ «أحمد» . ۴ - فی بعض النسخ «ابن بادشاکة» .

الرَّيِّ: الْقَاسِمُ بْنُ مُوسَى وَابْنُهُ، وَأَبُو مُحَمَّدٍ بِنِ هَارُونَ. وَصَاحِبُ الْحِصَاةِ، وَعَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ،
وَمُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْكَلْبِيِّ، وَأَبُو جَعْفَرٍ الرَّفَاءِ. وَمِنْ قَزْوِينَ: مُرْدَاسٌ، وَعَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ. وَ
مِنْ فَاقْتَرِ (۱): رَجُلَانِ. وَمِنْ شَهْرِ زُورَ: ابْنُ الْخَالِ. وَمِنْ فَارِسَ: الْمَخْرُوجُ (۲). وَمِنْ مَرَّو:
صَاحِبُ الْأَلْفِ دِينَارٍ، وَصَاحِبُ الْمَالِ وَ الرَّقْعَةِ الْبَيْضَاءِ، وَ أَبُو ثَابِتٍ. وَمِنْ نِيشَابُورَ:
مُحَمَّدُ بْنُ شُعَيْبِ بْنِ صَالِحٍ. وَمِنْ الْيَمَنِ الْفَضْلُ بْنُ يَزِيدَ، وَالْحَسَنُ ابْنُهُ، وَالْجَعْفَرِيُّ، وَ ابْنُ -
الْأَعْجَمِيِّ وَ الشَّمْشَاطِيِّ. وَمِنْ مِصْرَ: صَاحِبُ الْمَوْلُودَيْنِ (۳)، وَ صَاحِبُ الْمَالِ بِمَكَّةَ وَ
أَبُو رَجَاءٍ. وَمِنْ نَصِيبِينَ: أَبُو مُحَمَّدِ بْنِ الْوَجْنَاءِ. وَمِنْ الْأَهْوَازِ الْخُصِينِيُّ.

۱۷ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ - رحمته الله - قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ -
أَحْمَدَ الْكُوفِيُّ الْمَعْرُوفُ بِأَبِي الْقَاسِمِ الْخَدِيجِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا سُلَيْمَانُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ الرَّقِّيُّ قَالَ:
حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ وَجْنَاءِ النَّصِيبِيِّ قَالَ: كُنْتُ سَاجِدًا تَحْتَ الْمِيزَابِ فِي رَابِعِ أَرْبَعٍ
وَ خَمْسِينَ حِجَّةً بَعْدَ الْعَتَمَةِ، وَأَنَا أَنْضَرَعُ فِي الدُّعَاءِ إِذْ حَرَكَتْنِي مُحَرِّكٌ فَقَالَ: قُمْ يَا حَسَنُ بْنُ -

رى : قاسم بن موسى . و پسرش . و أبو محمد بن هارون . و صاحب الحصاة . و
علي بن محمد . و محمد بن محمد كليني . و ابو جعفر رفاء .

قزوين : مرداس و علي بن احمد . فاقتريا قابس يا قائن : دو مرد .

شهر زور : ابن الخال . فارس : محروج .

مرّو : صاحب هزار دينار و رقعه سفيد . و ابو ثابت .

نیشابور : محمد بن شعيب بن صالح .

يمن : فضل بن يزيد . و پسرش حسن . و جعفرى . و ابن اعجمى . و شمشاطى .

مصر : صاحب مولودين . مكّه : صاحب المال . و أبو رجاء .

نصيبين : ابو محمد بن الوجناء . اهواز : خصيني .

۱۷ - حسن بن وجناء گوید: در روز چهارم از حج پنجاه و چهارم خود در
کنار خانه خدا پس از نماز عشاء و در حجر اسماعیل و زیر ناودان در سجده بودم
و در دعا ناله و زاری می کردم که به ناگاه کسی مرا تکان داد و گفت: ای

۱ - في بعض النسخ «قابس». و في بعض النسخ «قائن» . ۲ - في بعض النسخ «المهوج» .

۳ - في بعض النسخ المصححة «صاحبها المولودين». و لعل المراد من سيجىء ذكرهما في باب ذكر التوقيعات .

وَجُنَاءَ، قَالَ: فَتَمْتُ فَإِذَا جَارِيَةٌ صَفْرَاءُ نَحِيفَةٌ الْبَدَنِ أَقُولُ: إِنَّهَا مِنْ أُنْبَاءِ أَرْبَعِينَ فَمَا
فَوْقَهَا، فَشَتَّ بَيْنَ يَدَيَّ وَ أَنَا أَسْأَلُهَا عَنْ شَيْءٍ حَتَّى أَتَتْ بِي إِلَى دَارِ خَدِيجَةَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ فِيهَا
بَيْتٌ بَابُهُ فِي وَسْطِ الْحَائِطِ، وَ لَهُ دَرَجٌ سَاجٍ يُرْتَقَى، فَصَعِدَتِ الْجَارِيَةُ وَ جَاءَنِي النَّدَاءُ:
اصْعَدْ يَا حَسَنُ، فَصَعِدْتُ فَوَقَفْتُ بِالْبَابِ، فَقَالَ لِي صَاحِبُ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا حَسَنُ أَتَرَكَ
خَفِيَّتَ عَلِيٍّ؟ وَ اللَّهُ مَا مِنْ وَفْتٍ فِي حَجِّكَ إِلَّا وَ أَنَا مَعَكَ فِيهِ، ثُمَّ جَعَلَ يُعَدُّ عَلَيَّ أَوْقَاتِي،
فَوَقَعْتُ [مَعْشِيًا] عَلَيَّ وَجْهِي، فَحَسَسْتُ بِيَدِي قَدْ وَقَعَتْ عَلَيَّ، فَتَمْتُ، فَقَالَ لِي: يَا حَسَنُ
الزِّمُ بِالْمَدِينَةِ دَارَ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ لَا يَهْمُكَ طَعَامُكَ وَ لَا شَرَابُكَ وَ لَا مَا يَسْتُرُ
عَوْرَتَكَ، ثُمَّ دَفَعَ إِلَيَّ دَفْتَرًا فِيهِ دُعَاءُ الْفَرَجِ وَ صَلَاةٌ عَلَيْهِ فَقَالَ: بِهَذَا فَادْعُ، وَ هَكَذَا صَلِّ
عَلَيَّ، وَ لَا تُعْطِهِ إِلَّا مُحِيطِي أَوْلِيَايَ، فَإِنَّ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ مُوَفِّقُكَ، فَقُلْتُ: يَا مَوْلَايَ لَا أَرَاكَ
بَعْدَهَا؟ فَقَالَ: يَا حَسَنُ إِذَا شَاءَ اللَّهُ، قَالَ: فَأَنْصَرَفْتُ مِنْ حَجَّتِي وَ لَزِمْتُ دَارَ جَعْفَرِ بْنِ
مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَنَا أَخْرَجُ مِنْهَا فَلَا أَعُودُ إِلَيْهَا إِلَّا لِثَلَاثِ خِصَالٍ: لِتَجْدِيدِ وُضُوءٍ أَوْ لِتَوْمٍ أَوْ

حسن بن و جناء برخیز، گوید: برخاستم: کنیزی بود زرد و لاغر و سنش چهل یا
بیشتر بود، پیش روی من حرکت کرد و من نیز سؤالاتی از وی کردم تا آنکه مرا
به خانه خدیجه علیها السلام برد و در آنجا اتاقی بود که درش در وسط حیاط بود و پلکانی
چوبی و ساجی داشت آن کنیز بالا رفت و ندایی آمد که ای حسن بالا برو، من
نیز بالا رفتم و پشت در ایستادم و صاحب الزمان علیه السلام به من فرمود: ای حسن
آیا می پنداری که از من نهانی؟ به خدا سوگند در همه اوقات حجّ همراهت بودم
و شروع کرد اوقات مرا بر شمرد، من به روی در افتادم و احساس کردم دستی مرا
نوازش می کند برخاستم و به من فرمود: ای حسن در مدینه در خانه جعفر بن
محمد علیه السلام اقامت کن و در اندیشه طعام و شراب و لباس مباش، سپس دفتری به
من داد که در آن دعای فرج و صلواتی بر وی بود و فرمود: این دعا را بر خوان و
این چنین بر من درود بفرست و این دفتر را جز به دوستان لایقم مده که خدای
تعالی تو را توفیق دهد گوید: گفتم: آیا بعد از این شما را نمی بینم؟ فرمود: ای
حسن! اگر خدای تعالی بخواهد. گوید: از حجّ برگشتم و در خانه جعفر بن
محمد علیه السلام اقامت گزیدم و گاهی از آنجا بیرون می آمدم و برای تجدید وضوء یا

لَوَقَّتِ الْإِفْطَارِ، وَأَدْخَلَ بَيْتِي وَتَتَّ الْإِفْطَارِ فَأَصِيبُ رِبَاعِيًّا مَمْلُوءًا مَاءً وَرَغِيْفًا عَلَى رَأْسِهِ
وَعَلَيْهِ مَا تَشْتَهِي نَفْسِي بِالنَّهَارِ، فَأَكُلُ ذَلِكَ فَهُوَ كِفَايَةٌ لِي، وَكِسْوَةٌ الشِّتَاءِ فِي وَتَتَّ
الشِّتَاءِ، وَكِسْوَةٌ الصَّيْفِ فِي وَتَتَّ الصَّيْفِ، وَإِنِّي لَأَدْخُلُ الْمَاءَ بِالنَّهَارِ فَأُرْسُ الْبَيْتَ وَ
أَدْعُ الْكُوزَ فَارِغًا فَأُرْتِي بِالطَّعَامِ^(۱) وَ لَا حَاجَةَ لِي إِلَيْهِ فَأَصْدُقُ بِهِ لَيْلًا كَيْلًا يَعْلَمُ بِي مَنْ
مَعِيَ.

۱۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ - رحمته الله - قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ
عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الْحَدِيدِيُّ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْأَزْهَرِيُّ قَالَ: بَيْنَمَا أَنَا فِي الطَّوَافِ قَدْ طِفْتُ سِتًّا
وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَطُوفَ السَّابِعَ فَإِذَا أَنَا بِحَلَقَةٍ عَنِ يَمِينِ الْكُتْبَةِ وَ شَابٌّ حَسَنُ الْوَجْهِ طَيِّبُ
الرَّايِحَةِ هَيُوبٌ مَعَ هَيْبَتِهِ مُتَقَرَّبٌ إِلَى النَّاسِ يَتَكَلَّمُ، فَلَمْ أَرَأْ أَحْسَنَ مِنْ كَلَامِهِ وَ لَا أَعْدَبَ
مِنْ نُطْقِهِ وَ حَسَنَ جُلُوسِهِ، فَذَهَبْتُ أَكَلِمَهُ فَرَزَبَرَنِي النَّاسُ فَسَأَلْتُ بَعْضَهُمْ مَنْ هَذَا؟
فَقَالُوا: هَذَا ابْنُ رَسُولِ اللَّهِ يَظْهَرُ فِي كُلِّ سَنَةٍ يَوْمًا لِخَوَاصِّهِ يُحَدِّثُهُمْ، فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي

خواب و یا افطار بدانجا باز می گشتم و چون هنگام افطار می آمدم کاسه‌ای
بزرگ و پر آب و گرده نانی روی آن و طعامی که در آن روز دلم می خواست آنجا
بود و آن را می خوردم و به حد کفایت بود و در هنگام زمستان لباس زمستانی و
در هنگام تابستان لباس تابستانی بود من در روز آب می آوردم و در خانه
می پاشیدم و کوزه را خالی می گذاشتم و گاهی طعام می رسید و بدان نیازمند
نبودم و آن را شبانه به صدقه می دادم تا آنکه همراه من است از عالم مطاع نشود.
۱۸ - از دی گوید: وقتی در طواف بودم و شش شوط کرده بودم و می خواستم
شوط هفتم را به جای آورم ناگهان جمعی را دیدم که سمت راست کعبه حلقه زده
بودند و جوانی خوشرو و خوشبو و با هیبت و وقار نزدیک آنها ایستاده و با آنها
سخن می گوید و من کسی را همچون او نیکو سخن و شیرین کلام و خوش مجلس
ندیده بودم، پیش رفتم تا با او سخن بگویم اما مردم مرا راندند از بعضی از آنان
پرسیدم: این کیست؟ گفتند: فرزند رسول الله است که در هر سال یک روز ظاهر
می شود و برای خاصان خود سخن می گوید: بدو گفتم: ای سرورم! به نزد شما

مُسْتَرَشِدًا أَتَيْتُكَ فَأَرَشِدُنِي هَذَاكَ اللَّهُ، فَنَاوَلَنِي عَلَيْهِ حِصَاةً فَحَوَّلْتُ وَجْهِي فَقَالَ لِي بَعْضُ جُلَسَائِهِ: مَا الَّذِي دَفَعَ إِلَيْكَ؟ فَقُلْتُ: حِصَاةٌ وَكَشَفْتُ عَنْهَا فَإِذَا أَنَا بِسَبِيكَةِ ذَهَبٍ، فَذَهَبْتُ فَإِذَا أَنَا بِهِ عَلَيْهِ قَدْ لَحِقَنِي فَقَالَ لِي: تَبَّتْ عَلَيْكَ الْحِجَّةُ، وَظَهَرَ لَكَ الْحَقُّ وَذَهَبَ عَنْكَ الْعَمَى، أَتَعْرِفُنِي؟ فَقُلْتُ: لَا، فَقَالَ عَلَيْهِ: أَنَا الْمَهْدِيُّ [وَ] أَنَا قَائِمُ الزَّمَانِ، أَنَا الَّذِي أَمْلَأُهَا عَدْلًا كَمَا مَلِئْتُ جَوْرًا، إِنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةٍ وَلَا يَبْقَى النَّاسُ فِي فِتْرَةٍ، وَ هَذِهِ أَمَانَةٌ لَا تُحَدَّثُ بِهَا إِلَّا إِخْوَانِكَ مِنْ أَهْلِ الْحَقِّ.

۱۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحِمَيْرِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: قَدِمْتُ مَدِينَةَ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَبَحِثْتُ عَنْ أَخْبَارِ آلِ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْأَخِيرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَلَمْ أَقْعُ عَلَى شَيْءٍ مِنْهَا فَرَحَلْتُ مِنْهَا إِلَى مَكَّةَ مُسْتَبْحِثًا عَنْ ذَلِكَ، فَبَيْنَمَا أَنَا فِي الطَّوَافِ إِذْ تَرَاءَيْ لِي فَتَى أَسْمَرُ اللَّوْنِ، رَائِعُ الْحُسْنِ، جَمِيلُ الْمَخِيلَةِ، يُطِيلُ التَّوَسُّمَ فِيَّ، فَعُدْتُ إِلَيْهِ مُؤَمَّلًا مِنْهُ عِرْفَانًا مَا قَصَدْتُ لَهُ، فَلَمَّا قَرَّبْتُ مِنْهُ سَلَّمْتُ، فَأَحْسَنَ الْإِجَابَةَ، ثُمَّ قَالَ: مِنْ أَيِّ الْبِلَادِ أَنْتَ؟ قُلْتُ: رَجُلٌ مِنْ

آمده ام تا مرا ارشاد کنید خدا هادی شما باشد، ریگی به من داد و من برگشتم، یکی از همنشینان او به من گفت: به تو چه داد؟ گفتم: ریگی، دستم را گشودم دیدم طلاست، رفتم و به ناگاه به من ملحق شد و خود را در مقابل او دیدم، فرمود: آیا بر تو حجت ثابت و حق آشکار گردید و کوری زایل گردید؟ آیا مرا می شناسی؟ گفتم: خیر، فرمود: من مهدی و قائم زمانه هستم، من کسی هستم که زمین را پراز عدل و داد کنم پس از جور، زمین از حجت خالی نمی ماند و مردم بی پیشوا نباشند و این امانتی نزد توست و آن را جز به برادران حق جوی خود مگو.

۱۹ - ابراهیم بن مهزیار گوید: به مدینه رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در آمدم و از اخبار خاندان ابو محمد حسن بن علی عَلَيْهِ السَّلَامُ تفحص کردم و به خبری دست نیافتم، آنگاه برای جستجو به مکه آمدم و چون در طواف بودم جوانی گندمگون و زیبا و خوش سیما را دیدار کردم که مرا به دقت نگریست به نزد او بازگشتم در حالی که امیدوار بودم مقصود خود را در او بیابم و چون به نزدیک او رسیدم سلام کردم و او پاسخ داد، سپس گفت: اهل کدام شهری؟ گفتم: مردی از اهل عراقم گفت: از

أَهْلِ الْعِرَاقِ، قَالَ: مِنْ أَيِّ الْعِرَاقِ؟ قُلْتُ: مِنَ الْأَهْوَازِ، فَقَالَ: مَرْحَبًا بِلِقَائِكَ، هَلْ تَعْرِفُ بِهَا جَعْفَرَ بْنَ حَمْدَانَ الْحُصَيْنِيِّ؟ قُلْتُ: دُعِيَ فَأَجَابُ، قَالَ: رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ مَا كَانَ أَطْوَلَ لَيْلُهُ وَ أَجْزَلَ نَيْلُهُ، فَهَلْ تَعْرِفُ إِبْرَاهِيمَ بْنَ مَهْزِيَارٍ! قُلْتُ: أَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَهْزِيَارٍ فَعَانَقَنِي مَلِيًّا، ثُمَّ قَالَ: مَرْحَبًا بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ مَا فَعَلْتَ بِالْعَلَامَةِ الَّتِي وَشَّجْتَ بَيْنَكَ وَبَيْنَ أَبِي - مُحَمَّدٍ عليه السلام؟ فَقُلْتُ: لَعَلَّكَ تُرِيدُ الْحَاتِمَ الَّذِي آثَرَنِي اللَّهُ بِهِ مِنَ الطَّيِّبِ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ - عَلِيِّ عليه السلام؟ فَقَالَ: مَا أَرَدْتُ سِوَاهُ، فَأَخْرَجْتُهُ إِلَيْهِ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ اسْتَعْبَرَ وَ قَبَّلَهُ، ثُمَّ قَرَأَ كِتَابَتَهُ فَكَانَتْ: «يَا اللَّهُ يَا مُحَمَّدُ يَا عَلِيُّ» ثُمَّ قَالَ: يَا أَبِي يَدَا طَالَمَا جُلْتُ فِيهَا.

وَ تَرَاخَى بِنَافُثُونَ الْأَحَادِيثِ - إِلَى أَنْ قَالَ لِي -: يَا أَبَا إِسْحَاقَ أَخْبِرْنِي عَنْ عَظِيمِ مَا تَوَخَّيْتَ بَعْدَ الْحَجِّ؟ قُلْتُ: وَ أَبِيكَ مَا تَوَخَّيْتُ إِلَّا مَا سَأَسْتَعْلَمُكَ مَكُونُهُ، قَالَ: سَلْ عَمَّا شِئْتَ فَإِنِّي شَارِحٌ لَكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ؟ قُلْتُ: هَلْ تَعْرِفُ مِنْ أَخْبَارِ آلِ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ عليه السلام؟

کدام عراقی؟ گفتم: از اهواز، گفت: مرحبا به دیدار تو، آیا در آنجا جعفر بن حمدان حصینی را می شناسی؟ گفتم: داعی حق را لبتیک گفته است، گفت: رحمة الله عليه چه شبهای بلندی در عبادت گذرانید و چقدر پاداش او بزرگ است! آیا ابراهیم بن مهزیار را می شناسی؟ گفتم من خود علی بن مهزیارم! مرا به گرمی در آغوش گرفت، سپس گفت: مرحبا به تو ای ابا اسحاق! با آن علامتی که بین تو و ابو محمد عليه السلام بود چه کردی؟ گفتم: گویا مقصود شما آن انگشتری است که خدای تعالی آن را از ناحیه طیب آل محمد، حسن بن علی عليه السلام به من ارزانی فرمود؟ گفت: آری مقصودم جز آن نبود، آنگاه انگشتری را بیرون آوردم و چون در آن نگریست گریست و آن را بوسید، سپس نقش آن را خواند که «یا الله یا محمد یا علی» بود، و بعد از آن گفت: پدرم فدای آن دستی باد که تو ای انگشتری در آن می گشتی؟ و بعد از آن سخنان دیگری گفتیم تا آنکه فرمود: ای ابا اسحاق! مقصد مهم تو پس از حج چه بود؟ گفتم: سوگند به پدرتان که مقصدی ندارم جز آنکه از مکنون آن از شما استعلام خواهم کرد. فرمود: از هر چه می خواهی بپرس که من ان شاء الله برایت شرح خواهم داد، گفتم: از اخبار خاندان ابو محمد امام

شَيْئاً؟ قَالَ لِي: وَ أَيْمُ اللَّهِ إِنِّي لَأَعْرِفُ الضُّوْءَ بِجَبِينِ مُحَمَّدٍ وَ مُوسَى ابْنِي الْحَسَنِ بْنِ -
 عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ أَنِّي لَرَسُولُهَا إِلَيْكَ قَاصِداً لِإِنْبَائِكَ أَمْرَهُمَا فَإِنْ أَحْبَبْتَ لِقَاءَهُمَا وَ الْأَكْتِحَالَ
 بِالتَّبَرُّكِ مِثْلُهَا فَارْتَحِلْ مَعِيَ إِلَى الطَّائِفِ وَ لِيَكُنْ ذَلِكَ فِي خُفْيَةٍ مِنْ رِجَالِكَ وَ اِكْتِتَامٍ.
 قَالَ إِبْرَاهِيمُ: فَشَخَّصْتُ مَعَهُ إِلَى الطَّائِفِ أَتَخَلَّلُ رَمَلَةً فَرَمَلَةً حَتَّى أَخْذَ فِي بَعْضِ مَخَارِجِ
 الْفَلَاةِ فَبَدَتْ لَنَا خَيْمَةٌ شَعْرٍ، قَدْ أَشْرَفَتْ عَلَيَّ أَكْمَةً رَمَلٍ تَتَلَاؤُتُكَ الْبَقَاعُ مِنْهَا تَلَاؤُأً،
 فَبَدَرَنِي إِلَى الْإِذْنِ، وَ دَخَلَ مُسَلِّماً عَلَيَّهَا وَ أَعْلَمَهَا بِمَكَانِي فَخَرَجَ عَلَيَّ أَحَدُهُمَا وَ هُوَ
 الْأَكْبَرُ سِنّاً «م ح م د» ابْنُ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ غُلَامٌ أَمْرَدٌ نَاصِعُ اللَّوْنِ، وَاضِحُ الْجَبِينِ،
 أَبْلَجُ الْحَاجِبِ، مَسْنُونُ الْخَدَّيْنِ أَنْقَى الْأَنْفِ، أَشْمُ أَرْوَعُ كَأَنَّهُ غُصْنُ بَانٍ وَ كَانَ صَفْحَةَ
 غُرَّتِهِ كَوَكْبٍ دُرِّيٍّ، بِخَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ كَأَنَّهُ فَتَاةٌ مِسْكِ عَلَيَّ بِيَاضِ الْفِضَّةِ، وَ إِذَا بَرَأَ بِهِ
 وَفَرَةٌ سَحَابٌ سَبْطَةٌ تُطَالِعُ شَحْمَةَ أُذُنِهِ، لَهُ سَمْتُ مَا رَأَتْ الْعُيُونُ أَقْصَدَ مِنْهُ وَ لَا أَعْرَفَ

حسن علیہ السلام چه می دانی؟ گفت: به خدا سوگند پیشانی محمد و موسی فرزندان
 حسن بن علی علیهما السلام را نورانی و درخشان می بینم و من سفیر آنها هستم که اخبار
 آنها را به تو برسانم و اگر مشتاق ملاقات آنهائی و دوست داری دیدگانت به
 دیدار آنها روشن شود همراه من به طائف بیا و باید که این سفر از خاندانت
 مکتوم و پوشیده باشد.

ابراهیم گوید: همراه او به سمت طائف رهسپار شدم و بیابانها را در نور دیدیم
 و فلاتی را پشت سر گذاشتیم تا آنکه خیمه ای پشمین بر ما نمودار گردید که بر
 بلندی ریگستانی برپا شده بود و بقاع اطراف خود را روشن کرده بود، او نخست
 به درون چادر رفت تا برای ورودم اجازه بگیرد و به آنها سلام کرد و از وجودم
 آنها را مطلع گردانید، آنگاه بزرگتر آمد و یعنی محمد بن الحسن علیهما السلام بیرون آمد و
 او جوانی نوری و نورانی و سپید پیشانی بود با ابروانی گشاده و گونه و بینی
 کشیده و قامتی بلند و نیکو چون شاخه سرو و گویا پیشانیست ستاره ای درخشان
 بود و بر گونه راستش خالی بود که مانند مشک و عنبر بر صفحه ای نقره ای
 می درخشید و بر سرش گیسوانی پر پشت و سیاه و افشان بود که روی گوشش را
 پوشانده بود و سیاهی داشت که هیچ چشمی برازنده تر و زیباتر و باطمینانه تر و

حُسْنًا وَ سَكِينَةً وَ حَيَاءً .

فَلَمَّا مَثَلَ لِي أَسْرَعْتُ إِلَى تَلْقَائِهِ فَأَكْبَبْتُ عَلَيْهِ أَلَيْمٌ كُلَّ جَارِحَةٍ مِنْهُ ، فَقَالَ لِي : مَرَحَبًا بِكَ يَا أَبَا إِسْحَاقَ لَقَدْ كَانَتْ الْأَيَّامُ تَعِدُّنِي وَشَكَ لِقَائِكَ ، وَ الْمَعَاتِبُ بَيْنِي وَ بَيْنَكَ عَلَيَّ تَشَاخُطِ الدَّارِ وَ تَرَاحِي الْمَزَارِ تَتَخَيَّلُ لِي صُورَتَكَ حَتَّى كَأَنَّا لَمْ نَحُلْ طَرْفَةَ عَيْنٍ مِنْ طَيْبِ الْمُحَادَثَةِ ، وَ خِيَالِ الْمُشَاهَدَةِ ، وَ أَنَا أَحْمَدُ اللَّهُ رَبِّي وَ لِي الْحَمْدُ عَلَيَّ مَا قَبِضَ مِنَ التَّلَاقِ وَ رَفَعَهُ مِنْ كُرْبَةِ التَّنَازُعِ وَ الْإِسْتِشْرَافِ عَنْ أَحْوَالِهَا مُتَقَدِّمِهَا وَ مُتَأَخِّرِهَا .

فَقُلْتُ : يَا أَبِي أَنْتَ وَ أُمِّي مَازِلْتُمْ أَفْحَصُ عَنْ أَمْرِكَ بَلَدًا فَبَلَدًا مُنْذُ اسْتَأْتَرَ اللَّهُ بِسَيِّدِي أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَاسْتَعْلَقَ عَلَيَّ ذَلِكَ حَتَّى مَنَّ اللَّهُ عَلَيَّ بِمَنْ أَرْشَدَنِي إِلَيْكَ وَ دَلَّنِي عَلَيْكَ ، وَ الشُّكْرُ لِلَّهِ عَلَيَّ مَا أَوْزَعَنِي فِيكَ مِنْ كَرِيمِ الْيَدِ وَ الطَّوْلِ ، ثُمَّ نَسَبَ نَفْسَهُ وَ أَخَاهُ مُوسَى وَ اعْتَزَلَ بِي نَاحِيَةً ، ثُمَّ قَالَ : إِنَّ أَبِي عليه السلام عَهْدَ إِلَيَّ أَنْ لَا أُوطِنَ مِنَ الْأَرْضِ إِلَّا أَخْفَاهَا وَ

با حیاتراز آن ندیده است.

و چون بر من ظاهر شد شتافتم تا خود را بدو رسانم و خویشتن را به رویش افکندم و دست و پایش را بوسیدم، آنگاه فرمود: ای اباسحاق! روزگار مرا وعده می داد که تو را دیدار می کنم و رابطه قلبی ما - با وجود دوری منزل و تأخیر ملاقات - همواره تو را در نظرم مجسم می نمود تا به غایتی که گویا هیچگاه از لذت مصاحبه و خیال مشاهده یکدیگر خالی نبوده است و خدا را که ولیّ احمد است شکر می گویم که ملاقات را حاصل کرد و سختی درد و دوری را به آسایش و آگاهی مبدل ساخت.

گفتم: پدر و مادرم فدای شما باد! از روزی که آقایم ابو محمد علیه السلام دعوت الهی را لبیک گفته است پیوسته در جستجوی شما بوده ام و از شهری به شهری رفته ام و همه درهای امید بر رویم بسته می شد تا آنکه خدای تعالی بر من منت نهاد و کسی را بر سر راهم قرار داد تا مرا به نزد شما آورد و شکر خدایی را سزااست که بزرگواری و احسان شما را به من الهام فرمود، آنگاه خود و برادرش موسی را معرفی و مرا به گوشه ای برد و فرمود: پدرم علیه السلام از من پیمان گرفته است که جز در سرزمینهای نهان و دور مسکن اختیار نکنم تا امرم مخفی بماند و مکانم از مکائد

أَقْصَاهَا إِسْرَاراً لِأَمْرِي، وَتَحْصِيناً لِمَحَلِّي لِمَكَائِدِ أَهْلِ الضَّلَالِ وَالْمَرَدَةِ مِنْ أَحْدَاثِ الْأُمَمِ الضَّوَالِّ، فَتَبَذَنِي إِلَى عَالِيَةِ الرَّمَالِ، وَجِئْتُ صَرَائِمَ الْأَرْضِ يَنْظُرُنِي الْغَايَةَ الَّتِي عِنْدَهَا يَجِلُّ الْأَمْرُ وَيَنْجَلِي الْهَلْغُ. وَكَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْبَطَ لِي مِنْ خَزَائِنِ الْحِكْمِ، وَكَوَامِنِ الْعُلُومِ مَا إِنَّ أَشْعَبُ إِلَيْكَ ^(۱) مِنْهُ جُزْءٌ أَأَغْنَاكَ عَنِ الْجُمْلَةِ.

[وَاعْلَمْ] يَا أَبَا إِسْحَاقَ إِنَّهُ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا بُنَيَّ إِنَّ اللَّهَ جَلَّ تَنَاوُهُ لَمْ يَكُنْ لِيُخَلِّي أَطْبَاقَ أَرْضِهِ وَ أَهْلَ الْجِدِّ فِي طَاعَتِهِ وَ عِبَادَتِهِ بِلا حُجَّةٍ يُسْتَعْلَى بِهَا، وَ إِمَامٍ يُؤْتَمُّ بِهِ، وَ يُقْتَدَى بِسَبِيلِ سُنَّتِهِ وَ مِنْهَاجِ قَصْدِهِ، وَ أَرْجُو يَا بُنَيَّ أَنْ تَكُونَ أَحَدَ مَنْ أَعَدَّهُ اللَّهُ لِنَشْرِ الْحَقِّ وَ وَطْئِ الْبَاطِلِ ^(۲) وَ إِعْلَاءِ الدِّينِ، وَ إِطْفَاءِ الضَّلَالِ، فَعَلَيْكَ يَا بُنَيَّ بِلُزُومِ خَوَافِي الْأَرْضِ، وَ تَتَّبِعِ أَقَاصِيهَا، فَإِنَّ لِكُلِّ وَلِيٍّ لِأَوْلِيَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَدُوًّا مُقَارِعًا وَ ضِدًّا مُنَازِعًا اقْتِرَاضاً لِمُجَاهَدَةِ أَهْلِ النِّفَاقِ وَ خِلَافَةِ أَوْلِيِ الْإِلْحَادِ وَ الْعِنَادِ فَلَا يُوحِشَنَّكَ ذَلِكَ.

گمراهان و خطرات مردم سرکش و بداندیش در امان باشد از این رو مرا به طرف بیابانها و شنزارها روان ساخت و پایانی در انتظار من است که در آن گره از کار گشوده شود و فریاد و وحشت مردم برطرف گردد. و او علیه السلام از خزانه های حکمت و اسرار دانش آنقدر به من آموخت که اگر شمه ای از آن را برایت بازگویم از باقی آن بی نیاز می شوی.

بدان ای اباسحاق! که پدرم علیه السلام فرمود: ای پسر! خدای تعالی اقطار زمین و اهل طاعت و عبادتش را بدون حجّت و امام خالی نگذارد او وسیله کمال و تعالی آنهاست، امامی که پیرو وی باشند و به راه و روش وی اقتدا کنند، و ای فرزند! امیدوارم تو از کسانی باشی که خداوند آنها را برای نشر حق و برچیدن اساس باطل و إعلاّی دین و خاموش کردن آتش گمراهی آماده کرده است و بر تو باد که در مکانهای پنهان و دور ساکن شوی که هر یک از اولیای خدای تعالی دشمنی کوبنده و ضدّی ستیزنده دارد، خداوند جهاد با اهل نفاق و خلاف یعنی ملحدان و دشمنان را واجب می داند، پس زیادی دشمن تو را به وحشت نیندازد.

۱ - فی بعض السنخ «أشعت».

۲ - فی بعض السنخ «وطئ الباطل».

وَ اعْلَمُ إِنَّ قُلُوبَ أَهْلِ الطَّاعَةِ وَ الإِخْلَاصِ نَزَعُ إِلَيْكَ مِثْلَ الطَّيْرِ إِلَى أَوْكَارِهَا وَ هُمْ
مَعَشَرٌ يَطْلَعُونَ بِمَخَائِلِ الذَّلَّةِ وَ الاسْتِكَانَةِ، وَ هُمْ عِنْدَ اللَّهِ بَرَّةٌ أَعْزَاءٌ، يَبْرُزُونَ بِأَنْفُسِ
مُخْتَلَّةٍ مُحْتَاجَةٍ^(۱)، وَ هُمْ أَهْلُ الْقَنَاعَةِ وَ الإِعْتِصَامِ، اسْتَنْبَطُوا الدِّينَ فَوَازَرُوهُ عَلَى مُجَاهَدَةِ
الأَضْدَادِ، خَصَّهِمُ اللَّهُ بِإِحْتِمَالِ الضَّمِّ فِي الدُّنْيَا لِيَشْمَلَهُمْ بِاتِّسَاعِ العِزِّ فِي دَارِ القَرَارِ، وَ
جَبَلَهُمْ عَلَى خَلَائِقِ الصَّبْرِ لِيَتَّكُونَ لَهُمُ العَاقِبَةُ الحُسْنَى، وَ كَرَامَةُ حُسْنِ العُقْبَى.

فَاقْتَبِسْ يَا بُنَيَّ نُورَ الصَّبْرِ عَلَى مَوَارِدِ أُمُورِكَ تَفُزْ بِدَرْكِ الصَّنْعِ فِي مَصَادِرِهَا، وَ
اسْتَشْعِرِ العِزَّ فِيمَا يَنْوِيكَ تَحُظُّ بِمَا تَحْمَدُ عَلَيْهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، وَ كَأَنَّكَ يَا بُنَيَّ بِتَأْيِيدِ نَصْرِ اللَّهِ
[وَ] قَدْ آنَ، وَ تَيْسِيرِ الفَلَجِ وَ عُلُوِّ الكَعْبِ [وَ] قَدْ حَانَ، وَ كَأَنَّكَ بِالرَّايَاتِ الصُّفْرِ وَ
الأَعْلَامِ البَيْضِ تَحْفِقُ عَلَى أَثْنَاءِ أَعْطَافِكَ مَا بَيْنَ الحَطِيمِ وَ زَمْزَمِ، وَ كَأَنَّكَ بِتَرَادُفِ البَيْعَةِ وَ

و بدان که دهای مردم دیندار و با اخلاص مانند پرندگانى که میل به آشیانه دارند مشتاق لقای تو خواهد بود آنها در میان خلق با ذلت به سر برند ولی در نزد خدای تعالی نیکوکار و عزیزند در ظاهر مردمی بیچاره و محتاجند در حالی که چنین نیست و آنها مردمی اهل قناعت و خویشان دارند. دین را فهمیده اند و آن را با مبارزه با مخالفان پشتیبانی می کنند، خداوند آنها را به تحمل و استقامت در برابر ستم امتیاز داده تا در آخرت که قرارگاه ابدیست مشمول عزت و انصاف او باشند و به آنها خوی شکیبایی داده است تا عاقبت نیک و فرجامی نیکو را دریابند. ای فرزند! در هر کاری از نور صبر و پایداری اقتباس کن تا به درک عمل در عاقبت فائز شوی و در نیت خود عزت را شعار قرار ده تا این شاء الله از آنچه موجب حمد و ذکر جمیل است برخوردار شوی، پسرم! گویا وقت آن رسیده که به نصرت الهی مؤید باشی و پیروزی و برتری میسر گردد و گویا پرچمهای زرد و سفید را روی شانها هایت می بینم که بین حطیم و زمزم در جنبش است و گویا در اطراف حجرالأسود دسته های بیعت کنندگان و دوستان خالص تو را می بینم که چون رشته مروارید در دو سوی گردن بند بر پیرامون تو صف کشیده اند و صدای

۱ - فی بعض النسخ «بررة أغراء» باعجام العین و اہمال الراء جمع الاغر من غرالاماجد و غر المعجلین. و فی

بعض النسخ «بأنفس مخبلة محتاجة» و الخبل: فساد العقل و المختار هو الصواب.

تَصَافِي الْوَلَاءِ يَتَنَاظَمُ عَلَيْكَ تَنَاظَمَ الدَّرِّ فِي مَثَانِي الْعُمُودِ، وَ تَصَافِقُ الْأَكْفَ عَلَى جَنَابَاتِ الْحَجَرِ الْأَسْوَدِ، يَلُودُ بِفَنَائِكَ مِنْ مَلَأَ يَرَاهُمُ اللَّهُ مِنْ طَهَارَةِ الْوِلَادَةِ وَ نَفَاسَةِ التُّرْبَةِ، مُقَدَّسَةً قُلُوبُهُمْ مِنْ دَنَسِ النِّفَاقِ، مُهَذَّبَةً أَفْئِدَتُهُمْ مِنْ رِجْسِ الشُّتَاقِ، لِينَةً عَرَائِكُهُمْ لِلدِّينِ، خَشِنَةً ضَرَائِبُهُمْ عَنِ الْعُدْوَانِ، وَاضِحَةً بِالْقَبُولِ أَوْجُهُهُمْ، نَضِرَةً بِالْفَضْلِ عَيْدَانُهُمْ، يَدِينُونَ بِدِينِ الْحَقِّ وَ أَهْلِهِ، فَإِذَا اشْتَدَّتْ أَرْكَانُهُمْ، وَ تَقَوَّمتْ أَعْمَادُهُمْ فَدَّتْ بِمَكَانَتِهِمْ طَبَقَاتُ الْأُمَمِ إِلَى إِمَامٍ، إِذْ تَبِعْتِكَ فِي ظِلَالِ شَجَرَةِ دَوْحَةٍ تَشَعَّبَتْ أَفْئَانُ عُصُونِهَا عَلَى حَافَاةِ بُحَيْرَةِ الطَّبْرِيَّةِ فَعِنْدَهَا يَتَلَأَلُو صُبْحُ الْحَقِّ، وَ يَنْجَلِي ظَلَامُ الْبَاطِلِ، وَ يَتَّصِمُ اللَّهُ بِكَ الطُّغْيَانَ، وَ يُعِيدُ مَعَالِمَ الْإِيمَانِ، يُظْهِرُكَ اسْتِقَامَةَ الْآفَاقِ وَ سَلَامَ الرَّفَاقِ، يَوْءُ الطُّفْلِ فِي الْمَهْدِ لَوْ اسْتَطَاعَ إِلَيْكَ مُهُوضًا، وَ نَوَاشِطُ الْوَحْشِ لَوْ تَجِدُ نَحْوَكَ بَحَارًا، تَهْتَرُ بِكَ أَطْرَافُ الدُّنْيَا بِهَجَّةٍ، وَ تَنْشُرُ عَلَيْكَ أَعْصَانُ الْعِزِّ نَضْرَةً، وَ تَسْتَقِرُّ بِوَانِي الْحَقِّ فِي قَرَارِهَا، وَ تَتَوَبُّ شَوَارِدُ الدِّينِ إِلَى أَوْكَارِهَا، تَتَهَاطَلُ عَلَيْكَ سَحَابَاتُ الظُّفْرِ، فَتُخْنَقُ كُلُّ عَدُوٍّ، وَ

دستها را که با تو بیعت می کنند می شنوم، کسانی به آستان تو پناه می آورند که خدای تعالی طهارت مولد و پاکی سرشت آنها را می داند، کسانی که قلوبشان از پلیدی نفاق و آلودگی شقاق پاک است و بدنشان برای دینداری نرم و برای عداوت خشن است و برای پذیرش حق خوشرو هستند و متدین به دین حق و اهل آن می باشند و چون ارکان و ستونهای آنها نیرومند گردد به واسطه اجتماع آنها طبقات ملل به امام نزدیک شوند در وقتی که آنها در سایه درخت بزرگی که شاخ و برگ آن بر اطراف دریاچه طبری سرکشیده با تو بیعت کنند، آنگاه صبح حقیقت بدمد و تیرگی باطل از میان برود و خداوند به وسیله تو پشت طغیان را در هم شکند و راه و رسم ایمان را اعاده کند و به واسطه تو استقامت آفاق عیان شود و صلح و آشتی جماعات مرافق آشکار گردد. کودک در گهواره آرزو می کند که برخیزد و به نزد تو آید و وحوش صحرا مایلند که راهی به جوار تو داشته باشند جهان به وجود تو خرم شود و شاخه های عزت به ظهور تو جنبش گیرد و مبانی حق در قرارگاه خود پابرجا گردد و رمنندگان از دین به آشیانه های خود برگردند، ابرهای پیروزی سیل آسا بر تو بیارد و دشمنان به خناق دچار

تُنْصِرُ كُلُّ وَلِيٍّ، فَلَا يَبْقَى عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ جَبَّارٌ قَاسِطٌ وَلَا جَاحِدٌ غَامِطٌ، وَلَا شَانِيٌّ مُبْغِضٌ، وَلَا مُعَانِدٌ كَاشِحٌ، «وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا» . سورة الطلاق / ۳.

ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ لِيَكُنْ مَجْلِسِي هَذَا عِنْدَكَ مَكْتُومًا إِلَّا عَنْ أَهْلِ التَّصَدِيقِ وَ الْأُخُوَّةِ الصَّادِقَةِ فِي الدِّينِ، إِذَا بَدَتْ لَكَ أَمَارَاتُ الظُّهُورِ وَ التَّمَكُّنِ فَلَا تُبْطِئْ بِإِخْوَانِكَ عَنَّا وَ بَاهِرِ الْمَسَارَعَةِ إِلَى مَنَارِ الْيَقِينِ وَ ضِيَاءِ مَصَابِيحِ الدِّينِ تَلْقَ رَشْدًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

قال إبراهيم بن مهزيار: فَكَشْتُ عِنْدَهُ حِينًا أَقْتَبِسُ مَا أُرَدِّي إِلَيْهِمْ مِنْ مُوضِحَاتِ الْأَعْلَامِ وَ نِيَّاتِ الْأَحْكَامِ، وَ أُرَوِّي نَبَاتَ الصُّدُورِ مِنْ نَضَارَةٍ مَا أَدَّخَرَهُ اللَّهُ فِي طَبَائِعِهِ مِنْ لَطَائِفِ الْحِكْمِ وَ طَرَائِفِ فَوَاضِلِ الْقِسْمِ حَتَّى خِفْتُ إِضَاعَةَ مُخَلَّنِي بِالْأَهْوَازِ لِتَرَاحِي اللَّقَاءِ عَنْهُمْ فَاسْتَأْذَنْتُهُ بِالْقَوْلِ، وَ أَعْلَمْتُهُ عَظِيمَ مَا أَصْدَرَ بِهِ عَنْهُ مِنَ التَّوْحُشِ لِفُرْقَتِهِ وَ التَّجَرُّعِ لِلظُّعْنِ عَنْ مَحَالِّهِ، فَأَذِنَ وَ أَرَدَفَنِي مِنْ صَالِحِ دُعَائِهِ مَا يَكُونُ ذُخْرًا عِنْدَ اللَّهِ وَ لِعَقْبِي

شده و دوستان فیروزی یابند و در روی زمین جبّار ستمگر و منکر ناسپاس و دشمن کینه توز و معاند بدخواه باقی نماند و مَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ فَهُوَ حَسْبُهُ إِنَّ اللَّهَ بَالِغُ أَمْرِهِ قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا.

سپس فرمود: ای ابا اسحاق! این مجلس را پنهان بدار و خبر آن را جز بر اهل تصدیق و برادران صادق دینی مگو و چون نشانه‌های ظهور بر تو آشکار گردید با برادرانت به سوی ما بشتاب و به مرکز نور یقین و روشنی چراغهای دین مسارعت کن تا إِنْ شَاءَ اللَّهُ به رشد و کمال نایل شوی.

ابراهیم بن مهزیار گوید: مدتی نزد آن بزرگوار ماندم و از ایشان حقایق و ادله روشن و احکام نورانی را فرا گرفتم و بوستان سینه را از خرّمی طبع او از حکمت‌های لطیف و دانش‌های ظریف آبیاری کردم تا به غایتی که ترسیدم خانواده‌ای که در اهواز بجا گذاشته‌ام به واسطه تأخیر ملاقاتشان از میان بروند و از حضرت اجازه مراجعت گرفتم و تنهایی و درد خود را در مفارقت و کوچ لا محاله خود به وی باز گفتم. به من اجازه فرمود و دعای نیکویی بدرقه راهم کرد که إِنْ شَاءَ اللَّهُ ذخیره خود و خاندانم خواهد بود.

وَقَرَابَتِي إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

فَلَمَّا أَزِفَ اِرْتِحَالِي وَتَهَيَّأْتُ اعْتِزَامُ نَفْسِي غَدَوْتُ عَلَيْهِ مُودِّعًا وَ مُجَدِّدًا لِلْعَهْدِ، وَ عَرَضْتُ عَلَيْهِ مَا لَمْ يَكُنْ مَعِيَ يَزِيدُ عَلَيَّ خَمْسِينَ أَلْفَ دِرْهَمٍ، وَ سَأَلْتُهُ أَنْ يَتَفَضَّلَ بِالْأَمْرِ بِقَبُولِهِ مِنِّي، فَابْتَسَمَ وَ قَالَ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ اسْتَعِنْ بِهِ عَلَيَّ مُنْصَرِفِكَ فَإِنَّ الشُّقَّةَ قَذْفَةٌ، وَ فَلَواتِ الْأَرْضِ أَمَامَكَ جَمَّةٌ، وَ لَا تَحْزَنْ لِإِعْرَاضِنَا عَنْهُ، فَإِنَّا قَدْ أَحَدَثْنَا لَكَ شُكْرَهُ وَ نَشْرَهُ وَ رَبِضْنَاهُ عِنْدَنَا بِالتُّذْكِرَةِ وَ قَبُولِ المِنَّةِ فَبَارَكَ اللَّهُ فِيما خَوَّ لَكَ، وَ أَدَامَ لَكَ ما نَوَّ لَكَ، وَ كَتَبَ لَكَ أَحْسَنَ ثَوَابِ الْمُحْسِنِينَ وَ أَكْرَمَ آثارِ الطَّائِعِينَ، فَإِنَّ الفَضْلَ لَهُ وَ مِنْهُ، وَ أَسْأَلُ اللَّهَ أَنْ يَرُدَّكَ إِلَى أَصْحَابِكَ بِأَوْفَرِ الحِظِّ مِنْ سَلَامَةِ الْأَوْتَةِ وَ أَكْنافِ الغِبْطَةِ بِلِينِ المُنْصَرِفِ، وَ لَا أَوْعَثَ اللَّهُ لَكَ سَبِيلًا، وَ لَا حَيْرَ لَكَ دَلِيلًا، وَ أَسْتَوْدِعُهُ نَفْسَكَ وَ دِيْعَةَ لَا تَضِيعُ وَ لَا تَزُولُ بِمَنْبِهِ وَ لُطْفِهِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

يا أَبَا إِسْحَاقَ: قَنِعْنَا بِعَوَائِدِ إِحْسَانِهِ وَ فَوَائِدِ امْتِنَانِهِ، وَ صَانَ أَنْفُسَنَا عَنْ مُعَاوَنَةِ الْأَوْلِيَاءِ لَنَا عَنِ الإِخْلَاصِ فِي النِّيَّةِ، وَ إِحْضِصِ النَّصِيحَةَ، وَ المَحَافِظَةَ عَلَيَّ ما هُوَ أَتَقَى وَ

و چون سفرم نزدیک شد و تصمیم بر کوچ گرفتم، بامدادی برای تودیع و تجدید عهد به نزد او آمدم و مبلغی که در اختیار داشتم و بالغ بر پنجاه هزار درهم بود تقدیم ایشان نمودم و مسألت کردم که آن را بپذیرد، او تبسمی کرد و فرمود: ای اباسحاق! آن را برای هزینه بازگشت خود بردار زیرا سفری طولانی و بیابانی وسیع در پیش داری و از اینکه از آن اعراض کردیم محزون باش، زیرا شکر آن را می گوئیم و یادآوری و قبول این منت را می نمائیم، خداوند در آنچه به توارزانی فرموده برکت عطا فرماید و آن را مستدام بدارد و برای تو بهترین ثواب نیکو-کاران و آثار مطیعان را درج کند، و از خدا می خواهم که با بهره کافی و سلامتی کامل به نزد دوستانت برگردی و خداوند راه را برایت دشوار نسازد و در یافتن راه سرگردان نشوی، تورا به خدا می سپارم و این شاء الله در سایه لطف او باشی و ضایع و تباه نگردی.

ای اباسحاق! ما به عوائد احسان و فوائد انعام او قانعیم و او ما را از یاری دوستانمان مصون داشته است فقط از آنها توقع اخلاص در نیت و نصیحت بی غرض و محافظت بر امر آخرت و تقوی و پاکدامنی و سربلندی داریم. گوید:

أَتَقَىٰ وَ أَرْفَعُ ذِكْرًا^(۱). قَالَ: فَأَقْفَلْتُ عَنْهُ حَامِدًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَىٰ مَا هَدَانِي وَ أَرَشَدَنِي، عَالِمًا بِأَنَّ اللَّهَ لَمْ يَكُنْ لِيُعْطَلْ أَرْضُهُ وَ لَا يُخَلَّلَهَا مِنْ حُجَّةٍ وَاضِحَةٍ، وَ إِمَامٍ قَائِمٍ. وَ أَلْقَيْتُ^(۲) هَذَا الْخَبَرَ الْمَأْتُورَ وَ النَّسَبَ الْمَشْهُورَ تَوْخِيًّا لِلزِّيَادَةِ فِي بَصَائِرِ أَهْلِ الْيَقِينِ، وَ تَعْرِيفًا لَهُمْ مَا مَنَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ مِنْ إِنْشَاءِ الذُّرِّيَّةِ الطَّيِّبَةِ وَ التَّرْبَةِ الزَّكِيَّةِ، وَ قَصْدَتْ أَدَاءَ أَمَانَةٍ وَ التَّسْلِيمِ لِمَا اسْتَبَانَ لِضَاعِفِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الْمِلَّةَ الْهَادِيَّةَ، وَ الطَّرِيقَةَ الْمُسْتَقِيمَةَ الْمَرْضِيَّةَ^(۳) قُوَّةَ عَزْمٍ وَ تَأْيِيدَ نِيَّةٍ، وَ شِدَّةَ أَرْزٍ، وَ اعْتِقَادَ عِصْمَةٍ، وَ اللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

۲۰ - وَ سَمِعْنَا شَيْخًا مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ يُقَالُ لَهُ: أَحْمَدُ بْنُ فَارِسٍ الْأَدِيبُ يَقُولُ: سَمِعْتُ بِهِمَدَانَ حِكَايَةَ حَكَايَتِهَا كَمَا سَمِعْتُهَا لِبَعْضِ إِخْوَانِي فَسَأَلَنِي أَنْ أُثْبِتَهَا لَهُ بِخَطِّي وَ لَمْ

سفر خود را آغاز نمودم در حالی که در برابر هدایت و ارشاد خدای تعالی شاکر بودم و می دانستم که خدای تعالی زمینش را معطل نگذارد و پیوسته در آن حجت واضح و امام قائمی خواهد بود.

و من این خبر مأثور^(۴) و نسب مشهور را ذکر کردم تا بصیرت اهل یقین افزوده گردد و منتی را که خدای تعالی بر مردم نهاده است تعریف کرده باشم که آن ایجاد نژاد پاک و تربت مزگی است و مقصودم ادای امانت و تسلیم آن است تا خدای تعالی ملت هادیه و طریقه مستقیمه مرضیه را قوت و عزم و تأیید و پشتیبانی و عصمت عطا فرماید: وَ اللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

۲۰ - و از یکی از اساتید علم حدیث به نام احمد بن فارس ادیب شنیدم که می گفت: در همدان حکایتی شنیدم و آن را برای یکی از برادرانم نقل کردم و او از من درخواست کرد که آن را به خط خود بنویسم و چون نمی توانستم خواهش او را رد کنم به ناچار نوشتم و صحت و سقم این داستان بر عهده کسی است که آن

۱ - فی بعض النسخ «ما هو أبق و أتق و أرفع ذكراً».

۲ - فی بعض النسخ «و ألفت».

۳ - فی بعض النسخ «و الطيبة و مرضية». مکان «و الطریقه - الخ».

۴ - یعنی خبری را که نوشته اند و حکایت می کنند و ممکن است ساختگی باشد.

أَجِدُ إِلَىٰ مُحَالَفَتِهِ سَبِيلًا، وَقَدْ كَتَبْتُهَا. وَعُهِدَتْهَا عَلَيَّ مِنْ حَكَاهَا:
 وَذَلِكَ أَنَّ بَهْمَدَانَ نَاسًا يُعْرَفُونَ بِبَنِي رَاشِدٍ وَهُمْ كُلُّهُمْ يَتَشَبَّهُونَ وَمَذْهَبُهُمْ مَذْهَبُ
 أَهْلِ الْإِمَامَةِ، فَسَأَلْتُ عَنْ سَبَبِ تَشَبُّهِهِمْ مِنْ بَيْنِ أَهْلِ هَمْدَانَ؟ فَقَالَ لِي شَيْخٌ مِنْهُمْ
 - رَأَيْتُ فِيهِ صَلَاحًا وَتَمَتًّا -: إِنَّ سَبَبَ ذَلِكَ أَنَّ جَدَّنَا الَّذِي نَتَّسِبُ إِلَيْهِ خَرَجَ حَاجًّا فَقَالَ:
 إِنَّهُ لَمَّا صَدَرَ مِنَ الْحَجِّ وَسَارُوا مَنَازِلَ فِي الْبَادِيَةِ قَالَ: فَتَشَطَّتْ فِي الزُّوْلِ وَالْمَشِيِّ فَشَيْتُ
 طَوِيلًا حَتَّى أَغْيَيْتُ وَنَعَسْتُ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: أَنَامُ نَوْمَةً تُرِيحُنِي، فَإِذَا جَاءَ أَوَاخِرُ الْقَافِلَةِ
 قُمْتُ، قَالَ: فَمَا انْتَبَهْتُ إِلَّا بِحَرِّ الشَّمْسِ وَلَمْ أَرَ أَحَدًا فَتَوَحَّشْتُ وَلَمْ أَرَ طَرِيقًا وَلَا أَثَرًا،
 فَتَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَقُلْتُ: أَسِيرُ حَيْثُ وَجَّهْتَنِي، وَمَشَيْتُ غَيْرَ طَوِيلٍ فَوَقَعْتُ فِي
 أَرْضٍ خَضْرَاءَ نَضْرَاءَ كَأَنَّهَا قَرِيبَةٌ عَهْدٍ مِنْ غَيْثٍ، وَإِذَا تُرْبَتُهَا أَطْيَبُ تُرْبَةٍ، وَنَظَرْتُ فِي
 سِوَاءِ تِلْكَ الْأَرْضِ إِلَى قَصْرِ يَلُوحُ كَأَنَّهُ سَيْفٌ، فَقُلْتُ: لَيْتَ شِعْرِي مَا هَذَا الْقَصْرُ الَّذِي

را حکایت کرده است.

و آن چنین است که در همدان مردمی هستند که به بنی راشد شهرت دارند و همه آنها شیعه و امامی هستند، من از آنها پرسیدم که چرا در میان مردم همدان تنها این خاندان شیعه شده اند یکی از شیوخ آنها - که ظاهرالصلاح و وجیه بود - گفت: سبب آن این است که جد ما «راشد» که نسبت ما به اوست سالی به زیارت بیت الله رفته بود، و در بازگشت نقل می کرد که هنگام بازگشت از حج که چند منزل را در بیابان پیموده بودیم، میل پیدا کردم که از مرکب فرود آیم و قدری پیاده راه بروم و چندان پیاده راه رفتم که خسته شدم و خوابم گرفت، با خود گفتم: اندکی می خوابم و چون دنباله کاروان رسید بر می خیزم، گوید: خوابی سیر کردم و چون از حرارت آفتاب برخاستم کسی را ندیدم، وحشت کردم نه راه را می شناختم و نه اثری نمایان بود آنگاه به خدا توکل کردم و گفتم به راهی می روم که او می خواهد، هنوز چندان نرفته بودم که خود را در سرزمین سبز و خرمی دیدم که گویا به تازگی در آنجا باران باریده بود و تربتش نیکو بود، در وسط آن سرزمین خرم قصری دیدم که مانند برق شمشیر می درخشید، با خود گفتم ای کاش می دانستم این چه قصری است که تاکنون آن را ندیده و وصف آن

لَمْ أَعْهَدُهُ وَلَمْ أَسْمَعْ بِهِ فَقَصَدْتُهُ، فَلَمَّا بَلَغْتُ الْبَابَ رَأَيْتُ خَادِمِينَ أَبْيَضِينَ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِمْ فَرَدًّا رَدًّا جَمِيلًا وَقَالَا: اجْلِسْ فَقَدْ أَرَادَ اللَّهُ بِكَ خَيْرًا، فَقَامَ أَحَدُهُمَا وَدَخَلَ وَاخْتَبَسَ غَيْرَ بَعِيدٍ، ثُمَّ خَرَجَ فَقَالَ: قُمْ فَادْخُلْ، فَدَخَلْتُ قَصْرًا لَمْ أَرِ بِنَاءً أَحْسَنَ مِنْ بِنَائِهِ وَلَا أَضْوَاءَ مِنْهُ فَتَقَدَّمْتُ الْخَادِمَ إِلَى سِتْرِ عَلَى بَيْتٍ فَرَفَعَهُ، ثُمَّ قَالَ لِي: ادْخُلْ، فَدَخَلْتُ الْبَيْتَ فَإِذَا فَتَى جَالِسٌ فِي وَسْطِ الْبَيْتِ وَقَدْ عُلِقَ فَوْقَ رَأْسِهِ مِنَ السَّقْفِ سَيْفٌ طَوِيلٌ تَكَادُ ظُبَّتُهُ تَمَسُّ رَأْسَهُ، وَالثَّقَى [كَأَنَّهُ] بَدْرٌ يَلُوحُ فِي ظِلَامٍ، فَسَلَّمْتُ فَرَدًّا السَّلَامَ بِاللُّطْفِ كَلَامٍ وَأَحْسَنِيهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: أَتَدْرِي مَنْ أَنَا؟ فَقُلْتُ: لَا وَاللَّهِ، فَقَالَ: أَنَا الْقَائِمُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عليه السلام أَنَا الَّذِي أَخْرَجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ بِهَذَا السَّيْفِ - وَأَشَارَ إِلَيْهِ - فَأَمَلًا الْأَرْضَ قِسْطًا وَعَدْلًا كَمَا مِلَيْتُ جَوْرًا وَظُلْمًا.

فَسَقَطْتُ عَلَى وَجْهِي وَتَعَفَّرْتُ، فَقَالَ: لَا تَفْعَلْ، ارْفَعْ رَأْسَكَ، أَنْتَ فُلَانٌ مِنْ مَدِينَةِ

را نشنیده‌ام و به طرف آن رفتم و چون به در قصر رسیدم دو خدمتکار سفید پوست را دیدم و به آنها سلام کردم و آنها نیز به گرمی پاسخ داده و گفتند: بنشین که خداوند خیر تو را خواسته است، یکی از آنها برخاست و به درون قصر رفت و طولی نکشید که بیرون آمد و گفت: برخیز و به درون قصر داخل شو، و چون در آمدم قصری دیدم که بهتر و روشن تر از آن ندیده بودم، خدمتکار پیش رفت و پرده‌ای را که بر اتاقی آویخته بود بالا زد و گفت: داخل شو و من هم داخل شدم، دیدم جوانی در وسط اتاق نشسته است و بر بالای سرش شمشیر بلندی از سقف آویخته بود که نزدیک بود نوک آن شمشیر به سر آن جوان برخورد کند و آن جوان مانند ماه شب چهارده در تاریکی شبها می درخشید. سلام کردم و او با لطف و نیکویی پاسخ گفت، سپس فرمود: آیا می دانی که من کیستم؟ گفتم: به خدا سوگند نمی دانم، فرمود: من قائم آل محمد هستم همان کس که در آخر الزمان با این شمشیر قیام کند - و به آن اشاره کرد - و زمین را پر از عدل و داد نمایم همانگونه که پر از ظلم و ستم شده باشد.

من به روی در افتادم و صورت بر خاک مالیدم، فرمود: چنین مکن و سر بردار! تو فلان شخصی که اهل شهری کوهستانی به نام همدانی، گفتم: ای سید و

بِالْجَبَلِ يُقَالُ لَهَا: هَمْدَانُ، فَقُلْتُ: صَدَقْتَ يَا سَيِّدِي وَمَوْلَايَ، قَالَ: فَتُحِبُّ أَنْ تَتُوبَ إِلَى أَهْلِكَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ يَا سَيِّدِي وَابْشُرْهُمْ بِمَا أَتَاخَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لِي، فَأَوْمَأَ إِلَى الْخَادِمِ فَأَخَذَ بِيَدِي وَنَاوَلَنِي صُرَّةً وَخَرَجَ وَمَشَى مَعِيَ خُطُوبًا، فَنَظَرْتُ إِلَى طِلَالٍ وَأَشْجَارٍ وَمَنَارَةٍ مَسْجِدٍ، فَقَالَ: أَتَعْرِفُ هَذَا الْبَلَدَ؟ فَقُلْتُ: إِنَّ بَقْرَبِ بَلَدِنَا بَلَدَةٌ تُعْرَفُ بِأَسَدِآبَادٍ وَهِيَ تُشَبِّهُهَا، قَالَ: فَقَالَ: هَذِهِ أَسَدِآبَادٌ امْضِ رَاشِدًا، فَالْتَفَتْتُ فَلَمْ أَرَهُ.

فَدَخَلْتُ أَسَدِآبَادَ وَإِذَا فِي الصُّرَّةِ أَرْبَعُونَ أَوْ خَمْسُونَ دِينَارًا، فَوَرَدْتُ هَمْدَانَ وَجَمَعْتُ أَهْلِي وَبَشَّرْتُهُمْ بِمَا يَسَّرَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لِي وَلَمْ نَزَلْ بِخَيْرٍ مَا بَقِيَ مَعَنَا مِنْ تِلْكَ الدَّنَانِيرِ.

۲۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمِ النَّوْفَلِيِّ الْمَعْرُوفُ بِالْكَرْمَانِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ عَيْسَى الْوَشَّاءُ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ طَاهِرِ الْقُمِّيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَحْرٍ بْنِ سَهْلٍ الشَّيْبَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَسْرُورٍ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْقُمِّيِّ قَالَ: كُنْتُ امْرَأً أَهْجَأَ بِجَمْعِ الْكُتُبِ الْمُشْتَمَلَةِ عَلَى غَوَامِضِ الْعُلُومِ وَدَقَائِقِهَا، كَلَفًا بِاسْتِظْهَارِ مَا يَصِحُّ لِي مِنْ حَقَائِقِهَا، مُغْرَمًا بِحِفْظِ مُشْتَبِهَاتِهَا وَمُسْتَغْلِقِهَا، شَحِيحًا عَلَى مَا

سرورم درست است، فرمود: آیا میل داری به نزد خانواده خود برگردی؟ گفتم: آری ای آقای من و به آنها مژده دیدار شما را خواهم داد و او به آن خدمتکار اشاره فرمود و خدمتکار دست مرا گرفت و کیسه ای به من داد و چند قدم همراه من آمد و ناگاه چشمم به سایه ها و درختها و مناره مسجدی افتاد، گفتم: آیا این شهر را می شناسی؟ گفتم: در نزدیکی وطن ما شهری است که به آن اسدآباد می گویند و این شبیه آن است گوید گفتم: این اسدآباد است برو و راشد باش من متوجه شدم اما او را ندیدم.

بعد از آن به اسدآباد درآمدم و در آن کیسه چهل یا پنجاه دینار بود آنگاه به همدان وارد شدم و خانواده ام را گرد آوردم و به آنها بدانچه خداوند برایم میسر کرده بود مژده دادم و تا آن دینارها با ما بود روزگار خوبی داشتیم.

۲۱ - سعد بن عبدالله قمی گوید: من شوق زیادی به گردآوری کتابهایی داشتم که مشتمل بر علوم مشکله و دقایق آنها باشد و در کشف حقایق از آن کتابها تلاش و کوشش می کردم و آزمند حفظ موارد اشتباه و نامفهوم آنها بودم و بر

أَظْفَرُ بِهِ مِنْ مُعْضَلَاتِهَا ^(۱) وَ مُشْكَلَاتِهَا، مُتَعَصِّباً لِمَذْهَبِ الْإِمَامِيَّةِ، رَاغِباً عَنِ الْأَمْنِ وَ السَّلَامَةِ فِي انْتِظَارِ التَّنَازُعِ وَ التَّخَاصُمِ وَ التَّعَدِّيِّ إِلَى التَّبَاغُضِ وَ التَّشَاتُمِ، مُعْتَبِياً لِلْفِرْقِ ذَوِي الْخِلَافِ، كَاشِفاً عَنِ مَثَالِبِ أُمَّتِهِمْ، هَتَاكاً لِحُجُبِ قَادَتِهِمْ، إِلَى أَنْ بُلِيَتْ بِأَشَدِّ النَّوَاصِبِ مُنَازَعَةً، وَ أَطْوَلِهِمْ مُخَاصَمَةً، وَ أَكْثَرِهِمْ جِدَالاً، وَ أَشْنَعِهِمْ سُؤَالاً وَ أَثْبَتَهُمْ عَلَى الْبَاطِلِ قَدَمًا.

فَقَالَ ذَاتَ يَوْمٍ - وَ أَنَا أَنَاظِرُهُ -: تَبَّأَ لَكَ وَ لِأَصْحَابِكَ يَا سَعْدُ! إِنَّكُمْ مَعَاشِرَ الرَّافِضَةِ تُفْصِدُونَ عَلَى الْمُهَاجِرِينَ وَ الْأَنْصَارِ بِالطُّعْنِ عَلَيْهِمَا، وَ تَجْحَدُونَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ وَ لَا يَتَّبِعُهَا وَ إِمَامَتَيْهَا، هَذَا الصِّدِّيقُ الَّذِي فَاقَ جَمِيعَ الصَّحَابَةِ بِشَرَفِ سَابِقَتِهِ، أَمَا عَلِمْتُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ مَا أَخْرَجَهُ مَعَ نَفْسِهِ إِلَى الْغَارِ إِلَّا عِلْمًا مِنْهُ أَنَّ الْخِلَافَةَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ، وَ أَنَّهُ هُوَ الْمُقَلَّدُ لِأَمْرِ التَّأْوِيلِ وَ الْمُلْقَى إِلَيْهِ أَرْزَمَةُ الْأُمَّةِ، وَ عَلَيْهِ الْمُعْوَلُ فِي شَعْبِ الصَّدْعِ، وَ لَمْ الشَّعْثِ، وَ

آنچه از معضلات و مشکلات علمی دست می یافتم به آسانی به کسی نمی گفتم و نسبت به مذهب امامیه تعصب داشتم، از امن و سلامتی گریخته و در پی نزاع و خصومت و کینه ورزی و بدگویی بودم، و فرقه های مخالف امامیه را نکوهش می کردم و معایب پیشوایان آنها را فاش می گفتم و از آنها پرده دری می کردم تا آنکه گرفتار یک ناصبی شدم که در منازعه عقیدتی سخت گیرتر و در دشمنی کینه توز تر و در جدال و پیروی از باطل تندتر و در پرسش بد زبان تر و در پیروی از باطل از همه متعصب تر بود.

یک روز که با وی مناظره می کردم گفتم: ای سعد! وای بر تو و بر اصحاب تو شما رافضیان زبان به طعن مهاجر و انصار می گشائید و ولایت و امامت آنها را از ناحیه رسول خدا انکار می کنید، این صدیق کسی است که بر جمیع صحابه به واسطه شرف سابقه خود سرآمد است، آیا نمی دانید که رسول خدا او را با خود به غار نبرد مگر برای آنکه می دانست او خلیفه است و او کسی است که در امر تأویل مقتدا است و زمام امت اسلامی بدو واگذار می شود و او تکیه گاه امت می گردد. تا در جمع تفرقه و جبران شکست و سدّ خلل و اقامه حدود و

سَدَّ الْخَلْلِ، وَ إِقَامَةَ الْحُدُودِ، وَ تَسْرِيْبِ الْجُيُوشِ لِفَتْحِ بِلَادِ الشُّرُكِ، وَ كَمَا أَشْفَقَ عَلَيَّ نُبُوتِهِ أَشْفَقَ عَلَيَّ خِلَافَتِهِ، إِذْ لَيْسَ مِنْ حُكْمِ الْإِسْتِتَارِ وَ التَّوَارِي أَنْ يَزُومَ الْهَارِبُ مِنَ الشَّرِّ مُسَاعِدَةً إِلَى مَكَانٍ يَسْتَخْفِي فِيهِ، وَ لَمَّا رَأَيْنَا النَّبِيَّ مُتَوَجِّهًا إِلَى الْأَنْجِحَارِ وَ لَمْ تَكُنِ الْحَالُ تَوْجِبُ اسْتِدْعَاءَ الْمُسَاعِدَةِ مِنْ أَحَدٍ اسْتَبَانَ لَنَا قَصْدَ رَسُولِ اللَّهِ بِأَبِي بَكْرٍ لِلْفَارِ لِلْعِلَّةِ الَّتِي شَرَحْنَاهَا، وَ إِفْمَا أَبَاتْ عَلَيَّا عَلَى فِرَائِئِهِ لِمَا لَمْ يَكُنْ يَكْتَرِثُ بِهِ، وَ لَمْ يَحْتَمِلْ بِهِ لاسْتِثْقَالِهِ، وَ لِعَلِيهِ بِأَنَّهُ إِنْ قُتِلَ لَمْ يَتَعَذَّرْ عَلَيْهِ نَصَبَ غَيْرِهِ مَكَانَهُ لِلْخُطُوبِ الَّتِي كَانَ يَصْلُحُ لَهَا.

قَالَ سَعْدٌ: فَأَوْرَدْتُ عَلَيْهِ أَجْرِيَّةً شَتَّى، فَمَا زَالَ يُعَقِّبُ^(۱) كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهَا بِالنَّقْضِ وَ الرَّدِّ عَلَيَّ، ثُمَّ قَالَ: يَا سَعْدُ وَ ذُنُوكَهَا أُخْرَى بِمِثْلِهَا تَخْطُمُ أَنْوْفَ الرَّوَافِضِ، أَلَسْتُمْ تَزْعَمُونَ أَنَّ الصَّدِيقَ الْمَبْرُوءَ مِنْ دَنَسِ الشُّكُوكِ وَ الْفَارُوقَ الْمُحَامِيَّ عَنْ بَيْضَةِ الْإِسْلَامِ كَانَا يَسْرَانِ النَّفَاقَ، وَ اسْتَدَلْتُمْ بِأَيَّةِ الْعُقْبَةِ، أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّدِيقِ وَ الْفَارُوقِ أَسْلَمَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا؟ قَالَ سَعْدٌ: فَاهْتَلْتُ لِدَفْعِ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ عَنِّي خَوْفًا مِنَ الْإِزَامِ وَ حَذَرًا مِنْ أَنِّي إِنْ أَقْرَبْتُ لَهُ

لشکرکشی برای فتح بلاد مشرکین به او اعتماد شود و همانگونه که پیامبر بر نبوت خود می ترسید بر خلافت خود هم می هراسید زیرا کسی که در جایی پنهان می شود یا از کسی فرار می کند قصدش جلب مساعدت دیگران نیست و چون می بینیم که پیامبر به غار پناه برد و چشم به مساعدت کسی هم نداشت روشن می شود که مقصود پیامبر چنانکه شرح دادیم حفظ جان ابوبکر بود و علی را در بستر خود خوابانید چون به او اعتنائی نداشت و با او همسفر نشد زیرا که سنگینی می کرد و می دانست که اگر او کشته شود کارهای او را دیگری هم می تواند انجام دهد. سعد گوید: من پاسخهای متعددی به وی دادم اما او هر یک را نقض کرد و به من باز گردانید، سپس گفت: ای سعد! ایراد دیگری دارم که بینی رافضیان را خرد می کند، آیا شما نمی پندارید که صدیقی که از شك و تردید مبرا است و فاروقی که حامی ملت اسلام بوده است منافق بودند و بی دینی خود را پنهان می کردند و در این باب به واقعه شب عقبه استدلال می کنید، حالا به من بگو آیا صدیق و فاروق از روی رغبت اسلام آوردند و یا آنکه به زور و اکراه؟ سعد گوید: من

بَطْوَعِيهَا^(۱) لِلْإِسْلَامِ اِخْتِجَّ بِأَنَّ بَدْءَ النِّفَاقِ وَ نَشَأَهُ فِي الْقَلْبِ لَا يَكُونُ إِلَّا عِنْدَ هُبُوبِ رَوَائِحِ الْقَهْرِ وَ الْغَلْبَةِ، وَ إِظْهَارِ الْبَاسِ الشَّدِيدِ فِي حَمَلِ الْمَرْءِ عَلَى مَنْ لَيْسَ يَنْقَادُ إِلَيْهِ قَلْبُهُ، نَحْوُ قَوْلِ اللَّهِ تَعَالَى: «فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَ حُدَّهُ وَ كَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا»^(۲)، وَ إِذْ قُلْتُ: أَشَلِّهَا كُرْهًا كَانَ يُقْصِدُنِي بِالطَّغْنِ إِذْ لَمْ تَكُنْ ثَمَّةَ سُيُوفٍ مُتَّضَاةً كَانَتْ تُرِيهِمَا الْبَاسُ.

قَالَ سَعْدٌ: فَصَدَرْتُ عَنْهُ مُزَوَّرًا قَدْ انْتَفَخَتْ أَحْشَائِي مِنَ الْغَضَبِ وَ تَقَطَّعَ كَبِدِي مِنَ الْكَرْبِ وَ كُنْتُ قَدْ انْتَحَذْتُ طُومَارًا وَ اثْبَتْتُ فِيهِ نَيْفًا وَ أَرْبَعِينَ مَسْأَلَةً مِنْ صِعَابِ الْمَسَائِلِ لَمْ أَجِدْ لَهَا مُجِيبًا عَلَى أَنْ أَسْأَلَ عَنْهَا خَيْرَ أَهْلِ بَلَدِي أَحْمَدَ بْنَ إِسْحَاقَ صَاحِبَ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَارْتَحَلْتُ خَلْفَهُ، وَ قَدْ كَانَ هَرَجَ قَاصِدًا نَحْوَ مَوْلَانَا بِسْرٍ مَنْ رَأَى فَلَحِقْتُهُ فِي بَعْضِ الْمَنَازِلِ، فَلَمَّا تَصَافَحْنَا قَالَ: بِخَيْرٍ لِحَاقِكَ بِي، قُلْتُ: الشُّوقُ ثُمَّ الْعَادَةُ فِي الْأَسْوَلةِ

اندیشه کردم که چگونه این سوال را از خود بگردانم که تسلیم وی نشوم و بیم آن داشتم که اگر بگویم ابوبکر و عمر از روی میل و رغبت اسلام آوردند او بگوید: با این وصف دیگر پیدایش نفاق در دل آنها معنی ندارد، زیرا نفاق هنگامی به قلب آدمی درآید که هیبت و هجوم و غلبه و فشار سختی انسان را ناچار سازد که برخلاف میل قلبی خود چیزی را اظهار کند چنانکه خدای تعالی فرموده است: **فَلَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا قَالُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَ حُدَّهُ وَ كَفَرْنَا بِمَا كُنَّا بِهِ مُشْرِكِينَ فَلَمْ يَكُ يَنْفَعُهُمْ إِيمَانُهُمْ لَمَّا رَأَوْا بَأْسَنَا**. و اگر می گفتم آنها به اکراه اسلام آوردند مرا مورد سرزنش قرار می داد و می گفت: آنجا شمشیری نبود که موجب وحشت آنها بشود!

سعد گوید: من با تزویر خود را از دست او رها نیدم ولی از خشم اندرونیم پر شده بود و از غصه نزدیک بود جگرم پاره پاره شود، و من پیش از آن طوماری تهیه کرده بودم و در آن چهل و چند مسأله دشوار را نوشته بودم که پاسخگویی برای آنها نیافته بودم و می خواستم از عالم شهر خود احمد بن اسحاق که مصاحب مولایمان ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ بود پرسش کنم و به دنبال او رفتم، او به قصد سرّ من رای و برای شرفیابی حضور امام عَلَيْهِ السَّلَامُ از قم بیرون رفته بود و در یکی از منازل راه به او

قَالَ: قَدْ تَكَافَيْنَا عَلِيَّ هَذِهِ الْخُطَّةِ الْوَاحِدَةِ، فَقَدْ بَرَّحَ بِي الْقَرَمُ إِلَىٰ لِقَاءِ مَوْلَانَا أَبِي - مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَا أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَنْ مَعَاضِلَ فِي التَّأْوِيلِ وَ مَشَاكِلَ فِي التَّنْزِيلِ، فَذُونَكُمَا الصُّحْبَةُ الْمُبَارَكَةُ فَإِنَّهَا تَقِفُ بِكَ عَلِيَّ ضَفَّةً بَحْرٍ لَا تَنْقُضِي عَجَائِبُهُ، وَ لَا تَفْنِي غَرَائِبُهُ، وَ هُوَ إِمَامُنَا.

فَوَرَدْنَا سُرًّا مَنْ رَأَى فَاثْتَمَيْنَا مِنْهَا إِلَىٰ بَابِ سَيِّدِنَا فَاسْتَأْذَنَّا فَخَرَجَ عَلَيْنَا الْآذِنُ بِالْذُّخُولِ عَلَيْهِ وَ كَانَ عَلِيٌّ عَاتِقَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ جِرَابٌ قَدْ غَطَّاهُ بِكِسَاءٍ طَبْرِيٍّ فِيهِ مِائَةٌ وَ سِتُّونَ صُرَّةً مِنَ الدَّنَانِيرِ وَ الدَّارِهِمِ، عَلِيٌّ كَلَّ صُرَّةً مِنْهَا خَتَمَ صَاحِبِهَا.

قَالَ سَعْدٌ: فَمَا شَبَّهْتُ وَجْهَ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ حِينَ غَشَيْنَا نُورَ وَجْهِهِ إِلَّا بِبَدْرِ قَدِ اسْتَوَفَىٰ مِنْ لِيَالِيهِ أَرْبَعًا بَعْدَ عَشْرِ، وَ عَلِيٌّ فَخَذَهُ الْأَيْمَنُ غُلَامٌ يُنَاسِبُ الْمُشْتَرِي فِي الْخَلْقَةِ وَ الْمَنْظَرِ، عَلِيٌّ رَأْسُهُ فَرْقٌ بَيْنَ وَفَرْتَيْنِ كَأَنَّهُ أَلْفٌ بَيْنَ وَارَيْنِ، وَ بَيْنَ يَدَيِ مَوْلَانَا رُمَانَةٌ

رسیدم و چون با او مصافحه کردم گفتم: خیر است، گفتم: اولاً مشتاق دیدار شما بودم و ثانیاً طبق معمول سؤالهایی از شما دارم، گفتم: در این مورد با هم برابر هستیم، من هم مشتاق ملاقات مولایم ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ هستم و می خواهم مشکلاتی در تأویل و معضلاتی در تنزیل را از ایشان پرسش کنم، این رفاقت میمون و مبارک است زیرا به وسیله آن به دریایی خواهی رسید که عجائبش تمام و غرائبش فانی نمی شود و او امام ما است.

بعد از آن با هم به سامرا درآمدیم و به درخانه مولایمان رسیدیم اجازه خواستیم و برای ما اذن دخول صادر شد و بر شانه احمد بن اسحاق انبانی بود که آن رازیر یک عبای طبری پنهان کرده بود و در آن یکصد و شصت کیسه دینار و درهم بود و سر هر کیسه را صاحبش مهر زده بود.

سعد گوید: من نمی توانم مولای خود ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ را در آن لحظه که دیدار کردم و نور سیایش ما را فرا گرفته بود به چیزی جز ماه شب چهارده تشبیه کنم. و بر زانوی راستش پسر بچه ای نشسته بود که در خلقت و منظر مانند ستاره مشتری بود و بر سرش فرقی مانند آلفی بین دو واو بود و در پیش روی مولای ما

ذَهَبِيَّةٌ تَلْمَعُ بَدَائِعُ نُقُوشِهَا وَسَطَّ غَرَائِبِ الْفُصُوصِ الْمُرَكَّبَةِ عَلَيْهَا، قَدْ كَانَ أَهْدَاهَا إِلَيْهِ بَعْضُ رُؤَسَاءِ أَهْلِ الْبَصْرَةِ، وَبِيَدِهِ قَلَمٌ إِذَا أَرَادَ أَنْ يَسْطُرَ بِهِ عَلَى الْبَيَاضِ شَيْئاً قَبَضَ الْغُلَامُ عَلَى أَصَابِعِهِ، فَكَانَ مَوْلَانَا يُدْخِرُ الرُّمَانَةَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَ يَشْغَلُهُ بِرَدِّهَا كَيْلَا يَصُدَّهُ عَنْ كِتَابَةِ مَا أَرَادَ فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ فَأَلْطَفَ فِي الْجَوَابِ وَ أَوْمَأَ إِلَيْنَا بِالْجُلُوسِ فَلَمَّا فَرَغَ مِنْ كِتَابَةِ الْبَيَاضِ الَّذِي كَانَ بِيَدِهِ، أَخْرَجَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ جِرَابَهُ مِنْ طَيِّ كِسَائِهِ فَوَضَعَهُ بَيْنَ يَدَيْهِ فَنَظَرَ الْهَادِي عليه السلام إِلَى الْغُلَامِ وَقَالَ لَهُ: يَا بُنَيَّ فُضَّ الْخَاتَمَ عَنْ هَدَايَا شِيعَتِكَ وَ مَوَالِيكَ، فَقَالَ: يَا مَوْلَايَ أَيْجُوزُ أَنْ أُمَدَّ يَدَا طَاهِرَةً إِلَى هَدَايَا نَجَسَةٍ وَ أَمْوَالٍ رَجِسَةٍ قَدْ شِيبَ أَحْلَاهَا بِأَحْرَمِهَا؟ فَقَالَ مَوْلَايَ: يَا ابْنَ إِسْحَاقَ اسْتَخْرِجْ مَا فِي الْجِرَابِ لِيُمَيِّزَ مَا بَيْنَ الْحَلَالِ وَ الْحَرَامِ مِنْهَا، فَأَوَّلُ صُرَّةٍ بَدَأَ أَحْمَدُ بِإِخْرَاجِهَا قَالَ الْغُلَامُ: «هَذِهِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ، مِنْ مَحَلَّةٍ كَذَا بِقَمٍّ، يَشْتَمِلُ عَلَى اثْنَيْنِ وَ سِتِّينَ دِينَاراً، فِيهَا مِنْ ثَمَنِ حَجِيرَةٍ بَاعَهَا صَاحِبُهَا وَ كَانَتْ

اناری طلائی بود که نقشهای بدیعش در میان دانه های قیمتی آن می درخشید که آن را یکی از رؤسای بصره تقدیم کرده بود و در دستش قلمی بود که چون می خواست بر صفحه کاغذ چیزی بنویسد آن پسر بچه انگشتانش را می گرفت و مولای ما آن انار طلائی را در مقابلش رها می کرد و او را به آوردن آن سرگرم می کرد تا او را از نوشتن باز ندارد. بر او سلام کردیم و او پاسخ گرمی داد و اشاره فرمود که بنشینیم و چون از نوشتن نامه فارغ شد، احمد بن اسحاق انبانش را از زیر عبایش بیرون آورد و آن را در مقابلش نهاد امام علیه السلام به آن پسر بچه نگریست و گفت: پسر جان! مهر از هدایای شیعیان و دوستانت بردار و او گفت: ای مولای من! آیا رواست دست طاهر را به هدایای نجس و اموال پلیدی که حلال و حرامش به یکدیگر در آمیخته است دراز کنم؟ و مولایم فرمود: ای اباسحاق! آنچه در انبان است بیرون بیاور تا حلال و حرام آن را جدا کند و چون اولین کیسه را احمد از انبان بدر آورد آن پسر بچه گفت: این کیسه از آن فلان بن فلان است که در فلان محله قم ساکن است و در آن شصت و دو دینار است که چهل و پنج دینار آن مربوط به بهای فروش زمین سنگلاخی است که صاحبش آن را از پدر خود به ارث برده و چهارده دینار آن مربوط به بهای نه

إِثْنَا لُهُ عَنْ أَبِيهِ خَمْسَةٌ وَأَرْبَعُونَ دِينَارًا، وَمِنْ أَثْمَانِ تِسْعَةِ أَثْوَابٍ أَرْبَعَةَ عَشَرَ دِينَارًا، وَفِيهَا مِنْ أُجْرَةِ الْحَوَانِيتِ ثَلَاثَةُ دَنَانِيرٍ» فَقَالَ مَوْلَانَا: صَدَقْتَ يَا بَنِي دُلَّ الرَّجُلَ عَلَى الْحَرَامِ مِنْهَا، فَقَالَ الْإِسْلَامِيُّ: «فَتَّشُ عَنْ دِينَارِ رَازِي السُّكَّةَ، تَارِيخُهُ سَنَةَ كَذَا، قَدْ انْطَمَسَ مِنْ نِصْفِ إِخْدَمِي صَفْحَتَيْهِ نَقْشُهُ، وَقُرَاضَةُ آمَلِيَّةٌ وَزَنُّهَا رُبْعُ دِينَارٍ، وَالْعِلَّةُ فِي تَحْرِيمِهَا أَنَّ صَاحِبَ هَذِهِ الصُّرَّةِ وَزَنَ فِي شَهْرِ كَذَا مِنْ سَنَةِ كَذَا عَلَى حَائِكٍ مِنْ جِيرَانِهِ مِنَ الْغَزَلِ مَنًّا وَرُبْعَ مَنْ فَاتَتْ عَلَى ذَلِكَ مُدَّةٌ وَفِي انْتِهَائِهَا قَبِضَ لِذَلِكَ الْغَزَلِ سَارِقٌ، فَأَخْبَرَ بِهِ الْحَائِكُ صَاحِبَهُ فَكَذَّبَهُ وَاسْتَرَدَّ مِنْهُ بَدَلَ ذَلِكَ مَنًّا وَنِصْفَ مَنْ غَزَلًا أَدَقَّ مِمَّا كَانَ دَفَعَهُ إِلَيْهِ وَاتَّخَذَ مِنْ ذَلِكَ ثَوْبًا، كَانَ هَذَا الدِّينَارُ مَعَ الْقُرَاضَةِ ثَمَنَهُ»، فَلَمَّا فَتَحَ رَأْسَ الصُّرَّةِ صَادَفَ رُقْعَةً فِي وَسْطِ الدَّنَانِيرِ بِاسْمِ مَنْ أَخْبَرَ عَنْهُ وَبِمِقْدَارِهَا عَلَى حَسَبِ مَا قَالَ، وَاسْتَخْرَجَ الدِّينَارَ وَالْقُرَاضَةَ بِتِلْكَ الْعَلَامَةِ.

ثُمَّ أَخْرَجَ صُرَّةً أُخْرَى فَقَالَ الْغُلَامُ: «هَذِهِ لِفُلَانِ بْنِ فُلَانٍ، مِنْ مَحَلَّةِ كَذَا بِقَمٍّ تَشْتَمِلُ

جامه و سه دینار آن مربوط به اجاره دکانهاست. مولای ما فرمود: پسر جان! راست گفتم، اکنون این مرد را راهنمایی کن که حرام آن کدامست؟ گفتم: واری کن که آن دینار رازی که تاریخ آن فلان سال است و نقش یک روی آن محو شده و آن قطعه طلای آملی که وزن آن ربع دینار است کجاست و سبب حرمتش این است که صاحب این دینارها در فلان ماه از فلان سال یک من و یک چارک نخ به همسایه بافنده خود داده که آن را بیافد و مدتی بعد دزدی آن نخها را ربوده است، آن بافنده به صاحبش خبر داده که نخها را دزد ربوده است، اما صاحب نخها وی را تکذیب کرده و بجای آن، یک من و نیم نخ باریکتر از وی باز ستانده است و از آن جامه ای بافته است که این دینار رازی و آن قطعه طلای آملی بهای آن است. و چون سر کیسه را باز کرد در آن نامه ای بود که بر آن نام صاحب آن دینارها و مقدار آن نوشته شده بود و آن دینارها و آن قطعه طلا به همان نشانه در آن بود.

سپس کیسه دیگری در آورد و آن کودک گفت: این از فلان بن فلان ساکن فلان محله قم است و در آن پنجاه دینار است که دست زدن به آن بر ما روا نیست.

عَلَى خَمْسِينَ دِينَارًا لَا يَحِلُّ لَنَا لَمْسُهَا». قَالَ: وَ كَيْفَ ذَاكَ؟ قَالَ: «لِأَنَّهَا مِنْ ثَمَنِ حِنْطَةٍ جَافَ صَاحِبُهَا عَلَى أَكْثَارِهِ فِي الْمُقَاسِمَةِ، وَ ذَلِكَ أَنَّهُ قَبَضَ حِصَّتَهُ مِنْهَا بِكَيْلٍ وَافٍ وَ كَانَ مَا حَصَّ الْأَكْثَارُ بِكَيْلٍ بَحْسٍ» فَقَالَ مَوْلَانَا: صَدَقْتَ يَا بَنِيَّ.

ثُمَّ قَالَ: يَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ احْمِلْهَا بِأَجْمَعِهَا لِتُرَدَّهَا أَوْ تُوصَى بِرَدِّهَا عَلَى أَرْبَابِهَا فَلَا حَاجَةَ لَنَا فِي شَيْءٍ مِنْهَا، وَ اثْنَتَا بَثْوَبِ الْعَجُوزِ. قَالَ أَحْمَدُ: وَ كَانَ ذَلِكَ الثَّوْبُ فِي حَقِيبَةٍ لِي فَنَسِيْتُهُ، فَلَمَّا انْصَرَفَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ لِيَأْتِيَهُ بِالثَّوْبِ نَظَرَ إِلَيَّ مَوْلَانَا أَبُو مُحَمَّدٍ عليه السلام فَقَالَ مَا جَاءَ بِكَ يَا سَعْدُ؟ فَقُلْتُ: شَوْقِي أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ عَلَى لِقَاءِ مَوْلَانَا. قَالَ: وَ الْمَسَائِلَ الَّتِي أَرَدْتَ أَنْ تَسْأَلَهُ عَنْهَا؟ قُلْتُ: عَلَى حَالِهَا يَا مَوْلَايَ، قَالَ: فَسَلْ قُرَّةَ عَيْنِي - وَ أَوْمَأَ إِلَى الْغُلَامِ - فَقَالَ لِي الْغُلَامُ: سَلْ عَمَّا بَدَا لَكَ مِنْهَا، فَقُلْتُ لَهُ: مَوْلَانَا وَ ابْنُ مَوْلَانَا إِنَّا رُؤِينَا عَنْكُمْ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صلى الله عليه وآله وسلم جَعَلَ طَلَّاقَ نِسَائِهِ بِيَدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام حَتَّى أُرْسَلَ يَوْمَ الْجَمَلِ إِلَى عَائِشَةَ: إِنَّكَ قَدْ أَرْهَجْتَ عَلَى الْإِسْلَامِ وَ أَهْلِهِ بِفِتْنَتِكَ، وَ أَوْرَدْتَ بَنِيكَ

گفت: برای چه؟ فرمود: برای آنکه آن از بهای گندمی است که صاحبش بر زارع خود در تقسیم آن ستم کرده است، زیرا سهم خود را با پیمانه تمام برداشته اما سهم زارع را با پیمانه ناتمام داده است، مولای ما فرمود: پسر جان! راست گفتی. سپس به احمد بن اسحاق فرمود: همه را بردار و به صاحبانش برگردان و یا سفارش کن به صاحبانش برگردانند که ما را در آن حاجتی نیست، و جامه آن عجوز را بیاور. احمد گوید: آن لباس در جامه دانی بود که من فراموشش کرده بودم و چون احمد بن اسحاق رفت تا آن لباس را بیاورد، ابو محمد عليه السلام به من نظر کرد و فرمود: ای سعد! تو برای چه آمدی؟ گفتم: احمد بن اسحاق مرا به دیدار مولایمان تشویق کرد، فرمود: و مسائلی که می خواستی بپرسی! گفتم: ای مولای من آن مسائل نیز بر حال خود است، فرمود: از نور چشمم بپرس! و به آن پسر بچه اشاره فرمود و آن پسر بچه گفت: از هر چه می خواهی بپرس. گفتم: ای مولی و ای فرزند مولای ما از ناحیه شما برای ما روایت کرده اند که رسول خدا صلى الله عليه وآله وسلم طلاق زنان خود را به دست امیرالمؤمنین عليه السلام قرار داد تا جایی که در روز جمل به دنبال عایشه فرستاد و به او فرمود: تو با فتنه انگیزی خود بر

حِیَاضِ الْهَلَاقِ بِجَهْلِكَ ، فَإِنْ كَفَفْتِ عَنِّي غَرْبِكَ وَ إِلَّا طَلَّقْتِكِ ، وَ نِسَاءِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ كَانَ طَلَاقُهُنَّ وَفَاتُهُ ، قَالَ : مَا الطَّلَاقُ ؟ قُلْتُ : تَخْلِيَةُ السَّبِيلِ ، قَالَ : فَإِذَا كَانَ طَلَاقُهُنَّ وَفَاةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ خَلَّتْ لَهُنَّ السَّبِيلُ فَلِمَ لَا يَحِلُّ لَهُنَّ الْأَزْوَاجُ ؟ قُلْتُ : لِأَنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى حَرَّمَ الْأَزْوَاجَ عَلَيْهِنَّ ، قَالَ : كَيْفَ وَ قَدْ خَلَّى الْمَوْتَ سَبِيلَهُنَّ ؟ قُلْتُ : فَأَخْبِرْنِي يَا ابْنَ مَوْلَايَ عَنْ مَعْنَى الطَّلَاقِ الَّذِي فَوَّضَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حُكْمَهُ إِلَى أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، قَالَ : إِنَّ اللَّهَ تَقَدَّسَ اسْمُهُ عَظَّمَ شَأْنُ نِسَاءِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَصَّهِنَّ بِشَرَفِ الْأُمَّهَاتِ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ : يَا أَبَا الْحَسَنِ إِنَّ هَذَا الشَّرْفَ بَاقٍ لَهُنَّ مَا دُمْنَ لِلَّهِ عَلَى الطَّاعَةِ ، فَأَيَّتَهُنَّ عَصَتْ اللَّهُ بَعْدِي بِالْخُرُوجِ عَلَيْكَ فَأَطْلِقْ لَهَا فِي الْأَزْوَاجِ وَ أَشَقِّطْهَا مِنْ شَرَفِ أُمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ (۱) .

قُلْتُ : فَأَخْبِرْنِي عَنِ الْفَاحِشَةِ الْمُبَيَّنَةِ الَّتِي إِذَا أَتَتِ الْمَرْأَةُ بِهَا فِي عِدَّتِهَا حَلَّ لِلزَّوْجِ أَنْ

اسلام و مسلمين غبار ستيزه پاشیدی و فرزندان خود را از روی نادانی به پرتگاه نابودی کشاندی، اگر دست از من برنداری تو را طلاق می دهم، در حالی که زنان رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با وفات وی مطلقه شده اند. فرمود: طلاق چیست؟ گفتم: باز گذاشتن راه فرمود: اگر طلاق آنها با وفات رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صورت می گیرد چرا بر آنها حلال نبود که شوهر کنند؟ گفتم: برای آنکه خدای تعالی شوهر کردن را بر آنها حرام کرده است، فرمود: چرا در حالی که وفات رسول خدا راه را بر آنها باز گذاشته است؟ گفتم: ای فرزند مولای من! پس آن طلاق که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکمش را به امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ واگذار کرد چه بود؟ فرمود: خدای تعالی شأن زنان پیامبر را عظیم گردانید و آنان را به شرافت مادری امت مخصوص کرد و رسول خدا به امیرالمؤمنین فرمود: ای ابوالحسن؟ این شرافت تا وقتی برای آنها باقی است که به طاعت خدا مشغول باشند و هر کدام آنها که پس از من خدا را نافرمانی کند و بر تو خروج نماید راه را برای شوهر کردن وی بازگذار و او را از شرافت مادری مؤمنین ساقط کن.

گفتم: معنای «فاحشه مبیّنه» که چون زن در زمان عدّه مرتکب شود بر

يُخْرِجَهَا مِنْ بَيْتِهِ؟ قَالَ: الْفَاحِشَةُ الْمُبَيَّنَةُ هِيَ السُّحْقُ دُونَ الزُّنَا فَإِنَّ الْمَرْأَةَ إِذَا زَنَتْ وَأَقِيمَ عَلَيْهَا الْحَدُّ لَيْسَ لِمَنْ أَرَادَهُ أَنْ يَمْتَنِعَ بَعْدَ ذَلِكَ مِنَ التَّرْجُحِ بِهَا لِأَجْلِ الْحَدِّ، وَإِذَا سَحَقَتْ وَجَبَ عَلَيْهَا الرَّجْمُ، وَ الرَّجْمُ خِزْيٌ وَمَنْ قَدَّ أَمَرَ اللَّهُ بِرَجْمِهِ فَقَدْ أَخْزَاهُ، وَمَنْ أَخْزَاهُ فَقَدْ أَبْعَدَهُ، وَمَنْ أَبْعَدَهُ فَلَيْسَ لِأَحَدٍ أَنْ يَقْرَبَهُ.

قُلْتُ: فَأَخْبِرْنِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَنْ أَمْرِ اللَّهِ لِنَبِيِّهِ مُوسَى عليه السلام «فَاخْلَعْ نَعْلَيْكَ إِنَّكَ بِالْوَادِ الْمُقَدَّسِ طُوًى»^(۱) فَإِنَّ فُقَهَاءَ الْفَرِيقَيْنِ يَزْعُمُونَ أَنَّهَا كَانَتْ مِنْ إِهَابِ الْمَيْتَةِ، فَقَالَ عليه السلام: مَنْ قَالَ ذَلِكَ فَقَدْ افْتَرَى عَلَى مُوسَى وَاسْتَجْهَلَهُ فِي نُبُوَّتِهِ لِأَنَّهُ مَا خَلَا الْأَمْرُ فِيهَا مِنْ خَطْبَيْنِ^(۲): إِمَّا أَنْ تَكُونَ صَلَاةُ مُوسَى فِيهَا جَائِزَةً أَوْ غَيْرَ جَائِزَةً، فَإِنْ كَانَتْ صَلَاتُهُ جَائِزَةً جَازَ لَهُ لُبْسُهَا فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ، وَإِنْ كَانَتْ مُقَدَّسَةً مُطَهَّرَةً فَلَيْسَتْ بِأَقْدَسَ وَأَطْهَرَ مِنَ الصَّلَاةِ وَإِنْ كَانَتْ صَلَاتُهُ غَيْرَ جَائِزَةٍ فِيهَا فَقَدْ أُوجِبَ عَلَى مُوسَى أَنَّهُ لَمْ

شوهرش رواست که او را از خانه خود اخراج کند چیست؟ فرمود: مقصود از فاحشه مبیننه مساحقه است نه زنا، زیرا اگر زنی زنا کند و حدّ بر او جاری شود مردی که می خواسته با او ازدواج کند نبایستی بخاطر اجرای حدّ از ازدواج با او امتناع ورزد اما اگر مساحقه کند بایستی رجم شود و رجم خواری است و کسی که خدا فرمان رجمش را دهد او را خوار ساخته است و کسی را که خدا خوار سازد وی را دور ساخته است و هیچ کس را نسزد که با وی نزدیکی کند.

گفتم: ای فرزند رسول خدا معنای فرمان خداوند به پیامبرش موسی علیه السلام که فرمود: نعلین خود را بدرآر که تو در وادی مقدّس طوی هستی چیست، که فقهای فریقین می پندارند نعلین او از پوست مردار بوده است. فرمود هر که چنین گوید به موسی افترا بسته و او را در نبوتش نادان شمرده است زیرا امر از دو حال بیرون نیست یا نماز موسی در آن روا و یا ناروا بوده است، اگر نمازش در آن روا بوده طبعاً جایز است که به آن نعلین در آنجا پانهد که هر چند آن بقعه مقدّس و مطهر باشد اما از نماز مقدّس تر و مطهرتر نبوده است، و اگر نماز موسی در آن روا نبوده است لازم آید که موسی حلال و حرام را نداند و نداند که چه چیزی در نماز

يَعْرِفِ الْحَلَالَ مِنَ الْحَرَامِ وَمَا عَلِمَ مَا تَجُوزُ فِيهِ الصَّلَاةُ وَمَا لَمْ تَجُزْ، وَهَذَا كُفْرٌ.
 قُلْتُ: فَأَخْبِرْنِي يَا مَوْلَايَ عَنِ التَّأْوِيلِ فِيهَا، قَالَ: إِنَّ مُوسَى نَاجَى رَبَّهُ بِالْوَادِ
 الْمُقَدَّسِ فَقَالَ: يَا رَبِّ إِنِّي قَدْ أَخْلَصْتُ لَكَ الْمَحَبَّةَ مِنِّي، وَغَسَلْتُ قَلْبِي عَمَّنْ سِوَاكَ - وَكَانَ
 شَدِيدَ الْحُبِّ لِأَهْلِهِ - فَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «اخْلَعْ نَعْلَيْكَ» أَي أَنْزِعْ حُبَّ أَهْلِكَ مِنْ قَلْبِكَ إِنْ
 كَانَتْ مَحَبَّتُكَ لِي خَالِصَةً، وَ قَلْبُكَ مِنَ الْمَيْلِ إِلَى مَنْ سِوَايَ مَغْسُولًا.

قُلْتُ: فَأَخْبِرْنِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ عَنِ تَأْوِيلِ «كَهَيْعَص» ، قَالَ: هَذِهِ الْحُرُوفُ مِنْ أَنْبَاءِ
 الْغَيْبِ، أَطَّلَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا عَبْدُهُ زَكَرِيَّا، ثُمَّ قَصَّهَا عَلَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَ ذَلِكَ أَنْ زَكَرِيَّا سَأَلَ
 رَبَّهُ أَنْ يُعَلِّمَهُ أَسْمَاءَ الْخَمْسَةِ فَأَهْبَطَ عَلَيْهِ جِبْرَائِيلَ فَعَلَّمَهُ إِيَّاهَا، فَكَانَ زَكَرِيَّا إِذَا ذَكَرَ مُحَمَّدًا
 وَ عَلِيًّا وَ فَاطِمَةَ وَ الْحَسَنَ سُرِّي عَنْهُ هَمُّهُ، وَ انْجَلَى كَرْبُهُ، وَإِذَا ذَكَرَ الْحُسَيْنَ خَنَقَتْهُ الْعَبْرَةُ،
 وَ وَقَعَتْ عَلَيْهِ الْبُهْرَةُ، فَقَالَ ذَاتَ يَوْمٍ: يَا إِلَهِي مَا بَالِي إِذَا ذَكَرْتُ أَرْبَعًا مِنْهُمْ تَسَلَّيْتُ

روا و چه چیزی نارواست که این خود کفر است.

گفتم: پس مقصود از آن چیست؟ فرمود: موسی در وادی مقدس با
 پروردگارش مناجات کرد و گفت: بارها! من خالصانه تو را دوست دارم و از
 هر چه غیر تو است دل شسته‌ام، با آنکه اهل خود را بسیار دوست می‌داشت.
 خدای تعالی به او فرمود: نعلین خود را بدر آر، یعنی اگر مرا خالصانه دوست
 داری و از هر چه غیر من است دل شسته‌ای، قلبت را از محبت اهل خود تهی ساز.

گفتم: ای فرزند رسول خدا تأویل آیه «کهیحص» چیست؟ فرمود: این
 حروف از اخبار غیبی است که خداوند زکریا را از آن مطلع کرده و بعد از آن
 داستان آن را به محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ باز گفته است و داستان آن از این قرار است که
 زکریا از پروردگارش درخواست کرد که اسماء خمسہ طیبه را به او بیاموزد و
 خدای تعالی جبرئیل را بر او فرو فرستاد و آن اسماء را بدو تعلیم داد، زکریا چون
 محمد و علی و فاطمه و حسن را یاد می‌کرد اندوهِش برطرف می‌شد و
 گرفتاریش زایل می‌گشت و چون حسین را یاد می‌کرد بغض و غصه گلایش را
 می‌گرفت و می‌گریست و مبهوت می‌شد، روزی گفت: بارها! چرا وقتی آن
 چهار نفر را یاد می‌کنم تسلیت می‌یابم و اندوهم برطرف می‌شود، اما چون

بِأَسْمَائِهِمْ مِنْ هُمُومِي، وَإِذَا ذَكَرْتُ الْحُسَيْنَ تَدَمَّعُ عَيْنِي وَتَشُورُ زَفْرَتِي؟ فَأَنْبَأَهُ اللَّهُ تَعَالَى عَنْ قِصَّتِهِ، وَقَالَ: «كَهَيْعَص» «فَالْكَافُ» اسْمُ كَرْبَلَاءَ وَ«الْهَاءُ» هَلَاكُ الْعِثْرَةِ. وَ«الْيَاءُ» يَزِيدٌ وَهُوَ ظَالِمُ الْحُسَيْنِ عليه السلام وَ«الْعَيْنُ» عَطَشُهُ. وَ«الضَّادُ» صَبْرُهُ.

فَلَمَّا سَمِعَ ذَلِكَ زَكَرِيَّا لَمْ يُفَارِقْ مَسْجِدَهُ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَ مَنَعَ فِيهَا النَّاسَ مِنَ الدُّخُولِ عَلَيْهِ، وَأَقْبَلَ عَلَى الْبُكَاءِ وَالنَّحِيبِ وَكَانَتْ نُدْبَتُهُ: «إِلَهِي أَتَفَجَّعُ خَيْرَ خَلْقِكَ بِوَلَدِهِ، إِلَهِي أَنْزِلْ بِلَوِي هَذِهِ الرِّزِيَّةَ بِفِنَائِهِ، إِلَهِي أَتَلْبَسُ عَلِيًّا وَ فَاطِمَةَ ثِيَابِ هَذِهِ الْمُصِيبَةِ، إِلَهِي أَتَحْمِلُ كُرْبَةَ هَذِهِ النَّجِيعَةِ بِسَاحَتَيْهَا؟! ثُمَّ كَانَ يَقُولُ: «اللَّهُمَّ ارْزُقْنِي وَلَدًا تَقَرُّ بِهِ عَيْنِي عَلَى الْكَبِيرِ، وَ اجْعَلْهُ وَاثِرًا وَ وَصِيًّا، وَ اجْعَلْ مَحَلَّهُ مِنِّي مَحَلَّ الْحُسَيْنِ، فَإِذَا رَزَقْتَنِيهِ فَأَقْتِنِي بِحُبِّهِ، ثُمَّ فَجَّعْنِي بِهِ كَمَا تَفَجَّعُ مُحَمَّدًا حَبِيبَكَ بِوَلَدِهِ»، فَوَزَقَهُ اللَّهُ يَحْيَى وَ فَجَّعَهُ بِهِ. وَ كَانَ مَحَلُّ يَحْيَى سِتَّةَ أَشْهُرٍ وَ مَحَلُّ الْحُسَيْنِ عليه السلام كَذَلِكَ، وَ لَهُ قِصَّةٌ طَوِيلَةٌ.

حسین را یاد می کنم اشکم جاری می شود و ناله ام بلند می شود؟ خدای تعالی او را از این داستان آگاه کرد و فرمود: کهیحص و کاف اسم کربلاست و هاء رمز هلاک عترت است و یاء نام یزید ظالم بر حسین علیه السلام است و عین اشاره به عطش و صاد نشان صبر او است.

و چون زکریا این مطلب را شنید نالان و غمین شد و تا سه روز از مسجدش بیرون نیامد. و به کسی اجازه نداد که نزد او بیاید و گریه و ناله سرداد و نوحه او چنین بود: بارالها! از مصیبتی که برای فرزند بهترین خلائق خود تقدیر کرده ای دردمندم، خدایا! آیا این مصیبت را در آستانه او نازل می کنی؟ و آیا جامه این مصیبت را بر تن علی و فاطمه می پوشانی؟ و آیا این فاجعه را در ساحت آنها فرود می آوری؟ و بعد از آن می گفت: بارالها! فرزندی به من عطا کن تا در پیری چشمم بدو روشن باشد و او را وارث و وصی من قرار ده و منزلت او را در نزد من مانند منزلت حسین قرار بده و چون او را به من ارزانی داشتی مرا شیفته او گردان آنگاه مرا دردمند او گردان همچنان که حبیب محمد را دردمند فرزندش گرداندی، و خداوند یحیی را بدو داد و او را دردمند وی ساخت و دوره حمل یحیی شش ماه بود و بارداری از حسین علیه السلام نیز شش ماه بود و برای آن نیز

قُلْتُ: فَأَخْبِرْنِي يَا مَوْلَايَ عَنِ الْعِلَّةِ الَّتِي تَمْنَعُ الْقَوْمَ مِنْ اخْتِيَارِ إِمَامٍ لِأَنْفُسِهِمْ، قَالَ: مُصْلِحٌ أَوْ مُفْسِدٌ؟ قُلْتُ: مُصْلِحٌ، قَالَ: فَهَلْ يَجُوزُ أَنْ تَقَعَ خَيْرُهُمْ عَلَى الْمُفْسِدِ بَعْدَ أَنْ لَا يَعْلَمَ أَحَدٌ مَا يَخْطُرُ بِبَالِ غَيْرِهِ مِنْ صَلَاحٍ أَوْ فَسَادٍ؟ قُلْتُ: بَلَى، قَالَ: فَهِيَ الْعِلَّةُ، وَأُورِدَهَا لَكَ بِبُرْهَانٍ يَتَقَادُ لَهُ عَقْلُكَ^(۱)، أَخْبِرْنِي عَنِ الرَّسُولِ اصْطَفَاهُمُ اللَّهُ تَعَالَى وَ أَنْزَلَ عَلَيْهِمُ الْكِتَابَ وَ أَيْدَهُمُ بِالْوَحْيِ وَ الْعِصْمَةَ إِذْ هُمْ أَعْلَامُ الْأُمَمِ، وَ أَهْدَى إِلَى الْاِخْتِيَارِ مِنْهُمْ مِثْلُ مُوسَى وَ عِيسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، هَلْ يَجُوزُ مَعَ وَفُورِ عَقْلِيهَا وَ كَمَالِ عِلْمِيهَا إِذَا هُمَا بِالْاِخْتِيَارِ أَنْ يَقَعَ خَيْرُهُمَا عَلَى الْمُنَافِقِ وَ هُمَا يَظُنَّانِ أَنَّهُ مُؤْمِنٌ، فَقُلْتُ: لَا، فَقَالَ: هَذَا مُوسَى كَلِمَةُ اللَّهِ مَعَ وَفُورِ عَقْلِهِ وَ كَمَالِ عِلْمِهِ وَ نُزُولِ الْوَحْيِ عَلَيْهِ اخْتَارَ مِنْ أَعْيَانِ قَوْمِهِ وَ وُجُوهِ عَسَاكِرِهِ لِمِيقَاتِ رَبِّهِ سَبْعِينَ رَجُلًا مِمَّنْ لَا يَشُكُّ فِي إِيمَانِهِمْ وَ إِخْلَاصِهِمْ، فَوَقَعَتْ خَيْرَتُهُ عَلَى الْمُنَافِقِينَ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا»^(۲) - إِلَى قَوْلِهِ - لَنْ

داستانی طولانی است.

گفتم: ای مولای من علت چیست که مردم از برگزیدن امام برای خویشتن ممنوع شده اند؟ فرمود: امام مُصلِح برگزینند و یا امام مُفسد؟ گفتم: امام مُصلِح، فرمود: آیا امکان ندارد که برگزیده آنها مُفسد باشد؟ چون کسی از درون دیگری که صلاح است و یا فساد مطلع نیست. گفتم: آری امکان دارد، فرمود: علت همین است و برای تو دلیل دیگری بیاورم که عقلت آن را بپذیرد، فرمود: رسولان الهی که خدای تعالی آنها را برگزیده و بر آنها کتاب فرو فرستاده و آنها را به وحی و عصمت مؤید ساخته تا پیشوایان امتها باشند چگونه اند؟ آیا مثل موسی و عیسی علیهما السلام که پیشوایان امتند و بر برگزیدن شایسته ترند و عقلشان بیشتر و علمشان کامل تر آیا ممکن است منافق را به جای مؤمن برگزینند؟ گفتم: خیر، فرمود: این موسی کلیم الله است که با وفور عقل و کمال علم و نزول وحی بر او از اعیان قوم و بزرگان لشکر خود برای میقات پروردگارش هفتاد تن را برگزید و در ایمان و اخلاص آنها هیچگونه شک و تردیدی نداشت، اما منافقین را برگزیده بود، خدای تعالی می فرماید: وَ اخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا تا

نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً^(۱)، فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ^(۲)، فَلَمَّا وَجَدْنَا اخْتِيَارَ مَنْ قَدْ اصْطَفَاهُ اللَّهُ لِلنُّبُوَّةِ واقِعاً عَلَى الْأَفْسَدِ دُونَ الْأَصْلَحِ وَهُوَ يَظُنُّ أَنَّهُ الْأَصْلَحُ دُونَ الْأَفْسَدِ عَلِمْنَا أَنَّ لَا اخْتِيَارَ إِلَّا لِمَنْ يَعْلَمُ مَا تُخْفِي الصُّدُورُ وَمَا تَكِنُّ الضَّمَائِرُ وَتَتَصَرَّفُ عَلَيْهِ السَّرَائِرُ وَأَنَّ لَا خَطَرَ لِاخْتِيَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ بَعْدَ وَقُوعِ خَيْرَةِ الْأَنْبِيَاءِ عَلَى ذَوِي الْفَسَادِ لَمَّا أَرَادُوا أَهْلَ الصَّلَاحِ.

ثُمَّ قَالَ مَوْلَانَا: يَا سَعْدُ وَحِينَ ادَّعَى خَصْمُكَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا أَخْرَجَ مَعَ نَفْسِهِ مُخْتَارَ هَذِهِ الْأُمَّةِ إِلَى الْغَارِ إِلَّا عِلْمًا مِنْهُ أَنَّ الْخِلَافَةَ لَهُ مِنْ بَعْدِهِ وَأَنَّهُ هُوَ الْمُقَلَّدُ أُمُورِ التَّأْوِيلِ، وَالْمُلْقَى إِلَيْهِ أَرْزَمَةُ الْأُمَّةِ، وَعَلَيْهِ الْمُعْوَلُ فِي لَمَّ الشَّعْبِ، وَسَدُّ الْخَلَلِ، وَإِقَامَةُ الْحُدُودِ، وَتَشْرِيْبِ الْجِيُوشِ لِفَتْحِ بِلَادِ الْكُفْرِ، فَكَمَا أَشْفَقَ عَلَى نُبُوَّتِهِ أَشْفَقَ عَلَى خِلَافَتِهِ إِذْ لَمْ يَكُنْ مِنْ حُكْمِ الْاِسْتِتَارِ وَالتَّوَارِي أَنْ يَرُومَ الْهَارِبُ مِنَ الشَّرِّ مُسَاعِدَةً مِنْ غَيْرِهِ إِلَى مَكَانٍ يَسْتَخْفِي فِيهِ، وَإِنَّمَا أَبَاتَ عَلِيًّا عَلَى فِرَاشِهِ لِمَا لَمْ يَكُنْ يَكْتَرِثُ لَهُ وَ لَمْ يَحْقِلْ بِهِ

این آیه: لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّىٰ نَرَىٰ اللَّهَ جَهْرَةً تا آنجا که فرمود: فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ و چون می بینیم که برگزیده پیامبر افسد بوده و نه اصلح در حالی که می پنداشته آنها اصلح هستند، می فهمیم برگزیدن مخصوص کسی است که ما فی الصُّدُور و ضمائر و سرائر مردم را بداند و برگزیدن مهاجرین و انصار ارزشی ندارد جایی که برگزیده پیامبران به جای افراد صالح افراد فاسد باشند.

سپس مولایمان فرمود: ای سعد! خصم تو می گوید که رسول اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هنگام مهاجرت برگزیده این امت را همراه خود به غار برد چون می دانست که خلافت با او است و در تأویل پیشواست و زمام امور امت به دست او خواهد افتاد و او در ایجاد اتحاد و سدّ خلل و اقامه حدود و اعزام جیوش برای فتح بلاد کفر معتمد است و همانگونه که پیامبر بر نبوت خود می ترسید برخلافت خود هم می هراسید زیرا کسی که در جایی پنهان می شود یا از کسی فرار می کند قصدش جلب مساعدت دیگران نیست و علی را در بستر خود خوابانید چون به او اعتنایی نداشت و با او همسفر نشد زیرا که بر او سنگینی می کرد و می دانست که

لَا سِتْقَالِهِ إِثْمُهُ وَعَلَيْهِ أَنَّهُ إِنْ قُتِلَ لَمْ يَتَعَذَّرْ عَلَيْهِ نَصَبُ غَيْرِهِ مَكَانَهُ لِلْخُطُوبِ الَّتِي كَانَ يَصْلُحُ لَهَا. مَهَلًا نَقَضَتْ عَلَيْهِ دَعْوَاهُ بِقَوْلِكَ، أَلَيْسَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ «الْخِلَافَةُ بَعْدِي ثَلَاثُونَ سَنَةً» فَجَعَلَ هَذِهِ مَوْقُوفَةً عَلَى أَعْمَارِ الْأَرْبَعَةِ الَّذِينَ هُمُ الْخُلَفَاءُ الرَّاشِدُونَ فِي مَذْهَبِكُمْ فَكَانَ لَا يَجِدُ بُدًّا مِنْ قَوْلِهِ لَكَ: بَلَى، فَكُنْتَ تَقُولُ حِينَئِذٍ: أَلَيْسَ كَمَا عَلِمَ رَسُولُ اللَّهِ أَنَّ الْخِلَافَةَ مِنْ بَعْدِهِ لِأَبِي بَكْرٍ عَلِمَ أَنَّهَا مِنْ بَعْدِ أَبِي بَكْرٍ لِعُمَرَ وَ مِنْ بَعْدِ عُمَرَ لِعُثْمَانَ وَ مِنْ بَعْدِ عُثْمَانَ لِعَلِيٍّ فَكَانَ أَيْضًا لَا يَجِدُ بُدًّا مِنْ قَوْلِهِ لَكَ: نَعَمْ، ثُمَّ كُنْتَ تَقُولُ لَهُ: فَكَانَ الْوَاجِبُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنْ يُخْرِجَهُمْ جَمِيعًا عَلَى التَّرْتِيبِ إِلَى الْغَارِ وَ يُشْفِقَ عَلَيْهِمْ كَمَا أَشْفَقَ عَلَى أَبِي بَكْرٍ وَ لَا يَسْتَخِفَّ بِقَدْرِ هَؤُلَاءِ الثَّلَاثَةِ بِتَرْكِهِ إِيَّاهُمْ وَ تَخْصِيصِهِ أَبَا بَكْرٍ وَ إِخْرَاجِهِ مَعَ نَفْسِهِ دُونَهُمْ.

وَلَمَّا قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الصِّدِّيقِ وَ الْفَارُوقِ أَسْلَمَا طَوْعًا أَوْ كَرْهًا؟ لِمَ لَمْ تَقُلْ لَهُ: بَلَى أَسْلَمَا طَمَعًا وَ ذَلِكَ بِأَنَّهَا كَانَا يُجَالِسَانِ الْيَهُودَ وَ يَسْتَخْبِرَانِهِمْ عَمَّا كَانُوا يَجِدُونَ فِي التَّوْرَةِ وَ فِي سَائِرِ الْكُتُبِ الْمُتَقَدِّمَةِ النَّاطِقَةَ بِالْمَلَاحِمِ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ مِنْ قِصَّةِ

اگر او کشته شود شخص دیگری را نصب خواهد کرد که بتواند کارهای او را انجام دهد. پس چرا دعوی او را این چنین نقض نکردی که آیا رسول خدا ﷺ به زعم شما نفرمود: دوران خلافت پس از من سی سال است و این سی سال مدت عمر خلفای راشدین است و گریزی نداشت جز آنکه تو را تصدیق کند، آنگاه می گفتم: آیا همانگونه که رسول خدا می دانست که خلیفه پس از وی ابوبکر است آیا نمی دانست که پس از ابوبکر عمر و پس از عمر عثمان و پس از عثمان علی خلیفه خواهند بود؟ و او راهی جز تصدیق تو نداشت سپس به او می گفتم: پس بر رسول خدا ﷺ واجب بود که همه آنها را به غار ببرد و بر جان آنها بترسد همچنانکه بر جان ابوبکر می هراسید و به واسطه ترک آن سه و تخصیص ابوبکر به همراهی خود آنها را خوار نسازد.

و آنگاه که گفت: به من بگو که اسلام صدیق و فاروق آیا به طوع و رغبت بوده است یا به اکراه و اجبار؟ چرا به او نگفتم که اسلام آندو از روی طمع بوده است زیرا آنها با یهودیان مجالست داشتند و از آنها از پیشگوییهای تورات و

مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ مِنْ عَوَاقِبِ أَمْرِهِ، فَكَانَتِ الْيَهُودُ تَذْكُرُ أَنَّ مُحَمَّدًا يُسَلِّطُ عَلَى الْعَرَبِ كَمَا كَانَ يُحْتَسِرُ سَلْطَةَ عَلِيِّ بْنِ إِسْرَائِيلَ وَ لَابَدًا لَهُ مِنَ الظَّفَرِ بِالْعَرَبِ كَمَا ظَفِرَ بِحُشْنَصَرَ بَنِي إِسْرَائِيلَ غَيْرُ أَنَّهُ كَاذِبٌ فِي دَعْوَاهُ أَنَّهُ نَبِيٌّ. فَأَتَىا مُحَمَّدًا فَسَاعَدَاهُ عَلَى شَهَادَةِ إِلَّا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ بَايَعَاهُ طَمَعًا فِي أَنْ يَنَالَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِنْ جَهْتِهِ وَ لَايَةَ بَلَدٍ إِذَا اسْتَقَامَتْ أُمُورُهُ وَ اسْتَبْتَّ أحوَالَهُ، فَلَمَّا آيَسَا مِنْ ذَلِكَ تَلَثَّمَا وَ صَعِدَا الْعَقَبَةَ مَعَ عِدَّةٍ مِنْ أَمْثَالِهِمَا مِنَ الْمُنَافِقِينَ عَلَى أَنْ يَقْتُلُوهُ فَدَفَعَ اللَّهُ تَعَالَى كَيْدَهُمْ وَ رَدَّهُ هُمْ بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا كَمَا أَتَى طَلْحَةَ وَ الزُّبَيْرُ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ فَبَايَعَاهُ وَ طَمِعَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا أَنْ يَنَالَ مِنْ جَهْتِهِ وَ لَايَةَ بَلَدٍ، فَلَمَّا آيَسَا نَكثَا بَيْعَتَهُ وَ خَرَجَا عَلَيْهِ فَصَرَخَ اللَّهُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مَضْرَعًا أَشْبَاهِهِمَا مِنَ النَّاكِثِينَ.

قال سعدٌ: ثُمَّ قَامَ مَوْلَانَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْهَادِي عَلَيْهِ السَّلَامُ لِلصَّلَاةِ مَعَ الْغُلَامِ فَأَنْصَرَفْتُ عَنْهُمَا وَ طَلَبْتُ أَثَرَ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ فَاسْتَقْبَلَنِي بِاِكْيَاءٍ فَقُلْتُ: مَا أَبْطَأَكَ وَ أَبْكَاكَ؟ قَالَ:

سایر کتب پیشینیان و داستان محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و پایان کار او استخبار کرده بودند و آنها یاد آورد می شدند که محمد بر عرب مسلط می شود همچنانکه بخت نصر بر بنی اسرائیل مسلط شد و از پیروزی او بر عرب گریزی نیست همچنانکه از پیروزی بخت نصر بر بنی اسرائیل گریزی نبود جز آنکه او در دعوی نبوت خود دروغگو بود. پس به نزد محمد آمدند و با او در ادای شهادت لا اله الا الله همراهی کردند و به طمع آنکه چون امور او استقرار یافت و احوالش استقامت گرفت به هر یک حکومت شهری خواهد رسید و چون از رسیدن به این مقصد ناامید شدند نقاب بر چهره کشیدند و با عده ای از همگنان منافق خود به بالای آن گردنه رفتند تا او را بکشند و خدای تعالی مکر آنها را بر طرف ساخت و در حالی که خشمگین بودند برگشتند و خیری به آنها نرسید، چنان که طلحه و زبیر به نزد علی عَلَيْهِ السَّلَامُ آمدند و با او به طمع آنکه هر کدام به حکومت شهری نایل شوند بیعت کردند و چون مأیوس شدند بیعت خود را شکستند و بر او خروج کردند و خداوند هر یک از آنها را به سرنوشت بیعت شکنان دیگر به خاک افکند.

سعد گویند: سپس مولای ما حسن بن علی عَلَيْهِ السَّلَامُ با آن پسر بچه برای اقامه نماز برخاستند و من نیز برگشتم و در جستجوی احمد بن اسحاق برآمدم و او گریان به

فَقَدْتُ الثَّوْبَ الَّذِي سَأَلَنِي مَوْلَايَ إِحْضَارَهُ، قُلْتُ لَا عَلَيْكَ فَأَخْبِرُهُ، فَدَخَلَ عَلَيْهِ مُسْرِعاً
وَ انْصَرَفَ مِنْ عِنْدِهِ مُتَبَسِّمًا وَ هُوَ يُصَلِّي عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ، فَقُلْتُ: مَا الْخَبْرُ؟ قَالَ:
وَ جَدْتُ الثَّوْبَ مَبْسُوطًا تَحْتَ قَدَمِي مَوْلَانَا يُصَلِّي عَلَيْهِ.

قَالَ سَعْدٌ: فَحَمِدْنَا اللَّهَ تَعَالَى عَلَى ذَلِكَ وَ جَعَلْنَا نَحْتَلِفُ بَعْدَ ذَلِكَ الْيَوْمِ إِلَى مَنْزِلِ
مَوْلَانَا أَيَّامًا، فَلَا نَرَى الْغُلَامَ بَيْنَ يَدَيْهِ. فَلَمَّا كَانَ يَوْمَ الْوِدَاعِ دَخَلْتُ أَنَا وَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ
وَ كَهْلَانٍ مِنْ أَهْلِ بَلَدِنَا^(۱) وَ انْتَصَبَ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بَيْنَ يَدَيْهِ قَائِمًا وَ قَالَ: يَا ابْنَ رَسُولِ
اللَّهِ قَدْ دَنَا الرَّحْلَةَ وَ اشْتَدَّ الْمِحْنَةُ^(۲)، فَنَحْنُ نَسْأَلُ اللَّهَ تَعَالَى أَنْ يُصَلِّيَ عَلَى الْمُصْطَفَى جَدِّكَ وَ
عَلَى الْمُرْتَضَى أَبِيكَ وَ عَلَى سَيِّدَةِ النِّسَاءِ أُمِّكَ وَ عَلَى سَيِّدِي شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ عَمِّكَ وَ أَبِيكَ
وَ عَلَى الْأَئِمَّةِ الطَّاهِرِينَ مِنْ بَعْدِهِمَا آبَائِكَ، وَ أَنْ يُصَلِّيَ عَلَيْكَ وَ عَلَيَّ وَ لَدَيْكَ وَ نَرْغَبُ إِلَى
اللَّهِ أَنْ يُعَلِّيَ كَعْبِكَ وَ يَكْبِتَ عَدُوَّكَ، وَ لَا جَعَلَ اللَّهُ هَذَا آخِرَ عَهْدِنَا مِنْ لِقَائِكَ.

استقبال من آمد گفتم: چرا تأخیر کردی؟ و چرا گریه می کنی؟ گفت: آن
جامه ای را که مولایم فرمود گم کرده ام، گفتم: گناهی بر تو نیست برو و او را
خبر ده، شتابان رفت و خندان برگشت و بر محمد و آل محمد صلوات فرستاد.
گفتم: چه خبر؟ گفت: آن جامه را دیدم که زیر پای مولایم گسترده بود و روی
آن نماز می خواند.

سعد گوید: خدا را سپاس گفتیم و بعد از آن تا چند روز به منزل مولایمان
می رفتیم و آن پسر بچه را نزد او نمی دیدم و چون روز خدا حافظی فرا رسید با
احمد بن اسحاق و دو تن از همشهریان خود بر مولایمان وارد شدیم و احمد بن
اسحاق در مقابل امام ایستاد و گفت: ای فرزند رسول خدا! هنگام کوچ فرا
رسیده و محنت شدت گرفته است، از خدای تعالی مسألت می کنیم که بر جدت
محمد مصطفی و پدرت علی مرتضی و مادرت سیده النساء و بر عمو و پدرت آن
دو سرور جوانان اهل بهشت و پدران که ائمه طاهرین هستند درود بفرستد و
همچنین بر شما و فرزند شما درود بفرستد و امیدواریم که خدای تعالی شما را برتری
دهد و دشمنان را سرکوب کند و این ملاقات را آخرین دیدار ما قرار ندهد.

۱ - فی بعض النسخ «من أهل أرضنا». ۲ - فی بعض النسخ «و استند الرحلة».

قَالَ: فَلَمَّا قَالَ هَذِهِ الْكَلِمَاتِ اسْتَعْبَرَ مَوْلَانَا حَتَّى اسْتَهَلَّتْ دُمُوعُهُ وَ تَقَاطَرَتْ عِبْرَاتُهُ، ثُمَّ قَالَ: يَا ابْنَ إِسْحَاقَ لَا تُكَلِّفْ فِي دُعَائِكَ شَطَطًا فَإِنَّكَ مُلَاقِي اللَّهِ تَعَالَى فِي سَفَرِكَ هَذَا، فَخَرَّ أَحْمَدُ مَغْشِيًا عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ: سَأَلْتُكَ بِاللَّهِ وَ بِحُرْمَةِ جَدِّكَ إِلَّا شَرَّفْتَنِي بِخِرْقَةٍ أَجْعَلُهَا كَفْنًا، فَأَدْخَلَ مَوْلَانَا يَدَهُ تَحْتَ الْبِسَاطِ فَأَخْرَجَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ دِرْهَمًا فَقَالَ: خُذْهَا وَ لَا تُنْفِقْ عَلَى نَفْسِكَ غَيْرَهَا، فَإِنَّكَ لَنْ تَعْدَمَ مَا سَأَلْتَ، وَ إِنَّ اللَّهَ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى لَنْ يُضَيِّعَ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا.

قَالَ سَعْدٌ: فَلَمَّا انْصَرَفْنَا بَعْدَ مُنْصَرِفِنَا مِنْ حَضْرَةِ مَوْلَانَا مِنْ حُلْوَانَ عَلَى ثَلَاثَةِ فَرَسِيخٍ حُمَّ أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ وَ ثَارَتْ بِهِ عِلَّةٌ صَعْبَةٌ أَيْسَ مِنْ حَيَاتِهِ فِيهَا، فَلَمَّا وَرَدْنَا حُلْوَانَ وَ نَزَلْنَا فِي بَعْضِ الْخَنَاطِ دَعَا أَحْمَدُ بْنُ إِسْحَاقَ بِرَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بَلَدِهِ كَانَ قَاطِنًا بِهَا، ثُمَّ قَالَ: تَفَرَّقُوا عَنِّي هَذِهِ اللَّيْلَةَ وَ اتْرُكُونِي وَ حُدِّي، فَأَنْصَرَفْنَا عَنْهُ وَ رَجَعَ كُلُّ وَاحِدٍ مِنَّا إِلَى مَرَقَدِهِ. قَالَ سَعْدٌ: فَلَمَّا حَانَ أَنْ يَنْكَشِفَ اللَّيْلُ عَنِ الصُّبْحِ أَصَابَنِي وَكْزٌ، فَفَتَّحْتُ

گوید: چون این کلمات را ادا کرد مولای ما گریست به غایتی که اشک از دیدگانش جاری شد، سپس فرمود: ای پسر اسحاق! خود را در دعا به تکلف مینداز و افراط مکن که تو در همین سفر به ملاقات خدا خواهی رفت، احمد بیهوش بر زمین افتاد و چون به هوش آمد گفت: شما را به خدا و حرمت جدتان سوگند می دهم که خرقه ای به من عطا فرمائید تا آن را کفن خود سازم، مولای ما دست به زیر بساط کرد و سیزده درهم بیرون آورد و فرمود: آن را بگیر و جز آن را هزینه مکن که آنچه را خواستی از دست نخواهی داد و خدای تعالی اجر نیکوکاران را ضایع نخواهد کرد.

سعد گوید: در بازگشت از محضر مولایمان سه فرسخ مانده به شهر حلوان احمد بن اسحاق تب کرد و بیماری سختی بر وی عارض شد که از ادامه حیات ناامید گردید و چون به حلوان وارد شدیم و در یکی از کاروانسراهای آن فرود آمدیم احمد بن اسحاق یکی از همشهریان خود را که در آنجا ساکن بود فراخواند، سپس گفت: امشب از نزدم بیرون بروید و مرا تنها بگذارید، ما از نزد او بیرون آمدیم و هر یک به خوابگاه خود رفتیم. سعد گوید: نزدیک صبح دستی مرا تکان

عَيْنِي فَإِذَا أَنَا بِكَافُورِ الْخَادِمِ (خَادِمِ مَوْلَانَا أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ) وَهُوَ يَقُولُ: أَحْسَنَ اللَّهُ بِالْخَيْرِ عَزَاكُمُ، وَجَبَرَ بِالْمَحْبُوبِ رِزِيَّتَكُمْ، قَدْ فَرَعْنَا مِنْ غُسْلِ صَاحِبِكُمْ وَمِنْ تَكْفِينِهِ، فَقُومُوا لِدَفْنِهِ فَإِنَّهُ مِنْ أَكْرَمِكُمْ مَحَلًّا عِنْدَ سَيِّدِكُمْ. ثُمَّ غَابَ عَنَّا أَعْيُنَنَا فَاجْتَمَعْنَا عَلَى رَأْسِهِ بِالْبُكَاءِ وَالْعَوِيلِ حَتَّى قَضَيْنَا حَقَّهُ، وَفَرَعْنَا مِنْ أَمْرِهِ رَحْمَةً اللَّهُ.

۲۳ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ - مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِ أَبِي - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الطَّوَالُ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الطَّبْرِيِّ، عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ أَبِي - يَقُولُ: سَمِعْتُ جَدِّي عَلِيَّ بْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ ^(۱) يَقُولُ: كُنْتُ نَائِمًا فِي مَرَقَدِي إِذْ رَأَيْتُ فِي مَا يَرَى النَّائِمُ قَائِلًا يَقُولُ لِي: حُجَّ فَإِنَّكَ تَلْقَى صَاحِبَ زَمَانِكَ. قَالَ عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: فَانْتَهَيْتُ وَأَنَا فَرِحٌ مَسْرُورٌ ^(۲)، فَمَا زِلْتُ فِي الصَّلَاةِ حَتَّى انْفَجَرَ عَمُودُ الصُّبْحِ وَفَرَعْتُ مِنْ

داد، چشم باز کردم و به ناگاه دیدم کافور خدمتکار ابو محمد علیه السلام است و می گوید: احسن الله بالخیر عزاکم خدا در این مصیبت به شما جزای خیر دهد و مصیبت شما را به نیکی جبران کند ما از غسل و تکفین دوست شما فارغ شدیم، برخیزید و او را دفن کنید که او نزد آقای شما از همه گرامی تر بود آنگاه از دیدگان ما نهان شد و ما با گریه و ناله بر بالین او حاضر شدیم و حق او را ادا کردیم و از کار دفن او فارغ شدیم. خدای او را رحمت کند.

۲۳ - ابو جعفر محمد بن حسن بن علی بن ابراهیم بن مهزیار گوید: از پدرم شنیدم که می گفت: از جدّم علی بن ابراهیم مهزیار شنیدم که می گفت: در بسترم خوابیده بودم و در خواب دیدم که گوینده ای به من می گوید: به حج برو که صاحب الزمان را خواهی دید. علی بن ابراهیم گوید: من خوشحال و خندان از خواب بیدار شدم و در نماز بودم تا آنکه سپیده صبح دمید و از نماز فارغ شدم و از

۱ - فی بعض النسخ «محمد بن علی قال سمعت أبي يقول: سمعت جدي علي بن مهزيار» و هو كما ترى مضطرب

لأن علي بن ابراهيم أبوه دون جده و من اراد الاطلاع على كيفية السند و ما في المتن فليراجع طبعتنا الاولى لهذا

۲ - فی بعض النسخ «فانتبهت فرحاً مسروراً».

صَلَاتِي وَ خَرَجْتُ أَسْأَلُ عَنِ الْحَاجِّ فَوَجَدْتُ فِرْقَةً تُرِيدُ الْخُرُوجَ، فَبَادَرْتُ مَعَ أَوَّلِ مَنْ خَرَجَ، فَمَا زِلْتُ كَذَلِكَ حَتَّى خَرَجُوا وَ خَرَجْتُ بِخُرُوجِهِمْ أُرِيدُ الْكُوفَةَ، فَلَمَّا وَافَيْتُهَا نَزَلْتُ عَنْ رَاحِلَتِي وَ سَلَّمْتُ مَتَاعِي إِلَى ثِقَاتِ إِخْوَانِي وَ خَرَجْتُ أَسْأَلُ عَنْ آلِ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام، فَمَا زِلْتُ كَذَلِكَ فَلَمْ أَجِدْ أَثَرًا، وَ لَا سَمِعْتُ خَبْرًا، وَ خَرَجْتُ فِي أَوَّلِ مَنْ خَرَجَ أُرِيدُ الْمَدِينَةَ، فَلَمَّا دَخَلْتُهَا لَمْ أَتَمَّاكَ أَنْ نَزَلْتُ عَنْ رَاحِلَتِي وَ سَلَّمْتُ رَحْلي إِلَى ثِقَاتِ إِخْوَانِي وَ خَرَجْتُ أَسْأَلُ عَنِ الْخَبَرِ وَ أَقْبَرِ الْأَثَرِ، فَلَا خَبْرًا سَمِعْتُ، وَ لَا أَثَرًا وَجَدْتُ، فَلَمْ أَزَلْ كَذَلِكَ إِلَى أَنْ نَفَرَ النَّاسُ إِلَى مَكَّةَ، وَ خَرَجْتُ مَعَ مَنْ خَرَجَ، حَتَّى وَافَيْتُ مَكَّةَ، وَ نَزَلْتُ فَاسْتَوَثَقْتُ مِنْ رَحْلي وَ خَرَجْتُ أَسْأَلُ عَنْ آلِ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام، فَلَمْ أَسْمَعْ خَبْرًا وَ لَا وَجَدْتُ أَثَرًا، فَمَا زِلْتُ بَيْنَ الْيَأْسِ وَ الرَّجَاءِ مُتَفَكِّرًا فِي أَمْرِي وَ عَاتِبًا عَلَى نَفْسِي، وَ قَدْ جَنَّ اللَّيْلُ. فَقُلْتُ: أَزُفُّ إِلَى أَنْ يَخْلُوَ لِي وَجْهُ الْكَعْبَةِ لِأَطُوفَ بِهَا وَ أَسْأَلُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُعَرِّفَنِي أَمَلِي فِيهَا، فَبَيْنَمَا

خانه در جستجوی کاروان حاجیان بیرون آمدم و گروهی را دیدم که می خواهند به حج بروند و به نزد اولین آنها شتافتم و چنین بود تا آنکه بیرون رفتند و من در این سفر می خواستم به کوفه بروم و چون به آنجا رسیدم از مرکب خود پیاده شدم و متاع خود را به برادران مورد اعتماد سپردم و رفتم تا از آل ابو محمد عليه السلام جويا شوم و جستجو کردم اما هیچ اثر و خبری نشنیدم و با اولین گروه خارج شدم و در این سفر می خواستم به مدینه بروم و چون به آنجا در آمدم بی صبرانه از مرکب پیاده شدم و متاع خود را به برادران مورد اعتماد سپردم و رفتم تا از اخبار و آثار پرسش کنم اما نه خبری شنیدم و نه اثری مشاهده کردم و پیوسته چنین بودم تا آنکه مردم به سمت مکه حرکت کردند و من هم با آنها آمدم و به مکه رسیدم و فرود آمدم و بینه خود را به امینی سپردم و در جستجوی آل ابو محمد عليه السلام بودم اما خبری نشنیدم و اثری به دست نیاوردم و پیوسته بین ناامیدی و امید بودم و در کار خود اندیشه می کردم و خود را سرزنش می نمودم تا آنکه شب دامن گسترده و با خود گفتم: انتظار می کشم تا گرد کعبه خالی شود تا بتوانم طواف کنم و از خدای تعالی می خواهم که مرا به آرزوی خود برساند و چون گرد خانه خدا خلوت شد برای طواف برخاستم که به ناگاه جوانی نمکین و

أَنَا كَذَلِكَ وَقَدْ خَلَا لِي وَجْهُ الْكَعْبَةِ إِذْ قُمْتُ إِلَى الطَّوَافِ ، فَإِذَا أَنَا بِفَتَى مَلِيحِ الْوَجْهِ ، طَيِّبِ -
 الرَّائِحَةِ ، مُتَزَرِّ بِبُرْدَةٍ ، مُتَشِيحٍ بِأُخْرَى ، وَقَدْ عَطَفَ بِرِدَائِهِ عَلَيَّ عَاتِقَهُ فَرُعْتُهُ ، فَالْتَفَتَ إِلَيَّ
 فَقَالَ : مِمَّنِ الرَّجُلُ ؟ فَقُلْتُ : مِنَ الْأَهْوَازِ ، فَقَالَ : أَتَعْرِفُ بِهَا ابْنَ الْخَصِيبِ ؟ فَقُلْتُ : رَحِمَهُ -
 اللَّهُ دُعِيَ فَأَجَابَ ، فَقَالَ : رَحِمَهُ اللَّهُ لَقَدْ كَانَ بِالنَّهَارِ صَائِمًا وَ بِاللَّيْلِ قَائِمًا وَ لِلْقُرْآنِ تَالِيًا وَ لَنَا
 مُوَالِيًا ، فَقَالَ : أَتَعْرِفُ بِهَا عَلِيَّ بْنَ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ ؟ فَقُلْتُ : أَنَا عَلِيٌّ ، فَقَالَ : أَهْلًا وَ سَهْلًا
 بِكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ . أَتَعْرِفُ الصَّرِيحِينَ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ ، قَالَ : وَمَنْ هُمَا ؟ قُلْتُ : مُحَمَّدٌ وَ مُوسَى .
 ثُمَّ قَالَ : مَا فَعَلْتَ الْعَلَامَةَ الَّتِي بَيْنَكَ وَ بَيْنَ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ؟ فَقُلْتُ : مَعِيَ ، فَقَالَ : أَخْرِجْهَا
 إِلَيَّ ، فَأَخْرَجْتُهَا إِلَيْهِ خَاتَمًا حَسَنًا عَلَى فَصِّهِ «مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ» فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ بَكَى إِمْلِيًا وَرَنَّ
 شَجِيئًا ، فَأَقْبَلَ يَبْكِي بُكَاءً طَوِيلًا وَ هُوَ يَقُولُ : رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أَبَا مُحَمَّدٍ فَلَقَدْ كُنْتُ إِمَامًا
 عَادِلًا ، ابْنِ أُمَّتَةٍ وَ أَبَا إِمَامٍ ، أَسْكَنْكَ اللَّهُ الْفِرْدَوْسَ الْأَعْلَى مَعَ آبَائِكَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ .

خوش بو را دیدم که بُردی را به کمر بسته و بُرد دیگر را حمایل کرده و نیز ردای
 خود را به گردنش برگردانیده بود. من خود را کنار کشیدم و او به من التفات کرد
 و گفت: این مرد از کجاست؟ گفتم: از اهواز، گفت: آیا ابن الخصیب را
 می شناسی؟

گفتم آری خدای تعالی او را رحمت کند دعوت حق را لبتك گفته است. سپس
 گفت: خدا رحمتش کند که روزها روزه می گرفت و شبها به نماز می پرداخت و به
 قراءت قرآن مشغول و از دوستان ما بود، آنگاه گفت: آیا علی بن ابراهیم بن -
 مهزیار را می شناسی؟ گفتم: من علی هستم، گفت: ای ابوالحسن، أَهْلًا وَ سَهْلًا،
 آیا صَرِيحِينَ را می شناسی؟ گفتم: آری، گفت: آنان چه کسانی هستند؟ گفتم:
 مُحَمَّدٌ وَ مُوسَى . آنگاه گفت: آن علامتی که بین تو و ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ بود چه کردی؟
 گفتم: همراه من است، گفت: نشانم بده، آن را بیرون آوردم، انگشتری زیبایی
 بود که بر خاتم آن نوشته شده بود «مُحَمَّدٌ وَ عَلِيٌّ»، و هنگامی که آن را دید گریه ای
 طولانی سرداد و در همان حال گریستن می گفت: ای ابامحمد خدا تو را رحمت کند
 که امامی عادل و فرزند امامان و پدر امام بودی، خداوند تو را با پدرانت عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
 در بهشت اعلیٰ سکنی دهد.

ثُمَّ قَالَ: يَا أَبَا الْحَسَنِ صِرْ إِلَى رَحْلِكَ وَكُنْ عَلَى أَهْبَةِ مَنْ كِفَايَتِكَ (۱) حَتَّى إِذَا ذَهَبَ
الثُّلُثُ مِنَ اللَّيْلِ وَبَقِيَ الثُّلُثَانِ فَالْحَقْ بِنَا فَإِنَّكَ تَرَى مِنْكَ [إِنْ شَاءَ اللَّهُ]. قَالَ ابْنُ مَهْزِيَارَ:
فَصِرْتُ إِلَى رَحْلِي أُطِيلُ التَّفَكُّرَ حَتَّى إِذَا هَجَمَ الْوَقْتُ (۲)، فَقُمْتُ إِلَى رَحْلِي وَأَصْلَحْتُهُ، وَ
قَدِمْتُ راحلتي وَحَمَلْتُهَا وَصِرْتُ فِي مَشْنَاهَا حَتَّى لَحِقْتُ الشَّعْبَ فَإِذَا أَنَا بِالْفَتَى هُنَاكَ يَقُولُ:
أَهْلًا وَسَهْلًا بِكَ يَا أَبَا الْحَسَنِ طُوبَى لَكَ فَقَدْ أُذِنَ لَكَ، فَسَارَ وَسِرْتُ بِسِيرِهِ حَتَّى جَازَيْتِ
عَرَفَاتَ وَمِنَى، وَصِرْتُ فِي أَسْفَلِ ذِرْوَةِ جَبَلِ الطَّائِفِ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا الْحَسَنِ انْزِلْ وَخُذْ
فِي أَهْبَةِ الصَّلَاةِ، فَنَزَلَ وَنَزَلْتُ حَتَّى فَرَعْتُ وَفَرَعْتُ، ثُمَّ قَالَ لِي: خُذْ فِي صَلَاةِ الْفَجْرِ وَ
أَوْجِزْ، فَأَوْجِزْتُ فِيهَا وَسَلَّمَ وَعَفَّرَ وَجْهَهُ فِي التُّرَابِ، ثُمَّ رَكِبَ وَأَمَرَنِي بِالرُّكُوبِ
فَرَكِبْتُ، ثُمَّ سَارَ وَسِرْتُ بِسِيرِهِ، حَتَّى عَلَا الذُّرْوَةَ فَقَالَ: الْمَخُّ هَلْ تَرَى شَيْئًا؟ فَلَمَحْتُ
فَرَأَيْتُ بُقْعَةً نُزْهَةً كَثِيرَةَ الْعُشْبِ وَالْكَلَاءِ، فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي أَرَى بُقْعَةً نُزْهَةً كَثِيرَةً

سپس گفت: ای ابوالحسن! به منزل برو و آماده شو تا با ما سفر کنی تا آنکه
چون ثلثی از شب گذشته و دو ثلث آن باقی بود به نزد ما بیا تا این شاء الله به
آرزویت برسی. ابن مهزیار گوید: من به نزد بئنه خود برگشتم و در اندیشه بودم تا
پاسی از شب گذشت برخاستم و بئنه خود را فراهم آوردم و آن را نزدیک مرکب
خود آورده و بار آن کردم و روی آن سوار شدم و خود را به آن درّه رسانیدم و
به ناگاه دیدم آن جوان ایستاده است و می گوید: أهلاً وسهلاً بك ای ابوالحسن،
خوشا بر تو که اجازه یافتی، او به راه افتاد و من هم به دنبال او و مرا از بیابان
عرفات و منا گذرانید و به پای کوه طائف رسیدیم و گفت: ای ابوالحسن پیاده شو
و آماده نماز باش، او پیاده شد و منم پیاده شدم او از نماز فارغ شد و منم فارغ
شدم آنگاه گفت: نماز صبح را مختصر برخوان و من نیز مختصر کردم، سلام داد و
روی بر خاک مالید، آنگاه سوار شد و به من دستور داد سوار شوم من نیز سوار
شدم و به راه افتاد و من نیز به دنبالش روان شدم تا آنکه به قلّه ای برآمد و گفت:
بین آیا چیزی می بینی؟ نگریستم و مکانی خرّم و سرسبز و پردرخت دیدم،
گفتم: ای آقای من! مکانی خرّم و سرسبز و پردرخت می بینم، گفت: آیا در

۱ - فی بعض النسخ «أهبة السفر من لقائنا».

۲ - فی بعض النسخ «انهجم الليل».

العُشْبِ وَ الْكَلَا، فَقَالَ لِي: هَلْ تَرَى فِي أَعْلَاهَا شَيْئاً؟ فَلَمَحْتُ فَإِذَا أَنَا بِكَثِيبٍ مِنْ رَمْلِ
فَوْقَ بَيْتٍ مِنْ شَعْرِ يَتَوَقَّدُ نُوراً، فَقَالَ لِي: هَلْ رَأَيْتَ شَيْئاً؟ فَقُلْتُ: أَرَى كَذَا وَ كَذَا، فَقَالَ
لِي: يَا ابْنَ مَهْزِيَارَ طِيبِ نَفْساً وَ قُرَّ عَيْناً، فَإِنَّ هُنَاكَ أَمَلٌ كُلُّ مُؤَمِّلٍ، ثُمَّ قَالَ لِي: انْطَلِقْ بِنَا،
فَسَارَ وَ سِرْتُ حَتَّى صَارَ فِي أَسْفَلِ الذَّرْوَةِ، ثُمَّ قَالَ: انْزِلْ فَهَهُنَا يَدُلُّ لَكَ كُلُّ صَعْبٍ، فَانْزَلَ
وَ نَزَلْتُ حَتَّى قَالَ لِي: يَا ابْنَ مَهْزِيَارَ خُلْ عَنْ زِمَامِ الرَّاحِلَةِ، فَقُلْتُ: عَلَى مَنْ أَخْلَفُهَا وَ
لَيْسَ هَهُنَا أَحَدٌ؟ فَقَالَ: إِنَّ هَذَا حَرَمٌ لَا يَدْخُلُهُ إِلَّا وَليٌّ، وَ لَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا وَليٌّ، فَخَلَيْتُ
عَنِ الرَّاحِلَةِ، فَسَارَ وَ سِرْتُ فَلَمَّا دَنَا مِنَ الْخَبَاءِ سَبَقَنِي وَ قَالَ لِي: قِفْ هُنَاكَ إِلَى أَنْ يُؤْذَنَ
لَكَ، فَمَا كَانَ إِلَّا هُنَيْئَةً فَخَرَجَ إِلَيَّ وَ هُوَ يَقُولُ: طُوبَى لَكَ قَدْ أُعْطِيتَ سُؤْلَكَ، قَالَ: فَدَخَلْتُ
عَلَيْهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ هُوَ جَالِسٌ عَلَى نَمَطٍ عَلَيْهِ نَطْعٌ أَدِيمٌ أَحْمَرٌ مُتَكِيٌّ عَلَى مِشْوَرَةٍ
أَدِيمٍ، فَسَلَّمْتُ عَلَيْهِ وَ رَدَّ عَلَيَّ السَّلَامَ وَ لِحْتَهُ فَرَأَيْتُ وَجْهَهُ مِثْلَ فِلَقَةِ قَمَرٍ، لَا بِالْحَرْقِ وَ لَا
بِالْبَرْقِ، وَ لَا بِالطَّوِيلِ الشُّايْحِ، وَ لَا بِالْقَصِيرِ اللَّاصِقِ، مَمْدُودِ الْقَامَةِ، صَلَّتِ الْجَبِينِ، أَزْجَ

بالای آن چیزی نمی بینی؟ نگریستم و ناگهان خود را در مقابل تپه ای دیدم که
خیمه ای پشمین و نورانی بر روی آن بود، گفتم: آیا چیزی دیدی؟ گفتم: چنین و
چنان می بینم، گفتم: ای پسر مهزیار! نشست خوش و چشمت روشن باد! که آرزوی
هر آرزومندی آنجاست. سپس گفتم: با من بیا، رفت و منم به دنبالش روان شدم تا
به پایه آن بلندی رسیدیم، سپس گفتم: پیاده شو که اینجا هر گردن کشی خوار
شود و پیاده شد و من هم پیاده شدم و گفتم: ای پسر مهزیار! زمام مرکب را رها
کن، گفتم: آن را به چه کسی بسپارم که کسی اینجا نیست، گفتم: اینجا حرمی
است که در آن جز دوست آمد و شد نمی کند، و افسار مرکب را رها کردم سپس
به دنبال او رفتم و چون به نزدیک خیمه رسیدم از من سبقت گرفت و گفتم: همینجا
بایست تا تو را اجازه دهند، و چیزی نگذشت که نزد من برگشت و گفتم: خوشا
بر تو که به آرزویت رسیدی، گوید: بر آن حضرت صلوات الله علیه در آمدم و
او بر بساطی که بر آن پوست گوسفند سرخی گسترده شده بود نشسته بود و بر
بالشی پوستین تکیه کرده بود، بر او سلام کردم و مرا پاسخ داد، در او نگریستم و
رویش مانند پاره ماه بود، نه مدهوش و بطئی العمل و نه سریع العمل بود و قامتش

الْمَاجِبِينَ، وَ أَدْعَجَ الْعَيْنَيْنِ، أَقْنَى الْأَنْفِ، سَهْلَ الْخَدَّيْنِ، عَلَى خَدِّهِ الْأَيْمَنِ خَالٌ. فَلَمَّا أَنْ بَصُرْتُ بِهِ حَارَ عَقْلِي فِي نَعْتِهِ وَ صِفَتِهِ، فَقَالَ لِي: يَا ابْنَ مَهْزِيَارَ كَيْفَ خَلَلْتَ إِخْوَانَكَ فِي الْعِرَاقِ؟ فَقُلْتُ: فِي ضَنْكَ عَيْشٍ وَ هَنَاقٍ، قَدْ تَوَاتَرَتْ عَلَيْهِمْ سُيُوفُ بَنِي الشَّيْبَانِ، فَقَالَ: قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنْيَ يُؤْفَكُونَ، كَأَنِّي بِالْقَوْمِ قَدْ قُتِلُوا فِي دِيَارِهِمْ وَ أَخَذَهُمْ أَمْرٌ رَبِّهِمْ لَيْلًا وَ نَهَارًا، فَقُلْتُ: مَتَى يَكُونُ ذَلِكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: إِذَا حِيلَ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَ سَبِيلِ الْكَعْبَةِ بِأَقْوَامٍ لَا خَلَاقَ لَهُمْ وَ اللَّهُ وَ رَسُولُهُ مِنْهُمْ بَرَاءً، وَ ظَهَرَتِ الْحُمْرَةُ فِي السَّمَاءِ ثَلَاثًا فِيهَا أَعْمِدَةٌ كَأَعْمِدَةِ اللَّجِينِ تَتَلَاؤُ نُورًا وَ يَخْرُجُ السَّرُوسِيُّ مِنْ إِزْمَنِيَّةَ وَ أَذْرَبِيجَانَ يُرِيدُ وَرَاءَ الرَّيِّ الْجَبَلِ الْأَسْوَدَ الْمُتَلَاحِمَ بِالْجَبَلِ الْأَحْمَرِ، لَزِيْقَ جَبَلِ طَالِقَانَ، فَيَكُونُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَ الْمُرُوزِيِّ وَ قَعَّةُ صَيْلَمَانِيَّةَ، يَشِيْبُ فِيهَا الصَّغِيرُ، وَ يَهْرَمُ مِنْهَا الْكَبِيرُ، وَ يَظْهَرُ الْقَتْلُ بَيْنَهُمَا. فَعِنْدَهَا تَوَفَّعُوا خُرُوجَهُ إِلَى الزُّورَاءِ، فَلَا يَلْبَثُ بِهَا حَتَّى يُوَافِيَ مَاهَانَ، ثُمَّ يُوَافِيَ

معتدل بود نه بلند و نه کوتاه، پیشانی‌ش صاف و ابروانش پیوسته و چشمانش درشت و بینی اش کشیده و گونه هایش هموار، و خالی بر گونه راستش بود. چون چشمم بدو افتاد در نعت و وصف او حیران شدم. آنگاه به من فرمود: ای پسر مهزیار! برادرانت در عراق چگونه اند؟ گفتم: تنگ دست و گرفتار و شمشیر بنی شیبان پیایی بر آنها فرود می آید. فرمود: خدا آنها را بکشد تا کی نیرنگ می ورزند، گویا آنها را می بینم که در خانه های خود کشته افتاده اند و امر پروردگارشان شب و روز آنها را فرا گرفته است، گفتم: ای فرزند رسول خدا! این امر کی واقع خواهد شد؟ فرمود: هنگامی که مردمی بی فرهنگ که خدا و رسول از آنها بیزارند میان شما و کعبه حائل شوند و در آسمان سه سرخی پدیدار شود و در آن ستونهایی سیمین و نورانی نمودار گردد و از ارمنستان و آذربایجان «سروسی» به شورش برخیزد و قصد سرزمینهای و رای ری را داشته باشد هم آنجا که آن کوه سیاه به آن کوه سرخ بهم پیوسته و نزدیک به کوه طالقان است و میان او و مروزی نبرد سختی درگیرد که کودکان در آن پیر شوند و بزرگان در آن به نهایت پیری رسند و کشتار در میان آنها ظاهر گردد، در چنین هنگامی منتظر ظهور او باشید تا به «زوراء» در آید و چندان در آنجا نماند و به «ماهان» وارد

وَاسِطَ الْعِرَاقِ، فَيَقِيمُ بِهَا سَنَةً أَوْ دُونَهَا، ثُمَّ يَخْرُجُ إِلَى كُوفَانَ فَيَكُونُ بَيْنَهُمْ وَقَعَةٌ مِنَ النَّجْفِ إِلَى الْحِيرَةِ إِلَى الْغَرِيِّ وَقَعَةٌ شَدِيدَةٌ تَذْهَلُ مِنْهَا الْعُقُولُ، فَعِنْدَهَا يَكُونُ بَوَارِ الْفِئَتَيْنِ، وَعَلَى اللَّهِ حَصَادُ الْبَاقِينَ.

ثُمَّ تَلَا قَوْلَهُ تَعَالَى: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ أَتَيْتُمَا لَيْلًا أَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنَاهَا حَصِيدًا كَأَن لَّمْ تَغْنَبِ بِالْأَمْسِ»^(۱)، فَقُلْتُ: سَيِّدِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ مَا الْأَمْرُ؟ قَالَ: نَحْنُ أَمْرُ اللَّهِ وَجُنُودُهُ، قُلْتُ: سَيِّدِي يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ حَانَ الْوَقْتُ؟ قَالَ: «اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ».

۲۴ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْقَاسِمِ جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ^(۲) الْعَلَوِيُّ الرَّقِيُّ الْغَرِيصِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الْعَقِيْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو نَعِيمٍ الْأَنْصَارِيُّ الزَّيْدِيُّ قَالَ: كُنْتُ بِمَكَّةَ عِنْدَ الْمُسْتَجَارِ وَجَمَاعَةٍ مِنَ الْمُقَصِّرَةِ وَفِيهِمُ الْمُحْمُودِيُّ وَعَلَانُ الْكَلْبِيُّ وَأَبُو الْهَيْثَمِ الدِّينَارِيُّ وَأَبُو جَعْفَرِ الْأَحْوَلُ الْهَمْدَانِيُّ، وَكَانُوا زُهَاءَ ثَلَاثِينَ رَجُلًا، وَلَمْ يَكُنْ مِنْهُمْ مُخْلِصٌ عَلِمْتُهُ غَيْرَ مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْعَلَوِيِّ الْعَقِيْقِيِّ، فَبَيْنَا نَحْنُ

شود و بعد از آن به واسط عراق بیاید و در آنجا یک سال یا اندکی کمتر بماند سپس به سمت کوفه حرکت کند و میان آنها جنگی درگیرد که از نجف تا حیره و غری را فرا گیرد، جنگی سخت که عقول را زایل کند و هر دو طایفه نابود شوند و خداوند باقیانده آنها را درو کند.

سپس این قول خدای تعالی را برخواند: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ امر ما در شب یا روز بر آنها درآید و آنها را درو خواهیم کرد، گوئیا که از دیروز گذشته اصلاً نبوده اند. گفتم: ای آقای من وای فرزند رسول خدا! مقصود از امر چیست؟ فرمود: ما امر خدا و لشکریان او هستیم. گفتم: ای آقای من وای فرزند رسول خدا! آیا وقت آن نرسیده است؟ فرمود: اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ. ۲۴ - ابونعیم انصاری زیدی گوید: من در مکه بودم و با جماعتی از مقصره که محمودی و علان کلینی و ابوالهیثم دیناری و ابوجعفر همدانی که بالغ بر سی مرد می شدیم در نزد مستجار و کنار خانه کعبه نشسته بودیم و من در میان ایشان جز

كَذَلِكَ فِي الْيَوْمِ السَّادِسِ مِنْ ذِي الْحِجَّةِ سَنَةَ ثَلَاثٍ وَتِسْعِينَ وَمِائَتَيْنِ مِنَ الْهِجْرَةِ إِذْ خَرَجَ عَلَيْنَا شَابٌّ مِنَ الطَّوَافِ عَلَيْهِ إِزَارَانِ مُحْرِمٌ [بِهِمَا]، وَفِي يَدِهِ نَعْلَانِ، فَلَمَّا رَأَيْنَاهُ قُنَّا جَمِيعاً هَيْبَةً لَهُ، فَلَمْ يَبْقَ مِنَّا أَحَدٌ إِلَّا قَامَ وَوَسَّلَمَ عَلَيْهِ، ثُمَّ قَعَدَ وَالتَفَتَ يَمِيناً وَشِمَالاً، ثُمَّ قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا كَانَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام يَقُولُ فِي دُعَاءِ الْإِلْحَاحِ؟ قُلْنَا: وَمَا كَانَ يَقُولُ؟ قَالَ: كَانَ يَقُولُ:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي بِهِ تَقُومُ السَّمَاءُ، وَبِهِ تَقُومُ الْأَرْضُ، وَبِهِ تُفَرَّقُ بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ، وَبِهِ تَجْمَعُ بَيْنَ الْمُتَفَرِّقِ، وَبِهِ تُفَرَّقُ بَيْنَ الْمُجْتَمِعِ، وَبِهِ أُخْصِيَتْ عَدَدَةُ الرِّمَالِ وَزِنَةُ الْجِبَالِ وَكَيْلُ الْبِحَارِ أَنْ تُصَلِّيَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَأَنْ تَجْعَلَ لِي مِنْ أَمْرِي فَرْجاً وَمُخْرَجاً».

ثُمَّ نَهَضَ فَدَخَلَ الطَّوَافَ، فَقُنَّا لِقِيَامِهِ حِينَ انْصَرَفَ، وَانْسِينَا أَنْ نَقُولَ لَهُ: مَنْ هُوَ؟ فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْعَدِ فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ خَرَجَ عَلَيْنَا مِنَ الطَّوَافِ فَقُنَّا كَقِيَامِنَا الْأَوَّلِ

محمد بن قاسم علوی عقیقی مخلصی را نمی شناختم و در آن روز که ششم ذیحجه سال دویست و نود و سه هجری بود به ناگاه از میان طواف کنندگان جوانی به نزد ما آمد که دو حوله احرام بر او بود و نعلین در دست داشت چون چشم ما بدو افتاد از هیبت او همه از جا برخاستیم و سلام کردیم، آنگاه نشست و به راست و چپ نگریست و گفت: آیا می دانید که ابو عبدالله علیه السلام در دعای الحاح چه می فرمود؟ گفتیم: چه می فرمود؟ گفت: می فرمود:

بار الها! از تو درخواست می کنم به حق آن اسمی که آسمان و زمین بدان برپاست و بدان حق و باطل را از یکدیگر جدا می کنی و متفرق را گرد می آوری و مجتمع را پراکنده می سازی و بدان ریگها را بشماری و کوهها را وزن کنی و دریاها را پیمانه نمایی که بر محمد و خاندانش درود فرستی و در هر کارم فرج و گشایش قرار دهی.

سپس برخاست و داخل در طواف شد و در آن هنگام به احترامش ما هم به پا خاستیم و فراموش کردیم که به او بگوئیم: تو کیستی؟ و چون فردا همان وقت فرا رسید باز از صف طواف خارج شد و به نزد ما آمد و مانند روز گذشته به

بِالْأَمْسِ، ثُمَّ جَلَسَ فِي مَجْلِسِهِ مُتَوَسِّطاً، ثُمَّ نَظَرَ يَمِيناً وَ شِمَالاً قَالَ: أَتَدْرُونَ مَا كَانَ
 أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَرِيضَةِ؟ قُلْنَا: وَ مَا كَانَ يَقُولُ؟ قَالَ: كَانَ يَقُولُ:
 «اللَّهُمَّ إِلَيْكَ رُفِعَتِ الْأَصْوَاتُ [و دُعِيَتِ الدَّعَوَاتُ] وَ لَكَ عَنَتِ الرُّجُودُ، وَ لَكَ
 خَضَعَتِ الرِّقَابُ وَ إِلَيْكَ التَّحَاكُمُ فِي الْأَعْمَالِ، يَا خَيْرَ مَسْئُولٍ وَ خَيْرَ مَنْ أُعْطِيَ، يَا
 صَادِقُ يَا بَارِي، يَا مَنْ لَا يُخْلِفُ الْمِعَادَ، يَا مَنْ أَمَرَ بِالْدُّعَاءِ وَ تَكَنَّلَ بِالْإِجَابَةِ، يَا مَنْ قَالَ:
 «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ» يَا مَنْ قَالَ: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ
 الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ». يَا مَنْ قَالَ: «يَا عِبَادِي
 الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ
 الْغَفُورُ الرَّحِيمُ».

ثُمَّ نَظَرَ يَمِيناً وَ شِمَالاً بَعْدَ هَذَا الدُّعَاءِ فَقَالَ: أَتَدْرُونَ مَا كَانَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ
 فِي سَجْدَةِ الشُّكْرِ؟ قُلْنَا: وَ مَا كَانَ يَقُولُ؟ قَالَ: كَانَ يَقُولُ:

احترام او برخاستیم و او در میان ما نشست و به راست و چپ نگریست و گفت:
 آیا می دانید که امیرالمؤمنین علیه السلام پس از نماز فریضه چه می گفت؟ گفتیم: چه
 می فرمود؟ گفت: می فرمود:
 بار الها! آوازهها به سوزی تو بلند است و صورتها بر آستان تو بر خاک است و
 گردنها برای تو خاضع است و محاکمه اعمال با توست، ای بهترین مسؤل و
 بهترین معطی! ای صادق و ای خالق و ای کسی که خلف و عده نمی کنی، ای کسی
 که دستور دعا دادی و اجابت را ضامن شدی و فرمودی: «ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ»
 و فرمودی: «وَ إِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ
 فَلْيَسْتَجِيبُوا لِي وَلْيُؤْمِنُوا بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ» و فرمودی: «يَا عِبَادِي الَّذِينَ أَسْرَفُوا
 عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعاً إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ».
 آنگاه پس از این دعا به راست و چپ نگریست و گفت: آیا می دانید که
 امیرالمؤمنین علیه السلام در سجده شکر چه می فرمود؟ گفتیم: چه می فرمود؟ گفت:
 می فرمود:

«يا مَنْ لا يَزِيدُهُ اِحْباحُ الْمَلِيعِينَ اِلاَّ جُوداً وَ كَرَمًا، يا مَنْ لَهُ خَزائِنُ السَّماءِ وَ الارْضِ، يا مَنْ لَهُ خَزائِنُ ما دَقَّ وَ جَلَّ، لا تَمْنَعُكَ اِساءَتِي مِنْ اِحْسانِكَ اِليَّ، اِنِّي اَسْأَلُكَ اَنْ تَفْعَلَ بي ما اَنْتَ اَهْلُهُ، وَ اَنْتَ اَهْلُ الجُودِ وَ الكَرَمِ وَ العَفْوَ، يا رَبِّنا، يا اللهُ افْعَلْ بي ما اَنْتَ اَهْلُهُ فَانْتَ قادِرٌ عَلى العُقُوبَةِ وَ قَدِ اسْتَحْتَشْتُمُها، لا حُجَّةَ لي وَ لا عُدْرَةَ لي عِنْدَكَ، اَبُوهُ اِليكَ بِذُنُوبِي كُلِّها، وَ اعْتَرَفْتُ بِها كَما تَفْعُو عَنِّي وَ اَنْتَ اَعْلَمُ بِها مِنِّي، بُوْتُ اِليكَ بِكُلِّ ذَنْبٍ اَذْنَبْتُهُ، وَ بِكُلِّ خَطِيئَةٍ اَخْطَأْتُها، وَ بِكُلِّ سَيِّئَةٍ عَمِلْتُها، يا رَبِّ اغْفِرْ لي وَ ارْحَمْ وَ تَجَاوَزْ عَمَّا تَعْلَمُ، اِنَّكَ اَنْتَ اَعَزُّ الْاَكْرَمُ».

وَ قامَ فَدَخَلَ الطُّوافَ فَفَعَّمْنا لِقِيامِهِ وَ عادَ مِنْ عَدِي في ذلِكَ الوَقْتِ فَفَعَّمْنا لا سْتِقبالِهِ كَفِعَلِنا فيما مَضَى، فَجَلَسَ مَتَوَسِّطاً وَ نَظَرَ يَمِيناً وَ شِمالاً فَقالَ: كانَ عَلِيُّ بْنُ الحُسَيْنِ سَيِّدُ العابِدِينَ عليه السلام يَقُولُ في سُجُودِهِ في هذا المَوْضِعِ - وَ اَشَارَ بِيَدِهِ اِلى الحِجْرِ نَحْوَ المِزابِ -: «عَبِيدُكَ بِفِئائِكَ، مَسْكِينُكَ بِبابِكَ، اَسْأَلُكَ ما لا يَقْدِرُ عَلَيْهِ سِوَاكَ»، ثُمَّ نَظَرَ يَمِيناً وَ

ای کسی که پافشاری درخواست کنندگان جز بر جود و کرمش نیفزاید، ای کسی که خزانه های آسمان و زمین از آن اوست، ای کسی که خزانه های کوچک و بزرگ از آن اوست، بد کرداری من تو را از احسان باز ندارد، از تو درخواست می کنم که با من چنان کنی که خود شایسته آنی، تو اهل جود و کرم و عفوی، ای خدای من یا الله با من چنان کن که خود شایسته آنی، تو بر کیفر توانایی و من سزاوار آنم، هیچ حاجت و عذری در پیشگاه تو ندارم و به همه گناهان خود اقرار می کنم، اعتراف می کنم تا آنها را ببخشایی و تو بهتر از من آنها را می دانی، به گناهان و خطاها و سیئات خود اعتراف می کنم، بار الها! ببخش و ترحم کن و از آنچه می دانی در گذر که تو عزیز و کریمی.

و برخاست و داخل در طواف شد و ما هم به احترامش برخاستیم و فردا همان وقت آمد و ما هم چون گذشته به استقبالش برخاستیم و در میان ما نشست و به راست و چپ نگرید و گفت: سید العابدین علی بن الحسین علیه السلام در سجود نمازش در این مکان چنین می فرمود: - و با دست به جانب حجر و ناودان اشاره کرد: «بنده کوچک تو در آستان توست و بنده مسکین تو به درگاه توست از تو

شِمَالًا وَنَظَرَ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْقَاسِمِ الْعَلَوِيِّ فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ أَنْتَ عَلَى خَيْرٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ. وَقَامَ فَدَخَلَ الطَّوَّافَ فَمَا بَقِيَ أَحَدٌ مِنَّا إِلَّا وَقَدْ تَعَلَّمَ مَا ذَكَرَ مِنَ الدُّعَاءِ وَنَسِينَا أَنْ نَتَذَكَّرَ أَمْرَهُ إِلَّا فِي آخِرِ يَوْمٍ، فَقَالَ لَنَا الْمُحْمُودِيُّ: يَا قَوْمُ أَنْتَعِرْفُونَ هَذَا؟ قُلْنَا: لَا، قَالَ: هَذَا وَاللَّهِ صَاحِبُ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقُلْنَا: وَكَيْفَ ذَاكَ يَا أَبَا عَلِيٍّ؟ فَذَكَرَ أَنَّ مَكَثَ يَدْعُو رَبَّهُ عَزَّوَجَلَّ وَيَسْأَلُهُ أَنْ يُرِيَهُ صَاحِبَ الْأَمْرِ سَبْعَ سِنِينَ قَالَ: فَبَيْنَا أَنَا يَوْمًا فِي عَشِيَّةٍ عَرَفَةٌ فَإِذَا بِهَذَا الرَّجُلِ بَعَيْنِهِ فِدْعَا بَدْعَاءٍ وَعَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ مِمَّنْ هُوَ؟ فَقَالَ: مِنَ النَّاسِ، فَقُلْتُ: مِنْ أَيِّ النَّاسِ مِنْ عَرَبِيهَا أَوْ مَوَالِيهَا؟ فَقَالَ: مِنْ عَرَبِيهَا، فَقُلْتُ: مِنْ أَيِّ عَرَبِيهَا؟ فَقَالَ: مِنْ أَشْرَفِيهَا وَأَشْمَخِيهَا^(۱)، فَقُلْتُ: وَمَنْ هُمْ؟ فَقَالَ بَنُو هَاشِمٍ، فَقُلْتُ: مِنْ أَيِّ بَنِي هَاشِمٍ؟ فَقَالَ: مِنْ أَعْلَاهَا ذِرْوَةً وَأَسْنَاهَا رِفْعَةً، فَقُلْتُ: وَمِمَّنْ هُمْ؟ فَقَالَ: مِمَّنْ فَلَقَ الْهَامَ، وَأَطْعَمَ الطَّعَامَ، وَصَلَّى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسُ نِيَامٌ، فَقُلْتُ: إِنَّهُ عَلَوِيُّ فَأَحْبَبْتُهُ عَلَى الْعَلَوِيَّةِ، ثُمَّ افْتَقَدْتُهُ

چیزی را درخواست می‌کنم که غیر تو بر آن توانا نیست»، آنگاه به راست و چپ نگریست و به محمد بن قاسم علوی نظر کرد و گفت: ای محمد بن قاسم! ان شاء الله عاقبت تو به خیر خواهد بود و برخاست و داخل در طواف شد و همه دعاها را آموختیم و فراموش کردیم که تا پایان روز درباره او گفتگو کنیم، تا آنکه محمودی بما گفت: آیا او را شناختید؟ گفتیم: خیر، گفت: به خدا سوگند که او صاحب الزمان علیه السلام است. گفتیم: ای اباعلی! از کجا چنین می‌گویی؟ و او گفت: هفت سال است که از درگاه خدای تعالی مسألت می‌کند که صاحب الامر علیه السلام را به وی بنمایاند، گفت: در شامگاه یک روز عرفه همین جوان را دیدم که دعایی می‌خواند و آن دعا را حفظ کردم. از او پرسیدم: شما که هستید؟ گفت: از این مردم، گفتم: از کدام مردم از عرب و یا از موالی؟ گفت: از عرب، گفتم: از کدام عرب؟ گفت: از شریف‌ترین و بلندترین آنها، گفتم: آنها چه کسانی هستند؟ گفت: بنی هاشم، گفتم: از کدام بنی هاشم؟ گفت: از بلندترین و رفیع‌ترین آنها، گفتم: آنها چه کسانی هستند؟ گفت: از کسانی که جماعات مردم را شکافتند و مردم را اطعام کردند و در دل شب که مردم در خوابند،

۱- فی بعض النسخ «من أشمخها».

مِنْ بَيْنِ يَدَيَّ، فَلَمْ أُدْرِ كَيْفَ مَضَى فِي السَّمَاءِ أَمْ فِي الْأَرْضِ، فَسَأَلْتُ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا حَوْلَهُ: أَتَعْرِفُونَ هَذَا الْعَلَوِيِّ؟ فَقَالُوا: نَعَمْ يَحُجُّ مَعَنَا كُلَّ سَنَةٍ مَا شِئًا، فَقُلْتُ: سُبْحَانَ اللَّهِ! وَاللَّهِ مَا أَرَى بِهِ أَثَرَ مَشْيٍ، ثُمَّ انْصَرَفْتُ إِلَى الْمَزْدَلَفَةِ كَثِيبًا حَزِينًا عَلَى فِرَاقِهِ رَبَّتُ فِي لَيْلَتِي تِلْكَ فَإِذَا أَنَا بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ^(۱) فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ رَأَيْتَ طَلَبَتَكَ؟ فَقُلْتُ: وَمَنْ ذَلِكَ يَا سَيِّدِي؟ فَقَالَ: الَّذِي رَأَيْتَهُ فِي عَشِيَّتِكَ فَهُوَ صَاحِبُ زَمَانِكُمْ. فَلَمَّا سَمِعْنَا ذَلِكَ مِنْهُ عَاتَبْنَاهُ عَلَى الْأَلَّا يَكُونُ أَعْلَمَنَا ذَلِكَ، فَذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ نَاسِيًا أَمْرَهُ إِلَى وَقْتِ مَا حَدَّثَنَا بِهِ.

وَ حَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ عَمَّارُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقِ الْأَشْرُوشَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِجَبَلِ بُوتِكَ مِنْ أَرْضِ فَرْغَانَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْخَضِرِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْإِسْكَافِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي سُلَيْمٌ عَنْ أَبِي نُعَيْمٍ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: كُنْتُ بِالْمُسْتَجَارِ بِمَكَّةَ أَنَا وَجَمَاعَةٌ مِنَ الْمُقْصِرَةِ فِيهِمُ الْمُحْمُودِيُّ وَعَلَّانُ الْكَلْبِيُّ، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ مِثْلَهُ سِوَاهُ.

وَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ حَاتِمٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ عُبَيْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْقُصْبَانِيِّ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ - أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ الْمَادِرَائِيُّ ^(۲) قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ الْمُتَّقِدِيِّ الْحَسَنِيُّ بِمَكَّةَ قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا بِالْمُسْتَجَارِ وَجَمَاعَةٌ مِنَ الْمُقْصِرَةِ وَفِيهِمُ الْمُحْمُودِيُّ وَابُوهَا هَيْثَمُ الدِّينَارِيُّ

نماز گزار شدند. من دانستم که او علوی است و او را به واسطه علوی بودنش دوست داشتم و به ناگاه از نظرم نهان شد و ندانستم که به آسمان رفت یا به زمین، از آن مردمی که اطرافش بودند پرسیدم: آیا این علوی را می شناسید؟ گفتند: آری، او هر ساله با ما پیاده به حج می آید، گفتم: سبحان الله! به خدا سوگند نشانه پیاده روی در او ندیدم و با دلی مغموم و محزون از فراقش به مزدلفه آمدم و در آن شب بیتوته کردم و در خواب رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را دیدم و فرمود: ای محمد! آیا مطلوب خود را دیدی؟ گفتم: ای آقای من! او که بود؟ فرمود: کسی را که در شامگاه عرفه دیدار کردی صاحب الزمان شاست. و چون این داستان را از او شنیدیم او را سرزنش کردیم که چرا پیشتر ما را از آن مطلع نکردی و او گفت:

۱- فی بعض النسخ «فرايت رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ». ۲- فی بعض النسخ «المادرائی» باهمال الدال.

وَأَبُو جَعْفَرٍ الْأَخْوَلُ، وَعَلَانُ الْكَلْبِيُّ، وَالْحَسَنُ بْنُ وَجْنَاءَ، وَكَانُوا زُهَاءَ ثَلَاثِينَ رَجُلًا، وَذَكَرَ الْحَدِيثَ مِثْلَهُ سِوَاءَ.

۲۵ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ [عَلِيِّ بْنِ] مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ - عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحُسَيْنِ الْحَسَنَ بْنَ وَجْنَاءَ يَقُولُ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ جَدِّهِ ^(۱) أَنَّهُ كَانَ فِي دَارِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام فَكَتَبْنَا الْخَيْلُ وَفِيهِمْ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ الْكَذَّابُ وَاشْتَغَلُوا بِالنَّهْبِ وَالْفَارَةِ وَكَانَتْ هِمَّتِي فِي مَوْلَايَ الْقَائِمِ عليه السلام قَالَ: فَإِذَا [أَنَا] بِهِ عليه السلام قَدْ أَقْبَلَ وَخَرَجَ عَلَيْهِمْ مِنَ الْبَابِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ وَهُوَ عَلِيٌّ ابْنُ سِتِّ سِنِينَ فَلَمْ يَرَهُ أَحَدٌ حَتَّى غَابَ.

وَوَجَدْتُ مُشْتَبَأً فِي بَعْضِ الْكُتُبِ الْمُنْتَفَةِ فِي التَّوَارِيخِ وَ لَمْ أَسْمَعْهُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ - الْحُسَيْنِ بْنِ عَبَّادٍ أَنَّهُ قَالَ: مَاتَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عليه السلام يَوْمَ جُمُعَةٍ مَعَ صَلَاةِ - الْغَدَاةِ، وَكَانَ فِي تِلْكَ اللَّيْلَةِ قَدْ كَتَبَ بِيَدِهِ كُتُبًا كَثِيرَةً إِلَى الْمَدِينَةِ، وَذَلِكَ فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ لِثَمَانٍ خَلَوْنَ مِنْهُ سَنَةٌ سِتِّينَ وَمِائَتَيْنِ مِنَ الْهِجْرَةِ، وَ لَمْ يَحْضُرْ [هُ] فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ إِلَّا

من این داستان را فراموش کرده بودم تا آنکه ما درخواست کردیم. این حدیث را عمار بن حسین و محمد بن محمد نیز به طرق خود برایم روایت کرده اند.

۲۵ - ابوالحسن حسن بن وجناء از پدرش و او از جدش روایت می کند که گفت: در خانه امام حسن عليه السلام بودیم که سواران خلیفه همراه جعفر کذاب ما را فرا گرفتند و به چپاول و غارت مشغول شدند و تمام توجه من به قائم عليه السلام بود که آسیبی نبیند، گوید: در این حال و در مقابل چشمم ناگهان او پیش آمد و از در خانه بیرون رفت، در آن هنگام او شش ساله بود و هیچکس او را ندید تا از دیدگان نهان شد.

و از بعضی کتابهای تاریخی به طریق و جاده (نوشته ها) نقل می کنم و از کسی آن را سماع نکردم. از محمد بن حسین بن عباد نقل است که گفت: امام حسن عليه السلام روز جمعه وقت نماز صبح درگذشت و در آن شب که هشت روز از ماه ربیع الأول سال دویست و شصت هجری گذشته بود نامه های بسیاری بدست خود برای

۱ - فی بعض النسخ «عن جدی».

صَقِيلُ الْجَارِيَّةِ، وَ عَقِيدُ الْخَادِمِ وَ مَنْ عَلِمَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ غَيْرَهُمَا، قَالَ عَقِيدٌ: فَدَعَا بِمَاءٍ قَدْ أُغْلِيَ بِالْمُصْطَكِيِّ فَجِئْنَا بِهِ إِلَيْهِ، فَقَالَ: أَبْدِءُ بِالصَّلَاةِ وَ هَيِّئْ لِي فِجْنًا بِهِ وَ بَسْطُنَا فِي حِجْرِهِ الْمِنْدِيلَ فَأَخَذَ مِنْ صَقِيلِ الْمَاءِ فَغَسَلَ بِهِ وَجْهَهُ وَ ذِرَاعَيْهِ مَرَّةً مَرَّةً وَ مَسَحَ عَلَى رَأْسِهِ وَ قَدَمَيْهِ مَسْحًا وَ صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ عَلَى فِرَاشِهِ وَ أَخَذَ الْقَدْحَ لِيَشْرِبَ فَجَعَلَ الْقَدْحُ يَضْرِبُ ثَنَائِيًا وَ يَدُهُ تَرْتَعِدُ، فَأَخَذَتْ صَقِيلُ الْقَدْحَ مِنْ يَدِهِ. وَ مَضَى مِنْ سَاعَتِهِ - صَلَوَاتُ اللهِ عَلَيْهِ - وَ دُفِنَ فِي دَارِهِ بِسُرٍّ مَنْ رَأَى إِلَى جَانِبِ أَبِيهِ صَلَوَاتُ اللهِ عَلَيْهِمَا فَصَارَ إِلَى كَرَامَةِ اللهِ جَلَّ جَلَالُهُ وَ قَدْ كَمَلَ عُمُرُهُ تِسْعًا وَ عِشْرِينَ سَنَةً.

قال: وَ قَالَ لِي ابْنُ عَبَّادٍ فِي هَذَا الْحَدِيثِ: قَدِمَتْ أُمُّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام مِنَ الْمَدِينَةِ وَ اسْمُهَا «حَدِيث» حِينَ اتَّصَلَ بِهَا الْخَبْرُ إِلَى سُرٍّ مَنْ رَأَى، فَكَانَتْ لَهَا أَقَاصِيصٌ يَطُولُ شَرْحُهَا مَعَ أَخِيهِ جَعْفَرٍ وَ مُطَالَبَةٌ إِيَّاهَا بِمِيرَاثِهِ، وَ سَعَايَةٌ بِهَا إِلَى السُّلْطَانِ، وَ كَشْفُهُ مَا أَمَرَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ بِسِتْرِهِ فَأَدَّعَتْ عِنْدَ ذَلِكَ صَقِيلٌ أَنَّهَا حَامِلٌ فَحُمِلَتْ إِلَى دَارِ الْمُعْتَمِدِ فَجَعَلَن نِسَاءً

مردم مدینه نوشته بود و در آن شب کسی جز صقیل کنیز و عقید خادم و آنکه خدای تعالی می داند در نزد او نبودند. عقید گوید: از ما آب جوشیده با مصطکی خواست و برایش آوردیم، فرمود: ابتدا نماز می خوانم، مرا آماده کنید، برای او آب وضو آوردیم و دستمالی در دامنش گسترديم، آب را از صقیل گرفت، روی و دو دست خود را دو بار شست و بر سر و دو پایش مسحی کرد و نماز صبح را در بسترش خواند و قدح را گرفت تا بنوشد و قدح به دندانهایش می خورد و دستش می لرزید و صقیل قدح را از دستش گرفت و در همان ساعت درگذشت و در سرای خود در سامراء کنار پدرش - صلوات الله علیهما - به خاک سپرده شد و به کرامت خدای تعالی نایل آمد و عمرش بیست و نه سال تمام بود.

راوی گوید: عبّاد در این حدیث می گوید: چون خبر وفات ابو محمد عليه السلام به مادرش رسید از مدینه به سامراء آمد و نامش «حدیث» بود و داستانهای مفصّلی با جعفر برادر امام حسن عليه السلام دارد و جعفر از او مطالبه میراث نمود و نزد سلطان از وی سعایت کرد و کشف ستر او را که خدای تعالی فرمان به حفظ آن داده است نمود. در این هنگام صقیل ادعا کرد که باردار است و او را به خانه معتمد عباسی

المُعْتَمِدِ وَ خَدَمُهُ وَ نِسَاءَ الْمُؤَفَّقِ وَ خَدَمُهُ وَ نِسَاءَ الْقَاضِي ابْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ يَتَعَاهَدْنَ
أَمْرَهَا فِي كُلِّ وَقْتٍ . وَ يُرَاعُونَ إِلَى أَنْ دَهَمَهُمْ أَمْرُ الصَّفَّارِ وَ مَوْتُ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى بْنِ -
خَاقَانَ بَغْتَةً ، وَ خُرُوجَهُمْ مِنْ سُرٍّ مَنْ رَأَى وَ أَمْرُ صَاحِبِ الزَّيْجِ بِالْبَصْرَةِ وَ غَيْرُ ذَلِكَ
فَسَغَلَهُمْ ذَلِكَ عَنْهَا .

وَ قَالَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ حَبَابٍ ^(۱) حَدَّثَنِي أَبُو الْأَدْيَانِ قَالَ : قَالَ عَقِيدُ الْخَادِمِ
وَ قَالَ أَبُو مُحَمَّدِ ابْنُ خَيْرِ وَ يَهُ التُّسْتَرِيُّ وَ قَالَ حَاجِزُ الْوَشَاءِ ^(۲) كُلُّهُمْ حَكَوْا عَنْ
عَقِيدِ الْخَادِمِ ، وَ قَالَ أَبُو سَهْلٍ ابْنُ نُوبَخْتٍ : قَالَ عَقِيدُ الْخَادِمِ : وَ لِدَ وَلِيُّ اللَّهِ الْحُجَّةُ بْنُ -
الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ
ابْنِ أَبِي طَالِبٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ غُرَّةَ شَهْرِ رَمَضَانَ ^(۳) سَنَةَ أَرْبَعٍ وَ
خَمْسِينَ وَ مِائَتَيْنِ مِنَ الْهَجْرَةِ ، وَ يُكْنَى أَبُو الْقَاسِمِ وَ يُقَالُ : أَبُو جَعْفَرٍ ، وَ لَقَبُهُ الْمَهْدِيُّ وَ هُوَ
حُجَّةُ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فِي أَرْضِهِ عَلَى جَمِيعِ خَلْقِهِ ، وَ أُمُّهُ صَقِيلُ الْجَارِيَّةِ ، وَ مَوْلِدُهُ بِسُرٍّ مَنْ رَأَى
فِي دَرْبِ الرَّاضَةِ ^(۴) وَ قَدْ اخْتَلَفَ النَّاسُ فِي وِلَادَتِهِ ، فَمِنْهُمْ مَنْ أَظْهَرَ ، وَ مِنْهُمْ مَنْ كَتَمَ ، وَ

بر دند و زنان و خدمه معتمد و موفق و زنان قاضی ابن ابی الشوارب متعهد شدند
که در همه حال وی را تحت مراقبت قرار دهند تا آنکه حوادث زیر بر سر آنها
فروید آمد: خروج یعقوب لیث صفار و مرگ ناگهانی عبیدالله بن یحیی بن خاقان و
خارج شدن آنها از سامرا و شورش صاحب الزنج در بصره و غیر ذلك که آنها را
از توجه به صقیل بازداشت .

و ابوسهل بن نوبخت گوید: عقید خادم می گوید: ولی خدا حجّة بن الحسن -
صلوات الله علیه - در شب جمعه اول ماه رمضان سال دویست و پنجاه و چهار
هجری به دنیا آمد و کنیه او ابوالقاسم و ابوجعفر و لقبش مهدی است و او حجّت
خدای تعالی بر همه خلایق است، مادرش صقیل جاریه و مولدش سامراء و در
محلّه درب الرّاضة بود و مردم در ولادت او آمد و شد کردند، بعضی از آنها آن را

۱ - فی بعض النسخ «قال أبو الحسن محمد بن علی بن حباب» و فی بعضها «خشاب» .

۲ - فی بعض النسخ «حاجب الوشاء» و کذا ما یأتی . ۳ - فی بعض النسخ «لیلة الجمعة من شهر رمضان» .

۴ - فی بعض النسخ «درب الرصافة» و فی بعضها «دار الرصافة» .

مِنْهُمْ مَنْ نَهَى عَنْ ذِكْرِ خَبْرِهِ، وَ مِنْهُمْ مَنْ أَبَدَى ذِكْرَهُ، وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِهِ .
 وَ حَدَّثَ أَبُو الْأَدْيَانِ قَالَ: كُنْتُ أَخْدِمُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُوسَى بْنِ -
 جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام، وَ أَهْمِلُ كُتُبَهُ إِلَى الْأَمْصَارِ
 فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ فِي عِلَّتِهِ الَّتِي تُؤْفَى فِيهَا - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - فَكُتِبَ مَعِيَ كُتُبًا وَ قَالَ: امْضِ
 بِهَا إِلَى الْمَدَائِنِ فَإِنَّكَ سَتَفِيضُ أَرْبَعَةَ عَشَرَ يَوْمًا وَ تَدْخُلُ إِلَى سُرٍّ مِنْ رَأْيِ يَوْمِ الْخَامِسِ
 عَشَرَ وَ تَسْمَعُ الْوَاعِيَةَ فِي دَارِي وَ تَجِدُنِي عَلَى الْمُغْتَسَلِ . قَالَ أَبُو الْأَدْيَانِ: فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي
 فَإِذَا كَانَ ذَلِكَ فَمَنْ؟ قَالَ: مَنْ طَالَبَكَ بِجَوَابَاتِ كُتُبِي فَهُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِي، فَقُلْتُ: زِدْنِي،
 فَقَالَ: مَنْ يُصَلِّي عَلَيَّ فَهُوَ الْقَائِمُ بَعْدِي، فَقُلْتُ: زِدْنِي، فَقَالَ: مَنْ أَخْبَرَ بِمَا فِي الْهِمْيَانِ فَهُوَ
 الْقَائِمُ بَعْدِي، ثُمَّ مَنَعَنِي هَيْبَتُهُ أَنْ أَسْأَلَهُ عَمَّا فِي الْهِمْيَانِ .
 وَ خَرَجْتُ بِالْكِتَابِ إِلَى الْمَدَائِنِ وَ أَخَذْتُ جَوَابَاتِهَا وَ دَخَلْتُ سُرٍّ مِنْ رَأْيِ يَوْمِ الْخَامِسِ
 عَشَرَ كَمَا ذَكَرَ لِي عليه السلام فَإِذَا أَنَا بِالْوَاعِيَةِ فِي دَارِهِ وَ إِذَا بِهِ عَلَى الْمُغْتَسَلِ، وَ إِذَا أَنَا بِجَعْفَرِ بْنِ -

اظهار و بعضی دیگر آن را کتمان می کنند، بعضی از بیان خبر او نهی می کنند و بعضی دیگر ذکر او را آشکارا بر زبان آورند و خداوند به او داناتر است .
 و ابوالادیان گوید: من خدمتکار امام حسن علیه السلام بودم و نامه های او را به شهرها می بردم و در آن بیماری که منجر به فوت او شد نامه هایی نوشت و فرمود آنها را به مدائن برسان، چهارده روز اینجا نخواهی بود و روز پانزدهم وارد سامراء خواهی شد و از سرای من صدای واویلا می شنوی و مرا در مغتسل می یابی . ابوالادیان گوید: ای آقای من! چون این امر واقع شود امام و جانشین شما که خواهد بود؟ فرمود: هر کس پاسخ نامه های مرا از تو مطالبه کرد همو قائم پس از من خواهد بود، گفتم: دیگر چه؟ فرمود: کسی که بر من نماز خواند همو قائم پس از من خواهد بود، گفتم: دیگر چه؟ فرمود: کسی که خبر دهد در آن همیان چیست همو قائم پس از من خواهد بود . و هیبت او مانع شد که از او بپرسم در آن همیان چیست؟

نامه ها را به مدائن بردم و جواب آنها را گرفتم و همانگونه که فرموده بود روز پانزدهم به سامراء در آمدم و به ناگاه صدای واویلا از سرای او شنیدم و او

عَلِيٌّ أَخِيهِ بِبَابِ الدَّارِ وَ الشَّيْعَةَ مِنْ حَوْلِهِ يُعْزُونَ وَ يُهَيِّئُونَ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: إِنْ يَكُنْ هَذَا
الإِمَامُ فَقَدْ بَطَلَتْ الإِمَامَةُ، لِأَنِّي كُنْتُ أَعْرِفُهُ بِشَرِبِ النَّبِيذِ وَ يُقَامِرُ فِي الجَوْسَقِ وَ يَلْعَبُ
بِالطَّنْبُورِ، فَتَمَدَّمْتُ فَعَزَّيْتُ وَ هَنَيْتُ فَلَمْ يَسْأَلْنِي عَنْ شَيْءٍ، ثُمَّ خَرَجَ عَقِيدًا فَقَالَ: يَا سَيِّدِي
قَدْ كُنَّ أَخُوكَ نَقْمٌ وَ صَلَّى عَلَيْهِ فَدَخَلَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ وَ الشَّيْعَةُ مِنْ حَوْلِهِ يَقْدُمُهُمُ السَّمَانُ وَ
الحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ قَتِيلُ الْمُعْتَصِمِ المَعْرُوفِ بِسَلْمَةِ.

فَلَمَّا صِرْنَا فِي الدَّارِ إِذَا نَحْنُ بِالحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ عَلَيَّ نَعِشِهِ مُكْتَنًا،
فَتَقَدَّمَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ لِيُصَلِّيَ عَلَيَّ أَخِيهِ، فَلَمَّا هَمَّ بِالتَّكْبِيرِ خَرَجَ صَبِيٌّ بِوَجْهِهِ مُمَرَّةٌ، بِشَعْرِهِ
قَطَطٌ، بِأَسْنَانِهِ تَفْلِيحٌ، فَجَبَذَ بِرِداءِ جَعْفَرِ بْنِ عَلِيٍّ وَ قَالَ: تَأَخَّرَ يَا عَمَّ فَأَنَا أَمَقُّ بِالصَّلَاةِ
عَلَى أَبِي، فَتَأَخَّرَ جَعْفَرٌ، وَ قَدِ ارْتَبَدَ وَجْهُهُ وَ اصْفَرَ.

فَتَقَدَّمَ الصَّبِيُّ وَ صَلَّى عَلَيْهِ وَ دُفِنَ إِلَى جَانِبِ قَبْرِ أَبِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ. ثُمَّ قَالَ: يَا بَصْرِي هَاتِ

را بر مغتسل یافتم و برادرش جعفر بن علی را بر در سرا دیدم و شیعیان را بر در
خانه اش دیدم که وی را به مرگ برادر تسلیت و بر امامت تبریک می گویند، با
خود گفتم: اگر این امام است که امامت باطل خواهد بود، زیرا می دانستم که او
شراب می نوشد و در کاخ قمار می کند و تار می زند، پیش رفتم و تبریک و
تسلیت گفتم و از من چیزی نپرسید، آنگاه عقید بیرون آمد و گفتم: ای آقای
من! برادرت کفن شده است برخیز و بروی نماز گزار! جعفر بن علی داخل شد و
بعضی از شیعیان که سمان و حسن بن علی که معتصم او را کشت و به سلمه
معروف بود در اطراف وی بودند.

چون به سرا در آمدیم حسن بن علی را کفن شده بر تابوت دیدم و جعفر بن
علی پیش رفت تا بر برادرش نماز گزارد و چون خواست تکبیر گوید کودکی
گندم گون با گیسوانی مجعد و دندانهای پیوسته بیرون آمد و ردای جعفر بن علی را
گرفت و گفت: ای عمو! عقب برو که من به نماز گزاردن بر پدرم سزاوارترم. و
جعفر با چهره ای رنگ پریده و زرد عقب رفت.

آن کودک پیش آمد و بر او نماز گزارد و کنار آرامگاه پدرش به خاک سپرده
شد، سپس گفتم: ای بصری! جواب نامه هایی را که همراه توست بیاور، و آنها

جَرَابَاتِ الْكُتُبِ الَّتِي مَعَكَ، فَدَفَعْتُهَا إِلَيْهِ، فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: هَذِهِ بَيْتَانِ (۱) بَقِي الْهِمْيَانُ، ثُمَّ خَرَجْتُ إِلَى جَعْفَرِ بْنِ عَلِيٍّ وَهُوَ يَزُفُّ، فَقَالَ لَهُ حَاجِزُ الْوَشَاءِ: يَا سَيِّدِي مِنَ الصَّبِيِّ لِنُفْمِ الْحُجَّةِ عَلَيْهِ؟ فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُهُ قَطُّ وَلَا أَعْرِفُهُ، فَخَسَّنُ جُلُوسِي إِذْ قَدِمَ نَفَرٌ مِنْ قَوْمِ فَسَأَلُوا عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَعَرَفُوا مَوْتَهُ فَقَالُوا: مَنْ [نُعْزِي]؟ فَأَشَارَ النَّاسُ إِلَى جَعْفَرِ بْنِ عَلِيٍّ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ وَعَزَّوهُ وَهَمَّوهُ وَقَالُوا: إِنَّ مَعَنَا كُتُبًا وَمَالًا، فَتَقُولُ مِمَّنِ الْكُتُبُ؟ وَكَمْ الْمَالُ؟ فَتَقَامُ يَنْفُضُ أَثْوَابَهُ وَيَقُولُ: تُرِيدُونَ مِنَّا أَنْ نَعْلَمَ الْغَيْبَ، قَالَ: فَخَرَجَ الْخَادِمُ فَقَالَ: مَعَكُمْ كُتُبٌ فُلَانٍ وَفُلَانٍ [وَفُلَانٍ] وَهِمْيَانٌ فِيهِ أَلْفٌ دِينَارٍ وَعَشْرَةَ دَنَانِيرٍ مِنْهَا مُطْلِيَّةٌ، فَدَفَعُوا إِلَيْهِ الْكُتُبَ وَالْمَالَ وَقَالُوا: الَّذِي وَجَّهَ بِكَ لِأَخْذِ ذَلِكَ (۲) هُوَ الْإِمَامُ، فَدَخَلَ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَى الْمُقْتَدِرِ وَكَشَفَ لَهُ ذَلِكَ، فَوَجَّهَ الْمُعْتَمِدُ بِخَدَمِهِ فَقَبَضُوا عَلَى صَقِيلِ الْجَارِيَةِ فَطَالَبُوهَا بِالصَّبِيِّ فَأَنْكَرَتْهُ وَادَّعَتْ حَبْلًا بِهَا لِتَعْطَى حَالَ

را به او دادم و با خود گفتم این دو نشانه، باقی می ماند همیان، آنگاه نزد جعفر بن علی رفتم در حالی که او آه می کشید. حاجز و شاء به او گفت: ای آقای من! آن کودک کیست تا بر او اقامه حجّت کنیم، گفت: به خدا سوگند هرگز او را ندیده‌ام و او را نمی شناسم. ما نشسته بودیم که گروهی از اهل قم آمدند و از حسن بن علی علیه السلام پرسش کردند و فهمیدند که او در گذشته است و گفتند: به چه کسی تسلیت بگوئیم؟ و مردم به جعفر بن علی اشاره کردند، آنها بر او سلام کردند و به او تبریک و تسلیت گفتند و گفتند: همراه ما نامه‌ها و اموالی است، بگو نامه‌ها از کیست؟ و اموال چقدر است؟ جعفر در حالی که جامه‌های خود را تکان می داد برخاست و گفت: آیا از ما علم غیب می خواهید، راوی گوید: خادم از خانه بیرون آمد و گفت: نامه‌های فلانی و فلانی همراه شماست و همیانی که درون آن هزار دینار است که نقش ده دینار آن محو شده است. آنها نامه‌ها و اموال را به او دادند و گفتند: آنکه تو را برای گرفتن اینها فرستاده همو امام است و جعفر بن علی نزد معتمد عباسی رفت و ماجرای آن کودک را گزارش داد، معتمد کارگزاران خود را فرستاد و صقیل جاریه را گرفتند و از وی مطالبه آن کودک کردند، صقیل

۱ - فی بعض النسخ «هذه اثنتان».

۲ - فی بعض النسخ «لاجل ذلك».

الصَّبِيِّ، فَسَلَّمَتْ إِلَى ابْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ الْقَاضِي، وَبَغَتَهُمْ مَوْتُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَحْيَى بْنِ خَاقَانَ فُجَاءَةً، وَخُرُوجِ صَاحِبِ الزَّبْجِ بِالْبَصْرَةِ، فَشَغَلُوا بِذَلِكَ عَنِ الْجَارِيَةِ، فَخَرَجَتْ عَنْ أَيْدِيهِمْ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

۲۶ - حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مِهْرَانَ الْآبِيِّ - الْعَرُوضِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِمَرْوٍ قَالَ: حَدَّثَنَا [أَبُو] الْحُسَيْنِ [ابْنِ] زَيْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ سِنَانَ الْمُوصِلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: لَمَّا قُبِضَ سَيِّدُنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهَا وَفَدَّ ^(۱) مِنْ قُمَّ وَالْجِبَالِ وَفُودًا بِالْأَمْوَالِ الَّتِي كَانَتْ تَحْمِلُ عَلَى الرَّسْمِ وَالْعَادَةِ، وَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُمْ خَبْرُ وَفَاةِ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَلَمَّا أَنْ وَصَلُوا إِلَى سُرٍّ مَنْ رَأَى سَأَلُوا عَنْ سَيِّدِنَا الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقِيلَ لَهُمْ: إِنَّهُ قَدْ فُقِدَ، فَقَالُوا: وَمَنْ وَارِثُهُ؟ قَالُوا: أَخُوهُ جَعْفَرُ بْنُ عَلِيٍّ، فَسَأَلُوا عَنْهُ فَقِيلَ لَهُمْ: إِنَّهُ قَدْ خَرَجَ مُتَنَزِّهًا وَرَكِبَ زَوْرَقًا فِي الدَّجَلَةِ يَشْرَبُ وَمَعَهُ الْمَغْنُونُ، قَالَ: فَتَشَاوَرَ الْقَوْمُ ^(۲) فَقَالُوا: هَذِهِ لَيْسَتْ مِنْ صِفَةِ الْإِمَامِ، وَقَالَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ: امْضُوا بِنَا حَتَّى نَرُدَّ هَذِهِ الْأَمْوَالَ عَلَى

منکر او شد و مدعی شد که باردار است تا به این وسیله کودک را از نظر آنها مخفی سازد و وی را به ابن الشوارب قاضی سپردند و مرگ ناگهانی عبیدالله بن یحیی بن خاقان و شورش صاحب زنج در بصره پیش آمد و از این رو از آن کنیز غافل شدند و او از دست آنها گریخت و الحمد لله رب العالمین.

۲۶ - علی بن سنان موصلی گوید: پدرم گفت: چون آقای ما ابو محمد حسن بن علی عَلَيْهِ السَّلَامُ درگذشت، از قم و بلاد کوهستان نمایندگان که معمولاً وجوه و اموال را می آوردند در آمدند و خبر از درگذشت امام حسن عَلَيْهِ السَّلَامُ نداشتند و چون به سامراء رسیدند از امام حسن عَلَيْهِ السَّلَامُ پرسش کردند، به آنها گفتند که وفات کرده است، گفتند: وارث او کیست؟ گفتند: برادرش جعفر بن علی، آنگاه از او پرسش کردند، گفتند که او برای تفریح بیرون رفته و سوار زورقی شده است شراب می نوشد و همراه او خواندگانی هم هستند، آنها با یکدیگر مشورت کردند و گفتند: اینها از اوصاف امام نیست، و بعضی از آنها می گفتند: باز گردیم و این

۱- فی بعض النسخ «أبی».

۲- فی بعض النسخ «فتشاور القوم».

أصحابها.

فَقَالَ أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ الْقُمِّيُّ: قِفُوا بِنَا حَتَّى يُنْصَرِفَ هَذَا الرَّجُلُ وَ نَحْتَبِرُ أَمْرَهُ بِالصَّحَّةِ. قَالَ: فَلَمَّا انْصَرَفَ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَسَلَّمُوا عَلَيْهِ وَقَالُوا: يَا سَيِّدَنَا نَحْنُ مِنْ أَهْلِ قُمَّ وَمَعَنَا جَمَاعَةٌ مِنَ الشَّيْعَةِ وَغَيْرِهَا وَكُنَّا نَحْمِلُ إِلَى سَيِّدِنَا أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْأَمْوَالَ، فَقَالَ: وَ أَيْنَ هِيَ؟ قَالُوا: مَعَنَا، قَالَ: أَحْمِلُوهَا إِلَيَّ، قَالُوا: لَا، إِنَّ لِهَذِهِ الْأَمْوَالَ خَبْرًا طَرِيفًا، فَقَالَ: وَ مَا هُوَ؟ قَالُوا: إِنَّ هَذِهِ الْأَمْوَالَ تَجْمَعُ وَ يَكُونُ فِيهَا مِنْ عَامَّةِ الشَّيْعَةِ الدِّينَارُ وَ الدِّينَارَانِ، ثُمَّ يَجْعَلُونَهَا فِي كَيْسٍ وَ يَحْتَمُونَ عَلَيْهِ وَ كُنَّا إِذَا وَرَدْنَا بِالْمَالِ عَلَى سَيِّدِنَا أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام يَقُولُ: جُمْلَةُ الْمَالِ كَذَا وَ كَذَا دِينَارًا، مِنْ عِنْدِ فُلَانٍ كَذَا وَ مِنْ عِنْدِ فُلَانٍ كَذَا حَتَّى يَأْتِيَ عَلَى أَشْيَاءِ النَّاسِ كُلِّهِمْ وَ يَقُولُ مَا عَلَى الْخَوَاتِمِ مِنْ نَقْشٍ، فَقَالَ جَعْفَرٌ: كَذَبْتُمْ تَقُولُونَ عَلَى أَخِي مَا لَا يَفْعَلُهُ، هَذَا عِلْمُ الْغَيْبِ وَ لَا يَعْلَمُهُ إِلَّا اللَّهُ. قَالَ: فَلَمَّا سَمِعَ الْقَوْمُ كَلَامَ جَعْفَرٍ جَعَلَ بَعْضُهُمْ يَنْظُرُ إِلَى بَعْضٍ فَقَالَ لَهُمْ: أَحْمِلُوا هَذَا

اموال را به صاحبانش برگردانیم.

ابوالعباس محمد بن جعفر حمیری قمی گفت: بمانید تا این مرد بازگردد و او را به درستی بیازمائیم. راوی گوید: چون بازگشت به حضور وی رفتند و بر او سلام کردند و گفتند: ای آقای ما! ما از اهل قم هستیم و گروهی از شیعیان و دیگران همراه ما هستند و ما نزد آقای خود ابو محمد حسن بن علی اموالی را می آوردیم، گفت: آن اموال کجاست؟ گفتند: همراه ماست، گفت: آنها را به نزد من آورید، گفتند: این اموال داستان جالبی دارد، گفت: آن داستان چیست؟ گفتند: این اموال از عموم شیعه یک دینار و دو دینار گردآوری می شود، سپس همه را در کیسه ای می ریزند و بر آن مهر می کنند و چون این اموال را نزد آقای خود ابو محمد علیه السلام می آوردیم می فرمود: همه آن چند دینار است و چند دینار آن از کی و چند دینار آن از چه کسی است و نام همه آنها را می گفت و نقش مهرها را هم می فرمود، جعفر گفت: دروغ می گوئید شما به برادرم چیزی را نسبت می دهید که انجام نمی داد، این علم غیب است و کسی جز خدا آن را نمی داند. راوی گوید: چون آنها کلام جعفر را شنیدند به یکدیگر نگریستند و جعفر

الْمَالِ إِلَيَّ، قَالُوا: إِنَّا قَوْمٌ مُسْتَأْجِرُونَ وَكَلَاءٌ لِأَرْبَابِ الْمَالِ وَلَا نُسَلِّمُ الْمَالَ إِلَّا بِالْعَلَامَاتِ
الَّتِي كُنَّا نَعْرِفُهَا مِنْ سَيِّدِنَا الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام، فَإِنْ كُنْتَ الْإِمَامَ فَبَرِّهِنَا نَا وَإِلَّا
رَدَدْنَاهَا إِلَى أَصْحَابِهَا، يَرُونَ فِيهَا رَأْيَهُمْ.

قال: فَدَخَلَ جَعْفَرُ عَلَى الْخَلِيفَةِ - وَكَانَ بِسُرٍّ مَنْ رَأَى - فَاسْتَعْدَى عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا
أَحْضَرُوا قَالَ الْخَلِيفَةُ: أَحْمِلُوا هَذَا الْمَالَ إِلَى جَعْفَرٍ، قَالُوا: أَصْلَحَ اللَّهُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّا قَوْمٌ
مُسْتَأْجِرُونَ وَكَلَاءٌ لِأَرْبَابِ هَذِهِ الْأَمْوَالِ وَهِيَ وَدَاعَةٌ لِحِمَاةٍ، وَآمَرُونَا بِأَنْ لَا نُسَلِّمَهَا إِلَّا
بِعَلَامَةٍ وَدَلَالَةٍ، وَقَدْ جَرَتْ بِهَذِهِ الْعَادَةُ مَعَ أَبِي مُحَمَّدٍ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام، فَقَالَ
الْخَلِيفَةُ: فَمَا كَانَتْ الْعَلَامَةُ الَّتِي كَانَتْ مَعَ أَبِي مُحَمَّدٍ. قَالَ الْقَوْمُ: كَانَ يَصِفُ لَنَا الدَّنَانِيرَ وَ
أَصْحَابَهَا وَ الْأَمْوَالَ وَ كَمْ هِيَ، فَإِذَا فَقَلَ ذَلِكَ سَلَّمْنَاهَا إِلَيْهِ، وَ قَدْ وَفَدْنَا إِلَيْهِ مِرَارًا
فَكَانَتْ هَذِهِ عَلَامَتَنَا مَعَهُ وَ دَلَالَتَنَا، وَ قَدْ مَاتَ، فَإِنْ يَكُنْ هَذَا الرَّجُلُ صَاحِبَ هَذَا الْأَمْرِ
فَلْيَقِّمْ لَنَا مَا كَانَ يُقِيمُهُ لَنَا أَخُوهُ، وَ إِلَّا رَدَدْنَاهَا إِلَى أَصْحَابِهَا.

گفت: آن مال را نزد من آورید، گفتند: ما مردمی اجیر و وکیل صاحبان این مال
هستیم و آن را تسلیم نمی کنیم مگر به هبان علاماتی که از آقای خود حسن بن
علی می دانیم، اگر تو امامی بر ما روشن کن و الا آن را به صاحبانش بر
می گردانیم تا هر کاری که صلاح می دانند بکنند.

روای گوید: جعفر به نزد خلیفه - که در آن روز در سامراء بود - رفت و علیه
آنها دشمنی کرد و خلیفه آنها را احضار کرد و گفت: آن مال را به جعفر تسلیم
کنید، گفتند: خدا امیرالمؤمنین را به صلاح آورد، ما گروهی اجیر و وکیل این
اموال هستیم و آنها سپرده مردمانی است و به ما گفته اند که آن را جز با علامت و
دلالت به کسی ندهیم و یا ابو محمد حسن بن علی عليه السلام نیز همین عادت جاری بود.
خلیفه گفت: چه علامتی با ابو محمد داشتید؟ گفتند: دینارها و صاحبانش و مقدار
آن را گزارش می کرد، و چون چنین می کرد آنها را تسلیم می کردیم، ما
مکرر به نزد او می آمدیم و این علامت و دلالت ما بود و اکنون او در گذشته
است، اگر این مرد صاحب الامر است بایستی همان کاری را که برادرش انجام
می داد انجام دهد و الا آن اموال را به صاحبانش بر می گردانیم.

فَقَالَ جَعْفَرٌ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ كَذَّابُونَ يَكْذِبُونَ عَلَىٰ أَخِي وَ هَذَا عِلْمُ الْغَيْبِ، فَقَالَ الْخَلِيفَةُ: الْقَوْمُ رُسُلٌ وَ مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ. قَالَ: فَهَبْتَ جَعْفَرُ وَ لَمْ يَزِدْ جَوَاباً، فَقَالَ الْقَوْمُ: يَتَطَوَّلُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ بِإِخْرَاجِ أَمْرِهِ إِلَىٰ مَنْ يُبَدِّرُنَا حَتَّىٰ نَخْرُجَ مِنْ هَذِهِ الْبَلَدَةِ، قَالَ: فَأَمَرَ هُمْ بِنَقِيبٍ فَأَخْرَجَهُمْ مِنْهَا، فَلَمَّا أَنْ خَرَجُوا مِنَ الْبَلَدِ خَرَجَ إِلَيْهِمْ غُلَامٌ أَحْسَنُ النَّاسِ وَجْهًا، كَأَنَّهُ خَادِمٌ، فَنَادَىٰ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ وَ يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ أَجِيبُوا مَوْلَاكُمْ، قَالَ: فَقَالُوا: أَنْتَ مَوْلَانَا، قَالَ: مَعَاذَ اللَّهِ: أَنَا عَبْدٌ مَوْلَاكُمْ فَسِيرُوا إِلَيْهِ، قَالُوا: فَسِيرْنَا [إِلَيْهِ] مَعَهُ حَتَّىٰ دَخَلْنَا دَارَ مَوْلَانَا الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام، فَإِذَا وَ لَدَهُ الْقَائِمُ سَيِّدُنَا عليه السلام قَاعِدٌ عَلَىٰ سَرِيرٍ كَأَنَّهُ فَلَقَةٌ قَرِيرٌ، عَلَيْهِ ثِيَابٌ خَضِرٌ، فَسَلَّمْنَا عَلَيْهِ، فَرَدَّ عَلَيْنَا السَّلَامَ، ثُمَّ قَالَ: جُمْلَةُ الْمَالِ كَذَا وَ كَذَا دِينَاراً، جِمْلُ فُلَانٍ كَذَا، وَ [جِمْلُ] فُلَانٍ كَذَا، وَ لَمْ يَزَلْ يَصِفُ حَتَّىٰ وَصَفَ الْجَمِيعَ، ثُمَّ وَصَفَ ثِيَابَنَا وَ رِحَانَنَا وَ مَا كَانَ مَعَنَا مِنَ الدَّوَابِّ، فَخَرَزْنَا سُجَّداً لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ شُكْرًا لِمَا عَزَّرَفَنَا، وَ قَبَلْنَا الْأَرْضَ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَ سَأَلْنَاهُ عَمَّا أَرَدْنَا

و جعفر گفت: ای امیرالمؤمنین اینان مردمی دروغگو هستند و بر برادرم دروغ می بندند و این علم غیب است. خلیفه گفت: اینها فرستاده و مأمورند و ما علی الرسول ص إلا البلاغ. جعفر مبهوت شد و نتوانست پاسخی بدهد و آنها گفتند: امیرالمؤمنین بر ما منت نهد و کسی را به بدرقه ما نفرستد تا از این شهر به در رویم و چون از شهر بیرون آمدند، غلامی نیکو منظر که گویا خادمی بود به طرف آنها آمد و ندا می کرد ای فلان بن فلان! ای فلان بن فلان! مولای خود را اجابت کنید، گوید: گفتند آیا تو مولای ما هستی؟ گفت: معاذالله! من بنده مولای شما هستم، نزد او بیایید، گویند: ما به همراه او رفتیم تا آنکه بر سرای مولایمان حسن ابن علی علیه السلام وارد شدیم و به ناگاه فرزندش آقای ما قائم علیه السلام را دیدم که بر تختی نشسته بود و مانند پاره ماه می درخشید و جامه ای سبز در برداشت، بر او سلام کردیم و پاسخ ما را داد، سپس فرمود: همه مال چند دینار است و چند دینار از فلانی و چند دینار از فلانی است و بدین سیاق همه اموال را توصیف کرد. سپس به وصف لباسها و اثاثیه و چهارپایان ما پرداخت و ما برای خدای تعالی به سجده افتادیم که امام ما را به ما معرفی فرمود و بر آستانه وی بوسه زدیم و هر

فَأَجَابَ، فَحَمَلْنَا إِلَيْهِ الْأَمْوَالَ، وَ أَمَرْنَا الْقَائِمَ عَلَيْهِ أَنْ لَا نَحْمِلَ إِلَى سُرٍّ مَنْ رَأَى بَعْدَهَا شَيْئاً مِنَ الْمَالِ، فَإِنَّهُ يَنْصِبُ لَنَا بِبَغْدَادَ رَجُلًا يُحْمَلُ إِلَيْهِ الْأَمْوَالُ وَ يَخْرُجُ مِنْ عِنْدِهِ التَّوْقِيعَاتُ، قَالُوا: فَأَنْصَرَفْنَا مِنْ عِنْدِهِ وَ دَفَعَ إِلَى أَبِي الْعَبَّاسِ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرِ الْقُمِّيِّ الْحِمِيرِيَّ شَيْئاً مِنَ الْحَنُوطِ وَ الْكَفَنِ فَقَالَ لَهُ: أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَكَ فِي نَفْسِكَ، قَالَ: فَمَا بَلَغَ أَبُو الْعَبَّاسِ عَقَبَةَ هَمْدَانَ حَتَّى تُوْفِيَ اللَّهُ . وَ كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ نَحْمِلُ الْأَمْوَالَ إِلَى بَغْدَادَ إِلَى النَّوَابِ الْمَنْصُوبِينَ بِهَا وَ يَخْرُجُ مِنْ عِنْدِهِمُ التَّوْقِيعَاتُ .

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: هَذَا الْخَبَرُ يَدُلُّ عَلَى أَنَّ الْخَلِيفَةَ كَانَ يَعْرِفُ هَذَا الْأَمْرَ كَيْفَ هُوَ [وَ أَيْنَ هُوَ] وَ أَيْنَ مَوْضِعُهُ، فَلِهَذَا كَفَّ عَنِ الْقَوْمِ عَمَّا مَعَهُمُ مِنَ الْأَمْوَالِ، وَ دَفَعَ جَعْفَرًا الْكَذَّابَ عَنْ مُطَالَبَتِهِمْ^(۱) وَ لَمْ يَأْمُرْهُمْ بِتَسْلِيمِهَا إِلَيْهِ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ يُحِبُّ أَنْ يُخْفِيَ هَذَا الْأَمْرَ وَ لَا يُنْشَرَ لِئَلَّا يَهْتَدِيَ إِلَيْهِ النَّاسُ فَيَعْرِفُونَهُ، وَ قَدْ كَانَ جَعْفَرُ الْكَذَّابُ حَمَلَ إِلَى الْخَلِيفَةِ عِشْرِينَ أَلْفَ دِينَارٍ لَمَّا تُوْفِيَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ تَجْعَلُ لِي

سؤالی که خواستیم از او پرسیدیم و او جواب داد، آنگاه اموال را نزد او نهادیم و قائم علیه السلام فرمود که بعد از این مالی را به سامراء نبریم و فردی را در بغداد نصب می کند که اموال را دریافت کند و توقیعات از نزد او خارج شود، گوید: از نزد او بیرون آمدیم و به ابوالعباس محمد بن جعفر قمی حمیری مقداری حنوط و کفن داد و به او فرمود: خداوند تو را در مصیبت خودت اجر دهد. راوی گوید: ابوالعباس به گردنه همدان نرسیده درگذشت و بعد از آن اموال را به بغداد و به نزد و کلاء منصوب او می بردیم و توقیعات نیز از نزد آنها خارج می گردید.

مصنّف این کتاب - علیه السلام - گوید: این خبر دلالت دارد که خلیفه امر امامت را می شناخته است که چیست و موضع آن کجاست و از این رو از این گروه و اموالی که با آنها بود دفاع کرد و جعفر کذاب را از مطالبه آنها بازداشت و به آنها دستور نداد که اموال را به جعفر تسلیم کنند جز اینکه او می خواست این امر پنهان باشد و منتشر نشود تا مردم به سوی او راه نجویند و او را نشناسند و جعفر کذاب هنگامی که امام حسن علیه السلام درگذشت بیست هزار دینار به نزد خلیفه برد و

۱ - فی بعض النسخ «عنهم» مکان «عن مطالبتهم».

مَرْتَبَةَ أَخِي الْحَسَنِ وَ مَنَزَلَتَهُ، فَقَالَ الْخَلِيفَةُ: أَعْلَمُ أَنَّ مَنَزِلَةَ أَخِيكَ لَمْ تَكُنْ بِنَا إِنَّمَا كَانَتْ بِاللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ نَحْنُ كُنَّا نَجْتَهِدُ فِي حَطِّ مَنَزِلَتِهِ وَ الْوَضْعِ مِنْهُ، وَ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَا بِي إِلَّا أَنْ يَزِيدَهُ كُلَّ يَوْمٍ رِفْعَةً لِمَا كَانَ فِيهِ مِنَ الصَّيَانَةِ وَ حُسْنِ السَّمْتِ وَ الْعِلْمِ وَ الْعِبَادَةِ، فَإِنْ كُنْتَ عِنْدَ شِيعَةِ أَخِيكَ بِمَنَزِلَتِهِ فَلَا حَاجَةَ بِكَ إِلَيْنَا، وَ إِنْ لَمْ تَكُنْ عِنْدَهُمْ بِمَنَزِلَتِهِ وَ لَمْ يَكُنْ فِيكَ مَا كَانَ فِي أَخِيكَ لَمْ نُغْنِ عَنْكَ فِي ذَلِكَ شَيْئاً.

باب ۴۴

*(عِلَّةُ الْغَيْبَةِ) *

- ۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، [عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ] عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ - عَزَّوَانٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ تُعْمَى وَ لَادَتْهُ عَلَى [هَذَا] الْخَلْقِ لَيْلًا يَكُونُ لِأَحَدٍ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ إِذَا خَرَجَ».
- ۲ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عُبَيْدٍ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ جَمِيلِ

گفت: ای امیرالمؤمنین! مرتبت و منزلت برادرم حسن را برای من قرار بده! و خلیفه بدو گفت: بدان که منزلت برادرت به واسطه ما نبود، بلکه به واسطه خدای تعالی بود و ما تلاش می کردیم که منزلت او را تنزل دهیم و ناچیز گردانیم، اما خدای تعالی از آن ایبا کرد و هر روز رفعت او را افزود، زیرا او خودداری و خوش رفتاری و علم و عبادت داشت، اگر تو نزد شیعیان برادرت همان منزلت را داری نیازی به ما نداری و اگر نزد آنها چنان منزلتی نداری و اوصاف او هم در تو نیست در این باب ما نمی توانیم کاری برای تو انجام دهیم.

باب ۴۴

علت غیبت

- ۱ - ابوبصیر از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: ولادت صاحب الامر بر این خلق پوشیده است تا چون ظهور کند بیعت احدی بر گردنش نباشد.
- ۲ - جمیل بن صالح از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: قائم مبعوث شود

- ابنِ صَاحِبٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: يُبْعَثُ الْقَائِمُ وَ لَيْسَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ لِأَحَدٍ».
- ۳ - حَدَّثَنَا أَبِي - عَلَيْهِ السَّلَامُ - قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، وَ الْحَسَنِ ابْنَ ظَرِيفٍ جَمِيعاً، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: «يَقُومُ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ لَيْسَ لِأَحَدٍ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ».
- ۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْهَمْدَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرِّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّهُ قَالَ: كَأَنِّي بِالشَّيْعَةِ عِنْدَ فَقْدِهِمُ الثَّلَاثَ مِنْ وُلْدِي كَالنَّعَمِ يَطْلُبُونَ الْمَرْعَى فَلَا يَجِدُونَهُ، قُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ ذَلِكَ يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ؟ قَالَ: لِأَنَّ إِمَامَهُمْ يَغِيبُ عَنْهُمْ، فَقُلْتُ: وَ لِمَ؟ قَالَ: لِئَلَّا يَكُونَ لِأَحَدٍ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ إِذَا قَامَ بِالسَّيْفِ».
- ۵ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدٍ الْعَطَّارُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو الْكَشِّيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَبْرِئِيلُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ عَزْرَانَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ تَغِيبُ وَ لَادَتُهُ عَنْ هَذَا الْخَلْقِ كَيْلَا يَكُونَ لِأَحَدٍ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ إِذَا خَرَجَ، وَ يُضْلِحُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَمْرَهُ فِي لَيْلَةٍ [وَاحِدَةٍ]».

و بیعت هیچکس بر گردنش نباشد.

۳ - هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: قائم علیه السلام قیام کند و بیعت هیچکس بر گردنش نباشد.

۴ - حسن بن علی بن فضال از امام رضا علیه السلام روایت کند که فرمود: گویا شیعیان را می بینم که در فقدان سومین پشت از فرزندانم مانند چهارپایان در طلب چراگاه برآیند اما آن را نیابند، گفتم: ای فرزند رسول خدا! برای چه؟ فرمود: برای آنکه امامشان از آنها نهان شود، گفتم: برای چه؟ فرمود: برای آنکه چون با شمشیر قیام کند بیعت هیچکس بر گردنش نباشد.

۵ - ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: ولادت صاحب الامر بر این مردم نهان است تا چون خروج کند بیعت هیچکس بر گردنش نباشد و خدای تعالی امر وی را در یک شب اصلاح فرماید.

۶ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ؛ وَحَيْدَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ السَّمَرَقَنْدِيِّ جَمِيعاً قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَبْرِئِيلُ بْنُ أَحْمَدَ، عَنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ الْبَغْدَادِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْمُصَيَّرِيِّ، عَنْ حَنَّانِ بْنِ سَدِيرٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: إِنَّ لِلْقَائِمِ مِنْهَا غَيْبَةً يَطُولُ أَمْدُهَا، فَكُلْتُ لَهُ: يَا ابْنَ رَسُولِ اللَّهِ وَ لِمَ ذَلِكَ؟ قَالَ: لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أُنِيَ إِلَّا أَنْ تَجْرِي فِيهِ سُنُّ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام فِي غَيْبَاتِهِمْ، وَإِنَّهُ لَا يَبْدَأُ لَهُ يَا سَدِيرُ مِنْ اسْتِيفَاءِ مُدَّةِ غَيْبَاتِهِمْ، قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ» ^(۱) أَيُّ سُنَّنٍ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ».

۷ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَيْسَى الرَّوَاسِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحِ الْجَوَّازِ ^(۲)، عَنْ زُرَّارَةَ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: يَا زُرَّارَةُ لَا بَدَأَ لِلْقَائِمِ مِنْ غَيْبَتِهِ، قُلْتُ: وَ لِمَ؟ قَالَ: يَخَافُ عَلَى نَفْسِهِ - وَ أَوْ مَا بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ».

۸ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمْدَانُ بْنُ أَحْمَدَ الْقَلَانِسِيِّ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ ابْنِ بَكَّيْرِ، عَنْ زُرَّارَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ أَنْ يَقُومَ، قَالَ:

۶ - حَنَّانُ بْنُ سَدِيرٍ از پدرش از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: برای قائم ما غیبتی است که مدت آن به طول می انجامد، گفتم: ای فرزند رسول خدا! آن برای چیست؟ فرمود: زیرا خدای تعالی می خواهد در او سنتهای پیامبران عليهم السلام را در غیبتهایشان جاری کند و ای سَدِير! گریزی از آن نیست که مدت غیبتهای آنها به سر آید، خدای تعالی فرمود: «لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ» یعنی: سنتهای پیشینیان در شما جاری است.

۷ - زُرَّارَةُ گوید: امام صادق عليه السلام فرمود: ای زُرَّارَةُ! گریزی از غیبت قائم نیست، گفتم: برای چه؟ فرمود: بر جان خود می ترسد - و با دست به شکمش اشاره کرد -.

۸ - زُرَّارَةُ گوید: از امام باقر عليه السلام شنیدم که می فرمود: برای قائم پیش از

قُلْتُ: وَلِمَ؟ قَالَ: يَخَافُ - وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ - .

۹ - حَدَّثَنِي عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وِسِّ الْعَطَّارِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ قُتَيْبَةَ، عَنْ حَمْدَانَ بْنِ سُلَيْمَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنِ ابْنِ مَجْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ، عَنْ زُرَّارَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لِلْقَائِمِ غَيْبَةً قَبْلَ ظُهُورِهِ، قُلْتُ: وَ لِمَ؟ قَالَ: يَخَافُ - وَأَوْمَأَ بِيَدِهِ إِلَى بَطْنِهِ - قَالَ زُرَّارَةُ: يَعْنِي الْقَتْلَ» .

۱۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ أَيُّوبَ بْنِ نُوحٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنِ ابْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: لِلْقَائِمِ غَيْبَةٌ قَبْلَ قِيَامِهِ، قُلْتُ: (۱) وَ لِمَ؟ قَالَ: يَخَافُ عَلَى نَفْسِهِ الذَّبْحَ» .

۱۱ - حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ وِسِّ الْعَطَّارِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ ابْنِ قُتَيْبَةَ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا حَمْدَانُ بْنُ سُلَيْمَانَ النَّيْسَابُورِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْمَدَائِنِيِّ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْفَضْلِ الْهَاشِمِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لِصَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ غَيْبَةً لَا بَدَّ مِنْهَا، يَرْتَابُ فِيهَا كُلُّ مُبْطِلٍ، فَقُلْتُ: وَ لِمَ جُعِلَتْ فِدَاكَ؟ قَالَ: لِأَمْرٍ لَمْ يُؤْذَنْ لَنَا فِي كَشْفِهِ لَكُمْ، قُلْتُ: فَمَا وَجْهُ الْحِكْمَةِ فِي

قیامش غیبتی است، گفتم: برای چه؟ فرمود: می ترسد - و با دست به شکمش اشاره کرد - .

۹ - زراره گوید: از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: برای قائم پیش از ظهورش غیبتی است، گفتم: برای چه؟ فرمود: می ترسد - و با دست به شکمش اشاره کرد - زراره گوید: مقصود قتل است .

۱۰ - زراره از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: برای قائم پیش از قیامش غیبتی است، گفتم: برای چه؟ فرمود: می ترسد زبجش کنند .

۱۱ - عبدالله بن فضل هاشمی گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: برای صاحب الامر غیبت ناگزیری است که هر باطل جوینی در آن به شک می افتد، گفتم: فدای شما شوم، برای چه؟ فرمود: به خاطر امری که ما اجازه

غَيْبَتِهِ؟ قَالَ: وَجْهُ الْحِكْمَةِ فِي غَيْبَتِهِ وَجْهُ الْحِكْمَةِ فِي غَيْبَاتِ مَنْ تَقَدَّمَ مِنْ حُجَجِ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ، إِنَّ وَجْهَ الْحِكْمَةِ فِي ذَلِكَ لَا يَنْكَشِفُ إِلَّا بَعْدَ ظُهُورِهِ كَمَا لَمْ يَنْكَشِفْ وَجْهُ الْحِكْمَةِ فِيمَا أَتَاهُ الْخِضْرُ عليه السلام مِنْ خَرَقِ السَّفِينَةِ، وَقَتْلِ الْغُلَامِ، وَإِقَامَةِ الْجِدَارِ لِمُوسَى عليه السلام إِلَى وَقْتِ افْتِرَاقِهَا.

یا ابنِ الفضلِ: إِنَّ هَذَا الْأَمْرَ أَمْرٌ مِنْ [أمر] اللَّهِ تَعَالَى، وَسِرٌّ مِنْ سِرِّ اللَّهِ، وَغَيْبٌ مِنْ غَيْبِ اللَّهِ، وَمتى عَلِمْنَا أَنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ حَكِيمٌ صَدَقْنَا بِأَنَّ أفعالَهُ كُلَّهَا حِكْمَةٌ وَإِنْ كَانَ وَجْهُهَا غَيْرَ مُنْكَشِفٍ».

باب ۴۵

* (ذِكْرُ التَّوْقِيعَاتِ الْوَارِدَةِ عَنِ الْقَائِمِ عليه السلام) *

۱ - حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيِّ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنِي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ: وَحَيْدَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ؟ السَّمَرَقَنْدِيُّ قَالَا: حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا آدَمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْبَلْخِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ الدَّقَاقِيُّ: وَابْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَا: سَمِعْنَا عَلِيَّ بْنَ عَاصِمِ الْكُوفِيِّ يَقُولُ: «خَرَجَ فِي تَوْقِيعَاتِ صَاحِبِ الزَّمَانِ: «مَلْعُونٌ مَلْعُونٌ»

نداریم آن را هویدا کنیم، گفتم: در آن غیبت چه حکمتی وجود دارد؟ فرمود: حکمت غیبت او همان حکمتی است که در غیبت حجتهای الهی پیش از او بوده است و وجه حکمت غیبت او پس از ظهورش آشکار گردد، همچنان که وجه حکمت کارهای خضر علیه السلام از شکستن کشتی و کشتن پسر و به پاداشتن دیوار بر موسی علیه السلام روشن نبود تا آنکه وقت جدایی آنها فرارسید.

ای پسر فضل این امر، امری از امور الهی و سرّی از اسرار خدا و غیبی از غیوب پروردگار است و چون دانستیم که خدای تعالی حکیم است، تصدیق می کنیم که همه افعال او حکیمانه است اگر چه وجه آن آشکار نباشد.

باب ۴۵

توقیعات وارده از قائم علیه السلام

۱ - از علی بن عاصم کوفی نقل است که می گفت: در توقیعی از صاحب الزمان

مَنْ سَمَّانِي فِي مَحْفَلٍ مِنَ النَّاسِ».

۲ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ صَالِحِ الْهَمْدَانِيِّ قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّ أَهْلَ بَيْتِي يُؤْذُونَنِي وَيَقْرَعُونَنِي بِالْحَدِيثِ الَّذِي رُوِيَ عَنْ آبَائِكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُمْ قَالُوا: قُؤَامُنَا وَ خُدَامُنَا شِرَارُ خَلْقِ اللَّهِ، فَكَتَبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ يُحَكِّمُ أَمَا تَقْرَؤُونَ مَا قَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ جَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَ بَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرى ظَاهِرَةً» (۱)، وَ نَحْنُ وَ اللَّهُ الْقُرى الَّتِي بَارَكَ اللَّهُ فِيهَا وَ أَنْتُمْ الْقُرى الظَّاهِرَةُ.

قال عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ: وَ حَدَّثَنَا بِهَذَا الْحَدِيثِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْكَلْبِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ - صَالِحٍ، عَنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّلَقَانِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَلِيٍّ مُحَمَّدَ بْنَ - هَمَّامٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمْرِيَّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - يَقُولُ: خَرَجَ تَوْقِيعٌ بِخَطِّ أَعْرَفَةَ: «مَنْ سَمَّانِي فِي مَجْمَعٍ مِنَ النَّاسِ بِاسْمِي فَعَلَيْهِ لَعْنَةُ اللَّهِ». قَالَ أَبُو عَلِيٍّ مُحَمَّدُ بْنُ هَمَّامٍ: وَ كَتَبْتُ أَسْأَلُهُ عَنِ الْفَرَجِ مَتَى يَكُونُ؟ فَخَرَجَ إِلَيَّ: «كَذَبَ الْوَقَّاتُونَ».

آمده است: ملعون است ملعون کسی که مرا در محفل مردم نام برد.

۲ - محمد بن صالح همدانی گوید: به صاحب الزمان علیه السلام نوشتم: خاندانم مرا آزار می کنند و سرکوفت می زنند به واسطه حدیثی که از پدران شما روایت شده است که فرموده اند: متکفل و خادمین ما بدترین خلق خدا هستند و امام علیه السلام نوشتند: وای بر شما، آیا کلام خدای تعالی را نمی خوانید که بین آنها و بین قریه هایی که مبارکشان ساختیم قریه های ظاهری قرار دادیم، به خدا سوگند ما آن قریه های مبارک و شما آن قریه های ظاهر هستید.

عبدالله بن جعفر نیز این حدیث را روایت کرده است.

۳ - ابوعلی گوید از محمد بن عثمان عمری شنیدم که می گفت: توقیعی به خطی که می شناختم این چنین صادر شد: لعنت خدا بر کسی باد که مرا در مجمع مردم نام برد. ابوعلی گوید: نامه ای نوشتم و پرسیدم که فرج کی خواهد بود؟ پاسخ آمد: تعیین کنندگان وقت دروغ می گویند.

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامِ الْكَلْبِيِّ رضی الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيُّ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: سَأَلْتُ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعُمَرِيَّ رضی الله عنه أَنْ يُوَصِّلَ لِي كِتَابًا قَدْ سَأَلْتُ فِيهِ عَنْ مَسَائِلَ أَشْكَلَتْ عَلَيَّ فَوَرَدَ التَّوْقِيعُ بِحِطِّ مَوْلَانَا صَاحِبِ الزَّمَانِ عليه السلام:

«أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ - أَرَشَدَكَ اللَّهُ وَثَبَّتَكَ - مِنْ أَمْرِ الْمُنْكَرِينَ لِي مِنْ أَهْلِ بَيْتِنَا وَبَنِي عَمَّنَا، فَأَعْلَمَ أَنَّهُ لَيْسَ بَيْنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَبَيْنَ أَحَدٍ قَرَابَةٌ، وَ مَنْ أَنْكَرَنِي فَلَيْسَ مِنِّي وَ سَبِيلُهُ سَبِيلُ ابْنِ نُوحٍ عليه السلام، أَمَّا سَبِيلُ عَمِّي جَعْفَرٍ وَ وُلْدِهِ فَسَبِيلُ إِخْوَةِ يُوسُفَ عليه السلام.
أَمَّا الْفُتُوحُ فَشُرْبُهُ حَرَامٌ، وَ لَا بَأْسَ بِالشَّلَابِ، وَ أَمَّا أَمْوَالُكُمْ فَلَا نَقِيلُهَا إِلَّا لِتَطَهَّرُوا،
فَمَنْ شَاءَ فَلْيَصِلْ وَ مَنْ شَاءَ فَلْيَقْطَعْ فَمَا آتَانِي اللَّهُ خَيْرٌ مِمَّا آتَاكُمْ.
وَ أَمَّا ظُهُورُ الْفَرَجِ فَإِنَّهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ، وَ كَذَبَ الْوَقَّائِثُونَ.
وَ أَمَّا قَوْلُ مَنْ زَعَمَ أَنَّ الْحُسَيْنَ عليه السلام لَمْ يُقْتَلْ فَكُفْرٌ وَ تَكْذِيبٌ وَ ضَلَالٌ.

۴ - اسحاق بن یعقوب گوید: از محمد بن عثمان عمری درخواست کردم نامه ای را که مشتمل بر مسائل دشوارم بود برساند و توقیعی به خط مولای ما صاحب الزمان علیه السلام چنین صادر شد:

خداوند تو را ارشاد کند و پایدار بدارد، امّا سؤالی که درباره منکران از خاندان، و عموزادگان ما کردی، بدان که بین خدای تعالی و هیچکس خویشاوندی نیست و کسی که مرا انکار کند از من نیست و راه او مانند راه پسر نوح است، امّا راه عمویم جعفر و فرزندانش راه برادران یوسف است.

امّا نوشیدن آبجو حرام است و نوشیدن شلّاب که نوعی شربت است مانعی ندارد و امّا اموال شما را نمی پذیریم مگر آنکه آن را طاهر سازید هر که خواهد بفرستد و هر که خواهد قطع کند که آنچه خدای تعالی به من داده است بهتر از آن است که به شما داده است.

و امّا ظهور فرج، آن با خدای تعالی است و تعیین کنندگان وقت دروغ می گویند.

و امّا اعتقاد کسی که می گوید حسین علیه السلام کشته نشده است آن کفر و تکذیب

وَأَمَّا الْحَوَادِثُ الْوَاقِعَةُ فَارْجِعُوا فِيهَا إِلَى رِوَاةِ حَدِيثِنَا فَإِنَّهُمْ حُجَّتِي عَلَيْكُمْ وَأَنَا حُجَّةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ.

وَأَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ عَثْمَانَ الْعَسْرِيَّ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَعَنْ أَبِيهِ مِنْ قَبْلُ - فَإِنَّهُ ثِقَّتِي وَكِتَابُهُ كِتَابِي.

وَأَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارِ الْأَهْوَازِيِّ فَسَيُصْلِحُ اللَّهُ لَهُ قَلْبَهُ وَيُزِيلُ عَنْهُ شَكَّهُ.
وَأَمَّا مَا وَصَلْتَنَا بِهِ فَلَا قَبُولَ عِنْدَنَا إِلَّا بِمَا طَابَ وَطَهَّرَ، وَثَمَنُ الْمَغْنِيَةِ حَرَامٌ^(۱).
وَأَمَّا مُحَمَّدُ بْنُ شَاذَانَ بْنِ نَعِيمٍ فَهُوَ رَجُلٌ مِنْ شَيْعَتِنَا أَهْلَ الْبَيْتِ.
وَأَمَّا أَبُو الْخَطَّابِ مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي زَيْنَبِ الْأَجْدَعِ فَمَلْعُونٌ وَاصْحَابُهُ مَلْعُونُونَ، فَلَا تُجَالِسُ أَهْلَ مَقَالَتِهِمْ فَإِنِّي مِنْهُمْ بَرِيءٌ وَآبَائِي عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مِنْهُمْ بَرَاءٌ.
وَأَمَّا الْمُتَلَبِّسُونَ بِأَمْوَالِنَا فَمَنْ اسْتَحَلَّ مِنْهَا شَيْئًا فَأَكَلَهُ فَإِنَّمَا يَأْكُلُ النَّيْرَانَ.

و گمراهی است.

و اما حوادث واقعه، درباره آن مسائل به راویان حدیث ما رجوع کنید که آنان حجّت من بر شما هستند من نیز حجّت خدا بر آنها هستم.

و اما محمد بن عثمان عمری - که درود خدا بر او و پدرش باد - مورد وثوق من است و کتاب او کتاب من است.

و اما محمد بن علی بن مهزیار اهوازی، خدای تعالی به زودی قلب او را به صلاح آورد و شکس را بر طرف سازد.

و اما آنچه را برای ما فرستادی از آن رو می پذیریم که پاکیزه و طاهر است، و بهای کنیز خواننده حرام است.

و اما محمد بن شاذان بن نعیم، او مردی از شیعیان ما اهل البیت است.
و اما ابوالخطاب محمد بن ابی زینب اجدع، او و اصحابش ملعونند و با همفکران او مجالست مکن که من از آنها بیزارم و پدرانم نیز از آنها بیزار بودند.
و اما کسانی که اموال ما را با اموال خودشان در می آمیزند، هرکس چیزی از اموال ما را حلال شمارد و آن را بخورد همانا آتش خورده است.

۱ - فی بعض النسخ «ثمن القینة حرام» یعنی الاماء المغنیات.

وَأَمَّا الْخُمْسُ فَقَدْ أُبِيحَ لِشِيعَتِنَا، وَجُعِلُوا مِنْهُ فِي حِلٍّ إِلَىٰ وَقْتِ ظُهُورِ أَمْرِنَا لِتَطْيِبِ
وِلَادَتِهِمْ وَلَا تَحْبِثَ.

وَأَمَّا نِدَامَةُ قَوْمٍ قَدْ شَكُّوا فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ عَلَىٰ مَا وَصَلُونَا بِهِ فَقَدْ أَقَلْنَا مِنْ
اسْتِقَالٍ، وَلَا حَاجَةَ فِي صِلَةِ الشَّاكِّينَ.

وَأَمَّا عِلَّةُ مَا وَقَعَ مِنَ الْغَيْبَةِ فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَسْأَلُوا
عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبَدَّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ» (۱) إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِأَحَدٍ مِنْ آبَائِي عَلَيْهِمُ السَّلَامُ إِلَّا وَقَعَتْ فِي
عُنُقِهِ بَيْعَةٌ لِطَاغِيَةِ زَمَانِهِ، وَإِنِّي أَخْرَجُ حِينَ أَخْرُجُ، وَلَا بَيْعَةَ لِأَحَدٍ مِنَ الطَّوَاعِيَةِ فِي
عُنُقِي.

وَأَمَّا وَجْهُ الْاِنْتِفَاعِ بِي فِي غَيْبَتِي فَكَالِاِنْتِفَاعِ بِالشَّمْسِ إِذَا غَيْبَتْهَا عَنِ الْأَبْصَارِ
السَّحَابُ، وَإِنِّي لِأَمَانٌ لِأَهْلِ الْأَرْضِ كَمَا أَنَّ النُّجُومَ أَمَانٌ لِأَهْلِ السَّمَاءِ، فَأَغْلِقُوا بَابَ
السُّؤَالِ عَمَّا لَا يَغْنِيكُمْ، وَلَا تَتَكَلَّفُوا عِلْمَ مَا قَدْ كُفَيْتُمْ، وَ أَكْثَرُوا الدُّعَاءَ بِتَعْجِيلِ الْفَرَجِ،

وَأَمَّا خُمْس، آن بر شیعیان ما مباح است و تا هنگام ظهور امر ما از آن معافند
تا ولادتشان پاکیزه شود و نه خبیث.

وَأَمَّا پشیمانی گروهی که در دین خدای تعالی به واسطه آنچه به ما دادند شک
کردند، ما از هر کسی که فسخ بیعت کند بیعتان را برداشتیم و نیازی به عطای
شک کنندگان نیست.

وَأَمَّا علت وقوع غیبت، خدای تعالی می فرماید: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا
تَسْأَلُوا عَنْ أَشْيَاءَ إِنْ تُبَدَّ لَكُمْ تَسْأَلُكُمْ»، برگردن همه پدرانم بیعت سرکشان زمانه
بود اما من وقتی خروج نمایم بیعت هیچ سرکشی بر گردنم نیست.

وَأَمَّا وجه انتفاع از من در غیبتم، آن مانند انتفاع از خورشید است چون ابر
آن را از دیدگان نهان سازد و من امان اهل زمین همچنان که ستارگان امان اهل
آسمانها هستند و از اموری که سودی برایتان ندارد پرسش نکنید و خود را در
آموختن آنچه از شما نخواستند به زحمت نیفکنید و برای تعجیل فرج بسیار دعا
کنید که همان فرج شماست و ای اسحاق بن یعقوب! درود بر تو و بر پیروان

فَإِنَّ ذَلِكَ فَرَجُّكُمْ، وَالسَّلَامُ عَلَيْكَ يَا إِسْحَاقَ بْنَ يَعْقُوبَ وَعَلَىٰ مَنْ اتَّبَعَ الْهُدَىٰ».

۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ الْمَعْرُوفِ بِعَلَانَ الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ شَاذَانَ بْنِ نُعَيْمِ النَّيْسَابُورِيِّ قَالَ: «اجْتَمَعَ عِنْدِي مَالٌ لِلْغَرِيمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ (۱) خَمْسَمِائَةَ دِرْهَمٍ، يَنْقُصُ مِنْهَا عِشْرِينَ دِرْهَمًا فَأَنْفَتُ أَنْ أُبْعَثَ بِهَا نَاقِصَةً هَذَا الْمِقْدَارِ، فَأَتَمَّمْتُهَا مِنْ عِنْدِي وَبَعَثْتُ بِهَا إِلَىٰ مُحَمَّدِ بْنِ جَعْفَرٍ وَ لَمْ أَكْتُبْ مَا لِي فِيهَا فَأَنْفَذَ إِلَيَّ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ الْقَبْضَ، وَ فِيهِ «وَصَلْتُ خَمْسَمِائَةَ دِرْهَمٍ، لَكَ مِنْهَا عِشْرُونَ دِرْهَمًا».

۶ - حَدَّثَنِي أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ يَعْقُوبَ قَالَ: سَمِعْتُ الشَّيْخَ الْعَمْرِيَّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: صَحِبْتُ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ السَّوَادِ وَ مَعَهُ مَالٌ لِلْغَرِيمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَنْفَذَهُ فَرَدَّ عَلَيْهِ، وَقِيلَ لَهُ: أَخْرِجْ حَقَّ وُلْدِ عَمِّكَ مِنْهُ وَ هُوَ أَرْبَعُمِائَةٌ دِرْهَمٍ، فَتَبَيَّ الرَّجُلُ مُتَحَيِّرًا بَاهِتًا مُتَعَجِّبًا وَ نَظَرَ فِي حِسَابِ الْمَالِ وَ كَانَتْ فِي يَدِهِ ضَيْعَةٌ لَوْلَدِ عَمِّهِ قَدْ كَانَ رَدَّ عَلَيْهِمْ بَعْضَهَا وَ زَوَىٰ عَنْهُمْ بَعْضَهَا، فَإِذَا الَّذِي نَصَّ لَهُمْ مِنْ ذَلِكَ الْمَالِ أَرْبَعُمِائَةٌ

هدایت باد.

۵ - محمد بن شاذان گوید: مقداری مال برای قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ در نزد من فراهم آمد که از پانصد درهم بیست درهم کمتر بود و من ناخوش داشتم که آن را ناقص بفرستم، بنابراین از مال خود آن را کامل گردانیده و نزد محمد بن جعفر فرستادم و نوشتم که چقدر آن از من است، محمد بن جعفر قبض آن را برایم فرستاد که در آن آمده بود: پانصد درهم رسید که بیست درهم آن از توست.

۶ - اسحاق بن یعقوب گوید: از شیخ عمری - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - شنیدم که می گفت: با مردی شهری مصاحبت داشتم و به همراه او مالی برای قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ بود و آن را برای او فرستاد و آن مال را به او برگردانید و به او گفتند: حق عموزادگانت را که بالغ بر چهارصد درهم است از آن خارج کن، آن مرد متحیر و مبهوت و متعجب گردید و حسابرسی کرد و در دستش مزرعه‌ای بود که متعلق به عموزادگانش بود که مقداری از آن را به آنها تسلیم کرده بود ولی بقیه آن را به آنها واگذار

۱ - فی بعض النسخ «للقائم عَلَيْهِ السَّلَامُ». و اطلاق الغريم علی الصاحب لكونه صاحباً عاجلاً لله تعالى فرجه.

درهم، کما قال علیه السلام، فَأَخْرَجَهُ وَ أَنْفَذَ الْبَاقِي فَقَبِلَ.

۷- حَدَّثَنِي أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ بَعَثَ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْجُنَيْدِ وَ هُوَ بِوَاسِطَ غُلَامًا وَ أَمَرَ بِبَيْعِهِ، فَبَاعَهُ وَ قَبَضَ ثَمَنَهُ، فَلَمَّا عَيَّرَ الدَّنَانِيرَ نَقَصَتْ مِنْ التَّغْيِيرِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطًا وَ حَبَّةً، فَوَزَنَ مِنْ عِنْدِهِ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطًا وَ حَبَّةً، وَ أَنْفَذَهَا فَرَدَّ عَلَيْهِ دِينَارًا وَ زُنُهُ ثَمَانِيَةَ عَشَرَ قِيرَاطًا وَ حَبَّةً.

۸- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ الْمَعْرُوفِ بِعَلَّانِ الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَبْرِئِيلَ الْأَهْوَازِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ وَ مُحَمَّدِ ابْنَيْ الْفَرَجِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ أَنَّهُ وَرَدَ الْعِرَاقَ شَاكًا مُرْتَادًا، فَخَرَجَ إِلَيْهِ «قُلْ لِلْمَهْزِيَارِيِّ وَ قَدْ فَهَمْنَا مَا حَكَيْتَهُ عَنْ مَوَالِينَا بِنَاحِيَّتِكُمْ، فَقُلْ لَهُمْ: أَمَا سَمِعْتُمْ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُوا الرَّسُولَ وَ أُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ»، هَلْ أَمْرٌ إِلَّا بَأْهُوَ كَائِنٌ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، أَوْ لَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ لَكُمْ مَعَاقِلَ تَأْوُونَ

نکرده بود و سهم آنان از آن مال چنان که فرموده بود چهارصد درهم گردید، پس آن را از مال خود خارج ساخت و باقی را فرستاد و او آن را پذیرفت.

۷- گروهی از اصحاب ما روایت کرده اند که غلامی را نزد ابو عبدالله بن جنید که در واسط بود فرستادند و گفتند که آن را بفروشند، آن را فروخت و بهای آن را گرفت و چون آنها را به ترازو گذاشت هیچده قیراط و یک حبه کم آمد و از مال خود هیچده قیراط و یک حبه وزن کرد و بدان افزود و فرستاد [امام] یک دینار از آن مال را برگردانید که وزن آن هیچده قیراط و یک حبه بود.

۸- از محمد بن ابراهیم بن مهزیار نقل شده است که در حال شک و تردید وارد عراق شد و این توقیع برای وی صادر گردید: به مهزیاری بگو آنچه را از دوستان آن سامان حکایت کردی فهمیدیم، به آنها بگو آیا قول خدای تعالی را نشنیدید که می فرماید: «یا ایها الذین آمنوا اطیعوا الله و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم»، آیا این دستور تا روز قیامت نیست؟ آیا خدای تعالی پناهاگاههایی برای شما قرار نداده است که بدان پناهنده شوید؟ آیا از زمان آدم علیه السلام تا زمان

إِلَيْهَا، وَأَعْلَامًا تَهْتَدُونَ بِهَا مِنْ لَدُنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى أَنْ ظَهَرَ الْمَاضِي [أَبُو مُحَمَّدٍ] صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ، كُلَّمَا غَابَ عِلْمٌ بَدَأَ عِلْمٌ، وَإِذَا أَقْلَ نَجْمٌ طَلَعَ نَجْمٌ، فَلَمَّا قَبَضَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ قَطَعَ السَّبَبَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ خَلْقِهِ، كَلَّا مَا كَانَ ذَلِكَ وَ لَا يَكُونُ حَتَّى تَقُومَ السَّاعَةُ^(۱) وَيُظْهِرُ أَمْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ هُمْ كَارِهُونَ.

يا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ لَا يَدْخُلُكَ الشَّكُّ فِيمَا قَدِمْتَ لَهُ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُخْلِي الْأَرْضَ مِنْ حُجَّةٍ، أَلَيْسَ قَالَ لَكَ أَبُوكَ قَبْلَ وَفَاتِهِ: أَحْضِرِ السَّاعَةَ مِنْ يُعَايِرُ هَذِهِ الدَّنَانِيرَ الَّتِي عِنْدِي: فَلَمَّا أَبْطَى ذَلِكَ عَلَيْهِ وَ خَافَ الشَّيْخُ عَلَى نَفْسِهِ الْوَحَا قَالَ لَكَ: عَايِرْهَا عَلَى نَفْسِكَ وَ أَخْرِجْ إِلَيْكَ كَيْسًا كَبِيرًا وَ عِنْدَكَ بِالْحَضْرَةِ ثَلَاثَةُ أَكْيَاسٍ وَ صُرَّةٌ فِيهَا دَنَانِيرٌ مُخْتَلِفَةٌ النَّقْدِ فَعَايِرْتَهَا وَ خَتَمَ الشَّيْخُ بِخَاتَمِهِ وَ قَالَ لَكَ: اخْتِمِ مَعِ خَاتَمِي، فَإِنْ أَعِشْ فَأَنَا أَحَقُّ بِهَا، وَإِنْ أَمُتْ فَاتَّقِ اللَّهَ فِي نَفْسِكَ أَوْلًا ثُمَّ فِيَّ، فَخَلَّصْنِي وَ كُنْ عِنْدَ ظَنِّي بِكَ. أَخْرِجْ رَحِمَكَ

امام گذشته ابو محمد صلوات الله عليه اعلام هدایت برای شما قرار نداده است؟ و اگر علمی نهان شد علمی آشکار نگرددید و اگر ستاره ای افول کرد ستاره ای ندرخشید؟ و چون خدای تعالی ابو محمد را قبض روح کرد پنداشتید که او رابطه بین خود و خلقش را قطع کرده است؟ هرگز چنین نبوده و تا روز قیامت چنین نخواهد بود در آن روز امر خدای تعالی ظاهر شود و آنان ناخشنود باشند.

ای محمد بن ابراهیم! برای چیزی که بخاطر آن آمدی شک به خود راه مده که خدای تعالی زمین را از حجت خالی نگذارد، آیا پدرت پیش از وفاتش به تو نگفت: هم اکنون باید کسی را حاضر کنی که این دینارهایی را که نزد من است وزن کند و چون دیر شد و شیخ بر جان خود ترسید که به زودی بمیرد به تو گفت: آنها را تو خود وزن کن و کیسه بزرگی به تو داد و تو سه کیسه داشتی و یک کیسه که دینارهای گوناگون در آن بود، آنها را وزن کردی و شیخ با خاتم خود آنها را مهر کرد و گفت تو هم آنها را مهر کن، اگر زنده ماندم که خود می دانم چه کنم و اگر مُردم، تو اولاً درباره خود و ثانیاً درباره من از خدا بپرهیز و مرا خلاص کن و چنان باش که به تو گمان دارم، خدا تو را رحمت کند آن دینارهایی را که از مابین

۱ - فی بعض النسخ «الی أن تقوم الساعة».

اللَّهُ الدَّنَانِيرَ الَّتِي اسْتَفْضَلْتَهَا مِنْ بَيْنِ النَّقْدَيْنِ مِنْ حِسَابِنَا وَ هِيَ بِضْعَةُ عَشْرٍ دِينَاراً، وَ اسْتَرَدَّ مِنْ قَبْلِكَ فَإِنَّ الزَّمَانَ أَصْعَبُ مِمَّا كَانَ، وَ حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ».

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ: وَ قَدِمْتُ الْعَسْكَرَ زَائِراً فَقَصَدْتُ النَّاحِيَةَ فَلَقَيْتَنِي امْرَأَةً وَ قَالَتْ: أَنْتَ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَتْ لِي: انْصَرِفْ فَإِنَّكَ لَا تَصِلُ فِي هَذَا الْوَقْتِ وَ ارْجِعِ اللَّيْلَةَ فَإِنَّ الْبَابَ مَفْتُوحٌ لَكَ فَادْخُلِ الدَّارَ وَ اقْصِدِ الْبَيْتَ الَّذِي فِيهِ السَّرَاجُ، فَقَعَلْتُ وَ قَصَدْتُ الْبَابَ فَإِذَا هُوَ مَفْتُوحٌ فَدَخَلْتُ الدَّارَ وَ قَصَدْتُ الْبَيْتَ الَّذِي وَصَفْتَهُ فَبَيْنَا أَنَا بَيْنَ الْقَبْرَيْنِ أَنْتَجِبُ وَ أَبْكِي إِذْ سَمِعْتُ صَوْتاً وَ هُوَ يَقُولُ: يَا مُحَمَّدُ اتَّقِ اللَّهَ وَ تُبَّ مِنْ كُلِّ مَا أَنْتَ عَلَيْهِ فَقَدْ قَلَّدَتْ أَمْرًا عَظِيماً.

۹ - وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ - رضی اللہ عنہ - عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الرَّازِيِّ، عَنْ نَصْرِ بْنِ الصَّبَّاحِ الْبَلْخِيِّ قَالَ: كَانَ بِمَرِّ كَاتِبٌ كَانَ لِلْخُوزِسْتَانِيِّ - سَمَاءٌ لِي نَصْرٌ - وَ اجْتَمَعَ عِنْدَهُ أَلْفُ دِينَارٍ لِلنَّاحِيَةِ فَاسْتَشَارَنِي، فَقُلْتُ: ابْعَثْ بِهَا إِلَى الْحَاجِزِيِّ، فَقَالَ: هُوَ فِي عُنُقِكَ إِنْ سَأَلَنِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ؟

نقدین از حساب ما جدا کردی و ده و اندی دینار است بیرون کن و از جانب خود آنها را مسترد کن که زمانه بسیار سخت است و حَسْبُنَا اللَّهُ وَ نِعْمَ الْوَكِيلُ.

محمد بن ابراهیم گوید: برای دیدار به عسکر رفتم و قصد ناحیه مقدسه را داشتم، زنی مرا دید و گفت: آیا تو محمد بن ابراهیمی؟ گفتم: آری، گفت: باز گرد که در این هنگام به مقصود نمی رسی و شب هنگام مراجعت کن که در به رویت باز است داخل در سرا شو و قصد آن اتاقی را کن که چراغش روشن است و من هم چنان کردم و قصد آن در را کردم و به ناگاه دیدم که باز است داخل در سرا شدم و قصد همان اتاقی را کردم که توصیف کرده بود و در این بین که خود را میان دو قبر دیدم و گریه و ناله می کردم ناگهان صدایی را شنیدم که می گفت: ای محمد! تقوای الهی پیشه ساز و از گذشته توبه کن که کار بزرگی را عهده دار شدی.

۹ - نصر بن صباح بلخی گوید: کاتبی در مرو برای خوزستانی بود که نصر نام او را به من گفت و هزار دینار نزد او برای ناحیه مقدسه گرد آمده بود و با من مشورت کرد، گفتم: آن را به نزد حاجزی بفرست، گفت: اگر روز قیامت خدای

فَقُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ نَصْرٌ: فَفَارَقْتُهُ عَلَى ذَلِكَ، ثُمَّ انْصَرَفْتُ إِلَيْهِ بَعْدَ سَنَتَيْنِ فَالْقَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْمَالِ، فَذَكَرَ أَنَّهُ بَعَثَ مِنَ الْمَالِ بِمِائَتِي دِينَارٍ إِلَى الْحَاجِزِيِّ فَوَرَدَ عَلَيْهِ وَصُورُهَا وَالدُّعَاءُ لَهُ، وَكَتَبَ إِلَيْهِ كَانَ الْمَالُ أَلْفَ دِينَارٍ فَبَعَثَتْ بِمِائَتِي دِينَارٍ، فَإِنْ أَحْبَبْتَ أَنْ تُعَامِلَ أَحَدًا فَعَامِلِ الْأَسَدِيَّ بِالرِّيِّ.

قَالَ نَصْرٌ: وَوَرَدَ عَلَيَّ نَعْيُ حَاجِزٍ فَجَزَعْتُ مِنْ ذَلِكَ جَزَعًا شَدِيدًا وَاعْتَمَمْتُ لَهُ فَقُلْتُ لَهُ: وَ لِمَ تَعْتَمُّ وَ تَجْزَعُ وَ قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْكَ بِدَلَالَتَيْنِ قَدْ أَخْبَرَكَ بِمَبْلَغِ الْمَالِ وَ قَدْ نَعِيَ إِلَيْكَ حَاجِزًا مُبْتَدَأً.

۱۰ - حَدَّثَنَا أَبُو بَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الرَّازِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي نَصْرُ بْنُ الصَّبَّاحِ قَالَ: أَنْفَذَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ بَلْخِ خَمْسَةَ دَنَانِيرٍ إِلَى حَاجِزٍ وَ كَتَبَ رُقْعَةً وَ غَيَّرَ فِيهَا اسْمَهُ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ الْوُصُولَ بِاسْمِهِ وَ نَسَبِهِ وَ الدُّعَاءِ لَهُ.

۱۱ - حَدَّثَنَا أَبُو بَرٍّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَبِي حَامِدٍ الْمَرَاغِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ -

تعالی از من سؤال کرد آیا بر گردن می گیری؟ گفتم: آری، نصر گوید: از او جدا شدم و بعد از دو سال به نزد او آمدم و او را دیدار کردم و از آن مال پرسیدم، گفتم: دویست دینار آن را به توسط حاجزی فرستاده است و وصول آن و دعای خیر برای او صادر شده است و به او نوشته است که مال هزار دینار بوده است و دویست دینار فرستاده‌ای و اگر خواستی از طریق کسی اقدام کنی اسدی در ری است از طریق او اقدام کن.

نصر گوید: اندکی بعد خبر مرگ حاجز رسید و شدیداً بی تاب و مغموم شدم. گفتم چرا بی تاب و مغموم می شوی در حالی که خدای تعالی با دو دلالت بر تو منت نهاده است، یکی آنکه مبلغ مال را به تو اخبار کرده و دیگر آنکه خبر مرگ حاجزی را ابتداءً به تو داده است.

۱۰ - نصر بن صباح گوید: مردی از اهالی بلخ پنج دینار به توسط حاجزی فرستاد و نامه‌ای نوشت و نام خود را در آن تغییر داد، رسیدی به نام و نسب وی به همراه دعای خیر برایش صادر شد.

۱۱ - محمد بن شاذان گوید: مردی از اهالی بلخ مالی را فرستاد نامه‌ای ضمیمه

شاذان بن نعیم، قال: بعث رجلٌ من أهل بلخٍ مالٍ و رُقعةٍ لیس فیها کتابةٌ قد خطَّ فیها بِأصبعِهِ كما تدورُ من غیر کتابةٍ، و قال لِلرَّسُولِ: احمِلْ هذا المالَ فَمَنْ أَخْبَرَكَ بِتَقْصِیْتِهِ وَ أَجَابَ عَنِ الرُّقْعَةِ فَأَوْصِلْ إِلَیْهِ المَالَ، فَصَارَ الرَّجُلُ إِلَى العَسْكَرِ وَ قَدْ قَصَدَ جَعْفَرًا وَ أَخْبَرَهُ الخَبَرَ، فَقَالَ لَهُ جَعْفَرٌ: تُقَرُّ بِالْبِدَاءِ؟ قَالَ الرَّجُلُ: نَعَمْ، قَالَ لَهُ: فَإِنَّ صَاحِبَكَ قَدْ بَدَأَ لَهُ وَ أَمَرَكَ أَنْ تُعْطِيَ المَالَ، فَقَالَ لَهُ الرَّسُولُ: لَا یُثْنِعُنِي هذا الجَوَابُ، فَخَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ وَ جَعَلَ یَدُورُ عَلَى أَصْحَابِنَا، فَخَرَجَتْ إِلَیْهِ رُقْعَةٌ قَالَ: هذا مالٌ قد كانَ عُزَّرَ بِهِ وَ كانَ فَوْقَ صُنْدُوقِ، فَدَخَلَ اللُّصُوصُ البَیْتِ وَ أَخَذُوا ما فی الصُّنْدُوقِ وَ سَلِمَ المَالَ وَ رُدَّتْ عَلَیْهِ الرُّقْعَةُ وَ قَدْ كَتَبَ فیها كما تدورُ سَأَلَتِ الدُّعَاءَ فَعَلَّ اللهُ بِكَ وَ فَعَلَ.

۱۲ - حَدَّثَنَا أَبُو سَعْدٍ بْنُ عَبْدِ اللهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الصَّالِحِ قَالَ: كَتَبْتُ أَسْأَلُهُ الدُّعَاءَ لِبَادِشَالِهِ وَ قَدْ حَبَسَهُ ابْنُ عَبْدِ العَزِيزِ، وَ أَسْتَأْذِنُ فِي جَارِيَةٍ لِي أَسْتَوْلِدُهَا، فَخَرَجَ «أَسْتَوْلِدُهَا وَ يَفْعَلُ اللهُ ما يَشَاءُ، وَ المَحْبُوسُ يُخَلِّصُهُ اللهُ» فَاسْتَوْلَدْتُ الجَارِيَةَ فَوَلَدَتْ

آن بود که در آن نوشته ای نبود و انگشت خود را بی آنکه چیزی را نوشته باشد روی آن چرخانیده بود و به نامه رسان گفت: این مال را ببر و هر کس داستان آن را به تو باز گفت و پاسخ نامه را داد مال را به او بده آن مرد به محله عسکر رفت و به سراغ جعفر رفت و داستان را به او گفت. جعفر گفت: آیا تو به بداء اقرار داری؟ آن مرد گفت: آری، گفت: برای صاحب تو بداء شده است و به تو امر کرده است که این مال را به من بدهی، نامه رسان گفت: این جواب مرا قانع نمی سازد و از نزد او بیرون آمد و در میان اصحاب ما می چرخید و این توقیع برای او صادر شد: این مال، در معرض خطر و بالای صندوقی بوده است و دزدان بر آن خانه درآمده و محتویات صندوق را برده ولی مال سالم مانده است و جواب نامه در همان رقعه نوشته شده بود که وقتی انگشتت را روی نامه می چرخانیدی التماس دعا داشتی خداوند به تو چنان کند و چنان کرد.

۱۲ - محمد بن صالح گوید: وقتی ابن عبدالعزیز بادشاله را به زندان افکند نامه ای به او نوشتم که درباره او دعا کند و اجازه دهد کنیزی اختیار کنم تا از او دارای فرزند شوم و توقیعی چنین صادر شد: او را اختیار کن و خداوند هر چه

فَمَاتَتْ، وَخُلِّيَ عَنِ الْمُحْبُوسِ يَوْمَ خَرَجَ إِلَيَّ التَّوْقِيعُ.
 قَالَ: وَ حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ: وُلِدَ لِي مَوْلُودٌ فَكَتَبْتُ أَسْتَاذِنُ فِي تَطْهِيرِهِ يَوْمَ السَّابِعِ أَوْ
 الثَّامِنِ، فَلَمْ يَكْتُبْ شَيْئاً فَمَاتَ الْمَوْلُودُ يَوْمَ الثَّامِنِ، ثُمَّ كَتَبْتُ أَخْبِرُ بِمَوْتِهِ فَوَرَدَ «سَيُخْلَفُ
 عَلَيْكَ غَيْرُهُ وَ غَيْرُهُ فَسَمِّهِ أَحْمَدَ وَ مَنْ بَعْدَ أَحْمَدَ جَعْفَرًا»، فَجَاءَ كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: وَ
 تَزَوَّجْتُ بِامْرَأَةٍ سِرًّا، فَلَمَّا وَطَّئْتُهَا عَلِقَتْ وَ جَاءَتْ بِابْنَةٍ فَاعْتَمَمْتُ وَ ضَاقَ صَدْرِي
 فَكَتَبْتُ أَشْكُو ذَلِكَ، فَوَرَدَ «سَتُكْفَاهَا»، فَعَاشَتْ أَرْبَعَ سِنِينَ ثُمَّ مَاتَتْ، فَوَرَدَ: «إِنَّ اللَّهَ
 ذُو أَنَاةٍ وَ أَنْتُمْ تَسْتَعْجِلُونَ».

قال: و لما ورد نعي ابن هلال - لعنه الله - جاءني الشيخ فقال لي: أخرج الكيس
 الذي عندك، فأخرجته إليه فأخرج إلي رُقعةً فيها: «و أمّا ما ذكرت من أمر الصوفي
 المتصنع - يعني الهلالي - فبتر الله عمره» ثم خرج من بعد موته: «فقد قصدنا فصبرنا

خواهد کند و زندانی را خلاص گرداند. پس کنیز را برای داشتن فرزند اختیار
 کردم و فرزندی به دنیا آورد و بعد از آن مرد و آن زندانی در همان روزی که
 توقيح به دستم رسيد آزاد شد.

گويد: ابو جعفر برايم گفت: فرزندی برايم به دنیا آمد و نامه ای نوشتم و اجازه
 خواستم تا در روز هفتم يا هشتم او را غسل دهم، پاسخی نوشت و آن فرزند در
 روز هشتم درگذشت بعد از آن نامه ای نوشتم و درگذشت او را خبر دادم توقيعی
 چنین صادر شد: خداوند غير او و غير او را جانشين وی کند و نام او را احمد و
 نام دومی را جعفر بگذار. و چنان شد که او فرموده بود و نهانی با زنی ازدواج
 کردم و با وی آمیزش کردم و باردار شد و دختری به دنیا آورد، مغموم و تنگدل
 شدم و نامه ای گله آمیز نوشتم، جواب آمد که به زودی از آن کفایت می شوی و
 چهار سال پس از آن زندگی کرد و سپس درگذشت و نامه ای رسيد که خدای
 تعالی صبور و شما عجول هستيد.

گويد: چون خبر مرگ ابن هلال - لعنه الله - رسيد، شيخ نزد من آمد و گفت:
 آن کيسه ای را که نزد توست بيرون آور، کيسه را به او دادم و نامه ای به من داد
 که در آن نوشته شده بود: امّا آنچه درباره صوفي ظاهر ساز - يعني هلالی - ياد آور

عَلَيْهِ فَبَرَّ اللَّهُ تَعَالَى عُمْرَهُ بِدَعْوَتِنَا».

۱۳ - حَدَّثَنِي أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلَانَ الْكَلْبِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْفَضْلِ الْيَسَمَانِيِّ قَالَ: قَصَدْتُ سُرَّ مَنْ رَأَى فَخَرَجَتْ إِلَيَّ صُرَّةٌ فِيهَا دَنَانِيرٌ وَثُوبَانٍ فَرَدَدْتُهَا، وَقُلْتُ فِي نَفْسِي: أَنَا عِنْدَهُمْ بِهَذِهِ الْمَنْزِلَةِ، فَأَخَذَتْنِي الْغِرَّةُ^(۱)، ثُمَّ نَدِمْتُ بَعْدَ ذَلِكَ، فَكَتَبْتُ رُقْعَةً أَعْتَذِرُ مِنْ ذَلِكَ وَاسْتَغْفِرُ، وَدَخَلْتُ الْحَلَاءَ وَأَنَا أُحَدِّثُ نَفْسِي وَأَقُولُ: وَاللَّهِ لَئِنْ رُدَّتْ إِلَيَّ الصُّرَّةُ لَمْ أُحْلَهَا وَلَمْ أَنْفِقْهَا حَتَّى أَحْمِلَهَا إِلَى الْوَالِدِي فَهُوَ أَعْلَمُ بِهَا مِنِّي، قَالَ: وَلَمْ يُشِرْ عَلِيٌّ مَنْ قَبَضَهَا مِنِّي بِشَيْءٍ وَلَمْ يَنْهَنِي عَنْ ذَلِكَ. فَخَرَجَ إِلَيْهِ «أَخْطَأْتُ إِذْ لَمْ تُعْلِمَهُ، إِنَّا رُبَّمَا فَعَلْنَا ذَلِكَ بِمَوَالِينَا وَرُبَّمَا يَسْأَلُونَنَا ذَلِكَ يَتَبَرَّكُونَ بِهِ». وَخَرَجَ إِلَيَّ «أَخْطَأْتُ بِرَدِّكَ بَرَّنَا، فَإِذَا اسْتَغْفَرْتَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ فَاللَّهُ يَغْفِرُ لَكَ. فَأَمَّا إِذَا كَانَتْ عَزِيمَتُكَ وَعَقْدُ نَيْتِكَ أَنْ لَا تُحَدِّثَ فِيهَا حَدَثًا وَلَا تُنْفِقَهَا فِي طَرِيقِكَ فَقَدْ صَرَفْنَاهَا عَنْكَ، وَ أَمَّا الثُّوبَانِ مِنْهَا

شدی، خداوند عمر او را قطع کرد و پس از مرگش توقیعی چنین صادر شد: او قصد ما کرد و ما صبر پیشه ساختیم و خداوند به نفرین ما عمر او را قطع کرد.

۱۳ - حسن بن فضل یمانی گوید: قصد سامراء کردم و یک کیسه دینار و دو جامه برایم آوردند و من آنها را برگردانیدم و با خود گفتم: آیا منزلت من نزد آنها این مقدار است و فریفته شدم، بعد از آن پشیمان شدم و نامه‌ای نوشتم و عذرخواهی و استغفار کردم و گوشه‌ای رفته و با خود می‌گفتم: به خدا سوگند اگر آن کیسه را به من باز گردانند، گره آن را باز نکنم و آن را خرج نکنم تا آنکه آن را به نزد پدرم برم که او داناتر از من به آن است گوید: آن کسی که کیسه را از من گرفت اشاره‌ای نکرد و مرا از آن کار باز نداشت، آنگاه برای او نامه‌ای چنین صادر شد: خطا کردی که به او نگفتی که بسا ما این عمل را با دوستانمان می‌کنیم و بسا آنها از ما چنین درخواست می‌کنند تا بدان تبرک جویند، و برای من نیز نامه‌ای چنین صادر شد: خطا کردی که احسان ما را باز گردانیدی و چون از خدای تعالی استغفار کنی او تو را می‌آمزد و اگر قصد و نیت تو آن است که به آن کیسه دست نزنی و چیزی از آن را در راه خرج نکنی آن را به تو نخواهیم

۱ - فی بعض النسخ «العرة» و فی بعضها «الغیرة».

لِشَحْرِمْ فِيهَا».

قال: وَكَتَبْتُ فِي مَعْنِيَيْنِ وَارَدْتُ أَنْ أَكْتُبَ فِي مَعْنَى ثَالِثٍ فَقُلْتُ فِي نَفْسِي: لَعَلَّهُ يَكْرَهُ ذَلِكَ، فَخَرَجَ إِلَيَّ الْجَوَابَ لِلْمَعْنِيَيْنِ وَالْمَعْنَى الثَّالِثِ الَّذِي طَوَيْتُهُ وَلَمْ أَكْتُبْهُ.

قال: وَسَأَلْتُ طَيْبًا، فَبَعَثَ إِلَيَّ بِطَيْبٍ فِي خِرْقَةٍ بَيْضَاءَ فَكَانَتْ مَعِيَ فِي الْمَحْمِلِ، فَفَرَسْتُ نَاقَتِي بِعَسْفَانَ وَسَقَطَ مَحْمِلِي وَتَبَدَّدَ مَا كَانَ فِيهِ، فَجَمَعْتُ الْمَتَاعَ وَافْتَقَدْتُ الصُّرَّةَ وَاجْتَهَدْتُ فِي طَلَبِهَا، حَتَّى قَالَ لِي بَعْضُ مَنْ مَعَنَا: مَا تَطْلُبُ؟ فَقُلْتُ: صُرَّةٌ كَانَتْ مَعِيَ، قَالَ: وَمَا كَانَ فِيهَا؟ قُلْتُ: نَفَقَتِي، قَالَ: قَدْ رَأَيْتُ مَنْ حَمَلَهَا، فَلَمْ أَزَلْ أَسْأَلُ عَنْهَا حَتَّى آيَسْتُ مِنْهَا، فَلَمَّا وَافَيْتُ مَكَّةَ حَلَلْتُ عَيْبَتِي وَفَتَحْتُهَا فَإِذَا أَوَّلُ مَا بَدَرَ عَلَيَّ مِنْهَا الصُّرَّةُ، وَإِنَّمَا كَانَتْ خَارِجًا فِي الْمَحْمِلِ، فَسَقَطَتْ حِينَ تَبَدَّدَ الْمَتَاعُ.

قال: وَضَاقَ صَدْرِي بِبَغْدَادَ فِي مَقَامِي، وَقُلْتُ فِي نَفْسِي: أَخَافُ أَنْ لَا أَحُجَّ فِي هَذِهِ

داد اما آن دو جامه برای آن است که در آن محرم شوی.

گوید: نامه‌ای در دو موضوع نوشتم و موضوع سومی هم در نظرم بود و با خود گفتم ممکن است از آن ناخشنود گردد، و آنگاه پاسخ آن دو موضوع و پاسخ موضوع سومی که ننوشته بودم صادر گردید.

گوید: برای تبرک درخواست مالی کردم و او آن را در خرقه‌ای سفید برایم فرستاد و آن در محمل همراه بود، در عسفان شترم رسیدم و محملم فرو افتاد و هر چه در آن بود پراکنده شد، متاع خود را فراهم آوردم اما آن کیسه مفقود گردید و در جستجوی آن تلاش بسیاری کردم تا به غایتی که یکی از همراهانم گفت: در جستجوی چه چیزی؟ گفتم: کیسه‌ای که همراهم بود، گفت: در آن چه بود؟ گفتم: هزینه سفرم، گفت: کسی را دیدم که آن را برداشت و برد و پیوسته از آن می‌پرسیدم تا آنکه از پیدا کردن آن ناامید شدم و چون به مکه رسیدم و جامه‌دان خود را گشودم، ناگهان اولین چیزی که به چشمم خورد آن کیسه بود با آنکه آن خارج از آن محمل بود و هنگامی که متاعم پراکنده گردید بود از آن بیرون افتاده بود.

گوید: در بغداد از طول اقامتم دل‌تنگ شدم و با خود گفتم: می‌ترسم در این

السَّنَةِ وَ لَا أَنْصَرِفَ إِلَى مَنْزِلِي، وَ قَصَدْتُ أَبَا جَعْفَرٍ أَقْتَضِيهِ جَوَابَ رُقْعَةٍ كُنْتُ كَتَبْتُهَا، فَقَالَ لِي: صِرْ إِلَى الْمَسْجِدِ الَّذِي فِي مَكَانٍ كَذَا وَ كَذَا، فَإِنَّهُ يَجِيئُكَ رَجُلٌ يُخْبِرُكَ بِمَا تَحْتَاجُ إِلَيْهِ، فَقَصَدْتُ الْمَسْجِدَ وَ أَنَا فِيهِ إِذْ دَخَلَ عَلَيَّ رَجُلٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ سَلَّمَ وَ ضَحِكَ، وَقَالَ لِي: أَبْشِرْ فَإِنَّكَ سَتُخْرَجُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ وَ تَنْصَرِفُ إِلَى أَهْلِكَ سَالِمًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى.

قال: وَ قَصَدْتُ ابْنَ وَجْنَاءَ أَسْأَلُهُ أَنْ يَكْتَرِيَ لِي وَيَزْتَادَ عَدِيلاً فَرَأَيْتُهُ كَارِهاً، ثُمَّ لَقَيْتُهُ بَعْدَ أَيَّامٍ فَقَالَ لِي: أَنَا فِي طَلَبِكَ مُنْذُ أَيَّامٍ قَدْ كَتَبْتُ إِلَيْكَ وَ أَمَرْتَنِي أَنْ أَكْتَرِيَ لَكَ وَ أُرْتَادَ لَكَ عَدِيلاً ابْتِدَاءً. فَحَدَّثَنِي الْحَسَنُ أَنَّهُ وَقَفَ فِي هَذِهِ السَّنَةِ عَلَى عَشْرِ دَلَالٍ. وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

۱۴ - حَدَّثَنَا أَبِي عليه السلام، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ الشُّشَاطِيِّ رَسُولِ جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْيَمَانِيِّ قَالَ: كُنْتُ مُقِيمًا بِبَغْدَادَ، وَ تَهَيَّأْتُ قَافِلَةً الْيَمَانِيِّينَ لِلْخُرُوجِ فَكَتَبْتُ أَسْتَأْذِنُ فِي الْخُرُوجِ مَعَهَا، فَخَرَجَ: «لَا تَخْرُجُ مَعَهَا فَإِنَّكَ فِي الْخُرُوجِ خَيْرَةٌ وَ أَقْمِ

سال نه حجّ بجا آورم و نه به منزل باز گردم و به جانب ابو جعفر رفتم تا پاسخ نامه ای را که نوشته بودم دریافت کنم، گفتم: به مسجدی که در فلان مکان است برو و مردی به سراغ تو خواهد آمد و پاسخ حوائج تو را خواهد داد، به آن مسجد رفتم و در آنجا بودم که مردی وارد شد و چون به من نگریست سلام کرد و خندید و گفتم: تو را مژده می دهم که در این سال به حجّ می روی و ان شاء الله سالم به نزد خانواده ات باز می گردی.

گویند: نزد ابن و جناء رفتم و از او درخواست کردم که مرکب و کجاوه ای برایم کرایه کند و او را ناخشنود دیدم بعد از چند روز او را دیدم و گفتم: چند روز است که در جستجوی تو هستم، ابتداءً برای من نوشته و دستور داده است که مرکب و کجاوه ای برای تو کرایه کنم. حسن برایم گفت که او در این سال برده دلالت واقف گردیده است و الحمد لله رب العالمین.

۱۴ - علی بن محمد شمشاطی فرستاده جعفر بن ابراهیم یمانی گویند: در بغداد بودم و قافله یمانیها آماده حرکت بود نامه ای نوشتم و اجازه مسافرت با آنها را درخواستم، پاسخ آمد که با آنها مرو که در این سفر خیزی برای تو نیست و در

بِالْكُوفَةِ»، فَخَرَجَتِ الْقَافِلَةُ وَخَرَجَتْ عَلَيْهَا بَنُو حَنْظَلَةَ فَاجْتَا حَوْهَا. قَالَ: وَكَتَبْتُ
أَسْتَأْذِنُ فِي رُكُوبِ الْمَاءِ، فَخَرَجَ «لَا تَفْعَلْ» فَمَا خَرَجْتُ سَفِينَةً فِي تِلْكَ السَّنَةِ إِلَّا خَرَجْتُ
عَلَيْهَا الْبَوَارِجُ فَقَطَّعُوا عَلَيْهَا.

قَالَ: وَخَرَجْتُ زَائِرًا إِلَى الْعَسْكَرِ فَأَنَا فِي الْمَسْجِدِ [الجامع] مَعَ الْمَغْرِبِ إِذْ دَخَلَ عَلَيَّ
غُلَامٌ فَقَالَ لِي: قُمْ، فَقُلْتُ: مَنْ أَنَا وَ إِلَى أَيْنَ أَتُومُ؟ فَقَالَ لِي: أَنْتَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ رَسُولُ
جَعْفَرِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْيَمَانِيِّ، قُمْ إِلَى الْمَنْزِلِ، قَالَ: وَ مَا كَانَ عَلِيمٌ أَحَدًا مِنْ أَصْحَابِنَا بِمُؤَافَاتِي،
قَالَ: فَقُمْتُ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ اسْتَأْذَنْتُ فِي أَنْ أُزُورَ مِنْ دَاخِلٍ فَأَذِنَ لِي.

۱۵ - حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ عَلَانَ الْكَلْبِيِّ، عَنِ الْأَعْلَمِ
الْمِصْرِيِّ ^(۱) عَنْ أَبِي رَجَاءٍ الْمِصْرِيِّ ^(۲) قَالَ: خَرَجْتُ فِي الطَّلَبِ بَعْدَ مُضِيِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ
بِسَنْتَيْنِ لَمْ أَقِفْ فِيهَا عَلَى شَيْءٍ، فَلَمَّا كَانَ فِي الثَّلَاثَةِ كُنْتُ بِالْمَدِينَةِ فِي طَلَبِ وَلَدٍ لِأَبِي -
مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِصَرِيَاءَ، وَقَدْ سَأَلَنِي أَبُو غَانِمٍ أَنْ أَتَعَشِّيَ عِنْدَهُ، وَأَنَا قَاعِدٌ مُفَكَّرٌ فِي نَفْسِي وَ

کوفه بمان. قافله حرکت کرد و پسران حنظله بر آنها تاختند و اموالشان را غارت
کردند. گوید: نامه ای نوشتم و اجازه خواستم که از راه دریا مسافرت کنم. پاسخ
آمد که چنین مکن و در آن سال کشتیهای جنگی راه را بر کشتیهای مسافری
می بستند و اموالشان را می ربودند.

گوید: برای زیارت به محله عسکر رفتم و هنگام مغرب در مسجد جامع بودم
که غلامی نزد من آمد و گفت: برخیز، گفتم: من کیستم و برخیزم به کجا روم؟
گفت: تو علی بن محمد فرستاده جعفر بن ابراهیم یمانی هستی، برخیز تا به منزل
رویم، گوید: هیچیک از یاران ما آمدنم را نمی دانست، گفت: برخاستم و به
منزلش رفتم و از داخل منزل اجازه دیدار خواستم و به من اجازه داد.

۱۵ - ابورجاء مصری گوید که من پس از درگذشت ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ تا دو
سال در جستجوی امام بودم و چیزی به دست نیاوردم و در سال سوم در مدینه
و در محله صریاء در جستجوی فرزند ابو محمد عَلَيْهِ السَّلَامُ بودم و ابو غانم از من
درخواست کرده بود که شام را نزد او باشم و من نشسته بودم و فکر می کردم و با

۱ - فی بعض النسخ «عن الاعلم البصری».

۲ - فی بعض النسخ «البصری».

أَقُولُ: لَوْ كَانَ شَيْءٌ لَظَهَرَ بَعْدَ ثَلَاثِ سِنِينَ، فَإِذَا هَاتِفٌ أَسْمَعُ صَوْتَهُ وَ لَا أَرَى شَخْصَهُ وَ هُوَ يَقُولُ: «يَا نَصْرَ بْنَ عَبْدِ رَبِّهِ» ^(۱) قُلْ لِأَهْلِ مِصْرَ: آمَنْتُمْ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ حَيْثُ رَأَيْتُمُوهُ؟» قَالَ نَصْرٌ: وَ لَمْ أَكُنْ أَعْرِفُ اسْمَ أَبِي وَ ذَلِكَ أَنِّي وُلِدْتُ بِالْمَدَائِنِ فَحَمَلَنِي النَّوْفَلِيُّ وَ قَدْ مَاتَ أَبِي، فَنَشَأْتُ بِهَا، فَلَمَّا سَمِعْتُ الصَّوْتُ قُتُّ مُبَادِرًا وَ لَمْ أَنْصَرِفْ إِلَى أَبِي - غَانِمٍ وَ أَخَذْتُ طَرِيقَ مِصْرَ.

قال: وَ كَتَبَ رَجُلَانِ مِنْ أَهْلِ مِصْرَ فِي وَ لَدَيْنِ هُمَا فَوَرَدَ «أَمَّا أَنْتَ يَا فُلَانُ فَأَجْرَكَ اللَّهُ، وَ دَعَا لِلْآخِرِ، فَمَاتَ ابْنُ الْمُعَزِّي».

۱۶ - قال: وَ حَدَّثَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ الْوَجَنَائِيُّ قَالَ: اضْطَرَبَ أَمْرُ الْبَلَدِ وَ ثَارَتْ فِتْنَةٌ، فَعَزَمْتُ عَلَى الْمَقَامِ بِبَغْدَادَ [فَأَقَمْتُ] ثَمَانِينَ يَوْمًا، فَجَاءَنِي شَيْخٌ، وَ قَالَ لِي: انْصَرِفْ إِلَى بَلَدِكَ، فَخَرَجْتُ مِنْ بَغْدَادَ وَ أَنَا كَارِهِ، فَلَمَّا وَافَيْتُ سُرَّ مَنْ رَأَى وَ أَرَدْتُ الْمَقَامَ بِهَا لِمَا وَرَدَ عَلَيَّ مِنْ اضْطِرَابِ الْبَلَدِ، فَخَرَجْتُ فَمَا وَافَيْتُ الْمَنْزِلَ حَتَّى تَلَقَانِي الشَّيْخُ وَ مَعَهُ كِتَابٌ مِنْ

خود می گفتم: اگر چیزی بود پس از سه سال ظاهر می گردید، ناگهان هاتفی که صدایش را شنیدم ولی او را ندیدم گفتم: ای نصر بن عبد ربّه به اهل مصر بگو: به رسول خدا - صلی الله علیه و آله و سلم - ایمان آورده اید، آیا او را دیده اید؟ نصر گوید: من خودم هم نام پدرم را نمی دانستم زیرا من در مدائن به دنیا آمدم و پدرم درگذشت و نوفلی مرا با خود به مصر برد و در آنجا بزرگ شدم و چون آن صوت را شنیدم شتابان برخاستم و به نزد ابو غانم رفتم و راه مصر را در پیش گرفتم.

گوید: دو مرد مصری درباره دو فرزندشان نامه نوشته بودند و برای آنها چنین صادر شد: امّا تو ای فلانی! خداوند [در مصیبت] اجرت دهد و برای دیگری دعا فرموده بود و فرزند آنکه وی را تسلیت گفته بود درگذشت.

۱۶ - ابو محمد و جنایی گوید: چون امور شهر مضطرب شد و فتنه برخاست تصمیم گرفتم در بغداد بمانم و هشتاد روز ماندم آنگاه شیخی آمد و گفت: به شهر خود باز گرد. من ناخرسند از بغداد بیرون آمدم و چون به سامراء رسیدم قصد کردم آنجا بمانم چون به من خبر رسیده بود که شهر مضطرب است، بیرون آمدم و

أَهْلِي يُخْبِرُونَنِي بِسُكُونِ الْبَلَدِ وَ يَسْأَلُونِي الْقُدُومَ.

۱۷ - حَدَّثَنَا أَبِي عليه السلام ، عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَارُونَ قَالَ : كَانَتْ لِلْغَرِيمِ عليه السلام عَلَيَّ خَمْسِمِائَةَ دِينَارٍ فَأَنَا لَيْلَةٌ بِبَغْدَادَ وَ بِهَا رِيحٌ وَ ظُلْمَةٌ ^(۱) وَ قَدْ فَرَعْتُ فَرَعًا شَدِيدًا وَ فَكَّرْتُ فِيمَا عَلَيَّ وَ لِي ، وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي : حَوَانَيْتُ اشْتَرَيْتُهَا بِخَمْسِمِائَةٍ وَ ثَلَاثِينَ دِينَارًا وَ قَدْ جَعَلْتُهَا لِلْغَرِيمِ عليه السلام بِخَمْسِمِائَةِ دِينَارٍ ، قَالَ : فَجَاءَنِي مَنْ يَتَسَلَّمُ مِنِّي الْحَوَانَيْتَ وَ مَا كَتَبْتُ إِلَيْهِ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ أُطْلَقَ بِهِ لِسَانِي وَ لَا أُخْبِرْتُ بِهِ أَحَدًا .

۱۸ - حَدَّثَنِي أَبِي عليه السلام عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنِي أَبُو الْقَاسِمِ : ابْنُ أَبِي حُلَيْسٍ قَالَ : كُنْتُ أَزُورُ الْحَيْرَ ^(۲) فِي النُّصَبِ مِنْ شَعْبَانَ ، فَلَمَّا كَانَ سَنَةً مِنَ السَّنِينَ وَرَدَتْ الْعَسْكَرَ قَبْلَ شَعْبَانَ وَ هَمَمْتُ أَنْ لَا أَزُورَ فِي شَعْبَانَ ، فَلَمَّا دَخَلَ شَعْبَانُ قُلْتُ : لَا أَدْعُ زِيَارَةَ كُنْتُ أَزُورُهَا فَخَرَجْتُ زَائِرًا وَ كُنْتُ إِذَا وَرَدْتُ الْعَسْكَرَ أَعْلَمْتُهُمْ بِرُقْعَةٍ أَوْ بِرِسَالَةٍ ، فَلَمَّا كَانَ فِي

هنوز به منزل نرسیده بودم که همان شیخ به استقبال آمد و نامه‌ای از خانواده‌ام آورد که نوشته بودند شهر آرام شده و آمدن مرا درخواست کرده بودند.

۱۷ - محمد بن هارون گوید: از اموال امام عليه السلام پانصد دینار بر ذمه من بود شبی در بغداد بودم و طوفان و ظلمت آنجا را فرا گرفته بود و هراس شدیدی بر من مستولی شد و در اندیشه دینی بودم که بر ذمه داشتم، با خود گفتم: چند دکان به پانصد و سی دینار خریده‌ام آنها را به امام عليه السلام به پانصد دینار می‌فروشم، گوید: مردی آمد و آن دکانها را تحویل گرفت با آنکه نامه‌ای در این باب پیش از آنکه چیزی بر زبان آورم ننوشته بودم و به احدی هم خبر نداده بودم.

۱۸ - ابوالقاسم: ابن ابی حلیس گوید: هر ساله در نیمه شعبان مقام عسکرین را زیارت می‌کردم سالی پیش از ماه شعبان به محله عسکر در آمدم و قصد داشتم در شعبان به زیارت بروم چون ماه شعبان فرا رسید با خود گفتم زیارت معهود خود را فرو نهم و برای زیارت بیرون آمدم و هر وقت که برای زیارت به محله عسکر وارد می‌شدم با نامه یا رقعهای آنها را مطلع می‌کردم ولی این بار به

۱ - فی بعض النسخ «و قد کان لها ریح و ظلمة» .

۲ - هو اسم القصر الذي كان بسر من رأى فيه قبر العسکرین عليه السلام . و فی بعض النسخ «و كنت أزور - الحسين عليه السلام» .

هَذِهِ الدَّفْعَةَ قُلْتُ لِأَبِي الْقَاسِمِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ الْوَكِيلِ: لَا تُعَلِّمُهُمْ بِقُدُومِي فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ
أَجْعَلَهَا زُورَةً خَالِصَةً. قَالَ: فَجَاءَنِي أَبُو الْقَاسِمِ وَهُوَ يَبْسُمُ وَ قَالَ: بَعَثَ إِلَيَّ بِهَذَيْنِ
الدِّينَارَيْنِ وَقِيلَ لِي: ادْفَعُهُمَا إِلَى الْجَلِيسِيِّ وَقُلْ لَهُ: مَنْ كَانَ فِي حَاجَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ كَانَ اللَّهُ
فِي حَاجَتِهِ، قَالَ: وَ اعْتَلَلْتُ بِسُرٍّ مِنْ رَأْيِ عِدَّةٍ شَدِيدَةً أَشْفَقْتُ مِنْهَا فَأَطْلَيْتُ (۱) مُسْتَعِدًّا
لِلْمَوْتِ، فَبَعَثَ إِلَيَّ بِسُوقَةٍ فِيهَا بَنَفْسَجِينٌ وَ أَمَرْتُ بِأَخْذِهِ، فَمَا فَرَعْتُ حَتَّى أَفَقْتُ مِنْ
عِلَّتِي، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

قَالَ: وَ مَاتَ لِي غَرِيمٌ فَكَتَبْتُ أَشْتَادُونَ فِي الْخُرُوجِ إِلَى وَرَثَتِهِ بِوَاسِطَةٍ وَ قُلْتُ: أَصِيرُ
إِلَيْهِمْ لِحَدَثَانِ مَوْتِهِ لَعَلِّي أَصِلُ إِلَى حَقِّي، فَلَمْ يُؤْذِنْ لِي، ثُمَّ كَتَبْتُ ثَانِيَةً فَلَمْ يُؤْذِنْ لِي، ثُمَّ
كَتَبْتُ ثَالِثَةً فَلَمْ يُؤْذِنْ لِي، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ سَنَتَيْنِ كَتَبَ إِلَيَّ ابْتِدَاءً «صِدْرُ الْيَوْمِ» فَخَرَجْتُ
إِلَيْهِمْ فَوَصَلَ إِلَيَّ حَقِّي.

ابوالقاسم حسن بن احمد وكيل گفتم: ورود مرا به آنها اطلاع ندهد تا زیارتهم
خالصانه باشد.

گوید: ابوالقاسم تبسم کنان نزد من آمد و گفت: این دو دینار را برای من
فرستاده اند و گفته اند آن را به حلیسی بده و به او بگو: هر کس در کار خدای
تعالی باشد خدای نیز در کار او خواهد بود. گوید: در سامراء سخت بیمار شدم به
گونه ای که ترسیدم و خود را برای مرگ آماده کردم، آنگاه کوزه ای برایم فرستاد که
در آن بنفسجین (بر وزن ترنجبین) بود و دستور رسید که از آن استفاده کنم و هنوز
از آن فارغ نشده بودم که از بیماری خود بهبود یافتم و الحمد لله رب العالمین.

گوید: بدهکاری داشتم که مُرد و نامه ای نوشتم و اجازه خواستم که نزد ورثه
او در واسط بروم و بگویم برای مرگ او آمده ام و امیدوارم از این طریق به حق
خود برسم، اجازه نداد، دوباره نامه نوشتم اجازه نداد، سوم بار نامه نوشتم
اجازه نداد، بعد از دو سال ابتداءً به من نوشت: به نزد آنها برو، رفتم و به حق
خود رسیدم.

۱ - فی بعض النسخ «أشفتت فیها». و أطلی فلان اطلاع: مالت عنقه للموت.

قال أبو القاسم: وَ أَوْصَلَ ابْنُ رَمِيْسٍ ^(۱) عَشْرَةَ دِنَانِيْرَ إِلَى حَاجِزٍ فَتَنِيْسِيْهَا حَاجِزٌ أَنْ يُوَصِّلَهَا، فَكَتَبَ إِلَيْهِ: «تَبَعْتُ بِدِنَانِيْرِ ابْنِ رَمِيْسٍ» ابْتِدَاءً.
 قَالَ: وَ كَتَبَ هَارُوْنُ بْنُ مُوْسَى بْنِ الْفُرَاتِ فِي أَشْيَاءَ وَ خَطَّ بِالْقَلَمِ بَغِيْرَ مِدَادٍ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِابْنِي أَخِيهِ وَ كَانَا مُحِبُّوْسَيْنِ، فَوْرَدَ عَلَيْهِ جَوَابُ كِتَابِهِ وَ فِيهِ دُعَاءٌ لِلْمَحْبُوْسَيْنِ بِأَسْمِيْهَا.

قَالَ: وَ كَتَبَ رَجُلٌ مِنْ رَبِيْضِ حُمَيْدٍ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِي حَمَلٍ لَهُ، فَوْرَدَ عَلَيْهِ: «الدُّعَاءُ فِي الْحَمَلِ قَبْلَ الْأَرْبَعَةِ أَشْهُرٍ وَ سَتَلِدُ انْتِي». فَجَاءَ كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.
 قَالَ: وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَصْرِيُّ ^(۲) يَسْأَلُ الدُّعَاءَ فِي أَنْ يَكْفِيَ أَمْرَ بَنَاتِهِ، وَ أَنْ يُزَوِّقَ الْحَجَّ وَ يَرُدَّ عَلَيْهِ مَالَهُ، فَوْرَدَ عَلَيْهِ الْجَوَابُ بِمَا سَأَلَ، فَحَجَّ مِنْ سَنَّتِهِ وَ مَاتَ مِنْ بَنَاتِهِ أَرْبَعٌ وَ كَانَ لَهُ سِتٌّ، وَرَدَّ عَلَيْهِ مَالَهُ.

ابوالقاسم گوید: ابن رمیس به توسط حاجز ده دینار فرستاده بود و حاجز فراموش کرده بود که آن را برساند، آنگاه ابتداءً به حاجز نوشت: دینارهای ابن رمیس را بفرست.

گوید: هارون بن موسی دربارهٔ اموری نامه‌ای نوشت و با قلم بی مرکب نوشت که برای دو فرزند برادرش که در زندان بودند دعا کند، پاسخ نامه او صادر شد و برای آن دو زندانی - به نام - دعا کرده بود.

گوید: مردی از بستگان حمید نامه‌ای نوشت و درخواست کرد دعا کند تا فرزندش پسر باشد، پاسخ آمد: دعای درباب فرزند بایستی پیش از آنکه جنین چهارماه شود صورت پذیرد و به زودی دختری برای تو به دنیا می آید. و چنان شد که فرموده بود.

گوید: محمد بن محمد بصری نامه‌ای نوشت و در آن درخواست دعا کرد که امور دخترانش را کفایت کند و حجّ روزیش شود و مالش بدو باز گردد، پاسخ درخواست وی صادر شد و در همان سال به حجّ رفت و چهار دختر از شش دخترانش مردند و مالش بدو بازگشت.

۲ - في بعض النسخ «القصري».

۱ - في بعض النسخ «ابو رميس» و في بعضها «أبو رميس».

قال: وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ يَزْدَادَ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ لِوَالِدَيْهِ، فَوَرَدَ «غَفَرَ اللَّهُ لَكَ وَ لِوَالِدَيْكَ وَ لِأُخْتِكَ الْمُتَوَفَّاةِ الْمَلْقَبَةِ كَلْكِي، وَ كَانَتْ هَذِهِ امْرَأَةً صَالِحَةً مُتَزَوِّجَةً بِجَوَارٍ. وَ كَتَبْتُ فِي إِنْفَادِ^(۱) خَمْسِينَ دِينَاراً لِقَوْمٍ مُؤْمِنِينَ مِنْهَا عَشْرَةٌ دَنَانِيرَ لِابْنَةِ عَمِّ لِي^(۲) لَمْ تَكُنْ مِنَ الْإِيمَانِ عَلَى شَيْءٍ، فَجَعَلْتُ اسْمَهَا آخِرَ الرُّقْعَةِ وَ الْفُصُولِ، أَلْتَمِسُ بِذَلِكَ الدَّلَالََةَ فِي تَرْكِ الدُّعَاءِ، فَخَرَجَ فِي فُصُولِ الْمُؤْمِنِينَ: «تَقَبَّلَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَ أَحْسَنَ إِلَيْهِمْ وَ أَثَابَكَ» وَ لَمْ يَدْعُ لِابْنَةِ عَمِّي بِشَيْءٍ.

قال: وَ أَنْفَذْتُ^(۳) أَيْضاً دَنَانِيرَ لِقَوْمٍ مُؤْمِنِينَ فَأَعْطَانِي رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: مُحَمَّدُ بْنُ سَعِيدٍ دَنَانِيرَ فَأَنْفَذْتُهَا بِاسْمِ أَبِيهِ مُتَعَمِّداً وَ لَمْ يَكُنْ مِنْ دِينِ اللَّهِ عَلَى شَيْءٍ، فَخَرَجَ الْوُصُولُ مِنْ عِنْوَانِ اسْمِهِ مُحَمَّدٌ.

گوید: محمد بن یزداد نامه ای نوشت و در آن درخواست کرد تا برای پدر و مادرش دعا کند و پاسخی چنین آمد: خداوند تو را و پدر و مادر و خواهر در گذشته ات را که ملقب به کلکی بود بیامرزد و او زنی صالح بود که با جواری ازدواج کرده بود.

و نامه ای نوشتم و آن را به همراه پنجاه دینار که متعلق به مؤمنین بود فرستادم ولی ده دینار آن از آن دختر عمویم بود که بهره ای از ایمان نداشت و نامش را در آخر نامه و تفصیلات نوشتم تا نشانه ای باشد که برای او دعا نکند، پاسخ آمد و برای مؤمنین چنین دعا شده بود: خداوند از ایشان بپذیرد و به آنها احسان کند و تو را پاداش نیکو دهد. و برای دختر عمویم دعایی نکرده بود.

گوید: دیگر بار دینارهایی که متعلق به جمعی از مؤمنین بود فرستادم و مردی که به او محمد بن سعید می گفتند چند دینار داد و من متعمداً آن را به اسم پدرش فرستادم چون از دین خدا بهره ای نداشت و وصول آن با این عنوان صادر شد نام او محمد است.

۱- فی بعض النسخ «أنقاد».

۲- فی بعض النسخ «لابن عمی» و الضمائر فیها بعد مذكرة.

۳- فی بعض النسخ «و أنفدت».

قال: وَ حَمَلْتُ فِي هَذِهِ السَّنَةِ الَّتِي ظَهَرَتْ لِي فِيهَا هَذِهِ الدَّلَالَةُ أَلْفَ دِينَارٍ، بَعَثَ بِهَا أَبُو جَعْفَرٍ وَ مَعِيَ أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ خَلْفٍ وَ إِسْحَاقُ بْنُ الْجَنْبِيدِ، فَحَمَلَ أَبُو الْحُسَيْنِ الْخُرُوجَ إِلَى الدُّورِ وَ اكْتَرَيْنَا ثَلَاثَةَ أَهْمِرَةٍ، فَلَمَّا بَلَغْتُ الْقَاطُولَ لَمْ نَجِدْ حَمِيرًا فَقُلْتُ لِأَبِي الْحُسَيْنِ: ائْتِنِي الْخُرُوجَ الَّذِي فِيهِ الْمَالُ وَ اخْرُجْ مَعَ الْقَافِلَةِ حَتَّى أَتَخَلَّفَ فِي طَلَبِ جَمَارٍ لِإِسْحَاقَ بْنِ الْجَنْبِيدِ بِرُكْبَةٍ فَإِنَّهُ شَيْخٌ؛ فَأَكْتَرَيْتُ لَهُ جَمَارًا وَ لَحِقْتُ بِأَبِي الْحُسَيْنِ فِي الْحَيْرِ - حَيْرٍ سُرٍّ مَنْ رَأَى - وَ أَنَا أُسَامِرُهُ وَ أَقُولُ لَهُ: اْحْمَدِ اللَّهَ عَلَيَّ مَا أَنْتَ عَلَيْهِ، فَقَالَ: وَدِدْتُ أَنَّ هَذَا الْعَمَلُ دَامَ لِي، فَوَافَيْتُ سُرٍّ مَنْ رَأَى وَ أَوْصَلْتُ مَا مَعَنَا، فَأَخَذَهُ الْوَكِيلُ بِحَضْرَتِي وَ وَضَعَهُ فِي مَنَدِيلٍ وَ بَعَثَ بِهِ مَعَ غُلَامٍ أَسْوَدَ، فَلَمَّا كَانَ الْعَصْرُ جَاءَنِي بِرُزْمِيَّةٍ خَفِيْفَةٍ، وَ لَمَّا أَصْبَحْنَا خَلَّابِي أَبُو الْقَاسِمِ وَ تَقَدَّمَ أَبُو الْحُسَيْنِ وَ إِسْحَاقُ، فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ لِلْغُلَامِ الَّذِي حَمَلَ الرُّزْمِيَّةَ، جَاءَنِي بِهَذِهِ الدَّرَاهِمِ وَ قَالَ لِي: اذْفَعْهَا إِلَى الرَّسُولِ الَّذِي حَمَلَ الرُّزْمِيَّةَ، فَأَخَذْتُهَا مِنْهُ، فَلَمَّا خَرَجْتُ مِنْ بَابِ الدَّارِ قَالَ لِي أَبُو الْحُسَيْنِ مِنْ قَبْلِ أَنْ

گوید: در همین سال که این نشانه ظاهر شد هزار دینار با خود بردم که ابو جعفر فرستاده بود و همراه من ابوالحسین محمد بن محمد بن خلف و اسحاق بن جنید بودند، ابوالحسین خورجین را به داخل خانه ها برد و ما سه رأس الاغ کرایه کردیم و چون به محله قاطول رسیدم الاغی نیافتم و به ابوالحسین گفتم: خورجینی را که دینارها در آن است بردار و همراه قافله برو تا من الاغی برای اسحاق بن جنید که پیرمرد است کرایه کنم و به دنبالش بیایم و الاغی برای او کرایه کردم و شب هنگام در سامراء به ابوالحسین رسیدم و به او گفتم: خدا را بر این توفیق سپاس گو، گفتم: دوست دارم این کار ادامه داشته باشد، در سامراء آنچه همراه داشتیم تحویل دادیم و وکیل ناحیه آن را در حضور من تحویل گرفت و در کیسه ای گذاشت و همراه غلام سیاهی آن را فرستاد و هنگام عصر کیسه کوچکی برایم آورد و فردا صبح ابو القاسم با من خلوت کرد و ابوالحسین و اسحاق پیش افتادند، ابو القاسم به آن غلامی که کیسه کوچک را برده بود گفتم: مقداری درهم به من بدهد و گفتم: آنها را به فرستاده ای که آن کیسه را آورده بده، آنها را از او گرفتم و چون از در سرا بیرون آمدم ابوالحسین پیش از آنکه سخنی بگویم یا

أَنْطِقَ أَوْ يَعْلَمَ أَنَّ مَعِيَ شَيْئًا: لَمَا كُنْتُ مَعَكَ الْحَيَّرَ تَمَنَيْتُ أَنْ يَحْيِيَنِي مِنْهُ دَرَاهِمُ أَتَبَرَّكَ بِهَا، وَ كَذَلِكَ عَامٌ أَوَّلٍ حَيْثُ كُنْتُ مَعَكَ بِالْعَسْكَرِ. فَقُلْتُ لَهُ: خُذْهَا فَقَدْ آتَاكَ اللَّهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

قال: وَ كَتَبَ مُحَمَّدُ بْنُ كَشْمَرَةَ يَسْأَلُ الدُّعَاءَ أَنْ يَجْعَلَ ابْنَهُ أَحْمَدَ مِنْ أُمَّ وَ لَدِهِ فِي حِلٍّ، فَخَرَجَ: «وَ الصَّقْرِيُّ أَحَلَّ اللَّهُ لَهُ ذَلِكَ» فَأَعْلَمَ عَلَيْهِ أَنْ كُنِيَّتَهُ أَبُو الصَّقْرِ.

قال: وَ حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ قَيْسٍ، عَنْ غَانِمِ أَبِي سَعِيدِ الْهِنْدِيِّ، وَ جَمَاعَةٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ الْأَشْعَرِيِّ، عَنْ غَانِمٍ قَالَ: كُنْتُ أَكُونُ مَعَ مَلِكِ الْهِنْدِ بِقَشْمِيرِ الدَّاخِلَةِ وَ نَحْنُ أُرْبَعُونَ رَجُلًا نَقْعُدُ حَوْلَ كُرْسِيِّ الْمَلِكِ وَ قَدْ قَرَأْنَا التَّوْرَةَ وَ الْإِنْجِيلَ وَ الزَّبُورَ، وَ يَنْزِعُ إِلَيْنَا فِي الْعِلْمِ، فَتَذَاكَرْنَا يَوْمًا أَمْرَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ وَ قُلْنَا: نَحْنُ فِي كُتُبِنَا، وَ اتَّفَقْنَا عَلَى أَنْ أَخْرُجَ فِي طَلْبِهِ وَ أَجْتَحَثَ عَنْهُ، فَخَرَجْتُ وَ مَعِيَ مَالٌ، فَتَطَّعَ عَلِيَّ التُّرْكَ وَ شَلَّحُونِي فَوَقَّعْتُ إِلَى كَابِلَ وَ خَرَجْتُ مِنْ كَابِلَ إِلَى بَلْخَ وَ الْأَمِيرُ بِهَا ابْنُ أَبِي سُورِ ^(۱) فَأَتَيْتُهُ وَ عَرَفْتُهُ مَا خَرَجْتُ لَهُ

بداند که چیزی همراه دارم گفت: آن هنگام که همراه تو در آن سرا بودم تمنا کردم از ناحیه او مقداری درهم به من برسد تا به آنها تبرک بجویم و سال اولی هم که با تو در عسکر بودم چنین شد، گفتم: بگیر که خدا به تو ارزانی کرده است و الحمد لله رب العالمین.

گوید: محمد بن کשמرد نامه ای نوشت و درخواست کرد که دعا کند فرزندش احمد از ام ولدش در حلیت باشد و چنین صادر شد: «راجع به صقری خداوند آن را برای او حلال گردانید» و با این عبارت اعلام فرمود که کنیه او ابوالصقر است. گوید: ابوسعید هندی غانم گوید: در یکی از شهرهای هند به نام کشمیر نزد پادشاه هند نشسته بودم و ما چهل تن بودیم که اطراف تخت او نشسته و تورات و انجیل و زبور را خوانده و مرجع علم و دانش بودیم، روزی درباره محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آَلِهِ وَ سَلَّمَ گفتگو کردیم و گفتیم نام او در کتابهای ما هست و متفق شدیم که من در طلب او بیرون روم و او را بجویم، من با مالی فراوان از هند بیرون آمدم و ترکان قطع طریق مرا کردند و اموالم را ربودند، بعد از آن به کابل آمدم و از آنجا وارد بلخ

۱- فی بعض النسخ «ابن أبي شبور».

فَجَمَعَ الْفُقَهَاءَ وَالْعُلَمَاءَ لِمُنَاطَرَتِي فَسَأَلْتُهُمْ عَنِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: هُوَ نَبِيُّنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ وَ قَدَمَاتٍ، فَقُلْتُ: وَ مَنْ كَانَ خَلِيفَتُهُ؟ فَقَالُوا: أَبُو بَكْرٍ، فَقُلْتُ: أَنْسَبُوهُ لِي، فَانْسَبُوهُ إِلَى قُرَيْشٍ، فَقُلْتُ: لَيْسَ هَذَا بِنَبِيِّ إِنْ النَّبِيَّ الَّذِي نَجِدُهُ فِي كُتُبِنَا خَلِيفَتُهُ ابْنُ عَمِّهِ وَ زَوْجُ ابْنَتِهِ وَ أَبُو وُلْدِهِ، فَقَالُوا لِلْأَمِيرِ: إِنَّ هَذَا قَدْ خَرَجَ مِنَ الشَّرِكِ إِلَى الْكُفْرِ مُرْبِضًا عُنُقِهِ، فَقُلْتُ لَهُمْ: أَنَا مَتَمَسِّكٌ بِدِينٍ لَا أَدْعُهُ إِلَّا بِبَيَانٍ، فَدَعَا الْأَمِيرُ الْحُسَيْنَ بْنَ إِسْكِيبَ وَ قَالَ لَهُ: نَاطِرِ الرَّجُلَ، فَقَالَ لَهُ: الْعُلَمَاءُ وَ الْفُقَهَاءُ حَوْلَكَ فَمُرُّهُمْ بِمُنَاطَرَتِهِ، فَقَالَ لَهُ: نَاطِرُهُ كَمَا أَقُولُ لَكَ وَ اخْلُ بِهِ وَ أَلْطِفْ لَهُ، فَقَالَ: فَخَلَا بِي الْحُسَيْنُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: هُوَ كَمَا قَالُوهُ لَكَ غَيْرَ أَنَّ خَلِيفَتَهُ ابْنُ عَمِّهِ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ بْنُ عَبْدِ الْمُطَّلِبِ، وَ هُوَ زَوْجُ ابْنَتِهِ فَاطِمَةَ، وَ أَبُو وَلَدَيْهِ: الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ، فَقُلْتُ: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ. وَ صِرْتُ إِلَى الْأَمِيرِ فَأَسْلَمْتُ، فَمَضَى بِي إِلَى الْحُسَيْنِ فَفَقَّهَنِي، فَقُلْتُ:

شدم و امیر آنجا ابن ابی شور بود.

به نزد او آمدم و مقصدم را بدو باز گفتم و او فقهاء و علما را برای مناظره با من گرد آورد و من از آنها درباره محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ پرسش کردم، گفتند: او، محمد بن عبدالله پیامبر ماست صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و او در گذشته است، گفتم: خلیفه او کیست؟ گفتند: ابوبکر، گفتم: نژادش را برایم بازگوئید، گفتند: از قریش، گفتم: چنین شخصی پیامبر نیست زیرا جانشین پیامبری که در کتب ما معرفی شده است پسرعمو و داماد و پدر فرزندان اوست. به آن امیر گفتند: این مرد از شرک درآمده و کافر شده است، گردنش را بزن، گفتم: من دینی دارم و آن را جز با دلیلی روشن فرو نگذارم. آن امیر حسین بن اسکیب را فراخواند و گفت: ای حسین با این مرد مناظره کن، گفت: این همه عالمان و فقیهان اطراف تو هستند به آنان دستور بده تا با وی مناظره کنند، گفت: همان گونه که گفتم در خلوت و با نرمی با وی مناظره کن، گوید: حسین با من خلوت کرد و من درباره محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ از وی پرسیدم، گفت: او چنان است که برای تو گفته اند جز آنکه جانشین او پسر عموی وی علی بن ابیطالب است که شوهر دخترش فاطمه و پدر فرزندانش حسن و حسین است، گفتم: أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ وَ نَزَدَ أَنْ أَمِيرٌ رَفَعَهُ وَ اسْلَمَ وَ أوردم و او

إِنَّا نَجِدُ فِي كُتُبِنَا أَنَّهُ لَا يَمُضِي خَلِيفَةٌ إِلَّا عَنِ خَلِيفَةٍ، فَمَنْ كَانَ خَلِيفَةً عَلِيٍّ؟ قَالَ: الْحَسَنُ، ثُمَّ الْحُسَيْنُ، ثُمَّ سَمِيَ الْأُمَّةَ حَتَّى بَلَغَ إِلَى الْحَسَنِ عليه السلام.

ثُمَّ قَالَ: تَحْتَاجُ أَنْ تَطْلُبَ خَلِيفَةَ الْحَسَنِ وَ تَسْأَلَ عَنْهُ فَخَرَجْتُ فِي الطَّلَبِ. فَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ: فَوَافِي مَعَنَا بَغْدَادَ، فَذَكَرْنَا أَنَّهُ كَانَ مَعَهُ رَفِيقٌ قَدْ صَحِبَهُ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ فَكَّرَهُ بَعْضَ أَخْلَاقِهِ فَفَارَقَهُ، قَالَ: فَبَيْنَمَا أَنَا ذَاتَ يَوْمٍ وَقَدْ تَمَسَّحْتُ فِي الصَّرَاةِ وَأَنَا مُفَكِّرٌ فِيمَا خَرَجْتُ لَهُ إِذْ أَتَانِي آتٍ وَقَالَ لِي: أَجِبْ مَوْلَاكَ، فَلَمْ يَزَلْ يَخْتَرِقُ بِي الْمَحَالَ حَتَّى أَدْخَلَنِي دَاراً وَبُستاناً، فَإِذَا مَوْلَايَ عليه السلام قَاعِدٌ فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ كَلَّمَنِي بِالْهُنْدِيَّةِ وَ سَلَّمَ عَلَيَّ وَ أَخْبَرَنِي بِأَسْمِي وَ سَأَلَنِي عَنِ الْأَرْبَعِينَ رَجُلًا بِأَسْمَائِهِمْ عَنِ اسْمِ رَجُلٍ رَجُلٍ، ثُمَّ قَالَ لِي: تُرِيدُ الْحَجَّ مَعَ أَهْلِ قُمَّ فِي هَذِهِ السَّنَةِ فَلَا تَحْجَّ فِي هَذِهِ السَّنَةِ وَ انْصَرِفْ إِلَى خُرَاسَانَ وَ حُجَّ مِنْ قَابِلٍ.

مرا به حسین بن اشکیب سپرد و او هم احکام و دستورات اسلامی را به من آموخت، بدو گفتم: ما در کتب خود یافته ایم که هیچ خلیفه‌ای از دنیا نرود جز آنکه خلیفه‌ای جانشین او شود، خلیفه علی علیه السلام که بود؟ گفتم: حسن و بعد از او حسین - آنگاه ائمه را یکایک برشمرد - تا آنکه به حسن بن علی رسید و گفتم: اکنون باید در طلب جانشین حسن باشی و از او پرسش کنی و من نیز در طلب او بیرون آمدم.

محمد بن محمد راوی حدیث گوید: او با ما وارد بغداد شد و برای ما گفت که رفیق داشته که مصاحب او در این امر بوده است اما از بعضی خصائل اخلاقی او خوشش نیامده و او را ترک کرده است.

گوید: یک روز که در آب نهر فرات یا صرّاة که نهری در بغداد است غسل کرده بودم و درباره مقصد خود اندیشه می کردم، ناگاه مردی آمد و گفت: مولای خود را اجابت کن! و مرا از محلی به محل دیگر برد تا آنکه مرا به سرا و بستانی وارد کرد و به ناگاه دیدم مولایم نشسته است و چون مرا دید به زبان هندی با من سخن گفت و بر من سلام کرد و نامم را گفت و از حال چهل تن از دوستانم یکایک پرسش کرد، سپس فرمود: می خواهی امسال با کاروان قم به حج بروی، اما امسال به حج مرو و به خراسان برگرد و سال آینده حج به جای آر،

قَالَ: وَرَمَى إِلَيَّ بِصُرَّةٍ وَقَالَ: اجْعَلْ هَذِهِ فِي نَفْقَتِكَ وَلَا تَدْخُلْ فِي بَغْدَادَ إِلَى دَارِ أَحَدٍ وَلَا تُخْبِرْ بِشَيْءٍ مِمَّا رَأَيْتَ.

قَالَ مُحَمَّدٌ: فَأَنْصَرَفْنَا مِنَ الْعَقَبَةِ وَلَمْ يَقْضِ لَنَا الْحَجُّ، وَخَرَجَ غَانِمٌ إِلَى خُرَاسَانَ وَانْصَرَفَ مِنْ قَابِلٍ حَاجًّا وَبَعَثَ إِلَيْنَا بِالطَّافِ وَ لَمْ يَدْخُلْ قُمْ وَ حَجَّ، وَ انْصَرَفَ إِلَى خُرَاسَانَ فَمَاتَ بِهَا - بِرَحْمَةِ اللَّهِ -

قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ شاذَانَ، عَنِ الْكَابَلِيِّ، وَقَدْ كُنْتُ رَأَيْتُهُ عِنْدَ أَبِي سَعِيدٍ فَذَكَرَ أَنَّهُ خَرَجَ مِنْ كَابِلٍ مُرْتَادًا طَالِبًا وَ إِنَّهُ وَجَدَ صِحَّةَ هَذَا الدِّينِ فِي الْإِنْجِيلِ وَ بِهِ اهْتَدَى. فَحَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ شاذَانَ بِنِيشَابُورٍ قَالَ: بَلَغَنِي أَنَّهُ قَدْ وَصَلَ فَتَرَصَّدْتُ لَهُ حَتَّى لَقَيْتُهُ فَسَأَلْتُهُ عَنْ خَبَرِهِ فَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَزَلْ فِي الطَّلَبِ وَ أَنَّهُ أَقَامَ بِالْمَدِينَةِ فَكَانَ لَا يَذْكُرُهُ لِأَحَدٍ إِلَّا زَجَرَهُ فَلَقِيَ شَيْخًا مِنْ بَنِي هَاشِمٍ وَ هُوَ يَحْيَى بْنُ مُحَمَّدٍ الْغُرَيْضِيُّ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ الَّذِي تَطَلَّبُهُ بِصَرِيَاءَ، قَالَ: فَتَقَصَّدْتُ صَرِيَاءَ وَ جِئْتُ إِلَى دِهْلِيَزِ مَرشُوشٍ فَطَرَحْتُ نَفْسِي عَلَى الدُّكَانِ فَخَرَجَ إِلَيَّ غُلَامٌ

گوید: کیسه زری به من داد و گفت: آنرا صرف هزینه خود کن و در بغداد به خانه هیچ کس وارد مشو و از آنچه دیدی کسی را مطلع مکن.
محمد - راوی حدیث - گوید: در آن سال از عقبه برگشتیم و حج نصیب ما نگردید و غانم به خراسان برگشت و سال آینده به حج رفت و هدایایی برای ما فرستاد و وارد قم نشد، حج کرد و به خراسان بازگشت و در آنجا درگذشت.
محمد بن شاذان از کابلی روایت کند - و من او را نزد ابوسعید هندی دیده بودم - می گفت: او از کابل در جستجو و طلب امام بیرون آمد و درستی این دین را در انجیل یافته بود و مهتدی شد.

محمد بن شاذان در نیشابور برایم روایت کرد و گفت: به من خبر رسید که او به این نواحی رسیده است و من مترصد بودم که او را ملاقات کرده و از اخبار او پرسش کنم. گفت پیوسته در طلب بوده و مدتی در مدینه اقامت داشته است و با هر کس اظهار می کرده او را می رانده است تا آنکه یکی از مشایخ بنی هاشم به نام یحیی بن محمد غریضی را ملاقات کرده و به او گفته است آن کس که در طلب اویمی در صریاء است، گوید من به جانب صریاء روان شدم و در آنجا به دهلیز آب

أَسْوَدُ فَزَجَرَنِي وَانْتَهَرَنِي وَ قَالَ لِي : قُمْ مِنْ هَذَا الْمَكَانِ وَ انصَرِفْ ، فَقُلْتُ : لَا أَفْعَلُ فَدَخَلَ الدَّارَ ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ وَ قَالَ : ادْخُلْ ، فَدَخَلْتُ فَإِذَا مَوْلَايَ عليه السلام قَاعِدٌ وَ سَطَّ الدَّارِ ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ سَمَانِي بِاسْمٍ لَمْ يَعْرِفُهُ أَحَدٌ إِلَّا أَهْلِي بِكَابِلَ وَ أَجْرِي لِي أَشْيَاءَ ، فَقُلْتُ لَهُ : إِنَّ نَفَقَتِي قَدْ ذَهَبَتْ فَرُّ لِي بِنَفَقَةٍ ، فَقَالَ لِي : أَمَا إِنَّهَا سَتَذْهَبُ مِنْكَ بِكَذِبِكَ وَ أُعْطَانِي نَفَقَةً فَضَاعَ مِنِّي مَا كَانَ مَعِي وَ سَلِمَ مَا أُعْطَانِي ، ثُمَّ انصَرَفْتُ السَّنَةَ الثَّانِيَةَ وَ لَمْ أَجِدْ فِي الدَّارِ أَحَدًا .

۱۹ - حَدَّثَنِي أَبِي عليه السلام قَالَ : حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِيِّ قَالَ : كَانَتْ لِي زَوْجَةٌ مِنَ الْمَوَالِي قَدْ كُنْتُ هَجَرْتُهَا دَهْرًا فَجَاءَتْني فَقَالَتْ : إِنَّ كُنْتُ قَدْ طَلَّقْتَنِي فَأَعْلِمْنِي ، فَقُلْتُ لَهَا : لَمْ أُطَلِّقْكَ وَ نِلْتُ مِنْهَا فِي هَذَا الْيَوْمِ فَكَتَبْتُ إِلَيَّ بَعْدَ أَشْهُرٍ تَدَّعِي أَنَّهَا حَامِلٌ ، فَكَتَبْتُ فِي أَمْرِهَا وَ فِي دَارِ كَانَ صِهْرِي أَوْصِي بِهَا لِلْفَرَجِيِّ عليه السلام أَسْأَلُ أَنْ تُبَاعَ مِنِّي وَ أَنْ يُتَّجَمَّ عَلَيَّ ثَمَنُهَا فَوَرَدَ الْجَوَابُ فِي الدَّارِ «قَدْ

پاشیده شده‌ای در آمدم و بر سکوئی نشستم، غلام سیاهی بیرون آمد و مرا راند و با من درشتی کرد و گفت از این مکان برخیز و برو! گفتم چنین نکنم، آنگاه داخل خانه شد و بیرون آمد و گفت: داخل شو و من داخل شدم، دیدم مولایم در میان خانه نشسته است و مرا با اسم مخصوصی که آن را کسی جز خاندانم در کابل نمی‌دانند نام برد و مرا از اموری مطلع کرد گفتم: خرجی من تمام شده است بفرمائید نفقه‌ای به من بدهند، فرمود: بدان که آن به واسطه دروغت از دست می‌رود و نفقه‌ای به من داد و آنچه همراه من بود ضایع شد اما آنچه به من اعطا فرموده بود سالم ماند و سال دیگر به آنجا برگشتم اما در آن خانه کسی را نیافتم.

۱۹ - عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَشْعَرِيِّ كَوَيْدٌ : مِنْ زَنِيٍّ مِنْ مَوَالِيٍّ دَاخِلٌ فِي الْمَدِينَةِ كَانَتْ لِي زَوْجَةٌ مِنَ الْمَوَالِي قَدْ كُنْتُ هَجَرْتُهَا دَهْرًا فَجَاءَتْني فَقَالَتْ : إِنَّ كُنْتُ قَدْ طَلَّقْتَنِي فَأَعْلِمْنِي ، فَقُلْتُ لَهَا : لَمْ أُطَلِّقْكَ وَ نِلْتُ مِنْهَا فِي هَذَا الْيَوْمِ فَكَتَبْتُ إِلَيَّ بَعْدَ أَشْهُرٍ تَدَّعِي أَنَّهَا حَامِلٌ ، فَكَتَبْتُ فِي أَمْرِهَا وَ فِي دَارِ كَانَ صِهْرِي أَوْصِي بِهَا لِلْفَرَجِيِّ عليه السلام أَسْأَلُ أَنْ تُبَاعَ مِنِّي وَ أَنْ يُتَّجَمَّ عَلَيَّ ثَمَنُهَا فَوَرَدَ الْجَوَابُ فِي الدَّارِ «قَدْ

أُعْطِيَتْ مَا سَأَلَتْ» وَكَفَّ عَنْ ذِكْرِ الْمَرْأَةِ وَالْحَمْلِ، فَكَتَبَتْ إِلَى الْمَرْأَةِ بَعْدَ ذَلِكَ تُعَلِّمُنِي أَنَّهَا كَتَبَتْ بِبَاطِلٍ وَأَنَّ الْحَمْلَ لَا أَصْلَ لَهُ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

۲۰ - حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه عَنْ سَعْدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَلِيٍّ الْمَتِيلِيُّ ^(۱) قَالَ: جَاءَنِي أَبُو جَعْفَرٍ فَمَضَى بِي إِلَى الْعَبَّاسِيَّةِ وَأَدْخَلَنِي خِرْبَةً وَأَخْرَجَ كِتَابًا فَقَرَأَهُ عَلَيَّ فَإِذَا فِيهِ شَرْحُ جَمِيعِ مَا حَدَّثَ عَلَيَّ الدَّارِ وَفِيهِ «أَنَّ فُلَانَةَ - يَعْنِي أُمَّ عَبْدِ اللَّهِ - تُوْخِذُ بِشَعْرِهَا وَتُخْرِجُ مِنَ الدَّارِ وَتَحْدُو بِهَا إِلَى بَغْدَادَ، فَتَقْعُدُ بَيْنَ يَدَيْ السُّلْطَانِ - وَأَشْيَاءُ مِمَّا يَحْدُثُ» ثُمَّ قَالَ لِي: احْفَظْ، ثُمَّ مَرَّقَ الْكِتَابَ وَذَلِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَحْدُثَ مَا حَدَّثَ بِمُدَّةٍ.

۲۱ - قَالَ: وَحَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ الْمَرْوَزِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ عَمْرٍو قَالَ: خَرَجْتُ إِلَى الْعَسْكَرِ وَأُمُّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فِي الْحَيَاةِ وَمَعِيَ جَمَاعَةٌ، فَوَافَيْنَا الْعَسْكَرَ، فَكَتَبَ أَصْحَابِي يَسْتَأْذِنُونَ فِي الزِّيَارَةِ مِنْ دَاخِلٍ بِاسْمِ رَجُلٍ رَجُلٍ، فَقُلْتُ: لَا تَتَّبِعُوا اسْمِي فَإِنِّي لَا أَسْتَأْذِنُ فَتَرَكُوا اسْمِي فَخَرَجَ الْإِذْنُ «أَدْخُلُوا وَمَنْ أَبِي أَنْ يَسْتَأْذِنَ».

رسید: آنچه درخواستی به تو دادیم و از ذکر آن زن و حملش خودداری کرد، خود آن زن نیز بعد از آن برایم نوشت که قبلاً سخن باطلی گفته و آن حمل اصلی نداشته است و الحمد لله رب العالمین.

۲۰ - ابوعلی گوید: ابو جعفر به نزد من آمد و مرا به عباسیه برد و به ویرانه ای درآورد، آنگاه نامه ای را خارج ساخت و برایم خواند دیدم شرح همه حوادثی است که در سرای امام عليه السلام رخ داده است و در آن چنین آمده بود: فلانی - یعنی ام عبدالله - را گیسویش بگیرند و از سرا بیرون کشند و به بغداد ببرند و در مقابل سلطان بنشینند و امور دیگری که واقع خواهد شد. سپس گفت: آنها را حفظ کن و نامه را پاره کرد و این مدتی پیش از وقوع آن حوادث بود.

۲۱ - جعفر بن عمرو گوید: در زمان حیات مادر ابو محمد عليه السلام با جمعی به محله عسکر رفتیم و یاران من برای زیارت نامه ای نوشتند و برای یک یک اجازه گرفتند، من گفتم: اسم مرا ننویسید که من اجازه نمی خواهم و اسم را ننوشتند، جواب رسید: همه داخل شوید و آنها که از اجازه سر باز زد داخل شود.

۱ - فی بعض النسخ «المسلی» و فی بعضها «النیلی».

۲۲ - قَالَ: وَ حَدَّثَنِي أَبُو الْحَسَنِ جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: كَتَبَ إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَرَجِ الرَّخَجِيُّ فِي أَشْيَاءَ، وَ كَتَبَ فِي مَوْلُودٍ وَ لِدَ لَهُ يَسْأَلُ أَنْ يُسَمِّيَ، فَخَرَجَ إِلَيْهِ الْجَوَابُ فِيمَا سَأَلَ وَ لَمْ يَكْتُبْ إِلَيْهِ فِي الْمَوْلُودِ بِشَيْءٍ، فَهَاتَ الْوَلَدُ، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ.

قَالَ: وَ جَرَى بَيْنَ قَوْمٍ مِنْ أَصْحَابِنَا مُجْتَمِعِينَ عَلَى كَلَامٍ فِي مَجْلِسٍ فَكَتَبَ إِلَى رَجُلٍ مِنْهُمْ شَرَحَ مَا جَرَى فِي الْمَجْلِسِ.

۲۳ - قَالَ: وَ حَدَّثَنِي الْعَاصِمِيُّ أَنَّ رَجُلًا تَفَكَّرَ فِي رَجُلٍ يُوَصِّلُ إِلَيْهِ مَا وَجَبَ لِلْغَرِيمِ عليه السلام وَ ضَاقَ بِهِ صَدْرُهُ، فَسَمِعَ هَاتِفًا يَهْتِفُ بِهِ: «أَوْصِلْ مَا مَعَكَ إِلَى حَاجِزٍ».

قَالَ: وَ خَرَجَ أَبُو مُحَمَّدٍ السَّرَوِيُّ إِلَى سُرٍّ مَنْ رَأَى وَ مَعَهُ مَالٌ فَخَرَجَ إِلَيْهِ ابْتِدَاءً: «فَلَيْسَ فِينَا شَكٌّ وَ لَا فِيمَنْ يَقُومُ مَقَامَنَا شَكٌّ وَ رُدَّ مَا مَعَكَ إِلَى حَاجِزٍ».

۲۴ - قَالَ: وَ حَدَّثَنِي أَبُو جَعْفَرٍ قَالَ: بَعَثْنَا مَعَ ثِقَةٍ مِنْ ثِقَاتِ إِخْوَانِنَا إِلَى الْعَسْكَرِ شَيْئًا فَعَمِدَ الرَّجُلُ فَدَسَّ فِيمَا مَعَهُ رُقْعَةً مِنْ غَيْرِ عِلْمِنَا فَرُدَّتْ عَلَيْهِ الرُّقْعَةُ مِنْ غَيْرِ جَوَابٍ.

۲۲ - جعفر بن احمد گوید: ابراهیم بن محمد درباره اموری نامه نوشت و درخواست کرد برای نوزاد وی نامی بنهد، پاسخ سوالات وی رسید اما چیزی درباره نوزاد نوشته بود و آن فرزند درگذشت و الحمد لله رب العالمین.

گوید: در مجلسی بین بعضی از دوستان ما سخنی رد و بدل شد و به یکی از آنها نامه ای صادر شد و شرح ماجرای آن مجلس در آن نامه بود.

۲۳ - عاصمی گوید: مردی در اندیشه بود که حقوق واجب امام قائم علیه السلام را به چه کسی بدهد تا به او برساند و دلتنگ شده بود و ندای هاتفی را شنید که به او می گفت: آنچه همراه توست به حاجز بده!

گوید: ابو محمد سر وی به سامرا آمد و همراه او اموالی بود، ابتداءً نامه ای برای وی صادر شد که در ما و قائم مقام ما شکی نیست، آنچه که همراه توست به حاجز بده!

۲۴ - ابو جعفر گوید: به همراه یکی از برادران موثق خود به محله عسکر رفتیم و چیزی با خود بردیم، آن مرد آن را گرفت و بی آنکه ما بدانیم نامه ای در آن مخفی ساخت و نامه بی پاسخ به وی برگردانیده شد.

۲۵ - قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحُسَيْنُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْكِنْدِيُّ قَالَ: قَالَ لِي أَبُو طَاهِرٍ الْبِلَالِيُّ: التَّوْقِيعُ الَّذِي خَرَجَ إِلَيَّ مِنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام فَعَلَّقُوهُ فِي الْخَلْفِ بَعْدَهُ وَدَيْعَةً فِي بَيْتِكَ [فَأَخْبَرْتُ سَعْدًا بِمَا سَمِعْتُ مِنْهُ فَقَالَ سَعْدٌ: أَحِبُّ أَنْ تَرَى التَّوْقِيعَ الَّذِي عِنْدَهُ وَتَكْتَبَ لِي مِنْ لَفْظِهِ]، فَقُلْتُ لَهُ: أَحِبُّ أَنْ تَنْسَخَ لِي مِنْ لَفْظِ التَّوْقِيعِ مَا فِيهِ، فَأَخْبَرْتُ أَبَا طَاهِرٍ بِمَسْأَلَتِي ^(۱) فَقَالَ لَهُ: جِئْتَنِي بِهِ حَتَّى يَسْقُطَ الْإِسْنَادُ بَيْنِي وَبَيْنَهُ، فَخَرَجَ إِلَيَّ مِنْ أَبِي - مُحَمَّدٍ عليه السلام قَبْلَ مُضِيِّهِ بِسِتِّينَ يُخْبِرُنِي بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِهِ، ثُمَّ خَرَجَ إِلَيَّ بَعْدَ مُضِيِّهِ بِثَلَاثَةِ أَيَّامٍ يُخْبِرُنِي بِذَلِكَ فَلَعَنَ اللَّهُ مَنْ جَحَدَ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ حُقُوقَهُمْ وَحَمَلَ النَّاسَ عَلَى أَكْتَابِهِمْ، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ كَثِيرًا.

۲۶ - قَالَ: وَكَتَبَ جَعْفَرُ بْنُ حَمْدَانَ: فَخَرَجْتُ إِلَيْهِ هَذِهِ الْمَسَائِلَ: «اسْتَحَلَلْتُ بِجَارِيَةٍ وَ شَرَطْتُ عَلَيْهَا أَنْ لَا أَطْلُبَ وَلَدَهَا وَلَا أَلْزِمَهَا ^(۲) مَنَزَلِي، فَلَمَّا أَتَى لِذَلِكَ مُدَّةٌ قَالَتْ لِي: قَدْ

۲۵ - ابو عبدالله حسين بن اسماعيل كندی گوید: ابوطاهر بلالی به من گفت: آن توقیعی که از ابو محمد عليه السلام برای من صادر شده و آن را به جانشین پس از او تعلیق کرده‌اند و دایعه‌ای از جانب من در بیت دوست، امن این مطلب را به سعد گفتم و او گفت: دوست دارم آن توقیع را بینی و عین لفظ آن توقیع را برایم بنویسی [و من به ابوطاهر گفتم: دوست دارم عین لفظ توقیع را برایم استنساخ کنی و او را از مسألت خود با خبر کردم، او گفت: سعد را نزد من بیاور تا وسائط میان من و او ساقط شود و توقیعی از ابو محمد عليه السلام دو سال قبل از درگذشت او برایم صادر شد و مرا از جانشین پس از خود با خبر کرد و سه روز پس از درگذشت او نیز توقیعی به دستم رسید که مرا از آن خبر داده بود، پس لعنت خدا بر کسانی باد که حقوق اولیاء خدا را منکرند و مردمان را بر دوش آنان سوار می‌کنند و الحمد لله کثیراً.

۲۶ - و جعفر بن حمدان نامه‌ای نوشت و این مسائل را فرستاد: کنیزی را برای خود حلال کردم و با او شرط کردم که از او فرزند نخواهم و او را به سکونت در منزل خود الزام نکنم چون مدتی گذشت گفت: بار دارم، گفتم: چگونه و من

۱ - فی بعض النسخ «بمألتی». ۲ - فی بعض النسخ «انزلها».

حَبَلْتُ، فَقُلْتُ لَهَا: كَيْفَ وَ لَا أَعْلَمُ أَنِّي طَابَتْ مِنْكَ الْوَالِدَ، ثُمَّ غَبْتُ وَ انصرفتُ وَ قَدْ أَتَتْ
بِوَالِدٍ ذَكَرٍ فَلَمْ أَنْكِرْهُ وَ لَا قَطَعْتُ عَنْهَا الْأُجْرَةَ وَ النَّفَقَةَ، وَ لِي ضَيْعَةٌ قَدْ كُنْتُ قَبْلَ أَنْ تَصِيرَ
إِلَيَّ هَذِهِ الْمَرْأَةُ سَبَلْتُهَا عَلَيَّ وَ صَايَايَ وَ عَلَيَّ سَائِرِ وُلْدِي عَلَيَّ أَنَّ الْأَمْرَ فِي الزِّيَادَةِ وَ
النُّقْصَانِ مِنْهُ إِلَيَّ أَيَّامَ حَيَاتِي، وَ قَدْ أَتَتْ هَذِهِ بِهَذَا الْوَالِدِ، فَلَمْ أَلْحِقْهُ فِي الْوَقْفِ الْمُنْتَقِمِ
الْمُؤَبَّدِ، وَ أَوْصَيْتُ إِنْ حَدَثَ بِي حَدَثُ الْمَوْتِ أَنْ يُجْبِرُنِي عَلَيْهِ مَا دَامَ صَغِيرًا فَإِذَا كَبُرَ أُعْطِيَ
مِنْ هَذِهِ الضَّيْعَةِ جُمْلَةً مِائَتِي دِينَارٍ غَيْرَ مُؤَبَّدٍ، وَ لَا يَكُونُ لَهُ وَ لَا لِوَلَدِهِ بَعْدَ إِعْطَائِهِ ذَلِكَ
فِي الْوَقْفِ شَيْءٌ، فَرَأَيْتُكَ أَعْزَكَ اللَّهُ فِي إِرْشَادِي فِيمَا عَمِلْتُهُ وَ فِي هَذَا الْوَالِدِ بِمَا أُمَّتَيْتُهُ وَ
الدُّعَاءَ لِي بِالْعَافِيَةِ وَ خَيْرِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ»

جوابها: «وَأَمَّا الرَّجُلُ الَّذِي اسْتَحَلَّ بِالْجَارِيَةِ وَ شَرَطَ عَلَيْهَا أَنْ لَا يَطْلُبَ وَلَدَهَا
فَسُبْحَانَ مَنْ لَا شَرِيكَ لَهُ فِي قُدْرَتِهِ، شَرَطُهُ عَلَى الْجَارِيَةِ^(۱) شَرَطَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ هَذَا

یاد ندارم که از تو خواستار فرزند شده باشم، سپس مسافرت کردم و بازگشتم و
پسری به دنیا آورده بود و من او را انکار نکردم و اجرت و نفقه او را قطع نکردم
و من مزرعه ای دارم که پیش از آنکه این زن به سراغم آید آن را به ورثه و سایر
اولادم خیرات کردم و شرط کردم تا زنده ام کم و زیاد کردن آن با خودم باشد،
اکنون این زن این فرزند را آورده است و من او را به وقف متقدم مؤبد ملحق
نکردم و وصیت کرده ام که اگر مرگ فرا رسد تا صغیر است خرج او را بدهند و
چون کبیر شد از مجموع این مزرعه دویست دینار به او بدهند و پس از آنکه این
مبلغ را به او دادند دیگر برای او و فرزندان او حقی در این وقف نباشد اکنون رأی
شما را - اعزک الله - درباره این فرزند برای ارشاد خود خواستارم و امتثال می کنم
و برای عافیت و خیر دنیا و آخرت ملتزم دعا می کنم.

پاسخ آن: مردی که آن کنیز را بر خود حلال ساخته و با وی شرط کرده که
از او فرزند نخواهد، سبحان الله! این شرط با کنیز شرط با خدای تعالی است، این

۱ - فی بعض النسخ «شرطه فی الجاریة - الخ». و فی بعض النسخ «شرط علی الجاریة شرطاً علی الله» و فی
بعضها «شرط علی الجاریة شرط علی الله» و کذا فی البحار و قال المجلسی (ره): شرط علی الجاریة مبتدأ و «شرط علی
الله» خبره. أوهما فعلان و الاوّل استنهام انکاری. و ما اخترناه فی المتن معناه ظاهر.

مَالًا يُؤْمَنُ أَنْ يَكُونَ، وَ حَيْثُ عَرَفَ فِي هَذَا الشَّكِّ وَ لَيْسَ يَعْرِفُ الْوَقْتَ الَّذِي أَتَاهَا فِيهِ فَلَيْسَ ذَلِكَ بِمُوجِبِ الْبَرَاءَةِ فِي وِلْدِهِ، وَ أَمَّا إِعْطَاءُ الْمَائَتِي دِينَارٍ وَ إِخْرَاجُهُ [إِيَّاهُ وَ عَقْبَهُ] مِنْ الْوَقْفِ فَأَمَّا مَالُهُ فَعَلَّ فِيهِ مَا أَرَاهُ. قَالَ أَبُو الْحُسَيْنِ: حَسَبَ الْحِسَابِ قَبْلَ الْمَوْلُودِ فَجَاءَ الْوَلَدُ مُسْتَوِيًّا.

وَ قَالَ: وَ جَدْتُ فِي نُسخَةِ أَبِي الْحَسَنِ الْهُمْدَانِيِّ: أَتَانِي - أَبْتَقَاكَ اللَّهُ - كِتَابُكَ وَ الْكِتَابُ الَّذِي أَنْفَذْتَهُ وَ رَوَى هَذَا التَّوْقِيعَ الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ السِّيَّارِيِّ.

۲۷ - وَ كَتَبَ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الصَّيْمُرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَسْأَلُ كَفَنًا فَوَرَدَ «إِنَّهُ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ سَنَةً ثَمَانِينَ أَوْ إِحْدَى وَ ثَمَانِينَ». فَمَاتَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي الْوَقْتِ الَّذِي حَدَّهُ وَ بَعَثَ إِلَيْهِ بِالْكَفَنِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِشَهْرٍ.

۲۸ - [حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مَهْزِيَارٍ] قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى حَكِيمَةَ ^(۱) بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرِّضَا

شرطی است که از بودنش نمی توان در امان بود و در صورتی که شک کند و نداند که چه وقت با وی همبستر شده است، این شک موجب براءت از فرزند نخواهد شد.

و اما دادن دویست دینار و بیرون ساختن فرزند از وقف، پس مال مال اوست و هرچه صلاح دانسته انجام داده است، ابوالمحسین گوید: زمان قبل از تولد فرزند را حساب کرده است و فرزند مطابق آن حساب متولد شده است.

و گوید: در نسخه ابوالمحسین همدانی آمده است: خدا تو را باقی بدارد! نامه تو و آن نامه که فرستاده بودی رسید و این توقیع را حسن بن علی بن ابراهیم از سیاری روایت کرده است.

۲۷ - و علی بن محمد صیمری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نامه ای نوشت و درخواست کفنی کرد، جواب آمد: او در سال هشتاد یا هشتاد و یک بدان نیازمند خواهد شد. و او در همان وقتی که معین فرموده بود درگذشت و یک ماه پیش از آن، برایش کفن فرستاد.

۲۸ - احمد بن ابراهیم گوید: در مدینه بر حکیمه دختر امام جواد و خواهر

۱ - فی بعض النسخ «حلیمة» و فی بعضها «خدیجة».

أُخِبَ أَبِي الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي سَنَةِ اثْنَيْنِ وَ سِتِّينَ وَمِائَتَيْنِ (۱) بِالْمَدِينَةِ، فَكَلَّمْتُهَا مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ وَ سَأَلْتُهَا عَنْ دِينِهَا فَسَمَّتْ لِي مَنْ تَأْتَمُّ بِهِ، ثُمَّ قَالَتْ: فَلَانَ بْنِ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسَمَّيْتُهُ، فَقُلْتُ لَهَا: جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ مُعَايِنَةً أَوْ خَبْرًا؟ فَقَالَتْ: خَبْرًا عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَتَبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ، فَقُلْتُ لَهَا: فَأَيْنَ الْمَوْلُودُ؟ فَقَالَتْ: مَسْتُورٌ، فَقُلْتُ: فَإِلَى مَنْ تَفْرَعُ الشِّيْعَةَ؟ فَقَالَتْ: إِلَى الْجَدَّةِ أُمِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقُلْتُ لَهَا: أَقْتَدِي بِمَنْ وَصِيَّتُهُ إِلَى الْمَرْأَةِ؟ (۲) فَقَالَتْ: اقْتِدَاءً بِالْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، إِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَوْصَى إِلَى أُخْتِهِ زَيْنَبَ بِنْتِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الظَّاهِرِ، وَ كَانَ مَا يَخْرُجُ عَنْ عَلِيٍّ ابْنِ الْحُسَيْنِ مِنْ عِلْمٍ يُنْسَبُ إِلَى زَيْنَبَ بِنْتِ عَلِيٍّ تَسْرًا عَلَى عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ، ثُمَّ قَالَتْ: إِنَّكُمْ قَوْمٌ أَصْحَابُ أَخْبَارٍ، أَمَا رَوَيْتُمْ أَنَّ التَّاسِعَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُقَسِّمُ مِيرَاثَهُ وَ هُوَ فِي الْحَيَاةِ؟!

۲۹ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كُنْتُ أَجْمِلُ الْأَمْوَالَ الَّتِي

امام هادی علیه السلام در سال دویست و شصت و دو وارد شدم و از پشت پرده با وی سخن گفتم و از دینش پرسیدم امام را نام برد و گفت: فلان بن الحسن و نام وی را بر زبان جاری ساخت، گفتم: فدای شما شوم! آیا او را مشاهده کرده‌ای و یا آنکه خبر او را شنیده‌ای؟ گفت: خبر او را از ابو محمد علیه السلام شنیده‌ام و آن را برای مادرش نوشته بود، گفتم: آن مولود کجاست؟ گفت: مستور است، گفتم: پس شیعه به چه کسی مراجعه کند؟ گفت: به جدّه او مادر ابو محمد علیه السلام، گفتم: آیا به کسی اقتدا کنم که به زنی وصیت کرده است؟ گفت: به حسین بن علی بن ابیطالب اقتداء کرده است زیرا حسین علیه السلام در ظاهر به خواهرش زینب وصیت کرد و دستورات علی بن الحسین علیه السلام بخاطر حفظ جانش به زینب نسبت داده می‌شد. سپس گفت: شما اهل اخبارید آیا برای شما روایت نشده است که نهمین از فرزندان حسین علیه السلام میراثش در دوران حیاتش تقسیم می‌شود؟

۲۹ - ابو جعفر محمد بن علی الأسود گوید: من اموالی را که وقف امام بود به

۱ - فی بعض النسخ «اثنین و ثمانین» و الصحیح ما فی المتن کما فی الروایة الاخری فی هذا الباب تحت الرقم ۳۷.

۲ - فی بعض النسخ «اقتدأتم فی وصیته بامرأة».

تُجْعَلُ فِي بَابِ الْوَقْفِ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَثْمَانَ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَيَقْبِضُهَا مِنِّي، فَحَمَلْتُ إِلَيْهِ يَوْمًا شَيْئًا مِنَ الْأَمْوَالِ فِي آخِرِ أَيَّامِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ بِسَنَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثِ سِنِينَ فَأَمَرَنِي بِتَسْلِيمِهِ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الرَّوْحِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَكُنْتُ أُطَالِبُهُ بِالْقَبْضِ فَشَكَا ذَلِكَ إِلَى أَبِي جَعْفَرٍ الْعَمْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَمَرَنِي أَنْ لَا أُطَالِبَهُ بِالْقَبْضِ ^(۱)، وَقَالَ: كُلَّمَا وَصَلَ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ وَصَلَ إِلَيَّ، قَالَ: فَكُنْتُ أَجِلُّ بَعْدَ ذَلِكَ الْأَمْوَالَ إِلَيْهِ وَ لَا أُطَالِبُهُ بِالْقَبْضِ.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: الدَّلَالَةُ فِي هَذَا الْحَدِيثِ هِيَ فِي الْمَعْرِفَةِ بِمَبْلَغِ مَا يُحْتَمَلُ إِلَيْهِ وَ الْإِسْتِغْنَاءِ عَنِ الْقَبْضِ، وَ لَا يَكُونُ ذَلِكَ إِلَّا مِنْ أَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

۳۰ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ الْأَسْوَدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ أَبَا جَعْفَرٍ الْعَمْرِيَّ حَفَرَ لِنَفْسِهِ قَبْرًا وَ سَوَّاهُ بِالسَّاجِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ، فَقَالَ: لِلنَّاسِ أَسْبَابٌ، ثُمَّ سَأَلْتُهُ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ: قَدْ أَمِرْتُ أَنْ أَجْمَعَ أَمْرِي. فَاتَ بَعْدَ ذَلِكَ بِشَهْرَيْنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

نزد ابو جعفر محمد بن عثمان عمری می بردم و او آنها را از من تحویل می گرفت یک روز در اواخر حیاتش که گویا دو سه سال پیش از مرگش بود اموالی را به نزد او بردم دستور داد آنها را به ابوالقاسم روحی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تسلیم کنم و از او مطالبه قبض می کردم و به ابو جعفر عمری شکایت کرد و او دستور داد مطالبه قبض از وی نکنم و گفت: هر چه که به دست ابوالقاسم برسد به دست من رسیده است، گوید: بعد از آن اموال را به نزد او می بردم و مطالبه قبض از وی نمی کردم.

مصنّف این کتاب گوید: دلالتی که در این حدیث وجود دارد این است که او به مبلغ آن اموال آگاه بوده است و از قبض آنها بی نیاز بوده است و آن جز به توفیق خدای تعالی صورت نمی پذیرد.

۳۰ - محمد بن علی اسود گوید: ابو جعفر عمری برای خود قبری حفر کرده بود و روی آن را تخته انداخته بود، من درباره آن از وی پرسش کردم، گفت: هر کس به سببی می میرد، بعد از آن نیز پرسیدم، گفت: به من دستور داده اند که آماده مرگ باشم و بعد از دو ماه درگذشت.

۳۱ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رضی الله عنه قَالَ: دَفَعْتُ إِلَيَّ امْرَأَةً سَنَةً مِنَ السِّنِينَ ثَوْبًا وَ قَالَتْ: أَحْمِيهِ إِلَى الْعَمْرِيِّ رضی الله عنه، فَحَمَلْتُهُ مَعَ ثِيَابٍ كَثِيرَةٍ، فَلَمَّا وَافَيْتُ بَغْدَادَ أَمَرَنِي بِتَسْلِيمِ ذَلِكَ كُلِّهِ إِلَى مُحَمَّدِ بْنِ الْعَبَّاسِ الْقُمِّيِّ، فَسَلَّمْتُهُ ذَلِكَ كُلَّهُ مَا خَلَا ثَوْبَ الْمَرْأَةِ. فَوَجَّهَ إِلَيَّ الْعَمْرِيُّ رضی الله عنه وَقَالَ: ثَوْبُ الْمَرْأَةِ سَلَّمَهُ إِلَيْهِ، فَذَكَرْتُ بَعْدَ ذَلِكَ أَنَّ امْرَأَةً سَلَّمَتْ إِلَيَّ ثَوْبًا وَ طَلَبْتُهُ فَلَمْ أَجِدْهُ، فَقَالَ لِي: لَا تَغْتَمَّ فَإِنَّكَ سَتَجِدُهُ بَعْدَ ذَلِكَ، وَ لَمْ يَكُنْ مَعَ الْعَمْرِيِّ رضی الله عنه نُسخة ما كان معي.

۳۲ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رضی الله عنه قَالَ: سَأَلَنِي عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ - مُوسَى بْنِ بَابُوَيْهِ رضی الله عنه بَعْدَ مَوْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَثْمَانَ الْعَمْرِيُّ رضی الله عنه أَنْ أَسْأَلَ أَبَا الْقَاسِمِ الرُّوحِيَّ أَنْ يَسْأَلَ مَوْلَانَا صَاحِبَ الزَّمَانِ عليه السلام أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يَرْزُقَهُ وَ لَدَا ذَكَرًا، قَالَ: فَسَأَلْتُهُ فَأَنْهَى ذَلِكَ، ثُمَّ أَخْبَرَنِي بَعْدَ ذَلِكَ بِثَلَاثَةِ أَيَّامٍ أَنَّهُ قَدْ دَعَا لِعَلِيِّ بْنِ - الْحُسَيْنِ وَ أَنَّهُ سَيُولَدُ لَهُ وَ لَدَّ مُبَارَكٌ يَنْفَعُ [الله] بِهِ وَ بَعْدَهُ أَوْلَادٌ.

۳۱ - محمد بن علی اسود گوید: سالی از ساها زنی جامه ای به من داد و گفت: آن را نزد عمری ببر، آن را به همراه جامه های بسیاری نزد او بردم و چون به بغداد رسیدم دستور داد آنها را به محمد بن عباس قمی تسلیم کنم، و من نیز همه جامه ها را به جز جامه آن زن به وی تسلیم کردم، بعد از آن عمری به نزد من کس فرستاد و گفت: جامه آن زن را نیز به وی بده! و بعد از آن به یادم آمد که زنی جامه ای به من داده بود و در جستجوی آن بر آمدم اما آن را نیافتم، آنگاه به من گفت: غم نخور که به زودی آن را خواهی یافت و نزد عمری رضی الله عنه صورتی از جامه هایی که نزد من بود وجود نداشت.

۳۲ - و محمد بن علی اسود گوید: علی بن حسین بن موسی بن بابویه رضی الله عنه پس از درگذشت محمد بن عثمان عمری رضی الله عنه از من درخواست کرد تا از ابوالقاسم روحی بخواهم تا مولای ما صاحب الزمان عليه السلام از خدای تعالی بخواهد که فرزند ذکوری به وی ارزانی فرماید. گوید: از او درخواست کردم و او نیز آن را اخبار کرد و پس از سه روز به من خبر داد که امام عليه السلام برای علی بن حسین دعا فرموده است و به زودی فرزند مبارکی برای وی متولد خواهد شد که خداوند به

قال أبو جعفر محمد بن عليّ الأسود رضي الله عنه : وَ سَأَلْتُهُ فِي أَمْرِ نَفْسِي أَنْ يَدْعُوَ اللَّهَ لِي أَنْ يَرْزُقَنِي وَلَدًا ذَكَرًا فَلَمْ يُجِبْنِي إِلَيْهِ وَ قَالَ : لَيْسَ إِلَيَّ هَذَا سَبِيلٌ ، قَالَ : فَوَلِدَ لِعَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ رضي الله عنه مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ وَ بَعْدَهُ أَوْلَادٌ (۱) ، وَ لَمْ يُوَلِّدْ لِي شَيْئًا .

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رضي الله عنه : كَانَ أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْأَسْوَدُ رضي الله عنه كَثِيرًا مَا يَقُولُ لِي - إِذَا رَأَى اخْتَلَفُ إِلَى مَجْلِسِ شَيْخِنَا مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رضي الله عنه ، وَ أُرْغَبُ فِي كُتُبِ الْعِلْمِ وَ حِفْظِهِ - : لَيْسَ بِعَجَبٍ أَنْ تَكُونَ لَكَ هَذِهِ الرَّغْبَةُ فِي الْعِلْمِ ، وَ أَنْتَ وُلِدْتَ بِدُعَاءِ الْإِمَامِ عليه السلام .

۳۳ - حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ صَالِحُ بْنُ شُعَيْبِ الطَّلَاقَانِيُّ رضي الله عنه فِي ذِي الْقَعْدَةِ سَنَةِ تِسْعٍ وَ ثَلَاثِينَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ أَحْمَدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ بَغْدَادَ عِنْدَ الْمَشَائِخِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - فَقَالَ الشَّيْخُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيُّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - ابْتِدَاءً مِنْهُ : «رَحِمَ اللَّهُ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُوِيَه الْقُمِّيَّ» قَالَ : فَكَتَبَ

واسطه وی سود رساند و بعد از او نیز اولادی خواهد بود.

ابوجعفر محمد بن علیّ اسود گوید: من برای خود نیز درخواست کردم که از خدای تعالی بخواهد فرزند ذکوری به من ارزانی فرماید و اجابت فرمود و گفت: راهی برای آن نیست. گوید: برای علی بن الحسین محمد بن علی (مصنف این کتاب) متولد شد و بعد از او نیز اولاد دیگری متولد شدند اما برای من فرزندی متولد نشد.

مصنف این کتاب رضي الله عنه گوید: بسیاری از اوقات ابوجعفر محمد بن علیّ اسود مرا می دید که به درس شیخان محمد بن حسن بن احمد بن ولید رضي الله عنه می رفتم - و اشتیاق فراوانی در کتب علمی و حفظ آن داشتم - و به من می گفت: این اشتیاق در طلب علم از تو عجیب نیست که تو به دعای امام عليه السلام متولد شده ای!

۳۳ - احمد بن ابراهیم بن محمد گوید: در بغداد به محضر مشایخ - رضی الله عنهم - در آمدم و شیخ ابوالحسن علی بن محمد سمری - قدس الله روحه - ابتداءً به من گفت: خداوند علی بن الحسین بن موسی بن بابویه قمی را رحمت کند. گوید:

۱ - فی بعض النسخ «فولد لعلي بن الحسين (ره) تلك السنة ابنه محمد و بعده أولاد» .

المشایخُ تاریخَ ذلكَ اليومِ فوردَ الخبرُ أنه تُوفيَ ذلكَ اليومَ: وَ مَضَى أَبُو الْحَسَنِ السَّمُرِيُّ عليه السلام بَعْدَ ذَلِكَ فِي النُّصَبِ مِنْ شَعْبَانَ سَنَةَ ثَمَانٍ وَعِشْرِينَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ.

۳۴ - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَيْتِلٍ، عَنْ عَمِّهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَيْتِلٍ ^(۱) قَالَ: لَمَّا حَضَرَتْ أَبَا جَعْفَرَ مُحَمَّدَ بْنَ عُمَانَ الْعَمْرِيِّ السَّمُرِيِّ عليه السلام الْوَفَاةَ كُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ رَأْسِهِ أَسْأَلُهُ وَ أَحَدُهُ، وَ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رُوحٍ عِنْدَ رِجْلَيْهِ، فَالْتَفَتَ إِلَيَّ ثُمَّ قَالَ لِي: قَدْ أَمِرْتُ أَنْ أُوصِيَ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ قَالَ: فَقُمْتُ مِنْ عِنْدِ رَأْسِهِ ^(۲) وَ أَخَذْتُ بِيَدِ أَبِي الْقَاسِمِ وَ أَجْلَسْتُهُ فِي مَكَانِي وَ تَحَوَّلْتُ عِنْدَ رِجْلَيْهِ.

۳۵ - وَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مَيْتِلٍ قَالَ: كَانَتْ امْرَأَةٌ يُقَالُ لَهَا: زَيْنَبُ مِنْ أَهْلِ آبَةِ، وَ كَانَتْ امْرَأَةً مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَالِدِ مَعَهَا ثَلَاثِمِائَةَ دِينَارٍ، فَصَارَتْ إِلَى عَمِّي جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَيْتِلٍ وَ قَالَتْ: أَحِبُّ أَنْ أُسَلَّمَ هَذَا الْمَالَ مِنْ يَدِي إِلَى يَدِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ رُوحٍ،

مشایخ تاریخ آن روز را نوشتند، و بعد از آن خبر آمد که وی در همان روز درگذشته است، و ابوالحسین سمری نیز بعد از آن در نیمه شعبان سال سیصد و بیست و هشت درگذشت.

۳۴ - جعفر بن محمد بن مئیل گوید: در حال احتضار ابوجعفر محمد بن عثمان عمری علیه السلام بالای سرش نشسته بودم و از او سؤال می کردم و با وی سخن می گفتم و حسین بن روح پائین پایش نشسته بود آنگاه به من التفات کرد و گفت: به من دستور داده اند که به ابوالقاسم حسین بن روح وصیت کنم. گوید: من از بالای سر او برخاستم و دست ابوالقاسم را گرفتم و در مکان خود نشانیدم و خود به پائین پای وی آمدم.

۳۵ - محمد بن علی بن مئیل گوید: زنی بود از اهل «آبه» که نامش زینب و همسر محمد بن عبدیل آبی بود و سیصد دینار همراه داشت و به نزد عمویم جعفر ابن محمد بن مئیل آمد و گفت: دوست دارم که این مال را به دست خود تسلیم ابوالقاسم بن روح کنم، عمویم مرا همراه وی فرستاد تا گفتارش را ترجمه کنم،

۱ - كذا والظاهر هو ابن عمه و في بعض النسخ و في غيبة الشيخ «جعفر بن أحمد بن مئيل».

۲ - في بعض النسخ «فقمتم من مكاني».

قَالَ: فَأَنْفَذَنِي مَعَهَا أترجم عنها، فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَى أَبِي الْقَاسِمِ رضي الله عنه أَقْبَلَ يُكَلِّمُهَا بِلِسَانِ أَبِي فَصِيحٍ فَقَالَ لَهَا: «زَيْنَبُ! چونا، خوبذا، کوابذا چون استه» وَ مَعْنَاهُ كَيْفَ أَنْتِ؟ وَ كَيْفَ كُنْتِ؟ وَ مَا خَبْرُ صَبِيَانِكَ ^(۱) قَالَ: فَاسْتَفَنْتُ عَنِ التَّرْجَمَةِ، وَ سَلَّمْتُ الْمَالَ وَ رَجَعْتُ.

۳۶ - وَ أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ مِثْبَلٍ قَالَ: قَالَ عَمِّي جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مِثْبَلٍ: دَعَانِي أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَانَ السَّمَّانُ الْمَعْرُوفُ بِالْعَمْرِيِّ رضي الله عنه فَأَخْرَجَ إِلَيَّ ثَوْبَاتٍ مُعَلَّمَةً وَ صُرَّةً فِيهَا دَرَاهِمٌ، فَقَالَ لِي: يَحْتَاجُ أَنْ تُصِيرَ بِنَفْسِكَ إِلَى وَاسِطٍ فِي هَذَا الْوَقْتِ وَ تَدْفَعُ مَا دَفَعْتُ إِلَيْكَ إِلَى أَوَّلِ رَجُلٍ تَلْقَاكَ عِنْدَ صُغُودِكَ مِنَ الْمَرْكَبِ إِلَى الشَّطِّ بِوَاسِطَةٍ، قَالَ: فَتَدَاخَلَنِي مِنْ ذَلِكَ غَمٌّ شَدِيدٌ، وَ قُلْتُ: مِثْلِي يُرْسَلُ فِي هَذَا الْأَمْرِ وَ يَحْمِلُ هَذَا الشَّيْءَ الْوَجِيحَ؟

قَالَ: فَخَرَجْتُ إِلَى وَاسِطٍ وَ صَعِدْتُ مِنَ الْمَرْكَبِ فَأَوَّلُ رَجُلٍ تَلْقَانِي سَأَلْتُهُ عَنِ الْحَسَنِ ابْنِ مُحَمَّدِ بْنِ قَطَاةِ الصَّيْدَلَانِيِّ وَ كَيْلِ الْوَقْفِ بِوَاسِطَةٍ فَقَالَ: أَنَا هُوَ، مَنْ أَنْتِ؟ فَقُلْتُ: أَنَا

چون بر ابوالقاسم رضي الله عنه در آمدم وى به زبان فصیح آبی با آن زن مکالمه کرد و گفت: زینب! چونا، خوبذا، کوابذا، چون استه؟ که معنایش این است: حالت چطور است؟ چه می کردی؟ دخترانت چطورند؟ گوید: آن زن از ترجمه بی نیاز شد مال را تسلیم کرد و بازگشت.

۳۶ - جعفر بن محمد بن مثیل گوید: ابوجعفر محمد بن عثمان سمّان معروف به عمری مرا فراخواند و چند تکه پارچه راه راه و یک کیسه ای که چند درهم در آن بود به من داد و گفت: لازم است که هم اکنون خود به واسط بروی و اینها را که به تو دادم به اولین کسی بدهی که پس از سوار شدن بر مرکب برای رفتن به شطّ واسط به استقبال تو آید، گوید: از این مأموریت اندوه گرانی در دلم نشست و با خود گفتم آبا مثل منی را با این کالای کم ارزش به چنین مأموریتی می فرستند؟

گوید: به واسط در آمدم و بر مرکب سوار شدم و از اولین مردی که مرا دیدار کرد پرسیدم: حسن بن محمد بن قطّاة صیدلانی وکیل وقف در واسط کجاست؟

۱ - فی بعض النسخ «کیف أنت؟ و کیف مکتت؟ و ما خبر صبیانک؟».

جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَتَيْلٍ، قَالَ: فَعَرَفَنِي بِاسْمِي وَ سَلَّمَ عَلَيَّ وَ سَلَّمْتُ عَلَيْهِ، وَ تَعَانَقْنَا، فَقُلْتُ لَهُ: أَبُو جَعْفَرِ الْعَمْرِيِّ يُثِرُهُ عَلَيْكَ السَّلَامَ وَ دَفَعَ إِلَيَّ هَذِهِ التُّؤِيَّاتِ وَ هَذِهِ الصُّرَّةَ لِاسْلَمَهَا إِلَيْكَ، فَقَالَ: الْحَمْدُ لِلَّهِ فَإِنَّ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الْحَائِرِيَّ ^(۱) قَدَمَاتٌ وَ خَرَجْتُ لِإِصْلَاحِ كَنَفِهِ، فَحَلَّ الثِّيَابَ وَ إِذَا فِيهَا مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْرَةٍ وَ ثِيَابٍ وَ كَأْفُورٍ وَ فِي الصُّرَّةِ، كِرَى الْحَمَالِينِ وَ الْحُقَارِ، قَالَ: فَشَيْعْنَا جَنَازَتَهُ وَ انْصَرَفْتُ.

۳۷ - وَ أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَلَوِيُّ ابْنُ أَخِي طَاهِرٍ بِبَغْدَادَ طَرَفِ سُوقِ الْقُطْنِ فِي دَارِهِ، قَالَ: قَدِمَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَلِيٍّ الْعَقِيْقِيُّ بِبَغْدَادَ فِي سَنَةِ ثَمَانٍ وَ تِسْعِينَ وَ مِائَتَيْنِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ عَيْسَى بْنِ الْجِرَّاحِ، وَ هُوَ يَوْمَئِذٍ وَزِيرٌ فِي أَمْرِ ضَيْعَةٍ لَهُ، فَسَأَلَهُ فَقَالَ لَهُ: إِنْ أَهْلَ بَيْتِكَ فِي هَذَا الْبَلَدِ كَثِيرٌ فَإِنَّ ذَهَبَنَا نُعْطِي كُلَّمَا سَأَلُونَا طَالَ ذَلِكَ. - أَوْ كَمَا قَالَ - فَقَالَ لَهُ الْعَقِيْقِيُّ: فَإِنِّي أَسْأَلُ مَنْ فِي يَدِهِ قَضَاءُ حَاجَتِي، فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ بْنُ عَيْسَى: مَنْ هُوَ؟ فَقَالَ: اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَ خَرَجَ مُفْضِئًا، قَالَ: فَخَرَجْتُ وَ أَنَا أَقُولُ:

گفت: من همویم تو کیستی؟ گفتم: من جعفر بن محمد بن متیل هستم، گوید: مرا به نام می شناخت، بر من سلام کرد و من نیز بر وی سلام کردم و معانقه کردیم، گفتم: ابو جعفر عمری سلام می رساند و این چند تکه پارچه و این کیسه را داده است تا به شما تسلیم کنم گفتم: الحمد لله، محمد بن عبدالله حائری در گذشته است و من برای فراهم کردن کفن او بیرون آمده ام جامه دان را گشود و به ناگاه دیدیم که در آن لوازم مورد نیاز از قبیل کفن و کافور موجود بود و اجرت حمل و حفار هم در آن کیسه بود، گوید تا بوتش را تشییع کردیم و برگشتم.

۳۶ - ابو الحسن علی بن احمد بن علی عقیقی در سال دویست و نود و هشت به بغداد آمد و نزد علی بن عیسی بن جرّاح که در آن روز وزیر در امور املاک او بود رفت و درخواستی کرد، علی بن عیسی گفت: خاندان تو در این شهر فراوانند و اگر بخواهیم درخواستهای آنها را برآوریم به درازا خواهد کشید، عقیقی گفت: من از کسی درخواست می کنم که قضای حاجتم به دست اوست، علی بن عیسی گفت: او کیست؟ عقیقی گفت: خدای تعالی و خشمناک بیرون آمد، گوید: بیرون

فِي اللَّهِ عَزَاءٌ مِنْ كُلِّ هَالِكٍ، وَ دَرَكٌ مِنْ كُلِّ مُصِيبَةٍ.

قال: فَأَنْصَرَفْتُ فَبَجَاءَنِي الرَّسُولُ مِنْ عِنْدِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ أَرْضَاهُ - فَشَكَوْتُ إِلَيْهِ فَذَهَبَ مِنْ عِنْدِي فَأَبْلَغَهُ فَبَجَاءَنِي الرَّسُولُ بِمِائَةِ دِرْهَمٍ عَدَدًا وَوَرْنًا وَ مِندِيلٍ وَ شَيْءٍ مِنْ حُنُوطٍ وَ أَكْفَانٍ، وَ قَالَ لِي: مَوْلَاكَ يُقْرِيكَ السَّلَامَ وَ يَقُولُ لَكَ: إِذَا أَهَمَّكَ أَمْرٌ أَوْ غَمٌّ فَأَمْسَحْ بِهَذَا الْمِندِيلِ وَ جِهَتِكَ، فَإِنَّ هَذَا مِندِيلُ مَوْلَاكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ خُذْ هَذِهِ الدَّرَاهِمَ وَ هَذَا الْحُنُوطَ وَ هَذِهِ الْأَكْفَانَ وَ سَتُقْضَى حَاجَتُكَ فِي لَيْلَتِكَ هَذِهِ، وَ إِذَا قَدِمْتَ إِلَى مِصْرَ يَمُوتُ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ مِنْ قَبْلِكَ بِعَشْرَةِ أَيَّامٍ، ثُمَّ تَمُوتُ بَعْدَهُ فَيَكُونُ هَذَا كَفْنِكَ وَ هَذَا حُنُوطَكَ وَ هَذَا جِهَارَكَ.

قال: فَأَخَذْتُ ذَلِكَ وَ حَفِظْتُهُ، وَ أَنْصَرَفَ الرَّسُولُ وَ إِذَا أَنَا بِالمَشَاغِلِ عَلَى أَبِي وَ الْبَابِ يُدَقُّ، فَقُلْتُ لِغُلَامِي خَيْرٍ: يَا خَيْرُ انظُرْ أَيُّ شَيْءٍ هُوَ ذَا؟ فَقَالَ خَيْرٌ: هَذَا غُلَامٌ حَمِيدٌ ابْنُ مُحَمَّدٍ الْكَاتِبِ ابْنِ عَمِّ الْوَزِيرِ، فَأَدْخَلَهُ إِلَيَّ فَقَالَ لِي: قَدْ طَلَبَكَ الْوَزِيرُ وَ يَقُولُ لَكَ

آمدم و با خود می گفتم: خداوند تسلیت بخش هر هالک و جبران کننده هر مصیبتی است.

گوید: باز گشتم و فرستاده ای از جانب حسین بن روح به نزد آمد و بدو شکایت بردم، او رفت و حال مرا به او گزارش داد و با صد درهم و یک دستمال و مقداری حنوط و چند تکه کفن باز آمد و گفت: مولایت به تو سلام می رساند و می گوید: هرگاه غم و اندوه به سراغت آمد این دستمال را به روی صورتت بکش که آن دستمال مولایت علیه السلام است و این درهمها و حنوط و کفن را بگیر که حاجت تو را در این شب برطرف می سازد و چون به مصر در آیی ده روز پیش از آن محمد بن اسماعیل در گذشته است و پس از او نیز تو خواهی مرد و این کفن و حنوط جهاز توست.

گوید: آنها را گرفتم و حفظ کردم و آن فرستاده برگشت و من در سرای خود مشغول کارهای خود بودم که در زدند، به غلام خود خیر گفتم: ای خیر! بین کیست؟ خیر گفت: غلام حمید بن محمد کاتب پسر عموی وزیر است و او را نزد من آورد و او گفت: وزیر تو را طلب کرده است و مولایم حمید می گوید: سوار شو

مَوْلَايَ حَمِيدٍ: اَرْكَبُ اِلَيْكَ، قَالَ: فَرَكِبْتُ [وَخَبْتُ الشَّوَارِعَ وَالدُّرُوبَ] وَجِئْتُ اِلَى شَارِعِ الرَّزَّازِيْنَ (۱) فَاِذَا بِحَمِيْدٍ قَاعِدٌ يَنْتَظِرُنِي، فَلَمَّا رَاَنِيْ اَخَذَ بِيَدِيْ وَرَكِبْنَا فَدَخَلْنَا عَلٰى الْوَزِيْرِ، فَقَالَ لِي الْوَزِيْرُ: يَا شَيْخُ قَدْ قَضَى اللهُ حَاجَتَكَ، وَاعْتَذَرَ اِلَيَّْ وَدَفَعَ اِلَيَّْ الْكُتُبَ مَكْتُوبَةً مَّخْتُومَةً قَدْ فَرَّغَ مِنْهَا، قَالَ: فَاَخَذْتُ ذَلِكَ وَخَرَجْتُ.

قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ: فَحَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الْعَقِيْقِيُّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ بِنَصِيْبِيْنَ بِهَذَا وَقَالَ لِي: مَا خَرَجَ هَذَا الْحَنُوطُ اِلَّا لِعَمَّتِيْ فُلَانَةَ - لَمْ يُسَمِّهَا - وَقَدْ نُعِيْتُ اِلَى نَفْسِيْ، وَ لَقَدْ قَالَ لِي الْحُسَيْنُ بْنُ رُوْحٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ اِنِّيْ اُمَلِّكُ الضِّيْعَةَ وَقَدْ كُتِبَ لِي بِالَّذِي اُرَدْتُ، فَقُمْتُ اِلَيْهِ وَقَبَّلْتُ رَاسَهُ وَعَيْنَيْهِ، وَقُلْتُ: يَا سَيِّدِيْ اُرِنِي الْاَكْفَانَ وَالْحَنُوطَ وَالدَّرَاهِمَ، قَالَ: فَاَخْرَجَ اِلَيَّْ الْاَكْفَانَ وَ اِذَا فِيهَا بُرْدٌ حَبْرَةٌ مُسَمَّيَةٌ مِنْ نَسِيْجِ الْيَمَنِ وَ ثَلَاثَةُ اَثْوَابٍ مَرْوِيٍّ (۲) وَ عِمَامَةٍ، وَ اِذَا الْحَنُوطُ فِي خَرِيْطَةٍ وَ اَخْرَجَ اِلَيَّْ الدَّرَاهِمَ فَعَدَدْتُهَا مِائَةً دِرْهَمٍ [وَ اَوْزَنَهَا مِائَةً

و نزد من آی، گوید: سوار شدم و به خیابان رزازین آمدم و دیدم حمید نشسته و منتظر من است چون مرا دید دست مرا گرفت و سوار شدیم و به نزد وزیر رفتیم، وزیر گفت: ای شیخ! خداوند حاجت تو را بر آورده کرد و از من عذرخواهی نمود و نامه هایی با مهر و امضاء که قبلاً آماده کرده بود به من داد، گوید: آنها را گرفتم و خارج شدم.

ابو محمد حسن بن محمد [بن یحیی] گوید: این حدیث را علی بن احمد عقیقی رحمه الله در نصیبین برایم گفت که آن حنوط برای عمه ام فلانی - و نام او را نبرد - استعمال شد و خبر مرگم را دادند و حسین بن روح رَضِيَ اللهُ عَنْهُ گفت که من مالک آن مزرعه می شوم و چیزی را که خواسته ام برایم نوشته اند، آنگاه برخاستم و سر و چشمش را بوسه دادم و گفتم: ای آقای من! آن حنوط و کفنها و درهمها را به من نشان بده! گوید: کفنها را آورد و در میان آنها بُردی حاشیه دار بود که در بین بافته شده بود و سه تکه کفن مروی و یک عمامه و حنوط در کیسه ای سر بسته قرار داشت و درهمها را بیرون آورد و آنها را شمردم به عدد و وزن صد درهم

۱ - فی بعض النسخ «فرکبت و نتحت الشوارع و الدروب و جئت الی شارع الوزانین».

۲ - فی بعض النسخ «مرویی» و فی بعضها «مروزی».

دِرْهَمٍ، فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي: هَبْ لِي مِنْهَا دِرْهَمًا أَصُوغُهُ خَاتَمًا. قَالَ: وَكَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ خُذْ مِنْ عِنْدِي مَا شِئْتَ، فَقُلْتُ: أُرِيدُ مِنْ هَذِهِ وَالْحَحْتُ عَلَيْهِ، وَ قَبَّلْتُ رَأْسَهُ وَ عَيْنَيْهِ، فَأَعْطَانِي دِرْهَمًا فَشَدَدْتُهُ فِي مِندِيلٍ وَ جَعَلْتُهُ فِي كُمِّي، فَلَمَّا صِرْتُ إِلَى الْخَانِ فَتَحْتُ زَنْفَلِجَةً مَعِي وَ جَعَلْتُ الْمِندِيلَ فِي الزَنْفَلِجَةِ وَ فِيهِ الدِّرْهَمُ مَشْدُودٌ وَ جَعَلْتُ كُتْبِي وَ دَفَاتِرِي فَوْقَهُ، وَ أَقَمْتُ أَيَّامًا، ثُمَّ جِئْتُ أَطْلُبُ الدِّرْهَمَ فَإِذَا الصُّرَّةُ مَعَهُ وَوزةٌ بِجَاهِهَا وَ لَا شَيْءَ فِيهَا، فَأَخَذَنِي شِبْهُ الْوَسْوَاسِ فَصِرْتُ إِلَى بَابِ الْعَقِيقِيِّ فَقُلْتُ لِغَلَامِهِ خَيْرٌ: أُرِيدُ الدُّخُولَ إِلَى الشَّيْخِ، فَأَدْخَلَنِي إِلَيْهِ فَقَالَ لِي: مَا لَكَ؟ فَقُلْتُ: يَا سَيِّدِي الدِّرْهَمُ الَّذِي أَعْطَيْتَنِي إِثَاءَ مَا أَصَبْتُهُ فِي الصُّرَّةِ فَدَعَا بِالزَنْفَلِجَةِ وَ أَخْرَجَ الدَّرَاهِمَ فَإِذَا هِيَ مِائَةٌ دِرْهَمٍ عَدَدًا وَ وَزْنًا، وَ لَمْ يَكُنْ مَعِيَ أَحَدٌ أَتَمَّهُتُهُ. فَسَأَلْتُهُ فِي رَدِّهِ إِلَيَّ فَأَبَى.

ثُمَّ خَرَجَ إِلَى مِصْرَ وَ أَخَذَ الضَّيْعَةَ، ثُمَّ مَاتَ قَبْلَهُ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ بِعَشْرَةِ أَيَّامٍ إِكْمًا

بود، گفتم: ای آقای من! یکی از آنها را به من ببخش تا از آن انگشتری بسازم، گفت: چگونه چنین امری ممکن است؟ از مال خود هر چه خواهی به تو می دهم، گفتم: از همین می خواهم و اصرار کردم و سر و چشمش را بوسه دادم، درهمی به من داد، آن را در دستمال پیچیدم و در جیب گذاشتم و چون به خانه برگشتم زنبیلی که با خود داشتم گشودم و آن دستمال را درون آن زنبیل نهادم و آن درهم به دستمال پیچیده در آن بود و کتابها و دفترهای خود را بالای آن قرار دادم، چند روزی گذشت سپس در جستجوی آن درهم برآمدم دیدم آن کیسه همان گونه بسته است اما چیزی در میان آن نیست و چیزی بمانند وسواس مرا فرا گرفت و به خانه عقیقی رفتم و به غلامش خیر گفتم: می خواهم به نزد شیخ بروم، مرا به نزد او برد، گفت: چه شده است؟ گفتم: ای آقای من! آن درهمی که به من عطا فرمودید گم شده است، گفت زنبیل را بیاورید و درهمها را بیرون آورد که به لحاظ تعداد و وزن یکصد عدد بود هیچکس همراه من نبود تا به او بدگان شوم دیگر بار درخواست کردم آن را به من بدهد و نپذیرفت.

سپس وی به مصر رفت و آن مزرعه را گرفت و ده روز پیش از آن محمد بن اسماعیل درگذشت و بعد از آن نیز جان به جان آفرین تسلیم کرد و در آن

قِيلَ [ثُمَّ تُوْفِيَ رَبِّهِ وَ كُفِّنَ فِي الْأَكْفَانِ الَّذِي دُفِعَتْ إِلَيْهِ .

۳۸ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ شاذَوَيْه المؤدَّب رضي الله عنه قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ ، عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ : حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ قَالَ : حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ -
إِبْرَاهِيمَ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى حَكِيمَةَ بِنْتِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الرَّضَا ، أُخْتِ أَبِي الْحَسَنِ صَاحِبِ
الْعُسْكَرِ عليه السلام - فِي سَنَةِ اثْنَتَيْنِ وَ سِتِّينَ وَ مِائَتَيْنِ - فَكَلَّمْتُهَا مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ وَ سَأَلْتُهَا
عَنْ دِينِهَا فَسَمَّتْ لِي مَنْ تَأْتُمُّ بِهِمْ ، ثُمَّ قَالَتْ : وَ الْحُجَّةُ ابْنُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ فَسَمَّيْتُهُ ، فَقُلْتُ
لَهَا : جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ مَعَايِنَةً أَوْ خَبْرًا ؟ فَقَالَتْ خَبْرًا عَنْ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام كَتَبَ بِهِ إِلَى أُمِّهِ ،
فَقُلْتُ لَهَا : فَأَيْنَ الْوَالِدُ ؟ فَقَالَتْ : مَسْتُورٌ ، قُلْتُ : إِلَى مَنْ تَفْرَعُ الشِّيْعَةَ ؟ فَقَالَتْ [إِلَى] : إِلَى
الْجَدَّةِ أُمِّ أَبِي مُحَمَّدٍ عليه السلام ، فَقُلْتُ لَهَا : أَقْتَدِي بِمَنْ وَصِيَّتُهُ إِلَى امْرَأَةٍ ؟ فَقَالَتْ : اقْتِدَاءً
بِالْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام فَإِنَّ الْحُسَيْنَ بْنَ عَلِيٍّ عليه السلام أَوْصَى إِلَى أُخْتِهِ زَيْنَبَ بِنْتِ عَلِيٍّ فِي
الظَّاهِرِ فَكَانَ مَا يَخْرُجُ عَنْ عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام مِنْ عِلْمٍ يُنْسَبُ إِلَى زَيْنَبَ سَتْرًا عَلَى
عَلِيٍّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام ، ثُمَّ قَالَتْ : إِنَّكُمْ قَوْمٌ أَصْحَابُ أَخْبَارٍ أَمَا رَوَيْتُمْ أَنَّ التَّاسِعَ مِنْ وُلْدِ

كفنهایی که به او داده بودند کفن شد .

۳۸ - احمد بن ابراهیم گوید: بر حکیمه دختر امام جواد و خواهر امام
هادی علیه السلام در سال دویست و شصت و دو وارد شدم و از پشت پرده با وی
صحبت کردم و از دینش پرسیدم، نام کسانی را که امام می داند برد، سپس گفت:
حجة بن الحسن بن علی و نامش را برد، گفتم: فدایت شوم آیا او را مشاهده کرده اید یا
آنکه خبر او را شنیده اید؟ گفت: خبر است و ابو محمد عليه السلام به مادرش اخبار کرده
است. گفتم: آن فرزند کجاست؟ گفت: مستور است، گفتم: پس شیعه به چه کسی
رجوع کند؟ گفت: به جدّه اش مادر ابو محمد عليه السلام، گفتم: آیا به کسی اقتداء کنم که
به زنی وصیت کرده است؟ گفت به حسین بن علی عليه السلام اقتدا کرده است زیرا
حسین بن علی عليه السلام ظاهراً به خواهرش زینب دختر علی عليه السلام وصیت کرد و هر
علمی که از حسین بن علی عليه السلام صادر می شد به خاطر آنکه او مستور بماند به
زینب نسبت داده می شد، سپس گفت: شما اهل اخبارید، آیا برای شما روایت
نکرده اند که میراث نهمین فرزند حسین بن علی عليه السلام در زمان حیاتش تقسیم

الحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ يُقَسِّمُ مِيرَاثَهُ وَهُوَ فِي الْحَيَاةِ؟!

۳۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّائِقَانِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - مَعَ جَمَاعَةٍ فِيهِمْ عَلِيُّ بْنُ عَيْسَى الْقَصْرِيُّ فَقَامَ إِلَيْهِ رَجُلٌ فَقَالَ لَهُ: إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ شَيْءٍ، فَقَالَ لَهُ: سَلْ عَمَّا بَدَاكَ، فَقَالَ الرَّجُلُ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَهُوَ وَليُّ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنْ قَاتِلِهِ أَهُوَ عَدُوُّ اللَّهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ الرَّجُلُ: فَهَلْ يَجُوزُ أَنْ يُسَلِّطَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَدُوَّهُ عَلَى وَليِّهِ؟ فَقَالَ لَهُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنُ رُوحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ -: أَفَهُمْ عَنِّي مَا أَقُولُ لَكَ؛ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يُخَاطِبُ النَّاسَ بِمُشَاهَدَةِ الْعِيَانِ وَلَا يُشَافِيهِمْ بِالْكَلامِ، وَلَكِنَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ يَبْعَثُ إِلَيْهِمْ رُسُلًا مِنْ أَجْنَابِهِمْ وَأَصْنَافِهِمْ بَشَرًا مِثْلَهُمْ، وَ لَوْ بَعَثَ إِلَيْهِمْ رُسُلًا مِنْ غَيْرِ صِنْفِهِمْ وَصُورِهِمْ لَنَفَرُوا عَنْهُمْ وَلَمْ يَقْبَلُوا مِنْهُمْ، فَلَمَّا جَاءُواهُمْ وَكَانُوا مِنْ جِنْسِهِمْ يَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَ يَمْسُونَ فِي الْأَسْوَاقِ قَالُوا لَهُمْ: أَنْتُمْ بَشَرٌ مِثْلُنَا وَلَا نَقْبَلُ مِنْكُمْ

می شود؟

۳۹ - محمد بن ابراهیم گوید: با جمعی نزد شیخ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - بودم که در میان آنها علی بن عیسی هم بود، مردی نزد او آمد و گفت: می خواهم از شما پرسشی کنم، گفت: هر چه می خواهی بپرس، گفت: آیا حسین بن علی علیه السلام دوست خدا بود؟ گفت: آری، پرسید: آیا قاتل او دشمن خدا بود؟ گفت: آری، پرسید: آیا رواست که خدای تعالی دشمنش را بر دوستش مسلط سازد؟ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - گفت: آنچه به تو می گویم بفهم، بدانکه خدای تعالی با مردم با مشاهده عیانی خطاب نمی کند و با مشافهه با آنها سخن نمی گوید، ولی خدای تعالی رسولانی از جنس و صنف خودشان بر آنها مبعوث می کند که بمانند آنها بشنند و اگر رسولانی از غیر صنف و صورتشان مبعوث می کرد از آنان می رمیدند و کلامشان را نمی پذیرفتند و چون پیامبران به نزد آنها آمدند و از جنس آنها بودند طعام می خوردند و در بازارها راه می رفتند، گفتند: شما بشری به مثل ما هستید و کلام شما را نمی پذیریم

حَتَّى تَأْتُونَنَا بِشَيْءٍ نَعْجِزُ أَنْ نَأْتِيَ بِمِثْلِهِ فَنَعْلَمَ أَنَّكُمْ مَخْصُوصُونَ دُونَنَا بِمَا لَا تَقْدِرُ عَلَيْهِ، فَجَعَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَهُمُ الْمُعْجَزَاتِ الَّتِي يَعْجِزُ الْخَلْقُ عَنْهَا، فَمِنْهُمْ مَنْ جَاءَ بِالطُّوفَانِ بَعْدَ الْإِنذَارِ وَالْإِعْذَارِ، فَغَرِقَ جَمِيعٌ مِّنْ طَغَىٰ وَ تَمَرَّدَ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَلْقَىٰ فِي النَّارِ فَكَانَتْ بَرْدًا وَسَلَامًا، وَمِنْهُمْ مَنْ أَخْرَجَ مِنَ الْحَجَرِ الصَّلْدِ نَاقَةً وَأَجْرَىٰ مِنْ ضَرْعِهَا لَبَنًا، وَمِنْهُمْ مَنْ فَلَقَ لَهُ الْبَحْرَ، وَفَجَّرَ لَهُ مِنَ الْحَجَرِ الْعُيُونَ، وَجَعَلَ لَهُ الْعَصَا الْيَابِسَةَ نُجْبَانًا تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ، وَمِنْهُمْ مَنْ أَبْرَأَ الْأَكْمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَأَحْيَى الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ، وَأَنْبَأَهُمْ بِمَا يَأْكُلُونَ وَ مَا يَدَّخِرُونَ فِي بُيُوتِهِمْ، وَمِنْهُمْ مَنْ انشَقَّ لَهُ الْقَمَرُ، وَكَلَّمَتُهُ الْبَهَائِمُ مِثْلُ الْبَعِيرِ وَ الذُّئْبِ وَ غَيْرِ ذَلِكَ.

فَلَمَّا أَتَوْا بِمِثْلِ ذَلِكَ وَ عَجَزَ الْخَلْقُ عَنْ أَمْرِهِمْ وَ عَنْ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِهِ كَانَ مِنْ تَقْدِيرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ لُطْفِهِ بِعِبَادِهِ وَ حِكْمَتِهِ أَنْ جَعَلَ أَنْبِيَاءَهُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَعَ هَذِهِ الْقُدْرَةِ وَ الْمُعْجَزَاتِ فِي حَالَةٍ غَالِبِينَ وَ فِي أُخْرَى مَغْلُوبِينَ، وَ فِي حَالٍ قَاهِرِينَ وَ فِي أُخْرَى مَفْهُورِينَ، وَ لَوْ جَعَلَهُمْ

مگر آنکه معجزه‌ای بیاورید که ما از آوردن مثل آن عاجز باشیم آنگاه خواهیم دانست که شما را به کاری اختصاص داده‌اند که ما بر انجام آن توانا نیستیم، آنگاه خدای تعالی برای آنها معجزاتی قرار داد که خلائق از انجام آن ناتوان بودند، یکی از آنها پس از انداز و برطرف ساختن عذر و بهانه طوفان آورد و جمیع طاغیان و ستم‌دان غرق شدند و دیگری را در آتش افکندند و آتش بر او سرد و سلامت شد و دیگری از سنگ سخت ناقه بیرون آورد و از پستانش شیر جاری ساخت و دیگری دریا را شکافت و از سنگ چشمه‌ها جاری ساخت و عصای خشک او را ازدهایی قرار داد که سحر آنها را بلعید و دیگری کور و پیس را شفا داد و مردگان را به اذن خداوند زنده کرد و به مردم خبر داد که در خانه‌هایشان چه می‌خورند و چه ذخیره می‌کنند و برای دیگری شق القمر شد و چهارپایانی مثل شتر و گرگ و غیر ذلك با وی سخن گفتند.

و چون این کارها را کردند و مردم در کار آنان عاجز شدند و نتوانستند کاری مانند ایشان انجام دهند خدای تعالی پیامبران را با این قدرت و معجزات از روی لطف و از سر حکمت گاهی غالب و گاهی مغلوب و زمانی قاهر و زمانی

اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي جَمِيعِ أَحْوَالِهِمْ غَالِبِينَ وَ قَاهِرِينَ وَ لَمْ يَبْتَلِهِمْ وَ لَمْ يَمْتَحِنُهُمْ لِاتَّخَذَهُمُ النَّاسُ
 إِلَهَةً مِنْ دُونِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ لَمَّا عُرِفَ فَضْلُ صَبْرِهِمْ عَلَى الْبَلَاءِ وَ الْحَنِّ وَ الْاِخْتِبَارِ،
 وَ لِكِنَّهُ عَزَّوَجَلَّ جَعَلَ أَحْوَالَهُمْ فِي ذَلِكَ كَأَحْوَالِ غَيْرِهِمْ لِيَكُونُوا فِي حَالِ الْمُحَنَّةِ وَ الْبَلْوَى
 صَابِرِينَ، وَ فِي حَالِ الْعَافِيَةِ وَ الظُّهُورِ عَلَى الْأَعْدَاءِ شَاكِرِينَ، وَ يَكُونُوا فِي جَمِيعِ أَحْوَالِهِمْ
 مُتَوَاضِعِينَ غَيْرَ شَاخِحِينَ وَ لَا مُتَجَبِّرِينَ، وَ لِيَعْلَمَ الْعِبَادُ أَنَّ لَهُمْ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَهًا هُوَ خَالِقُهُمْ وَ
 مُدَبِّرُهُمْ فَيَعْبُدُوهُ وَ يُطِيعُوا رُسُلَهُ، وَ تَكُونَ حُجَّةُ اللَّهِ تَابِتَةً عَلَى مَنْ تَجَاوَزَ الْحَدَّ فِيهِمْ
 وَ ادَّعَى لَهُمُ الرُّبُوبِيَّةَ، أَوْ عَانَدَ أَوْ خَالَفَ وَ عَصَى وَ جَحَدَ بِمَا أَتَتْ بِهِ الرُّسُلُ وَ
 الْأَنْبِيَاءُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ «لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَ يُحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ» . [الأنفال: ۲۲]

قال مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: فَعُدْتُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ رَوْحٍ - قَدَّسَ
 اللَّهُ رُوحَهُ - مِنْ الْعَدِ وَ أَنَا أَقُولُ فِي نَفْسِي: أَتَرَاهُ ذَكَرَ مَا ذَكَرَ لَنَا يَوْمَ أَمْسٍ مِنْ عِنْدِ نَفْسِهِ،
 فَابْتَدَأَنِي فَقَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ لَأَنَّ أَخْرَمَ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخَطَّفَنِي الطَّيْرُ أَوْ تَهْوَى بِي الرِّيحُ

دیگر مقهور ساخت، و اگر آنان را در جمیع احوال غالب و قاهر قرار می داد و
 مبتلا و خوار نمی ساخت مردم آنان را به جای خدای تعالی می پرستیدند و
 فضیلت صبرشان در برابر بلا و محنت و امتحان شناخته نمی شد ولی خدای تعالی
 احوال آنان را در این باره مانند احوال سایرین قرار داد تا در حال محنت و
 آشوب صابر و به هنگام عافیت و پیروزی بر دشمن شاکر و در جمیع احوالشان
 متواضع باشند، نه گردن فراز و متکبر و چنین کرد تا بندگان بدانند پیامبران نیز
 خدایی دارند که خالق و مدبر آنهاست و او را بپرستند و از رسولان او اطاعت
 نمایند و حجّت خدا ثابت و تمام گردد بر کسی که درباره آنها از حدّ در گذرد و
 برای آنها ادّعای ربوبیت کند یا عناد و مخالفت و عصیان ورزد و منکر تعالیم و
 دستورات رسولان و انبیاء گردد. لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَ يُحْيَى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ.

مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ گوید: فردا به نزد شیخ ابوالقاسم بن روح
 - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - بازگشتم و با خود می گفتم: آیا می پنداری آنچه که روز گذشته
 برای ما می گفت از پیش خود بود؟ شیخ ابتداء به کلام کرد و گفت: ای مُحَمَّدُ بْنُ -
 اِبْرَاهِيمَ! اگر از آسمان بر زمین فرو افتم و پرندگان مرا بربایند و یا طوفان مرا در

فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَقُولَ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِرَأْيِي أَوْ مِنْ عِنْدِ نَفْسِي، بَلْ ذَلِكَ عَنِ الْأَصْلِ وَ مَسْمُوعٌ عَنِ الْحُجَّةِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ سَلَامُهُ.

۳۹ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ -

شاذان بن نعيم الشاذاني قال: اجتمعت عندي خمسمائة درهم ينقص عشرين درهماً فوزنت من عندي عشرين درهماً و دفعتهما إلى أبي الحسين الأسدي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ و لم أعرفه أمر العشرين، فورد الجواب «قد وصلت الخمسمائة درهم التي لك فيها عشرون درهماً».

قال محمد بن شاذان: أنفدت بعد ذلك مالاً و لم أفسر لي هو، فورد الجواب «وصل

كذا و كذا، منه لفلان كذا و لفلان كذا».

قال: و قال أبو العباس الكوفي: حمل رجل مالاً ليوصله و أحب أن يتف على

الدلالة، فوقع عليه: «إن اشترشدت أرشدت و إن طلبت وجدت، يقول لك مولاك:

احمل ما معك، قال الرجل: فأخرجت مما معي ستة دنانير بلا وزن و حملت الباقي، فخرج

دره عمیق افکند نزد من محبوب تر است تا در دین خدای تعالی به رأی خود یا از جانب خود سخنی گویم، بلکه گفتار من مأخود از اصل و مسموع از حجت صلوات الله و سلامه علیه است.

۳۹ - محمد بن شاذان گوید: پانصد درهم بیست درهم کم نزد من فراهم آمده

بود و از اموال خود بیست درهم وزن کردم و بدان افزودم و به ابوالحسین اسدی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تسلیم کردم و درباره آن بیست درهم چیزی نگفتم پاسخ آمد که پانصد درهمی که بیست درهم آن از آن تو بود رسید.

محمد بن شاذان گوید: بعد از آن مالی فرستادم و نوشتم که از آن کیست، پاسخ آمد: فلان مقدار رسید که این مقدار آن از فلانی و این مقدار آن از فلانی است. گوید ابوالعباس کوفی گفت: مردی مالی را برد که به او برساند و دوست داشت که بر دلالتی واقف شود و این توقیع را صادر فرمود: اگر ارشاد خواهی ارشاد شوی و اگر طلب کنی خواهی یافت، مولای تو می گوید: آنچه با خود داری حمل کن، آن مرد گوید: از آنچه با خود داشتم شش دینار نسنجیده برداشتم

التَّوْقِيعُ «يَا فُلَانُ رُدَّ السِّتَّةَ دَنَانِيرَ الَّتِي أَخْرَجْتَهَا بِلَا وَزْنٍ وَ وَزْنُهَا سِتَّةُ دَنَانِيرٍ وَ خَمْسَةُ دَوَانِيقَ وَ حَبَّةً وَ نِصْفًا» قَالَ الرَّجُلُ: فَوَزَنْتُ الدَّنَانِيرَ فَإِذَا هِيَ ^(۱) كَمَا قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

۴۰ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَمَّارُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ إِسْحَاقَ الْأَسْرُوشَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ أَحْمَدُ بْنُ الْخَضِرِ بْنِ أَبِي صَالِحِ الْخَجَنْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ خَرَجَ إِلَيْهِ مِنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَوْقِيعٌ بَعْدَ أَنْ كَانَ أُغْرِيَ بِالْفَحْصِ وَ الطَّلَبِ وَ سَارَ عَنْ وَطَنِهِ لِيَتَبَيَّنَ لَهُ مَا يَعْمَلُ عَلَيْهِ.

وَ كَانَ نُسخَةَ التَّوْقِيعِ: «مَنْ بَحَثَ فَقَدْ طَلَبَ، وَ مَنْ طَلَبَ فَقَدْ دَلَّ، وَ مَنْ دَلَّ فَقَدْ أَشَاطَ، وَ مَنْ أَشَاطَ فَقَدْ أَشْرَكَ» قَالَ: فَكَفَّ عَنِ الطَّلَبِ وَ رَجَعَ.

وَ حُكِيَ عَنْ أَبِي الْقَاسِمِ بْنِ رُوحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - أَنَّهُ قَالَ فِي الْحَدِيثِ الَّذِي رُوِيَ فِي أَبِي طَالِبٍ أَنَّهُ أَسْلَمَ بِحِسَابِ الْجُمْلِ وَ عَقَدَ بِيَدِهِ ثَلَاثَةً وَ سِتِّينَ أَنْ مَعْنَاهُ: إِلَهُ أَحَدُ جَوَادٍ.

و باقی را حمل کردم و این تویق صادر شد: ای فلانی! آن شش دینار نسنجیده را که وزنش شش دینار و پنج دانگ و یک حبه و نیم است تحویل بده، آن مرد گوید: آن دینارها را وزن کردم و در نهایت شکفتی دیدم که چنان بود که امام علیه السلام فرموده بود.

۴۰ - ابو صالح خجندی رضی الله عنه گوید از ناحیه صاحب الزمان علیه السلام پس از آنکه فحص و طلب بسیاری کرده و از وطنش مسافرت نموده است تا بر او روشن شود که چه باید کند، تویقی صادر شد.

و نسخه آن تویق چنین بود: هر که بحث کند طلب کرده است و هر که طلب کند دلالت کرده است و هر که دلالت کند هلاک کرده است و هر که هلاک کند مشرک شده است. گوید: از طلب باز ایستاده و برگشت.

و از ابوالقاسم بن روح - قدس الله روحه - حکایت شده است که او در تفسیر حدیثی که درباره اسلام ابوطالب روایت شده که او به حساب جمل اسلام آورده است و با دستش شصت و سه را بر شمرد و معنایش این است که او خدای احد جواد است.

۱ - فی بعض النسخ «فاذا أنها» و فی بعضها «فاذا بها».

۴۱ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْقَاسِمِيُّ ^(۱) قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ حَامِدٍ الْكَاتِبِ قَالَ: كَانَ بِثُمَّ رَجُلٌ بَزَّازٌ مُؤْمِنٌ وَ لَهُ شَرِيكٌ مُرْجِيٌّ، فَوَقَعَ بَيْنَهُمَا ثَوْبٌ نَفِيسٌ، فَقَالَ الْمُؤْمِنُ: يُصْلِحُ هَذَا الثَّوْبُ لِمَوْلَايَ، فَقَالَ لَهُ شَرِيكُهُ: لَسْتُ أَعْرِفُ مَوْلَاكَ، وَلَكِنْ أَفْعَلُ بِالثَّوْبِ مَا تُحِبُّ، فَلَمَّا وَصَلَ الثَّوْبُ إِلَيْهِ شَقَّهُ عَلَيْهِ بِنِصْفَيْنِ طَوِيلًا فَأَخَذَ نِصْفَهُ وَرَدَّ النِّصْفَ، وَقَالَ: لَا حَاجَةَ لَنَا فِي مَالِ الْمُرْجِيِّ.

۴۲ - قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ: وَخَرَجَ التَّوْقِيعُ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ - عُمَانَ الْعَسْرِيِّ فِي التَّغْزِيَةِ بِأَبِيهِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - فِي فَصْلِ مِنَ الْكِتَابِ «إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ تَسْلِيمًا لِأَمْرِهِ وَرِضَاءً بِقَضَائِهِ، عَاشَ أَبُوكَ سَعِيدًا وَ مَاتَ حَمِيدًا، فَرَحِمَهُ اللَّهُ وَ أَلْحَقَهُ بِأَوْلِيَائِهِ وَ مَوَالِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَلَمْ يَزَلْ مُجْتَهِدًا فِي أَمْرِهِمْ، سَاعِيًا فِيمَا يُقَرِّبُهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ إِلَيْهِمْ، نَضَّرَ اللَّهُ وَجْهَهُ وَ أَقَالَهُ عَثْرَتَهُ».

وَ فِي فَصْلِ آخَرَ: «أَجْزَلَ اللَّهُ لَكَ الثَّوَابَ وَ أَحْسَنَ لَكَ الْعِزَاءَ، رُزِئْتَ وَ رُزِينَا وَ

۴۱ - اسحاق بن حامد کاتب گوید: مرد بزّاز مؤمنی در قم بود و شریکی داشت که از فرقه مرجئه بود، آنها مالک پارچه نفیسی شدند، آن مؤمن گفت: این پارچه برای مولای من بافته شده است و شریکش گفت: من مولای تو را نمی شناسم ولی با آن هر چه خواهی کن و چون پارچه به دست او ^{علیه السلام} رسید آن را از طول دو پاره کرد، نصف آن را برداشت و نصف دیگر را باز گردانید و گفت: ما نیازی به مال مرجئه نداریم.

۴۲ - به شیخ ابو جعفر محمد بن عثمان عمری در تسلیت مرگ پدرش - رضی الله عنهما - توقیعی صادر شد و در بخشی از آن آمده بود: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ تسلیم فرمان او و راضی به قضای اوئیم، پدرت نیکو زندگی کرد و ستوده درگذشت، خدا او را رحمت کند و به اولیاء و دوستانش ملحق سازد که پیوسته در کارشان کوشا بود و در آنچه او را به خدا و به ایشان نزدیک می ساخت سعی بود، خداوند رویش را شادان گرداند و از لغزش او درگذرد.

و در بخش دیگر آن آمده است: خداوند پاداش خیرت دهد و این عزا را بر

أَوْحَشَكَ فِرَاقَهُ وَ أَوْحَشَنَا، فَسَرَّهُ اللهُ فِي مُنْقَلِبِهِ، وَ كَانَ مِنْ كَمَالِ سَعَادَتِهِ أَنْ رَزَقَهُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ وَ لَدَاً مِثْلَكَ يَخْلُفُهُ مِنْ بَعْدِهِ، وَ يَقُومُ مَقَامَهُ بِأَمْرِهِ، وَ يَتَرَحَّمُ عَلَيْهِ، وَ أَقُولُ: الْحَمْدُ لِلَّهِ، فَإِنَّ الْأَنْفُسَ طَيِّبَةً بِمَكَانِكَ وَ مَا جَعَلَهُ اللهُ عَزَّوَجَلَّ فِيكَ وَ عِنْدَكَ، أَعَانَكَ اللهُ وَ قَوَّأَكَ وَ عَضَّدَكَ وَ وَفَّقَكَ، وَ كَانَ اللهُ لَكَ وَلِيًّا وَ حَافِظًا وَ رَاعِيًّا وَ كَافِيًّا وَ مُعِينًا.

تَوْقِيعٌ مِنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

كَانَ خَرَجَ إِلَى الْعَمْرِيِّ وَ ابْنِهِ - رَضِيَ اللهُ عَنْهُمَا - رَوَاهُ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللهِ:

۴۳ - قَالَ الشَّيْخُ أَبُو جَعْفَرٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: وَجَدْتُهُ مُثَبَّتًا عَنْهُ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: «وَفَّقَكُمَا اللهُ لِبِطَاعَتِهِ، وَ تَبَسَّكُمَا عَلَى دِينِهِ، وَ أَسْعَدَكُمَا بِمَرْضَاتِهِ، انْتَهَى إِلَيْنَا مَا ذَكَرْتُمَا أَنَّ الْمِيثَمِيَّ أَخْبَرَكُمَا عَنِ الْمُخْتَارِ وَ مُنَاطِرَاتِهِ مَنْ لَقِيَ وَ اِحْتِجَاجِهِ بِأَنَّهُ لَا خَلْفَ غَيْرَ جَعْفَرِ بْنِ عَلِيٍّ، وَ تَصَدِيقِهِ إِيَّاهُ،

تو نیکو گرداند، تو سوگووار شدی و ما نیز سوگوواریم و جدایی او تو را تنها ساخت و ما نیز تنها شدیم خداوند او را در جایگاهش مسرور سازد و از کمال سعادت اوست که خدای تعالی فرزندی مثل تو به او ارزانی فرموده که جانشین و قائم مقام وی باشد و برای او طلب رحمت کند و من می گویم: الحمد لله که خدای تعالی نفوس را به منزلت تو و آنچه که به تو مرحمت فرموده طیب ساخته است، خداوند تو را یاری کند و نیرومند سازد و پشتیبانت باشد و توفیقت دهد و تو را ولی و نگاهبان و رعایت کننده و کافی و معین باشد.

تَوْقِيعِيٌّ مِنْ صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ

که برای عمری و پسرش صادر شده است

۴۳ - شیخ ابو جعفر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ گوید این توفیق را سعد بن عبدالله - رحمه الله - چنین ثبت کرده است: خداوند هر دوی شما را توفیق طاعت دهد و بر دینش پایدار سازد و به خشنودیهای خود سعادتمند سازد، آنچه نوشته بودید که میثمی از احوال مختار و مناظرات و احتجاج او که جانشینی غیر از جعفر بن علی نیست و

وَفَهِمْتُ جَمِيعَ مَا كَتَبْتُ بِهِ مِمَّا قَالَ أَصْحَابُكُمْ عَنْهُ، وَأَنَا أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْعَمَى بَعْدَ الْجَلَاءِ، وَ مِنَ الضَّلَالَةِ بَعْدَ الْهُدَى، وَ مِنَ مُوبِقَاتِ الْأَعْمَالِ وَ مُرْدِيَاتِ الْفِتَنِ، فَإِنَّهُ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «الْمُ أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ»، كَيْفَ يَتَسَاقَطُونَ فِي الْفِتْنَةِ، وَ يَتَرَدَّدُونَ فِي الْحَيْرَةِ، وَ يَأْخُذُونَ يَمِينًا وَ شِمَالًا، فَارْقُوا دِينَهُمْ، أَمْ اِزْتَابُوا، أَمْ عَانَدُوا الْحَقَّ؟! أَمْ جَهَلُوا مَا جَاءَتْ بِهِ الرَّوَايَاتُ الصَّادِقَةُ وَ الْأَخْبَارُ الصَّحِيحَةُ؟! أَوْ عَلِمُوا ذَلِكَ فَتَنَسَوُا؟! أَمَا يَعْلَمُونَ أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةٍ إِلَّا ظَاهِرًا وَ إِلَّا مَعْمُورًا؟!!

أَوْ لَمْ يَعْلَمُوا انْتِظَامَ أُمَّتِهِمْ بَعْدَ نَبِيِّهِمْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَاحِدًا بَعْدَ وَاحِدٍ إِلَى أَنْ أُفْضِيَ الْأَمْرُ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى الْمَاضِي - يَعْنِي الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ - فَقَامَ مَقَامَ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ وَ إِلَى طَرِيقِ مُسْتَقِيمٍ، كَانَ نُورًا سَاطِعًا، وَ شَهَابًا لَامِعًا، وَ قَمَرًا زَاهِرًا، ثُمَّ اخْتَارَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ مَا عِنْدَهُ فَضَى عَلَى مِنْهَاجِ آبَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ حَذَّوَالْتَّعَلَّ بِالتَّعَلُّغِ عَلَى عَهْدِ

تصدیق کردن او همه واصل شد و جمیع مطالبی را که اصحابتان از او نقل کرده اند همه را دانستم، من از کوری پس از روشنی و از گمراهی پس از هدایت و رفتار هلاکت بار و فتنه های تباه کننده به خدا پناه می برم که او می فرماید: الم أَحْسِبَ النَّاسَ أَنْ يُتْرَكُوا أَنْ يَقُولُوا آمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ. چگونه در فتنه درافتادند و در وادی سرگردانی گام می زنند و به چپ و راست می روند از دینشان دست برداشته اند و یا آنکه شک و تردید کرده اند و یا آنکه با حق عناد و دشمنی می کنند و یا آنکه روایات صادق و اخبار صحیح را نمی دانند و یا آن را می دانند و خود را به فراموشی می زنند؟ آیا نمی دانند که زمین هیچگاه از حجّت خدا - که یا ظاهر است و یا نهان - خالی نمی ماند.

آیا انتظام امامان خود را که پس از پیامبرشان صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ یکی پس از دیگری آمده اند نمی دانند تا آنکه به اراده الهی کار به امام ماضی - یعنی حسن بن علی عَلَيْهِ السَّلَامُ - رسید و جانشین پدران بزرگوار خود شد و به حق و طریق مستقیم هدایت کرد، او نوری ساطع و شهابی لامع و ماهی فروزان بود، آنگاه خداوند او را به جوار رحمت خود برد و او نیز بر اساس پیمانی که با او بسته شده بود طبق

عَهْدُهُ، وَ وَصِيَّةٍ أُوصِيَ بِهَا إِلَى وَصِيِّ سَتَرَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِأَمْرِهِ إِلَى غَايَةِ وَ أَخْفَى مَكَانَهُ بِمَشِيئَةٍ لِلْقَضَاءِ السَّابِقِ وَ الْقَدَرِ النَّافِذِ، وَ فِينَا مَوْضِعُهُ، وَ لَنَا فَضْلُهُ، وَ لَوْ قَدْ أَذِنَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيمَا قَدْ مَنَعَهُ عَنْهُ وَ أزالَ عَنْهُ مَا قَدْ جَرَى بِهِ مِنْ حُكْمِهِ لَأَرَاهُمْ الْحَقَّ ظَاهِرًا بِأَحْسَنِ حَلِيَّةٍ، وَ أَبَيِّنِ دَلَالَةٍ، وَ أَوْضَحِ عِلَامَةٍ، وَ لِأَبَانَ عَنْ نَفْسِهِ وَ قَامَ بِحُجَّتِهِ وَ لَكِنَّ أَقْدَارَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَا تُغَالَبُ، وَ إِرَادَتُهُ لَا تُرَدُّ، وَ تَوْفِيقُهُ لَا يُسْبَقُ، فَلْيَتَدَعُوا عَنْهُمْ اتِّبَاعَ الْهَوَى، وَ لِيَتَقِيمُوا عَلَى أَصْلِهِمُ الَّذِي كَانُوا عَلَيْهِ، وَ لَا يَبْتَخِثُوا عَمَّا سَتَرَ عَنْهُمْ فَيَأْتُوا، وَ لَا يَكْشِفُوا سِتْرَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَيَسْتَدْمُوا، وَ لِيَعْلَمُوا أَنَّ الْحَقَّ مَعَنَا وَ فِينَا، لَا يَقُولُ ذَلِكَ سِوَانَا إِلَّا كَذَابٌ مُفْتَرٍ، وَ لَا يَدَّعِيهِ غَيْرُنَا إِلَّا ضَالٌّ غَوِيٌّ، فَلْيَتَّصِرُوا مِنَّا عَلَى هَذِهِ الْجُمْلَةِ دُونَ التَّفْسِيرِ، وَ يَقْنَعُوا مِنْ ذَلِكَ بِالتَّعْرِيزِ دُونَ التَّصْرِيحِ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

* * * *

التعل بالتعل به روش پدران بزرگوارش عمل کرد و به جانشینی که بدان سفارش شده بود وصیت نمود، جانشینی که خدای تعالی او را تا غایتی به فرمان خویش نهان دارد و بر اساس مشیئتش در قضای سابق و قدر نافذ جایگاه او را مخفی سازد، ما جایگاه قضای الهی هستیم و فضیلت او برای ماست و اگر خدای تعالی منع را از او بردارد و حکمت نهان زیستی را از او زایل سازد حق را به نیکوترین زیور به آنها بنماید و با روشن ترین دلیل و آشکارترین نشانه به آنها معرفی کند و چهره او را ظاهر ساخته و حجّت و دلیلش را اقامه نماید ولیکن بر تقدیرات الهی نمی توان غلبه نمود و اراده او مردود نمی شود و بر توفیق او نمی توان سبقت جست. پس باید پیروی هوای نفس را فرو نهند و همان اصلی را که بر آن قرار داشتند اقامه کنند و درباره آنچه که از آنها پوشیده داشته اند به جستجو برخیزند که گناهکار شوند و کشف ستر خدای تعالی نکنند که پشیمان گردند و بدانند که حق با ما و در نزد ماست و هر که غیر ما چنین گوید کذاب و مفتر است و هر که جز ما ادّعی آن را بنماید گمراه و منحرف است، پس باید به این مختصر اکتفا کنند و تفسیرش را نخواهند و به این تعریض قناعت نمایند و تصریح آن را نطلبند إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

* * * *

[الدُّعَاءُ فِي غَيْبَةِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ]

۴۴ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ الْمُكْتَبُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ هَاشِمٍ بِهَذَا الدُّعَاءِ، وَذَكَرَ أَنَّ الشَّيْخَ الْعَمْرِيَّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - أَمْلَأَهُ عَلَيْهِ وَآمَرَهُ أَنْ يَدْعُو بِهِ وَهُوَ الدُّعَاءُ فِي غَيْبَةِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

«اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي نَفْسِكَ، فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَفْسَكَ لَمْ أَعْرِفْ نَبِيَّكَ (۱)، اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي نَبِيَّكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي نَبِيَّكَ لَمْ أَعْرِفْ حُجَّتَكَ، اللَّهُمَّ عَرَّفْنِي حُجَّتَكَ فَإِنَّكَ إِنْ لَمْ تُعَرِّفْنِي حُجَّتَكَ ضَلَلْتُ عَنْ دِينِي، اللَّهُمَّ لَا تُمِثْنِي مِثَّةَ جَاهِلِيَّةٍ، وَلَا تُزِعْ قَلْبِي بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنِي، اللَّهُمَّ فَكَمَا هَدَيْتَنِي بِوِلَايَةِ مَنْ فَرَضْتَ طَاعَتَهُ عَلَيَّ مِنْ وِلَاةِ أَمْرِكَ بَعْدَ رَسُولِكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ حَتَّى وَالَيْتُ وِلَاةَ أَمْرِكَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالحَسَنَ وَالحُسَيْنَ وَعَلِيًّا وَ مُحَمَّدًا وَ جَعْفَرَ وَ مُوسَى وَ عَلِيًّا وَ مُحَمَّدًا وَ عَلِيًّا وَ الحَسَنَ وَ الحُسَيْنَ وَ الحُجَّةَ الْقَائِمَ الْمَهْدِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ، اللَّهُمَّ فَثَبِّتْنِي عَلَى دِينِكَ، وَ اسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ، وَ لِيَنَّ قَلْبِي لِوَلِيِّ أَمْرِكَ، وَ عَافِنِي

دعا در غیبت قائم علیه السلام

۴۴ - ابو علی گوید: این دعا را شیخ ابو جعفر عمری برای من املا فرمود و امر کرد که آن را بخوانم و آن دعای غیبت قائم علیه السلام است:

باراها! خود را به من معرفی کن که اگر خودت را به من معرفی نکنی پیامبرت را نشناسم، باراها پیامبرت را به من معرفی کن که اگر پیامبرت را به من معرفی نکنی حجّتت را نشناسم، باراها حجّتت را به من معرفی کن که اگر حجّتت را به من معرفی نکنی از دین خود گمراه شوم، باراها مرا به مرگ جاهلیت نیران و قلبم را پس از هدایت منحرف مساز، باراها همچنان که مرا به ولایت والیان مفترض الطاعة امر خود پس از رسالت هدایت کردی و من نیز ولایت آنان را پذیرفتم یعنی امیرالمؤمنین و حسن و حسین و علی و محمد و جعفر و موسی و علی و محمد و علی و حسن و حجّت قائم مهدی - صلوات الله علیهم اجمعین - باراها! مرا بر دین خود استوار بدار و مرا به طاعت خود بدار و قلبم را برای ولیّ امرت نرم کن

۱ - فی بعض النسخ «رسولك» و کذا ما یاتی.

مِمَّا امْتَحَنْتَ بِهِ خَلْقَكَ، وَ ثَبَّنِي عَلَى طَاعَةِ وَلِيِّ أَمْرِكَ الَّذِي سَتَرْتَهُ عَن خَلْقِكَ، فَبِإِذْنِكَ غَابَ عَن بَرِيَّتِكَ، وَ أَمْرِكَ يَنْتَظِرُ وَ أَنْتَ الْعَالِمُ غَيْرُ مُعَلَّمٍ بِالْوَقْتِ الَّذِي فِيهِ صَلَاحُ أَمْرِ وَلِيِّكَ فِي الْإِذْنِ لَهُ بِإِظْهَارِ أَمْرِهِ وَ كَشْفِ سِتْرِهِ، فَصَبَّرَنِي عَلَى ذَلِكَ حَتَّى لَا أَحِبَّ تَعْجِيلَ مَا أَخَّرْتَ وَ لَا تَأْخِيرَ مَا عَجَّلْتَ، وَ لَا أَكْشِفَ عَمَّا سَتَرْتَهُ، وَ لَا أَبْحَثَ عَمَّا كَتَمْتَهُ، وَ لَا أَنَازِعَكَ فِي تَدْبِيرِكَ، وَ لَا أَقُولَ: لِمَ وَ كَيْفَ؟ وَ مَا بَالُ وَلِيِّ الْأَمْرِ^(۱) لَا يَظْهَرُ؟ وَ قَدْ امْتَلَأَتِ الْأَرْضُ مِنَ الْجَوْرِ؟ وَ أَفَوْضُ أُمُورِي كُلَّهَا إِلَيْكَ.

اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ أَنْ تُرِينِي وَلِيَّ أَمْرِكَ ظَاهِرًا نَافِذًا لِأَمْرِكَ مَعَ عِلْمِي بِأَنَّ لَكَ السُّلْطَانَ وَ الْقُدْرَةَ وَ الْبُرْهَانَ وَ الْحُجَّةَ وَ الْمَشِيئَةَ وَ الْإِرَادَةَ وَ الْحَوْلَ وَ الْقُوَّةَ، فَافْعَلْ ذَلِكَ بِي وَ بِجَمِيعِ الْمُؤْمِنِينَ حَتَّى نَنْظُرَ إِلَى وَلِيِّكَ - صَلَوَاتُكَ عَلَيْهِ - ظَاهِرَ الْمَقَالَةِ، وَاضِحَ الدَّلَالَةِ، هَادِيًا مِنَ الضَّلَالَةِ، شَافِيًا مِنَ الْجَهَالَةِ، أَبْرَزُ يَا رَبِّ مَشَاهِدَهُ، وَ ثَبَّتْ قَوَاعِدَهُ، وَ

و مرا از آنچه خلق را بدان امتحان می کنی سلامت بدار و مرا در اطاعت ولیّ امرت استوار کن ولی امری که او را از چشمان خلایق مستور ساختی و با اذن تو از مردمان غایب گردید و تنها امر تو را انتظار می برد و تو هنگامی را که صلاح امر ولایت در آن است بی تعلّم می دانی و به ظهور امر او فرمان می دهی و او را هویدا می سازی، پس مرا بر آن شکیب ساز که تعجیل آنچه را که به تأخیر انداختی نخواهم و تأخیر آنچه را که معجل ساختی نطلبم و از مستورت پرده - برداری، و از مکتومت تفحص، و در تدبیرت منازعه ننمایم و چون و چرا نکنم و نگویم چرا ولیّ امرت ظهور نمی کند در حالی که زمین از جور آکنده شده است. و همه امورم را به تو تفویض می کنم.

بارها! از تو می خواهم که ولیّ امرت را در حالی که ظاهر است و امر تو را جاری می سازد به من بنمایانی و من می دانم که سلطان و قدرت و برهان و حجّت و مشیّت و اراده و توانایی و نیرو از آن توست، پس من و جمیع مؤمنین را بدان موفّق بدار تا ولایت را بنگریم در حالی که گفتارش ظاهر و دلالتش واضح است و هادی و شافی از ضلالت و جهالت است. ای خدای من! مشاهد وی را ظاهر ساز

اجْعَلْنَا مِمَّنْ تَقَرُّ عَيْنُهُ بِرُؤْيَيْهِ، وَ أَقْنَا بِخِدْمَتِهِ، وَ تَوَفَّنَا عَلَىٰ مِلَّتِهِ، وَ احْشُرْنَا فِي زُمْرَتِهِ.
 اللَّهُمَّ أَعِذْهُ مِنْ شَرِّ جَمِيعِ مَا خَلَقْتَ وَ بَرَأْتَ وَ ذَرَأْتَ وَ أَنْشَأْتَ وَ صَوَّرْتَ وَ أَحْفَظْهُ
 مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَ مِنْ خَلْفِهِ وَ عَنْ يَمِينِهِ وَ عَنْ شِمَالِهِ وَ مِنْ فَوْقِهِ وَ مِنْ تَحْتِهِ بِحِفْظِكَ الَّذِي لَا
 يَضِيعُ مَنْ حَفِظْتَهُ بِهِ، وَ احْفَظْ فِيهِ رَسُولَكَ وَ وَصِيَّ رَسُولِكَ.

اللَّهُمَّ وَ مَدِّ فِي عُمُرِهِ، وَ زِدْ فِي أَجَلِهِ وَ أَعِنُّهُ عَلَىٰ مَا أَوْلَيْتَهُ وَ اسْتَرْعَيْتَهُ، وَ زِدْ فِي
 كَرَامَتِكَ لَهُ فَإِنَّهُ الْهَادِي وَ الْمُهْتَدِي وَ الْقَائِمُ الْمَهْدِيُّ، الطَّاهِرُ النَّقِيُّ النَّقِيُّ الرَّضِيُّ الرَّضِيُّ
 الْمَرْضِيُّ، الصَّابِرُ الْمُجْتَهِدُ الشَّكُورُ.

اللَّهُمَّ وَ لَا تَسْلُبْنَا الْيَقِينَ لِطُولِ الْأَمَدِ فِي غَيْبَتِهِ وَ انْقِطَاعِ خَبَرِهِ عَنَّا، وَ لَا تُنْسِنَا ذِكْرَهُ
 وَ انْتِظَارَهُ وَ الْإِيمَانَ وَ قُوَّةَ الْيَقِينِ فِي ظُهُورِهِ وَ الدُّعَاءَ لَهُ وَ الصَّلَاةَ عَلَيْهِ حَتَّىٰ لَا يُقْنَطَنَا
 طُولُ غَيْبَتِهِ مِنْ ظُهُورِهِ وَ قِيَامِهِ، وَ يَكُونُ يَقِينُنَا فِي ذَلِكَ كَيْقِينِنَا فِي قِيَامِ رَسُولِكَ صَلَوَاتِكَ
 عَلَيْهِ وَ آلِهِ، وَ مَا جَاءَ بِهِ مِنْ وَحْيِكَ وَ تَنْزِيلِكَ. وَ قَوِّ قُلُوبَنَا عَلَى الْإِيمَانِ بِهِ حَتَّىٰ تَسْلُكَ بِنَا

و قواعدش را تثبیت کن و ما را از کسانی قرار بده که چشمشان به دیدار او روشن شود و ما را به خدمت او درآور و بر ملت او بمیران و همراه او محشور ساز. بارها! او را از شرّ جمیع مخلوقات مصون دار و او را از مقابل و پشت و راست و چپ و بالا و پائین حافظ باش که آن را که تو حافظ باشی ضایع نشود و رسول و وصیّ رسولت را نگاهبان باش.

بارها! عمر او را طولانی کن و بر اجلس بیفزا و او را بر اموری که والی ساختی و حفظش را از وی درخواست کردی کمک کن و کرامتت را بر وی بیفزا که او هادی و مهتدی و قائم مهدی است و طاهر تقیّ نقیّ زکیّ رضیّ مرضیّ و صابر مجتهد شکور است.

بارها! به واسطه غیبت طولانی و بی خبری ما از او یقین ما را سلب مکن و یاد و انتظار و ایمان و قوت یقین ما را در ظهورش و دعا و درود ما را بر او از خاطر ما مبر تا به غایتی که طول غیبتش در ظهور و قیامش ما را ناامید نسازد و یقین ما در این باب مانند یقین ما در قیام و قرآن رسولت باشد و قلوب ما را بر ایمان به او تقویت کن تا به غایتی که ما را به دست او بر منهاج هدایت و حجّت

عَلَى يَدِهِ مِنْهَاجَ الْهُدَى وَالْحُجَّةَ الْعُظْمَى، وَالطَّرِيقَةَ الْوَسْطَى، وَقَوَّنَا عَلَى طَاعَتِهِ، وَ
ثَبَّتْنَا عَلَى مُتَابَعَتِهِ^(۱) وَاجْعَلْنَا فِي حِزْبِهِ وَأَعْوَانِهِ وَأَنْصَارِهِ، وَالرَّاضِينَ بِفِعْلِهِ^(۲) وَ لَا
تَسْلُبْنَا ذَلِكَ فِي حَيَاتِنَا وَ لَا عِنْدَ وَفَاتِنَا حَتَّى تَتَوَقَّأْنَا وَ نَحْنُ عَلَى ذَلِكَ غَيْرُ شَاكِينَ وَ لَا
نَاكِثِينَ وَ لَا مُؤْتَابِينَ وَ لَا مُكَذِّبِينَ.

اللَّهُمَّ عَجِّلْ فَرَجَهُ وَ أَيْدُهُ بِالنَّصْرِ، وَ انصُرْ ناصِرِيهِ، وَ اخذُلْ خاذِلِيهِ، وَ دَمِّرْ عَلَى
مَنْ نَصَبَ لَهُ^(۳) وَ كَذَّبَ بِهِ، وَ أَظْهِرْ بِهِ الْحَقَّ، وَ أَمِتْ بِهِ الْبَاطِلَ^(۴)، وَ اسْتَنْقِذْ بِهِ عِبَادَكَ
الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الذُّلِّ، وَ انْعَشْ بِهِ الْبِلَادَ، وَ اقْتُلْ بِهِ جَبَابِرَةَ الْكُفْرِ، وَ اقْصِمْ بِهِ رُؤُوسَ
الضَّلَالَةِ، وَ ذَلِّلْ بِهِ الْجَبَّارِينَ وَ الْكَافِرِينَ، وَ أَبْرِ بِهِ الْمُنَافِقِينَ وَ النَّاكِثِينَ وَ جَمِيعَ الْمُخَالِفِينَ وَ
الْمُلْحِدِينَ فِي مَشَارِقِ الْأَرْضِ وَ مَغَارِبِهَا، وَ بَرِّهَا وَ بَحْرِهَا، وَ سَهْلِهَا وَ جَبَلِهَا حَتَّى لَا تَدَعَّ
مِنْهُمْ دَيَّاراً وَ لَا تَبْقَى لَهُمْ آثَاراً، وَ تُطَهَّرْ مِنْهُمْ بِلَادَكَ، وَ اشْفِ مِنْهُمْ صُدُورَ عِبَادِكَ، وَ

کبری و طریقه وسطی سالک سازی و ما را بر طاعت او نیرومند کن و بر پیروی
او استوار دار و در حزب و اعوان و انصار و خرسندان از افعالش قرار بده و آن
را در حیات و هنگام وفات ما از ما مگیر تا هنگام مرگ شک کننده و پیمان-
شکننده و مرتاب و مکذب نباشیم.

بارها! فرج او را نزدیک ساز و او را با نصرت مؤید کن و یاورانش را
یاری نما و خوارکنندگان او را خوار ساز و ناصب و مکذب او را هلاک کن و به
واسطه او حق را ظاهر ساز و باطل را بمیران و بندگان مؤمنت را از خواری نجات
بده و بلاد را آبادان کن و جبابره کفر را بکش و سران ضلالت را در هم شکن و
جباران و کافران را خوار ساز و منافقین و پیمان شکنان و همه مخالفان و ملحدان را
در شرق و غرب و بر و بحر و دشت و کوهسار نابود ساز تا به غایتی که احدی از
ایشان و اثری از آثار آنها را باقی نگذاری و بلاد خود را از وجود آنها پاک
سازی و سینه بندگان را تشفی ده و دین محو شده خودت را تجدید کن و احکام

۱ - فی بعض النسخ «علی مطایعته». و فی بعضها «علی مشایعته».

۲ - فی بعض النسخ «راغبین بفعله».

۳ - فی بعض النسخ «دمدم علی من» نصب له و دمدم علیه ای اهلکه.

۴ - فی بعض النسخ «به الجور».

جَدُّ بِهِ مَا أَمْحَى مِنْ دِينِكَ، وَ أَصْلَحَ بِهِ مَا بُدِّلَ مِنْ حُكْمِكَ وَ غَيْرَ مِنْ سُنَّتِكَ حَتَّى يَعُودَ دِينُكَ بِهِ وَ عَلَى يَدَيْهِ غَضًّا جَدِيدًا صَاحِبًا لَا عِوَجَ فِيهِ وَ لَا بِدْعَةَ مَعَهُ، حَتَّى تُطْفِئَ بِعَدْلِهِ نِيرَانَ الْكَافِرِينَ، فَإِنَّهُ عَبْدُكَ الَّذِي اسْتَخْلَصْتَهُ لِنَفْسِكَ وَ ارْتَضَيْتَهُ لِنُصْرَةِ نَبِيِّكَ، وَ اصْطَفَيْتَهُ بِعِلْمِكَ، وَ عَصَمْتَهُ مِنَ الذُّنُوبِ وَ بَرَّأْتَهُ مِنَ الْعُيُوبِ، وَ أَطْلَعْتَهُ عَلَى الْعُيُوبِ، وَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِ وَ طَهَّرْتَهُ مِنَ الرَّجْسِ وَ نَقَيْتَهُ مِنَ الدَّنَسِ.

اللَّهُمَّ فَصَلِّ عَلَيْهِ وَ عَلَى آبَائِهِ الْأَيِّمَةِ الطَّاهِرِينَ، وَ عَلَى شِعْبَتِهِمُ الْمُتَّجِبِينَ، وَ بَلِّغُهُمْ مِنْ آمَالِهِمْ أَفْضَلَ مَا يَأْمُلُونَ، وَ اجْعَلْ ذَلِكَ مِنَّا خَالِصًا مِنْ كُلِّ شَكٍّ وَ شُبُهَةٍ وَ رِيَاءٍ وَ سُمْعَةٍ حَتَّى لَا نُرِيدَ بِهِ غَيْرَكَ وَ لَا نَطْلُبَ بِهِ إِلَّا وَجْهَكَ.

اللَّهُمَّ إِنَّا نَشْكُو إِلَيْكَ فَقْدَ نَبِيِّنَا، وَ غَيْبَةَ وَلِيِّنَا، وَ شِدَّةَ الزَّمَانِ عَلَيْنَا، وَ وَقُوعَ الْفِتَنِ [بِنَا]، وَ تَظَاهَرَ الْأَعْدَاءِ [عَلَيْنَا]، وَ كَثْرَةَ عَدُوِّنَا، وَ قِلَّةَ عَدَدِنَا.

اللَّهُمَّ فَافْرِجْ ذَلِكَ بِفَتْحِ مِنْكَ تُعَجِّلُهُ، وَ نَصْرِ مِنْكَ تُعِزُّهُ^(۱)، وَ إِمَامِ عَدْلٍ تُظَهِّرُهُ إِلَهَ

تبدیل شده و سنن تغییر یافته خود را اصلاح کن تا به او و دست او دین تو عودت کند در حالی که با طراوت و جدید و صحیح و عاری از کثری و بدعت باشد تا شعله های کفر را با عدلش خاموش سازی که او بنده تو است و او را برای خودت برگزیدی و برای یاری پیامبرت پسندیدی و به واسطه علمت انتخاب نمودی و از گناهان بازداشتی و از عیوب مبرا کردی و بر غیوب مطلع ساختی و بر او نعمت ارزانی داشتی و از پلیدی طاهر و از ناپاکی پاکیزه ساختی.

باراها! بر او و بر پدران امام و طاهرش و همچنین بر شیعیان برگزیده آنان درود فرست و آنها را به آمال خودشان برسان و این را از ناحیه ما خالص از هرگونه شک و شبهه و ریا و سُمعه قرار بده تا به غایتی که غیر تو را نخواهیم و جز وجه تو را نجوئیم.

باراها! به درگاه تو از فقدان پیامبر و غیبت ولی خود و سختی زمانه و وقوع فتنه ها و چیرگی دشمنان و کثرت دشمنان و کمی عددمان شکایت می کنیم.

باراها! با فتح عاجل و نصرت عزتمند خود و امام عادل که ظاهر می سازی

الْحَقِّ رَبِّ الْعَالَمِينَ .

اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْأَلُكَ أَنْ تَأْذَنَ لَوْلِيِّكَ فِي إِظْهَارِ عَدْلِكَ فِي عِبَادِكَ، وَ قَتْلِ أَعْدَائِكَ فِي بِلَادِكَ، حَتَّى لَا تَدَعَ لِلْجَوْرِ يَا رَبِّ دِعَامَةً إِلَّا قَصَمْتَهَا وَ لَا بُنْيَةً إِلَّا أَفْنَيْتَهَا، وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا أَوْهَنْتَهَا، وَ لَا رُكْنًا إِلَّا هَدَدْتَهُ وَ لَا حَدًّا إِلَّا فَلَطْتَهُ، وَ لَا سِلَاحًا إِلَّا أَكَلَلْتَهُ وَ لَا رَايَةً إِلَّا نَكَسْتَهَا، وَ لَا شُجَاعًا إِلَّا قَتَلْتَهُ، وَ لَا جَيْشًا إِلَّا خَذَلْتَهُ، وَ أَرْمِهِمْ يَا رَبِّ بِحَجَرِكَ الدَّامِغِ، وَ اضْرِبْهُمْ بِسَيْفِكَ الْقَاطِعِ، وَ بِبَاسِكَ الَّذِي لَا تَرُدُّهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ، وَ عَذِّبْ أَعْدَاءَكَ وَ أَعْدَاءَ دِينِكَ وَ أَعْدَاءَ رَسُولِكَ بِيَدِ وَلِيِّكَ وَ أَيْدِي عِبَادِكَ الْمُؤْمِنِينَ .

اللَّهُمَّ اكْفِ وَثِيَّتَكَ وَ جُجَّتَكَ فِي أَرْضِكَ هَوْلَ عَدُوِّهِ، وَ كَيْدَ مَنْ كَادَهُ، وَ امْكُرْ مَنْ مَكَرَ بِهِ، وَ اجْعَلْ دَائِرَةَ السَّوْءِ عَلَى مَنْ أَرَادَ بِهِ سُوءًا، وَ اقْطَعْ عَنْهُ مَادَّتَهُمْ، وَ ارْعَبْ لَهُ قُلُوبَهُمْ، وَ زَلْزِلْ لَهُ أَقْدَامَهُمْ، وَ خُذْهُمْ جَهْرَةً وَ بَغْتَةً، وَ شَدِّدْ عَلَيْهِمْ عِقَابَكَ، وَ أَخْزِهِمْ فِي

فرج را برسان اله الحق رب العالمين .

باراها! از تو مسئلت می کنیم که به ولی خود اذن دهی تا عدل تو را در میان بندگان ظاهر سازد و دشمنانت را در بلادت بکشد تا به غایتی که ای خدای من! برای ستم ستونی نماند جز آنکه آن را درشکنی و بنایی نماند جز آنکه آن را نابودسازی و هیچ نیرویی نماند مگر آنکه آن را سست کنی و رکنی نماند مگر آنکه آن را نابودسازی و هیچ حدی نباشد جز آنکه آن را شکست دهی و سلاحی نماند مگر آنکه آن را از کار بیندازی و پرچمی نباشد جز آنکه آن را سرنگون کنی و شجاعی نباشد مگر آنکه او را بکشی و لشکری نماند جز آنکه آن را خوارسازی و سنگ خودت را بر فرق سر آنان بینداز و شمشیر قاطع خود را بر آنها فرود آور و باس خودت را که از قوم مجرم باز نگردد بر ایشان بیار و به دست ولی خود و بندگان مؤمن خود دشمنان خود و رسولت را عذاب کن .

باراها! از ولی و حجّت خودت در زمین هراس دشمنش را کفایت کن و با کسی که با او کید کند کید کن و با کسی که با او مکر کند مکر کن و مدار بدی را بر کسی قرار ده که بدی وی را بخواهد و ماده آنها را از ایشان ببر و هراس وی را در قلوب آنها بیفکن و گامهایشان را بلرزان و آشکارا و ناگهانی آنها را بگیر و

عِبَادِكَ، وَ الْعَنْهُمْ فِي بِلَادِكَ، وَ أَسْكِنَهُمْ أَسْفَلَ نَارِكَ، وَ أَحِطْ بِهِمْ أَشَدَّ عَذَابِكَ ، [و] وَاصِلُهُمْ نَاراً، وَاخْشُ قُبُورَ مَوْتَاهُمْ نَاراً، [و] وَاصِلُهُمْ حَرَّ نَارِكَ، فَإِنَّهُمْ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَ اتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ وَ أَذَلُّوا عِبَادَكَ .

اللَّهُمَّ وَ أَحْيِ بَوْلِيكَ الْقُرْآنَ، وَ أَرِنَا نُورَهُ سَرْمَدًا لَا ظُلْمَةَ فِيهِ، وَ أَحْيِ بِهِ الْقُلُوبَ الْمَيِّتَةَ، وَ اشْفِ بِهِ الصُّدُورَ الْوَعْرَةَ، وَ اجْمَعْ بِهِ الْأَهْوَاءَ الْمُخْتَلِفَةَ عَلَى الْحَقِّ، وَ أَقِمْ بِهِ الْحُدُودَ الْمَعْطَلَةَ وَ الْأَحْكَامَ الْمُهْمَلَةَ حَتَّى لَا يَبْقَى حَقٌّ إِلَّا ظَهَرَ، وَ لَا عَدْلٌ إِلَّا زَهَرَ، وَ اجْعَلْنَا يَا رَبِّ مِنْ أَعْوَانِهِ وَ مُقَوِّي سُلْطَانِهِ ^(۱) وَ الْمُؤْتَمِرِينَ لِأَمْرِهِ، وَ الرَّاظِينَ بِفِعْلِهِ، وَ الْمُسْلِمِينَ لِأَحْكَامِهِ، وَ مِمَّنْ لَا حَاجَةَ لَهُ بِهِ إِلَى التَّقِيَّةِ مِنْ خَلْقِكَ، أَنْتَ يَا رَبِّ الَّذِي تَكْشِفُ السُّوءَ وَ تُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاكَ، وَ تُنْجِي مِنَ الْكُرْبِ الْعَظِيمِ، فَاكْشِفْ يَا رَبِّ الضُّرَّ عَنِّي وَ لِيَّتِكَ، وَ اجْعَلْهُ خَلِيفَةً فِي أَرْضِكَ كَمَا ضَمِنْتَ لَهُ .

عقوبتت را بر ایشان جاری ساز و در میان بندگان خوار کن و در میان بلاد ملعون ساز و در درک اسفل جای ده و در محاصره شدیدترین عذاب خود در آور و آتشت را لاینقطع به آنها برسان و قبور اموات آنها را مملو از آتش کن و آتش سوزان خود را از آنها دریغ مدار، که آنها نماز را ضایع ساخته و پیروی شهوات کرده و بندگان را خوار ساخته اند.

بارها! به واسطه ولایت قرآن را زنده کن و نور سرمدی خویش را که ظلمتی در آن نیست بما بنا و به واسطه او قلوب مرده را زنده کن و دلهای پر کینه را شفا بخش و آراء مختلفه را بر محور حق گرد آور و حدود معطله و احکام مهمله را اقامه کن تا به غایتی که حق باقی نماند جز آنکه آن را ظاهر سازد و عدلی نباشد جز آنکه آن را شکوفا کند، و ای خدای من! ما را از اعوان و تقویت کنندگان سلطنت و فرمانبرداران دستورات و خشنودان از افعال و تسلیم کنندگان احکامش قرار ده و از کسانی که هیچ حاجتی برای او به تقیّه کردن از آنها نباشد، ای خدای من! تو کسی هستی که سوء را بر طرف می کنی و آن هنگام که مضطرّ تو را بخواند اجابت کنی و از بلای عظیم نجات بخشی، ای خدای من ضرر را از ولایت

۱ - فی بعض النسخ «و ممن یقوی بسلطانه».

اللَّهُمَّ وَلَا تَجْعَلْنِي مِنْ خُصَمَاءِ آلِ مُحَمَّدٍ، وَلَا تَجْعَلْنِي مِنْ أَعْدَاءِ آلِ مُحَمَّدٍ، وَلَا تَجْعَلْنِي مِنْ أَهْلِ الْحَقِّ وَالْغَيْظِ عَلَى آلِ مُحَمَّدٍ، فَإِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ ذَلِكَ فَأَعِزَّنِي، وَاسْتَجِرُّ بِكَ فَأَجِرْنِي.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَاجْعَلْنِي بِهِمْ فَائِزاً عِنْدَكَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ.»

۴۵ - حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ أَحْمَدَ الْمَكْتَبِيُّ قَالَ: كُنْتُ بِمَدِينَةِ السَّلَامِ فِي السَّنَةِ الَّتِي تُوُفِّيَ فِيهَا الشَّيْخُ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيُّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - فَحَضَرْتُهُ قَبْلَ وَفَاتِهِ بِأَيَّامٍ فَأَخْرَجَ إِلَى النَّاسِ تَوْقِيعاً نُسَخْتُهُ:

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ يَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيُّ أَعْظَمَ اللَّهُ أَجْرَ إِخْوَانِكَ فِيكَ فَإِنَّكَ مَيِّتٌ مَا بَيْنَكَ وَبَيْنَ سِتَّةِ أَيَّامٍ فَاجْمَعْ أَمْرَكَ وَلَا تُوصِ إِلَى أَحَدٍ يَقُومُ مَقَامَكَ بَعْدَ وَفَاتِكَ، فَقَدْ وَقَعَتِ الْغَيْبَةُ الثَّانِيَةُ^(۱) فَلَا ظُهُورَ إِلَّا بَعْدَ إِذْنِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَذَلِكَ بَعْدَ طُولِ الْأَمَدِ وَ

بر طرف ساز و همچنان که برای او تضمین کردی او را خلیفه در زمین قرار ده. بارها! مرا از دشمنان و اعداء آل محمد مگردان و مرا از اهل غیظ و غضب بر آل محمد قرار مده که من از آن به تو پناه می برم پس به من پناه ده و می خواهم به جوار تو درآیم پس مرا در جوار خود درآور.

اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَرَأْبِهِمْ وَاسْطَةَ أَرْوَاحِهِمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ رَسْتِغَارِ سَازِ وَازِ مُقَرَّبِينَ قَرَارِ بَدِهِ.

۴۵ - ابو محمد حسن بن احمد مکتب گوید: در سالی که شیخ علی بن محمد سمری - قدس الله روحه - در بغداد درگذشت، چند روز قبل از وفاتش در محضرش بودم و تویعی را برای مردم خارج ساخت که نسخه آن چنین است:

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ اَيُّ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ سَمُرِيِّ! خَدَاوَنَد اَجْرَ بَرَادِرَانَتِ رَا دَر عَزَاي تُو عَظِيمِ گَرْدَانَد كِه تُو ظَرْفِ شَشِ رُوْزِ آيِنْدَه خَوَاهِي مُرَد، پَس خُوْد رَا بَرَاي مُرْگِ مَهِيَّا كُنْ وَ بَه اَحْدِي وَصِيَّتِ مَكْنِ كِه پَس اَز وَفَاتِ تُو قَائِمِ مَقَامِ تُو شُوْد كِه دُوْمِيْنِ غَيْبَتِ وَاقِعِ گَرْدِيْدَه اَسْت وَ ظَهْوَرِي نِيْسْت مَگَرِ پَس اَز اِذْنِ خُدَايِ عَزَّوَجَلَّ

قَسْوَةَ الْقُلُوبِ، وَ امْتِلَاءِ الْأَرْضِ جَوْرًا، وَ سَيِّئَاتِي شِيعَتِي مَنْ يَدَّعِي الْمُشَاهَدَةَ، أَلَا فَنِ ادَّعَى الْمُشَاهَدَةَ قَبْلَ خُرُوجِ السُّفْيَانِيِّ وَ الصَّيْحَةِ فَهُوَ كَاذِبٌ مُفْتَرٍ، وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ».

قال: فَنَسَخْنَا هَذَا التَّوْقِيعَ وَ خَرَجْنَا مِنْ عِنْدِهِ، فَلَمَّا كَانَ الْيَوْمَ السَّادِسُ عُدْنَا إِلَيْهِ وَ هُوَ يَجُودُ بِنَفْسِهِ، فَقِيلَ لَهُ: مَنْ وَصِيكَ مِنْ بَعْدِكَ؟ فَقَالَ: لِلَّهِ أَمْرٌ هُوَ بِالْغُهِ. وَ مَضَى عليه السلام، فَهَذَا آخِرُ كَلَامٍ سَمِعَ مِنْهُ.

۴۶ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ بُزْرِجِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَنْصُورِ بْنِ يُونُسَ ابْنِ بُزْرِجِ صَاحِبِ الصَّادِقِ عليه السلام قَالَ: سَمِعْتُ مُحَمَّدَ بْنَ الْحَسَنِ الصَّيْرَفِيَّ الدَّورَقِيَّ ^(۱) الْمُقِيمَ بِأَرْضِ بَلْخِ يَقُولُ: أَرَدْتُ الْخُرُوجَ إِلَى الْحَجِّ، وَ كَانَ مَعِيَ مَالٌ بَعْضُهُ ذَهَبٌ وَ بَعْضُهُ فِضَّةٌ، فَجَعَلْتُ مَا كَانَ مَعِيَ مِنَ الذَّهَبِ سَبَائِكَ وَ مَا كَانَ مَعِيَ مِنَ الْفِضَّةِ نُقْرًا، وَ كَانَ قَدْ دُفِعَ ذَلِكَ الْمَالُ إِلَيَّ لِاسْلَمَةِ مِنَ الشَّيْخِ ^(۲) أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِيِّ بْنِ رَوْحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - قَالَ: فَلَمَّا نَزَلْتُ سَرَخْسَ ضَرَبْتُ خَيْمَتِي عَلَى مَوْضِعٍ فِيهِ رَمْلٌ، فَجَعَلْتُ أَمِيرًا تِلْكَ

و آن بعد از مدتی طولانی و قساوت دها و پر شدن زمین از ستم واقع خواهد شد و به زودی کسانی نزد شیعیان من آیند و ادعای مشاهده کنند بدانید هر که پیش از خروج سفیانی و صیحه اسمانی ادعای مشاهده کند دروغگوی مفتری است و لا حول و لا قوه الا بالله العلی العظیم.

گوید: از این توقیع استنساخ کردیم و از نزد او بیرون آمدیم و چون روز ششم فرار رسید باز گشتیم و او در حال احتضار بود به او گفتند: وصی شما از پس شما کیست؟ گفت: برای خدا امری است که خود او رساننده آن است و درگذشت و این آخرین کلامی بود که از او شنیده شد.

۴۶ - مُحَمَّدُ بْنُ حَسَنِ صَيْرَفِيٌّ دَوْرَقِيٌّ كَمَا مَقِيمٌ بَلْخِ بُوْدَ مِي كُوِيْدُ: اِرَادَةُ سَفَرِ حَجِّ كَرْدَمِ وَ مَقْدَارِي اِمْوَالِ بِي مَن دَادِه بُوْدَنْدَ كِه اَنِهَا رَا بِي شَيْخِ اِبُو الْقَاسِمِ حُسَيْنِ بْنِ رَوْحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - تَسْلِيمِ كَنَمِ، مَقْدَارِي اَز اَيْنِ اِمْوَالِ طَلَا وَ مَقْدَارِي دِيْكَرِ نَقْرَه بُوْدَ كِه اَنِهَا رَا تَبْدِيلِ بِي شَمَشِ كَرْدَمِ وَ چُونِ بِي سَرَخَسِ فِرُوْدِ اَمْدَمِ خِيْمَه خُودِ

۲ - في بعض النسخ «ذلك المال لتسليمه الى الشيخ».

۱ - في بعض النسخ «الدوري».

السَّبَائِكِ وَ النُّقْرِ فَسَقَطَتْ سَبِيكَةٌ مِنْ تِلْكَ السَّبَائِكِ مِنِّي وَ غَاضَتْ فِي الرَّمْلِ وَ أَنَا لَا أَعْلَمُ، قَالَ: فَلَمَّا دَخَلْتُ هَمْدَانَ مَيَّرْتُ تِلْكَ السَّبَائِكِ وَ النُّقْرَ مَرَّةً أُخْرَى اِهْتِمَاماً مِنِّي بِحِفْظِهَا فَفَقَدْتُ مِنْهَا سَبِيكَةً وَزْنُهَا مِائَةٌ مِثْقَالٍ وَ ثَلَاثَةٌ مِثْقَالٍ - أَوْ قَالَ: ثَلَاثَةٌ وَ تِسْعُونَ مِثْقَالاً - قَالَ: فَسَبَكْتُ مَكَانَهَا مِنْ مَالِي بوزنِهَا سَبِيكَةً وَ جَعَلْتُهَا بَيْنَ السَّبَائِكِ، فَلَمَّا وَرَدْتُ مَدِينَةَ السَّلَامِ قَصَدْتُ الشَّيْخَ أَبَا الْقَاسِمِ الْحُسَيْنَ بْنَ رُوحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - وَ سَلَّمْتُ إِلَيْهِ مَا كَانَ مَعِيَ مِنَ السَّبَائِكِ وَ النُّقْرِ، فَمَدَّ يَدَهُ مِنْ بَيْنِ [تِلْكَ] السَّبَائِكِ إِلَى السَّبِيكَةِ الَّتِي كُنْتُ سَبَكْتُهَا مِنْ مَالِي بَدَلًا لِمَا ضَاعَ مِنِّي فَرَمَى بِهَا إِلَيَّ وَ قَالَ لِي: لَيْسَتْ هَذِهِ السَّبِيكَةُ لَنَا وَ سَبِيكُنَا ضَيَّعْتَهَا بِسَرْحَسِ حَيْثُ ضَرَبْتَ خَيْمَتَكَ فِي الرَّمْلِ فَارْجِعْ إِلَى مَكَانِكَ وَ انْزِلْ حَيْثُ نَزَلْتَ وَ اطْلُبِ السَّبِيكَةَ هُنَاكَ تَحْتَ الرَّمْلِ فَإِنَّكَ سَتَجِدُهَا وَ سَتَعُودُ إِلَى هُنَا فَلَا تَرَانِي.

قَالَ: فَارْجَعْتُ إِلَى سَرْحَسِ وَ نَزَلْتُ حَيْثُ كُنْتُ نَزَلْتُ، فَوَجَدْتُ السَّبِيكَةَ تَحْتَ الرَّمْلِ

را در ریگزاری نصب کردم و آن اموال را واری کردم و یکی از آن شمشها نادانسته از دستم افتاد و در میان آن ریگها فرو رفت و چون به همدان در آمدم به خاطر اهتنامی که به آن اموال داشتم بار دیگر به واری آنها پرداختم و دیدم یک شمش صد و سه مثقالی - و یا گفت نود و سه مثقالی - را گم کرده ام و به عوض آن از اموال خود شمش به همان وزن ساخته و در بین آنها شمشها نهادم و چون به بغداد در آمدم قصد شیخ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - کردم و شمشهای طلا و نقره را تسلیم وی نمودم، او دست برد و از بین آن شمشها، شمش را که از مال خود تهیه کرده بودم و به عوض آن شمش گمشده قرار داده بودم به من داد و گفت: این شمش از آن ما نیست و شمش ما را در سرخس آنجا که خیمه زده بودی گم کردی به همان مکان برگرد و همان جا که فرود آمده بودی فرود آی و در آنجا شمش را زیر ریگزار جستجو کن که آن را خواهی یافت و به زودی به اینجا باز می گردی اما مرا نخواهی دید.

گوید: به سرخس باز گشتم و به همان مکانی که فرود آمده بودم فرود آمدم و شمش را زیر ریگزار یافتم که نباتات آن را فرا گرفته بود، آن را برداشتم و به شهر

وَقَدْ نَبَتَ عَلَيْهَا الْحَشِيشُ، فَأَخَذْتُ السَّبِيكَةَ وَانْصَرَفْتُ إِلَى بَلَدِي، فَلَمَّا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ حَجَجْتُ وَمَعِيَ السَّبِيكَةُ فَدَخَلْتُ مَدِينَةَ السَّلَامِ وَقَدْ كَانَ الشَّيْخُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِيُّ بْنُ رَوْحٍ رضي الله عنه مَضَى، وَ لَقِيتُ أَبَا الْحَسَنِ عَلِيَّ بْنَ مُحَمَّدٍ السَّمُرِيِّ رضي الله عنه فَسَلَّمْتُ السَّبِيكَةَ إِلَيْهِ.

۴۷ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ أَحْمَدَ الْبَزْرَجِيُّ قَالَ: رَأَيْتُ بِسُرٍّ مَنْ رَأَى رَجُلًا شَابًا فِي الْمَسْجِدِ الْمَعْرُوفِ بِمَسْجِدِ زُبَيْدَةَ فِي شَارِعِ السُّوقِ، وَ ذَكَرَ أَنَّهُ هَاشِمِيُّ مِنْ وُلْدِ مُوسَى بْنِ عَيْسَى، لَمْ يَذْكُرْ أَبُو جَعْفَرٍ اسْمَهُ وَ كُنْتُ أَصَلِّي فَلَمَّا سَلَّمْتُ قَالَ لِي: أَنْتَ قُمِّي أَوْ رَازِيٌّ؟ فَقُلْتُ: أَنَا قُمِّي مُجَاوِرٌ بِالْكُوفَةِ فِي مَسْجِدِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام فَقَالَ لِي: أَتَعْرِفُ دَارَ مُوسَى بْنِ عَيْسَى الَّتِي بِالْكُوفَةِ؟ فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: أَنَا مِنْ وُلْدِهِ قَالَ: كَانَ لِي أَبٌ وَ لَهُ إِخْوَانٌ وَ كَانَ أَكْبَرُ الْإِخْوَةِ ذَامَالٍ وَ لَمْ يَكُنْ لِلصَّغِيرِ مَالٌ، فَدَخَلَ عَلَيَّ أَخِيهِ الْكَبِيرِ فَسَرَقَ مِنْهُ سِتْمِائَةَ دِينَارٍ، فَقَالَ الْأَخُ الْكَبِيرُ: أَدْخُلْ عَلَيَّ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرِّضَا عليه السلام وَ أَسْأَلْهُ أَنْ يَلْطَفَ لِلصَّغِيرِ لَعَلَّهُ يَرُدُّ مَالِي فَإِنَّهُ خَلَوُ الْكَلَامِ، فَلَمَّا كَانَ وَقْتُ

خود بازگشتم و بعد از آن به حج رفتم و آن شمس را همراه خود بردم و به بغداد وارد شدم و ابوالقاسم حسین بن روح رضي الله عنه - در گذشته بود و ابوالحسین علی بن محمد سمری رضي الله عنه را ملاقات کردم و آن شمس را به وی تسلیم کردم.

۴۷ - ابوجعفر بزرجی گوید: در سامرا مرد جوانی را در مسجد معروف به مسجد زبیده در خیابان بازار دیدار کردم که می گفت هاشمی و از فرزندان موسی ابن عیسی است و ابوجعفر نام وی را ذکر نکرد من نماز می خواندم و چون سلام نماز را بر زبان جاری کردم گفت: آیا تو قومی هستی یا رازی؟ گفتم: من قومی هستم اما در مسجد امیرالمؤمنین عليه السلام در کوفه مجاورم، گفت: آیا بیت موسی بن عیسی را در کوفه می شناسی؟ گفتم: آری، گفت: من از فرزندان اویم و گفت: من پدری داشتم که چند برادر داشت و برادر بزرگتر ثروتمند بود اما برادر کوچک چیزی نداشت، روزی بر برادر بزرگ درآمد و ششصد دینار از وی سرقت کرد، برادر بزرگ می گوید من با خود گفتم: نزد امام حسن بن علی بن محمد بن رضا عليه السلام بروم و از وی درخواست کنم که به برادر کوچک ملاحظت کند شاید که مال مرا

السَّحَرِ بَدَا لِي فِي الدُّخُولِ عَلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ قُلْتُ: أَدْخُلُ عَلَى أَشْناسِ التُّرْكِيِّ حَاجِبِ السُّلْطَانِ (۱) فَأَشْكُو إِلَيْهِ، قَالَ: فَدَخَلْتُ عَلَى أَشْناسِ التُّرْكِيِّ وَبَيْنَ يَدَيْهِ نَرْدٌ يَلْعَبُ بِهِ، فَجَلَسْتُ أَنْتَظِرُ فَرَاغَهُ، فَجَاءَنِي رَسُولُ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ لِي: أَجِبْ، فَقُمْتُ مَعَهُ فَلَمَّا دَخَلْتُ عَلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِي: كَانَ لَكَ إِلَيْنَا أَوَّلَ اللَّيْلِ حَاجَةٌ، ثُمَّ بَدَا لَكَ عَنْهَا وَقَتَ السَّحَرِ، أَذْهَبُ فَإِنَّ الْكَيْسَ الَّذِي أُخِذَ مِنْ مَالِكَ قَدْ رُدَّ وَ لَا تَشْكُ أَخَاكَ وَ أَحْسِنُ إِلَيْهِ وَ أَعْطِيهِ، فَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَابْعَثْهُ إِلَيْنَا لِنُعْطِيَهُ، فَلَمَّا خَرَجَ تَلَقَّاهُ غُلَامًا يُخْبِرُهُ بِوُجُودِ الْكَيْسِ.

قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ الْبَرْزُجِيُّ: فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْغَدِ حَمَلَنِي الْهَاشِمِيُّ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ أَضَافَنِي ثُمَّ صَاحَ بِجَارِيَةٍ وَ قَالَ: يَا غَزَالُ - أَوْ يَا زَلَالُ - فَإِذَا أَنَا بِجَارِيَةٍ مُسِنَّةٍ فَقَالَ لَهَا: يَا جَارِيَةُ حَدِّثِي مَوْلَاكَ بِحَدِيثِ الْمِيلِ وَ الْمَوْلُودِ، فَقَالَتْ: كَانَ لَنَا طِفْلٌ وَجِعٌ، فَقَالَتْ لِي مَوْلَاتِي:

بازگرداند که کلام او شیرین است، چون هنگام صبح فرا رسید با خود گفتم به جای رفتن به نزد امام بهتر است به نزد اشناس ترک داروغه سلطان بروم و به او شکایت برم، گوید: به نزد اشناس ترک رفتم و او مشغول بازی با نرد بود، نشستم تا از بازی فارغ شود، در این بین فرستاده حسن بن علی عليه السلام آمد و گفت: اجابت کن، من برخاستم و بر حسن بن علی عليه السلام وارد شدم فرمود: سرشب نیازمند ما بودی اما هنگام صبح رأی خود را تغییر دادی، برو که آن کیسه ای که از اموالت ربوده شده بود باز گردانده شده است و از برادرت گلایه مکن بلکه به او نیکی کن و مالی به او بده و اگر چنین نکنی او را به نزد ما بفرست تا ما به او اعطا کنیم و چون از آنجا بیرون آمد غلامی به استقبال وی آمد و پیدا شدن کیسه را اخبار کرد.

ابو جعفر بزرگی گوید: چون فردا فرا رسید آن هاشمی مرا به منزل خود برد و مهمان کرد، سپس کنیزی را صدا کرد و گفت: ای غزال! - و یا گفت: ای زلال! - کنیز پیری پیش آمد، به او گفت: ای کنیز! حدیث میل و مولود را بازگو، او گفت: ما طفلی بیمار داشتیم و بانویم به من گفت: به منزل حسن بن علی عليه السلام برو و

أَمْضِ إِلَى دَارِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام فَقُولِي لِحَكِيمَةٍ: تُعْطِينَا بِشَيْءٍ نَسْتَشْفِي بِهِ لِمَوْلَانَا هَذَا، فَلَمَّا مَضَيْتُ وَقُلْتُ كَمَا قَالَ لِي مَوْلَايَ قَالَتْ حَكِيمَةٌ ^(۱): أَيُّونِي بِالْمِيلِ الَّذِي كُحِلَ بِهِ الْمَوْلُودُ الَّذِي وُلِدَ الْبَارِحَةَ - تَعْنِي ابْنَ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام - فَأَتَيْتُ بِمِيلٍ فَدَفَعْتُهُ إِلَيَّ وَحَمَلْتُهُ إِلَى مَوْلَاتِي فَكَحَلَتْ بِهِ الْمَوْلُودَ فَعُوفِي، وَبَقِيَ عِنْدَنَا وَكُنَّا نَسْتَشْفِي بِهِ ثُمَّ فَقَدْنَاهُ.

قال أبو جعفر البرزجی: فَلَقَيْتُ فِي مَسْجِدِ الْكُوفَةِ أَبَا الْحَسَنِ بْنِ بَرهُونَ الْبُرْسِيَّ فَحَدَّثْتُهُ بِهَذَا الْحَدِيثِ عَنْ هَذَا الْهَاشِمِيِّ فَقَالَ: قَدْ حَدَّثَنِي هَذَا الْهَاشِمِيُّ بِهَذِهِ الْحِكَايَةِ كَمَا ذَكَرْتَهَا حَدُّو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ سِوَاءٍ مِنْ غَيْرِ زِيَادَةٍ وَلَا نُقْصَانٍ.

۴۸ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْقُمِّيِّ الْمَعْرُوفُ بِأَبِي عَلِيٍّ الْبَغْدَادِيُّ قَالَ: كُنْتُ بِبُخَارَى، فَدَفَعَ إِلَيَّ الْمَعْرُوفُ بَابِنِ جَاوَشِيرَ عَشْرَةَ سَبَائِكَ ذَهَبًا وَآمَرَنِي أَنْ أُسَلِّمَهَا بِمَدِينَةِ السَّلَامِ إِلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رُوحٍ - قَدَسَ اللَّهُ رُوحَهُ - فَحَمَلْتُهَا مَعِيَ فَلَمَّا بَلَغْتُ أَمْوِيَةَ ضَاعَتْ مِنِّي سَبِيكَةٌ مِنْ تِلْكَ السَّبَائِكَ وَ لَمْ أَعْلَمْ بِذَلِكَ حَتَّى دَخَلْتُ مَدِينَةَ

به حکیمه بگو چیزی بدهد تا بدان برای این مولود استشفای کنیم و چون رفتم و آنچه را که بانویم گفته بود بازگو کردم، حکیمه گفت: آن میلی را بیاورید که با آن چشم مولودی که دیروز متولد شد سرمه کشیدیم - و مقصودش فرزند حسن بن علی علیه السلام بود - و میل را آوردند و آن را به من داد و من آن را برای بانویم بردم و نوزاد را با آن سرمه کشیدند و بهبودی یافت، آن میل تا مدت‌ها نزد ما بود و بدان استشفای می‌جستیم سپس مفقود شد.

ابو جعفر بزرجی گوید: در مسجد کوفه ابو الحسن بن برهون برسی را دیدم و این حدیث را از آن مرد هاشمی برایش باز گفتم، گفت: آن مرد هاشمی این حدیث را بی هیچ زیاده و نقصان برای من نیز بازگو کرده است.

۴۸ - حسین بن علی بن محمد قمی معروف به ابوعلی بغدادی گوید: در بخارا بودم و شخصی به نام ابن جاوشیر ده شمش طلا به من داد و گفت که آنها را در بغداد به شیخ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - تسلیم کنم. من آنها را برداشتم و چون به آموییه رسیدم یکی از آن شمشها گم شد و من ندانستم تا آنکه

۱ - فی بعض النسخ المصححة «فدخلت عليها و سألتها ذلك فقالت حكيمة - الخ».

السَّلَامِ، فَأَخْرَجْتُ السَّبَائِكَ لِأُسْلَمَهَا فَوَجَدْتُهَا قَدْ نَقَصَتْ وَاحِدَةً فَأَشْتَرَيْتُ سَبِيكَةً مَكَانَهَا بِوَزْنِهَا وَأَضْفَيْتُهَا إِلَى التَّسْعِ السَّبَائِكَ. ثُمَّ دَخَلْتُ عَلَى الشَّيْخِ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ ابْنِ رَوْحٍ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - وَوَضَعْتُ السَّبَائِكَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَقَالَ لِي: خُذْ تِلْكَ السَّبِيكَةَ الَّتِي اشْتَرَيْتَهَا - وَأَشَارَ إِلَيْهَا بِيَدِهِ - وَقَالَ: إِنَّ السَّبِيكَةَ الَّتِي ضَيَّعْتَهَا قَدْ وَصَلَتْ إِلَيْنَا وَهُوَ ذَا هِيَ، ثُمَّ أَخْرَجَ إِلَيَّ تِلْكَ السَّبِيكَةَ الَّتِي كَانَتْ ضَاعَتْ مِنِّي بِأَمُويَةَ فَنَظَرْتُ إِلَيْهَا فَعَرَفْتُهَا.

قال الحسين بن علي بن محمد المعروف بابي علي البغدادي: وَرَأَيْتُ تِلْكَ السَّنَةَ بِمَدِينَةِ السَّلَامِ امْرَأَةً فَسَأَلْتَنِي عَنْ وَكَيْلِ مَوْلَانَا عليه السلام مَنْ هُوَ فَأَخْبَرَهَا بَعْضَ الْقَمِيَّينَ أَنَّهُ أَبُو الْقَاسِمِ الْحُسَيْنُ بْنُ رَوْحٍ، وَأَشَارَ إِلَيْهَا فَدَخَلْتُ عَلَيْهِ وَأَنَا عِنْدَهُ، فَقَالَتْ لَهُ: أَيُّهَا الشَّيْخُ أَيُّ شَيْءٍ مَعِيَ؟ فَقَالَ: مَا مَعَكَ فَأَلْقَيْهِ فِي الدَّجَلَةِ ثُمَّ اتَّبَعَنِي حَتَّى أَخْبَرَكَ، قَالَ: فَذَهَبَتِ الْمَرْأَةُ وَحَمَلَتْ مَا كَانَ مَعَهَا فَأَلْقَتْهُ فِي الدَّجَلَةِ، ثُمَّ رَجَعْتُ وَدَخَلْتُ إِلَى أَبِي الْقَاسِمِ الرَّوْحِيِّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - فَقَالَ أَبُو الْقَاسِمِ لِمَمْلُوكَةٍ لَهُ: أَخْرِجِي إِلَيَّ الْحَقَّ، فَأَخْرَجَتْ

وارد بغداد شدم و شمشها را بیرون آوردم تا آنها را تسلیم کنم دیدم یکی از آنها کم است یک شمش به وزن آن خریدم و به آن نه شمش دیگر افزودم و بر شیخ ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - وارد شدم و شمشها را مقابلش نهادم، گفت: این شمش که خریداری کردی بردار - و با دست به آن اشاره کرد - و گفت: آن شمش که گم کردی به ما واصل شد و آن این است، سپس آن شمش که در آمویه گم کرده بودم بیرون آورد و من بدان نگریستم و آن را شناختم.

حسین بن علی بن محمد معروف به ابوعلی بغدادی گوید: در همان سال در بغداد زنی را دیدم که از من پرسید وکیل مولای ما عليه السلام کیست؟ یکی از قمی ها به او گفت که ابوالقاسم حسین بن روح است و نشانی وی را بدو داد، آن زن به نزد وی آمد و من نیز آنجا بودم، گفت: ای شیخ! همراه من چیست؟ گفت: برو آنچه با خود داری به دجله بینداز آنگاه بیا تا به تو بگویم، گوید آن زن رفت و آنچه با خود داشت به دجله انداخت و بازگشت و بر ابوالقاسم روحی - قدس الله روحه - درآمد. ابوالقاسم به خدمتکار خود گفت: آن حقه را بیاور و حقه ای آورد،

إِلَيْهِ حُقَّةٌ فَقَالَ لِلْمَرْأَةِ: هَذِهِ الْحُقَّةُ الَّتِي كَانَتْ مَعَكَ وَرَمَيْتِ بِهَا فِي الدَّجَلَةِ أَخْبِرْكِ بِمَا فِيهَا أَوْ تُخْبِرْنِي؟ فَقَالَتْ لَهُ: بَلْ أَخْبِرْنِي أَنْتَ، فَقَالَ: فِي هَذِهِ الْحُقَّةِ زَوْجٌ سَوَارٍ ذَهَبٍ، وَحَلَقَةٌ كَبِيرَةٌ فِيهَا جَوْهَرَةٌ، وَحَلَقَتَانِ صَغِيرَتَانِ فِيهَا جَوْهَرٌ، وَخَاتَمَانِ أَحَدُهُمَا فَيْرُوزٌ وَالْآخَرُ عَقِيقٌ. فَكَانَ الْأَمْرُ كَمَا ذَكَرَ، لَمْ يُعَادِرْ مِنْهُ شَيْئًا. ثُمَّ فَتَحَ الْحُقَّةَ فَعَرَضَ عَلَيَّ مَا فِيهَا فَنَظَرْتُ الْمَرْأَةُ إِلَيْهِ، فَقَالَتْ: هَذَا الَّذِي حَمَلْتُهُ بِعَيْنِهِ وَرَمَيْتُ بِهِ فِي الدَّجَلَةِ، فَغَشِيَ عَلَيَّ وَعَلَى الْمَرْأَةَ فَرَحًا بِمَا شَاهَدْنَاهُ مِنْ صِدْقِ الدَّلَالَةِ.

ثُمَّ قَالَ الْحُسَيْنُ لِي بَعْدَ مَا حَدَّثَنِي بِهَذَا الْحَدِيثِ: أَشْهَدُ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِمَا حَدَّثْتُ بِهِ أَنَّهُ كَمَا ذَكَرْتُهُ لَمْ أَزِدْ فِيهِ وَ لَمْ أَنْقُصْ مِنْهُ، وَ حَنَفَ بِالْأُمَّةِ الْاِثْنِي عَشَرَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ لَقَدْ صَدَقَ فِيمَا حَدَّثَ بِهِ وَ مَا زَادَ فِيهِ وَ مَا نَقَصَ مِنْهُ.

۴۹ - حَدَّثَنَا أَبُو الْفَرَجِ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظَفَّرِ بْنِ نَفِيسِ الْمِصْرِيِّ الْفَقِيهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الدَّائِدِيُّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي الْقَاسِمِ الْحُسَيْنِ بْنِ رَوْحِ

آنگاه به آن زن گفتم: این حقه ای است که همراه تو بود و آن را به دجله انداختی، آیا به تو بگویم که درون آن چیست یا آنکه تو می گویی؟ گفتم: شما بفرمائید، گفتم: در این حقه یک جفت دستبند طلاست و یک حلقه بزرگ که گوهری بر آن نصب است و دو حلقه کوچک که بر آنها نیز گوهری نصب است و دو انگشتری که یکی فیروزه و دیگری عقیق است، و چنان بود که شیخ فرموده بود و چیزی را فروگذار نکرده بود سپس حقه را گشود و محتویات آن را به من عرضه داشت و آن زن نیز بدان نگریست و گفتم: این عین آن چیزی است که من با خود آوردم و در دجله انداختم و از خوشحالی مشاهده این دلالت صادقانه من و آن زن مدهوش شدیم.

سپس حسین بن علی بعد از آنکه این حدیث را برایم نقل کرد گفتم: روز قیامت نزد خدای تعالی گواهی می دهم که مطلب همان بود که گفتم نه بدان افزودم و نه چیزی از آن کاستم و به ائمه دوازده گانه سوگند خورد که راست می گوید و کم و زیاد نکرده است.

۴۹ - ابوالحسن محمد بن احمد داودی از پدرش روایت کند که گفت: نزد

— قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ — فَسَأَلَهُ رَجُلٌ مَا مَعْنَى قَوْلِ الْعَبَّاسِ لِلنَّبِيِّ ﷺ : «إِنَّ عَمَّكَ أَبَاطَالِبٍ قَدْ أَسْلَمَ بِحِسَابِ الْجُمَّلِ — وَ عَقَدَ بِيَدِهِ ثَلَاثَةً وَ سِتِّينَ —» فَقَالَ : عَنَى بِذَلِكَ إِلَهُ أَحَدٍ جَوَادٌ .

وَ تَفْسِيرُ ذَلِكَ أَنَّ الْأَلِفَ وَاحِدٌ، وَ اللَّامَ ثَلَاثُونَ، وَ الْهَاءَ خَمْسَةٌ، وَ الْأَلِفَ وَاحِدٌ، وَ الْحَاءَ ثَمَانِيَةٌ، وَ الدَّالَ أَرْبَعَةٌ، وَ الْجِيمَ ثَلَاثَةٌ، وَ الْوَاوَ سِتَّةٌ، وَ الْأَلِفَ وَاحِدٌ، وَ الدَّالَ أَرْبَعَةٌ . فَذَلِكَ ثَلَاثَةٌ وَ سِتُّونَ .

۵۰ — حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ الدَّقَاقُ؛ وَ الْحُسَيْنُ بْنُ —
إِبْرَاهِيمَ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ هِشَامِ الْمُؤَدَّبِ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْوَرَّاقُ — رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ — قَالُوا:
حَدَّثَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْأَسَدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ فِيما وَرَدَ عَلَيَّ مِنَ الشَّيْخِ أَبِي —
جَعْفَرِ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ — قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ — فِي جَوَابِ مَسَائِلِي إِلَى صَاحِبِ الزَّمَانِ عَلَيْهِ السَّلَامُ:
«أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنَ الصَّلَاةِ عِنْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَ عِنْدَ غُرُوبِهَا فَلَيْنَ كَانَ كَمَا
يَقُولُونَ إِنَّ الشَّمْسَ تَطْلُعُ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ وَ تَغْرُبُ بَيْنَ قَرْنَيْ الشَّيْطَانِ فَمَا أَرْغَمَ أَنْفَ

ابوالقاسم حسین بن روح - قدس الله روحه - بودم که مردی از او پرسید معنای قول عباس به پیامبر اکرم ﷺ چه بود که گفت: عموی شما ابوطالب به حساب جمل اسلام آورد و با دستش شصت و سه را بر شمرد. او گفت: مقصود از آن اله احد جواد است.

و تفسیر آن چنین است که الف یک و لام سی و هاء پنج و الف یک و حاء هشت و دال چهار و جیم سه و واو شش و الف یک و دال چهار است که مجموع آن شصت و سه می شود.

۵۰ - ابوالحسین محمد بن جعفر اسدی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: به توسط شیخ ابوجعفر محمد ابن عثمان - قدس الله روحه - از صاحب الزمان عَلَيْهِ السَّلَامُ سؤالی کردم و این پاسخها صادر شد:

اما آنچه پرسیدی از نماز خواندن هنگام طلوع و غروب آفتاب، اگر مطلب چنان باشد که می گویند آفتاب از میان دو شاخ شیطان طلوع می کند و در همانجا هم غروب می کند، هیچ عملی بهتر از نماز بینی شیطان را به خاک نمی مالد پس

الشَّيْطَانِ أَفْضَلُ مِنَ الصَّلَاةِ، فَصَلِّهَا وَارْزِعْ أَنْفَ الشَّيْطَانِ .
 وَأَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْوَقْفِ عَلَى نَاحِيَّتِنَا وَ مَا يُجْعَلُ لَنَا ثُمَّ يَحْتَاجُ إِلَيْهِ صَاحِبُهُ،
 فَكُلُّ مَا لَمْ يُسَلِّمْ فَصَاحِبُهُ فِيهِ بِالْخِيَارِ، وَكُلُّ مَا سَلَّمَ فَلَا خِيَارَ فِيهِ لِصَاحِبِهِ، اِحْتِاجُ إِلَيْهِ
 صَاحِبُهُ أَوْ لَمْ يَحْتَاجْ، افْتَقَرَ إِلَيْهِ أَوْ اسْتَعْنَى عَنْهُ .
 وَأَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرٍ مَنْ يَسْتَحِلُّ مَا فِي يَدِهِ مِنْ أَمْوَالِنَا وَ يَتَصَرَّفُ فِيهِ
 تَصَرَّفَهُ فِي مَالِهِ مِنْ غَيْرِ أَمْرِنَا، فَمَنْ فَعَلَ ذَلِكَ فَهُوَ مَلْعُونٌ وَ نَحْنُ خُصَمَاؤُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ،
 فَقَدْ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «الْمُسْتَحِلُّ مِنْ عِثْرَتِي مَا حَرَّمَ اللَّهُ مَلْعُونٌ عَلَى لِسَانِي وَ لِسَانِ كُلِّ
 نَبِيٍّ»، فَمَنْ ظَلَمْنَا كَانَ مِنْ جُمْلَةِ الظَّالِمِينَ، وَ كَانَ لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: «أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ
 عَلَى الظَّالِمِينَ» .

وَأَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْمَوْلُودِ الَّذِي تَنَبَّأَتْ غُلْفَتُهُ بَعْدَ مَا يَخْتِنُ هَلْ يُحْتَنُ مَرَّةً
 أُخْرَى؟ فَإِنَّهُ يَجِبُ أَنْ يُقَطَعَ غُلْفَتُهُ فَإِنَّ الْأَرْضَ تَضِجُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ بَوْلِ الْأَغْلَفِ

نماز بخوان و بینی شیطان را به خاک بمال .

اما آنچه پرسیدی که اگر کسی مالی را وقف ناحیه ما کند یا برای ما قرار دهد
 آنگاه به آن نیازمند شود، پس هر چه را که تسلیم نکرده باشد صاحبش مختار
 است و هر چه را که تسلیم کرده است اختیاری برای او نیست، بدان محتاج باشد
 و یا محتاج آن نباشد بدان نیازمند باشد و یا از آن مستغنی و بی نیاز.

و اما آنچه پرسیدی از کسی که اموالی از ما در تصرف دارد و آن را حلال
 می شمارد و بی اذن ما بمانند مال خود در آن تصرف می کند، پس کسی که چنین
 کند ملعون است و ما در روز قیامت خصم اوئیم و پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرموده است:
 کسانی که از عترتم حلال شمارند آنچه را که خدای تعالی حرام شمرده است به
 زبان من و هر پیامبری ملعون است، و هر که بر ما ستم کند از جمله ستمکاران است
 و لعنت خدای تعالی بر او خواهد بود زیرا خدای تعالی فرموده است: أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ
 عَلَى الظَّالِمِينَ .

اما آن پرسشی که از امر نوزادی کردی که پس از ختنه کردن دوباره بر آن
 پوست برآید، آیا واجب است دیگر بار ختنه شود؟ آری واجب است آن پوست

أَرْبَعِينَ صَبَاحًا.

وَأُمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْمُصَلِّيِّ وَالنَّارِ وَالصُّورَةِ وَالسِّرَاجِ بَيْنَ يَدَيْهِ هَلْ تَجُوزُ صَلَاتُهُ فَإِنَّ النَّاسَ اخْتَلَفُوا فِي ذَلِكَ قَبْلَكَ، فَإِنَّهُ جَائِزٌ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ مِنْ أَوْلَادِ عَبَدَةِ الْأَصْنَامِ أَوْ عَبَدَةِ النَّيرَانِ أَنْ يُصَلِّيَ وَالنَّارَ وَالصُّورَةَ وَالسِّرَاجَ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَلَا يَجُوزُ ذَلِكَ لِمَنْ كَانَ مِنْ أَوْلَادِ عَبَدَةِ الْأَصْنَامِ وَالنَّيرَانِ.

وَأُمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الضِّيَاعِ الَّتِي لِنَاحِيَّتِنَا هَلْ يَجُوزُ الْقِيَامُ بِعِبَارَتِهَا وَادَاءِ الْخَرَاجِ مِنْهَا وَصَرْفُ مَا يَفْضُلُ مِنْ دَخْلِهَا إِلَى النَّاحِيَّةِ اخْتِسَابًا لِلْأَجْرِ وَتَقَرُّبًا إِلَيْنَا، فَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَتَصَرَّفَ مِنْ مَالٍ غَيْرِهِ بِغَيْرِ إِذْنِهِ فَكَيْفَ يَحِلُّ ذَلِكَ فِي مَالِنَا، مَنْ فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ مِنْ غَيْرِ أَمْرِنَا فَقَدْ اسْتَحَلَّ مِنَّا مَا حُرِّمَ عَلَيْهِ، وَمَنْ أَكَلَ مِنْ أَمْوَالِنَا شَيْئًا فَإِنَّمَا يَأْكُلُ فِي بَطْنِهِ نَارًا وَسَيْضَلِي سَعِيرًا.

وَأُمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الرَّجُلِ الَّذِي يَجْعَلُ لِنَاحِيَّتِنَا ضَيْعَةً وَيُسَلِّمُهَا مِنْ قِيَمِ

بریده شود که زمین از بول کسی که ختنه نشده است تا چهل صباح ناله می کند. اما پرسش از نمازگزاری که مقابلش آتش و تصویر و چراغ است آیا نماز او جایز است که مردم از پیش در این باره اختلاف کرده اند پاسخ این است که برای فرزندان کسانی که بت پرست و آتش پرست نبوده اند جایز است که نماز بخوانند و مقابلشان آتش و تصویر و چراغ باشد اما برای فرزندان بت پرستان و آتش-پرستان جایز نیست.

اما پرسش از مزارعی که متعلق به ناحیه ماست که آیا جایز است آنها را عمران کرد و خراج آنها را پرداخت و هرچه از درآمدش بیش باشد برای دریافت ثواب و تقرب بما به ناحیه فرستاد؟ بدان که تصرف در مال احدی بی اذن او جایز نیست، پس چگونه در مال ما جایز باشد و هرکس بدون اذن ما چنین کند چیزی را حلال شمرده است که بر وی حرام است و هرکس چیزی از اموال ما را بخورد جز این نیست که در شکمش آتش پر کرده باشد و به زودی به آتش افکنده شود.

اما پرسش از امر کسی که مزرعه‌ای را وقف ناحیه ما کند و آن را به

يَقُومُ بِهَا وَيَعْمُرُهَا وَيُؤَدِّي مِنْ دَخْلِهَا خَرَاجَهَا وَ مَوُوتَهَا وَيَجْعَلُ مَا يَبْقَى مِنَ الدَّخْلِ لِنَاحِيَتِنَا، فَإِنَّ ذَلِكَ جَائِزٌ لِمَنْ جَعَلَهُ صَاحِبُ الضَّيْعَةِ قِيَمًا عَلَيْهَا، إِنَّمَا لَا يَجُوزُ ذَلِكَ لِغَيْرِهِ. وَ أَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الثُّبَارِ مِنْ أَمْوَالِنَا يَمُرُّ بِهَا الْمَارُّ فَيَسْأَلُ مِنْهُ وَيَأْكُلُهُ هَلْ يَجُوزُ ذَلِكَ لَهُ؟ فَإِنَّهُ يَحِلُّ لَهُ أَكْلُهُ وَ يَحْرَمُ عَلَيْهِ حَمْلُهُ».

۵۱ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ « قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام: أَصْلَحَكَ اللَّهُ مَا أَيْسَرُ مَا يَدْخُلُ بِهِ الْعَبْدُ النَّارَ؟ قَالَ: مَنْ أَكَلَ مِنْ مَالِ الْيَتِيمِ دِرْهَمًا - وَ نَحْنُ الْيَتِيمُ -».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ عليه السلام: مَعْنَى الْيَتِيمِ هُوَ الْمُنْقَطِعُ الْقَرِينِ فِي هَذَا الْمَوْضِعِ، فَسُمِّيَ النَّبِيُّ صلى الله عليه وآله وسلم بِهَذَا الْمَعْنَى يَتِيمًا، وَ كَذَلِكَ كُلُّ إِمَامٍ بَعْدَهُ يَتِيمٌ بِهَذَا الْمَعْنَى، وَ الْآيَةُ فِي أَكْلِ أَمْوَالِ الْيَتَامَى ظُلْمًا فِيهِمْ نَزَلَتْ، وَ جَرَتْ مِنْ بَعْدِهِمْ فِي سَائِرِ الْإِيْتَامِ، وَ الدُّرَّةُ

سرپرستی تسلیم نماید که از آن نگهداری کرده و آن را آباد سازد و از درآمدش خرج و مخارجش را بپردازد و باقی آن را به ناحیه ما بفرستد، آری این کار برای کسی که صاحب مزرعه او را سرپرست آن کار نماید جایز است ولی برای دیگری روا نیست.

اما پرسش از میوه هایی که متعلق به ما است و رهگذر بر آنها عبور می کند و آنها را بر می دارد و می خورد که آیا آن جایز است؟ پاسخ این است که خوردنش جایز و بردنش حرام است.

۵۱ - ابوبصیر گوید: به امام باقر عليه السلام گفتم: اصلحك الله! ساده ترین چیزی که بنده به واسطه آن داخل در دوزخ می شود چیست؟ فرمود: کسی که درهمی از مال یتیم بخورد و ما یتیم هستیم.

مصنف این کتاب عليه السلام - گوید: یتیم در این موضع به معنی منقطع از قرین است و به این معنی پیامبر صلى الله عليه وآله وسلم یتیم نامیده شده است و همچنین هر امامی که پس از وی آمده است به این معنی یتیم است و آیه الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَى ظُلْمًا درباره آنها نازل شده است و پس از ایشان درباره سایر ایتام جاری است

الْيَتِيمَةَ إِنَّمَا سُمِّيَتْ يَتِيمَةً لِأَنَّهَا مُنْقَطِعَةُ الْقَرِينِ .

۵۲ - حَدَّثَنَا أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَزَائِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ بْنُ أَبِي - الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيِّ ، عَنْ أَبِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : وَرَدَ عَلَيَّ تَوْقِيعٌ مِنَ الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عُثْمَانَ الْعَمَرِيِّ - قَدَّسَ اللَّهُ رُوحَهُ - ابْتِدَاءً لَمْ يَتَقَدَّمَهُ سُؤَالٌ : «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ عَلَى مَنْ اسْتَحَلَ مِنْ مَالِنَا دِرْهَمًا» قَالَ أَبُو الْحُسَيْنِ الْأَسَدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : فَوَقَعَ فِي نَفْسِي أَنَّ ذَلِكَ فِيمَنْ اسْتَحَلَ مِنْ مَالِ النَّاحِيَةِ دِرْهَمًا دُونَ مَنْ أَكَلَ مِنْهُ غَيْرَ مُسْتَحِلٍّ لَهُ . وَ قُلْتُ فِي نَفْسِي : إِنَّ ذَلِكَ فِي جَمِيعِ مَنْ اسْتَحَلَ مُحَرَّمًا ، فَأَيُّ فَضْلٍ فِي ذَلِكَ لِلْحُجَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى غَيْرِهِ ؟ قَالَ : فَوَالَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا بِالْحَقِّ بَشِيرًا لَقَدْ نَظَرْتُ بَعْدَ ذَلِكَ فِي التَّوْقِيعِ فَوَجَدْتُهُ قَدْ انْقَلَبَ إِلَى مَا وَقَعَ فِي نَفْسِي : «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ، لَعْنَةُ اللَّهِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالنَّاسِ أَجْمَعِينَ عَلَى مَنْ أَكَلَ مِنْ مَالِنَا دِرْهَمًا حَرَامًا» .

و در یتیم را از آن رو یتیم می گویند که از قرین منقطع است .

۵۲ - ابوعلی بن ابوالحسین اسدی از پدرش روایت کند که گفت : توقیعی از جانب شیخ ابو جعفر محمد بن عثمان عمری - قدس الله روحه - ابتداءً و بدون سؤال چنین صادر گردید :

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لعنت خداوند و ملائکه و همه مردم بر کسی باد که درهمی از مال ما را بر خود حلال شمارد . ابوالحسین اسدی گوید : در دلم خطور کرد که این توقیع درباره کسی است که درهمی از اموال ناحیه را بر خود حلال شمارد و نه کسی که از اموال ناحیه می خورد ولی آن را بر خود حلال نمی شمارد و با خود گفتم : آن درباره همه کسانی است که حرامی را حلال شمارند و برتری امام عَلَيْهِ السَّلَامُ بر دیگران در این باب چیست ؟ گوید : قسم به خدایی که محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را به عنوان پیامبر و بشیر فرستاد دیگر بار به آن توقیع نگریستم و دیدم آن توقیع بر طبق آنچه در دلم خطور کرد تغییر یافته و چنین است : بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ لعنت خداوند و ملائکه و همه مردم بر کسی باد که درهمی از مال ما را به حرام بخورد .

قال أبو جعفر محمد بن محمد الخزاعي: أخرج إلينا أبو علي ابن أبي الحسين الأسدي هذا التوقيع حتى نظرنا إليه وقرأناه.

۵۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامِ الْكَلْبِيِّ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيُّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدِ الْيَقْطِينِيِّ « قَالَ: كَتَبْتُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عليه السلام: رَجُلٌ جَعَلَ لَكَ - جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ - شَيْئًا مِنْ مَالِهِ، ثُمَّ اِحْتَجَّ إِلَيْهِ أَيَاخُذُهُ لِنَفْسِهِ أَوْ يَبْعَثُ بِهِ إِلَيْكَ؟ قَالَ: هُوَ بِالْخِيَارِ فِي ذَلِكَ مَا لَمْ يُخْرِجْهُ عَنْ يَدِهِ وَ لَوْ وَصَلَ إِلَيْنَا لَرَأَيْنَا أَنْ نُوَاسِيَهُ بِهِ وَ قَدْ اِحْتَجَّ إِلَيْهِ ».

﴿ باب ۴۶ ﴾

*(ما جاء في التعمير) *

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عليه السلام « قَالَ: عاش نوح عليه السلام ألفي سنة و خمسمائة سنة. منها ثمانمائة و خمسون سنة قبل أن يبعث، و ألف سنة إلا خمسين عاماً و هو في قومه

ابوجعفر محمد بن محمد خزاعی گوید: ابوعلی اسدی این توقيع را برای ما بیرون آورد و ما به آن نگرستیم و آن را خواندیم.

۵۳ - محمد بن عیسی بن عبید یقطینی گوید: به امام هادی علیه السلام نوشتیم: فدای شما شوم! مردی برای شما از اموال خود چیزی قرار داده است، آنگاه بدان نیازمند می شود، آیا می تواند آن را برای خود بردارد و یا باید آن را برایتان بفرستد؟ فرمود: مادام که آن مال در دست اوست مختار است و اگر به دست ما هم رسیده باشد چنان که بدان محتاج باشد عقیده ما چنان است که بدان مال با وی مواسات کنیم.

باب ۴۶

در عمر طولانی

۱ - هشام بن سالم از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: نوح علیه السلام دو هزار و پانصد سال زندگانی کرد که هشتصد و پنجاه سال آن پیش از بعثت بود و

يَدْعُوهُمْ، وَ سَبْعُمِائَةٍ عَامٍ بَعْدَ مَا نَزَلَ مِنَ السَّفِينَةِ وَ نَضَبَ الْمَاءَ، فَصَرَ الْأَمْصَارَ وَ أَسْكَنَ
 وَ لَدَهُ الْبُلْدَانَ. ثُمَّ إِنَّ مَلَكَ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَاءَهُ وَ هُوَ فِي الشَّمْسِ، فَقَالَ لَهُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ،
 فَرَدَّ الْجَوَابَ، فَقَالَ لَهُ: مَا جَاءَ بِكَ يَا مَلَكَ الْمَوْتِ؟ فَقَالَ: جِئْتُ لِأَقْبِضَ رُوحَكَ، فَقَالَ لَهُ:
 تَدْعُنِي أَخْرُجُ مِنَ الشَّمْسِ إِلَى الظِّلِّ؟ فَقَالَ لَهُ: نَعَمْ، فَتَحَوَّلَ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ، ثُمَّ قَالَ: يَا مَلَكَ
 الْمَوْتِ كَأَنَّ مَا مَرَّبِي مِنَ الدُّنْيَا مِثْلَ تَحَوُّلِي مِنَ الشَّمْسِ إِلَى الظِّلِّ، فَأَمِضْ لِمَا أُمِرْتَ بِهِ،
 قَالَ: فَاقْبِضْ رُوحَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ.»

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَا جِيلَوِيهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنِ
 الْحُسَيْنِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَوْرَمَةَ قَالَ: حَدَّثَنِي سَعِيدُ بْنُ جُنَّاحٍ، عَنْ أَيُّوبَ
 ابْنِ رَاشِدٍ - عَنْ رَجُلٍ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: كَانَتْ أَعْمَارُ قَوْمِ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثَلَاثِمِائَةَ
 سَنَةٍ، ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ.

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ إِدْرِيسَ، وَ مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ جَمِيعًا قَالَا:
 حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يُوسُفَ التَّمِيمِيُّ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ،
 عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ «قَالَ: عَاشَ أَبُو الْبَشَرِ آدَمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

نهصد و پنجاه سال در میان قومش بود و آنها را فرامی خواند و هفتصد سال پس
 از آنکه از کشتی فرود آمد و آب فرونشست و آن شهرها را بنا نهاد و فرزندان
 را در آن شهرها سکنی داد بعد از آن ملک الموت علیه السلام در حالی که نوح در آفتاب
 بود به سراغ وی آمد و به او سلام کرد نوح سلام وی را پاسخ داد و گفت: ای
 ملک الموت برای چه آمده ای؟ گفت: آمده ام که تو را قبض روح کنم، گفت آیا
 اجازه می دهی که از آفتاب برخیزم و به سایه روم؟ گفت: آری، و نوح علیه السلام نقل
 مکان کرد، سپس گفت: ای ملک الموت گویا زندگانی من در دنیا به مانند نقل
 مکان کردنم از آن آفتاب به این سایه بود، آنچه بدان مأموری به انجام رسان و
 جان او علیه السلام را گرفت.

۲ - ایوب بن راشد از مردی و او از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود:
 عمر افراد قوم نوح علیه السلام سیصد سال سیصد سال بود.

۳ - امام صادق علیه السلام از پدرش روایت کند که پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: آدم

تِسْعَمِائَةٍ وَثَلَاثِينَ سَنَةً، وَعَاشَ نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَلْفِي سَنَةٍ وَارْبَعَمِائَةٍ سَنَةٍ وَخَمْسِينَ سَنَةً، وَعَاشَ إِبْرَاهِيمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِائَةً وَخَمْسًا وَسَبْعِينَ سَنَةً، وَعَاشَ إِسْمَاعِيلُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً، وَعَاشَ إِسْحَاقُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ مِائَةً وَثَمَانِينَ سَنَةً، وَعَاشَ يَعْقُوبُ ابْنُ إِسْحَاقَ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً، وَعَاشَ يُوسُفُ بْنُ يَعْقُوبَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً، وَعَاشَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ مِائَةً وَسِتًّا وَعِشْرِينَ سَنَةً، وَعَاشَ هَارُونَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ مِائَةً وَثَلَاثًا وَثَلَاثِينَ سَنَةً، وَعَاشَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِائَةً سَنَةً مِنْهَا أَرْبَعُونَ سَنَةً مُلْكُهُ، وَعَاشَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ سَبْعِمِائَةٍ وَاثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً.»

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ بَشَّارِ الْقَزْوِينِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الْفَرَجِ الْمُظَفَّرِيُّ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ الْكُوفِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ الْبَزَّازِ «قَالَ: سَمِعْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ الْعَسْكَرِيِّ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ ابْنِي هُوَ الْقَائِمُ مِنْ بَعْدِي وَهُوَ الَّذِي يَجْرِي فِيهِ سُنُّ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بِالتَّعْمِيرِ وَالتَّغْيِيبِ حَتَّى تَقْسُو الْقُلُوبُ لِطُولِ الْأَمَدِ، فَلَا يَثْبُتُ عَلَى الْقَوْلِ بِهِ إِلَّا مَنْ كَتَبَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِي قَلْبِهِ الْإِيمَانَ وَآيَدَهُ بِرُوحٍ مِنْهُ.»

ابوالبشر عَلَيْهِ السَّلَامُ نهصد و سی سال زندگانی کرد و نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ دو هزار و چهارصد و پنجاه سال و ابراهیم عَلَيْهِ السَّلَامُ صد و هفتاد و پنج سال و اسماعیل بن ابراهیم عَلَيْهِمَا السَّلَامُ صد و بیست سال و اسحاق بن ابراهیم صد و هشتاد سال و یعقوب بن اسحاق صد و بیست سال و یوسف بن یعقوب عَلَيْهِمَا السَّلَامُ صد و بیست سال و موسی عَلَيْهِ السَّلَامُ صد و بیست و شش سال و هارون عَلَيْهِمَا السَّلَامُ صد و سی و سه سال و داود عَلَيْهِ السَّلَامُ صد سال و پادشاهی او چهل سال بود و سلیمان بن داود عَلَيْهِمَا السَّلَامُ هفتصد و دوازده سال زندگانی کرد.

۴ - حسن بن محمد بن صالح گوید: از امام حسن بن علی عسکری عَلَيْهِمَا السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: این فرزندم قائم پس از من است و او همان کسی است که ستهای انبیاء عَلَيْهِمُ السَّلَامُ از طول عمر و غیبت در او جاری است تا به غایتی که دلها به واسطه طول مدت سخت گردد و جز کسی که خدای تعالی ایمان را در دلش نقش کرده و وی را با روحی از جانب خود مؤید ساخته است در عقیده به امامت او ثابت

۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ الشَّيْبَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ، عَنْ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ النَّخَعِيِّ، عَنْ عَمِّهِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ حَمَزَةَ بْنِ حُمْرَانَ، عَنْ أَبِيهِ حُمْرَانَ بْنِ أُعَيْنَ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جُبَيْرٍ «قَالَ: سَمِعْتُ سَيِّدَ الْعَابِدِينَ عَلِيَّ بْنَ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يَقُولُ: فِي الْقَائِمِ سُنَّةٌ مِنْ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهِيَ طُولُ الْعُمْرِ».

۶ - حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي - عُمَيْرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنِ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ «أَنَّهُ قَالَ فِي حَدِيثٍ يَذْكُرُ فِيهِ قِصَّةَ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ خَرَجَ يَقْرَأُ الزَّبُورَ وَكَانَ إِذَا قَرَأَ الزَّبُورَ لَا يَبْقَى جَبَلٌ وَلَا حَجْرٌ وَلَا طَائِرٌ إِلَّا جَاوَبَتْهُ، فَانْتَهَى إِلَى جَبَلٍ فَإِذَا عَلَى ذَلِكَ الْجَبَلِ نَبِيٌّ عَابِدٌ يُقَالُ لَهُ: حِرْزَقِيلُ، فَلَمَّا سَمِعَ دَوِيَّ الْجِبَالِ وَأَصْوَاتَ السَّبَاعِ وَالطَّيْرِ عَلِمَ أَنَّهُ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا حِرْزَقِيلُ تَأْذَنُ لِي فَأُصْعِدَ إِلَيْكَ؟ قَالَ: لَا، فَبَكَى دَاوُدُ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ يَا حِرْزَقِيلُ لَا تُعِيرُ دَاوُدَ وَسَلِّني الْعَافِيَةَ، قَالَ: فَأَخَذَ حِرْزَقِيلُ بِيَدِ دَاوُدَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَرَفَعَهُ إِلَيْهِ، فَقَالَ دَاوُدُ: يَا حِرْزَقِيلُ هَلْ هَمَمْتَ بِمُخْطِئَةٍ قَطُّ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَهَلْ دَخَلَكَ الْعُجْبُ بِمَا أَنْتَ فِيهِ مِنْ عِبَادَةِ

نماند.

۵ - سعید بن جبیر گوید: از امام زین العابدین عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: در قائم سنتی از نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ است که آن طول عمر است.

۶ - هشام بن سالم گوید: امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ در حدیثی که در آن داستان داود عَلَيْهِ السَّلَامُ را ذکر می کند فرمود: داود در حالی که زبور تلاوت می کرد بیرون آمد و هنگامی که او زبور تلاوت می کرد کوهها و سنگها و پرندگان پاسخ وی را می گفتند و به کوهی رسید که پیامبر عابدی به نام حزقیل در آنجا بود و چون آوای کوهها و آواز درندگان و پرندگان را شنید دانست که وی داود عَلَيْهِ السَّلَامُ است، داود عَلَيْهِ السَّلَامُ به او گفت: ای حزقیل! آیا اذن می دهی که به نزد تو بالا بیایم؟ گفت: نه، و داود گریست و خدای تعالی به حزقیل وحی کرد که داود را سرزنش مکن و از من عافیت بخواه، گوید: حزقیل دست داود را گرفت و او را به جانب خود بالا برد داود گفت: ای حزقیل! آیا هیچگاه قصد گناه کرده ای؟ گفت: نه، گفت: آیا از این عبادت خداوند تو را عجبی رسیده است؟ گفت: نه، گفت: آیا دل به

الله؟ قال: لا، قال: فَهَلْ رَكَنْتَ إِلَى الدُّنْيَا فَأَحْبَبْتَ أَنْ تَأْخُذَ مِنْ شَهَوَاتِهَا وَ لَذَاتِهَا؟ قَالَ: بَلَى رُبَّمَا عَرَضَ ذَلِكَ بِقَلْبِي، قَالَ: فَمَا كُنْتَ تَصْنَعُ إِذَا كَانَ ذَلِكَ؟ قَالَ: أَدْخُلُ إِلَى هَذَا الشَّعْبِ فَأُعْتَبِرُ بِمَا فِيهِ، قَالَ: فَدَخَلَ دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ الشَّعْبَ فَإِذَا سَرِيرٌ مِنْ حَدِيدٍ عَلَيْهِ جُمُجُمَةٌ بَالِيَةٌ وَعِظَامٌ فَانِيَةٌ وَإِذَا لَوْحٌ مِنْ حَدِيدٍ فِيهِ كِتَابَةٌ فَقَرَأَهَا دَاوُدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِذَا فِيهَا: أَنَا أَرَوَى ابْنَ سَلَمٍ، مَلَكَتُ أَلْفَ سَنَةٍ، وَ بَنَيْتُ أَلْفَ مَدِينَةٍ، وَ افْتَضَّضْتُ أَلْفَ بَكْرٍ، فَكَانَ آخِرُ عُمْرِي أَنْ صَارَ التُّرَابُ فِرَاشِي، وَ الْحِجَارَةُ وَسَادَتِي، وَ الدَّيْدَانُ وَ الْحَيَاتُ جِيرَانِي، فَهَنْ رَأَى فَلَا يَغْتَرَّ بِالدُّنْيَا».

﴿ بَاب ۴۷ ﴾

﴿ حَدِيثُ الدَّجَالِ وَ مَا يَتَّصِلُ بِهِ مِنْ أَمْرِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ﴾

۱ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْجَلُودِيُّ بِالْبَصْرَةِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُعَاذٍ قَالَ: حَدَّثَنَا قَيْسُ بْنُ حَفْصٍ قَالَ: حَدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ أَرْقَمٍ، عَنْ أَبِي سَيَّارِ الشَّيْبَانِيِّ، عَنِ الضَّحَّاكِ بْنِ مُزَاهِمٍ، عَنِ النَّزَالِ بْنِ سَبْرَةَ «قَالَ: خَطَبَنَا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَحَمِدَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ وَ أَثْنَى عَلَيْهِ وَ صَلَّى

دنیا داده ای و شهوات و لذات آن را دوست داشته ای؟ گفت: آری، گاهی بر دلم راه یافته است، گفت: وقتی چنین شود چه می کنی؟ گفت: من به این درّه می روم و از آنچه در آن است عبرت می گیرم. گوید: داود علیه السلام به آن درّه رفت و به ناگاه تختی از آهن دید که جمجمه و استخوانهای پوسیده ای بر آن بود و لوحی آهنین نیز آنجا بود که نوشته ای داشت، داود علیه السلام آن را خواند و بر آن چنین نوشته بود: من اروی بن سلم هستم که هزار سال پادشاهی کردم و هزار شهر ساختم و با هزار دوشیزه آمیزش کردم، آخر کار چنین شد که خاک بسترم و سنگ بالشم و کرمها و مارها همسایگانم هستند، پس هر که مرا بنگرد به دنیا فریفته نشود.

باب ۴۷ حدیث دجال

۱ - نزال بن سبّرة گوید: امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام برای ما خطبه خواند و بر خدای تعالی حمد و ثنا گفت و بر محمد و خاندانش درود فرستاد آنگاه

عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ، ثُمَّ قَالَ: سَلُونِي أَيُّهَا النَّاسُ قَبْلَ أَنْ تَفْقِدُونِي - ثَلَاثًا - فَقَامَ إِلَيْهِ صَعَصَعَةُ ابْنُ صَوْحَانَ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَتَى يَخْرُجُ الدَّجَالُ؟ فَقَالَ لَهُ عَلِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اقْعُدْ فَقَدْ سَمِعَ اللَّهُ كَلَامَكَ وَعَلِمَ مَا أَرَدْتَ، وَاللَّهِ مَا الْمَسْئُولُ عَنْهُ بِأَعْلَمَ مِنَ السَّائِلِ، وَلَكِنْ لِدَلِكِ عِلَامَاتٌ وَهَيْئَاتٌ يَتَّبِعُ بَعْضُهَا بَعْضًا كَحَذْوِ النَّعْلِ بِالنَّعْلِ، وَإِنْ شِئْتَ أَنْبَأْتُكَ بِهَا؟ قَالَ: نَعَمْ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ. فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: اخْفِظْ فَإِنَّ عِلَامَةَ ذَلِكَ: إِذَا أَمَاتَ النَّاسُ الصَّلَاةَ، وَ أَضَاعُوا الْأَمَانَةَ وَاسْتَحَلُّوا الْكِذْبَ، وَ أَكَلُوا الرِّبَا، وَ أَخَذُوا الرُّشَا، وَ شَيَّدُوا الْبُنْيَانَ، وَ باعُوا الدِّينَ بِالدُّنْيَا، وَ اسْتَعْمَلُوا السُّفَهَاءَ، وَ شَاوَرُوا النِّسَاءَ، وَ قَطَعُوا الْأَرْحَامَ، وَ اتَّبَعُوا الْأَهْوَاءَ وَاسْتَخَفَّوْا بِالْذَّمِّ، وَ كَانَ الْحِلْمُ ضَعْفًا، وَ الظُّلْمُ فَخْرًا، وَ كَانَتِ الْأَمْرَاءُ فَجْرَةً، وَ الْوُزَرَاءُ ظَلَمَةً، وَ الْعُرَفَاءُ خَوْنَةً، وَ الْقُرَاءُ فَسَقَةً، وَ ظَهَرَتِ شَهَادَاتُ الزُّورِ، وَ اسْتَعْلَنَ الْفُجُورُ وَ قَوْلُ الْبُهْتَانِ وَالْإِيمُ وَالطُّغْيَانُ، وَ حُلِّيَتِ الْمَصَاحِفُ، وَ زُخِرَتِ الْمَسَاجِدُ، وَ طُوِّلَتِ الْمِنَارَاتُ، وَ أُكْرِمَتِ الْأَشْرَارُ، وَ ازْدَحَمَتِ الصُّفُوفُ، وَ اخْتَلِفَتِ

سه بار فرمود: ای مردم! پیش از آنکه مرا از دست بدهید از من پرسش کنید، آنگاه صَعَصَعَةُ بن صَوْحَانَ برخاست و گفت: ای امیرالمؤمنین! چه وقت دجال خروج می کند؟ علی علیه السلام فرمود: بنشین که خداوند کلامت را شنید و خواسته تو را دانست به خدا سوگند در این باب سؤال شونده از سؤال کننده داناتر نیست ولیکن برای آن علامات و نشانه هایی است که طابق النعل بالنعل دنبال یکدیگر بیاید که اگر خواستی تو را بدان آگاه کنم و او گفت آری ای امیرالمؤمنین! و علی علیه السلام فرمود: آنها چنین است: آنگاه که مردم نماز را تباه سازند و امانت را ضایع کنند و دروغ را حلال شمارند و رباخواری کنند و رشوه گیرند و ساختمانهای استوار بنا کنند و دین را به دنیا بفروشند و سفیهان را بکار گمارند و با زنان مشورت کنند و قطع رحم نمایند و از هوس پیروی کنند و خونریزی را سبک شمارند و بردباری ضعف و ستمگری افتخار به شمار آید و امیران فاجر و وزیران ستمکار و کدخدایان خیانتکار و قاریان فاسق باشند و گواهیهای دروغ ظاهر گردد و فجور و بهتان و گناه و طغیان علنی شود و قرآنها را زیور کنند و مساجد را بیارایند و مناره ها را بلند سازند و اشرار را احترام کنند و صفوف در هم آید و

الْقُلُوبُ، وَ نُقِضَتِ الْعُهُودُ، وَ اقْتَرَبَ الْمَوْعُودُ، وَ شَارَكَ النِّسَاءُ أَزْوَاجَهُنَّ فِي التِّجَارَةِ حِرْصاً عَلَى الدُّنْيَا، وَ عَلَتْ أَصْوَاتُ الْفُسَّاقِ وَ اسْتُمِعَ مِنْهُمْ، وَ كَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْدَاهُمْ، وَ اتَّقَى الْفَاجِرُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَ صَدَّقَ الْكَاذِبُ، وَ اسْتَمِنَ الْخَائِنُ. وَ اتَّخَذَتِ الْقِيَانُ وَالْمَعَارِفُ، وَ لَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوْلَهَا، وَ رَكِبَ ذَوَاتُ الْفُرُوجِ السُّرُوحَ، وَ تَشَبَّهَ النِّسَاءُ بِالرِّجَالِ، وَ الرِّجَالُ بِالنِّسَاءِ، وَ شَهِدَ الشَّاهِدُ مِنْ غَيْرِ أَنْ يُسْتَشْهَدَ، وَ شَهِدَ الْآخِرُ قَضَاءَ الذَّمَامِ بِغَيْرِ حَقٍّ عَرَفَهُ وَ تَفَقَّهَ لِغَيْرِ الدِّينِ، وَ آثَرُوا عَمَلَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ، وَ لَبَسُوا جُلُودَ الضَّانِ عَلَى قُلُوبِ الذَّنَابِ، وَ قُلُوبُهُمْ أَنْتَنُ مِنَ الْجَيْفِ وَ أَمْرٌ مِنَ الصَّبْرِ، فَعِنْدَ ذَلِكَ أَلْوَحَا أَلْوَحَا، ثُمَّ الْعَجَلُ الْعَجَلُ، خَيْرُ الْمَسَاكِينِ يَوْمَئِذٍ بَيْتُ الْمُقَدَّسِ، وَ لِيَأْتِيَنَّ عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ يَتَمَنَّى أَحَدُهُمْ^(۱) أَنَّهُ مِنْ سُكَّانِهِ.

فَقَامَ إِلَيْهِ الْأَصْبَغُ بْنُ نُبَاتَةَ فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الدَّجَالِ؟ فَقَالَ: أَلَا إِنَّ الدَّجَالَ

قلوب مختلف شود و پیمانها شکسته گردد و موعود نزدیک شود و زنان به خاطر حرص بر دنیا در تجارت با شوهرانشان مشارکت کنند و آواز فاسقان بلند شود و آن را استماع کنند و رذل ترین مردم رهبر آنها شود و از فاجر به خاطر ترس از شرش بپرهیزند و دروغگو را تصدیق کنند و خائن را امین شمارند و زنان آوازه خوان و تار و طنبور فراهم آورند و آخر این امت اول آن را لعنت کند و زنان بر زینها سوار شوند و زنان به مردان و مردان به زنان تشبیه کنند و شاهد بدون استشهاد گواهی دهد و دیگری بی آنکه حق را شناسد و تفقه در دین داشته باشد قضاء ذمه را گواهی دهد و کار دنیا را بر آخرت ترجیح دهند و پوست میش را بر دل گرگ بپوشند و دلهایشان بدبوتر از مردار و تلخ تر از زهر باشد، در این وقت سرعت و شتاب کنید سرعت و شتاب کنید و بهترین جاها در آن روز بیت المقدس باشد و بر مردم زمانی درآید که هر کدامشان آرزو کنند که از ساکنان آنجا باشند.

آنگاه اصبغ بن نباته از جا برخاست و گفت: یا امیرالمؤمنین! دجال کیست؟ فرمود: دجال صائد بن صائد است و بدبخت کسی است که او را تصدیق کند و

صَائِدُ بْنُ الصَّائِدِ^(۱)، فَالْتَقَى مِنْ صَدَقَهُ. وَ السَّعِيدُ مَنْ كَذَّبَهُ، يَخْرُجُ مِنْ بَلَدَةٍ يُقَالُ لَهَا إِصْفَهَانُ، مِنْ قَرْيَةٍ تُعْرَفُ بِالْيَهُودِيَّةِ، عَيْنُهُ الْيَمْنَى مَمْسُوحَةٌ، وَ الْعَيْنُ الْأُخْرَى فِي جَبْهَتِهِ، تَضِيءُ كَأَنَّهَا كَوَكَبُ الصُّبْحِ، فِيهَا عَلَقَةٌ كَأَنَّهَا مَمْزُوجَةٌ بِالْدَّمِ، بَيْنَ عَيْنَيْهِ مَكْتُوبٌ «كَافِرٌ»، يَقْرَأُ كُلُّ كَاتِبٍ وَ أُمِّيٍّ، يَخُوضُ الْبِحَارَ وَ تَسِيرُ مَعَهُ الشَّمْسُ، بَيْنَ يَدَيْهِ جَبَلٌ مِنْ دُخَانٍ، وَ خَلْفَهُ جَبَلٌ أَبْيَضٌ يَرَى النَّاسُ أَنَّهُ طَعَامٌ، يَخْرُجُ حِينَ يَخْرُجُ فِي قَحْطٍ شَدِيدٍ تَحْتَهُ جِمَارٌ أَقْمَرٌ، خُطْوَةٌ جِمَارِهِ مِيلٌ، تُطَوُّى لَهُ الْأَرْضُ مَنَهْلًا مَنَهْلًا، لَا يَمُرُّ بِمَاءٍ إِلَّا غَارَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، يُنَادِي بِأَعْلَى صَوْتِهِ يَسْمَعُ مَا بَيْنَ الْحَافِقِينَ مِنَ الْجِنِّ وَ الْإِنْسِ وَ الشَّيَاطِينِ، يَقُولُ: «إِلَى أَوْلِيَائِي، أَنَا الَّذِي خَلَقَ فَسَوَّى وَ قَدَّرَ فَهَدَى، أَنَا رَبُّكُمْ الْأَعْلَى» وَ كَذَبَ عَدُوَّ اللَّهِ، إِنَّهُ أَعْوَرٌ يَطْعَمُ الطَّعَامَ، وَ يَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ، وَ إِنْ رَبَّكُمْ عَزَّوَجَلَّ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، وَ لَا يَطْعَمُ وَ لَا يَمْشِي وَ لَا يَزُولُ. تَعَالَى اللَّهُ عَن ذَلِكِ عُلُوًّا كَبِيرًا.

نیک بخت کسی است که او را تکذیب نماید او از شهری خروج کند که به آن اصفهان گویند از قریه ای که آن را یهودیه می شناسند چشم راستش ممسوح است و چشم دیگرش بر پیشانی اوست آنچنان می درخشد که گوئی ستاره سحری است و در آن علقه ای است که با خون در آمیخته است و میان دو چشمش نوشته «کافر» و هر کاتب و بی سوادى آن را می خواند در دریاها فرو می رود، آفتاب با او حرکت می کند در مقابلش کوهی از دود است و پشت سرش کوه سفیدی است که مردم آن را طعام پندارند، در قحطی شدیدی در حالی که بر حمار سپیدی که فاصله هر گامش یک میل است خروج کند و زمین منزل به منزل در زیر پایش در نور دیده شود و بر آبی نگذرد جز آنکه تا روز قیامت فرو رود و با صدای بلندی که جن و انس و شیاطین در شرق و غرب عالم آن را می شنوند می گوید: ای دوستان من! به نزد من آئید، من کسی هستم که آفرید و تسویه کرد و تقدیر کرد و هدایت نمود من پروردگار اعلاى شما هستم، در حالی که آن دشمن خدا دروغ می گوید، او یک چشمی است که غذا می خورد و در بازارها راه می رود و پروردگار شما یک چشم نیست و غذا نمی خورد و راه نمی رود و زوالی ندارد،

۱- في بعض النسخ «صائد بن الصيد». و في سنن الترمذی «ابن صياد».

أَلَا وَإِنَّ أَكْثَرَ أَتْبَاعِهِ يَوْمَئِذٍ أَوْلَادُ الزُّنَا، وَأَصْحَابُ الطَّيَالِسَةِ الْخُضْرِ، يَفْتُلُهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالشَّامِ عَلَى عَقَبَةٍ تُعْرَفُ بِعَقَبَةِ أَفِيقٍ لثَلَاثِ سَاعَاتٍ مَضَتْ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ عَلَى يَدِ مَنْ يُصَلِّي الْمَسِيحُ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَلْفَهُ، أَلَا إِنَّ بَعْدَ ذَلِكَ الطَّامَّةَ الْكُبْرَى.

قُلْنَا: وَمَا ذَلِكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ؟ قَالَ: خُرُوجُ دَابَّةِ الْأَرْضِ مِنْ عِنْدِ الصَّفَا، مَعَهَا خَاتِمُ سُلَيْمَانَ بْنِ دَاوُدَ، وَعَصَى مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، يَضَعُ الْخَاتِمَ عَلَى وَجْهِ كُلِّ مُؤْمِنٍ فَيَنْطَبِعُ فِيهِ: هَذَا مُؤْمِنٌ حَقًّا، وَيَضَعُهُ عَلَى وَجْهِ كُلِّ كَافِرٍ فَيُكْتَبُ: هَذَا كَافِرٌ حَقًّا، حَتَّى أَنْ الْمُؤْمِنَ لَيُنَادِي: الْوَيْلُ لَكَ يَا كَافِرُ، وَإِنَّ الْكَافِرَ يُنَادِي: طُوبَى لَكَ يَا مُؤْمِنُ، وَدِدْتُ أَنِّي الْيَوْمَ كُنْتُ مِثْلَكَ فَأَفُوزَ فَوْزاً عَظِيماً.

ثُمَّ تَرْفَعُ الدَّابَّةُ رَأْسَهَا فَيَرَاهَا مَنْ بَيْنَ الْخَافِقِينَ بِإِذْنِ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ، وَذَلِكَ بَعْدَ طُلُوعِ الشَّمْسِ مِنْ مَغْرِبِهَا، فَعِنْدَ ذَلِكَ تَرْفَعُ التَّوْبَةَ، فَلَا تَوْبَةَ تُقْبَلُ وَلَا عَمَلٌ يُرْفَعُ «وَلَا يَنْفَعُ نَفْساً إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا». ثُمَّ قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَا

تعالی الله عن ذلك علواً كبيراً.

بدانید که در آن روز بیشتر پیروان او زنازادگان و صاحبان پوستینهای سبزند، خداوند او را در شام بر سرگردنه ای که آن را افیق نامند به دست کسی که عیسی علیه السلام پشت سرش نماز می خواند هنگامی که سه ساعت از روز جمعه گذشته است خواهد کشت و بدانید که بعد از آن قیامت کبری واقع خواهد گردید.

گفتیم: یا امیرالمؤمنین آن چیست؟ فرمود: خروج دابّه الارض از کوه صفا که همراه او خاتم سلیمان و عصای موسی است آن خاتم را بر روی هر مؤمنی که بنهد این کلام بر آن نقش بندد هذا مؤمن حقا و بر روی هر کافری که بنهد بر آن نوشته شود هذا کافر حقا. تا به غایتی که مؤمن ندا کند: ای کافر! وای بر تو، و کافر ندا کند: ای مؤمن! خوشا بر تو، دوست داشتم که امروز مثل تو بودم و به فوز عظیمی می رسیدم.

سپس آن دابّه سربلند کند و به اذن خدای تعالی همه کسانی که بین مشرق و مغرب هستند او را ببینند و این بعد از آن است که آفتاب از مغرب خود بر آید در این هنگام توبه برداشته شود و هیچ توبه ای پذیرفته نشود و عملی بالا نرود و لا

تَسْأَلُونِي عَمَّا يَكُونُ بَعْدَ هَذَا فَإِنَّهُ عَهْدٌ عَهْدُهُ إِلَيَّ حَبِيبِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ لَا أُخْبِرَ بِهِ غَيْرَ عِترتي» .

قال الزَّالُّ بْنُ سَبْرَةَ: فَقُلْتُ لِعِصَّةِ بْنِ صَوْحَانَ: يَا صَعْصَعَةُ مَا عَنِ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِهَذَا؟ فَقَالَ صَعْصَعَةُ: يَا ابْنَ سَبْرَةَ إِنَّ الَّذِي يُصَلِّي خَلْفَهُ عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ هُوَ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْعِترَةِ، الثَّاسِعُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَهُوَ الشَّمْسُ الطَّالِعَةُ مِنْ مَغْرِبِهَا يَظْهَرُ عِنْدَ الرُّكْنِ وَ الْمَقَامِ فَيَطْهَرُ الْأَرْضَ، وَ يَضَعُ مِيزَانَ الْعَدْلِ، فَلَا يَظْلِمُ أَحَدًا أَحَدًا. فَأَخْبَرَ امِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ حَبِيبَهُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ عَهْدَ إِلَيْهِ أَنْ لَا يُخْبِرَ بِمَا يَكُونُ بَعْدَ ذَلِكَ غَيْرَ عِترَتِهِ الْأُمَّةِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ أَجْمَعِينَ» .

وَ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عُمَانَ بْنِ الْفَضْلِ الْعَقِيلِيُّ الْفَقِيهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَمْرٍو مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ؛ وَ عَبْدِ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ الرَّازِيِّ، وَ أَبُو سَعِيدِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مُوسَى بْنِ كَعْبِ الصَّيْدَانِيِّ؛ وَ أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ صُبَيْحِ الْجَوْهَرِيِّ قَالُوا: حَدَّثَنَا أَبُو يَعْلَى ابْنُ أَحْمَدَ بْنِ الْمُثَنَّى الْمَوْصِلِيُّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ حَمَّادٍ

يَنْفَعُ نَفْسًا إِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ آمَنَتْ مِنْ قَبْلُ أَوْ كَسَبَتْ فِي إِيْمَانِهَا خَيْرًا. سپس فرمود: دیگر از من نپرسید که بعد از آن چه خواهد شد زیرا حبیب رسول خدا ﷺ از من پیمان گرفته است که آن را جز به خاندانم نگویم.

نزال بن سبّرة گوید: به صعصعة بن صوحان گفتم: ای صعصعة! مقصود امیرالمؤمنین علیه السلام از این کلام چه بود؟ و صعصعه گفت: ای ابن سبّرة! آن کسی که عیسی علیه السلام پشت سر او نماز می خواند دوازدهمین امام از عترت و نهمین امام از فرزندان حسین بن علی علیه السلام است و او آفتابی است که از مغرب خود طلوع کند و از مابین رکن و مقام ظاهر شود و زمین را طاهر سازد و موازین عدالت را برپا کند و هیچکس به دیگری ستم نکند و امیرالمؤمنین به ما خبر داد که حبیبش رسول خدا ﷺ از او پیمان گرفته است که حوادث پس از آن را جز بر خاندانش - صلوات الله علیهم اجمعین - نگوید.

این حدیث را ابوبکر محمد بن عمر بن عثمان بن فضل عقیلی فقیه به سند خود از

الزُّسِّيِّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ بِهَذَا الْحَدِيثِ مِثْلَهُ سِوَاءً.

۲ - حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ عُمَرَ بْنِ عُثْمَانَ بْنِ الْفَضْلِ الْعُقَيْلِيُّ الْفَقِيهُ بِهَذَا الْإِسْنَادِ عَنْ مَشَائِخِهِ، عَنْ أَبِي يَعْلَى الْمَوْصِلِيِّ، عَنْ عَبْدِ الْأَعْلَى بْنِ حَمَّادِ الزُّسِّيِّ، عَنْ أَيُّوبَ، عَنْ نَافِعٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ صَلَّى ذَاتَ يَوْمٍ بِأَصْحَابِهِ الْفَجْرَ، ثُمَّ قَامَ مَعَ أَصْحَابِهِ حَتَّى أَتَى بَابَ دَارٍ بِالْمَدِينَةِ فَطَرَّقَ الْبَابَ فَخَرَجَتْ إِلَيْهِ امْرَأَةٌ فَقَالَتْ: مَا تُرِيدُ يَا أَبَا الْقَاسِمِ؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: يَا أُمَّ عَبْدِ اللَّهِ اسْتَأْذِنِي لِي عَلَى عَبْدِ اللَّهِ، فَقَالَتْ: يَا أَبَا الْقَاسِمِ وَمَا تَصْنَعُ بِعَبْدِ اللَّهِ فَإِنَّهُ لَجَهُّودٌ فِي عَقْلِهِ يُحَدِّثُ فِي تَوْبِهِ وَإِنَّهُ لِيرَاوِدُنِي عَلَى الْأَمْرِ الْعَظِيمِ، فَقَالَ: اسْتَأْذِنِي [لِي] عَلَيْهِ، فَقَالَتْ: أَعْلَى ذِمَّتِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَتْ: ادْخُلْ، فَدَخَلَ فَإِذَا هُوَ فِي قَطِيفَةٍ لَهُ مِهْنِيمٌ فِيهَا، فَقَالَتْ أُمَّهُ: اسْكُتْ وَاجْلِسْ هَذَا مُحَمَّدٌ قَدْ أَتَاكَ، فَسَكَتَ وَجَلَسَ، فَقَالَ لِلنَّبِيِّ ﷺ: مَا هَا لَعَنَهَا اللَّهُ لَوْ تَرَ كُنْتَنِي لِأَخْبَرْتُكُمْ أَهْوَى هُوَ، ثُمَّ قَالَ لَهُ النَّبِيُّ ﷺ: مَا تَرَى؟ قَالَ: أَرَى حَقًّا وَبَاطِلًا، وَأَرَى عَرْشًا عَلَى الْمَاءِ،

ابن عمر از رسول خدا ﷺ نیز عیناً نقل کرده است.

۲ - ابن عمر گوید: روزی رسول خدا با اصحاب خود نماز صبح را به جای آورد و با اصحاب خود برخاست و به درخانه‌ای در مدینه آمد و در را کوبید زنی بیرون آمد و گفت: ای ابوالقاسم! چه می‌خواهی؟ رسول خدا ﷺ فرمودی ای امّ عبدالله! می‌خواهم مرا به نزد عبدالله ببری، آن زن گفت: ای ابوالقاسم! با عبدالله چه کار داری؟ به خدا سوگند او عقلش را از دست داده و جامه‌اش را آلوده می‌کند و از من امر عظیمی را می‌خواهد فرمود: مرا به نزد او ببر، گفت: آیا مسئولیت آن بر عهده خود شماست؟ فرمود: آری، گفت: داخل شو پیامبر داخل شد و او را دید که در قطیفه است و با خود زمزمه می‌کند، مادرش گفت: ساکت باش و بنشین که این محمد است که به نزد تو آمده است و او ساکت شد و نشست، و به پیامبر ﷺ گفت: خدای این زن را لعنت کند اگر مرا به حال خود می‌گذاشت به شما می‌گفتم که آیا او همان است؟ سپس پیامبر ﷺ فرمود: چه می‌بینی؟ گفت: حقی و باطلی را می‌بینم و عرشی را می‌بینم که بر روی

فَقَالَ: اشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَقَالَ: بَلْ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ، فَمَا جَعَلَكَ اللَّهُ بِذَلِكَ أَحَقَّ مِنِّي !

فَلَمَّا كَانَ [فِي] الْيَوْمِ الثَّانِي صَلَّى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِأَصْحَابِهِ الْفَجْرَ، ثُمَّ نَهَضَ فَتَهَضُّوا مَعَهُ حَتَّى طَرَقَ الْبَابَ فَقَالَتْ أُمُّهُ: ادْخُلْ، فَدَخَلَ فَإِذَا هُوَ فِي نُحْلَةٍ يَغْرُدُ فِيهَا، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ: اسْكُتْ وَ انْزِلْ هَذَا مُحَمَّدٌ قَدْ أَتَاكَ فَسَكَتَ، فَقَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَا لَهَا لَعَنَهَا اللَّهُ لَوْ تَرَ كُنْتِي لِأَخْبَرْتُكُمْ أَهْوَهُوَ.

فَلَمَّا كَانَ فِي الْيَوْمِ الثَّلَاثِ صَلَّى النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ بِأَصْحَابِهِ الْفَجْرَ، ثُمَّ نَهَضَ وَ نَهَضَ الْقَوْمُ مَعَهُ حَتَّى أَتَى ذَلِكَ الْمَكَانَ فَإِذَا هُوَ فِي غَنَمٍ لَهُ يَتَعَقُّ بِهَا، فَقَالَتْ لَهُ أُمُّهُ: اسْكُتْ وَ اجْلِسْ هَذَا مُحَمَّدٌ قَدْ أَتَاكَ، فَسَكَتَ وَ جَلَسَ وَ قَدْ كَانَتْ نَزَلَتْ فِي ذَلِكَ الْيَوْمِ آيَاتٌ مِنْ سُورَةِ الدُّخَانِ فَقَرَأَهَا بِهِمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فِي صَلَاةِ الْغَدَاةِ، ثُمَّ قَالَ: أَتَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ

آب است، فرمود: شهادت بده که خدایی جز الله نیست و من رسول خدایم، گفت: بلکه تو شهادت بده که خدایی جز او نیست و من رسول خدایم، خداوند تورا به رسالت سزاوارتر از من قرار نداده است.

و چون روز دوم فرار سید پیامبر نماز صبح را با اصحابش خواند سپس برخاست و همراه اصحاب به درخانه آن زن آمدند و پیامبر در زد، مادر عبدالله بیرون آمد و گفت: داخل شو و او بر بالای درخت خرمايي بود و آواز می خواند، مادرش گفت: ساکت باش و پائین بیا که این مرد محمد است که به نزد تو آمده است و او ساکت شد بعد از آن به پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ گفت: خدا این زن را لعنت کند اگر مرا به حال خود می گذاشت به شما می گفتم که آیا او همان است؟

و چون روز سوم فرار رسید پیامبر نماز صبح را با اصحابش خواند، سپس برخاستند و به آن مکان آمدند و دیدند او در میان گوسفندان است و آنها را می راند، مادرش به او گفت: ساکت باش و بنشین که این محمد است که به نزد تو آمده است و او ساکت شد و نشست و در آن روز آیاتی از سوره دخان نازل شده بود و پیامبر اکرم آن آیات را در نماز صبح خوانده بود، پیامبر فرمود: آیا به یکتایی خداوند و رسالت من شهادت می دهی؟ گفت: بلکه تو باید به یکتایی

وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ؟ فَقَالَ: بَلْ تَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنِّي رَسُولُ اللَّهِ فَمَا جَعَلَكَ اللَّهُ بِذَلِكَ أَحَقَّ مِنِّي. فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِنْ قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبَاءً فَمَا هُوَ؟ فَقَالَ: الدُّخُّ الدُّخُّ (۱)، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: إِخْسَاءُ فَإِنَّكَ لَنْ تَعُدَّ وَ أَجَلَكَ، وَ لَنْ تَبْلُغَ أَمْلَكَ، وَ لَنْ تَنَالَ إِلَّا مَا قُدِّرَ لَكَ. ثُمَّ قَالَ لِأَصْحَابِهِ: أَيُّهَا النَّاسُ مَا بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ نَبِيًّا إِلَّا وَ قَدْ أَنْذَرَ قَوْمَهُ الدَّجَالَ، وَ إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ قَدْ أَخَّرَهُ إِلَى يَوْمِكُمْ هَذَا، فَهِيَ تَشَابَهَ عَلَيْكُمْ مِنْ أَمْرِهِ فَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، إِنَّهُ يَخْرُجُ عَلَى جِمارٍ عَرَضُ مَا بَيْنَ أُذُنَيْهِ مِيلٌ، يَخْرُجُ وَ مَعَهُ جَنَّةٌ وَ نَارٌ وَ جَبَلٌ مِنْ حُبْزٍ وَ نَهْرٌ مِنْ مَاءٍ، أَكْثَرُ أَتْبَاعِهِ الْيَهُودُ وَ النَّسَاءُ وَ الْأَعْرَابُ، يَدْخُلُ آفَاقَ الْأَرْضِ كُلِّهَا إِلَّا مَكَّةَ وَ لَابِتَّيْهَا، وَ الْمَدِينَةَ وَ لَابِتَّيْهَا».

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ ﷺ: إِنَّ أَهْلَ الْعِنَادِ وَ الْجُحُودِ يُصَدِّقُونَ بِمِثْلِ هَذَا الْخَبَرِ وَ يَرُؤُونَهُ فِي الدَّجَالِ وَ غَيْبَتِهِ وَ طُولِ بَقَائِهِ الْمُدَّةَ الطَّوِيلَةَ وَ خُرُوجَهُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ، وَ لَا

خداوند و رسالت من شهادت دهی که خداوند تو را به رسالت سزاوارتر از من قرار نداده است. پیامبر ﷺ فرمود: من چیزی را برای تو نهان کرده‌ام، آن چیست؟ و او گفت: دود، دود. پیامبر فرمود: دور شو که تو از اجالت در نگذری و به آرزویت نرسی و تو جز به آنچه برایت مقدر شده است نایل نشوی.

سپس به اصحابش فرمود: ای مردم! خداوند هیچ پیامبری را به رسالت مبعوث نکرد جز آنکه قومش را از دجال ترسانید و خدای تعالی آن را تا به امروز بر شما تأخیر انداخته است و اگر امر بر شما مشتبه شد بدانید که خداوند یک چشم نیست و دجال بر حماری که فاصله بین دو گوشش یک میل است خروج کند، او به همراه بهشت و دوزخ و کوهی از نان و نهری از آب خروج می‌کند و بیشتر پیروان او یهود و زنان و اعرابند و به همه کرانه‌های زمین جز مکه و دو حومه آن و مدینه و دو حومه آن در آید.

مصنّف این کتاب ﷺ گوید: اهل عیناد و انکار امثال این خبر را (که در صحاح سته آنها آمده است) تصدیق می‌کنند و درباره دجال و غیبت و مدت

۱ - فی البحار: «إِنِّي قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبَاءً، فَقَالَ: الدُّخُّ الدُّخُّ - الخ»، و فی سنن أبي داود «باب فی خبر ابن صائد»

تحت رقم ۴۳۲۹ ص ۳۲۱: «إِنِّي قَدْ خَبَأْتُ لَكَ خَبِيئَةً» وَ خَبَأْلَهُ: «يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاءُ بِدُخَانٍ مُبِينٍ» قال ابن صياد: هو الدُّخُّ».

يَصَدِّقُونَ بِأَمْرِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ أَنَّهُ يَغِيبُ مُدَّةً طَوِيلَةً ، ثُمَّ يَظْهَرُ فَيَمْلَأُ الْأَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا
 كَمَا مِلْتُمْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا ، مَعَ نَصِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بَعْدَهُ عَلَيْهِ بِاسْمِهِ وَ غَيْبَتِهِ وَ
 نَسَبِهِ ، وَ إِخْبَارِهِمْ بِطُولِ غَيْبَتِهِ إِرَادَةً لِإِطْفَاءِ نُورِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ إِبْطَالِ الْأَمْرِ وَ لِيَّ اللَّهُ ، وَ
 يَا بِي اللَّهِ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ، وَ أَكْثَرُ مَا يَحْتَجُّونَ بِهِ فِي دَفْعِهِمْ لِأَمْرِ
 الْحِجَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُمْ يَقُولُونَ : لَمْ نَرَوْهُ هَذِهِ الْأَخْبَارَ الَّتِي تَرَوْنَهَا فِي شَأْنِهِ وَ لَا نَعْرِفُهَا .

وَ هَكَذَا يَقُولُ مَنْ يَجْحَدُ نُبُوَّةَ نَبِيِّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمُلْحِدِينَ وَ الْبَرَاهِمَةِ وَ الْيَهُودِ وَ
 النَّصَارَى وَ الْمَجُوسِ : إِنَّهُ مَا صَحَّ عِنْدَنَا شَيْءٌ مِمَّا تَرَوْنَهُ مِنْ مُعْجَزَاتِهِ وَ دَلَائِلِهِ وَ لَا
 نَعْرِفُهَا فَتَنْتَقِدُ بِإِطْلَانِ أَمْرِهِ هَذِهِ الْجَهَّةَ ، وَ مَتَى لَزِمْنَا مَا يَقُولُونَ لَزِمَهُمْ مَا تَقُولُهُ هَذِهِ
 الطَّوَائِفُ وَ هُمْ أَكْثَرُ عَدَدًا مِنْهُمْ ، وَ يَقُولُونَ أَيْضًا : لَيْسَ فِي مَوْجِبِ عَقُولِنَا أَنْ يَعْمرَ أَحَدٌ فِي
 زَمَانِنَا هَذَا عُمْرًا يَتَجَاوَزُ عُمَرَ أَهْلِ الزَّمَانِ ، فَقَدْ تَجَاوَزَ عُمُرُ صَاحِبِكُمْ عَلِيٌّ زَعَمِكُمْ عُمَرَ

عمر طولانی و ظهورش در آخر الزمان آنها را روایت می کند اما اخبار قائم علیه السلام را و اینکه او مدتی طولانی غیبت می کند آنگاه ظاهر می شود و زمین را پر از عدل و داد می نماید از آن پس که آکنده از ظلم و جور شده باشد تصدیق نمی کنند، با وجود آنکه پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و ائمه پس از او عَلَيْهِمُ السَّلَامُ به نام و غیبت و نسب او تصریح کرده اند و خبر از طولانی بودن غیبت او داده اند و مقصود آنها خاموش کردن نور خدای تعالی و باطل ساختن امر ولی الله است، اما خدای تعالی نورش را تمام می سازد اگر چه مشرکان را ناخوش آید و بیشترین احتجاج آنها در امر انکار امر حجّت علیه السلام این است که می گویند این اخباری که در این باره شما روایت می کنید ما روایت نکرده ایم و آنها را نمی شناسیم.

و ملحدین و براهمه و یهود و نصاری و کبران نیز همین را می گویند که ما آنچه را شما مسلمانان درباره معجزات و دلائل پیامبر خود روایت می کنید صحیح نمی دانیم زیرا آنها را نمی شناسیم و روایت نکرده ایم و از این جهت به بطلان امر او معتقد شده ایم و اگر دلیل منکران امر غیبت، ما را ملزم سازد، دلیل منکران نبوت هم آنها را ملزم خواهد ساخت و تعداد آن اقوام از اینها افزون تر نیز هست. همچنین می گویند به موجب عقل ما هیچکس نمی تواند عمری افزون

أَهْلِ الزَّمَانِ .

فَنَقُولُ لَهُمْ: أَتُصَدِّقُونَ عَلَيَّ أَنْ الدَّجَالَ فِي الْغَيْبَةِ يَجُوزُ أَنْ يَعْمَرَ عُمراً يَتَجَاوَزُ عُمَرَ
أَهْلِ الزَّمَانِ، وَكَذَلِكَ إِبْلِيسُ اللَّعِينُ وَ لَا تُصَدِّقُونَ بِمِثْلِ ذَلِكَ لِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مَعَ
النُّصُوصِ الْوَارِدَةِ فِيهِ بِالْغَيْبَةِ وَ طُولِ الْعُمْرِ وَ الظُّهُورِ بَعْدَ ذَلِكَ لِلْقِيَامِ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ
وَ مَا رُوِيَ فِي ذَلِكَ مِنَ الْأَخْبَارِ الَّتِي قَدْ ذَكَرْتُهَا فِي هَذَا الْكِتَابِ، وَ مَعَ مَا صَحَّ عَنِ
النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ إِذْ قَالَ: «كُلُّ مَا كَانَ فِي الْأُمَّمِ السَّالِفَةِ يَكُونُ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ مِثْلَهُ حَذْوًا وَ النَّعْلُ
بِالنَّعْلِ وَ الْقُدَّةُ بِالْقُدَّةِ» .

وَ قَدْ كَانَ فِي مَنْ مَضَى مِنْ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ حُجَجِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مُعَمَّرُونَ، أَمَّا
نُوحٌ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَإِنَّهُ عَاشَ أَلْفِي سَنَةٍ وَ خَمْسَمِائَةَ سَنَةٍ، وَ نَطَقَ الْقُرْآنُ بِأَنَّهُ «لَبِثَ فِي قَوْمِهِ أَلْفَ
سَنَةٍ إِلَّا خَمْسِينَ عَاماً» .

وَ قَدْ رُوِيَ فِي الْخَبَرِ الَّذِي قَدْ أُسْنَدَتْهُ فِي هَذَا الْكِتَابِ أَنَّ فِي الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ سُنَّةً مِنْ
نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هِيَ طُولُ الْعُمْرِ فَكَيْفَ يُدْفَعُ أَمْرُهُ وَ لَا يُدْفَعُ مَا يُشْبِهُهُ مِنَ الْأُمُورِ الَّتِي لَيْسَ

بر عمر اهل زمانه داشته باشد و عمر صاحب شما افزون از عمر اهل زمانه است
ما به آنها می گوئیم: آیا شما تصدیق می کنید که دجال و ابلیس در غیبت
عمری بیشتر از عمر اهل زمانه داشته باشند اما مثل آن را برای قائم آل
محمد عَلَيْهِمُ السَّلَامُ روا نمی شمارید؟ با وجود آنکه درباره غیبت و طول عمر و ظهور او
برای قیام به امر الهی نصوصی وارد شده است و بعضی از آن روایات را در این
کتاب ذکر کرده ام، و با وجود آنکه پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَّمَ فرموده اند: هر آنچه در امت‌های
پیشین واقع شده است، طابق النعل بالنعل و مو به مو در این امت واقع خواهد
شد.

و در میان پیامبران و حجتهای الهی در گذشته کسانی بوده اند که عمری
طولانی داشته اند، این نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ است که دو هزار و پانصد سال عمر کرده است و
قرآن کریم می فرماید تنها در میان قوم خود نهصد و پنجاه سال درنگ کرد.
و در آن روایتی که آن را با سند در این کتاب ذکر کرده ام می گوید: در
قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ سنتی از نوح عَلَيْهِ السَّلَامُ وجود دارد که آن طول عمر است، پس چگونه است

شَيْءٌ مِنْهَا فِي مَوْجِبِ الْعُقُولِ ، بَلْ لَزِمَ الْإِقْرَارُ بِهَا لِأَنَّهَا رُوِيَتْ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ . وَهَكَذَا
 يَلْزَمُ الْإِقْرَارُ بِالْقَائِمِ عَلَيْهِ مِنَ طَرِيقِ السَّمْعِ وَ فِي مَوْجِبِ أَيِّ عَقْلِ مِنَ الْعُقُولِ أَنَّهُ يَجُوزُ أَنْ
 يَلْبَثَ أَصْحَابُ الْكَهْفِ فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثِمِائَةَ سِنِينَ وَ أَزْدَادُوا تِسْعًا ، هَلْ وَقَعَ التَّصْدِيقُ
 بِذَلِكَ إِلَّا مِنْ طَرِيقِ السَّمْعِ ، فَلِمَ لَا يَقَعُ التَّصْدِيقُ بِأَمْرِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ أَيْضًا مِنْ طَرِيقِ
 السَّمْعِ ؟ وَ كَيْفَ يُصَدِّقُونَ مَا يَرُدُّ مِنَ الْأَخْبَارِ عَنْ وَهْبِ بْنِ مُنَبِّهٍ ، وَ عَنْ كَعْبِ الْأَخْبَارِ فِي
 الْمَحَالَاتِ الَّتِي لَا يَصِحُّ شَيْءٌ مِنْهَا فِي قَوْلِ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ، وَ لَا فِي مَوْجِبِ الْعُقُولِ ، وَ لَا
 يُصَدِّقُونَ بِمَا يَرُدُّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فِي الْقَائِمِ وَ غَيْبَتِهِ وَ ظُهُورِهِ بَعْدَ شَكِّ
 أَكْثَرِ النَّاسِ فِي أَمْرِهِ وَ ارْتِدَادِهِمْ عَنِ الْقَوْلِ بِهِ ، كَمَا تَنْطِقُ بِهِ الْآثَارُ الصَّحِيحَةُ عَنْهُمْ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
 هَلْ هَذَا إِلَّا مُكَابَرَةٌ فِي دَفْعِ الْحَقِّ وَ جَحْدِهِ ؟ !

وَ كَيْفَ لَا يَقُولُونَ : إِنَّهُ لَمَّا كَانَ فِي الزَّمَانِ غَيْرُ مُحْتَمَلٍ لِلتَّعْمِيرِ وَ جَبَّ أَنْ تَجْرِيَ سُنَّةُ
 الْأَوَّلِينَ بِالتَّعْمِيرِ فِي أَشْهُرِ الْأَجْنَامِ تَصْدِيقًا لِقَوْلِ صَاحِبِ الشَّرِيعَةِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ لَا جِنْسِ

که امر او را انکار می کنید اما امور مشابه آن را که برخلاف معمول و ظاهر عقل
 است انکار نمی کنید؟! آری اقرار به آنها به واسطه روایاتی که از پیامبر
 اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وارد شده است ضروری است همچنان که اقرار به وجود قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ
 که از طریق روایات به ما اخبار شده است ضروری است. و به موجب کدام عقل
 از عقول ظاهریه اصحاب کهف می توانند سیصد و نه سال در غار خود بمانند؟ آیا
 تصدیق آن جز از طریق نقل است؟ پس چرا تصدیق به امر قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ از طریق
 نقل واقع نگردد؟ و چگونه است که اخبار وهب بن منبّه و کعب الاخبار را درباره
 محالاتی که نتوان نسبت به پیامبر داد تصدیق می کنند اما روایاتی که از پیامبر
 اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ درباره قائم و غیبت و ظهورش - پس از شک
 اکثر مردم و ارتداد آنها از اعتقاد به او - به طریق صحیح رسیده است تصدیق
 نمی کنند؟ آیا این جز مکابره و روگردانی از حق است؟

و چرانی گویند: چون در اهل زمانه کسی که عمر طولانی داشته باشد وجود
 ندارد لازم است که سنت پیشینیان در داشتن عمر طولانی در جنسی مشهور
 جاری باشد تا گفتار صاحب شریعت تحقق یابد؟ و هیچ جنسی مشهورتر از

أَشْهَرُ مِنْ جِنْسِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِأَنَّهُ مَذْكُورٌ فِي الشَّرْقِ وَ الْغَرْبِ عَلَى أَلْسِنَةِ الْمُقَرَّبِينَ بِهِ وَ أَلْسِنَةِ الْمُتَكْرِبِينَ لَهُ، وَ مَتَى بَطَلَ وَقُوعُ الْغَيْبَةِ بِالْقَائِمِ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْأُمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَعَ الرَّوَايَاتِ الصَّحِيحَةِ عَنِ النَّبِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَخْبَرَ بِوُقُوعِهَا بِهِ بَطَلَتْ نُبُوتُهُ لِأَنَّهُ يَكُونُ قَدْ أَخْبَرَ بِوُقُوعِ الْغَيْبَةِ مِنْ لَمْ تَقَعْ بِهِ، وَ مَتَى صَحَّ كِذْبُهُ فِي شَيْءٍ لَمْ يَكُنْ نَبِيًّا، وَ كَيْفَ يُصَدِّقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيمَا أَخْبَرَ بِهِ فِي أَمْرِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ تَقَتَّلَهُ الْفِئَةُ الْبَاغِيَّةُ، وَ فِي أَمْرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ تَخَضَّبَ لِحَيْتِهِ مِنْ دَمِ رَأْسِهِ، وَ فِي الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ مَقْتُولٌ بِالسَّمِّ، وَ فِي الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ مَقْتُولٌ بِالسَّيْفِ؟ وَ لَا يُصَدِّقُ فِيمَا أَخْبَرَ بِهِ مِنْ أَمْرِ الْقَائِمِ وَ وَقُوعِ الْغَيْبَةِ بِهِ وَ التَّعْيِينَ عَلَيْهِ ^(۱) بِاسْمِهِ وَ نَسَبِهِ؟! بَلَى هُوَ عَلَيْهِ السَّلَامُ صَادِقٌ فِي جَمِيعِ أَقْوَالِهِ، مُصِيبٌ فِي جَمِيعِ أَحْوَالِهِ، وَ لَا يَصِحُّ إِيمَانُ عَبْدٍ حَتَّى لَا يَجِدَ فِي نَفْسِهِ حَرَجًا مِمَّا قَضَى وَ يُسَلِّمَ لَهُ فِي جَمِيعِ الْأُمُورِ تَسْلِيمًا، وَ لَا يُخَالِطُهُ شَكٌّ وَ لَا اِرْتِيَابٌ، وَ هَذَا هُوَ الْإِسْلَامُ، وَ الْإِسْلَامُ هُوَ الْاِسْتِسْلَامُ وَ الْاِنْقِيَادُ. «وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي-

جنس قائم علیه السلام نیست زیرا او در شرق و غرب عالم بر زبان مقرّین و منکرینش مذکور است و اگر با وجود روایات صحیحہ ای که از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم رسیده است وقوع غیبت دوازدهمین ائمه: باطل باشد نبوت او هم باطل خواهد بود، زیرا از غیبتی خبر داده است که واقع نشده است و اگر دروغ او در یک مورد ثابت شود او پیامبر نخواهد بود و چگونه می توان او را در سایر اخبارش تصدیق نمود مثل اینکه فرموده است: عمّار یاسر را فئّه باغیہ خواهند کشت و محاسن امیرالمؤمنین علیه السلام باخون سرش خضاب می شود و حسن بن علی علیه السلام با سم کشته خواهد شد و حسین بن علی علیه السلام را با شمشیر خواهند کشت و اخبار او را درباره قائم و وقوع غیبت و تعیین نام و نسب وی را نباید تصدیق نمود، امّا او در جمیع گفتارش صادق است و همه احوالش حق است و ایمان بنده ای درست نباشد مگر آنکه تردیدی در نفس خود در داوری وی نداشته باشد و در جمیع امور تسلیم او باشد و آن را با شک و ریب نیامیزد، این عبارت از اسلام است و اسلام به معنی تسلیم و انقیاد است «وَ مَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَ هُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنْ

۱- فی بعض النسخ «و النصّ علیه».

الْآخِرَةَ مِنَ الْخَاسِرِينَ».

وَ مِنْ أَعْجَبِ الْعَجَائِبِ أَنَّ مُخَالَفِينَا يَزُورُونَ أَنَّ عَيْسَى بْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَرَّ بِأَرْضِ كَرْبَلَا فَرَأَى عِدَّةً مِنَ الظُّبَاءِ هُنَاكَ مُجْتَمِعَةً، فَأَقْبَلَتْ إِلَيْهِ وَ هِيَ تَبْكِي وَ أَنَّهُ جَلَسَ وَ جَلَسَ الْحَوَارِيُّونَ فَبَكَى وَ بَكَى الْحَوَارِيُّونَ، وَ هُمْ لَا يَدْرُونَ لِمَ جَلَسَ وَ لِمَ بَكَى، فَقَالُوا: يَا رُوحَ اللَّهِ وَ كَلِمَتَهُ مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: أَتَعْلَمُونَ أَيَّ أَرْضٍ هَذِهِ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: هَذِهِ أَرْضٌ يُقْتَلُ فِيهَا فَرُخُ الرَّسُولِ أَحْمَدَ وَ فَرُخُ الْحُرَّةِ الطَّاهِرَةِ^(۱) الْبَتُولِ شَبِيهَةَ أُمِّي، وَ يُلْحَدُ فِيهَا، هِيَ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ لِأَنَّهَا طِينَةُ الْفَرُخِ الْمُسْتَشْهِدِ، وَ هَكَذَا تَكُونُ طِينَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ، وَ هَذِهِ الظُّبَاءُ تُكَلِّمُنِي وَ تَقُولُ: إِنَّهَا تَرَعَى فِي هَذِهِ الْأَرْضِ شَوْقًا إِلَى تَرْبَةِ الْفَرُخِ الْمُسْتَشْهِدِ الْمُبَارَكِ، وَ زَعَمَتْ أَنَّهَا آمِنَةٌ فِي هَذِهِ الْأَرْضِ، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى بَعْرِ تِلْكَ الظُّبَاءِ فَشَمَّهَا فَقَالَ: اللَّهُمَّ أَبْقِهَا أَبَدًا حَتَّى يَشُمَّهَا أَبُوهُ فَيَكُونَ لَهُ عَزَاءٌ وَ سَلْوَةٌ، وَ إِنَّهَا

الْخَاسِرِينَ».

و از شگفت انگیزترین عجائب این است که مخالفین ما روایت می کنند که عیسی بن مریم به سرزمین کربلا می گذشت و آنجا آهوئی را دید که مجتمع شده اند آنها گریان به نزد او آمدند، عیسی نشست و حواریون نیز نشستند و او گریست و حواریون نیز گریستند در حالی که نمی دانستند که چرا عیسی نشسته و چرا گریه می کند؟ آنگاه گفتند: ای روح خدا وای کلمه الله! برای چه گریه می کنید؟ گفت: آیا می دانید که این چه سرزمینی است؟ گفتند: نه، گفت: این سرزمینی است که نونهای احمد رسول و نونهای حرّه طاهره یعنی بتول که شبیه مادرم مریم است در اینجا کشته می شود و در تربتی که به واسطه طینت آن نونهای شهید از مُشک خوشبو تر است دفن می شود و طینت پیامبران و اولاد پیامبران چنین است و این آهوها با من مکالمه کرده و می گویند که ما به خاطر اشتیاقی که به تربت این نونهای شهید داریم در این سرزمین می چریم و یقین دارند که در این سرزمین در امانند، سپس با دست خود پشک یکی از آن آهوها را برداشت و بوئید و فرمود: بارالها! آن را برای ابد باقی بدار تا پدرش آن را ببوید و برای او مایه تسلیت و

۱ - فی بعض النسخ «الخیرة الطاهرة».

بَقِيَتْ إِلَى أَيَّامِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى شَمَّهَا وَبَكَى وَأَخْبَرَ بِقِصَّتِهَا لَمَّا مَرَّ بِكَرْبَلَاءَ .
 فَيُصَدِّقُونَ بِأَنَّ بَعْرَ تِلْكَ الظَّبَّاءِ تَبَقَى زِيَادَةً عَلَى خَمْسِمِائَةِ سَنَةٍ لَمْ تُغَيِّرْهَا الْأَزْمَانُ وَ
 الْأَمْطَارُ وَ الرِّيَّاحُ وَ مُرُورُ الْأَيَّامِ وَ اللَّيَالِي وَ السَّنِينَ عَلَيْهِ ، وَ لَا يُصَدِّقُونَ بِأَنَّ الْقَائِمَ
 مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَبْقَى حَتَّى يَخْرُجَ بِالسَّيْفِ فَيُبِيرَ أَعْدَاءَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ يُظْهِرَ دِينَ اللَّهِ .
 مَعَ الْأَخْبَارِ الْوَارِدَةِ عَنِ النَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّةِ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ - بِالنَّصِّ عَلَيْهِ بِاسْمِهِ وَ نَسَبِهِ
 وَ غَيْبَتِهِ الْمُدَّةَ الطَّوِيلَةَ ، وَ جَرَى سُنُّنُ الْأَوَّلِينَ فِيهِ بِالتَّعْمِيرِ ، هَلْ هَذَا إِلَّا عِنَادٌ وَ جُحُودٌ
 لِلْحَقِّ ؟ [نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الْخِذْلَانِ] .

﴿ بَاب ۴۸ ﴾

| حَدِيثُ الظَّبَّاءِ بِأَرْضِ نَيْنَوَى |

*(فِي سِيَاقِ هَذَا الْحَدِيثِ عَلَى جَهْتِهِ وَ لَفْظِهِ) *

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ وَ كَانَ شَيْخاً لِأَصْحَابِ الْحَدِيثِ بِبَلَدِ الرَّيِّ يُعْرَفُ بِأَبِي
 عَلِيِّ بْنِ عَبْدِ رَبِّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى بْنِ زَكَرِيَّا الْقَطَّانُ قَالَ : حَدَّثَنَا بَكْرُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ
 ابْنِ حَبِيبٍ قَالَ : حَدَّثَنَا تَمِيمُ بْنُ بَهْلُولٍ قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَاصِمٍ ، عَنِ الْحُصَيْنِ بْنِ -

آرامش باشد و آن تا ایام امیرالمؤمنین علیه السلام باقی بود تا به غایتی که آن را بوئید و
 گریست و چون به کربلا می گذشت قصه آن را باز گفت .

آری آنها تصدیق می کنند که پیشک آن آهو متجاوز از پانصد سال باقی بماند
 و گذشت زمان و باد و باران و گذشت ایام و لیالی و سالیان آن را تغییر ندهد و
 تصدیق نمی کنند که قائم آل محمد علیه السلام باقی می ماند تا آنکه با شمشیر خروج کند و
 دشمنان خدای تعالی را نابود کند و دین پروردگار را آشکار نماید، با وجود اخبار
 وارده از پیامبر اکرم و ائمه اطهار - صلوات الله علیهم اجمعین - که او را به نام و
 نسب تعیین کرده اند و از غیبت طولانی و عمر دراز وی که مطابق سنت اولین
 است خبر داده اند، آیا این جز عناد و ستیز با حق است نعوذ بالله من الخذلان .

باب ۴۸

حدیث آهوهای سرزمین نینوا

ابن عباس گوید: من در سفر امیرالمؤمنین علیه السلام به صفین همراه او بودم و چون

عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنِ مُجَاهِدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ «قَالَ: كُنْتُ مَعَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي خُرُوجِهِ إِلَى صِفِّينَ، فَلَمَّا نَزَلَ بِنَيْنَوَى وَهُوَ شَطُّ الْفُرَاتِ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ أَتَعْرِفُ هَذَا الْمَوْضِعَ؟ قَالَ: قُلْتُ: مَا أَعْرِفُ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، فَقَالَ: لَوْ عَرَفْتَهُ كَمَعْرِفَتِي لَمْ تَكُنْ تَجُوزُهُ حَتَّى تَبْكِي كَبْكَائِي، قَالَ: فَبَكَى طَوِيلًا حَتَّى اخْضَلَّتْ لِحْيَتُهُ وَ سَالَتِ الدَّمُوعُ عَلَى صَدْرِهِ وَبَكَينَا مَعَهُ^(۱) وَ هُوَ يَقُولُ: أَوْهَ أَوْهَ مَالِي وَ لَيْلِ أَبِي سُفْيَانَ مَالِي وَ لَيْلِ حَرْبِ حِزْبِ الشَّيْطَانِ وَ أَوْلِيَاءِ الْكُفْرِ؟! صَبْرًا يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ فَقَدْ لَقِيَ أَبُوكَ مِثْلَ الَّذِي تَلَقَى مِنْهُمْ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَتَوَضَّأَ وَضُوءَ الصَّلَاةِ فَصَلَّى مَا شَاءَ اللَّهُ أَنْ يُصَلِّيَ. ثُمَّ ذَكَرَ نَحْوَ كَلَامِهِ الْأَوَّلِ إِلَّا أَنَّهُ نَعَسَ عِنْدَ انْقِضَاءِ صَلَاتِهِ سَاعَةً، ثُمَّ انْتَبَهَ فَقَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسٍ، فَقُلْتُ: هَا أَنَا ذَا، فَقَالَ: أَلَا أُخْبِرُكَ بِمَا رَأَيْتُ فِي مَنَامِي آفَاءً عِنْدَ رَقْدَتِي؟ فَقُلْتُ: نَامَتْ عَيْنَاكَ وَ رَأَيْتَ خَيْرًا يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ، قَالَ: رَأَيْتُ كَأَنِّي بِرِجَالٍ بَيْضِ، قَدْ نَزَلُوا مِنَ السَّمَاءِ مَعَهُمْ أَعْلَامٌ بَيْضٌ، قَدْ تَقَلَّدُوا سُيُوفَهُمْ وَ هِيَ بَيْضٌ تَلْمَعُ، وَ قَدْ خَطُّوا حَوْلَ هَذِهِ الْأَرْضِ خُطَّةً، ثُمَّ رَأَيْتُ هَذِهِ

به نینوا که بر کنار شطّ فرات است فرود آمد به آواز بلند فرمود: ای ابن عباس! آیا اینجا را می شناسی؟ گوید: گفتم: ای امیرالمؤمنین نمی شناسم، فرمود: اگر مثل من آن را می شناختی از آن عبور نمی کردی، تا آنکه مثل من سرشک از دیده می باریدی، گوید: آنگاه گریست و اشک از دیدگان بر محاسن و از محاسن بر روی سینه اش جاری شد و ماهم به همراه او می گریستیم و می فرمود: آه آه مرا با آل ابوسفیان و حزب شیطان و اولیای کفر چکار است؟ ای اباعبدالله صبر پیشه کن که پدرت نیز از ایشان همان را دید که تو می بینی، سپس آب خواست و برای نماز وضو گرفت و آن مقدار که مشیت خدا بود نماز خواند و همان سخن سابق را پس از نماز تکرار کرد و اندکی خوابید و بعد بیدار شد و فرمود: ای ابن عباس! گفتم: بله قربان، فرمود: آیا برایت بگویم که السّاعه در خواب چه دیدم؟ گفتم: یا امیرالمؤمنین! چشمانت به خواب رفت و خواب خوشی دیدی، فرمود: در خواب دیدم که مردان سپیدی با پرچمهایی سپید از آسمان فرود آمدند و شمشیرهایی سپید و درخشان بر کمر بسته اند و بر اطراف این زمین خطی کشیدند، سپس

النَّخِيلَ قَدْ ضُرِبَتْ بِأَعْصَانِهَا إِلَى الْأَرْضِ، فَرَأَيْتُهَا تَضْطَرِبُ بِدَمٍ عَبِيطٍ، وَكَأَنِّي بِالْحُسَيْنِ
 نَجَلِي^(۱) وَفَرْخِي وَمُضْغَتِي وَمُحْيِي قَدْ غَرِقَ فِيهِ، يَسْتَعِيثُ فَلَا يُغَاثُ، وَكَأَنَّ الرِّجَالَ
 الْبَيْضَ قَدْ نَزَلُوا مِنَ السَّمَاءِ يُنَادُونَهُ وَ يَقُولُونَ: صَبْرًا آلَ الرَّسُولِ فَإِنَّكُمْ تُقْتَلُونَ عَلَى
 أَيْدِي شِرَارِ النَّاسِ، وَ هَذِهِ الْجَنَّةُ يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ إِلَيْكَ مُشْتَاقَةٌ، ثُمَّ يُعِزُّونِي وَ يَقُولُونَ: يَا
 أَبَا الْحَسَنِ أَبْشِرْ فَقَدْ أَقَرَّ اللَّهُ عَيْنَكَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ، ثُمَّ
 انْتَبَهَتْ.

هَكَذَا وَ الَّذِي نَفْسُ عَلِيٍّ بِيَدِهِ لَقَدْ حَدَّثَنِي الصَّادِقُ الْمُصَدِّقُ أَبُو الْقَاسِمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، أَنِّي
 سَأَرَاهَا فِي خُرُوجِي إِلَى أَهْلِ الْبَغِيِّ عَلَيْنَا وَ هَذِهِ أَرْضُ كَرْبٍ وَ بَلَاءٍ، يُدْفَنُ فِيهَا الْحُسَيْنُ وَ
 سَبْعَةٌ عَشَرَ رَجُلًا كُلُّهُمْ مِنْ وُلْدِي وَ وُلْدِ فَاطِمَةَ عَلَيْهَا السَّلَامُ، وَ أَنَّهَا لِي السَّمَاوَاتِ مَعْرُوفَةٌ،
 تُذَكَّرُ أَرْضُ كَرْبٍ وَ بَلَاءٍ كَمَا تُذَكَّرُ بَقْعَةُ الْحَرَمَيْنِ وَ بَقْعَةُ بَيْتِ الْمُقَدَّسِ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا ابْنَ -

دیدم که شاخه های این درختان خرما بر زمین خورد و از آنها خون جاری بود
 و گویا فرزند نونها و جگر گوشه ام حسین در میان این خونها غرق است و
 استغاثه می کند اما کسی به فریادش نمی رسد، و گویا آن مردان سپید که از آسمان
 فرود آمده بودند او را ندا می کنند و می گویند ای آل رسول! صبر پیشه کنید که
 شما به دست بدترین مردمان کشته می شوید، و ای ابا عبدالله! این بهشت است که
 مشتاق توست، سپس مرا سر سلامتی دادند و گفتند: ای ابا الحسن! تو را بشارت
 باد که فردای قیامت که مردم در برابر پروردگار برخیزند خداوند به خاطر این
 فرزند چشمت را روشن می کند آنگاه بیدار شدم.

و این چنین است و قسم به خدایی که ما را آفرید صادق مصدق
 ابوالقاسم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ برایم باز گفته است که من هنگامی که برای مقابله با اهل بغی
 خروج می کنم آن سرزمین را خواهم دید و این سرزمین کرب و بلا است و حسین
 و هفده تن از فرزندان من و فاطمه در این مکان دفن شوند و آن در آسمانها
 معروف است و آن را سرزمین کرب و بلا خوانند همچنان که بقعه حرمین و
 بیت المقدس را یاد کنند. سپس فرمود: ای ابن عباس! در این اطراف جستجو کن

عَبَّاسٍ أُطْلُبُ لِي حَوْهَا بَعْرَ الظُّبَاءِ، فَوَ اللهُ مَا كَذَبْتُ وَ لَا كُذِّبْتُ قَطُّ وَ هِيَ مُصْفَرَّةٌ، لَوْنُهَا لَوْنُ الزَّعْفَرَانِ.

قال ابنُ عَبَّاسٍ: فَطَلَبْتُهَا فَوَجَدْتُهَا مُجْتَمِعَةً فَنَادَيْتُهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ أَصَبْتُهَا عَلَى الصِّفَةِ الَّتِي وَصَفْتَهَا لِي، فَقَالَ عَلِيُّ عليه السلام: صَدَقَ اللهُ وَ رَسُولُهُ، ثُمَّ قَامَ يُهْرَوِلُ إِلَيْهَا فَحَمَلَهَا وَ شَمَّمَهَا وَ قَالَ: هِيَ هِيَ بَعِينِهَا، تَعَلَّمُ يَا ابْنَ عَبَّاسٍ مَا هَذِهِ الْأَبْعَارُ؟ هَذِهِ قَدْ شَمَّمَهَا عَيْسَى بْنُ مَرْيَمَ عليه السلام وَ ذَلِكَ أَنَّهُ مَرَّ بِهَا وَ مَعَهُ الْحَوَارِيُّونَ فَرَأَى هَذِهِ الظُّبَاءَ مُجْتَمِعَةً فَأَقْبَلَتْ إِلَيْهِ الظُّبَاءُ وَ هِيَ تَبْكِي فَجَلَسَ عَيْسَى عليه السلام وَ جَلَسَ الْحَوَارِيُّونَ، فَبَكَى وَ بَكَى الْحَوَارِيُّونَ وَ هُمْ لَا يَدْرُونَ لِمَ جَلَسَ وَ لِمَ بَكَى، فَقَالُوا: يَا رُوحَ اللهِ وَ كَلِمَتَهُ مَا يُبْكِيكَ؟ قَالَ: أَتَعْلَمُونَ أَيَّ أَرْضٍ هَذِهِ؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: هَذِهِ أَرْضٌ يُقْتَلُ فِيهَا فَرُخُ الرَّسُولِ أَحْمَدَ وَ فَرُخُ الْحُرَّةِ الطَّاهِرَةِ^(۱) الْبَتُولِ شَبِيهَةَ أُمِّي وَ يُلْحَدُ فِيهَا وَ هِيَ أَطْيَبُ مِنَ الْمِسْكِ وَ هِيَ

و پشک آن آهوها را بجو، به خدا سوگند هرگز دروغ نگفتم و از حبیبم دروغ نشنیدم آنها زرد و به رنگ زعفران است.

ابن عباس گوید: در جستجوی آنها بر آمدم و همه آنها را در یکجا یافتم و ندا کردم ای امیرالمؤمنین! آنها را به همان نحوی که وصف کردی پیدا کردم، علی عليه السلام فرمود: خدا و رسولش راست گفتارند، سپس برخاست و هروله کنان پیش آمد آنها را برداشت و بوئید و فرمود: اینها بعینه همان است، ای ابن عباس! آیا می دانی این پشکها چیست؟ اینها را عیسی بن مریم بوئیده است و داستان آن چنین است که به همراه حواریون از اینجا می گذشتند و این آهوها را دید که مجتمع شده اند آنها گریان به نزد او آمدند، عیسی عليه السلام نشست و حواریون نیز نشستند و او گریست و حواریون نیز گریستند و در حالی که نمی دانستند که چرا عیسی نشسته و چرا گریه می کند، آنگاه گفتند: ای روح خدا و ای کلمه الله! برای چه گریه می کنید؟ گفت: آیا می دانید که این چه سرزمینی است؟ گفتند: نه، گفت: این سرزمینی است که نونهاال احمد رسول و نونهاال حرّة طاهره یعنی بتول که شبیه مادرم مریم است در اینجا کشته می شود و در تربتی که به واسطه طینت

طِينَةُ الْفَرْخِ الْمُسْتَشْهِدِ، وَ هَكَذَا تَكُونُ طِينَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَ أَوْلَادِ الْأَنْبِيَاءِ، فَهَذِهِ الظُّبَاءُ تُكَلِّمُنِي وَ تَقُولُ: إِنَّهَا تَرَعَى فِي هَذِهِ الْأَرْضِ شَوْقًا إِلَى تُرْبَةِ الْفَرْخِ الْمُبَارِكِ، وَ زَعَمَتْ أَنَّهَا آمِنَةٌ فِي هَذِهِ الْأَرْضِ، ثُمَّ ضَرَبَ بِيَدِهِ إِلَى هَذِهِ الصَّيْرَانِ فَسَمَّاهَا فَقَالَ: هَذِهِ بَعْرُ الظُّبَاءِ عَلَى هَذِهِ الطَّيْبِ لِمَكَانِ حَشِيثِهَا، اللَّهُمَّ أَبْقِهَا أَبَدًا حَتَّى يَسُمَّهَا أَبُوهُ فَتَكُونَ لَهُ عَزَاءً وَ سَلْوَةً. قَالَ: فَبَقِيَتْ إِلَى يَوْمِ النَّاسِ هَذَا وَ قَدْ اصْفَرَّتْ لِطُولِ زَمَنِهَا، هَذِهِ أَرْضُ كَرْبٍ وَ بَلَاءٍ. وَ قَالَ بِأَعْلَى صَوْتِهِ: يَا رَبَّ عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ لَا تُبَارِكْ فِي قَتْلَتِهِ وَ الْحَامِلِ عَلَيْهِ وَ الْمُعِينِ عَلَيْهِ وَ الْخَاذِلِ لَهُ. ثُمَّ بَكَى بُكَاءً طَوِيلًا وَ بَكَينَا مَعَهُ حَتَّى سَقَطَ لِوَجْهِهِ وَ غُشِيَ عَلَيْهِ طَوِيلًا، ثُمَّ أَفَاقَ فَأَخَذَ الْبَعْرَ فَصَرَّهَا فِي رِدَائِهِ وَ أَمَرَنِي أَنْ أَصَرَّهَا كَذَلِكَ، ثُمَّ قَالَ: يَا ابْنَ عَبَّاسِ إِذَا رَأَيْتَهَا تَنْفَجِرُ دَمًا عَبِيطًا فَاعْلَمْ أَنَّ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ قَدْ قُتِلَ بِهَا وَ دُفِنَ.

آن نونهای شهید از مشک خوشبو تر دفن می شود و طینت پیامبران و اولاد پیامبران چنین است و این آهوها با من مکالمه کرده و می گویند که ما به خاطر اشتیاقی که به تربت این نونهای شهید داریم در این سرزمین می چریم و یقین دارند که در این سرزمین در امانند، سپس با دست خود مشتی از آنها برداشت و بوئید و فرمود: اینها پشک آهوهاست که به خاطر گیاهانی که در این سرزمین می روید چنین خوشبو است بارها! آنها را برای ابد باقی بدار تا پدرش آنها را ببوید و بدان تسلیت آرامش یابد و فرمود: تا به این زمان باقی مانده اند و رنگ زرد آنها به خاطر طول مدتی است که بر آنها گذشته است، این سرزمین کرب و بلاست.

و با صدای بلند فرمود: ای پروردگار عیسی بن مریم! قاتلان حسین و حمله کنندگان به او و یاوران آنها را مبارک مگردان و به کسانی که دست از یاری او کشند خیر مده، آنگاه گریه سختی کرد و ما هم با او گریستیم تا آنکه به رو در افتاد و زمانی طولانی بیهوش گردید، بعد از آن به هوش آمد و مقدرای از آن پشکها را برداشت و در رداء خود بست و به من نیز فرمود چنین کنم، آنگاه گفت: ای ابن عباس! هرگاه دیدی که از آنها خون بتراود بدان که اباعبدالله در این سرزمین کشته شده و دفن گردیده است.

قال ابن عباس: فوالله لقد كنت أحفظها أكثر من حفظي لبعض ما افترض الله عليّ وأنا لا أحلها من طرف كمي، فبينما أنا في البيت نائم إذ انتبهت فإذا هي تسيل دماً عبيطاً وكان كمي قد امتلأت دماً عبيطاً، فجلست وأنا أبكي وقلت: قتل والله الحسين والله ما كذبت عليّ قط في حديثي حديثي ولا أخبرني بشيء قط أنه يكون إلا كان كذلك، لأن رسول الله ﷺ كان يخبره بأشياء لا يخبر بها غيره، ففرغت وخرجت وذلك [كان] عند الفجر فرأيت والله المدينة كأنها ضباب لا يستبين فيها أثر عين، ثم طلعت الشمس فرأيت كأنها كاسفة، ورأيت كأن حيطان المدينة عليها دم عبيط، فجلست وأنا باك وقلت: قتل والله الحسين، فسمعت صوتاً من ناحية البيت وهو يقول:

اصبروا آل الرسول
نزل الروح الأمين
قتل الفرخ النحول
ببكاء و عويل

ثم بكى بأعلى صوته وبكى وبكى وأثبت عني تلك الساعة وكان شهر المحرم ويوم

ابن عباس گوید: به خدا سوگند من آنها را از واجبات الهیه بیشتر حفظ می کردم و از گوشه آستینم باز نمی کردم و یک روز که در خانه خود خوابیده بودم بیدار شدم و دیدم از آن خون تازه جاری شده است و آستینم از آن خون پر شده است، نشستم و گریستم و گفتم: به خدا سوگند که حسین کشته شده است و هرگز علی حدیث دروغی به من نگفته است و از وقوع امری اخبار نکرده است مگر آنکه آن واقع گردیده است زیرا رسول خدا ﷺ او را به اموری آگاه کرد که دیگران را از آنها با خبر نساخت، بعد از آن سحرگاه نالان از خانه بیرون آمده و دیدم سراسر مدینه مه آلود است و چشم چشم را نمی بیند بعد از آن آفتاب برآمد و دیدم بی نور است و دیوارهای مدینه را دیدم که گویا بر آنها خون پاشیده بودند، نشستم و گریستم و گفتم: به خدا سوگند حسین کشته شده است و از ناحیه بیت ندایی را شنیدم که می گفت:

صبر ای آل رسول
آمده روح الامین
کشته شد ابن بتول
زار و گریان و ملول

و آن نداکننده به سختی گریست و من نیز گریستم و نزد خود تاریخ آن روز را

عاشوراءٍ لعشرٍ مَضینَ مِنْهُ فَوَجَدْتُهُ یَوْمَ وَرَدَ عَلَیْنَا خَبْرُهُ وَ تَارِیخُهُ کَذَلِکَ ، فَحَدَّثْتُ بِهَذَا الْحَدِیثِ أَوْلَیِّکَ الَّذِینَ کَانُوا مَعَهُ فَقَالُوا : وَ اللَّهُ لَقَدْ سَمِعْنَا مَا سَمِعْتَ وَ نَحْنُ فِی الْمَعْرِکَةِ لَا نَدْرِی مَا هُوَ ، فَکُنَّا نَرِیْ أَنَّهُ الْخِضْرُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَیْهِ وَ عَلَی الْحُسَیْنِ ، وَ لَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ وَ الْمَشِیْعَ عَلَیْهِ .»

﴿ باب ۴۹ ﴾

وَ قَدْ رُوِيَ أَنَّ حَبَابَةَ الْوَالِیْبَةِ لَقِیَتْ أَمِیرَ الْمُؤْمِنِینَ عَلَیْهِ السَّلَامُ وَ مَنْ بَعْدَهُ مِنَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَ أَنَّهَا بَقِیَتْ إِلَى أَیَّامِ الرَّضَا عَلَیْهِ السَّلَامُ فَلَمْ یُنْکَرْ مِنْ أَمْرِهَا طَوْلَ الْعُمْرِ ، فَکَیْفَ یُنْکَرُ الْقَائِمُ عَلَیْهِ .

﴿ فی سیاقِ حَدِیثِ حَبَابَةَ الْوَالِیْبَةِ مَا : ﴾

۱ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ یَعْقُوبَ قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ ، عَنْ أَبِي عَلِيٍّ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ قَاسِمِ الْعِجْلِيِّ ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ یَحْيَى الْمَعْرُوفِ بَكَرِدٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ خَدَاهِي ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَيُّوبَ ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ هِشَامٍ ، عَنْ عَبْدِ الْكَرِيمِ بْنِ عَمْرٍو الخَثْعَمِيِّ ، عَنْ حَبَابَةَ الْوَالِیْبَةِ قَالَتْ : رَأَيْتُ

ثبت کردم و آن دهمین روز محرم بود و چون خبر شهادت حسین و تاریخ آن به ما رسید با آن مطابق بود. ابن عباس گوید: من این حدیث را برای کسانی که آن روز با علی بودند بازگو کردم و آنان گفتند: به خدا سوگند ما نیز آنچه تو شنیدی شنیدیم اما در میدان نبرد بودیم و ندانستیم که آن نداکننده کیست؟ و بعد از آن پنداشتیم که او خضر است - درود خدا بر خضر و بر حسین باد - و خداوند قاتلان حسین را لعنت کند .

باب ۴۹

حدیث حبابه والبیّه

روایت کرده اند که حبابه والبیّه امیرالمؤمنین علیه السلام را ملاقات کرد و بعد از او یک به یک ائمه علیهم السلام را تا امام رضا علیه السلام دیدار کرده است و طول عمر وی را کسی انکار نکرده است، پس چرا طول عمر قائم علیه السلام را انکار می کنند.

۱ - عبدالکریم بن عمرو خثعمی از حبابه والبیّه روایت کند که گفت: من

أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي شُرْطَةِ الْخَمِيسِ وَمَعَهُ دُرَّةٌ يَضْرِبُ بِهَا بَيْتَاعَ الْجَرِّيِّ وَالْمَارْمَاهِي وَالزَّمَارِ وَالطَّافِي وَيَقُولُ لَهُمْ: يَا بَيْتَاعِي مَسُوخِ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَجُنْدِ بَنِي مَرْوَانَ، فَقَامَ إِلَيْهِ فِرَاتُ بْنُ الْأَخْنَفِ فَقَالَ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا جُنْدُ بَنِي مَرْوَانَ؟ [قَالَتْ:] فَقَالَ لَهُ: أَقْوَامٌ حَلَقُوا اللَّحْيَ وَفَتَلُوا الشَّوَارِبَ، فَلَمْ أَرِ نَاطِقًا أَحْسَنَ نُطْقًا مِنْهُ، ثُمَّ اتَّبَعْتُهُ فَلَمْ أَزَلْ أَقْفُو أَثَرَهُ حَتَّى قَعَدَ فِي رَحْبَةِ الْمَسْجِدِ فَقُلْتُ لَهُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ مَا دَلَالَةُ الْإِمَامَةِ رَحِمَكَ اللَّهُ؟ فَقَالَ لِي: ائْتِنِي بِتِلْكَ الْحِصَاةِ - وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى حِصَاةٍ - فَأَتَيْتُهُ بِهَا فَطَبَعَ لِي فِيهَا بِخَاتَمِهِ، ثُمَّ قَالَ لِي: يَا حَبَابَةَ إِذَا ادَّعَى مَدَّعِ الْإِمَامَةَ فَقَدَّرَ أَنْ يَطْبَعَ كَمَا رَأَيْتَ فَاغْلَمِي أَنََّّهُ إِمَامٌ مُفْتَرَضُ الطَّاعَةِ، وَالْإِمَامُ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ شَيْءٌ يُرِيدُهُ.

قَالَتْ: ثُمَّ انصرفتُ حَتَّى قُبِضَ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَجِئْتُ إِلَى الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ فِي مَجْلِسِ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ وَالنَّاسُ يَسْأَلُونَهُ، فَقَالَ لِي: يَا حَبَابَةَ الْوَالِيبَةُ! فَقُلْتُ: نَعَمْ يَا

امیرالمؤمنین علیه السلام را در شُرطَةُ الْخَمِيسِ در حالی که تازیانه‌ای در دست داشت و بر فروشنده‌گان درازماهی و مارماهی و ماهیهای ریز و ماهیهای مُرده می‌زد و می‌گفت: ای فروشنده‌گان مسخ شده بنی اسرائیل، و ای لشکریان بنی مروان! فرات بن اخنف برخاست و گفت: ای امیرالمؤمنین! لشکریان بنی مروان چه کسانی هستند؟ گوید: فرمود: اقوامی بودند که ریشهای خود را می تراشیدند و سبیلهای خود را تاب می دادند. و گوید من سخنوری را ندیدم که بهتر از او سخن بگوید و به دنبال او رفته و پا بر اثر وی نهادم تا آنکه در صحن مسجد نشست، و به او گفتم: ای امیرالمؤمنین! خدا شما را رحمت کند، نشانه امامت چیست؟ فرمود: آن سنگ ریزه را بیاور و با دستش به سنگ کوچکی اشاره کرد، آوردم و با خاتم خود بر آن نقشی زد سپس فرمود: ای حبابه! هر کس مدّعی امامت شد و توانست چنانکه دیدی نقشی بر سنگ ریزه زند بدان که او امام مُفْتَرَضُ الطَّاعَةِ است و چیزی را که امام نخواهد از وی پوشیده نخواهد ماند. گوید: از نزد او برگشتم تا آنکه امیرالمؤمنین علیه السلام درگذشت و به نزد حسن علیه السلام آمدم در حالی که بر جایگاه امیرالمؤمنین علیه السلام نشسته بود و مردم از وی پرسش می کردند فرمود: ای حبابه والیه! گفتم: لیبک ای مولای من فرمود:

مولای، فقال: هاتی ما معک، قالت: فأعطيته الحصة فطبع لي فيها كما طبع أمير المؤمنين عليه السلام. قالت: ثم أتيت الحسين عليه السلام وهو في مسجد الرسول صلى الله عليه وآله وسلم فقربت ورحبت بي ثم قال لي: إن في الدلالة دليلاً على ما تريدن، أفتريدن دلالة الإمامة؟ فقلت: نعم يا سيدي، فقال: هاتي ما معك، فناولته الحصة، فطبع لي فيها، قالت: ثم أتيت علي بن الحسين عليه السلام وقد بلغ بي الكبر إلى أن أعيتت وأنا أعد يومئذ مائة وثلاث عشرة سنة فرأيتُهُ راعياً وساجداً مشغولاً بالعبادة، فبيئت من الدلالة فأومأ إلي بالسبابة فعاد إلي شبابي، قالت: فقلت: يا سيدي كم مضى من الدنيا وكم بقي؟ قال: أمّا ما مضى فنعم، وأمّا ما بقي فلا، قالت: ثم قال لي: هاتي ما معك فأعطيته الحصة فطبع لي فيها، ثم أتيت أبا جعفر عليه السلام فطبع لي فيها، ثم أتيت أبا عبد الله عليه السلام فطبع لي فيها، ثم أتيت أبا الحسن موسى بن جعفر عليه السلام فطبع لي فيها، ثم أتيت

آنچه با خود داری بیاور، گوید: آن سنگ ریزه را بدو دادم و بر آن نقشی زد همچنان که امیرالمؤمنین علیه السلام بر آن نقش زده بود، گوید: به نزد حسین علیه السلام آمدم در حالی که او در مسجدالنبی صلى الله عليه وآله وسلم نشسته بود. مرا به نزدیک خود فراخواند و مرحبا گفت و فرمود: در امامت چنانکه خواهی دلیلی هست، آیا دلیل امامت را می خواهی؟ گفتم: آری ای آقای من! فرمود: آنچه همراه داری بده، و آن سنگ ریزه را به حسین علیه السلام دادم و او بر آن نقشی زد. حبابه گوید: سپس به نزد علی بن الحسین علیه السلام آمدم در حالی که پیر و ناتوان بودم و در آن روز یکصد و سیزده سال داشتم، او را مشغول عبادت دیدم که راکع و ساجد بود و از مشاهده آن نشانه ناامید بودم. با انگشت سبابة خود به من اشاره فرمود و جوان شدم، گوید: گفتم: ای آقای من! از عمر دنیا چقدر گذشته است و چقدر باقی است؟ فرمود: آنچه گذشته است آری ولی آنچه باقی است نه، گوید سپس فرمود: آنچه همراه داری بده، و آن سنگ ریزه را دادم و بر آن نقشی زد، سپس به نزد امام باقر علیه السلام در آمدم و بر آن نقشی زد، بعد از آن به نزد امام صادق علیه السلام در آمدم و بر آن نقشی زد، بعد از آن به نزد امام کاظم علیه السلام در آمدم و بر آن نقشی زد و

الرِّضَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَطَبَعَ لِي فِيهَا، ثُمَّ عَاشَتْ حَبَابَةُ الْوَالِيبِيَّةُ بَعْدَ ذَلِكَ تِسْعَةَ أَشْهُرٍ عَلَى مَا ذَكَرَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ هِشَامٍ.

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِصَامٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ الْكَلْبِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ، عَنْ أَبِيهِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَنَّ حَبَابَةَ الْوَالِيبِيَّةَ دَعَا لَهَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ فَرَدَّ اللَّهُ عَلَيْهَا شَبَابَهَا فَأَشَارَ إِلَيْهَا بِأَصْبِعِهِ فَحَاضَتْ لَوْقَتِهَا، وَهَا يَوْمَئِذٍ مِائَةٌ سَنَةٍ وَثَلَاثُ عَشْرَةَ سَنَةً.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَإِذَا جَازَ أَنْ يَرُدَّ اللَّهُ عَلَى حَبَابَةَ الْوَالِيبِيَّةِ شَبَابَهَا وَقَدْ بَلَغَتْ مِائَةَ سَنَةٍ وَثَلَاثَ عَشْرَةَ سَنَةً وَتَبَقِيَ حَتَّى تَلْقَى الرِّضَاءَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَبَعْدَهُ تِسْعَةَ أَشْهُرٍ يُدْعَى عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَكَيْفَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ نَفْسُ الْإِمَامِ الْمُتَنْظِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْ يَدْفَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنْهُ الْهَرَمَ وَيَحْفَظَ عَلَيْهِ شَبَابَهُ وَ يُبْقِيَهُ حَتَّى يَخْرُجَ فِيمَلَأَ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مِلَّتْ جَوْرًا وَظُلْمًا، مَعَ الْأَخْبَارِ الصَّحِيحَةِ بِذَلِكَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْأُمَّةِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.

سرانجام به نزد امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ در آمدم و او نیز بر آن سنگ ریزه نقشی زد. حبابه والیبیه بعد از آن چنانکه عبدالله بن هشام ذکر کرده است نه ماه در قید حیات بود.

۲ - از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت شده است که امام زین العابدین عَلَيْهِ السَّلَامُ حبابه والیبیه را دعا کرد و خداوند جوانی وی را بدو بازگردانید و با انگشت به وی اشاره فرمود و در آن وقت که یکصد و سیزده ساله بود فی الفور حائض شد.

مصنف این کتاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: اگر روا باشد که خدای تعالی به دعای امام زین العابدین عَلَيْهِ السَّلَامُ جوانی را به حبابه والیبیه یکصد و سیزده ساله بازگرداند و او باقی بماند تا امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ را ملاقات کند و بعد از آن نیز نه ماه دیگر در قید حیات باشد، چرا روا نباشد که خدای تعالی از خود امام منتظر عَلَيْهِ السَّلَامُ پیری را دفع کند و جوانی او را حفظ فرماید تا آنکه قیام کند و زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که آکنده از ظلم و جور شده باشد، علاوه بر اخبار صحیحه ای که در این باب از پیامبر اکرم و ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وارد شده است.

و مُخَالَفُونَا رَوَوْا أَنَّ أَبَا الدُّنْيَا المَعْرُوفَ بِمَعْمَرِ المَغْرِبِيِّ وَ اسْمُهُ عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خَطَّابِ ابْنِ مُرَّةَ بْنِ مَزِيدٍ لَمَّا قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ كَانَ لَهُ قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثِمِائَةِ سَنَةٍ ، وَ أَنَّهُ خَدَمَ بَعْدَهُ أَمِيرَ المُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَ أَنَّ المُلُوكَ أَشْخَصُوهُ إِلَيْهِمْ وَ سَأَلُوهُ عَنْ عِلَّةِ طُولِ عُمُرِهِ وَ اسْتَخْبَرُوهُ عَمَّا شَاهَدَ فَأَخْبَرَ أَنَّهُ شَرِبَ مِنْ مَاءِ الحَيَوَانِ فَلِذَلِكَ طَالَ عُمُرُهُ ، وَ أَنَّهُ بَقِيَ إِلَى أَيَّامِ المَقْتَدِرِ ، وَ أَنَّهُ لَمْ يَصِحَّ لَهُمْ مَوْتُهُ إِلَى وَقْتِنَا هَذَا ، وَ لَا يُنْكِرُونَ أَمْرَهُ ، فَكَيْفَ يُنْكِرُونَ أَمْرَ القَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِطُولِ عُمُرِهِ .

﴿ بَاب ۵۰ ﴾

*(سِيَاقُ حَدِيثِ مَعْمَرِ المَغْرِبِيِّ) *

﴿ أَبِي الدُّنْيَا عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ الخَطَّابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ مَزِيدٍ ^(۱) ﴾

۱ - حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الوَهَّابِ بْنِ نَصْرِ السَّجْزِيُّ ^(۲) قَالَ :
حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ الفَتْحِ الرَّقِّيُّ ؛ وَ أَبُو الحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ الحَسَنِ بْنِ الاشْكَي ^(۳) خَتَنُ أَبِي -

و مخالفین ما روایت کرده اند که ابوالدنیا که معروف به معمر مغربی است و نامش علی بن عثمان بن خطاب بن مرّة بن مزید است وقتی که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم درگذشت نزدیک به سیصد سال عمر داشته است و بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم خدمت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام در آمده است و پادشاهان او را به نزد خود فراخوانده اند و از علت طول عمر وی پرسش کرده اند و از مشهودات وی کسب خبر کرده اند و او به آنها گفته است که آب حیات نوشیده، از این رو عمری طولانی یافته است و او تا روزگار مقتدر عباسی باقی بوده است و آنها می گویند مرگ وی تا به امروز برای ما به اثبات نرسیده است و منکر طول عمر او نیستند، پس چگونه است که امر قائم علیه السلام را به واسطه طول عمرش انکار می کنند؟

بَاب ۵۰

حدیث معمر مغربی

۱ - محمد بن فتح رقی و علی بن حسن بن اشکی گویند در مکه مردی مغربی را

۱ - کذا فی بعض النسخ و فی بعضها «مؤید» هنا و کل ما یأتی .

۲ - فی بعض النسخ «الشجری» .

۳ - فی بعض النسخ «علی بن الحسین بن حثکا اللائکی» و احتمال کونه علی بن الحسن اللافی المعنون فی التقریب .

بَكَرٍ قَالَا: لَقِينَا بِمَكَّةَ رَجُلًا مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ فَدَخَلْنَا عَلَيْهِ مَعَ جَمَاعَةٍ مِنْ أَصْحَابِ الْحَدِيثِ
 يَمَّمْنُ كَانَ حَضَرَ الْمَوْسِمَ فِي تِلْكَ السَّنَةِ وَ هِيَ سَنَةٌ تِسْعٌ وَ ثَلَاثُمِائَةٍ، فَرَأَيْنَا رَجُلًا أَسْوَدَ
 الرَّأْسِ وَ اللَّحْيَةِ كَأَنَّهُ شُنُّ بَالٍ، وَ حَوْلَهُ جَمَاعَةٌ هُمْ أَوْلَادُهُ وَ أَوْلَادُ أَوْلَادِهِ وَ مَشَائِخُ مِنْ
 أَهْلِ بَلَدِهِ، وَ ذَكَرُوا أَنَّهُمْ مِنْ أَقْصَى بِلَادِ الْمَغْرِبِ بِقُرْبِ بَاهِرَةِ الْعُلْيَا وَ شَهِدُوا هُوَ لَاءِ
 الْمَشَائِخِ أَنَّا سَمِعْنَا آبَاءَنَا حَكَّوْا عَنْ آبَائِهِمْ وَ أَجْدَادِهِمْ أَنَّا عَهَدْنَا^(۱) هَذَا الشَّيْخَ الْمَعْرُوفَ
 بِأَبِي الدُّنْيَا مُعَمَّرٍ وَ اسْمُهُ عَلِيُّ بْنُ عُمَانَ بْنِ خَطَّابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ مَزِيدٍ، وَ ذَكَرُوا أَنَّهُ هَمْدَانِيٌّ،
 وَ أَنَّ أَصْلَهُ مِنْ صَنْعَاءِ الْيَمَنِ^(۲) فَقُلْنَا لَهُ: أَنْتَ رَأَيْتَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ؟ فَقَالَ بِيَدِهِ
 فَفَتَحَ عَيْنَيْهِ وَ قَدْ كَانَ وَقَعَ حَاجِبُهُ عَلَيْهَا فَفَتَحَهَا كَأَنَّهَا سِرَاجَانِ، فَقَالَ: رَأَيْتُهُ بِعَيْنَيَّ
 هَاتَيْنِ وَ كُنْتُ خَادِمًا لَهُ، وَ كُنْتُ مَعَهُ فِي وَقْعَةِ صِفِّينَ، وَ هَذِهِ الشَّجَّةُ مِنْ دَابَّةِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ،
 وَ أَرَانَا أَثَرَهَا عَلَى حَاجِبِهِ الْيَمَنِ، وَ شَهِدَ الْجَمَاعَةُ الَّذِينَ كَانُوا حَوْلَهُ مِنَ الْمَشَائِخِ وَ مِنْ

دیدار کردیم و با جمعی از اصحاب حدیث در آن سال یعنی سال سیصد و نه که در
 موسم حج حاضر بودند بروی وارد شدیم مردی را دیدم که موی سر و صورتش
 سیاه و مانند مشکی پوشیده بود و در اطرافش فرزندان و نوه هایش و مشایخ
 همشهریش گرد آمده بودند و می گفتند ما از بلاد اقصای مغربیم و در نزدیکی
 شهر باهره علیا زندگی می کنیم و آن مشایخ گواهی دادند که از پدران خود
 شنیده ایم که آنها از پدران و اجدادشان حکایت کرده اند که این مرد همان شیخ
 ابوالدنیای معمر معروف است و نام او علی بن عثمان بن خطاب بن مره بن مزید
 است، می گفتند که او همدانی است ولی اصل او از صنعای یمن است، به او گفتیم:
 آیا تو علی بن ابی طالب علیه السلام را دیده ای؟ با دستش پاسخ داد، آنگاه چشمانش را
 در حالی که ابروانش بر روی آنها افتاده بود گشود، چشمانی که گویا دو چراغ
 روشن بود و گفت: او را با همین دو چشم دیده ام و من خدمتگزار او بودم و در
 جنگ صفین او را همراهی کردم و این اثر جراحت مرکب علی علیه السلام است و اثر آن
 را که بر ابروی راستش بود به ما نشان داد و آن جماعتی که از مشایخ و ذراری وی

۱ - فی بعض النسخ «أنهم سمعوا آباءهم و أجدادهم أنهم عهدوا».

۲ - فی بعض النسخ «صعید الیمن».

حَفَدَتِهِ وَ أَسْبَابِهِ بِطُولِ الْعُمْرِ، وَ أَنَّهُمْ مُنْذُ وُلِدُوا عَهْدُوهُ عَلَىٰ هَذِهِ الْحَالَةِ، وَ كَذَا سَمِعْنَا مِنْ آبَائِنَا وَ أَجْدَادِنَا.

ثُمَّ إِنَّا فَاتَحْنَاهُ وَ سَأَلْنَاهُ عَنْ قِصَّتِهِ وَ حَالِهِ وَ سَبَبِ طُولِ عُمَرِهِ فَوَجَدْنَاهُ ثَابِتَ الْعَقْلِ، يَفْهَمُ مَا يُقَالُ لَهُ وَ يُجِيبُ عَنْهُ بِلُبِّ وَ عَقْلِ، فَذَكَرَ أَنَّهُ كَانَ لَهُ وَالِدٌ قَدْ نَظَرَ فِي كُتُبِ الْأَوَائِلِ وَ قَرَأَهَا وَ قَدْ كَانَ وَجَدَ فِيهَا ذِكْرَ نَهْرِ الْحَيَوَانِ وَ أَنَّهَا تَجْرِي فِي الظُّلُمَاتِ، وَ أَنَّهُ مَنْ شَرِبَ مِنْهَا طَالَ عُمُرُهُ، فَحَمَلَهُ الْحِرْصُ عَلَىٰ دُخُولِ الظُّلُمَاتِ فَتَحَمَّلَ وَ تَزَوَّدَ حَسَبَ مَا قَدَّرَ أَنَّهُ يَكْتَفِي بِهِ فِي مَسِيرِهِ، وَ أَخْرَجَنِي مَعَهُ وَ أَخْرَجَ مَعَنَا خَادِمَيْنِ بَاذِلَيْنِ وَ عِدَّةَ جَمَالٍ لَبُونٍ [عَلَيْهَا] رَوَايَا وَ زَادُ، وَ أَنَا يَوْمَئِذٍ ابْنُ ثَلَاثَةِ عَشَرَ سَنَةً، فَسَارَ بِنَا إِلَىٰ أَنْ وَافَقْنَا طَرْفَ الظُّلُمَاتِ، ثُمَّ دَخَلْنَا الظُّلُمَاتِ فَسِرْنَا فِيهَا مَحْوِ سِتَّةَ أَيَّامٍ وَ لَيَالِيهَا، وَ كُنَّا نُمِيزُ بَيْنَ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ بَأَنَّ النَّهَارَ كَانَ يَكُونُ أَضْوَاءً قَلِيلًا وَ أَقَلَّ ظُلْمَةً مِنَ اللَّيْلِ، فَزَلْنَا بَيْنَ جِبَالٍ وَ أَوْدِيَةٍ وَ دَكْوَاتٍ، وَ قَدْ كَانَ وَالِدِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَطُوفُ فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ فِي طَلَبِ النَّهْرِ لِأَنَّهُ وَجَدَ فِي

در اطرافش بودند همگی به عمر طولانی وی گواهی دادند و گفتند: ما از وقتی که به دنیا آمده ایم او را بدین حال دیده ایم و پدران و اجداد ما نیز همین را می گفتند. سپس با او آغاز سخن کردیم و از داستان و حال و سبب طول عمرش پرسش کردیم و دیدیم که عقلش بجاست، هر چه به او می گویند می فهمد و در کمال خردمندی به آن پاسخ می گوید، گفت: پدری داشته است که کتابهای پیشینیان را مطالعه می کرده است و در آنها ذکری رفته بود از چشمه آب حیات و اینکه در شهر ظلمات جاری است و هر کس از آن بنوشد عمرش طولانی خواهد شد و او بر وارد شدن بر شهر ظلمات حریص گردید، باربست و به مقدار کفایت توشه برداشت و مرا نیز همراه کرد و دو خدمتکار چابک و تعدادی شتر بارکش داشتیم در آن روز من سیزده ساله بودم و ما را برد تا به شهر ظلمات رسیدیم و بر آن داخل شدیم و شش شبانه روز آنجا بودیم و میان شب و روز همین اندازه فرق بود که روز کمی روشن و تاریکی آن از شب کمتر بود، در میان کوهها و دره ها و تلها فرود آمدیم و پدرم در آنجا در جستجوی آب حیات می چرخید، زیرا در کتب خوانده بود که مجرای آن نهر در اینجا است و چند روز

الْكُتُبِ الَّتِي قَرَأَهَا أَنْ مَجْرَى نَهْرِ الْحَيَوَانِ فِي ذَلِكَ الْمَوْضِعِ، فَأَقْنَأْنَا فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ أَيَّامًا حَتَّى
فَنَى الْمَاءُ الَّذِي كَانَ مَعَنَا وَاسْتَقَيْنَاهُ جَمَالَنَا، وَ لَوْ لَا أَنَّ جَمَالَنَا كَانَتْ لَبُونًا لَهَلَكْنَا وَ تَلَفْنَا
عَطَشًا، وَ كَانَ وَالِدِي يَطُوفُ فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ فِي طَلَبِ النَّهْرِ وَ يَأْمُرُنَا أَنْ نُوقِدَ نَارًا لِيَهْتَدِيَ
بِضَوِّهَا إِذَا أَرَادَ الرُّجُوعَ إِلَيْنَا، فَمَكَّنْنَا فِي تِلْكَ الْبُقْعَةِ نَحْوَ خَمْسَةِ أَيَّامٍ وَ وَالِدِي يَطْلُبُ النَّهْرَ
فَلَا يَجِدُهُ وَ بَعْدَ الْإِيَّاسِ عَزَمَ عَلَى الْانْتِصِرَافِ حَذْرًا عَلَى التَّلْفِ لِفَنَاءِ الزَّادِ وَ الْمَاءِ،
وَ الْخَدَمُ الَّذِينَ كَانُوا مَعَنَا ضَجِرُوا فَأَوْجَسُوا التَّلْفَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ^(۱) وَ الْخَوَا عَلَى وَالِدِي
بِالْخُرُوجِ مِنَ الظُّلُمَاتِ، فَقُمْتُ يَوْمًا مِنَ الرَّحْلِ لِحَاجَتِي فَتَبَاعَدْتُ مِنَ الرَّحْلِ قَدْرَ رَمْيَةٍ
سَهْمٍ فَعَثَرْتُ بِنَهْرِ مَاءٍ أَبْيَضَ اللَّوْنِ، عَذْبٌ لَذِيذٌ، لَا بِالصَّغِيرِ مِنَ الْأَنْهَارِ وَ لَا بِالْكَبِيرِ، وَ
يَجْرِي جَرِيَانًا لِينًا فَدَنَوْتُ مِنْهُ وَ عَرَفْتُ مِنْهُ بِيَدَيَّ غُرْفَتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً فَوَجَدْتُهُ عَذْبًا بَارِدًا
لَذِيذًا، فَبَادَرْتُ مُسْرِعًا إِلَى الرَّحْلِ وَ بَشَّرْتُ الْخَدَمَ بِأَنِّي قَدْ وَجَدْتُ الْمَاءَ، فَحَمَلُوا مَا كَانَ
مَعَنَا مِنَ الْقَرَبِ وَ الْأَدْوَاتِ لِنَمْلَأَهَا، وَ لَمْ أَعْلَمْ أَنَّ وَالِدِي فِي طَلَبِ ذَلِكَ النَّهْرِ، وَ كَانَ

در آنجا ماندیم تا آنکه آبی که همراه ما بود تمام شد و از شتران خود آب می گرفتیم
و اگر شتران ما «لبون» نبودند از عطش هلاک شده بودیم و پدرم در اطراف آنجا
در جستجوی چشمه می چرخید و به ما دستور داده بود که آتش بیفروزیم تا
هنگام بازگشت به نزد ما راه را گم نکند، ما مدت پنج روز در آن مکان ماندیم و
پدرم در جستجوی چشمه بود و آن رانیافت و چون ناامید شد تصمیم گرفت باز
گردد زیرا آب و توشه به اتمام رسیده بود و بیم هلاکت بود و خدمتکاران ما هم
دلنگ شده بودند و می ترسیدند که تلف شوند و به پدرم اصرار می کردند که از
ظلمات بدر روند، یک روز برای قضای حاجت از جایی که فرود آمده بودیم به
اندازه مسافتی که تیر از کمان بدر می رود دور شدم و به نهری سپید و شیرین و
لذیذ رسیدم که نه کوچک بود و نه بزرگ و به آرامی جاری بود نزدیک شدم و دو
سه کف از آن نوشیدم و دیدم شیرین و خنک و لذیذ است شتابان به جایی که فرود
آمده بودیم باز گشتم و به خدمتکاران مژده دادم که آب را یافته ام و مشکها و
ادوات را برداشتند تا آنها را از آب پرکنیم و نمی دانستم که پدرم در جستجوی

۱ - فی بعض النسخ «فی أنفسهم» و فی بعضها «و خشوا علی أنفسهم».

سُرُورِي بِوُجُودِ الْمَاءِ، لِمَا كُنَّا عَدَمْنَا الْمَاءَ وَفَنِي مَا كَانَ مَعَنَا، وَكَانَ وَالِدِي فِي ذَلِكَ الْوَقْتِ غَائِبًا عَنِ الرَّحْلِ مَشْغُولًا بِالطَّلَبِ فَجَهَدْنَا وَطُفْنَا سَاعَةً هَوِيَّةً عَلَى أَنْ نَحِدَ النَّهْرَ، فَلَمْ نَهْتَدِي إِلَيْهِ حَتَّى أَنْ الْخَدَمَ كَذَّبُونِي وَ قَالُوا لِي: لَمْ تَصُدُقْ، فَلَمَّا انْصَرَفْتُ إِلَى الرَّحْلِ وَانْصَرَفَ وَالِدِي أَخْبَرْتُهُ بِالْقِصَّةِ، فَقَالَ لِي: يَا بَنِيَّ الَّذِي أَخْرَجَنِي إِلَى هَذَا الْمَكَانِ وَتَحَمَّلَ الْخَطَرَ كَانَ لِدَيْكَ النَّهْرُ وَ لَمْ أُزْرَقْ أَنَا، وَأَنْتَ رُزِقْتَهُ وَ سَوْفَ يَطُولُ عُمْرُكَ حَتَّى تَمَلَّ الْحَيَاةَ، وَ رَحَلْنَا مُنْصَرِفِينَ وَ عُدْنَا إِلَى أَوْطَانِنَا وَ بَلَدِنَا وَ عَاشَ وَالِدِي بَعْدَ ذَلِكَ سُنَيَاتٍ ثُمَّ تُوِّفِيَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.

فَلَمَّا بَلَغَ سِنِّي قَرِيبًا مِنْ ثَلَاثِينَ سَنَةً وَ كَانَ [قَدْ] اتَّصَلَ بِنَا وَفَاةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ وَفَاةُ الْخَلِيفَتَيْنِ بَعْدَهُ خَرَجْتُ حَاجًّا فَلَحِقْتُ آخِرَ أَيَّامِ عُمَانَ فَهَالَ قَلْبِي مِنْ بَيْنِ جَمَاعَةِ أَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَقَمْتُ مَعَهُ، أَخْدِمُهُ وَ شَهِدْتُ مَعَهُ وَقَايِعَ، وَ فِي وَقَعَةٍ صِفِّينَ أَصَابَنِي هَذِهِ الشَّجَّةُ مِنْ دَابَّتِهِ، فَمَا زِلْتُ مُقِيمًا مَعَهُ إِلَى أَنْ مَضَى

همین نهر است و خوشحالی من از آن جهت بود که آب نداشتیم و آبی که همراه ما بود و به اتمام رسیده بود و در این هنگام پدرم آنجا نبود و مشغول جستجوی خود بود، ما ساعتی کوشش کردیم و گشتیم تا آن نهر را پیدا کنیم اما به آن ره نبردیم تا به غایتی که آن خدمتگاران مرا تکذیب کردند و گفتند: راست نمی گویی و چون به مقر خود بازگشتیم و پدرم نیز بازگشت و داستان را برایش گفتم، گفت: ای فرزندم! من به خاطر همین نهر به اینجا آمده ام و این خطرات را تحمل کرده ام اما روزی من نشد و روزی تو گردید و زندگانیت طولانی گردد به غایتی که از زندگانی ملول شوی و از آنجا کوچ کردیم به اوطان و شهرهای خود برگشتیم و پدرم چند سالی بعد از آن زنده بود و سپس درگذشت.

و چون عمرم به حدود سی سال رسید و خبر وفات پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و دو خلیفه پس از او به ما رسید در اواخر روزگار عثمان برای حج بیرون آمدم و در بین اصحاب پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ قلبم متمایل به علی بن ابی طالب عَلَيْهِ السَّلَامُ بود همراهی او را برگزیدم و به خدمتش در آمدم و در وقایع او در رکابش بودم و در جنگ صفین این جراحت از مرکب او بر من وارد شد و پیوسته با او بودم تا آنکه درگذشت و

لِسَبِيلِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَأَلَحَّ عَلَيَّ أَوْلَادُهُ وَحَرَمُهُ أَنْ أُقِيمَ عِنْدَهُمْ فَلَمْ أُقِمْ وَانْصَرَفْتُ إِلَى بَلَدِي . وَ
خَرَجْتُ أَيَّامَ بَنِي مَرْوَانَ حَاجًّا وَانْصَرَفْتُ مَعَ أَهْلِ بَلَدِي إِلَى هَذِهِ الْغَايَةِ وَمَا خَرَجْتُ فِي سَفَرٍ
إِلَّا مَا كَانَ [إِلَى] الْمَلُوكِ فِي بِلَادِ الْمَغْرِبِ يَبْلُغُهُمْ خَبْرِي وَطُولُ عُمُرِي فَيُشْخِصُونِي إِلَى
حَضْرَتِهِمْ لِيَرُونِي وَيَسْأَلُونِي عَنْ سَبَبِ طُولِ عُمُرِي وَعَمَّا شَاهَدْتُ وَكُنْتُ أَتَمِّي وَ
أَشْتَهِي أَنْ أُحْجَّ حِجَّةً أُخْرَى فَحَمَلَنِي هُوَلَاءِ حَفَدَاتِي وَأَسْبَاطِي الَّذِينَ تَرَوْنَهُمْ حَوْلِي .
وَذَكَرَ أَنَّهُ قَدْ سَقَطَتْ أَسْنَانُهُ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثَةً ، فَسَأَلْنَاهُ أَنْ يُحَدِّثَنَا بِمَا سَمِعَهُ مِنْ
أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَذَكَرَ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لَهُ حِرْصٌ وَلَا هِمَّةٌ فِي الْعِلْمِ فِي
وَقْتِ صُحْبَتِهِ لِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ ، وَالصَّحَابَةُ أَيْضًا كَانُوا مُتَوَافِرِينَ فَمِنْ فَرَطِ مَيْلِي
إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَمَحَبَّتِي لَهُ لَمْ أَشْتَغَلْ بِشَيْءٍ سِوَى خِدْمَتِهِ وَصُحْبَتِهِ ، وَالَّذِي
كُنْتُ أَتَذَكَّرُهُ بِمَا كُنْتُ سَمِعْتُهُ مِنْهُ قَدْ سَمِعْتُهُ مِنْ عَالَمٍ كَثِيرٍ مِنَ النَّاسِ بِبِلَادِ الْمَغْرِبِ وَمِصْرَ وَ
الْحِجَازِ ، وَقَدْ انْقَرَضُوا وَتَفَانُوا وَهُوَلَاءِ أَهْلُ بَيْتِي وَحَفَدَاتِي قَدْ دَوَّنُوهُ فَأَخْرَجُوا إِلَيْنَا

پس از وی اولاد و خانواده اش به من اصرار کردند که نزد آنها بمانم اما نماندم و
به شهر خود بازگشتم و در زمان بنی مروان برای حج بیرون آمدم و با همشهریانم
بازگشتم و دیگر تا کنون سفری نکرده ام مگر آنکه پادشاهان مغرب زمین که
اخبار و طول عمر مرا شنیده بودند مرا برای دیدار احضار کردند و از سبب طول
عمر و مشاهداتم پرسش کردند و آرزو داشتند و علاقمند بودم که یکبار دیگر حج
گزارم که این اولاد و ذُراری که در اطراف من می بینی مرا به حج آوردند .

و گفت که دندانهایش دو یا سه بار افتاده است، از وی درخواستیم که از
مسموعات خود از امیرالمؤمنین علیه السلام برای ما باز گوید، گفت من آن روزگار که
مصاحب علی بن ابی طالب بودم حرص و همتی در فراگیری علوم نداشتم و
صحابه نیز فراوان بودند و از فرط اشتیاق و محبتم به علی بن ابی طالب علیه السلام به
چیزی جز خدمت و صحبت وی نپرداختم و آنچه را از او شنیده ام و در یادم
مانده است بسیاری از محدثان و علمای بلاد مغرب و مصر و حجاز از من
شنیده اند و همه آنها منقرض شدند و از میان رفتند و این اهل بیت و ذریه من آنها
را نوشته اند و آنها نسخه ای از آن را بیرون آوردند و او از حفظ بر ما چنین املا کرد:

النُّسْخَةَ، فَأَخَذَ يُمْلِي عَلَيْنَا مِنْ حِفْظِهِ (۱):

حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ خَطَّابِ بْنِ مُرَّةَ بْنِ مَزِيدِ الْهَمْدَانِيِّ الْمَعْرُوفُ بِأَبِي الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَيًّا وَ مَيِّتًا قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَحَبَّنِي، وَمَنْ أَبْغَضَ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَبْغَضَنِي». وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَعَانَ مَلْهُوفًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَ مَحَى عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ، وَ رَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ». ثُمَّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: مَنْ سَعَى فِي حَاجَةِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ (۲) - لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا رِضًا وَ لَهُ فِيهَا صِلَاحٌ - فَكَأَنَّمَا خَدَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَلْفَ سَنَةٍ لَمْ يَقَعْ فِي مَعْصِيَتِهِ طَرْفَةَ عَيْنٍ».

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيُّ «قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يَقُولُ: أَصَابَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ جُوعٌ شَدِيدٌ وَ هُوَ فِي مَنْزِلِ فَاطِمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَ عَلِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَقَالَ لِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: يَا عَلِيُّ هَاتِ الْمَائِدَةَ، فَقَدَّمْتُ الْمَائِدَةَ وَ عَلَيْهَا خُبْزٌ وَ لَحْمٌ مَشْوِيُّ».

ابوالدنيا معتمر مغربی گوید: علی بن ابی طالب از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ روایت کند که فرمود: کسی که اهل یمن را دوست بدارد مرا دوست داشته است و کسی که اهل یمن را دشمن بدارد مرا دشمن داشته است.

ابوالدنيا معتمر مغربی گوید: علی بن ابی طالب از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ روایت کند که فرمود: هر کس به فریاد بیچاره‌ای برسد خداوند در نامه اعمال وی ده حسنه بنویسد و از آن ده سیئه محو سازد و ده درجه او را بالا برد، سپس گفت: رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فرمود: هر کس در برآوردن حاجت برادر مؤمن خود تلاش کند - که رضای خدای تعالی و صلاح خود وی هم در آن است - گویا خدای تعالی را هزار سال عبادت کرده و طَرْفَةَ الْعَيْنِ معصیت نکرده است.

ابوالدنيا معتمر مغربی گوید: از علی بن ابی طالب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شنیدم که می فرمود: پیامبر در منزل فاطمه سخت گرسنه بود و فرمود: ای علی! آن مائده را بیاور، آوردم و بر روی آن نان و گوشت بریان بود.

۱ - فی بعض النسخ «من خطه».

۲ - فی بعض النسخ «أخيه المسلم».

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيُّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: جَرَحْتُ فِي وَقْعَةِ خَيْبَرَ خَمْسًا وَعِشْرِينَ جِرَاحَةً، فَجِئْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمَّا رَأَى مَا بِي مِنَ الْجِرَاحَةِ بَكَى وَأَخَذَ مِنْ دُمُوعِ عَيْنَيْهِ فَجَعَلَهَا عَلَى الْجِرَاحَاتِ فَاسْتَرَحْتُ مِنْ سَاعَتِي». وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ قَرَأَ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ» مَرَّةً فَكَأَنَّمَا قَرَأَ ثَلَاثَ الْقُرْآنِ وَمَنْ قَرَأَهَا مَرَّتَيْنِ فَكَأَنَّمَا قَرَأَ ثَلَاثِي الْقُرْآنِ، وَمَنْ قَرَأَهَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ فَكَأَنَّمَا قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ».

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الدُّنْيَا مُعَمَّرُ الْمَغْرِبِيُّ «قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُنْتُ أُرْعَى الْغَنَمَ فَإِذَا أَنَا بِذئْبٍ عَلَى قَارِعَةِ الطَّرِيقِ، فَقُلْتُ لَهُ: مَا تَصْنَعُ هُنَا؟ فَقَالَ لِي: وَأَنْتَ مَا تَصْنَعُ هُنَا؟ قُلْتُ: أُرْعَى الْغَنَمَ، قَالَ لِي مَرًّا - أَوْ قَالَ: ذَا الطَّرِيقِ - قَالَ: فَسُقْتُ الْغَنَمَ فَلَمَّا تَوَسَّطَ الذَّئْبُ الْغَنَمَ إِذَا أَنَا بِالذَّئْبِ قَدْ شَدَّ عَلَى شَاةٍ فَقَتَلَهَا، قَالَ: فَجِئْتُ حَتَّى أَخَذْتُ بِقَفَاهُ فَذَبَحْتُهُ وَجَعَلْتُهُ عَلَى يَدِي وَجَعَلْتُ أَسْوَاقَ الْغَنَمِ فَمَا

ابوالدنيا معمر مغربی گوید: از امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب شنیدم که می فرمود: در جنگ خیبر بیست و پنج زخم بر من وارد شد آنگاه به نزد پیامبر خدا آمدم و چون زخمهای مرا دید گریست و از اشک چشمانش برگرفت و بر آن زخمها مرهم کرد و در همان ساعت آسوده شدم.

ابوالدنيا معمر مغربی گوید: علی بن ابی طالب از رسول خدا شنیدم که می گفت: کسی که سه بار بخواند گویا همه قرآن را خوانده است. کسی که دو بار بخواند گویا دو ثلث آن را خوانده است و کسی که یکبار بخواند گویا ثلث آن را خوانده است.

ابوالدنيا معمر مغربی گوید: از علی بن ابی طالب شنیدم که می گفت: رسول خدا می فرمود: در کودکی گوسفند می چرانیدم ناگاه گرگی را بر سر راه دیدم، به او گفتم: اینجا چه می کنی؟ و او گفت: تو اینجا چه می کنی؟ گفتم: گوسفند می چرانم، گفت: بگذر - یا گفت: این راه است - فرمود: من گوسفندان را راندم و چون آن گرگ میان گوسفندان قرار گرفت بناگاه دیدم که بر گوسفندی حمله کرد و آن را کشت، فرمود: آمدم و پشت گرگ را گرفتم و سرش

سِرْتُ غَيْرَ بَعِيدٍ إِذَا أَنَا بِثَلَاثَةِ أَمْلَاكٍ : جَبْرَائِيلَ وَ مِيكَائِيلَ وَ مَلَكِ الْمَوْتِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمَّا رَأَوْنِي قَالُوا : هَذَا مُحَمَّدٌ بَارَكَ اللَّهُ فِيهِ فَاحْتَمَلُونِي وَ أَضْجَعُونِي وَ شَقُّوا جَوْفِي بِسِكِّينٍ كَانَتْ مَعَهُمْ وَ أَخْرَجُوا قَلْبِي مِنْ مَوْضِعِهِ وَ غَسَلُوا جَوْفِي بِمَاءٍ بَارِدٍ كَانَتْ مَعَهُمْ فِي قَارُورَةٍ حَتَّى نَقِيَ مِنَ الدَّمِ ، ثُمَّ رَدُّوا قَلْبِي إِلَى مَوْضِعِهِ وَ أَمَرُوا أَيْدِيَهُمْ إِلَى جَوْفِي ، فَالْتَحَمَ الشَّقُّ بِإِذْنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَمَا أَحْسَسْتُ بِسِكِّينٍ وَ لَا وَجَعٍ ، قَالَ : وَ خَرَجْتُ أَعْدُو إِلَى أُمِّي - يَعْنِي حَلِيمَةَ دَايَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَتْ لِي : أَيُّنَ الْغَنَمِ ؟ فَخَبَّرْتُهَا بِالْحَبْرِ ، فَقَالَتْ : سَوْفَ يَكُونُ لَكَ فِي الْجَنَّةِ مَنْزِلَةٌ عَظِيمَةٌ .

۲ - وَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ : ذَكَرَ أَبُو بَكْرٍ مُحَمَّدُ بْنُ - الْفَتْحِ الرَّقِيِّ ؛ وَ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ الْأَشْكَيَّ أَنَّ السُّلْطَانَ بِمَكَّةَ لَمَّا بَلَغَهُ خَبْرُ أَبِي - الدُّنْيَا تَعَرَّضَ لَهُ وَ قَالَ : لَا بُدَّ أَنْ أُخْرِجَكَ مَعِيَ إِلَى بَغْدَادٍ إِلَى خَضْرَاءَ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُقْتَدِرِ فَإِنِّي أَخْشَى أَنْ يَعْتَبَ عَلَيَّ إِنْ لَمْ أُخْرِجْكَ ، فَسَأَلَهُ الْحَاجُّ مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ وَ أَهْلِ الْمِصْرِ وَ

را بریدم و آن بر دستانم بود و گوسفندان را می راندم هنوز مسافتی را طی نکرده بودم ناگاه خود را در مقابل سه فرشته دیدم: جبرائیل و میکائیل و ملک الموت عليه السلام و چون مرا دیدند گفتند: این محمد است، خدایش مبارک کند، مرا گرفتند و خوابانیدند و شکم را با کاردی شکافتند و قلب مرا از جایگاهش در آوردند و درونم را با آب سردی که همراه داشتند شستند تا از خون پاک شد، سپس قلبم را در جایگاهش قرار دادند و دستانشان را به روی شکم کشیدند و به اذن خدای تعالی آن بریدگی بهم آمد و دردی از کارد و این عمل احساس نکردم، فرمود: برخاستم و نزد مادرم - یعنی حلیمه دایه پیامبر صلى الله عليه وآله وسلم - دویدم، گفتم: گوسفندها کجاست؟ و خبر را برایش باز گفتم: گفتم: برای تو در بهشت مقام بزرگی خواهد بود.

۲ - محمد بن فتح رقی و علی بن حسین اشکی گویند چون خبر حضور ابوالدنیایا به سلطان مکه رسید متعرض او شد و گفت: بایستی تو را همراه خود به بغداد نزد امیرالمؤمنین مقتدر عباسی برم که می ترسم مرا مورد عتاب قرار دهد که چرا تو را نبرده ام، حاجیان مغرب و مصر و شام از وی درخواست کردند که ابوالدنیایا را

الشَّامِ أَنْ يُعْفِيَهُ وَ لَا يُشْخِصَهُ فَإِنَّهُ شَيْخٌ ضَعِيفٌ وَ لَا يُؤْمَنُ مَا يُحَدِّثُ عَلَيْهِ، فَأَعْفَاهُ. قَالَ أَبُو سَعِيدٍ: وَ لَوْ أَنِّي حَضَرْتُ الْمَوْسِمَ فِي تِلْكَ السَّنَةِ لَشَاهَدْتُه، وَ خَبْرُهُ كَانَ مُسْتَفِيضاً شَائِعاً فِي الْأَمْصَارِ، وَ كَتَبَ عَنْهُ هَذِهِ الْأَحَادِيثَ الْمِصْرِيُونَ وَ الشَّامِيُّونَ وَ الْبَغْدَادِيُّونَ وَ مِنْ سَائِرِ الْأَمْصَارِ مَنْ حَضَرَ الْمَوْسِمَ وَ بَلَغَهُ خَبْرُ هَذَا الشَّيْخِ وَ أَحَبَّ أَنْ يَلْقَاهُ وَ يَكْتُبَ عَنْهُ هَذِهِ الْأَحَادِيثَ، نَفَعَنَا اللَّهُ وَ إِثَابُهُمْ بِهَا (۱).

۳ - وَ أَخْبَرَنِي أَبُو مُحَمَّدٍ الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى بْنِ الْحَسَنِ بْنِ جَعْفَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ - الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيمَا أَجَازَهُ لِي مِمَّا صَحَّ عِنْدِي مِنْ حَدِيثِهِ؛ وَ صَحَّ عِنْدِي هَذَا الْحَدِيثَ بِرِوَايَةِ الشَّرِيفِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ - إِسْحَاقَ بْنِ الْحُسَيْنِ (۲) بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ - عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّهُ قَالَ: حَجَّجْتُ فِي سَنَةِ ثَلَاثِ عَشْرَةَ وَ ثَلَاثِمِائَةٍ وَ فِيهَا حَجَّ نَصْرُ الْقَشُورِيِّ حَاجِبُ الْمُقْتَدِرِ بِاللَّهِ (۳) وَ مَعَهُ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ حَمْدَانَ الْمَكْنِيِّ بِأَبِي الْهِجَاءِ فَدَخَلْتُ مَدِينَةَ الرَّسُولِ ﷺ فِي ذِي الْقِعْدَةِ فَأَصَبْتُ قَافِلَةَ الْمِصْرِيِّينَ وَ فِيهَا أَبُو بَكْرٍ

معاف کند و او را به این سفر گسیل ندارد که او پیرمردی ضعیف است و از حوادث روزگار مصون نیست و او نیز وی را معاف کرد، ابوسعید راوی این حدیث گوید: اگر در آن سال به حج رفته بودم او را دیدار می کردم، زیرا اخبار او در همه شهرها مستفیض و شایع بود، و هر کس که در موسم حج حاضر بود و خبر این پیرمرد را شنیده بود از اهالی مصر و شام و بغداد و سایر بلاد و دوست داشت که وی را ملاقات کند و از وی استماع حدیث نماید بر این کار توفیق یافت، خداوند همه ما را از این احادیث منتفع گرداند.

۳ - شریف ابوعبدالله محمد بن حسن بن اسحاق گوید: در سال سیصد و سیزده به سفر حج رفتم و در آن سال نصر قشوری حاجب مقتدر عباسی به همراه ابوالهیجاء عبدالله بن حمدان نیز به حج آمده بودند در ذی قعدة به مدینه وارد شدم و به کاروان مصریان که ابوبکر محمد بن علی ماذرائی و مردی مغربی در میان آنها

۱ - فی بعض النسخ «و یکتب عنه نفعهم الله و ایانا به».

۲ - فی بعض النسخ «الحسن».

۳ - فی بعض النسخ «صاحب المقتدر بالله».

مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْمَازَرَانِيُّ وَ مَعَهُ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْمَغْرِبِ، وَ ذَكَرَ أَنَّهُ رَأَى أَصْحَابَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَاجْتَمَعَ عَلَيْهِ النَّاسُ وَازْدَحَمُوا وَجَعَلُوا يَتَمَسَّحُونَ بِهِ وَكَادُوا يَأْتُونَ عَلَى نَفْسِهِ فَأَمَرَ عَمِّي أَبُو الْقَاسِمِ طَاهِرُ بْنُ يَحْيَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِثْيَانَهُ وَغِلْمَانَهُ، فَقَالَ: أَفْرِجُوا عَنْهُ النَّاسَ فَفَعَلُوا وَ أَخَذُوهُ فَأَدْخَلُوهُ إِلَى دَارِ ابْنِ أَبِي سَهْلٍ الطَّنَبِيِّ وَكَانَ عَمِّي نَازِلَهَا، فَأَدْخَلَ وَ أَذِنَ لِلنَّاسِ فَدَخَلُوا وَكَانَ مَعَهُ خَمْسَةٌ نَفَرٍ [وَ] ذَكَرُوا أَنَّهُمْ أَوْلَادُ أَوْلَادِهِ فِيهِمْ شَيْخٌ لَهُ نَيْفٌ وَ ثَمَانُونَ سَنَةً فَسَأَلْنَاهُ عَنْهُ، فَقَالَ: هَذَا ابْنُ ابْنِي، وَ آخِرُ لَهُ سَبْعُونَ سَنَةً فَقَالَ: هَذَا ابْنُ ابْنِي، وَ اثْنَانِ لَهَا سِتُّونَ سَنَةً أَوْ خَمْسُونَ سَنَةً أَوْ نَحْوَهَا، وَ آخِرُ لَهُ سَبْعُ عَشْرَةَ سَنَةً، فَقَالَ: هَذَا ابْنُ ابْنِ ابْنِي وَ لَمْ يَكُنْ مَعَهُ فِيهِمْ أَصْغَرُ مِنْهُ، وَ كَانَ إِذَا رَأَيْتَهُ قُلْتُ: هَذَا ابْنُ ثَلَاثِينَ سَنَةً أَوْ أَرْبَعِينَ سَنَةً، أَسْوَدُ الرَّأْسِ وَ اللَّحْيَةِ، شَابٌّ نَحِيفُ الْجِسْمِ أَدِيمٌ، رِبْعٌ مِنَ الرِّجَالِ خَفِيفُ الْعَارِضِينَ، [هُوَ] إِلَى الْقَصْرِ أَقْرَبُ، قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ: فَحَدَّثَنَا هَذَا الرَّجُلُ وَ اسْمُهُ عَلِيُّ بْنُ عُمَانَ بْنِ الْخَطَّابِ بْنِ مِرَّةَ بْنِ مَزِيدٍ بِجَمِيعِ مَا كَتَبْنَا عَنْهُ وَ سَمِعْنَا مِنْ لَفْظِهِ، وَ مَا

بود برخوردارم. او می گفت که این مرد مغربی اصحاب رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را دیده است و مردم به گرد او ازدحام کردند و به سر و روی او دست می کشیدند و نزدیک بود او را خفه کنند و عمویم ابوالقاسم طاهر بن یحیی به جوانان و غلامانش دستور داد و گفت: مردم را از اطرافش دور سازند و آنان نیز چنین کردند و او را برداشته و به سرای ابن ابی سهل که عمویم آنجا فرود آمده بود بردند، به آنجا درآوردند و به مردم اذن دادند که به دیدار او بیایند و همراه او پنج نفر بودند که می گفتند از نوه های اویند یکی از آنان پیرمردی بود که هشتاد و چند سال داشت و درباره وی پرسش کردیم گفت این نوه من است و دیگری هفتاد ساله بود و گفت او نیز نوه من است و دو تن دیگر که حدوداً شصت ساله و پنجاه ساله بودند و دیگری هفده ساله بود و می گفت او نبیره من است و در میان آنها کوچکتر از آن جوان نبود و اگر تو خود او را می دیدی می گفتم سن او بیش از سی یا چهل سال نیست موی سر و صورتش سیاه بود، جوانی لاغر اندام و گندمگون و میانه بالا و تَنُک ریش و نسبتاً کوتاه. ابو محمد علوی گوید: این شخص که نامش علی بن عثمان بن خطّاب بن مرّة بن مزید بود جمیع احادیثی که از

رَأَيْنَاهُ مِنْ بَيَاضِ عَنُقِّتِهِ بَعْدَ اسْوَدَادِهَا وَرُجُوعِ سَوَادِهَا بَعْدَ بَيَاضِهَا عِنْدَ شَبَعِهِ مِنَ الطَّعَامِ .
 وَقَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : وَ لَوْ لَا أَنَّهُ حَدَّثَ جَمَاعَةً مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ مِنَ الْأَشْرَافِ
 وَ الْحَاجِّ مِنْ أَهْلِ مَدِينَةِ السَّلَامِ وَ غَيْرِهِمْ مِنْ جَمِيعِ الْآفَاقِ مَا حَدَّثْتُ عَنْهُ بِمَا سَمِعْتُ ، وَ
 سَمَاعِي مِنْهُ بِالْمَدِينَةِ وَ بِمَكَّةَ فِي دَارِ السَّهْمِيِّينَ فِي دَارِ الْمَعْرُوفَةِ بِالْمَكْبَرِيَّةِ وَ هِيَ دَارُ عَلِيِّ بْنِ -
 عَيْسَى بْنِ الْجِرَّاحِ ، وَ سَمِعْتُ مِنْهُ فِي مَضْرَبِ الْقَشُورِيِّ وَ مَضْرَبِ الْمَاذِرَائِيِّ عِنْدَ بَابِ
 الصَّفَا ، وَ أَرَادَ الْقَشُورِيُّ أَنْ يَحْمِلَهُ وَ وُلْدَهُ إِلَى مَدِينَةِ السَّلَامِ إِلَى الْمُقْتَدِرِ ، فَجَاءَهُ فُقَهَاءُ
 أَهْلِ مَكَّةَ فَقَالُوا : أَيَّدَ اللَّهُ الْأُسْتَاذَ إِنَّا رُوِينَا فِي الْأَخْبَارِ الْمَأْثُورَةِ عَنِ السَّلَفِ أَنَّ الْمُعَمَّرَ
 الْمَغْرِبِيَّ إِذَا دَخَلَ مَدِينَةَ السَّلَامِ فَتَتْ وَ خَرِبَتْ وَ زَالَ الْمُلْكُ فَلَا تَحْمِلُهُ وَ رُدَّهُ إِلَى الْمَغْرِبِ .
 فَسَأَلْنَا مَشَائِخَ أَهْلِ الْمَغْرِبِ وَ مِصْرَ فَقَالُوا : لَمْ تَزَلْ نَسْمَعُ بِهِ مِنْ آبَائِنَا وَ مَشَائِخِنَا يَذْكُرُونَ
 اسْمَ هَذَا الرَّجُلِ ، وَ اسْمُ الْبَلَدَةِ الَّتِي هُوَ مُقِيمٌ فِيهَا طُنْجَةَ وَ ذَكَرُوا أَنَّهُمْ كَانُوا يُحَدِّثُهُمْ

وی نوشته بودیم برایمان باز گفت و ما از دهان خودش آنها را شنیدیم و همچنان
 داستان آنچه را که از وی دیدیم که موی چانه اش از آن پس که سیاه بود سپید
 گشت و بعد از آنکه از طعام سیر شد دوباره سیاه گردید، برای ما باز گفت .
 ابو محمد علوی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: و اگر نبود که جمعی از اشراف مدینه و حاجیان
 بغداد و دیگرانی از همه آفاق از وی نقل حدیث کرده اند از وی آنچه شنیده بودم
 نقل نمی کردم و من در مدینه از وی استماع حدیث کردم و در مکه نیز در
 دارالسهمیین که به خانه مکبریّه معروف است و آن سرای علی بن عیسی بن جرّاح
 است و همچنین در خیمه گاه قشوری و خیمه گاه ماذرائی نزد باب الصفا از وی
 حدیث شنیده ام و قشوری می خواست که وی و فرزندانش را به بغداد نزد مقتدر
 عباسی ببرد و فقهاء مکه به نزد وی آمدند و گفتند: خدا استاد را مؤید بدارد در
 اخبار مأثوره از پیشینیان برای ما روایت شده است که معمر مغربی چون به بغداد
 درآید آن شهر فانی و خراب شود و ملک زایل گردد، او را به بغداد مبر و به
 مغرب باز گردان. و از مشایخ مغرب و مصر پرسش کردیم، گفتند: ما پیوسته از
 پدران و مشایخ خود اسم این مرد را شنیده ایم و نام شهری که او در آن مقیم است
 «طنجه» است و می گفتند احادیثی برای آنها گفته است که بعضی از آنها را در این

بِأَحَادِيثَ قَدْ ذَكَرْنَا بَعْضَهَا فِي كِتَابِنَا هَذَا.

قال أبو محمد العلوي [عليه السلام]: فَحَدَّثَنَا هَذَا الشَّيْخُ أُعْنِي عَلِيَّ بْنَ عُمَانَ الْمَغْرِبِيَّ بِبَدْءِ خُرُوجِهِ مِنْ بَلَدَةِ حَضْرَمَوْتٍ، وَذَكَرَ أَنَّ أَبَاءَ خَرَجَ هُوَ وَعَمُّهُ مُحَمَّدٌ وَخَرَجَا بِهِ مَعَهُمَا يُرِيدُونَ الْحَجَّ وَزِيَارَةَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَخَرَجُوا مِنْ بِلَادِهِمْ مِنْ حَضْرَمَوْتٍ وَسَارُوا أَيَّامًا، ثُمَّ أَخْطَأُوا الطَّرِيقَ وَتَاهُوا فِي الْمَحَجَّةِ فَأَقَامُوا تَائِهِينَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ وَثَلَاثَ لَيَالٍ عَلَى غَيْرِ مَحَجَّةٍ، فَبَيَّنَّا لَهُمْ كَذَلِكَ إِذَا وَقَعُوا عَلَى جِبَالٍ رَمْلٍ يُقَالُ لَهَا: رَمْلٌ عَالِجٌ، مُتَّصِلٌ بِرَمْلٍ إِرْمٍ ذَاتِ الْعِمَادِ. قَالَ: فَبَيَّنَّا نَحْنُ كَذَلِكَ إِذَا نَظَرْنَا إِلَى أَثَرِ قَدَمٍ طَوِيلٍ فَجَعَلْنَا نَسِيرُ عَلَى أَثَرِهَا، فَأَشْرَفْنَا عَلَى وَادٍ وَإِذَا بِرَجُلَيْنِ قَاعِدَيْنِ عَلَى بَيْرٍ أَوْ عَلَى عَيْنٍ، قَالَ: فَلَمَّا نَظَرْنَا إِلَيْهَا قَامَ أَحَدُهُمَا فَأَخَذَ دَلْوًا فَأَدْلَاهُ فَاسْتَقَى فِيهِ مِنْ تِلْكَ الْعَيْنِ أَوْ الْبَيْرِ، وَاسْتَقْبَلْنَا وَجَاءَ إِلَى أَبِي فَنَاوَلَهُ الدَّلْوَ فَقَالَ أَبِي: قَدْ أَمْسَيْنَا نُنِيخُ عَلَى هَذَا الْمَاءِ وَنَقْطُرُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ، فَصَارَ إِلَى عَمِّي وَقَالَ لَهُ: اشْرَبْ فَرَدَّ عَلَيْهِ كَمَا رَدَّ عَلَيْهِ أَبِي، فَنَاوَلَنِي وَقَالَ لِي: اشْرَبْ فَشَرِبْتُ فَقَالَ لِي: هَنِيئًا

کتاب ذکر کرده ایم.

ابو محمد علوی عليه السلام گوید: این علی بن عثمان مغربتی داستان خروج خود را از شهرش حضرموت برای ما باز گفت و گفت که پدر و عمویش محمد او را برداشتند و به قصد حج و زیارت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم از شهر خودشان حضرموت بیرون آمدند و چند روز که از سفرشان گذشته بود راه را گم کردند و سرگردان شدند و سه روز بی راهه رفتند و در تپه های ریگ که به آنها ریگ عالج می گویند و متصل به ریگ ارم ذات العیاد است واقع شدند.

گوید: در این بین به اثر گامهای بلندی برخوردیم و به دنبال آن حرکت کردیم و به دره ای رسیدیم و به ناگاه دو مرد را دیدیم که سر چاهی و یا چشمه ای نشسته بودند، گوید: چون ما را دیدند یکی از آنها برخاست و دلوی آب از آن چشمه یا چاه کشید و به استقبال ما آمد و آب را به پدرم داد. پدرم گفت: ما امشب بر سر این آب فرود می آئیم و ان شاء الله افطار خواهیم کرد، آنگاه به نزد عمویم رفت و گفت: از این آب بنوش و او نیز همان پاسخ پدرم را داد و بعد از آن آب را به من داد و گفت بنوش و من نوشیدم و به من گفت: هنیئاً لك به زودی

لَكَ إِنَّكَ سَتَلْقَىٰ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخْبِرْهُ أَيُّهَا الْغُلَامُ بِخَبَرِنَا وَ قُلْ لَهُ: الْخِضْرُ وَالْأَبْيَاسُ يُقَرِّئَانِكَ السَّلَامَ، وَ سَتَعْمُرُ حَتَّىٰ تَلْقَى الْمَهْدِيَّ وَ عَيْسَىٰ بْنَ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَإِذَا لَقَيْتَهُمَا فَأَقْرِئَهُمَا مِنَّا السَّلَامَ، ثُمَّ قَالَا: مَا يَكُونَانِ هَذَانِ مِنْكَ؟ فَقُلْتُ: أَبِي وَ عَمِّي، فَقَالَا: أُمَّا عَمُّكَ فَلَا يَبْلُغُ مَكَّةَ، وَ أُمَّا أَنْتَ وَ أَبُوكَ فَسَتَبُلُغَانِ وَ يَمُوتُ أَبُوكَ وَ تَعْمُرُ أَنْتَ، وَ لَسْتُمْ تَلْحَقُونَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ قَدْ قَرُبَ أَجَلُهُ.

ثُمَّ مَرَّا فَوَاللَّهِ مَا أَدْرِي أَيْنَ مَرَّا فِي السَّمَاءِ أَوْ فِي الْأَرْضِ فَنَظَرْنَا فَإِذَا لَا بَيْتَ وَ لَا عَيْنَ وَ لَا مَاءَ، فَسِرْنَا مُتَعَجِّبِينَ مِنْ ذَلِكَ إِلَىٰ أَنْ رَجَعْنَا إِلَىٰ نَجْرَانَ فَاعْتَلَّ عَمِّي وَ مَاتَ بِهَا، وَ أَتَمَمْتُ أَنَا وَ أَبِي حَجَّنا وَ وَصَلْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ فَاعْتَلَّ أَبِي وَ مَاتَ، وَ أَوْصَىٰ بِي إِلَىٰ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَخَذَنِي وَ كُنْتُ مَعَهُ أَيَّامَ أَبِي بَكْرٍ وَ عُمَرَ وَ عُثْمَانَ وَ أَيَّامَ خِلَافَتِهِ حَتَّى قَتَلَهُ ابْنُ - مُلْجَمٍ - لَعْنَهُ اللَّهُ - .

علی بن ابی طالب را دیدار خواهی کرد و ای جوان به او این داستان را خبر ده و بگو خضر و الیاس به تو سلام می رسانند و تو زنده می مانی تا آنکه مهدی و عیسی بن مریم را ملاقات کنی و آنگاه که آنها را دیدی سلام ما را به او برسان. سپس گفتند: این دو مرد با تو چه نسبتی دارند؟ گفتم: پدر و عموی من هستند، گفتند اما عموی تو به مکه نخواهد رسید و اما تو و پدرت به مکه می رسید آنگاه پدرت خواهد مُرد و تو زنده می مانی و شما پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ را درک خواهید کرد زیرا اجل او نزدیک است.

سپس رفتند و به خدا سوگند ندانستم که آیا به آسمان رفتند و یا به قعر زمین و دیدیم که نه چاهی هست و نه چشمه ای و نه آبی! و در کمال تعجب از آن مکان رفتیم تا آنکه به نجران رسیدیم و عمویم بیمار شد و درگذشت و من و پدرم حج را به اتمام رسانیدیم و به مدینه رسیدیم، پدرم نیز در آنجا بیمار شد و بدرود حیات گفت و سفارش مرا به علی بن ابی طالب کرد و من در دوران خلافت ابوبکر و عمر و عثمان و در روزگار خلافت خودش همراه وی بودم تا آنکه ابن ملجم - لعنه الله - او را کشت.

وَ ذَكَرَ أَنَّهُ لَمَّا حُوصِرَ عُثْمَانُ بْنُ عَفَّانَ فِي دَارِهِ دَعَانِي فَدَفَعَ إِلَيَّ كِتَابًا وَ نَجِيبًا وَ أَمَرَنِي بِالخُرُوجِ إِلَى عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام وَ كَانَ غَائِبًا يَتَّبِعُ فِي ضِيَاعِهِ وَ أَمْوَالِهِ فَأَخَذْتُ الْكِتَابَ وَ سِرْتُ حَتَّى إِذَا كُنْتُ بِمَوْضِعٍ يُقَالُ لَهُ: جِدَارُ أَبِي عُبَايَةَ فَسَمِعْتُ قُرْآنًا فَإِذَا أَنَا بِعَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عليه السلام يَسِيرُ مُقْبِلًا مِنْ يَتَّبِعُ وَ هُوَ يَقُولُ: «أَفْحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَ أَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ» فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيَّ قَالَ: يَا أَبَا الدُّنْيَا مَا وَرَاءَكَ؟ قُلْتُ: هَذَا كِتَابُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عُثْمَانَ، فَأَخَذَهُ فَقَرَأَهُ فَإِذَا فِيهِ:

فَإِنْ كُنْتُ مَأْكُولًا فَكُنْ أَنْتَ آكِلِي وَ إِلَّا فَأَدْرِكُنِي وَ لَمَّا أَمَرْتُ فَإِذَا قَرَأَهُ قَالَ: سِرُّ ^(۱) فَدَخَلَ إِلَى الْمَدِينَةِ سَاعَةَ قَتْلِ عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ، فَحَالَ عليه السلام إِلَى حَدِيقَةِ بَنِي النَّجَّارِ وَ عَلِمَ النَّاسُ بِمَكَانِهِ فَجَاؤُوا إِلَيْهِ رَكُضًا وَ قَدَّ كَانُوا عَازِمِينَ عَلَى أَنْ يُبَايَعُوا طَلْحَةَ بْنَ عُبَيْدِ اللَّهِ، فَلَمَّا نَظَرُوا إِلَيْهِ ارْفَضُوا إِلَيْهِ ارْفِضَاضَ الْغَنَمِ يَشُدُّ عَلَيْهَا السَّبْعُ، فَبَايَعَهُ طَلْحَةُ ثُمَّ الزُّبَيْرُ، ثُمَّ بَايَعَ الْمُهَاجِرُونَ وَ الْأَنْصَارُ فَأَقَمْتُ مَعَهُ أَخْدِمُهُ،

و گفت: چون عثمان بن عفان در خانه اش محاصره شد مرا فراخواند و نامه و اسب نجیبی به من داد و گفت به نزد علی بن ابی طالب برو و او در ینبع بر سر املاک و اموالش بود نامه را گرفتم و رفتم تا به موضعی رسیدم که به آن جدار ابی عبایه می گفتند، صدای تلاوت قرآن شنیدم و خود را مقابل علی بن ابی طالب دیدم که از ینبع می آمد و می گفت: «أَفْحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَ أَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ» و چون مرا دید فرمود: ای ابوالدنیایا! در مدینه چه خبر است؟ گفتم: این نامه امیرالمؤمنین عثمان است آن را گرفت و خواند و در آن نوشته بود:

اگر ماکول باشم آکلم باش وگرنه زیر تیغم ناجیم باش
و چون آن را خواند گفت: زود حرکت کن! و در همان ساعتی که عثمان کشته شد به مدینه وارد شد و به باغ بنی النجار در آمد و مردم از مکان او آگاه شدند و دوان دوان به نزد او آمدند و با وجود آنکه قصد داشتند با طلحه بیعت کنند ولی چون او را دیدند مانند گوسفندی که گرگ به آن زده باشد به گرد او مجتمع شدند و ابتدا طلحه با وی بیعت کرد و بعد از آن زبیر و بعد هم مهاجرین و انصار بیعت

فَحَضَرْتُ مَعَهُ الْجَمَلَ وَ صَفِينَ فَكُنْتُ بَيْنَ الصَّفَيْنِ وَاقْفًا عَنْ يَمِينِهِ إِذَا سَقَطَ سَوْطُهُ مِنْ يَدِهِ، فَأَكْبَبْتُ آخِذُهُ وَ أَدْفَعُهُ إِلَيْهِ وَ كَانَ لِحَامُ دَائِبَتِهِ حَدِيدًا مُزَجَّجًا فَرَفَعَ الْفَرَسُ رَأْسَهُ فَشَجَّنِي هَذِهِ الشَّجَّةُ الَّتِي فِي صُدْغِي، فَدَعَانِي أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَتَقَلَّ فِيهَا وَ أَخَذَ حَفْنَةً مِنْ تُرَابٍ فَتَرَكَهُ عَلَيْهَا فَوَاللَّهِ مَا وَجَدْتُ لَهَا الْمَاءَ وَ لَا وَجَعًا، ثُمَّ أَقَمْتُ مَعَهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى قُتِلَ - صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ - وَ صَحِبْتُ الْحَسَنَ بْنَ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى ضُرِبَ بِسَابِطِ الْمَدَائِنِ، ثُمَّ بَقِيتُ مَعَهُ بِالْمَدِينَةِ أَخْدِمُهُ وَ أَخْدِمُ الْحُسَيْنَ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى مَاتَ الْحَسَنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مَسْمُومًا، سَمَّتهُ جَعْدَةَ بِنْتُ الْأَشْعَثِ بْنِ قَيْسِ الْكِنْدِيِّ لَعَنَهَا اللَّهُ دَسًّا مِنْ مُعَاوِيَةَ.

ثُمَّ خَرَجْتُ مَعَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى حَضَرْتُ كَرْبَلَاءَ وَ قُتِلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ خَرَجْتُ هَارِبًا مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ، وَ أَنَا مُقِيمٌ بِالْمَغْرِبِ أَنْتَظِرُ خُرُوجَ الْمَهْدِيِّ وَ عَيْسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ .
 قَالَ أَبُو مُحَمَّدٍ الْعَلَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَ مِنْ عَجِيبٍ مَا رَأَيْتُ مِنْ هَذَا الشَّيْخِ عَلِيِّ بْنِ عُمَانَ وَ هُوَ فِي دَارِ عَمِّي طَاهِرِ بْنِ يَحْيَى رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَ هُوَ يُحَدِّثُ بِهَذِهِ الْأَعَاجِيبِ وَ بَدَأَ خُرُوجَهُ فَتَنَظَرْتُ

کردند من هم به خدمت وی درآمدم و در جنگ جمل و صفین همراه وی بودم و میان دو صف سمت راست او ایستاده بودم که تازیانه او از دستش افتاد من خم شدم که آن را بردارم و به دستش دهم و لگام اسب او از آهن مرقع بود اسب سرش را بالا آورد و این جراحت را بر صورتش وارد آورد، امیرالمؤمنین علیه السلام مرا فراخواند و با آب دهان و مشتی خاک بر آن مرهم نهاد و به خدا سوگند دیگر درد و آلمی احساس نکردم، سپس همراه وی بودم تا آنکه به شهادت رسید و مصاحب حسن بن علی علیه السلام گردیدم تا آنکه دردالان مدائن ضربه خورد بعد از آن نیز در مدینه او و برادرش را خدمت می کردم تا آنکه جعده دختر اشعث بن قیس کندی - لعنها الله - به دسیسه معاویه او را مسموم کرد و به شهادت رسید.

سپس به همراه حسین بن علی علیه السلام درآمدم و در واقعه کربلاء حضور داشتم و او به شهادت رسید و من از چنگ بنی امیه گریختم و اکنون مقیم مغربم و در انتظار ظهور مهدی و عیسی بن مریم علیه السلام هستم.

ابو محمد علوی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: شگفت انگیزترین چیزی که از این شیخ یعنی علی بن عثمان دیدم در آن وقتی که در سرای عمویم طاهر بن یحیی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بود و این

عَنْفَقْتَهُ قَدْ احْمَرَّتْ ثُمَّ ابْيَضَّتْ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ إِلَى ذَلِكَ لِأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ فِي لِحْيَتِهِ وَلَا فِي رَأْسِهِ وَلَا فِي عَنْفَقَتِهِ بَيَاضٌ، قَالَ: فَنَظَرْتُ إِلَى نَظْرِي إِلَى لِحْيَتِهِ وَإِلَى عَنْفَقَتِهِ وَقَالَ: أَمَا تَرَوْنَ أَنَّ هَذَا يُصِيبُنِي إِذَا جِئْتُ وَإِذَا شَبِعْتُ رَجَعْتُ إِلَى سَوَادِهَا، فَدَعَا عَمِّي بِطَعَامٍ فَأَخْرَجَ مِنْ دَارِهِ ثَلَاثَ مَوَائِدَ فَوَضَعْتُ وَاحِدَةً بَيْنَ يَدَيِ الشَّيْخِ وَكُنْتُ أَنَا أَحَدُ مَنْ جَلَسَ عَلَيْهَا فَجَلَسْتُ مَعَهُ وَوَضَعْتُ الْمَائِدَتَانِ فِي وَسْطِ الدَّارِ وَقَالَ عَمِّي لِلْجَمَاعَةِ: بِحَقِّي عَلَيْكُمْ إِلَّا أَكَلْتُمْ وَتَحَرَّمْتُمْ بِطَعَامِنَا، فَأَكَلَ قَوْمٌ وَامْتَنَعَ قَوْمٌ، وَجَلَسَ عَمِّي عَنْ يَمِينِ الشَّيْخِ يَأْكُلُ وَيُلْقِي بَيْنَ يَدَيْهِ فَأَكَلَ أَكْلَ شَابٍّ وَعَمِّي يَحْلِفُ عَلَيْهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَى عَنْفَقَتِهِ تَسْوَدُّ حَتَّى عَادَتْ إِلَى سَوَادِهَا وَشَبِعَ.

۴ - فَحَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ الْخَطَّابِ قَالَ: حَدَّثَنِي عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنِي».

شگفتیها و آغاز خروجش را بیان می کرد این بود که نگاه کردم و دیدم که موی چانه اش سرخ بود سپس سپید شد من به آن متوجه بودم و آن را می نگریستم زیرا نه در سر و نه در ریش و چانه اش موی سپیدی نبود، گوید: او نظر کرد و دید به موی ریش و چانه اش می نگرم، گفت: آیا نمی بینید که من چون گرسنه شوم این حالت بر من عارض می شود و چون سیر شوم به سیاهی خود می گردد، عمویم دستور داد غذا بیاورند و از سرایش سه سفره غذا آوردند و یکی از آنها را مقابل شیخ گسترده و من هم بر سر آن سفره نشستم و دو سفره دیگر را در وسط سراگسترده و عمویم به جماعت حاضر گفت: شما را به حقی که بر شما دارم سوگند می دهم که همه تناول کنید و نمک گیر من شوید و برخی خوردند و بعضی امتناع کردند و عمویم سمت راست آن شیخ نشسته بود غذا می خورد و برای او غذا می کشید و او مانند جوانان غذا می خورد و عمویم سوگندش می داد که بخورد و من به چانه او می نگریستم که کم کم سیاه می شد تا آنکه سیاه گردید و او نیز سیر شد.

۴ - عَلِيُّ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ رَوَيْتَ كَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ أَحَبَّ أَهْلَ الْيَمَنِ فَقَدْ أَحَبَّنِي وَمَنْ أَبْغَضَهُمْ فَقَدْ أَبْغَضَنِي. فرمود: هر که اهل یمن را دوست بدارد مرا دوست داشته است و هر که آنان را دشمن بدارد مرا دشمن داشته است.

﴿ باب ۵۱ ﴾

* (حَدِيثُ عُبَيْدِ بْنِ شَرِيَةَ الْجُرْهُمِيِّ) *

وَ حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ السَّجْزِيُّ قَالَ: وَجَدْتُ فِي كِتَابِ لِأَخِي أَبِي الْحَسَنِ بِخَطِّهِ يَقُولُ: سَمِعْتُ بَعْضَ أَهْلِ الْعِلْمِ وَمِنْ قَرَاءَةِ الْكُتُبِ وَ سَمِعَ الْأَخْبَارَ أَنَّ عُبَيْدَ بْنَ شَرِيَةَ الْجُرْهُمِيِّ وَ هُوَ مَعْرُوفٌ عَاشَ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةً وَ خَمْسِينَ سَنَةً، فَأَدْرَكَ النَّبِيَّ ﷺ وَ حَسَنَ إِسْلَامِهِ وَ عَمَرَ بَعْدَ مَا قُبِضَ النَّبِيُّ ﷺ حَتَّى قَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ فِي أَيَّامِ تَغْلِبِهِ وَ مُلْكِهِ، فَقَالَ لَهُ مُعَاوِيَةُ: أَخْبِرْنِي يَا عُبَيْدُ عَمَّا رَأَيْتَ وَ سَمِعْتَ وَ مَنْ أَدْرَكَتَ وَ كَيْفَ رَأَيْتَ الدَّهْرَ؟ .

فَقَالَ: أَمَّا الدَّهْرُ فَرَأَيْتُ لَيْلًا يُشْبِهُ لَيْلًا، وَ نَهَارًا يُشْبِهُ نَهَارًا، وَ مَوْلُودًا يُوَلَّدُ، وَ حَيًّا يَمُوتُ، وَ لَمْ أَدْرِكْ أَهْلَ زَمَانٍ إِلَّا وَ هُمْ يَذُمُّونَ زَمَانَهُمْ، وَ أَدْرَكَتُ مَنْ قَدَّ عَاشَ أَلْفَ سَنَةٍ فَحَدَّثَنِي عَمَّنْ كَانَ قَبْلَهُ قَدَّ عَاشَ أَلْفِي سَنَةٍ. وَ أَمَّا مَا سَمِعْتُ فَإِنَّهُ حَدَّثَنِي مَلِكٌ مِنْ مُلُوكِ

باب ۵۱

حدیث عبید بن شریه جرهمی

ابو سعید سجزی گوید: در کتاب برادرم ابوالحسن دیدم که به خط خود چنین نوشته بود: از بعضی از دانشمندان و خوانندگان کتب و شنوندگان اخبار شنیدم که عبید بن شریه جرهمی معروف سیصد و پنجاه سال زندگانی کرد او پیامبر ﷺ را درک کرد و به نیکی اسلام آورد و پس از پیامبر ﷺ نیز زنده ماند و در ایام سلطنت معاویه بر وی درآمد و معاویه به او گفت: ای عبید! بازگو که چه دیدی و چه شنیدی و چه کسانی را درک کردی و زمانه را چگونه دیدی؟

و او گفت: امّا روزگار، شب را شبیه شب و روز را شبیه روز دیدم، مولودی به دنیا می آید و زنده ای از دنیا می رود و مردم هیچ زمانه ای را ندیدم که از روزگار خود مذمت نکنند و کسی را دیدم که هزار سال از عمرش می گذشت و از کسی سخن می گفت که پیش از او دو هزار سال زندگانی کرده بود. امّا مسموعات، یکی از پادشاهان حمیر برایم گفت که یکی از پادشاهان مقتدر تبع که

جَمِيرٌ أَنْ بَعْضَ الْمُلُوكِ التَّبَاعَةِ مِمَّنْ قَدْ دَانَتْ لَهُ الْبِلَادُ، وَ كَانَ يُقَالُ لَهُ: ذَوْسَرَحٌ كَانَ أُعْطِيَ الْمَلِكَ فِي عُنُقُوَانِ شَبَابِهِ، وَ كَانَ حَسَنَ السَّيْرِ فِي أَهْلِ مَمْلَكَتِهِ، سَخِيًّا فِيهِمْ مُطَاعًا فَلَمَّكَهُمْ سَبْعِينَ سَنَةً، وَ كَانَ كَثِيرًا يُخْرَجُ فِي خَاصَّتِهِ إِلَى الصَّيْدِ وَ النَّزْهَةِ، فَخَرَجَ يَوْمًا فِي بَعْضِ مُنْزَلِهِ فَأَتَى عَلَى حَيْتَيْنِ إِحْدَيْهِمَا بَيْضَاءُ كَأَنَّهَا سَبِيكَةٌ فِضَّةٌ وَ الْأُخْرَى سَوْدَاءُ كَأَنَّهَا حُمَمَةٌ وَ هُمَا تَقْتَتِلَانِ وَ قَدْ غَلَبَتِ السَّوْدَاءُ عَلَى الْبَيْضَاءِ، فَكَادَتْ تَأْتِي عَلَى نَفْسِهَا، فَأَمَرَ الْمَلِكُ بِالسَّوْدَاءِ فَقُتِلَتْ، وَ أَمَرَ بِالْبَيْضَاءِ فَاحْتُمِلَتْ حَتَّى انْتَهَى إِلَى عَيْنٍ مِنْ مَاءٍ نَقِيَ عَلَيْهَا شَجَرَةٌ فَأَمَرَ فَصَبَّ الْمَاءُ عَلَيْهَا وَ سُقِيَتْ حَتَّى رَجَعَتْ إِلَيْهَا نَفْسُهَا، فَأَفَاقَتْ فَخُلِيَ سَبِيلُهَا فَأَنْسَابَتِ الْحَيَّةُ فَمَضَتْ لِسَبِيلِهَا، وَ مَكَثَ الْمَلِكُ يَوْمَيْنِ فِي مَتَصِيدِهِ وَ نُزْهَتِهِ فَلَمَّا أَمْسَى رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ جَلَسَ عَلَى سَرِيرِهِ فِي مَوْضِعٍ لَا يَصِلُ إِلَيْهِ حَاجِبٌ وَ لَا أَحَدٌ، فَبَيْنَا هُوَ كَذَلِكَ إِذْ رَأَى شَابًّا أَخَذَ بِعِضَادَتِي الْبَابِ وَ بِهِ مِنَ الشَّبَابِ وَ الْجَمَالِ شَيْءٌ لَا يُوصَفُ، فَسَلَّمَ عَلَيْهِ، فَذَعَرَ مِنْهُ الْمَلِكُ فَقَالَ لَهُ: مَنْ أَنْتَ؟ وَ مَنْ أَدْنَى لَكَ فِي الدُّخُولِ إِلَيَّ فِي هَذَا

او را ذوسرح می گفتند در دوره جوانی به پادشاهی رسید و با اهل مملکت خود خوشرفتاری می کرد و بخشنده و مطاع بود و هفتصد سال فرمانروائی کرد، و در بسیاری از اوقات بانزدیکیان خود به شکار و تفریح می رفت، یک روز که به تفریح رفته بود به دو مار برخورد که یکی از آنها مانند نقره سفید بود و دیگری چون ذغال سیاه و باهم جنگ می کردند و آن مار سیاه بر مار سفید پیروز شد و نزدیک بود که وی را بکشد. پادشاه فرمان داد که مار سیاه را بکشند و مار سفید را بردارند و بر سر چشمه زلالی که زیر سایه درختی بود آمدند و بر آن آب ریختند و آب نوشانیدند تا آنکه به خود آمد و هوش بدو بازگشت و راهش را باز کردند و او به سرعت راه خود را گرفت و رفت و آن پادشاه روز خود را در شکار و تفریح گذرانید و شب هنگام که به منزلش بازگشت و در اندرونی خود که دربان و غیر دربانی بدانجا راه نداشت بر تخت خود نشست به ناگاه جوانی را دید که دو لنگه در اتاق را گرفته است و در جوانی و زیبایی به گونه ای است که نتوان وصف کرد، آن جوان بر پادشاه سلام کرد و او که بسیار ترسیده بود گفت: تو کیستی و چه کسی به تو اجازه داده است که در مکانی به نزد من در آیی که دربان و غیر دربان هم بدانجا

المَوْضِعِ الَّذِي لَا يَصِلُ إِلَيَّ فِيهِ حَاجِبٌ وَ لَا غَيْرُهُ؟ فَقَالَ لَهُ الْفَتَى: لَا تَرْعُ أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنِّي لَسْتُ بِإِنْسِيٍّ وَلَكِنِّي فَتَىٌّ مِنَ الْجِنِّ أَتَيْتُكَ لِأُجَازِيكَ بِبِلَائِكَ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ عِنْدِي، قَالَ الْمَلِكُ: وَمَا بِلَائِي عِنْدَكَ؟ قَالَ: أَنَا الْحَيَّةُ الَّتِي أَحْيَيْتَنِي فِي يَوْمِكَ هَذَا، وَالْأَسْوَدُ الَّذِي قَتَلْتَهُ وَ خَلَّصْتَنِي مِنْهُ كَانَ غُلَامًا لَنَا تَمَرَّدَ عَلَيْنَا، وَقَدْ قَتَلَ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي عِدَّةً، كَانَ إِذَا خَلَا بِوَاحِدٍ مِنْهَا قَتَلَهُ، فَقَتَلْتَ عَدُوِّي وَ أَحْيَيْتَنِي فَجِئْتُكَ لِأُكَافِيكَ بِبِلَائِكَ عِنْدِي، وَ نَحْنُ أَيُّهَا الْمَلِكُ الْجِنُّ لَا الْجِنُّ، قَالَ لَهُ الْمَلِكُ: وَمَا الْفَرْقُ بَيْنَ الْجِنِّ وَ الْجِنِّ، ثُمَّ انْقَطَعَ الْحَدِيثُ مِنَ الْأَصْلِ الَّذِي كَتَبْتَهُ فَلَمْ يَكُنْ هُنَاكَ تَمَامُهُ.

﴿ باب ۵۲ ﴾

* (حَدِيثُ الرَّبِيعِ بْنِ الضَّبْعِ الْفَزَارِيِّ) *

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْمُكْتَبُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ دُرَيْدٍ الْأَزْدِيُّ الْعُمَانِيُّ بِجَمِيعِ أَخْبَارِهِ وَ كُتُبِهِ الَّتِي صَنَّفَهَا، وَ

راه ندارد؟ آن جوان گفت: ای پادشاه! نترس که من از جنس انسان نیستم بلکه من جوانی جنی هستم، آمده‌ام تا تو را در برابر احسانی که به من کردی پاداشی نیکو دهم؟ پادشاه گفت: من چه احسانی به تو کردم؟ گفت: من همان ماری هستم که امروز مرا جانی تازه دادی و آن مار سیاهی که کشتی و مرا از شرش خلاص کردی یکی از غلامان متمرّد ما بود و تنی چند از خاندان مرا غافلگیر کرده و از پای درآورده بود تو دشمن مرا کشتی و مرا زنده ساختی و من آمده‌ام تا پاداشی نیکو به تو بدهم و ای پادشاه ما جنی هستیم و نه جنّ، پادشاه گفت: چه فرقی بین جنّ و جنّ وجود دارد؟ در اینجا حدیث در آن اصلی که من از روی آن نوشتم قطع شده است و دنباله‌اش در آنجا مذکور نبود.

باب ۵۲

حدیث ربیع بن ضبع فزاری

محمد بن حسن بن درید تمامی اخبار و کتابهایی که تألیف کرده بود برایم روایت کرد و در ضمن اخبار او این داستان بود: گوید چون مردم به نزد

وَجَدْنَا فِي أَخْبَارِهِ أَنَّهُ قَالَ: لَمَّا وَقَفَ النَّاسُ عَلَى عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ مَرْوَانَ قَدِمَ فَيَمَنُ قَدِمَ عَلَيْهِ الرَّبِيعُ بْنُ ضَبْعٍ الْفَزَارِيُّ - وَكَانَ أَحَدَ الْمُعْتَمِرِينَ - وَ مَعَهُ ابْنُ ابْنِهِ وَهَبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ - الرَّبِيعِ شَيْخًا فَانِيًا قَدْ سَقَطَ حَاجِبَاهُ عَلَى عَيْنَيْهِ وَ قَدْ عَصَبَهُمَا، فَلَمَّا رَأَاهُ الْآذِنُ - وَ كَانُوا يَأْذَنُونَ النَّاسَ عَلَى أَسْنَانِهِمْ - قَالَ لَهُ: ادْخُلْ أَيْهَا الشَّيْخُ، فَدَخَلَ يَدُبُّ عَلَى الْعَصَا يُقِيمُ بِهِ صُلْبَهُ وَ كَشَحِيهِ [وَلِحِيَّتَهُ] عَلَى رُكْبَتَيْهِ، فَلَمَّا رَأَاهُ عَبْدُ الْمَلِكِ رَقَّ لَهُ وَ قَالَ لَهُ: اجْلِسْ أَيْهَا الشَّيْخُ، فَقَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ أَيْجَلِسُ الشَّيْخُ وَ جَدُّهُ عَلَى الْبَابِ؟ قَالَ: فَأَنْتَ إِذْنٌ مِنْهُ وَ لِدِ الرَّبِيعِ بْنِ ضَبْعٍ؟ قَالَ: نَعَمْ أَنَا وَهَبُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الرَّبِيعِ، فَقَالَ لِلْآذِنِ: ارْجِعْ فَأَدْخِلِ الرَّبِيعَ، فَخَرَجَ الْآذِنُ فَلَمْ يَعْرِفْهُ حَتَّى نَادَى: أَيُّنَ الرَّبِيعِ؟ قَالَ: هَا أَنَا ذَا، فَقَامَ يُهْرَوِلُ فِي مِشِيَّتِهِ، فَلَمَّا دَخَلَ عَلَى عَبْدِ الْمَلِكِ سَلَّمَ، فَقَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ لِحُلَسَائِهِ: وَتِلْكَمُ إِنَّهُ لِأَشَبُّ الرَّجُلَيْنِ، يَا رَبِيعُ أَخْبِرْنِي عَمَّا أَدْرَكْتَ مِنَ الْعُمُرِ وَ الَّذِي رَأَيْتَ مِنَ الْخُطُوبِ الْمَاضِيَةِ؟ قَالَ: أَنَا الَّذِي أَقُولُ:

عبدالملک بن مروان آمدند، در میان آنها یکی از معتمرین به نام ربیع بن ضبع فزاری بود و نوه وی وهب بن عبدالله بن ربیع - که او نیز پیرمردی فرتوت بود و ابروانش بر چشمانش می افتاد و آنها را با دستمالی می بست - همراه وی بود چون چشم دربان به وی افتاد - و روی حساب سنّ به مردم اجازه ورود می دادند - به او گفتند ای پیرمرد! وارد شو و او در حالی که بر عصایش تکیه کرده بود و به واسطه آن خود را راست نگاه داشته بود و ریشش روی زانوانش ریخته بود وارد شد، چون عبدالملک او را دید، دلش به حال او سوخت و گفت: ای پیرمرد بنشین، گفت: ای امیرالمؤمنین! آیا پیرمرد می نشیند و جدّش پشت در می - ایستد؟ گفت: پس تو از اولاد ربیع بن ضبع هستی؟ گفت: آری، من وهب بن - عبدالله بن ربیع هستم، عبدالملک به دربان گفت: برو و ربیع را بیاور، دربان بیرون آمد و او را نشناخت و فریاد کرد: ربیع کجاست، و او گفت: ربیع منم، برخاست و شتابان آمد و چون بر عبدالملک در آمد سلام کرد، عبدالملک به همنشینان خود گفت: شگفتا که او از نوه خود جوانتر است، ای ربیع بگو بدانم چند سال از عمرت می گذرد و از حوادث مهمّ چه دیده ای؟ گفت: این منم که

ها أنا ذا أملُ الخلودَ وَ قَدْ
أنا امرءُ القيسِ قَدْ سَمِعْتَ بِهِ
أُذْرِكُ عُمْرِي وَ مَوْلِدِي حَجْرًا
هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ طَالَ ذَا عُمْرًا

فَقَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ: قَدْ رُوِيَ هَذَا مِنْ شِعْرِكَ وَ أَنَا صَبِيٌّ. قَالَ: وَ أَنَا أَقُولُ:

إِذَا عَاشَ الْفَتَى مِائَتَيْنِ عَامًا
فَقَدْ ذَهَبَ اللَّذَاذَةُ وَ الْفَتَاءُ

قَالَ عَبْدُ الْمَلِكِ: وَ قَدْ رُوِيَ هَذَا أَيْضًا وَ أَنَا غُلَامٌ، يَا رَبِيعُ لَقَدْ طَلَبْتُكَ جَدُّ غَيْرُ عَائِرٍ،
فَقَصَّ لِي عُمْرَكَ؟ فَقَالَ: عِشْتُ مِائَتِي سَنَةً فِي الْفَتْرَةِ بَيْنَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ عليه السلام، وَ مِائَةَ وَ
عِشْرِينَ سَنَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَ سِتِّينَ سَنَةً فِي الْإِسْلَامِ.

قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنِ الْفِتْيَةِ فِي قُرَيْشِ الْمُتَوَاطِيءِ الْأَسْمَاءِ، قَالَ: سَلْ عَنْ أُمِّهِمْ شِئْتَ،
قَالَ: أَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: فَهْمٌ وَ عِلْمٌ وَ عَطَاءٌ وَ حِلْمٌ وَ مُقْرِي ضَخْمٍ.
قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، قَالَ: حِلْمٌ وَ عِلْمٌ وَ طَوْلٌ وَ كَظْمٌ وَ بُعْدٌ مِنَ الظُّلْمِ.

این اشعار را سروده ام:

این منم خواستار عمر خلود
در حجر پا نهاده ام به وجود
امرء القیس ثانی شعرم
عمر کس هیچو من دراز نبود
عبدالمملک گفت: من بچه بودم که این اشعارت را می شنیدم، وی گفت و باز
سروده ام:

دو صدسال عمرت اگر طی شود
جوانی و لذات یکسو شود
عبدالمملک گفت: این شعر را نیز در بچگی شنیده ام، ای ربیع! بخت بلندی
داشته ای، تفصیل زندگانی تو چیست؟ گفت: من در دوران فترت میان عیسی و
محمد دو بیست سال زندگانی کرده ام و یکصد و بیست سال از عمرم در زمان
جاهلیت گذشته است و شصت سال هم در مسلمانی زیسته ام.

گفت: مرا از قریشیانی که همنام اند خبر ده که چگونه بودند؟ گفت: از هر
کدام که خواهی پرس، گفت: از عبدالله بن عباس، گفت: فهم و علم و عطا و حلم و
استادی بزرگ.

گفت: از عبدالله بن عمر، گفت: حلم و علم و بخشش و دوری از خشم و ستم

قال: فَأَخْبَرَنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرٍ؟ قَالَ: رِيحَانَةٌ طَيِّبٌ رِيحُهَا، لَيْنٌ مَسُّهَا، قَلِيلٌ عَلَى الْمُسْلِمِينَ ضَرَرُهَا،

قال: فَأَخْبَرَنِي عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ؟ قَالَ: جَبَلٌ وَعُرٌّ يَنْحَدِرُ مِنْهُ الصَّخْرُ. قَالَ: لِلَّهِ دُرُّكَ مَا أَخْبَرَكَ بِهِمْ؟ قَالَ: قُرْبُ جَوَارِي وَكَثْرَةُ اسْتِخْبَارِي.

﴿ باب ۵۳ ﴾

*(حَدِيثُ شَقِّ الْكَاهِنِ) *

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى الْمُكْتَبِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو الطَّيِّبِ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْوَرَّاقُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ دُرَيْدِ الْأَزْدِيِّ الْعُمَانِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَيْسَى أَبُو شَيْبَةَ الْعُقَيْلِيُّ، عَنْ أَبِي حَاتِمٍ، عَنْ أَبِي قَبِيصَةَ، عَنِ ابْنِ الْكَلْبِيِّ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: سَمِعْتُ شَيْوْخًا مِنْ بَجِيلَةَ مَا رَأَيْتُ عَلَى سَرْوِهِمْ وَلَا حُسْنِ هَيْئَتِهِمْ، يُخْبِرُونَ أَنََّّهُ عَاشَ شَقُّ الْكَاهِنِ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ قَوْمُهُ فَقَالُوا: أَوْصِنَا فَقَدْ آتَى أَنْ يَفُوتَنَا بِكَ الدَّهْرُ، فَقَالَ: تُوَصِّلُوا وَلَا تُقَاطِعُوا، وَتُقَابِلُوا وَلَا تُدَابِرُوا، وَبَلِّغُوا الْأَرْحَامَ وَاحْفَظُوا الدِّمَامَ، وَ

گفت: از عبدالله بن جعفر، گفت: گلی خوشبو و نرم و بی آزار.
گفت: از عبدالله بن زبیر، گفت: کوهی سخت که از آن صخره‌ها فرو می‌ریزد، گفت: خدا تو را رحمت کند از کجا به حال آنها مطلع شدی؟ گفت: از نزدیکی جوار و کثرت استخبار.

باب ۵۳

حدیث شق کاهن

ابن کلبی از پدرش روایت کند که گفت: از شیوخ قبیلۀ بجیلۀ که در جوانمردی و آراستگی بی نظیر بودند شنیدم که شق کاهن سیصدسال زندگانی کرد و چون هنگام وفاتش فرا رسید خاندانش به گرد او جمع شدند و گفتند: ما را وصیتی کن که نزدیک است روزگار تو را از دست ما بر باید گفت: به یکدیگر پیوندید و از هم مگسلید و به دیدار هم بروید و به یکدیگر پشت نکند و صلۀ رحم نماید و عهد و پیمان را نگاه دارید و شخص خردمندی را آقای خود سازید و کریم را

سَوِّدُوا الْحَلِيمَ، وَ أَجَلُّوا الْكَرِيمَ، وَ وَقَرُّوا ذَا الشَّيْبَةِ وَ أَذِلُّوا اللَّئِيمَ، وَ تَجَنَّبُوا الْهَزْلَ فِي مَوَاضِعِ الْجِدِّ، وَ لَا تُكَدِّرُوا الْإِنْعَامَ بِالْمَنِّ، وَ اعْفُوا إِذَا قَدَرْتُمْ، وَ هَادِنُوا إِذَا عَجَزْتُمْ، وَ أَحْسِنُوا إِذَا كُوَيْدْتُمْ، وَ اسْمَعُوا مِنْ مَشَائِخِكُمْ، وَ اسْتَبْقُوا دَوَاعِيَ الصَّلَاحِ عِنْدَ إِحْنِ الْعَدَاوَةِ فَإِنَّ بُلُوغَ الْغَايَةِ فِي النَّكَايَةِ جَرَحٌ بَطِيءٌ الْإِنْدِمَالِ، وَ إِيَّاكُمْ وَ الطَّعْنَ فِي الْأَنْسَابِ، لَا تَفَحَّصُوا عَنْ مَسَاوِيكُمْ، وَ لَا تُودِعُوا عَقَائِلَكُمْ غَيْرَ مُسَاوِيكُمْ فَإِنَّهَا وَضْمَةٌ فَادِحَةٌ وَ قَضَاءٌ فَاضِحَةٌ، الرَّفْقَ الرَّفْقَ لَا الْخُرْقَ فَإِنَّ الْخُرْقَ مَنْدَمَةٌ فِي الْعَوَاقِبِ، مَكْسِبَةٌ لِلْعَوَاتِبِ، الصَّبْرُ أَنْفَذُ عِتَابٍ^(۱)، وَ الْقَنَاعَةُ خَيْرُ مَالٍ، وَ النَّاسُ أَتْبَاعُ الطَّمَعِ، وَ قَرَائِنُ الْهَلَعِ، وَ مَطَايَا الْجَزَعِ، وَ رُوحُ الذُّلِّ التَّخَاذُلُ، وَ لَا تَزَالُونَ نَاطِرِينَ بَعْیُونَ نَائِمَةً مَا اتَّصَلَ الرَّجَاءُ بِأَمْوَالِكُمْ وَ الْخُوفُ بِمَحَالِّكُمْ.

ثُمَّ قَالَ: يَا لَهَا نَصِيحَةٌ زَلَّتْ عَنْ عَذْبَةٍ فَصِيحَةٌ إِذَا كَانَ وَعَاؤُهَا وَ كَيْعَاءُ وَ مَعْدِنُهَا مَنِيْعًا،

اجلال کنید و پیران را احترام نمائید و لئیم را خوار شمارید و در موقع جدّ از شوخی پرهیزید و بخشش خود را با منت میالائید و چون توانا شدید عفو کنید و چون ناتوان شدید صلح نمائید و چون با شما مکر کنند احسان نمائید و حرف مشایخ خود را بشنوید و در دشمنی راه صلح را باقی بگذارید زیرا سخت ترین جراحات، جراحی است که بهبودی آن به درازا کشد و از طعنه زدن در نژاد مردم پرهیزید و در جستجوی بدیهای مردم نباشید و دختران خود را به مردان هم شأن آنها بدهید که غیر آن عیبی بزرگ و فسادی ننگین است و بر شما باد که نرمی و مدارا کنید و از سخت گیری پرهیزید که سرانجام آن پشیمانی و گلایه مندی است، صبر بهترین عتاب و قناعت بهترین مال است و مردمان پیروان طمع و همنشینان حرص و بارکشندگان جزع اند، روح ذلّت عبارت از خوار ساختن یکدیگر است و تا امید به اموالتان دارید و بیمناک مسکن و مأوی هستید با چشمانی فرو رفته در خواب می نگرید.

سپس گفت: چه اندرز خوبی است که از زبانی شیرین و شیوا جاری شده باشد و در دلی متین و جایگاهی رفیع استقرار یابد. و سپس جان داد.

تُمَّ مَاتَ .

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : إِنَّ مُخَالَفِينَا يَزُوونَ مِثْلَ هَذِهِ الْأَحَادِيثِ وَ يُصَدِّقُونَهَا ، وَ يَزُوونَ حَدِيثَ شَدَّادِ بْنِ عَادِ بْنِ إِرْمَ وَ أَنَّهُ عَمِرَ تِسْعِمِائَةَ سَنَةٍ ، وَ يَزُوونَ صِفَةَ الْجَنَّةِ وَ أَنَّهَا مَغِيبَةٌ عَنِ النَّاسِ فَلَا تُرَى وَ أَنَّهَا فِي الْأَرْضِ . وَ لَا يُصَدِّقونَ بِقَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وَ يُكَذِّبونَ بِالْأَخْبَارِ الَّتِي رُوِيَتْ فِيهِ جُحُوداً لِلْحَقِّ وَ عِنَاداً لِأَهْلِهِ .

﴿ بَاب ۵۴ ﴾

﴿ حَدِيثُ شَدَّادِ بْنِ عَادِ بْنِ أَرْمَ ﴾

﴿ وَ صِفَةُ أَرْمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ ﴾

۱ - أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الرَّزْجَانِيُّ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ قَالَ : حَدَّثَنَا مُعَاذُ أَبُو الْمُثَنَّى الْعَنْبَرِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ أَسْمَاءَ قَالَ : حَدَّثَنَا جُوَيْرِيَّةُ ، عَنْ سُفْيَانَ ، عَنْ مَنْصُورٍ ، عَنْ أَبِي وَائِلٍ قَالَ : إِنَّ رَجُلًا يُقَالُ لَهُ : عَبْدُ اللَّهِ بْنُ قَلَابَةَ خَرَجَ فِي طَلَبِ إِبِلٍ لَهُ قَدْ شَرَدَتْ فَبَيْنَا هُوَ فِي صَحَارِي عَدْنٍ فِي تِلْكَ الْفَلَوَاتِ إِذْ هُوَ وَقَعَ عَلَى مَدِينَةٍ عَلَيْهَا حِصْنٌ حَوْلَ ذَلِكَ الْحِصْنِ قُصُورٌ كَثِيرَةٌ وَ أَعْلَامٌ طَوَالٌ ، فَلَمَّا دَنَا مِنْهَا ظَنَّ أَنَّ فِيهَا مَنْ يَسْأَلُهُ عَنْ إِبِلِهِ فَلَمْ يَرَ

مصنّف این کتاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: مخالفین ما امثال این اخبار را روایت می کنند و آنها را تصدیق می نمایند و حدیث شداد بن عاد بن ارم را روایت می کنند که بالغ بر نهصد سال زندگانی کرد و اوصاف بهشت او را ذکر می کنند با وجود آنکه از چشم مردم غایب است، دیده نمی شود ولی در زمین است، اما قائم آل محمد عَلَيْهِمُ السَّلَامُ را تصدیق نمی کنند و به خاطر انکار حق و دشمنی با اهل آن اخباری را که درباره اوست انکار می کنند.

باب ۵۴

حدیث شداد بن عاد بن ارم

ابو وائل گوید: مردی بود به نام عبدالله بن قلابه که شترش گم شده بود و در جستجوی آن بیابانهای عدن را می گشت، در این میان به شهری رسید که حصار داشت و در داخل آن حصار کاخها و ستونهای بلندی بود و چون

دَاخِلًا وَلَا خَارِجًا، فَزَلَّ عَنْ نَاقَتِهِ وَعَقَلَهَا وَسَلَّ سَيْفَهُ وَدَخَلَ مِنْ بَابِ الْحِصْنِ، فَإِذَا هُوَ
بِبَابَيْنِ عَظِيمَيْنِ لَمْ يُرَ فِي الدُّنْيَا بِنَاءٌ أَعْظَمُ مِنْهُمَا وَلَا أَطْوَلُ، وَإِذَا خَشَبُهَا مِنْ أَطْيَبِ عُودٍ وَ
عَلَيْهَا نُجُومٌ مِنْ ياقوتِ أَصْفَرٍ وَ ياقوتِ أَحْمَرَ، ضَوْؤُهَا قَدْ مَلَأَ الْمَكَانَ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ
أَعْجَبَهُ، فَفَتَحَ أَحَدَ الْبَابَيْنِ وَدَخَلَ فَإِذَا هُوَ بِمَدِينَةٍ لَمْ يَرَ الرَّأُورَنَ مِثْلَهَا قَطُّ، وَإِذَا هُوَ
بِقُصُورٍ، كُلُّ قَصْرِ مِنْهَا مُعَلَّقٌ، تَحْتَهُ أَعْمَدَةٌ مِنْ زَبْرَجَدٍ وَ ياقوتِ، وَ فَوْقَ كُلِّ قَصْرِ مِنْهَا
غُرْفٌ، وَ فَوْقَ الْغُرْفِ غُرْفٌ مَبْنِيَّةٌ بِالذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ وَ اللَّوْلُؤِ وَ الْيَاقُوتِ وَ الزَّبْرَجَدِ، وَ
عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْ أَبْوَابِ تِلْكَ الْقُصُورِ مَصَارِيحٌ مِثْلُ مَصَارِيحِ بَابِ الْمَدِينَةِ مِنْ عُودِ طَيْبٍ،
قَدْ نُضِدَتْ عَلَيْهِ الْيَوَاقِيْتُ، وَ قَدْ فُرِشَتْ تِلْكَ الْقُصُورُ بِاللَّوْلُؤِ وَ بِنَادِقِ الْمِسْكِ وَ
الزَّعْفَرَانِ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ أَعْجَبَهُ وَ لَمْ يَرَ هُنَاكَ أَحَدًا فَأَفْزَعَهُ ذَلِكَ.
ثُمَّ نَظَرَ إِلَى الْأَزِقَّةِ فَإِذَا فِي كُلِّ زُقَاقٍ مِنْهَا أَشْجَارٌ قَدْ أَثْمَرَتْ، تَحْتَهَا أَنْهَارٌ تَجْرِي، فَقَالَ:

نزدیک تر آمد پنداشت که در آنجا کسی باشد که بتواند سراغ شترش را از او بگیرد اما کسی را ندید که در آنجا آمد و شد کند، از مرکب پیاده شد و آن را بست آنگاه شمشیرش را کشید و از دروازه حصار داخل شد و دید آنجا دو در بزرگ وجود دارد و در دنیا دری به آن بزرگی ندیده بود و چوب آن از خوشبوترین عودها بود و ستاره‌هایی از یاقوت زرد و سرخ بر آن کوبیده شده بود که پرتو آنها آن مکان را روشن کرده بود، از دیدن آنها در شگفت شد، آنگاه یکی از دو در را گشود و داخل شد، به ناگاه شهری دید که هرگز چشمی مانند آن را ندیده است، کاخ‌هایی بود که بر فراز ستون‌هایی که از زبرجد و یاقوت برافراشته شده بود و در بالای هر کاخی غرفه‌هایی وجود داشت و بالای آن غرفه‌ها را با طلا و نقره و یاقوت و زبرجد آراسته بودند و بر هر دری از درهای این کاخها لنگه درهایی بود به مانند دروازه شهر که از عود خوشبوتر بود و دانه‌های یاقوت بر آنها نصب شده بود و این کاخها همه با لؤلؤ و مشک و زعفران مفروش بود، از دیدار آنها شگفت زده شده و کسی را ندید که از وی پرسش کند، و هر اس بر وی مستولی گردید.

آنگاه به کوچه باغهای آنجا نگریست و در هر کوچه‌ای درخت‌های میوه داری

هَذِهِ الْجَنَّةُ الَّتِي وَصَفَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِعِبَادِهِ فِي الدُّنْيَا، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَدْخَلَنِي الْجَنَّةَ، فَحَمَلَ مِنْ لَوْلُؤِهَا وَمِنْ بِنَادِقِ الْمِسْكِ وَالزَّعْفَرَانِ وَلَمْ يَسْتَطِعْ أَنْ يُقْلَعَ مِنْ زَبْرَجِدِهَا وَمِنْ ياقوتِهَا لِأَنَّهُ كَانَ مُثَبَّتًا فِي أَبْوَابِهَا وَجُدْرَانِهَا، وَكَانَ اللَّوْلُؤُ وَبِنَادِقُ الْمِسْكِ وَالزَّعْفَرَانِ مَنثورًا بِمَنْزِلَةِ الرَّمْلِ فِي تِلْكَ الْقُصُورِ وَالْعُرْفِ كُلِّهَا، فَأَخَذَ مِنْهَا مَا أَرَادَ وَخَرَجَ حَتَّى أَتَى نَاقَتَهُ وَرَكِبَهَا، ثُمَّ سَارَ يَقْفُو أَثَرَ نَاقَتِهِ حَتَّى رَجَعَ إِلَى الْيَمَنِ وَأَظْهَرَ مَا كَانَ مَعَهُ وَاعْلَمَ النَّاسُ أَمْرَهُ، وَبَاعَ بَعْضُ ذَلِكَ اللَّوْلُؤِ وَكَانَ وَقَدِ اصْفَرَّ وَتَغَيَّرَ مِنْ طُولِ مَا مَرَّ عَلَيْهِ مِنَ اللَّيَالِي وَالْأَيَّامِ، فَشَاعَ خَبْرُهُ وَبَلَغَ مُعَاوِيَةَ بْنَ أَبِي سُفْيَانَ، فَأَرْسَلَ رَسُولًا إِلَى صَاحِبِ صَنْعَاءَ وَكَتَبَ بِإِشْخَاصِهِ، فَشَخَّصَ حَتَّى قَدِمَ عَلَى مُعَاوِيَةَ فَخَلَا بِهِ وَسَأَلَهُ عَمَّا عَايَنَ، فَقَصَّ عَلَيْهِ أَمْرَ الْمَدِينَةِ وَمَا رَأَى فِيهَا، وَعَرَضَ عَلَيْهِ مَا حَمَلَهُ مِنْهَا مِنَ اللَّوْلُؤِ وَبِنَادِقِ الْمِسْكِ وَالزَّعْفَرَانِ، فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا أُعْطِيَ سُلَيْمَانُ بْنُ دَاوُدَ مِثْلَ هَذِهِ الْمَدِينَةِ، فَبَعَثَ مُعَاوِيَةَ إِلَى كَعْبِ الْأَخْبَارِ فَدَعَاهُ وَقَالَ لَهُ: يَا أَبَا إِسْحَاقَ هَلْ بَلَغَكَ أَنَّ فِي الدُّنْيَا مَدِينَةً

را مشاهده کرد که جویهای آب از زیر آنها جاری بود و با خود گفت این همان بهشتی است که خدای تعالی آن را در دنیا برای بندگان خود وصف فرموده است، خدا را سپاس که مراد در آن وارد کرد. و از لؤلؤ و مشک و زعفران آن برداشت ولی نتوانست از زبرجد و یاقوت آن بردارد زیرا آنها بر درها و دیوارها کوبیده شده بود و لؤلؤ و مشک و زعفران مانند سنگ ریزه در میان کاخها و غرفه‌ها ریخته شده بود، آنها را برداشت و بیرون آمد و بر مرکب خود سوار شد و دنبال شتر خود را گرفت تا آنکه به یمن بازگشت و آنچه همراه آورده بود به مردم نشان داد و مقداری از آن لؤلؤها را که به واسطه گذشت روزگار به زردی گرائیده بود فروخت، خبر او شایع شد و به گوش معاویه بن ابی سفیان رسید و کسی را نزد حاکم صنعا فرستاد و دستور داد او را به شام بفرستند و او به نزد معاویه آمد و با او خلوت کرد و پرسید که چه دیده است؟ و او نیز داستان آن شهر و آنچه را که دیده بود بازگفت و مقداری از لؤلؤ و مشک و زعفرانها را به او تقدیم کرد و گفت: به خدا سوگند به سلیمان پسر داود هم چنین شهری ارزانی نشده بود، معاویه به دنبال کعب الاخبار فرستاد و او را فراخواند و گفت: ای اباسحاق! آیا شنیده‌ای

مَبْنِيَّةٌ بِالذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَعُمُدُهَا مِنَ الزَّبْرَجَدِ وَالْيَاقُوتِ وَحِصَاءُ قُصُورِهَا وَغُرْفِهَا
اللُّؤْلُؤُ، وَأَنْهَارُهَا فِي الْأَزِقَّةِ تَجْرِي تَحْتَ الْأَشْجَارِ؟!

قال كعبٌ: أمّا هذه المدينة فصاحبها شداد بن عاد النبي بناها، و أمّا المدينة فهي
إرم ذات العماد وهي التي وصف الله عز وجل في كتابه المنزل على نبيه محمد صلى الله عليه وآله وسلم و
ذكر أنه لم يخلق مثلها في البلاد.

قال معاوية: حدثنا بحديثها، فقال: إن عاداً الأولى - و ليس بعاد قوم هود عليه السلام -
كان له ابنان سمي أحدهما شديداً و الآخر شداداً، فهلك عاد و بقيا و مليكا و تجبرا و
أطاعهما الناس في الشرق و الغرب، فمات شديداً و بقي شداد فملك و حده و لم يناعه أحد.
و كان مولعاً بقراءة الكتب، و كان كلما سمع بذكر الجنة و ما فيها من البنيان و
الياقوت و الزبرجد و اللؤلؤ رغب أن يفعل مثل ذلك في الدنيا عتواً على الله عز وجل،
فجعل على صنعتها مائة رجل تحت كل واحد منهم ألف من الأعوان، فقال: انطلقوا إلى

که در دنیا شهری با طلا و نقره بنا شده باشد و ستونهایش از زبرجد و یاقوت و
سنگ ریزه کاخها و غرفه هایش لؤلؤ باشد و در کوچه باغهایش جویهایی به زیر
درختهایش جاری باشد؟

کعب گفت: آری، این شهری است که صاحب آن شداد بن عاد است که آن را
بنا کرده است و این همان ارم ذات العماد است که خدای تعالی در کتابش آن را
وصف کرده و فرموده مثل آن در بلاد ساخته نشده است.

معاویه گفت: داستان آن را برایمان بازگو، گفت: عاد اول - نه عاد قوم
هود عليه السلام - دو پسر داشت که یکی شدید و دیگری را شداد نامیده بود، عاد
درگذشت و آن دو پسر باقی ماندند و پادشاهان ستمگری شدند و مردم در شرق
و غرب زمین از آنها اطاعت می کردند، شدید نیز درگذشت و شداد بلامنازع
پادشاه گردید.

و او به خواندن کتابها اشتیاق وافری داشت و چون نام بهشت و کاخها و
یاقوت و زبرجد و لؤلؤهای آن را شنیده بود مایل گردید که مانند آن را در دنیا
بنا کند، و تا گردنکشی و رقابتی با خدای تعالی کرده باشد و یکصد مهندس را

أَطِيبَ فَلَاةٍ فِي الْأَرْضِ وَ أَوْسَعِهَا، فَأَعْمَلُوا لِي فِيهَا مَدِينَةً مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّةٍ وَ ياقُوتَ وَ زَبْرَجَدَ وَ لؤلُؤَ، وَ اصْنَعُوا تَحْتَ تِلْكَ الْمَدِينَةِ أَعْمِدَةً مِنْ زَبْرَجَدَ وَ عَلَى الْمَدِينَةِ قُصُوراً، وَ عَلَى الْقُصُورِ عُرُفاً، وَ فَوْقَ الْعُرُفِ عُرُفاً، وَ أَعْرِسُوا تَحْتَ الْقُصُورِ فِي أَرْقَتِهَا أَصْنَافَ الشَّيَارِ كُلِّهَا وَ أَجْرُوا فِيهَا الْأَنْهَارَ حَتَّى يَكُونَ تَحْتَ أَشْجَارِهَا، فَإِنِّي قَرَأْتُ فِي الْكُتُبِ صِفَةَ الْجَنَّةِ وَ أَنَا أَحِبُّ أَنْ أُجْعَلَ مِثْلَهَا فِي الدُّنْيَا. قَالُوا لَهُ: كَيْفَ نَقْدِرُ عَلَى مَا وَصَفْتَ لَنَا مِنَ الْجَوَاهِرِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ حَتَّى يُمَكِّنَنَا أَنْ نَبْنِيَ مَدِينَةً كَمَا وَصَفْتَ؟. قَالَ شَدَّادٌ: أَلَا تَعْلَمُونَ أَنَّ مُلْكَ الدُّنْيَا بِيَدِي؟ قَالُوا: بَلَى، قَالَ: فَانْطَلِقُوا إِلَى كُلِّ مَعْدِنٍ مِنْ مَعَادِنِ الْجَوَاهِرِ وَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ فَوَكَّلُوا بِهَا حَتَّى تَجْمَعُوا مَا تَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ، وَ خُذُوا مَا تَجِدُونَهُ فِي أَيْدِي النَّاسِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّةِ.

فَكَتَبُوا إِلَيَّ كُلِّ مَلِكٍ فِي الشَّرْقِ وَ الْغَرْبِ فَجَعَلُوا يَجْمَعُونَ أَنْوَاعَ الْجَوَاهِرِ عَشْرَ سِنِينَ فَبَنَوُا لَهُ هَذِهِ الْمَدِينَةَ فِي مُدَّةٍ ثَلَاثِمِائَةِ سَنَةٍ، وَ عُمُرُ شَدَّادٍ تِسْعُمِائَةِ سَنَةٍ، فَلَمَّا أَتَوْهُ وَ أَخْبَرُوهُ

برگماشت و زیر نظر هر یک از آنان یک هزار کمک کار قرارداد و گفت: بروید و پاکیزه ترین و وسیعترین جای زمین را معین کنید و در آنجا برای من شهری از طلا و نقره و یاقوت و زبرجد و لؤلؤ بنا کنید و ستونهای آن را از زبرجد قرار دهید و در آن شهر کاخها و در آن کاخها غرفه ها و بر بالای آن غرفه ها غرفه های دیگری بسازید و در کوچه باغهای آن شهر درختهای میوه بکارید و زیر آنها جوی ها جاری کنید که من در کتابها خوانده ام که بهشت چنین اوصافی دارد و دوست دارم که مانند آن را در زمین بسازم. گفتند: این همه جواهر و طلا و نقره را از کجا فراهم آوریم تا بتوانیم شهری را با این اوصاف بنا کنیم؟ شداد گفت: آیا نمی دانید که پادشاهی دنیا با من است؟ گفتند: می دانیم، گفت بروید و بر همه معادن جواهر و طلا و نقره کسانی را بگمارید و در دست مردم نیز هر چه طلا و نقره یافتید بگیرید تا نیازتان مرتفع شود.

و به همه شاهان شرق و غرب نوشتند و در طی ده سال انواع جواهر را فراهم آوردند و این شهر را در مدت سیصدسال برای وی ساختند و عمر شداد نهصد سال بود. چون به نزد وی آمدند و او را از اتمام بنای قصر آگاه کردند، گفت

بِفَرَاغِهِمْ مِنْهَا قَالَ: انْطَلِقُوا فَاجْعَلُوا عَلَيْهَا حِصْنًا، وَاجْعَلُوا حَوْلَ الْحِصْنِ أَلْفَ قَصْرِ،
عِنْدَ كُلِّ قَصْرِ أَلْفَ عِلْمٍ، يَكُونُ فِي كُلِّ قَصْرِ مِنْ تِلْكَ الْقُصُورِ وَزِيرٌ مِنْ وُزَرَائِي، فَارْجِعُوا
وَاعْمَلُوا ذَلِكَ كُلَّهُ لَهُ، ثُمَّ أَتَوْهُ فَأَخْبَرُوهُ بِالْفَرَاغِ مِنْهَا كَمَا أَمَرَهُمْ بِهِ، فَأَمَرَ النَّاسَ بِالتَّجْهِيزِ
إِلَى إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ فَأَقَامُوا فِي جَهَازِهِمْ إِلَيْهَا عَشْرَ سِنِينَ.

ثُمَّ سَارَ الْمَلِكُ يُرِيدُ إِرَمَ، فَلَمَّا كَانَ مِنَ الْمَدِينَةِ عَلَى مَسِيرَةِ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
عَلَيْهِ وَ عَلَى جَمِيعِ مَنْ كَانَ مَعَهُ صَيْحَةً مِنَ السَّمَاءِ فَأَهْلَكَهُمْ جَمِيعًا وَ مَا دَخَلَ إِرَمَ وَ لَا أَحَدٌ
مِمَّنْ كَانَ مَعَهُ، فَهَذِهِ صِفَةُ إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ.

وَ إِنِّي لَأَجِدُ فِي الْكُتُبِ أَنَّ رَجُلًا يَدْخُلُهَا وَ يَرَى مَا فِيهَا ثُمَّ يَخْرُجُ وَ يُحَدِّثُ النَّاسَ بِمَا
يَرَى فَلَا يُصَدِّقُ، وَ سَيَدْخُلُهَا أَهْلُ الدِّينِ فِي آخِرِ الزَّمَانِ.

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ عليه السلام: إِذَا جَازَ أَنْ يَكُونَ فِي الْأَرْضِ جَنَّةٌ مَغِيبَةٌ عَنْ أَعْيُنِ
النَّاسِ لَا يَهْتَدِي إِلَى مَكَانِهَا أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ وَ لَا يَعْلَمُونَ بِهَا وَ يَعْتَقِدُونَ صِحَّةَ كَوْنِهَا مِنْهُ

بروید و بر گرداگرد آن حصارى بسازید و بر اطراف آن حصار هزار کاخ بنا کنید
و بر فراز هر یک هزار پرچم بر افرازید که هر یک از آن کاخها مقر یکی از
وزرای من خواهد بود، آنها رفتند و همه آن کارها را به انجام رسانیدند و آمدند و
او را از پایان کار آگاه کردند آنگاه مردم را برای تجهیز ارم ذات العباد فراخواند و
ده سال نیز این کار به طول انجامید.

آنگاه پادشاه برای دیدار ارم حرکت کرد و تنها یک شبانه روز مانده بود که
به آنجا برسد که خدای تعالی بر او و همراهانش عذاب آسمانی فرو فرستاد و همه
آنها را نابود کرد و نه او و نه هیچیک از همراهانش نتوانستند بر آن ارم داخل شوند،
آری این است داستان ارم ذات العبادى که مانند آن در بلاد آفریده نشده است.

و من در کتابها خوانده‌ام که مردی بر آن داخل می‌شود و آنچه در آن است
می‌بیند بعد از آن بیرون می‌آید و مشهودات خود را برای مردم بازگو می‌کند،
اما کسی باور نمی‌کند و به زودی در آخر الزمان دینداران به آن درآیند.

مصنّف این کتاب عليه السلام گوید: اگر روا باشد که در زمین بهشتی از چشمان
مردمان نهان وجود داشته باشد و احدی از مردم بدان راه نبرد و وجود آن از

طَرِيقِ الْأَخْبَارِ، فَكَيْفَ لَا يَقْبَلُونَ مِنْ طَرِيقِ الْأَخْبَارِ كَوْنَ الْقَائِمِ عَلَيْهِ الْآنَ فِي غَيْبَتِهِ، وَإِذَا جَازَ أَنْ يَعْمرَ شَدَّادُ بْنُ عَادٍ تِسْعَ مِائَةِ سَنَةٍ فَكَيْفَ لَا يَجُوزُ أَنْ يَعْمرَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ مِثْلَهَا أَوْ أَكْثَرَ مِنْهَا. وَ الْحَبْرُ فِي شَدَّادِ بْنِ عَادٍ عَنْ أَبِي وَائِلٍ، وَ الْأَخْبَارُ فِي الْقَائِمِ عَلَيْهِ عَنِ النَّبِيِّ وَالْأُمَّةِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فَهَلْ ذَلِكَ إِلَّا مُكَابَرَةٌ فِي جُحُودِ الْحَقِّ؟!

وَ وَجَدْتُ فِي كِتَابِ الْمُعَمَّرِينَ أَنَّهُ حَكَى عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعِيدِ الرَّحَّالِ قَالَ: إِنَّا وَجَدْنَا حَجْرًا بِالْإِسْكَندَرِيَّةِ مَكْتُوبًا فِيهِ: أَنَا شَدَّادُ بْنُ عَادٍ وَ أَنَا الَّذِي شَيَّدْتُ الْعِمَادَ الَّتِي لَمْ يُخْلَقْ مِثْلُهَا فِي الْبِلَادِ، وَ جَنَّدْتُ الْأَجْنَادَ، وَ شَدَّدْتُ بِسَاعِدِي الْوَادَ فَبَنَيْتُهُنَّ إِذْ لَا شَيْبَ وَ لَا مَوْتَ، وَ إِذِ الْحِجَارَةُ فِي اللَّيْنِ مِثْلُ الطِّينِ، وَ كَنَزْتُ كَنْزًا فِي الْبَحْرِ عَلَى اثْنِي عَشَرَ مَنْزِلًا لَمْ يُخْرِجْهُ حَتَّى تَخْرُجَهُ أُمَّةٌ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ.

وَ عَاشَ أَوْسُ بْنُ رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ أُمَيَّةِ الْأَسْلَمِيِّ مِائَتَيْنِ وَ أَرْبَعَ عَشْرَةَ سَنَةً وَ قَالَ فِي ذَلِكَ:

طريق اخبار برای آنها به اثبات رسیده باشد، چگونه است که وجود قائم علیه را در دوران غیبت از طریق اخبار نمی پذیرند، و اگر روا باشد که شداد بن عاد نهصد سال عمر کند چگونه است که روا نباشد قائم علیه به مانند آن و یا بیش از آن عمر کند، در حالی که خبر شداد بن عاد از ابی وائل است اما اخبار قائم علیه از پیامبر اکرم و ائمه اطهار صلوات الله علیهم وارد شده است آیا این جز مکابره در انکار حق و حقیقت است؟

و در کتاب «المُعَمَّرُونَ» از هشام بن سعید حکایت کرده است که گوید: در اسکندریه سنگی یافتیم که بر آن نوشته بود: من شداد بن عاد هستم همانکه ستونهای استواری بنا کرد که مانند آن در بلاد آفریده نشده و لشکریان بسیار فراهم آوردم و به بازوی خود مکرهان را بستم، آنها را بنا کردم در حالی که پیری و مرگ نبود و سنگ در نرمی برای من چون گل بود و گنجی را در دریا نهادم که دوازده منزل فاصله آن است و کسی جز امت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ آن را استخراج نکند.

و اوس بن ربیعه بن کعب بن امیة اسلمی دو بیست و چهارده سال زندگانی کرد و در این باره چنین سرود:

لَقَدْ عَمِرْتُ حَتَّى مَلَ أَهْلِي   نَوَائِي عِنْدَهُمْ وَ سَيِّمْتُ عُمْرِي
 وَ حَقٌّ لِيَنَّ أَلَى مَائَتَانِ عَامًا   عَلَيْهِ وَ أَرْبَعٌ مِنْ بَعْدِ عَشْرِي
 يَمَلُّ مِنَ الثَّوَاءِ فِي صُبْحِ يَوْمٍ   يُغَادِيهِ وَ لَيْلٍ بَعْدَ يَشْرِي
 فَأَبْلَى جِدَّتِي وَ تَرَكْتُ شِلْوًا   وَ بَاخَ بِمَا أُجِنُّ ضَمِيرَ صَدْرِي

وَ عَاشَ أَبُو زَبِيدٍ وَ اسْمُهُ الْبَدْرُ بْنُ حَرْمَلَةَ الطَّائِيُّ وَ كَانَ نَصْرَانِيًّا خَمْسِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ .
 وَ عَاشَ نَصْرُ بْنُ دُهْمَانَ بْنِ ابِصَارِ بْنِ بَكْرِ بْنِ اسْلَمِ بْنِ أَشْجَعِ بْنِ الرَّيْثِ بْنِ غَطْفَانَ
 مِائَةً وَ تِسْعِينَ سَنَةً حَتَّى سَقَطَتْ أَسْنَانُهُ وَ خَرَفَ عَقْلُهُ وَ ابْيَضَّ رَأْسُهُ فَحَزَبَ قَوْمَهُ أَمْرًا
 فَاحْتَا جُوا فِيهِ إِلَى رَأْيِهِ ، وَ دَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُرَدَّ إِلَيْهِ عَقْلُهُ وَ شَابَهُ ، فَعَادَ إِلَيْهِ عَقْلُهُ وَ
 شَابَهُ وَ اسْوَدَّ شَعْرُهُ .

فَقَالَ فِيهِ سَلْمَةُ بْنُ الْخُرْشُبِ الْأَنْمَارِيُّ مِنْ أَنْمَارِ بْنِ بَغِيضٍ ، وَ يُقَالُ : بَلُّ عِيَاضٍ
 مَرْدَاسِ السَّلْمِيِّ :

آنقدر عمر کرده‌ام که شدم
 نه فقط خود ز خویش دلتنگم
 چارده سال از دو صد بگذشت
 دشمنی کرد روز و شب با من
 عاجز و ناتوان شدم اکنون
 و ابو زبید که نامش بدر بن حرملة طائی بود و در آئین نصرانیت دویست و
 پنجاه سال زیست .

و نصر بن دهمان یکصد و نود سال زندگانی کرد و دندانهایش ریخت و
 خردش زایل و موی سرش سپید گردید آنگاه امر مهمی برای قومش پیش آمد که
 نیازمند رأی او شدند و از خدای تعالی خواستند که خرد و جوانیش را به وی باز
 گرداند و عقل و جوانیش به وی باز گردید و موی سرش سیاه شد .

و سلمة بن خُرشب أنماری دربارهٔ وی چنین سرود:

لَنْصُرُ بِنُ دُهْمَانَ الْهَنْئِدَةَ عَاشِمَا   وَ تِسْعِينَ حَوْلًا ثُمَّ قَوْمَ فَانِصَاتَا
وَ عَادَ سَوَادُ الرَّأْسِ بَعْدَ بَيَاضِهِ   وَ رَاجَعَهُ شَرْحُ الشَّبَابِ الَّذِي فَاتَا
وَ رَاجَعَ عَقْلًا عِنْدَ مَافَاتِ عَقْلُهُ   وَ لَكِنَّهُ مِنْ بَعْدِ ذَا كُلِّهِ مَاتَا

وَ عَاشَ سُؤَيْدُ بْنُ حَذَّاقٍ الْعَبْدِيُّ مِائَتِي سَنَةٍ .

وَ عَاشَ الْجَعْشَمُ بْنُ عَوْفِ بْنِ حُذَيْمَةَ دَهْرًا طَوِيلًا فَقَالَ :

حَتَّى مَتَى الْجَعْشَمُ فِي الْأَحْيَاءِ   لَيْسَ بِيذِي أَيْدٍ وَ لَا غِنَاءِ
هَيَّاتَ مَا لِلْمَوْتِ مِنْ دَوَاءِ

وَ عَاشَ ثَعْلَبَةُ بْنُ كَعْبِ بْنِ زَيْدِ بْنِ عَبِيدِ الْأَشْهَلِ الْأَوْسِيِّ مِائَتِي سَنَةٍ ، فَقَالَ :

لَقَدْ صَاحَبْتُ أَقْوَامًا فَأَمْسَوْا   خُفَاتًا مَا يُجَابُ لَهُمْ دُعَاءُ

در این دار نصربن دهمان بزیست
دگر باره آمد جوانی گرفت
سیاهی مویش بدو عود کرد
و لیکن پس از این همه انقلاب
دویست و نود سال بی پیش و کم
قد و قامتش راست بی پیچ و خم
به دنبال آن دانش و هوش هم
سفر اجل آمدش دمبدم

و سُؤَيْدُ بْنُ حَذَّاقٍ عَبْدِي دَوَيْسَتِ سَالِ زَيْسَتِ .

وَ جَعْشَمُ بْنُ عَوْفِ بْنِ حُذَيْمَةَ زَمَانِي طَوْلَانِي زَيْسَتِ وَ چَنِينِ سِرُودِ :

خدایا تا به کی جعشم میان زنده ها باشد

نه او را قدرتی درتن نه درذاتش غناباشد

خیالی باطل است آنکه اجل را هم دوا باشد

وَ ثَعْلَبَةُ بْنُ كَعْبِ بْنِ زَيْدِ الْأَوْسِيِّ دَوَيْسَتِ سَالِ زَنْدِگَانِي كَرْدِ ، أَنْگَاهِ چَنِينِ سِرُودِ

است که :

مصاحب بودمی با مردمانی   که خفتند از پس این زندگانی

مَضَوْا قَصْدَ السَّبِيلِ وَ خَلَّفُونِي فَطَلَا عَلَيَّ بَعْدَهُمُ الثَّوَاءُ
فَأَصْبَحْتُ الْغَدَاةَ رَهِينَ بَنِي وَ أَخْلَفَنِي مِنَ الْمَوْتِ الرَّجَاءُ

وَ عَاشَ رِدَاءَةُ بْنُ كَعْبٍ^(۱) بِنِ ذَهْلِ بْنِ قَيْسِ النَّخَعِيِّ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ، وَ قَالَ:

لَمْ يَبْقَ يَا خُدَّةُ مِنْ لِدَاتِي أَبُو بَنِينَ لَا وَ لَا بَنَاتِ
وَ لَا عَقِيمَ غَيْرَ ذِي سُبَاتِ إِلَّا يُعَدُّ الْيَوْمَ فِي الْأَمْوَاتِ
هَلْ مُشْتَرٍ أَبِيْعُهُ حَيَاتِي

وَ عَاشَ عُدَيُّ بْنُ حَاتِمِ طِيءٍ عِشْرِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ.

وَ عَاشَ أَمَابَاةُ بْنُ قَيْسِ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ شَيْبَانَ الْكِنْدِيِّ سِتِّينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ.

وَ عَاشَ عَمِيرَةُ بْنُ هَاجِرِ بْنِ عُمَيْرِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيِّ بْنِ قُمَيْرِ سَبْعِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ وَ قَالَ:

نه از ایشان ندایی در جهان است
گذشتند از پس راهی که رفتند
درازی یافت عمرم بعد آنها
بَدَل کردم بجای مرگ امید

و رداءة بن کعب نخعی سیصد سال زندگانی کرد و چنین سرود:

ز همزادان من حقا که دیاری دگر نیست

عزیزانم همه رفتند و دلداری دگر نیست

از این پس در میان زندگان نامم نباشد

خریدار چنین عمری به بازاری دگر نیست

و عدی بن حاتم طائی صد و بیست سال زندگانی کرد.

و اماباة بن قیس کنندی یکصد و شصت سال زندگانی کرد.

و عمیره بن هاجر یکصد و هفتاد سال و یا چنانکه خود گوید دو بیست و ده

سال زندگانی کرد و چنین سرود:

۱ - فی بعض النسخ «رداد بن کعب». و آورده ابوحاتم السجستانی فی «المعمرون» بعنوان جعفر بن قرط بن -

کعب بن قیس بن سعد و ذکر له شعراً، و لعله کعب بن رداة النخعی كما ذکره ابن الكلبي علی قول السجستانی.

بَلِيْتُ وَ أَفْنَانِي الزَّمَانُ وَ أَصْبَحْتُ
 هُنَيْدَةً قَدْ أَبْقَيْتُ مِنْ بَعْدِهَا عَشْرًا
 وَ أَصْبَحْتُ مِثْلَ الْفَرْخِ لَا أَنَا مَيِّتٌ
 فَأَسْأَلِي (۱) وَ لَا حَيٌّ فَأُصْدِرُ لِي أَمْرًا
 وَ قَدْ عِشْتُ دَهْرًا مَا تُجْنُ عَشِيرَتِي
 لَهَا مَيِّتًا حَتَّى أَخُطَّ بِهِ قَبْرًا
 وَ عَاشَ الْعَرَّامُ بْنُ مُنْذِرٍ (۲) بِنِ زَيْدِ بْنِ قَيْسِ بْنِ حَارِثَةَ بْنِ لَأَمٍ دَهْرًا طَوِيلًا فِي
 الْجَاهِلِيَّةِ، وَ أَدْرَكَ عُمَرَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَ أَدْخَلَ عَلَيْهِ وَ قَدْ اخْتَلَفَتْ تَرْقُوتَاهُ وَ سَقَطَ
 حَاجِبَاهُ، فَقِيلَ لَهُ: مَا أَدْرَكَتَ؟ فَقَالَ:
 وَ وَاللَّهِ مَا أَدْرَى أَدْرَكَتُ أُمَّةً
 عَلَى عَهْدِ ذِي الْقَرْنَيْنِ أَمْ كُنْتُ أَقْدَمَا
 مَتَى تَخْلَعَا مِنِّي الْقَمِيصَ تَبَيَّنَا
 جَاجِي لَمْ يُكْسِنِ لِحْمًا وَلَا دَمًا

دو صد سال و ده سال بر من گذشت
 در این حال نه مرده‌ام بی‌نیاز
 نباشد کسی از عشیره به خاک
 و عرّام بن منذر در دوران جاهلیت زمانی طولانی زیست و خلافت عمر بن -
 عبدالعزیز را نیز درک کرد و او را در حالی که استخوانهای گلوگاهش پائین و
 بالا شده بود و ابروانش بر روی چشمانش فرو ریخته بود به نزد عمر بن عبدالعزیز
 آوردند و به او گفتند: از چه زمانی در قید حیاتی؟ گفت:
 از آن وقتی که ذوالقرنین حاکم بود در دنیا
 جهان را دیده‌ام من با تمام پستی و بالا
 اگر پیراهنم از تن برون آید نمی‌بیند
 کسی مابین عظم و پوست لحمی بر تنم پیدا

۱ - فی بعض النسخ «فابلی» و فی البحار «فابکی». و زاد فی کتاب ابي حاتم السجستاني:

وَ قَدْ كُنْتُ دَهْرًا أَهْزَمَ الْجَيْشَ وَاحِدًا وَ أُعْطِيَ فَلَا مَنَّا عَطَائِي وَ لَا نَزْرًا

۲ - فی بعض النسخ و الکتب «عوام بن المنذر».

وَ عَاشَ سَيْفُ بْنُ وَهَبِ بْنِ جُذَيْمَةَ الطَّائِيَّ مِائَتِي سَنَةً وَقَالَ:

أَلَا إِنِّي عَاجِلًا ذَاهِبٌ   فَلَا تَحْسَبُوا أَنِّي كَاذِبٌ
لَبِئْسَتْ شَبَابِي فَأَفْنَيْتُهُ   وَ أَدْرَكَنِي الْقَدَرُ الْغَالِبُ
وَ خَصِمٌ دَفَعْتُ وَ مَوْلَى نَفَعْتُ —————

وَ عَاشَ أَرْطَاةُ بْنُ دَشَهَبَةَ الْمُزْنِيَّ عِشْرِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ، فَكَانَ يُكْنَى أَبُو الْوَلِيدِ، فَقَالَ لَهُ عَبْدُ الْمَلِكِ بْنُ مَرْوَانَ: مَا بَقِيَ مِنْ شِعْرِكَ يَا أَرْطَاةُ؟ قَالَ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي لَا أَشْرِبُ وَ لَا أَطْرِبُ وَ لَا أَغْضِبُ، وَ لَا يَجِيئُنِي الشِّعْرُ إِلَّا عَلَى أَحَدِ هَذِهِ الْخِصَالِ عَلَى أَنِّي أَقُولُ:

رَأَيْتُ الْمَرْءَ تَأْكُلُهُ اللَّيَالِي   كَأَكْلِ الْأَرْضِ سَاقِطَةَ الْحَدِيدِ
وَ مَا تَبَقِيَ الْمَنِيَّةُ حِينَ تَأْتِي   عَلَى نَفْسِ ابْنِ آدَمَ مِنْ مَزِيدِ
وَ أَعْلَمُ أَنَّهَا سَتَكِرُّ حَتَّى   تَوَفَّى نَذْرَهَا بِأَبِي الْوَلِيدِ

فَأَرْتَاعَ عَبْدَ الْمَلِكِ، فَقَالَ: يَا أَرْطَاةُ؟! فَقَالَ أَرْطَاةُ: يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ إِنِّي أَكْنَى أَبُو الْوَلِيدِ.

و سيف بن وهب طائی دو بیست سال زندگانی کرد و چنین سرود:

شتابان به سوی اجل می روم   میندار در این سخن کاذبم
جوان بودم و از کفم رفت زود   قدر غالب آمد مرا در ربود
چه بسیار دشمن فرو کوفتم   چه بسیار یاران که بنواختم
که این خلق مغرور از حق یله   بیایند سوی خدا یکسره
و ارطاة بن دشهبة مُزنی یکصد و بیست سال زندگانی کرد و او را ابوالولید می گفتند، عبدالملک بن مروان از او پرسید: ای ارطاة از شعر تو چه باقی است؟ گفت: ای امیرالمؤمنین! من نمی نوشم و به طرب نمی آیم و خشمگین نمی شوم و شعر بر یکی از این حالات پدید آید، با وجود این می گویم:

شب و روز گویا که ما را خورد   بدانسان که خاک آهن ریز را
چو بر نفس آدم بیاید اجل   به ناگه برود همه چیز را
و دانم که بر من بتازد اجل   به قلبم زند نیزه تیز را
عبدالملک از استماع این سخن بر خود لرزید و گفت: ای ارطاة! چه

وَ عَاشَ عُبَيْدُ بْنُ الْأَبْرَصِ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ فَقَالَ:

فَنَيْتُ وَ أَفْنَانِي الزَّمَانُ وَ أَصْبَحْتُ لِدَاتِي بَنُو نَعِشٍ وَ زَهْرُ الْفِرَاقِدِ
ثُمَّ أَخَذَهُ النَّعْمَانُ بْنُ الْمُنْذِرِ يَوْمَ بُؤْسِهِ فَقَتَلَهُ.

وَ عَاشَ شُرَيْحُ بْنُ هَانِيٍّ عِشْرِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ حَتَّى قُتِلَ فِي زَمَنِ الْحِجَّاجِ بْنِ يُوسُفَ،
فَقَالَ فِي كِبَرِهِ وَ ضَعْفِهِ:

أَصْبَحْتُ ذَا بَثٍّ أُقَاسِي الْكِبْرَا قَدْ عِشْتُ بَيْنَ الْمُشْرِكِينَ أَعْصُرَا
ثُمَّتْ أَذْرَكْتُ النَّبِيَّ الْمُنْذِرَا وَ بَعْدَهُ صَدِيقَهُ وَ عُمَرَا
وَ يَوْمَ مِهْرَانَ وَ يَوْمَ تُسْتَرَا وَ الْجَمْعُ فِي صِفِّينِهِمْ وَ النَّهْرَا
هَيْهَاتَ مَا أَطْوَلَ هَذَا عُمُرَا

می گویی؟ ارطاة گفت: ای امیرالمؤمنین کنیه من ابوالولید است و شاید که مرا به کنیه ام بخوانی.

و عبید بن ابرص سیصد سال زندگانی کرد و چنین سرود:

زمانه فنا کرد عمر مرا از آن پس که مردند یاران همه
به دل هست داغ عزیزان مرا ز مردن نباشد مرا واهمه
کنون راز گویم به نجم سما که یاری مرا نیست جز ماه و مه
سپس نعمان بن منذر در آن روز که غضبناک شد او را دستگیر کرد و کشت
و شریح بن هانی یکصد و بیست سال زندگانی کرد و در زمان حججاج بن
یوسف کشته شد و در پیری و ضعف خود چنین سرود:

بسی رنج بردم به عمر دراز حذر کردم از کینه و حرص و آرز
زمانی پی مشرکان زیستم ندانستمی در جهان کیستم
از آن پس به نزد پیمبر شدم به آئین اسلام رهبر شدم
ابوبکر را دیدمی بعد از او عمر هم گرفتی خلافت از او
به مهران و ششتر حاضر بدم علی را تو گویی که قنبر بدم
به صفین حاضر شدم بی امان از آنسو شدم جانب نهروان
خدا را که عمرم درازی گرفت آجل روزگارم به بازی گرفت

وَ عَاشَ رَجُلٌ مِنْ بَنِي ضَبَّةَ يُقَالُ لَهُ: الْمَسْجَاحُ بْنُ سَبَاعِ الضَّبِّيِّ دَهْرًا طَوِيلًا فَقَالَ:

لَقَدْ طَوَّفْتُ فِي الْآفَاقِ حَتَّى   بَلَيْتُ وَ قَدْ أَتَى لِي لَوْ أَبِيدُ
وَ أَفْنَانِي وَ لَوْ يَفْنَى نَهَارُ   وَ لَيْلٌ كُلَّمَا يَمْضِي يَعُودُ
وَ شَهْرٌ مُسْتَهْلٌ بَعْدَ شَهْرٍ   وَ حَوْلٌ بَعْدَهُ حَوْلٌ جَدِيدُ

وَ عَاشَ لُقْمَانُ الْعَادِيُّ الْكَبِيرُ خَمْسِمِائَةَ وَ سِتِّينَ سَنَةً، وَ عَاشَ عُمَرُ سَبْعَةَ أَسْرٍ
[عاش] اكل نسر منها ثمانين عاماً، وَ كَانَ مِنْ بَقِيَّةِ عَادِ الْأُولَى.

وَ رَوَى أَنَّهُ عَاشَ ثَلَاثَةَ آلَافِ سَنَةٍ وَ خَمْسِمِائَةَ سَنَةٍ، وَ كَانَ مِنْ وَفِدِ عَادِ الَّذِينَ بَعَثَهُمْ
قَوْمُهُمْ إِلَى الْحَرَمِ لِيَسْتَسْقُوا لَهُمْ، وَ كَانَ أُعْطِيَ عُمَرَ سَبْعَةَ أَسْرٍ، وَ كَانَ يَأْخُذُ فَرْخَ النَّسْرِ
الَّذِي فِي الْجَبَلِ الَّذِي هُوَ فِي أَصْلِهِ، فَيَعِيشُ النَّسْرُ مِنْهَا مَا عَاشَ، فَإِذَا مَاتَ أَخَذَ
آخَرَ، فَرَبَّاهُ حَتَّى كَانَ آخِرَهَا لُبْدٌ، وَ كَانَ أَطْوَلُهَا عُمَرًا، فَقِيلَ فِيهِ: «طَالَ الْأَبْدُ عَلَى لُبْدٍ».

و مردی از بنی ضبه که به او مسجاح می گفتند زمانی طولانی زیست و چنین

سرود:

در آفاق گشتم زمانی دراز   کنون مرگ می آیدم بی امان
برفتم ولیکن اگر شب رود   شبی دیگر آید بماند آن
چنین است ماه و چنین است سال   حیات است در این سرا جاودان
و لقمان عادی کبیر پانصد و شصت سال زندگانی کرد که معادل عمر هفت
کرکس است - و هر کرکس هشتاد سال زنده می ماند - و او از باقیمانده های عاد
اول بود.

و روایت شده است که او سه هزار و پانصد سال زندگانی کرد و جزء نمایندگان
عاد بود که آنها را به حریم کعبه فرستادند تا برای نزول باران دعا کند و عمر هفت
کرکس به وی داده شد و او یک جوجه کرکس نری را گرفت و آن را بالای
کوهی که در پائین آن منزل داشت پرورش می داد و آن کرکس به عمر خود زنده
بود و چون می مرد جوجه کرکس دیگری می گرفت و پرورش می داد تا آنکه
نوبت رسید به آخرین آنها که «لبد» نام گرفت و عمرش از همه طولانی تر شد و
درباره آن گفته شده است: روزگار بر لبد طولانی شد.

وَ قَدْ قِيلَ فِيهِ أَشْعَارٌ مَعْرُوفَةٌ، وَ أُعْطِيَ مِنَ الْقُوَّةِ وَ السَّمْعِ وَ الْبَصْرِ عَلَى قَدْرِ ذَلِكَ وَ لَهُ أَحَادِيثٌ كَثِيرَةٌ.

وَ عَاشَ زُهَيْرُ بْنُ جَنَابٍ ^(۱) بَنِي هُبَلِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كُنَانَةَ بْنِ بَكْرِ بْنِ عَوْفِ بْنِ عَدْرَةَ ابْنِ زَيْدِ اللَّهِ بْنِ رُفَيْدَةَ بْنِ ثَوْرِ بْنِ كَلْبِ الْكَلْبِيِّ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ.

وَ عَاشَ مَزِيْقِيَا وَ اسْمُهُ عُمَرُ بْنُ عَامِرٍ وَ هُوَ مَاءُ السَّمَاءِ لِأَنَّهُ كَانَ حَيَاةً أَيْنَمَا نَزَلَ كَمَثَلِ مَاءِ السَّمَاءِ، وَ إِنَّمَا سُمِّيَ مَزِيْقِيَا لِأَنَّهُ عَاشَ ثَمَانِمِائَةَ سَنَةٍ، أَرْبَعِمِائَةَ سُوْقَةً، وَ أَرْبَعِمِائَةَ مَلِكًا، وَ كَانَ يَلْبَسُ كُلَّ يَوْمٍ حُلَّتَيْنِ، ثُمَّ يَأْمُرُ بِهِمَا فَيَمْرَقَانِ حَتَّى لَا يَلْبَسَهُمَا أَحَدٌ غَيْرُهُ.

وَ عَاشَ هُبَلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ كُنَانَةَ سِتِّمِائَةَ سَنَةٍ.
وَ عَاشَ أَبُو الطَّحْمَانِ الْقَيْنِيُّ مِائَةً وَ خَمْسِينَ سَنَةً.

وَ عَاشَ مُسْتَوْغَرُ بْنُ رَبِيعَةَ بْنِ كَعْبِ بْنِ زَيْدِ بْنِ مَنَاةَ بْنِ تَمِيمِ ثَلَاثِمِائَةَ وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً، ثُمَّ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ فَلَمْ يُسَلِّمْ وَ لَهُ شِعْرٌ مَعْرُوفٌ.

و درباره لقمان عادی اشعار معروفی گفته اند و نیروی سمع و بصر وی نیز چنین بود و درباره وی احادیث بسیاری وجود دارد.
و زهیر بن جناب سیصد سال زندگانی کرد.
و مزیقیا که نامش عمر بن عامر بود هشتصد سال زندگانی کرد و او همان ماء السماء است، زیرا هر جا منزل می کرد آنجا زنده می شد بمانند ماء السماء و او را مزیقیا می گفتند چون هشتصد سال زندگانی کرد، چهارصد سال رعیت بود و چهارصد سال پادشاه. و او هر روز دو جامه می پوشید و آنگاه دستور می داد که آنها را پاره پاره کنند تا دیگری آنها را نپوشد.
و هبل بن عبدالله ششصد سال زندگانی کرد.
و ابو طحمان قیننی یکصد و پنجاه سال زندگانی کرد.
و مستوغر بن ربیعه سیصد و سی سال زندگانی کرد، سپس اسلام را درک کرد او مسلمان نشد و او شعر معروفی دارد.

وَ عَاشَ دَرِيدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ نَهْدٍ أَرْبَعًا وَسِتِّينَ سَنَةً، فَقَالَ فِي ذَلِكَ:

أَلْقَى عَلِيَّ الدَّهْرُ رَجُلًا وَ يَدًا   وَ الدَّهْرُ مَا أَصْلَحَ يَوْمًا أَفْسَدًا

يُفْسِدُ مَا أَصْلَحَهُ الْيَوْمَ غَدًا

وَ جَمَعَ بَنِيهِ حِينَ حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ فَقَالَ: «يَا بَنِيَّ أَوْصِيكُمْ بِالنَّاسِ شَرًّا لَا تَقْبَلُوا لَهُمْ
مَعْذِرَةً، وَ لَا تُقْبَلُوا لَهُمْ عَثْرَةً...».

وَ عَاشَ تَيْمٌ اللَّهُ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ عُكَايَةَ مِائَتِي سَنَةٍ.

وَ عَاشَ رَبِيعُ بْنُ ضُبُعِ بْنِ وَهَبِ بْنِ بَغِيضِ بْنِ مَالِكِ بْنِ سَعْدِ بْنِ عُدِيِّ بْنِ فَزَارَةَ
مِائَتَيْنِ وَ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ فَلَمْ يُسَلِّمْ.

وَ عَاشَ مَعْدِي كَرَبَ الحِمَيْرِيِّ مِنْ آلِ ذِي يَزَنَ مِائَتَيْنِ وَ خَمْسِينَ سَنَةً.

وَ عَاشَ شَرِيَةُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الجُعْفِيُّ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ فَقَدِمَ عَلَيَّ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِالمَدِينَةِ
فَقَالَ: لَقَدْ رَأَيْتُ هَذَا الْوَادِي الَّذِي أَنْتُمْ فِيهِ وَ مَا بِهِ قَطْرَةٌ وَ لَا هَضْبَةٌ وَ لَا شَجْرَةٌ، وَ لَقَدْ
أَدْرَكْتُ أُخْرِيَاتِ قَوْمِي يَشْهَدُونَ شَهَادَتَكُمْ هَذِهِ - يَعْنِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ -، وَ مَعَهُ ابْنٌ لَهُ

و دریدبن زید چهارصد و پنجاه سال زندگانی کرد و درباره آن چنین سرود:
به زیر دست و پای روزگارم   به بیکار فنا درگیر و دارم
زمانه این نوا را خوش سراید   تبه سازم هر آن چیزی که سازم
او در حال احتضار فرزندان خود را فراخواند و چنین گفت: ای فرزندان
من! شما را وصیت می‌کنم که به مردم بد کنید و معذرت خواهی آنان را نپذیرید و
از لغزش آنان در نگذیرید...

و تیم الله بن ثعلبه دویست سال زندگانی کرد.

و ربیع بن ضبع دویست و چهل سال زندگانی کرد و اسلام را درک کرد اما
مسلمان نشد.

و معدی کرب حمیری دویست و پنجاه سال زندگانی کرد.

و شریه بن عبدالله جعفی سیصدسال زندگانی کرد و بر عمر بن خطاب در مدینه
وارد شد و گفت: من این دره‌ای را که شما در آن هستید دیدم نه قطره‌ای نه آبی و
نه درختی هیچ ندارد و دیگرانی از قوم من همین شهادت شما را می‌گویند - که

یُهَادِي قَدْ خَرِفَ، فَقِيلَ لَهُ: يَا شَرِيَّةُ هَذَا ابْنُكَ قَدْ خَرِفَ وَ بِكَ بَقِيَّةٌ؟ فَقَالَ: وَ اللَّهُ مَا تَزَوَّجْتُ أُمَّهُ حَتَّى أَتَتْ عَلَيَّ سَبْعُونَ سَنَةً وَلَكِنِّي تَزَوَّجْتُهَا عَفِيفَةً سَتِيرَةً إِنْ رَضِيْتُ رَأَيْتُ مَا تُقَرُّ بِهِ عَيْنِي وَ إِنْ سَخَطْتُ تَأْتَتْ لِي حَتَّى أَرْضِي، وَ إِنْ ابْنِي هَذَا تَزَوَّجَ امْرَأَةً بَدِيَّةً فَاحِشَةً إِنْ رَأَى مَا تُقَرُّ بِهِ عَيْنُهُ تَعَرَّضْتُ لَهُ حَتَّى يَسْخَطَ وَ إِنْ سَخِطَ تَلَعَّبْتُهُ حَتَّى يَهْلِكَ.

حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْوَهَّابِ بْنِ نَصْرِ السَّجَزِيُّ ^(۱) قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ ^(۲) أَحْمَدَ بْنَ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمْرَةَ بْنَ زَيْدِ الشَّعْرَانِيِّ مِنْ وُلْدِ عَمَّارِ بْنِ يَاسِرٍ رضي الله عنه يَقُولُ: حَكَى أَبُو الْقَاسِمِ مُحَمَّدُ بْنُ الْقَاسِمِ الْمِصْرِيُّ: أَنَّ أَبَا الْجَيْشِ ^(۳) حَمَادُوبَةَ ابْنَ أَحْمَدَ بْنَ طُولُونَ كَانَ قَدْ فَتَحَ اللَّهُ عَلَيْهِ مِنْ كُنُوزِ مِصْرَ مَا لَمْ يُرْزَقْ أَحَدٌ قَبْلَهُ، فَغَزَى بِالْهَرَمَيْنِ فَأَشَارَ إِلَيْهِ جُلَسَاؤُهُ وَ حَاشِيَتُهُ وَ بَطَانَتُهُ بِأَنْ لَا يَتَعَرَّضَ لَهُمْ الْأَهْرَامُ فَإِنَّهُ مَا تَعَرَّضَ لَهُمْ أَحَدٌ فَطَالَ عُمُرُهُ، فَأَلْحَ فِي ذَلِكَ وَ أَمَرَ الْأَمَانَ الْفَعْلَةَ أَنْ يَطْلُبُوا الْبَابَ، فَكَانُوا

مقصود او «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» بود - و همراه او فرزندش بود که به کناری می رفت و خرف شده بود، به او گفتند: ای شریة! آیا این فرزندت دوست که خرف شده است و تو هنوز بقیه ای داری؟ گفت: به خدا سوگند من با مادر او در هفتاد سالگی ازدواج کردم و او زنی عقیف و مستور بود اگر از او خرسند بودم از او چشم روشنی داشتم و اگر بر او خشم می گرفتم نزد من می آمد و دلجوئی می کرد تا خشنود می شدم ولی این پسر با زنی بد کلام و بدکردار ازدواج کرد اگر چشم روشنی برایش حاصل می شد متعرض او می گردید تا به خشم آید و اگر خشمگین می شد او را طرد می کرد تا هلاک شود.

ابوالقاسم محمد بن قاسم مصری گوید: خداوند به ابوجیش حمادویه فرزند احمد بن طولون آنقدر از گنجهای مصر بخشید که به احدی نبخشیده بود و به جنگ در میان اهرام رفت، دوستان و همنشینان و خاصاناش به او سفارش کردند که متعرض اهرام نشود، زیرا هر کس متعرض آنها شده عمرش کوتاه گردیده است و او در این باره اصرار داشت، و هزار کارگر گمارد تا در آن را پیدا کنند و آنها

۱ - فی بعض النسخ «نصیر الشجری».

۲ - فی بعض النسخ «سمعت أبا الحسن».

۳ - فی بعض النسخ «أبا الحسن» و کذا فیما یأتی.

يَعْمَلُونَ سَنَةً حَوَالِيهِ حَتَّى ضَجِرُوا وَكَلُوا، فَلَمَّا هَمُّوا بِالْأَنْصِرَافِ بَعْدَ الْإِيَّاسِ مِنْهُ وَتَرَكَ الْعَمَلَ وَجَدُوا سَرَبًا فَقَدَرُوا أَنَّهَا الْبَابُ الَّذِي يَطْلُبُونَهُ، فَلَمَّا بَلَغُوا آخِرَهُ وَجَدُوا بِلَاطَةَ قَائِمَةً مِنْ مَرَمَرٍ فَقَدَرُوا أَنَّهَا الْبَابُ فَاحْتَالُوا فِيهَا إِلَى أَنْ قَلَعُوهَا وَأَخْرَجُوهَا [قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ الْمُظَفَّرِ وَجَدُوا مِنْ وَرَائِهَا بِنَاءً مُنْضَمًّا لَا يَقْدِرُوا عَلَيْهِ فَأَخْرَجُوهَا ثُمَّ نَظَفُوهَا] فَإِذَا عَلَيْهَا كِتَابَةٌ بِالْيُونَانِيَّةِ، فَجَمَعُوا حُكَمَاءَ مِصْرَ وَعُلَمَاءَهَا مِنْ سَائِرِ الْأَدْيَانِ، فَلَمْ يَهْتَدُوا لَهَا. وَكَانَ [فِي الْقَوْمِ] رَجُلٌ يُعْرَفُ بِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْمَدِينِيِّ أَحَدُ حُفَاظِ الدُّنْيَا وَعُلَمَائِهَا، فَقَالَ لِأَبِي الْجَيْشِ هَمَادِيهِ بْنِ أَحْمَدَ: أَعْرِفُ فِي بَلَدِ الْحَبَشَةِ أُسْقُفًا قَدْ عَمِرَ وَآتَى عَلَيْهِ ثَلَاثُمِائَةٍ وَسِتُّونَ سَنَةً يَعْرِفُ هَذَا الْخَطَّ، وَقَدْ كَانَ عَزَمَ عَلَيَّ أَنْ يُعَلِّمَنِيهِ فَلِحِرْصِي عَلَيَّ عِلْمَ الْعَرَبِ لَمْ أُقِمْ عِنْدَهُ وَهُوَ بَاقٍ، فَكَتَبْتُ أَبُو الْجَيْشِ إِلَى مَلِكِ الْحَبَشَةِ يَسْأَلُهُ أَنْ يَحْمِلَ هَذَا الْأُسْقُفَ إِلَيْهِ، فَأَجَابَهُ أَنَّ هَذَا شَيْخٌ قَدْ طَعَنَ فِي السِّنِّ وَقَدْ حَطَمَهُ الزَّمَانُ وَإِنَّمَا يَحْفَظُهُ هَذَا

یک سال کار کردند و دلتنگ و خسته و مایوس شدند و چون خواستند دست از عمل کشیده و باز آیند، زیرزمینی کشف کردند و پنداشتند این همان دری است که در جستجوی آنند و چون به آخر آن رسیدند به یک سنگ مرمر قائمی برخوردند و پنداشتند که در همان است و تلاش بسیاری کردند تا آنکه آن را از جا در آورده و بیرون آوردند، محمد بن مظفر گوید: در پشت آن، شیء میان پُری بود که بر شکستن آن توانا نبودند و آن را یکجا بیرون آوردند و پاکیزه ساختند و بر آن نوشته‌ای یونانی ظاهر شد، آنگاه حکیمان و دانشمندان مصر را گرد آوردند اما نتوانستند آن را بخوانند.

و در میان مردم مردی بود که او را ابو عبدالله مدینی می‌گفتند که یکی از حافظان و دانشمندان دنیا بود و به ابوجیش حمادویه گفت: در بلاد حبشه اسقفی را می‌شناسم که عمر درازی کرده است و سیصد و شصت سال از زندگانی او می‌گذرد و این خط را می‌شناسد و او می‌خواست که این خط را به من تعلیم دهد اما اشتیاق من به فراگیری علوم عربی نگذاشت که من نزد او بمانم و او هم اکنون در قید حیات است. ابوجیش به پادشاه حبشه نامه‌ای نوشت و از وی درخواست کرد که آن اسقف را به نزد وی بفرستد و او چنین پاسخ داد که او

الهُوَاءُ وَ هَذَا الْأَقْلِيمُ، وَ يُخَافُ عَلَيْهِ إِنْ نُقِلَ إِلَى هَوَاءٍ آخَرَ وَ إِقْلِيمٍ آخَرَ وَ لِحِقَّتُهُ حَرَكَةٌ وَ تَعَبٌ وَ مَشَقَّةُ السَّفَرِ أَنْ يَتَلَفَ، وَ فِي بَقَائِهِ لَنَا شَرَفٌ وَ فَرَحٌ وَ سَكِينَةٌ، فَإِنْ كَانَ لَكُمْ شَيْءٌ يُقَرُّوهُ أَوْ يُفَسِّرُهُ أَوْ مَسْأَلَةٌ تَسْأَلُونَهُ فَارْتَبِئْ لِي بِذَلِكَ، فَحُمِلَتِ الْبَلَاطَةُ فِي قَارِبٍ إِلَى بَلَدِ أُسْوَانَ مِنَ الصَّعِيدِ الْأَعْلَى، وَ حُمِلَتْ مِنْ أُسْوَانَ عَلَى الْعَجَلَةِ إِلَى بَلَدِ الْحَبَشَةِ وَ هِيَ قَرِيبَةٌ مِنَ الْأُسْوَانِ، فَلَمَّا وَصَلَتْ قَرَأَهَا الْأُسْقُفُ وَ فَسَّرَ مَا كَانَ فِيهَا بِالْحَبَشِيَّةِ، ثُمَّ نَقَلْتُ إِلَى الْعَرَبِيَّةِ فَإِذَا فِيهَا مَكْتُوبٌ:

«أَنَا الرَّيَّانُ بْنُ دَوْمَغٍ» فَسُئِلَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْمَدِينِيُّ عَنِ الرَّيَّانِ مَنْ كَانَ؟ فَقَالَ: هُوَ وَالِدُ الْعَزِيزِ الْمَلِكِ الَّذِي كَانَ فِي زَمَانِ يُوسُفَ النَّبِيِّ عليه السلام وَ اسْمُهُ الْوَلِيدُ بْنُ الرَّيَّانِ بْنِ دَوْمَغٍ. وَ كَانَ عُمُرُ الْعَزِيزِ سَبْعِمِائَةَ سَنَةٍ، وَ عُمُرُ الرَّيَّانِ وَالِدِهِ أَلْفٌ وَ سَبْعِمِائَةَ سَنَةٍ وَ عُمُرُ دَوْمَغٍ ثَلَاثَةَ آلَافٍ سَنَةٍ.

فَإِذَا فِيهَا: «أَنَا الرَّيَّانُ بْنُ دَوْمَغٍ خَرَجْتُ فِي طَلَبِ عِلْمِ النَّبْلِ الْأَعْظَمِ لِأَعْلَمَ فَيُضَهُ وَ

پیرمردی سالخورده است که زمانه او را خورد کرده و این آب و هوا و این اقلیم او را نگاه داشته است و اگر به آب و هوا و اقلیمی دیگر منتقل شود و حرکت و سختی و مشقت سفر بیند ممکن است تلف شود و وجود او برای ما شرافت و خرمی و آرامش خاطر است و اگر شما کتیبه ای دارید که بایستی آن را بخواند و یا تفسیر کند و یا پرسشی از او دارید آن را برای من بنویسید و آن سنگ را از نزدیکی أسوان از صعید اعلی برداشته و با شتاب به حبشه که در نزدیکی اسوان است بردند و چون به نزد آن اسقف رسید آن را خواند و به حبشی تفسیر کرد، سپس آن را به عربی برگرداندند و در آن نوشته بود:

من ریّان بن دومغ هستم، از ابو عبدالله مدینی پرسیدند ریّان کیست؟ گفت: او پدر عزیز مصر است که در زمان یوسف پیامبر عليه السلام زندگانی می کرد و نامش ولید بن ریّان بن دومغ است و عزیز مصر هفتصدسال زندگانی کرد و پدرش ریّان هزار و هفتصد سال بزیست و عمر دومغ سه هزار سال بود.

و در آن نوشته بود من ریّان بن دومغ هستم که در جستجوی سرچشمه نیل اعظم بیرون آمدم و همراه من چهارهزار هزار تن بودند و هشتاد سال سیر کردیم

مَنْبَعَهُ إِذْ كُنْتُ أَرَى مَفِيضَهُ فَخَرَجْتُ وَمَعِيَ مَنْ صَحِبَنِي أَرْبَعَةَ آلَافٍ رَجُلٍ فَسِرْتُ
ثَمَانِينَ سَنَةً إِلَى أَنْ انْتَهَيْتُ إِلَى الظُّلُمَاتِ وَالبَحْرِ المَحِيطِ بِالدُّنْيَا، فَرَأَيْتُ النَّيْلَ يَقَطُّعُ البَحْرَ
المَحِيطَ وَيَعْبُرُ فِيهِ وَ لَمْ يَكُنْ لِي مَنْفَذٌ، وَ تَمَاوَتَ أَصْحَابِي وَ بَقِيْتُ فِي أَرْبَعَةِ آلَافٍ رَجُلٍ
فَخَشِيتُ عَلَى مُلْكِي، فَرَجَعْتُ إِلَى مِصْرَ وَ بَنَيْتُ الأَهْرَامَ وَ البرَانِيَّ وَ بَنَيْتُ الهَرَمَيْنِ وَ
أَوْدَعْتُهَا كُنُوزِي وَ ذَخَائِرِي، وَ قُلْتُ فِي ذَلِكَ:

وَ أَدْرَكَ عِلْمِي بَعْضَ مَا هُوَ كَائِنٌ
وَ اتَّقَنْتُ مَا حَاوَلْتُ إِتْقَانَ صُنْعِهِ
وَ حَاوَلْتُ عِلْمَ النَّيْلِ مِنْ بَدءِ فَيْضِهِ
ثَمَانِينَ شَاهُورًا قَطَعْتُ مُسَابِحًا
إِلَى أَنْ قَطَعْتُ الإِنْسَ وَ الجِنَّ كُلَّهُمْ
فَأَيَّقَنْتُ أَنْ لَا مَنْفَذَ بَعْدَ مَنْزِلِي
فَأُبْتُ إِلَى مُلْكِي وَ أَرَسَيْتُ ثَاوِيًا
وَ لَا عِلْمَ لِي بِالْغَيْبِ وَ اللهُ أَعْلَمُ
وَ أَحْكَمُهُ وَ اللهُ أَقْوَى وَ أَحْكَمُ
فَأَعْجَزَنِي وَ المَرءُ بِالعَجْزِ مُلْجَمٍ
وَ حَوْلِي بَنِي حَجَرٍ وَ جَيْشٌ عَرْمَرَمٍ
وَ عَارِضَنِي لَجٌّ مِنَ البَحْرِ مُظْلَمٍ
لِذِي هِمَّةٍ^(۱) بَعْدِي وَ لَا مُتَقَدِّمٍ
بِمِصْرَ وَ لِلْأَيَّامِ بُوْسٌ وَ أَنْعَمُ

تا آنکه به ظلمات و بحر محیط بر دنیا رسیدیم و دیدیم که رود نیل بحر محیط را قطع می کند و از میان آن عبور می نماید و دیگر راهی برای دنبال کردن آن نبود و برای من تنها چهار هزار تن باقی ماند و من بر مملکت خود ترسیدم و به مصر بازگشتم و اهرام و برانی و آن دو هرم را بنا کردم و گنجها و ذخایر خود را در آنها نهادم و این اشعار را سرودم:

ولیکن خدا داند از غائبات
بفرموده خالق کردگار
ندانستم آخر پریشان شدم
فزون شد ز هشتاد سالم سفر
به دریای تاری قرارم فتاد
توان کسی تا بدان سان نبود
ز غربت به سختی به جان آمدم
کمی علم دارم از این کائنات
همه ساختم کار خود استوار
به سرچشمه نیل پرسان شدم
بسی سیر کردم به بحرو به بر
به هر جن و انسی گذارم فتاد
به جائی که منزل پس از آن نبود
دگر باره سوی وطن آمدم

۱- فی بعض النسخ «لذی هیبة» و فی بعضها «لذی هیبة».

أَنَا صَاحِبُ الْأَهْرَامِ فِي مِصْرَ كُلِّهَا
تَرَكْتُ بِهَا آثَارَ كَفِّي وَ حِكْمَتِي
وَ فِيهَا كُنُوزٌ جَمَّةٌ وَ عَجَائِبُ
سَيَفْتَحُ أَقْفَالِي وَ يُبْدِي عَجَائِبِي
بِأَكْنَفِ بَيْتِ اللَّهِ تَبْدُو أُمُورُهُ
ثَمَانٌ وَ تِسْعٌ وَ اثْنَانِ وَ أَرْبَعٌ
وَ مِنْ بَعْدِ هَذَا كَرَّرَ تِسْعُونَ^(۴) تِسْعَةً
وَ تُبْدِي كُنُوزِي كُلِّهَا غَيْرُ أَنِّي
زَبْرْتُ مَقَالِي فِي صُخُورٍ قَطَعْتُهَا
فَحِينِيذٍ قَالَ أَبُو الْجَيْشِ حَمَادَوِيَّةُ بْنُ أَحْمَدَ: هَذَا شَيْءٌ لَيْسَ لِأَحَدٍ فِيهِ حِيلَةٌ إِلَّا الْقَائِمُ
مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَرُدَّتِ الْبَلَاطَةُ كَمَا كَانَتْ مَكَانَهَا.

منم مالک مصر و اهرام آن
همه کار دستم به مصر اندر است
در آنجا عجائب فزون از هزار
ولی خداوند ظاهر شود
گشاید همه قفلهای زمین
سرآغاز کارش ز بیت خداست
چو بگذشت هشت و نه و چار و دو
دگر باره هفتاد سالی چو رفت
پس آنکه نمایان شود گنجها
نوشتم چنین آرمانی به سنگ
چون سخن بدینجا رسید ابوجیش حمادویه گفت: این امری است که
هیچکس جز قائم آل محمد علیه السلام از پس آن بر نیاید و آن سنگ نوشته را چنانکه

۲ - فی نسخه «تهجم».

۱ - فی بعض النسخ «تسلم».

۴ - فی بعض النسخ «سبعون سبعة».

۲ - فی بعض النسخ «من قتیل و ملجم».

ثُمَّ إِنَّ أَبَا الْجَيْشِ بَعْدَ ذَلِكَ بِسَنَةِ قَتَلَهُ طَاهِرُ الْخَادِمِ [ذَبْحَهُ] عَلَى فِرَاشِهِ وَهُوَ سَكْرَانٌ،
وَمِنْ ذَلِكَ الْوَقْتِ عُرِفَ خَبْرُ الْهَرَمَيْنِ وَمَنْ بَنَاهُمَا، فَهَذَا أَصَحُّ مَا يُقَالُ مِنْ خَبَرِ النَّيْلِ وَالْهَرَمَيْنِ.

وَ عَاشَ ضُبَيْرَةُ بْنُ [سَعِيدِ بْنِ] سَعْدِ بْنِ سَهْمِ الْقُرَشِيِّ مِائَةً وَ ثَمَانِينَ سَنَةً، وَ أَدْرَكَ
الْإِسْلَامَ فَهَلَكَ فُجْأَةً.

وَ عَاشَ لَبِيدُ بْنُ رَبِيعَةَ الْجَعْفَرِيُّ مِائَةً وَ أَرْبَعِينَ سَنَةً وَ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ فَأَسْلَمَ، فَلَمَّا بَلَغَ
سَبْعِينَ سَنَةً مِنْ عُمُرِهِ أَنْشَأَ يَقُولُ فِي ذَلِكَ:

كَأَنِّي وَ قَدْ جَاوَزْتُ سَبْعِينَ حِجَّةً خَلَعْتُ بِهَا عَنْ مَنَكِبِي رِدَائِيَا
فَلَمَّا بَلَغَ سَبْعًا وَ سَبْعِينَ سَنَةً أَنْشَأَ يَقُولُ:

بَاتَتْ تُشَكِّي إِلَيَّ النَّفْسُ مَجْهَشَةً وَ قَدْ حَمَلْتُكَ سَبْعًا بَعْدَ سَبْعِينَا
فَإِنْ تَزِيدِي ثَلَاثًا تَبْلُغِي أَمَلًا وَ فِي الثَّلَاثِ وَفَاءٌ لِلثَّمَانِينَا

بود به جایگاهش برگردانید.

و یکسال بعد ابو جیش کشته شد، طاهر خادم او را در حال مستی در بسترش
سر برید و از آن تاریخ خبر اهرام و بانی آن معلوم گردید، آری این صحیح ترین
گفتار درباره نیل و اهرام است.

و ضبیره بن سعد قرشی یکصد و هشتاد سال زندگانی کرد و اسلام را درک
کرد و به مرگ ناگهانی درگذشت.

و لبید بن ربیع جعفری یکصد و چهل سال زندگانی کرد و اسلام را درک کرد
و مسلمان شد و چون به هفتاد سالگی رسید چنین سرود:

چو هفتاد پشت سر انداختم ردای خود از دوش انداختم

و چون به هفتاد و هفت سالگی رسید چنین سرود:

چو هفتاد و هفت سال بر من گذشت فغان از درونم ز گردون گذشت
به آمال نفس تو نایل شود چو عمرت به هشتاد کامل شود

فَلَمَّا بَلَغَ تِسْعِينَ سَنَةً أَنْشَأَ يَقُولُ:

كَأَنِّي وَ قَدْ جَاوَزْتُ تِسْعِينَ حِجَّةً
رَمْتَنِي بِنَاتُ الدَّهْرِ مِنْ حَيْثُ لَا أَرَى
فَلَوْ أَنِّي أُرْمَى بِنَبْلِ رَأَيْتَهَا
فَلَمَّا بَلَغَ مِائَةً وَعَشَرَ سِنِينَ أَنْشَأَ يَقُولُ:

خَلَعْتُ بِهَا عَنِّي عِذَارَ لِثَامِي
وَ كَيْفَ بِمَنْ يُرْمَى وَ لَيْسَ بِرَامِ
وَ لَكِنِّي أُرْمَى بِغَيْرِ سَهَامِ

وَلَيْسَ فِي مِائَةٍ قَدْ عَاشَهَا رَجُلٌ
فَلَمَّا بَلَغَ مِائَةً وَعِشْرِينَ سَنَةً أَنْشَأَ يَقُولُ:

وَ فِي تَكَامُلِ عَشْرِ بَعْدَهَا عُمُرُ

قَدْ عِشْتُ دَهْرًا قَبْلَ مَجْرَى دَاحِسِ
فَلَمَّا بَلَغَ مِائَةً وَ أَرْبَعِينَ سَنَةً أَنْشَأَ يَقُولُ:

لَوْ كَانَ لِلنَّفْسِ اللَّجُوجِ خُلُودٌ

وَ لَقَدْ سَمِمْتُ مِنَ الْحَيَاةِ وَ طَوَّهَا
غُلِبَ الرَّجَالُ وَ كَانَ غَيْرَ مُغَلَّبِ
يَوْمًا إِذَا يَأْتِي عَلَيَّ وَ لَيْلَةً
وَ سُؤَالِ هَذَا النَّاسِ كَيْفَ لَبِيدُ
دَهْرٌ طَوِيلٌ دَائِمٌ مَمْدُودٌ
وَ كِلَاهُمَا بَعْدَ الْمَضِيِّ يَعُودُ

و چون به نود سالگی رسید چنین سرود:

نود ساله دیگر عنان دار نیست
فلك تیر می افکند بی امان
اگر تیر افلاک مرئی بُدی
و در یکصد و ده سالگی سرود:
صد و ده اگر عمر یابی خوش است
و در یکصد و بیست سالگی سرود:
به پیش از تباهی بسی زیستم
و در یکصد و چهل سالگی سرود:
دگر گشته ام از حیاتم ملول
زمان غالب آید به مردان مرد
شب و روز می آید و می رود

به بزم رقیبان ورا بار نیست
به مردان عاری ز تیر و کمان
مرا تیر نیکو و مرضی بُدی
فزونش توگویی که مردم کُش است
چه می شد که جاوید می زیستم
چه گویم به این مردمان سئول؟
طویل است بر روزگاران آمد
خلایق به دنبال خود می برد

فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ قَالَ لِابْنِهِ: يَا بُنَيَّ إِنَّ أَبَاكَ لَمْ يَمُتْ وَلَكِنَّهُ فَنِيَ فَإِذَا قُبِضَ أَبُوكَ فَأَغْمِضْهُ وَأَقْبِلْ بِهِ الْقِبْلَةَ وَسُجِّدْهُ بِثَوْبِهِ، وَلَا أَعْلَمَنَّ مَا صَرَخْتَ عَلَيْهِ صَارِخَةً أَوْ بَكَتْ عَلَيْهِ بَاكِئَةً، وَانْظُرْ جَفْنِي الَّتِي كُنْتُ أُضِيفُ بِهَا فَأَجِدُ صَنْعَتَهَا، ثُمَّ احْمِلْهَا إِلَى مَسْجِدِكَ وَإِلَى مَنْ كَانَ يَغْشَانِي عَلَيْهَا، فَإِذَا قَالَ الْإِمَامُ: «سَلَامٌ عَلَيْكُمْ» فَقَدِّمُهَا إِلَيْهِمْ يَا كُلُّونَ مِنْهَا فَإِذَا فَرَعُوا فَقُلْ: احْضَرُوا جَنَازَةَ أَخِيكُمْ لِبَيْدِ بْنِ رَبِيعَةَ فَقَدْ قَبِضَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ:

وَ إِذَا دَفَنْتَ أَبَاكَ فَاجْعَلْ فَوْقَهُ خُشْبًا وَ طِينًا
وَ صَفَائِحَ صَمًّا رَوَا شِئْهَا تَسَدَّدَنَّ الْغُصُونَا
لِيَقِينُ حَرَّ الْوَجْهِ سَفْسَافُ التُّرَابِ وَ لَنْ يَقِينَا

وَ قَدْ وَرَدَ فِي الْخَبَرِ فِي حَدِيثِ لِبَيْدِ بْنِ رَبِيعَةَ فِي أَمْرِ الْجَفْنَةِ غَيْرُ هَذَا، ذَكَرُوا أَنَّ لِبَيْدِ بْنَ رَبِيعَةَ جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ أَنَّ كُلَّمَا هَبَّتِ الشَّمَالُ أَنْ يَنْحَرَ جَزُورًا فَيَمْلَأُ الْجَفْنَةَ الَّتِي حَكُوا عَنْهَا فِي أَوَّلِ حَدِيثِهِ.

و چون مرگش فرا رسید به پسرش گفت: ای پسر جان پدرت نمرده است بلکه فانی شده است، هنگامی که پدرت قبض روح شد چشمانش را ببند و او را رو به قبله کن و جامه اش را بر وی افکن و مسلماً کس بر من ناله سر ندهد و زاری نکند و آن کاسه بزرگی که با آن از میهمانان پذیرایی می کردم بیاور و آن را پر از طعام کن و به مسجد خود به نزد میهمانان من ببر و چون امام جماعت سلام نماز را برخواند آن را تقدیم ایشان کن تا از آن تناول کنند و چون فارغ شدند به آنها بگو: بر سر جنازه برادرستان لبیدبن ربیعہ حاضر شوید که خدای تعالی او را قبض روح کرده است، سپس چنین سرود.

چو بر خاک کردی پدر را پسر!
سپس صخره سخت بر وی بنه
به گورش فروریز چوب و حجر
که مسدود سازد همه روزنه
نماند بجز خاک زین پیکرم

و در حدیث لبیدبن ربیعہ درباره آن کاسه بزرگ روایت دیگری چنین وارد شده است: گویند که لبیدبن ربیعہ نذر کرده بود که چون باد شمال بوزد شتری را

فَلَمَّا وَلِيَ الْوَلِيدُ بْنُ عُقْبَةَ بْنِ أَبِي مُعَيْطٍ الْكُوفَةَ خَطَبَ النَّاسَ فَحَمِدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَاتَّئِنَّا عَلَيْهِ وَصَلَّى عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ عَلِمْتُمْ حَالَ لَبِيدِ بْنِ رَبِيعَةَ الْجَعْفَرِيِّ وَشَرَفِهِ وَمُرُوَّةَتِهِ، وَ مَا جَعَلَ عَلَى نَفْسِهِ كُلَّمَا هَبَّتِ الشَّمَالُ أَنْ يَنْحَرَ جَزُوراً فَأَعِينُوا أَبَا عَقِيلٍ عَلَى مُرُوَّةَتِهِ، ثُمَّ نَزَلَ وَبَعَثَ إِلَيْهِ بِخُمْسَةِ مِنَ الْجُزْرِ، ثُمَّ أَنْشَأَ يَقُولُ فِيهَا:

أَرَى الْجَزَارَ يَشْحَدُ شَفَرَتَيْهِ	إِذَا هَبَّتْ رِيَّاحُ أَبِي عَقِيلٍ
طَوِيلُ الْبَاعِ أَبْلَجُ جَعْفَرِيٌّ	كَرِيمُ الْجِدِّ كَالسَّيْفِ الصَّقِيلِ
وَفِي ابْنِ الْجَعْفَرِيِّ بِمَا لَدَيْهِ	عَلَى الْعَلَاتِ وَالْمَالِ الْقَلِيلِ

وَ قَدْ ذَكَرُوا أَنَّ الْجَزَرَ كَانَتْ عِشْرِينَ، فَلَمَّا أَتَتْهُ قَالَ: جَزَى اللَّهُ الْأَمِيرَ خَيْرًا قَدْ عَرَفَ أَنِّي لَا أَقُولُ الشُّعْرَ وَلَكِنْ أَخْرَجِي يَا بَنِيَّةَ، فَخَرَجَتْ إِلَيْهِ بَنِيَّةٌ لَهُ خُمَاسِيَّةٌ، فَقَالَ لَهَا: أَجِيبِي الْأَمِيرَ، فَأَقْبَلَتْ وَ أَدْبَرَتْ، ثُمَّ قَالَتْ: نَعَمْ وَ أَنْشَأَتْ تَقُولُ:

قربان کند و آن کاسه مهمان را که در اول حدیث بدان اشارت رفت پر سازد.
و چون ولیدبن عقبه والی کوفه شد برای مردم خطبه خواند و حمد خدای
تعالی بر زبان جاری ساخت و بر پیامبر اکرم درود فرستاد آنگاه گفت: ای
مردم! آیا حال لبیدبن ربیعه و شرافت و جوانمردی وی را شنیده‌اید؟ آیا
می‌دانید که وی نذر کرده است که چون باد شمال بوزد شتری را قربان کند؟ پس
ابوعقیل را در جوانمردیش یاری کنید، سپس از منبر فرود آمد و پنج شتر برای
وی فرستاد و این اشعار را سرود:

چو بینی که قصاب بر در بود	یقین دان که باد شمال آمده
که او راد مردی بود جعفری	نسب را به اوج کمال آمده
سخی و وفی و جواد و کریم	ز عسرت به قلبش ملال آمده

و گفته‌اند که بیست شتر برای وی فرستاد و چون هدیهٔ امیر به وی رسید
گفت: خدا به امیر جزای خیر دهد او می‌داند که من شعر نمی‌گویم، ولی ای
دخترک بیرون بیا و دختر بیچه‌ای پنجساله بیرون آمد و به او گفت: شعر امیر را پاسخ گو
و او آمد و شدی کرد و گفت: بسیار خوب و این اشعار را سرود:

إِذَا هَبَّتْ رِيَّاحُ أَبِي عَقِيلٍ   دَعَوْنَا عِنْدَ هَبَّتِهَا الْوَلِيدَا
 طَوِيلَ الْبَاعِ أَبْلَجَ عَبْشَمِيًّا   أَعَانَ عَلِيٌّ مُرُوءَتَهُ لَبِيدَا
 بِأَمْثَالِ الْهَضَابِ كَأَنَّ رَكْبًا   عَلَيْهَا مِنْ بَنِي حَامٍ قَعُودَا
 أَبَاوَهْبٍ جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا   نَحَرْنَاهَا وَ أَطْعَمْنَا التَّرِيدَا
 فَعُدَّ أَنَّ الْكَرِيمَ لَهُ مَعَادُ   وَ عَهْدِي بِابْنِ أَرْوَى أَنْ تَعُودَا
 فَقَالَ لَهَا: أَحْسَنْتِ يَا بُنَيَّةُ لَوْلَا أَنَّكَ سَأَلْتِ، قَالَتْ: إِنَّ الْمُلُوكَ لَا يَسْتَحْيِي مِنْ
 مَسْأَلَتِهِمْ، قَالَ: وَأَنْتِ يَا بُنَيَّةُ أَشْعَرِ.
 وَ عَاشَ ذُو الْأَصْبَعِ الْعِدْوَانِيُّ وَ اسْمُهُ حُرْثَانُ بْنُ الْحَارِثِ بْنِ مُحَرَّرِ بْنِ رَبِيعَةَ بْنِ هُبَيْرَةَ
 ابْنِ ثَعْلَبَةَ بْنِ الظَّرْبِ بْنِ عُمَانَ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ.
 وَ عَاشَ جَعْفَرُ بْنُ قَبْطِ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ وَ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ.
 وَ عَاشَ عَامِرُ بْنُ الظَّرْبِ الْعِدْوَانِيُّ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ.
 وَ عَاشَ مُحْصَنُ بْنُ عَثْبَانَ بْنِ ظَالِمِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ قَطِيعَةَ بْنِ الْحَارِثِ بْنِ سَلَمَةَ بْنِ مَازِنَ
 الزُّبَيْدِيُّ مِائَتَيْنِ وَ خَمْسِينَ سَنَةً، وَ قَالَ فِي ذَلِكَ:

چو بر ما وزد بادهای شمال
 که او را مردی کریم و سخی است
 شترهای معظم که گویی بر آن
 خدایت جزایت به نیکی دهد
 کرامت چنین است ای ذو کرم
 لبید گفت: ای دخترم! نیکو سرودی جز آنکه در این اشعار مسألت و گدایی
 کردی، گفت: مسألت و گدایی از پادشاهان خجالت ندارد، گفت: ای دخترم تو
 از دیگران شاعرتری!

و ذوالاصبح عدوانی سیصدسال زیست.

و جعفر بن قبط سیصدسال زندگانی کرد و به درک اسلام نایل آمد.

و عامر بن ظرب عدوانی سیصدسال زندگانی کرد.

و محسن بن عتبان دویست و پنجاه سال زندگانی کرد و در این باره چنین

أَلَا يَا سَلْمُ إِنِّي لَسْتُ مِنْكُمْ
 دَعَانِي الدَّاعِيَانِ فَقُلْتُ: هَيْتَا
 أَلَا يَا سَلْمُ أَعْيَانِي قِيَامِي
 وَ صِرْتُ رَذِيَّةً فِي الْبَيْتِ كَلًّا
 كَذَلِكَ الدَّهْرُ وَالْأَيَّامُ خُونُ
 وَلَكِنِّي امْرَأَةٌ قُوتِي سُغُوبُ
 فَقَالَا: كُلُّ مَنْ يُدْعَى يُجِيبُ
 وَ أَعْيَيْتَنِي الْمَكَاسِبُ وَالذُّهُوبُ
 تَأَذَّى بِي الْأَبَاعِدُ وَالْقَرِيبُ
 هَا فِي كُلِّ سَائِمَةٍ نَصِيبُ

وَ عَاشَ عَوْفُ بْنُ كُنَانَةَ الْكَلْبِيِّ ثَلَاثِمِائَةَ سَنَةٍ فَلَمَّا حَضَرَتْهُ الْوَفَاةُ جَمَعَ بَنِيهِ فَأَوْصَاهُمْ
 وَ هُوَ عَوْفُ بْنُ كُنَانَةَ بْنِ عَوْفِ بْنِ عَذْرَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ ثَوْرِ بْنِ كَلْبٍ فَقَالَ: يَا بَنِيَّ احْفَظُوا
 وَصِيَّتِي فَإِنَّكُمْ إِنْ حَفِظْتُمُوهَا سِدْتُمْ قَوْمَكُمْ مِنْ بَعْدِي:

إِلَهُكُمْ فَاتَّقُوهُ، وَ لَا تَحْزَنُوا وَ لَا تَحُونُوا، وَ لَا تَثِيرُوا السَّبَاعَ^(۱) مِنْ مَرَابِضِهَا
 فَتَنْدَمُوا، وَ جَاوِزُوا النَّاسَ بِالْكَفِّ عَنِ مَسَاوِيرِهِمْ فَتُسَلِّمُوا وَ تَصْلُحُوا، وَ عَفُّوا عَنِ

سرود:

چو بر ما رود روزگاری دراز
 دوداعی مراسوی خود خوانده‌اند
 دگر ناتوانم ز برخاستن
 مصیبت بود در جهان زیستن
 زمانه خیانت کند بر همه
 و عوف بن کنانه کلبی سیصد سال زندگانی کرد و چون وفاتش فرا رسید
 فرزندان را گرد آورد و به آنها چنین وصیت کرد: ای فرزندانم وصیت مرا
 مراعات کنید که اگر چنین کنید پس از من سادات قوم خود خواهید بود:
 خدای خود را پرهیزکار باشید و اندوه مخورید و خیانت نورزید و درندگان
 را از بیسه‌هایشان بیرون نکشائید که پشیمان خواهید شد و با چشم پوشی از
 بدیهای مردم از آنها درگذرید تا سالم باشید و صلاح یابید و از ایشان درخواستی
 نکنید و خود را از آنها جدا نسازید و جز در برابر ظلم خاموش باشید تا مورد -

۱ - فی بعض النسخ «تستثیروا السباع».

الطَّلَبِ إِلَيْهِمْ وَلَا تَسْتَقِيلُوا^(۱)، وَالزَّمُوا الصَّحْتِ إِلَّا مِنْ حَقِّ تَحْمَدُوا، وَابْذُلُوا لَهُمُ الْمُحَبَّةَ
تَسْلِمًا لَكُمْ الصُّدُورَ، وَلَا تَحْرِمُوهُمْ الْمَنَافِعَ فَيُظْهِرُوا الشُّكَاةَ، وَتَكُونُوا مِنْهُمْ فِي سِتْرِ
يَتَعَمُّ بِالْكُفْمِ، وَلَا تُكْثِرُوا مَجَالِسَتَهُمْ فَيُسْتَخَفُّ بِكُمْ، وَإِذَا نَزَلَتْ بِكُمْ مُعْضَلَةٌ فَاصْبِرُوا لَهَا،
وَالْبِسُوا لِلدَّهْرِ أَثْوَابَهُ، فَإِنَّ لِسَانَ الصِّدْقِ مَعَ الْمَسْكِنَةِ خَيْرٌ مِنْ سُوءِ الذِّكْرِ مَعَ الْمَيْسِرَةِ،
وَ وَطَّنُوا أَنْفُسَكُمْ عَلَى الْمَذَلَّةِ لِمَنْ تَدَلَّلَ لَكُمْ، فَإِنَّ أَقْرَبَ الْوَسَائِلِ الْمَوَدَّةَ، وَإِنْ أَتَعَبَ
النَّسَبِ الْبِغْضَةَ، وَعَلَيْكُمْ بِالْوَفَاءِ، وَتَنَكَّبُوا الْغَدْرَ يَا مَنْ سِرُّكُمْ، إِنْ أَصِيحُوا لِلْعَدْلِ إِنْ
أُخِيُوا الْحَسَبِ بِتَرْكِ الْكِذْبِ، فَإِنَّ آفَةَ الْمُرُوءَةِ الْكِذْبُ وَالْخُلْفُ، لَا تَعْلَمُوا النَّاسَ
أَقْتَارَكُمْ فَتَهَوَّنُوا عَلَيْهِمْ وَتَحْمَلُوا، وَإِيَّاكُمْ وَالْغُرْبَةَ فَإِنَّهَا ذِلَّةٌ، وَلَا تَضَعُوا الْكِرَامِيَّ إِلَّا
عِنْدَ الْأَكْفَاءِ، وَابْتَغُوا لِأَنْفُسِكُمُ الْمَعَالِي، وَلَا يَحْتَلِجَنَّكُمْ جَمَالُ النِّسَاءِ عَنِ الصِّحَّةِ، فَإِنَّ
نِكَاحَ الْكِرَامِيَّ مَدَارِجُ الشَّرَفِ، وَاخْضَعُوا لِقَوْمِكُمْ، وَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِمْ لِتَنَالُوا الْمَنَافِسَ، وَ

ستایش واقع شوید و بر مردم محبت کنید تا در سینه های آنها حقد و کینه ای از شما
نباشد و آنها را از منافع محروم نسازید تا شاکیان پدیدار نشوند و خود را از مردم
در پرده نگاهدارید تا آرامش خاطر یابید و با آنها بسیار منشینید که وقار شما
زایل خواهد شد و چون مشکلی پیش آمد بردبار باشید و لباس مناسب زمانه را
پوشید که نام نیک به همراه تنگدستی از بدنامی به همراه رفاه بهتر است و با هر
کس که برای شما تواضع کند تواضع کنید که دوستی نزدیکترین وسایل است و
بدترین گرفتاری دشمنی است و بر شما باد که وفاداری کنید و فریبکاری نکنید تا
قلوبتان در امان باشد [و شنوای عدل باشید] و حَسَبِ خود را با ترک دروغ زنده
کنید زیرا آفتِ جوانمردی دروغگویی و خُلف و عده است و مردم را از وضع خود
آگاه نکنید که در چشم ایشان خوار خواهید شد و گمنام می شوید و از غربت
پرهیزید که آن خواری است و دختران خود را به همردیفان آنها بدهید و برای
نفوس خود معالی امور را بجویید و زیبایی زنان شما را از صحت باز ندارد که
ازدواج با زنان کریمه از مدارج شرف است و با قوم خود فروتن باشید و با آنها

۱ - فی بعض النسخ «لئلا تستقیلوا».

لَا تُخَالِفُوهُمْ فِيمَا اجْتَمَعُوا عَلَيْهِ، فَإِنَّ الْخِلَافَ يَزُرِي بِالرَّئِيسِ الْمَطَاعِ، وَلَيْكُنْ مَعْرُوفُكُمْ لِعَيْرِ قَوْمِكُمْ مِنْ بَعْدِهِمْ، وَلَا تُوحِشُوا أَفْنِيَتَكُمْ مِنْ أَهْلِهَا، فَإِنَّ إِجْحَاشَهَا إِخْمَادُ النَّارِ وَدَفْعُ الْحَقُّوقِ، وَارْفُضُوا النَّائِمَ بَيْنَكُمْ [تَسَلَّمُوا]، وَكُونُوا أَعْوَانًا عِنْدَ الْمَلِمَاتِ تَغْلِبُوا، وَاحْذَرُوا النَّجْعَةَ إِلَّا فِي مَنَفَعَةٍ لَا تُصَابُوا، وَأَكْرَمُوا الْجَارَ يُخْصِبُ جَنَابُكُمْ، وَآثَرُوا حَقَّ الضَّعِيفِ عَلَى أَنْفُسِكُمْ، وَالزَّمُوا مَعَ السُّفَهَاءِ الْحِلْمَ تَقِلُّ هُمُومُكُمْ، وَإِيَّاكُمْ وَالْفُرْقَةَ فَإِنَّهَا ذَلَّةٌ، وَلَا تُكَلِّفُوا أَنْفُسَكُمْ فَوْقَ طَاقَتِهَا إِلَّا الْمُضْطَرَّ فَإِنَّكُمْ لَنْ تُلَامُوا عِنْدَ اتِّضَاحِ الْعُذْرِ وَبِكُمْ قُوَّةٌ خَيْرٌ مِنْ أَنْ تَعَارَظُوا فِي الْأَضْطِرَارِ مِنْكُمْ إِلَيْهِمْ بِالْمُعْذِرَةِ، وَجِدُّوا وَلَا تُفْرِطُوا فَإِنَّ الْجِدَّ مَانِعُ الضَّمِيمِ، وَتَكُنْ كَلِمَتُكُمْ وَاحِدَةً تَعَزُّوا وَيَرْهَفُ حَدُّكُمْ وَلَا تَبْدُلُوا الْوُجُوهَ لِغَيْرِ مُكْرَمِيهَا فَتُكَلِّحُوهَا، وَلَا تَحْشَمُوهَا أَهْلَ الدَّنَاءَةِ فَتَقْصُرُوا بِهَا^(۱) وَلَا تَحَاسَدُوا فَتَبُورُوا،

جفا نکنید تا به آرزوهای خود برسید و در اموری که اتفاق دارند با آنها مخالفت نکنید زیرا مخالفت، رئیس مطاع را خوار می سازد و باید که ابتدا به قوم خود نیکی کنید و بعد از آن به دیگران و سراهای خود را از اهل آن خالی نسازید که خالی ساختن آن خاموش کردن اجاق و جلوگیری از حقوق است و در میان خود سخن چینی را ترک کنید و هنگام بروز حوادث زمانه یکدیگر را یاری نمائید تا غلبه یابید و کوچ نکنید مگر برای سودی که در وطن به آن نرسید و همسایه را اکرام کنید تا آستانه شما برکت یابد و میهمان را بر خود مقدم دارید و با سفیهان بردبار باشید تا اندوه شما اندک شود و از تفرقه و جدایی پرهیزید که آن خواری است و بر خود بار بیش از توان تحمیل نکنید مگر در حالی که مضطر باشید و آنگاه که عذر شما آشکار گردد ملامت نشوید و اگر قدرتمند باشید بهتر از آن است که در اضطرار با معذرت خواهی یکدیگر را یاری کنید و جدیت کنید که جدیت مانع ستم کشیدن است و باید که وحدت کلمه داشته باشید تا عزت یابید و شمشیرتان بران باشد و آبروی خود را نزد غیر کریم و لئیم نهید که تقصیر کار خواهید بود و به یکدیگر حسد نورزید که هلاک خواهید شد و از بخل اجتناب

۱ - فی بعض النسخ «لغیر مکرمة فتخلقوها و لا تحشموا أهل الدناءة فتقصروا بها» و فی بعض النسخ «ولا

تحشموها»، و النجتم: التکلف.

وَاجْتَنِبُوا الْبُخْلَ فَإِنَّهُ دَاءٌ، وَابْنُوا الْمَعَالِي بِالْجُودِ وَالْأَدَبِ وَ مُصَافَاةِ أَهْلِ الْفَضْلِ وَالْحِبَاءِ
وَابْتَاغُوا الْمَحَبَّةَ بِالْبَدْلِ، وَوَقَّرُوا أَهْلَ الْفَضْلِ، وَخُذُوا عَنْ أَهْلِ التَّجَارِبِ، وَ لَا يَمْنَعُكُمْ
مِنْ مَعْرُوفٍ صِغْرُهُ فَإِنَّ لَهُ ثَوَابًا، وَ لَا تَحْقِرُوا الرِّجَالَ فَتَزْدَرُوا، فَإِنَّمَا الْمَرْءُ بِأَصْغَرِيهِ: ذِكَاةُ
قَلْبِهِ وَ لِسَانُ يُعَبِّرُ عَنْهُ، وَ إِذَا خَوَّفْتُمْ دَاهِيَةً فَعَلَيْكُمْ بِالتَّثَبُّتِ قَبْلَ الْعَجَلَةِ، وَ التَّسْوَا
بِالتَّوَدُّدِ الْمُنْزِلَةَ عِنْدَ الْمَلُوكِ، فَإِنَّهُمْ مَنْ وَضَعُوهُ اتَّضَعَ، وَ مَنْ رَفَعُوهُ ارْتَفَعَ، وَ تَنَبَّلُوا تَسِمُ
إِلَيْكُمْ الْأَبْصَارُ، وَ تَوَاضَعُوا بِالْوَقَارِ لِيُحِبَّكُمْ رَبُّكُمْ (۱)، ثُمَّ قَالَ:

وَ مَا كُلُّ ذِي لُبٍّ بِمَوْتِكَ نُصْحُهُ   وَ لَا كُلُّ مُوتٍ (۲) نُصْحُهُ بِلَبِيبٍ
وَ لَكِنْ إِذَا مَا اسْتَجْمَعَا عِنْدَ وَاحِدٍ   فَحَقُّ لَهُ مِنْ طَاعَةٍ بِنَصِيبٍ
وَ عَاشَ صَيْفِيُّ بْنُ رِيَّاحِ بْنِ أَكْثَمِ أَحَدِ بَنِي أَسَدِ بْنِ عُمَرَ بْنِ مَيْمِ مَائَتَيْنِ وَ سَبْعِينَ سَنَةً، وَ
كَانَ يَقُولُ: لَكَ عَلَى أَخِيكَ سُلْطَانٌ فِي كُلِّ حَالٍ إِلَّا فِي الْقِتَالِ، فَإِذَا أَخَذَ الرَّجُلُ السَّلَاحَ فَلَا

کنید که آن مَرَضِي است و با جود و ادب و با همدستی اهل فضل و کمال بنای معالی
را بسازید و با بخشش محبت را خریداری کنید و اهل فضل را احترام نمائید و از
تجربیات دیگران بهره گیرید و کار نیکوی اندک را هم به جای آورید که برای آن
نیز ثوابی است و مردان را کوچک شمارید که خوار خواهید شد و انسان در گرو
دو عضو کوچک است دل هوشمند و زبان گویا و چون حادثه و وحشتناکی شما را
ترسانید پیش از شتاب طمأنینه پیشه سازید و با اظهار دوستی نزد شاهان
خواستار منزلت باشید که آنان هر که را خوار سازند خوار خواهد شد و هر که را
رفعت دهند رفیع خواهد شد و بزرگواری کنید تا دیدگان به شما دوخته شود و با
وقار تواضع کنید تا خدای تعالی شما را دوست بدارد. آنگاه چنین گفت:

نه هر مرد خردمندی بود ناصح   نه هر مرد نصیحت گر بود عاقل
خدا را ای پسر هرگز مشو غافل   اگر مرد نصیحت گو بود عاقل
و صیفي بن ریحاح که یکی از بنی اسد است دو بیست و هفتاد سال زندگانی کرد
و می گفت: تو بر برادرت در هر حال تسلط داری مگر در جنگ و چون مرد

۱- فی البحار: «و تنبَّلوا بالفعال تسم إليکم الأبصار و تواضعوا بالوفاء و ليحبکم ربکم».

۲- فی البحار: «کل موفٍ».

سُلْطَانَ لَكَ عَلَيْهِ، وَ كَفَى بِالْمُشْرِفِيَّةِ وَاِعْظَاءً، وَ تَرَكَ الْفَخْرَ أَبْقَى لِلثَّنَاءِ، وَ أَسْرَعَ الْجُرْمِ
عُقُوبَةَ الْبَغْيِ، وَ شَرُّ النَّصْرَةِ التَّعَدِّي، وَ الْأَمُّ الْأَخْلَاقِ أَضْيَقُهَا، وَ مِنْ سُوءِ الْأَدَبِ كَثْرَةُ
الْعِتَابِ^(۱)، وَ أَقْرَعُ الْأَرْضِ بِالْعِصَاءِ . - فَذَهَبَتْ مَثَلًا . -

لِذِي الْحِلْمِ قَبْلَ الْيَوْمِ مَا تَقْرَعُ الْعِصَا وَ مَا عَلِمَ الْإِنْسَانُ إِلَّا لِيَعْلَمَا

وَ عَاشَ عَبَادُ بْنُ شَدَّادٍ الْيَرْبُوعِيُّ مِائَةً وَ خَمْسِينَ سَنَةً .

وَ عَاشَ أَكْثَمُ بْنُ صَيْفِيٍّ أَحَدُ بَنِي أَسَدِ بْنِ عَمْرِو بْنِ تَمِيمٍ ثَلَاثِمِائَةً وَ سِتِّينَ سَنَةً - وَ قَالَ
بَعْضُهُمْ: مِائَةً وَ تِسْعِينَ سَنَةً - وَ أَدْرَكَ الْإِسْلَامَ فَاخْتَلَفَ فِي إِسْلَامِهِ إِلَّا أَنْ أَكْثَرَهُمْ لَا
يَشُكُّ فِي أَنَّهُ لَمْ يُسَلِّمْ، فَقَالَ فِي ذَلِكَ:

وَ إِنْ أَمْرًا قَدْ عَاشَ تِسْعِينَ حِجَّةً إِلَى مِائَةٍ لَمْ يَسَامِ الْعَيْشَ جَاهِلُ
خَلَّتْ مِائَتَانِ غَيْرِ سِتٍّ وَ أَرْبَعٍ وَ ذَلِكَ مِنْ عَدِّ اللَّيَالِي قَلَائِلُ

سلاح بر گیرد دیگر تسلطی بر او نداری و شمشیر بر آن بهترین واعظ است و ترک
مفاخره برای جلب ثنا بهتر است و سریع ترین عقوبتها عقوبت سرکشی و ستم
است و بدترین پیروزیها تجاوز کردن است و پست ترین خُلق و خواها ضیق ترین
آنهاست و عتاب و گلایه فراوان بی ادبی است، و او هنگامی که این وصایا را
می گفت سر عصای خود بر زمین می کوبید و آن ضرب المثل شد.

نکوبد حکیمی عصا بر زمین به هنگام صحبت به نازی چنین

و عباد بن شداد یکصد و پنجاه سال زندگانی کرد.

و اکثم بن صیفی که از بنی اسد است سیصد و شصت سال زندگانی کرد و بعضی
گفته اند یکصد و نود سال و به درک دوران اسلام نایل شد و در اسلام آوردن وی
اختلاف است و بیشتر رجالیان می گویند که اسلام نیاورده است و درباره عمر
خود چنین سرود:

نود تا به صد سال عمری بسی است که عاقل بگیرد از آن پس ملال

نود سال و صد سال من زیستم اگر چه نباشد به عمرم کمال

وَقَالَ مُحَمَّدُ بْنُ مُسْلِمَةَ: أَقْبَلَ أَكْثَمُ بْنُ سَيْفٍ يُرِيدُ الْإِسْلَامَ فَقَتَلَهُ ابْنُهُ عَطَشًا، فَسَمِعْتُ
 أَنَّ هَذِهِ الْآيَةَ نَزَلَتْ فِيهِ: «وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ
 فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ»^(۱)، وَ لَمْ تَكُنِ الْعَرَبُ تَقْدِّمُ عَلَيْهِ أَحَدًا فِي الْحِكْمَةِ، وَ أَنَّهُ لَمَّا سَمِعَ
 بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ بَعَثَ ابْنَهُ حَلِيسًا^(۲) فَقَالَ: يَا بُنَيَّ إِنِّي أَعْطُكَ بِكَلِمَاتٍ فَخُذْهُنَّ مِنْ
 حِينَ تَخْرُجُ مِنْ عِنْدِي إِلَى أَنْ تَرْجِعَ إِلَيَّ، إِنَّتِ نَصِيبَكَ فِي شَهْرِ رَجَبٍ فَلَا تَسْتَحِلَّهُ فَيُسْتَحَلَّ
 مِنْكَ، فَإِنَّ الْحَرَامَ لَيْسَ يُحَرِّمُ نَفْسَهُ وَ إِنَّمَا يُحَرِّمُهُ أَهْلُهُ، وَ لَا تَمْرُنَّ بِقَوْمٍ إِلَّا نَزَلَتْ عِنْدَ أَعْرَافِهِمْ
 وَ أَحَدِثْ^(۳) عَقْدًا مَعَ شَرِيفِهِمْ، وَ إِيَّاكَ وَ الدَّلِيلَ فَإِنَّهُ أَذَلَّ نَفْسَهُ، وَ لَوْ أَعْرَافًا لَأَعْرَافَهُ
 قَوْمُهُ، فَإِذَا قَدِمْتَ عَلَى هَذَا الرَّجُلِ فَإِنِّي قَدْ عَرَفْتُهُ وَ عَرَفْتُ نَسَبَهُ وَ هُوَ فِي بَيْتِ قُرَيْشٍ وَ
 أَعَزُّ الْعَرَبِ، وَ هُوَ أَحَدُ رَجُلَيْنِ إِذَا ذُو نَفْسٍ أَرَادَ مُلْكًا، فَخَرَجَ لِلْمُلْكِ بَعِزَّهُ فَوَقَّرَهُ وَ شَرَّفَهُ

و محمد بن مسلمه گوید: اکثم بن صیفی برای اسلام آوردن پیش آمد و پسرش
 او را در حالی که عطشان بود بکشت و شنیدم که این آیه درباره وی نازل گشت:
 «وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى
 اللَّهِ» و عرب در حکمت هیچ کس را بر وی تقدم نداده است، و چون بعثت رسول
 خدا را شنید پسرش حلّیس را برای تحقیق فرستاد و به او گفت: ای پسر جان من
 تو را چند کلمه پند می دهم آنها را از من فراگیر و از هنگامی که می روی تا
 زمانی که باز می گردی آنها را به کار بند: حقّ ماه رجب را ادا کن و آن را از
 ماههای حرام بشمار تا ریختن خون تو را حلال نشمارند که حرام خود را تحریم
 نمی کند بلکه اهل آن است که آن را تحریم می نماید، و بر هر قومی گذر کردی نزد
 عزیزترین آنها وارد شو و با شریف ترین آنها بپیوند و از ذلیل بر حذر باش که او
 خود را خوار کرده است و اگر او خود را عزیز می داشت قومش نیز او را عزیز
 می شمردند، و چون بر این مرد وارد شدی بدان که من او را و نسبش را می شناسم
 او از خاندان قریش است که عزیزترین عرب هستند و او از دو حال خارج
 نیست یا مرد با شخصیتی است و اراده پادشاهی دارد و به واسطه عزتش برای
 پادشاهی خروج کرده است، پس او را توقیر کن و گرامی بدار و در مقابل او

۳ - فی بعض النسخ «و أخذت».

۲ - فی بعض النسخ «حبیشاً».

۱ - النساء: ۹۹.

وَقُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ، وَ لَا تَجْلِسْ إِلَّا بِأَذْنِهِ حَيْثُ يَأْمُرُكَ وَ يُشِيرُ إِلَيْكَ فَإِنَّهُ إِنْ كَانَ ذَلِكَ كَانَ
 أَدْفَعَ لِشَرِّهِ عَنْكَ وَ أَقْرَبَ لِحَيْرِهِ مِنْكَ، فَإِنْ كَانَ نَبِيًّا فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُحْسِنُ فَيْتَوَهُمْ وَ لَا يُنْظِرُهُ
 فَيَتَجَسَّمُ، وَ إِنَّمَا يَأْخُذُ الْخَيْرَةَ حَيْثُ يَعْلَمُ، لَا يُخْطِئُ فَيُسْتَعْتَبُ، إِنَّمَا أَمْرُهُ عَلَى مَا يُحِبُّ، وَ إِنْ
 كَانَ نَبِيًّا فَسَتَجِدُ أَمْرَهُ كُلَّهُ صَالِحًا وَ خَبْرَهُ كُلَّهُ صَادِقًا، وَ سَتَجِدُهُ مُتَوَاضِعًا فِي نَفْسِهِ مُتَذَلِّلًا
 لِرَبِّهِ، فَذَلِّ لَهُ فَلَا تُحَدِثَنَّ أَمْرًا دُونِي، فَإِنَّ الرَّسُولَ إِذَا أَخَذَ الْأَمْرَ مِنْ عِنْدِهِ خَرَجَ مِنْ
 يَدِي الَّذِي أَرْسَلَهُ، وَ احْفَظْ مَا يَقُولُ لَكَ إِذَا رَدَّكَ إِلَيَّ، فَإِنَّكَ لَوْ تَوَهَّمْتَ أَوْ نَسِيتَ
 جِسْمَتِي رَسُولًا غَيْرَكَ.

وَ كَتَبَ مَعَهُ: بِاسْمِكَ اللَّهُمَّ مِنَ الْعَبْدِ إِلَى الْعَبْدِ؛ أَمَا بَعْدُ: فَأَبْلِغْنَا مَا بَلَغَكَ فَقَدْ أَتَانَا
 عَنْكَ خَبْرٌ لَا نَدْرِي مَا أَصْلُهُ، فَإِنْ كُنْتَ أَرَيْتَ فَأَرِنَا، وَ إِنْ كُنْتَ عَلَّمْتَ فَعَلَّمْنَا وَ أَشْرِكْنَا فِي
 كَنْزِكَ، وَ السَّلَامُ.

بایست و جز با اذن او منشین و جائی بنشین که به تو فرمان می دهد و اشاره می نماید که این ادب شر او را از تو می گرداند و تو را از خیر او بهره مند می گرداند، و یا آنکه پیامبر است و خدای تعالی به حواس توهم و تجسم و هر که را بخواهد به پیامبری برگزیند خطا نمی کند تا مورد عتاب واقع شود و کارها به اراده اوست، پس اگر پیامبر بود همه کارهای او را درست و گفتارش را راست خواهی یافت و او را در نزد خود متواضع و در برابر خداوند خوار خواهی یافت، پس تو هم در برابر او متواضع باش و بی اذن من کاری انجام مده که رسول اگر از جانب خود کاری را انجام دهد از دستور آنکه وی را فرستاده خارج خواهد شد و چون ترا به نزد من باز فرستاد گفتارش را حفظ کن که اگر در گفتار او توهم کنی و یا آنکه آن را فراموش نمایی مرا به رنج ارسال فرستاده دیگری خواهی انداخت.

و این نامه را هم به همراه وی فرستاد: «به نام تو ای خداوند»: این نامه از جانب بنده ای به جانب بنده ای است، اما بعد آنچه به تو رسیده به ما نیز برسان که از ناحیه تو به ما گزارشی رسیده است که حقیقت آن را نمی دانیم، پس اگر به تو نشان داده اند به ما نیز نشان بده و اگر به تو آموخته اند به ما نیز بیاموز و ما را در

فَكَتَبَ إِلَيْهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا ذَكَرُوا: «مِنْ مُحَمَّدٍ رَسُولِ اللَّهِ إِلَى أَكْثَمِ بْنِ صَيْفِيٍّ: أَحْمَدُ اللَّهُ إِلَيْكَ إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى أَمَرَنِي أَنْ أَقُولَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَمَرَ النَّاسَ بِقَوْلِهَا، وَ الْخَلْقُ خَلَقَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَ الْأَمْرُ كُلُّهُ لِلَّهِ، خَلَقَهُمْ وَ أَمَاتَهُمْ وَ هُوَ يُنْشِرُهُمْ وَ إِلَيْهِ الْمَصِيرُ، أَدَّبْتُكُمْ بِآدَابِ الْمُرْسَلِينَ وَ لَتَسْأَلَنَّ عَنِ النَّبَأِ الْعَظِيمِ وَ لَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ».

فَلَمَّا جَاءَهُ كِتَابُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لِابْنِهِ: يَا بَنِيَّ مَاذَا رَأَيْتَ؟ قَالَ: رَأَيْتُهُ يَأْمُرُ بِمَكَارِمِ الْأَخْلَاقِ وَ يَنْهَى عَنِ مَلَائِمِهَا، فَجَمَعَ أَكْثَمُ بْنُ صَيْفِيٍّ إِلَيْهِ بَنِي تَمِيمٍ ثُمَّ قَالَ: يَا بَنِي تَمِيمٍ لَا تَحْضُرُونِي سَفِيهًا، فَإِنَّ مَنْ يَسْمَعُ يَحُلُّ، وَ لِكُلِّ إِنْسَانٍ رَأْيٌ فِي نَفْسِهِ، وَ إِنَّ السَّفِيهَةَ وَاهِنُ الرَّأْيِ وَ إِنْ كَانَ قَوِيَّ الْبَدَنِ، وَ لَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا عَقْلَ لَهُ.

يَا بَنِي تَمِيمٍ كَبُرَتْ سِنِّي وَ دَخَلْتَنِي ذِلَّةُ الْكِبَرِ فَإِذَا رَأَيْتُمْ مِنِّي حُسْنًا فَأْتُوهُ، وَ إِذَا أَنْكَرْتُمْ مِنِّي شَيْئًا فَفَوِّمُونِي بِالْحَقِّ أَسْتَقِمُّ لَهُ، إِنْ ابْنِي قَدْ جَاءَنِي وَ قَدْ شَافَهُ هَذَا الرَّجُلُ فَرَأَهُ يَأْمُرُ

گنجینه خود شریک ساز و السلام.

و گفته اند که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در پاسخ او چنین نوشت: از محمد رسول خدا به اکثم بن صیفی: خدا را نزد تو ثنا می گویم، خدای تعالی مرا فرمان داده است که بگویم: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» و مردم را به گفتن آن دستور دهم، همه مردم خلاق خدای تعالی هستند و همه کارها از آن اوست، ایشان را می آفریند و می میراند و مبعوث می کند، و بازگشت به سوی اوست، من شما را به آداب پیامبران تأدیب می کنم و از خبر بزرگ پرسش می شوید و لَتَعْلَمَنَّ نَبَأَهُ بَعْدَ حِينٍ.

و چون نامه رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به او رسید به فرزندش گفت: پسر جان چه دیدی؟ گفت: دیدم که به مکارم اخلاق فرمان می دهد و از اخلاق پست باز می دارد، اکثم صیفی بنی تمیم را گرد آورد و گفت: ای بنی تمیم سفیه نباشید، زیرا هر کس بشنود متعهد خواهد بود و هر کس برای خود رأیی دارد، اما سفیه سست رأی است گر چه تنش نیرومند باشد و کسی که عقل ندارد خیری در او نیست.

ای بنی تمیم من پیر شده ام و خواری پیری بر من درآمده است پس چون از من امر نیکویی دیدید بدان عمل کنید و اگر امر زشتی دیدید مرا به راستی بیاورید تا بدان استوار شوم، این فرزندم به نزد من آمده است و با آن مرد بزرگ گفتگو

بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَى عَنِ الْمُنْكَرِ، وَيَأْخُذُ بِمَحَاسِنِ الْأَخْلَاقِ، وَيَنْهَى عَنِ مَلَائِمِهَا، وَيَدْعُو إِلَى أَنْ يُعْبَدَ اللَّهُ وَحْدَهُ، وَتُخْلَعَ الْأَوْثَانُ وَيُتْرَكَ الْحَلْفُ بِالنِّيرَانِ. وَيَذْكُرُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ، وَأَنَّ قَبْلَهُ رَسُولًا لَهُمْ كُتِبَ، وَقَدْ عَلِمْتُ رَسُولًا قَبْلَهُ كَانَ يَأْمُرُ بِعِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَحْدَهُ، إِنَّ أَحَقَّ النَّاسِ بِمُعَاوَنَةِ مُحَمَّدٍ وَمُسَاعَدَتِهِ عَلَى أَمْرِهِ أَنْتُمْ، فَإِنْ يَكُنْ الَّذِي يَدْعُو إِلَيْهِ حَقًّا فَهُوَ لَكُمْ، وَإِنْ يَكُنْ بَاطِلًا كُنْتُمْ أَحَقُّ مَنْ كَفَّ عَنْهُ وَسَتَرَ عَلَيْهِ.

وَقَدْ كَانَ أَسْقَفُ نَجْرَانَ يُحَدِّثُ بِصِفَتِهِ، وَلَقَدْ كَانَ سُفْيَانُ بْنُ مَجَاشِعٍ قَبْلَهُ يُحَدِّثُ بِهِ وَاسْمُ ابْنِهِ مُحَمَّدًا، وَقَدْ عَلِمَ ذُووَا الرَّأْيِ مِنْكُمْ أَنَّ الْفَضْلَ فِيمَا يَدْعُو إِلَيْهِ وَيَأْمُرُ بِهِ، فَكُونُوا فِي أَمْرِهِ أَوْلَاءَ وَلَا تَكُونُوا آخِرَاءَ، اتَّبِعُوهُ تُشْرَفُوا، وَتَكُونُوا سَنَامَ الْعَرَبِ، وَأَتَوْهُ طَائِعِينَ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَأْتُوهُ كَارِهِينَ، فَإِنِّي أَرَى أَمْرًا مَا هُوَ بِأَهْوَيْنَا لَا يَتْرُكُ مُصْعَدًا إِلَّا صَعَدَهُ وَلَا مَنْصُوبًا إِلَّا بَلَغَهُ، إِنَّ هَذَا الَّذِي يَدْعُو إِلَيْهِ لَوْ لَمْ يَكُنْ دِينًا لَكَانَ فِي الْأَخْلَاقِ

کرده است او را دیده است که به نیکی فرمان می دهد و از زشتی باز می دارد و محاسن اخلاق را می گیرد و از اخلاق پست باز می دارد و مردم را فرا می خواند که تنها خدا را پرستند و بتها را ترک کنند و به آتش سوگند نخورند و می گوید که او رسول خداست و پیش از او نیز رسولانی بوده اند که کتابهایی داشته اند و من نیز می دانم که پیش از او رسولانی بوده اند که مردم را به پرستش خدای یکتا فرا خوانده اند، سزاوارترین مردم به نصرت و یاری او شماها هستید، اگر آنچه بدان دعوت می کند حق است آن به سود شماست و اگر باطل است شما سزاوارترین مردمی هستید که باید از او دفاع کنید و بر او پرده پوشی ننمائید.

و اسقف نجران او صاف او را می گفت و سفیان بن مجاشع پیش از این از او یاد می کرد و نام پسرش را نیز محمد نهاد و اندیشمندان شما می دانند که فضیلت در آن چیزی است که وی بدان فرا می خواند و به آن فرمان می دهد، پس در کار او پیش قدم باشید و نه دنباله رو و از او پیروی کنید تا شرافت یابید و برتر عرب باشید و پیش از آنکه به کراهت به آئین وی درآئید به طوع و رغبت به دین وی بگروید، من امری را می بینم که خرد و آسان نیست، و تمام قلّه ها و بلندیها را فتح خواهد کرد، این مسلکی که وی مردم را به آن فرا می خواند اگر هم دین نباشد

حَسَنًا، أَطِيعُونِي وَاتَّبِعُوا أَمْرِي أَسْأَلُ لَكُمْ مَا لَا يَنْزِعُ مِنْكُمْ أَبَدًا، إِنَّكُمْ أَصْبَحْتُمْ أَكْثَرَ الْعَرَبِ عَدَدًا، وَارْتَسَعْتُمْ بِلَدًا، وَإِنِّي لَأَرَى أَمْرًا لَا يَتَّبِعُهُ ذَلِيلٌ إِلَّا عَزَّ، وَلَا يَتْرُكُهُ عَزِيزٌ إِلَّا ذَلًّا، اتَّبِعُوهُ مَعَ عِزِّكُمْ تَزْدَادُوا عِزًّا، وَلَا يَكُنْ أَحَدٌ مِثْلَكُمْ، إِنَّ الْأَوَّلَ لَمْ يَدْعُ لِلْآخِرِ شَيْئًا، وَإِنَّ هَذَا أَمْرٌ لَمَّا هُوَ بَعْدَهُ، مَنْ سَبَقَ إِلَيْهِ فَهُوَ الْبَاقِي، وَاقْتَدَى بِهِ الثَّانِي، فَأَصْرِمُوا أَمْرَكُمْ فَإِنَّ الصَّرِيمَةَ قُوَّةٌ، وَالِإِحْتِيَاطَ عَجْزٌ^(۱).

فَقَالَ مَالِكُ بْنُ نَوِيرَةَ: خَرِفَ شَيْخُكُمْ. فَقَالَ أَكْثَمُ: وَيْلٌ لِلشَّجِيِّ مِنَ الْخَلِيِّ أَرَأَيْتُمْ سُكُوتًا وَإِنَّ آفَةَ الْمَوْعِظَةِ الْإِعْرَاضُ عَنْهَا.

وَيْلَكَ يَا مَالِكَ إِنَّكَ هَالِكٌ، إِنَّ الْحَقَّ إِذَا قَامَ وَقَعَ الْقَائِمُ مَعَهُ وَجَعَلَ الصَّرْعَى قِيَامًا فَيَأْيَاكَ أَنْ تَكُونَ مِنْهُمْ، أَمَا إِذَا سَبَقْتُمُونِي بِأَمْرِكُمْ فَتَقَرَّبُوا بَعِيرِي أَرْكَبُهُ، فَدَعَا بِرَاحِلَتِهِ

لا اقل دستورات اخلاقی نیکویی است، پس از من اطاعت کنید و از دستوراتم پیروی نمائید تا برای شما چیزی را مسألت کنم که هرگز از شما جدا نشود شما از همه قبایل عرب بیشتر خواهید شد و بلاد شما افزون تر خواهد گردید، من امری را می بینم که هر ذلیلی دنبال آن برود، عزیز خواهد شد، و هر عزیزی که آن را ترک کند ذلیل خواهد شد. شما از او پیروی کنید تا عزتتان افزون شود و کسی مانند شما نباشد، اول برای آخر چیزی را باقی نخواهد گذاشت و این امری است که دنباله ای دارد، آنکس که بدان سبقت گیرد باقی خواهد ماند و دومی به او اقتدا خواهد کرد، پس از کارهایتان دست بردارید تا نیرومند شوید و احتیاط در ماندگی است.

پس از آن مالک بن نویره گفت: این شیخ شما خرف شده است و اکثم گفت: وای بر مشارکت غم دار و بی غم، ای مردم! چرا خاموشید؟ آفت موعظه روی گردانی از آن است.

وای بر تو ای مالک که تو نابود خواهی شد، چون حق قیام کند هر که با آن برخیزد بلندی می یابد و هر که با آن بستیزد به خاک هلاکت خواهد افتاد و بر تو باد که از آنها نباشی، اما اگر می خواهید از من پیشی گیرید بروید شتر مرا

۱ - فی بعض النسخ «فالاختلاط عجز» و الصریمة: العزیمة فی الشیء. و الصرم: التقطع.

فَرَكِبَهَا فَتَبَعُوهُ بَنُوهُ وَبَنُو أَخِيهِ، فَقَالَ: هَئِنِ عَلَى أَمْرٍ لَنْ أُدْرِكَهُ وَ لَمْ يَسْبِقْنِي .
وَ كَتَبْتُ طِيءَ إِلَى أَكْثَمَ فَكَانُوا أَخْوَالَهُ، وَ قَالَ آخِرُونَ: كَتَبْتُ بَنُو مَرَّةٍ وَ هُمْ أَخْوَالَهُ
أَنْ أُحَدِّثَ إِلَيْنَا مَا نَعِيشُ بِهِ، فَكَتَبَ:

أَمَّا بَعْدُ: فَإِنِّي أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَ صَلَاةِ الرَّحِمِ فَإِنَّهَا تَثْبُتُ أَصْلَهَا وَ تَنْبُتُ فَرْعُهَا، وَ
أَنَّهَا كُمْ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَ قَطِيعَةِ الرَّحِمِ فَإِنَّهَا لَا يَثْبُتُ لَهَا أَصْلٌ وَ لَا يَنْبُتُ لَهَا فَرْعٌ، وَ إِيَّاكُمْ
وَ نِكَاحَ الْحَمَقَاءِ فَإِنَّ مُبَاضَعَتَهَا قَدْرٌ، وَ وَلَدَهَا ضِيَاعٌ، وَ عَلَيْكُمْ بِالْإِبِلِ فَأَكْرَمُوهَا فَإِنَّهَا
حُصُونُ الْعَرَبِ، وَ لَا تَضَعُوا رِقَابَهَا إِلَّا فِي حَقِّهَا فَإِنَّ فِيهَا مَهْرُ الْكَرِيمَةِ وَ رُقُوءُ الدَّمِ، وَ
بِالْبَانِيهَا يُتَخَفُ الْكَبِيرُ، وَ يُغَدَى الصَّغِيرُ، وَ لَوْ كَلَّفَتِ الْإِبِلُ الطَّحْنَ لَطَحَنَتْ، وَ لَنْ يَهْلِكَ
امْرَأَةٌ عَرَفَ قَدْرَهُ، وَ الْعُدْمُ عُدْمُ الْعَقْلِ وَ الْمَرْءُ الصَّالِحُ لَا يَعْدَمُ [مِنْ] الْمَالِ، وَ رَبُّ رَجُلٍ

بیاورید تا سوار شوم و از شما کناره گیرم، شتر خود را خواست و سوار شد و
پسرانش و برادرزادگانش دنبال او رفتند، گفت: من تأسف می خورم بر امری که
آن را ادراک نمی کنم و بر من پیشی نگرفت.

قبیله طی که داییهای او بودند به او نامه نوشتند و دیگران می گویند بنو مرّه که
داییهای دیگرش بودند به او نامه نوشتند که مواعظی برای آنها بنویسد که با آنها
زندگانی کنند و او نوشت:

اما بعد، من شما را به تقوای الهی سفارش می کنم و به صله رحم که اصلش
ثابت است و فرعش می روید و شما را از نافرمانی خداوند باز می دارم و از اینکه
از خویشان بپرید که نه اصلی را ثابت می گذارد و نه فرعی از آن می روید و بر
شما باد که از ازدواج با زنان احمق بپرهیزید که ازدواج با احمق پلیدی است و
فرزندش تباه است، و بر شما باد که از شتر غافل نشوید و آن را گرامی بدارید که
آن دژهای عرب است و گردن آن را جز در مواقع لزوم بر زمین ننهید، زیرا مهر
دختران و مایه جلوگیری از خونریزی است و شیر آن برای سالمندان تحفه و
برای خردسالان غذاست و اگر شتر را به آسیا کردن وا دارند آسیا هم می کند و
هرکس که قدر خود را بشناسد هلاک نخواهد شد و نیستی عبارت از نداشتن عقل
است و مرد درستکار هرگز بی مال نماند و بسا مردی که از صد مرد بهتر باشد و

خَيْرٌ مِنْ مِائَةٍ، وَرُبَّ فِتْنَةٍ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ قَبِيلَتَيْنِ^(۱) وَمَنْ عَتَبَ عَلَى الزَّمَانِ طَالَتْ مُعْتَبَتُهُ،
وَمَنْ رَضِيَ بِالْقِسْمِ طَابَتْ مَعِيشَتُهُ، آفَةُ الرَّأْيِ الْهَوَى، وَالْعَادَةُ أَمْلَكُ بِالْأَدَبِ، وَالْحَاجَةُ
مَعَ الْمَحَبَّةِ خَيْرٌ مِنَ الْغِنَى مَعَ الْبِغْضَةِ، وَالدُّنْيَا دَوْلٌ فَمَا كَانَ لَكَ مِنْهَا أَتَاكَ عَلَى ضَعْفِكَ وَإِنْ
قَصَرْتَ فِي طَلْبِهِ، وَمَا كَانَ مِنْهَا عَلَيْكَ لَمْ تَدْفَعْهُ بِقُوَّتِكَ، وَسُوءُ حَمَلِ الْفَاقَةِ^(۲) تَضَعُ
الشَّرْفَ، وَالْحَسَدُ دَاءٌ لَيْسَ لَهُ دَوَاءٌ، وَالشَّمَاتَةُ تَغْقِبُ، وَمَنْ بَرَّ يَوْمًا بَرَّ بِهِ، وَاللُّؤْمَةُ^(۳)
مَعَ السَّفَاهَةِ، وَدَعَامَةُ الْعَقْلِ الْحِلْمُ، وَجِمَاعُ الْأَمْرِ الصَّبْرُ، وَخَيْرُ الْأُمُورِ مَغَبَّةُ الْعَفْوِ، وَ
أَبْقَى الْمَوَدَّةِ حُسْنُ التَّعَاهُدِ، وَمَنْ يَزُرْ غَيْبًا يَزِدُّ حُبًّا.

وَصِيَّةُ أَكْثَمِ بْنِ صَيْفِيٍّ عِنْدَ مَوْتِهِ: جَمَعَ أَكْثَمُ بَنِيهِ عِنْدَ مَوْتِهِ فَقَالَ: يَا بَنِيَّ إِنَّهُ قَدْ أَتَى
عَلَيَّ دَهْرٌ طَوِيلٌ وَأَنَا مُزَوِّدُكُمْ مِنْ نَفْسِي قَبْلَ الْمَمَاتِ:

بسا گروهی که از دو قبيله بهتر باشد و هر که از زمانه گلايه کند گلايه او به درازا
خواهد کشيد و هر که راضی به قسمت باشد زندگانش نیکو خواهد شد، آفت
رأی هوای نفس است و عادت زمام ادب را در دست دارد و نیازمندی همراه
محبت از بی نیازی همراه با دشمنی بهتر است و دنیا در گردش است آنچه از آن
توست در ناتوانی هم به دست تو می رسد گر چه در طلب آن کوتاهی کنی، و
آنچه بر زیان توست با قدرت خود هم نتوانی آن را دفع کنی، و بی تابی در
تنگدستی شرف را زایل می سازد، و حسد دردی است که درمانی ندارد، و
سرزنش کردن سرزنش را به دنبال دارد، و هر که روزی نیکویی کند به او
نیکویی کنند، و سرزنش کردن سفاهت به همراه دارد، و ستون عقل بردباری
است و سر رشته هر کاری صبر است و بهترین کارها از نظر فرجام عفو است و
بهترین دوستی در تفقد و احوال پرسی است و هر کس به نوبت و نه هر روز به
دیدار دوستان برود محبت را بیفزاید.

وَصِيَّةُ أَكْثَمِ بْنِ صَيْفِيٍّ فِي دَرْهَنْگَامِ وَفَاتٍ: أَكْثَمُ فِي دَرْهَنْگَامِ وَفَاتٍ فَرَزَنْدَانِش رَا
گَرْدِ آوَرْدِ وَگَفْت: اِي فَرَزَنْدَانِ مِنْ رُوزگَارِ دَرَازِي بِرِ مِنْ گَزْدَشْتِهْ اسْتِ وَ مِنْ پِيَشِ

۱ - في بعض النسخ «من فتنين». و في بعض النسخ «مِائَةٌ خَيْرٌ مِنْ مِائَتَيْنِ».

۲ - في بعض النسخ «الريبة». ۳ - في البحار: «واللذامة».

أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَصِلَةِ الرَّحِمِ، وَعَلَيْكُمْ بِالْبِرِّ فَإِنَّهُ يَنْمِي عَلَيْهِ الْعَدَدُ وَلَا يَبِيدُ عَلَيْهِ أَصْلٌ وَلَا يَهْتَصِرُ فَرْعٌ، فَأَنْهَأَكُمْ عَنْ مَعْصِيَةِ اللَّهِ وَقَطِيعَةِ الرَّحِمِ فَإِنَّهُ لَا يَثْبُتُ عَلَيْهَا أَصْلٌ وَلَا يَنْبُتُ عَلَيْهَا فَرْعٌ، كُفُّوا أَلْسِنَتَكُمْ فَإِنَّ مَقْتَلَ الرَّجُلِ بَيْنَ فَكَيْهِ، إِنَّ قَوْلَ الْحَقِّ لَمْ يَدَعْ لِي صَدِيقًا، انْظُرُوا أَعْنَاقَ الْإِبِلِ وَلَا تَضَعُوهَا إِلَّا فِي حَقِّهَا فَإِنَّ فِيهَا مَهْرَ الْكَرِيمَةِ وَرُقُوءَ الدَّمِ، وَإِيَّاكُمْ وَنِكَاحَ الْحَمَقَاءِ فَإِنَّ نِكَاحَهَا قَدْرٌ وَوَلَدُهَا ضِيَاعٌ، الْاِقْتِصَادُ فِي السَّفَرِ أَتَقَى لِلْجَامِ^(۱)، مَنْ لَمْ يَأْسَ عَلَى مَا فَاتَهُ وَدَعَّ بَدَنَهُ، مَنْ قَنَعَ بِمَا هُوَ فِيهِ قَرَّتْ عَيْنُهُ، التَّقَدُّمُ قَبْلَ التَّنَدُّمِ، أَنْ أَصْبَحَ عِنْدَ رَأْسِ الْأَمْرِ أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَصْبَحَ عِنْدَ ذَنْبِهِ، لَمْ يَهْلِكْ امْرَأَةٌ عَرَفَ قَدْرَهُ، الْعَجْزُ عِنْدَ الْبَلَاءِ آفَةٌ التَّجْمُلِ^(۲)، لَمْ يَهْلِكْ مِنْ مَالِكَ مَا وَعَظَكَ، وَيَلُ لِعَالِمٍ أَمِنْ مِنْ جَهْلِهِ، الْوَحْشَةُ ذَهَابُ الْأَعْلَامِ، يَتَشَابَهُ الْأَمْرُ إِذَا أُقْبِلَ، فَإِذَا أُدْبِرَ عَرَفَهُ الْكَيْسُ

از مرگ خود توشه ای به شما می دهم:

شما را به تقوای الهی و صلۀ رحم سفارش می کنم و بر شما باد که نیکی کنید که آن نیکی عدد را بیفزاید و ریشه را نابود نسازد و شاخه را درهم نشکند، شما را از معصیت خداوند و قطع رحم باز می دارم که با وجود آن اصل و فرعی ثابت نمی ماند، زبانان را نگاه دارید که زبان سرخ سرسبز می دهد بر باد، گفتار حق، دوستی برای من باقی نگذاشته است، گردنهای شتر را منظور دارید و آن را جز در مواقع لازم بر زمین ننهید که در آن مهر دختران و مایه جلوگیری از خونریزی است و بر شما باد که از ازدواج کردن با زنان احمق پرهیزید که ازدواج با احمق پلیدی و فرزند او تباه است، اقتصاد در سفر حفظ کننده تر است، و کسی که بر آنچه از دست داده اندوهگین نشود بدنش را صیانت کرده است و کسی که به آنچه دارد قانع باشد خوشحال خواهد بود و پیش از پشیمانی باید پیشی گرفت، اگر در سرکاری باشم بهتر از آن است که بر سر دم آن باشم، کسی که قدر خود را شناخت هلاک نشود، و بی تابی نزد بلا آفت تجمل است، مالی که بدان پندگیری از تو زایل نشده است، وای بر عالمی که از جهل خود ایمن باشد، تنهایی عبارت از رفتن بزرگان است، امور وقتی پیش می آید با یکدیگر متشابه است و چون

۱- کذا و الظاهر «الاقتصاد في السعي أبقى للجمال» كما في رواية السجستاني

۲- في البحار: «آفة المتحمل». و في بعض نسخ الحديث «الجزع عند النازلة آفة التجميل».

وَالْأَمْحَقُّ، الْبَطْرُ عِنْدَ الرَّخَاءِ مُحَقُّ، وَ فِي طَلَبِ الْمَعَالِي يَكُونُ الْعِزُّ، وَ لَا تَغْضَبُوا مِنْ
 التَّسِيرِ فَإِنَّهُ يَجْنِي الْكَثِيرَ، لَا تُجِيبُوا فِي مَا لَمْ تُسْأَلُوا عَنْهُ ^(۱)، وَ لَا تَضْحَكُوا مِمَّا لَا يَضْحَكُ
 مِنْهُ، تُبَارِزُوا فِي الدُّنْيَا وَ لَا تُبَاغِضُوا، الْحَسَدُ فِي الْقُرْبِ فَإِنَّهُ مَنْ يَجْتَمِعُ يَتَفَقَّحُ عُمْدَةً،
 يَتَقَرَّبُ ^(۲) بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فِي الْمَوَدَّةِ، لَا تَتَكَلَّمُوا ^(۳) عَلَى الْقِرَابَةِ فَتَقَاطَعُوا، فَإِنَّ الْقَرِيبَ
 مَنْ قَرَّبَ نَفْسَهُ، وَ عَلَيْكُمْ بِالْمَالِ فَأَصْلِحُوهُ فَإِنَّهُ لَا يَصْلِحُ الْأَمْوَالُ إِلَّا بِإِصْلَاحِكُمْ. وَ لَا
 يَتَكَلَّنْ أَحَدُكُمْ عَلَى مَالِ أَخِيهِ يَرَى فِيهِ قِضَاءَ حَاجَتِهِ فَإِنَّهُ مَنْ فَعَلَ ذَلِكَ كَأَلْقَابِضٍ عَلَى
 الْمَاءِ، وَ مَنْ اسْتَعْنَى كَرَمَ عَلَى أَهْلِهِ، وَ أَكْرَمُوا الْخَيْلَ، نِعْمَ هُوَ الْحَرَّةُ الْمَغْرِلِ، وَ حِيلَةٌ مَنْ لَا
 حِيلَةَ لَهُ الصَّبْرُ.

وَ عَاشَ قَرْدَةُ بْنُ ثَعْلَبَةَ بْنِ نُمَائَةَ السَّلُولِيُّ مِائَةً وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً فِي الْجَاهِلِيَّةِ، ثُمَّ أَدْرَكَ
 الْإِسْلَامَ فَأَسْلَمَ.

می رود زیرک و امحق هر دو آن را می شناسد، خوش گذرانی هنگام فراوانی
 نعمت حماقت است، و عزت در طلب معالی است، و از سود کم خشمناک نشوید
 که آن سود بسیار را جلب می کند، تا از شما پرسش نشود پاسخ نگویند، و بر
 چیزی که خنده ندارد نخندید، در دنیا با یکدیگر نیکی کنید نه دشمنی، حسد از
 نزدیکی برخیزد که کسانی که با یکدیگر جمع می شوند نهادشان به جوش آید، در
 دوستی بعضی با بعضی دیگر نزدیکی می کنند، به خویشاوندی اتکال نکنید که
 جدا خواهید شد، قریب کسی است که جانش نزدیک باشد و بر شما باد که در
 اصلاح مال خود بکوشید و اموال جز به اصلاح شما به صلاح نیاید، و هیچ یک از
 شما بر مال برادرش اتکال نکنند و آن را قضای حاجت خود نداند که کسی که
 چنین کند مانند آن است که بر آب چنگ می زند، و هرکس بی نیازی پیشه سازد
 نزد کسان خود گرامی شود و اسب را گرامی دارید، سرگرم شدن با آزادگان
 غزل خوان نیکوست و صبر چاره بیچارگان است.

و قَرْدَةُ بْنُ ثَعْلَبَةَ يَكْصِدُ وَ سَيَّ سَالٌ فِي دَوْرَانِ جَاهِلِيَّةِ زَيْسَتِ، سَيْسِيَّ اسْلَامَ رَا
 دَرَكُ كَرْدَ وَ بَه شَرَفِ مُسْلِمَانِي نَابِلِ آمَدَ.

۱- في بعض النسخ «عما لا تسألوا عنه». ۲- في البحار «لينفرد بعضهم». ۳- وفيه: «لا تتكلموا».

وَ عَاشَ مَصَادُ بْنُ جَنَابِ بْنِ مَرَارَةَ مِنْ بَنِي عَمْرِو بْنِ يَرْبُوعِ بْنِ حَنْظَلَةَ بْنِ زَيْدِ بْنِ مَنَاةَ
أَرْبَعِينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ .

وَ عَاشَ قُسُّ بْنُ سَاعِدَةَ الْأَيْدِي سِتِّمِائَةَ سَنَةٍ وَ هُوَ الَّذِي يَقُولُ :

هَلِ الْغَيْثُ مُعْطِي الْأَمْنِ عِنْدَ نَزْوِهِ   بِحَالِ مُسِيٍّ فِي الْأُمُورِ وَ مُحْسِنِ
وَ مَا قَدْ تَوَلَّى وَ هُوَ قَدْ فَاتَ ذَاهِبًا   فَهَلْ يَنْفَعُنِي لَيْتَنِي وَ لَوْ أَنِّي

وَ كَذَلِكَ يَقُولُ أَيْدِي :

وَ أَخْلَفَ قُسًّا لَيْتَنِي وَ لَوْ أَنِّي   وَ أَعْيَا عَلَى لُقْمَانَ حُكْمَ الشَّدْبَرِ

وَ عَاشَ الْحَارِثُ بْنُ كَعْبِ الْمَذْحِجِيِّ سِتِّينَ وَ مِائَةَ سَنَةٍ .

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ : هَذِهِ الْأَخْبَارُ الَّتِي ذَكَرْتُهَا فِي الْمُعْتَمَرِينَ قَدْ رَوَاهَا
مُخَالِفُونَا أَيْضًا مِنْ طَرِيقِ مُحَمَّدِ بْنِ السَّائِبِ الْكَلْبِيِّ ، وَ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ بْنِ بَشَّارٍ ، وَ عَوَانَةَ
ابْنِ الْحَكَمِ وَ عَيْسَى بْنِ زَيْدِ بْنِ أَبِي ، وَ الْهَيْثَمِ بْنِ عُدِيِّ الطَّائِيِّ ،

وَ قَدْ رَوَى عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ : كُلُّهَا كَانَ فِي الْأُمَّمِ السَّالِفَةِ تَكُونُ فِي هَذِهِ

و مصاد بن جناب یکصد و چهل سال زندگانی کرد.

و قس بن ساعده ایادی ششصد سال زیست و او همان کسی است که

می گوید:

جوانی و عمرت چو فانی شود   دگر برنگردد به ای کاش باز
چو رودی که از کوه آید به دشت   نیاید به قله به کنکاش باز
و لبید در این باره گفته است:

ز قس مانده است این سخن یادگار   که ای کاش می بودمی ماندگار

و حارث بن کعب دو بیست و شصت سال زندگانی کرد.

مصنف این کتاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: این اخباری را که درباره معمرین ذکر کردم

مخالفین ما نیز از طریق محمد بن السائب و محمد بن اسحاق و عوانه بن حکم و
عیسی بن زید و هیثم بن عدی روایت کرده اند.

و از پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ روایت شده است که فرمود: هر چه در اتمهای پیشین

الْأُمَّةِ مِثْلُهُ حَذُّو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَالْقُدَّةِ بِالْقُدَّةِ. وَقَدْ صَحَّ هَذَا التَّعْمِيرُ فِيمَنْ تَقَدَّمَ وَ
صَحَّتِ الْغَيْبَاتُ الْوَاقِعَةُ بِحُجَجِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِيمَا مَضَى مِنَ الْقُرُونِ. فَكَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى انْكَارِ
الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ لِغَيْبَتِهِ وَ طُولِ عُمُرِهِ مَعَ الْأَخْبَارِ الْوَارِدَةِ فِيهِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَ عَنِ
الْأُمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ هِيَ الَّتِي قَدْ ذَكَرْنَا فِي هَذَا الْكِتَابِ بِأَسَانِيدِهَا.

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ الدَّقَاقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ، عَنْ عَمِّهِ
الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ غِيَاثِ بْنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ،
عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: كُلَّمَا كَانَ فِي الْأُمَّةِ السَّالِفَةِ فَإِنَّهُ يَكُونُ فِي
هَذِهِ الْأُمَّةِ مِثْلُهُ حَذُّو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ وَالْقُدَّةِ بِالْقُدَّةِ».

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيِّ السَّكْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا
مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عُمَارَةَ، عَنِ الصَّادِقِ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ
جَدِّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَالَّذِي بَعَثَنِي بِالْحَقِّ نَبِيًّا وَ بَشِيرًا لَتَرْكَبَنَّ
أُمَّتِي سُنَنَ مَنْ كَانَ قَبْلَهَا حَذُّو النَّعْلِ بِالنَّعْلِ حَتَّىٰ لَوْ أَنَّ حَيَّةً مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ دَخَلَتْ فِي

واقع شده است در این امت نیز طابق النعل بالنعل و مو به مو واقع خواهد شد و
این دراز عمری و غیبتها در حجت‌های الهی در قرون گذشته واقع شده است پس
چگونه می‌توان قائم علیه السلام را به واسطه غیبت و طول عمرش انکار کرد با وجود
اخباری که در این باب از پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و ائمه عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وارد شده است و آن
اخبار را با اسانیدش در این کتاب ذکر کرده‌ام.

غیاث بن ابراهیم از امام صادق از پدران بزرگوارشان عَلَيْهِمُ السَّلَامُ روایت کند که
پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: هر چه که در ائمت‌های پیشین واقع شده است در این
امت نیز طابق النعل بالنعل و مو به مو واقع خواهد شد.

جعفر بن محمد بن عماره از امام صادق از پدرش و از جدش عَلَيْهِمُ السَّلَامُ روایت کند
که رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: قسم به خدایی که مرا به حق به عنوان پیامبر و
بشیر برانگیخت امت من نیز سنت‌های پیشینیان را طابق النعل بالنعل پیروی
خواهند کرد حتی اگر در امت بنی اسرائیل ماری به سوراخی داخل شده باشد در

جُحْرٌ لَدَخَلَتْ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ حَيَّةٌ مِثْلُهَا.

حَدَّثَنَا الشَّرِيفُ أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُوسَى بْنِ أَحْمَدَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ -
عُبَيْدِ اللَّهِ ^(۱) قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَلِيٍّ الْحَسَنُ بْنُ رَكَامٍ ^(۲) قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدٍ
النُّوفَلِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَحْمَدُ بْنُ هِلَالٍ، عَنْ عُثْمَانَ بْنِ عِيسَى الْكِلَابِيِّ، عَنْ خَالِدِ بْنِ نَجِيحٍ، عَنْ
حَمَزَةَ بْنِ حُمْرَانَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ جَبْرِ «قَالَ: سَمِعْتُ سَيِّدَ الْعَابِدِينَ عَلِيَّ بْنَ -
الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: فِي الْقَائِمِ مِثْنَا سُنَنٌ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ: سُنَّةُ
مِنْ نُوحٍ، وَ سُنَّةُ مِنْ إِبْرَاهِيمَ، وَ سُنَّةُ مِنْ مُوسَى، وَ سُنَّةُ مِنْ عِيسَى، وَ سُنَّةُ مِنْ أَيُّوبَ، وَ
سُنَّةُ مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ، وَ أَمَّا مِنْ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَطُولُ الْعُمُرِ، وَ أَمَّا مِنْ إِبْرَاهِيمَ
فَخِفَاءُ الْوِلَادَةِ وَ اعْتِرَالُ النَّاسِ، وَ أَمَّا مِنْ مُوسَى فَالْخَوْفُ وَ الْغَيْبَةُ، وَ أَمَّا مِنْ عِيسَى
فَاخْتِلَافُ النَّاسِ فِيهِ، وَ أَمَّا مِنْ أَيُّوبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَالْفَرَجُ بَعْدَ الْبَلْوَى، وَ أَمَّا مِنْ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
فَالْخُرُوجُ بِالسَّيْفِ».

فَتَى صَحَّ التَّعْمِيرُ لِمَنْ تَقَدَّمَ عَصْرُنَا وَصَحَّ الْخَبْرُ بِأَنَّ السُّنَّةَ بِذَلِكَ جَارِيَةٌ فِي
الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ الثَّانِي عَشَرَ مِنَ الْأُمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ لَمْ يَجْزُ إِلَّا أَنْ يُعْتَقَدَ أَنَّهُ لَوْ بَقِيَ فِي غَيْبَتِهِ مَا بَقِيَ لَمْ
يَكُنِ الْقَائِمُ غَيْرَهُ، وَ إِنَّهُ لَوْ لَمْ يَبْقَ مِنَ الدُّنْيَا إِلَّا يَوْمٌ وَاحِدٌ لَطَوَّلَ اللَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ حَتَّى يَخْرُجَ

این امت نیز ماری به مانند آن داخل سوراخ خواهد شد.

سعید بن جبیر گوید: از امام زین العابدین ^{علیه السلام} شنیدم که می فرمود: در
قائم ^{علیه السلام} سنتهایی از انبیاء ^{علیهم السلام} است، سنتی از نوح و سنتی از ابراهیم و سنتی از
موسی و سنتی از عیسی و سنتی از ایوب و سنتی از محمد صلوات الله علیهم اما از
نوح طول عمر است و اما از ابراهیم ولادت نهانی و کناره گیری از مردم است و
اما از موسی خوف و غیبت است و اما از عیسی اختلاف مردم درباره اوست و
اما از ایوب فرج بعد از شدت است و اما از محمد ^{صلی الله علیه و آله و سلم} قیام با شمشیر است.

و چون عمر طولانی برای پیشینیان درست است و اخبار جاری بودن سنتها
در قائم ^{علیه السلام} یا دوازدهمین ائمه ^{علیهم السلام} نیز درست است روا نبود که به جز این
معتقد بود که اگر تا به هر اندازه در غیبت بود جز او قائمی باشد و اگر جز یک روز

۱ - فی بعض النسخ «عبدالله».

۲ - فی بعض النسخ «أبو علی بن همام».

فَيَمْلَأُهَا قِسْطًا وَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا وَ ظُلْمًا كَمَا رُوِيَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ عَنِ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بَعْدَهُ. وَ لَا يَحْصُلُ لَنَا الْإِسْلَامُ إِلَّا بِالتَّسْلِيمِ لَهُمْ فَمَا يَرِدُ وَ يَصِحُّ عَنْهُمْ، وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

وَ مَا فِي الْأَزْمِنَةِ الْمُتَقَدِّمَةِ مِنْ أَهْلِ الدِّينِ وَ الزُّهْدِ وَ الْوَرَعِ إِلَّا مُغِيبِينَ لِأَشْخَاصِهِمْ مُسْتَتْرِينَ لِأَمْرِهِمْ، يَظْهَرُونَ عِنْدَ الْإِمْكَانِ وَ الْأَمْنِ وَ يَغِيبُونَ عِنْدَ الْعَجْزِ وَ الْخَوْفِ، وَ هَذَا سَبِيلُ الدُّنْيَا مِنْ ابْتِدَائِهَا إِلَى وَقْتِنَا هَذَا، فَكَيْفَ صَارَ أَمْرُ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي غَيْبَتِهِ مِنْ دُونِ جَمِيعِ الْأُمُورِ مُنْكَرًا إِلَّا مَا فِي نَفُوسِ الْجَاهِدِينَ مِنَ الْكُفْرِ وَ الضَّلَالِ وَ عَدَاوَةِ الدِّينِ وَ أَهْلِهِ، وَ بُغْضِ النَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّةِ بَعْدَهُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ.

از عمر دنیا باقی نمانده باشد خداوند آن روز را به قدری طولانی گرداند تا او خروج کند و زمین را پر از عدل و داد نماید همچنان که آکنده از ظلم و جور شده باشد، چنانکه از پیامبر اکرم و ائمه پس از او نیز روایت شده است و اسلام حاصل نشود جز آنکه به روایات صحیحی که از آنها وارد شده است تسلیم بود، وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

و در دوره های گذشته هم همیشه جز این نبوده است که اهل دین و زهد و ورع خود را نهان می کردند و کار خود را می پوشانیدند و در هنگام امکان و امنیت ظاهر می شدند و هنگام ناتوانی و خوف پنهان می شدند و این روش دنیا از آغاز تا کنون بوده است پس چگونه است که تنها امر قائم علیه السلام در دوران غیبتش انکار شود؟ آیا این جزیه واسطه کفر و ضلالتی است که در نفوس دشمنان دین و دشمنان پیامبر و ائمه علیهم السلام موجود است؟

حکایة بلوهر و بوذاسف

[حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ الْقَطَّانُ قَالَ : حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ عَلِيٍّ السُّكْرِيُّ ^(۱) قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا قَالَ : [فَقَدْ بَلَغَنِي أَنَّ مَلِكًا مِنْ مُلُوكِ الْهِنْدِ كَانَ كَثِيرَ الْجُنْدِ ، وَاسِعَ الْمَمْلَكَةِ ، مَهِيبًا فِي أَنْفُسِ النَّاسِ ، مُظْفَرًا عَلَى الْأَعْدَاءِ ، وَكَانَ مَعَ ذَلِكَ عَظِيمَ النَّهْمَةِ فِي شَهَوَاتِ الدُّنْيَا وَلَذَاتِهَا وَمَلَاهِيهَا ، مُؤَثِّرًا لِهَوَاهُ ، مُطِيعًا لَهُ ، وَكَانَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْهِ وَانْصَحُّهُمْ لَهُ فِي نَفْسِهِ مَنْ زَيْنَ لَهُ حَالَهُ وَحَسَنَ رَأْيَهُ ، وَابْغَضُ النَّاسِ إِلَيْهِ وَاعْتَشُّهُمْ لَهُ فِي نَفْسِهِ مَنْ أَمَرَهُ بِغَيْرِهَا وَتَرَكَ أَمْرَهُ فِيهَا ، وَكَانَ قَدْ أَصَابَ الْمَلِكَ فِيهَا فِي حَدَائِثِ سِنِّهِ وَغُنْفُوانِ شَبَابِهِ وَكَانَ لَهُ رَأْيٌ أَصِيلٌ وَلِسَانٌ بَلِيغٌ وَمَعْرِفَةٌ بِتَدْبِيرِ النَّاسِ وَضَبْطِهِمْ ، فَعَرَفَ النَّاسُ ذَلِكَ مِنْهُ فَأَنْقَادُوا لَهُ ، وَخَضَعَ لَهُ كُلُّ صَعْبٍ وَذَلُولٍ ، وَاجْتَمَعَ لَهُ سُكْرُ الشَّبَابِ وَسُكْرُ السُّلْطَانِ ، وَالشَّهْوَةُ وَالْعُجْبُ ، ثُمَّ قَوَّى ذَلِكَ مَا أَصَابَ مِنَ الظَّفَرِ عَلَى مَنْ نَاصَبَهُ وَ

داستان بلوهر و بوذاسف

محمد بن زکریا گوید: راویان اخبار چنین روایت کنند که در زمانهای گذشته در هندوستان پادشاهی بود که لشکریانی فراوان و کشوری پهناور داشت، مردم از او می ترسیدند و بر دشمنانش پیروز بود و با وجود این مردی شهوت ران و اهل عیش و نوش و پیرو هوی و هوس بود، هرکس از این شیوه دنیا پرستی او تمجید می کرد نزد او عزیز و گرامی بود و هرکس کار دیگری به او پیشنهاد می کرد و از فرمان وی سر می پیچید دشمن و فریبکار به حساب می آمد، از دوران کودکی و نوجوانی به پادشاهی رسیده بود و دارای اندیشه ای اصیل و لسانی بلیغ بود، تدبیر امور مردم و اداره کردن آنها را نیکو می دانست و مردم هم او را به این صفت شناخته بودند و منقاد و مطیع وی بودند و هر سخت و آسانی در برابر وی خاضع بود، مستی جوانی و مستی پادشاهی و شهوت و خودبینی در وی جمع شده بود و پیروزی بر دشمنان و تسلط بر مردم و انقیاد آنها نیز بر آن

۱- فی بعض النسخ «العسکری» و فی بعضها «السکونی».

الْقَهْرِ لِأَهْلِ مَمْلَكَتِهِ، وَانْقِيَادِ النَّاسِ لَهُ، فَاسْتَطَالَ عَلَى النَّاسِ وَاحْتَقَرَهُمْ، ثُمَّ از داد عَجَباً بِرَأْيِهِ وَنَفْسِهِ لِمَا مَدَحَهُ النَّاسُ وَزَيَّنُوا أَمْرَهُ عِنْدَهُ، فَكَانَ لَا هِمَّةَ لَهُ إِلَّا الدُّنْيَا وَكَانَتْ الدُّنْيَا لَهُ مُؤَاتِيَةً، لَا يُرِيدُ مِنْهَا شَيْئاً إِلَّا نَالَهُ، غَيْرُ أَنَّهُ كَانَ مِثْنَاناً لَا يُوَلِّدُ لَهُ ذَكَرٌ، وَ قَدْ كَانَ الدِّينُ فِشاً فِي أَرْضِهِ قَبْلَ مُلْكِهِ وَكَثُرَ أَهْلُهُ، فَزَيَّنَ لَهُ الشَّيْطَانُ عِدَاوَةَ الدِّينِ وَ أَهْلِهِ وَ أَضْرَبَ بِأَهْلِ الدِّينِ فَأَقْصَاهُمْ مَخَافَةً عَلَى مُلْكِهِ، وَ قَرَّبَ أَهْلَ الْأَوْثَانِ، وَ صَنَعَ لَهُمْ أَصْنَاماً مِنْ ذَهَبٍ وَ فِضَّةٍ، وَ فَضَّلَهُمْ وَ شَرَّفَهُمْ، وَ سَجَدَ لِأَصْنَامِهِمْ.

فَلَمَّا رَأَى النَّاسُ ذَلِكَ مِنْهُ سَارَعُوا إِلَى عِبَادَةِ الْأَوْثَانِ وَ الْاسْتِخْفَافِ بِأَهْلِ الدِّينِ، ثُمَّ إِنَّ الْمَلِكَ سَأَلَ يَوْماً عَنْ رَجُلٍ مِنْ أَهْلِ بِلَادِهِ كَانَتْ لَهُ مِنْهُ مَنَزِلَةٌ حَسَنَةً وَ مَكَانَةٌ رَفِيعَةً وَ كَانَ أَرَادَ لِيَسْتَعِينَ بِهِ عَلَى بَعْضِ أُمُورِهِ وَ يُحِبُّهُ وَ يُكْرِمُهُ، فَقِيلَ لَهُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّهُ قَدْ خَلَعَ الدُّنْيَا وَ خَلَا مِنْهَا وَ لَحِقَ بِالنُّسَاكِ، فَثَقُلَ ذَلِكَ عَلَى الْمَلِكِ، وَ شَقَّ عَلَيْهِ، ثُمَّ إِنَّهُ أَرْسَلَ إِلَيْهِ

افزوده بود، مردم را می کشت و حقیر می شمرد و چون مردم او را می ستودند و کارش را تمجید می کردند بر عجب و تکبر وی می افزود، همتی جز دنیا نداشت و دنیا هم به او روی آورده بود و هر چه می خواست بدان می رسید، جز آنکه فرزندانش همه دختر بودند و پسری برایش به دنیا نیامد، پیش از آنکه وی به سلطنت برسد دین رواج یافته بود و دینداران فراوان شده بودند و شیطان دشمنی با دین و دینداران را در نظر وی آراست و به واسطه ترس از پادشاهی خود بر دینداران آسیب رسانید و آنان را تبعید کرد و بت پرستان را مقرب کرد و برای آنها بتهایی از طلا و نقره ساخت و آنان را محترم و شریف شمرد و بر بتهای آنان سجده کرد.

چون مردم چنین دیدند به پرستش بتها شتافتند و دینداران را خوار شمردند. روزی از روزها پادشاه احوال یکی از شهروندان مورد عنایت و صاحب منزلت خود را پرسید و می خواست او را معاون خود در بعضی از امور قرار بدهد و او را احترام و تکریم می کرد. گفتند: پادشاهها او از دنیا کناره گیری کرده و به جمع زاهدان پیوسته است، این گزارش بر او گران آمد و به دنبال او فرستاد و او را آوردند و چون او را در لباس اهل زهد و ریاضت دید به او تندی کرد و دشنام

فَأْتِي بِهِ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِ فِي زِيِّ النَّسَاكِ وَ تَخَشُّعِهِمْ زَبْرَهُ وَ شَتَمَهُ وَ قَالَ لَهُ: بَيْنَا أَنْتَ مِنْ عَبِيدِي وَ عُيُونِ أَهْلِ مَمْلَكَتِي وَ وَجْهِهِمْ وَ أَشْرَافِهِمْ إِذْ فَضَحْتَ نَفْسَكَ وَ ضَيَّعْتَ أَهْلَكَ وَ مَالَكَ وَ اتَّبَعْتَ أَهْلَ الْبَطَالَةِ وَ الْخَسَارَةَ حَتَّى صِرْتَ ضَحْكَةً وَ مَثَلًا، وَ قَدْ كُنْتُ أَعِدُّكَ لَهُمْ أُمُورِي، وَ الْإِسْتِعَانَةَ بِكَ عَلَيَّ مَا يَتُوبُنِي، فَقَالَ لَهُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّهُ إِنْ لَمْ يَكُنْ لِي عَلَيْكَ حَقٌّ فَلِعَقْلِكَ عَلَيْكَ حَقٌّ، فَاسْتَمِعْ قَوْلِي بِغَيْرِ غَضَبٍ، ثُمَّ أَمْرٌ بِمَا بَدَا لَكَ بَعْدَ الْفَهْمِ وَ التَّنْبِيهِ، فَإِنَّ الْغَضَبَ عَدُوُّ الْعَقْلِ، وَ لِذَلِكَ يَحْوُلُ بَيْنَ صَاحِبِهِ وَ بَيْنَ الْفَهْمِ، قَالَ لَهُ الْمَلِكُ: قُلْ مَا بَدَا لَكَ.

قال النَّاسِكُ: فَإِنِّي أَسْأَلُكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَمَّا ذَنْبِي عَلَى نَفْسِي عَتَبْتَ عَلَيَّ أَمْ فِي ذَنْبٍ مِنِّي إِلَيْكَ سَالِفٍ؟

قال الْمَلِكُ: إِنَّ ذَنْبَكَ إِلَى نَفْسِكَ أَكْبَرُ الذُّنُوبِ عِنْدِي، وَ لَيْسَ كُلُّهَا أَرَادَ رَجُلٌ مِنْ رَعِيَّتِي أَنْ يُهْلِكَ نَفْسَهُ أُخْلِي بَيْنَهُ وَ بَيْنَ ذَلِكَ، وَ لَكِنِّي أَعِدُّ إِهْلَاكَ نَفْسَهُ كَأَهْلَاكَ لِغَيْرِهِ مِمَّنْ أَنَا وَ لِيئِهِ وَ الْحَاكِمُ عَلَيْهِ وَ لَهُ، فَأَنَا أَحْكُمُ عَلَيْكَ لِنَفْسِكَ وَ أَخْذُهَا مِنْكَ إِذْ ضَيَّعْتَ أَنْتَ

داد و گفت: مگر تو از چاکران درگاه ما و از رجال و اشراف مملکت ما نیستی؟ چرا خود را رسوا کردی و خاندان و اموالت را تباه ساختی و دنبال زیانکاران و بی‌کاران را گرفتی و خود را مضحکه و ضرب‌المثل قرار دادی؟ من تورا برای کارهای مهم و یاری رساندن در امور خطیر آماده کرده بودم. گفت: ای پادشاه! اگر من بر تو حقی ندارم، عقلت بر تو حقوقی دارد، بدون خشم و غضب گفته مرا گوش کن و پس از فهم و درک به هر چه خواهی فرمان ده که غضب دشمن عقل است و میان فهم و صاحبش حائل می‌شود. پادشاه گفت: هر چه می‌خواهی بگو.

زاهد گفت: آیا تو مرا سرزنش می‌کنی که بر خود گناهی کرده‌ام یا سابقه گناهی بر تو دارم؟

پادشاه گفت: نزد من گناهی که بر خود کرده‌ای از بزرگترین گناهان است و کسی از رعایای من حق ندارد خود را به هلاکت بیندازد و من از او صرف نظر نمایم اگر تو خود را هلاک کنی مثل این است که یکی از اهل کشور مرا که مسئول حفظ او هستم هلاک کرده‌ای و از تو بازخواست می‌کنم چون خود را به هلاکت

ذَلِكَ، فَقَالَ لَهُ النَّاسِكُ: أَرَأَيْكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ لَا تَأْخُذْنِي إِلَّا بِحُجَّةٍ وَ لَا نَفَاذَ لِحُجَّةٍ إِلَّا عِنْدَ قَاضٍ، وَ لَيْسَ عَلَيْكَ مِنَ النَّاسِ قَاضٍ، لَكِنْ عِنْدَكَ قُضَاءٌ وَ أَنْتَ لِأَحْكَامِهِمْ مُنْفِذٌ، وَ أَنَا بِبَعْضِهِمْ رَاضٍ، وَ مِنْ بَعْضِهِمْ مُشْفِقٌ.

قَالَ الْمَلِكُ: وَ مَا أُؤَلِّيكَ الْقُضَاءَ؟ قَالَ: أَمَّا الَّذِي أَرْضَى قُضَاءَهُ فَعَقْلُكَ، وَ أَمَّا الَّذِي أَنَا مُشْفِقٌ مِنْهُ فَهَوَاكَ، قَالَ الْمَلِكُ: قُلْ مَا بَدَأَكَ وَ اصْدُقْنِي خَبْرَكَ وَ مَتَى كَانَ هَذَا رَأْيُكَ؟ وَ مَنْ أَغْوَاكَ؟ قَالَ: أَمَّا خَبْرِي فَإِنِّي كُنْتُ سَمِعْتُ كَلِمَةً فِي حَدَاثَةِ سِنِّي وَ قَعْتُ فِي قَلْبِي فَصَارَتْ كَالْحَبَّةِ الْمَرْوَعَةِ ثُمَّ لَمْ تَزَلْ تَنْمِي حَتَّى صَارَتْ شَجَرَةً إِلَى مَا تَرَى، وَ ذَلِكَ أَنِّي [كُنْتُ] قَدْ سَمِعْتُ قَائِلًا يَقُولُ: يَحْسَبُ الْجَاهِلُ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ لِأَشْيَاءٍ شَيْئًا، وَ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ الشَّيْءُ لَا شَيْءَ، وَ مَنْ لَمْ يَرْفُضِ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ لَا شَيْءَ لَمْ يَنْبَلِ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ الشَّيْءَ، وَ مَنْ لَمْ يُبْصِرِ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ الشَّيْءُ لَمْ تَطِبْ نَفْسُهُ بِرَفْضِ الْأَمْرِ الَّذِي هُوَ لَا شَيْءَ، وَ الشَّيْءُ هُوَ الْآخِرَةُ، وَ الْأَشْيَاءُ هُوَ الدُّنْيَا، فَكَانَ لِهَذِهِ الْكَلِمَةِ عِنْدِي قَرَارٌ لِأَنِّي وَجَدْتُ

افکنده ای. زاهد گفت: پادشاهها تو نباید بدون دلیل علیه من حکم کنی و دلیل باید در محکمه قاضی طرح شود و در میان مردم کسی نیست که علیه تو داوری کند ولی در وجود تو قاضیانی هستند که من به داوری بعضی از آنها راضی هستم و از داوری بعضی دیگر بیمناکم.

پادشاه گفت: آن قاضیان کیانند؟ گفت: آنکه به قضای او راضیم عقل توست و آنکه از قضای او بیمناکم هوای نفس توست. پادشاه گفت: هر چه می خواهی بگو و راست بگو و بگو از چه زمانی این عقیده را پیدا کرده ای و چه کسی تو را از راه به در کرده است؟ گفت: من در نوجوانی کلامی را شنیدم که در دلم نشست و مانند دانه مزروع در دلم ریشه دوانید و رشد کرد تا به غایتی که چنانکه می بینی درختی بارور گردید و آن چنین بود که شنیدم مردی می گفت: نادان ناچیز را چیز به حساب می آورد و چیز را ناچیز می شمرد و کسی که ناچیز را وانهد به حقیقت نمی رسد و کسی که حقیقت را نبیند به وانهادن ناچیز خشنود نباشد و آن چیزی که حقیقت است عبارت از آخرت است و آنچه که ناچیز است عبارت از دنیا است و این کلام را پذیرفتم زیرا می دیدم که حیات دنیا مرگ و غنای آن فقر

الدُّنْيَا حَيَاتَهَا مَوْتًا وَغِنَاهَا فَقْرًا، وَفَرَحَهَا تَرْحًا، وَصِحَّتَهَا سُقْمًا، وَقُوَّتَهَا ضَعْفًا، وَعِزَّهَا ذُلًّا، وَكَيْفَ لَا تَكُونُ حَيَاتُهَا مَوْتًا، وَإِنَّمَا يُحْيِي فِيهَا صَاحِبُهَا لِمَوْتٍ، وَهُوَ مِنَ الْمَوْتِ عَلَى يَقِينٍ، وَمِنَ الْحَيَاةِ عَلَى قُلْعَةٍ، وَكَيْفَ لَا يَكُونُ غِنَاؤُهَا فَقْرًا، وَلَيْسَ يُصِيبُ أَحَدًا مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا اِخْتِاجَ لِذَلِكَ الشَّيْءِ إِلَى شَيْءٍ آخَرَ يُصْلِحُهُ وَإِلَى أَشْيَاءَ لَابِدًا لَهُ مِنْهَا. وَمَثَلُ ذَلِكَ أَنَّ الرَّجُلَ رُبَّمَا يَحْتَاجُ إِلَى دَابَّةٍ فَإِذَا أَصَابَهَا اِخْتِاجٌ إِلَى عَافِيهَا وَقِيَمِهَا وَمَرْبِطِهَا وَأَدْوَاتِهَا، ثُمَّ اِخْتِاجَ لِكُلِّ شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ إِلَى شَيْءٍ آخَرَ يُصْلِحُهُ وَإِلَى أَشْيَاءَ لَابِدًا لَهُ مِنْهَا، فَتَى تَنْقِضِي حَاجَةَ مَنْ هُوَ كَذَلِكَ وَفَاقَتْهُ؟ وَكَيْفَ لَا يَكُونُ فَرَحُهَا تَرْحًا وَهِيَ مُرْصِدَةٌ لِكُلِّ مَنْ أَصَابَ مِنْهَا قُرَّةَ عَيْنٍ أَنْ يَرَى مِنْ ذَلِكَ الْأَمْرِ بَعَيْنِهِ أضعافَهُ مِنَ الْحُزْنِ، إِنْ رَأَى سُرُورًا فِي وَلَدِهِ فَمَا يَنْتَظِرُ مِنَ الْأَحْزَانِ فِي مَوْتِهِ وَسُقْمِهِ وَجَائِحَةٍ إِنْ أَصَابَتْهُ أَعْظَمُ مِنْ سُرُورِهِ بِهِ، وَإِنْ رَأَى السُّرُورَ فِي مَالٍ فَمَا يَتَخَوَّفُ مِنَ التَّلْفِ أَنْ يَدْخُلَ عَلَيْهِ أَعْظَمُ مِنْ سُرُورِهِ بِالمَالِ، فَإِذَا كَانَ الْأَمْرُ كَذَلِكَ فَأَحَقُّ النَّاسِ بِأَنْ لَا يَتَلَبَّسَ بِشَيْءٍ مِنْهَا لِيَنْ عَرَفَ هَذَا مِنْهَا. وَكَيْفَ لَا يَكُونُ صِحَّتُهَا سُقْمًا وَإِنَّمَا صِحَّتُهَا مِنْ أَخْلَاطِهَا وَاصْحُ

و شادی آن اندوه و سلامتی آن بیماری و قوت آن ضعف و عزت آن خواری است، و چگونه حیات آن مرگ نباشد در حالی که حیات آن برای مرگ است و انسان یقین دارد که حیاتش برچیده شده و خواهد مُرد، و چگونه غنای آن فقر نباشد در حالی که هیچ کس چیزی را به دست نمی آورد مگر آنکه برای آن نیازمند چیز دیگری می شود که از به دست آوردن آن گریزی ندارد.

برای مثال مردی که نیازمند مرکب سواری است چون آن را به دست آورد نیازمند علوفه و تیماردار و افسار و ابزار می شود و چون آنها را به دست آورد برای هر کدام آنها نیازمند اشیای دیگری می شود که گریزی از آنها نیست پس نیاز چنین فردی کی منقضي خواهد شد؟ و چگونه شادی آن اندوه نباشد، در حالی که هر کس یک وسیله شادی یافت از ناحیه همان شادی دچار اندوه مضاعف می شود، اگر به واسطه فرزند شاد است باید در انتظار اندوه بیماری و مرگ و آسیب وی باشد، و اگر به داشتن مال شاد است، هراس تلف شدن آن افزون بر آن شادی است و چون چنین است بهتر آن باشد که کسی خود را به آن

أَخْلَاطِهَا وَأَقْرَبُهَا مِنَ الْحَيَاةِ الدَّمِّ، وَأَظْهَرُ مَا يَكُونُ الْإِنْسَانُ دَمًا أَخْلَقُ مَا يَكُونُ صَاحِبُهُ
 بِمَوْتِ الْفُجَاءَةِ، وَالذُّبْحَةِ وَالطَّاعُونَ وَالْآكِلَةَ وَالْبِرْسَامَ، وَكَيْفَ لَا يَكُونُ قُوَّتُهَا ضَعْفًا، وَ
 إِنَّمَا تَجْمَعُ الْقُوَى فِيهَا مَا يَضُرُّهُ وَيُوبِقُهُ، وَكَيْفَ لَا يَكُونُ عِزُّهَا ذُلًّا وَلَمْ يُرَ فِيهَا عِزٌّ قَطُّ إِلَّا
 أُوْرَثَ أَهْلُهُ ذُلًّا طَوِيلًا، غَيْرَ أَنَّ أَيَّامَ الْعِزِّ قَصِيرَةٌ، وَأَيَّامَ الذُّلِّ طَوِيلَةٌ، فَأَحَقُّ النَّاسِ بِذَمِّ
 الدُّنْيَا لِمَنْ بَسَطَتْ لَهُ الدُّنْيَا فَأَصَابَ حَاجَتَهُ مِنْهَا، فَهُوَ يَتَوَقَّعُ كُلَّ يَوْمٍ وَ لَيْلَةٍ وَ سَاعَةٍ وَ
 طَرْفَةِ عَيْنٍ أَنْ يُعْدي عَلَى مَالِهِ فَيَحْتَاجُ، وَ عَلَى حَمِيمِهِ فَيَخْتَطِفُ وَ عَلَى جَمْعِهِ فَيَنْهَبُ، وَ أَنْ
 يُوتَى بُنْيَانُهُ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَيَهْدَمُ، وَ أَنْ يَدُبَّ الْمَوْتُ إِلَى حَشْدِهِ فَيَسْتَأْصِلُ، وَ يُفْجَعُ بِكُلِّ مَا
 هُوَ بِهِ ضَنِينٌ.

فَأَذُمُّ إِلَيْكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ الدُّنْيَا الْآخِذَةَ مَا تُعْطِي، وَ الْمُوْرِثَةَ بَعْدَ ذَلِكَ التَّبَعَةَ السَّلَابَةَ لِمَنْ
 تَكْسُوا، وَ الْمُوْرِثَةَ بَعْدَ ذَلِكَ الْعُرَى الْمُوَاضِعَةَ لِمَنْ تَرْفَعُ وَ الْمُوْرِثَةَ بَعْدَ ذَلِكَ الْجُزْعَ، التَّارِكَةَ

آلوده نسازد و چگونه سلامتی آن بیماری نباشد در حالی که سلامتی آن از اخلاط
 است و نزدیکترین اخلاط به حیات خون است و خون خودش مایه مرگ
 ناگهانی و درد گلو و طاعون و درد اعضای بدن و بیماری قلبی می شود، و چگونه
 قوت آن ضعف نباشد در حالی که قدرت مضرات را گرد می آورد، و چگونه
 عزت آن خواری نباشد در حالی که هیچ عزتی دیده نشده است جز آنکه برای
 اهل خود خواری طولانی به دنبال داشته است، علاوه بر آنکه ایام عزت کوتاه و
 ایام خواری طولانی است و سزاوارترین مردم به مذمت دنیا کسی است که بساط
 دنیای او گسترده و حاجتش روا شده است، و هر ساعت و هر لحظه منتظر است مالش از
 میان برود و نیازمند شود و خویشاوندیش ربوده شود و آنچه گرد آورده غارت
 شود و آنچه ساخته است از بنیان منهدم شود و مرگ به جمع او راه یابد و
 مستأصل گردد و به همه عزیزان خود داغدار گردد.

پس نزد تو ای پادشاه مذمت می کنم دنیایی را که آنچه عطا کرد باز می گیرد
 و وبال آن برگردن آدمی می ماند و بر هر که جامه ای پوشانید از او می کند و وی
 را عریان می سازد و هر که را بلند کرد پست می گرداند و به جزع و بی تابی

لِمَنْ يَعْشَقُهَا وَ الْمُورِثَةُ بَعْدَ ذَلِكَ الشَّقْوَةَ، الْمُغْوِيَّةُ لِمَنْ أَطَاعَهَا وَ اغْتَرَّ بِهَا، الْغَدَّارَةُ بِمَنْ ائْتَمَنَهَا وَ رَكَنَ إِلَيْهَا، هِيَ الْمَرْكَبُ الْقَمُوصُ وَ الصَّاحِبُ الْحَوْنُ، وَ الطَّرِيقُ الزَّلِقُ، وَ الْمَهْبِطُ الْمَهْوِيُّ، هِيَ الْمَكْرِمَةُ الَّتِي لَا تُكْرِمُ أَحَدًا إِلَّا أَهَانَتْهُ، الْمَحْبُوبَةُ الَّتِي لَا تُحِبُّ أَحَدًا، الْمَلْزُومَةُ الَّتِي لَا تَلْزِمُ أَحَدًا، يُوفِي لَهَا وَ تَعْدِرُ، وَ يَصْدُقُ لَهَا وَ تَكْذِبُ، وَ يُنْجِزُ لَهَا وَ تَخْلِفُ، هِيَ الْمُعْوَجَّةُ لِمَنْ اسْتَقَامَ بِهَا، الْمُتَلَاعِبَةُ بِمَنْ اسْتَمْسَكَتْ مِنْهُ^(۱)، بَيْنَا هِيَ تُطْعِمُهُ إِذْ حَوَّلَتْهُ مَأْكُولًا، وَ بَيْنَا هِيَ تَخْدِمُهُ إِذْ جَعَلَتْهُ خَادِمًا، وَ بَيْنَا هِيَ تُضْحِكُهُ إِذْ ضَحِكْتَ مِنْهُ، وَ بَيْنَا هِيَ تُسَمِّتُهُ إِذْ شَمِتَتْ مِنْهُ^(۲)، وَ بَيْنَا هِيَ تُبْكِيهِ إِذْ بَكَتْ عَلَيْهِ، وَ بَيْنَا هِيَ قَدْ بَسَطَتْ يَدَهُ بِالْعَطِيَّةِ إِذْ بَسَطَتْهَا بِالسَّأَلَةِ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا عَزِيزٌ إِذْ أَدَلَّتْهُ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا مُكْرَمٌ إِذْ

می افکند و عاشقان و طالبان خود را ترک می کند و به شقاوت و محنت می افکند و گمراه کننده است کسی را که اطاعتش کند و به آن مغرور شود و غدار است بر هر کسی که از آن ایمن باشد و بر آن اعتماد کند، حَقًّا دنیا مرکبی است سرکش و مصاحبی است خائن و بی وفا و راهی است لغزنده و منزلی است در غایت پستی، گرامی دارنده ای است که کسی را گرامی نداشت جز آنکه در عاقبت وی را خوار ساخت، محبوبه ای است که هرگز به کسی محبت نکرد، ملازمت او را کنند اما او ملازم هیچ کس نگردیده است، به آن وفا کنند و آن غدر و مکر می کند. و به او راست می گویند و او دروغ می گوید، با آن در وعده وفا کنند ولی آن خلف وعده می کند و با هر کس که با آن راست است کجی می کند و قدرتمندان آن را به بازی می گیرد، در حالی که به کسی طعام می دهد ناگاه او را طعمه دیگری می سازد، و در حالی که او را خدمت می کند ناگاه او را خدمتگار دیگری می گرداند و در حالی که او را می خنداند ناگاه بر او می خندد، و در اثنای آنکه او را به شہادت دیگران و او را می دارد ناگاه او را مورد شہادت قرار می دهد، و در حالی که او را بر دیگران گریان می سازد ناگاه دیگران را بر وی گریان می کند، و در هنگامی که دستش را به عطا می گشاید ناگاه او را به مسألت و گدایی و او می دارد، و در عین عزت او را ذلیل می کند، و در عین بزرگواری او را خوار می سازد، و در اثنای

۱ - فی بعض النسخ «استمسکت منه».

۲ - لعل الصواب «بیناهی تسمنه إذ سمت منه».

أَهَانَتُهُ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا مُعْظَمٌ إِذْ صَارَ مَحْقُورًا، وَ بَيْنَا هُوَ رَفِيعٌ إِذْ وَضَعْتَهُ، وَ بَيْنَا هِيَ لَهُ مُطِيعَةٌ إِذْ عَصَتْهُ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا مَسْرُورٌ إِذْ أَحْزَنَتْهُ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا شَبَعَانٌ إِذْ أَجَاعَتْهُ، وَ بَيْنَا هُوَ فِيهَا حَيٌّ إِذْ أَمَاتَتْهُ.

فَأَفَّ لَهَا مِنْ دَارٍ إِذْ كَانَ هَذَا فِعَالُهَا، وَ هَذِهِ صِفَتُهَا، تَضَعُ التَّاجَ عَلَى رَأْسِهِ غُدْوَةً وَ تُعْفَرُ خَدَّهُ بِالتُّرَابِ عَشِيَّةً، وَ تُحَلِّي الأَيْدِي بِأَسْوَرَةِ الذَّهَبِ عَشِيَّةً، وَ تَجْعَلُهَا فِي الأَغْلَالِ غُدْوَةً، وَ تُقْعِدُ الرَّجُلَ عَلَى السَّرِيرِ غُدْوَةً، وَ تُرْمِي بِهِ فِي السَّجْنِ عَشِيَّةً، تَفْرُشُ لَهُ - الدِّيَابِجَ عَشِيَّةً، وَ تَفْرُشُ لَهُ التُّرَابَ غُدْوَةً، وَ تَجْمَعُ لَهُ المَلَاهِي وَ المَعَارِفَ غُدْوَةً، وَ تَجْمَعُ عَلَيْهِ النُّوَائِحَ وَ النُّوَادِبَ عَشِيَّةً، تُحَبِّبُ إِلَى أَهْلِهِ قُرْبَةَ عَشِيَّةً، وَ تُحَبِّبُ إِلَيْهِمْ بَعْدَهُ غُدْوَةً، تُطِيبُ رِيحَهُ غُدْوَةً، وَ تُنْتِنُ رِيحَهُ عَشِيَّةً، فَهُوَ مُتَوَقِّعٌ لِسَطَوَاتِمِهَا، غَيْرُ نَاجٍ مِنْ فِتْنَتِهَا وَ بَلَائِهَا، تَمْتَعُ نَفْسُهُ مِنْ أَحَادِيثِهَا وَ عَيْنُهُ مِنْ أَعَاجِبِهَا، وَ يَدُهُ مَمْلُوءَةٌ مِنْ جَمْعِهَا، ثُمَّ تُصْبِحُ

بزرگی حقیر می سازد، و در اثنای رفعت به پستی می افکند، و بعد از آنکه مطیع او شد نافرمانیش می کند، و پس از سرور به اندوه می افکند، و پس از سیری به گرسنگی مبتلا می کند، و در میانه حیات می میراند.

پس اف باد بر خانه ای که حالش چنین و کردارش چنان باشد، صبح تاج سروری بر سر شخصی می گذارد و شب روی او را بر خاک مزلت می مالد، شب دستش را با دستبند طلا زینت می دهد و صبح دستش را به بند می کشد، صبح بر تخت پادشاهی می نشاند و شب به زندانش می افکند، شب فرش دیبا برایش می گسترد و صبح خاک را بستر او می گرداند، صبح آلات لهو و لعب برایش مهیا می کند و شب نوحه گران را به نوحه اش وا می دارد، شب او را به حالی می افکند که اهلش به او تقرّب جویند و روز کاری می کند که همانها از او گریزان شوند، بامداد او را خوشبو می سازد و شامگاه او را مبدل به جیفه گندیده ای می گرداند، چنین شخصی در دنیا پیوسته در ترس از سطوت ها و قهرهای آن است و از بلایا و فتنه های آن نجات ندارد، نفس از چیزهای تازه دنیا و چشم از امور خوش - آیند آن لذت می برد و دستش به گردآوری متاع دنیا مشغول است اما به زودی مرگ فرا می رسد و دستش خالی می ماند و دیده اش خشک می شود: رفتند و

الْكُفَّ صِفْرًا، وَالْعَيْنُ هَامِدَةً، ذَهَبَ مَا ذَهَبَ، وَهَوَىٰ مَا هَوَىٰ، وَبَادَ مَا بَادَ، وَهَلَكَ مَا هَلَكَ، تَجِدُ فِي كُلِّ مِنْ كُلِّ خَلْفًا، وَتَرْضَىٰ بِكُلِّ مِنْ كُلِّ بَدَلًا، تُسْكِنُ دَارَ كُلِّ قَرْنٍ قَرْنًا، وَتُطْعِمُ سُورَ كُلِّ قَوْمٍ قَوْمًا، وَتُقْعِدُ الْأَرَادِلَ مَكَانَ الْأَفَاضِلِ، وَالْعَجْزَةَ مَكَانَ الْحَزْمَةِ، تَنْقُلُ أَقْوَامًا مِنَ الْجَذَبِ إِلَى الْخَضْبِ، وَمِنَ الرَّجُلَةِ إِلَى الْمَرْكَبِ، وَمِنَ الْبُؤْسِ إِلَى النُّعْمَةِ، وَمِنَ الشَّدَّةِ إِلَى الرَّخَاءِ، وَمِنَ الشَّقَاءِ إِلَى الْخَفْضِ وَالِدَّعَةِ حَتَّىٰ إِذَا غَمَسَتْهُمْ فِي ذَلِكَ انْقَلَبَتْ بِهِمْ فَسَلَبَتْهُمْ الْخَضْبَ، وَنَزَعَتْ مِنْهُمْ الْقُوَّةَ، فَعَادُوا إِلَىٰ أَبَاسِ الْبُؤْسِ، وَ أَفْقَرِ الْفَقْرِ، وَ أَجْدَبِ الْجَذَبِ.

فَأَمَّا قَوْلُكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ فِي إِضَاعَةِ الْأَهْلِ وَتَرْكِهِمْ، فَإِنِّي لَمْ أُضَيِّعْهُمْ، وَلَمْ أَتْرُكْهُمْ، بَلْ وَصَلْتُهُمْ وَانْقَطَعَتْ إِلَيْهِمْ، وَلَكِنِّي كُنْتُ أَنَا أَنْظَرُ بَعَيْنٍ مَسْحُورَةٍ لَا أَعْرِفُ بِهَا الْأَهْلَ مِنْ - الْغُرَبَاءِ وَلَا الْأَعْدَاءَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ، فَلَمَّا انْجَلَىٰ عَنِّي السَّحْرُ اسْتَبَدَلْتُ بِالْعَيْنِ الْمَسْحُورَةِ عَيْنًا صَاحِحَةً، وَاسْتَبَدْتُ الْأَعْدَاءَ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ، وَالْأَقْرَبَاءَ مِنَ الْغُرَبَاءِ، فَإِذَا الَّذِينَ كُنْتُ

افتادند و نابود شدند و به هلاکت آمدند و دنیا دیگرانی را به عوض آنها می گیرد و به بدل آنها خشنود می شود و امتی را در خانه های دیگران جا می دهد و مانده خوراک جمعی را به جمعی دیگر می خوراند، و اراذل را به جای افاضل و ناتوانان را بر جای خردمندان می نشاند و اقوامی را از تنگی عیش به فراخی نعمت می کشاند و از پیاده روی به مرکب سواری و از شدت به نعمت و از تعب به استراحت می رساند و چون آنها را غرق این نعمتها و راحتها کرد منقلب می سازد و آسایش و قوارا را از آنها باز می ستاند و آنان را به نهایت عجز و فقر و سختی می افکند.

و اما ای پادشاه! آنچه گفتمی که من اهل خود را ترک و ضایع کرده ام، من چنین نکرده ام، بلکه به آنها پیوسته ام و برای آنها از هر چیزی بریده ام، ولیکن بر دیده من مدتی پرده غفلت آویخته بود و گویا دیدگانم مسحور بود، اهل و غریب را از یکدیگر تمیز نمی دادم و دوست و دشمن خود را نمی شناختم و چون پرده سحر از پیش دیدگانم برخاست و دیدگانم صحیح و بینا شد میان دوست و دشمن و یار و بیگانه تمیز قائل شدم و دانستم آنهايي که اهل و دوست و برادر و

أَعْدُهُمْ أَهْلِينَ وَأَصْدِقَاءَ وَإِخْوَانًا وَخُلَطَاءَ إِنَّمَا هُمْ سِبَاعٌ ضَارِيَةٌ لَا هِمَّةَ لَهُمْ إِلَّا أَنْ تَأْكُلَنِي
وَتَأْكُلَ بِي، غَيْرَ أَنَّ اخْتِلَافَ مَنَازِلِهِمْ فِي ذَلِكَ عَلَى قَدْرِ الْقُوَّةِ، فَمِنْهُمْ كَالْأَسَدِ فِي شِدَّةِ -
السُّورَةِ، وَمِنْهُمْ كَالذُّبِّ فِي الْغَارَةِ وَالنَّهْبَةِ، وَمِنْهُمْ كَالْكَلْبِ فِي الْهَرِيرِ وَالْبَصْبَصَةِ، وَ
مِنْهُمْ كَالثَّغَلِبِ فِي الْحَيْلَةِ وَالسَّرِقَةِ، فَالطُّرُقُ وَاحِدَةٌ وَالْقُلُوبُ مُخْتَلِفَةٌ.

فَلَوْ أَنَّكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ فِي عَظِيمٍ مَا أَنْتَ فِيهِ مِنْ مُلْكِكَ، وَكَثْرَةِ مَنْ تَبِعَكَ مِنْ أَهْلِكَ وَ
جُنُودِكَ وَحَاشِيَتِكَ وَأَهْلِ طَاعَتِكَ، نَظَرْتَ فِي أَمْرِكَ عَرَفْتَ أَنَّكَ فَرِيدٌ وَحِيدٌ، لَيْسَ مَعَكَ
أَحَدٌ مِنْ جَمِيعِ أَهْلِ الْأَرْضِ، وَذَلِكَ أَنَّكَ قَدْ عَرَفْتَ أَنَّ عَامَّةَ الْأُمَمِ عَدُوٌّ لَكَ، وَأَنَّ هَذِهِ -
الْأُمَّةَ الَّتِي أُوتِيَتْ الْمُلْكَ عَلَيْهَا كَثِيرَةٌ الْحَسِدِ مِنْ أَهْلِ الْعَدَاوَةِ وَالْغَشِّ لَكَ الَّذِينَ هُمْ أَشَدُّ
عَدَاوَةً لَكَ مِنَ السَّبَاعِ الضَّارِيَةِ، وَأَشَدُّ حَقًّا عَلَيْكَ مِنْ كُلِّ الْأُمَمِ الْغَرِيبَةِ، وَإِذَا صِرْتَ
إِلَى أَهْلِ طَاعَتِكَ وَمُعُونَتِكَ وَقَرَابَتِكَ وَجَدْتَ لَهُمْ قَوْمًا يَعْمَلُونَ عَمَلًا بِأَجْرٍ مَعْلُومٍ،

آشنا می شمردم جانوران درنده ای بودند که همگی در مقام اضرار من بودند و
همیشان بر دریدن و خوردن من مصروف بود ولیکن مراتب آنها در اضرار به
حسب اختلاف قوت و ضعف مختلف بود، بعضی در تندی و شدت مانند شیر
بودند و بعضی دیگر در غارت کردن مانند گرگ بودند و بعضی دیگر در سر و
صدا مانند سگ بودند و بعضی دیگر در حيله و دزدی مانند روباه بودند و مقصود
همه آنها اضرار به من بود لیکن از راههای مختلف.

ای پادشاه! تو با این عظمتی که داری از ملک و پادشاهی و فرمانبران از
اهل و لشکر و حوالی و حواشی و اطاعت کنندگان، اگر در حال خود نیک
بنگری خواهی دانست که تنها و بی کسی و از جمیع مردمان روی زمین حتی یک
دوست هم نداری، زیرا می دانی که آنان فرمانبردار تو نیستند بلکه دشمن تو اند، و
آنان که رعیت و فرمانبردار تو اند گروهی پرحسد از اهل عداوت و نفاقند که دشمنی
آنها بر تو از دشمنی جانوران درنده و خشم آنها بر تو از خشم طوایف دیگری که مطیع
تو نیستند بیشتر است و چون در حال فرمانبران و یاری دهندگان و خویشان
خود بنگری در می یابی که آنها کار تو را برای دریافت مزد انجام می دهند و

يَحْرِصُونَ مَعَ ذَلِكَ أَنْ يَنْقُصُوكَ مِنَ الْعَمَلِ فَيَزِدَادُوكَ مِنَ الْأَجْرِ، وَإِذَا صِرْتَ إِلَى أَهْلِ
خَاصَّتِكَ وَقَرَابَتِكَ صِرْتَ إِلَى قَوْمٍ جَعَلْتَ كَدَّكَ وَكَدْحَكَ وَمَهْنَأَكَ وَكَسْبَكَ لَهُمْ، فَأَنْتَ
تُؤَدِّي إِلَيْهِمْ كُلَّ يَوْمٍ الضَّرِيبَةَ، وَلَيْسَ كُلُّهُمْ وَإِنْ وَزَعْتَ بَيْنَهُمْ جَمِيعَ كَدِّكَ عَنْكَ بِرَاضٍ،
فَإِنَّ أَنْتَ حَبَسْتَ عَنْهُمْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنْهُمْ الْبَتَّةَ رَاضٍ، أَفَلَا تَرَى أَنَّكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ وَحِيدٌ لَا
أَهْلَ لَكَ وَلَا مَالَ.

فَأَمَّا أَنَا فَإِنَّ لِي أَهْلًا وَمَالًا وَإِخْوَانًا وَأَخَوَاتٍ وَأَوْلِيَاءَ، لَا يَأْكُلُونِي، وَلَا يَأْكُلُونَ بِي؛
يُحِبُّونِي وَأَحِبُّهُمْ، فَلَا يُفْقَدُ الْحُبُّ بَيْنَنَا، يَنْصَحُونِي وَأَنْصَحُهُمْ فَلَا غَشَّ بَيْنَنَا، وَيُصَدِّقُونِي
وَأُصَدِّقُهُمْ فَلَا تَكَاذُبَ بَيْنَنَا، وَيُؤَالُونِي وَأُؤَالِيهِمْ فَلَا عَدَاوَةَ بَيْنَنَا، يَنْصُرُونِي وَ
أَنْصُرُهُمْ فَلَا تَخَاذُلَ بَيْنَنَا، يَطْلُبُونَ الْخَيْرَ الَّذِي إِنْ طَلَبْتُهُ مَعَهُمْ لَمْ يَخَافُوا أَنْ أُغْلِبَهُمْ عَلَيْهِ

همگی آنها تمایل دارند که کار کمتری انجام دهند و مزد بیشتری دریافت کنند و چون در حال خاصان و خویشان نزدیک خود بنگری می یابی که تو مشقت و زحمت و کار و کسب خود را برای ایشان بر خود تحمیل کرده و نسبت به آنها به منزله غلامی شده ای که آنچه کسب کند قدری مقرر به آقای خود دهد، با این حال هیچ یک از آنها از تو راضی نیستند، هر چند جمیع مال خود را بر آنها قسمت کنی و اگر مقرری آنها را از ایشان برگیری البته با تو دشمن خواهند شد، پس معلوم شد که بی کس و تنهایی و خویش و مالی نداری.

اما من که صاحب اهل و مال و برادران و خواهران و دوستانم، مرا نمی خورند و برای خوردن مرا نمی خواهند، من دوست ایشانم و ایشان دوست من اند و هرگز دوستی میان من و آنها زایل نمی شود و ایشان ناصح و خیرخواه من اند و من نیز ناصح و خیرخواه ایشانم، نفاق در میان من و آنها نیست، ایشان به من راست می گویند و من هم به آنها راست می گویم و دروغ در میان ما نیست، با یکدیگر دوستی داریم و دشمنی در میان ما نیست، یکدیگر را یاری می کنیم و همدیگر را فرو نمی گذاریم، خیر و خوبی را خواستارند، اگر من نیز خواستار آن شوم خوف آن ندارند که من بر آنها غلبه کنم و خیر ایشان را از آنها

أَوْ أَسْتَأْثِرَ بِهِ دُونَهُمْ، فَلَا فِسَادَ بَيْنَنَا وَ لَا تَحَاسُدَ، يَعْمَلُونَ لِي وَ أَعْمَلُ لَهُمْ بِأَجُورٍ^(۱) لَا تَنْفَعُ، وَ لَا يَزَالُ الْعَمَلُ قَائِمًا بَيْنَنَا، هُمْ هُدَاتِي إِنْ ضَلَلْتُ، وَ نُورُ بَصْرِي إِنْ عَمِيتُ، وَ حِصْنِي إِنْ أُتِيتُ، وَ مَجْنِي إِنْ رُمِيتُ، وَ أَعْوَانِي إِذَا فَرِغْتُ، وَ قَدْ تَنَزَّهْنَا عَنِ الْبُيُوتِ وَ الْمَخَانِي فَلَا تُرِيدُهَا، وَ تَرَكْنَا الذُّخَايِرَ وَ الْمَكَاسِبَ لِأَهْلِ الدُّنْيَا فَلَا تَكَاثُرَ بَيْنَنَا، وَ لَا تَبَاغِي، وَ لَا تَبَاغُضَ، وَ لَا تَفَاسُدَ، وَ لَا تَحَاسُدَ، وَ لَا تَقَاطِعَ، فَهَؤُلَاءِ أَهْلِي أَهْلِي الْمَلِكِ وَ إِخْوَانِي وَ أَقْرَبَائِي وَ أَحِبَّائِي، أَحَبَّبْتُهُمْ وَ انْقَطَعَتْ إِلَيْهِمْ، وَ تَرَكْتُ الَّذِينَ كُنْتُ أَنْظُرُ إِلَيْهِمْ بِالْعَيْنِ الْمَسْحُورَةِ لَمَّا عَرَفْتُهُمْ، وَ التَّمَسْتُ السَّلَامَةَ مِنْهُمْ.

فَهَذِهِ الدُّنْيَا أَهْلِي الْمَلِكِ الَّتِي أَخْبَرْتُكَ أَنَّهَا لَا شَيْءَ، فَهَذَا نَسَبُهَا وَ حَسَبُهَا وَ مَصِيرُهَا إِلَى مَا قَدْ سَمِعْتَ، وَ قَدْ رَفَضْتُهَا لَمَّا عَرَفْتُهَا، وَ أَبْصَرْتُ الْأَمْرَ الَّذِي هُوَ الشَّيْءُ، فَإِنْ كُنْتَ

باز گیرم و آن را به خود اختصاص دهم و فساد و حسدی در میان ما نیست، ایشان برای من کار می کنند و من نیز برای آنها به خاطر اجوری کار می کنم که هرگز تمام نمی شود و آن عمل پیوسته در میان ما برقرار است، اگر گمراه شوم آنان هادیان من اند، و اگر نابینا شوم آنان نور بصر من خواهند بود، و اگر بر من بتازند دژ استوار من خواهند بود، و اگر به سوی من تیر افکنند سپر من خواهند شد، اگر بترسم اعوان من خواهند بود، من و ایشان در فکر خانه و مسکن نیستیم و خواهش آن را از دل به در کرده ایم، ذخایر و مکاسب دنیا را ترک کرده و آن را برای اهل دنیا گذاشته ایم و در تکاثر با کسی منازعه نمی کنیم و بر یکدیگر ستم روا نمی داریم و دشمنی و تباهی و حسد و جدایی در میان ما نیست، ای پادشاه اینها اهل و خویشان من اند، برادران و نزدیکان و دوستان من اینها هستند آنها را دوست می دارم و از غیر آنها بریده ام و چون آنها را شناختم کسانی را که مسحورانه به آنها می نگریستم رها ساختم و درخواست سلامتی از آنها را کرده ام. ای پادشاه! این است دنیایی که تو را از آن خبر دادم و در حقیقت پوچ و ناچیز است و حسب و نسب و عاقبت آن چنین است که شنیدی، چون دنیا را به این اوصاف شناختم ترکش کردم و امر اصیل حقیقی را که آخرت باشد شناختم و آن

تُحِبُّ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنْ أَصِفَ لَكَ مَا أَعْرِفُ عَنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ الَّتِي هِيَ الشَّيْءُ فَاسْتَعِدَّ إِلَى -
السَّمَاعِ، تَسْمَعُ غَيْرَ مَا كُنْتَ تَسْمَعُ بِهِ مِنَ الْأَشْيَاءِ.
فَلَمْ يَزِدِ الْمَلِكُ عَلَيْهِ إِلَّا أَنْ قَالَ لَهُ: كَذَبْتَ لَمْ تَصُبْ شَيْئًا، وَ لَمْ تَنْظُرْ إِلَّا بِالشَّقَاءِ وَ
العَنَاءِ، فَاخْرُجْ وَ لَا تُقِيمَنَّ فِي شَيْءٍ مِنْ مَمْلَكَتِي، فَإِنَّكَ فَاسِدٌ مُفْسِدٌ.
وَ وُلِدَ لِلْمَلِكِ فِي تِلْكَ الْأَيَّامِ بَعْدَ أَيَّامِهِ مِنَ الذُّكُورِ غُلَامٌ لَمْ يَرَ النَّاسُ مَوْلُودًا مِثْلَهُ
قَطُّ حُسْنًا وَ جَمَالًا وَ ضِيَاءً، فَبَلَغَ السُّرُورُ مِنَ الْمَلِكِ مَبْلَغًا عَظِيمًا كَادَ أَنْ يُشْرِفَ مِنْهُ عَلَى
هَلَاكِ نَفْسِهِ مِنَ الفَرَحِ، وَ زَعَمَ أَنَّ الْأَوْثَانَ الَّتِي كَانَ يَعْبُدُهَا هِيَ الَّتِي وَهَبَتْ لَهُ الغُلَامَ،
فَقَسَمَ عَامَّةً مَا كَانَ فِي بُيُوتِ أَمْوَالِهِ عَلَى بُيُوتِ أَوْثَانِهِ، وَ أَمَرَ النَّاسَ بِالْأَكْلِ وَ الشُّرْبِ
سَنَةً وَ سَمَّى الغُلَامَ بُودَاسْفَ وَ جَمَعَ العُلَمَاءَ وَ المُنَجِّمِينَ لِتَقْوِيمِ مِيلَادِهِ، فَرَفَعَ المُنَجِّمُونَ
إِلَيْهِ أَنَّهُمْ يَجِدُونَ الغُلَامَ يَبْلُغُ مِنَ الشَّرَفِ وَ المَنْزِلَةِ مَا لَا يَبْلُغُهُ أَحَدٌ قَطُّ فِي أَرْضِ الهِنْدِ،

را اختیار کردم و اگر بخواهی آنچه را که دانسته‌ام از اوصاف آخرت که امری اصیل
است برای تعریف کنم پس مهیای شنیدن باش تا بشنوی آنچه را که نشنیده‌ای.
این سخنان در دل سنگ پادشاه هیچ تأثیر نکرد و گفت: تو دروغ می‌گویی و
به حقیقتی نرسیده‌ای و به غیر از تعب و رنج و مشقت بهره‌ای نبرده‌ای، بیرون رو
و در مملکت من مباش که تو خود فاسدی و دیگران را نیز فاسد خواهی کرد.
تولد بوداسف

و در این ایام برای پادشاه پسری متولد شد از آن پس که از داشتن فرزند
ذکور ناامید گشته بود، پسری که در زیبایی و جمال و نورانیت روزگار مانند آن
را ندیده بود و چندان از ولادت این فرزند خوشحال شد که نزدیک بود از
خوشحالی قالب تهی کند و پنداشت بتهایی که به عبادت آنها مشغول بوده آن
فرزند را به او بخشیده‌اند و جمیع خزائن خود را بر بتکده‌ها قسمت کرد و فرمان
داد مردم به مدت یک سال به عیش و نوش مشغول شوند و آن فرزند را بوداسف
نام نهاد و دانشمندان و منجمان را گرد آورد تا طالع مولود را ملاحظه کنند و پس
از تأمل گفتند: از طالع این فرزند چنین ظاهر می‌شود که از شرافت و منزلت به
مرتبه‌ای رسد که هیچ کس در سرزمین هند به آن مرتبت نرسیده باشد و همه

وَاتَّقُوا عَلَىٰ ذَلِكَ جَمِيعًا، غَيْرَ أَنَّ رَجُلًا قَالَ: مَا أَظُنُّ الشَّرْفَ وَالْمَنْزِلَةَ وَالْفَضْلَ الَّذِي
 وَجَدْنَاهُ يَبْلُغُهُ هَذَا الْغُلَامُ إِلَّا شَرَفَ الْآخِرَةِ، وَ لَا أَحْسَبُهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ إِمَامًا فِي الدِّينِ وَ
 النَّسْكِ، وَ ذَا فَضِيلَةٍ فِي دَرَجَاتِ الْآخِرَةِ لِأَنِّي أَرَى الشَّرْفَ الَّذِي يَبْلُغُهُ لَيْسَ يُشْبِهُ شَيْئًا
 مِنْ شَرَفِ الدُّنْيَا وَ هُوَ شَبِيهُ بِشَرَفِ الْآخِرَةِ. فَوَقَعَ ذَلِكَ الْقَوْلُ مِنَ الْمَلِكِ مَوْقِعًا كَادَ أَنْ
 يُنْغَصَّهُ سُرُورَهُ بِالْغُلَامِ، وَ كَانَ الْمُنْجِمُ الَّذِي أَحْبَبَهُ بِذَلِكَ مِنْ أَوْثِقِ الْمُنْجِمِينَ فِي نَفْسِهِ وَ
 أَعْلَمِهِمْ وَ أَصْدَقِهِمْ عِنْدَهُ، وَ أَمَرَ الْمَلِكُ لِلْغُلَامِ بِدِينَةٍ فَأَخْلَاهَا وَ تَخَيَّرَ لَهُ مِنَ الظُّوْرَةِ
 وَالْحَدَمِ كُلِّ ثِقَةٍ، وَ تَقَدَّمَ إِلَيْهِمْ أَنْ لَا يُذْكَرَ فِيمَا بَيْنَهُمْ مَوْتُ وَ لَا آخِرَةٌ وَ لَا حُزْنٌ وَ لَا مَرَضٌ
 وَ لَا فَنَاءٌ حَتَّى تَعْتَادَ ذَلِكَ أَلْسِنَتُهُمْ وَ تَنْسَاهُ قُلُوبُهُمْ، وَ أَمَرَهُمْ إِذَا بَلَغَ الْغُلَامُ أَنْ لَا يَنْطِقُوا
 عِنْدَهُ بِذِكْرِ شَيْءٍ مِمَّا يَتَخَوَّفُونَهُ عَلَيْهِ خَشِيَةً أَنْ يَقَعَ فِي قَلْبِهِ مِنْهُ شَيْءٌ فَيَكُونَ ذَلِكَ دَاعِيَةً
 إِلَى اهْتِمَامِهِ بِالدِّينِ وَ النَّسْكِ، وَ أَنْ يَتَحَفَّظُوا وَ يَتَحَرَّزُوا مِنْ ذَلِكَ، وَ يَتَفَقَّدَ بَعْضُهُمْ مِنْ

منجّمان بر این سخن اتفاق کردند جز آنکه یکی از منجّمان گفت: گمان من این
 است که این شرافت و بزرگی که در طالع اوست مربوط به بزرگی و شرافت
 آخرت او باشد و می پندارم که او پیشوای دینی باشد و در مراتب اخروی
 صاحب درجات عالیّه شود، زیرا این شرافتی که در طالع اوست مربوط به شرافتهای
 دنیوی نیست و شبیه شرافت اخروی است. این سخن بر پادشاه گران آمد و او را محزون
 ساخت و نزدیک بود شادی او در ولادت فرزند زایل گردد. منجمی که این سخن را گفته
 بود در نظر او از همه منجّمان دیگر راستگوتر و داناتر بود، بعد از آن فرمان داد
 شهری برای آن پسر خالی کردند و جمعی را که بر آنان اعتماد داشت از دایگان و
 خدمتکاران برای او مقرر کرد و به آنها سفارش کرد که در میان خود سخن مرگ
 و آخرت و اندوه و مرض و فنا و زوال بر زبان نیاورند تا آنکه زبانشان به ترک
 این سخنان عادت کند و این معانی از خاطرشان محو شود و فرمان داد که چون
 آن پسر به حدّ تمیز رسد از این باب سخنان نزد وی نگویند تا مبادا در دل او تأثیر
 کند و به امور دین و عبادت راغب شود و مبالغه تمام در اجتناب از این قسم
 سخنان به خدمتکاران خود نمود تا به غایتی که هر یک را جاسوس و نگهبان

بَعْضٍ . وَ اَزْدَادَ الْمَلِكِ عِنْدَ ذَلِكَ حَقّاً عَلَى النَّسَاكِ مَخَافَةً عَلَى ابْنِهِ .
 وَ كَانَ لِذَلِكَ الْمَلِكِ وَ زَيْرٌ قَدْ كَفَلَ أَمْرَهُ وَ حَمَلَ عَنْهُ مَوْوَنَةَ سُلْطَانِهِ ، وَ كَانَ لَا يَخُونُهُ وَ
 لَا يَكْذِبُهُ وَ لَا يَكْتُمُهُ ، وَ لَا يُؤَثِّرُ عَلَيْهِ ، وَ لَا يَتَوَانِي فِي شَيْءٍ مِنْ عَمَلِهِ وَ لَا يُضَيِّعُهُ ، وَ كَانَ -
 الْوَزِيرُ مَعَ ذَلِكَ رَجُلًا لَطِيفًا طَلِقًا مَعْرُوفًا بِالْخَيْرِ ، يُحِبُّهُ النَّاسُ وَ يَرْضَوْنَ بِهِ إِلَّا أَنَّ أَحِبَّاءَ
 الْمَلِكِ وَ أَقْرِبَاءَهُ كَانُوا يَحْسُدُونَهُ ، وَ يَبْغُونَ عَلَيْهِ ، وَ يَسْتَتِقِلُونَ بِمَكَانِهِ (۱) .
 ثُمَّ إِنَّ الْمَلِكَ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ إِلَى الصَّيْدِ وَ مَعَهُ ذَلِكَ الْوَزِيرُ فَأَتَى بِهِ فِي شِعْبٍ مِنْ -
 الشُّعَابِ عَلَى رَجُلٍ قَدْ أَصَابَتْهُ زَمَانَةٌ شَدِيدَةٌ فِي رِجْلَيْهِ ، مُلِقَى فِي أَصْلِ شَجَرَةٍ لَا يَسْتَطِيعُ
 بَرَاحًا فَسَأَلَهُ الْوَزِيرُ عَنْ شَأْنِهِ فَأَخْبَرَهُ أَنَّ السَّبَاعَ أَصَابَتْهُ ، فَرَقَّ لَهُ الْوَزِيرُ فَقَالَ لَهُ -
 الرَّجُلُ : ضَمَّنِي إِلَيْكَ وَ اِحْمِلْنِي إِلَى مَنْزِلِكَ فَإِنَّكَ تَجِدُ عِنْدِي مَنَفَعَةً ، فَقَالَ الْوَزِيرُ : إِنِّي

دیگری قرار داد و از ترس آنکه مبادا پسرش به جانب دینداران راغب شود بر
 آنها غضبناک گردید.

و آن پادشاه وزیری داشت که جمیع تدابیر سلطنت را متحمل گردیده بود و به
 او خیانت نمی کرد و هیچ چیز را بر خیرخواهی وی ترجیح نمی داد و در هیچ
 کاری از کارهای او سستی و تکاهل نمی کرد و هیچ کاری از کارهای وی را
 ضایع و مهمل نمی گذاشت و با وجود این مردی لطیف الطبع و خوش زبان بود و
 به خیر و خوبی اشتها داشت و همگی مردم او را دوست می داشتند و از وی
 خشنود بودند ولیکن مقرَّبان پادشاه بر او حسد می بردند و بر او تفوُّق
 می طلبیدند و قرب و منزلت او نزد پادشاه بر طبع آنان گران بود.

وزیر و مرد زمین گیر

روزی از روزها پادشاه به قصد شکار بیرون رفت و آن وزیر در خدمت
 او بود، وزیر در میان درّه به مردی زمین گیر برخورد که در پای درختی افتاده
 بود و یارای حرکت نداشت، وزیر از حال او پرسش کرد، گفت مرا جانوران
 درنده آسیب رسانیده و به این حال افکنده اند و وزیر برای او دلسوزی کرد، آن
 مرد گفت: ای وزیر! مرا با خود ببر و از من محافظت فرما که از من سودی بسیار

۱ - فی بعض النسخ «یستقلون بمكانه».

لِفَاعِلٍ وَإِنْ لَمْ أَجِدْ عِنْدَكَ مَنَفَعَةً، وَلَكِنْ يَا هَذَا مَا الْمَنَفَعَةُ الَّتِي تَعِدُنِيهَا، هَلْ تَعْمَلُ عَمَلًا أَوْ تَحْسِنُ شَيْئًا؟ فَقَالَ الرَّجُلُ: نَعَمْ أَنَا أَزْتُقُّ الْكَلَامَ، فَقَالَ: وَكَيْفَ تَزْتُقُّ الْكَلَامَ، قَالَ: إِذَا كَانَ فِيهِ فَتَقٌ أَزْتَقُّهُ حَتَّى لَا يَجِيئَ مِنْ قِبَلِهِ فَسَادٌ، فَلَمَّ يَرِ الْوَزِيرُ قَوْلَهُ شَيْئًا، وَ أَمَرَ بِحَمْلِهِ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ أَمَرَ لَهُ بِمَا يُصْلِحُهُ حَتَّى إِذَا كَانَ بَعْدَ ذَلِكَ اخْتَالَ أَحِبَّاءُ الْمَلِكِ لِلْوَزِيرِ وَ ضَرَبُوا لَهُ الْأُمُورَ ظَهْرًا وَ بَطْنًا، فَأَجْمَعَ رَأْيُهُمْ عَلَى أَنْ دَسُّوا رَجُلًا مِنْهُمْ إِلَى الْمَلِكِ، فَقَالَ لَهُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّ هَذَا الْوَزِيرَ يَطْمَعُ فِي مُلْكِكَ أَنْ يَغْلِبَ عَلَيْهِ مِنْ بَعْدِكَ فَهُوَ يُصَانِعُ النَّاسَ عَلَى ذَلِكَ، وَ يَعْمَلُ عَلَيْهِ دَائِبًا، فَإِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَعْلَمَ صِدْقَ ذَلِكَ فَأَخْبِرْهُ أَنَّهُ تَدْبَأُ لَكَ أَنْ تَرَفِضَ الْمَلِكَ وَ تَلْحَقَ بِالنُّسَاكِ، فَإِنَّكَ سَتَرَى مِنْ فَرَجِهِ بِذَلِكَ مَا تَعْرِفُ بِهِ أَمْرَهُ، وَ كَانَ الْقَوْمُ قَدْ عَرَفُوا مِنَ الْوَزِيرِ رِقَّةً عِنْدَ ذِكْرِ فَنَاءِ الدُّنْيَا وَ الْمَوْتِ، وَ لِينًا لِلنُّسَاكِ وَ حُبًّا لَهُمْ فَعَمِلُوا فِيهِ مِنَ الْوَجْهِ الَّذِي ظَنُّوا أَنَّهُمْ يَظْفَرُونَ بِحَاجَتِهِمْ مِنْهُ، فَقَالَ الْمَلِكُ: لَيْنَ أَنَا

عاید تو خواهد شد. وزیر گفت: من تو را محافظت می کنم، هر چند امید سودی از تونباشد، ولیکن بگو که چه منفعتی از تو متصور است که مرا به آن وعده می دهی؟ آیا کاری انجام می دهی؟ و یا اینکه هنری داری؟ آن مرد گفت: من رخنه سخن را می بندم تا از آن فسادى بر صاحب سخن مترتب نشود، وزیر به سخن او اعتمادی نکرد و دستور داد تا او را به خانه برند و معالجه کنند تا آنکه پس از مدتی امرای پادشاه برای دفع وزیر آغاز به حيله گری کردند و تدبیرها نمودند تا اینکه رأى همگی بر این قرار گرفت که یکی از آنها به پادشاه چنین بگوید: این وزیر طمع در هلاکت تو دارد و می خواهد پس از تو پادشاه بشود و پیوسته احسان و نیکی به مردم می کند و مقدمات این امر را فراهم می سازد و اگر خواهی که صدق این مقال بر تو ظاهر شود به وزیر بگو: که مرا این اراده پدید آمده است که ترک پادشاهی کنم و به اهل عبادت پیوندم و هنگامی که این سخن را با وزیر می گویی شادی و سرور را در سپای او خواهی یافت، و این حيله را برای آن کردند که رقت قلب وزیر را در هنگام ذکر فنای دنیا و مرگ می دانستند و می دانستند که اهل دین و عبادت را تواضع بسیار می کند و محبت بسیار به ایشان دارد و چنین پنداشتند که از این راه بر وی ظفر یابند.

هَجَمْتُ مِنْهُ عَلَىٰ هَذَا لَمْ أَسْأَلْ عَمَّا سِوَاهُ، فَلَمَّا أَنْ دَخَلَ عَلَيْهِ الْوَزِيرُ قَالَ لَهُ الْمَلِكُ: إِنَّكَ قَدْ عَرَفْتَ حِرْصِي عَلَى الدُّنْيَا وَطَلَبِ الْمَلِكِ وَ إِنِّي قَدْ ذَكَرْتُ مَا مَضَىٰ مِنْ ذَلِكَ فَلَمْ أَجِدْ مَعِيَ مِنْهُ طَائِلًا، وَقَدْ عَرَفْتُ أَنَّ الَّذِي بَقِيَ مِنْهُ كَالَّذِي مَضَىٰ فَإِنَّهُ يُوشِكُ أَنْ يَنْقُضِيَ ذَلِكَ كُلَّهُ بِأَجْمَعِهِ فَلَا يَصِيرُ فِي يَدِي مِنْهُ شَيْءٌ، وَأَنَا أُرِيدُ أَنْ أَعْمَلَ فِي حَالِ الْآخِرَةِ عَمَلًا قَوِيًّا عَلَىٰ قَدْرِ مَا كَانَ مِنْ عَمَلِي فِي الدُّنْيَا، وَقَدْ بَدَأَ لِي أَنْ أُلْحِقَ بِالنُّسَاكِ وَأُخَلِّيَ هَذَا الْعَمَلَ لِأَهْلِهِ فَمَا رَأَيْكَ؟ قَالَ: فَرَّقَ الْوَزِيرُ لِذَلِكَ رِقَّةً شَدِيدَةً حَتَّىٰ عَرَفَ الْمَلِكُ ذَلِكَ مِنْهُ، ثُمَّ قَالَ: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّ الْبَاقِيَّ وَإِنْ كَانَ عَزِيزًا لِأَهْلٍ أَنْ يُطَلَّبَ، وَإِنَّ الْفَانِيَّ وَإِنْ اسْتَمَكَّتْ مِنْهُ لِأَهْلٍ أَنْ يُرْفَضَ، وَنِعْمَ الرَّأْيُ رَأَيْتَ، وَإِنِّي لِأَرْجُو أَنْ يَجْمَعَ اللَّهُ لَكَ مَعَ الدُّنْيَا شَرَفَ الْآخِرَةِ، قَالَ: فَكَبَّرَ ذَلِكَ عَلَى الْمَلِكِ وَوَقَعَ مِنْهُ كُلُّ مَوْجِعٍ وَلَمْ يُبَدِّلْهُ شَيْئًا غَيْرَ أَنَّ الْوَزِيرَ عَرَفَ الثَّقَلَ فِي وَجْهِهِ فَأَنْصَرَفَ إِلَىٰ أَهْلِهِ كَثِيبًا حَزِينًا لَا يَدْرِي مِنْ أَيْنَ أَتَىٰ وَلَا مَنْ دَهَاهُ^(۱) وَلَا يَدْرِي مَا

پادشاه گفت: اگر از وزیر چنین حالی را مشاهده کنم دیگر با او سخن نگویم و چون وزیر به خدمت وی درآمد پادشاه گفت: تو می دانستی که من بر دنیا و به دست آوردن ملک و پادشاهی حریص بودم، اکنون ایام گذشته خود را یاد می کنم و می بینم که هیچ نفعی از آن عاید من نشده است و به زودی همه چیز زایل خواهد شد و در دست من چیزی نخواهد ماند، حال می خواهم که برای آخرت خود توشه بر چینم چنانکه برای تحصیل دنیا چنین کردم و به عباده ملحق شوم و پادشاهی را به اهلیش واگذارم. ای وزیر! رأی تو در این باب چیست؟ وزیر از استماع این سخنان رقیق القلب شد به حدی که پادشاه نیز آن را دریافت، سپس گفت: ای پادشاه! آنچه باقی است و زوال ندارد، اگر چه به دشواری به دست آید سزاوار است آن را طلب کنند و هر چه فانی است و نابود می شود، اگر چه آسان به دست آید سزاوار است که آن را ترک کنند. ای پادشاه! رأیی نیکو داری و امیدوارم که حق تعالی شرف دنیا و آخرت را یکجا به تو بدهد. اما این سخنان بر پادشاه گران آمد و کینه وزیر را در دل گرفت ولی چیزی اظهار نکرد گرچه وزیر آثار گرانی و تغیر را در چهره پادشاه مشاهده کرد و محزون به خانه خود

دَوَاءُ الْمَلِكِ فِيمَا اسْتَنْكَرَ عَلَيْهِ، فَسَهَرَ لِذَلِكَ عَامَّةَ اللَّيْلِ، ثُمَّ ذَكَرَ الرَّجُلَ الَّذِي زَعَمَ أَنَّهُ يَزْتَقُّ الْكَلَامَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ فَأُتِيَ بِهِ فَقَالَ لَهُ: إِنَّكَ كُنْتَ ذَكَرْتَ لِي ذِكْرًا مِنْ رَثَقِ الْكَلَامِ، فَقَالَ الرَّجُلُ: أَجَلٌ فَهَلِ احْتَجَجْتَ إِلَى شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ؟ فَقَالَ الْوَزِيرُ: نَعَمْ أَخْبِرُكَ أَنِّي صَحَبْتُ هَذَا الْمَلِكَ قَبْلَ مُلْكِهِ وَ مِنْذُ صَارَ مَلِكًا فَلَمْ أَسْتَنْكِرْهُ فِيمَا بَيْنِي وَ بَيْنَهُ قَطُّ لَمَا يَعْرِفُهُ مِنْ نَصِيحَتِي وَ شَفَقَتِي وَ إِثَارِي إِثَاءَهُ عَلَى نَفْسِي وَ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ، حَتَّى إِذَا كَانَ هَذَا - الْيَوْمَ اسْتَنْكَرْتُهُ اسْتِنكَارًا شَدِيدًا، لَا أَظُنُّ لِي خَيْرًا عِنْدَهُ بَعْدَهُ، فَقَالَ لَهُ الْبَرَاتِقُ: هَلْ لِدُلكِ سَبَبٌ أَوْ عِلَّةٌ، قَالَ الْوَزِيرُ: نَعَمْ دَعَانِي أَمْسَ وَ قَالَ لِي كَذَا وَ كَذَا فَقُلْتُ لَهُ كَذَا وَ كَذَا، فَقَالَ: مِنْ هَهُنَا جَاءَ الْفَتَقُ وَ أَنَا أَرْتَقُهُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

اعْلَمْ أَنَّ الْمَلِكَ قَدْ ظَنَّ أَنَّكَ تُحِبُّ أَنْ يَتَخَلَّى هُوَ عَنْ مُلْكِهِ وَ تَخْلُفَهُ أَنْتَ فِيهِ فَإِذَا كَانَ عِنْدَ الصُّبْحِ فَاطْرَحْ عَنكَ ثِيَابَكَ وَ حُلِيَّتَكَ، وَ أَلْبَسْ أَوْضَعَ مَا تَجِدُهُ مِنْ زِيِّ النُّسَاكِ وَ

بازگشت و ندانست که سبب این واقعه چه بوده و چه کسی این دام را برای وی گسترده است و چاره آن چیست؟ در آن شب یکسره به این حادثه می اندیشید و خواب به چشمانش راه نیافت ناگهان سخن آن مرد به خاطرش آمد که گفته بود من رخنه سخن را می بندم، او را طلب کرد و گفت: تو می گفتی که من شکاف سخن را سد می کنم، آن مرد گفت: آری مگر به چنین چیزی محتاج شده ای؟ وزیر گفت: آری من مصاحب این پادشاه بودم از آن هنگام که او به پادشاهی نرسیده بود تا امروز که فرمانروای مملکت است، در این مدت از من دلگیر نشده بود، زیرا می دانست که من خیرخواه و مشفق اویم و در همه امور خیر او را بر خیر خود ترجیح می دهم، تا امروز که او را از خود بسیار دور یافتم و گمان ندارم پس از این با من بر سر شفقت آید، آن مرد گفت: آیا برای این امر هیچ سبب و علتی گمان میبری؟ گفت: آری، دیشب مرا طلبید و آنچه گذشته بود به او باز گفت، آن مرد گفت: اکنون رخنه سخن را دانستم و آن را سد می کنم تا فساد از آن حاصل نشود، ان شاء الله.

بدان ای وزیر که پادشاه گمان برده است که می خواهی پادشاه دست از سلطنت بر دارد و تو بر جای او بنشینی چاره آن است که بامداد جامه ها و

أَشْهَرِهِ، ثُمَّ أَحْلِقُ رَأْسَكَ وَ أَمْضِ عَلَيَّ وَجْهَكَ إِلَى بَابِ الْمَلِكِ فَإِنَّ الْمَلِكَ سَيَدْعُو بِكَ وَ يَسْأَلُكَ عَنِ الَّذِي صَنَعْتَ فَقُلْ لَهُ: هَذَا الَّذِي دَعَوْتَنِي إِلَيْهِ وَ لَا يَتَّبِعِي لِأَحَدٍ أَنْ يُشِيرَ عَلَيَّ صَاحِبِهِ بِشَيْءٍ إِلَّا وَاسَاهُ فِيهِ وَ صَبَرَ عَلَيَّ، وَ مَا أَظُنُّ الَّذِي دَعَوْتَنِي إِلَيْهِ إِلَّا خَيْرًا مِمَّا نَحْنُ فِيهِ، فَقُمْ إِذَا بَدَأَ لَكَ، فَفَعَلَ الْوَزِيرُ ذَلِكَ فَتَخَلَّى عَنْ نَفْسِ الْمَلِكِ مَا كَانَ فِيهَا عَلَيْهِ.

ثُمَّ أَمَرَ الْمَلِكُ بَنِي النَّسَاكِ مِنْ جَمِيعِ بِلَادِهِ وَ تَوَعَّدَهُمْ بِالْقَتْلِ، فَجَدُّوا فِي الْهَرَبِ وَ الْاسْتِخْفَاءِ.

ثُمَّ إِنَّ الْمَلِكَ خَرَجَ ذَاتَ يَوْمٍ مُتَّصِدًا فَوَقَعَ بِصَرُّهُ عَلَيَّ شَخْصَيْنِ مِنْ بَعِيدٍ فَأَرْسَلَ إِلَيْهِمَا فَأْتِي بِهِمَا فَإِذَا هُمَا نَاسِكَانِ، فَقَالَ لَهُمَا: مَا بِالْكُمَا لَنْ تَخْرُجَا مِنْ بِلَادِي؟ قَالَا: قَدْ أَتَيْنَا رُسُلَكَ وَ نَحْنُ عَلَيَّ سَبِيلِ الْخُرُوجِ، قَالَ: وَ لِمَ خَرَجْتُمَا رَاجِلَيْنِ؟ قَالَا: لِأَنَّ قَوْمَ ضُعْفَاءِ لَيْسَ لَنَا دَوَابٌّ وَ لَا زَادٌ وَ لَا نَسْتَطِيعُ الْخُرُوجَ إِلَّا التَّقْصِيرَ، قَالَ الْمَلِكُ: إِنَّ مَنْ خَافَ

زینتهای خود را فروگذاری و کهنه ترین لباس عبّاد را بپوشی و موی سر خود بتراشی و به این حال به در خانه پادشاه روی، پادشاه تو را خواهد طلبید و از علّت این عمل از تو می پرسد. آنگاه بگو: این همان چیزی است که دیروز مرا به آن فرا خواندی و سزاوار نیست کسی چیزی را برای مصاحب خود بپسندد و خود با آن موافقت نماید و بر مشقّت آن صبر نکند گمان من آن است که آنچه دیروز مرا می خواندی محض خیر و صلاح است و از این حالی که داریم بهتر است، ای پادشاه من مهیا شده ام، هر وقت اراده فرمایی برخیز تا متوجه آن کار شویم، وزیر به گفتار آن مرد عمل کرد و به سبب آن، سوءظنّ پادشاه زایل گشت.

آنگاه پادشاه فرمان داد جمیع عبّاد را از بلادش بیرون کنند و آنها را به قتل تهدید کرد و آنها هم گریختند و مخفی شدند.

روزی پادشاه به عزم شکار بیرون رفت و از دور دو مرد را مشاهده کرد و امر به احضار آنان فرمود و چون آنها را آوردند دید دو نفر عابد و زاهدند، به آنها گفت: چرا از بلاد من بیرون نرفته اید؟ گفتند: رسولان تو فرمان تو را به ما رسانیدند و ما اینک در راه خروجیم، پادشاه گفت: چرا پیاده می روید؟ گفتند: ما مردمی ضعیفیم، چهارپا و توشه نداریم و به این سبب از ملک تو دیر خارج

الموت أسرع بغير دابة ولا زاد، فقالا له: إنا لا نخاف الموت بل لا ننظر قرة عين في شيء من الأشياء إلا فيه.

قال الملك: وكيف لا تخافان الموت وقد زعمتم أن رسلنا لما أتتكم وأنتم على سبيل الخروج، أفليس هذا هو الهرب من الموت؟ قالوا: إن الهرب من الموت ليس من الفرق، فلا تظن أننا فرقتناك ولكننا هربنا من أن نعينك على أنفسنا، فأسف الملك وأمر بهما أن يحرقا بالنار، وأذن في أهل مملكته بأخذ النساك وتحريقهم بالنار فتجرد رؤساء عبدة الأوثان في طلبهم وأخذوا منهم بشراً كثيراً وأحرقوهم بالنار، فمن ثم صار التحريق سنة باقية في أرض الهند، وبقي في جميع تلك الأرض قوم قليل من النساك كرهوا الخروج من البلاد واختاروا الغيبة والاستخفاء ليكونوا دعاة وهداة لمن وصلوا إلى كلامهم.

می شویم، پادشاه گفت: کسی که از مرگ می ترسد و مرکب و توشه هم ندارد بیشتر شتاب می کند، گفتند: ما از مرگ نمی ترسیم بلکه سرور و روشنی چشم ما در مرگ است.

پادشاه گفت: چگونه از مرگ نمی ترسید و حال آنکه خود می گوئید: رسولان تو آمدند و وعده کشتن به ما دادند و ما اینک در راه خروجیم، آیا این گریختن از مرگ نیست؟

گفتند: ما از ترس مرگ نمی گریزیم، و از تو ترسی در دل نداریم ولیکن از آن می گریزیم که مبادا خود به دست خویشتن خود را به هلاکت اندازیم و نزد خداوند معاقب باشیم. پادشاه از این سخن به غضب آمد و فرمان داد تا آن دورا بسوزانند و بقیه عابدان را نیز دستگیر کنند و به آتش بسوزانند و رؤسای بت پرستان همّت خود را بر دستگیری عبّاد و زهاد مصروف کردند و جمع کثیری از آنها را در آتش سوزانیدند و سنت آتش زدن مردگان از این زمان در سرزمین هند جاری شد و در سر تا سر هندوستان تنها گروه اندکی از عابدان و زاهدان باقی ماندند که نخواستند از آن بلاد بیرون روند و غایب و مخفی شدند تا بتوانند هادی و داعی دیگران باشند.

فَنَبَتَ ابْنُ الْمَلِكِ أَحْسَنَ نَبَاتٍ فِي جِسْمِهِ وَ عَقْلِهِ وَ عِلْمِهِ وَ رَأْيِهِ ، وَ لَكِنَّهُ لَمْ يُؤْخَذْ بِشَيْءٍ مِنَ الْآدَابِ إِلَّا بِمَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْمَلُوكُ مِمَّا لَيْسَ فِيهِ ذِكْرُ مَوْتٍ وَ لَا زَوَالٍ وَ لَا فَنَاءٍ وَ أُوتِيَ - الْغَلَامُ مِنَ الْعِلْمِ وَ الْحِفْظِ شَيْئاً كَانَ عِنْدَ النَّاسِ مِنَ الْعَجَائِبِ ، وَ كَانَ أَبُوهُ لَا يَدْرِي أَيَفْرَحُ بِمَا أُوتِيَ ابْنُهُ مِنْ ذَلِكَ أَوْ يَحْزَنُ لَهُ لِمَا يَتَخَوَّفُ عَلَيْهِ أَنْ يَدْعُوهُ ذَلِكَ إِلَى مَا قِيلَ فِيهِ .

فَلَمَّا فَطِنَ الْغَلَامُ بِحَضْرِهِمْ إِثَاءَهُ فِي الْمَدِينَةِ وَ مَنَعِهِمْ إِثَاءَهُ مِنَ الْخُرُوجِ وَ النَّظَرِ وَ الْاِسْتِمَاعِ وَ تَحْفُظِهِمْ عَلَيْهِ اِزْتَابَ لِذَلِكَ وَ سَكَتَ عَنْهُ وَ قَالَ فِي نَفْسِهِ : هُوَ لَا يَأْتِي بِمَا يُصْلِحُنِي مِنِّي ، حَتَّى إِذَا اِزْدَادَ بِالسِّنِّ وَ التَّجْرِبَةِ عِلْماً قَالَ : مَا أَرَى لَهُؤُلَاءِ عَلَيَّ فَضْلاً وَ مَا أَنَا بِحَقِيقٍ أَنْ أُقْلِدَهُمْ أَمْرِي ، فَأَرَادَ أَنْ يُكَلِّمَ أَبَاهُ إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ وَ يَسْأَلُهُ عَنْ سَبَبِ حَضْرِهِ إِثَاءَهُ ، ثُمَّ قَالَ : مَا هَذَا الْأَمْرُ إِلَّا مِنْ قَبْلِهِ وَ مَا كَانَ لِيَطَّلِعَنِي عَلَيْهِ وَ لَكِنِّي حَقِيقٌ أَنْ أَلْتَمِسَ عِلْمَ ذَلِكَ مِنْ

پسر پادشاه بزرگ می شد و در نهایت قوت و قدرت و حسن و جمال و عقل و علم و کمال نشو و نما می کرد، ولیکن تنها به او آدابی که پادشاهان نیازمند آن هستند آموخته بودند و هیچ سخنی از مرگ و زوال و فنا نزد وی مذکور نساختند و دانش و هوش و حافظه این پسر به حدی بود که نزد مردم از عجائب محسوب می گردید و پدرش نمی دانست که از این حالت و مرتبت فرزند شاد باشد و یا محزون؟ زیرا می ترسید که فهم و قابلیت باعث حصول آن امری شود که منجم دانا در شأن او خبر داده بود.

و آن پسر به فراست دریافت که او را در آن شهر محبوس کرده اند و از بیرون رفتن او ممانعت می کنند و از گفت و شنود با مردم بیگانه او را باز می دارند و پاسبانان به حراست و حفظ او قیام کرده اند، از اینرو شکمی در خاطر او بهم رسید و در سبب آن حیران ماند و با خود گفت: این جماعت صلاح مرا بهتر می دانند اما چون سن و تجربه اش افزون شد با خود اندیشه کرد که این جماعت را بر من فضیلتی در عقل و دانایی نیست و مرا سزاوار نیست که در کارهای خود تقلید آنان کنم و تصمیم گرفت چون پدرش به نزد او آمد حقیقت را از وی بپرسد اما بعد از آن با خود گفت این امر از جانب پدر من است و او مرا بر این سرّ مطلع نخواهد کرد، باید از کسی پرسش کنم که امید استکشاف این امر از او داشته

حَيْثُ أَرْجُو إِدْرَاكَهُ، وَكَانَ فِي خَدَمِهِ رَجُلٌ كَانَ أَلْفَهُمْ بِهِ وَ أَرَأَيْتُمْ بِهِ، وَكَانَ الْغُلَامُ إِلَيْهِ مُسْتَأْنِسًا فَطَمِعَ الْغُلَامُ فِي إِصَابَةِ الْخَبْرِ مِنْ قَبْلِ ذَلِكَ الرَّجُلِ فَازْدَادَ لَهُ مِلَاطَفَةً وَ بِهِ اسْتَيْنَسًا، ثُمَّ إِنَّ الْغُلَامَ وَاضَعَهُ الْكَلَامَ فِي بَعْضِ اللَّيْلِ بِاللَّيْلِ وَ أَخْبَرَهُ أَنَّهُ بِمَنْزِلَةِ وَالِدِهِ وَ أَوْلَى النَّاسِ بِهِ، ثُمَّ أَخَذَهُ بِالْتَّرْغِيبِ وَ التَّرْهِيْبِ وَ قَالَ لَهُ: إِنِّي لَأَظُنُّ هَذَا الْمَلِكَ صَائِرًا لِي بَعْدَ وَالِدِي وَ أَنْتَ فِيهِ صَائِرٌ أَحَدَ رَجُلَيْنِ إِمَّا أَعْظَمُ النَّاسِ مِنْهُ مَنْزِلَةً وَ إِمَّا أَسْوَأُ النَّاسِ حَالًا، قَالَ لَهُ الْحَاضِرُ: وَ بِأَيِّ شَيْءٍ أَتَخَوَّفُ فِي مُلْكِكَ سُوءَ الْحَالِ؟ قَالَ: بِأَنْ تَكْتُمَنِي الْيَوْمَ أَمْرًا أَفْهَمُهُ غَدًا مِنْ غَيْرِكَ، فَأَنْتَقِمُ مِنْكَ بِأَشَدِّ مَا أَقْدِرُ عَلَيْكَ، فَعَرَفَ الْحَاضِرُ مِنْهُ - الصَّدْقَ وَ طَمِعَ مِنْهُ فِي الْوَفَاءِ فَأَنْشَى إِلَيْهِ خَبْرَهُ، وَ الَّذِي قَالَ الْمُنْجُمُونَ لِأَبِيهِ، وَ الَّذِي حَدَّثَ أَبُوهُ مِنْ ذَلِكَ، فَشَكَرَ لَهُ الْغُلَامُ ذَلِكَ وَ أَطْبَقَ عَلَيْهِ حَتَّى إِذَا دَخَلَ عَلَيْهِ أَبُوهُ.

قال: يا أبة إني وإن كنت صبيًا فقد رأيت نفسي واختلاف حالي أذكر من ذلك ما

باشم. و در زمرة مرّبانان او مردی بود که از سایر خدمتگاران مهربانتر بود و این پسر به او انس بیشتری داشت و امیدوار بود که حقیقت این حال از ناحیه او معلوم گردد، پس ملاطفت و مهربانی را نسبت به او افزون کرد و شبی از شبها با نهایت ملاطفت و نرمی با او آغاز سخن کرد و گفت: تو مرا به منزله پدری و از هر کس دیگر به من نزدیکتری و بعد از آن گاه از روی تطمیع و گاه از روی تهدید سخن می گفت تا آنکه گفت: گمان من آن است که پادشاهی پس از پدر به من خواهد رسید و در آن حال تو در نزد من یکی از دو حال را خواهی داشت، یا مرتبت و منزلت تو از هر کس بیشتر خواهد بود و یا بد حالتترین مردم خواهی بود. مرّبی گفت: چرا خوف آن داشته باشم که نزد تو بدترین مردمان باشم؟ گفت: اگر حقیقتی را از من پنهان کرده باشی و فردا آن را از دیگری بشنوم به سختی از تو انتقام خواهم گرفت، مرّبی آثار صدق از فحوای کلام پسر پادشاه استنباط کرد و امیدوار شد که به وعده خود وفا کند، آنگاه حقیقت حال را به تمامی از گفته منجمان و آنچه که پدرش از آنها منع کرده است به او باز گفت. پسر پادشاه از او سیاستگری کرد و آن راز را مخفی نگاه داشت تا روزی که پدر به نزد او آمد.

پسر گفت: ای پدرجان! اگر چه من کودکم اما خود را می بینم و اختلاف

أَذْكُرُ وَأَعْرِفُ بِمَا لَا أَدَّكُرُ مِنْهُ وَمَا أَعْرِفُ، وَأَنَا أَعْرِفُ أَنِّي لَمْ أَكُنْ عَلَى هَذَا الْمِثَالِ وَأَنَّكَ لَمْ تَكُنْ عَلَى هَذِهِ الْحَالِ، وَ لَا أَنْتَ كَائِنٌ عَلَيْهَا إِلَى الْأَبَدِ وَ سَيَغَيِّرُكَ الدَّهْرُ عَنْ حَالِكَ هَذِهِ، فَلَمَّا كُنْتُ أَرَدْتُ أَنْ تُخْفِيَ عَنِّي أَمْرَ الزَّوَالِ فَمَا خَفِيَ عَلَيَّ ذَلِكَ، وَ لَمَّا كُنْتُ حَبَسْتَنِي عَنِ الْخُرُوجِ وَ حُلَّتْ بَيْنِي وَ بَيْنَ النَّاسِ لِكَيْلَا تُشَوِّقَ نَفْسِي إِلَى غَيْرِ مَا أَنَا فِيهِ لَقَدْ تَرَكْتَنِي بِحَضْرِكَ إِيَّايَ، وَ إِنِّي نَفْسِي لَقَلِقَةٌ مِمَّا تَحُولُ بَيْنِي وَ بَيْنَهُ حَتَّى مَا لِي هَمٌّ غَيْرُهُ، وَ لَا أَرَدْتُ سِوَاهُ، حَتَّى لَا يَطْمَئِنَّ قَلْبِي إِلَى شَيْءٍ مِمَّا أَنَا فِيهِ وَ لَا أَتَفَعُّ بِهِ وَ لَا آفُهُ، فَخُلَّ عَنِّي وَ أَعْلَمَنِي بِمَا تُكْرَهُ مِنْ ذَلِكَ وَ تَحْذَرُهُ حَتَّى أَجْتَنِبَهُ وَ أُؤْتِرَ مُوَافِقَتَكَ وَ رِضَاكَ عَلَى مَا سِوَاهُمَا.

فَلَمَّا سَمِعَ الْمَلِكُ ذَلِكَ مِنْ ابْنِهِ عَلِمَ أَنَّهُ قَدْ عَلِمَ مَا الَّذِي يُكْرَهُهُ وَ أَنَّهُ مِنْ حَبْسِهِ وَ حَضْرِهِ لَا يَزِيدُهُ إِلَّا إِغْرَاءً وَ حِرْصًا عَلَى مَا يُحَالُ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهُ، فَقَالَ: يَا بَنِيَّ مَا أَرَدْتُ بِحَضْرِي إِيَّاكَ إِلَّا أَنْ أُخْفِيَ عَنكَ الْأَذَى، فَلَا تَرَى إِلَّا مَا يُوَافِقُكَ وَ لَا تَسْمَعُ إِلَّا مَا يَسُرُّكَ، فَأَمَّا إِذَا كَانَ هَوَاكَ فِي غَيْرِ ذَلِكَ فَإِنَّ آثَرَ الْأَشْيَاءِ عِنْدِي مَا رَضَيْتَ وَ هَوَيْتَ.

احوال خود را می نگرم و به آنچه برایم یادآوری نشود و تعریف نگردد آگاهم و می دانم پیوسته در اینجا نخواهم ماند و تو نیز بر این منوال پایدار نخواهی ماند، زود باشد که روزگار تو را از خود بگرداند اگر مراد تو این است که امر فنا و زوال و نیستی را از من مخفی داری، این امر بر من پوشیده نیست و اگر مرا از بیرون رفتن حبس کرده ای و از اختلاط با مردمان باز داشته ای تا نفسم به غیر این حالت مشتاق نشود، بدان که نفس من از شوق آن چیزی که میان من و او حائل شده ای بی قرار است به حدی که به غیر از آن خیالی دیگر ندارم و دلم به هیچ امر دیگر الفت نمی گیرد، ای پدر! مرا از این زندان خلاصی ده و از امور مکروه بر حذر کن تا از آن احتراز نمایم و رضای تو را اختیار کنم.

چون پادشاه این سخنان را از پسر شنید دانست که او از حقیقت احوال مطلع شده است و حبس و منع او موجب زیادتی حرص او بر خلاصی می شود. آنگاه گفت: ای پسر! مقصود من از منع کردن تو این بود که آزاری به تو نرسد و چیزی که مکروه طبع تو باشد به نظر تو در نیاید و هر چه می بینی موافق طبع تو باشد و هر چه می شنوی باعث سرور و خوشحالی تو بشود و اگر میل تو در غیر این

ثُمَّ أَمَرَ الْمَلِكُ أَصْحَابَهُ أَنْ يُرْكَبُوهُ فِي أَحْسَنِ زِينَةٍ وَأَنْ يَنْحُوا عَنْ طَرِيقِهِ كُلَّ مَنْظَرٍ قَبِيحٍ، وَأَنْ يَعُدُّوا لَهُ الْمَعَارِيفَ وَالْمَلَاهِي فَفَعَلُوا ذَلِكَ، فَجَعَلَ بَعْدَ رُكُوبِهِ تِلْكَ يَكْثُرُ - الرُّكُوبُ.

فَمَرَّ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى طَرِيقٍ قَدْ غَفَلُوا عَنْهُ فَأَتَى عَلَى رَجُلَيْنِ مِنَ السُّؤَالِ (۱) أَحَدُهُمَا قَدْ تَوَرَّمَ وَذَهَبَ لَحْمُهُ، وَاصْفَرَ جَلْدُهُ، وَذَهَبَ مَاءُ وَجْهِهِ، وَسَمِعَ مَنْظَرَهُ، وَالْآخَرَ أَعْمَى يَقُودُهُ قَائِدٌ، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ أَشْعَرَ مِنْهُمَا وَسَأَلَ عَنْهُمَا، فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ هَذَا الْمُورَّمَ مِنْ سُقْمٍ بَاطِنٍ، وَهَذَا الْأَعْمَى مِنْ زَمَانَةٍ، فَقَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: وَإِنَّ هَذَا الْبَلَاءَ لَيُصِيبُ غَيْرَ وَاحِدٍ؟ قَالُوا: نَعَمْ، فَقَالَ: هَلْ يَأْمَنُ أَحَدٌ مِنْ نَفْسِهِ أَنْ يُصِيبَهُ مِثْلُ هَذَا؟ قَالُوا: لَا، وَانصَرَفَ يَوْمَئِذٍ مَهْمُومًا ثَقِيلًا مَحْزُونًا بَاكِيًا مُسْتَخْفًا بِمَا هُوَ فِيهِ مِنْ مُلْكِهِ وَمُلْكِ أَبِيهِ فَلَبِثَ بِذَلِكَ أَيَّامًا.

است من هیچ چیز را بر رضای تو اختیار نمی کنم.

بعد از آن پادشاه فرمان داد که پسرش را بر مرکبهای زینت شده سوار کنند و از سر راه او هر امر ناخوش و زشتی را دور سازند و در طریق او اسباب لعب و طرب را از دَف و نِی و غیر آنها فراهم آورند و چنین کردند و پس از آن شاهزاده بسیار بر مرکب می نشست و گشت و گذار می کرد.

روزی شاهزاده در حالی که موکلان از او غافل بودند بر راهی عبور کرد و به دو نفر سائلی بر خورد که یکی از آنها بدنش ورم کرده و رنگش زرد شده بود و آب و رنگ بر صورتش نبود و منظرش به زشتی گرائیده بود و دیگری نابینایی بود که آن دیگری دست وی را گرفته و راه می برد چون شاهزاده آنها را دید بر خود لرزید و از حال آنها پرسش کرد، گفتند: صاحب ورم دردی در اندرون دارد که این حالت را در وی ظاهر کرده است و آن دیگر آفتی به دیده هایش رسیده است و او را نابینا ساخته است شاهزاده گفت: آیا این آفتها در میان سایر مردمان هم هست؟ گفتند: آری، گفت: آیا کسی هست که از این آفتها ایمن باشد؟ گفتند: نه، شاهزاده غمگین و محزون و گریان به خانه خود بازگشت در حالی که عظمت پادشاهی و شاهزادگی در دیدگانش خفیف گردیده بود و چند

۱ - فی بعض النسخ «فأتى عليه رجلا من السؤل».

ثُمَّ رَكَبَ رَكْبَةً فَأَتَى فِي مَسِيرِهِ عَلَى شَيْخٍ كَبِيرٍ قَدْ انْحَنَى مِنَ الْكِبَرِ، وَ تَبَدَّلَ خَلْقُهُ وَ ابْيَضَّ شَعْرُهُ، وَ اسْوَدَّ لَوْنُهُ، وَ تَقَلَّصَ جِلْدُهُ وَ قَصُرَ خَطْوُهُ، فَعَجِبَ مِنْهُ وَ سَأَلَ عَنْهُ، فَقَالُوا: هَذَا الْهَرِمُ، فَقَالَ: وَ فِي كَمْ يَبْلُغُ الرَّجُلُ مَا أَرَى؟ قَالُوا: فِي مِائَةِ سَنَةٍ أَوْ نَحْوِ ذَلِكَ، قَالَ: فَمَا وَرَاءَ ذَلِكَ؟ قَالُوا: الْمَوْتُ، قَالَ: فَمَا يُخَلِّي بَيْنَ الرَّجُلِ وَ بَيْنَ مَا يُرِيدُ مِنَ الْمُدَّةِ؟ قَالُوا: لَا وَ لَيَصِيرَنَّ إِلَى هَذَا فِي قَلِيلٍ مِنَ الْأَيَّامِ، فَقَالَ: الشَّهْرُ ثَلَاثُونَ يَوْمًا وَ السَّنَةُ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا وَ انْقِضَاءُ الْعُمُرِ مِائَةُ سَنَةٍ فَمَا أُسْرِعَ الْيَوْمُ فِي الشَّهْرِ، وَ مَا أُسْرِعَ الشَّهْرُ فِي السَّنَةِ، وَ مَا أُسْرِعَ السَّنَةُ فِي الْعُمُرِ، فَانْصَرَفَ الْغُلَامُ وَ هَذَا كَلَامُهُ يَبْدُوهُ وَ يُعِيدُهُ مُكَرَّرًا لَهُ. ثُمَّ سَهَرَ لَيْلَتَهُ كُلَّهَا وَ كَانَ لَهُ قَلْبٌ حَيٌّ ذَكِيٌّ وَ عَقْلٌ لَا يَسْتَطِيعُ مَعَهُ نِسْيَانًا وَ لَا غَفْلَةً فَعَلَاهُ الْحُزْنُ وَ الْإِهْتِمَامُ فَانْصَرَفَ نَفْسُهُ عَنِ الدُّنْيَا وَ شَهَوَاتِهَا وَ كَانَ فِي ذَلِكَ يُدَارِي أَبَاهُ وَ

روزی در این حال و اندیشه بود.

بعد از آن دوباره بر مرکب سوار شد و در اثنای راه پیرمردی را دید که از پیری پشتش خم و حیاتش متغیر و موهایش سپید و رخسارش سیاه گردیده بود و از ضعف پیری گامها را کوتاه بر می داشت، شاهزاده از دیدار او شگفت زده شد و از حال او پرسید: گفتند: این حالت پیری است، گفت: در چه وقت آدمی به این مرتبه می رسد؟ گفتند: در حدود صد سالگی، گفت: حالت پس از آن چیست؟ گفتند: مرگ. گفت: آیا برای آدمی آنچه از عمر خواهد میسر نخواهد شد؟ گفتند: نه، بلکه در اندک زمانی بدین حال می رسد که می بینی. گفت: ماه سی روز است و سال دوازده ماه و انقضای عمر صد سال و چه زود روزها ماه را پر می سازد و چه زود ماهها سال را پر می کند و چه زود سالها عمر آدمی را فانی می کند، آنگاه به خانه خود بازگشت و این سخن را مکرر بر زبان جاری می کرد.

شاهزاده سراسر آن شب را بیدار بود و خواب به چشمانش نمی رفت او دلی زنده و پاک و عقلی مستقیم داشت، نسیان و غفلت بر او چیره نمی شد و بدین سبب غم و اندوه بر وی غالب آمد و دل بر ترک دنیا و خواهشهای آن نهاد و با این حال با پدر خود مدارا می کرد و حال خود را از او مخفی می نمود و هرکس

يَتَلَطَّفُ عِنْدَهُ وَ هُوَ مَعَ ذَلِكَ قَدْ أَصْغَى بِسَمْعِهِ إِلَى كُلِّ مُتَكَلِّمٍ بِكَلِمَةٍ طَمَعٌ أَنْ يَسْمَعَ شَيْئاً
يَدُلُّهُ عَلَى غَيْرِ مَا هُوَ فِيهِ، وَ خَلَا بِحَاضِنِهِ الَّذِي كَانَ أَفْضَى إِلَيْهِ بِسِرِّهِ، فَقَالَ لَهُ: هَلْ
تَعْرِفُ مِنَ النَّاسِ أَحَداً شَأْنُهُ غَيْرُ شَأْنِنَا هَذَا قَالَ: نَعَمْ قَدْ كَانَ قَوْمٌ يُقَالُ لَهُمْ: النَّسَّاكُ،
رَفَضُوا الدُّنْيَا وَ طَلَبُوا الآخِرَةَ، وَ لَهُمْ كَلَامٌ وَ عِلْمٌ لَا يُدْرِي مَا هُوَ، غَيْرَ أَنَّ النَّاسَ
عَادُوهُمْ وَ أَبْغَضُوهُمْ وَ حَرَّفُوهُمْ، وَ نَفَاهُمْ الْمَلِكُ عَنِ هَذِهِ الأَرْضِ، فَلَا يُعْلَمُ اليَوْمَ بِبِلَادِنَا
مِنْهُمْ أَحَدٌ، فَإِنَّهُمْ قَدْ غَيَّبُوا أَشْخَاصَهُمْ يَنْتَظِرُونَ الفَرَجَ، وَ هَذِهِ سُنَّةٌ فِي أَوْلِيَاءِ اللهِ قَدِيمَةٌ
يَتَعَاطُونَهَا فِي دَوْلِ الباطِلِ.

فَاعْتَصَّ لِذَلِكَ الخَبَرَ فُؤَادَهُ، وَ طَالَ بِهِ اهْتِمَامُهُ، وَ صَارَ كَالرَّجُلِ المُلْتَمِسِ ضَالَّتَهُ الَّتِي
لَا بُدَّ لَهُ مِنْهَا، وَ ذَاعَ خَبْرُهُ فِي آفَاقِ الأَرْضِ وَ شَهَرَ بِتَفَكُّرِهِ وَ جَمَالِهِ وَ كَمَالِهِ وَ فَهْمِهِ وَ عَقْلِهِ
وَ زَهَادَتِهِ فِي الدُّنْيَا وَ هَوَانِهَا عَلَيْهِ. فَبَلَغَ ذَلِكَ رَجُلًا مِنَ النَّسَّاكِ يُقَالُ لَهُ: بِلُوهر، بِأَرْضِ

سخنی می گفت بدان گوش فرا می داد تا شاید کلامی بشنود که موجب هدایتش
باشد. روزی با آن شخص که راز خود را از او پرسیده بود خلوت کرد و از او
پرسید: آیا کسی را می شناسی که حال او غیر حال ما باشد و طریق غیر طریق ما
پیماید؟ آن مرد گفت: آری، جماعتی بودند که آنان را عبّاد می گفتند ترک دنیا و
طلب آخرت می کردند و ایشان را سخنان و علوم می بود که دیگران آشنای به
آنها نبودند، ولیکن با آنها عناد ورزیدند و دشمنی کردند و به آتش سوزانیدند و
پادشاه همگی آنها را از مملکت بیرون راند و معلوم نیست کسی از آنها در بلاد ما
باشد، زیرا از ترس پادشاه خود را پنهان کرده اند و انتظار فرج می کشند تا چون
به عنایت الهی امر دین رواج گیرد ظاهر شوند و خلق را هدایت کنند و پیوسته
دوستان خدا در زمان دولتهای باطل چنین بوده اند و سنت و طریقه ایشان همین
بوده است.

شاهزاده از این خبر دلتنگ شد و حزن و اندوه عمیق بر وی مستولی گردید و
مانند کسی شده بود که چیزی گم کرده باشد و چاره ای از آن نداشته باشد، و
آوازه عقل و علم و کمال و تفکر و تدبّر و فهم و زهد و ترک دنیای شاهزاده در
اطراف عالم منتشر شد.

يُقَالُ لَهَا: سَرْنَدِيْبٌ، وَكَانَ رَجُلًا نَاسِكًا حَكِيمًا، فَكَتَبَ الْبَحْرَ حَتَّى أَتَى أَرْضَ سَوْلَابِطٍ، ثُمَّ
 عَمَدَ إِلَى بَابِ ابْنِ الْمَلِكِ فَلَزِمَهُ وَطَرَحَ عَنْهُ زِيَّ النَّسَاكِ وَلَبَسَ زِيَّ التُّجَّارِ وَتَرَدَّدَ إِلَى
 بَابِ ابْنِ الْمَلِكِ حَتَّى عَرَفَ الْأَهْلَ وَالْأَحْبَاءَ وَالِدَاخِلِينَ إِلَيْهِ، فَلَمَّا اسْتَبَانَ لَهُ لُطْفُ
 الْحَاضِنِ بِابْنِ الْمَلِكِ، وَحُسْنُ مَنَزِلَتِهِ مِنْهُ أَطَافَ بِهِ بِلَوْهَرٍ حَتَّى أَصَابَ مِنْهُ خَلْوَةً، فَقَالَ
 لَهُ: إِنِّي رَجُلٌ مِنْ تُجَّارِ سَرْنَدِيْبٍ، قَدِمْتُ مِنْذُ أَيَّامٍ، وَمَعِيَ سَلْعَةٌ عَظِيمَةٌ نَفِيْسَةٌ الثَّمَنِ،
 عَظِيمَةُ الْقَدْرِ، فَأَرَدْتُ الثَّقَةَ لِنَفْسِي فَعَلَيْكَ وَقَعَ اخْتِيَارِي، وَسَلَعَتِي خَيْرٌ مِنَ الْكِبْرِيْتِ
 الْأَحْمَرِ، وَهِيَ تُبْصِرُ الْعُمِيَانَ، وَتُسْمِعُ الصُّمَّ، وَتُدَاوِي الْأَسْقَامَ، وَتُقَوِّي مِنَ
 الضَّعْفِ، وَتَعْصِمُ مِنَ الْجُنُونِ، وَتَنْصُرُ عَلَى الْعَدُوِّ، وَلَمْ أَرِ بِهَذَا أَحَدًا هُوَ أَحَقُّ بِهَا مِنْ هَذَا
 الْفَتَى فَإِنْ رَأَيْتَ أَنْ تَذْكَرَ لَهُ ذَلِكَ ذَكَرْتَهُ فَإِنْ كَانَ لَهُ فِيهَا حَاجَةٌ أَدْخَلْتَنِي عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَمْ
 يَخَفْ عَنْهُ فَضْلُ سَلَعَتِي لَوْ قَدْ نَظَرَ إِلَيْهَا.

این خبر به مردی از اهل دین و عبادت رسید که به او بلوهر می گفتند و در
 سرزمین سرانندیب زندگانی می کرد، او مردی عابد و حکیم بود و برکشتی سوار
 شد و به جانب سولابط آمد و قصد قصر شاهزاده را کرد و ملازم آنجا شد، لباس
 عباد را از تن برکند و در زئی تجار در آمد و به در خانه شاهزاده آمد و شد می کرد
 تا آنکه دوستان و یاران و اهل قصر را شناخت و چون لطف مربی شاهزاده و
 منزلت والای وی را دانست وی را زیر نظر گرفت و در خلوت به او گفت: من
 مردی از تاجران سرانندیب هستم و چند روزی است که به این ولایت آمده ام و
 متاعی گرانبها و نفیس و ارزشمند دارم و در جستجوی مرد موثقی بودم و تو را
 برگزیدم، متاع من از کبریت احمر بهتر است، کور را بینا می کند و کر را شنوا
 می گرداند و دوی جمله دردهاست و آدمی را از ضعف به قوت می آورد و از
 دیوانگی حفظ می کند و بر دشمن یاری می دهد و کسی را سزاوارتر از شاهزاده
 ندیدم تا کالای خویش را به وی تقدیم کنم اگر مصلحت می دانی اوصاف متاع
 من در نزد وی بازگو چنانچه این متاع به کار او آید مرا به نزد او ببر تا به او بنمایم
 که اگر او متاع مرا ببیند قدرش را خواهد دانست.

قال الحاضن للحكيم: إنك لتقول شيئاً ما سمعنا به من أحد قبلك ولا أرى بك بأساً و ما مثلي يذكرك ما لا يدري ما هو، فأعرض عليّ سلعتك أنظر إليها فإن رأيت شيئاً ينبغي لي أن أذكره ذكرتُهُ، قال له بلوهر: إني لأرى في بصرِكَ ضعفاً فأخاف إن نظرت إليّ سلعتي أن يلتصع بصرُكَ، ولكن ابنُ الملكِ صحيحُ البصرِ، حدثُ السننُ، ولستُ أخافُ عليه أن ينظرَ إليّ سلعتي فإن رأى ما يُعجبه كانت له مَبْدُولَةٌ عليّ ما يُحبُّ، وإن كان غير ذلك لم تدخلْ عليه مؤونتهُ ولا منقصةُ، وهذا أمرٌ عظيمٌ لا يسعُك أن تحرّمه إياه أو تطويه دونه، فأنطلق الحاضنُ إلى ابنِ الملكِ فأخبره خبرَ الرجلِ، فحسَّ قلبُ ابنِ الملكِ بأنه قد وجدَ حاجتهُ، فقال: عجلْ إدخالَ الرجلِ عليّ لئلاّ وليكن ذلك في سرٍّ وكتّانٍ، فإنّ مثلَ هذا لا يُتَهاونُ به.

فأمَرَ الحاضنُ بلوهرَ بالتهيئِ للدخولِ عليه، فحملَ معه سَفْطاً فيه كُتُبٌ له، فقال

مرتبى شاهزاده به حکیم گفت: تو سخنی می گویی که ما تا کنون از کسی چنین سخنانی نشنیده ایم و نیکو و عاقل می نمایی ولیکن فردی مثل ما تا حقیقت چیزی را نداند آن را نقل نمی کند، تو متاع خود را به من بنا اگر آن را قابل دانستم به شاهزاده عرضه خواهم کرد.

بلوهر گفت: من در دیده تو ضعفی مشاهده می کنم و می ترسم اگر به متاع من نظر نمایی دیده تو تاب دیدن آن نیاورد و ضایع شود، اما شاهزاده جوان و دیده اش صحیح است و بر دیده او این خوف را ندارم، نظری به متاع کند اگر او را خوش آید در قیمت آن با وی مضایقه نمی کنم و اگر نخواهد نقصانی و تعبی برای او نخواهد بود، متاع عظیمی است حیف است شاهزاده را محروم گردانی و این خبر را به وی نرسانی، آن مرتبى به نزد شاهزاده رفت و خبر بلوهر را به عرض رسانید شاهزاده در دلش افتاد که نیازمندیش از ناحیه بلوهر زایل خواهد شد، آنگاه گفت: چون شب شود البته آن مرد تاجر را در پنهانی نزد من آور که این چین امر عظیمی را نمی توان سهل شمرد.

آن مرتبى به بلوهر پیام رسانید که برای ملاقات با شاهزاده مهیا باشد، بلوهر سبدي که کتابهای خود را در آن می گذاشت برداشت مرتبى گفت: این سبد

الحاضن: ما هذا السَّفَطُ؟ قال بلوهر: في هذا السَّفَطِ سَلَعَتِي فَإِذَا شِئْتَ فَأَدْخِلْنِي عَلَيْهِ، فَاَنْطَلَقَ بِهِ حَتَّى أَدْخَلَهُ عَلَيْهِ فَلَمَّا دَخَلَ عَلَيْهِ بِلَوْهَرٍ سَلَّمَ عَلَيْهِ وَحَيَّاهُ وَ أَحْسَنَ ابْنُ الْمَلِكِ إِجَابَتَهُ، وَ انْصَرَفَ الْحَاضِنُ، وَ قَعَدَ الْحَكِيمُ عِنْدَ ابْنِ الْمَلِكِ فَأَوَّلُ مَا قَالَ لَهُ بِلَوْهَرُ: رَأَيْتُكَ يَا ابْنَ الْمَلِكِ زِدْتَنِي فِي التَّحِيَّةِ عَلَى مَا تَصْنَعُ بِعِلْمَانِكَ وَ أَشْرَافِ أَهْلِ بِلَادِكَ؟ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: ذَلِكَ لِعَظِيمِ مَا رَجَوْتُ عِنْدَكَ، قَالَ بلوهر: لَيْنُ فَعَلْتَ ذَلِكَ بِي.

فَقَدْ كَانَ رَجُلًا مِنَ الْمُلُوكِ فِي بَعْضِ الْآفَاقِ يُعْرِفُ بِالْخَيْرِ وَ يُرْجَى، فَبَيْنَمَا هُوَ يَسِيرُ يَوْمًا فِي مَوَكِبِهِ إِذْ عَرَضَ لَهُ فِي مَسِيرِهِ رَجُلَانِ مَاشِيَانِ، لِبَاسُهُمَا الْخُلُقَانُ، وَ عَلَيْهِمَا أَثَرُ الْبُؤْسِ وَ الضَّرِّ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَيْهِمَا الْمَلِكُ لَمْ يَتَمَلَّكَ أَنْ وَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ فَحَيَّاهُمَا وَ صَافَحَهُمَا، فَلَمَّا رَأَى ذَلِكَ وَ زَرَاؤُهُ اشْتَدَّ جَزَعُهُمْ مِمَّا صَنَعَ الْمَلِكُ فَأَتَوْا أَخَاهُ وَ كَانَ جَرِيًّا عَلَيْهِ فَقَالُوا لَهُ: إِنَّ الْمَلِكَ أَزْرَى بِنَفْسِهِ، وَ فَضَحَ أَهْلَ مَمْلَكَتِهِ، وَ خَرَّ عَنْ دَابَّتِهِ لِإِنْسَانَيْنِ دَنِيَّيْنِ، فَعَاتَبَهُ عَلَى ذَلِكَ كَيْلًا يَعُودَ، وَ لَمَّ عَلَى مَا صَنَعَ، فَفَعَلَ ذَلِكَ أَخُ الْمَلِكِ فَأَجَابَهُ الْمَلِكُ بِجَوَابٍ لَا

چیست؟ گفت: متاع من در این سبد است مرا به نزد او ببر. او را به نزد شاهزاده برد و چون داخل شد سلام کرد، شاهزاده در نهایت تعظیم و تکریم سلام او را پاسخ گفت و آن مربی خارج شد، حکیم به خلوت نزد شاهزاده نشست و گفت: ای شاهزاده مرا زیاده از غلامان و بزرگان اهل بلاد ت تحیت فرمودی، شاهزاده گفت: تو را برای آن تعظیم کردم که امیدواری بسیاری به تو دارم، حکیم گفت: اکنون که با من چنین سلوک کردی پس این حکایت را بشنو.

در گوشه‌ای از دنیا پادشاهی به خیر و خوبی معروف بود، روزی با لشکر خود به راهی می‌رفت که به ناگاه دو نفر را دید که جامه‌های کهنه پوشیده بودند و اثر فقر و درویشی در آنها ظاهر بود، چون نظرش بر آنها افتاد از مرکب فرود آمد و ایشان را تحیت گفت و با آن دو مصافحه کرد، چون وزراء این حال را مشاهده کردند غمین شدند و به نزد برادر پادشاه که بر او جسور بود آمدند و گفتند: امروز پادشاه خود را خوار ساخت و اهل مملکت خود را رسوا نمود، برای دو نفر پست و بی‌مقدار بر زمین افتاد، سزاوار است که او را ملامت نمایی تا دیگر چنین نکند. برادر پادشاه به گفته وزراء عمل کرد و پادشاه را ملامت کرد و

يَدْرِي مَا حَالُهُ فِيهِ أَسَاخِطُ عَلَيْهِ الْمَلِكُ أَمْ رَاضٍ عَنَّهُ، فَأَنْصَرَفَ إِلَى مَنْزِلِهِ حَتَّى إِذَا كَانَ بَعْدَ أَيَّامٍ أَمَرَ الْمَلِكُ مُنَادِيًا، وَكَانَ يُسَمِّي مُنَادِي الْمَوْتِ فَنَادَى فِي فِنَاءِ دَارِهِ، وَكَانَتْ تِلْكَ سُنَّتَهُمْ فَيَمَنُ أَرَادُوا قَتْلَهُ، فَقَامَتِ النَّوَائِحُ وَالنَّوَادِبُ فِي دَارِ أَخِ الْمَلِكِ وَ لَيْسَ ثِيَابَ الْمَوْتَى وَانْتَهَى إِلَى بَابِ الْمَلِكِ وَهُوَ يَبْكِي بُكَاءً شَدِيدًا وَتَتَفَّ شَعْرَهُ، فَلَمَّا بَلَغَ ذَلِكَ الْمَلِكَ دَعَا بِهِ، فَلَمَّا أَدْنَى لَهُ الْمَلِكُ دَخَلَ عَلَيْهِ وَوَقَعَ عَلَى الْأَرْضِ وَ نَادَى بِالْوَيْلِ وَالشُّبُورِ وَ رَفَعَ يَدَهُ بِالتَّضَرُّعِ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: اقْتَرَبَ إِلَيْهَا السَّفِيهُ أَنْتَ تَجْزَعُ مِنْ مُنَادٍ نَادَى عَلَى بَابِكَ بِأَمْرِ مَخْلُوقٍ وَ لَيْسَ بِأَمْرِ خَالِقٍ، وَ أَنَا أَخُوكَ وَ قَدْ تَعَلَّمْتُ أَنَّهُ لَيْسَ لَكَ إِلَهٌ إِلَّا ذَنْبُ أَقْتُلَكَ عَلَيْهِ، ثُمَّ أَنْتُمْ تَلُومُونَنِي عَلَى وَقُوعِي إِلَى الْأَرْضِ حِينَ نَظَرْتُ إِلَى مُنَادِي رَبِّي إِلَيَّ وَ أَنَا أَعْرِفُ مِنْكُمْ بِذُنُوبِي، فَادْهَبْ فَإِنِّي قَدْ عَلِمْتُ أَنَّهُ إِنَّمَا اسْتَفْزَكَ وَ زَرَانِي وَ سَيَعْلَمُونَ خَطَأَهُمْ.

پادشاه در جواب او سخنی گفت و او ندانست که پادشاه راضی و خشنود است و یا آنکه رنجیده است برادر به خانه خود برگشت و چند روز بر این منوال بگذشت، بعد از آن پادشاه به منادی خود که او را منادی مرگ می گفتند فرمان داد تا ندای مرگ در خانه برادر خود سر دهد. طریقه آن پادشاه چنان بود که اگر اراده قتل کسی را داشت به آن منادی فرمان می داد که در سرای او ندا کند، پس از این ندا نوحه و شیون در خانه برادر پادشاه بلند شد و او جامه مرگ پوشید و به در خانه پادشاه آمد و می گریست و موی ریش خود را می کند، چون پادشاه از حضور او مطلع شد وی را طلبید و چون آمد بر زمین افتاد و فریاد و او یلاه و وامصیبتاه بر آورد و دو دست خود را به زاری و تضرع بالا آورد. پادشاه او را به نزد خود خواند و گفت: ای بی خرد! آیا جزع می کنی از ندای آن منادی که بر در خانه تو ندا کرده است به امر مخلوقی که خالق تو نیست بلکه برادر توست و تو می دانی که در پیشگاه من گناهی نکرده ای که مستوجب کشتن باشی و با این حال مرا ملامت می کنی که چرا بر زمین افتادم در حالی که منادی پروردگار خود را دیدم و من از شما دانانترم به گناهیانی که بر درگاه پروردگارم کرده ام، برو، من دانستم که وزرای من تو را بر این کار برانگیخته و فریب داده اند، زود باشد که خطای آنها بر ایشان ظاهر گردد.

ثُمَّ أَمَرَ الْمَلِكُ بِأَرْبَعَةِ تَوَابِيَتْ فَصُنِعَتْ لَهُ مِنْ خُشْبٍ فَطَلَى تَابُوتَيْنِ مِنْهَا بِالذَّهَبِ وَ تَابُوتَيْنِ بِالْقَارِ، فَلَمَّا فَرَعَ مِنْهَا مَلَأَ تَابُوتِي الْقَارِ ذَهَبًا وَ ياقُوتًا وَ زَبْرَجَدًا، وَ مَلَأَ تَابُوتِي - الذَّهَبِ جِيفًا وَ دَمًا وَ عَذِرَةً وَ شَعْرًا، ثُمَّ جَمَعَ الْوُزَرَاءَ وَ الْأَشْرَافَ الَّذِينَ ظَنُّوا أَنَّهُمْ أَنْكَرُوا صَنِيعَهُ بِالرَّجُلَيْنِ الضَّعِيفَيْنِ النَّاسِكَيْنِ فَعَرَضَ عَلَيْهِمُ التَّوَابِيَتْ الْأَرْبَعَةَ وَ أَمَرَهُمْ بِتَقْوِمِهَا، فَقَالُوا: أَمَا فِي ظَاهِرِ الْأَمْرِ وَ مَا رَأَيْنَا وَ مَبْلَغِ عِلْمِنَا فَإِنَّ تَابُوتِي الذَّهَبِ لَا تَمَنَّ هُما لِفَضْلِيهَا وَ تَابُوتِي الْقَارِ لَا تَمَنَّ هُما لِزِدَالَتِيهَا، فَقَالَ الْمَلِكُ: أَجَلْ هَذَا لِعِلْمِكُمْ بِالْأَشْيَاءِ وَ مَبْلَغِ رَأْيِكُمْ فِيهَا، ثُمَّ أَمَرَ بِتَابُوتِي الْقَارِ فَنَزَعَتْ عَنْهَا صَفَائِحُهَا فَأَضَاءَ الْبَيْتُ بِمَا فِيهَا مِنَ الْجَوَاهِرِ، فَقَالَ: هَذَانِ مَثَلُ الرَّجُلَيْنِ اللَّذَيْنِ ازْدَرَيْتُمْ لِبَاسِهِمَا وَ ظَاهِرُهُمَا وَ هُما مَمْلُوءَانِ عِلْمًا وَ حِكْمَةً وَ صِدْقًا وَ بِرًّا وَ سَائِرَ مَنَاقِبِ الْخَيْرِ الَّذِي هُوَ أَفْضَلُ مِنَ الْيَاقُوتِ وَ اللَّوْلُؤِ وَ الْجَوَاهِرِ وَ الذَّهَبِ.

آنگاه فرمان داد تا چهار تابوت از چوب ساختند و دستور داد دو تای آنها را به طلا زینت کردند و دو تای دیگر را به قیر اندودند، بعد از آن دو تابوت قیراندود را از طلا و یاقوت و زبرجد پر ساختند و دو تابوت زینت شده با طلا را از مردار و خون و فضله آکنده کردند و در آنها را محکم بستند، آنگاه وزرا و اشرافی را که گمان می برد ایشان او را بر آن عمل ملامت کرده اند فراخواند و تابوتها را بر آنها عرضه کرد و گفت: اینها را قیمت کنید، آنها گفتند: به حسب ظاهر و دریافت بر این دو تابوت طلا قیمتی نمی توان نهاد از بس که قیمتی هستند و آن دو تابوت قیر هم قیمتی ندارد زیرا بی مقدار و بی ارزش است. پادشاه گفت: این رأی شما به واسطه میزان علم شماست و فرمان داد تا تابوتهای قیراندود را گشودند و به واسطه جواهرهایی که در آنها بود خانه روشن شد، آنگاه گفت: مثل این دو تابوت مثل آن دو مردی است که شما حقیر و خوار شمردید، لباس و ظاهر آنها را سهل شمردید و حال آنکه باطن آنها از علم و حکمت و راستی و نیکویی و سایر مناقب خیر آکنده بود، مناقبی که از یاقوت و لؤلؤ و جواهر و طلا برتر است.

ثُمَّ أَمَرَ بِتَابُوتِي الذَّهَبِ فَنَزَعَ عَنْهَا أَثْوَابَهُمَا فَأَفْشَعَرَ الْقَوْمَ مِنْ سُوءِ مَنْظَرِهِمَا وَتَأَذُّوا بِرِيحِيهِمَا وَنَشَنِيهِمَا، فَقَالَ الْمَلِكُ: وَهَذَانِ مِثْلُ الْقَوْمِ الْمُتَزَيِّنِينَ بِظَاهِرِ الْكَسْوَةِ وَاللِّبَاسِ وَ أَجْوَأُفُهَا مَمْلُوءَةٌ جَهَالَةً وَعَمَى وَ كِذْبًا وَ جَوْرًا وَ سَائِرِ أَنْوَاعِ الشَّرِّ الَّتِي هِيَ أَفْطَعُ وَ أَشْنَعُ وَ أَقْدَرُ مِنَ الْجِيْفِ.

قال القوم للملك: قد فقهننا و اتعظنا أيها الملك.

ثُمَّ قَالَ بِلَوْهَرٍ: هَذَا مِثْلَكَ يَا ابْنَ الْمَلِكِ فِيمَا تَلَقَّيْتَنِي بِهِ مِنَ التَّحِيَّةِ وَ الْبِشْرِ فَانْتَصَبَ بُوذَاسِفُ - ابْنُ الْمَلِكِ - وَ كَانَ مُتَكِنًا، ثُمَّ قَالَ: زِدْنِي مِثْلًا، قَالَ الْحَكِيمُ: إِنَّ الزَّارِعَ خَرَجَ يَبْذُرُهُ الطَّيِّبَ لِيَبْذُرَهُ، فَلَمَّا مَلَأَ كَفَيْهِ وَ نَثَرَهُ وَقَعَ بَعْضُهُ عَلَى حَافَةِ الطَّرِيقِ فَالْتَقَطَهُ الطَّيْرُ وَ وَقَعَ بَعْضُهُ عَلَى صَفَاةٍ قَدْ أَصَابَهَا نَدَى وَ طِينٌ، فَكَثَّ حَتَّى اهْتَزَّ. فَلَمَّا ضَارَتْ عُرُوقُهُ إِلَى يَبْسِ الصَّفَاةِ مَاتَ وَ يَبَسَ، وَ وَقَعَ بَعْضُهُ بِأَرْضِ ذَاتِ شَوْكٍ فَنَبَتَ حَتَّى سَنَبَلَ، وَ كَادَ أَنْ

بعد از آن فرمان داد تابوتهای طلا را گشودند و اهل مجلس از زشتی منظر و گند و تعفن آنها بر خود بلرزیدند و متأذی شدند. پادشاه گفت: این دو تابوت مثل آن قوم است که ظاهرشان را با جامه و لباس آراسته اند و باطنشان از انواع بدیها از قبیل جهل و کوری و دروغ و ظلم آکنده است که از این مردارها به مراتب رسواتر و شنیع تر و بدنماتر است.

همه وزراء و اشراف گفتند: ای پادشاه! منظور شما را یافتیم و به خطای خود واقف شدیم و پند گرفتیم.

آنگاه بلوهر گفت: ای شاهزاده! این مثل شماست که مرا تحیت فرمودی و اکرام کردی. شاهزاده که تکیه زده بود چون این سخن را شنید راست نشست و گفت: ای حکیم باز هم از این مثلها بازگو حکیم گفت: زارع بذر نیکویی را برای کاشتن می آورد و چون کفی از آن را بر گرفت و پاشید، بعضی از آنها بر کنار راه می افتد و بعد از اندک زمانی مرغان آن را می ربایند و بعضی دیگر بر سنگی می افتد که اندکی خاک و رطوبت بر روی آن است آن دانه ها سبز می شود و به حرکت می آید و چون ریشه اش به سنگ رسد حیات خود را از دست می دهد و خشک می شود، و بعضی دیگر بر زمین پرخاری می افتد که چون روئید و خوشه

يُثْمَرُ فَعَمَّهُ الشُّوكُ فَأَبْطَلَهُ، وَأَمَّا مَا كَانَ مِنْهُ وَقَعَ فِي الْأَرْضِ الطَّيِّبَةِ وَإِنْ كَانَ قَلِيلًا فَإِنَّهُ سَلِيمٌ وَطَابَ وَزَكَّى، فَالزَّارِعُ حَامِلُ الْحِكْمَةِ، وَأَمَّا الْبَذْرُ فَنُورُ الْكَلَامِ، وَأَمَّا مَا وَقَعَ مِنْهُ عَلَى خَافَةِ الطَّرِيقِ فَالْتَقَطَهُ الطَّيْرُ فَمَا لَا يُجَاوِزُ السَّمْعَ مِنْهُ حَتَّى يَمُرَّ صَفْحًا، وَأَمَّا مَا وَقَعَ عَلَى الصَّخْرَةِ فِي النَّدَى فَيَبَسَ حِينَ بَلَغَتْ عُرْوَقُهُ الصَّفَاةَ فَمَا اسْتَحْلَاهُ صَاحِبُهُ حَتَّى سَمِعَهُ بِفِرَاقِ قَلْبِهِ وَعَرَفَهُ بِفَهْمِهِ وَلَمْ يَفْقَهُ بِحَصَافَةٍ وَلَا نِيَّةٍ، وَأَمَّا مَا نَبَتَ مِنْهُ وَكَادَ أَنْ يُثْمَرَ فَعَمَّهُ الشُّوكُ فَأَهْلَكَهُ فَمَا وَعَاهُ صَاحِبُهُ حَتَّى إِذَا كَانَ عِنْدَ الْعَمَلِ بِهِ حَفَّتْهُ الشَّهَوَاتُ فَأَهْلَكَتُهُ، وَأَمَّا مَا زَكَّى وَطَابَ وَسَلِمَ مِنْهُ وَانْتَفَعَ بِهِ فَمَا رَأَاهُ الْبَصَرُ وَوَعَاهُ الْحِفْظُ، وَانْفَذَهُ الْعَزْمُ بِقَمْعِ الشَّهَوَاتِ وَتَطْهِيرِ الْقُلُوبِ مِنْ دَنَسِهَا.

قال ابنُ الملك: إني أرجو أن يكون ما تبذره أئمتنا الحكيم ما يزيكوا ويسلم ويطيب، فاضرب لي مثل الدنيا وغرور أهلها بها.

داد آن علفها و خارها بر آن می پیچد و آن را ضایع و تباه می سازد و تنها آن بذری که بر زمین پاکیزه واقع شده است هر چند اندک باشد سالم می ماند و رشد می کند. زارع همان حکیم است و بذر او انواع سخنان حکیمانه او و آن دانه هایی که بر کنار راه می افتد و مرغان آن را می ربایند سخنی است که گوش آن را می شنود و در دل اثر نمی کند و آنچه که بر سنگی می افتد که اندکی خاک و رطوبت بر آن است و ریشه اش خشک می شود، سخنی است که کسی آن را بشنود و او را خوش آید و به آن دل بدهد و آن را بفهمد، اما ضبط آن ننماید و مالک آن نشود و آنچه که روید و خار و علف آن را تباه کند سخنی است که شنونده آن را دریابد و ضبط کند و چون هنگام عمل به آن فرا رسد خار و خاشاک شهوات و خواهشهای نفسانی مانع او گردد و او را تباه سازد. و اما آنچه سالم ماند و به بار آید سخنی است که عقل آن را دریابد و حافظه آن را ضبط کند و شخص عزم کرده باشد که آن را عمل کند و این در وقتی است که ریشه شهوات و خواهشها و صفات ذمیمه را از دل برکنده و آن را تطهیر کرده باشد.

شاهزاده گفت: ای حکیم! امیدوارم آن بذری که در دلم کاشتی از آن قسمی باشد که نمو کند و سالم ماند، مثل دنیا و فریب خوردن اهل آن را بیان کن.

قَالَ بَلَوَهْرُ: بَلَغْنَا أَنَّ رَجُلًا حَمَلَ عَلَيْهِ فِيلٌ مُعْتَلِمٌ، فَاِنْطَلَقَ مُوَلِّيًا هَارِيًا وَاتَّبَعَهُ الْفِيلُ حَتَّى غَشِيَهُ فَاَضْطَرَّهُ إِلَى بَيْرٍ فَتَدَلَّى فِيهَا وَتَعَلَّقَ بِغُضْنَيْنِ نَابِتَيْنِ عَلَى شَفِيرِ الْبَيْرِ وَوَقَعَتْ قَدَمَاهُ عَلَى رُؤُوسِ حَيَاتٍ، فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ مُتَعَلِّقٌ بِالْغُضْنَيْنِ فَإِذَا أَصْلُهُمَا جُرْذَانٍ يَفْرِضَانِ الْغُضْنَيْنِ، أَحَدُهُمَا أَبْيَضُ وَالْآخَرُ أَسْوَدُ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى تَحْتِ قَدَمَيْهِ، فَإِذَا رُؤُوسُ أَرْبَعِ أَفَاعٍ قَدْ طَلَعْنَ مِنْ جُحْرِهِنَّ، فَلَمَّا نَظَرَ إِلَى قَعْرِ الْبَيْرِ إِذَا بَيْتَيْنِ فَاغْرِفَاهُ نَحْوَهُ يُرِيدُ - التِّقَامَهُ، فَلَمَّا رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَى أَعْلَى الْغُضْنَيْنِ إِذَا عَلَيْهِمَا شَيْءٌ مِنْ عَسَلِ النَّخْلِ فَيَطْعَمُ مِنْ ذَلِكَ الْعَسَلِ، فَأَهَاهُ مَا طَعِمَ مِنْهُ، وَ مَا نَالَ مِنْ لَذَّةِ الْعَسَلِ وَ حَلَاوَتِهِ عَنِ التَّفَكُّرِ فِي أَمْرِ - الْأَفَاعِي اللَّوَاتِي لَا يَذْرِي مَتَى يُبَادِرُنَّهُ وَ أَهَاهُ عَنِ التَّنِينِ الَّذِي لَا يَذْرِي كَيْفَ مَصِيرُهُ بَعْدَ وُقُوعِهِ فِي هَوَاتِهِ.

أَمَّا الْبَيْرُ فَالِدُنْيَا مَمْلُوءَةٌ آفَاتٍ وَ بَلَايَا وَ سُرُورًا، وَ أَمَّا الْغُضْنَانِ فَالْعُمُرُ، وَ أَمَّا - الْجُرْذَانِ فَاللَّيْلُ وَ النَّهَارُ يَسْرَعَانِ فِي الْأَجَلِ، وَ أَمَّا الْأَفَاعِي الْأَرْبَعَةُ فَالْأَخْلَاطُ الْأَرْبَعَةُ

بلوهر گفت: شنیده‌ام که مردی را فیل مستی در قفا بود و او می‌گریخت و فیل هم از پی او می‌شتافت تا به او رسید. آن مرد مضطر شد و خود را به چاهی افکند و دو شاخه در کنار آن چاه روئیده بود و به آنها آویخت و پاهای او بر سر ماری چند واقع شد که در میان آن چاه سر بر آورده بودند و چون به آن دو شاخه نظر کرد دید دو موش بزرگ به کندن ریشه‌های آن دو شاخه مشغولند، یکی سفید و دیگری سیاه و چون به زیر پای خود نظر کرد دید که چهار افعی از سوراخهای خود سر بیرون کرده‌اند و چون به قعر چاه نظر افکند دید ازدهایی دهان گشوده است که چون به قعر چاه در افتد او را فرو بلعد. در این حال آن مرد سر بر آورد و دید بر سر آن دو شاخه اندکی عسل وجود دارد و به لیسیدن آن عسل مشغول شد و لذت شیرینی آن او را از مارها غافل ساخت که کی او را می‌گزند و از فکر کردن در امر آن ازدها بازداشت که چه زمان او را می‌بلعد.

اما آن چاه دنیا است که از بلاها و آفتها و مصیبتها آکنده است و آن دو شاخه، عمر آدمی است و آن دو موش، شب و روزند که او را به سوی مرگ می‌کشانند و آن چهار افعی اخلاط اربعه‌اند که به منزله زهر کُشنده‌اند از سودا و صفرا و بلغم و

الَّتِي هِيَ السُّمُومُ الْقَاتِلَةُ مِنَ الْمُرَّةِ وَ الْبَلْغَمِ وَ الرِّيحِ وَ الدَّمِ الَّتِي لَا يَذْرِي صَاحِبُهَا مَتَى تَهَيِّجُ بِهِ، وَ أَمَّا التَّنِينُ الْفَاغِرُ فَاهُ لِيَلْتَقِمَهُ فَاَلْمَوْتُ الرَّاصِدُ الطَّالِبُ، أَمَّا الْعَسَلُ الَّذِي اغْتَرَّ بِهِ الْمَغْرُورُ، فَمَا يَنَالُ النَّاسُ مِنْ لَذَّةِ الدُّنْيَا وَ شَهَوَاتِهَا وَ نَعِيمِهَا وَ دَعَاتِهَا مِنْ لَذَّةِ الْمَطْعَمِ وَ الْمَشْرَبِ وَ الشَّمِّ وَ اللَّسِّ وَ السَّمْعِ وَ الْبَصْرِ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: إِنَّ هَذَا الْمَثَلَ عَجِيبٌ وَ إِنَّ هَذَا التَّشْبِيهَ حَقٌّ، فَرَدَدَنِي مَثَلًا لِلدُّنْيَا وَ صَاحِبِهَا الْمَغْرُورِ بِهَا الْمُتَهَاوِنُ بِمَا يَنْفَعُهُ فِيهَا.

قَالَ بِلَوَهْرُ: زَعَمُوا أَنَّ رَجُلًا كَانَ لَهُ ثَلَاثَةُ قُرْنَاءَ، وَ كَانَ قَدْ آثَرَ أَحَدَهُمْ عَلَى النَّاسِ جَمِيعًا، وَ يَزَكِبُ الْأَهْوَالَ وَ الْأَخْطَارَ بِسَبَبِهِ وَ يُغَرَّرُ بِنَفْسِهِ لَهُ، وَ يَشْغَلُ لَيْلَهُ وَ نَهَارَهُ فِي حَاجَتِهِ، وَ كَانَ الْقَرِينُ الثَّانِي دُونَ الْأَوَّلِ مَنزِلَةً وَ هُوَ عَلَى ذَلِكَ حَبِيبٌ إِلَيْهِ أَمِيرٌ عِنْدَهُ، يُكْرِمُهُ وَ يَلَاطِفُهُ وَ يَخْدُمُهُ وَ يُطِيعُهُ وَ يَبْذُلُ لَهُ وَ لَا يَغْفُلُ عَنْهُ، وَ كَانَ الْقَرِينُ الثَّلَاثُ مَحْفُورًا مَحْفُورًا مُسْتَتَقِلًا، لَيْسَ لَهُ مِنْ وُدِّهِ وَ مَالِهِ إِلَّا أَقَلُّهُ. حَتَّى إِذَا نَزَلَ بِالرَّجُلِ الْأَمْرُ الَّذِي

باد و خون و صاحب آن نمی داند که چه زمانی از آنها به هیجان می آید و آن ازدها مرگ است که منتظر است و پیوسته در طلب آدمی است و آن عسل که او را فریفته و از همه چیز غافل کرده بود لذتها و خواهشها و نعمتها و عیشهای دنیاست از خوردنی و آشامیدنی و بوئیدنی و لمس کردنی و شنیدنی و دیدنی.

شاهزاده گفت: این مثل شگفتی است و با احوال دنیا مطابق است، برای دنیا و آنانکه فریب آن را خورده اند و در آن سستی می کنند مثلی دیگر بیان کن.

بلوهر گفت: روایت کرده اند که مردی را سه همنشین و رفیق بود یکی از آنها را بر همه مردم ترجیح می داد و برای او انواع سختیها و شداید را تحمل می کرد و خود را به مهلکه می انداخت و شب و روزش را در بر آوردن حوائج او سپری می کرد، رفیق دوم گرچه به پایة رفیق اول نبود اما او را نیز دوست می داشت و به وی ملاطفت می کرد و او را خدمت و اطاعت می نمود و هرگز از وی غافل نبود، اما رفیق سوم را جفا می کرد و حقیر می شمرد و از محبت و مال خود بهره اندکی به وی می داد. ناگاه برای مرد حادثه ای رخ داد و محتاج به اعانت رفیقان شد و میر غضبان پادشاه نیز فرا رسیدند تا او را ببرند، آن مرد به رفیق اول پناه

يَحْتَاجُ فِيهِ إِلَى قُرْنَائِهِ الثَّلَاثَةِ، فَأَتَاهُ زَبَانِيَةُ الْمَلِكِ لِدَهْبُوا بِهِ فَفَزِعَ إِلَى قَرِينِهِ الْأَوَّلِ فَقَالَ لَهُ: قَدْ عَرَفْتَ إِثَارِي إِثَاكَ وَبَدَلَ نَفْسِي لَكَ، وَهَذَا الْيَوْمُ يَوْمَ حَاجَتِي إِلَيْكَ فَمَاذَا عِنْدَكَ؟ قَالَ: مَا أَنَا لَكَ بِصَاحِبٍ وَإِنَّ لِي أَصْحَابًا يَشْغُلُونِي عَنْكَ، هُمْ الْيَوْمَ أَوْلَىٰ بِي مِنْكَ وَلَكِنَّ لَعَلِّي أَرْوِدُكَ ثَوْبَيْنِ لِتَنْتَفِعَ بِهِمَا.

ثُمَّ فَزِعَ إِلَى قَرِينِهِ الثَّانِي ذِي الْمَحَبَّةِ وَاللُّطْفِ، فَقَالَ لَهُ: قَدْ عَرَفْتَ كَرَامَتِي إِثَاكَ وَ لُطْفِي بِكَ وَ حِرْصِي عَلَى مَسْرَّتِكَ، وَ هَذَا يَوْمٌ حَاجَتِي إِلَيْكَ فَمَاذَا عِنْدَكَ؟ فَقَالَ: إِنَّ أَمْرَ نَفْسِي يَشْغُلُنِي عَنْكَ وَ عَنْ أَمْرِكَ، فَأَعْمِدْ لِشَأْنِكَ، وَ اعْلَمْ أَنَّهُ قَدْ انْقَطَعَ الَّذِي بَيْنِي وَ بَيْنَكَ وَ أَنَّ طَرِيقِي غَيْرُ طَرِيقِكَ إِلَّا أَنِّي لَعَلِّي أَخْطُو مَعَكَ خُطُواتٍ يَسِيرَةً لَا تَنْتَفِعُ بِهِمَا، ثُمَّ أَنْصَرِفُ إِلَى مَا هُوَ أَهَمُّ إِلَيَّ مِنْكَ.

ثُمَّ فَزِعَ إِلَى قَرِينِهِ الثَّلَاثِ الَّذِي كَانَ يُحَقِّرُهُ وَ يَعْصِيهِ وَ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهِ أَيَّامَ رَخَائِهِ، فَقَالَ لَهُ: إِنِّي مِنْكَ لَمُسْتَحٍ وَلَكِنَّ الْحَاجَةَ اضْطَرَّتْ بِي إِلَيْكَ فَمَاذَا لِي عِنْدَكَ؟ قَالَ: لَكَ عِنْدِي -

برد و گفت: می دانی که من چه ایثاری درباره تو کرده ام و چگونه خود را فدای تو نموده ام، امروز روز نیازمندی من به توست، چه کمکی می توانی کنی؟ گفت: من مصاحب تو نیستم، مرا یارانی دیگر است که گرفتار آنها هستم امروز آنها به من نزدیکترند ولیکن ممکن است تو را دو جامه دهم تا از آن منتفع شوی.

سپس به رفیق دوم پناه برد و گفت: مکرمت و ملاحظت من نسبت به تو معلوم است، پیوسته خواستار مسرت و شادی تو بودم و امروز روز نیازمندی من به توست، چه کمکی از تو ساخته است؟ گفت: آن قدر به کار خود گرفتارم که نمی توانم به تو رسیدگی کنم، خود برای خویشتن فکری کن و بدان که آشنایی میان من و تو بریده شده است و راه من با راه تو مغایر است و ممکن است که چند گامی به همراه تو بیایم اما سودی از آن عاید تو نخواهد شد و به دنبال کارهای مهمتر خود خواهم رفت.

آنگاه به رفیق سوم پناه برد که در ایام وسعت و راحت به وی جفا می کرد و او را حقیر می شمرد و التفاتی به وی نمی نمود و به او گفت: من از روی تو شرمنده ام، ولیکن احتیاج و اضطرار مرا به سوی تو آورده است آیا در چنین

المُؤاساة، وَ الْمُحَافَظَةُ عَلَيْكَ، وَ قِلَّةُ الْغَفْلَةِ عَنْكَ، فَأَبَشِرْ وَ قَرِّ عَيْنًا فَإِنِّي صَاحِبُكَ الَّذِي لَا يَخْذُلُكَ وَ لَا يُسَلِّمُكَ، فَلَا يُهَيِّمُكَ قِلَّةُ مَا أَسْلَفْتَنِي وَ اصْطَنَعْتَ إِلَيَّ، فَإِنِّي قَدْ كُنْتُ أَحْفَظُ لَكَ ذَلِكَ وَ أُوَفِّرُهُ عَلَيْكَ كُلَّهُ، ثُمَّ لَمْ أَرْضَ لَكَ بَعْدَ ذَلِكَ حَتَّى اتَّجَرْتُ لَكَ بِهِ فَرَبِحْتُ أَرْبَاحًا كَثِيرَةً، فَلَكَ الْيَوْمَ عِنْدِي مِنْ ذَلِكَ أَضْعَافُ مَا وَضَعْتَ عِنْدِي مِنْهُ فَأَبَشِرْ، وَ إِنِّي أَرْجُو أَنْ يَكُونَ فِي ذَلِكَ رِضَى الْمَلِكِ عَنْكَ الْيَوْمَ وَ فَرَجًا مِمَّا أَنْتَ فِيهِ، فَقَالَ الرَّجُلُ عِنْدَ ذَلِكَ: مَا أَدْرِي عَلَى أَيِّ الْأَمْرَيْنِ أَنَا أَشَدُّ حَسْرَةً عَلَيْهِ عَلَى مَا فَرَطْتُ فِي الْقَرِينِ الصَّالِحِ أَمْ عَلَى مَا اجْتَهَدْتُ فِيهِ مِنَ الْمَحَبَّةِ لِقَرِينِ السَّوِّءِ؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: فَالْقَرِينُ الْأَوَّلُ هُوَ الْمَالُ، وَ الْقَرِينُ الثَّانِي هُوَ الْأَهْلُ وَ الْوَالِدُ، وَ الْقَرِينُ الثَّلَاثُ هُوَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ.

قال ابنُ الملك: إنَّ هذا هو الحقُّ المبينُ فزِدني مثلاً للدُّنيا وَ غُرُورها وَ صاحبِها -
المعزورِ بها، المُطمئنُّ إليها. قال بِلَوْهَرٍ: كانَ أَهْلُ مَدِينَةٍ يَأْتُونَ الرَّجُلَ الْغَرِيبَ الْجَاهِلَ

روزی می توانی مرا کمک کنی؟ گفتم: غمخوار و حافظ تو خواهم بود و از تو غافل نخواهم شد، تو را بشارت باد و چشمت روشن باد که من مصاحبی هستم که تو را فرو نمی گذارم و از تقصیراتی که درباره من کرده ای دلگیر مباش که آنچه به من داده ای برایت ضبط کرده ام و به آن هم راضی نشدم بلکه با آن اموال برایت تجارت کرده ام و سود بسیار به هم رسانیده ام. اکنون چندین برابر آنچه به من داده ای از برای تو نزد من موجود است، بشارت باد تو را و امیدوارم این اموال تو باعث رضای پادشاه گردد و تو را از این بلیه بزرگت که پیش آمده است خلاصی بخشد. آن مرد چون احوال رفیقان را مشاهده کرد گفت: نمی دانم بر کدام یک از این دو حسرت خورم؟ آیا بر تقصیری که در باب رفیق نیک کرده ام؟ یا بر رنج و مشقتی که در باب رفیق بد متحمل شده ام؟ آنگاه بلوهر گفت: رفیق اول مال است و رفیق دوم اهل و فرزندان و رفیق سوم عبارت از عمل صالح است. شاهزاده گفت: این سخنی حق و ظاهر است، درباره دنیا و فریب خوردگان و دلبستگان به آن، مثل دیگری بیان کن.

بلوهر گفت: شهری بود که عادت مردم آن شهر چنین بود که مرد غریبی را که از احوال آنها اطلاعی نداشت بر می گزیدند و بر خود یک سال پادشاه و

بِأَمْرِهِمْ فَيَمْلِكُونَهُ عَلَيْهِمْ سَنَةً فَلَا يَشُكُّ أَنْ مَلَكَهُ دَائِمٌ عَلَيْهِمْ لِحَالَتِهِ بِهِمْ فَإِذَا انْقَضَتِ -
السَّنَةُ أَخْرَجُوهُ مِنْ مَدِينَتِهِمْ عُرْيَانًا مُجَرَّدًا سَلِيْبًا، فَيَقَعُ فِي بَلَاءٍ وَ شَقَاءٍ لَمْ يُحَدِّثْ بِهِ نَفْسَهُ،
فَصَارَ مَا مَضَى عَلَيْهِ مِنْ مَلَكَهِ وَبَالًا وَ خِزْيًا وَ مُصِيبَةً وَ أَذَى، ثُمَّ إِنَّ أَهْلَ تِلْكَ الْمَدِينَةِ
أَخَذُوا رَجُلًا آخَرَ فَمَلَكَوهُ عَلَيْهِمْ، فَلَمَّا رَأَى الرَّجُلُ غُرْبَتَهُ فِيهِمْ لَمْ يَسْتَأْنِسْ بِهِمْ وَ طَلَبَ
رَجُلًا مِنْ أَهْلِ أَرْضِهِ خَيْرًا بِأَمْرِهِمْ حَتَّى وَجَدَهُ فَأَقْضَى إِلَيْهِ بِسِرِّ الْقَوْمِ وَ أَشَارَ إِلَيْهِ أَنْ
يَنْظُرَ إِلَى الْأَمْوَالِ الَّتِي فِي يَدِهِ فَيُخْرِجُ مِنْهَا مَا اسْتَطَاعَ الْأَوَّلَ فَالْأَوَّلَ حَتَّى يَحْرُزَهُ فِي الْمَكَانِ
الَّذِي يُخْرِجُونَهُ إِلَيْهِ، فَإِذَا أَخْرَجَهُ الْقَوْمُ صَارَ إِلَى الْكِفَايَةِ وَ السَّعَةِ بِمَا قَدَّمَ وَ أَحْرَزَ، فَفَعَلَ
مَا قَالَ لَهُ الرَّجُلُ وَ لَمْ يُضَيِّعْ وَصِيَّتَهُ.

قال بلوهر: وَ إِنِّي لَأَرْجُو أَنْ تَكُونِ أَنْتَ ذَلِكَ الرَّجُلُ يَا ابْنَ الْمَلِكِ الَّذِي لَمْ يَسْتَأْنِسْ
بِالْغُرْبَاءِ وَ لَمْ يَغْتَرَّ بِالسُّلْطَانِ، وَ أَنَا الرَّجُلُ الَّذِي طَلَبْتُ وَ لَكَ عِنْدِي الدَّلَالَةُ وَ الْمَعْرِفَةُ

فرمانروا می کردند و آن مرد چون بر احوال ایشان مطلع نبود گمان می برد همیشه پادشاه خواهد بود، چون یک سال می گذشت او را عریان و دست خالی و بی چیز از شهر به در می کردند و به بلا و مشقتی مبتلا می شد که هرگز به خاطرش خطور نکرده بود و از آن پادشاهی و سروری جز وبال و اندوه و مصیبت برای وی باقی نمی ماند. یک بار اهل آن شهر مرد غریبی را برای یک سال برای خود امیر و پادشاه کردند آن مرد به فراستی که داشت دید در میان ایشان بیگانه و غریب است و با کسی مانوس نیست ناچار به دنبال مرد خبیری از همشهریان خود فرستاد و او را یافت، او نیز سرّ این قوم را برای وی فاش ساخت و گفت: صلاح تو در آن است که تا آنجا که می توانی در طیّ این یک سال از اموال و اسباب خود به آن مکان که تو را خواهند فرستاد ارسال کنی تا چون به آنجا روی اسباب عیش و رفاهیت تو مهتبا باشد و همیشه در راحتی و نعمت باشی و پادشاه نیز به سفارش آن مرد خبیر عمل کرد و آن را فرو نگذاشت.

آنگاه بلوهر گفت: ای شاهزاده! امیدوارم که تو آن پادشاه باشی که با بیگانگان و غریبان مانوس نشوی و به پادشاهی چند روزه دنیا فریب نخوری و من آن کسی باشم که برای دانستن صلاح خود طلب کرده‌ای و من تو را راهنمایی

وَالْمَعُونَةُ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: صَدَقْتَ أَيُّهَا الْحَكِيمُ أَنَا ذَلِكَ الرَّجُلُ وَأَنْتَ طَلَبْتِي الَّتِي كُنْتُ طَلَبْتُهَا
فَصِفْ لِي أَمْرَ الْآخِرَةِ تَامًّا، فَأَمَّا الدُّنْيَا فَلَعَمْرِي لَقَدْ صَدَقْتَ وَ لَقَدْ رَأَيْتُ مِنْهَا مَا يَدُلُّنِي
عَلَى فَنَائِهَا وَيُزَهِّدُنِي فِيهَا، وَ لَمْ يَزَلْ أَمْرُهَا حَقِيرًا عِنْدِي.

قَالَ بَلُوهُرٌ: إِنَّ الزَّهَادَةَ فِي الدُّنْيَا يَا ابْنَ الْمَلِكِ مِفْتَاحُ الرَّغْبَةِ فِي الْآخِرَةِ، وَمَنْ طَلَبَ
الْآخِرَةَ فَأَصَابَ بِأَبِهَا دَخَلَ مَلَكُوتَهَا، وَ كَيْفَ لَا تَزْهَدُ فِي الدُّنْيَا [يَا ابْنَ الْمَلِكِ] وَقَدْ آتَاكَ
اللَّهُ مِنَ الْعَقْلِ مَا آتَاكَ، وَ قَدْ تَرَى أَنَّ الدُّنْيَا كُلُّهَا وَ إِنَّ كَثُرَتْ إِنَّمَا يَجْمَعُهَا أَهْلُهَا لِهَذِهِ
الْأَجْسَادِ الْفَانِيَةِ، وَ الْجَسَدُ لاقِوَامٌ لَهُ، وَ لَا امْتِنَاعَ بِهِ، فَالْحَرُّ يُذِيبُهُ، وَ الْبَرْدُ يَجْمُدُهُ،
وَ السَّمُومُ تَتَخَلَّلُهُ، وَ الْمَاءُ يُغْرِقُهُ، وَ الشَّمْسُ تُحْرِقُهُ، وَ الْهَوَاءُ يُسْقِمُهُ، وَ السَّبَاعُ يَقْتَرِسُهُ،
وَ الطَّيْرُ تَنْقُرُهُ، وَ الْحَدِيدُ يَقْطَعُهُ، وَ الصَّدْمُ يَحْطِمُهُ، ثُمَّ هُوَ مَعْجُونٌ بِطِينَةٍ مِنْ أَلْوَانِ

می کنم و احوال دنیا و اهل آن را به تو می شناسانم و یاور تو خواهم بود.

شاهزاده گفت: ای حکیم راست گفתי، من همان پادشاه غریبم و تو آن کسی هستی که پیوسته در طلب او بوده ام، اکنون امر آخرت را برایم وصف کن که به جان خود سوگند که آنچه در باب دنیا گفתי محض صدق و حقیقت است و من نیز از احوال دنیا اموری را مشاهده کرده ام و زوال و فنای آن را دانسته ام و ترک آن بر ذهنم خطور کرده است و در نظرم حقیر و بی مقدار شده است.

بلوهر گفت: ای شاهزاده! ترک دنیا کلید درهای سعادت اخروی است، هر کس طلب آخرت کند و در آن را که ترک دنیاست بیابد به زودی در آن سرا پادشاهی خواهد یافت و چگونه در این دنیا زهد نورزی در حالی که حق تعالی عقلی چنین به تو کرامت کرده است و تو می بینی که اهل دنیا آن را برای این اجساد فانیه گرد می آورند و بدن نه ثباتی دارد و نه قوامی و هیچ ضرری را نمی تواند از خود دفع نماید، گرما آن را می گدازد و برودت آن را منجمد می سازد و بادهای سموم آن را از هم می پاشد و آب غرقش می کند و آفتاب می سوزاندش، هوا به تحلیلش می برد و جانوران درنده او را می درند و مرغان آن را به منقار سوراخ می کنند و به آهن بریده می شود و به صدمه ها در هم

الْأَسْقَامِ وَالْأَوْجَاعِ وَالْأَمْرَاضِ، فَهِيَ مُرْتَبِنٌ بِهَا، مُتَرَقِّبٌ لَهَا، وَجِلٌّ مِنْهَا، غَيْرُ طَامِعٍ فِي السَّلَامَةِ مِنْهَا، ثُمَّ هُوَ مُقَارِنُ الْآفَاتِ السَّبْعِ الَّتِي لَا يَتَخَلَّصُ مِنْهَا ذُو جَسَدٍ وَهِيَ الْجُوعُ وَالظَّمَأُ وَالْحَرُّ وَالْبَرْدُ وَالْوَجَعُ وَالْخَوْفُ وَالْمَوْتُ. فَأَمَّا مَا سَأَلْتَ عَنْهُ مِنْ أَمْرِ الْآخِرَةِ، فَإِنِّي أَرْجُو أَنْ تَجِدَ مَا تَحْسَبُهُ بَعِيداً قَرِيباً وَ مَا كُنْتَ تَحْسَبُهُ عَسِيراً يَسِيراً، وَ مَا كُنْتَ تَحْسَبُهُ قَلِيلاً كَثِيراً.

قال ابنُ المَلِكِ: أُمِّيَا الْحَكِيمُ أَرَأَيْتَ الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانَ وَالِدِي حَرَّقَهُمْ بِالنَّارِ وَ نَفَاهُمْ أَهْمُ أَصْحَابِكَ؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: نَعَمْ، قَالَ: فَإِنَّهُ بَلَغَنِي أَنَّ النَّاسَ اجْتَمَعُوا عَلَى عِدَاوَتِهِمْ وَ سُوءِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِمْ، قَالَ بِلَوْهَرٍ: نَعَمْ قَدْ كَانَ ذَلِكَ، قَالَ: فَمَا سَبَبُ ذَلِكَ أُمِّيَا الْحَكِيمُ؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: أَمَّا قَوْلُكَ يَا ابْنَ الْمَلِكِ فِي سُوءِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِمْ فَمَا عَسَى أَنْ يَقُولُوا فِيمَنْ يَصْدُقُ وَ لَا يَكْذِبُ، وَ يَعْلَمُ وَ لَا يَجْهَلُ، وَ يَكْفُ وَ لَا يُؤْذِي، وَ يُصَلِّي وَ لَا يَنَامُ، وَ يَصُومُ وَ لَا يَفْطُرُ، وَ

می شکند و قطع نظر از عوارض خارجی معجونی است که از بیماریها و دردها و مرضها ترکیب شده است، چنین شخصی در گرو این بلاها و منتظر آنهاست و پیوسته از آنها ترسان است و از آنها سالم نیست، همچنین به هفت آفت قرین است که هیچ بدنی از آنها خلاصی ندارد: گرسنگی و تشنگی و گرما و سرما و درد و ترس و مرگ. و اما آنچه از امر آخرت پرسیدی، امیدوارم آنچه را در این دنیا بعید می دانستی قریب باشد و آنچه را که سخت می پنداشتی آسان باشد و آنچه را که اندک می شمردی بسیار باشد.

شاهزاده گفت: چنین می پندارم که آن جماعتی که پدرم ایشان را کشت و به آتش سوزانید و از بلاد خود بیرون کرد، اصحاب و یاران تو بودند و طریقه تو را داشتند. بلوهر گفت: آری، گفت: شنیده ام که جمیع مردم بر عداوت و مذمت ایشان اتفاق کرده بودند، بلوهر گفت: آری چنین بوده است گفت: ای حکیم سبب آن چه بوده است؟ بلوهر گفت: ای شاهزاده اما آنچه در باب بدگویی مردمان نسبت به آنها گفتم، چه می توان گفت درباره جماعتی که راست گویند نه دروغ، عالم باشند، نه جاهل، آزارشان به مردم نرسد، نماز بسیار به جای آورند و خوابشان اندک باشد، و روزه گیر باشند نه مفطر، و به انواع بلاها مبتلا شوند و

يُبْتَلَىٰ فَيَصْبِرُ، وَ يَتَفَكَّرُ فَيَعْتَبِرُ، وَ تَطِيبُ نَفْسُهُ عَنِ الْأَمْوَالِ وَ الْأَهْلِينَ، وَ لَا يَخَافُهُمُ النَّاسُ عَلَىٰ أَمْوَالِهِمْ وَ أَهْلِيهِمْ.

قال ابنُ الملك: فكيف اتفق الناس على عداوتهم و هم فيما بينهم مختلفون؟ قال بلوهر: مثلهم في ذلك مثل كلاب اجتمعوا على جيفة تنهشها و يهارب بعضها بعضاً، مختلفه الألوان و الأجناس، فبيننا هي تقبل على الجيفة إذ دنى رجل منهم فترك بعضها بعضاً و أقبلن على الرجل فهزن عليه جميعاً متعاويات عليه و ليس للرجل في جيفتهن حاجة، و لا أراد أن ينازعهن فيها، ولكنهن عرفن غزبتة منهن فاستوحشن منه و استأنسن بعضهن ببعض و إن كنن مختلفات متعاديات فيما بينهن من قبل أن يرد الرجل عليهن.

قال بلوهر: فمثل الجيفة متاع الدنيا و مثل صنوف الكلاب ضروب الرجال الذين يقتتلون على الدنيا و يهرقون دماءهم و ينفقون لها أموالهم، و مثل الرجل الذي اجتمعت

صبر پیشه کنند و در احوال دنیا تفکر کنند و عبرت گیرند، و دل به مال و اهل نبسته و طمع در مال و اهل مردم نداشته باشند؟

شاهزاده گفت: پس چگونه اهل دنیا در عداوت ایشان متفق شدند در حالی که در میان خود کمال اختلاف و نزاع دارند؟ بلوهر گفت: مثل ایشان در این باب مثل سگان مختلف و رنگارنگی است که بر مرداری جمع شده باشند و بر روی یکدیگر فریاد می کنند و با یکدیگر در می آویزند، در این هنگام اگر مردی به نزدیک آنان بیاید آنها دست از نزاع برداشته و متفق شده و بر آن مرد حمله می آورند و بر روی آن مرد می جهند و فریاد بر می آورند در حالی که آن شخص را با مردار ایشان کاری نیست و منازعه ای در آن جیفه ندارد، اما چون آن مرد را غریب و بیگانه می شمردند از او وحشت می کنند و با یکدیگر انس و الفت می گیرند، با یکدیگر اتفاق می کنند هر چند پیش از آن در میان خود اختلاف و نزاع داشتند.

بلوهر در دنباله گفت: آن مردار مثل متاع دنیا است و آن سگهای رنگارنگ مثل انواع اهل دنیا است که برای دنیا با یکدیگر نزاع می کنند و خون یکدیگر

عَلَيْهِ الْكِلَابُ وَ لَا حَاجَةَ لَهُ فِي جَيْفِهِنَّ كَمَثَلِ صَاحِبِ الدِّينِ الَّذِي رَفَضَ الدُّنْيَا وَ خَرَجَ مِنْهَا، فَلَيْسَ يُنَازِعُ فِيهَا أَهْلَهَا وَ لَا يَمْتَعُ ذَلِكَ النَّاسَ مِنْ أَنْ يُعَادُوهُ لِعُزْبَتِهِ عِنْدَهُمْ، فَإِنْ عَجِبْتَ فَأَعْجَبْ مِنَ النَّاسِ أَنَّهُمْ لَا هِمَّةَ لَهُمْ إِلَّا الدُّنْيَا وَ جَمْعُهَا وَ التَّكَاثُرُ وَ التَّفَاخُرُ وَ التَّغَالِبُ عَلَيْهَا حَتَّى إِذَا رَأَوْا مَنْ قَدْ تَرَكَهَا فِي أَيْدِيهِمْ وَ تَخَلَّى عَنْهَا كَانُوا لَهُ أَشَدَّ حَنَقًا مِنْهُمْ لِلَّذِي يُشَاحُّهُمْ عَلَيْهَا، فَأَيُّ حُجَّةٍ يَا ابْنَ الْمَلِكِ أَدْحَضُ مِنْ تَعَاوُنِ الْمُخْتَلِفِينَ عَلَى مَنْ لَا حُجَّةَ لَهُمْ عَلَيْهِ؟ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: أَعْمِدُ لِحَاجَتِي، قَالَ بِلَوَهْرُ: إِنَّ الطَّبِيبَ الرَّفِيقَ إِذْ رَأَى الْجَسَدَ قَدْ أَهْلَكَتْهُ الْأَخْلَاطُ الْفَاسِدَةُ فَأَرَادَ أَنْ يُقَوِّيهُ وَ يُسَمِّنَهُ لَمْ يَغْذِهِ بِالطَّعَامِ الَّذِي يَكُونُ مِنْهُ اللَّحْمُ وَ الدَّمُ وَ الْقُوَّةُ لِأَنَّهُ يَعْلَمُ أَنَّهُ مَتَى أَدْخَلَ الطَّعَامَ عَلَى الْأَخْلَاطِ الْفَاسِدَةِ أَضْرَبَ بِالْجَسَدِ وَ لَمْ يَنْفَعُهُ وَ لَمْ يُقَوِّهِ، وَ لَكِنْ يَبْدَأُ بِالْأَدْوِيَةِ وَ الْحَمِيَةِ مِنَ الطَّعَامِ، فَإِذَا أَذْهَبَ

می ریزند و اموال خود را برای تحصیل اعتبارات آن صرف می کنند و آن شخص که سگان بر او حمله می آورند و او را به جیفه ایشان کاری نیست مثل دینداری است که ترک دنیا کرده و از آن کناره گرفته و با ایشان در امر دنیا منازعه ندارد، با این حال اهل دنیا با او دشمنی می کنند زیرا که نزد آنان غریب است. اگر تعجب کردی پس تعجب کن از اهل دنیا که جمیع همت ایشان مصروف است بر جمع اموال دنیا و افزون طلبی و تفاخر و غالب آمدن در آن و چون کسی را دیدند که دنیا را برای ایشان رها ساخته و از آن دوری کرده است با او منازعه بیشتری دارند تا آن جماعتی که با آنها بر سر دنیا منازعه می کنند، ای شاهزاده! اهل دنیای مختلف الاحوال در منازعه کردن با آن جماعت چه حجتی دارند؟ شاهزاده گفت: بیشتر سخن گوی و نیاز مرا برطرف ساز. بلوهر گفت: چون طبیب مهربان ببیند که بدن را اخلاط فاسده ضایع کرده است و بخوهد آن را تقویت کند و فربه سازد ابتدا به تجویز غذاهایی که مورت قوت و مولد گوشت و خون است مبادرت نمی کند، زیرا می داند که با وجود اخلاط فاسده در بدن این غذاهای مقوی باعث قوت مرض و زیادت فساد بدن می گردد و نفعی برای قوت نمی بخشد بلکه ابتدا او را به امساک و پرهیز فرا می خواند و برای دفع اخلاط فاسده دوا تجویز می کند و چون اخلاط فاسده را از بدن زایل کرد برای او طعامهای مقوی تجویز

مِنْ جَسَدِهِ الْأَخْلَاطَ الْفَاسِدَةَ أَقْبَلَ عَلَيْهِ بِمَا يُصْلِحُهُ مِنَ الطَّعَامِ، فَحِينَئِذٍ يَجِدُ طَعْمَ الطَّعَامِ
وَ يَسْمَعُ وَيَقْوِي وَ يَحْمِلُ الثَّقَلَ بِمَشِيئَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

وَ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: أَيُّهَا الْحَكِيمُ أَخْبِرْنِي مَاذَا تُصِيبُ مِنَ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ؟ قَالَ

الْحَكِيمُ:

زَعَمُوا أَنَّ مَلِكًا مِنَ الْمُلُوكِ كَانَ عَظِيمَ الْمَلِكِ كَثِيرَ الْجُنْدِ وَ الْأَمْوَالِ وَ أَنَّهُ بَدَأَ لَهُ أَنْ
يَعْرِزَ مَلِكًا آخَرَ لِيَزْدَادَ مُلْكًا إِلَى مُلْكِهِ وَ مَالًا إِلَى مَالِهِ، فَسَارَ إِلَيْهِ بِالْجُنُودِ وَ الْعَدَدِ وَ
الْعُدَّةِ، وَ النِّسَاءِ وَ الْأَوْلَادِ وَ الْأَثْقَالِ، فَأَقْبَلُوا نَحْوَهُ فَظَهَرُوا عَلَيْهِ وَ اسْتَبَاحُوا عَسْكَرَهُ،
فَهَرَبَ وَ سَاقَ امْرَأَتَهُ وَ أَوْلَادَهُ صِغَارًا فَأَلْجَأَهُ الطَّلَبُ عِنْدَ الْمَسَاءِ إِلَى أَجْمَةٍ عَلَى شَاطِئِ
النَّهْرِ فَدَخَلَهَا مَعَ أَهْلِهِ وَ وُلْدِهِ وَ سَيِّبَ دَوَابَّهُ مَخَافَةَ أَنْ تَدُلَّ عَلَيْهِ بِصَهِيلِهَا فَبَاتُوا فِي
الْأَجْمَةِ وَ هُمْ يَسْمَعُونَ وَقَعَ حَوَافِرِ الْخَيْلِ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ، فَأَصْبَحَ الرَّجُلُ لَا يُطِيقُ بَرَاحًا، وَ

می کند و در این هنگام مزه طعام را در می یابد و فربه و قوی می شود و می تواند
بارهای گران را به خواست الهی بردارد.

شاهزاده گفت: ای حکیم از طعام و شراب خود برای من بازگو و حکیم
پاسخ وی را چنین گفت:

روایت کرده اند که پادشاه بزرگی بود که لشکریان و اموال فراوانی داشت و
به نظرش رسید که برای زیادتی ملک و مال خویش با پادشاهی دیگر به کارزار
بپردازد و با جمیع لشکریان و اسباب و اسلحه و اموال و زنان و فرزندان خود به
جانب آن پادشاه روان شد و اتفاق را آن پادشاه مخالف بر وی ظفر یافت و
بسیاری از ایشان را کشتند و پادشاه با بقیه لشکر خود منهزم شدند و با زن و
فرزندان خود می گریخت تا چون شب درآمد در نیستانی که در کنار نهری بود با
عیال خود پنهان شد و اسبهای خود را رها کردند تا مبادا به آواز آنها دشمن بر
مکان ایشان مطلع گردد و شب در نهایت خوف در آن نیستان بسر بردند و هر
لحظه صدای سم اسبهای دشمن به گوش ایشان می رسید و موجب زیادتی خوف
آنها می گشت.

چون صبح فرا رسید در آنجا محصور بماند و نتوانست بیرون بیاید زیرا عبور از

أَمَّا النَّهْرُ فَلَا يَسْتَطِيعُ عُبُورَهُ، وَأَمَّا الْفِضَاءُ فَلَا يَسْتَطِيعُ الْخُرُوجَ إِلَيْهِ لِمَكَانِ الْعَدُوِّ، فَهُمْ فِي مَكَانٍ ضَيِّقٍ قَدْ أَذَاهُمْ الْبَرْدُ وَ أَهْجَرَهُمُ الْخَوْفُ وَ طَوَاهُمُ الْجُوعُ، وَ لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ وَ لَا مَعَهُمْ زَادٌ وَ لَا إِدَامٌ، وَ أَوْلَادُهُ صِغَارٌ جِيَاعٌ يَبْكُونَ مِنَ الضَّرِّ الَّذِي قَدْ أَصَابَهُمْ فَكَتَّ بِذَلِكَ يَوْمَيْنِ، ثُمَّ إِنَّ أَحَدَ بَنِيهِ مَاتَ فَأَلْقَوْهُ فِي النَّهْرِ فَكَتَّ بَعْدَ ذَلِكَ يَوْمًا آخَرَ، فَقَالَ الرَّجُلُ لِامْرَأَتِهِ: إِنَّا مُشْرِفُونَ عَلَى الْهَلَاكِ جَمِيعاً وَ إِن بَقِيَ بَعْضُنَا وَ هَلَكَ بَعْضُنَا كَانَ خَيْراً مِنْ أَنْ نَهْلِكَ جَمِيعاً وَ قَدْ رَأَيْتُ أَنْ أُعْجَلَ ذَبْحَ صَبِيٍّ مِنْ هَؤُلَاءِ الصَّبِيَّانِ فَتَجْعَلُهُ قُوتاً لَنَا وَ لِأَوْلَادِنَا إِلَى أَنْ يَأْتِيَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالْفَرَجِ فَإِنْ أَخْرَنَا ذَلِكَ هَزَلَ الصَّبِيَّانُ حَتَّى لَا يَشْبَعَ لِحُومُهُمْ وَ نَضْعَفَ حَتَّى لَا نَسْتَطِيعَ الْحَرَكَةَ إِنْ وَجَدْنَا إِلَى ذَلِكَ سَبِيلاً، وَ طَاوَعَتْهُ امْرَأَتُهُ فَذَبَحَ بَعْضَ أَوْلَادِهِ وَ وَضَعُوهُ بَيْنَهُمْ يَنْهَشُونَهُ، فَمَا ظَنُّكَ يَا ابْنَ الْمَلِكِ بِذَلِكَ الْمُضْطَرِّ؟ أَلَمْ أَكَلِ الْكَلْبُ الْمُسْتَكْثِرَ يَأْكُلُ؟ أَمْ أَكَلِ الْمُضْطَرُّ الْمُسْتَقِلَّ؟ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: بَلْ أَكَلِ الْمُسْتَقِلَّ، قَالَ

آن نهر ممکن نبود و از ترس دشمن نمی توانست به جانب صحرا برود، پس او و عیالش در آن جای تنگ بماندند و با نهایت مشقت از سرما و گرسنگی روبرو بودند و هیچ طعام و توشه‌ای همراه آنان نبود و فرزندان از سرما و گرسنگی می‌گریستند، دو روز بر این منوال بگذشت تا آنکه یکی از فرزندان از این شدت هلاک شد و او را به آب انداختند و روزی دیگر بر این حال سپری گردید. آنگاه پادشاه به همسر خود گفت: ما همه مشرف بر هلاکت هستیم اگر بعضی از ما بمیرد و بعضی دیگر زنده بماند بهتر از آن است که همگی هلاک شویم، مرا به خاطر رسیده‌است که یکی از این طفلان را بکشیم و او را قوت خود و باقی اطفال قرار دهیم تا خدا ما را از این بلیه نجات بخشد و اگر این کار را به تأخیر بیندازیم طفلان ما لاغر و ضعیف می‌شوند به غایتی که از گوشت ایشان سیر نخواهیم شد و چندان ضعیف شویم که اگر گشایشی روی دهد از غایت ضعف طاقت حرکت نداشته باشیم، و آن زن نیز رأی پادشاه را پسندید و یکی از فرزندان خود را کشتند و گوشت او را خوردند، ای شاهزاده! گمان تو در چنین حالی به این مرد مضطر چیست؟ آیا از آن رو که گرسنه است و به طعام رسیده است مانند سگی حریص بسیار خواهد خورد یا به مانند مضطری که به ضرورت لقمه‌ای خورد

الحکیم: کَذَلِكَ أَكْلِي وَ شُرْبِي يَا ابْنَ الْمَلِكِ فِي الدُّنْيَا.

فَقَالَ لَهُ ابْنُ الْمَلِكِ: أَرَأَيْتَ هَذَا الَّذِي تَدْعُونِي إِلَيْهِ أَيُّهَا الْحَكِيمُ أَهُوَ شَيْءٌ نَظَرَ النَّاسُ فِيهِ بِعُقُولِهِمْ وَ أَلْبَابِهِمْ حَتَّى اخْتَارُوهُ عَلَى مَا سِوَاهُ لِأَنْفُسِهِمْ أَمْ دَعَاهُمُ اللَّهُ إِلَيْهِ فَأَجَابُوا، قَالَ الْحَكِيمُ: عَلَا هَذَا الْأَمْرُ وَ لَطْفَ عَنْ أَنْ يَكُونَ مِنْ قِبَلِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَوْ بِرَأْيِهِمْ، وَ لَوْ كَانَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ لَدَعَوْا إِلَى عَمَلِهَا وَ زِينَتِهَا وَ حِفْظِهَا وَ دَعَتِهَا وَ نَعِيمِهَا وَ لَذَّتِهَا وَ هَوَاهَا وَ لَعِبِهَا وَ شَهَوَاتِهَا، وَ لَكِنَّهُ أَمْرٌ غَرِيبٌ وَ دَعْوَةٌ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سَاطِعَةٌ، وَ هُدًى مُسْتَقِيمٌ، نَاقِضٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا أَعْمَاهُمْ، مُخَالِفٌ لَهُمْ، عَائِبٌ عَلَيْهِمْ، وَ طَاعِنٌ نَاقِلٌ لَهُمْ عَنْ أَهْوَائِهِمْ، دَاعٍ لَهُمْ إِلَى طَاعَةِ رَبِّهِمْ، وَ إِنَّ ذَلِكَ لَبَيِّنٌ لِمَنْ تَنَبَّهَ، مَكْتُومٌ عِنْدَهُ عَنْ غَيْرِ أَهْلِهِ حَتَّى يَظْهَرَ اللَّهُ الْحَقَّ بَعْدَ خِفَائِهِ وَ يَجْعَلَ كَلِمَتَهُ الْعُلْيَا وَ كَلِمَةَ الَّذِينَ جَهِلُوا السُّفْلَى.

اندکی خواهد خورد؟ شاهزاده گفت: او اندکی از آن را در نهایت سختی خواهد خورد. حکیم گفت: ای شاهزاده! خوردن و آشامیدن من در دنیا چنین است. شاهزاده گفت: ای حکیم به من بگو آیا این امری که مرا به آن فرا می خوانی مردم آن را به عقل خود یافته اند و بر امور دیگر ترجیح داده اند یا آنکه حق سبحانه و تعالی مردم را به آن فرا خوانده است و ایشان نیز او را اجابت کرده اند. حکیم گفت: امری که به آن دعوت می نمایم بلندتر و لطیف تر از آن است که از اهل زمین باشد یا مردم به عقل خود تدبیر آن کنند، زیرا کار اهل دنیا این است که مردم را به اعمال دنیا و زینتها و عیش و رفاهیت رَسَعَتِ نِعْمَتِ وَهُوَ وَلَعِبَ وَ خَوَاشِشَهَا وَ لَذَّتِهَا آن بخوانند، بلکه این امری شکفت و دعوتی پرتو گرفته از جانب خدای تعالی و هدایتی مستقیم است که اعمال اهل دنیا را در هم می شکند و مخالف طریقه ایشان است، و زشتی و بدی اعمال ایشان را ظاهر می کند و ایشان را از هوی و هوس و خواهشهای نفسانی به طاعت پروردگارشان می خواند، و این امر برای کسی که آگاهی جوید روشن است و از غیر اهلش پنهان است تا آنکه خداوند حق را بعد از خفایش ظاهر و دین حق را رفیع گرداند و مذهب اهل جهل و فساد را پست گرداند.

قال ابنُ الملك: صدقتَ أيُّها الحكيمُ، ثمَّ قالَ الحكيمُ: إنَّ مِنَ النَّاسِ مَنْ تَفَكَّرَ قَبْلَ مَجِيئِ الرُّسُلِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ فَأَصَابَ، وَ مِنْهُمْ مَنْ دَعَتْهُ الرُّسُلُ بَعْدَ مَجِيئِهَا فَأَجَابَ، وَ أَنْتَ يَا ابْنَ- الْمَلِكِ مِمَّنْ تَفَكَّرَ بَعْقَلِهِ فَأَصَابَ.

قال ابنُ الملك: فَهَلْ تَعْلَمُ أَحَدًا مِنَ النَّاسِ يَدْعُو إِلَى التَّزْهِيدِ فِي الدُّنْيَا غَيْرَكُمْ؟ قالَ الحكيمُ: أَمَا فِي بِلَادِكُمْ هَذِهِ فَلَا، وَ أَمَا فِي سَائِرِ الْأُمَمِ فَفِيهِمْ قَوْمٌ يَنْتَحِلُونَ الدِّينَ بِالسِّنْتِهِمْ وَ لَمْ يَسْتَحِقُّوهُ بِأَعْمَالِهِمْ، فَاخْتَلَفَ سَبِيلُنَا وَ سَبِيلُهُمْ، قالَ ابنُ الملك: كَيْفَ صِرْتُمْ أَوْلَى بِالْحَقِّ مِنْهُمْ^(۱) وَ إِنَّمَا أَتَاكُمْ هَذَا الْأَمْرُ الْغَرِيبُ مِنْ حَيْثُ أَتَاهُمْ؟ قالَ الحكيمُ: الْحَقُّ كُلُّهُ جَاءَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ إِنَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى دَعَا الْعِبَادَ إِلَيْهِ فَقَبِلَهُ قَوْمٌ بِحَقِّهِ وَ شُرُوطِهِ حَتَّى أَذُوهُ إِلَى أَهْلِهِ كَمَا أَمَرُوا، لَمْ يَظْلِمُوا وَ لَمْ يَخْطُئُوا وَ لَمْ يُضَيِّعُوا، وَ قَبْلَهُ آخِرُونَ فَلَمْ يَقُومُوا

شاهزاده گفت: راست گفתי ای حکیم آنگاه حکیم گفت: بعضی از مردم هستند که به فطرت مستقیم و فکر درست خویش پیش از آمدن پیامبران حق را در می یابند و به آن راغب می شوند و بعضی دیگر هستند که بعد از بعثت پیامبران و شنیدن دعوت آنها اطاعت می کنند و تو ای شاهزاده از کسانی هستی که با عقل و فراست خود به حق و حقیقت رسیده ای.

شاهزاده گفت: آیا غیر از گروه شما جمع دیگری هستند که مردم را به ترک دنیا فراخوانند؟ حکیم گفت: اما در بلاد شما نه و اما در غیر این بلاد جمعی هستند که به زبان اظهار دین می نمایند ولی اعمالشان اعمال دینی نیست و از این رو راه ما با راه آنان مختلف شده است. شاهزاده گفت: به چه سبب حق تعالی شما را سزاوارتر از آنها به حق نموده است و حال آنکه آن امر شگفت آسمانی از یک محل و یک سرچشمه به شما رسیده است؟ حکیم گفت: حق به تمامی از جانب خدای تعالی است و حق تعالی جمیع بندگان را به سوی خود خوانده است، پس جمعی قبول کرده و به شرایط آن عمل کرده اند و دیگران را به آن راه حق به فرموده الهی هدایت نموده اند، ظلم و خطا نمی کنند و آن را فرو نمی گذارند، و جمعی دیگر قبول کرده اند اما آن را چنانچه باید بر پا نمی دارند و به شرایط آن عمل نمی نمایند

۱ - فی بعض النسخ «فما جعلكم الله أولى بالحق منهم».

بِحَقِّهِ وَ شُرُوطِهِ، وَ لَمْ يُؤَدِّوهُ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَ لَمْ يَكُنْ فِيهِ عَزِيمَةٌ وَ لَا عَلَى الْعَمَلِ بِهِ نِيَّةٌ ضَمِيرٍ، فَضَيَّعُوهُ وَ اسْتَثَقَلُوهُ، فَالْمُضَيِّعُ لَا يَكُونُ مِثْلَ الْحَافِظِ، وَ الْمَفْسِدُ لَا يَكُونُ كَالْمُصْلِحِ، وَ الصَّابِرُ لَا يَكُونُ كَالْجَازِعِ، فَمِنْ هَهُنَا كُنَّا نَحْنُ أَحَقُّ بِهِ مِنْهُمْ وَ أَوْلَىٰ.

ثُمَّ قَالَ الْحَكِيمُ: إِنَّهُ لَيْسَ يَجْرِي عَلَى لِسَانِ أَحَدٍ مِنْهُمْ مِنَ الدِّينِ وَ التَّزْهِيدِ وَ الدُّعَاءِ إِلَى الْآخِرَةِ إِلَّا وَ قَدْ أَخَذَ ذَلِكَ عَنْ أَصْلِ الْحَقِّ ^(۱) الَّذِي عَنْهُ أَخَذْنَا، وَ لَكِنَّهُ فَرَقَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ أَخْدَاتُهُمُ الَّتِي أَخَذْتُوا وَ ابْتِغَاؤُهُمُ الدُّنْيَا وَ إِخْلَادُهُمُ إِلَيْهَا، وَ ذَلِكَ أَنَّ هَذِهِ الدَّعْوَةَ لَمْ تَزَلْ تَأْتِي وَ تَظْهَرُ فِي الْأَرْضِ مَعَ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَ رُسُلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فِي الْقُرُونِ الْمَاضِيَةِ عَلَى الْأَسْنَةِ مُخْتَلِفَةً مُتَفَرِّقَةً، وَ كَانَ أَهْلُ دَعْوَةِ الْحَقِّ أَمْرُهُمْ مُسْتَقِيمٌ، وَ طَرِيقُهُمْ وَاضِحٌ، وَ دَعْوَتُهُمْ بَيِّنَةٌ، لَا فُرْقَةَ بَيْنَهُمْ وَ لَا اخْتِلَافَ، فَكَانَتِ الرُّسُلُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ إِذَا بَلَّغُوا رِسَالَاتِ رَبِّهِمْ، وَ اخْتَجُّوا لِلَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَىٰ عَلَىٰ عِبَادِهِ بِحُجَّتِهِ وَ إِقَامَةِ مَعَالِمِ الدِّينِ وَ أَحْكَامِهِ،

و به اهلش نمی رسانند، و ایشان را در اقامت حق و عمل نمودن به شرایع عزمی و اهتمامی نیست و آن را فرو می گذارند و گران می شمارند، پس فروگذار مانند حافظ نیست و تبهکار مانند مصلح نیست و صابر مانند جزع کننده نیست و از این جهت است که ما به حق سزاوارتر از آنها هستیم.

سپس حکیم فرمود: بر زبان آن جماعت امری از امور دین و ترک دنیا و دعوت مردم به سوی خدا جاری نمی شود مگر آنکه آن را از اصل حق فرا گرفته اند چنانکه ما نیز از اصل حق فرا گرفته ایم ولیکن فرق ما و ایشان در آن است که آنها در دین بدعتها احداث کرده اند و طالب دنیا شده اند و دل بر اعتبار آن بسته اند، و تفصیل این حقیقت چنان است که سنت الهی چنین جاری بوده است که در هر قرنی از قرون گذشته پیامبران ^(۲) برای دعوت خلاق به زبانهای مختلف و گوناگون فرستاده شده اند و چون دین ایشان رواج می گرفت و اهل حق به آنها می گرویدند و همه بر یک امر مستقیم می شدند، راه حق واضح و دین و شریعت آن پیامبر آشکار بود و هیچگونه اختلاف و نزاعی در میان آنها نبود و چون پیامبران رسالتهای پروردگارشان را تبلیغ کردند و حجّت الهی ^(۳) را بر مردم

قَبَضَهُمُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِ عِنْدَ انْقِضَاءِ آجَالِهِمْ وَ مُنْتَهَى مُدَّتِهِمْ، وَ مَكَثَتِ الْأُمَّةُ مِنَ الْأُمَمِ بَعْدَ نَبِيِّهَا بُرْهَةً مِنْ دَهْرِهَا لَا تَغَيَّرَ وَ لَا تَبَدَّلَ، ثُمَّ صَارَ النَّاسُ بَعْدَ ذَلِكَ يُحَدِّثُونَ الْأَحْدَاثَ وَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ، وَ يُضَيِّعُونَ الْعِلْمَ، فَكَانَ الْعَالِمُ الْبَالِغُ الْمُسْتَبْصِرُ مِنْهُمْ يُحْفِي شَخْصَهُ وَ لَا يُظْهِرُ عِلْمَهُ، فَيَعْرِفُونَهُ بِاسْمِهِ وَ لَا يَهْتَدُونَ إِلَى مَكَانِهِ وَ لَا يَبْقَى مِنْهُمْ إِلَّا الْخَسِيسُ مِنَ أَهْلِ الْعِلْمِ، يَسْتَخِفُّ بِهِ أَهْلُ الْجَهْلِ وَ الْبَاطِلِ، فَيَخْتَلُ الْعِلْمُ وَ يَظْهَرُ الْجَهْلُ، وَ يَتَنَاسَلُ الْقُرُونُ فَلَا يَعْرِفُونَ إِلَّا الْجَهْلَ وَ الْبَاطِلَ، وَ يَزْدَادُ الْجُهَّالُ اسْتِعْلَاءً وَ كَثْرَةً، وَ الْعُلَمَاءُ خُورًا وَ قِلَّةً، فَحَوَّلُوا مَعَالِمَ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَنْ وُجُوهِهَا، وَ تَرَكُوا قَصْدَ سَبِيلِهَا، وَ هُمْ مَعَ ذَلِكَ مُقَرَّرُونَ بِتَنْزِيلِهِ، مُتَّبِعُونَ شِبْهَهُ ابْتِغَاءً تَأْوِيلِهِ، مُتَعَلِّقُونَ بِصِفَتِهِ، تَارِكُونَ لِحَقِيقَتِهِ، نَابِذُونَ لِأَحْكَامِهِ، فَكُلُّ صِفَةٍ جَاءَتْ الرُّسُلُ تَدْعُوا إِلَيْهَا فَتَنَحُّنُ هُمْ مُوَافِقُونَ فِي تِلْكَ

تمام نمودند و معالم دین و احکام آن را به پا داشتند خدای تعالی با انقضای آجال و سرآمد روزگارشان آنان را قبض روح کرد و بعد از رحلت آن پیامبران امتشان زمانی کوتاه بر طریقه آنان ماندند و دین آنان را تغییر ندادند، ولیکن پس از مدتی مردم تابع شهوتهای نفسانی شدند و بدعتها در آن احداث کردند و علم را فرو گذاشتند، عالم بالغ ره یافته آنها خود را نهان می ساخت و علمش را آشکار نمی نمود و چنان بود که نامش را می دانستند و به منزل و مأوایش پی نمی بردند و قلبی از ایشان که در میان مردم بودند اهل جهل و باطل آنها را سبک شمردند و بدین سبب علم پنهان ماند و جهل ظاهر گردید و هر چند قرنها بیشتر می گذشت جهالت زیادتر می شد تا به غایتی که مردم به غیر جهل راهی نداشتند و جهال غالب شدند و علما خمول ذکر گرفته و اندک شدند و معالم دین الهی و احکام شرایع الهی را تغییر دادند و از جاده شریعت منحرف شدند و با این حال دست از کتاب و دین برداشتند و به کتاب الهی اقرار داشتند اما به تأویلات باطله و موافق غرضهای خود معانی آن را تحریف کردند، مدعی اصل دین بودند ولی حقیقت آن را ترک کردند و احکام شریعت را تباه ساختند و بدین سبب اختلاف در میان هر دین بهم رسیده است. پس ما با هر صفتی از اوصاف آنها که پیامبران نیز بدان فراخوانده اند موافقیم اما در احکام و سیرت با آن جماعت مخالفیم و ما در هیچ

الصِّفَّةِ، مُخَالِفُونَ لَهُمْ فِي أَحْكَامِهِمْ وَ سِيرَتِهِمْ، وَ لَسْنَا مُخَالِفُهُمْ فِي شَيْءٍ إِلَّا وَ لَنَا عَلَيْهِمُ الْحُجَّةُ الْوَاضِحَةُ وَ الْبَيِّنَةُ الْعَادِلَةُ مِنْ نَعْتِ مَا فِي أَيْدِيهِمْ مِنَ الْكُتُبِ الْمُنزَلَةِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَكُلُّ مُتَكَلِّمٍ مِنْهُمْ يَتَكَلَّمُ بِشَيْءٍ مِنَ الْحِكْمَةِ فَهِيَ لَنَا وَ هِيَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَهُمْ تَشْهَدُ لَنَا عَلَيْهِمْ بِأَنَّهَا تُوَافِقُ صِفَتَنَا وَ سِيرَتَنَا وَ حُكْمَنَا، وَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ بِأَنَّهَا مُخَالِفَةٌ لِسُنَّتِهِمْ وَ أَعْمَالِهِمْ، فَلْيَسُؤُوا يَعْرِفُونَ مِنَ الْكِتَابِ إِلَّا وَصْفَهُ، وَ لَا مِنَ الدِّينِ إِلَّا اسْمَهُ، فَلْيَسُؤُوا بِأَهْلِ الْكِتَابِ حَقِيقَةً حَتَّى يُقِيمُوهُ.

قال ابنُ المَلِكِ: فما بالُ الأنبياءِ وَ الرُّسُلِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يَأْتُونَ فِي زَمَانٍ دُونَ زَمَانٍ؟ قالَ الحَكِيمُ: إِنَّمَا مَثَلُ ذَلِكَ كَمَثَلِ مَلِكٍ كَانَتْ لَهُ أَرْضٌ مَوَاتٍ لِاعِمْرَانَ فِيهَا، فَلَمَّا أَرَادَ أَنْ يُقْبَلَ عَلَيْهَا بِعِمَارَتِهِ أَرْسَلَ إِلَيْهَا رَجُلًا جَلَدًا أَمِينًا نَاصِحًا، ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ يَغْمَرَ تِلْكَ الْأَرْضَ وَ أَنْ يَغْرِسَ فِيهَا صُنُوفَ الشَّجَرِ وَ أَنْوَاعَ الزَّرْعِ، ثُمَّ سَمَّى لَهُ الْمَلِكُ أَلْوَانَ مِنَ الْغَرَسِ مَعْلُومَةً، وَ أَنْوَاعًا مِنَ الزَّرْعِ مَعْرُوفَةً، ثُمَّ أَمَرَهُ أَنْ لَا يَغْدُو مَا سَمَّى لَهُ وَ أَنْ لَا يُحْدِثَ فِيهَا مِنْ قِبَلِهِ شَيْئًا

امری با آنها مخالفت نمی کنیم جز آنکه ما را بر آنها حجتها و دلایل واضح است از کتابهایی که خدا فرستاده و در دست ایشان است. پس هر یک از ایشان که به حکمتی متکلم شود آن حجّت ما بر ایشان است و آنچه از آثار دین و کلمات حکیمانه بیان می کنند گواه ما بر بطلان آنهاست زیرا آن صفات همه موافق سیرت و صفت و طریقه ما و مخالف آداب و طریقه آنهاست، آری آنان از کتاب الهی جز لفظی و از یاد خداوند جز اسمی نمی دانند و در حقیقت دیندار نیستند تا بتوانند آن را اقامه کنند.

شاهزاده گفت: چرا پیامبران در بعضی زمانها مبعوث می شوند و در بعضی زمانها مبعوث نمی شوند؟ حکیم گفت: مثل آن مثل پادشاهی است که زمین مواتی داشته باشد که هیچ آبادانی در آن نباشد و بخواهد که آن زمین را آباد سازد و مرد گردان ساعی امین خیرخواهی را به آن زمین بفرستد و به او فرمان دهد که آن زمین را آباد کند و در آن انواع درختان بکارد و انواع زراعتها به عمل آورد و نام درختانی چند و بذرهای معینی را به او بگوید و سفارش کند که جز آن چیزی در آن زمین نکارد و بفرماید که در آن زمین نهرها جاری کند و حصارهای برگرد آن

لَمْ يَكُنْ أَمْرُهُ بِهِ سَيِّدُهُ، وَ أَمْرُهُ أَنْ يُخْرِجَ لَهَا نَهْرًا وَ يَسُدَّ عَلَيْهَا حَائِطًا، وَ يَمْتَعَهَا مِنْ أَنْ يُفْسِدَهَا مُفْسِدًا، فَجَاءَ الرَّسُولُ الَّذِي أَرْسَلَهُ الْمَلِكُ إِلَى تِلْكَ الْأَرْضِ فَأَحْيَاهَا بَعْدَ مَوْتِهَا وَ عَمَّرَهَا بَعْدَ خَرَابِهَا، وَ غَرَسَ فِيهَا وَ زَرَعَ مِنَ الصُّنُوفِ الَّتِي أَمْرُهُ بِهَا، ثُمَّ سَاقَ الْمَاءَ إِلَيْهَا، حَتَّى نَبَتَ الْغَرَسُ وَ اتَّصَلَ الزَّرْعُ، ثُمَّ لَمْ يَلْبَثْ قَلِيلًا حَتَّى مَاتَ قَيْمُهَا، وَ أَقَامَ بَعْدَهُ مَنْ يَقُومُ مَقَامَهُ وَ خَلَفَ مِنْ بَعْدِهِ خَلْفٌ خَالَفُوا مَنْ أَقَامَهُ الْقَيْمُ بَعْدَهُ وَ غَلَبُوهُ عَلَى أَمْرِهِ، فَأَخْرَبُوا الْعِمْرَانَ، وَ طَمَّوْا الْأَنْهَارَ، فَفَيْسَ الْغَرَسُ، وَ هَلَكَ الزَّرْعُ، فَلَمَّا بَلَغَ الْمَلِكُ خِلَافَتَهُمْ عَلَى الْقَيْمِ بَعْدَ رَسُولِهِ وَ خَرَابُ أَرْضِهِ أَرْسَلَ إِلَيْهَا رَسُولًا آخَرَ يُحْيِيهَا وَ يُعِيدُهَا وَ يُصْلِحُهَا كَمَا كَانَتْ فِي مَنَزِلَتِهَا الْأُولَى، وَ كَذَلِكَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الرَّسُلُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يَبْعَثُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْهُمْ الْوَاحِدَ بَعْدَ الْوَاحِدِ فَيُصْلِحُ أَمْرَ النَّاسِ بَعْدَ فَسَادِهِ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: أَيَحُصُّ الْأَنْبِيَاءُ وَ الرَّسُلُ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ إِذَا جَاءَتْ بِمَا يُبْعَثُ بِهِ أَمْ تَعْمُ؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ وَ الرَّسُلَ إِذَا جَاءَتْ تَدْعُوا عَامَّةَ النَّاسِ فَمَنْ أَطَاعَهُمْ كَانَ مِنْهُمْ، وَ مَنْ عَصَاهُمْ لَمْ يَكُنْ مِنْهُمْ، وَ مَا تَخْلُو الْأَرْضُ قَطُّ مِنْ أَنْ يَكُونَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِيهَا مُطَاعٌ مِنْ

زمین بکشد و آن را از فساد و خرابی مفسدان محافظت کند. پس آن فرستاده بیاید و موافق فرموده پادشاه درختان و زراعات بکارد و نهری عظیم جاری سازد و درختان و زراعتها بروید و به یکدیگر متصل شود و بعد از اندک زمانی آن مرد بمیرد و کسی را جانشین خود سازد اما جمعی از آن جانشین اطاعت نکنند و در خرابی آن زمین بکوشند، نهرها و درختان خشک و زراعت تباه گردد، چون پادشاه از نافرمانی آن جماعت و خرابی آن زمین خبردار شود فرستاده دیگر تعیین نماید تا احیای آن زمین نماید و آن را اصلاح کند و به آبادانی اول برگرداند و بر این منوال است فرستادن حق تعالی پیامبران را که چون یکی از آنها رفت و بعد از او امور مردم تباه گردید باز دیگری را برای اصلاح آنان بفرستد.

شاهزاده گفت: آیا آنچه انبیاء و رُسُل از جانب حق تعالی می آورند مخصوص جمعی است و یا آنکه شامل جمیع خلق می گردد. بلوهر گفت: هرگاه انبیاء و رُسُل از جانب خدا مبعوث شدند عامه مردم را فراخواندند هر که اطاعت ایشان کرد داخل در زمره ایشان است و هر که نافرمانی آنها کرد از آنها نیست و

أَنْبِيَاءِهِ وَرُسُلِهِ وَمِنْ أَوْصِيَاءِهِ .

وَإِنَّمَا مَثَلُ ذَلِكَ مَثَلُ طَائِرٍ كَانَ فِي سَاحِلِ الْبَحْرِ يُقَالُ لَهُ قَرَمٌ ^(۱) يَبِيضُ بَيْضاً كَثِيراً وَكَانَ شَدِيدَ الْحُبِّ لِلْفِرَاحِ وَكَثْرَتِهَا، وَكَانَ يَأْتِي عَلَيْهِ زَمَانٌ يَتَعَذَّرُ عَلَيْهِ فِيهِ مَا يُرِيدُهُ مِنْ ذَلِكَ، فَلَا يَجِدُ بُدّاً مِنْ اتِّخَاذِ أَرْضِ أُخْرَى حَتَّى يَذْهَبَ ذَلِكَ الزَّمَانُ فَيَأْخُذُ بَيْضَهُ مَخَافَةً عَلَيْهِ مِنْ أَنْ يَهْلِكَ مِنْ شَفَقَتِهِ فَيَفَرِّقُهُ فِي أَعْشَاشِ الطَّيْرِ فَيَحْضُنُ الطَّيْرُ بَيْضَتَهُ مَعَ بَيْضَتِهَا وَتَخْرُجُ فِرَاحُهُ مَعَ فِرَاحِهَا، فَإِذَا طَالَ مَكْتُ فِرَاحِ قَرَمٍ مَعَ فِرَاحِ الطَّيْرِ أَلْفَهَا بَعْضُ فِرَاحِ الطَّيْرِ وَاسْتَأْنَسَ بِهَا، فَإِذَا كَانَ الزَّمَانُ الَّذِي يَنْصَرِفُ فِيهِ قَرَمٌ إِلَى مَكَانِهِ مَرّاً بِأَعْشَاشِ الطَّيْرِ وَأَوْكَارِهَا بِاللَّيْلِ فَأَسْمَعَ فِرَاحَهُ وَغَيْرَهَا صَوْتَهُ فَإِذَا سَمِعَتْ فِرَاحَهُ صَوْتَهُ تَبِعَتْهُ وَتَبِعَ فِرَاحَهُ مَا كَانَ أَلْفَهَا مِنْ فِرَاحِ سَائِرِ الطَّيْرِ وَ لَمْ يُجِبْهُ مَا لَمْ يَكُنْ مِنْ فِرَاحِهِ وَ لَا مَا لَمْ يَكُنْ

هرگز زمین از وجود کسی که در جمیع امور اطاعت حقّ تعالی نماید خالی نخواهد بود و او از پیامبران و رسولان و یا اوصیای او خواهد بود و برای این امر مثلی است: گویند در ساحل دریا مرغی بود که به آن قرم می‌گفتند و بسیار تخم می‌گذاشت و بر جوجه آوردن و تکثیر آن بسیار راغب بود و زمانی فرارسید که بر چنین امری توانا نبود و چاره‌ای جز این ندید که جلای وطن کند و به سرزمین دیگری مهاجرت نماید تا آن زمان منقضی گردد. و از خوف آنکه مبادا نسلش منقطع گردد تخمهای خود را بر آشیانه مرغان دیگر متفرّق کرد، آن مرغان نیز تخمهای آن مرغ را با تخمهای خود زیر بال و پر گرفتند و جوجه‌های آن مرغ با جوجه‌های دیگر سر از تخم در آوردند. چون مدتی گذشت آن جوجه‌ها با جوجه‌های قرم الفت گرفتند با یکدیگر مأنوس شدند و چون ایّام مهاجرت قرم از وطن خود منقضی گردید و شبانه به سرزمین خود بازگشت بر آشیانه‌های آن مرغان عبور می‌کرد و آواز خود را به گوش جوجه‌های خود و جوجه‌های دیگر می‌رسانید، جوجه‌های قرم چون صدای او را شنیدند در پی او شدند و جوجه‌های مرغان دیگر هم که با آنها مأنوس بودند به دنبال آنها رهسپار شدند و تنها مرغانی که جوجه‌ او نبودند و با جوجه‌های او الفت نگرفته بودند از پی

۱- فی بعض النسخ «قدم» هنا و ما یأتی و لغل الصواب «قرلی» .

أَلْفِ فِرَاحِهِ وَكَانَ قَدْ يَضُمُّ إِلَيْهِ مَنْ أَجَابَهُ مِنْ فِرَاحِهِ وَغَيْرِهَا حُبًّا لِلْفِرَاحِ، وَكَذَلِكَ الْأَنْبِيَاءُ إِنَّمَا يَسْتَعْرِضُونَ النَّاسَ جَمِيعاً بِدُعَائِهِمْ، فَيَجِيبُهُمْ أَهْلُ الْحِكْمَةِ وَالْعَقْلِ لِمَعْرِفَتِهِمْ بِفَضْلِ الْحِكْمَةِ، فَثَلُّ الطَّيْرِ الَّذِي دَعَا بِصَوْتِهِ مَثَلُ الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ الَّتِي تَعْمُ النَّاسَ بِدُعَائِهِمْ، وَمَثَلُ الْبَيْضِ الْمُتَفَرِّقِ فِي أَعْشَاشِ الطَّيْرِ مَثَلُ الْحِكْمَةِ، وَمَثَلُ سَائِرِ فِرَاحِ الطَّيْرِ الَّتِي أَلْفَتْ مَعَ فِرَاحِ قَرَمٍ مَثَلُ مَنْ أَجَابَ الْحُكَمَاءَ قَبْلَ مَجِيئِ الرُّسُلِ، لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ جَعَلَ لِلْأَنْبِيَاءِ وَرُسُلِهِ مِنَ الْفَضْلِ وَالرَّأْيِ مَا لَمْ يَجْعَلْ لِغَيْرِهِمْ مِنَ النَّاسِ، وَأَعْطَاهُمْ مِنَ الْحُجَجِ وَالنُّورِ وَالضِّيَاءِ مَا لَمْ يُعْطِ غَيْرَهُمْ، وَذَلِكَ لِمَا يُرِيدُ مِنْ بُلُوغِ رِسَالَتِهِ وَمَوَاقِعِ حُجَجِهِ، وَكَانَتِ الرُّسُلُ إِذَا جَاءَتْ وَأُظْهِرَتْ دَعْوَتَهَا أَجَابَهُمْ مِنَ النَّاسِ أَيْضاً مَنْ لَمْ يَكُنْ أَجَابَ الْحُكَمَاءَ، وَذَلِكَ لِمَا جَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى دَعْوَتِهِمْ مِنَ الضِّيَاءِ وَالْبُرْهَانِ.

آواز قرم نرفتند و چون قرم محبت فرزند بسیار داشت جوجه های خود و جوجه های دیگر را به جانب خود جلب نمود. همچنين پیامبران دعوت الهی را بر همه مردم عرضه می نمایند و اهل حکمت و عقل اجابت ایشان می کنند زیرا فضیلت و رتبه حکمت را می دانند. پس مثل آن مرغ که به آواز خود جوجه ها را فراخواند مثل پیامبران است که همه مردم را به راه حق می خوانند و مثل آن تخمها که بر آشیانه مرغان پراکنده کرد مثل حکمت است و آن جوجه ها که از تخمهای آن حاصل شد مثل دانایانی است که بعد از غیبت پیامبر به برکت او بهم می رسند و مثل سایر جوجه های آن مرغ که الفت گرفتند مثل جماعتی است که اجابت دعوت علما و حکما و دانایان در زمانه پیش از بعثت پیامبران می نمایند، زیرا حق تعالی پیامبران را بر جمیع خلق تفضیل داده است و از برای هر یک از آنها حجتها و براهین و معجزات و کراماتی چند مقرر فرموده که به دیگران نداده است تا آنکه رسالت ایشان در میان مردم ظاهر گردد و حجتهای آنها بر خلائق تمام شود، از اینرو هنگام بعثت پیامبران جمعی به آنها می گرویدند که پیش از آن اجابت علما و دانشمندان اهل دین نمی کردند و این برای آن است که حق تعالی دعوت پیامبران را روشنی و وضوح و تأثیر دیگر داده که به دعوت دیگران نداده است.

قال ابنُ الملِّك: أفرأيتَ ما يأتي به الرُّسُلُ و الأنبياءُ إذ زعمتَ أنه ليس بكلامِ النَّاسِ، و كلامُ اللهِ عزَّ و جلَّ هو كلامٌ و كلامُ ملائكتِهِ كلامٌ، قال الحكيمُ: أما رأيتَ النَّاسَ لما أرادوا أن يفهموا بعضَ الدَّوابِّ و الطَّيرِ ما يريدون من تقدُّمِها و تأخُّرِها و إقبالِها و إدبارِها لم يجدوا الدَّوابِّ و الطَّيرَ تحمِلُ كلامَهُم الَّذي هو كلامُهُم، فوضَّعوا من النَّفْرِ و الصَّفيرِ و الزَّجرِ ما يبلِّغوا به حاجتَهُم و ما عرفوا أنَّها تُطبقُ حملةً، و كذلك العبادُ يعجزوا أن يعلموا كلامَ اللهِ عزَّ و جلَّ و كلامَ ملائكتِهِ على كُنْهِه و كمالِهِ و لُطْفِهِ و صِفَتِهِ فصارَ ما تراجعَ النَّاسُ بينهم من الأصواتِ الَّتِي سمَّعوا بها الحكمةَ شبيهاً بما وضعَ النَّاسُ للدَّوابِّ و الطَّيرِ و لم يمتنع ذلك الصَّوتُ مكانَ الحكمةِ المُخبِرةِ في تلك الأصواتِ من أن تكونَ الحكمةُ واضحةً بينهم، قويَّةً مُنيرةً شريفةً عظيمةً، و لم يمتنعها من وقوعِ معانيها على مواقعِها و بلوغِ ما احتجَّ به اللهُ عزَّ و جلَّ على العبادِ فيها و كان الصَّوتُ للحكمةِ جسداً و مسكناً، و كانت الحكمةُ للصَّوتِ نفساً و روحاً، و لا طاقة للنَّاسِ أن ينفذوا غورَ

شاهزاده گفت: ای حکیم اگر تو می گویی که آنچه پیامبران و رسولان می آورند کلام مردم نیست، مگر نه این است که کلام خدای تعالی نیز کلام است و کلام ملائکه نیز کلام است؟ حکیم گفت: آیا نمی بینی که چون مردم بخواهند به بعضی از حیوانات و یا مرغان مطلبی را بفهمانند مثلاً نزدیک آیند و یا آنکه دور شوند از آنرو که حیوانات و مرغان سخن ایشان را نمی فهمند، صدایی چند برای فهمانیدن آنها از صفیر و اصوات وضع می کنند تا به آن وسیله مطلب خود را به آنها بفهمانند و اگر به زبان خود سخن گویند آنها نخواهند فهمید. همچنین بندگان چون از فهم کلام ذات اقدس الهی و لطف و کمال کلام ملائکه ناتوان هستند آنها شبیه به سخنان بندگان کلام خود را به آنها می رسانند و به آن نوع سخنی که در میان ایشان شایع است حکمت را به آنها تفهیم می کنند، همانند آوازهایی که مردم برای فهمانیدن حیوانات و مرغان وضع کرده اند و به امثال این مصطلحات که در میان آنها جاری است دقیق حکمت شریفه را برای آنها توضیح داده و حجت خود را بر ایشان تمام کرده اند و جایگاه این اصوات به حکمت مانند جسد و مسکن است و جایگاه حکمت به اصوات مانند جان و روح است ولیکن اکثر

كَلَامِ الْحِكْمَةِ، وَلَا يُحِيطُوا بِهِ بِعُقُوبِهِمْ، فَمِنْ قَبْلِ ذَلِكَ تَفَاضَلَتِ الْعُلَمَاءُ فِي عِلْمِهِمْ، فَلَا يَزَالُ
عَالِمٌ يَأْخُذُ عِلْمَهُ مِنْ عَالِمٍ حَتَّىٰ يَرْجِعَ الْعِلْمُ إِلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ الَّذِي جَاءَ مِنْ عِنْدِهِ، وَكَذَلِكَ
الْعُلَمَاءُ قَدْ يُصِيبُونَ مِنَ الْحِكْمَةِ وَالْعِلْمِ مَا يُنْجِيهِمْ مِنَ الْجَهْلِ، وَلَكِنَّ لِكُلِّ ذِي فَضْلٍ
فَضْلُهُ، كَمَا أَنَّ النَّاسَ يَنَالُونَ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ مَا يَنْتَفِعُونَ بِهِ فِي مَعَائِشِهِمْ وَأَبْدَانِهِمْ وَلَا
يَقْدِرُونَ أَنْ يَنْقُذُوا بِأَبْصَارِهِمْ فَهِيَ كَالْعَيْنِ الْغَزِيرَةِ، الظَّاهِرِ بَحْرَاهَا، الْمَكْتُونِ عُنْصُرُهَا،
فَالنَّاسُ قَدْ يُجِيبُونَ بِمَا ظَهَرَ لَهُمْ مِنْ مَائِهَا، وَلَا يُدْرِكُونَ غَوْرَهَا وَهِيَ كَالنُّجُومِ الزَّاهِرَةِ
الَّتِي يَهْتَدِي بِهَا النَّاسُ، وَلَا يَعْلَمُونَ مَسَاقِطَهَا، فَالْحِكْمَةُ أَشْرَفُ وَأَرْفَعُ وَأَعْظَمُ مِمَّا
وَصَفْنَاهَا بِهِ كُلُّهُ، هِيَ مِفْتَاحُ بَابِ كُلِّ خَيْرٍ يُرْتَجَى، وَالنَّجَاةُ مِنْ كُلِّ شَرٍّ يُتَّقَى، وَهِيَ
شَرَابُ الْحَيَاةِ الَّتِي مَنْ شَرِبَ مِنْهُ لَمْ يَمُتْ أَبَدًا، وَالشِّفَاءُ لِلْسُّقْمِ الَّذِي مَنْ اسْتَشْفَى بِهِ لَمْ

مردم به غور و کنه کلام حکمت نمی رسند و عقل ایشان به آن احاطه پیدا نمی کند و به این سبب تفاوت و تفاضل میان علما در علم حاصل می شود و هر عالمی علم را از عالمی دیگر فرا گرفته است تا آنکه به علم الهی منتهی می شود که از ناحیه او به خلائق رسیده است و بعضی از علما را آن قدر از علم و دانش کرامت فرموده که آنها را از جهل نجات می بخشد و تفاوت مراتب ایشان به قدر زیادتی علم ایشان است و نسبت مردم به علوم و حقایق که از آنها منتفع می شوند ولی به کنه آنها نمی رسند مانند نسبت ایشان به آفتاب است که از روشنایی و حرارت آن منتفع می شوند و تقویت ابدان و تمشیت امور معاش خود می کنند و دیده ایشان از دیدن قرص آفتاب ناتوان است. مثل دیگر این حکمتها و علوم، مثل چشمه ای است که آبش جاری و ظاهر و منبعش معلوم نباشد ولی مردم از آب چشمه فایده ها می برند و حیات می یابند ولی به اصل منبع آن واقف نیستند و مثل دیگر آن، ستارگان درخشان است که مردم به آن راه می جویند اما جایگاه آنها را نمی دانند و حکمت شریف تر و رفیع تر و بزرگ تر از جمیع مثالهای مذکور در فوق است، آن کلید درهای خیر و خوبی است که آرزو می کنند و موجب نجات و رستگاری از شروری است که از آن پرهیز می شود و آن آب حیاتی است که هر که از آن بنوشد هیچگاه نمی میرد و شفای جمیع دردهاست که هر کس خود را بدان

يَسْقُمُ أَدْبَاً، وَ الطَّرِيقُ الْمُسْتَقِيمُ الَّذِي مَنْ سَلَكَهُ لَمْ يَضِلَّ أَبَدًا، هِيَ حَبْلُ اللَّهِ الْمَتِينُ الَّذِي لَا يَخْلُقُهُ طَوْلُ التَّكْرَارِ، مَنْ تَمَسَّكَ بِهِ انْحَلَى عَنْهُ الْعَمَى، وَ مَنْ اعْتَصَمَ بِهِ فَازَ وَ اهْتَدَى، وَ أَخَذَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَى.

قال ابنُ الملك: فما بالُ هذهِ الحكمةِ التي وصفتَ بما وصفتَ مِنَ الفضلِ وَ الشَّرَفِ وَ الارتفاعِ وَ القُوَّةِ وَ المنفعةِ وَ الكمالِ وَ البرهانِ لا يَنْتَفِعُ بِهَا النَّاسُ كُلُّهُمْ جَمِيعاً؟
قالَ الحكيمُ: إِنَّمَا مَثَلُ الْحِكْمَةِ كَمَثَلِ الشَّمْسِ الطَّالِعَةِ عَلَى جَمِيعِ النَّاسِ، الْأَبْيَضِ وَ الْأَسْوَدِ مِنْهُمْ، وَ الصَّغِيرِ وَ الْكَبِيرِ، فَمَنْ أَرَادَ الارتفاعَ بِهَا لَمْ تَمْنَعُهُ وَ لَمْ يَحُلْ بَيْنَهُ وَ بَيْنَهَا مِنْ أَقْرَبِهِمْ وَ أَبْعَدِهِمْ، وَ مَنْ لَمْ يُرِدِ الارتفاعَ بِهَا فَلَا حُجَّةَ لَهُ عَلَيْهَا، وَ لَا تَمْنَعُ الشَّمْسُ عَلَى النَّاسِ جَمِيعاً، وَ لَا يَحْوُلُ بَيْنَ النَّاسِ وَ بَيْنَ الارتفاعِ بِهَا، وَ كَذَلِكَ الْحِكْمَةُ وَ حَالُهَا بَيْنَ النَّاسِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ الْحِكْمَةُ قَدْ عَمَّتِ النَّاسَ جَمِيعاً إِلَّا أَنَّ النَّاسَ يَتَفاضَلُونَ فِي ذَلِكَ، وَ الشَّمْسُ ظَاهِرَةٌ إِذْ طَلَعَتْ عَلَى الْأَبْصَارِ النَّاطِرَةِ فَفَرَّقَتْ بَيْنَ النَّاسِ عَلَى ثَلَاثَةِ مَنَازِلَ

مداوا کند هرگز بیمار نمی گردد و راه راستی است که هرکس در آن سالک شود هرگز گمراه نخواهد شد و ریسمان محکمی است که آویختن بدان آن را کهنه و فرسوده نمی سازد و هرکس بدان متمسک شود کوری از وی زایل شود و رستگار و مهتدی خواهد شد و به عروۃ الوثقی در آویخته است.

شاهزاده گفت: چرا جمیع مردم از این حکمت و علم که آن را به این درجه از فضل شرف و رفعت و کمال و روشنی وصف کردی، منتفع نمی شوند؟
حکیم گفت: مثل حکمت مثل آفتاب است که بر جمیع مردم از سفید و سیاه و کوچک و بزرگ طالع می گردد و هرکس از دور و نزدیک بخواهد از آن منتفع شود نفع خود را از او منع نمی کند و او را از روشنی خود محروم نمی سازد و هرکس نخواهد از آفتاب منتفع شود او را بر آفتاب حجتی نخواهد بود و آفتاب فیض خود را از هیچ کس دریغ نمی دارد.

حکمت نیز در میان مردم تا روز قیامت چنین است و همه مردم می توانند از آن بهره مند شوند، هیچگاه حکمت از کسی منع فیض نکرده است ولیکن ارتفاع مردم از آن متفاوت است، چنانچه مردم از ارتفاع به نور آفتاب بر سه قسم اند:

فِيهِمُ الصَّحِيحُ الْبَصَرُ الَّذِي يَنْفَعُهُ الضُّوْءُ وَيَقْوِي عَلَى النَّظَرِ، وَ مِنْهُمْ الْأَعْمَى الْقَرِيبُ مِنَ الضُّوْءِ الَّذِي لَوْ طَلَعَتْ عَلَيْهِ شَمْسٌ أَوْ شَمْسٌ لَمْ تُغْنِ عَنْهُ شَيْئاً، وَ مِنْهُمْ الْمَرِيضُ الْبَصَرُ الَّذِي لَا يُعَدُّ فِي الْعُمَيَانِ وَ لَا فِي أَصْحَابِ الْبَصَرِ، كَذَلِكَ الْحِكْمَةُ هِيَ شَمْسُ الْقُلُوبِ إِذَا طَلَعَتْ تَفَرِّقُ عَلَى ثَلَاثِ مَنَازِلَ: مَنَزِلٌ لِأَهْلِ الْبَصَرِ الَّذِينَ يَعْقِلُونَ الْحِكْمَةَ فَيَكُونُونَ مِنْ أَهْلِهَا، وَ يَعْمَلُونَ بِهَا، وَ مَنَزِلٌ لِأَهْلِ الْعَمَى الَّذِينَ تَنَبُّو الْحِكْمَةَ عَنْ قُلُوبِهِمْ لِإِنْكَارِهِمُ الْحِكْمَةَ وَ تَرْكِهِمْ قَبُولَهَا كَمَا يَتَّبِعُونَ الضُّوْءَ الشَّمْسِ عَنِ الْعُمَيَانِ، وَ مَنَزِلٌ لِأَهْلِ مَرَضِ الْقُلُوبِ الَّذِينَ يَقْصُرُ عِلْمُهُمْ وَ يَضْعُفُ عَمَلُهُمْ وَ يَسْتَوِي فِيهِمُ السَّيِّئُ وَ الْحَسَنُ، وَ الْحَقُّ وَ الْبَاطِلُ، وَ إِنَّ أَكْثَرَ مَنْ تَطَّلَعَ عَلَيْهِ الشَّمْسُ وَ هِيَ الْحِكْمَةُ مِمَّنْ يَعْمَى عَنْهَا.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: فَهَلْ يَسْمَعُ الرَّجُلُ الْحِكْمَةَ فَلَا يُجِيبُ إِلَيْهَا حَتَّى يَلْبَثَ زَمَاناً نَاجِباً عَنْهَا، ثُمَّ يُجِيبُ وَ يُرَاجِعُهَا؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: نَعَمْ هَذَا أَكْثَرُ حَالَاتِ النَّاسِ فِي الْحِكْمَةِ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: تَرَى وَالِدِي سَمِعَ شَيْئاً مِنْ هَذَا الْكَلَامِ قَطُّ؟ قَالَ بِلَوْهَرٍ: لَا أَرَاهُ سَمِعَ

بعضی دیده سالم دارند و از نور آفتاب بر وجه کمال سود می برند و اشیاء را به آن می بینند و بعضی دیگر کورند به حدی که اگر چندین آفتاب بتابد از آن بهره ای نمی برند و بعضی دیگر بیمار چشم اند که آنها را نه می توان کور شمرد و نه بینا. حکمت نیز این چنین است، آن آفتابی است که بر دها می تابد بعضی که صاحب بصیرت اند و دیده دل ایشان روشن است آن را می یابند و به آن عمل می کنند و بعضی دیگر که دیده دل آنها کور است دل آنها از حکمت تهی است زیرا آن را انکار کرده و نپذیرفته اند همچنان که آن کور از آفتاب عالم تاب بهره ای نمی برد و بعضی دیگر با کسانی هستند که دهای آنها به افتهای نفسانی بیمار است و از نور خورشید علم و حکمت بهره ضعیفی می برند و علمشان ناچیز و عملشان اندک است و چندان میان نیک و بد و حق و باطل تمیز نمی دهند.

شاهزاده گفت: آیا کسی هست که چون سخن حق را بشنود اجابت ننماید و انکار کند و بعد از مدتی اجابت و قبول نماید. بلوهر گفت: آری، بیشتر حالات مردم در باب حکمت چنین است.

شاهزاده گفت: آیا هیچ گاه پدرم چیزی از این کلام را شنیده است؟ بلوهر

سَمَاعاً صَاحِحاً رَسَخَ فِي قَلْبِهِ وَ لَا كَلَّمَهُ فِيهِ نَاصِحٌ شَفِيقٌ .

قال ابنُ المَلِكِ : وَ كَيْفَ تَرَكَ ذَلِكَ الحُكَمَاءُ مِنْهُ طُولَ دَهْرِهِمْ ؟ قالَ بِلُوهرُ : تَرَكوهُ لِعِلْمِهِمْ بِمَوَاضِعِ كَلَامِهِمْ ، فَربَّما تَرَكوهُ إِذْ لَمْ يَمَنْعْهُمُ أَحْسَنُ إِنْصَافاً وَ أَلْيَنُ عَرِيكَةً وَ أَحْسَنُ اسْتِماعاً مِنْ أَيْبِكَ حَتَّى أَنْ الرَّجُلَ لِيُعَاشِرَ الرَّجُلَ طُولَ عُمُرِهِ وَ بَيْنَهُمَا الاِسْتِيناسُ وَ المَوَدَّةُ وَ المُنْفَاوِضَةُ ، وَ لَا يُفَرِّقُ بَيْنَهُمَا شَيْءٌ إِلاَّ الدِّينُ وَ الحِكْمَةُ ، وَ هُوَ مُتَفَجِّعٌ عَلَيْهِ ، مَتَوَجِّعٌ لَهُ ، ثُمَّ لَا يُفْضِي إِلَيْهِ بِأَسْرارِ الحِكْمَةِ إِذا لَمْ يَرَهُ لَهَا مَوْضِعاً .

وَ قَدْ بَلَّغْنَا أَنَّ مَلِكاً مِنَ المُلُوكِ كانَ عاقِلاً قَرِيباً مِنَ النّاسِ ، مُصْلِحاً لِأُمُورِهِمْ ، حَسَنَ النّظَرِ وَ الانْصَافِ لَهُمْ ، وَ كانَ لَهُ وَزِيرٌ صِدْقٌ صالِحٌ يُعِينُهُ عَلَى الاِصْلاحِ وَ يَكْفِيهِ مَؤُونَتَهُ وَ يُشاورُهُ فِي أُمُورِهِ ، وَ كانَ الوَزيرُ أَدِيباً عاقِلاً ، لَهُ دِينٌ وَ وَرَعٌ وَ نِزاهَةٌ عَلَى

گفت: گمان ندارم شنیده باشد شنیدن درستی که در دل او جا کرده باشد و خیرخواه مهربانی در این باب به وی سخن گفته باشد.

شاهزاده گفت: چرا حکما در این مدّت مدید پدرم را به این حال گذاشته اند و امثال این سخنان حقّ را به وی نگفته اند؟

بلوهر گفت: او را ترک کرده اند زیرا محلّ سخن خود را می دانند و بسیار باشد که سخن حکمت را با کسی که از پدر تو بهتر باشد ترک کنند، کسانی که انصاف و مهربانی و شنوایی بهتری از پدر تو دارند تا به غایتی که دانایی با کسی در تمام عمر معاشرت کند و در میان ایشان نهایت انس و مودّت و مهربانی باشد و هیچ جدایی نباشد مگر در دین و حکمت، آن حکیم دانا دلسوز و غمخوار او باشد، اما وی را قابل نداند تا اسرار حکمت را به وی باز گوید.

گویند پادشاهی بود عاقل و مهربان و پیوسته در اصلاح امور خلائق می کوشید و انصاف را درباره ایشان مراعات می کرد، این پادشاه وزیری صادق و صالح داشت که او را در اصلاح امور یاور بود و رنج او را می کاست و محلّ اعتماد و مشورت وی بود. آن وزیر در کمال عقل و دینداری و پرهیزکاری و دوری از دنیاخواهی بود و با اهل دین ملاقات می کرد و سخنان آنها را می شنید

الدُّنْيَا^(۱)، وَكَانَ قَدْ لَقِيَ أَهْلَ الدِّينِ، وَ سَمِعَ كَلَامَهُمْ، وَ عَرَفَ فَضْلَهُمْ، فَأَجَابَهُمْ وَ انْقَطَعَ
إِلَيْهِمْ بِإِخَائِهِ وَ وُدِّهِ، وَ كَانَتْ لَهُ مِنَ الْمَلِكِ مَنزِلَةٌ حَسَنَةٌ وَ خَاصَّةٌ، وَ كَانَ الْمَلِكُ لَا يَكْتُمُهُ
شَيْئاً مِنْ أَمْرِهِ، وَ كَانَ الْوَزِيرُ أَيْضاً لَهُ بِتِلْكَ الْمَنزِلَةِ، إِلَّا أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِيُطْلِعَهُ عَلَى أَمْرِ
الدِّينِ، وَ لَا يُفَاوِضُهُ أَسْرَارَ الْحِكْمَةِ، فَعَاشَا بِذَلِكَ زَمَاناً طَوِيلاً، وَ كَانَ الْوَزِيرُ كُلَّمَا دَخَلَ
عَلَى الْمَلِكِ سَجَدَ الْأَصْنَامَ وَ عَظَّمَهَا وَ أَخَذَ شَيْئاً فِي طَرِيقِ الْجَهَالَةِ وَ الضَّلَالَةِ تَقِيَّةً لَهُ،
فَأَشْفَقَ الْوَزِيرُ عَلَى الْمَلِكِ مِنْ ذَلِكَ وَ اهْتَمَّ بِهِ وَ اسْتَشَارَ فِي ذَلِكَ أَصْحَابَهُ وَ إِخْوَانَهُ فَقَالُوا
لَهُ: انْظُرْ لِنَفْسِكَ وَ أَصْحَابِكَ فَإِنَّ رَأْيَتَهُ مَوْضِعاً لِلْكَلامِ فَكَلِّمُهُ وَ فَاوِضُهُ وَ إِلَّا فَإِنَّكَ إِنَّمَا
تُعِينُهُ عَلَى نَفْسِكَ، وَ تُهَيِّجُهُ عَلَى أَهْلِ دِينِكَ، فَإِنَّ السُّلْطَانَ لَا يُغْتَرُّ بِهِ، وَ لَا تُؤْمَنُ
سَطْوَتُهُ، فَلَمْ يَزَلِ الْوَزِيرُ عَلَى اهْتِمَامِهِ بِهِ مُصَافِياً لَهُ، رَفِيقاً بِهِ رَجَاءً أَنْ يَجِدَ فُرْصَةً
فَيُنْصَحُهُ أَوْ يَجِدَ لِلْكَلامِ مَوْضِعاً فَيُفَاوِضُهُ، وَ كَانَ الْمَلِكُ مَعَ ضَلَالَتِهِ مُتَوَاضِعاً سَهْلاً

و برتری آنها را می دانست و محبت ایشان را به دل و جان قبول کرده بود و او را
نزد پادشاه قرب و منزلتی عظیم بود و پادشاه هیچ امری را از او مخفی نمی کرد و
وزیر نیز با پادشاه چنین بود ولیکن از امر دین و اسرار حکمت و معارف چیزی
به پادشاه اظهار نمی کرد. بر این حال سالیانی گذشت و وزیر هرگاه به خدمت
پادشاه می آمد به ظاهر بتان را سجده می کرد و از روی تقیه تعظیم آنها می نمود و
سایر لوازم کفر را به جای می آورد، و از غایت مهربانی به آن پادشاه پیوسته از
گمراهی او دلگیر و غمگین بود، تا آنکه روزی با برادران و یاران خود که اهل
دین و حکمت می بودند در باب هدایت پادشاه مشورت کرد، ایشان گفتند:
مراعات حفظ جان خود و دوستان را بنا و اگر می دانی که قابل هدایت است و
سخن تو در او تأثیر می کند با او سخن بگو و از کلمات حکیمانه او را آگاه ساز
و گرنه با او سخن مگو که موجب ضرر او به تو و اهل دین خواهد شد، زیرا نباید
فریفته پادشاهان شد و از قهر ایشان ایمن بود، بعد از آن، وزیر پیوسته با پادشاه
اظهار خیرخواهی و اخلاص می نمود و منتظر فرصت بود تا در محل مناسبی او را
نصیحت و هدایت کند و پادشاه نیز گرچه گمراه بود ولی در نهایت تواضع و

قريباً، حَسَنَ السَّيْرَةِ فِي رَعِيَّتِهِ، حَرِيصاً عَلَى إِصْلَاحِهِمْ، مُتَّفَقِدًا لِأُمُورِهِمْ، فَاصْطَحَبَ
الْوَزِيرُ [مَعَ] الْمَلِكِ عَلَى هَذَا بُرْهَةً مِنْ زَمَانِهِ.

ثُمَّ إِنَّ الْمَلِكَ قَالَ لِلْوَزِيرِ ذَاتَ لَيْلَةٍ مِنَ اللَّيَالِي بَعْدَ مَا هَدَّاتِ الْعُيُونُ: هَلْ لَكَ أَنْ تَرْكَبَ
فَنَسِيرَ فِي الْمَدِينَةِ فَنَنْظُرَ إِلَى حَالِ النَّاسِ وَ آثَارِ الْأَمْطَارِ الَّتِي أَصَابَتْهُمْ فِي هَذِهِ الْأَيَّامِ؟
فَقَالَ الْوَزِيرُ: نَعَمْ، فَرَكِبَا جَمِيعاً يَجُولَانِ فِي نَوَاحِي الْمَدِينَةِ فَمَرَّا فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ عَلَى مَرْبَلَةٍ
تُشْبِهُ الْجِبِلَ، فَنظَرَ الْمَلِكُ إِلَى ضَوْءِ النَّارِ تَبَدُّو فِي نَاحِيَةِ الْمَرْبَلَةِ، فَقَالَ لِلْوَزِيرِ: إِنَّ لِهَذِهِ
لِقِصَّةً فَأَنْزِلْ بِنَا نَمْشِي حَتَّى نَدْنُو مِنْهَا فَنَعْلَمَ خَبَرَهَا، فَفَعَلَا ذَلِكَ فَلَمَّا انْتَهَيَا إِلَى مَخْرَجِ الضُّوءِ
وَجَدَا نَقْباً شَبِيهاً بِالْغَارِ، وَ فِيهِ مَسْكِينٌ مِنَ الْمَسَاكِينِ ثُمَّ نَظَرَا فِي الْغَارِ مِنْ حَيْثُ لَا يَرَاهَا
الرَّجُلُ فَإِذَا الرَّجُلُ مُشَوَّهٌ الْخَلْقِ، عَلَيْهِ ثِيَابٌ خُلْقَانٌ مِنْ خُلْقَانِ الْمَرْبَلَةِ، مُتَّكِيٌّ عَلَى
مُتَّكَاةٍ قَدْ هَيَّأَهُ مِنَ الزَّبَلِ، وَ بَيْنَ يَدَيْهِ إِبْرِيْقٌ فَخَّارٌ، فِيهِ شَرَابٌ وَ فِي يَدَيْهِ طُنْبُورٌ، يَضْرِبُ
بِيَدِهِ، وَ امْرَأَتُهُ فِي مِثْلِ خَلْقِهِ وَ لِبَاسِهِ قَائِمَةٌ بَيْنَ يَدَيْهِ تُسْقِيهِ إِذَا اسْتَسْقَى مِنْهَا، وَ تَرْقِصُ لَهُ

ملايحت بود و روزگار خود را در مقام رعیت پروری و اصلاح امور و تفقد احوال
ایشان سپری می کرد و وزیر و پادشاه روزگار را چنین می گذرانیدند.

شبى از شبها بعد از آنکه مردم به خواب فرو رفته بودند، پادشاه به وزیر
گفت: بیا بر مرکب سوار شویم و در شهر بگردیم و احوال مردم و آثار بارانهای
که در این ایام فرو باریده است مشاهده کنیم. وزیر گفت: بسیار خوب و بر
مرکبهای خود سوار شدند و در نواحی شهر می گشتند در اثنای راه به مزبله ای
رسیدند که شبیه حیاط سرایی بود، پادشاه نوری را دید که از گوشه آن مزبله
می تافت، و به وزیر گفت: اینجا داستانی است پیاده شویم و نزدیک رویم تا
بینیم چه خبر است، پیاده شدند و رفتند تا به نقبی رسیدند که شبیه غاری بود و از
آنجا روشنی می تافت، مسکینی از مساکین در آنجا بود و به گونه ای که متوجه
نشود به او نگریستند، مرد درویش بد قیافه ای بود که جامه های بسیار کهنه که
در مزبله می افکندند پوشیده بود و از زباله ها متکایی برای خود ساخته و بر آن
تکیه زده بود و در پیش روی او ابریقی سفالین و پر از شراب بود و ساز و
طنبوری در دست داشت و می نواخت و زنش که در بد ترکیبی و کهنگی لباس

إِذَا ضَرَبَ، وَتُحْيِيهِ بِتُحْيِيَةِ الْمَلُوكِ كُلِّهَا شَرِبَ، وَهُوَ يُسَمِّيهَا سَيِّدَةَ النِّسَاءِ، وَهُمَا يَصِفَانِ
 أَنْفُسَهُمَا بِالْحُسْنِ وَالْجَمَالِ وَبَيْنَهُمَا مِنَ الشُّرُورِ وَالضُّخْكِ وَالطَّرَبِ مَا لَا يُوصَفُ، فَقَامَ
 الْمَلِكُ عَلَى رِجْلَيْهِ مَلِيًّا وَالْوَزِيرُ يَنْظُرُ كَذَلِكَ وَيَتَعَجَّبَانِ مِنْ لَذَّتَيْهِمَا وَإِعْجَابِهِمَا بِمَا هُمَا فِيهِ،
 ثُمَّ انْصَرَفَ الْمَلِكُ وَالْوَزِيرُ.

فَقَالَ الْمَلِكُ: مَا أَعَلَمَنِي وَإِيَّاكَ أَصَابَنَا الدَّهْرُ مِنَ اللَّذَّةِ وَالشُّرُورِ وَالْفَرَحِ مِثْلَ مَا
 أَصَابَ هَذَيْنِ اللَّيْلَةَ مَعَ أَنِّي أَظُنُّهُمَا يَصْنَعَانِ كُلُّ لَيْلَةٍ مِثْلَ هَذَا، فَاغْتَمَّ الْوَزِيرُ ذَلِكَ مِنْهُ،
 وَوَجَدَ فُرْصَةً فَقَالَ لَهُ: أَخَافُ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنْ يَكُونَ دُنْيَانَا هَذِهِ مِنَ الْغُرُورِ وَيَكُونَ مُلْكُكَ وَ
 مَا نَحْنُ فِيهِ مِنَ الْبَهْجَةِ وَالشُّرُورِ فِي أَعْيُنِ مَنْ يَعْرِفُ الْمَلَكُوتَ الدَّائِمَ مِثْلَ هَذِهِ الْمَزْبَلَةِ، وَ
 مِثْلَ هَذَيْنِ الشَّخْصَيْنِ اللَّذَيْنِ رَأَيْنَاهُمَا، وَتَكُونَ مَسَاكِينًا وَمَا شَيْدْنَا مِنْهَا عِنْدَ مَنْ يَرْجُو
 مَسَاكِينَ السَّعَادَةِ وَثَوَابَ الْآخِرَةِ مِثْلَ هَذَا الْغَارِ فِي أَعْيُنِنَا، وَتَكُونَ أَجْسَادُنَا عِنْدَ مَنْ

مانند خودش بود در برابرش ایستاده بود و هرگاه شراب می طلبید ساقی او
 می شد و هرگاه ساز می نواخت آن زن برایش می رقصید و چون شراب
 می نوشید او را به مانند پادشاهان تحیت می گفت و آن درویش زن خود را
 سیده النساء می نامید و هر دو یکدیگر را به حُسن و جمال می ستودند و به
 اندازه ای در سرور و خنده و طرب بودند که زبان از بیان آن قاصر است. پادشاه
 و وزیر آهسته بر روی پاهای خود برخاستند و احوال آن دو را مخفیانه نیک
 نظاره کرده و از لذت و شادی آنها در آن مزبله تعجب کردند و بازگشتند.

پادشاه به وزیر گفت: گمان ندارم که به من و تو در تمام عمر این اندازه لذت و
 سرور و شادی رسیده باشد که به این زن و مرد در این شب رسید و می پندارم که
 این برنامه هر شب آنها باشد. وزیر آن را غنیمت شمرد و فرصت را غنیمت شمرد
 و گفت: ای پادشاه می ترسم که این دنیای ما و پادشاهی تو و بهجت و سروری
 که به این لذتهای دنیوی داریم در نظر آن جماعتی که ملکوت دائمی را می شناسند
 مانند این مزبله و این دو نفر باشد و کاخهای ما که سعی در بنا و استحکامش
 می کنیم و نزد کسانی که در پی مساکن نیک بختی و ثواب آخرتند مانند این غار
 در چشمان ما باشد و بدنهای ما نزد آن کسانی که پاکیزگی و نضارت و حسن و

يَعْرِفُ الطَّهَارَةَ وَ النَّضَارَةَ وَ الْحُسْنَ وَ الصَّحَّةَ مِثْلَ جَسَدِ هَذِهِ الْمُسْوَاهِ الْخَلْقِ فِي أَعْيُنِنَا، وَ يَكُونُ تَعَجُّبُهُمْ عَنِ إِعْجَابِنَا بِمَا نَحْنُ فِيهِ كَتَعَجُّبِنَا مِنْ إِعْجَابِ هَذَيْنِ الشَّخْصَيْنِ بِمَا هُمَا فِيهِ.

قال الملك: وَ هَلْ تَعْرِفُ لِهَذِهِ الصِّفَةِ أَهْلًا؟ قال الوزير: نَعَمْ، قال الملك: مَنْ هُمْ؟ قال الوزير: أَهْلُ الدِّينِ الَّذِي عَرَفُوا مُلْكَ الْآخِرَةِ وَ نَعِيمَهَا فَطَلَبُوهُ، قال الملك: وَ مَا مُلْكُ الْآخِرَةِ؟ قال الوزير: هُوَ النَّعِيمُ الَّذِي لَا بُؤْسَ بَعْدَهُ، وَ الْغِنَى الَّذِي لَا فَقْرَ بَعْدَهُ، وَ الْفَرَحُ الَّذِي لَا تَرَحَ بَعْدَهُ، وَ الصَّحَّةُ الَّتِي لَا سُقْمَ بَعْدَهَا، وَ الرِّضَى الَّذِي لَا سَخَطَ بَعْدَهُ، وَ الْأَمْنُ الَّذِي لَا خَوْفَ بَعْدَهُ، وَ الْحَيَاةُ الَّتِي لَا مَوْتَ بَعْدَهَا، وَ الْمَلِكُ الَّذِي لَا زَوَالَ لَهُ.

هي دارُ البَقَاءِ، وَ دَارُ الْحَيَوَانِ الَّتِي لَا انْقِطَاعَ لَهَا، وَ لَا تَغْيِيرَ فِيهَا، رَفَعَ اللهُ عَزَّوَجَلَّ عَنْ سَاكِنِيهَا فِيهَا السُّقْمَ وَ الْهَرَمَ وَ الشَّقَاءَ وَ النَّصَبَ وَ الْمَرَضَ وَ الْجُوعَ وَ الظَّمَأَ وَ الْمَوْتَ، فَهَذِهِ صِفَةُ مُلْكِ الْآخِرَةِ وَ خَبَرُهَا أَهْلُهَا الْمَلِكُ.

جمال معنوی را ادراک کرده اند مانند بدن این دو بدترکیب زشت در چشمان ما باشد و تعجب آن نیک بختان از لذت و شادی ما به عیشهای دنیوی مانند تعجب ما باشد از لذت این دو شخص به حال ناخوشی که دارند.

پادشاه گفت: آیا جمعی را که بدین صفات موصوف باشند می شناسی؟ وزیر گفت: آری. پادشاه گفت: آنان چه کسانی هستند؟ وزیر گفت: دینداران، کسانی که ملک و پادشاهی آخرت و لذات آن شناختند و خواستار آن شدند پادشاه گفت: ملک آخرت چیست؟ وزیر گفت: نعمتهایی است که پس از آن هیچگونه سختی نیست و غنایی است که فقری پس از آن وجود ندارد و سروری است که اندوهی در ورای آن نیست و صحتی است که هیچ مرضی در پی ندارد و رضایی است که خشمی در پس آن نخواهد بود و امنی است که به ترس مبدل نمی شود و حیاتی است که مرگ به دنبال ندارد و پادشاهی بی زوال است، آن سرای بقا و دار حیاتی است که انقطاع و تغیر احوال در آن نیست و خداوند از ساکنان آن بیماری و پیری و شقاوت و درد و مرض و گرسنگی و تشنگی و مرگ را دربر داشته است. آری ای پادشاه اینها اوصاف و اخبار آخرت است.

قَالَ الْمَلِكُ: وَهَلْ تُدْرِكُونَ إِلَى هَذِهِ الدَّارِ مَطْلَبًا وَإِلَى دُخُولِهَا سَبِيلًا؟ قَالَ الْوَزِيرُ: نَعَمْ هِيَ مُهَيَّأَةٌ لِمَنْ طَلَبَهَا مِنْ وَجْهِ مَطْلَبِهَا، وَمَنْ أَتَاهَا مِنْ بَابِهَا ظَفَرَ بِهَا، قَالَ الْمَلِكُ: مَا مَنَعَكَ أَنْ تُخْبِرَنِي بِهَذَا قَبْلَ الْيَوْمِ؟ قَالَ الْوَزِيرُ: مَنَعَنِي مِنْ ذَلِكَ إِجْلَالُكَ وَالْهُيْبَةُ لِسُلْطَانِكَ، قَالَ الْمَلِكُ: لَئِنْ كَانَ هَذَا الْأَمْرُ الَّذِي وَصَفْتَ يَقِينًا فَلَا يَتَّبِعُنِي لَنَا أَنْ نُضَيِّعَهُ وَلَا نَتْرُكَ الْعَمَلَ بِهِ فِي إِصَابَتِهِ، وَلَكِنَّا نَجْتَمِدُ حَتَّى يَصِحَّ لَنَا خَبْرُهُ، قَالَ الْوَزِيرُ: أَفَتَأْمُرُنِي أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنْ أُوَاطِبَ عَلَيْكَ فِي ذِكْرِهِ وَالتَّكْرِيرِ لَهُ؟ قَالَ الْمَلِكُ: بَلْ أَمُرُّكَ أَنْ لَا تَقْطَعَ عَنِّي ذِكْرَهُ لَيْلًا وَلَا نَهَارًا، وَلَا تُرِيحَنِي وَلَا تُمَسِكَ عَنِّي ذِكْرَهُ، فَإِنَّ هَذَا أَمْرٌ عَجِيبٌ لَا يَتَهَاوَنُ بِهِ، وَلَا يُغْفَلُ عَنْ مِثْلِهِ، وَكَانَ سَبِيلُ ذَلِكَ الْمَلِكِ وَالْوَزِيرِ إِلَى النِّجَاةِ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: مَا أَنَا بِشَاغِلٍ نَفْسِي بِشَيْءٍ مِنْ هَذِهِ الْأُمُورِ عَنْ هَذَا السَّبِيلِ وَ لَقَدْ حَدَّثْتُ نَفْسِي بِالْهَرَبِ مَعَكَ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ حَيْثُ بَدَأَ لَكَ أَنْ تَذْهَبَ.

پادشاه گفت: آیا برای داخل شدن به آن خانه بابی و راهی می شناسی؟ وزیر گفت: آری آن خانه برای هر کس که آن را از راهش طلب کند مهیاست و هر کس از درگاهش به آن درآید البته توفیق خواهد یافت. پادشاه گفت: چرا مرا پیش از این به چنین خانه ای رهنمون نشدی و اوصاف آن را برایم بیان نکردی؟ وزیر گفت: از جلالت و هیبت پادشاهی شما حذر می کردم. پادشاه گفت: اگر این امری که وصف می کنی واقع شود، سزاوار نیست آن را ضایع کرده و خود را از آن محروم نمائیم ولیکن باید تلاش کنیم تا به اخبار صحیح آن دست یابیم. وزیر گفت: اگر شما رخصت فرمایی در بیان اوصاف آخرت مداومت کنم و آن را مکرر بازگو کنم تا یقین شما زیادت گردد پادشاه گفت: بلکه تو را امر می کنم که شب و روز در این کار باشی و نگذاری که به کار دیگری مشغول باشم که آن امر عجیبی است و نمی توان در آن سستی کرد و نباید از چنین اموری غافل بود و راه آن پادشاه و وزیر راه نجات و رستگاری بود.

شاهزاده گفت: من از اندیشه راه نجات به هیچ امر دیگری مشغول نخواهم شد تا به آن واصل شوم و با خود چنین اندیشه کرده ام که شبانه هر وقت بروی با تو بگریزم.

قَالَ بِلَوَّهْرُ: وَكَيْفَ تَسْتَطِيعُ الذَّهَابَ مَعِيَ وَالصَّبْرَ عَلَى صُحْبَتِي وَ لَيْسَ لِي جُحْرٌ يَأْوِينِي، وَ لَا دَابَّةٌ تَحْمِلُنِي، وَ لَا أَمْلِكُ ذَهَبًا، وَ لَا فِضَّةً، وَ لَا أَذْخِرُ غَدَاءَ الْعِشَاءِ، وَ لَا يَكُونُ عِنْدِي فَضْلٌ ثَوْبٍ، وَ لَا أَسْتَقِرُّ بِبَلَدَةٍ إِلَّا قَلِيلًا حَتَّى أَمَحْوَلَ عَنْهَا وَ لَا أَتَزَوَّدَ مِنْ أَرْضٍ إِلَى أَرْضٍ أُخْرَى رَغِيْفًا أَبَدًا.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: إِنِّي أَرْجُو أَنْ يَقْوِيَنِي الَّذِي قَوَّاهُ، قَالَ بِلَوَّهْرُ: أَمَا إِنَّكَ إِذَا أُبَيِّتَ إِلَّا صُحْبَتِي كُنْتَ خَلِيقًا أَنْ تَكُونَ كَالْغَنِيِّ الَّذِي صَاهَرَ الْفَقِيرَ.

قَالَ بُودَاسْفُ: وَكَيْفَ كَانَ ذَلِكَ؟ قَالَ بِلَوَّهْرُ: زَعَمُوا أَنَّ فَتَى كَانَ مِنْ أَوْلَادِ الْأَغْنِيَاءِ، فَأَرَادَ أَبُوهُ أَنْ يُزَوِّجَهُ ابْنَةَ عَمٍّ لَهُ ذَاتَ جَمَالٍ وَ مَالٍ، فَلَمْ يُوَافِقْ ذَلِكَ الْفَتَى وَ لَمْ يَطَّلِعْ أَبَاهُ عَلَى كِرَاهَتِهِ حَتَّى خَرَجَ مِنْ عِنْدِهِ مُتَوَجِّهًا إِلَى أَرْضٍ أُخْرَى، فَمَرَّ فِي طَرِيقِهِ عَلَى جَارِيَةٍ عَلَيْهَا ثِيَابٌ خُلُقَانٌ لَهَا، قَائِمَةٌ عَلَى بَابِ بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ الْمَسَاكِينِ فَأَعْجَبَتْهُ الْجَارِيَةُ، فَقَالَ

بلوهر گفت: تو کجا طاقت آن داری که با من بیایی و چگونه می توانی بر رفاقت و مصاحبت من صبر پیشه سازی در حالی که مرا خانه ای نیست که در آن آرام گیرم و مرکبی نیست که بر آن سوار شوم و طلا و نقره ای نیندوخته ام و هنگام صبح در فکر فراهم ساختن غذای شب نیستم و به غیر از این کهنه جامه لباسی ندارم، در شهرها بجز اندکی نمی مانم و از شهری به شهر دیگر گرده نانی نمی برم. شاهزاده گفت: امیدوارم آن کس که به تو چنین توانایی و صبری داده است به من نیز کرامت کند. بلوهر گفت: البته اگر مصاحبت مرا اختیار کنی شایسته آن خواهی بود که مانند آن توانگری باشی که دامادی مردی فقیر را اختیار کرد.

بوداسف گفت: داستان آن چیست؟ بلوهر گفت: روایت کرده اند که جوان ثروتمندی بود که دختر عموی ثروتمند و زیبایی داشت و پدرش می خواست پیوند زناشویی بین آن دو برقرار کند، اما آن جوان موافق نبود و کراهت خود را از پدر مخفی می کرد تا آنکه پنهانی از شهر خود فرار کرد و متوجه بلاد دیگر شد، در راه دختری را دید که لباس کهنه ای در برداشت و بر در خانه ای از خانه های فقیران ایستاده بود. از او خوشش آمد و عاشق وی شد به او گفت: ای دختر تو کیستی؟ گفت: من دختر پیرمرد فقیری هستم که در این خانه است، جوان

لَهَا: مَنْ أَنْتِ أَيْتُهَا الْجَارِيَةُ؟ قَالَتْ: أَنَا ابْنَةُ شَيْخٍ كَبِيرٍ فِي هَذَا الْبَيْتِ، فَنَادَى الْفَتَى الشَّيْخَ فَخَرَجَ إِلَيْهِ فَقَالَ لَهُ: هَلْ تُزَوِّجُنِي ابْنَتَكَ هَذِهِ؟ قَالَ: مَا أَنْتِ بِمُتَزَوِّجٍ لِبَنَاتِ الْفُقَرَاءِ وَأَنْتِ فَتَى مِنَ الْأَغْنِيَاءِ، قَالَ: أَعْجَبْتَنِي هَذِهِ الْجَارِيَةُ وَلَقَدْ خَرَجْتُ هَارِيًا مِنْ امْرَأَةٍ ذَاتِ حَسَبٍ وَ مَالٍ أَرَادُوا مِنِّي تَزْوِيجَهَا، فَكَرِهْتُهَا فَزَوَّجُنِي ابْنَتَكَ فَإِنَّكَ وَاجِدٌ عِنْدِي خَيْرًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ. قَالَ الشَّيْخُ: كَيْفَ أَزْوِجُكَ ابْنَتِي وَ نَحْنُ لَا تَطِيبُ أَنْفُسَنَا أَنْ تَنْقُلَهَا عَنَّا، وَ لَا أَحْسَبُ مَعَ ذَلِكَ أَنَّ أَهْلَكَ يَرْضَوْنَ أَنْ تَنْقُلَهَا إِلَيْهِمْ، قَالَ الْفَتَى: فَنَحْنُ مَعَكُمْ فِي مَنْزِلِكُمْ هَذَا، قَالَ الشَّيْخُ: إِنْ صَدَقْتَ فَمَا تَقُولُ فَاطْرَحْ عَنْكَ زِيَّتَكَ وَ حِلْيَتَكَ هَذِهِ، قَالَ: فَفَعَلَ الْفَتَى ذَلِكَ وَ أَخَذَ أَطْهَارًا رِيثَةً مِنْ أَطْهَارِهِمْ فَلَبِسَهَا وَ قَعَدَ مَعَهُمْ، فَسَأَلَهُ الشَّيْخُ عَنْ شَأْنِهِ وَ عَرَضَ لَهُ بِالْحَدِيثِ حَتَّى فَتَشَّ عَقْلَهُ فَعَرَفَ أَنَّهُ صَحِيحُ الْعَقْلِ وَ أَنَّهُ لَمْ يَحْمِلْهُ عَلَى مَا صَنَعَ السَّفَهُ، فَقَالَ لَهُ الشَّيْخُ: أَمَّا إِذَا اخْتَرْتَنَا وَ رَضِيتَ بِنَا فَقُمْ مَعِي إِلَى هَذَا السَّرْبِ، فَأَدْخَلَهُ فَإِذَا

ثروتمند پیرمرد را فراخواند و به او گفت: آیا دختری را به ازدواج من در می آوری؟ پیرمرد گفت: تو از فرزندان ثروتمندانی و با فرزندان فقرا ازدواج نخواهی کرد. آن جوان گفت: از دختر تو خوشم آمده است در حالی که می خواستند دختر ثروتمند زیبایی را به ازدواج من درآورند و از او خوشم نمی آمد و از دست آنها گریخته ام، دختری را به ازدواج من درآور که از من خیر و نیکویی مشاهده خواهی کرد ان شاء الله.

پیرمرد گفت: چگونه دختر خود را به تو بدهم در حالی که ما دوست نداریم او را از میان ما ببری و علاوه بر آن گمان ندارم که خانواده تو هم راضی باشند که این دختر را به نزد آنان ببری؟ جوان گفت: ما با شما در همین منزلتان می مانیم. پیرمرد گفت: اگر راست می گویی زیب و زیور خود را بیفکن و جامه درخور ما بپوش. آن جوان چنین کرد و چند جامه کهنه از جامه های آنها گرفت و در بر کرد و با ایشان بنشست، پیرمرد از احوال جوان پرسش کرد و باب گفتگو را باز کرد تا عقل او را بسنجد و دانست که او عاقل است و آن کار را از روی دیوانگی انجام نداده است، آنگاه به جوان گفت: چون ما را برگزیدی و به ما راضی شدی و درویشی ما را پسندیدی برخیز و با من بیا و او را برد، آن جوان به ناگاه در

خَلْفَ مَنْزِلِهِ بَيُوتٌ وَ مَسَاكِينٌ لَمْ يُرْمِثْهَا قَطُّ سَعَةً وَ حُسْنًا، وَ لَهُ نَزَائِنٌ مِنْ كُلِّ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ، ثُمَّ دَفَعَ إِلَيْهِ مَفَاتِيحَهُ وَ قَالَ لَهُ: إِنَّ كُلَّ مَا هُنَا لَكَ فَاصْنَعْ بِهِ مَا أَحْبَبْتَ، فَنِعْمَ الْفَتَى أَنْتَ، وَ أَصَابَ الْفَتَى مَا كَانَ يُرِيدُهُ.

قال بوذاسف: إني لأرجو أن أكون أنا صاحب هذا المثل، إن الشيخ فتش عقل هذا الغلام حتى وثق به، فلعلك تطول بي على تفتيش عقلي فأعلمني ما عندك في ذلك، قال الحكيم: لو كان هذا الأمر إلي لا كتفتيت منك بأذني المشافهة ولكن فوق رأسي سنة قد سنّها أئمة الهدى في بلوغ الغاية في التوفيق، و علم ما في الصدور، فأنا أخاف إن خالفت السنة أن أكون قد أحدثت بدعة، و أنا منصرف عنك الليلة و حاضر بابك في كل ليلة، ففكر في نفسك بهذا و اتعظ به، و ليحضرك فهمك و تثبت، و لا تعجل بالتصديق لما يورده عليك همك حتى تعلمه بعد التؤدة و الأناة، و عليك بالاحتراش في ذلك أن يغلبك

پشت آن منزل خانه ها و مسکنهایی را دید که در نهایت وسعت و غایت زیبایی بود و در سراسر عمر خود چنان سراهایی را ندیده بود و خزاینی را دید که آنچه آدمی به آن محتاج است در آنها بود و کلید تمام خزاین خود را به او داد و گفت: جمیع این خزاین و مساکن تعلق به تو دارد و اختیار آنها با توست هر چه خواهی کن که جوانی نیکو هستی و به سبب ترک خواهش به تمام خواهشها خواهی رسید. بوذاسف گفت: امیدوارم من نیز مثل آن جوان باشم، آن پیرمرد عقل آن جوان را آزمود تا بر او اعتماد کرد و چنین می نماید که تو نیز در مقام آزمودن عقل من هستی. بفرما در باب عقل من بر تو چه ظاهر شده است؟ حکیم گفت: اگر این امر در دست من بود در آزمودن عقل تو به همان مکالمه اول اکتفا می کردم، اما بر من لازم است که از آن سنتی که پیشوایان هدایت و امامان طریقت مقرر ساخته اند پیروی کنم تا به غایت توفیق و علمی که در سینه هاست نایل شوم و من می ترسم که اگر مخالفت سنت ایشان کنم بدعتی را احداث کرده باشم. من امشب از تو جدا می شوم ولی هر شب به درخانه تو می آیم. درباره این سخنان تفکر کن و از آنها عبرت گیر و باید که فهم خود را ملاک قرار دهی، استوار باش و در تصدیق شتاب مکن تا آنکه بعد از تأمل و تفکر و تأنی بسیار حقیقت بر تو

الهُوَى وَ الْمَيْلُ إِلَى الشُّبُهَةِ وَ الْعَمَى، وَ اجْتَهِدْ فِي الْمَسَائِلِ الَّتِي تَنْظُرُ أَنَّ فِيهَا شُبُهَةً، ثُمَّ كَلِّمْنِي فِيهَا وَ أَعْلِمْنِي رَأْيَكَ فِي الْخُرُوجِ إِذَا أَرَدْتَ. وَ افْتَرَقَا عَلَى هَذَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ.

ثُمَّ عَادَ الْحَكِيمُ إِلَيْهِ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ وَ دَعَا لَهُ، ثُمَّ جَلَسَ فَكَانَ مِنْ دُعَائِهِ أَنْ قَالَ: أَسْأَلُ اللَّهَ الْأَوَّلَ الَّذِي لَمْ يَكُنْ قَبْلَهُ شَيْءٌ، وَ الْآخِرَ الَّذِي لَا يَبْقَى مَعَهُ شَيْءٌ، وَ الْبَاقِيَ الَّذِي لَا مُنْتَهَى لَهُ، وَ الْوَاحِدَ الْفَرْدَ الصَّمَدَ الَّذِي لَيْسَ مَعَهُ غَيْرُهُ، وَ الْقَاهِرَ الَّذِي لَا شَرِيكَ لَهُ، الْبَدِيعَ الَّذِي لَا خَالِقَ مَعَهُ، الْقَادِرَ الَّذِي لَيْسَ لَهُ ضِدٌّ، الصَّمَدَ الَّذِي لَيْسَ لَهُ نِدٌّ، الْمَلِكَ الَّذِي لَيْسَ مَعَهُ أَحَدٌ أَنْ يَجْعَلَكَ مَلِكًا عَدْلًا، إِمَامًا فِي الْهُدَى، قَائِدًا إِلَى التَّقْوَى، وَ مُبْصِرًا مِنَ الْعَمَى، وَ زَاهِدًا فِي الدُّنْيَا، وَ مُحِبًّا لِذَوِي النُّهَى، وَ مُبْغِضًا لِأَهْلِ الرَّدَى حَتَّى يُفْضِيَ بِنَا وَ بِكَ إِلَى مَا وَعَدَ اللَّهُ أَوْلِيَاءَهُ عَلَى الْأَسِنَّةِ أَنْبِيَائِهِ مِنْ جَنَّتِهِ وَ رِضْوَانِهِ، فَإِنَّ رَغْبَتَنَا إِلَى اللَّهِ فِي

ظاهر گردد و بر حذر باش که مبادا هواها و شبهه‌ها و کوریها تو را از حق به باطل سوق دهد و در مسائلی که می‌پنداری در آنها شبهه وجود داشته باشد اندیشه کن آنگاه با من در میان گذار و هرگاه عزم بیرون رفتن کردی مرا آگاه ساز، و در آن شب به همین مقدار اکتفا نمود.

حکیم بار دیگر به نزد شاهزاده آمد سلام کرد و او را دعا گفت و نشست و از جمله دعاهای او این بود: از خداوندی درخواست می‌کنم که اول است و قبل از همه اشیاء بوده و هیچ چیز پیش از او نبوده است و آخر است و بعد از همه اشیاء خواهد بود و هیچ چیز با او باقی نمی‌ماند، باقی است و هرگز فنا در او راه ندارد، عظیم و بزرگواری است که عظمت او را نهایت نیست، یگانه‌ای است که احدی در خداوندی با او همراه نیست و قاهری است که همتایی برای او وجود ندارد و پدیدآورنده‌ای است که در آفرینش کسی را شریک خود نساخته است و توانایی است که ضدی ندارد، صمدی است که مانند‌ی ندارد، پادشاهی است و هیچ کس همراه او نیست تا تو را پادشاه عادل و پیشوای هدایت و رهبر پرهیزکاران قرار دهد و تنها اوست که تو را از کوری ضلالت می‌رهاند و در دنیا زاهد و دوستدار خردمندان و دشمن گمراهان می‌سازد، تا آنکه تو را و ما را به آنچه بر زبان پیامبرانش از بهشت و رضوان وعده فرموده برساند، که رغبت ما

ذَلِكَ سَاطِعَةٌ، وَ رَهْبَتْنَا مِنْهُ بَاطِنَةٌ، وَ أَبْصَارُنَا إِلَيْهِ شَاحِصَةٌ^(۱) وَ أَعْنَاقُنَا لَهُ خَاضِعَةٌ، وَ أُمُورُنَا إِلَيْهِ صَائِرَةٌ.

فَرَّقَ ابْنُ الْمَلِكِ لِذَلِكَ الدُّعَاءِ رِقَّةً شَدِيدَةً، وَ أَزْدَادَ فِي الْخَيْرِ رَغْبَةً، وَ قَالَ مُتَعَجِّباً مِنْ قَوْلِهِ: أَيُّهَا الْحَكِيمُ أَغْلِمْنِي كَمْ أَتَى لَكَ مِنَ الْعُمْرِ؟ فَقَالَ: اثْنَتَا عَشْرَةَ سَنَةً، فَارْتَاعَ لِذَلِكَ، وَ قَالَ: ابْنُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً طِفْلٌ وَ أَنْتَ مَعَ مَا أَرَى مِنَ التَّكْهَلِ لِابْنِ سِتِّينَ سَنَةً. قَالَ الْحَكِيمُ، أَمَّا الْمَوْلِدُ فَقَدْ رَاهَقَ السِّتِينَ سَنَةً، وَلَكِنَّكَ سَأَلْتَنِي عَنِ الْعُمْرِ وَ إِنَّمَا الْعُمْرُ الْحَيَاةُ، وَ لَا حَيَاةَ إِلَّا فِي الدِّينِ وَ الْعَمَلِ بِهِ، وَ التَّخَلِّيَ مِنَ الدُّنْيَا، وَ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ لِي إِلَّا مِنْ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ سَنَةً، فَأَمَّا قَبْلَ ذَلِكَ فَإِنِّي كُنْتُ مَيِّتاً وَ لَسْتُ أُعْتَدُّ فِي عُمْرِي بِأَيَّامِ الْمَوْتِ، قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: كَيْفَ تَجْعَلُ الْآكِلَ وَ الشَّارِبَ وَ الْمُتَقَلِّبَ مَيِّتاً؟ قَالَ الْحَكِيمُ: لِأَنَّهُ شَارَكَ الْمَوْتَى فِي الْعَمَى وَ الصَّمِّ وَ الْبُكْمِ وَ ضَعْفِ الْحَيَاةِ وَ قِلَّةِ الْغِنَى، فَلَمَّا شَارَكَهُمْ فِي الصِّفَةِ وَافَقَهُمْ فِي الْإِسْمِ.

به سوی خدای تعالی آشکار و خوف ما از او نهان و دیدگان ما به سوی کرامت وی باز و گردنهای ما در طاعت او خاضع و جمیع امور ما به او بازگشت خواهد کرد. شاهزاده تحت تأثیر این دعا قرار گرفت و رغبتش در امور خیر افزون گشت و از کمال و حکمت و دانایی آن حکیم متعجب شد و پرسید: ای حکیم از عمرت چند سال گذشته است؟ او گفت: دوازده سال، شاهزاده به خود آمد و گفت: فرزند دوازده ساله طفل است و من تو را در سن کهولت و شصت سالگی می بینم. حکیم گفت: آری از ولادتم شصت سال می گذرد اما تو از عمر من سؤال کردی و عمر عبارت از حیات است و حیاتی وجود ندارد مگر در دین و عمل به آن و دوری از دنیا و از آن زمانی که به این حالات موصوف شده ام تا حال دوازده سال می گذرد و پیش از آن به سبب جهالت در زمره مردگان بودم و آن را از عمر خود حساب نمی کنم. شاهزاده گفت: چگونه کسی را که می خورد و می نوشد و حرکت می کند مرده می خوانی؟ حکیم گفت: زیرا با مردگان در کوری و کوری و گنگی و ضعف حیات و فقر شریک است و چون در صفات با مردگان شریک است لاجرم در نام هم شریک خواهد بود.

۱ - فی بعض النسخ «وَ أَبْصَارُنَا إِلَيْهِ خَاشِعَةٌ».

قال ابنُ الملِّكِ: لئنُ كُنْتُ لا تُعَدُّ [حِياتِكَ تِلْكَ] حِياةً وَ لا غِبطَةً ما يَنْبَغِي لَكَ أَنْ تُعَدَّ ما تَتَوَقَّعُ مِنَ المَوْتِ مَوْتاً، وَ لا تَراهُ مَكْرُوهاً، قالَ الحَكِيمُ: تَغْرِيرِي في الدُّخُولِ عَلَیْكَ بِنَفْسِي يا ابنَ المَلِکِ مَعَ عِلْمِي لِسَطْوَةِ أْبِیْكَ عَلَیْ أَهْلِ دِینِی یَدُلُّكَ عَلَیْ أَنِّی [لا أَرى المَوْتِ مَوْتاً] وَ لا أَرى هَذِهِ الحِیاءَةَ حِیاءَةً، وَ لا ما أَتَوَقَّعُ مِنَ المَوْتِ مَكْرُوهاً، فَکَیْفَ یَرْغَبُ في الحِیاءَةِ مَنْ قَدْ تَرَكَ حَظَّهُ مِنْها، أَوْ یَهْرَبُ مِنَ المَوْتِ مَنْ قَدْ أَماتَ نَفْسَهُ بِیَدِهِ، أَوْ لا تَرى يا ابنَ المَلِکِ أَنَّ صَاحِبَ الدِّینِ قَدْ رَفَضَ في الدُّنْیا مِنَ أَهْلِهِ وَ مالِهِ وَ ما لا یَرْغَبُ في الحِیاءَةِ إِلَّا لَهٗ^(۱) وَ اِحْتَمَلَ مِنْ نَصَبِ العِبادَةِ ما لا یُرِیحُهُ مِنْهُ إِلَّا المَوْتُ، فَمَا حَاجَةٌ مَنْ لا یَتَمَتَّعُ بِلَذَّةِ الحِیاءَةِ إِلی الحِیاءَةِ؟ أَوْ یَهْرَبُ مَنْ لا رَاحَةَ لَهٗ إِلَّا في المَوْتِ مِنَ المَوْتِ.

قال ابنُ الملِّكِ: صَدَقْتَ أَهْمًا الحَكِيمِ فَهَلْ یَسْرُکُ أَنْ یَنْزِلَ بِكَ المَوْتُ مِنْ غَدٍ؟ قالَ

شاهزاده گفت: اگر تو این حیات ظاهری را حیات نمی دانی و به آن غبطه نمی خوری، سزاوار نیست که مرگ را هم مرگ بدانی و از آن کراهت داشته باشی. حکیم گفت: ای شاهزاده اگر به این زندگانی اعتماد می نمودم خود را به چنین مهلکه ای نمی افکندم که به نزد تو بیایم با وجود آنکه می دانم پدرت بر اهل دین خشم بسیار دارد و در صدد قلع و قمع آنهاست، آری من مرگ را مرگ نمی دانم و این حیات را نیز حیات به حساب نمی آورم و از مرگ کراهت ندارم و چگونه رغبت در این حیات داشته باشد کسی که ترک لذتهای دنیوی کرده است و چگونه از مرگ می گریزد کسی که نفس خود را با دست خود کشته است. ای شاهزاده آیا نمی بینی که دینداران ترک دنیا از اهل و مال خود کرده اند و رضا به داده داده اند و رنج عبادت بر خود خریده اند به گونه ای که جز به مرگ نمی آسایند؟ پس کسی که از لذتهای حیات متمتع نگردد این حیات به چه کار او آید و کسی که آسایش وی جز از مرگ نباشد چرا از آن بگریزد؟

شاهزاده گفت: راست می گویی ای حکیم، آیا دوست می داری که فردا مرگت فرا رسد؟ حکیم گفت: بلکه سرور من در آن است که همین امشب مرگم فرا رسد نه فردا، زیرا کسی که نیک و بد را فهمید و دانست که جزای هر یک نزد

۱ - فی بعض النسخ «مالا یرغب فیها مالا الا له».

الحکیم: بَلْ يَسُرُّنِي أَنْ يَنْزِلَ بِي اللَّيْلَةَ دُونَ غَدٍ، فَإِنَّهُ مَنْ عَرَفَ السَّيِّئَةَ وَالْحَسَنَ وَعَرَفَ ثَوَابَهُمَا مِنَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ تَرَكَ السَّيِّئَ مَخَافَةَ عِقَابِهِ، وَعَمِلَ بِالْحَسَنِ رَجَاءَ ثَوَابِهِ، وَمَنْ كَانَ مُوقِنًا بِاللَّهِ وَخَدَهُ مُصَدِّقًا بِوَعْدِهِ فَإِنَّهُ يُحِبُّ الْمَوْتَ لِمَا يَرْجُو بَعْدَ الْمَوْتِ مِنَ الرَّخَاءِ وَيَزْهَدُ فِي الْحَيَاةِ لِمَا يَخَافُ عَلَى نَفْسِهِ مِنْ شَهَوَاتِ الدُّنْيَا وَالْمَعْصِيَةِ لِلَّهِ فِيهَا فَهُوَ يُحِبُّ الْمَوْتَ مُبَادِرَةً مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: إِنَّ هَذَا لَخَلِيقٌ أَنْ يُبَادِرَ الْهَلَكَةَ لِمَا يَرْجُو فِي ذَلِكَ مِنَ النَّجَاةِ فَاضْرِبْ لِي مَثَلًا أُمَّتِنَا هَذِهِ وَعُكُوفِهَا عَلَى أَصْنَامِهَا.

قال الحكيم: إِنَّ رَجُلًا كَانَ لَهُ بُسْتَانٌ يَغْمُرُهُ وَيُحْسِنُ الْقِيَامَ عَلَيْهِ إِذْ رَأَى فِي بُسْتَانِهِ ذَاتَ يَوْمٍ عُصْفُورًا وَقَاعًا عَلَى شَجَرَةٍ مِنْ شَجَرِ الْبُسْتَانِ يُصِيبُ مِنْ ثَمَرِهَا، فَغَاضَهُ ذَلِكَ فَنَصَبَ فَخًّا فَصَادَهُ، فَلَمَّا هَمَّ بِذَبْحِهِ أَنْطَقَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِقُدْرَتِهِ، فَقَالَ لِصَاحِبِ الْبُسْتَانِ: إِنَّكَ تَهْتَمُّ بِذَبْحِي وَلَيْسَ فِيَّ مَا يُشْبِعُكَ مِنْ جُوعٍ وَلَا يُقَوِّيكَ مِنْ ضَعْفٍ فَهَلْ لَكَ فِي خَيْرٍ مِمَّا

خدای تعالی است بدی را به خاطر عقابش ترک می کند و نیکی را به واسطه ثوابش به جا می آورد و کسی که به وجود خدای یکتا یقین داشته باشد و وعده های او را تصدیق کند البته مرگ را دوست می دارد به دلیل آنکه به آسایش پس از مرگ امیدوار است دنیا را نمی خواهد و از آن کراهت دارد زیرا می ترسد که مبادا به شهوتهای دنیا فریفته شود و مرتکب معصیت حق تعالی گردد. چنین شخصی مرگ را دوست می دارد تا از شر فتنه دنیا ایمن شود و به سعادت عقبی فائز گردد. شاهزاده گفت: چنین شخصی زیننده است که با دست خود خویشتن را به هلاکت افکند زیرا در آن نجات و رستگاری وجود دارد. مثل مردم این روزگار را که در عبادت بت های خود اهتمام می ورزند بیان فرما.

حکیم گفت: مردی بود که باغی داشت و در آبادانی آن باغ می کوشید و سعی وافر می نمود. روزی گنجشکی را دید که بر روی درختی از درختان باغ او نشسته و میوه آن را می خورد. به خشم آمد و تله ای نصب کرد و آن گنجشک را شکار نمود و چون قصد کشتن آن را کرد حق تعالی به قدرت کامله خود آن گنجشک را به سخن درآورد و آن پرنده به صاحب باغ گفت: بر کشتن من همت کرده ای ولی در من آن قدر گوشت نیست که تو را از گرسنگی سیر کند و از

هَمَمْتَ بِهِ؟ قَالَ الرَّجُلُ: مَا هُوَ؟ قَالَ الْعُصْفُورُ: تَخَلَّى سَبِيلِي وَاعْلَمْتُكَ ثَلَاثَ كَلِمَاتٍ إِنَّ
 أَنْتَ حَفِظْتَهُنَّ كُنَّ خَيْرًا لَكَ مِنْ أَهْلِ وَ مَالٍ هُوَ لَكَ، قَالَ: قَدْ فَعَلْتُ فَأَخْبِرْنِي بِهِنَّ، قَالَ
 الْعُصْفُورُ: اخْفِظْ عَنِّي مَا أَقُولُ لَكَ: لَا تَأْسَ عَلَى مَا فَاتَكَ، وَ لَا تُصَدِّقَنَّ بِمَا لَا يَكُونُ، وَ لَا
 تَطْلُبَنَّ مَا لَا تُطِيقُ، فَلَمَّا قَضَى الْكَلِمَاتِ خَلَّى سَبِيلَهُ، فَطَارَ فَوَقَعَ عَلَى بَعْضِ الْأَشْجَارِ، ثُمَّ
 قَالَ لِلرَّجُلِ: لَوْ تَعَلَّمُ مَا فَاتَكَ مِنِّي لَعَلِمْتَ أَنَّكَ قَدْ فَاتَكَ مِنِّي عَظِيمٌ جَسِيمٌ مِنَ الْأَمْرِ، فَقَالَ
 الرَّجُلُ: وَ مَا ذَاكَ؟ قَالَ الْعُصْفُورُ: لَوْ كُنْتَ مَضَيْتَ عَلَى مَا هَمَمْتَ بِهِ مِنْ ذَنْبِي
 لَأَسْتَخْرَجْتَ مِنْ حَوْصَلَتِي دُرَّةً كَبِيضَةً الْوَرَّةِ^(۱) فَكَانَ لَكَ فِي ذَلِكَ غِنَى الدَّهْرِ، فَلَمَّا سَمِعَ
 الرَّجُلُ مِنْهُ ذَلِكَ أَسْرَى فِي نَفْسِهِ نَدَمًا عَلَى مَا فَاتَهُ، وَقَالَ: دَعَّ عَنكَ مَا مَضَى، وَ هَلُمَّ أَنْطَلِقْ
 بِكَ إِلَى مَنزِلِي فَأَحْسِنُ صُحْبَتَكَ وَ أَكْرِمُ مَثْوَاكَ، فَقَالَ لَهُ الْعُصْفُورُ: أَيُّهَا الْجَاهِلُ مَا أَرَاكَ
 حَفِظْتَنِي إِذَا ظَفَرْتَ بِي، وَ لَا انْتَفَعْتَ بِالْكَلِمَاتِ الَّتِي افْتَدَيْتُ بِهَا مِنْكَ نَفْسِي، أَلَمْ أَعْهَدْ

ضعف برهاند. آیا دوست داری تو را به کاری هدایت کنم که از کشتن من بهتر باشد؟ آن مرد گفت: چه کاری؟ گنجشک گفت: مرا رها کن و من سه کلمه به تو می آموزم که اگر آنها را حفظ کنی از اهل و مال برایت بهتر خواهد بود. مرد گفت: چنین خواهم کرد، آن کلمات را بازگو، گنجشک گفت: آنچه به تو می گویم حفظ کن: بر آنچه که از دست داده ای اندوه مخور و امر محال را باور مکن و آنچه را که به آن نتوانی رسید نخواه، چون این کلمات به پایان رسید آن را رها کرد، گنجشک پرواز کرد و بر شاخه درختی نشست و گفت: ای کاش می دانستی که با از دست دادن من چه چیز گرانبهایی را از دست داده ای، مرد گفت: چه چیزی را از دست داده ام؟ گنجشک گفت: اگر مرا می کشتی از چینه دان من در سپیدی بیرون می آوردی که به اندازه تخم غاز بود و تو را در تمام عمر بی نیاز می کرد، آن مرد چون این سخن شنید پشیمانی خود را از رها ساختن آن نهان ساخت و گفت: از گذشته سخن مگو، بیا تا تو را به منزل خود برم، نزد من عزیز خواهی بود و جایگاه نیکویی برایت مهیا خواهم ساخت. گنجشک گفت: ای مرد جاهل من می دانم که چون بر من دست یابی مرا خواهی کشت و بدان که از آن کلماتی که بتو

إِلَيْكَ أَلَّا تَأْسَ عَلَى مَفَاتِكَ وَ لَا تُصَدِّقَ مَا لَا يَكُونُ، وَ لَا تَطْلُبَ مَا لَا يُدْرِكُ؟ أَمَا أَنْتَ مُتَفَجِّعٌ عَلَى مَفَاتِكَ وَ تَلْتَمِسُ مِنِّي رَجْعَتِي إِلَيْكَ وَ تَطْلُبُ مَا لَا تُدْرِكُ، وَ تُصَدِّقُ أَنَّ فِي حَوْصَلَتِي دُرَّةً كَبِيضَةَ الْوَرَّةِ، وَ جَمِيعِي أَصْغَرُ مِنْ بَيْضِهَا، وَ قَدْ كُنْتُ عَاهِدْتُ إِلَيْكَ أَنْ لَا تُصَدِّقَ بِمَا لَا يَكُونُ.

وَ أَنَّ أُمَّتَكُمْ صَنَعُوا أَصْنَامَهُمْ بِأَيْدِيهِمْ ثُمَّ زَعَمُوا أَنَّهَا هِيَ الَّتِي خَلَقَتْهُمْ وَ حَفِطُوا مِنْهَا أَنْ تُسْرِقَ مَخَافَةً عَلَيْهَا وَ زَعَمُوا أَنَّهَا هِيَ الَّتِي تَحْفَظُهُمْ، وَ أَنْفَقُوا عَلَيْهَا مِنْ مَكَاسِبِهِمْ وَ أَمْوَالِهِمْ، وَ زَعَمُوا أَنَّهَا هِيَ الَّتِي تَرْزُقُهُمْ فَطَلَبُوا مِنْ ذَلِكَ مَا لَا يُدْرِكُ وَ صَدَّقُوا بِمَا لَا يَكُونُ، فَلَزِمَهُمْ مِنْهُ مَا لَزِمَ صَاحِبُ الْبُسْتَانِ.

قال ابنُ الملِكِ: صدقت، أمَّا الأصنامُ فإني لم أزلُ عارِفاً بأمْرِها، زاهداً فيها، آيساً من خَيْرِها، فأخبرني بالذي تدعوني إليه وَ الذي ارتضىته لنفسِكَ ما هو؟

گفتم منتفع نشدی، آیا نگفتم بر آنچه که از دست داده‌ای اندوه مخور و امر محال را باور مکن و آنچه را که به آن نتوانی رسید نخواه؟ آیا اکنون بر آنچه که از دست داده‌ای اندوهگین نیستی و بازگشت مرا درخواست نمی‌کنی و چیزی را که به آن نتوانی رسید طالب نیستی؟ آیا تو باور نکردی که در چینه‌دان من درّ سپیدی هست که به اندازه تخم غاز است در حالی که جمیع بدن من به اندازه آن تخم نیست! آیا چنین امور محالی را باور می‌کنی؟

و مردم این روزگار نیز چنین اند، به دست خود بت‌هایی ساخته‌اند و آنها را خالق خود می‌پندارند و از ترس آنکه مبادا دزد آنها را ببرد به محافظت آنها مشغولند و گمان می‌کنند بت‌ها محافظت آنها می‌کنند و اموال و مکاسب خود را خرج بت‌ها می‌کنند و می‌پندارند آنها رازق ایشانند. پس آنها نیز در جستجوی چیزی هستند که به دست نمی‌آید و امری را که محال است باور کرده‌اند، و به اندوهی که صاحب باغ دچار شد مبتلا خواهند گردید.

شاهزاده گفت: راست می‌گویی، من نیز همواره بر حال این بت‌ها عارف بوده‌ام و هرگز متایل به عبادت آنها نبوده‌ام و امید خیری از آنها نداشته‌ام حال مرا از آن چیزی خبر ده که مرا به سوی آن می‌خوانی و برای خود پسندیده‌ای.

قَالَ بَلَوَهَرُ: جَمَاعُ الدِّينِ أَمْرَانِ: أَحَدُهُمَا مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَالْآخَرُ الْعَمَلُ بِرِضْوَانِهِ، قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: وَكَيْفَ مَعْرِفَةُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ؟

قَالَ الْحَكِيمُ: أَدْعُوكَ إِلَى أَنْ تَعْلَمَ أَنَّ اللَّهَ وَاحِدٌ لَيْسَ لَهُ شَرِيكٌ، لَمْ يَزَلْ فَرْدًا رَبًّا، وَمَا سِوَاهُ مَرْبُوبٌ، وَأَنَّهُ خَالِقٌ وَمَا سِوَاهُ مَخْلُوقٌ، وَأَنَّهُ قَدِيمٌ وَمَا سِوَاهُ مُحَدَّثٌ، وَأَنَّهُ صَانِعٌ وَمَا سِوَاهُ مَصْنُوعٌ، وَأَنَّهُ مُدَبِّرٌ وَمَا سِوَاهُ مُدَبَّرٌ، وَأَنَّهُ بَاقٍ وَمَا سِوَاهُ فَانٍ، وَأَنَّهُ عَزِيزٌ وَمَا سِوَاهُ ذَلِيلٌ، وَأَنَّهُ لَا يَنَامُ وَلَا يَغْفُلُ وَلَا يَأْكُلُ وَلَا يَشْرَبُ وَلَا يَضْعَفُ وَلَا يُغْلَبُ وَلَا يُضَجَّرُ، وَلَا يَعْجِزُهُ شَيْءٌ، لَمْ تَمْتَسِعْ مِنْهُ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَالْهَوَاءُ وَالْبَرُّ وَالْبَحْرُ، وَأَنَّهُ كَوْنُ الْأَشْيَاءِ لَا مِنْ شَيْءٍ، وَأَنَّهُ لَمْ يَزَلْ وَلَا يَزَالُ، وَلَا تُحْدِثُ فِيهِ الْحَوَادِثُ، وَلَا تُغَيِّرُهُ الْأَحْوَالُ، وَلَا تُبَدِّلُهُ الْأَزْمَانُ، وَلَا يَتَغَيَّرُ مِنْ حَالٍ إِلَى حَالٍ، وَلَا يَخْلُو مِنْهُ مَكَانٌ، وَلَا يَسْتَعْمَلُ بِهِ مَكَانٌ وَلَا يَكُونُ مِنْ مَكَانٍ أَقْرَبُ مِنْهُ إِلَى مَكَانٍ، وَلَا يَغِيبُ عَنْهُ شَيْءٌ، عَالِمٌ لَا

بَلَوَهَر گفت: مدار آن دینی که تو را به آن فرامی خوانم بر دو چیز است: یکی شناخت حقّ تعالی و دیگر عمل کردن به اموری که موجب خشنودی اوست. شاهزاده گفت: حقّ تعالی را چگونه می شناسند؟

حکیم گفت: تو را فرامی خوانم به شناسایی خداوند یکتایی که شریکی ندارد و همواره یکتا و پروردگار بوده است و جز ذات او همه مخلوق اویند و اینکه تنها او قدیم است و هر چه غیر اوست جادث است و تنها او صانع است و ما سوای او مصنوع است و تنها او تدبیر می کند و دیگران تدبیر می شوند و تنها او باقی است و دیگران فانی هستند و تنها او عزیز است و ما سوای او ذلیل اند و او نمی خوابد و غفلت نمی کند و نمی خورد و نمی آشامد و ناتوان نمی شود و مغلوب و دلتنگ نمی گردد و چیزی او را عاجز نمی سازد، آسمان و زمین و هوا و برّ و بحر مانع او نمی شود و او اشیا را از عدم پدید آورده است همیشه بوده و پیوسته خواهد بود و حوادث در او تأثیر ندارد و احوال او را دگرگون نمی کند و روزگار او را مبدّل نمی سازد و از حالی به حالی دیگر در نمی آید و هیچ مکانی از او خالی نیست و مکانی خاصّ او وجود ندارد و به مکانی نزدیکتر از مکانی دیگر نیست و هیچ چیزی از وی نهان نیست و بر هر چیزی داناست، توانایی است که چیزی

يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ، قَدِيرٌ لَا يَفُوتُهُ شَيْءٌ، وَأَنْ تَعْرِفَهُ بِالرَّأْفَةِ وَالرَّحْمَةِ وَالْعَدْلِ، وَأَنْ لَهُ ثَوَاباً أَعَدَّهُ لِمَنْ أَطَاعَهُ، وَعَذَاباً أَعَدَّهُ لِمَنْ عَصَاهُ، وَأَنْ تَعْمَلَ لِلَّهِ بِرِضَاهُ، وَتَجْتَنِبَ سَخَطَهُ.

قال ابنُ المَلِكِ: فما رَضِيَ الوَاحِدِ الخَالِقِ مِنَ الأَعْمَالِ؟ قالَ الحَكِيمُ: يا ابنَ المَلِكِ رِضاهُ أَنْ تُطِيعَهُ وَلا تُعَصِيَهُ، وَأَنْ تَأْتِيَ إِليَّ غَيْرِكَ ما تُحِبُّ أَنْ يُؤْتِيَ إِليكَ، وَتَكُفَّ عَنِّ غَيْرِكَ ما تُحِبُّ أَنْ يُكُفَّ عَنكَ في مِثْلِهِ، فَإِنَّ ذَلكَ عَدْلٌ وَفي العَدْلِ رِضاهُ، وَفي اتِّباعِ آثارِ أنبياءِ اللهِ وَرُسلِهِ بِأَنْ لا تُعَدُّو سُنَّتَهُم.

قال ابنُ المَلِكِ: زِدْنِي أَيُّها الحَكِيمُ تَزْهيداً في الدُّنيا وَأخْبِرْنِي بِحَالِها.

قالَ الحَكِيمُ: إِنِّي لَمَّا رَأَيْتُ الدُّنيا دارَ تَصَرُّفٍ وَزوالٍ وَتَقَلُّبٍ مِنْ حَالٍ إِلى حَالٍ، وَرَأَيْتُ أَهْلَها فيها أَغْراضاً لِلْمَصائِبِ، وَرَهائِنَ لِلْمَتالِفِ، وَرَأَيْتُ صِحَّةً بَعْدَها سُقْماً، وَشِباباً بَعْدَهُ هَرَمًا، وَغِنًى بَعْدَهُ فَقْراً، وَفَرَحاً بَعْدَهُ حَزْناً، وَعِزًّا بَعْدَهُ ذُلًّا، وَرِخاءً بَعْدَهُ

از قدرت او بیرون نیست و باید او را با صفات رأفت و رحمت و عدالت بشناسی و اینکه او برای مطیعان خود ثوابی مهیا کرده است و برای عاصیان خود عذابی تدارک دیده است و باید که کردار تو برای خداوند و در جهت خشنودی او باشد و از آنچه باعث خشم و غضب وی می گردد اجتناب نمایی.

شاهزاده گفت: کدام اعمال موجب رضای خالق یکتا می شود؟ حکیم گفت: ای شاهزاده رضای او در طاعت و ترک نافرمانی اوست و اینکه یا غیر خود آن کنی که دوست داری با تو آن کنند و از غیر خود بازداری آنچه را که دوست داری از تو باز دارند که این عدل است و در عدل رضای او نهفته است و اینکه از آثار انبیا و رسولان الهی پیروی کنی و از طریقه سنت ایشان تجاوز نکنی.

شاهزاده گفت: ای حکیم، دگر باره در باب زهد و ترک دنیا سخن بگو و مرا از احوال آن با خبر گردان.

حکیم گفت: من چون دیدم که دنیا در تغیر و زوال و تقلب احوال است و دیدم که اهل دنیا آماج بلاها و مصائب اند و همگی در گرو مرگ و فنا هستند و دیدم که پس از صحت دنیا بیماری و پس از جوانیش پیری و به دنبال توانگریش فقر و در پی شادی آن اندوه و پس از عزتش ذلت و به دنبال آسایش آن شدت و

شِدَّةً، وَ أَمْنًا بَعْدَهُ خَوْفًا، وَ حَيَاةً بَعْدَهَا مَمَاتًا، وَ رَأَيْتُ أَغْمَارًا قَصِيرَةً، وَ حُتُوفًا رَاصِدَةً، وَ سَهَامًا قَاصِدَةً، وَ أَبْدَانًا ضَعِيفَةً مُسْتَسْلِمَةً غَيْرَ مُتَّعِنَةٍ وَ لَا حَصِينَةٍ، عَرَفْتُ أَنَّ الدُّنْيَا مُنْقَطِعَةٌ بِالْيَتَةِ فَانِيَةٌ، وَ عَرَفْتُ بِمَا ظَهَرَ لِي مِنْهَا مَا غَابَ عَنِّي مِنْهَا، وَ عَرَفْتُ بِظَاهِرِهَا بَاطِنَهَا، وَ غَامِضِهَا بِوَاضِحِهَا، وَ سِرِّهَا بِعَلَانِيَتِهَا، وَ صُدُورَهَا بِوُرُودِهَا، فَحَذَرْتُهَا لِمَا عَرَفْتُهَا، وَ فَرَزْتُ مِنْهَا لِمَا أَبْصَرْتُهَا.

بَيْنَا تَرَى الْمَرْءَ فِيهَا مُغْتَبِطًا مَجْبُورًا وَ مَلِكًا مَسْرُورًا^(۱) فِي خَفْضٍ وَ دَعَاةٍ وَ نِعْمَةٍ وَ سَعَةٍ، فِي بَهْجَةٍ مِنْ شَبَابِهِ، وَ حَدَائِثٍ مِنْ سِنِّهِ، وَ غَبْطَةٍ مِنْ مُلْكِهِ، وَ بَهَاءٍ مِنْ سُلْطَانِهِ، وَ صِحَّةٍ مِنْ بَدَنِهِ إِذَا انْقَلَبَتِ الدُّنْيَا بِهِ أَسْرًا مَا كَانَ فِيهَا نَفْسًا، وَ أَقْرًا مَا كَانَ فِيهَا عَيْنًا، فَأَخْرَجَتْهُ مِنْ مُلْكِهَا وَ غَبْطَتِهَا وَ خَفْضِهَا وَ دَعَاةِهَا وَ بَهْجَتِهَا، فَأَبْدَلَتْهُ بِالْعِزِّ ذُلًّا، وَ بِالْفَرَحِ تَرَحُّبًا، وَ بِالسُّرُورِ حُزْنَ، وَ بِالنُّعْمَةِ بُؤْسًا، وَ بِالغِنَى فَقْرًا، وَ بِالسَّعَةِ ضَيْقًا، وَ بِالشَّبَابِ هَرَمًا، وَ بِالشَّرَفِ ضَعْفًا، وَ بِالْحَيَاةِ مَوْتًا، فَدَلَّتْهُ فِي حُفْرَةٍ ضَيْقَةٍ شَدِيدَةِ الْوَحْشَةِ، وَ حِيدًا

در پی امنیّت آن خوف و از پس حیات آن ممات است و دیدم که عمرها کوتاه و مرگها در کمین و تیرهای قضا آماده پرتاب و بدنها در نهایت ضعف و سستی اند و نمی توانند دفع بلا از خود کنند، از مشاهده این احوال دانستم که دنیا منقطع و زوال پذیر است و از آنچه در دنیا دیدم احوال آنچه را که ندیدم دانستم و از ظاهر دنیا پی به باطنش بردم و سخت آن را با آسانش و سرّ آن را با آشکارش و صادرات آن را با وارداتش شناختم و چون حقیقت دنیا را دانستم از آن پرهیز کردم و زمانی که به عیبهای آن بینا شدم از آن گریختم.

ای شاهزاده! در آن حال که مردی را در دنیا می بینی که در پادشاهی و نعمت و شادی و راحت و عیش و رفاهی است که مردم بر او رشک می برند و در شادی جوانی و شادمانی سلطنت و کامرانی و سلامتی است، ناگاه در اوج سرور و بهجت و راحتی و خوشوقتی دنیا از او بر می گردد و دنیا همه اوصاف فوق را زایل می سازد، عزّتش را به ذلّت و شادیش را به اندوه و نعمتش را به نعمت و بی نیازیش را به فقر و فراخی اش را به تنگی و جوانیش را به پیری و رفعتش را

فَرِيداً غَرِيباً قَدْ فَارَقَ الْأَحِبَّةَ وَ فَارَقُوهُ، وَ خَذَلَهُ إِخْوَانُهُ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُمْ مَنَعاً، وَ غَرَّهُ
أَخْدَانُهُ فَلَمْ يَجِدْ عِنْدَهُمْ دَفْعاً، وَ صَارَ عِزُّهُ وَ مُلْكُهُ وَ أَهْلُهُ وَ مَالُهُ نَهْبَةً مِّنْ بَعْدِهِ، كَأَنَّهُ لَمْ
يَكُنْ فِي الدُّنْيَا وَ لَمْ يُذْكَرْ فِيهَا سَاعَةً قَطُّ وَ لَمْ يَكُنْ لَهُ فِيهَا خَطَرٌ وَ لَمْ يَمْلِكْ مِنَ الْأَرْضِ حِطًّا
قَطُّ، فَلَا تَتَّخِذْهَا يَا ابْنَ الْمَلِكِ دَاراً، وَ لَا تَتَّخِذَنَّ فِيهَا عُقْدَةً وَ لَا عَقَاراً، فَأُفَّ لَهَا وَ تُفَّ.

قال ابنُ الملكِ: أُفَّ لها و لمنْ يَغترُّ بها إذا كانَ هذا حالها. وَ رَقَّ ابنُ الملكِ وَ قال: زدني
أُمِّيها الحكيمُ مِنْ حَدِيثِكَ فَإِنَّهُ شِفَاءٌ لِي مَا فِي صَدْرِي.

قال الحكيمُ: إِنَّ الْعُمُرَ قَصِيرٌ، وَ اللَّيْلُ وَ النَّهَارُ يَسْرَعَانِ فِيهِ، وَ الْأَرْحَامُ مِنَ الدُّنْيَا
حَثِيثٌ قَرِيبٌ، وَ إِنَّهُ وَ إِنْ طَالَ الْعُمُرُ فِيهَا فَإِنَّ الْمَوْتَ نَازِلٌ، وَ الظُّلْمَانِ لَا مَحَالَةَ رَاحِلٌ
فَيَصِيرُ مَا جَمَعَ فِيهَا مُفَرَّقاً، وَ مَا عَمِلَ فِيهَا مُبْتَرّاً، وَ مَا شَيَّدَ فِيهَا خَرَاباً، وَ يَصِيرُ اسْمُهُ

به پستی و حیاتش را به مرگ مبدل می گرداند و او را به حفره ای تنگ و
وحشتناک راهنمایی می کند که در آن تنها و بی کس و غریب است در حالی که از
دوستانش جدا می شود و دوستانش نیز از او مفارقت می کنند و برادرانش او را
فرو می گذارند و از وی حمایتی نمی کنند و دوستانش او را فریفته و از وی دفع
مضرّتی نمی کنند و عزّت و ملک و پادشاهی و اهل و مال او از پس وی به غارت
می رود و چنان از خاطره ها فراموش می شود که گویا هرگز در دنیا نبوده و
نامش بر زبانها جاری نگردیده و او را جاه و منزلتی و بهره ای در زمین نبوده
است. ای شاهزاده! چنین دنیایی را سرای خود قرار مده و ملک و عِقاری از آن
مَطَلَب، أُفّ بر این دنیای غدار و تفو بر این سرای ناپایدار.

شاهزاده گفت: افّ بر آن باد و بر کسانی که فریب آن را می خورند چنانکه
احوال آن چنین باشد، آنگاه بر شاهزاده حالی دست داد و گفت: ای حکیم! باز
هم سخن بگو که شفای سینه دردمند من در کلمات توست.

حکیم گفت: عمر آدمی کوتاه است و شب و روز با سرعت آن را طی می کنند
و رحلت از دنیا به زودی و با جدیّت واقع می شود و عمر هر چند دراز باشد
مرگ فرا می رسد و کسی که بار بسته می کوچد و هر چه که فراهم آورده پراکنده
می شود و هر کاری که در دنیا کرده ناتمام می ماند و هر چه که ساخته ویران

بَجْهُوْلًا، وَ ذِكْرُهُ مَنْسِيًّا، وَ حَسْبُهُ خَامِلًا، وَ جَسَدُهُ بَالِيًّا، وَ شَرَفُهُ وَضِيْعًا، وَ نِعْمَتُهُ وَبَالًا،
وَ كَسْبُهُ خَسَارًا، وَ يُورَثُ سُلْطَانَهُ، وَ يُسْتَذَلُّ عَقْبُهُ، وَ يُسْتَبَاحُ حَرِيْمُهُ، وَ تُنْقَضُ عُهُودُهُ،
وَ تُخْفَرُ ذِمَّتُهُ، وَ تَدْرُسُ آثَارُهُ؛ وَ يُوزَعُ مَالُهُ، وَ يُطَوَّى رَحْلُهُ، وَ يَفْرَحُ عَدُوُّهُ، وَ يَبِيدُ
مُلْكُهُ، وَ يُورَثُ تَاجَهُ، وَ يُخْلَفُ عَلَى سَرِيْرِهِ، وَ يُخْرَجُ مِنْ مَسَاكِنِهِ مَسْلُوبًا مَخْذُولًا،
فَيَذْهَبُ بِهِ إِلَى قَبْرِهِ، فَيُدْلَى فِي حُفْرَتِهِ فِي وَحْدَةٍ وَ غُرْبَةٍ وَ ظُلْمَةٍ وَ وَحْشَةٍ وَ مَسْكَنَةٍ وَ ذِلَّةٍ،
قَدْ فَارَقَ الْأَحِبَّةَ وَ أَسْلَمَتَهُ الْعَصْبَةَ فَلَا تُؤْنَسُ وَ حَشَّتُهُ أَبَدًا، وَ لَا تُرَدُّ غُرْبَتُهُ أَبَدًا.

وَ اعْلَمْ أَنَّهَا يَحِقُّ عَلَى الْمَرْءِ اللَّيْبِ مِنْ سِيَّاسَةِ نَفْسِهِ خَاصَّةً كَسِيَّاسَةِ الْإِمَامِ الْعَادِلِ
الْحَازِمِ الَّذِي يُؤَدِّبُ الْعَامَّةَ، وَ يَسْتَصْلِحُ الرَّعِيَّةَ، وَ يَأْمُرُهُمْ بِمَا يُصْلِحُهُمْ، وَ يَنْهَاهُمْ عَمَّا
يُفْسِدُهُمْ، ثُمَّ يُعَاقِبُ مَنْ عَصَاهُ مِنْهُمْ، وَ يُكْرِمُ مَنْ أَطَاعَهُ مِنْهُمْ، فَكَذَلِكَ لِلرَّجُلِ اللَّيْبِ

می شود نامش گم و یادش فراموش و حسبش بر باد و تنش پوسیده و شرفش به
ذلت مبدل می گردد و تنعم های دنیا و بال او می شود و کسبهای دنیوی باعث
زیانکاری او می گردد و پادشاهی او به میراث به دیگران می رسد و فرزندان
به خواری مبتلا می شوند و زنانش را دیگران به تصرف در می آورند و
پیمانهایش شکسته می شود و پناهِش بی پناه و آثارش مندرس و اموالش منقسم
و بساطش برچیده و دشمنش شاد و ملکش بر باد می گردد، تاج سلطنتش را
دیگری بر سر نهاده و بر سریر دولتش تکیه می زند و او را برهنه و خوار و
بی معاون و یار از خانه خود بیرون می برند و در گودال قبرش می افکنند، در
تنهایی و غربت و تاریکی و وحشت و بیچارگی و ذلت از خویشان خود جدا
می شود و دوستانش او را تنها می گذارند و هرگز از آن وحشت به در نیاید و از
آن غربت نیاساید.

ای شاهزاده! بدان که بر هر مرد خردمند لازم است که خود را تربیت کند
مانند امام عادل و دورانیشی که عموم مردم را تأدیب می کند و رعیت را به
صلاح می آورد و به آنچه مصلحت آنهاست فرمان می دهد و از آنچه آنها را به
تباهی می افکند باز می دارد، آنگاه عاصیان را کیفر می کند و مطیعان را اکرام
می نماید، همچنین بر مرد خردمند لازم است که خود را از نظر اخلاق و هوی و

أَنْ يُؤَدِّبَ نَفْسَهُ فِي جَمِيعِ أَخْلَاقِهَا وَ أَهْوَائِهَا وَ شَهَوَاتِهَا، وَ أَنْ تَحْمِلَهَا وَ إِنْ كَرِهَتْ عَلَى لُزُومِ مَنَافِعِهَا فِيمَا أَحَبَّتْ وَ كَرِهَتْ؛ وَ عَلَى اجْتِنَابِ مَضَارِّهَا، وَ أَنْ يَجْعَلَ لِنَفْسِهِ عَن نَفْسِهِ ثَوَابًا وَ عِقَابًا مِنْ مَكَانِهَا مِنَ السُّرُورِ إِذَا أَحْسَنْتَ، وَ مِنْ مَكَانِهَا مِنَ الْغَمِّ إِذَا أَسَاءْتَ.

وَ مِمَّا يَحِقُّ عَلَى ذِي الْعَقْلِ النَّظْرُ فِيمَا وَرَدَ عَلَيْهِ مِنْ أُمُورِهِ، وَ الْأَخْذُ بِصَوَابِهَا، وَ يَنْهَى نَفْسَهُ عَنِ خَطَايَاهَا، وَ أَنْ يَحْتَقِرَ عَمَلَهُ وَ نَفْسَهُ فِي رَأْيِهِ لِكَيْلَا يَدْخُلَهُ عُجْبٌ، فَإِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ قَدْ مَدَحَ أَهْلَ الْعَقْلِ وَ ذَمَّ أَهْلَ الْعُجْبِ، وَ مَنْ لَا عَقْلَ لَهُ، وَ بِالْعَقْلِ يُدْرِكُ كُلَّ خَيْرٍ بِإِذْنِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى، وَ بِالْجَهْلِ تَهْلِكُ النَّفُوسُ، وَ إِنْ مِنْ أَوْتَقِيَ الثَّقَاتِ عِنْدَ ذَوِي الْأَلْبَابِ مَا أَدْرَكَتْهُ عُقُوبَتُهُمْ، وَ بَلَغَتْهُ تَجَارِبُهُمْ، وَ نَالَتْهُ أَبْصَارُهُمْ فِي التَّرْكِ لِلْأَهْوَاءِ وَ الشَّهَوَاتِ، وَ لَيْسَ ذُو الْعَقْلِ بِجَدِيرٍ أَنْ يَرْفُضَ مَا قَوِيَ عَلَى حِفْظِهِ مِنَ الْعَمَلِ اخْتِقَارًا لَهُ إِذَا لَمْ يَقْدِرْ عَلَى مَا هُوَ أَكْثَرُ مِنْهُ، وَ إِنَّمَا هَذَا مِنْ أَسْلِحَةِ الشَّيْطَانِ الْغَامِضَةِ الَّتِي لَا يَبْصُرُهَا إِلَّا مَنْ تَدَبَّرَهَا، وَ لَا يَسْلَمُ مِنْهَا إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ مِنْهَا، وَ مِنْ رَأْسِ أَسْلِحَتِهِ سِلَاحَانِ:

هوس تأدیب کند و خویش را به رعایت مصالح و ا دارد گرچه نفسش را ناخوش آید و از زیانها بر کنار دارد و باید برای نفسش ثواب و عقاب مقرر کند، آنگاه که نیکی کند او را شاد سازد و چون بدی کرد او را مغموم گرداند.

و بر خردمند لازم است که در کارهایی که برای او پیش می آید بنگرد و درست آن را برگزیند و نفسش را از نادرست آن باز دارد و به دانش و رأی خود نبالد تا خود بین نگردد که خدای تعالی خردمندان راستوده و خودبینان را مذمت کرده است. به واسطه عقل و با اذن خدای تعالی می توان به همه خیرات دست یافت و به واسطه جهل نفوس هلاک می شوند، و نزد خردمند ادراکات عقلی و تجارب عملی و مشهودات آدمی در ترک هوی ها و شهوات نفسانی از موثق ترین و معتمدترین امورات است و بر خردمند سزاوار نیست که کار خیر را ولو اندک باشد حقیر شمارد و ترک کند، بلکه آنچه از اعمال خیر میسر و مقدور است باید به جای آورد، این یکی از سلاحهای پنهانی شیطان است که آن را نمی بیند مگر کسی که در آن تدبیر کند و حق تعالی او را حفظ فرماید و از جمله سلاحهای کشنده شیطان دو سلاح است: یکی از آنها انکار عقل است بدین

أَحَدُهَا إِنْكَارُ الْعَقْلِ أَنْ يُوقَعَ فِي قَلْبِ الْإِنْسَانِ الْعَاقِلِ أَنَّهُ لَا عَقْلَ لَهُ وَلَا بَصَرَ وَلَا مَنَفَعَةَ لَهُ فِي عَقْلِهِ وَبَصَرِهِ، وَ يُرِيدُ أَنْ يَصُدَّهُ عَنِ مَحَبَّةِ الْعِلْمِ وَ طَلَبِهِ، وَ يُزَيِّنُ لَهُ الْأَشْتِغَالَ بِغَيْرِهِ مِنْ مَلَاهِي الدُّنْيَا، فَإِنْ اتَّبَعَهُ الْإِنْسَانُ مِنْ هَذَا الْوَجْهِ فَهُوَ ظَفَرُهُ، وَإِنْ عَصَاهُ وَ غَلَبَهُ فَرَعَ إِلَى السَّلَاحِ الْآخِرِ وَ هُوَ أَنْ يَجْعَلَ الْإِنْسَانُ إِذَا عَمِلَ شَيْئاً وَ أَبْصَرَ عَرَضَ لَهُ بِأَشْيَاءَ لَا يُبْصِرُهَا لِيَعْنَهُ وَ يَضْجَرَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ حَتَّى يُبْغِضَ إِلَيْهِ مَا هُوَ فِيهِ بِتَضْعِيفِ عَقْلِهِ عِنْدَهُ، وَ بِمَا يَأْتِيهِ مِنَ الشُّبُهَةِ، وَ يَقُولُ: أَلَسْتُ تَرَى أَنَّكَ لَا تَسْتَكْمِلُ هَذَا الْأَمْرَ وَ لَا تُطِيقُهُ أَبَداً، فِيمَ تَعْنِي نَفْسَكَ وَ تَشْقِيهَا فِيمَا لَا طَاقَةَ لَكَ بِهِ، فَهَذَا السَّلَاحُ صَرَخَ كَثِيراً مِنَ النَّاسِ.

فَاخْتَرِسْ مِنْ أَنْ تَدَعَ اكْتِسَابَ عِلْمٍ مَا تَعْلَمُهُ وَ أَنْ تَخْذَعَ عَمَّا اكْتَسَبْتَ مِنْهُ، فَإِنَّكَ فِي دَارٍ قَدْ اسْتَحْوَذَ عَلَيْهَا أَكْثَرُ أَهْلِهَا الشَّيْطَانُ بِالْأَلْوَانِ حَيْلِهِ وَ وُجُوهِ ضَلَالَتِهِ، وَ مِنْهُمْ قَدْ

ترتیب که در دل مرد عاقل و سوسه می کند که تو عقل و بصیرتی نداری و از دانایی منفعتی به تو عاید نمی گردد و غرضش از این و سوسه آن است که محبت دانش و دانش جوئی را از خاطر او بیرون کند و مشغول شدن به غیر علم را همچون ملامی دنیایی در نظر او بیاراید. و اگر آدمی از این راه فریب وی را خورد و پیروی وی نماید مغلوب می شود و اگر فریب نخورد و بر وی غالب آید شیطان به سلاح دیگر متوسل می شود بدین ترتیب که چون آدمی اراده انجام عملی از اعمال خیر کند و بدان کار بینا باشد کارهای دیگری را بر وی عرضه کند که بدانها بینا نیست تا او را به واسطه چیزی که نمی داند غمگین و منزجر نماید تا به غایتی که آن عمل خیر را مبعوض وی قرار می دهد و در آن شبهه می کند و می گوید: آیا نمی بینی که تو بر انجام این امر توانا نیستی و نمی توانی آن را به انجام برسانی پس چرا خود را به زحمت می افکنی و رنج بیهوده میبری؟ و با این سلاح بسیاری از مردان را به خاک افکنده و از تحصیل کمالات محروم ساخته است.

پس ای شاهزاده! از شرّ شیاطین بر حذر باش و از اکتساب علومی که نمی دانی غافل مباش و در آنچه دانسته ای فریب شیطان را نخور و بدان عمل کن که تو در خانه ای هستی که شیطان به حیل های رنگارنگ و وجوه ضلالت بر

ضَرَبَ عَلَى سَمْعِهِ وَ عَقْلِهِ وَ قَلْبِهِ فَتَرَكَهُ لَا يَعْلَمُ شَيْئاً، وَ لَا يَسْأَلُ عَنْ عِلْمٍ مَا يَجْهَلُ مِنْهُ كَالْبَهِيمَةِ، وَ إِنَّ لِعَامَّتِهِمْ أَدْيَاناً مُخْتَلِفَةً فَمِنْهُمْ الْمُجْتَهِدُونَ فِي الضَّلَالَةِ حَتَّى أَنْ بَعْضُهُمْ لَيَسْتَجِلُّ دَمَ بَعْضٍ وَ أَمْوَالَهُمْ، وَ يُمَوِّهُ ضَلَالَتَهُمْ بِأَشْيَاءٍ مِنَ الْحَقِّ لِيَلْتَبَسَ عَلَيْهِمْ دِينَهُمْ، وَ يُزَيِّنَهُ لِضَعْفِهِمْ، وَ يَصُدَّهُمْ عَنِ الدِّينِ الْقِيمِ، فَالشَّيْطَانُ وَ جُنُودُهُ دَائِبُونَ فِي إِهْلَاكِ النَّاسِ، وَ تَضْلِيلِهِمْ لَا يَسْأَمُونَ وَ لَا يَفْتَرُونَ، وَ لَا يُحْصِي عَدَدَهُمْ إِلَّا اللَّهُ، وَ لَا يُسْتَطَاعُ دَفْعُ مَكَائِدِهِمْ إِلَّا بِعَوْنِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ الْإِعْتِصَامِ بِدِينِهِ، فَسَأَلَ اللَّهُ تَوْفِيقاً لِمَطَاعَتِهِ وَ نَصراً عَلَى عَدُوِّنَا، فَإِنَّهُ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

قال ابنُ الملِكِ: صِفْ لِي اللَّهُ سُبْحَانَهُ وَ تَعَالَى حَتَّى كَأَنِّي أَرَاهُ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ - تَقَدَّسَ ذِكْرُهُ - لَا يُوصَفُ بِالرُّؤْيَا، وَ لَا يَبْلُغُ الْعُقُولُ كُنْهَ صِفَتِهِ، وَ لَا تَبْلُغُ الْأَلْسُنُ كُنْهَ مَدْحَتِهِ، وَ لَا يُحِيطُ الْعِبَادُ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا عَلَّمَهُمْ مِنْهُ عَلَى أَلْسِنَةِ أَنْبِيَائِهِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ بِمَا وَصَفَ بِهِ

اهل آن خانه مستولی شده است و بعضی را پرده ها بر گوشها و عقلاها و دلهایشان آویخته است و ایشان را نادان رها کرده است و آنها مانند حیوانات از مجهولات خود پرسش نمی کنند. و عامه خلایق را مذاهب و طریقه های مختلفی است: بعضی از ایشان در ضلالت خود سعی وافر دارند تا به غایتی که خون و مال مردم را بر خود حلال کرده اند و گمراهی و باطل خود را در لباس حق به مردم می نمایند تا دین مردم را بر آنها مشتبه کنند و ضلالت خود را در نظر جمعی ضعیف العقل بیارایند و از دین حقشان باز دارند، پس شیطان و لشکریانش پیوسته در هلاکت و گمراهی مردم می کوشند و در این راه هیچ گاه خسته نمی شوند و عدد آنها را کسی جز خدا نمی داند و جز با توفیق و عون الهی و چنگ زدن در متابعت دین حق دفع مکائد ایشان نمی توان کرد، از خدا می خواهیم که در طاعت خود ما را توفیق دهد و ما را بر دشمنان خود نصرت عنایت فرماید و هیچ حول و قوه ای جز به واسطه او میسر نمی شود.

شاهزاده گفت: ای حکیم! خدای تعالی را بر من چنان وصف کن که گویا او را می بینم. حکیم گفت: خدای تعالی دیدنی نیست و عقول به کنه وصف او و زبانها به کنه مدح او نمی رسند و بندگان احاطه به علوم او ندارند مگر آنچه را که

نَفْسَهُ، وَ لَا تُدْرِكُ الْأَوْهَامُ عِظَمَ رُبُوبِيَّتِهِ، هُوَ أَعْلَىٰ مِنْ ذَلِكَ وَ أَجَلُّ وَ أَعَزُّ وَ أَعْظَمُ وَ أَمْنَعُ وَ أَلْطَفُ، فَبَاحَ لِلْعِبَادِ مِنْ عِلْمِهِ بِمَا أَحَبَّ، وَ أَظْهَرَهُمْ مِنْ صِفَتِهِ عَلَيَّ مَا أَرَادَ، وَ دَهَمَ عَلَيَّ مَعْرِفَتِهِ وَ مَعْرِفَةَ رُبُوبِيَّتِهِ بِأَحْدَاثِ مَا لَمْ يَكُنْ، وَ إِعْدَامِ مَا أُحْدِثَ.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: وَ مَا الْحُجَّةُ؟ قَالَ: إِذَا رَأَيْتَ شَيْئاً مَصْنُوعاً غَابَ عَنْكَ صَانِعُهُ عَلِمْتَ بِعَقْلِكَ أَنَّ لَهُ صَانِعاً، فَكَذَلِكَ السَّمَاءُ وَ الْأَرْضُ وَ مَا بَيْنَهُمَا، فَأَيُّ حُجَّةٍ أَقْوَىٰ مِنْ ذَلِكَ؟! قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: فَأَخْبِرْنِي أَيُّهَا الْحَكِيمُ أَبْقَدِرُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يُصِيبُ النَّاسَ مَا يُصِيبُهُمْ مِنَ الْأَسْقَامِ وَ الْأَوْجَاعِ وَ الْفَقْرِ وَ الْمَكَارِهِ أَوْ بغيرِ قَدَرٍ.

قَالَ بَلُوهر: لَا بَلَّ بِقَدَرٍ، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي عَنْ أَعْمَالِهِمُ السَّيِّئَةِ، قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ سَيِّئِ أَعْمَالِهِمْ بَرِيءٌ وَ لَكِنَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ أَوْجَبَ الثَّوَابَ الْعَظِيمَ لِمَنْ أَطَاعَهُ وَ الْعِقَابَ الشَّدِيدَ

بر زبان پیامبران جاری کرده و آنان از صفات کمالیه او بیان کرده اند و عظمت پروردگار را اوهام ادراک نمی کنند که او رفیع تر و بزرگوارتر و لطیف تر از آن است که عقل و وهم بتواند او را ادراک کند، پس به توسط پیامبران از علوم خود آنچه را که خواسته است بر مردمان ظاهر گردانیده و بر شناخت خود راهنمایی فرموده است و با ایجاد اشیاء از کتم عدم و معدوم کردن آنچه ایجاد فرموده به شناخت ربوبیت خود دلالت کرده است.

شاهزاده گفت: بر وجود پروردگار چه حجتی وجود دارد؟ حکیم گفت: چون مصنوعی را ببینی که صانع آن از دیدگان تو نهان باشد، عقل حکم می کند که کسی آن را ساخته باشد، آسمان و زمین و آنچه در بین آنهاست نیز چنین است گرچه صانع آن را نمی بینی ولی عقل به وجود او حکم می کند، آیا حجتی قوی تر و ظاهرتر از این وجود دارد؟

شاهزاده گفت: مرا آگاه کن آیا به قضا و قدر الهی است که بیماریها و دردها و فقر و احتیاج و مکروهات به مردم می رسد و یا آنکه به قضا و قدر الهی نیست؟ بلوهر گفت: اینها همه به قضا و قدر الهی است. گفت: مرا آگاه کن آیا کارهای بد و گناهان مردم به قضا و قدر الهی است یا نه؟ گفت: خداوند از کارهای بد ایشان مبرا است ولیکن برای مطیعان خود ثوابی عظیم و برای

لِمَنْ عَصَاهُ.

قال: فَأَخْبِرْنِي مَنْ أَعْدَلُ النَّاسِ، وَمَنْ أَجْوَرُهُمْ، وَمَنْ أَكَيْسُهُمْ وَمَنْ أَحْمَقُهُمْ، وَمَنْ أَشَقَاهُمْ وَمَنْ أَسْعَدُهُمْ؟ قال: أَعْدَلُهُمْ أَنْصَفُهُمْ مِنْ نَفْسِهِ، وَأَجْوَرُهُمْ مَنْ كَانَ جَوْرُهُ عِنْدَهُ عَدْلًا وَعَدْلُ أَهْلِ الْعَدْلِ عِنْدَهُ جَوْرًا، وَأَمَّا أَكَيْسُهُمْ فَمَنْ أَخَذَ لِآخِرَتِهِ أَهْبَتَهَا وَأَحْمَقُهُمْ مَنْ كَانَتْ الدُّنْيَا هَمَّهُ وَالْخَطَايَا عَمَلَهُ، وَأَسْعَدُهُمْ مَنْ خَتَمَ عَاقِبَتَهُ عَمَلِهِ بِخَيْرٍ، وَأَشَقَاهُمْ مَنْ خَتَمَ لَهُ بِمَا يُسَخِطُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ.

ثُمَّ قَالَ: مَنْ دَانَ النَّاسَ بِمَا إِنْ دِينَ يَمِثُّهُ هَلَكَ فَذَلِكَ الْمُسَخِطُ لِلَّهِ، الْمُخَالَفُ لِمَا يُحِبُّ، وَمَنْ دَانَهُمْ بِمَا إِنْ دِينَ يَمِثُّهُ صَلَحَ فَذَلِكَ الْمَطِيعُ لِلَّهِ الْمُوَافِقُ لِمَا يُحِبُّ الْمُجْتَنِبُ لِسَخَطِهِ، ثُمَّ قَالَ: لَا تَسْتَقْبِحَنَّ الْحَسَنَ وَإِنْ كَانَ فِي الْفُجَّارِ، وَلَا تَسْتَحْسِنَنَّ الْقَبِيحَ وَإِنْ كَانَ فِي—

عاصیان خویش عذابی سخت مقرر کرده است.

شاهزاده گفت: مرا خبر ده چه کسی عادلترین مردم است و ظالمترین و زیرکترین و احمقترین و بدبختترین و خوشبختترین مردم چه کسانی هستند؟ حکیم گفت: عادلترین مردم کسی است که انصاف بیشتری از جانب خود درباره مردم به کار بندد. و ظالمترین مردم کسی است که ظلم و جور خود را عدل پندارد و عدل عادلان را جور و ستم شمارد. و زیرکترین مردم کسی است که آمادگی لازم را برای آخرت خود فراهم کند. و احمقترین مردم کسی است که همت خود را مصروف دنیا کند و اعمالش به تمامی خطا باشد. و خوشبختترین مردم کسی است که عاقبت به خیر باشد. و بدبختترین مردم کسی است که ختم اعمالش خشم و غضب پروردگار را به دنبال داشته باشد.

سپس حکیم گفت: کسی که با مردم به نحوی عمل نماید که اگر با او همان عمل را کنند موجب هلاکت وی گردد خداوند را به خشم آورده و نارضایی وی را فراهم کرده است و اگر کسی با مردم به گونه ای عمل نماید که اگر با او همان عمل را کنند موجب صلاح وی گردد، او مطیع خداوند است و تحصیل رضای الهی را کرده و از غضب وی اجتناب کرده است. سپس گفت: زینهار که کار نیک را بد شماری اگر چه فاجران کننده آن کار باشند، و زینهار که کار بد را نیک شماری

الأبرار.

ثُمَّ قَالَ لَهُ: أَخْبِرْنِي أَيُّ النَّاسِ أَوْلَىٰ بِالسَّعَادَةِ؟ وَ أَيُّهُمْ أَوْلَىٰ بِالشَّقَاوَةِ؟
 قَالَ بِلَوْهَرٍ: أَوْلَاهُمْ بِالسَّعَادَةِ الْمُطِيعُ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ فِي أَمْرِهِ، وَ الْمُجْتَنِبُ لِنَوَاهِيهِ، وَ
 أَوْلَاهُمْ بِالشَّقَاوَةِ الْعَامِلُ بِمَعْصِيَةِ اللَّهِ، التَّارِكُ لِطَاعَتِهِ، الْمُؤَثِّرُ لِشَهْوَتِهِ عَلَىٰ رِضَىٰ اللَّهِ
 عَزَّوَجَلَّ. قَالَ: فَأَيُّ النَّاسِ أَطْوَعُهُمْ لِلَّهِ عَزَّوَجَلَّ؟ قَالَ: أَتَّبِعُهُمْ لِأَمْرِهِ، وَ أَقْوَاهُمْ فِي دِينِهِ
 وَ أَبْعَدُهُمْ مِنَ الْعَمَلِ بِالسَّيِّئَاتِ.
 قَالَ: فَمَا الْحَسَنَاتُ وَ السَّيِّئَاتُ؟ قَالَ: الْحَسَنَاتُ: صِدْقُ النِّيَّةِ وَ الْعَمَلُ الصَّالِحُ، وَ الْقَوْلُ
 الطَّيِّبُ، وَ السَّيِّئَاتُ: سُوءُ النِّيَّةِ، وَ سُوءُ الْعَمَلِ، وَ الْقَوْلُ السَّيِّئُ، قَالَ: فَمَا صِدْقُ النِّيَّةِ؟
 قَالَ: الْاِقْتِصَادُ فِي الْهِمَّةِ، قَالَ: فَمَا سُوءُ^(۱) الْقَوْلِ؟ قَالَ: الْكِذْبُ، قَالَ: فَمَا سُوءُ الْعَمَلِ؟
 قَالَ: مَعْصِيَةُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، قَالَ: أَخْبِرْنِي كَيْفَ الْاِقْتِصَادُ فِي الْهِمَّةِ؟ قَالَ: التَّذَكُّرُ لِزَوَالِ-

هر چند که نیکان کننده آن کار باشند.

شاهزاده گفت: مرا خبرده که سزاوارترین مردم به سعادت و شقاوت چه کسانی هستند؟

بلوهر گفت: سزاوارترین مردم به سعادت کسی است که مطیع پروردگار باشد و از معاصی اجتناب ورزد، و سزاوارترین مردم به شقاوت کسی است که نافرمانی پروردگار کند و اطاعت وی را ترک نماید و شهوات نفسانی را بر رضای رحمانی ترجیح دهد. پرسید: چه کسی خداوند را فرمانبردارتر است؟ گفت: آن کسی که بیشتر متابعت فرموده الهی کند و در دین حق راسختر باشد و از اعمال بد دورتر باشد.

شاهزاده گفت: حسنات و سیئات کدام است؟ حکیم گفت: حسنات عبارت از صدق نیت و عمل صالح و سخن نیکو است و سیئات عبارت از سوء نیت و سوء عمل و سخن بد است. گفت: صدق نیت چیست؟ گفت: میانه روی در قصد و همت، گفت: سخن بد چیست؟ گفت: دروغ، گفت: سوء عمل چیست؟ گفت: معصیت خدای تعالی، گفت: مرا خبرده که میانه روی در قصد و همت چیست؟

۱ - فی بعض النسخ «شر» مکان «سوء».

الدُّنْيَا وَ انْقِطَاعِ أَمْرِهَا، وَ الْكَفُّ عَنِ الْأُمُورِ الَّتِي فِيهَا النُّقْمَةُ وَ التَّبِعَةُ فِي الْآخِرَةِ.
 قَالَ: فَمَا السَّخَاءُ؟ قَالَ: إِعْطَاءُ الْمَالِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، قَالَ: فَمَا الْكَرَمُ؟ قَالَ:
 التَّقْوَى، قَالَ: فَمَا الْبُخْلُ؟ قَالَ: مَنَعَ الْحُقُوقِ عَنِ أَهْلِهَا وَ أَخَذَهَا مِنْ غَيْرِ وَجْهِهَا، قَالَ: فَمَا
 الْحِرْصُ؟ قَالَ: الْإِخْلَادُ إِلَى الدُّنْيَا، وَ الطَّيْحُ إِلَى الْأُمُورِ الَّتِي فِيهَا الْفَسَادُ وَ ثَمَرُهَا عُقُوبَةُ
 الْآخِرَةِ، قَالَ: فَمَا الصَّدَقُ؟ قَالَ: الطَّرِيقَةُ فِي الدِّينِ بِأَنْ لَا يُخَادِعَ الْمَرْءُ نَفْسَهُ وَ لَا يَكْذِبُهَا،
 قَالَ: فَمَا الْحَقُّ؟ قَالَ: الطَّمَأِينَةُ إِلَى الدُّنْيَا وَ تَرْكُ مَا يَدُومُ وَ يَبْقَى، قَالَ: فَمَا الْكِذْبُ؟
 قَالَ: أَنْ يَكْذِبَ الْمَرْءُ نَفْسَهُ فَلَا يَزَالُ بِهِوَاهُ شَعِيفاً وَ لِدِينِهِ مُسَوِّفاً، قَالَ: أَيُّ الرِّجَالِ
 أَكْمَلُهُمْ فِي الصَّلَاحِ؟ قَالَ: أَكْمَلُهُمْ فِي الْعَقْلِ وَ أَبْصَرُهُمْ بِعَوَاقِبِ الْأُمُورِ، وَ أَعْلَمُهُمْ
 بِخُصُومِهِ، وَ أَشَدَّهُمْ مِنْهُمْ اخْتِرَاساً، قَالَ: أَخْبِرْنِي مَا تِلْكَ الْعَاقِبَةُ وَ مَا أَوْلَيْكَ الْخُصْمَاءُ
 الَّذِينَ يَعْرِفُهُمُ الْعَاقِلُ فَيَخْتَرِسُ مِنْهُمْ؟ قَالَ: الْعَاقِبَةُ الْآخِرَةُ وَ الْفَنَاءُ الدُّنْيَا، قَالَ: فَمَا-

گفت: در یاد داشتن زوال و انقطاع دنیا و ترک اموری که موجب غضب الهی و وبال اخروی است.

شاهزاده گفت: سخا چیست؟ حکیم گفت: اعطای مال در راه رضای خداوند، پرسید: کرم چیست؟ گفت: تقوی، پرسید: بخل چیست؟ گفت منع کردن حقوق از اهلش و گرفتن آن از غیر محل خویش، پرسید: حرص چیست؟ گفت: میل به دنیا و نظر انداختن به اموری که در آن فساد است و ثمره آن نیز عقوبت اخروی است، پرسید صدق چیست؟ گفت: آن که خود را فریب ندهی و به خود دروغ نگویی، پرسید: حماقت چیست؟ گفت: دل به دنیا دادن و ترک کردن امور بادوام و باقی، پرسید دروغ چیست؟ گفت: آنکه انسان به خودش دروغ بگوید و به هوای نفسانی شادان باشد و امور دین خود را به تأخیر بیندازد، پرسید: کدام یک از مردم در صلاح و شایستگی کاملترند؟ گفت: آنکه عقلش کاملتر باشد و عواقب امور را بیشتر ملاحظه کند و دشمنانش را بهتر بشناسد و از آنها بیشتر دوری کند. گفت: مرا خبرده که این عاقبت چیست و آن دشمنان که گفتی عاقل آنها را می شناسد و از آنها حذر می کند چه کسانی هستند؟ گفت: عاقبت عبارت از آخرت است و فنا عبارت از دنیا است، پرسید: آن دشمنان چه

الْخُصْمَاءُ؟ قَالَ: الْحِرْصُ وَالْغَضَبُ وَالْحَسَدُ وَالْحَمِيَّةُ وَالشَّهْوَةُ وَالرِّيَاءُ وَاللَّجَاجَةُ.
 قَالَ: أَيُّ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ عَدَدَتْ أَقْوَى وَ أَجْدَرُ أَنْ لَا يُسَلَّمَ مِنْهُ؟ قَالَ: الْحِرْصُ أَقْلُ
 رِضًا وَ أَفْحَشُ غَضَبًا، وَ الْغَضَبُ أَجْوَرُ سُلْطَانًا وَ أَقْلُ شُكْرًا وَ أَكْسَبُ لِلْبَغْضَاءِ، وَ الْحَسَدُ
 أَسْوَأُ الْخَيْبَةِ لِلنِّيَّةِ، وَ أَخْلَفُ لِلظَّنِّ، وَ الْحَمِيَّةُ أَشَدُّ لِحَاجَةً وَ أَفْطَعُ مَعْصِيَةً، وَ الْحِقْدُ أَطْوَلُ
 تَوَقُّدًا وَ أَقْلُ رَحْمَةً وَ أَشَدُّ سَطْوَةً، وَ الرِّيَاءُ أَشَدُّ خَدِيعةً، وَ أَخْفَى اكْتِنَامًا وَ أَكْذَبُ، وَ
 اللَّجَاجَةُ أَعْيَى خُصُومَةً، وَ أَفْطَعُ مَعْدِرَةً.

قَالَ: أَيُّ مَكَائِدِ الشَّيْطَانِ لِلنَّاسِ فِي هَلَاكِهِمْ أَبْلَغُ؟ قَالَ: تَعْمِيَّتُهُ عَلَيْهِمُ الْبِرِّ وَ الْإِثْمِ
 وَ الثَّوَابِ وَ الْعِقَابِ وَ عَوَاقِبِ الْأُمُورِ فِي إِزْتِكَابِ الشَّهَوَاتِ، قَالَ: أَخْبِرْنِي بِالْقُوَّةِ الَّتِي
 قَوَّى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا الْعِبَادَةَ فِي تَغَالِبِ تِلْكَ الْأُمُورِ السَّيِّئَةِ وَ الْأَهْوَاءِ الْمُرْدِيَةِ؟ قَالَ: الْعِلْمُ
 وَ الْعَقْلُ وَ الْعَمَلُ بِهَا، وَ صَبْرُ النَّفْسِ عَنْ شَهَوَاتِهَا، وَ الرَّجَاءُ لِلثَّوَابِ فِي الدِّينِ، وَ كَثْرَةُ-

کسانی هستند؟ گفت: حرص و غضب و حسد و حمیت و شهوت و ریا و لجاجت در راه باطل.

شاهزاده پرسید: کدام یک از این دشمنانی که بر شمردی قوی تر و احتراز از آن سزاوارتر است؟ حکیم گفت: در حرص خشنودی نیست و موجب شدت غضب می گردد و در غضب جور غالب و شکر اندک است و موجب دشمنی بسیار می گردد، و حسد بدترین عمل برای نیت و بدترین پندار است و حمیت باعث لجاجت عظیم و گناهان شنیع می شود، و کینه سبب طولانی شدن عداوت و کمی رحمت و شدت قهر و سطوت است، و ریا از هر مکرری شدیدتر و مکتوم تر و دروغ تر است، و لجاجت آدمی را در خصومت زود عاجز می کند و موجب قطع اعتذار می گردد.

پرسید: کدام یک از مکرهای شیطان در هلاک انسان بلیغ تر است؟ گفت: مشتبه کردن نیک و بد و ثواب و عقاب و اینکه هنگام ارتکاب شهوات انسان را از دیدن عواقب امور باز می دارد. پرسید: حق تعالی چه قوه ای به آدم کرامت فرموده است که به واسطه آن بتواند بر این صفات ذمیمه و اعمال قبیحه چیره شود؟ گفت: علم و عقل و عمل نمودن به آن دو و صبر کردن بر خواهشها و امید

الذِّكْرِ لِفَنَاءِ الدُّنْيَا، وَ قُرْبِ الْأَجْلِ، وَ الْاِحْتِفَاطُ مِنْ أَنْ يَنْقُضَ مَا يَبْقَى بِمَا يَنْفِي، فَاعْتِبَارُ مَاضِي الْأُمُورِ بِعَاقِبَتِهَا، وَ الْاِحْتِفَاطُ بِمَا لَا يَعْرِفُ إِلَّا عِنْدَ ذَوِي الْعُقُولِ، وَ كَفُّ النَّفْسِ عَنِ الْعَادَةِ السَّيِّئَةِ وَ حَمْلُهَا عَلَى الْعَادَةِ الْحَسَنَةِ، وَ الْخُلُقُ الْمَحْمُودُ، وَ أَنْ يَكُونَ أَمَلُ الْمَرْءِ بِقَدْرِ عَيْشِهِ حَتَّى يَبْلُغَ غَايَتَهُ، فَإِنَّ ذَلِكَ هُوَ الْقُنُوعُ وَ عَمَلُ الصَّبْرِ وَ الرِّضَا بِالْكَفَافِ وَ اللُّزُومُ لِلْقَضَاءِ، وَ الْمَعْرِفَةُ بِمَا فِيهِ فِي الشَّدَّةِ مِنَ التَّعَبِ، وَ مَا فِي الْإِفْرَاطِ مِنَ الْاِقْتِرَافِ، وَ حُسْنُ الْعَزَاءِ عَمَّا فَاتَ، وَ طِيبُ النَّفْسِ عَنْهُ وَ تَرْكُ مُعَالَجَةِ مَا لَا يَتِمُّ، وَ الْبَصِيرَةُ بِالْأُمُورِ الَّتِي إِلَيْهَا يَرُدُّ، وَ اخْتِيَارُ سَبِيلِ الرُّشْدِ عَلَى سَبِيلِ الْغَيِّ، وَ تَوْطِينُ النَّفْسِ عَلَى أَنَّهُ إِنْ عَمِلَ خَيْرًا أُجْزِيَ وَ إِنْ عَمِلَ شَرًّا أُجْزِيَ بِهِ، وَ الْمَعْرِفَةُ بِالْحُقُوقِ وَ الْحُدُودِ فِي التَّقْوَى، وَ عَمَلُ النَّصِيحَةِ وَ كَفُّ النَّفْسِ عَنِ اتِّبَاعِ الْهَوَى وَ رُكُوبِ الشَّهَوَاتِ، وَ حَمْلُ الْأُمُورِ عَلَى الرَّأْيِ وَ الْأَخْذِ بِالْحَزْمِ وَ الْقُوَّةِ، فَإِنَّ أَتَاهُ الْبَلَاءُ أَتَاهُ وَ هُوَ مَعْدُورٌ غَيْرُ مَلُومٍ.

قال ابنُ الملِكِ: أَيُّ الْأَخْلَاقِ أَكْرَمٌ وَ أَعَزُّ؟ قال: التَّوَاضُّعُ وَ لَيْنُ الْكَلِمَةِ لِلْإِخْوَانِ فِي-

داشتن به ثوابهایی که در دین بیان فرموده و بسیار یاد کردن فنای دنیا و نزدیکی آجال و محافظت کردن بر آنکه امور فانیه ناقض امور باقیه نگردد و عبرت گرفتن از امور گذشته برای عواقب آنها و محافظت کردن بر آنچه خردمندان می دانند و بازداشتن نفس از عادات سیئه و واداشتن آن به عادات حسنه و خلق نیکو و اینکه انسان آرزوهایش را به اندازه عیش محدود خود قرار دهد که آن عبارت از قناعت و عمل صبورانه و رضای به کفاف و ملازمت قضای الهی است، و شناختن آنچه که در آن شداید و سختی هاست و آنچه که در افراط اکتساب وجود دارد و تسلی دادن خود بر چیزهایی که در دنیا از آدمی فوت می شود خوشدل بودن بر آنها و دست برداشتن از اموری که تمامی ندارد و بینا شدن به اموری که بازگشت آدمی به آن است، و برگزیدن راه رشد و فرو گذاشتن راه گمراهی، و اطمینان داشتن بر آنکه کار نیک پاداش و کار بد کیفر دارد و شناخت حقوق و حدود تقوی و عمل کردن بر نصیحت و خودداری از پیروی هوی و ارتکاب شهوات و پیشه ساختن حزم و ایستادگی تا اگر به او بلایی رسد معذور باشد و ملامت نشود.

شاهزاده پرسید: کدام خلق و خو گرامی تر و عزیزتر است؟ گفت: تواضع و

اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ، قَالَ: أَيُّ الْعِبَادَةِ أَحْسَنُ؟ قَالَ: الْوَفَاءُ وَالْمَوَدَّةُ قَالَ: فَأَخْبِرْنِي أَيُّ الشَّيْمِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: حُبُّ الصَّالِحِينَ، قَالَ: أَيُّ الذِّكْرِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: مَا كَانَ فِي الْأَمْرِ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّهْيِ عَنِ الْمُنْكَرِ، قَالَ: فَأَيُّ الْخُصُومِ أَلَدُّ؟ قَالَ: ائْتِكَابُ الذُّنُوبِ، قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: أَخْبِرْنِي أَيُّ الْفَضْلِ أَفْضَلُ؟ قَالَ: الرِّضَا بِالْكَفَافِ، قَالَ: أَخْبِرْنِي أَيُّ الْأَدَبِ أَحْسَنُ؟ قَالَ: أَدَبُ الدِّينِ، قَالَ: أَيُّ الشَّيْءِ أَجْفَا؟ قَالَ: السُّلْطَانُ الْعَاتِي، وَالْقَلْبُ الْقَاسِي، قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَبْعَدُ غَايَةً؟ قَالَ: عَيْنُ الْحَرِيصِ الَّتِي لَا تَشْبَعُ مِنَ الدُّنْيَا، قَالَ: أَيُّ الْأُمُورِ أَخْبَثُ عَاقِبَةً؟ قَالَ: التَّمَأْسُ رِضَى النَّاسِ فِي سَخَطِ الرَّبِّ عَزَّوَجَلَّ، قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ أَسْرَعُ تَقَلُّبًا، قَالَ: قُلُوبُ الْمُلُوكِ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ لِلدُّنْيَا، قَالَ: فَأَخْبِرْنِي أَيُّ الْفُجُورِ أَفْحَشُ؟ قَالَ: إِعْطَاءُ عَهْدِ اللَّهِ وَالْعَدْرُ فِيهِ، قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ أَسْرَعُ انْقِطَاعًا، قَالَ: مَوَدَّةُ الْفَاسِقِ، قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ أَخْوَنُ؟ قَالَ: لِسَانُ الْكَاذِبِ، قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ ائْتِمَامًا؟ قَالَ: شَرُّ الْمُرَائِي

نرم سخن گفتن با برادران دینی؟ پرسید: کدام عبادت نیکوتر است؟ گفت: وفا و دوستی. گفت: مرا خبرده که کدام روش افضل است؟ گفت: دوست داشتن صالحان. پرسید: کدام ذکر افضل است؟ گفت: آن که درباره امر به معروف و نهی از منکر باشد، پرسید: کدام دشمن سخت تر است؟ گفت: گناهان. شاهزاده گفت: مرا خبرده که کدام یک از فضیلتها افضل است؟ گفت: راضی بودن به کفاف در معیشت، گفت: مرا خبرده که از آداب کدام یک بهتر است؟ گفت: آداب دینی، پرسید: چه چیزی جفاکارتر است؟ گفت: پادشاه سرکش و دل سر سخت، پرسید: چه چیزی دارای غایت دورتری است؟ گفت: چشم حریص که از دیدن دینا پُر نمی شود. پرسید: کدام کار عاقبت پلیدتری دارد؟ گفت: جستن رضایت مردم در کاری که موجب غضب خداوند است، پرسید: آن چیست که زودتر بر می گردد و زیر و رو می شود؟ گفت: دل پادشاهانی که برای دنیا کار می کنند. گفت: مرا خبرده که کدام فسق زشت تر است؟ گفت: با خدا پیمان بستن و آن را شکستن، پرسید: چه چیز است که زودتر از هر چیز قطع می شود؟ گفت: دوستی فاسق، پرسید: چه چیزی خیانتکارترین است؟ گفت: زبان دروغگو، پرسید: آن چیست که پنهان ترین است؟ گفت: شرّ ریاکار نیرنگ باز، پرسید: شبیه ترین

المُخَادِعِ، قَالَ: فَأَيُّ شَيْءٍ أَشْبَهُ بِأَحْوَالِ الدُّنْيَا، قَالَ: أَحْلَامُ النَّائِمِ، قَالَ: أَيُّ الرِّجَالِ أَفْضَلُ رِضَى؟ قَالَ: أَحْسَنُهُمْ ظَنًّا بِاللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَاتَّقَاهُمْ، وَأَقْلَهُمْ غَفْلَةً عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَذِكْرِ الْمَوْتِ وَانْقِطَاعِ الْمُدَّةِ. قَالَ: أَيُّ شَيْءٍ مِنَ الدُّنْيَا أَقْرُّ لِلْعَيْنِ؟ قَالَ: الْوَلَدُ الْأَدِيبُ وَالزَّوْجَةُ الْمُوَافِقَةُ الْمُوَاتِيئَةُ الْمُعِينَةُ عَلَى أَمْرِ الْآخِرَةِ، قَالَ: أَيُّ الدَّاءِ أَلْزَمُ فِي الدُّنْيَا؟ قَالَ: الْوَلَدُ السَّوِيُّ وَالزَّوْجَةُ السَّوِيَّةُ اللَّذِينَ لَا يَجِدُ مِنْهُمَا بُدًّا، قَالَ: أَيُّ الْخَفِضِ أَخْفِضُ؟ قَالَ: رِضَى الْمَرْءِ بِحَظِّهِ وَاسْتِينَاؤُهُ بِالصَّالِحِينَ.

ثُمَّ قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ لِلْحَكِيمِ: فَرَّغْتُ لِي ذَهْنَكَ فَقَدْ أَرَدْتُ مُسَاءَلَتَكَ عَنِ أَهَمِّ الْأَشْيَاءِ إِلَيَّ بَعْدَ إِذْ بَصَّرَنِي اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِنْ أَمْرِي مَا كُنْتُ بِهِ جَاهِلًا، وَرَزَقَنِي مِنَ الدِّينِ مَا كُنْتُ مِنْهُ آيِسًا.

قَالَ الْحَكِيمُ: سَلْ عَمَّا بَدَأَ لَكَ، قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: أَرَأَيْتَ مَنْ أُوْتِيَ الْمُلْكَ طِفْلًا وَدِينَهُ عِبَادَةَ الْأَوْثَانِ وَقَدْ غُذِيَ بِلذَاتِ الدُّنْيَا وَاعْتَادَهَا وَنَشَأَ فِيهَا إِلَى أَنْ كَانَ رَجُلًا وَكَهْلًا، لَا

امور به دنیا چینیست؟ گفت: خوابهای پریشان، پرسید: راضی ترین مردم چه کسی است؟ گفت: آن کس که به خدای تعالی خوشبین تر و با تقواتر باشد و از ذکر خدا و مرگ و انقطاع مدت غفلت نوزد، پرسید: در دنیا چه چیزی موجب سرور بیشتر است؟ گفت: فرزند با ادب و زن سازگار که در تحصیل آخرت یاور وی باشد، پرسید: در دنیا کدام درد ملازمتر است؟ گفت: فرزند و زن بد که گریزی از آنها نیست، پرسید: کدام آسایش راحتی بیشتری دارد؟ گفت: راضی بودن آدمی به بهره خود در دنیا و مانوس بودن با صالحان.

سپس شاهزاده به حکیم گفت: ای حکیم حواست را جمع کن که می خواهم مهمترین سؤال خود را از تو بپرسم بعد از آنکه حق تعالی مرا بینا گردانید بر اموری که بدان جاهل بودم و دین را روزی من کرد بعد از آنکه از آنها ناامید بودم.

حکیم گفت: از هر چه می خواهی بپرس. شاهزاده گفت: مرا خبرده از حال کسی که در طفولیت به پادشاهی رسیده و عمر خود را به بت پرستی گذرانیده و از لذات دنیا تغذیه کرده و به آنها معتاد شده و با آنها پرورش یافته تا آنکه به پیری

يَسْتَقِيلُ مِنْ حَالَتِهِ تِلْكَ فِي جَهَالَتِهِ بِاللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ وَاعْطَاهِ نَفْسَهُ شَهَوَاتِهَا مُتَجَرِّدًا لِبُلُوغِ
الْغَايَةِ فَيَا زَيْنَ لَهُ مِنْ تِلْكَ الشَّهَوَاتِ مُشْتَغِلًا بِهَا، مُؤَثِّرًا لَهَا، جَرِيًّا عَلَيْهَا، لَا يَرَى الرُّشْدَ
إِلَّا فِيهَا، وَلَا تَزِيدُهُ الْأَيَّامُ إِلَّا حُبًّا لَهَا وَاعْتِرَارًا بِهَا، وَعُجْبًا وَحُبًّا لِأَهْلِ مِلَّتِهِ وَرَأْيِهِ.
وَ قَدْ دَعَتْهُ بَصِيرَتُهُ فِي ذَلِكَ إِلَى أَنْ جَهَلَ أَمْرَ آخِرَتِهِ وَ أَغْفَلَهَا فَاسْتَخَفَّ بِهَا، وَسَهَا
عَنْهَا قَسَاوَةَ قَلْبٍ وَ حُبْتَ نَيْتٍ وَ سُوءَ رَأْيٍ، وَ اشْتَدَّتْ عِدَاوَتُهُ لِمَنْ خَالَفَهُ مِنْ أَهْلِ الدِّينِ وَ
الاسْتِخْفَاءِ بِالْحَقِّ وَ الْمَغْيِبِينَ لِأَشْخَاصِهِمْ انْتِظَارًا لِلْفَرَجِ مِنْ ظُلْمِهِ وَ عِدَاوَتِهِ، هَلْ يَطْمَعُ
لَهُ أَنْ طَالَ عُمُرُهُ فِي النُّزُوعِ عَمَّا هُوَ عَلَيْهِ وَ الخُرُوجِ مِنْهُ إِلَى مَا الْفَضْلُ فِيهِ بَيْنَ وَ الْحُجَّةُ
فِيهِ وَاضِحَةٌ وَ الْحِطُّ جَزِيلٌ مِنْ لُزُومِ مَا أَبْصَرَ مِنَ الدِّينِ؟ فَيَأْتِي مَا يُرْجَى لَهُ [بِهِ] مَغْفِرَةٌ
لِمَا قَدْ سَلَفَ مِنْ ذُنُوبِهِ وَ حُسْنُ الثَّوَابِ فِي مَا بِهِ.

قال الحكيم: قَدْ عَرَفْتُ هَذِهِ الصِّفَةَ، وَ مَا دَعَاكَ إِلَى هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ.

رسیده و ساعتی از این روش نادانی به خدای تعالی و از شهوترانی برکنار
نبوده و برای رسیدن به نهایت این شهوات دنیویہ آماده بوده و آن را پیشه خود
ساخته و بر هر کاری ترجیح داده و بر انجام آن جسور شده تا به جایی که همان را
راه هدایت تصور کرده و گذشت روزگار او را بیشتر گرفتار ساخته و فریفته و
شیفته آن مذهب باطل و پیروانش کرده است.

و بصیرتش وی را واداشته که نسبت به امر آخرتش جهالت ورزد و آن را
فراموش کرده و خوار شمارد و به واسطه قساوت قلب و خبت نیت و سوء رأی در
آن سهل انگاری کند و روز به روز عداوتش زیاده گردد با جماعتی که مخالف دین
او و پیرو دین حق اند و از ترس ظلم و دشمنی وی حق را اظهار نمی کنند و خود را
نهان کرده و چشم به راه فرج هستند، آیا چنین کسی با این اوصاف را امید آن
هست که در آخر عمر آن مذهب باطل را ترک کند و از آن اعمال قبیحه نجات
یابد و به جانب امری که فضیلت آن ظاهر و حجّت آن واضح و بهره های آن
بسیار است میل کند و به دین حق درآید و به مرتبه ای برسد که گناهان
گذشته اش آمرزیده شود و امید ثوابهای اخروی داشته باشد.

حکیم گفت: صاحب این اوصاف را شناختم و دانستم چه چیز تو را به بیان

قال ابنُ الملكِ : ما ذاك منك بِمُسْتَكْرٍ لِفَضْلِ ما أُوتيتَ مِنَ الفَهِمِ وَ خَصَصْتَ بِهِ مِنَ العِلْمِ .

قالَ الحَكِيمُ : أمّا صاحبُ هذه الصِّفَةِ فالملكُ وَ الَّذي دَعَاكَ إِلَيْهِ العِنَايَةُ بِما سَأَلْتَ عَنْهُ ، وَ الِاهْتِمَامُ بِهِ مِنْ أَمْرِهِ ، وَ الشَّفَقَةُ عَلَيْهِ مِنْ عَذَابِ ما أُوْعِدَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ مَنْ كانَ عَلَيَّ مِثْلِ رَأْيِهِ وَ طَبْعِهِ وَ هَوَاهُ ، مَعَ ما نَوَيْتَ مِنْ ثَوَابِ اللهِ - تَعَالَى ذِكْرُهُ - فِي أَداءِ حَقِّ ما أَوْجَبَ اللهُ عَلَيْكَ لَهُ ، وَ أَحْسَبُكَ تُريدُ بُلُوغَ غَايَةِ العُذْرِ فِي التَّلَطُّفِ لِإِنقِادِهِ وَ إِخراجِهِ عَنْ عَظِيمِ الهَوْلِ وَ دائِمِ البَلاءِ الَّذي لا انقِطاعَ لَهُ مِنْ عَذَابِ اللهِ إِلَي السَّلَامَةِ وَ راحَةِ الأَبَدِ فِي مَلَكُوتِ السَّماِءِ .

قالَ ابنُ الملكِ : لَمْ تَحْرِمَ حَرْفًا عَمَّا أَرَدْتُ فَأَعْلِمْنِي رَأْيَكَ فِما عَنَيْتَ مِنْ أَمْرِ الملكِ وَ حالِهِ الَّذي أَتَخَوَّفُ أَنْ يُدْرِكَهُ المَوْتُ عَلَيها فَتُصِيبَهُ الحَسْرَةُ وَ النَّدَامَةُ حينَ لا أُغْنِي عَنْهُ شَيْئًا فَاجْعَلْنِي مِنْهُ عَلَيَّ يَقِينٍ وَ فَرَجٍ عَمَّا أَنَا بِهِ مَعْمُومٌ شَدِيدُ الِاهْتِمَامِ بِهِ ، فَإِنِّي قَليلُ الحِيلَةِ فِيهِ .

این مسأله فراخوانده است .

شاهزاده گفت: این دریافت و فراست از تو بعید نیست با آن درجه علم و فهمی که خداوند به تو کرامت فرموده است .

حکیم گفت: صاحب این اوصاف پادشاه است و آنچه که تو را به بیان آن فراخوانده عنایتی است که به او داری و اهتمامی است که درباره کارهای او معمول می داری، زیرا که بر پدر شفقت داری و می ترسی که مبادا در آخرت به عذابهایی که برای امثال او مقرر فرموده معذب شود و نیت تو آن است که حقوق الهی را درباره پدر ادا کنی و می پندارم که در هدایت پدر نهایت سعی و اهتمام به جای آوری و او را از هولهای عظیم و عذابهای دائمی رهایی بخشی و به سلامت و راحت ابدی که حق تعالی در ملکوت سماوات برای مطیعان مقرر فرموده برسانی .

شاهزاده گفت: در بیان منویات من حرفی را فروگذار نکردی و آنچه در خاطر من بود بیان فرمودی، پس آنچه در امر پدرم اعتقاد داری بیان کن که می ترسم او را مرگ فرا رسد و به حسرت و ندامت گرفتار شود در آن وقتی که پشیمانی او هیچ فایده ای ندارد و مرا در این امر صاحب یقین گردان و این عقده را

قال الحكيم: أمّا رأينا فإننا لا نبتعد مخلوقاً من رحمة الله خالقِهِ عزّ وجلّ، ولا ننبأس له منها مادام فيه الرُّوحُ، وإن كان عاتياً طاغياً ضالاً لما قد وصف ربُّنا - تبارك و تعالی - به نفسه من التَّحَنُّنِ وَ الرَّأفَةِ وَ الرَّحْمَةِ وَ دَلَّ عَلَيْهِ مِنَ الْإِيمَانِ وَ مَا أَمَرَ بِهِ مِنَ الْاسْتِغْفَارِ وَ التَّوْبَةِ، وَ فِي هَذَا فَضْلُ الطَّمَعِ لَكَ فِي حَاجَتِكَ إِنْ شَاءَ اللهُ.

وَ زَعَمُوا أَنَّهُ كَانَ فِي زَمَنِ مِنَ الْأَزْمَانِ مَلِكٌ عَظِيمُ الصَّوْتِ فِي الْعِلْمِ، رَفِيقٌ سَائِسٌ، يُحِبُّ الْعَدْلَ فِي أُمَّتِهِ وَ الْإِصْلَاحَ لِرَعِيَّتِهِ، عَاشَ بِذَلِكَ زَمَاناً بِخَيْرِ حَالٍ، ثُمَّ هَلَكَ فَجَزَعَتْ عَلَيْهِ أُمَّتُهُ وَ كَانَ بِامْرَأَةٍ لَهُ حَمْلٌ فَذَكَرَ الْمُنْجَمُونَ وَ الْكَهَنَةُ أَنَّهُ غُلَامٌ، وَ كَانَ يُدَبِّرُ مُلْكَهُمْ مَنْ كَانَ يَلِي ذَلِكَ فِي زَمَانِ مَلِكِهِمْ فَاتَّفَقَ الْأَمْرُ كَمَا ذَكَرَهُ الْمُنْجَمُونَ وَ الْكَهَنَةُ وَ وُلِدَ مِنْ ذَلِكَ الْحَمْلِ غُلَامٌ فَأَقَامُوا عِنْدَ مِيلَادِهِ سَنَةً بِالْمَعَارِيفِ وَ الْمَلَاهِي وَ الْأَشْرِبَةِ وَ الْأَطْعِمَةِ، ثُمَّ

از خاطره من بگشا که بسیار غمگینم و چاره اش را نمی دانم.
حکیم گفت: اعتقاد ما آن است که هیچ مخلوقی را از رحمت پروردگارش دور نمی دانیم و هیچ کس را ناامید از لطف و احسان حق نمی کنیم مادام که زنده است هرچند که سرکش و طاغی و گمراه باشد زیرا حق تعالی خود را برای ما به رحمت و مهربانی و شفقت و صف فرموده است و ما به این صفات او را شناخته ایم و با این اوصاف به او ایمان آورده ایم و جمیع عاصیان را به استغفار و توبه فرمان داده است، از این رو امیدوار به هدایت او هستیم ان شاء الله.

روایت کرده اند که در زمانهای پیشین پادشاهی بود که صیت دانش او در آفاق منتشر شده بود و بسیار ملایم و مهربان و مدبر بود و دوست می داشت که در میان امتش عدل و صلاح جاری کند و در میان ایشان مدتی با نهایت نیکی پادشاهی کرد و چون در گذشت رعایا بر او ناله و افغان کردند و یکی از زنان وی باردار بود و منجمان و کاهنان می گفتند که فرزند او پسر خواهد بود و آنها هم کسی را بر خود پادشاه نکردند و وزرای پادشاه سابق امور مملکت را اداره می کردند و موافق قول منجمان پسری متولد شد و اهل مملکت تا یک سال پس از تولد آن پسر به جشن و سرور و هلو و لعب و عیش و نوش روزگار گذرانیدند تا

إِنَّ أَهْلَ الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَ الْفِقْهِ وَ الرَّبَّانِيَّيْنَ قَالُوا لِعَامَّتِهِمْ: إِنَّ هَذَا الْمَوْلُودَ إِنَّمَا هُوَ هِبَةٌ مِنْ اللَّهِ تَعَالَى وَ قَدْ جَعَلْتُمْ الشُّكْرَ لغيرِهِ وَ إِنْ كَانَ هِبَةً مِنْ غيرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَدْ أَدَيْتُمْ الْحَقَّ إِلَى مَنْ أَعْطَاكُمْوه وَ اجْتَهَدْتُمْ فِي الشُّكْرِ لِمَنْ رَزَقَكُمْوه.

فَقَالَ لَهُمُ الْعَامَّةُ: مَا وَهَبَهُ لَنَا إِلَّا اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى، وَ لَا ائْتَنَّا بِهِ عَلَيْنَا غَيْرُهُ، قَالَ الْعُلَمَاءُ: فَإِنْ كَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هُوَ الَّذِي وَهَبَهُ لَكُمْ فَقَدْ أَرْضَيْتُمْ غيرَ الَّذِي أَعْطَاكُمْ وَ أَشْخَطْتُمْ اللَّهَ الَّذِي وَهَبَهُ لَكُمْ، فَقَالَتْ لَهُمُ الرَّعِيَّةُ: فَأَشِيرُوا لَنَا أَيُّهَا الْحُكَمَاءُ وَ أَخْبِرُونَا أَيُّهَا الْعُلَمَاءُ فَتَتَّبِعَ قَوْلَكُمْ وَ نَتَقَبَّلَ نَصِيحَتَكُمْ، وَ مَرُونَا بِأَمْرِكُمْ. قَالَتْ الْعُلَمَاءُ: فَإِنَّا نَرَى لَكُمْ أَنْ تَعْدِلُوا عَنِ اتِّبَاعِ مَرَضَاتِ الشَّيْطَانِ بِالْمَعَارِيفِ وَ الْمَلَاهِي وَ الْمُسْكِرِ إِلَى ابْتِغَاءِ مَرَضَاتِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ شُكْرِهِ عَلَى مَا أَنْعَمَ بِهِ عَلَيْكُمْ أَضْعَافَ شُكْرِكُمْ لِلشَّيْطَانِ حَتَّى يَغْفِرَ لَكُمْ مَا كَانَ مِنْكُمْ، قَالَتْ الرَّعِيَّةُ: لَا تَحْمِلْ أَجْسَادُنَا كُلَّ الَّذِي قُلْتُمْ وَ أَمْرْتُمْ بِهِ، قَالَتْ

آنکه جمعی از دانشمندان و ربانیون آنها به مردم گفتند: این فرزند عطیه ای بود که حقّ تعالی به شما کرامت فرموده و سزاوار بود در برابر این نعمت حقّ تعالی را شکرگزاری می کردید که معطی این نعمت است، شما به جای شکر او کفران نعمت کردید و شیطان را از خود راضی ساختید، اگر اعتقاد شما آن است که این فرزند را شیطان اعطا کرده است پس او را شکرگزار باشید.

مردم گفتند: ما این عطیه را از جانب خدا می دانیم و او بر ما این نعمت را ارزانی داشته است. دانشمندان گفتند: اگر شما می دانید که خدا این نعمت را به شما کرامت فرموده است، پس چرا او را به خشم می آورید و غیر او را خوشنود می کنید؟ مردم گفتند: ای حکما و ای دانشمندان الحال آنچه باید کرد بفرمائید نصیحت شما را پذیرفتیم و به فرموده شما عمل می کنیم. دانشمندان گفتند: باید ترک متابعت شیطان کنید و مسکرات و سازها و هو لعب را به کناری نهید و به طاعات و عبادات خوشنودی پروردگار خود را طلب کنید و چند برابر آنچه شکر شیطان و اطاعت او کردید شکر خداوند به جای آورید تا حقّ تعالی گناهان شما را بیامرزد. مردم گفتند: بدنهای ما تاب تحمل جمیع آنچه شما فرمودید ندارد. دانشمندان گفتند: ای نادانان! چگونه اطاعت کردید کسی را که هیچ حقّ بر شما

الْعُلَمَاءُ: يَا أُولِي الْجَهْلِ كَيْفَ أَطَعْتُمْ مَنْ لَا حَقَّ لَهُ عَلَيْكُمْ وَتُعْصُونَ مَنْ لَهُ الْحَقُّ الْوَاجِبُ عَلَيْكُمْ، وَكَيْفَ قَوَيْتُمْ عَلَى مَا لَا يَنْبَغِي وَتَضَعُونَ عَمَّا يَنْبَغِي؟!
 قَالُوا لَهُمْ: يَا أُمَّةَ الْحُكَمَاءِ عَظُمَتْ فِيْنَا الشَّهَوَاتُ وَكَثُرَتْ فِيْنَا اللَّذَاتُ فَقَوَيْنَا بِمَا عَظُمَ فِيْنَا مِنْهَا عَلَى الْعَظِيمِ مِنْ شِكْلِهَا، وَضَعُفَتْ مِنَّا النَّيَّاتُ فَعَجَزْنَا عَنْ حَمْلِ الْمُثْقَلَاتِ، فَارْضُوا مِنَّا فِي الرُّجُوعِ عَنْ ذَلِكَ يَوْمًا فَيَوْمًا، وَ لَا تُكَلِّفُونَا كُلَّ هَذَا الثَّقَلِ. قَالُوا لَهُمْ: يَا مَعْشَرَ السُّفَهَاءِ أَلَسْتُمْ أَبْنَاءَ الْجَهْلِ وَ إِخْوَانَ الضَّلَالِ حِينَ خَفَّتْ عَلَيْكُمْ الشَّقْوَةُ وَ تَقَلَّتْ عَلَيْكُمْ السَّعَادَةُ، قَالُوا لَهُمْ: أَيُّهَا السَّادَةُ الْحُكَمَاءُ وَ الْقَادَةُ الْعُلَمَاءُ إِنَّا نَسْتَجِيرُ مِنْ تَعْنِيفِكُمْ إِثْنَا بِمَغْفِرَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ نَسْتَتِرُ مِنْ تَغْيِيرِكُمْ لَنَا بِعَفْوِهِ فَلَا تُؤْتِنُونَا وَ لَا تُعَيِّرُونَا بِضَعْفِنَا وَ لَا تُعَيْبُوا الْجَهَالََةَ عَلَيْنَا فَإِنَّا إِنِ اطَّعْنَا اللَّهَ مَعَ عَفْوِهِ وَ حِلْمِهِ وَ تَضَعِيفِهِ الْحَسَنَاتِ وَ اجْتَهَدْنَا

نداشت و معصیت می کنید کسی را که حق واجب و لازمی بر شما دارد؟ و چگونه بود که بر انجام کارهایی که سزاوار نبود توانا بودید اما در انجام اعمال نیکو و سزاوار اظهار ضعف و ناتوانی می کنید؟

گفتند: ای پیشوایان دانش و حکمت شهوتها در نفس ما قوی و لذتهای دنیا بر ما غالب شده است، چون این دواعی در نفس ما قوی است انجام کارهای بد بر ما آسان است و می توانیم متحمل مشقتهای آن شویم و نیات خیر در ما ضعیف شده است و به این سبب مشقت طاعات بر ما گران و دشوار است، پس از ما راضی باشید که به تدریج از اعمال ناشایست خود دست برداریم و به طاعات روی آوریم و این بارگران را یکباره بر ما تحمیل نکنید. گفتند: ای سفیهان! شما زادگان نادانی و برادران گمراهی نباشید که انجام شهوات بر شما سبک و اسباب سعادت اخروی بر شما گران باشد. گفتند: ای آقایان حکما و ای پیشوایان دانشمند ما از فشار سرزنش شما به آمرزش خدای تعالی پناه می بریم و از شدت و عُنْف شما به پرده عفو الهی می گریزیم، شما ما را به ضعف و سستی و جهالت و پستی نسبت ندهید زیرا پروردگار ما کریم و مهربان و آمرزنده است، پس اگر اطاعت او نمائیم گناهان ما را می بخشد و عبادات ما را چند برابر می کند، ما سعی

فِي عِبَادَتِهِ مِثْلَ الَّذِي بَدَلْنَا لَهُوَانَا مِنَ الْبَاطِلِ بَلَّغْنَا حَاجَتَنَا وَ بَلَّغَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِنَا غَايَتَنَا وَ رَحِمَنَا كَمَا خَلَقَنَا.

فَلَمَّا قَالُوا ذَلِكَ أَقَرَّ لَهُمْ عُلَمَاؤُهُمْ وَ رَضُوا قَوْلَهُمْ فَصَلُّوا وَ صَامُوا وَ تَعَبَّدُوا وَ أَعْظَمُوا الصَّدَقَاتِ سَنَةً كَامِلَةً، فَلَمَّا انْقَضَى ذَلِكَ مِنْهُمْ قَالَتِ الْكَاهِنَةُ: إِنَّ الَّذِي صَنَعَتْ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى هَذَا الْمَوْلُودِ يُخْبِرُ أَنَّ هَذَا الْمَلِكَ يَكُونُ فَاجِرًا وَ يَكُونُ بَارًّا، وَ يَكُونُ مُتَجَبِّرًا وَ يَكُونُ مُتَوَاضِعًا وَ يَكُونُ مُسِيئًا وَ يَكُونُ مُحْسِنًا. وَ قَالَ الْمُنْجِمُونَ مِثْلَ ذَلِكَ.

فَقِيلَ لَهُمْ: كَيْفَ قُلْتُمْ ذَلِكَ؟ قَالَ الْكَاهِنَةُ: قُلْنَا هَذَا مِنْ قِبَلِ اللَّهِ وَ الْمَعَارِفِ وَ الْبَاطِلِ الَّذِي صُنِعَ عَلَيْهِ، وَ مَا صُنِعَ عَلَيْهِ مِنْ ضِدِّهِ بَعْدَ ذَلِكَ، وَ قَالَ الْمُنْجِمُونَ: قُلْنَا ذَلِكَ مِنْ قِبَلِ اسْتِقَامَةِ الزُّهْرَةِ وَ الْمُشْتَرِي.

فَنَشَأَ الْغُلَامُ بِكِبَرٍ لَا تُوصَفُ عَظَمَتُهُ، وَ مَرَحٍ لَا يُنْعَتُ، وَ عُدْوَانٍ لَا يُطَاقُ، فَعَسَفَ وَ

می‌کنیم او را به همان اندازه که در راه باطل سستی کردیم عبادت کنیم و به مقصود خود می‌رسیم و خداوند ما را به حوائجمان می‌رساند و بر ما ترحم خواهد کرد، چنانکه بر ما ترحم فرمود و ما را لباس وجود پوشانید.

چون چنین گفتند: دانشمندان اقرار بر صدق آنان کردند و به گفته ایشان راضی شدند و یک سال تمام نماز خواندند و روزه گرفتند و به عبادت مشغول شدند و صدقات عظیم دادند و چون سال عبادت منقضی گردید کاهنان گفتند: اعمال این مردم دلالت دارد که این پادشاه زمانی فاجر و ستمکار و گنهکار و زمانی دیگر نیکوکار و متواضع و خوش رفتار خواهد بود و منجّان نیز با ایشان در این سخن اتفاق کردند.

به آنها گفتند: این حال را از کجا دانستید؟ کاهنان گفتند: چون مردم به سبب این مولود در ابتدا مشغول هولوعب شدند و در آخر به عبادت و بندگی روی آوردند دانستیم که این مولود نیز چنین خواهد بود. منجّان هم گفتند: ما از استقامت زهره و مشتری چنین استنباط کردیم و زهره تعلق به اهل طرب و بطالت و مشتری تعلق به اهل علم و عبادت دارد و دانستیم که این دو حالت در او خواهد بود.

جَارَ وَ ظَلَمَ فِي الْحُكْمِ وَ عَشَمَ ، وَ كَانَ أَحَبُّ النَّاسِ إِلَيْهِ مَنْ وَافَقَهُ عَلَى ذَلِكَ ، وَ أَبْغَضُ النَّاسِ إِلَيْهِ مَنْ خَالَفَهُ فِي شَيْءٍ مِنْ ذَلِكَ ، وَ اغْتَرَّ بِالشَّبَابِ وَ الصَّحَّةِ وَ الْقُدْرَةِ وَ الظَّفَرِ وَ النَّظَرِ فَاَمْتَلَأَ سُرُوراً وَ إِعْجَاباً بِمَا هُوَ فِيهِ وَ رَأَى كُلَّمَا يُحِبُّ وَ سَمِعَ كُلَّمَا اشْتَهَى حَتَّى بَلَغَ اثْنَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً ثُمَّ جَمَعَ نِسَاءً مِنْ بَنَاتِ الْمُلُوكِ وَ صَبِيَاناً وَ الْجَوَارِي وَ الْمَخْدَرَاتِ وَ خَيْلَهُ الْمُطَهَّاتِ الْعَنَاقِ وَ الْأَوَانَ مَرَكِبِهِ الْفَاخِرَةَ وَ وَصَائِفَهُ وَ خُدَّامَهُ الَّذِينَ يَكُونُونَ فِي خِدْمَتِهِ فَأَمَرَهُمْ أَنْ يَلْبَسُوا أَجَدَّ ثِيَابِهِمْ وَ يَتَزَيَّنُوا بِأَحْسَنِ زِينَتِهِمْ ، وَ أَمَرَ بِنَاءَ مَجْلِسٍ مُقَابِلَ مَطْلَعِ الشَّمْسِ ، صَفَائِحُ أَرْضِهِ الذَّهَبُ ، مُفَضَّضاً بِأَنْوَاعِ الْجَوَاهِرِ ، طُولُهُ مِائَةٌ وَ عِشْرُونَ ذِرَاعاً وَ عَرْضُهُ سِتُونَ ذِرَاعاً ، مُزَخْرَفاً سَقْفُهُ وَ حِيطَانُهُ ، قَدْ زُيِّنَ بِكِرَائِمِ الْحُلِيِّ وَ صُنُوفِ الْجَوْهَرِ وَ اللُّؤْلُؤِ النَّظِيمِ وَ فَاخِرِهِ ، وَ أَمَرَ بِضُرُوبِ الْأَمْوَالِ فَأُخْرِجَتْ مِنَ الْخِزَائِنِ وَ نُصِدَّتْ سَمَاطِينَ أَمَامَ مَجْلِسِهِ ، وَ أَمَرَ جُنُودَهُ وَ أَصْحَابَهُ وَ قُوَّادَهُ وَ كُتَّابَهُ وَ حُجَّابَهُ وَ عُظَمَاءَ

این طفل در نهایت تکبر و سرمستی نشو و نما کرد و ستمی پیش گرفت که مردم طاقت آن را نداشتند، دستوراتش همه جائزانه و ظالمانه بود و محبوبترین مردم نزد او کسی بود که در این امور با او موافقت کند و دشمن ترین مردم نزد او کسی بود که با یکی از این دستورات مخالفت ورزد و به جوانی و سلامتی و توانایی و پیروزی بر دشمن مغرور شده بود و سرور و خودبینی همه وجود وی را فرا گرفته و از هر حیث کامروا شده بود تا آنکه به سن سی و دو سالگی رسید، روزی زنان شاهزاده و پسران و کنیزان و پرده نشینان و اسبان نفیس و مرکبهای فاخر و خدمتگاران خاص خود را گرد آورد و دستور داد بهترین جامه های خود را بپوشند و خود را با بهترین زیورهایشان بیارایند و مجلسی در مقابل مطلع آفتاب برای وی بنا کنند که سنگ فرش آن از طلا و به انواع جواهر آراسته شده باشد و طول آن مجلس یکصد و بیست ذرع و عرض آن شصت ذرع باشد و سقف و دیوارهای آن نیز به زیورهای قیمتی و انواع نقشهای فاخر آراسته شده باشد و آنچه در خزاین او از نفایس اموال و جواهرات بود بیرون آوردند و مقابل وی در آن مجلس چیدند. و فرمان داد امرای لشکری و کشوری از سپهسالاران و نویسندگان و دربانان و اشراف و بزرگان و دانشمندان اهل مملکت همگی با

أَهْلِ بِلَادِهِ وَعُلَمَائِهِمْ فَحَضَرُوا فِي أَحْسَنِ هَيْئَتِهِمْ وَأَجْمَلِ جَمَاهِمُ، وَتَسَلَّحَ فُرْسَانُهُ وَرَكِبَتْ خِيُولُهُ فِي عِدَّتِهِمْ، ثُمَّ وَقَفُوا عَلَى مَرَائِجِهِمْ وَمَرَاتِبِهِمْ صُفُوفًا وَكَرَادِسَ، وَإِنَّمَا أَرَادَ بِزَعْمِهِ أَنْ يَنْظُرَ إِلَى مَنْظَرٍ رَفِيعٍ حَسَنٍ تَسُرُّ بِهِ نَفْسُهُ وَتَقْرُبُهُ عَيْنُهُ.

ثُمَّ خَرَجَ فَصَعِدَ إِلَى مَجْلِسِهِ فَأَشْرَفَ عَلَى مَمْلَكَتِهِ فَخَرُّوا لَهُ سُجَّدًا، فَقَالَ لِبَعْضِ غِلْمَانِهِ: قَدْ نَظَرْتُ فِي أَهْلِ مَمْلَكَتِي إِلَى مَنْظَرٍ حَسَنٍ وَبَقِيَ أَنْ أَنْظُرَ إِلَى صُورَةِ وَجْهِهِ، فَدَعَا بِمِرْآةٍ فَنَظَرَ إِلَى وَجْهِهِ فَبَيَّنَّا هُوَ يُقَلِّبُ طَرْفَهُ فِيهَا إِذْ لَاحَتْ لَهُ شَعْرَةٌ بَيْضَاءُ مِنْ لَحْيَتِهِ كَغُرَابٍ أَبْيَضٍ بَيْنَ غُرَبَانِ سُودٍ، وَاشْتَدَّ مِنْهَا دُغْرُهُ وَفَزَعَهُ وَتَغَيَّرَ فِي عَيْنِهِ حَالُهُ وَظَهَرَتْ الْكَآبَةُ وَالْحُزْنُ فِي وَجْهِهِ وَتَوَلَّى السُّرُورَ عَنْهُ.

ثُمَّ قَالَ فِي نَفْسِهِ: هَذَا حِينَ نَعَى إِلَيَّ شَبَابِي وَبَيَّنَّ لِي أَنَّ مُلْكِي فِي ذَهَابٍ وَأُذِنْتُ

نهایت زیب و زینت حاضر شوند و سواره نظام خود را فرمان داد که بر اسبان نفیس خود سوار شوند و در مکانهای مخصوص استقرار یابند تا از ایشان سان ببیند و مقصود او این بود که بر منظر رفیعی بر آید و عظمت پادشاهی و اسباب سلطنت و جمعیت رعیت و وسعت مملکت و کثرت لشکریان خود را مشاهده کند تا عیش و طرب او کامل گردد.

چون چنین مجلسی را ترتیب داد با زیب و جلال به آن درآمد و بر تخت خود جلوس کرد و بر تمام بزرگان مملکت مشرف شد و آنان نیز به زمین افتاده و وی را سجده کردند، آنگاه به بعضی از غلامان خاص خود فرمود: اهل مملکت و رعیت خود را بر احسن وجوه مشاهده کردم اکنون می خواهم منظر خویش را مشاهده کنم آئینه ای بیاورید و در آن نگریست و در این اثنا که جمال خود را می دید ناگاه نظرش به موی سپیدی افتاد که در میان ریش او مانند زاغ سپیدی که در میان زاغ های سیاه ظاهر شده باشد نمودار بود و از مشاهده این حال بسیار هراسان و غمگین شد و حالت چشمانش دگرگون گردید و اثر اندوه بر جبینش نشست و شادی اش مبدل به غم گردید.

سپس با خود گفت: این نشانه آن است که جوانی به پایان رسیده و ایام سلطنت و کامرانی رو به زوال است، این موی سپید رسول ناامیدی است که خبر

بِالنُّزُولِ عَنْ سَرِيرِ مُلْكِي، ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ مُقَدَّمَةُ الْمَوْتِ وَرَسُولُ الْبَلَى^(۱) لَمْ يَحْجُبْهُ عَنِّي حَاجِبٌ، وَ لَمْ يَمْنَعَهُ عَنِّي حَارِسٌ، فَفَنَعَى إِلَيَّ نَفْسِي وَ آذَنِي بِزَوَالِ مُلْكِي، فَمَا أَسْرَعَ هَذَا فِي تَبْدِيلِ بَهْجَتِي وَ ذَهَابِ سُرُورِي، وَ هَذِمِ قُوَّتِي، لَمْ يَمْنَعَهُ مِنِّي الْحُصُونُ وَ لَمْ تَدْفَعُهُ عَنِّي الْجُنُودُ، هَذَا سَالِبُ الشَّبَابِ وَ الْقُوَّةِ، وَ مَاحِقُ الْعِزِّ وَ الثَّرْوَةِ، وَ مُفَرِّقُ الشَّمْلِ، وَ قَاسِمُ الثَّرَاثِ بَيْنَ الْأَوْلِيَاءِ وَ الْأَعْدَاءِ؛ مُفْسِدُ الْمَعَاشِ، وَ مُنْعَصُ اللَّذَّاتِ، وَ مُخَرَّبُ الْعِمَارَاتِ، وَ مُشْتَتُّ الْجَمْعِ، وَ وَاضِعُ الرَّفِيعِ، وَ مُذِلُّ الْمَنِيعِ، قَدْ أَنَاخْتُ بِي أَثْقَالُهُ وَ نَصَبَ لِي حِبَالَهُ.

ثُمَّ نَزَلَ عَنْ مَجْلِسِهِ حَافِيًا مَاشِيًا، وَ قَدْ صَعِدَ إِلَيْهِ مَحْمُولًا، ثُمَّ جَمَعَ إِلَيْهِ جُنُودَهُ وَ دَعَا إِلَيْهِ ثِقَاتَهُ فَقَالَ: أَيُّهَا الْمَلَأُ مَاذَا صَنَعْتُ فِيكُمْ وَ مَا [ذَا] أَتَيْتُ إِلَيْكُمْ مُنْذُ مَلَكَتُكُمْ وَ وَلَيْتُ أُمُورَكُمْ؟ قَالُوا لَهُ: أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُحْمُودُ عَظُمَ بِلَاؤُكَ عِنْدَنَا وَ هَذِهِ أَنْفُسُنَا مَبْذُولَةٌ فِي

زوال پادشاهی را بر من می خواند و پیشاهنگ مرگ است که خبر مردن و پوسیدن را به گوش جانم می رساند، هیچ نگهبانی نتوانست مانع آن شود و هیچکس نتوانست آن را دفع کند تا آنکه به ناگاه به من رسید و خبر مرگ و زوال پادشاهی را به من داد و چه زود شادی و خرمی من دگرگون گردد و توانائیم منهدم شود و دژها و لشکریان من نتوانند مانع او شوند، این است ربایندة جوانی و نیرو و زایل کننده توانگری و عزت، این است پراکنده کننده جمعیت و قسمت کننده میراث میان دوستان و دشمنان و تباه کننده زندگی و لذتها و خراب کننده عمارات و متفرق سازنده جمعیتها و پست کننده رفیعان و ذلیل کننده عزیزان، اینک بر من فرود آمده و بار خود را فرود آورده و دامهای خود را بر من گسترده است.

آنگاه با پای برهنه از تختش فرود آمد در حالی که او را با حمل بالا برده و بر آن نشانیده بودند و لشکریان و معتمدان خود را فراخواند و گفت: ای مردم من در میان شما چه کردم و در دوران پادشاهی با شما چه نوع سلوک نمودم؟ گفتند: ای پادشاه نیکو خصال از شکر نعمتهای تو عاجزیم و اینک جانهای خود را در راه فرمانبرداری تو فدا می کنیم، آنچه خواهی بفرما که به جان آماده ایم. گفت:

طاعتک، فرّنا بأمرک، قال: طَرَقَنِي عَدُوٌّ مُخِيفٌ لَمْ تَمْنَعُونِي مِنْهُ حَتَّى نَزَلَ بِي وَكُنْتُمْ عُدَّتِي وَ ثِقَاتِي، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ أَيْنَ هَذَا الْعَدُوُّ؟ أَيَّرِي أَمْ لَا يُرِي؟ قَالَ: يُرِي بِأَثَرٍ وَلَا يُرِي عَيْنُهُ، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ هَذِهِ عِدَّتُنَا كَمَا تَرَى وَ عِنْدَنَا سَكَنٌ وَ فِينَا ذُرُورُ الْحِجَى وَ النَّهْيُ، فَأَرِنَاهُ نَكْفِكَ مَا مِثْلُهُ يُكْفِي، قَالَ: قَدْ عَظُمَ الْاِعْتِرَازُ مِنِّي بِكُمْ وَ وَضَعْتُ الثَّقَةَ فِي غَيْرِ مَوْضِعِهَا حِينَ اتَّخَذْتُكُمْ وَ جَعَلْتُكُمْ لِنَفْسِي جُنَّةً، وَ إِنَّمَا بَدَلْتُ لَكُمْ الْأَمْوَالَ وَ رَفَعْتُ شَرَفَكُمْ وَ جَعَلْتُكُمْ الْبِطَانَةَ دُونَ غَيْرِكُمْ لِتَحْفَظُونِي مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ تَحْرُسُونِي مِنْهُمْ، ثُمَّ أَيْدُتُكُمْ عَلَى ذَلِكَ بِتَشْيِيدِ الْبُلْدَانِ وَ تَحْصِينِ الْمَدَائِنِ وَ الثَّقَةِ مِنَ السَّلَاحِ وَ نَحَيْتُ عَنْكُمْ الْهُمُومَ، وَ فَرَّغْتُكُمْ لِلنَّجْدَةِ وَ الْاِحْتِفَاطِ، وَ لَمْ أَكُنْ أَخْشَى أَنْ أَرَاعَ مَعَكُمْ وَ لَا أَتَخَوَّفُ الْمُنُونَ عَلَى بُنْيَانِي وَ أَنْتُمْ عُكُوفٌ مُطِيفُونَ بِهِ، فَطَرِقتُ وَ أَنْتُمْ حَوْلِي، وَ أُتَيْتُ وَ أَنْتُمْ مَعِي، فَلَئِنْ كَانَ هَذَا ضَعْفًا مِنْكُمْ فَمَا أَخَذْتُ أَمْرِي بِثِقَةٍ وَ إِنْ كَانَتْ غَفْلَةً مِنْكُمْ فَمَا أَنْتُمْ بِأَهْلِ -

دشمنی که از او نهایت بیم و خوف را داشتم بر من درآمده است و هیچ یک از شما او را مانع نشدید تا بر من مستولی گردید با آنکه شما معتمدان من بودید و به شما امیدها داشتم گفتند: ای پادشاه این دشمن کجاست؟ آیا دیده می شود یا نه؟ گفت: خودش دیده نمی شود اما آثار و علاماتش را می توان دید، گفتند: ای پادشاه ما حق نعمتهای تو را فراموش نکرده ایم و برای دفع دشمنان شما آماده ایم در میان ما خردمندان و مدبران فراوانند، دشمن خود را به ما بنما تا دفع شر او کنیم، گفت: من فریب شما را خوردم و به خطا بر شما اعتماد کردم و شما را برای خود به منزله سپر می دانستم و چه اموالی به شما بخشیدم و چقدر شما را شریف گردانیدم و شما را از خاصان خود قرار دادم تا مرا از شر دشمنان حفظ و حراست کنید، آنگاه برای یاری شما شهرهای محکم بنا کردم و قلعه های استوار ساختم و سلاح در اختیار شما قرار دادم و غم تحصیل مال و روزی را از شما برداشتم تا شما را اندیشه ای غیر از محافظت من نباشد و گمان من آن بود که با وجود شما آسیبی به من نخواهد رسید و اگر شما برگرد من باشید رخنه ای بر بنیان وجود من راه نخواهد یافت، اکنون با وجود جمعیت شما چنین دشمنی به سراغ من آمده است، اگر این از سستی و ضعف شماست که قدرت بر دفع آن ندارید پس من در استحکام کار خود

النَّصِيحَةَ وَ لَا عَلَيَّ بِأَهْلِ الشَّفَقَةِ، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ أَمَا شَيْءٌ نُطِيقُ دَفْعَهُ بِالْخَيْلِ وَالْقُوَّةِ فَلَيْسَ بِوَاصِلٍ إِلَيْكَ إِنْ شَاءَ اللَّهُ وَ نَحْنُ أَحْيَاءُ، وَ أَمَا مَا لَا يُرَى فَقَدْ غُيِّبَ عَنَّا عِلْمُهُ وَ عَجَزَتْ قُوَّتُنَا عَنْهُ.

قال: أَلَيْسَ اتَّخَذْتُمْ لِمَنَعُونِي مِنْ عَدُوِّي، قَالُوا: بَلَى، قال: فَمِنْ أَيِّ عَدُوِّ تَحْفَظُونِي: مِنْ الَّذِي يَضُرُّنِي أَوْ مِنْ الَّذِي لَا يَضُرُّنِي؟ قَالُوا: مِنَ الَّذِي يَضُرُّكَ، قال: أَفَمِنْ كُلِّ ضَارٍّ لِي أَوْ مِنْ بَعْضِهِمْ؟ قَالُوا: مِنْ كُلِّ ضَارٍّ، قال: فَإِنَّ رَسُولَ الْبَلَى قَدْ أَتَانِي يَنْعَى إِلَيَّ نَفْسِي وَ مُلْكِي وَ يَزَعَمُ أَنَّهُ يُرِيدُ خَرَابَ مَا عَمَرْتُ وَ هَدَمَ مَا بَنَيْتُ وَ تَفْرِيقَ مَا جَمَعْتُ وَ فَسَادَ مَا أَصْلَحْتُ وَ تَبْدِيرَ مَا أَحْرَزْتُ وَ تَبْدِيلَ مَا عَمِلْتُ وَ تَوْهِينَ مَا وَتَّقْتُ، وَ زَعَمَ أَنَّ مَعَهُ الشَّمَاتَةَ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ قَدْ قَرَّتْ بِي أَعْيُنُهُمْ فَإِنَّهُ يُرِيدُ أَنْ يُعْطِيَهُمْ مِنِّي شِفَاءَ صُدُورِهِمْ، وَ

خطا کرده ام که شما را با این ضعف یاور خود کرده ام و اگر شما قادر بر دفع آن بوده اید اما از آن غفلت کرده اید پس شما خیرخواه و مشفق من نبوده اید. گفتند: ای پادشاه! اگر با سلاح و حربه و خیل بتوان مانع دشمن شما شد تا خون در رگ ماست در اجرای این مهم آماده ایم، اما اگر دشمنی به دیده ما در نیاید و او را شناسیم نمی توانیم او را دفع کنیم.

گفت: آیا من شما را برای دفع دشمنانم استخدام نکرده ام؟ گفتند: آری. گفت: از کدام قسم دشمنان مرا محافظت می کنید؟ آیا از دشمنانی که به من ضرر می رسانند یا دشمنانی که ضرر نمی رسانند؟ گفتند: از دشمنی که ضرر می رساند. گفت: آیا از هر دشمن ضرر رساننده ای محافظت می کنید یا از بعضی آنها؟ گفتند: از تمامی دشمنان ضرر رساننده تو را محافظت می کنیم. گفت: اینک رسول مرگ در رسیده و خبر تباهی بدن و زوال پادشاهی مرا می دهد و می خواهد آنچه را بنیان کرده ام خراب کند و آنچه را جمع کرده ام پراکنده سازد و آنچه را درست کرده ام تباه کند و آنچه را اندوخته ام قسمت کند و کارهای مرا تبدیل کند و هر چه را استوار ساختم بر باد دهد، و این رسول از جانب مرگ خبر آورده که به زودی دشمنان مرا شاد خواهد کرد و با فنای من درد سینه آنها را شفا خواهد داد

ذَكَرَ أَنَّهُ سَيَهْزِمُ جَيْشِي وَيُوحِشُ أُنْسِي وَيُذْهِبُ عِزِّي وَيُؤْتِمُّ وُلْدِي وَيُفَرِّقُ جُمُوعِي، وَ
يَفْجَعُ بِي إِخْوَانِي وَ أَهْلِي وَ قَرَابَتِي، وَ يَقْطَعُ أَوْصَالِي وَ يُسْكِنُ مَسَاكِنِي أَعْدَائِي.
قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّمَا نَمْنَعُكَ مِنَ النَّاسِ وَ السَّبَاعِ وَ الْهُوَامِّ وَ ذَوَابِّ الْأَرْضِ، فَأَمَّا الْبَلَى
فَلَا طَاقَةَ لِنَابِهِ وَ لَا قُوَّةَ لَنَا عَلَيْهِ وَ لَا امْتِنَاعَ لَنَا مِنْهُ، فَقَالَ: فَهَلْ مِنْ حِيلَةٍ فِي دَفْعِ ذَلِكَ
عَنِّي؟ قَالُوا: لَا، قَالَ: فَشَيْءٌ دُونَ ذَلِكَ تُطِيقُونَهُ؟ قَالُوا: وَ مَا هُوَ؟ قَالَ: الْأَوْجَاعُ وَ
الْأَحْزَانُ وَ الْهُمُومُ، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ إِنَّمَا قَدَّرَ هَذِهِ الْأَشْيَاءَ قَوِيٌّ لَطِيفٌ وَ ذَلِكَ يَثُورُ مِنَ
الْجِسْمِ وَ النَّفْسِ وَ هُوَ يَصِلُ إِلَيْكَ إِذَا لَمْ يُوصَلْ وَ لَا يَحْجُبُ عَنْكَ وَ إِنْ حَجَبَ^(۱)، قَالَ:
فَأَمْرٌ دُونَ ذَلِكَ، قَالُوا: وَ مَا هُوَ؟ قَالَ: مَا قَدْ سَبَقَ مِنَ الْقَضَاءِ؟ قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ وَ مَنْ ذَا
غَالِبِ الْقَضَاءِ فَلَمْ يُغْلَبْ؟ وَ مَنْ ذَا كَابِرِهِ فَلَمْ يُقْهَرْ؟ قَالَ: فَمَاذَا عِنْدَكُمْ؟ قَالُوا: مَا نَقْدِرُ عَلَى

و به زودی لشکر مرا پراکنده کند و انس مرا به تنهایی مبدل گرداند و مرا بعد از
عزت خوار کند و فرزندان مرا یتیم سازد و جماعات مرا متفرق کند و برادران و
خاندان و نزدیکان مرا بر عزای من بنشانند و بندها را بند من بگسلد و دشمنانم را در
مساکن من جای دهد.

گفتند: ای پادشاه! ما می توانیم تو را از شر مردم و جانوران درنده و
حشرات زمین محافظت کنیم، اما نمی توانیم مرگ و زوال را چاره کنیم و قوت دفع
آن نداریم. گفت: آیا چاره ای بر دفع این دشمن وجود دارد؟ گفتند: نه. گفت:
دشمنی دارم که از این دشمن خردتر است، آیا می توانید آن را دفع کنید؟ گفتند:
آن کدام است؟ گفت: درد و غم و اندوه گفتند: ای پادشاه! اینها را قدیر و لطیف
تقدیر کرده است و چنان است که از بدن و نفس برانگیخته می شود و به تو
می رسد و هیچ کس بر دفع آنها قادر نیست و به حاجب و حارس ممنوع نگردد.
گفت: دشمنی دارم که از این هم خردتر است. گفتند: آن کیست؟ گفت: آنچه که
در قضا گذشته است. گفتند: ای پادشاه! کیست که پنجه در پنجه قضا افکند و
مغلوب نگردد و کیست که با آن ستیزه نماید و مقهور نشود؟ گفت: پس شما چکاره
هستید؟ گفتند: ما قدرت بر دفع قضا و قدر نداریم و تو توفیق یافته ای و به

۱ - فی بعض النسخ «و ان حجب لم یحتجب».

دَفَعَ الْقَضَاءَ، وَقَدْ أَصَبَتِ التَّوْفِيقَ وَالتَّسْدِيدَ فَمَاذَا الَّذِي تُرِيدُ، قَالَ: أُرِيدُ أَصْحَابًا يَدُومُ عَهْدُهُمْ، وَيُقُوا لِي وَتَبْقَى لِي أُخُوَّتُهُمْ، وَ لَا يَحْجُبُهُمْ عَنِّي الْمَوْتُ وَ لَا يَمْنَعُهُمُ الْبَلَى عَن صُحْبَتِي وَ لَا يَسْتَحِيلُ بِهِمُ الِامْتِنَاعُ عَن صُحْبَتِي ^(۱) وَ لَا يُفْرِدُونِي إِنْ مِتُّ، وَ لَا يُسَلِّمُونِي إِنْ عِشْتُ، وَ يَدْفَعُونَ عَنِّي مَا عَجَزْتُمْ عَنْهُ، مِنْ أَمْرِ الْمَوْتِ.

قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ وَمَنْ هُوَ لِإِذْنِ الْبَلَى وَصَفْتِ، قَالَ: هُمُ الَّذِينَ أَفْسَدْتُهُمْ بِاسْتِصْلَاحِكُمْ، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ أَفَلَا تَصْطَنِعُ عِنْدَنَا وَ عِنْدَهُمْ مَعْرُوفًا، فَإِنَّ أَخْلَاقَكَ تَامَّةٌ وَ رَأْفَتَكَ عَظِيمَةٌ؟ قَالَ: إِنَّ فِي صُحْبَتِكُمْ إِثْمًا السَّمَّ الْقَاتِلَ، وَ الصَّمَمَ وَ الْعَمَى فِي طَاعَتِكُمْ، وَ الْبُكْمَ مِنْ مُوَافَقَتِكُمْ، قَالُوا: كَيْفَ ذَاكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ؟ قَالَ: صَارَتْ صُحْبَتِكُمْ إِثْمًا فِي الْاسْتِكْثَارِ وَ مُوَافَقَتِكُمْ عَلَى الْجَمْعِ، وَ طَاعَتِكُمْ إِثْمًا فِي الْاِغْتِفَالِ فَبَطَأْتُمُونِي عَنِ الْمَعَادِ وَ زَيَّنْتُمْ لِي الدُّنْيَا، وَ لَوْ نَصَحْتُمُونِي ذَكَرْتُمُونِي الْمَوْتَ، وَ لَوْ أَشْفَقْتُمْ عَلَيَّ ذَكَرْتُمُونِي الْبَلَى، وَ

حقایق امور پی برده ای، اکنون چه اراده می فرمایید؟ گفت: می خواهم به عوض شما یارانی را برگزینم که مصاحبت من با آنها دائمی باشد و به عهد خود وفا کنند و برادری آنها بیاید و مرگ حاجب ما و ایشان نشود و پوسیدگی و زوال آنها را از مصاحبت من باز ندارد و مرا بعد از مرگ تنها نگذارند و در زندگانی ترک یاری من نکنند و بتوانند امر مرگ را که شما از دفع آن عاجزید دفع نمایند.

گفتند: ای پادشاه اینها که وصف می فرمایید چه کسانی هستند؟ گفت: کسانی که من خود برای اصلاح شما آنها را تباه کردم و از بین بردم. گفتند: ای پادشاه! احسان خود را از ما باز مگیر و با ما و ایشان هر دو ملاطفت فرما که اخلاق تو پسندیده و کامل و رأفت و مهربانی تو عظیم و شامل است. گفت: مصاحبت شما برای من سم قاتل است و پیروی شما موجب کوری و کوری است و موافقت با شما زبان را لال می کند. گفتند: ای پادشاه چرا چنین می گویی؟ گفت: زیرا مصاحبت شما با من در فزون طلبی است و موافقت شما با من در جمع خزاین و اموال است و پیروی من از شما در اموری است که موجب غفلت از امور آخرت می گردد و شما مرا از آخرت دور می کنید و دنیا را در نظرم می آرایید و اگر

۱ - فی بعض النسخ «و لا یستحیل بهم الاطماع عن نصیحتی» و فی بعضها «لا یستمیل».

جَمَعْتُمْ مَا يَبْقَى، وَلَمْ تَسْتَكْثِرُوا لِي مَا يَفْنَى، فَإِنَّ تِلْكَ الْمَنْفَعَةَ الَّتِي ادَّعَيْتُمُوهَا ضَرَرٌ، وَتِلْكَ الْمَوَدَّةَ عَدَاوَةٌ، وَقَدْ رَدَدْتُهَا عَلَيْكُمْ لَا حَاجَةَ لِي فِيهَا مِنْكُمْ.

قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ الْحَكِيمُ الْمُحْمَدُ قَدْ فَهِمْنَا مَقَالَتَكَ وَفِي أَنْفُسِنَا إِجَابَتُكَ، وَ لَيْسَ لَنَا أَنْ نَحْتَجَّ عَلَيْكَ فَقَدْ رَأَيْنَا مَكَانَ الْحُجَّةِ، فَسُكُوتُنَا عَنْ حُجَّتِنَا فَسَادٌ لِمَلِكِنَا، وَ هَلَاكٌ لِدُنْيَانَا وَ شِمَاتَةٌ لِعَدُوِّنَا، وَقَدْ نَزَلَ بِنَا أَمْرٌ عَظِيمٌ بِالَّذِي تَبَدَّلَ مِنْ رَأْيِكَ وَ أَجْمَعَ عَلَيْهِ أَمْرُكَ، قَالَ: قُولُوا آمِنِينَ وَ اذْكُرُوا لَا بَدَالَكُمْ غَيْرَ مَرْعُوبِينَ، فَإِنِّي كُنْتُ إِلَى الْيَوْمِ مَغْلُوبًا بِالْحَمِيَّةِ وَالْأَنْفَةِ، وَ أَنَا الْيَوْمَ غَالِبٌ لَهَا، وَ كُنْتُ إِلَى الْيَوْمِ مَقْهُورًا لَهَا وَ أَنَا الْيَوْمَ قَاهِرٌ لَهَا، وَ كُنْتُ إِلَى الْيَوْمِ مَلِكًا عَلَيْكُمْ فَقَدْ صِرْتُ عَلَيْكُمْ مَمْلُوكًا، وَ أَنَا الْيَوْمَ عَتِيقٌ وَ أَنْتُمْ مِنْ مَمْلَكَتِي طُلُقَاءُ، قَالُوا: أَيُّهَا الْمَلِكُ مَا الَّذِي كُنْتَ مَمْلُوكًا إِذْ كُنْتَ عَلَيْنَا مَلِكًا، قَالَ: كُنْتُ مَمْلُوكًا لِهَوَايَ مَقْهُورًا بِالْجَهْلِ مُسْتَعْبِدًا لِشَهْوَاتِي، فَقَدْ قَطَعْتُ تِلْكَ الطَّاعَةَ عَنِّي وَ نَبَذْتُهَا خَلْفَ ظَهْرِي.

خیرخواه من بودید مرگ را به من یادآوری می کردید و اگر مشفق من بودید زوال و پوسیدگی را یادآور من می شدید و برای من آنچه که باقی می ماند فراهم می آوردید و در گردآوری امور فانیه زیاده روی نمی کردید که این منفعتی که شما مدعی آن هستید سراپا ضرر است و این دوستی که اظهار می کنید بی گمان عداوت است و من به آنها نیازی ندارم و جملگی ارزانی شما باد!

گفتند: ای پادشاه حکیم نیکو خصال! گفتارت را فهمیدیم و از صمیم دل تو را اجابت می کنیم و ما را بر تو حجتی نیست که حجّت تو تمام و غالب است، ولیکن اگر هیچ نگوئیم موجب فساد مملکت و نابودی دنیا و شماتت دشمنان ما خواهد شد که به واسطه تبدل رأی و اندیشه و عزم شما حادثه بزرگی رخ داده است. گفت: آنچه به خاطر تان می رسد بگوئید و نترسید و هر حجتی که دارید بیان کنید که من تا به امروز مغلوب حمیت و نعصب بودم ولی امروز بر هر دو غالبم و تا به امروز هر دو بر من مسلط بودند ولی اکنون بر آنها مسلط شده ام و تا به امروز پادشاه شما بودم ولیکن بنده بودم اما امروز از بندگی آزاد شده ام و شما را نیز از فرمانبرداری خود آزاد ساختم. گفتند: در زمان فرمانروایی بنده چه کسی بودی؟ گفت: من در آن زمان بنده هوی های نفسانی خود بودم و مقهور و مغلوب جهل و نادانی

قالوا: فقل ما أجمعت عليه أيها الملك؟ قال: القنوع والتخلي لآخرتي وترك هذا الغرور ونبت هذا الثقل عن ظهري والاستعداد للموت، والتأهب للبلاء، فإن رسوله عندي قد ذكر أنه قد أمر بملازمتي والإقامة معي حتى يأتيني الموت، فقالوا: أيها الملك ومن هذا الرسول الذي قد أتاك ولم تره، وهو مقدم الموت الذي لا نعرفه، قالوا: أمّا الرسول فهذا البياض الذي يلوح بين السواد، وقد صاح في جميعه بالزوال، فأجابوا وأدعوا، وأمّا مقدم الموت فالبلى الذي هذا البياض طرفه.

قالوا: أيها الملك أفتدع مملكتك؟ وتهمل رعيّتك، وكيف لا تخاف الإثم في تعطيل أمّتك؟! ألسنت تعلم أن أعظم الأجر في استصلاح الناس، وأن رأس الصلاح الطاعة للأمة والجماعة، فكيف لا تخاف من الإثم، وفي هلاك العامة من الإثم فوق الذي تزجو

شده بودم و بندگی شهوات خود می کردم، اما امروز این بندگیها و طاعتها را از خود بریده ام و پشت سر افکنده ام.

گفتند: ای پادشاه اکنون عزم شما چیست؟ گفت: قناعت و خلوت گزینی برای آخرت و ترک دنیای فریبنده و افکندن این بارگران از دوش و آماده شدن برای مرگ و فراهم آوردن توشه برای آخرت، که پیک مرگ در رسیده است و می گوید به من فرموده اند که از تو جدا نشوم تا مرگ فرارسد. گفتند: ای پادشاه این پیک مرگی که به سراغ تو آمده است کیست که ما او را نمی بینیم و نشنیده ایم که مرگ سفیر مقدّمی داشته باشد! گفت: امّا آن پیک این موی سپید است که در میان موهای سیاه ظاهر شده و بانگ زوال و فنا در میان جمیع جوارح و اعضا در داده است و همه او را اجابت کرده اند و امّا آن سفیر مقدّم سستی و پیری است که این موی سپید نشانه آن است.

گفتند: ای پادشاه آیا مملکت خود را فرو می گذاری و رعیت خود را به حال خود رها می سازی؟ و آیا از وبال این گناه نمی هراسی که رعیت را معطل بگذاری؟ آیا نمی دانی که بهترین ثوابها در اصلاح امور خلائق است و بالاترین صلاح امت پیروی آنها از پادشاه و عدم هرج و مرج است پس چگونه است که از گناه نمی ترسی و حال آنکه در هلاک خلائق گناهی است که از ثوابی که در

مِنَ الْأَجْرِ فِي صَلَاحِ الْخَاصَّةِ، أَلَسْتَ تَعْلَمُ أَنَّ أَفْضَلَ الْعِبَادَةِ الْعَمَلُ وَ أَنَّ أَشَدَّ الْعَمَلِ السِّيَاسَةَ، فَإِنَّكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ [مَا فِي يَدَيْكَ] عَدْلٌ عَلَى رَعِيَّتِكَ، مُسْتَصْلِحٌ لَهَا بِتَدْبِيرِكَ، فَإِنَّ لَكَ مِنَ الْأَجْرِ بِقَدْرِ مَا اسْتَصْلَحْتَ، أَلَسْتَ أَيُّهَا الْمَلِكُ إِذَا خَلَيْتَ مَا فِي يَدَيْكَ مِنْ صَلَاحِ أُمَّتِكَ فَقَدْ أَرَدْتَ فَسَادَهُمْ، وَإِذَا أَرَدْتَ فَسَادَهُمْ فَقَدْ حَمَلْتَ مِنَ الْإِثْمِ فِيهِمْ أَكْثَرَ مِمَّا أَنْتَ مُصِيبٌ مِنَ الْأَجْرِ فِي خَاصَّةِ يَدَيْكَ؟!

أَلَسْتَ أَيُّهَا الْمَلِكُ قَدْ عَلِمْتَ أَنَّ الْعُلَمَاءَ قَالُوا: مَنْ أَتَلَفَ نَفْسًا فَقَدْ اسْتَوْجَبَ لِنَفْسِهِ الْفَسَادَ، وَ مَنْ أَصْلَحَهَا فَقَدْ اسْتَوْجَبَ الصَّلَاحَ لِبَدَنِهِ، وَ أَيُّ فَسَادٍ أَكْثَرَ مِنْ رَفْضِ هَذِهِ الرَّعِيَّةِ الَّتِي أَنْتَ إِمَامُهَا وَ الْإِقَامَةَ فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ الَّتِي أَنْتَ نِظَامُهَا حَاشَا لَكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنْ تَخْلَعَ عَنْكَ لِبَاسَ الْمَلِكِ الَّذِي هُوَ الْوَسِيلَةُ إِلَى شَرَفِ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ، قَالَ: قَدْ فَهِمْتُ الَّذِي ذَكَرْتُمْ وَ عَقَلْتُ الَّذِي وَصَفْتُمْ، فَإِنْ كُنْتُ إِنَّمَا أَطْلُبُ الْمَلِكَ عَلَيْكُمْ لِلْعَدْلِ فِيكُمْ وَ الْأَجْرِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى ذِكْرُهُ فِي اسْتِصْلَاحِكُمْ بِغَيْرِ أَعْوَانٍ يَرْفِدُونَنِي؛ وَ وُزَرَاءَ يَكْفُونَنِي فَمَا

اصلاح خود توقع داری بیشتر است؟ آیا نمی دانی که بهترین عبادت عمل است و دشوارترین عملها سیاست بر رعیت است و تو ای پادشاه بر رعیت خود عدل می کنی و با تدبیر خود آنها را به صلاح می آوری و به اندازه ای که امور آنها را به صلاح آوری مستحق ثواب خواهی بود؟ ای پادشاه اگر صلاح امت را فروگذاری آنان را تباه ساخته ای و اگر امت خود را تباه کنی گناهی عاید تو می شود که از ثواب اصلاح نفس خود عظیم تر است.

ای پادشاه آیا نمی دانی که دانشمندان گفته اند: هر که نفسی را تباه سازد نفس خود را تباه کرده است و هر کس نفسی را به صلاح آورد نفس خود را به صلاح آورده است و کدام تباهی بزرگتر از آنکه ترک رعیتی کنی که رهبر آنانی و ترک اقامت در امتی کنی که باعث انتظام امور ایشانی؟ ای پادشاه ردای پادشاهی را از دوش میفکن که آن وسیله شرافت دنیا و آخرت توست. گفت: سخن شما را فهمیدم و درباره آن اندیشه کردم، اما اگر برای اجرای عدالت و صلاح در میان شما و دریافت اجر از خدای تعالی پادشاهی را برگزینم و یاران و وزرایی نداشته باشم که بعضی از امور مرا متکفل شوند و خیرخواه و معاون من باشند، گمان

عَسَيْتُ أَنْ أُبْلَغَ بِالْوَحْدَةِ فِيكُمْ أَلْسْتُمْ جَمِيعاً نَزَاعاً إِلَى الدُّنْيَا وَشَهَوَاتِهَا وَلَذَائِهَا وَ لَا آمَنْ
 أَنْ أُخْلِدَ إِلَى الْحَالِ (۱) الَّتِي أَرْجُو أَنْ أَدَعَهَا وَأَرْفُضَهَا، فَإِنْ فَعَلْتُ ذَلِكَ أَتَانِي الْمَوْتُ عَلَى
 غِرَّةٍ، فَأَنْزَلَنِي عَنْ سَرِيرِ مُلْكِي إِلَى بَطْنِ الْأَرْضِ وَكَسَانِي التُّرَابَ بَعْدَ الدِّيَابِجِ وَ الْمَسُوجِ
 بِالذَّهَبِ وَ نَفِيسِ الْجَوْهَرِ، وَ ضَمَّنِي إِلَى الضَّيْقِ بَعْدَ السَّعَةِ، وَ أَلْبَسَنِي الْهَوَانَ بَعْدَ
 الْكِرَامَةِ، فَأَصِيرُ فَرِيداً بِنَفْسِي لَيْسَ مَعِيَ أَحَدٌ مِنْكُمْ فِي الْوَحْدَةِ، قَدْ أَخْرَجْتُمُونِي مِنَ
 الْعِصْرَانِ وَ أَسْلَمْتُمُونِي إِلَى الْخَرَابِ، وَ خَلَيْتُمْ بَيْنَ لَحْمِي وَ بَيْنَ سِبَاعِ الطَّيْرِ وَ حَشْرَاتِ
 الْأَرْضِ فَأَكَلَتْ مِنِّي النَّمْلَةُ فَمَا فَوْقَهَا مِنَ الْهَوَامِّ وَ صَارَ جَسَدِي دُوداً وَ جِيفَةً قَدِرَةً، الذُّلُّ لِي
 خَلِيفٌ، وَ الْعِزُّ مِنِّي غَرِيبٌ، أَشَدُّكُمْ حُبّاً إِلَيَّ أَسْرَعُكُمْ إِلَيَّ دَفْنِي، وَ التَّخْلِيَةُ بَيْنِي وَ بَيْنَ مَا
 قَدَّمْتُ مِنْ عَمَلِي وَ أَسَلَفْتُ مِنْ ذُنُوبِي، فَيُورِثُنِي ذَلِكَ الْحَسْرَةَ، وَ يُعْقِبُنِي النَّدَامَةَ، وَ قَدْ
 كُنْتُمْ وَ عَدْتُمُونِي أَنْ تَمْنَعُونِي مِنْ عَدُوِّي الضَّارِّ، فَإِذَا أَنْتُمْ لَا مَنَعَ عِنْدَكُمْ وَ لَا قُوَّةَ عَلَى ذَلِكَ

ندارم بر این کار توفیق یابم، آیا همگی شما مایل به دنیا نیستید و به شهوات و لذات آن رغبت ندارید؟ و با این احوال اگر در میان شما باشم از حال خود نیز ایمن نیستم و ممکن است به دنیایی که اکنون قصد ترک و فرو گذاشتن آن را دارم متمایل گردم و فریفته آن بشوم و اگر چنین کنم مرگ فرا می رسد و مرا از تخت پادشاهی به دل خاک خواهد برد و پس از جامه های دیبا و لباسهای مطرز به طلا که پوشیده ام خاک مرا می پوشاند و بعد از منازل وسیع در قبر تنگ سکنی می دهد و پس از لباس مکرمت جامه مذلت می پوشاند و در آنجا بی کس می مانم و هیچکس از شما بامن نباشد، شما مرا از آبادانی به در می برید و در محل ویرانی می اندازید و گوشت بدن مرا خوراک پرندگان وحشی و حشرات زمینی قرار می دهید که از مورچه تا حشرات بزرگتر از آن ارتزاق کنند و بدن من مردار گندیده شود و عزت از من بیگانه گردد و خواری یار من شود، در آن روز کسانی که بیشتر از همه مرا دوست می دارند با سرعت مرا زیر خاک می کنند و مرا با کرده های بد خود تنها می گذارند در آن روز به غیر از حسرت و ندامت چیزی برای من باقی نخواهد ماند و شما پیوسته به من وعده می دادید که دشمنان ضرر رساننده را از من

لَكُمْ وَ لَا سَبِيلَ أَيْهَا الْمَلَأُ إِنِّي مُحْتَالٌ لِنَفْسِي إِذْ جِئْتُمْ بِالْخُدَاعِ، وَ نَصَبْتُمْ لِي أَشْرَاكَ الْغُرُورِ.
 فَقَالُوا: أَيْهَا الْمَلِكُ الْمُحْمُودُ لَسْنَا الَّذِي كُنَّا كَمَا أَنَّكَ لَسْتَ الَّذِي كُنْتَ، وَ قَدْ أَبَدَلْنَا
 الَّذِي أَبَدَلْتَ، وَ غَيَّرْنَا الَّذِي غَيَّرْتَ، فَلَا تَرُدَّ عَلَيْنَا تَوْبَتَنَا وَ بَدَلْ نَصِيحَتِنَا، قَالَ: أَنَا مُقِيمٌ
 فِيكُمْ مَا فَعَلْتُمْ ذَلِكَ وَ مُفَارِقُكُمْ إِذَا خَالَفْتُمُوهُ.
 فَأَقَامَ ذَلِكَ الْمَلِكُ فِي مُلْكِهِ وَ أَخَذَ جُنُودَهُ بِسِيرَتِهِ وَ اجْتَهَدُوا فِي الْعِبَادَةِ فَخَصِبَتْ
 بِلَادُهُمْ وَ غَلَبُوا عَدُوَّهُمْ وَ أَزْدَادَ مُلْكِهِمْ حَتَّى هَلَكَ ذَلِكَ الْمَلِكُ، وَ قَدْ صَارَ فِيهِمْ بِهَذِهِ
 السَّيْرَةِ اثْنَيْنِ وَ ثَلَاثِينَ سَنَةً فَكَانَ جَمِيعُ مَا عَاشَ أَرْبَعًا وَ سِتِّينَ سَنَةً.
 قَالَ بُوذَاسْفُ: قَدْ سَرَرْتُ بِهَذَا الْحَدِيثِ جِدًّا، فَزِدْنِي مِنْ نَحْوِهِ أَزْدُدُ سُرُورًا وَ لِرَبِّي
 شُكْرًا.

دفع می کنید اما در آن حال نه نفعی از شما به من می رسد نه قادر بر دفع ضرر از من هستید، پس من امروز چاره کار خود می کنم، زیرا شما با من مکر کردید و دامهای فریب گستردید.

گفتند: ای پادشاه نیکو خصال ما آن نیستیم که پیشتر بودیم چنانکه تو آن نیستی که پیشتر بودی، آن کسی که تو را از حال بد به حال نیک آورد ما را نیز متبدل ساخت و راغب به خیر و خوبی گردانید، توبه ما را بپذیر و نخرخواهی ما را از خود دریغ مدار. گفت: تا شما بر سر قول خود باشید من نیز در میان شما خواهم بود و اگر برخلاف این قول عمل کنید مفارقت شما را بر می گزینم.

آن پادشاه در ملک خود باقی ماند و لشکریان او همگی بر سیرت و بندگی حق تعالی مشغول شدند و در بلاد آنها نعمت فزونی گرفت و بر دشمنانشان پیروز شدند و ملک آنها زیادت گرفت تا آنکه آن پادشاه درگذشت. مدتی که آن پادشاه با این خصال حمیده در میان آنها زندگانی کرد سی و دو سال بود و تمامی عمر او به شصت و چهار سال بالغ گردید.

بوذاسف گفت: به شنیدن این سخن جداً مسرور شدم از این باب حکایتی دیگر بیان کن تا موجب خوشحالی من گردد و شکر الهی را به جای آورم.

قَالَ الْحَكِيمُ: زَعَمُوا أَنَّهُ كَانَ مَلِكٌ مِنَ الْمُلُوكِ الصَّالِحِينَ وَكَانَ لَهُ جُنُودٌ يَخْشَوْنَ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ وَيَعْبُدُونَهُ، وَكَانَ فِي الْمَلِكِ أَبِيهِ شِدَّةٌ مِنْ زَمَانِهِمْ وَالتَّفَرُّقُ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَ يَنْقُصُ الْعَدُوُّ مِنْ بِلَادِهِمْ، وَكَانَ يَحْتُمُّهُمْ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ خَشْيَتِهِ وَ الْإِسْتِعَانَةَ بِهِ وَ مُرَاقِبَتِهِ وَ الْفَزَعَ إِلَيْهِ، فَلَمَّا مَلَكَ ذَلِكَ الْمَلِكُ قَهَرَ عَدُوَّهُ وَ اسْتَجْمَعَتْ رَعِيَّتُهُ وَ صَلُحَتْ بِلَادُهُ وَ انْتَضَمَ لَهُ الْمَلِكُ، فَلَمَّا رَأَى مَا فَضَّلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِهِ أَتْرَفَهُ ذَلِكَ وَ أَبْطَرَهُ وَ أَطْغَاهُ حَتَّى تَرَكَ عِبَادَةَ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ وَ كَفَرَ نِعْمَهُ، وَ أَسْرَعَ فِي قَتْلِ مَنْ عَبَدَ اللَّهَ وَ دَامَ مُلْكُهُ وَ طَالَتْ مُدَّتُهُ حَتَّى ذَهَلَ النَّاسُ عَمَّا كَانُوا عَلَيْهِ مِنَ الْحَقِّ قَبْلَ مُلْكِهِ وَ نَشِوِهِ، وَ أَطَاعُوهُ فِيمَا أَمَرَهُمْ بِهِ وَ أَسْرَعُوا إِلَى الضَّلَالَةِ، فَلَمْ يَزَلْ عَلَى ذَلِكَ فَتَشَأَ فِيهِ الْأَوْلَادُ وَ صَارَ لَا يُعْبَدُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فِيهِمْ وَ لَا يُذَكَّرُ بَيْنَهُمْ اسْمُهُ، وَ لَا يَحْسَبُونَ أَنَّ لَهُمْ إِلَّا غَيْرَ الْمَلِكِ، وَ كَانَ ابْنُ الْمَلِكِ قَدْ عَاهَدَ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فِي حَيَاةِ أَبِيهِ إِنَّهُ هُوَ مَلِكٌ يَوْمًا أَنْ يَعْمَلَ بِطَاعَةِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ بِأَمْرٍ لَمْ

حکیم گفت: روایت کرده اند که پادشاهی بود از پادشاهان صالح که لشکریان خداپرست و خداترسی داشت و در زمان پادشاهی پدرش شدت و تفرقه ای در میان مردم بود و دشمنان برخی از شهرهای آنان را تصرف کرده بودند، ولی او مردم را به تقوای خدای تعالی و ترس از وی و یاری جستن از او فرا می خواند و مردم را به مراقبت اعمال خود و پناه بردن به حق تعالی و امی داشت. و هنگامی که پدرش از دنیا رفت و او بر سریر سلطنت نشست بر دشمنان ظفر یافت و رعایا جمعیت خاطر یافتند و بلادش معمور و منتظم گردید و چون خدای تعالی را مشاهده کرد به خوشگذرانی و طغیان روی آورد و عبادت خدای تعالی را فرو گذاشت و کفران نعمت کرد و خداپرستان را کشت. بر این حال پادشاهی او به طول انجامید تا آنکه مردم دین حق را که پیش از پادشاهی او برگزیده بودند فراموش کردند و او امر او را اطاعت نمودند و به ضلالت و گمراهی شتافتند و بر این حال بودند تا آنکه فرزندان آنها هم بر این جهالت و بطالت نشو و نما کردند و عبادات الهی به کلی از میان آنها رفت و نام خدای تعالی را نمی بردند و به خاطرشان خطور نمی کرد که غیر از پادشاه معبودی در جهان باشد. و این شاهزاده در زمان حیات پدرش با خدای تعالی عهد کرده بود که اگر روزی

يَكُنْ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْمُلُوكِ يَعْمَلُونَ بِهِ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ، فَلَمَّا مَلَكَ أَنَسَاهُ الْمَلِكُ رَأْيَهُ الْأَوَّلَ وَ نَيْتَهُ الَّتِي كَانَ عَلَيْهَا، وَ سَكِرَ سُكْرَ صَاحِبِ الْخَمْرِ، فَلَمْ يَكُنْ يَصْحُو وَ يُفِيقُ. وَ كَانَ مِنْ أَهْلِ لُطْفِ الْمَلِكِ رَجُلٌ صَالِحٌ أَفْضَلُ أَصْحَابِهِ مَنَزَلَةً عِنْدَهُ، فَتَوَجَّعَ لَهُ مِمَّا رَأَى مِنْ ضَلَالَتِهِ فِي دِينِهِ وَ نِسْيَانِهِ مَا عَاهَدَ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَ كَانَ كُلَّمَا أَرَادَ أَنْ يَعِظَهُ ذَكَرَ عُتُوَّهُ وَ جَبْرُوتَهُ وَ لَمْ يَكُنْ بَقِيَ مِنْ تِلْكَ الْأُمَّةِ غَيْرُهُ وَ غَيْرُ رَجُلٍ آخَرَ فِي نَاحِيَةِ أَرْضِ الْمَلِكِ لَا يُعْرِفُ مَكَانَهُ وَ لَا يُدْعَى بِاسْمِهِ.

فَدَخَلَ ذَاتَ يَوْمٍ عَلَى الْمَلِكِ بِجُمُوعَةٍ قَدْ لَفَّهَا فِي ثِيَابِهِ، فَلَمَّا جَلَسَ عَنْ يَمِينِ الْمَلِكِ انْتَزَعَهَا عَنْ ثِيَابِهِ فَوَضَعَهَا بَيْنَ يَدَيْهِ ثُمَّ وَطَّئَهَا بِرِجْلِهِ فَلَمْ يَزَلْ يَفْرُكُهَا بَيْنَ يَدَيْ الْمَلِكِ وَ عَلَى بَسَاطِهِ حَتَّى دَنَسَ مَجْلِسَ الْمَلِكِ بِمَا تَحَاتُّ مِنْ تِلْكَ الْجُمُوعَةِ، فَلَمَّا رَأَى الْمَلِكُ مَا صَنَعَ غَضِبَ مِنْ ذَلِكَ غَضَبًا شَدِيدًا، وَ شَخَصَتْ إِلَيْهِ أَبْصَارُ جُلَسَائِهِ وَ اسْتَعَدَّتِ الْحُرُوسُ بِأَسْيَافِهِمْ انْتِظَارًا لِأَمْرِهِ بِمَقْتَلِهِ، وَ الْمَلِكُ فِي ذَلِكَ مَالِكٌ لِعُضْبِهِ، وَ قَدْ كَانَتْ الْمُلُوكُ فِي ذَلِكَ -

پادشاه شود به گونه ای اطاعت الهی کند که هیچ یک از پادشاهان گذشته نکرده باشند و بر آن توانا نشده باشند. اما چون به پادشاهی رسید غرور سلطنت آن نیت را از خاطرش محو کرد و مستی فرمانروایی چندان او را بیهوش کرد که چشم نگشود و به جانب حق نظر نیفکند. و در میان امرای او مرد صالحی بود که قرب و منزلتش نزد آن پادشاه بیشتر از دیگران بود و چون آن گمراهی و فراموشی پادشاه را می دید دل‌تنگ می شد و می خواست به او یادآوری کند که چه پیمانی با خدای تعالی بسته است ولیکن از شدت صولت و جبروت او جرأت نمی کرد و از دینداران کسی غیر از او و یک شخص دیگر که در اطراف مملکت مخفی شده بود و کسی نام و نشانش را نمی دانست باقی نمانده بود.

روزی آن مرد مقرب جمعه پوسیده ای را برداشت و در جامه ای پیچید و به مجلس پادشاه درآمد و چون به جانب راست پادشاه نشست آن جمعه را بیرون آورد و در پیش خود گذاشت و با پای خود بر آن می زد تا آنکه استخوانهای ریز و پوسیده آن مجلس را آلوده کرد. پادشاه از آن عمل بسیار خشمگین شد و اهل مجلس همه متحیر شدند و جلادان با شمشیرهای خود منتظر اشاره پادشاه

الزَّمانِ عَلَى جَبْرُوتِهِمْ وَكُفْرِهِمْ ذَوِي أَنَاةٍ وَتَوَدَّةٍ، اسْتِصْلَاحاً لِلرَّعِيَّةِ عَلَى عِمَارَةِ أَرْضِهِمْ لِيَكُونَ ذَلِكَ أَعْوَنَ لِلجَلْبِ وَ أَدْوَى لِلخَرَاجِ، فَلَمَّ يَزَلِ المَلِكُ سَاكِتاً عَلَى ذَلِكَ حَتَّى قَامَ مِنْ عِنْدِهِ، فَلَفَّ تِلْكَ الجُمُجُمَةَ ثُمَّ فَعَلَ ذَلِكَ فِي اليَوْمِ الثَّانِي وَ الثَّالِثِ، فَلَمَّا رَأَى أَنَّ المَلِكَ لَا يَسْأَلُهُ عَنِ تِلْكَ الجُمُجُمَةِ، وَ لَا يَسْتَنْطِقُهُ عَنْ شَيْءٍ مِنْ شَأْنِهَا أَذْخَلَ مَعَ تِلْكَ الجُمُجُمَةِ مِيزَاناً وَ قَلِيلاً مِنْ تُرَابٍ فَلَمَّا صَنَعَ بِالجُمُجُمَةِ مَا كَانَ يَصْنَعُ أَخَذَ المِيزَانَ وَ جَعَلَ فِي إِحْدَى كَفَّتَيْهِ دِرْهَماً وَ فِي الأُخْرَى بِوِزْنِهِ تُرَاباً ثُمَّ جَعَلَ ذَلِكَ التُّرَابَ فِي عَيْنِ تِلْكَ الجُمُجُمَةِ ثُمَّ أَخَذَ قَبْضَةً مِنَ التُّرَابِ فَوَضَعَهَا فِي مَوْضِعِ النِّمِّ مِنْ تِلْكَ الجُمُجُمَةِ.

فَلَمَّا رَأَى المَلِكُ مَا صَنَعَ قَلَّ صَبْرُهُ وَ بَلَغَ مَجْهُودُهُ، فَقَالَ لِذَلِكَ الرَّجُلِ: قَدْ عَلِمْتُ أَنَّكَ إِنَّمَا اجْتَرَأْتَ عَلَى مَا صَنَعْتَ لِمَكَانِكَ مِنِّي وَ إِدْلَالِكَ عَلَيَّ، وَ فَضْلِ مَنْزِلَتِكَ عِنْدِي، وَ لَعَلَّكَ تُرِيدُ بِمَا صَنَعْتَ أَمْراً، فَخَرَّ الرَّجُلُ لِلْمَلِكِ سَاجِداً وَ قَبَّلَ قَدَمَيْهِ، وَ قَالَ: أَيُّهَا المَلِكُ أَقْبَلْ عَلَيَّ بِعَقْلِكَ كُلِّهِ فَإِنَّ مَثَلَ الكَلِمَةِ مَثَلُ السَّهْمِ؛ إِذَا رُمِيَ بِهِ فِي أَرْضٍ لِينَةٌ ثَبَتَ فِيهَا وَ إِذَا

بودند تا خونس را بریزند ولی پادشاه جلوی خشم خود را گرفت و پادشاهان آن دوره با همه جباری و کفر خود برای رعیت داری و آبادی کشور خود بردبار بودند تا مردم را بهتر جلب کنند و بیشتر مالیات بستانند پادشاه به سکوت خود ادامه داد تا آنکه آن مرد جمجمه را در جامه در پیچید و برخاست. و روز دوم و سوم هم این عمل را تکرار کرد و چون دید که پادشاه از این جمجمه پرسش نمی کند و استنطاق به عمل نمی آورد روز دیگر یک ترازو و مشتی خاک هم با خود آورد و چون کار هر روز خود را تکرار کرد ترازو را به دست گرفت و در همی در یک کفه آن نهاد و در کفه دیگر اندکی خاک ریخت تا دو کفه برابر شد پس آن خاک را در چشم آن جمجمه ریخت و خاکی دیگر برگرفت و در دهان آن جمجمه ریخت.

در آن حال دیگر پادشاه را طاقت نماند و گفت: می دانم که زیادی قرب و منزلت تو باعث شده است که این اعمال را در مجلس من انجام دهی می پندارم که از این اعمال غرضی داشته باشی. آن مرد بر زمین افتاد و بر پای پادشاه بوسه زد و گفت: ای پادشاه! ساعتی با خرد خود به من توجه کن که مثل کلام حکمت مثل

رُمِي بِهِ فِي الصَّفَا لَمْ يَثْبُتْ، وَ مَثَلُ الْكَلِمَةِ كَمَثَلِ الْمَطْرِ إِذَا أَصَابَ أَرْضاً طَيِّبَةً مَزْرُوعَةً نَبَتَ فِيهَا، وَ إِذَا أَصَابَ السَّبَاخَ لَمْ يَثْبُتْ، وَ إِنَّ أَهْوَاءَ النَّاسِ مُتَفَرِّقَةٌ، وَ الْعَقْلُ وَ الْهَوَىٰ يَضْطَرِّعَانِ فِي الْقَلْبِ، فَإِنْ غَلَبَ الْهَوَىٰ الْعَقْلَ عَمِلَ الرَّجُلُ بِالطَّيِّبِ وَ السَّفْهِ، وَ إِنْ كَانَ الْهَوَىٰ هُوَ الْمَغْلُوبُ لَمْ يُوجَدْ فِي أَمْرِ الرَّجُلِ سَقَطَةٌ، فَإِنِّي لَمْ أَزَلْ مُنْذُ كُنْتُ غُلَاماً أَحِبُّ الْعِلْمَ وَ أَرْغَبُ فِيهِ وَ أُؤَثِّرُهُ عَلَى الْأُمُورِ كُلِّهَا، فَلَمْ أَدَعِ عِلْماً إِلَّا بَلَغْتُ مِنْهُ أَفْضَلَ مَبْلَغٍ، فَبَيْنَا أَنَا ذَاتَ يَوْمٍ أَطُوفُ بَيْنَ الْقُبُورِ إِذْ قَدْ بَصُرْتُ بِهَذِهِ الْجُمُجُمَةِ بَارِزَةً مِنْ قُبُورِ الْمُلُوكِ، فَغَاطَنِي مَوْقِعُهَا وَ فِرَاقُهَا جَسَدَهَا حُبّاً^(۱) لِلْمُلُوكِ، فَضَمَمْتُهَا إِلَيَّ وَ حَمَلْتُهَا إِلَى مَنَزِلِي فَأَلْبَسْتُهَا الدِّيَابِجَ وَ نَضَّخْتُهَا بِمَاءِ الْوَرْدِ وَ الطَّيِّبِ وَ وَضَعْتُهَا عَلَى الْفَرَشِ وَ قُلْتُ: إِنْ كَانَتْ مِنْ جَمَاجِمِ الْمُلُوكِ فَسَيُؤَثِّرُ فِيهَا إِكْرَامِي إِلَيْهَا وَ تَرْجِعُ إِلَى جَمَاهَا وَ بَهَائِهَا، وَ إِنْ كَانَتْ مِنْ جَمَاجِمِ الْمَسَاكِينِ فَإِنَّ الْكِرَامَةَ لَا تَزِيدُهَا شَيْئاً، فَفَعَلْتُ ذَلِكَ بِهَا أَيَّاماً فَلَمْ أَسْتَكِرْ مِنْهُ

تیر است که اگر بر زمین نرمی افتد می نشیند و اگر بر زمین سخت افکنده شود قرار نمی گیرد، همچنین کلمه حق مانند باران است که اگر بر زمین پاکیزه قابل کشت بیارد از آن گیاه می روید و اگر بر شوره زار بیارد چیزی از آن نمی روید. و هوسهای مردم مختلف است و پیوسته عقل و هوس در دل آدمی خلجان می کند و اگر هوس پیروز شود سفاهت و تندی کند و اگر عقل بر هوس ظفر یابد خطا و لغزشی از وی صادر نمی گردد. من از هنگام طفولیت تا کنون دوستدار علم و دانش و به تحصیل آن راغب بوده ام و آن را بر هر کاری ترجیح داده ام و هیچ علمی نمانده است مگر آنکه از آن بهره وافر برده ام تا آنکه روزی در قبرستانی می گشتم و این حجمه پوسیده را دیدم که از قبرهای پادشاهان سر برآورده است از غیرتی که به امر پادشاهان دارم بر من ناگوار آمد و آن را با خود برداشتم و به منزل بردم و با گلاب شستشو دادم و دیبا بر آن پوشانیدم و گفتم اگر این حجمه پادشاهی است اکرام من در آن اثر کند و به زیبایی و خرمی خود باز گردد و اگر حجمه گدایی باشد اکرام من در او اثر نکند و چندین روز این عمل را تکرار کردم و هیچ تغییری در او حاصل نگردید و چون اکرام من در او تأثیر

هَيْبَتِهَا شَيْئاً، فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ دَعَوْتُ عَبْدًا هُوَ أَهْوَنُ عِبْدِي عِنْدِي فَأَهَانَهَا فَإِذَا هِيَ عَلَى
حَالَةٍ وَاحِدَةٍ عِنْدَ الْإِهَانَةِ وَالْإِكْرَامِ، فَلَمَّا رَأَيْتُ ذَلِكَ أَتَيْتُ الْحُكَمَاءَ فَسَأَلْتُهُمْ عَنْهَا فَلَمْ
أَجِدْ عِنْدَهُمْ عِلْمًا بِهَا، ثُمَّ عَلِمْتُ أَنَّ الْمَلِكَ مُنْتَهَى الْعِلْمِ وَمَأْوَى الْحِلْمِ فَأَتَيْتُكَ خَائِفًا عَلَى
نَفْسِي وَلَمْ يَكُنْ لِي أَنْ أَسْأَلَكَ عَنْ شَيْءٍ حَتَّى تَبْدَأَنِي بِهِ وَ أَحِبُّ أَنْ تُخْبِرَنِي أَيُّهَا الْمَلِكُ
أَجْمَعَةٌ مَلِكٍ هِيَ أُمَّ جُمُوعَةٌ مَسْكِينٍ فَإِنَّهَا لَمَّا أَغْيَانِي أَمْرَهَا تَفَكَّرْتُ فِي أَمْرِهَا وَ فِي عَيْنِهَا -
الَّتِي كَانَتْ لَا يَمَلَأُهَا شَيْءٌ حَتَّى لَوْ قَدَرْتُ عَلَى مَا دُونَ السَّمَاءِ مِنْ شَيْءٍ تَطَلَّعْتُ إِلَى أَنْ
تَتَنَاوَلَ مَا فَوْقَ السَّمَاءِ، فَذَهَبْتُ أَنْظُرُ مَا الَّذِي يَسُدُّهَا وَيَمَلَأُهَا فَإِذَا وَزْنُ دِرْهَمٍ مِنْ تُرَابٍ
قَدْ سَدَّهَا وَمَلَأَهَا، وَ نَظَرْتُ إِلَى فِيهَا الَّذِي لَمْ يَكُنْ يَمَلَأُ شَيْءٌ فَلَمَّا تَهُ قَبْضَةً مِنْ تُرَابٍ، فَإِنْ
أَخْبَرْتَنِي أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنَّهَا جُمُوعَةٌ مَسْكِينٍ احْتَجَجْتُ عَلَيْكَ بِأَنِّي قَدْ وَجَدْتُهَا وَسَطَ قُبُورِ -
الْمُلُوكِ، ثُمَّ أَجْمَعُ جَمَاعِمَ مُلُوكٍ وَ جَمَاعِمَ مَسَاكِينٍ فَإِنْ كَانَ لِحِمَا جِمِكُمْ عَلَيْهَا فَضْلٌ فَهُوَ كَمَا

نکرد یکی از غلامان خود را که از دیگران پست تر بود طلبیدم و به او فرمان دادم
که به آن جمجمه اهانت کند و دیدم که این حالت نیز در او هیچ تأثیر نکرد، انگاه
دانستم که اکرام و اهانت به حال او یکسان است و چون این حالت را در او
مشاهده کردم به نزد حکیمان رفتم و از احوال آن جمجمه از ایشان پرسش کردم،
ایشان نیز علمی نداشتند و چون می دانستم که پادشاه منتهای علم و معدن حلم
است هراسان به نزد تو آمدم و چون مرا نسزد که از شما پرسش کنم لاجرم
سکوت کردم و دوست داشتم که مرا آگاه کنی که آیا آن جمجمه پادشاه است یا
جمجمه گدا؟ و چون در تفکر حال آن درمانده شدم با خود گفتم که دیده
پادشاهان را هیچ چیز پر نمی کند و حرص ایشان به مرتبه ای است که اگر تمام زیر
آسمان را به تصرف درآورند قانع نمی شوند و بر تسخیر بالای آسمان همت
می گمارند اما دیده آن جمجمه با خاکی به وزن یک درهم پر شد و همچنین نظر
کردم به دهان این جمجمه و با خود گفتم اگر این دهان پادشاهان باشد چیزی آن
را پر نمی سازد اما مشتق خاک آن را پر کرد، حال اگر می گویی که این جمجمه
گدایی است با تو احتجاج می کنم که آن را از قبرستان پادشاهان برداشتم و اگر
باور نمی کنی می روم و جمجمه های پادشاهان و گدایان را می آورم و اگر برای

قُلْتُ، وَ إِنِّ أَخْبَرْتَنِي بِأَنَّهَا مِنْ جَمَاجِمِ الْمُلُوكِ أَنْبَأْتُكَ أَنَّ ذَلِكَ الْمَلِكَ الَّذِي كَانَتْ هَذِهِ جُمُجُمَتُهُ قَدْ كَانَ مِنْ بَهَاءِ الْمَلِكِ وَ جَمَالِهِ وَ عِزَّتِهِ فِي مِثْلِ مَا أَنْتَ فِيهِ الْيَوْمَ فَحَاشَاكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَنْ تَصِيرَ إِلَى حَالِ هَذِهِ الْجُمُجُمَةِ فَتَوَطَّأَ بِالْأَقْدَامِ وَ تَخْلَطُ بِالتُّرَابِ وَ يَأْكُلُكَ الدُّودُ وَ تُصْبِحُ بَعْدَ الْكَثْرَةِ قَلِيلاً وَ بَعْدَ الْعِزَّةِ ذَلِيلاً، وَ تَسْعُكَ حُفْرَةٌ طُولُهَا أَذْنِي مِنْ أَرْبَعَةِ أَذْرَعٍ، وَ يُورَثُ مُلْكُكَ وَ يَنْقَطِعُ ذِكْرُكَ وَ يُفْسَدُ صَنَائِعُكَ، وَ يُهَانُ مَنْ أَكْرَمْتَ وَ يُكْرَمُ مَنْ أَهْنَيْتَ وَ تَسْتَبْشِرُ أَعْدَاءَكَ وَ يَضِلُّ أَعْوَانُكَ وَ يَحُولُ التُّرَابُ دُونَكَ، فَإِنَّ دَعْوَانَكَ لَمْ تَسْمَعْ، وَ إِنِّ أَكْرَمْنَاكَ لَمْ تَقْبَلْ، وَ إِنِّ أَهْنَيْتَ لَمْ تَغْضِبْ، فَيَصِيرُ بَنُوكَ يَتَامَى وَ نِسَاؤُكَ أَيَامَى وَ أَهْلُكَ يُوشِكُ أَنْ يَسْتَبْدِلْنَ أَزْوَاجاً غَيْرَكَ.

فَلَمَّا سَمِعَ الْمَلِكُ ذَلِكَ فَرَعَ قَلْبُهُ وَ انْسَكَبَتْ عَيْنَاهُ بَيْكِي وَ يُعْوَلُ وَ يَدْعُو بِالْوَيْلِ، فَلَمَّا رَأَى الرَّجُلُ ذَلِكَ عَلِمَ أَنَّ قَوْلَهُ قَدْ اسْتَمَكَنَ مِنَ الْمَلِكِ، وَ قَوْلُهُ قَدْ انْجَمَ فِيهِ زَادَةٌ ذَلِكَ جُرْأَةً عَائِيهِ وَ تَكَرُّراً لِمَا قَالَ، فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: جَزَاكَ اللَّهُ عَنِّي خَيْراً وَ جَزَا مَنْ حَوْلِي مِنَ الْعُظَمَاءِ

جمجمه های آنها فضلی باشد مطلب آن چنان است که تو می گویی و اگر بگویی آن از جمجمه های پادشاهان است پس بدان ای پادشاه! که او نیز به مانند تو دارای شوکت و زینت و رفعت و عزت بوده و اکنون به این حالت رسیده است و نمی پسندم ای پادشاه که روزی جمجمه تو به این حال افتد و لگدمال شود و به خاک درآمیزد و کرمها آن را بخورد و کثرت تو به قلت و عزت تو به ذلت مبدل گردد و حفره ای که طول آن کمتر از چهار ذراع است تو را در بر گیرد و پادشاهیت را به میراث برند و یادت منقطع گردد و هر چه کردی تباه شود و آنان که اکرام کردی خوار شوند و آنان که خوار ساختی گرامی شوند و دشمنانت شاد شوند و دوستانت گم شوند و زیر خاک نهان شوی که اگر تو را بخوانیم نشنوی و اگر اکرامت کنیم نپذیری و اگر اهانتت کنیم خشم نگیری و فرزندانیت یتیم شوند و زنانیت بیوه گردند و شوهرانی غیر تو را برای خود برگزینند.

چون پادشاه این سخنان را شنید بر خود لرزید و اشک از دیدگانش روان شد و فریاد و اوایلا بلند کرد و چون آن مرد این تغییر حال را در او دید دانست که گفتارش در دل پادشاه تأثیر کرده است جراتش افزون شد و از این سخنان با او

شَرًّا، لَعَمْرِي لَقَدْ عَلِمْتُ مَا أَرَدْتَ بِمَقَالَتِكَ هَذِهِ وَقَدْ أَبْصَرْتُ أَمْرِي فَسَمِعَ النَّاسُ خَبْرَهُ
فَتَوَجَّهُوا أَهْلَ الْفَضْلِ نَحْوَهُ وَخَتِمَ لَهُ بِالْخَيْرِ وَبَقِيَ عَلَيْهِ إِلَى أَنْ فَارَقَ الدُّنْيَا.

قَالَ ابْنُ الْمَلِكِ: زِدْنِي مِنْ هَذَا الْمَثَلِ، قَالَ الْحَكِيمُ: زَعَمُوا أَنَّ مَلِكًا كَانَ فِي أَوَّلِ
الزَّمَانِ، وَكَانَ حَرِيصًا عَلَى أَنْ يُوَلِّدَ لَهُ، وَكَانَ لَا يَدَعُ شَيْئًا مِمَّا يُعَالِجُ بِهِ النَّاسُ أَنْفُسَهُمْ إِلَّا
أَتَاهُ وَصَنَعَهُ، فَلَمَّا طَالَ ذَلِكَ مِنْ أَمْرِهِ حَمَلَتْ امْرَأَةٌ لَهُ مِنْ نِسَائِهِ فَوَلَدَتْ لَهُ غُلَامًا، فَلَمَّا
نَشَأَ وَتَرَعَرَ عَ خَطَا ذَاتِ يَوْمٍ خُطْوَةً فَقَالَ: مَعَادَكُمْ تَجْفُونَ، ثُمَّ خَطَا أُخْرَى فَقَالَ: تَهْرُمُونَ،
ثُمَّ خَطَا الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: ثُمَّ تَمُوتُونَ، ثُمَّ عَادَ كَهَيْئَتِهِ يَفْعَلُ كَمَا يَفْعَلُ الصَّبِيُّ.

فَدَعَا الْمَلِكُ الْعُلَمَاءَ وَالْمُنْجِمِينَ فَقَالَ: أَخْبِرُونِي خَبَرَ ابْنِي هَذَا فَنَنْظُرُوا فِي شَأْنِهِ وَآمُرِهِ
فَأَعْيَاهُمْ أَمْرُهُ، فَلَمْ يَكُنْ عِنْدَهُمْ فِيهِ عِلْمٌ، فَلَمَّا رَأَى الْمَلِكُ أَنَّهُ لَيْسَ عِنْدَهُمْ فِيهِ عِلْمٌ دَفَعَهُ
إِلَى الْمُرْضِعَاتِ فَأَخَذْنَ فِي إِرْضَاعِهِ إِلَّا أَنَّ مُنْجِمًا مِنْهُمْ قَالَ: إِنَّهُ سَيَكُونُ إِمَامًا، وَجَعَلَ

مکرر گفت. پادشاه گفت: خدا به تو جزای خیر دهد و به بزرگان دیگری که در
اطراف من هستند خیر ندهد. مقصود تو را دانستم و در کار خود بصیرت یافتم و
مردم داستان توبه او را شنیدند و دانشمندان به جانب او آمدند و عاقبتش به خیر
شد و مدتی دیگر در قید حیات بود آنگاه درگذشت.

شاهزاده گفت: فصلی دیگر از این امثال برایم بازگو حکیم گفت: روایت کرده‌اند
که در زمانهای بسیار دور پادشاهی بود که فرزندی نداشت و علاقمند بود که فرزندی
داشته باشد و به انواع معالجاتی که مردم خود را علاج کنند متوسل شد و فایده‌ای
نبخشید تا آنکه در اواخر عمرش یکی از زنان او باردار گردید و پسری به دنیا آورد
و رشد کرد و چون به راه افتاد روزی گامی برداشت و گفت: به معاد خود جفا
می‌کنید آنگاه گام دیگری برداشت و گفت: پیر می‌شوید. آنگاه گام سوم را برداشت
و گفت: سپس می‌میرید. و بعد از آن به حال صباوت خود بازگشت.

پادشاه دانشمندان و منجمان را طلبید و گفت: در طالع این فرزندم نظر کنید و
مرا از حال او خبر دهید. آنها در شأن و کار او نگریستند و چیزی عایدشان نشد
و در ماندند چون پادشاه دانست که آنان نیز در امر او حیرانند او را به دایگان داد
تا تربیت کنند. تنها یکی از منجمان گفت: این طفل پیشوایی از پیشوایان دین

عَلَيْهِ حُرَّاسًا لَا يُفَارِقُونَهُ حَتَّى إِذَا شَبَّ انْتَسَلَ يَوْمًا مِنْ عِنْدِ مُرْضِعِيهِ وَ الْحُرَّاسِ فَأَتَى السُّوقَ فَإِذَا هُوَ بِجِنَازَةٍ فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالُوا: إِنْسَانًا مَاتَ، قَالَ: مَا أَمَاتَهُ؟ قَالُوا: كَبْرًا وَ فَنِيَتْ أَيَّامُهُ وَ دَنَى أَجَلُهُ فَاتَتْ، قَالَ: وَ كَانَ صَاحِبًا حَيًّا يَمْشِي وَ يَأْكُلُ وَ يَشْرَبُ؟ قَالُوا: نَعَمْ، ثُمَّ مَضَى فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ شَيْخٍ كَبِيرٍ فَقَامَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ مُتَعَجِّبًا مِنْهُ، فَقَالَ: مَا هَذَا؟ قَالُوا: رَجُلٌ شَيْخٌ كَبِيرٌ قَدْ فَنَى شَبَابُهُ وَ كَبُرَ، قَالَ: وَ كَانَ صَغِيرًا ثُمَّ شَابَ؟ قَالُوا: نَعَمْ، ثُمَّ مَضَى فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مَرِيضٍ مُسْتَلْقٍ عَلَى ظَهْرِهِ، فَقَامَ يَنْظُرُ إِلَيْهِ وَ يَتَعَجَّبُ مِنْهُ، فَسَأَلَهُمْ مَا هَذَا؟ قَالُوا: رَجُلٌ مَرِيضٌ، فَقَالَ: أَوْ كَانَ هَذَا صَاحِبًا ثُمَّ مَرِضَ؟ قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: وَ اللَّهِ لَئِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ فَإِنَّ النَّاسَ لَمَجْنُونُونَ.

فَأْتَقَدَ الْغُلَامُ عِنْدَ ذَلِكَ فَطَلَبَ فَإِذَا هُوَ بِالسُّوقِ فَأَتَوهُ فَأَخَذُوهُ وَ ذَهَبُوا بِهِ فَأَدْخَلُوهُ الْبَيْتَ، فَلَمَّا دَخَلَ الْبَيْتَ اسْتَلْقَى عَلَى قَفَاهُ يَنْظُرُ إِلَى خَشَبِ سَقْفِ الْبَيْتِ وَ يَقُولُ: كَيْفَ كَانَ

خواهد شد و پادشاه نگهبانان بر او گماشت که از او جدا نشوند تا آنکه به سن شباب رسید و روزی خود را از دست نگهبانان رهانید و به بازار آمد و ناگهان چشمش به جنازه‌ای افتاد، پرسید: این چیست؟ گفتند: انسانی است که در گذشته است. گفت: چه او را کشته است؟ گفتند: پیر شد و ایام عمرش به سر آمد و اجالش فرا رسید و مُرد. پرسید: آیا پیشتر صحیح و زنده بود؟ راه می‌رفت و می‌خورد و می‌آشامید؟ گفتند: آری، از آنجا به راه خود ادامه داد و پیرمرد فرتوتی را دید، از روی تعجب در او نگریست و گفت: این چیست؟ گفتند: پیرمردی فرتوت است که جوانیش فنا شده و عمری طولانی از وی سپری شده است. گفت: آیا این کودک بوده سپس پیر شده است؟ گفتند: آری. از آنجا به راه خود ادامه داد و مرد مریضی را دید که بر پشت خوابیده بود از روی تعجب در وی نگریست و پرسید: این چیست؟ گفتند: مردی مریض است، گفت: آیا او تندرست بوده و سپس مریض شده است؟ گفتند: آری. گفت: به خدا سوگند اگر راست می‌گوئید همه مردم دیوانه‌اند.

از طرفی دیگر چون شاهزاده در جایگاه خود نبود به جستجوی وی برآمدند و او را در بازار یافتند آمدند و او را گرفتند و بردند و وارد خانه کردند و چون بر

هذا؟ قالوا: كانت شجرة ثم صارت خشباً، ثم قطع، ثم بُني هذا البيت، ثم جعل هذا الخشب عليه، فبينما هو في كلامه إذ أرسل الملك إلى الموكلين به: انظروا هل يتكلم أو يقول شيئاً؟ قالوا: نعم وقد وقع في كلام ما نظنهُ إلا وسواساً، فلما رأى الملك ذلك وسمع جميع ما لفظ به الغلام، دعا العلماء فسألهم فلم يجد فيه عندهم علماً إلا الرجل الأول فأنكر قوله فقال بعضهم: أيها الملك لو زوجتَهُ ذهب عنه الذي ترى، وأقبل وعقل وأبصر، فبعث الملك في الأرض يطلب ويُلتمس له امرأة فوجدت له امرأة من أحسن الناس وأجملهم فزوجها منه، فلما أخذوا في وليمة عرسه أخذ اللاعبون يلعبون والزمازون يزُمرون، فلما سمع الغلام جلبتهم وأصواتهم قال: ما هذا؟ قالوا: هؤلاء لعبون وزمازون جمعوا لعرسك، فسكت الغلام، فلما فرغوا من العرس وأمسوا، دعا

سرای خود داخل شد به پشت خوابید و چشم به سقف خانه انداخت و می گفت: این چوبها چه بوده است؟ گفتند: زمانی درخت بوده آنگاه خشک شده و آن را بریده اند و این بنا را ساخته اند و روی آن انداخته اند و در حینی که مشغول این سخنان بود پادشاه به نزد موکلان کس فرستاد که ببینید آیا تکلم می کند یا چیزی می گوید؟ گفتند: آری سخن می گوید ولی از روی وسواس و خیالبافی سخن می گوید. چون آن سخنان را برای پادشاه نقل کردند بار دیگر دانشمندان و منجمان را طلبید و از حال شاهزاده پرسش کرد، هیچ کس چیزی نمی دانست مگر همان مرد که گفته بود او پیشوای دینی خواهد شد. و پادشاه نیز از سخن او خوشش نیامد. یکی از آنان گفت: ای پادشاه اگر زنی را به همسری وی در آوری این حال از وی زایل خواهد شد. پادشاه سخن او را پسندید و در اطراف تفحص کردند و زنی را که نیکوتر و زیباتر از آن نبود یافتند و او را به همسری شاهزاده درآورد و برای جشن عروسی وی مجلسی آراست و نوازندگان به نواختن و بازیگران به بازی مشغول شدند و چون هیاهو و صداهاى آنها بلند شد شاهزاده پرسید: این صداها چیست؟ گفتند: اینها بازیگران و نوازندگانند که برای عروسی شما گرد آمده اند. شاهزاده ساکت شد و پاسخی نگفت. چون مجلس به پایان رسید و شب فرا رسید، پادشاه عروس را طلبید و گفت: فرزندی به غیر

الْمَلِكُ امْرَأَةً ابْنِهِ فَقَالَ لَهَا: إِنَّهُ لَمْ يَكُنْ لِي وَلَدٌ غَيْرُ هَذَا الْغُلَامِ، فَإِذَا دَخَلْتَ عَلَيْهِ فَأَلْطِئِي بِهِ وَاقْرُبِي مِنْهُ وَتُحَبِّبِي إِلَيْهِ، فَلَمَّا دَخَلَتِ الْمَرْأَةُ عَلَيْهِ أَخَذَتْ تَدْنُو مِنْهُ وَتَتَقَرَّبُ إِلَيْهِ، فَقَالَ الْغُلَامُ: عَلَى رِسْلِكَ فَإِنَّ اللَّيْلَ طَوِيلٌ، بَارَكَ اللَّهُ فِيكَ، وَاصْبِرِي حَتَّى نَأْكُلَ وَنَشْرَبَ، فَدَعَا بِالطَّعَامِ فَجَعَلَ يَأْكُلُ، فَلَمَّا فَرَغَ جَعَلَتِ الْمَرْأَةُ تَشْرَبُ فَلَمَّا أَخَذَ الشَّرَابَ مِنْهَا نَامَتْ. فَقَامَ الْغُلَامُ فَخَرَجَ مِنَ الْبَيْتِ، وَانْسَلَّ مِنَ الْحُرْسِ وَ الْبَوَابِينَ حَتَّى خَرَجَ وَتَرَدَّدَ فِي الْمَدِينَةِ، فَلَقِيَهُ غُلَامٌ مِثْلُهُ مِنْ أَهْلِ الْمَدِينَةِ فَاتَّبَعَهُ وَ أَلْقَى ابْنُ الْمَلِكِ عَنْهُ تِلْكَ الثِّيَابَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِ وَ لَبَسَ ثِيَابَ الْغُلَامِ، وَ تَتَكَرَّرَ جَهْدُهُ وَ خَرَجَا جَمِيعاً مِنَ الْمَدِينَةِ فَسَارَا لَيْلَتَهُمَا حَتَّى إِذَا قَرَّبَ الصُّبْحُ خَشِيَا الطَّلَبَ فَكَمْنَا، فَأَتَيْتِ الْجَارِيَةَ عِنْدَ الصُّبْحِ فَوَجَدُوهَا نَائِمَةً فَسَأَلُوهَا أَيْنَ زَوْجُكَ؟ قَالَتْ: كَانَ عِنْدِي السَّاعَةَ، فَطَلَبَ الْغُلَامُ فَلَمْ يَقْدِرْ عَلَيْهِ، فَلَمَّا أَمْسَى الْغُلَامُ وَ صَاحِبُهُ سَارَا، ثُمَّ جَعَلَا يَسِيرَانِ اللَّيْلَ وَ يَكْمُنَانِ النَّهَارَ حَتَّى خَرَجَا مِنْ

از این پسر ندارم و او را بسیار عزیز می دارم. می خواهم چون تو را به نزد او برند به شیوه مهربانی و ملاطفت و به افسون شیرین زبانی و حُسن مصاحبت دل او را به سوی خود متمایل کنی، و چون عروس به نزد وی به حجله درآمد مهربانی و ملاطفت آغاز کرد و دست در گریبان پسر انداخت. شاهزاده گفت: شتاب مکن که شب دراز و ایام صحبت بسیار است، مبارک باد، صبرکن تا شام بخوریم و شراب بنوشیم و دستور داد شام آوردند خود به خوردن طعام مشغول شد آن زن شراب می نوشید و آن قدر صبر کرد تا مستی آن زن را ربود و به خواب رفت. آنگاه برخاست و دربانان و پاسبانان را نیز غافل کرد و از خانه به در رفت و در شهر گردش می کرد تا آنکه به پسری هم سن و سال خود برخورد لباس خود را به دور افکند و بعضی از لباسهای آن پسر را پوشید و تا توانست خود را ناشناس کرد و به اتفاق آن پسر از شهر بیرون رفتند و تا نزدیک صبح راه می رفتند و چون هوا روشن شد از ترس تعقیب در گوشه ای نهان شدند. از طرف دیگر، بامدادان کسان ملک نزد عروس آمدند و دیدند که او خواب آلود است و پسر را ندیدند، پرسیدند: همسرت کجاست؟ گفت: الساعه در کنار من بود، و چندانکه او را طلب کردند نیافتند. اما شاهزاده و دوستش شبها راه می رفتند و

سُلْطَانِ أَبِيهِ، وَوَقَعَا فِي مُلْكِ سُلْطَانٍ آخَرَ.

وَ قَدْ كَانَ لِذَلِكَ الْمَلِكِ الَّذِي صَارَ إِلَى سُلْطَانِهِ ابْنَةٌ قَدْ جَعَلَ لَهَا أَنْ لَا يُزَوِّجَهَا أَحَدًا إِلَّا مَنْ هَوِيَّتُهُ وَرَضِيَّتُهُ، وَبَنَى لَهَا غُرْفَةً عَالِيَةً مُشْرِفَةً عَلَى الطَّرِيقِ، فَهِيَ فِيهَا جَالِسَةٌ تَنْظُرُ إِلَى كُلِّ مَنْ أَقْبَلَ وَ أَدْبَرَ، فَبَيْنَمَا هِيَ كَذَلِكَ إِذْ نَظَرَتْ إِلَى الْغُلَامِ يَطُوفُ فِي السُّوقِ وَصَاحِبُهُ مَعَهُ فِي خُلُقَانِهِ، فَأَرْسَلَتْ إِلَى أَبِيهَا إِنِّي قَدْ هَوَيْتُ رَجُلًا فَإِنْ كُنْتَ مُزَوِّجِي أَحَدًا مِنَ النَّاسِ فَزَوِّجْنِي مِنْهُ وَ أَتَيْتُ أُمَّ الْجَارِيَةِ فَقِيلَ لَهَا: إِنَّ ابْنَتَكَ قَدْ هَوَيْتُ رَجُلًا وَ هِيَ تَقُولُ كَذَا وَ كَذَا. فَأَقْبَلَتْ إِلَيْهَا فَرَحَةً حَتَّى تَنْظُرَ إِلَى الْغُلَامِ فَأَرَوْهَا إِثَاءً، فَزَلَّتْ أُمُّهَا مُسْرِعَةً حَتَّى دَخَلَتْ عَلَى الْمَلِكِ، فَقَالَتْ: إِنَّ ابْنَتَكَ قَدْ هَوَيْتُ رَجُلًا، فَأَقْبَلَ الْمَلِكُ يَنْظُرُ إِلَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: أَرُونِيهِ فَأَرَوْهُ مِنْ بُعْدٍ فَأَمَرَ أَنْ يَلْبَسَ ثِيَابًا أُخْرَى وَ نَزَلَ فَسَأَلَهُ وَ اسْتَنْطَقَهُ وَ قَالَ: مَنْ أَنْتَ

روزها خود را نهان می کردند تا آنکه از مملکت پدر خارج شد و به مملکت پادشاهی دیگر درآمد.

و این پادشاه دیگر را دختری بود در نهایت حسن و جمال، و از بسیاری محبتی که به آن دختر داشت عهد کرده بود که وی را به شوهر ندهد مگر به کسی که خود او بپسندد. به این سبب غرفه ای رفیع و عالی برای او بنا کرده بود که بر شارع عام مُشْرِف بود، آن دختر پیوسته در آن غرفه می نشست و بر مردمی که از آن شارع رفت و آمد می کردند می نگریست تا اگر کسی را بپسندد اعلام نماید. ناگاه چشمش به شاهزاده افتاد که به همراه دوستش با جامه های کهنه می رفتند. کس نزد پدر فرستاد که اینک من کسی را برای همسری خود برگزیدم، اگر مرا به کسی تزویج می کنی، آن کس همین جوان است، و مادر دختر نیز سر رسید و به او گفتند: دختری جوانی را به شوهری برگزیده است و چنین می گوید. مادر از شنیدن این سخن مسرور شد. آن پسر را به او نشان دادند و او به سرعت تمام به نزد پادشاه آمد و گفت دختری مردی را پسندیده است. پادشاه نیز خواست تا او را ببیند، آنگاه گفت: پسر را به من نشان بدهید و او را از دور به پادشاه نشان دادند. پادشاه دستور داد لباس رعایا برای او بیاورند و آن را پوشید و از کاخ فرود آمد، و از پسر بازپرسی کرد و پرسید: تو

وَمِنْ أَيْنَ أَنْتَ؟ قَالَ الْغُلَامُ: وَمَا سُؤَالُكَ عَنِّي، أَنَا رَجُلٌ مِنْ مَسَاكِينِ النَّاسِ، فَقَالَ: إِنَّكَ لَغَرِيبٌ، وَمَا يُشْبِهُ لَوْنُكَ أَلْوَانَ أَهْلِ هَذِهِ الْمَدِينَةِ، فَقَالَ الْغُلَامُ: مَا أَنَا بِغَرِيبٍ، فَعَالَجَهُ الْمَلِكُ أَنْ يَصْدُقَهُ قِصَّتَهُ فَأَبَى، فَأَمَرَ الْمَلِكُ أَنَسَاءً أَنْ يَحْرُسُوهُ وَيَنْظُرُوا أَيْنَ يَأْخُذُ، وَلَا يَعْلَمُ بِهِمْ، ثُمَّ رَجَعَ الْمَلِكُ إِلَى أَهْلِهِ فَقَالَ: رَأَيْتُ رَجُلًا كَأَنَّهُ ابْنُ مَلِكٍ وَمَا لَهُ حَاجَةٌ فِيمَا تُرَاوِدُونَهُ عَلَيْهِ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ فَقِيلَ لَهُ: إِنَّ الْمَلِكَ يَدْعُوكَ، فَقَالَ الْغُلَامُ: وَمَا أَنَا وَالْمَلِكُ يَدْعُونِي وَمَا لِي إِلَيْهِ حَاجَةٌ وَمَا يَدْرِي مَنْ أَنَا، فَأَنْطَلَقَ بِهِ عَلَى كُرْهِ مِنْهُ حَتَّى دَخَلَ عَلَى الْمَلِكِ فَأَمَرَ بِكُرْسِيِّ فَوَضَعَ لَهُ فَجَلَسَ عَلَيْهِ وَدَعَى الْمَلِكُ امْرَأَتَهُ وَابْنَتَهُ فَأَجْلَسَهُمَا مِنْ وَرَاءِ الْحِجَابِ خَلْفَهُ فَقَالَ لَهُ الْمَلِكُ: دَعَوْتُكَ لِحَيْرٍ، إِنَّ لِي ابْنَةً قَدْ رَغِبْتُ فِيكَ أُرِيدُ أَنْ أُزَوِّجَهَا مِنْكَ فَإِنْ كُنْتَ مِسْكِينًا فَأَغْنِنَاكَ وَرَفَعْنَاكَ وَشَرَّفْنَاكَ، قَالَ الْغُلَامُ: مَا لِي فِيمَا تَدْعُونِي إِلَيْهِ حَاجَةٌ، فَإِنْ شِئْتَ ضَرَبْتُ لَكَ مَثَلًا أَمِّهَا الْمَلِكُ؟ قَالَ: فَأَفْعَلُ.

کیستی و اهل کجایی؟ پرس گفت: چرا از من پازرسی می کنی من یکی از مردمان فقیرم. گفت: تو غریبی و رنگ و رویت به رنگ و روی مردمان این شهر مانند نیست. پرس گفت: من غریب نیستم، پادشاه تلاش بسیاری کرد تا او را به درستی بشناسد ولی او سرباز زد و چیزی نگفت. پادشاه دستور داد مأموران مخفی او را زیر نظر بگیرند و ببینند کجا می رود و چه می کند؟ اما چیزی دستگیرشان نشد. پادشاه به خانه خود بازگشت و به خانواده خود گفت مردی را دیدم که گویا شاهزاده بود و توجهی به خواسته های شما ندارد. دیگر بار به طلب او کس فرستاد تا او را حاضر کنند، به او گفتند: پادشاه تو را می طلبد. پرس گفت: مرا با پادشاه چکار است؟ به او حاجتی ندارم و او چه می داند که من کیستم؟ به اجبار او را به نزد پادشاه آوردند برای او تختی نهاد و او بر آن نشست و همسر و دخترش را نیز فراخواند و در پس پرده نشانید. آنگاه به آن پرس گفت: تو را برای امر خیری طلبیده ام، مرا دختری است که عاشق تو شده، می خواهم او را به عقد تو درآورم و اگر فقیری پروا مکن تو را بی نیاز می کنم و شریف و رفیع می گردانم. پرس گفت: مرا به آنچه می خوانی نیازی نیست، ای پادشاه! اگر خواهی مثلی برایت بیان کنم. پادشاه گفت: بگو.

قَالَ الْغُلَامُ: زَعَمُوا أَنَّ مَلِكًا مِنَ الْمُلُوكِ كَانَ لَهُ ابْنٌ وَكَانَ لِابْنِهِ أَصْدِقَاءُ صَنَعُوا لَهُ طَعَامًا وَدَعَوَهُ إِلَيْهِ فَخَرَجَ مَعَهُمْ فَأَكَلُوا وَشَرَبُوا حَتَّى سَكِرُوا فَنَامُوا فَاسْتَيْقَظَ ابْنُ الْمَلِكِ فِي وَسْطِ اللَّيْلِ فَذَكَرَ أَهْلَهُ فَخَرَجَ عَامِدًا إِلَى مَنْزِلِهِ، وَ لَمْ يُوقِظْ أَحَدًا مِنْهُمْ فَبَيْنَا هُوَ فِي مَسِيرِهِ إِذْ بَلَغَ مِنْهُ الشَّرَابُ فَبَصُرَ بِقَبْرِ عَلَى الطَّرِيقِ فَظَنَّ أَنَّ مَدْخَلَ بَيْتِهِ فَدَخَلَهُ فَإِذَا هُوَ بِرِيحِ الْمَوْتِ فَحَسِبَ ذَلِكَ لِمَا كَانَ بِهِ مِنَ السُّكْرِ أَنَّ رِيَا حَ طَيِّبَةً، فَإِذَا هُوَ بِعِظَامٍ لَا يَحْسِبُهَا إِلَّا فُرْشَةَ الْمَهْدَةِ، فَإِذَا هُوَ بِجَسَدٍ قَدَمَاتٍ حَدِيثًا وَقَدْ أَرُو حَ، فَحَسِبَهُ أَهْلَهُ فَقَامَ إِلَى جَانِبِهِ فَاعْتَنَقَهُ وَقَبَلَهُ وَجَعَلَ يَعْثُ بِهِ عَامَّةً لَيْلِهِ فَأَفَاقَ حِينَ أَفَاقَ وَنَظَرَ حِينَ نَظَرَ فَإِذَا هُوَ عَلَى جَسَدٍ مَيِّتٍ وَ رِيحٍ مُتَنَنَةٍ، قَدْ دَنَسَ ثِيَابَهُ وَ جِلْدَهُ، وَ نَظَرَ إِلَى الْقَبْرِ وَ مَا فِيهِ مِنَ الْمَوْتِ، فَخَرَجَ وَ بِهِ مِنَ السُّوءِ مَا يَحْتَفِي بِهِ مِنَ النَّاسِ أَنْ يَنْظُرُوا إِلَيْهِ مُتَوَجِّهًا إِلَى بَابِ الْمَدِينَةِ، فَوَجَدَهُ مَفْتُوحًا فَدَخَلَهُ حَتَّى أَتَى أَهْلَهُ فَرَأَى أَنَّ قَدْ أَنْعَمَ عَلَيْهِ حَيْثُ لَمْ يَلْقَهُ أَحَدٌ، فَأَلْقَى عَنْهُ

جوان گفت: روایت کرده‌اند که پادشاهی بود و پسری داشت و آن پسر دوستانی برای خود برگزیده بود، روزی آن دوستان طعامی مهیا کرده و پسر پادشاه را دعوت کردند تا به خارج شهر روند، رفتند و به میگساری مشغول شدند تا آنکه همه مست شدند و افتادند، نیمه‌های شب شاهزاده از خواب بیدار شد و به یاد خانواده خود افتاد به قصد منزل بیرون آمد و کسی از دوستانش را بیدار نکرد و مستانه به راه افتاد، در مسیر راه گذارش به قبرستانی افتاد و در عالم مستی گمان کرد که مدخل خانه اوست، داخل شد، بوی مردگان به مشام می‌رسید و او پنداشت روائح طیبیه است، به یک مشت استخوان مردگان برخورد و گمان کرد بستر آسایش اوست، و به جسدی که به تازگی مرده بود رسید و پنداشت معشوقه اوست، دست در گردن آن جسد انداخت و تمام شب آن را می‌بوسید و با آن عشقبازی می‌کرد، چون صبح شد و به هوش آمد دید دست در گردن مرده‌ای متعفن کرده و جامه‌های خود را به انواع کثافات آلوده کرده است، نظری به قبرستان و مردگان افکند و به هراس افتاد از آنجا بیرون آمد و در نهایت شرمندگی و انفعال و دور از چشم مردم خود را به دروازه شهر رسانید و دید باز است. داخل شد و به نزد خانواده خود رفت و از اینکه کسی او را ندیده

ثِيَابَهُ تِلْكَ وَ اغْتَسَلَ وَ لَبَسَ لِبَاساً أُخْرَى وَ تَطَيَّبَ .

عَمَرَكَ اللهُ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَتَرَاهُ رَاجِعاً إِلَى مَا كَانَ فِيهِ وَ هُوَ يَسْتَطِيعُ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي أَنَا هُوَ، فَالْتَفَتَ الْمَلِكُ إِلَى امْرَأَتِهِ وَ ابْنَتِهِ، وَ قَالَ لَهَا: قَدْ أَخْبَرْتُكَمَا أَنَّهُ لَيْسَ لَهُ فِيهَا تَدْعُونَهُ رَغْبَةً، قَالَتْ أُمُّهَا: لَقَدْ فَصَّرْتَ فِي النَّعْتِ لِابْنَتِي وَ الوَصْفِ لَهَا أَيُّهَا الْمَلِكُ وَلَكِنِّي خَارِجَةٌ إِلَيْهِ، وَ مُكَلَّمَةٌ لَهُ، فَقَالَ الْمَلِكُ لِلْغُلَامِ: إِنَّ امْرَأَتِي تُرِيدُ أَنْ تُكَلِّمَكَ وَ تَخْرُجَ إِلَيْكَ وَ لَمْ تَخْرُجْ إِلَى أَحَدٍ قَبْلَكَ، فَقَالَ الْغُلَامُ: لَتَخْرُجَ إِنْ أَحْبَبْتُ، فَخَرَجَتْ وَ جَلَسَتْ فَقَالَتْ لِلْغُلَامِ: تَعَالِ إِلَى مَا قَدْ سَأَلَ اللهُ إِلَيْكَ مِنَ الْخَيْرِ وَ الرِّزْقِ فَأَزْوَجُكَ ابْنَتِي، فَإِنَّكَ لَوْ قَدْ رَأَيْتَهَا وَ مَا قَسَمَ اللهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهَا مِنَ الْجَمَالِ وَ الْهَيْئَةِ لَاغْتَبَطْتَ، فَنَظَرَ الْغُلَامُ إِلَى الْمَلِكِ فَقَالَ: أَفَلَا أُضْرِبُ لَكَ مَثَلًا؟ قَالَ: بَلَى.

است مسرور بود، آن لباسها را از تن به در آورد و شستشویی کرد و لباسهای پاکیزه پوشید و خود را معطر ساخت.

ای پادشاه! خدا عمر تو را طولانی کند، آیا می‌پنداری چنین شخصی دیگر بار و به اختیار خود به آن قبرستان برود و چنان کند؟ گفت: نه. جوان گفت: آن منم! پادشاه به همسر و دخترش رو کرد و گفت: آیا نگفتم که این جوان به آنچه شما می‌خواهید رغبتی ندارد؟ مادر دختر گفت: اوصاف و کمالات دختر مرا چنان که باید برای او بیان فرمودی! اگر رخصت فرمایی من بیرون آیم و با وی سخن گویم. پادشاه به آن پسر گفت: زن من می‌خواهد به نزد تو آید و با تو سخن گوید و تا کنون به حضور مردی نیامده و با هیچ مردی سخن نگفته است. پسر گفت: اگر دوست دارد بیاید. زن بیرون آمد و در مقابل او نشست و گفت: از این معامله ای‌ا مکن، حقّ تعالی خیر فراوان و نعمت بی‌پایان به سوی تو فرستاده است و ردّ چنین نعمتی سزاوار نیست، بیا تا دختر خود را به عقد تو درآورم اگر بدانی که پروردگار چه بهره‌ای از حُسن و جمال و رعنائی به او کرامت فرموده است قدر این نعمت را خواهی دانست و محسود عالمیان خواهی شد. آن پسر به جانب پادشاه رو کرد و گفت: آیا برای این حال مثلی بیان کنم؟ گفت: بگو.

قَالَ: إِنَّ سُرَّاقًا تَوَاعَدُوا أَنْ يَدْخُلُوا خَزَانَةَ الْمَلِكِ لِيَسْرِقُوا، فَتَقَبُّوا حَائِطَ الْخَزَانَةِ فَدَخَلُوا فَنَظَرُوا إِلَى مَتَاعٍ لَمْ يَرَوْا مِثْلَهُ قَطُّ، وَإِذَا هُمْ بِقَلَّةٍ مِنْ ذَهَبٍ مَخْتُومَةٍ بِالذَّهَبِ فَقَالُوا: لَا نَجِدُ شَيْئًا أَعْلَى مِنْ هَذِهِ الْقَلَّةِ هِيَ ذَهَبٌ مَخْتُومَةٌ بِالذَّهَبِ وَالَّذِي فِيهَا أَفْضَلُ مِنَ الَّذِي رَأَيْنَا فَاحْتَمَلُوهَا وَمَضَوْا بِهَا حَتَّى دَخَلُوا غَيْضَةً لَا يَأْمَنُ بَعْضُهُمْ بَعْضًا عَلَيْهَا فَفَتَحُوهَا فَإِذَا فِي وَسْطِهَا أَفَاعٌ، فَوَثَبْنَ فِي وُجُوهِهِمْ فَفَقَتَلَتْهُنَّ أَجْمَعِينَ.

عَمَرَكَ اللَّهُ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَفَتَرَى أَحَدًا عَلِمَ بِمَا أَصَابَهُمْ وَمَا لِقَوُّهُ يُدْخِلُ يَدَهُ فِي تِلْكَ الْقَلَّةِ وَفِيهَا مِنَ الْأَفَاعِي؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَإِنِّي أَنَا هُوَ، فَقَالَتِ الْجَارِيَةُ لِأَبِيهَا: ائْذَنْ لِي فَأَخْرُجَ إِلَيْهِ بِنَفْسِي وَ أَكَلَّمَهُ فَإِنَّهُ لَوْ قَدْ نَظَرَ إِلَيَّ وَ إِلَى جَمَالِي وَ حُسْنِي وَ هَيْئَتِي وَ مَا قَسَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِي مِنَ الْجَمَالِ لَمْ يَتَمَّاكَ أَنْ يُجِيبَ، فَقَالَ الْمَلِكُ لِلْغُلَامِ: إِنَّ ابْنَتِي تُرِيدُ أَنْ تَخْرُجَ إِلَيْكَ وَ لَمْ تَخْرُجْ إِلَى رَجُلٍ قَطُّ، قَالَ: لَتَخْرُجُ إِنْ أَحَبَّتْ، فَخَرَجَتْ عَلَيْهِ وَ هِيَ أَحْسَنُ -

گفت: جمعی از دزدان با یکدیگر اتفاق کردند که به خزانه پادشاه دستبرد زنند و از زیر دیوار خزانه نقبی زدند و داخل شدند و کالاهایی دیدند که هرگز ندیده بودند و در میان آنها سبویی از طلا بود که مهری از طلا بر آن زده بودند. گفتند: از این سبو بهتر چیزی نیست آن را از طلا ساخته اند و مهری از طلا بر آن نهاده اند و آنچه در آن است البته از این هم برتر است. آن را برداشتند و بردند و به نیستانی درآمدند و همگی همراه بودند که مبادا بعضی خیانت کنند، چون در آن سبو را گشودند، چند افعی زهر آگین در آن بود از جا جستند و آنها را کشتند.

ای پادشاه خدا عمر تو را طولانی کند، آیا می پنداری کسی باشد که احوال آن جماعت را شنیده باشد و حال آن را سبو را بداند و دستش را درون آن سبو و در دهان آن افعی ها برد؟ گفت: نه گفت: آن منم، آنگاه دختر به پدرش گفت: مرا رخصت ده که خود بیرون آیم و با وی سخن گویم که اگر حسن و جمال و ترکیب و زیبایی خداداد مرا ببیند بی اختیار خواستگاری مرا قبول خواهد کرد. پادشاه به آن پسر گفت: دخترم می خواهد به حضور تو آید و بی حجاب با تو سخن گوید و تا کنون به حضور مردی نیامده و با هیچ اجنبی سخن نگفته است، گفت: اگر خواهد بیاید و دختر با نهایت حسن و جمال و غنچ و دلال از پرده بیرون

النَّاسِ وَجْهًا وَقَدًّا وَطَرْفًا وَهَيْكَلًا، فَسَلَّمَتْ عَلَى الْغُلامِ وَقَالَتْ لِلْغُلامِ: هَلْ رَأَيْتَ مِثْلِي قَطُّ أَوْ أَتَمَّ أَوْ أَجْمَلَ أَوْ أَكْمَلَ أَوْ أَحْسَنَ؟ وَقَدْ هَوَيْتُكَ وَ أَحْبَبْتُكَ، فَنَظَرَ الْغُلامُ إِلَى الْمَلِكِ، فَقَالَ: أَفَلَا أَضْرِبُ هَا مِثْلًا؟ قَالَ: بَلَى.

قال الغلام: زعموا أيها الملك أن ملكاً له ابنان فأسر أحدهما ملك آخر فحبسه في بيتٍ وأمر أن لا يمر عليه أحد إلا رماه بحجر، فكث على ذلك حيناً^(۱)، ثم إن أخاه قال لأبيه: ائذن لي فأطلق إلى أخي فأفديه وأختال له؟ قال الملك: فأطلق وخذ معك ما شئت من مالٍ ومتاعٍ و دوابٍ، فأحتمل معه الزادَ والرَّاحِلَةَ و انطلق معه المغنَّيات والنَّوايح، فلما دنا من مدينة ذلك الملك أخبر الملك بقُدومِهِ فأمر النَّاسَ بالخروج إليه وأمر له بمنزل خارج من المدينة، فنزل الغلام في ذلك المنزل فلما جلس فيه ونشر متاعه وأمر غلمانَهُ أن يبيعوا النَّاسَ و يُساهلُوهُم في بيعِهِم و يُسأِجُوهُم ففعلوا ذلك، فلما رأى

خرامید سلام کرد و گفت: آیا هرگز دختری به مانند من در تندرستی و زیبایی و کمال و نیکویی دیده‌ای؟ من تو را دوست دارم و عاشقت هستم. آن پسر به جانب پادشاه روی کرد و گفت: آیا برای این حال مثلی بیان کنم؟ گفت: بگو.

گفت: روایت کرده‌اند که پادشاهی دو پسر داشت و یکی از آن دو توسط پادشاهی دیگر اسیر شد و فرمان داد او را در سرایی حبس کردند و گفت هرگاه کسی بر آن سرا گذر کرد سنگی بر آن اسیر زند و آن پسر در این حال مدتی در حبس بود تا آنکه برادر آن پسر به پدر گفت: اگر رخصت فرمایی به جانب برادر خود بروم شاید بتوانم بجای او فدیة ای دهم و یا با حيلة ای او را خلاصی بخشم.

پادشاه گفت: برو و آنچه از اموال و امتعه و اسبان خواهی با خود بردار و زاد و راحله همراه او کرد و خوانندگان و نوحه گران به همراه وی روان شدند و چون به نزدیکی شهر آن پادشاه رسید پادشاه را از قدوم او آگاه کردند و او به مردم شهر فرمان داد که از او استقبال کنند و در بیرون شهر منزلی مناسب برای وی معین کرد. آن پسر در آن منزل فرود آمد و کالاهای خود را گشود و به غلامان خود دستور داد که با مردم خرید و فروش کنند و در معامله با آنها مساهله و مسامحه

۱ - في بعض النسخ «فكث لذلك حيناً».

النَّاسَ قَدْ شَغَلُوا بِالْبَيْعِ انْسَلَّ وَ دَخَلَ الْمَدِينَةَ وَ قَدْ عَلِمَ أَيَّنَ سُجِنَ أَخِيهِ، ثُمَّ أَتَى السَّجْنَ فَأَخَذَ حَصَاةً فَرَمَى بِهَا لِيَنْظُرَ مَا بَقِيَ مِنْ نَفْسِ أَخِيهِ، فَصَاحَ حِينَ أَصَابَتْهُ الْحَصَاةُ. وَقَالَ: قَتَلْتَنِي فَقَزَعَ الْحَرَسُ عِنْدَ ذَلِكَ وَ خَرَجُوا إِلَيْهِ وَ سَأَلُوهُ: لِمَ صِحْتَ؟ وَ مَا شَأْنُكَ، وَ مَا بَدَأَ لَكَ؟ وَ مَا رَأَيْتَكَ تَكَلَّمْتَ وَ نَحْنُ نَعَذِّبُكَ مُنْذُ حِينٍ وَ يَضْرِبُكَ وَ يَزْمِيكَ كُلُّ مَنْ يَمُرُّ بِكَ بِحَجَرٍ، وَ رَمَاكَ هَذَا الرَّجُلُ بِحَصَاةٍ فَصِحْتَ مِنْهَا؟ فَقَالَ: إِنَّ النَّاسَ كَانُوا مِنْ أَمْرِي عَلَى جَهَالَةٍ وَ زَمَانِي هَذَا عَلَى عِلْمٍ فَأَنْصَرَفَ أَخُوهُ رَاجِعاً إِلَى مَنْزِلِهِ وَ مَتَاعِهِ، وَ قَالَ لِلنَّاسِ: إِذَا كَانَ غَدًا فَأَتُونِي أَنْشُرَ عَلَيْكُمْ بَرًّا وَ مَتَاعاً لَمْ تَرَوْا مِثْلَهُ قَطُّ، فَأَنْصَرَفُوا يَوْمَئِذٍ حَتَّى إِذَا كَانَ مِنَ الْغَدِ غَدُوا عَلَيْهِ بِأَجْمَعِهِمْ فَأَمَرَ بِالْبُرِّ فَنَشَرُوا وَ أَمَرَ بِالْمُغْنِيَاتِ وَ النَّائِحَاتِ وَ كُلِّ صِنْفٍ مَعَهُ مِمَّا يُلْهِي بِهِ النَّاسُ فَأَخَذُوا فِي شَأْنِهِمْ فَاشْتَغَلَ النَّاسُ فَأَتَى أَخَاهُ فَقَطَعَ عَنْهُ أَغْلَالَهُ، وَ قَالَ: أَنَا أَدَاوِيكَ فَاخْتَلَسَهُ وَ أَخْرَجَهُ مِنَ الْمَدِينَةِ فَجَعَلَ عَلَى جِرَاحَاتِهِ دَوَاءً كَانَ

کنند و کالاهاراهم به قیمت ارزان بفروشدند و آنان نیز چنین کردند و چون دید که مردم سرگرم خرید و فروش اند ایشان را غافل ساخته و به تنهایی به شهر درآمد و از جایگاه حبس برادر آگاه بود خود را به آنجا رسانید و سنگ ریزه‌ای برداشت و به آنجا پرتاب کرد تا از وجود برادر در آنجا اطمینان حاصل کند. چون سنگ ریزه به برادر اصابت کرد فریاد برآورد و گفت: مرا کشتی، نگهبانان به هراس آمده و به سراغ او آمدند و پرسیدند چرا فریاد کشیدی؟ در این مدت تو را عذابها و آزارها کردیم و مردم بر تو سنگهای گران انداختند، جزع نکردی و فریادی نکشیدی، اکنون از سنگ ریزه این مرد چرا به فریاد آمدی؟ گفت: مردم مرا نمی شناختند اما این مرد مرا می شناسد. برادر به سر منزل و بر سر بنه خود بازگشت و به مردم گفت: فردا صبح زود بیایید تا پارچه‌ها و کالاهایی را برای شما بیورم که هرگز مانند آن را ندیده باشید، آن روز برگشتند و فردا صبح همگی آمدند دستور داد پارچه‌ها را گشودند و خوانندگان و نوحه‌گران و اصحاب هو و لعب را فرمود که هر یک به شیوه خود مردم را سرگرم کند و مردم سرگرم شدند آنگاه به نزد برادر آمد و زنجیرهای او را پاره کرد و گفت غم مخور که تو را مداوا می‌کنم و او را برگرفت و از شهر بیرون آورد و بر جراحتهای او

مَعَهُ حَتَّى إِذَا وَجَدَ رَاحَةً أَقَامَهُ عَلَى الطَّرِيقِ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: انْطَلِقْ فَإِنَّكَ سَتَجِدُ سَفِينَةً قَدْ سَيرَتْ لَكَ فِي الْبَحْرِ، فَانْطَلِقْ سَائِراً فَوْقَ فِي جُبِّ فِيهِ تِنِّينٌ وَعَلَى الْجُبِّ شَجَرَةٌ نَابِتَةٌ فَانْظُرْ إِلَى الشَّجَرَةِ فَإِذَا عَلَى رَأْسِهَا اثْنَتَا عَشْرَةَ غُولاً وَفِي أَسْفَلِهَا اثْنَا عَشَرَ سَيْفًا، وَتِلْكَ السُّيُوفُ مَسْلُولَةٌ مُعَلَّقَةٌ فَلَمْ يَزَلْ يَتَحَمَّلُ وَيَحْتَالُ حَتَّى أَخَذَ بَعْضِنِ مِنَ الشَّجَرَةِ فَتَعَلَّقَ بِهِ وَتَخَلَّصَ وَسَارَ حَتَّى أَتَى الْبَحْرَ فَوَجَدَ سَفِينَةً قَدْ أُعِدَّتْ لَهُ إِلَى جَانِبِ السَّاحِلِ فَرَكِبَ فِيهَا حَتَّى أَتَوْا بِهِ أَهْلَهُ.

عَمَرَكَ اللهُ أَيُّهَا الْمَلِكُ أَتَرَاهُ عَائِداً إِلَى مَا قَدْ عَينَ وَ لَقِي، قَالَ: لا، قَالَ: فَإِنِّي أَنَا هُوَ، فَيَسُّوا مِنْهُ، فَجَاءَ الْغُلَامُ الَّذِي صَحِبَهُ مِنَ الْمَدِينَةِ فَسَارَهُ وَقَالَ: اذْكَرْنِي لَهَا وَأُنْكِحْنِيهَا، فَقَالَ الْغُلَامُ لِلْمَلِكِ: إِنَّ هَذَا يَقُولُ: إِنِّي أَحِبُّ الْمَلِكَ أَنْ يُنْكِحْنِيهَا، فَقَالَ: لا أَفْعَلُ، قَالَ: أَفَلَا أَضْرِبُ لَكَ مَثَلاً؟ قَالَ: بَلَى.

مرهم نهاد چون اندکی آسوده شد و قدرت حرکت بهم رسانید او را بر سر راه گذاشت و گفت از این راه برو که به دریا می رسی و کشتی مهیا کرده ام بر آن کشتی بنشین که تو را به وطن می برد چون اندکی راه رفت از بخت بد به چاهی درافتاد که در آن ازدهایی عظیم بود و در آن چاه درختی روئیده بود چون به آن درخت نظر افکند دید بر آن درخت دوازده گول مأوا کرده اند و در زیر درخت دوازده شمشیر برهنه بر آن نهاده اند پس سعی بسیار کرد و به انواع حيله ها از آن درخت بالا رفت و خود را از شاخه ای به شاخه ای دیگر رسانید و به صد افسون از آن مهلکه خلاصی یافت و خود را به دهانه چاه رسانید و از آنجا به ساحل دریا آمد و دید کشتی آماده حرکت است در آن نشست و به جانب وطن رهسپار گردید. ای پادشاه! خدا عمر تو را طولانی گرداند. آیا می پنداری چنین کسی دوباره به آن چاه مخوف باز گردد؟ گفت: نه. گفت: آن منم، و از ازدواج با آن جوان مایوس شدند و آن جوانی که به همراهی هم از شهر فرار کرده بودند پیش آمد و آهسته به شاهزاده گفت: مرا به یاد آنان بیاور و او را به عقد من درآور. شاهزاده به پادشاه گفت: این جوان می گوید: اگر پادشاه مصلحت می داند این سایه مرحمت را بر سر من افکند و دختر خود را به عقد من درآورد. گفت: چنین

قَالَ: إِنَّ رَجُلًا كَانَ فِي قَوْمٍ فَرَكَبُوا سَفِينَةً فَسَارُوا فِي الْبَحْرِ لِيَالِي وَ أَيَّامًا ثُمَّ انْكَسَرَتْ سَفِينَتُهُمْ بِقُرْبِ جَزِيرَةٍ فِي الْبَحْرِ فِيهَا الْغِيلَانُ فَعَرِقُوا كُلُّهُمْ سِوَاهُ وَ أَلْقَاهُ الْبَحْرُ إِلَى - الْجَزِيرَةِ، وَ كَانَتِ الْغِيلَانُ يُشْرِفْنَ مِنَ الْجَزِيرَةِ إِلَى الْبَحْرِ فَأَتَى غُولًا فَهَوِيَهَا وَ نَكَحَهَا حَتَّى إِذَا كَانَ مَعَ الصُّبْحِ قَتَلَتْهُ وَ قَسَمَتْ أَعْضَاءَهُ بَيْنَ صَوَاحِبَاتِهَا وَ اتَّفَقَ مِثْلُ ذَلِكَ لِرَجُلٍ آخَرَ فَأَخَذَتْهُ ابْنَةُ مَلِكِ الْغِيلَانِ فَأَنْطَلَقَتْ بِهِ فَبَاتَ مَعَهَا يَنْكِحُهَا وَ قَدْ عَلِمَ الرَّجُلُ مَا لَقِيَ مَنْ كَانَ قَبْلَهُ فَلَيْسَ يَنَامُ حَذْرًا حَتَّى إِذَا كَانَ مَعَ الصُّبْحِ نَامَتِ الْغُولُ فَأَنْسَلَ الرَّجُلُ حَتَّى أَتَى - السَّاحِلَ فَإِذَا هُوَ بِسَفِينَةٍ فَنَادَى أَهْلَهَا وَ اسْتَعَاثَ بِهِمْ فَحَمَلُوهُ حَتَّى أَتَوْا بِهِ أَهْلَهُ فَأَصْبَحَتِ الْغِيلَانُ فَأَتَوَا الْغَوْلَةَ الَّتِي بَاتَتْ مَعَهُ فَقَالُوا لَهَا: أَيُّنَ الرَّجُلِ الَّذِي بَاتَ مَعَكَ؟ قَالَتْ: إِنَّهُ قَدْ فَرَّ مِنِّي، فَكَذَّبُوهَا وَ قَالُوا: أَكَلْتِهِ وَ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ عَلَيْنَا فَلَنْقُتُلَنَّكَ إِنْ لَمْ تَأْتِنَا بِهِ، فَمَرَّتْ فِي -

نمی کنم. گفت در این باب مثلی بیان کنم؟ پادشاه گفت: بگو.

گفت: مردی رفیق جمعی شده بود و همگی به کشتی نشستند و چندین شبانه روز طی مسیر کردند آنگاه در نزدیکی جزیره ای که غولان در آنجا ساکن بودند کشتی آنها شکست و رفیقان آن مرد همگی غرق شدند و امواج دریا تنها آن مرد را سالم به جزیره افکند. آن غولان در جزیره دریا را نظاره می کردند و آن مرد به نزد ماده غولی آمد و عاشق او شد و با او نکاح کرد تا آنکه شب گذشت و چون صبح شد آن ماده غول مرد را کشت و اعضای او را میان یاران خود قسمت کرد و بعد از مدتی که از این واقعه گذشت شخص دیگری به آن جزیره درآمد و دختر شاه غولان عاشق او شد و او را برد تا با او نکاح کند، ولی چون آن مرد از واقعه مرد سابق خبر داشت تا صبح از ترس نخوابید و هنگام صبح که آن غول به خواب رفت گریخت و خود را به ساحل رسانید اتفاقاً کشتی در نزدیکی ساحل بود، اهل کشتی را ندا کرد و به آنها استغاثه نمود و ایشان بر او ترحم آوردند و او را سوار کشتی کردند و با خود بردند و به اهلس رسانیدند. بامدادان غولان دیگر به سوی آن غول آمدند و پرسیدند: آن مردی که با او شب را به روز آوردی چه شد؟ گفت: از نزد من گریخت. غولان تکذیب وی کردند و گفتند: او را به تنهایی خورده ای و به ما حصه ای نداده ای، اگر او را حاضر نکنی

الماء حتى أتته في منزله و رخله فدخلت عليه و جلست عنده و قالت له: ما لقيت في سفرك هذا، قال: لقيت بلاءً خلصني الله منه، و قصص عليها ذلك، فقالت: و قد تخلصت؟ قال: نعم، فقالت: أنا الغولة و جئت لأخذك، فقال لها: أنشدك الله أن تهلكيني فإني أدلك على مكان رجل، قالت: إني أرحمك فأنطلقا حتى إذا دخلا على الملك، قالت: اسمع منا أصلح الله الملك إني تزوجت بهذا الرجل و هو من أحب الناس إلي، ثم إنه كرهني و كرهه صحتي فأنظر في أمرنا، فلما رآها الملك أعجبه جمالها فخلا بالرجل فسارته و قال له: إني قد أحببت أن تتركها فأتزوجها، قال: نعم أصلح الله الملك ما تصلح إلا لك فتزوج بها الملك و بات معها حتى إذا كانت مع السحر ذبحته و قطعت أعضائه و

تو را می کشیم. آن غول به ناچار سفر کرد تا به خانه آن مرد درآمد و به نزد او نشست و گفت: این سفر بر تو چگونه گذشت؟ گفت: بلای عظیمی در این سفر پیش آمد و حق تعالی به فضل خود مرا از آن نجات داد و قصه غولان را برای او باز گفت. آن غول گفت: اکنون از آن بلا خلاصی یافته‌ای؟ گفت: آری، گفت: من همان غولم که دوش نزد من بودی و اکنون آمده‌ام تا تو را ببرم. آن مرد شروع به تضرع و استغاثه کرد و او را سوگند داد که از کشتن من بگذرد و من به عوض خود تو را به کسی دلالت می‌کنم که از من بهتر باشد. آن غول بر او ترحم کرد و التماسش را پذیرفت و رفتند تا به پادشاه وارد شدند. غول گفت: ای پادشاه سخن مرا بشنو و میان من و این مرد حکم کن. من زن این مرد هستم و او را بسیار دوست دارم ولی او از من کراهت دارد و از صحبت من بیزار است. ای پادشاه! موافق حق میان من و او حکم کن. چون پادشاه آن زن را در نهایت حسن و جمال مشاهده کرد او را پسندید و شیفته او شد و آن را به خلوت طلبید و گفت: اگر تو این زن را نمی‌خواهی او را به من واگذار که من شیفته و عاشق وی شده‌ام. گفت: هرگاه پادشاه را میل مصاحبت او هست، من دست از او بر می‌دارم و الحق لیاقت مصاحبت پادشاه را دارد و چنین زنی مناسب شاهان است و امثال ما فقیران قابل او نیستیم. پادشاه او را به خانه برد و با او بیتوته کرد و چون سحرگاه پادشاه به خواب رفت آن غول وی را پاره پاره کرد و گوشت او

حَمَلَتْهُ إِلَى صَوَابِهَا. أَفَتَرَى أُمَّهَا الْمَلِكُ أَحَدًا يَعْلَمُ بِهَذَا ثُمَّ يَنْطَلِقُ إِلَيْهِ؟ قَالَ: لَا، قَالَ
الْمُخَاطَبُ لِلْغُلَامِ: فَإِنِّي لَا أَفَارِقُكَ وَلَا حَاجَةَ لِي فِيهَا أَرَدْتُ.

فَخَرَجَا مِنْ عِنْدِ الْمَلِكِ يَعْبُدَانِ اللَّهَ جَلَّ جَلَالُهُ وَ يَسِيحَانِ فِي الْأَرْضِ، فَهَدَى اللَّهُ
عَزَّوَجَلَّ بِهِمَا أَنْسَاءً كَثِيرًا، وَبَلَغَ شَأْنُ الْغُلَامِ وَازْتَفَعَ ذِكْرُهُ فِي الْآفَاقِ فَذَكَرَ وَالِدَهُ، وَقَالَ:
لَوْ بَعَثْتُ إِلَيْهِ فَاسْتَنْقَذْتُهُ مِمَّا هُوَ فِيهِ، فَبَعَثَ إِلَيْهِ رَسُولًا فَأَتَاهُ فَقَالَ لَهُ: إِنَّ ابْنَكَ يُقْرِئُكَ
السَّلَامَ وَ قَصَّ عَلَيْهِ خَبْرَهُ وَ أَمْرَهُ فَأَتَاهُ وَالِدُهُ وَ أَهْلُهُ فَاسْتَنْقَذَهُمْ مِمَّا كَانُوا فِيهِ.

ثُمَّ إِنَّ بِلُوْهَرَ رَجَعَ إِلَى مَنْزِلِهِ وَ اخْتَلَفَ إِلَى بُوْذَاسْفَ أَيَّامًا حَتَّى عَرَفَ أَنَّهُ قَدْ فَتَحَ لَهُ
الْبَابَ وَ دَلَّهُ عَلَى سَبِيلِ الصَّوَابِ، ثُمَّ تَحَوَّلَ مِنْ تِلْكَ الْبِلَادِ إِلَى غَيْرِهَا وَ بَقِيَ بُوْذَاسْفَ
حَزِينًا مُغْتَمًّا فَكَتَبَ بِذَلِكَ حَتَّى بَلَغَ وَ قَتُّ خُرُوجِهِ إِلَى النَّسَاكِ لِيُنَادِيَ بِالْحَقِّ وَ يَدْعُو إِلَيْهِ

را به جزیره برد و میان یاران خود قسمت کرد. ای پادشاه! آیا کسی را
می شناسی که آن غول را بشناسد و باز همراهی وی کند؟ گفت: نه. و چون آن
پسر این سخن را از شاهزاده شنید گفت: من نیز این دختر را نمی خواهم و از تو
مفارقت نمی کنم.

آنگاه هر دو از نزد پادشاه خارج شدند و پیوسته حق تعالی را می پرستیدند و
در اطراف زمین سیاحت می کردند و از احوال جهان عبرت می گرفتند و خدای
تعالی به واسطه آن دو جمعیت بسیار را هدایت کرد و شأن آن شاهزاده و آوازه او
در آفاق منتشر شد و به فکر پدر خود افتاد و گفت: رسولی به نزد او بفرستم شاید
او را از گمراهی برهانم و رسولی به نزد او فرستاد و به او گفت: فرزندات به تو
سلام می رساند و اخبار او را باز گفت. پادشاه و خانواده اش به نزد او آمدند و او
نیز ایشان را از گمراهی رهانید.

سپس بلوهر به منزل خود بازگشت و چند روزی دیگر به نزد او آمد و شد
می کرد تا آنکه دانست ابواب هدایت را بر وی گشوده و او را به راه صواب
دلالت کرده است آنگاه با او وداع کرده و از آن دیار بیرون رفت و بوذاسف
حزین و غمگین باقی ماند و زمانی گذشت تا آنکه هنگام آن فرا رسید که به جانب
اهل دین و عبادت رود و عامه خلایق را هدایت کند، حق تعالی ملکی از ملائکه

أَرْسَلَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مَلَكًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ فَلَمَّا رَأَى مِنْهُ خَلْوَةً ظَهَرَ لَهُ مَا قَامَ بَيْنَ يَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: لَكَ الْخَيْرُ وَالسَّلَامَةُ، أَنْتَ إِنْسَانٌ بَيْنَ الْبَهَائِمِ الظَّالِمِينَ الْفَاسِقِينَ مِنَ الْجُهَالِ أَتَيْتُكَ بِالتَّحِيَّةِ مِنَ الْحَقِّ، وَإِلَهُ الْخَلْقِ بَعَثَنِي إِلَيْكَ لِابْتِشْرِكَ وَأَذْكَرُ لَكَ مَا غَابَ عَنْكَ مِنْ أُمُورِ دُنْيَاكَ وَآخِرَتِكَ، فَأَقْبَلْ بِشَارَتِي وَمَشُورَتِي وَلَا تَغْفُلْ عَن قَوْلِي، اخْلَعْ عَنْكَ الدُّنْيَا وَانْبِذْ عَنْكَ شَهْوَاتِهَا وَازْهَدْ فِي الْمَلِكِ الرَّائِلِ، وَالسُّلْطَانَ الْفَانِي الَّذِي لَا يَدُومُ وَعَاقِبَتُهُ النَّدَمُ وَالْحَسْرَةُ، وَاطْلُبِ الْمَلِكَ الَّذِي لَا يَزُولُ وَالْفَرَحَ الَّذِي لَا يَنْقُضِي وَالرَّاحَةَ الَّتِي لَا يَتَغَيَّرُ وَكُنْ صَدِيقًا مُقْسِطًا، فَإِنَّكَ تَكُونُ إِمَامَ النَّاسِ تَدْعُوهُمْ إِلَى الْجَنَّةِ.

فَلَمَّا سَمِعَ بُوْذَاسْفٌ كَلَامَهُ خَرَّ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ سَاجِدًا، وَقَالَ: إِنِّي لِأَمْرِ اللَّهِ تَعَالَى مُطِيعٌ وَإِلَى وَصِيَّتِهِ مُنْتَهٍ فَمُرْنِي بِأَمْرِكَ فَإِنِّي لَكَ حَامِدٌ، وَلِمَنْ بَعَثَكَ إِلَيَّ شَاكِرٌ فَإِنَّهُ رَحْمَتِي وَرَوْفَ بِي وَلَمْ يَرْفِضْنِي بَيْنَ الْأَعْدَاءِ فَإِنِّي كُنْتُ بِالَّذِي أَتَيْتَنِي بِهِ مُهْتَمًّا، قَالَ الْمَلِكُ:

را به سوی وی ارسال کرد و در خلوت بر وی ظاهر شد، نزد او ایستاد و گفت: خیر و سلامتی بر تو باد! تو در میان بهائم و حیوانات گرفتار شده‌ای که همگی به فسق و ظلم و جهالت گرفتارند. از جانب حق با تحیت به نزد تو آمده‌ام و پروردگار خلاق مرا به نزد تو فرستاده است تا تو را بشارت دهم و اموری چند از امور دنیا و آخرت را که بر تو نهان است به تو بیاموزم، پس بشارت و مشورت مرا بپذیر و از کلامم غافل مشو و لباس دنیا را از خود بیفکن و شهوات دنیا را رها کن و از ملک و سلطنت فانی دنیا کناره‌گیری کن که دوامی ندارد و عاقبت آن پشیمانی و حسرت است و ملک بی زوال و شادی همیشگی و آسایشی را که هرگز متغیر نشود طلب کن و راستگو و عدالت پیشه باش که تو پیشوای مردمی و ایشان را به بهشت فرامی‌خوانی.

چون بوذاسف بشارت آن ملک را شنید به سجده در افتاد و خداوند را شکرگزاری کرد و گفت: من مطیع پروردگار خویشم و از فرموده او در نگذرم پس ای ملک! مرا به اوامر خود فرمان ده که سپاسگزار توأم و شاکر آن کسی که تو را به نزد من فرستاده است که او به من رحمت و رأفت دارد و مرا بین دشمنان رها نکرده است و من به آنچه برایم آورده‌ای اهتمام می‌ورزم و در اجرای آن

إِنِّي أَرْجِعُ إِلَيْكَ بَعْدَ أَيَّامٍ، ثُمَّ أُخْرِجُكَ فَتَهَيِّأْ لِدَلِيكَ وَ لَا تَغْفُلْ عَنْهُ، فَوَطَّنَ بُوْذَاسْفُ نَفْسَهُ عَلَى الْخُرُوجِ وَ جَعَلَ هِمَّتَهُ كُلَّهُ فِيهِ، وَ لَمْ يَطَّلِعْ عَلَى ذَلِكَ أَحَدًا حَتَّى إِذَا جَاءَ وَقْتُ خُرُوجِهِ أَتَاهُ الْمَلِكُ فِي جَوْفِ اللَّيْلِ وَ النَّاسُ نِيَامٌ، فَقَالَ لَهُ: قُمْ فَاخْرُجْ وَ لَا تُؤَخِّرْ ذَلِكَ، فَقَامَ وَ لَمْ يُفْشِ سِرَّهُ إِلَى أَحَدٍ مِنَ النَّاسِ غَيْرِ وَزِيرِهِ فَبَيْنَا هُوَ يُرِيدُ الرُّكُوبَ إِذَا أَتَاهُ رَجُلٌ شَابٌّ جَمِيلٌ كَانَ قَدْ مَلَكَهُمْ بِبِلَادِهِ فَسَجَدَ لَهُ.

وَ قَالَ: أَيَّنَ تَذْهَبُ يَا ابْنَ الْمَلِكِ وَ قَدْ أَصَابْنَا الْعُسْرَ أَيُّهَا الْمُصْلِحُ الْحَكِيمُ الْكَامِلُ، وَ تَتْرُكُنَا لَهُ وَ تَتْرُكُ مُلْكَكَ وَ بِلَادَكَ، أَقِمْ عِنْدَنَا فَإِنَّا كُنَّا مُنْذُ وُلِدْتَ فِي رَحَاءٍ وَ كَرَامَةٍ وَ لَمْ تَنْزِلْ بِنَا عَاهَةً وَ لَا مَكْرُوهَةً، فَسَكَتَهُ بُوْذَاسْفُ وَ قَالَ لَهُ: امْكُثْ أَنْتَ فِي بِلَادِكَ وَ دَارِ أَهْلِ مَمْلَكَتِكَ، فَأَمَّا أَنَا فَذَاهِبْ حَيْثُ بُعِثْتُ وَ عَامِلٌ مَا أُمِرْتُ بِهِ فَإِنِ أَنْتَ أَعْنَتَنِي كَانَ لَكَ فِي عَمَلِي نَصِيبًا.

کوشش می‌کنم. آن ملک گفت: من پس از چند روز به نزد تو باز می‌گردم و تو را با خود خواهم برد، برای آن آماده باش و از آن غفلت مکن. پس بوذاسف عزم رفتن کرد و همیش را بر آن کار قرار داد و هیچ کس را خبردار نکرد، تا آنکه هنگام رفتن فرارسید و در دل شب که مردم در خواب بودند آن ملک آمد و گفت: برویم و آن را به تأخیر مینفکن، بوذاسف برخاست و چون سر خود را با کسی جز وزیرش نگفته بود او نیز همراه شد و هنگامی که خواست بر مرکب سوار شود یکی از حاکمان بلاد که جوانی خوش سیما بود آمد و او را سجده کرد و گفت:

ای شاهزاده! کجا می‌روی که ما را در این ایام تنگی و سختی رخ داده است، ای مصلح و حکیم کامل آیا ما و مملکت و بلاد خود را ترک می‌کنی؟ نزد ما بمان که ما از هنگام ولادت تو تا کنون در رفاه و کرامت بوده‌ایم و آفت و بلایی به ما نرسیده است. بوذاسف او را ساکت کرد و گفت: تو در بلاد خود باش و همراهی اهل مملکت خود کن، اما من به آنجا خواهم رفت که مرا می‌فرستند و چنان می‌کنم که مرا بدان فرمان می‌دهند و اگر تو نیز مرا مدد کنی از عمل من نصیبی خواهی داشت.

ثُمَّ إِنَّهُ رَكِبَ فَسَارَ مَا قَضَى اللَّهُ لَهُ أَنْ يَسِيرَ، ثُمَّ إِنَّهُ نَزَلَ عَنْ فَرَسِهِ وَوَزِيرُهُ يَقُودُ فَرَسَهُ
 وَيَبْكِي أَشَدَّ الْبُكَاءِ، وَيَقُولُ لِبُودَاسْفَ: بِأَيِّ وَجْهِ أَسْتَقْبِلُ أَبْوَيْكَ؟ وَمَا أُجِيبُهَا عَنْكَ وَ
 بِأَيِّ عَذَابٍ أَوْ مَوْتٍ يَقْتُلَانِي، وَأَنْتَ كَيْفَ تُطِيقُ الْعُسْرَ وَالْأَذَى الَّذِي لَمْ تَتَعَوَّدْهُ، وَكَيْفَ
 لَا تَسْتَوْحِشُ وَأَنْتَ لَمْ تَكُنْ وَحْدَكَ يَوْمًا قَطُّ؟ وَجَسَدُكَ كَيْفَ تَحْمِلُ الْجُوعَ وَالظَّمَأَ
 وَالثَّقَلَبَ عَلَى الْأَرْضِ وَالتُّرَابِ، فَسَكَتَهُ وَعَزَّاهُ وَوَهَبَ لَهُ فَرَسَهُ وَالْمِنْطَقَةَ، فَجَعَلَ يُقْبَلُ
 قَدَمَيْهِ وَيَقُولُ: لَا تَدْعُنِي وَرَاءَكَ يَا سَيِّدِي اذْهَبْ بِي مَعَكَ حَيْثُ خَرَجْتَ فَإِنَّهُ لَا كَرَامَةَ لِي
 بَعْدَكَ وَإِنَّكَ إِنْ تَرَكْتَنِي وَ لَمْ تَذْهَبْ بِي مَعَكَ أَخْرُجْ فِي الصَّحْرَاءِ وَ لَمْ أَدْخُلْ مَسْكَنًا فِيهِ
 إِنْسَانٌ أَبَدًا، فَسَكَتَهُ أَيْضًا وَعَزَّاهُ وَقَالَ: لَا تَجْعَلْ فِي نَفْسِكَ إِلَّا خَيْرًا فَإِنِّي بَاعْتُ إِلَى الْمَلِكِ
 وَ مُوصِيهِ فِيكَ أَنْ يُكْرِمَكَ وَيُحْسِنَ إِلَيْكَ.

ثُمَّ نَزَعَ عَنْهُ لِبَاسَ الْمَلِكِ وَ دَفَعَهُ إِلَى وَزِيرِهِ، وَقَالَ لَهُ: الْبَسْ ثِيَابِي، وَأَعْطَاهُ الْيَاقُوتَةَ

آنگاه بر مرکب سوار شد و آن مقدار که خداوند مقرر فرموده بود سواره رفت
 بعد از آن از مرکب فرود آمد و وزیرش اسب او را می کشید و با صدای بلند
 می گریست و به شاهزاده می گفت: با چه رویی پدر و مادر تو را دیدار کنم و به
 ایشان چه بگویم و به چه عذابی مرا خواهند کشت و تو چگونه طاقت سختی و
 آزاری را خواهی داشت که به آن عادت نکرده ای و چگونه وحشت تنهایی را
 تحمل خواهی کرد در حالی که حتی یک روز تنها نبوده ای و پیکر تو چگونه تحمل
 گرسنگی و تشنگی و خوابیدن بر زمین و خاک را خواهد داشت؟ شاهزاده او را
 نیز ساکت کرد و تسلی داد و اسب و کمر بند خود را به وی بخشید. وزیر به پای
 شاهزاده افتاد و بر آن بوسه می زد و می گفت: ای آقای من! مرا در ورای خود
 تنها مگذار، مرا نیز همراه خود ببر که پس از تو برای من کرامتی نخواهد بود و اگر
 مرا همراه خود نبری سر به بیابانها می گذارم و در سرایی که انسانی باشد پا
 نمی نهم. شاهزاده باز او را ساکت کرد و تسلی داد و گفت: دل بر مدار که من کس
 نزد پادشاه می فرستم و به او سفارش می کنم که به تو اکرام و احسان کند.

آنگاه شاهزاده جامه پادشاهی را از تن بدرآورد و به وزیرش داد و گفت:
 لباس مرا در بر کن و یاقوت گرانبایی که بر سر داشت به او داد و گفت: آن را

الَّتِي كَانَ يَجْعَلُهَا فِي رَأْسِهِ، وَقَالَ لَهُ: انْطَلِقْ بِهَا مَعَكَ وَفَرَسِي، وَإِذَا أَتَيْتَهُ فَاسْجُدْ لَهُ وَ
 أَعْطِهِ هَذِهِ الْيَاقُوتَةَ وَأَقْرِئَهُ السَّلَامَ ثُمَّ الْأَشْرَافَ وَقُلْ لَهُمْ: إِنِّي لَمَّا نَظَرْتُ فِيمَا بَيْنَ الْبَاقِي
 وَالزَّائِلِ رَغِبْتُ فِي الْبَاقِي وَزَهَدْتُ فِي الزَّائِلِ وَلَمَّا اسْتَبَانَ لِي أَصْلِي وَحَسْبِي وَفَصَلْتُ
 بَيْنَهُمَا وَبَيْنَ الْأَعْدَاءِ وَالغُرَبَاءِ رَفَضْتُ الْأَعْدَاءَ وَالغُرَبَاءَ وَانْقَطَعْتُ إِلَى أَصْلِي وَحَسْبِي،
 فَأَمَّا وَالِدِي فَإِنَّهُ إِذَا أَبْصَرَ الْيَاقُوتَةَ طَابَتْ نَفْسُهُ، فَإِذَا أَبْصَرَ كِسْوَتِي عَلَيْكَ ذَكَرَنِي وَذَكَرَ
 حُبِّي لَكَ وَمَوَدَّتِي إِلَيْكَ، فَتَنَعَهُ ذَلِكَ أَنْ يَأْتِيَ إِلَيْكَ مَكْرُوهًا.

ثُمَّ رَجَعَ وَزِيرُهُ وَتَقَدَّمَ بُوْذَاسُفُ أَمَامَهُ يَمْشِي حَتَّى بَلَغَ فِضَاءً وَاسِعًا فَرَفَعَ رَأْسَهُ فَرَأَى
 شَجَرَةً عَظِيمَةً عَلَى عَيْنٍ مِنْ مَاءٍ أَحْسَنَ مَا يَكُونُ مِنَ الشَّجَرِ وَأَكْثَرَهَا فَرْعًا وَغُصْنَا وَ
 أَخْلَاهَا ثَمَرًا، وَقَدْ اجْتَمَعَ إِلَيْهَا مِنَ الطَّيْرِ مَا لَا يُعَدُّ كَثْرَةً، فَسَرَ بِذَلِكَ الْمُنْظَرِ وَفَرِحَ بِهِ، وَ
 تَقَدَّمَ إِلَيْهِ حَتَّى دَنَا مِنْهُ، وَجَعَلَ يُعَبِّرُهُ فِي نَفْسِهِ وَيُفَسِّرُهُ، فَشَبَّهَ الشَّجَرَ بِالْبُشْرَى الَّتِي دَعَا

بردار و به همراه اسبم روان شو و چون بر پادشاه وارد شدی او را سجده کن و
 این یاقوت را به وی بده و سلام مرا به او و همگی بزرگان برسان و به آنها بگو:
 چون من در حال دنیای فانی و آخرت باقی متردد شدم در باقی رغبت کردم و از
 فانی کناره گرفتم و چون اصل و حسب ملکوتی خود را دانستم و دوست و دشمن
 خود را شناختم و میان یار و بیگانه تمیز قائل شدم، دشمنان و بیگانگان را ترک
 کردم و به اصل و حسب خود پیوستم. اما پدرم چون این یاقوت را ببیند خوشحال
 می شود و چون جامه های مرا در بر تو ببیند به یاد من خواهد افتاد و محبت مرا به تو
 خواهد دانست و این معنی مانع از آن می شود که به تو آسیبی برساند.

سپس وزیر برگشت و بوذاسف به پیش می رفت تا آنکه به فضای پهناوری
 رسید و سر بالا کرد و درخت بسیار بزرگی را دید که در کنار چشمه ای روئیده
 است درختی به زیبایی تمام که شاخه ها و برگها و میوه های شیرین فراوان داشت
 و پرندگان کثیری بر شاخه های آن درخت نشسته بودند از دیدن آن مسرور و
 خوشحال شد و پیش رفت تا به آن رسید و پیش خود آن را تعبیر و تفسیر
 می کرد و می گفت: آن درخت بشارت نبوتی است که به او رسیده است و آن

إِلَيْهَا، وَ عَيْنَ الْمَاءِ بِالْحِكْمَةِ وَالْعِلْمِ، وَالطَّيْرَ بِالنَّاسِ الَّذِينَ يَجْتَمِعُونَ إِلَيْهِ وَ يَقْبَلُونَ مِنْهُ
 الدِّينَ، فَبَيْنَمَا هُوَ قَائِمٌ إِذَا آتَاهُ أَرْبَعَةٌ مِنَ الْمَلَائِكَةِ يَمْشُونَ بَيْنَ يَدَيْهِ فَاتَّبَعَ آثَارَهُمْ حَتَّى رَفَعُوهُ
 فِي جَوْ السَّمَاءِ وَ أُوتِيَ مِنَ الْعِلْمِ وَ الْحِكْمَةِ مَا عَرَفَ بِهِ الْأُولَى وَ الْوُسْطَى وَ الْآخِرَى، وَ
 الَّذِي هُوَ كَائِنٌ، ثُمَّ أَنْزَلُوهُ إِلَى الْأَرْضِ وَ قَرَنُوا مَعَهُ قَرِينًا مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْأَرْبَعَةِ فَكَثَّ فِي
 تِلْكَ الْبِلَادِ حِينًا، ثُمَّ إِنَّهُ أَتَى أَرْضَ سُولَابِطَ، فَلَمَّا بَلَغَ وَالِدَهُ قُدُومَهُ خَرَجَ يَسِيرُ هُوَ
 وَالْأَشْرَافُ فَأَكْرَمُوهُ وَ قَرَّبُوهُ، وَ اجْتَمَعَ إِلَيْهِ أَهْلُ بَلَدِهِ مَعَ ذَوِي قَرَابَتِهِ وَ حَشَمِهِ وَ قَعَدُوا
 بَيْنَ يَدَيْهِ وَ سَلَّمُوا عَلَيْهِ وَ كَلَّمَهُمُ الْكَلَامَ الْكَثِيرَ وَ فَرَشَ لَهُمُ الْأَسَاسَ وَ قَالَ لَهُمْ:
 اسْمَعُوا إِلَيَّ بِأَسْمَاعِكُمْ وَ فَرَّغُوا إِلَيَّ قُلُوبِكُمْ لِاسْتِمَاعِ حِكْمَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الَّتِي هِيَ نُورُ
 الْأَنْفُسِ وَ ثَقُوا بِالْعِلْمِ الَّذِي هُوَ الدَّلِيلُ عَلَى سَبِيلِ الرَّشَادِ، وَ اتَّقِظُوا عُقُولَكُمْ وَ افْهَمُوا

چشمه آب علم و حکمتی است که آن را سیراب می کند و آن پرندگان مردمانی هستند که نزد من آیند و دین و حکمت بیاموزند، و در این میان که او ایستاده بود و چنین تعبیر و تشبیه می کرد، ناگاه چهار ملک را دید که پیشاروی او حرکت می کردند و او هم در پی ایشان روان شد و آنها او را برداشته و به آسمانها بردند و از علوم و معارف آن قدر به وی کرامت شد که احوال نشاء اولی که عالم ارواح است و نشاء وسطی که عالم ابدان است و نشاء اخری که عالم قیامت است همگی بر او ظاهر گردید و احوال آینده نیز بر وی نمایان شد، بعد از آن او را بر زمین آوردند و حق تعالی یکی از آن چهار ملک را مقرر فرمود که پیوسته همراه وی باشد و زمانی در آن بلاد درنگ کرد، و بعدها به سرزمین سولابط که سرزمین پدرش بود بازگشت. چون پادشاه خبر آمدن وی را شنید با اشراف و امرا و اعیان مملکت به استقبال او بیرون آمد و او را گرامی داشتند و توفیر و تعظیم فراوان کردند و جمیع خویشان و دوستان و لشکریان و شهروندان به خدمت او آمدند و بز او سلام کردند و نزد او نشستند. او هم سخنان بسیاری گفت و مهربانها کرد و گفت:

سخنان مرا به گوش جان بشنوید و دلهای خود را فارغ سازید تا بر استماع سخنان حکمت ربّانی که نوربخش جانهاست توفیق یابید و به علم که راهنمای راه

الْفَضْلَ الَّذِي بَيْنَ الْحَقِّ وَالْبَاطِلِ، وَالضَّلَالِ وَالْهُدَى.
 وَاعْلَمُوا أَنَّ هَذَا هُوَ دِينُ الْحَقِّ الَّذِي أَنْزَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَى الْأَنْبِيَاءِ وَالرُّسُلِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ
 فِي الْقُرُونِ الْأُولَى، فَخَصَّنَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ فِي هَذَا الْقَرْنِ بِرَحْمَتِهِ بِنَا وَرَأْفَتِهِ وَتَحَنُّنِهِ عَلَيْنَا،
 وَفِيهِ خَلَاصٌ مِنْ نَارِ جَهَنَّمَ إِلَّا أَنَّهُ لَا يَنَالُ الْإِنْسَانَ مَلَكَوَتِ السَّمَاوَاتِ وَلَا يَدْخُلُهَا أَحَدٌ
 إِلَّا بِالْإِيمَانِ وَعَمَلِ الْخَيْرِ، فَاجْتَهِدُوا فِيهِ لِتُذْرِكُوا بِهِ الرَّاحَةَ الدَّائِمَةَ وَالْحَيَاةَ الَّتِي لَا
 تَنْقَطِعُ أَبَدًا، وَمَنْ آمَنَ مِنْكُمْ بِالذِّينِ فَلَا يَكُونَنَّ إِيمَانُهُ طَمَعًا فِي الْحَيَاةِ وَرَجَاءً لِمَلِكٍ -
 الْأَرْضِ وَطَلَبِ مَوَاهِبِ الدُّنْيَا، وَلْيَكُنْ إِيمَانُكُمْ بِالذِّينِ طَمَعًا فِي مَلَكَوَتِ السَّمَاوَاتِ وَ
 رَجَاءً لِلْخَلَاصِ وَطَلَبِ النِّجَاةِ مِنَ الضَّلَالَةِ وَبُلُوغِ الرَّاحَةِ وَالْفَرَجِ فِي الْآخِرَةِ، فَإِنَّ مَلِكًا -
 الْأَرْضِ وَسُلْطَانَهَا زَائِلٌ، وَلذَاتَهَا مُنْقَطِعَةٌ، فَمَنْ اغْتَرَّ بِهَا هَلَكَ وَافْتَضَحَ، لَوْ قَدْ وَقَفَ
 عَلَى دِيَانِ الدِّينِ الَّذِي لَا يَدِينُ إِلَّا بِالْحَقِّ، فَإِنَّ الْمَوْتَ مَقْرُونٌ مَعَ أَجْسَادِكُمْ وَهُوَ يَتَرَاصَدُ
 أَرْوَاحَكُمْ أَنْ يُكَبِّبَكُمَا مَعَ الْأَجْسَادِ.

نجات است اعتماد کنید و عقولتان را بیدار کنید و حق و باطل و گمراهی و هدایت
 را از یکدیگر باز شناسید.

و بدانید آنچه من شما را به آن دعوت می کنم دین حقی است که حق تعالی بر
 انبیاء و رسولان در قرون گذشته فرو فرستاده است و خداوند در این زمان به
 سبب رحمت و شفقت خود ما را به آن دین مخصوص گردانیده است و خلاصی از
 آتش جهنم به واسطه متابعت از آن حاصل می شود و هیچکس به ملکوت آسمانها
 نمی رسد و به آن داخل نمی گردد مگر آنکه ایمان بیاورد و عمل خیر انجام دهد،
 پس در این دو امر کوشش کنید تا راحتی جاوید و حیات ابدی بیابید و باید که
 ایمان شما از روی طمع به زندگانی دنیا یا امید به ملک زمین و طلب مواهب دنیوی
 نباشد بلکه باید در ملکوت آسمانها طمع کرد و امید به خلاصی از دوزخ داشت و
 نجات از ضلالت و رسیدن به راحت و آسایش آخرت را خواستار شد، زیرا که
 پادشاهی و سلطنت در زمین زایل می شود و لذات آن منقطع می گردد و کسی که
 فریفته آن شود در هنگامی که نزد جزادهنده روز جزا بایستد هلاک و مفتضح
 می شود و مرگ قرین بدنهای شماست و پیوسته در کمین شکار ارواح شما نشسته

وَاعْلَمُوا أَنَّهُ كَمَا أَنَّ الطَّيْرَ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْحَيَاةِ وَالنَّجَاةِ مِنَ الْأَعْدَاءِ مِنَ الْيَوْمِ إِلَى غَدٍ إِلَّا بِقُوَّةٍ مِنَ الْبَصْرِ وَالْجَنَاحَيْنِ وَالرَّجْلَيْنِ، فَكَذَلِكَ الْإِنْسَانُ لَا يَقْدِرُ عَلَى الْحَيَاةِ وَالنَّجَاةِ إِلَّا بِالْإِيمَانِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ وَأَفْعَالِ الْخَيْرِ الْكَامِلَةِ، فَتَفَكَّرْ أَيْهَا الْمَلِكُ أَنْتَ وَالْأَشْرَافُ فِيمَا تَسْمَعُونَ وَافْهَمُوا وَاعْتَبِرُوا، وَاعْبُرُوا الْبَحْرَ مَا دَامَتِ السَّفِينَةُ، وَاقْطَعُوا الْمَفَاذَ مَا دَامَ الدَّلِيلُ وَالظُّهْرُ وَالزَّادُ، وَاسْلُكُوا سَبِيلَكُمْ مَا دَامَ الْمِصْبَاحُ، وَاكْثُرُوا مِنْ كُنُوزِ الْبِرِّ مَعَ النَّسَاكِ، وَشَارِكُوهُمْ فِي الْخَيْرِ وَالْعَمَلِ الصَّالِحِ، وَأَصْلِحُوا التَّبَعِ وَكُونُوا لَهُمْ أَعْوَانًا، وَمُرُوهُمْ بِأَعْمَالِكُمْ لِيَنْزِلُوا مَعَكُمْ مَلَكَاتِ النُّورِ، وَاقْبَلُوا النُّورَ، وَاخْتَفِظُوا بِفَرَايِضِكُمْ، وَإِيَّاكُمْ أَنْ تَتَوَثَّقُوا إِلَى أَمَانِي الدُّنْيَا وَشُرْبِ الْخُمُورِ وَشَهْوَةِ النِّسَاءِ وَمِنْ كُلِّ ذَمِيمَةٍ وَفَبِيحَةٍ مُهْلِكَةٍ لِلرُّوحِ وَالْجَسَدِ وَاتَّقُوا الْحَمِيَّةَ وَالْغَضَبَ وَالْعَدَاوَةَ وَالنَّمِيمَةَ، وَمَا لَمْ تَرْضَوْهُ أَنْ يُؤْتَى إِلَيْكُمْ فَلَا تَأْتُوهُ إِلَى أَحَدٍ، وَكُونُوا طَاهِرِي الْقُلُوبِ، صَادِقِي النِّيَّاتِ لِيَتَكُونُوا عَلَى الْمِنْهَاجِ إِذَا آتَاكُمْ الْأَجَلُ.

است تا آن را به همراه اجساد به خاک مذلت افکند.

و بدانید همچنانکه پرنده برای ادامه حیات از امروز به فردا باید از قوه بینایی و بالها و پاهای خود استفاده کند آدمی برای حیات ابدی و نجات واقعی باید از ایمان و عمل صالح و کارهای نیک و تمام استفاده کند پس ای پادشاه و ای اشراف در آنچه که می شنوید تفکر کنید و آن را بفهمید و عبرت بگیرید و تا کشتی حاضر است از دریا عبور کنید و تا راهنا و مرکب و توشه هست از بیابان عبور نمائید و مادام که چراغ روشن است راه را طی کنید و به معاونت اهل دین گنجهای خیر را بیندوزید و با ایشان در اجرای خیر و عمل صالح مشارکت کنید و پیروان خود را اصلاح کنید و یار آنها باشید و آنها را به کار خیر وادارید تا با شما به ملکوت نور درآیند و نور را بپذیرید و از فرائض خود مراقبت کنید و مبادا به آرزوهای دنیوی اعتماد کنید و از شرب خمر و زناکاری و هر عمل زشت و نکوهیده دیگر که کشنده روح و تن است بپرهیزید و از حمیت و غضب و دشمنی و سخن چینی و هر چه که برای خود بد می شمارید برکنار باشید و پاکدل و درست نیت باشید تا چون شما را اجل فرارسد در راه راست باشید.

ثُمَّ انْتَقَلَ مِنْ أَرْضِ سَوْلَابِطٍ وَ سَارَ فِي بِلَادٍ وَ مَدَائِنَ كَثِيرَةٍ حَتَّى أَتَى أَرْضاً تُسَمَّى قِشْمِيرُ، فَسَارَ فِيهَا وَ أَحْيَا مَيِّتَهَا وَ مَكَثَ حَتَّى أَتَاهُ الْأَجَلُ إِلَى خَلْعِ الْجَسَدِ، وَ ارْتَفَعَ إِلَى النُّورِ، وَ دَعَا قَبْلَ مَوْتِهِ تَلْمِيزاً لَهُ اسْمُهُ إِيَابِدُ الَّذِي كَانَ يَخْدُمُهُ وَ يَقُومُ عَلَيْهِ، وَ كَانَ رَجُلًا كَامِلًا فِي الْأُمُورِ كُلِّهَا، وَ أَوْصَى إِلَيْهِ، وَ قَالَ: إِنَّهُ قَدْ دَنَا ارْتِفَاعِي عَنِ الدُّنْيَا، وَ احْتَفِظُوا بِفَرَائِضِكُمْ، وَ لَا تَزِيغُوا عَنِ الْحَقِّ، وَ خُذُوا بِالتَّنْسُكِ، ثُمَّ أَمَرَ إِيَابِدَ أَنْ يَبْنِيَ لَهُ مَكَانًا فَبَسَطَهُ هُوَ رِجْلَيْهِ وَ هَيَأُ رَأْسَهُ إِلَى الْمَغْرِبِ وَ رِجْلَهُ إِلَى الْمَشْرِقِ ثُمَّ قَضَى نَحْبَهُ.

قال مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ: لَيْسَ هَذَا الْحَدِيثُ وَ مَا شَاكَلَهُ مِنْ أَخْبَارِ الْمُعَمَّرِينَ وَ غَيْرِهِمْ مِمَّا اعْتَمَدَهُ فِي أَمْرِ الْغَيْبَةِ وَ وَقُوعِهَا، لِأَنَّ الْغَيْبَةَ إِنَّمَا صَحَّتْ لِي بِمَا صَحَّ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ وَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ مِنْ ذَلِكَ بِالْأَخْبَارِ الَّتِي يُمَثِّلُهَا صَحَّ الْإِسْلَامُ وَ شَرَائِعُهُ وَ

سپس از شهر سولابط نقل مکان کرد و به سایر بلاد رفت و شهرهای کثیری را در نوردید تا آنکه به سرزمینی رسید که آن را کشمیر می گفتند و در آن شهر مقام کرد و دلهای مُرده اهل آن را زنده نمود و در آنجا درنگ کرد تا مرگش فرا رسید و تن رارها و به عالم نور صعود کرد و پیش از مرگش یکی از شاگردانش را که ایابد می نامیدند و پیوسته در خدمت و ملازمت وی بود فراخواند. او مردی کامل در امور بود و به او وصیت کرد و گفت: پرواز من از این عالم خاک نزدیک شده است، شہافرائض الهی را محافظت کنید و از حق به باطل متمایل نشوید و زهد و عبادت را پیشه سازید. سپس دستور داد ایابد برای او مکانی بسازد و پاهای خود را دراز کرد، سر به جانب مغرب و پاها به جانب مشرق نهاد و جان به جان آفرین تسلیم کرد.

شیخ صدوق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مصنف این کتاب گوید: این حدیث و احادیث مشابه آن که در باب اخبار معمرین و غیر آنها رسیده است مورد اعتماد و اتکاء من در امر غیبت و وقوع آن نیست، زیرا امر غیبت در نزد من با احادیث صحیحی که از ناحیه پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَسَلَّمَ و ائمه اطهار عَلَيْهِمُ السَّلَامُ وارد شده به اثبات رسیده است و اصل اسلام و شرایع و احکامش هم به امثال همان اخبار ثابت شده است، ولی

أَحْكَامُهُ، وَلَكِنِّي أَرَى الْغَيْبَةَ لِكَثِيرٍ مِنْ أَنْبِيَاءِ اللَّهِ وَرُسُلِهِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ وَ لِكَثِيرٍ مِنْ -
 الْحُجَجِ بَعْدَهُمْ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ لِكَثِيرٍ مِنَ الْمُلُوكِ الصَّالِحِينَ مِنْ قَبْلِ اللَّهِ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى، وَ لَا أَجِدُ
 لَهَا مُنْكَرًا مِنْ مُخَالِفِينَ وَ جَمِيعُهَا فِي الصَّحِّحَةِ مِنْ طَرِيقِ الرَّوَايَةِ دُونَ مَا قَدْ صَحَّ بِالْأَخْبَارِ
 الْكَثِيرَةِ الْوَارِدَةِ الصَّحِيحَةِ عَنِ النَّبِيِّ وَ الْأَئِمَّةِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ فِي أَمْرِ الْقَائِمِ الثَّانِي
 عَشَرَ مِنَ الْأَئِمَّةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ غَيْبَتِهِ حَتَّى يَطُولَ الْأَمَدُ وَ تَقْسُو الْقُلُوبُ وَ يَقَعُ الْيَأْسُ مِنْ
 ظُهُورِهِ، ثُمَّ يُطْلِعُهُ اللَّهُ وَ تَشْرُقُ الْأَرْضُ بِنُورِهِ وَ يَرْتَفِعُ الظُّلْمُ وَ الْجَوْرُ بَعْدَلِهِ، فَلَيْسَ فِي -
 التَّكْذِيبِ بِذَلِكَ مَعَ الْإِقْرَارِ بِنَظَائِرِهِ إِلَّا الْقَصْدُ إِلَى إِطْفَاءِ نُورِ اللَّهِ وَ إِبْطَالِ دِينِهِ وَ يَا بِي اللَّهِ
 إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَ يُعْلِي كَلِمَتَهُ، وَ يُحِقُّ الْحَقَّ وَ يُبْطِلُ الْبَاطِلَ، وَ لَوْ كَرِهَ الْمُخَالِفُونَ الْمَكْذُوبُونَ
 بِمَا وَعَدَ اللَّهُ الصَّالِحِينَ عَلَى لِسَانِ خَيْرِ النَّبِيِّينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَ عَلَى آلِهِ الطَّاهِرِينَ.
 وَ لِإِيرَادِي هَذَا الْحَدِيثَ وَ مَا يُشَاكِلُهُ فِي هَذَا الْكِتَابِ مَعْنَى آخَرَ وَ هُوَ أَنَّ جَمِيعَ أَهْلِ -

من ملاحظه می کنم که امر غیبت برای بسیاری از پیامبران و رسولان - صلوات
 الله عليهم - و حجتهای الهی پس از ایشان و پادشاهان صالحی که از جانب
 خدای تعالی بوده اند واقع شده است و هیچ یک از مخالفین ما منکر آنها نشده
 است در حالی که در طرق روایت، جمیع این روایات در مقام مقایسه با روایات
 کثیره و صحیحهای که از ناحیه پیامبر و ائمه صلوات الله عليهم در امر قائم و
 دوازدهمین از ائمه عليهم السلام وارد شده است از اعتبار کمتری برخوردار است،
 روایات صحیحه و صریحه ای که می گوید: غیبت او به طول می انجامد تا به
 غایتی که دلها سخت شود و از ظهورش نومید گردند، آنگاه خداوند او را ظاهر
 سازد و زمین به نور جمالش روشن گردد و ظلم و جور با عدالت او نابود شود.
 پس تکذیب آن و اقرار به نظائرش چه معنایی می تواند داشته باشد؟ جز آنکه
 بگوئیم آنها می خواهند نور خدا را خاموش و دین او را باطل کنند، اما خداوند
 نور خود را تمام و کلمه اش را بلند می گرداند و حق را محقق و باطل را نابود می سازد
 گرچه مخالفان مکذب و عده های الهی را خوش نیاید، وعده هایی که درباره صالحین
 بر زبان خیرالنبتین و ائمه طاهرین صلوات الله عليهم جاری شده است.

مقصود دیگر من از ذکر این اخبار و امثال آن در کتاب این است که جمیع

الْوِفَاقِ وَالْخِلَافِ يَمِيلُونَ إِلَى مِثْلِهِ مِنَ الْأَحَادِيثِ فَإِذَا ظَفَرُوا بِهِ مِنْ هَذَا الْكِتَابِ حَرَّصُوا عَلَى الْوُقُوفِ عَلَى سَائِرِ مَا فِيهِ، فَهَمَّ بِالْوُقُوفِ عَلَيْهِ مِنْ بَيْنِ مُنْكَرٍ وَ نَاطِرٍ شَاكٍ وَ مُقَرَّرٍ، فَالْمُقَرَّرُ يَزْدَادُ بِهِ بَصِيرَةً، وَ الْمُنْكَرُ تَتَأَكَّدُ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ الْحُجَّةُ، وَ الْوَاقِفُ الشَّاكُ يَدْعُوهُ وَ قُوفُهُ بَيْنَ الْإِقْرَارِ وَ الْإِنْكَارِ إِلَى الْبَحْثِ وَ التَّنْقِيبِ ^(۱) إِلَى أَمْرِ الْغَائِبِ وَ غَيْبَتِهِ، فَتُرْجَى لَهُ الْهُدَايَةُ، لِأَنَّ الصَّحِيحَ مِنَ الْأُمُورِ لَا يَزِيدُهُ الْبَحْثُ وَ التَّنْقِيبُ إِلَّا تَأْكِيداً، كَالَّذِي كَلَّمَا دَخَلَ النَّارَ زَادَ صَفَاءً وَ جُودَةً.

وَ قَدْ غَيَّبَ اللَّهُ - تَبَارَكَ وَ تَعَالَى - اسْمَهُ الْأَعْظَمَ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ وَ إِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ فِي أَوَائِلِ سُورٍ مِنَ الْقُرْآنِ.

فَقَالَ عَزَّ وَ جَلَّ: «الم»، وَ «المر»، وَ «الر»، وَ «المص»، وَ «كهيعص»، وَ «جمعسق»، وَ «طسم»، وَ «طس»، وَ «يس»، وَ مَا أَشْبَهَ ذَلِكَ لِإِعْلَتَيْنِ: أَحَدُهُمَا أَنَّ الْكُفَّارَ وَ الْمُشْرِكِينَ

اهل وفاق و خلاف به مطالعه اینگونه اخبار و داستانها رغبت دارند و چون آن اخبار را در این کتاب بخوانند به خواندن سایر فصول آن نیز مشتاق می شوند که مطالعه کنندگان کتاب از سه گروه زیر خارج نیستند: منکران، شک کنندگان و معترفان. آنکه مقرر و معترف به وجود امام علیه السلام است این اخبار موجب ازدیاد بصیرتش می شود و آنکه منکر است با او اتمام حجتی می گردد و آن که شک کننده است در مقام تحقیق از احوال امام غائب و غیبت او برمی آید و امید است که به حق هدایت شود، زیرا تحقیق در امور صحیح موجب تأکید و وضوح بیشتر آن می شود، مانند طلا که هر چه بیشتر آن را در بوته بگذارند خالص تر و بهتر می شود.

و خدای تعالی اسم اعظم خود را در اوایل سوره های قرآن نهان ساخته است اسم اعظمی که چون خدا را بدان بخوانند اجابت کند و چون به واسطه آن درخواست کنند اعطا فرماید.

خدای تعالی فرموده است: «الم» و «المر» و «الر» و «المص» و «كهيعص» و «جمعسق» و «طسم» و «طس» و «يس» و مشابه آنها، و برای آن دو دلیل وجود

۱ - في بعض النسخ المصححة «التنقىير» و التنقىير: التنقىير كما في النهاية.

كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنِ ذِكْرِ اللَّهِ وَهُوَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِدَلِيلِ قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا * رَسُولًا» (۱) وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ لِلْقُرْآنِ سَمْعًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَوَائِلَ سُورٍ مِنْهُ اسْمَ الْأَعْظَمِ بِحُرُوفٍ مَقْطُوعَةٍ، هِيَ مِنْ حُرُوفِ كَلَامِهِمْ وَ لُغَتِهِمْ وَ لَمْ تَجْرِعْ عَادَتُهُمْ بِذِكْرِهَا مَقْطُوعَةً فَلَمَّا سَمِعُوهَا تَعَجَّبُوا مِنْهَا وَقَالُوا: نَسَمِعُ مَا بَعْدَهَا تَعَجُّبًا فَاسْتَمَعُوا إِلَى مَا بَعْدَهَا فَتَأَكَّدَتِ الْحُجَّةُ عَلَى الْمُنْكَرِينَ وَازْدَادَ أَهْلُ الْإِقْرَارِ بِهِ بَصِيرَةً، وَتَوَقَّفَ الْبَاقُونَ شُكَّاكَ لَا هِمَّةَ لَهُمْ إِلَّا الْبَحْثَ عَمَّا شَكُّوا فِيهِ، وَفِي الْبَحْثِ الْوُصُولُ إِلَى الْحَقِّ.

وَ الْعِلَّةُ الْأُخْرَى فِي أَنْزَالِ أَوَائِلِ هَذِهِ السُّورِ بِالْحُرُوفِ الْمَقْطُوعَةِ لِيَخْصَّ بِمَعْرِفَتِهَا أَهْلَ الْعِصْمَةِ وَ الطَّهَارَةِ، فَيَقِيمُونَ بِهَا الدَّلَائِلَ وَ يُظْهِرُونَ بِهَا الْمُعْجَزَاتِ، وَ لَوْ عَمَّ اللَّهُ تَعَالَى بِمَعْرِفَتِهَا جَمِيعَ النَّاسِ لَكَانَ فِي ذَلِكَ ضِدُّ الْحِكْمَةِ وَ فَسَادُ التَّدْبِيرِ، وَ كَانَ لَا يُؤْمَنُ مِنْ غَيْرِ

دارد. دلیل اول آنکه کفار و مشرکین نمی توانستند ذکرالله را ببینند و ذکرالله عبارت از پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ است به دلیل سخن خدای تعالی که فرمود: «أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكُمْ ذِكْرًا رَسُولًا» که «رَسُولًا» بدل از «ذِكْرًا» آمده است، و همچنین نمی توانستند قرآن کریم را بشنوند و خدای تعالی در اوایل چند سوره اسم اعظم خود را با حروف جدا جدا آورده است، همان حروفی که زبان و کلام ایشان از آنها ساخته شده است، اما عادت آنها چنین نبود که آنها را جدا جدا ذکر کنند و چون آن حروف مقطوعه را شنیدند تعجب کردند و از سر شگفتی گفتند ما بعد آن را بشنویم که چیست و به ما بعد آن نیز گوش فرادادند و بر منکرین اتمام حجّت شد و بصیرت مقرر و معترف افزون گردید و شک کنندگانی که همتشان تحقیق در شکوک است توقف کردند تا شاید به حقیقت دسترسی پیدا کنند که در تحقیق امکان وصول به حقیقت وجود دارد.

دلیل دیگری که در انزال حروف مقطوعه در اوایل بعضی از سوره قرآن وجود دارد آن است که خداوند اسراری در آنها قرار داده است و خاندان عصمت و طهارت را به معرفت آن اسرار اختصاص داده است تا به وسیله آن اقامه دلایل و اظهار معجزات کنند و اگر خدای تعالی آن اسرار را به همه مردم

الْمَعْصُومِ أَنْ يَدْعُوا بِهَا عَلَى نَبِيِّ مُرْسَلٍ أَوْ مُؤْمِنٍ مُتَّحِنٍ، ثُمَّ لَا يَجُوزُ أَنْ يَقَعَ الْإِجَابَةُ بِهَا مَعَ وَعْدِهِ وَاتِّصَافِهِ بِأَنَّهُ لَا يُخْلَفُ الْمِيعَادَ، عَلَى أَنَّهُ يَجُوزُ أَنْ يُعْطِيَ الْمَعْرِفَةَ بِنَعْضِهَا مَنْ يَجْعَلُهُ عِبْرَةً لِخَلْقِهِ مَتَى تَعَدَّيْ فِيهَا حَدَّهُ كَبَلَعَمَ بْنِ بَاعُورَا حِينَ أَرَادَ أَنْ يَدْعُوَ عَلَى كَلِيمِ اللَّهِ مُوسَى ابْنِ عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَنْسَى مَا كَانَ أُوتِيَ مِنَ الْأَسْمِ، فَأَنْسَلَخَ مِنْهَا، وَذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي كِتَابِهِ «وَإِثْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ»^(۱)، وَإِنَّمَا فَعَلَ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ لِيَعْلَمَ النَّاسُ أَنَّهُ مَا اخْتَصَّ بِالْفَضْلِ إِلَّا مَنْ عَلِمَ أَنَّهُ مُسْتَحَقٌّ لِلْفَضْلِ، وَأَنَّهُ لَوْ عَمَّ لَجَازَ مِنْهُمْ وَقُوعُ مَا وَقَعَ مِنْ بَلَعَمَ.

وَإِذَا جَازَ أَنْ يُغَيَّبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ اسْمَهُ الْأَعْظَمَ فِي الْحُرُوفِ الْمُقْطُوعَةِ فِي كِتَابِهِ الَّذِي هُوَ حُجَّتُهُ وَكَلَامُهُ، فَكَذَلِكَ جَائِزٌ أَنْ يُغَيَّبَ حُجَّتَهُ فِي النَّاسِ عَنِ عِبَادَةِ الْمُؤْمِنِينَ وَغَيْرِهِمْ

می آموخت حکمت و تدبیری در آن نبود و بسا شخص غیر معصوم آن اسرار را که اسم اعظم الهی نیز در آن است می دانست و به وسیله آن به پیامبر مرسل و یا مؤمن آزموده نفرین می کرد و بر خدا روا نبود که با وجود آیات «إِنَّهُ لَا يُخْلَفُ الْمِيعَادَ» خُلف وعده کند و او را اجابت ننماید و ممکن است خداوند بعضی از افراد عادی را به پاره‌ای از این اسرار آگاه کند و آنها نیز از حدّ الهی درگذرند و خدای تعالی آن اسرار را از ایشان باز ستاند تا به این وسیله برای خلائق عبرتی حاصل شود. مثلاً بلعم باعور آنگاه که خواست بر موسی کَلِيمِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ نفرین کند خداوند اسرار اسم اعظم را از خاطرش بُرد و او را از آن بی بهره ساخت چنان که فرموده است: «وَإِثْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ». و خدای تعالی چنین کرده است تا مردمان بدانند که او فضیلت را به اهلش اختصاص داده از آن رو که آنها را لایق و مستحق آن دانسته است و اگر آن را به دیگران می آموخت همان خطای بلعم از آنها سر می زد.

و همچنان که روا باشد خدای تعالی اسم اعظم خود را در حروف مقطوعه کتابش که کلام و حجّتش می باشد نهان سازد، همچنین روا باشد که حجّت خود را در میان مردم از مؤمنین و غیر مؤمنین نهان سازد زیرا خدای تعالی می داند که

لِعَلِّمِهِ عَزَّوَجَلَّ أَنَّهُ مَتَى أَظْهَرَهُ وَقَعَ مِنْ أَكْثَرِ النَّاسِ التَّعَدِّي لِحُدُودِ اللَّهِ فِي شَأْنِهِ فَيَسْتَحِقُّونَ بِذَلِكَ الْقَتْلَ، فَإِنَّ قَتْلَهُمْ لَمْ يَجْزُ وَ فِي أَصْلَابِهِمْ مُؤْمِنُونَ، وَإِنْ لَمْ يَقْتُلْهُمْ لَمْ يَجْزُ وَقَدْ اسْتَحَقُّوا الْقَتْلَ. فَالْحِكْمَةُ لِلْغَيْبَةِ فِي مِثْلِ هَذِهِ الْحَالَةِ مُوجِبَةٌ، فَإِذَا تَزَيَّلُوا وَلَمْ يَبْقَ فِي أَصْلَابِهِمْ مُؤْمِنٌ أَظْهَرَهُ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ فَخَسَفَ بِأَعْدَائِهِ وَأَبَادَهُمْ، أَلَا تَرَى الْمُحْصِنَةَ إِذَا زَنَتْ وَهِيَ حُبْلَى لَمْ تُرْجَمْ حَتَّى تَضَعَ وَلَدَهَا وَ تُرْضِعَهُ إِلَّا أَنْ يَتَكَفَّلَ بِرِضَاعِهِ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ، فَهَذَا سَبِيلُ مَنْ فِي صُلْبِهِ مُؤْمِنٌ إِذَا وَجَبَ عَلَيْهِ الْقَتْلُ لَمْ يُقْتَلْ حَتَّى يُزَايِلَهُ، وَ لَا يَعْلَمُ ذَلِكَ إِلَّا مَنْ يَكُونُ حُجَّةً مِنْ قِبَلِ عَلَامِ الْغُيُوبِ، وَ لِهَذَا لَا يُقِيمُ الْحُدُودَ إِلَّا هُوَ، وَ هَذِهِ هِيَ الْعِلَّةُ الَّتِي مِنْ أَجْلِهَا تَرَكَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ مُجَاهِدَةَ أَهْلِ الْخِلَافِ خَمْسًا وَ عِشْرِينَ سَنَةً بَعْدَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ - عَمَّنْ ذَكَرَهُ - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ:

اگر او را ظاهر سازد بیشتر مردم از حدود الهی درباره او تعدی می کنند و از این رو مستوجب هلاکت خواهند بود و اگر ایشان را هلاک کند روان بود چون ممکن است در اصلاب آنها مؤمنان باشند و اگر آنها را هلاک نکند روان بود چون تعدی به حدود الهی درباره امام کرده اند. از این رو وقوع غیبت در چنین حالی واجب است و چنانکه در اصلاب آنها مؤمنی نباشد خدای تعالی او را ظاهر می کند و دشمنانش را بر زمین فرو می برد و نابود می سازد. آیا نمی بینی اگر زنی شوهردار زنا کند و باردار باشد سنگسار نمی شود تا آنکه وضع حمل کند و دو سال تمام نوزاد را شیر دهد مگر آنکه کسی متکفل شیردادن او شود؟ همچنین است کسی که واجب القتل باشد و در صلب او مؤمنی باشد، کشته نمی شود تا آن مؤمن از صلب او جدا شود و کسی آن را نمی داند مگر آنکه از جانب علام الغیوب حجّت باشد و از این رو است که حدود الهی را جز امام اقامه نمی کند و به همین علت بود که امیرالمؤمنین علیه السلام جهاد با اهل خلاف را پس از رسول خدا به مدّت بیست و پنج سال ترک فرمود.

راوی گوید: به امام صادق علیه السلام گفتم: چرا امیرالمؤمنین علیه السلام در ابتدا با

قُلْتُ لَهُ: مَا بَالُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمْ يُقَاتِلْ مُخَالِفِيهِ فِي الْأَوَّلِ؟ قَالَ: لآيَةٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ تَعَالَى: «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً»^(۱) قَالَ: قُلْتُ: وَمَا يَعْنِي بِتَزَيَّلِهِمْ؟ قَالَ: وَدَائِعُ مُؤْمِنُونَ فِي أَصْلَابِ قَوْمٍ كَافِرِينَ.»
وَكَذَلِكَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمْ يَظْهَرِ أَبَداً حَتَّى تَخْرُجَ وَدَائِعُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، فَإِذَا خَرَجَتْ ظَهَرَ عَلَى مَنْ ظَهَرَ مِنْ أَعْدَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَقَتَلَهُمْ.

حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ الْعَلَوِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ الْكَرْخِيِّ «قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَوْ قَالَ لَهُ رَجُلٌ -: أَصْلَحَكَ اللَّهُ أَلَمْ يَكُنْ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَوِيًّا فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ قَالَ: بَلَى؟ قَالَ: فَكَيْفَ ظَهَرَ عَلَيْهِ الْقَوْمُ، وَكَيْفَ لَمْ يَدْفَعَهُمْ، وَمَا يَمْنَعُهُ^(۲) مِنْ ذَلِكَ؟ قَالَ: آيَةٌ فِي كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مَنَعَتْهُ؟ قَالَ: قُلْتُ: وَ آيَةٌ آيَةٌ هِيَ؟ قَالَ: قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً»، إِنَّهُ كَانَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَدَائِعُ مُؤْمِنُونَ فِي أَصْلَابِ قَوْمٍ كَافِرِينَ وَ مُنَافِقِينَ، فَلَمْ يَكُنْ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ

مخالفین خود نجنگید؟ فرمود: به دلیل آیه‌ای که در قرآن کریم است: اگر جدا می‌شدند کافران را به سختی عذاب می‌کردیم. گوید: گفتم: مقصود از جدا شدن ایشان چیست؟ فرمود جدا شدن ودایع مؤمنی که در اصلااب قوم کافر وجود دارد. قائم علیه السلام نیز چنین است، او ظهور نمی‌کند تا آنکه ودایع خدای تعالی خارج شود و چون خارج شد بر دشمنان آشکار خدای تعالی چیره می‌شود و آنها را نابود می‌سازد.

ابراهیم کرخی گوید: مردی به امام صادق علیه السلام گفت: اصلحك الله! آیا علی علیه السلام در دین خدای تعالی نیرومند نبود؟ فرمود: آری نیرومند بود. گفت: پس چرا آن قوم بر او غلبه کردند و چرا آنها را دفع نفرمود و مانع کارهای ایشان نشد؟ فرمود: آیه‌ای در کتاب خدای تعالی او را باز داشت، گوید: گفتم: آن کدام آیه است؟ فرمود: این سخن خدای تعالی: «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَاباً أَلِيماً». زیرا برای خدای تعالی ودایع مؤمنی در اصلااب قوم کافر و منافق

لَيَقْتُلَ الْآبَاءَ حَتَّى يَخْرُجَ الْوَدَائِعُ فَلَمَّا خَرَجَتِ الْوَدَائِعُ ظَهَرَ عَلَى مَنْ ظَهَرَ فَقَاتَلَهُ، وَكَذَلِكَ قَائِمُنَا أَهْلَ الْبَيْتِ لَنْ يَظْهَرُ أَبَدًا حَتَّى تَظْهَرَ وَدَائِعُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ فَإِذَا ظَهَرَتْ ظَهَرَ عَلَى مَنْ يَظْهَرُ فَقَاتَلَهُ».

حَدَّثَنَا الْمُظَفَّرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظَفَّرِ السَّمَرْقَنْدِيُّ الْعَلَوِيُّ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَبْرِئِيلُ بْنُ أَحْمَدَ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ مَنْصُورِ بْنِ حَازِمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا»، لَوْ أَخْرَجَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مَا فِي أَصْلَابِ الْمُؤْمِنِينَ مِنَ الْكَافِرِينَ وَ مَا فِي أَصْلَابِ الْكَافِرِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا».

[تَتِمَّةُ بَابِ الْمُعْمَرِينَ]

وَ حَدَّثَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ الْفَقِيهَ الْأَسْوَارِيُّ بِإِيْلَاقٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مَكِّيُّ بْنُ أَحْمَدَ الْبَرْدَعِيُّ قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ إِبْرَاهِيمَ الطَّرْسُوسِيَّ يَقُولُ - وَ كَانَ قَدْ أَتَى عَلَيْهِ سَبْعٌ وَ تِسْعُونَ سَنَةً عَلَى بَابِ يَحْيَى بْنِ مَنْصُورٍ - قَالَ: رَأَيْتُ سِرْبَانَكَ مَلِكَ الْهِنْدِ فِي بَلَدَةٍ تُسَمَّى «قَنُوجُ» فَسَأَلْتُهُ كَمْ أَتَى عَلَيْكَ مِنَ السِّنِينَ؟ فَقَالَ: تِسْعِيَاةَ سَنَةٍ وَ خَمْسٌ وَ

وجود دارد و علی عليه السلام پدران را نمی کشت تا آنکه آن ودایع خارج شوند و چون آن ودایع خارج شدند بر آنها غلبه فرمود و با ایشان کارزار کرد، و قائم ما اهل بیت نیز چنین است ظهور نمی کند تا آنکه ودایع خدای تعالی ظاهر شود و چون آنها ظاهر شدند بر آنان که بایست غلبه می کند و آنان را نابود می سازد. منصور بن حازم از امام صادق عليه السلام در تفسیر این آیه که «لَوْ تَزَيَّلُوا لَعَذَّبْنَا الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا»، فرمود: اگر خداوند کافران را از اصلااب مؤمنان و مؤمنان را از اصلااب کافران خارج می کرد، هر آینه کافران را عذاب می نمود.

تَتِمَّةُ بَابِ مُعْمَرُونَ

مکی بن احمد گوید: از اسحاق بن ابراهیم طرسوسی که نود و هفت سال از عمرش گذشته بود بر در سرای یحیی بن منصور شنیدم که می گفت: سربانک پادشاه هندوستان را در شهری که قنوج نامیده می شد دیدار کردم و از او پرسیدم

عِشْرُونَ سَنَةً، وَ هُوَ مُسْلِمٌ وَ زَعَمَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْفَذَ إِلَيْهِ عَشْرَةَ مِنْ أَصْحَابِهِ فِيهِمْ
 حَذِيفَةُ بْنُ الْيَمَانِ وَ عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ وَ أُسَامَةُ بْنُ زَيْدٍ وَ أَبُو مُوسَى الْأَشْعَرِيُّ وَ صُهَيْبُ
 الرَّومِيُّ وَ سَفِينَةُ وَ غَيْرُهُمْ يَدْعُونَهُ إِلَى الْإِسْلَامِ فَأَجَابَ وَ أَسْلَمَ وَ قَبَلَ كِتَابَ
 النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ لَهُ: كَيْفَ تُصَلِّيَ مَعَ هَذَا الضَّعْفِ؟ فَقَالَ لِي: قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: «الَّذِينَ
 يَذْكُرُونَ اللَّهَ قِيَامًا وَ قُعُودًا وَ عَلَى جُنُوبِهِمْ - الْآيَةُ». فَقُلْتُ لَهُ: وَ مَا طَعَامُكَ، فَقَالَ: آكُلُ
 مَاءَ اللَّحْمِ وَ الْكُرَّاثَ، وَ سَأَلْتُهُ هَلْ يَخْرُجُ مِنْكَ شَيْءٌ؟ فَقَالَ: فِي كُلِّ أُسْبُوعٍ مَرَّةً شَيْءٌ
 يَسِيرٌ، قَالَ: وَ سَأَلْتُهُ عَنْ أَسْنَانِهِ، فَقَالَ أَبَدَلْتُهَا عِشْرِينَ مَرَّةً وَ رَأَيْتُ [لَهُ] فِي اضْطَبَلِهِ
 شَيْئًا مِنَ الدَّوَابِّ أَكْبَرَ مِنَ الْفِيلِ يُقَالُ لَهُ: زَنْدُ فِيلٍ، فَقُلْتُ لَهُ: وَ مَا تَصْنَعُ بِهَذَا؟ قَالَ:
 يُحْمَلُ بِهَا ثِيَابُ الْخَدَمِ إِلَى الْقِصَارِ. وَ مَمْلَكَتُهُ مَسِيرَةَ أَرْبَعِ سِنِينَ فِي مِثْلِهَا، وَ مَدِينَتُهُ طُولُهَا
 خَمْسُونَ فَرْسَخًا فِي مِثْلِهَا، وَ عَلَى كُلِّ بَابٍ مِنْهَا عَسْكَرٌ فِي مِائَةِ أَلْفٍ وَ عِشْرِينَ أَلْفًا، إِذَا
 وَقَعَ فِي أَحَدٍ مِنْ تِلْكَ الْأَبْوَابِ حَدَثٌ خَرَجَتْ تِلْكَ الْفِرْقَةُ إِلَى الْحَرْبِ لَا يُسْتَعَانُ بِغَيْرِهَا وَ

که چند سال عمر کرده ای؟ گفت: نهصد و بیست و پنج سال و او مسلمان بود و
 می گفت پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ده تن از اصحابش را به نزد او فرستاده است که از جمله آنها
 حذیفه بن یمان و عمرو بن عاص و اسامه بن زید و ابو موسی اشعری و صهیب
 رومی و سفینه و دیگران بودند و آنها او را به دین اسلام فراخونده اند و او نیز
 اجابت کرده و مسلمان شده و نامه پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را بوسیده است. گفتم: با این ضعف
 چگونه نماز می خوانی؟ گفت: خدای تعالی فرموده است: «الَّذِينَ يَذْكُرُونَ اللَّهَ
 قِيَامًا وَ قُعُودًا وَ عَلَى جُنُوبِهِمْ». گفتم: طعام تو چیست؟ گفت: آبگوشت و سبزی
 تره. گفتم: آیا چیزی از تو خارج می شود؟ گفت: آری هفته ای یک بار آن هم
 به مقدار کم. گوید از دندانهای او پرسش کردم، گفت: بیست مرتبه روئیده است
 و در اضطبل او حیوانی بزرگتر از فیل دیدم که به آن زندفیل می گفتند. گفتم: با
 این چه می کنی؟ گفت: با آن جامه خادمان را به رختشوی خانه می برند و
 بزرگی مملکت او به قدری است که طی کردن آن چهار سال به طول می انجامد و
 درازی پایتخت او پنجاه فرسخ است و هر دروازه آن شهر را یکصد و بیست
 هزار نگهبان پاسداری می کند و چون دشمنان به یکی از دروازه ها حمله کنند آن

هُوَ فِي وَسْطِ الْمَدِينَةِ، وَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: دَخَلْتُ الْمَغْرِبَ ، فَبَلَغْتُ إِلَى الرَّمْلِ - رَمْلِ الْعَالِجِ - وَ صِرْتُ إِلَى قَوْمِ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ ، فَرَأَيْتُ سُطُوحَ بُيُوتِهِمْ مُسْتَوِيَةً ، وَ بَيْدَرَ الطَّعَامِ خَارِجًا - الْقَرْيَةَ يَأْخُذُونَ مِنْهُ الْقُوتَ وَ الْبَاقِي يَتْرُكُونَهُ هُنَاكَ وَ قُبُورُهُمْ فِي دُورِهِمْ وَ بَسَاتِينِهِمْ مِنْ - الْمَدِينَةِ عَلَى فَرْسَخَيْنِ لَيْسَ فِيهِمْ شَيْخٌ وَ لَا شَيْخَةٌ وَ لَمْ أَرَفِهِمْ عِلَّةً وَ لَا يَغْتَلُونَ إِلَى أَنْ يَمُوتُوا ، وَ لَهُمْ أَشْوَاقٌ إِذَا أَرَادَ إِنْسَانٌ مِنْهُمْ شِرَاءَ شَيْءٍ صَارَ إِلَى السُّوقِ فَوَزَنَ لِنَفْسِهِ وَ أَخَذَ مَا يُصِيبُهُ وَ صَاحِبُهُ غَيْرُ حَاضِرٍ ، وَ إِذَا أَرَادُوا الصَّلَاةَ حَضَرُوا فَصَلُّوا وَ انصَرَفُوا ، لَا يَكُونُ بَيْنَهُمْ خُصُومَةٌ أَبَدًا وَ لَا كَلَامٌ يُكْرَهُ إِلَّا ذَكَرَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ الصَّلَاةُ وَ ذَكَرَ الْمَوْتَ .
 قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ - رَحِمَهُ اللَّهُ -: فَإِذَا كَانَ جَازَ عِنْدَ مُخَالِفِينَا مِثْلَ هَذِهِ الْحَالِ لِسِرْبَانِكَ مَلِكِ الْهِنْدِ فَيَتَّبِعِي أَنْ لَا يُحِيلُوا مِثْلَ ذَاكَ فِي حُجَّةِ اللَّهِ فِي التَّعْمِيرِ ، وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ .

نگهبانان به تنهایی به مقابله برمی خیزند و از غیر او استعانت نمی کنند و کاخ پادشاه در وسط این شهر است، و شنیدم که می گفت: به مملکت مغرب وارد شدم و به صحرای رمل که به آن رمل عالج گویند رسیدم و به میان قوم موسی علیه السلام درآمدم و دیدم که پشت بام خانه هایشان برابر بود و انبار غلات آنها در خارج قریه بود و قوت مورد نیاز خود را از آنجا بر می گرفتند و باقی را در آن ذخیره می کردند و قبور آنها در خانه هایشان بود و در باغهایی که از شهر دو فرسخ فاصله داشت و در میان آنها پیرمرد و پیرزنی نبود و هیچ نوع بیماری در میان آنها مشاهده نکردم بیمار نمی شدند تا آنکه بمیرند. و بازارهایی داشتند که اگر شخصی می خواست از آن خرید کند خود به آنجا می رفت و برای خود کالا را به ترازو می نهاد و هرچه که می خواست بر می داشت و فروشنده هم حاضر نبود و چون قصد نماز می کردند به مصلای حاضر می شدند و نماز می گزاردند و باز می گشتند و سرقت و خیانت و خصومت در میان آنها نبود و هیچ کلام ناخوشایندی در میانشان وجود نداشت و یاد خدا و نماز و مرگ در بین آنها شایع بود.

مصنف این کتاب - رحمه الله - فرماید: هنگامی که مخالفین ما این حال را برای سربانک پادشاه هند روا می دانند سزاوار نیست که مانند آن را در طول عمر برای حجت خدا محال بدانند، وَ لَا حَوْلَ وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ .

﴿ باب ۵۵ ﴾

* (ما رُوِيَ فِي ثَوَابِ الْمُنتَظِرِ لِلْفَرَجِ) *

۱ - حَدَّثَنَا الْمُظْفَرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظْفَرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرَقَنْدِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ ^(۱) قَالَ: حَدَّثَنِي الْعَمْرُكِيُّ بْنُ عَلِيِّ الْبُؤْفَكِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ فَضَالٍ، عَنِ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنِ مُوسَى التُّمَيْرِيِّ، عَنِ الْعَلَاءِ ابْنِ سِيَابَةَ، عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: مَنْ مَاتَ مِنْكُمْ عَلَى هَذَا الْأَمْرِ مُنْتَظِرًا لَهُ كَمَا كَانَ كَمَنْ كَانَ فِي فُسْطَاطِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

۲ - وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ ثَعْلَبَةَ، عَنِ عُمَرَ بْنِ أَبَانَ، عَنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ الْوَاسِطِيِّ، عَنِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ الْبَاقِرِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قُلْتُ لَهُ: أَصْلَحَكَ اللَّهُ لَقَدْ تَرَكْنَا أَسْوَاقَنَا أَنْتِظَارًا لِهَذَا الْأَمْرِ، فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا عَبْدَ الْحَمِيدِ أَتَرَى مَنْ حَبَسَ نَفْسَهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَا يَجْعَلُ اللَّهُ لَهُ مَخْرَجًا؟ بَلَى وَ اللَّهُ لَيَجْعَلَنَّ اللَّهُ لَهُ مَخْرَجًا، رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا حَبَسَ نَفْسَهُ عَلَيْنَا، رَحِمَ اللَّهُ عَبْدًا أَحْيَا أَمْرَنَا، قَالَ: قُلْتُ: فَإِنْ مِتُّ قَبْلَ أَنْ أُدْرِكَ الْقَائِمَ؟ قَالَ: الْقَائِلُ مِنْكُمْ أَنْ

باب ۵۵

ثواب انتظار فرج

۱ - علاء بن سیابه از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: هر کس از شما به اعتقاد به این امر بمیرد در حالی که منتظر آن باشد، مانند کسی است که در خیمه قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ باشد.

۲ - عبد الحمید واسطی گوید به امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ گفتم: أَصْلَحَكَ اللَّهُ مَا بَازَارَهَايِ خود را به خاطر انتظار این امر رها ساختیم. فرمود: ای عبد الحمید آیا کسی را دیده‌ای که خودش را به خاطر خدای تعالی حبس کند و خداوند برای او گشایشی قرار ندهد؟ آری به خدا سوگند خداوند برای او گشایش قرار می‌دهد، خدا رحمت کند کسی را که خود را وقف ما سازد، خدا رحمت کند کسی را که امر ما را احیا کند، گوید گفتم: اگر پیش از آنکه قائم را بینم بمیرم چه خواهد شد؟

۱ - كَذَا فِي بَعْضِ النُّسخِ وَ فِي بَعْضِهَا «جَعْفَرُ بْنُ أَحْمَدَ» وَ لَعَلَّ الصَّوَابَ «جَعْفَرُ بْنُ مَعْرُوفٍ».

لَوْ أَدْرَكْتُ قَائِمَ آلِ مُحَمَّدٍ نَصْرَتُهُ، كَانَ كَالْمُقَارِعِ بَيْنَ يَدَيْهِ بِسَيْفِهِ . لَا بَلْ كَالشَّهِيدِ مَعَهُ» .
 ۳ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مَعْرُوفٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي مُحَمَّدُ ابْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنْ مُوسَى بْنِ بَكْرِ الْوَاسِطِيِّ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ، عَنْ آبَائِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: أَفْضَلُ أَعْمَالِ أُمَّتِي أَنْتِظَارُ الْفَرَجِ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ» .

۴ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ الْحَمِيدِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفُضَيْلِ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: سَأَلْتُهُ عَنِ الْفَرَجِ؟ قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: «انْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ» .

۵ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو صَالِحٍ خَلْفُ بْنُ حَمَادٍ الْكَشِّيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَهْلُ بْنُ زِيَادٍ قَالَ: حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي نَصْرِ «قَالَ: قَالَ الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا أَحْسَنَ الصَّبْرُ وَانْتَظَارُ الْفَرَجِ، أَمَا سَمِعْتَ قَوْلَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَأَرْتَقِبُوا إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ»، «فَانْتَظِرُوا إِنِّي مَعَكُمْ مِنَ الْمُنتَظِرِينَ»، فَعَلَيْكُمْ بِالصَّبْرِ فَإِنَّهُ إِنَّمَا يَجِيءُ الْفَرَجُ عَلَى الْيَأْسِ، فَقَدْ كَانَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ أَصْبَرَ مِنْكُمْ» .

فرمود: اگر کسی از شما بگوید: اگر قائم آل محمد را درک کنم او را نصرت خواهم کرد او مانند کسی است که پیشاروی او شمشیر می زند، نه بلکه مانند کسی است که همراه او شهید شود.

۳ - از ائمه علیهم السلام از رسول خدا ﷺ روایت کرده اند که فرمود: افضل اعمال امت من انتظار فرج از ناحیه خدای تعالی است.

۴ - محمد بن فضیل گوید از امام رضا علیه السلام از فرج پرسش کردم، گفت: خدای تعالی می فرماید: منتظر باشید که من نیز با شما از منتظرانم.

۵ - بزندی از امام رضا علیه السلام روایت کند که فرمود: صبر و انتظار فرج چه نیکوست، آیا سخن خدای تعالی را نشنیدی که فرمود: چشم به راه باشید که من نیز با شما چشم براهم و فرمود: منتظر باشید که من نیز با شما از منتظرانم. پس بر شما باد که صبر کنید که فرج پس از یأس می آید و پیشینیان شما از شما صابتر بودند.

۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ يَحْيَى، عَنْ جَدِّهِ الْحَسَنِ بْنِ رَاشِدٍ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ آبَائِهِ، عَنْ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: الْمُنْتَظَرُ لِأَمْرِنَا كَالْمُتَشَحِّطِ بِدَمِهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ».

۷ - حَدَّثَنَا الْمُظْفَرُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ الْمُظْفَرِ الْعَلَوِيِّ السَّمَرْقَنْدِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا حَيْدَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ؛ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَسْعُودٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْقَاسِمُ بْنُ هِشَامِ اللَّؤْلُؤِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ مَحْبُوبٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ عَمَّارِ السَّابَاطِيِّ «قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْعِبَادَةُ مَعَ الْإِمَامِ مِنْكُمْ الْمُسْتَتِرِ فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ أَفْضَلُ أَمْ الْعِبَادَةُ فِي ظُهُورِ الْحَقِّ وَ دَوْلَتِهِ مَعَ الْإِمَامِ الظَّاهِرِ مِنْكُمْ؟ فَقَالَ: يَا عَمَّارُ الصَّدَقَةُ وَ اللَّهُ فِي السِّرِّ أَفْضَلُ مِنَ الصَّدَقَةِ فِي الْعِلَانِيَةِ، وَ كَذَلِكَ عِبَادَتُكُمْ فِي السِّرِّ مَعَ إِمَامِكُمُ الْمُسْتَتِرِ فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ أَفْضَلُ لِحُوفِكُمْ مِنْ عَدُوِّكُمْ فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ وَ حَالِ الْهُدْنَةِ مِمَّنْ يَعْبُدُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي ظُهُورِ الْحَقِّ مَعَ الْإِمَامِ الظَّاهِرِ فِي دَوْلَةِ الْحَقِّ، وَ لَيْسَ الْعِبَادَةُ مَعَ الْخَوْفِ وَ فِي دَوْلَةِ الْبَاطِلِ مِثْلَ الْعِبَادَةِ مَعَ الْأَمْنِ فِي دَوْلَةِ الْحَقِّ، اعْلَمُوا أَنَّ مَنْ صَلَّى مِنْكُمْ صَلَاةً فَرِيضَةً وَ حُدَانًا مُسْتَتِرًا بِهَا مِنْ عَدُوِّهِ فِي وَقْتِهَا فَأَتَمَّهَا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ بِهَا خَمْسًا وَ

۶ - از امام صادق از پدرانش از امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت شده است که فرمود: منتظر امر ما مانند کسی است که در راه خدا به خون خود در غلطی
۷ - عمار ساباطی گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ پرسیدم: آیا عبادت با امام مستتر در دولت باطل افضل است یا عبادت در ظهور و دولت حق به همراه امام ظاهر؟ فرمود: ای عمار به خدا سوگند صدقه پنهانی از صدقه آشکارا بهتر است و عبادت شما در نهانی به همراه امام مستتر در دولت باطل بهتر است، زیرا در دولت باطل از دشمنان خود می ترسید و در حالت قبل از جنگ به سر می برید، نسبت به کسی که خدای تعالی را در ظهور حق و دولت آن به همراه امام ظاهر می پرستد و عبادت به همراه خوف و در دولت باطل به مانند عبادت در امن و در دولت حق نیست. بدانید هر یک از شما که نماز فریضه را فرادی و نهانی از دشمن و

عِشْرِينَ صَلَاةً فَرِيضَةً وَخُدَائِيَّةً، وَمَنْ صَلَّى مِنْكُمْ صَلَاةً نَافِلَةً فِي وَقْتِهَا فَأَتَمَّهَا كَتَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ بِهَا عَشْرَ صَلَوَاتٍ نَوَافِلَ، وَمَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ حَسَنَةً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عِشْرِينَ حَسَنَةً، وَيُضَاعِفُ اللَّهُ حَسَنَاتِ الْمُؤْمِنِ مِنْكُمْ إِذَا أَحْسَنَ أَعْمَالَهُ وَدَانَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالتَّقِيَّةِ عَلَى دِينِهِ وَعَلَى إِمَامِهِ وَعَلَى نَفْسِهِ وَأَمْسَكَ مِنْ لِسَانِهِ أَضْعَافًا مُضَاعَفَةً كَثِيرَةً، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ كَرِيمٌ. قَالَ: فَقُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ قَدْ رَغِبْتَنِي فِي الْعَمَلِ وَحَثَّيْتَنِي عَلَيْهِ وَلَكِنِّي أَحِبُّ أَنْ أَعْلَمَ كَيْفَ صِرْنَا الْيَوْمَ أَفْضَلَ أَعْمَالًا مِنْ أَصْحَابِ الْإِمَامِ مِنْكُمْ الظَّاهِرِ فِي دَوْلَةِ الْحَقِّ وَنَحْنُ وَهُمْ عَلَى دِينٍ وَاحِدٍ وَهُوَ دِينُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ؟ فَقَالَ: إِنَّكُمْ سَبَقْتُمُوهُمْ إِلَى الدُّخُولِ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَإِلَى الصَّلَاةِ وَالصَّوْمِ وَالْحَجِّ وَإِلَى كُلِّ فِقْهِ وَخَيْرٍ وَإِلَى عِبَادَةِ اللَّهِ سِرًّا مَعَ عَدُوِّكُمْ مَعَ الْإِمَامِ الْمُسْتَتِرِ مُطِيعُونَ لَهُ، صَابِرُونَ مَعَهُ، مُنْتَظِرُونَ لِدَوْلَةِ الْحَقِّ، خَائِفُونَ عَلَى إِمَامِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ مِنَ الْمُلُوكِ، تَنْظُرُونَ إِلَى حَقِّ إِمَامِكُمْ وَحَقِّكُمْ فِي أَيْدِي الظَّالِمَةِ، قَدْ مَنَعُوكُمْ ذَلِكَ وَاضْطَرُّوكُمْ إِلَى جَدَبِ الدُّنْيَا^(۱) وَطَلَبِ الْمَعَاشِ مَعَ الصَّبْرِ

در وقت آن بخواند، خدای تعالی برای او ثواب بیست و پنج نماز فریضه فرادی را بنویسد و هر یک از شما که نماز نافله ای را در وقت آن و درست بخواند خدای تعالی برای او ثواب ده نماز نافله را بنویسد و هر یک از شما حسنه ای انجام دهد خدای تعالی برای او ثواب بیست حسنه بنویسد و خداوند حسنات مؤمنان شما را که اعمال را نیکو انجام دهند و برای حفظ دین و امام و جان خود تقیه کنند و زبانشان را نگاه دارند چندین برابر کند که خدای تعالی کریم است. راوی گوید گفتم: فدای شما شوم مرا بر کار خیر راغب کردی و بر انجام آن واداشتی، اما می خواهم بدانم چگونه اعمال امروز ما افضل از اعمال اصحاب امام ظاهر در دولت حق است در حالی که ما و ایشان بر دین واحدی هستیم و آن دین خدای تعالی است؟ فرمود: شما در دخول در دین حق و نماز و روزه و حج و سایر احکام و خیرات بر آنها پیشی گرفتید و خدا را در نهانی به همراه امام مستتر عبادت کردید مطیع او و صابر و منتظر دولت حق هستید بر امام و نفوس خود از شرّ ملوک می هراسید حق شما در دست ظالمان است و شما را از آن منع می کنند و شما

عَلَىٰ دِينِكُمْ وَ عِبَادَتِكُمْ وَ طَاعَةِ إِمَامِكُمْ وَ الْخَوْفِ مِنْ عَدُوِّكُمْ، فَبِذَلِكَ ضَاعَفَ اللَّهُ أَعْمَالَكُمْ، فَهَنِيئًا لَكُمْ هَنِيئًا.

قال: فَقُلْتُ لَهُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ مَا نَتَمَنَّى إِذَا أَنْ نَكُونَ مِنْ أَصْحَابِ الْإِمَامِ الْقَائِمِ فِي ظُهُورِ الْحَقِّ وَ نَحْنُ الْيَوْمَ فِي إِمَامَتِكَ وَ طَاعَتِكَ أَفْضَلُ أَعْمَالًا مِنْ أَعْمَالِ أَصْحَابِ دَوْلَةِ - الْحَقِّ؟ فَقَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ! أَمَا تُحِبُّونَ أَنْ يُظْهِرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الْحَقَّ وَ الْعَدْلَ فِي الْبِلَادِ، وَ يُحْسِنَ حَالَ عَامَّةِ الْعِبَادِ، وَ يَجْمَعَ اللَّهُ الْكَلِمَةَ، وَ يُؤَلِّفَ بَيْنَ قُلُوبٍ مُخْتَلِفَةٍ، وَ لَا يُعْصِي اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي أَرْضِهِ، وَ يَقَامُ حُدُودُ اللَّهِ فِي خَلْقِهِ، وَ يَرُدَّ اللَّهُ الْحَقَّ إِلَىٰ أَهْلِهِ فَيُظْهِرُوهُ حَتَّىٰ لَا يَسْتَخْفِيَ بِشَيْءٍ مِنْ الْحَقِّ مَخَافَةَ أَحَدٍ مِنَ الْخَلْقِ؟! أَمَا وَاللَّهِ يَا عَمَّارُ لَا يَمُوتُ مِنْكُمْ مَيِّتٌ عَلَىٰ - الْحَالِ الَّتِي أَنْتُمْ عَلَيْهَا إِلَّا كَانَ أَفْضَلَ عِنْدَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ كَثِيرٍ مِمَّنْ شَهِدَ بَدْرًا وَ أُحُدًا فَأَبْشِرُوا».

۸ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ عِمْرَانَ النَّخَعِيُّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ يَزِيدَ النَّوْفَلِيِّ، عَنْ أَبِي إِبْرَاهِيمَ الْكُوفِيِّ «قَالَ:

را به تنگی و طلب معاش مضطر کرده اند، در حالی که بر دین و عبادت و طاعت از امام و خوف از دشمن خود صابر هستید از این رو خداوند اعمال شما را چندین برابر می کند و آن بر شما گوارا باد.

گوید گفتم: فدای شما شوم اگر چنین است دیگر آرزومند نیستیم که از اصحاب امام قائم در دولت حق باشیم زیرا امروز در امامت شما و طاعت شما هستیم و اعمال ما از اعمال اصحاب دولت حق افضل است! فرمود: سبحان الله! آیا دوست نمی دارید که خدای تعالی عدل و حق را در بلاد آشکار کند و حال عموم بندگان را نیکو گرداند و وحدت و الفت بین قلوب پریشان و پراکنده برقرار کند و در زمین خدای تعالی معصیت نشود و حدود الهی در میان خلق اقامه گردد و خداوند حق را به اهلش برگرداند و آنها آن را غالب گردانند تا به غایتی که هیچ حقی از ترس خلق مخفی نماند؟ ای عمار! به خدا سوگند هر یک از شما بر این حال بمیرد نزد خداوند از شهدای بدر و اُحُد برتر خواهد بود پس مژده باد بر شما.

۸ - ابو ابراهیم کوفی گوید: بر امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ داخل شدم و در حضورش

دَخَلْتُ عَلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَكُنْتُ عِنْدَهُ إِذْ دَخَلَ عَلَيْهِ أَبُو الْحَسَنِ مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُوَ غُلَامٌ فَقُمْتُ إِلَيْهِ وَقَبَّلْتُ رَأْسَهُ وَجَلَسْتُ، فَقَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: يَا أَبَا إِبْرَاهِيمَ أَمَا إِنَّهُ صَاحِبُكَ مِنْ بَعْدِي، أَمَا لَيَهْلِكَنَّ فِيهِ أَقْوَامٌ وَ يَسْعَدُ آخَرُونَ، فَلَعَنَ اللَّهُ قَاتِلَهُ، وَضَاعَفَ عَلَى رُوحِهِ الْعَذَابَ، أَمَا لَيُخْرِجَنَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنْ صُلْبِهِ خَيْرَ أَهْلِ الْأَرْضِ فِي زَمَانِهِ بَعْدَ عَجَائِبِ تَمْرِيهِ حَسَدًا لَهُ، وَلَكِنَّ اللَّهَ تَعَالَى بِالْبَالِغِ أَمْرِهِ وَ لَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ، يُخْرِجُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْ صُلْبِهِ تَكْمِلَةَ اثْنِي عَشَرَ مَهْدِيًّا، اخْتَصَّاهُمْ اللَّهُ بِكَرَامَتِهِ وَ أَحَلَّهُمْ دَارَ قُدْسِهِ، الْمُنْتَظَرُ لِلثَّانِي عَشَرَ كَالشَّاهِرِ سَيْفُهُ بَيْنَ يَدَيِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ يَذُبُّ عَنْهُ، فَدَخَلَ رَجُلٌ مِنْ مَوَالِيِّ بَنِي أُمَيَّةَ^(۱) فَانْقَطَعَ الْكَلَامُ. وَ عُدْتُ إِلَى أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَمْسَ عَشْرَةَ مَرَّةً أُرِيدُ اسْتِثْمَامَ الْكَلَامِ فَمَا قَدَرْتُ عَلَى ذَلِكَ، فَلَمَّا كَانَ مِنْ قَابِلٍ دَخَلْتُ عَلَيْهِ وَهُوَ جَالِسٌ، فَقَالَ لِي: يَا أَبَا إِبْرَاهِيمَ هُوَ الْمَفْرُجُ لِلْكَرْبِ عَنْ شِيعَتِهِ بَعْدَ ضَنْكِ شَدِيدٍ وَ بَلَاءِ

بودم که ابوالحسن موسی بن جعفر علیه السلام در حالی که پسر بچه ای بود وارد شد من به استقبالش رفتم و سر مبارک او را بوسیدم و نشستم. امام صادق علیه السلام فرمود: ای ابوابراهیم! بدان که پس از من او امام توست و درباره او مردمانی هلاک شوند و مردمانی دیگر به سعادت رسند، خدا قاتل او را لعنت کند و عذابش را دو چندان گرداند و خداوند از صلب او بهترین اهل زمین و زمان را پس از عجائبی که از روی حسد بر وی گذرد خارج سازد ولیکن خدای تعالی کار خود را به انجام رساند اگر چه مشرکان را ناخوش آید خداوند از صلب او تنمه ائمه اثنی عشر را بیرون آورد و آنان را به کرامت خویش اختصاص دهد و آنان را در سرای قدس خویش جای دهد. منتظر امام دوازدهم مانند کسی است که شمشیر خود را کشیده و پیشاپیش رسول خدا از وی دفاع کند. در این هنگام مردی از موالیان بنی امیه داخل شد و کلام منقطع گردید و پانزده مرتبه دیگر به نزد امام صادق علیه السلام آمدم تا باقی کلام را بشنوم و بر آن توفیق نیافتم تا آنکه یک بار به خدمتش در آمدم و او نشسته بود فرمود: ای ابوابراهیم او بر طرف کننده اندوه از شیعیان خود است از آن پس که سختی و تنگی بسیار و گرفتاری طولانی و جور

طَوِيلٍ وَجَوْرِ، فَطُوبَىٰ لِمَنْ أَدْرَكَ ذَلِكَ الزَّمَانَ، حَسْبُكَ اللَّهُ يَا أَبَا إِبْرَاهِيمَ، قَالَ أَبُو إِبْرَاهِيمَ: فَهَارَجْتُ بِشَيْءٍ أَسْرَأَ إِلَيَّ مِنْ هَذَا وَلَا أَفْرَحَ لِقَلْبِي مِنْهُ».

﴿ باب ۵۶ ﴾

* (النَّهْيُ عَنْ تَسْمِيَةِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ) *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي عليه السلام قَالَ: حَدَّثَنِي سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ رِثَابٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: صَاحِبُ هَذَا الْأَمْرِ وَحِجْلٌ لَا يُسَمِّيهِ بِاسْمِهِ إِلَّا كَافِرٌ».

۲ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَسَنِ بْنِ فَضَّالٍ، عَنِ الرَّيَّانِ بْنِ الصَّلْتِ «قَالَ: سُئِلَ الرَّضَا عليه السلام عَنِ الْقَائِمِ عليه السلام، فَقَالَ: لَا يُرَى جِسْمُهُ، وَلَا يُسَمَّى بِاسْمِهِ».

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ أَبَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ الْجُعْفِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام يَقُولُ: سَأَلَ عُمَرُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام عَنِ الْمَهْدِيِّ،

فراوان پدیدار شده باشد و خوشا به حال کسانی که آن زمان را درک کنند. ای ابوابراهیم! تا اینجا برای تو بس است. ابوابراهیم گوید: هرگز با تحفه ای باز نگشته بودم که از این مژده شادی بخش تر و مسرور کننده تر باشد.

باب ۵۶

نهی از تسمیه قائم عليه السلام

۱ - علی بن رثاب از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: صاحب این امر مردی است که جز کافر نام او را نبرد.

۲ - ریّان بن صلّت گوید: از امام رضا عليه السلام از قائم عليه السلام پرسیدند، فرمود: پیکرش دیده نمی گردد و نامش برده نمی شود.

۳ - جابر بن یزید گوید: از امام باقر عليه السلام شنیدم که می فرمود: عمر از

فَقَالَ: يَا ابْنَ أَبِي طَالِبٍ أَخْبِرْنِي عَنِ الْمَهْدِيِّ مَا اسْمُهُ؟ قَالَ: أُمَّا اسْمُهُ فَلَا، إِنَّ حَبِيبِي وَ خَلِيلِي عَهْدَ إِلَيَّ أَنْ لَا أُحَدِّثَ بِاسْمِهِ حَتَّى يَبْعَثَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَ هُوَ مِمَّا اسْتَوَدَعَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ رَسُولَهُ فِي عِلْمِهِ».

۴ - حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَحْمَدَ الْعَلَوِيِّ، عَنْ أَبِي - هَاشِمٍ الْجَعْفَرِيِّ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا الْحَسَنِ الْعَسْكَرِيَّ عليه السلام يَقُولُ: الْخَلْفُ مِنْ بَعْدِي الْحَسَنُ ابْنِي فَكَيْفَ لَكُمْ بِالْخَلْفِ مِنْ بَعْدِ الْخَلْفِ؟ قُلْتُ: وَ لِمَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟ قَالَ: لِأَنَّكُمْ لَا تَرَوْنَ شَخْصَهُ وَ لَا يَحِلُّ لَكُمْ ذِكْرُهُ بِاسْمِهِ، قُلْتُ: فَكَيْفَ نَذْكُرُهُ؟ فَقَالَ: قُولُوا: الْحُجَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ سَلَامُهُ».

﴿ باب ۵۷ ﴾

*(ما رُوِيَ فِي عِلَامَاتِ خُرُوجِ الْقَائِمِ عليه السلام) *

۱ - حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرٍ الْحَمِيرِيُّ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ مَهْزِيَارٍ، عَنْ أَخِيهِ عَلِيِّ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ، عَنْ مَيْمُونِ الْبَانِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقِ عليه السلام «قَالَ: خَمْسٌ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ عليه السلام: الْإِيمَانُ،

امیرالمؤمنین علیه السلام درباره مهدی پرسش کرد و گفت: ای فرزند ابوطالب مرا از مهدی خبرده و بگو نام او چیست؟ فرمود: اما اسمش را نمی گویم، زیرا حبیب و خلیل من سفارش کرده است که نام او را بازگو نکنم تا خدای تعالی او را مبعوث کند و آن از چیزهایی است که خدای تعالی نزد رسولش به ودیعه نهاده است.

۴ - ابوهاشم جعفری گوید: از امام هادی علیه السلام شنیدم که می فرمود: جانشین پس از من فرزندم حسن است و باجانشین او چگونه آید؟ گفتم: فدای شما شوم! برای چه؟ فرمود: زیرا شخص او را نمی بینید و یاد کردنش به نام روا نبود. گفتم: پس چگونه او را یاد کنیم؟ فرمود: بگوئید: الحجة من آل محمد سلام و درود خدا بر او باد.

باب ۵۷

نشانه های ظهور قائم عليه السلام

۱ - ميمون البان از امام صادق عليه السلام روايت كند كه فرمود: پيش از قيام

وَالسُّفْيَانِيُّ، وَ الْمُنَادِي يُنَادِي مِنَ السَّمَاءِ، وَ خَسَفَ بِالْبَيْدَاءِ، وَ قَتَلَ النَّفْسَ الزَّكِيَّةَ».

۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارِ، عَنِ الْعَبَّاسِ بْنِ مَعْرُوفٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ مَهْزِيَارٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْحَجَّالِ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ مَيْمُونٍ، عَنْ شُعَيْبِ الْحَدَّاءِ، عَنْ صَالِحِ مَوْلَى بَنِي الْعَدْرَاءِ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: لَيْسَ بَيْنَ قِيَامِ قَائِمِ آلِ مُحَمَّدٍ وَبَيْنَ قَتْلِ النَّفْسِ الزَّكِيَّةِ إِلَّا خَمْسَةَ عَشَرَ لَيْلَةً».

۳ - حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ هِلَالٍ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ الْخَزَّازِ؛ وَ الْعَلَاءِ بْنِ رَزِينٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ قُدَّامَ الْقَائِمِ عَلَامَاتٌ تَكُونُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِلْمُؤْمِنِينَ، قُلْتُ: وَ مَا هِيَ جَعَلَنِي اللَّهُ فِدَاكَ؟ قَالَ: ذَلِكَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ لَنَبْلُوَنَّكُمْ» يَعْنِي - الْمُؤْمِنِينَ قَبْلَ خُرُوجِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، «بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشَرِ الصَّابِرِينَ»^(۱)، قَالَ: يَبْلُوهُمْ «بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ» مِنْ مُلُوكِ بَنِي فُلَانٍ فِي آخِرِ سُلْطَانِهِمْ، «وَ الْجُوعِ» بِغَلَاءِ أَسْعَارِهِمْ، «وَ نَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ»، قَالَ:

قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ پنج نشانه به ظهور آید: یمانی و سفیانی و منادی آسمانی و فرو رفتن زمین در بیداء و کشتن نفس زکیه.

۲ - صالح مولای بنی العذراء گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می فرمود: بین قیام قائم آل محمد و کشتن نفس زکیه پانزده شب فاصله خواهد بود.

۳ - محمد بن مسلم گوید: شنیدم که امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ می فرمود: پیش از ظهور قائم نشانه هایی از جانب خدای تعالی برای مؤمنان خواهد بود گفتم: فدای شما شوم آنها کدام است؟ فرمود: قول خدای تعالی که می آزمائیم شما را یعنی مؤمنان را پیش از خروج قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ «بِشَيْءٍ مِنَ الْخَوْفِ وَ الْجُوعِ وَ نَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَ الْأَنْفُسِ وَ الثَّمَرَاتِ وَ بَشَرِ الصَّابِرِينَ» فرمود: (ایشان را می آزمائیم به چیزی از خوف) از پادشاهان بنی فلان در آخر سلطنت آنها (و گرسنگی) به واسطه گرانی

كَسَادُ التِّجَارَاتِ وَقِلَّةُ الْفَضْلِ. وَتَقْصِصٌ مِنَ الْأَنْفُسِ، قَالَ: مَوْتُ ذَرِيعٍ^(۱)، «وَتَقْصِصٌ مِنَ الشَّمَرَاتِ»، قَالَ: قِلَّةٌ رِيعٌ مَا يُزْرَعُ، «وَبَشْرُ الصَّابِرِينَ»، عِنْدَ ذَلِكَ بِتَعْجِيلِ خُرُوجِ الْقَائِمِ عليه السلام. ثُمَّ قَالَ لِي: يَا مُحَمَّدُ هَذَا تَأْوِيلُهُ، إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ: «وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ»^(۲).

۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ عليه السلام قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ ابْنِ أَبَانَ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُوَيْدٍ، عَنِ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ الْبَصْرِيِّ، عَنِ مَيْمُونِ الْبَانِ «قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام فِي فُسْطَاطِهِ فَرَفَعَ جَانِبَ الْفُسْطَاطِ فَقَالَ: إِنَّ أَمْرَنَا قَدْ كَانَ أَبْيَنَ مِنْ هَذِهِ الشَّمْسِ، ثُمَّ قَالَ: يُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ هُوَ الْإِمَامُ بِاسْمِهِ، وَ يُنَادِي إِبْلِيسُ لَعْنَهُ اللَّهُ مِنَ الْأَرْضِ كَمَا نَادَى بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيْلَةَ الْعَقَبَةِ».

۵ - وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنِ عَيْسَى بْنِ أَعْيَنَ، عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ، عَنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ: إِنَّ أَمْرَ السُّفْيَانِيِّ مِنَ الْأَمْرِ

قیمتها (و کاستی در اموال) فرمود: کسادی دادوستد و کمی سود (و کاستی در نفوس) به واسطه مرگ و میر فراوان (و کاستی در ثمرات) فرمود: کمی ریعان زراعت (و صابران را مژده بده) در آن هنگام به تعجیل خروج قائم علیه السلام سپس فرمود: ای - محمد! این تأویل آیه است و خدای تعالی فرموده است: و تأویل آن را جز خدا و راسخان در علم نمی دانند.

۴ - میمون البان گوید: من در خیمه امام باقر علیه السلام نشسته بودم که امام یک طرف خیمه را بالا زد و فرمود: امر ما از این آفتاب روشن تر است، سپس فرمود: نداکننده ای از آسمان ندا می کند که امام فلان پسر فلان است و نام او را می برد و ابلیس - لعنه الله - نیز از زمین ندا کند همچنان که در شب عقبه بر رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ندا کرد.

۵ - معلی بن خنیس از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: خروج سفیانی

المحتوم، وَ خُرُوجُهُ فِي رَجَبٍ.»

۶ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: الصَّيْحَةُ الَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَكُونُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ لِثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ مَضِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ.»

۷ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ - حَنْظَلَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ خَمْسُ عِلَامَاتٍ مَحْتُمَاتٍ: الْيَمَانِيُّ، وَ السُّفْيَانِيُّ، وَ الصَّيْحَةُ، وَ قَتْلُ النَّفْسِ الزَّكِيَّةِ، وَ الْخَسْفُ بِالْبَيْدَاءِ.»

۸ - حَدَّثَنَا أَبِي عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ جَعْفَرِ بْنِ بَشِيرٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ، عَنْ زُرَّارَةَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: يُنَادِي مُنَادٍ بِاسْمِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قُلْتُ: خَاصٌّ أَوْ عَامٌّ؟ قَالَ: عَامٌّ يَسْمَعُ كُلُّ قَوْمٍ بِلِسَانِهِمْ، قُلْتُ: فَمَنْ يُخَالِفُ الْقَائِمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ قَدْ نُودِيَ بِاسْمِهِ؟ قَالَ: لَا يَدْعُهُمْ إِبْلِيسُ حَتَّى يُنَادِيَ [فِي آخِرِ اللَّيْلِ] وَ يُشَكِّكُ النَّاسَ.»

۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ مَاجِيلَوَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ، عَنْ

از امور محتوم است و در ماه رجب واقع خواهد شد.

۶ - حارث بن مغیره از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: صیحه آسمانی

که در ماه رمضان واقع می شود در شب بیست و سوم آن ماه خواهد بود.

۷ - عمر بن حنظله گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: پیش از

قیام قائم پنج نشانه خواهد بود که همگی از علامات محتوم است: یمانی و سفیانی و صیحه و کشتن نفس زکیه و فرو رفتن زمین در بیداء.

۸ - زراره از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: نداکننده ای قائم علیه السلام را

به نام می خواند. گفتم: ندای خاص است یا ندای عام؟ فرمود: ندای عام است و

هر ملتی به زبان خود آن را می شنود. گفتم: پس چه کسی با او مخالفت می کند در

حالی که او را به نام می خوانند؟ فرمود: ابلیس آنان را رها نمی کند و در آخر

شب ندا می کند و مردم را به شک و امی دارد.

۹ - از امام صادق علیه السلام از امیرالمؤمنین علیه السلام روایت است که فرمود: پسر هندی

مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِيْنَةَ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ: قَالَ أَبِي: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عليه السلام: يَخْرُجُ ابْنُ آكِلَةِ الْأَكْبَادِ مِنَ الْوَادِي الْيَابِسِ وَهُوَ رَجُلٌ رِبْعَةٌ، وَحَشُّ الْوَجْهِ، ضَخْمُ الْهَامَةِ. بِوَجْهِهِ أَثَرُ جُدْرِيٍّ إِذَا رَأَيْتَهُ حَسَبْتَهُ أُعْوَرَ، اسْمُهُ عُثْمَانُ وَأَبُوهُ عَنَبَسَةٌ، وَهُوَ مِنْ وُلْدِ أَبِي سُفْيَانَ حَتَّى يَأْتِيَ أَرْضاً ذَاتَ قَرَارٍ وَمَعِينٍ، فَيَسْتَوِي عَلَى مِنْبَرِهَا».

۱۰ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زِيَادِ بْنِ جَعْفَرِ الْهَمْدَانِيِّ عليه السلام قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - هَاشِمٍ، عَنْ أَبِيهِ إِبْرَاهِيمَ بْنِ هَاشِمٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عُثْمَانَ، عَنْ عُمَرَ ابْنِ يَزِيدَ «قَالَ: قَالَ لِي أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ عليه السلام: إِنَّكَ لَوْ رَأَيْتَ السُّفْيَانِيَّ لَرَأَيْتَ أَخْبَثَ النَّاسِ، أَشَقَرَ أَحْمَرَ أَرْزَقَ، يَقُولُ: يَا رَبِّ ثَارِي ثَارِي ثُمَّ النَّارُ، وَقَدْ بَلَغَ مِنْ خُبَيْثِهِ أَنَّهُ يَدْفِنُ أُمَّ وَوَلِدَ لَهَا وَهِيَ حَيَّةٌ مَخَافَةَ أَنْ تَدُلَّ عَلَيْهِ».

۱۱ - حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ - أَبِي الْقَاسِمِ مَا جِيلَوِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ سُفْيَانَ، عَنْ قُتَيْبَةَ ابْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ الْبَجَلِيِّ «قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام عَنِ اسْمِ السُّفْيَانِيِّ، فَقَالَ: وَ مَا تَصْنَعُ بِاسْمِهِ؟ إِذَا مَلَكَ كُورَ الشَّامِ الْخَمْسَ: دِمَشْقَ، وَ حَمَصَ، وَ

جگرخوار از بیابانی خشک خروج می کند و او مردی است چهارشانه و زشت رو و کله گنده و آبله رو و چون او را بینی می پنداری که یک چشم است نامش عثمان و نام پدرش عنبسه و از فرزندان ابوسفیان است تا به سرزمینی که دارای قرارگاه و خرّمی است می رسد و در آنجا بر تخت سلطنت می نشیند.

۱۰ - عمر بن یزید گوید: امام صادق عليه السلام به من فرمود: سفیانی خبیث ترین مردم و کبود و سرخ و ارزق است، می گوید: خدایا خون من، خون من سپس می گوید: آتش! و از خباثتش آن است که کنیزی را که از او صاحب فرزند است زنده زنده در گور می کند از ترس آنکه مبادا مکانش را نشان بدهد.

۱۱ - عبدالله بن ابی منصور بجلی گوید: از امام صادق عليه السلام از نام سفیانی پرسش کردم فرمود: با نامش چه کار داری؟ چون استانهای پنج گانه شام یعنی دمشق و حمص و فلسطین و اردن و قنسرین را تصرف کند متوقع فرج باشید.

فَلَسْطِينِ، وَ الْأُرْدُنَّ، وَقَنْسَرِينَ، فَتَوَقَّعُوا عِنْدَ ذَلِكَ الْفَرَجِ، قُلْتُ: يَمْلِكُ تِسْعَةَ أَشْهُرٍ؟
قَالَ: لَا وَلَكِنْ يَمْلِكُ ثَمَانِيَةَ أَشْهُرٍ لَا يَزِيدُ يَوْمًا.

۱۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَلِيٍّ
الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِي الصَّلْتِ الْهَرَوِيِّ «قَالَ: قُلْتُ لِلرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا عِلَامَاتُ الْقَائِمِ مِنْكُمْ
إِذَا خَرَجَ؟ قَالَ: عِلَامَتُهُ أَنْ يَكُونَ شَيْخَ السَّنِّ، شَابَّ الْمَنْظَرَ، حَتَّى أَنْ النَّاطِرَ إِلَيْهِ لِيَحْسَبَهُ
ابْنُ أَرْبَعِينَ سَنَةً أَوْ دُونَهَا، وَإِنَّ مِنْ عِلَامَاتِهِ أَنْ لَا يَهْرَمَ بِمُرُورِ الْأَيَّامِ وَاللَّيَالِي حَتَّى يَأْتِيَهُ
أَجَلُهُ».

۱۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ عَمِّهِ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي الْقَاسِمِ، عَنْ
مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْكُوفِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ أَبِي الْمَغْرَا، عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ، عَنْ أَبِي-
عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: صَوْتُ جَبْرَائِيلَ مِنَ السَّمَاءِ، وَ صَوْتُ إِبْلِيسَ مِنَ الْأَرْضِ، فَاتَّبِعُوا
الصَّوْتَ الْأَوَّلَ، وَإِيَّاكُمْ وَالْآخِرَ أَنْ تَفْتَنُوا بِهِ».

۱۴ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكَّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ،
عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ ^(۱)، عَنْ أَبِي حَمَزَةَ الثُّمَالِيِّ «قَالَ: قُلْتُ

گفتم: آیا حکومتش نه ماه به طول می انجامد؟ فرمود: نه، حکومتش هشت ماه
است و نه روزی بیشتر.

۱۲ - ابوصلت هروی گوید: به امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ گفتم: علامات ظهور قائم شما
چیست؟ فرمود: نشانه اش این است که در سن پیری است ولی منظرش جوان
است به گونه ای که بیننده می پندارد چهل ساله و یا کمتر از آن است و نشانه
دیگرش آن است که به گذشت شب و روز پیر نشود تا آنکه اجلس فرارسد.

۱۳ - معلی بن خنیس از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: ندای جبرئیل
از آسمان و ندای ابلیس از زمین، و بر شماست که از ندای اول پیروی کنید و نه
ندای اخیر که به فتنه در افتید.

۱۴ - ابو حمزه ثمالی گوید: به امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ گفتم: امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ می فرمود:

۱ - کذا، و فی روایة ابن محبوب عن الثمالي كلام.

لَأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام : إِنَّ أَبَا جَعْفَرٍ عليه السلام كَانَ يَقُولُ : إِنَّ خُرُوجَ السُّفْيَانِيِّ مِنَ الْأَمْرِ الْمُحْتَمومِ ؟ قَالَ [لِي] : نَعَمْ ، وَ اخْتِلَافُ وُلْدِ الْعَبَّاسِ مِنَ الْمُحْتَمومِ ، وَ قَتْلُ النَّفْسِ الزَّكِيَّةِ مِنَ الْمُحْتَمومِ ، وَ خُرُوجُ الْقَائِمِ عليه السلام مِنَ الْمُحْتَمومِ ، فَقُلْتُ لَهُ : كَيْفَ يَكُونُ [ذَلِكَ] النَّدَاءُ ؟ قَالَ : يُنَادِي مُنَادٍ مِنَ السَّمَاءِ أَوَّلَ النَّهَارِ : أَلَا إِنَّ الْحَقَّ فِي عَلِيٍّ وَ شِيعَتِهِ ، ثُمَّ يُنَادِي إبْلِيسُ - لَعْنَهُ اللَّهُ - فِي آخِرِ النَّهَارِ : أَلَا إِنَّ الْحَقَّ فِي السُّفْيَانِيِّ وَ شِيعَتِهِ ، فَيَرْتَابُ عِنْدَ ذَلِكَ الْمُبْطِلُونَ .

۱۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ عليه السلام قَالَ : حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى ، عَنْ عَيْسَى بْنِ أَعْيَنَ ، عَنِ الْمُعَلَّى بْنِ خُنَيْسٍ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام « قَالَ : إِنَّ أَمْرَ السُّفْيَانِيِّ مِنَ الْمُحْتَمومِ وَ خُرُوجَهُ فِي رَجَبٍ » .

۱۶ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عَيْسَى ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ - عُمَرَ ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ الْمُغِيرَةِ ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام « قَالَ : الصَّيْحَةُ الَّتِي فِي شَهْرِ رَمَضَانَ تَكُونُ لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ لِثَلَاثٍ وَ عِشْرِينَ مَضِينَ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ » .

۱۷ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ مُوسَى عليه السلام قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيُّ قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِسْمَاعِيلَ الْبَرْمَكِيِّ قَالَ : حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مَالِكٍ ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ - سِنَانَ ، عَنْ أَبِي الْجَارُودِ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْبَاقِرِ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ

خروج سفیانی از امور محتوم است . فرمود : آری دیگر از امور محتوم اختلاف بنی - عباس و قتل نفس زکیه و خود خروج قائم علیه السلام است . گفتم : آن ندا چگونه خواهد بود ؟ فرمود : نداکننده ای در ابتدای روز از آسمان چنین ندا کند : بدانید حق با علی و شیعیان اوست . بعد از آن در آخر همان روز ابلیس - لعنه الله - ندا کند که حق با سفیانی و شیعیان اوست و باطل جویمان به شک و ریب در آیند .

۱۵ - معلی بن خنیس از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود : خروج سفیانی از امور محتوم است و آن در ماه رجب واقع خواهد شد .

۱۶ - حارث بن مغیره از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود : صیحه ای که در ماه رمضان است در شب بیست و سوم آن ماه واقع خواهد شد .

۱۷ - ابوالجارود از امام باقر و از آباء و اجدادش از امیرالمؤمنین علیه السلام چنین

جَدُّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: قَالَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ عَلَيْهِ السَّلَامُ - وَهُوَ عَلَى الْمِنْبَرِ -: يَخْرُجُ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي فِي آخِرِ الزَّمَانِ أَبْيَضُ اللَّوْنِ، مُشْرَبٌ بِالْحُمْرَةِ، مَبْدُوحُ الْبَطْنِ، عَرِيضُ الْفَخَذَيْنِ، عَظِيمُ مَشَاشِ الْمَنكَبَيْنِ، بِظَهْرِهِ شَامَتَانِ: شَامَةٌ عَلَى لَوْنِ جِلْدِهِ وَ شَامَةٌ عَلَى شِبْهِ شَامَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، لَهُ اسْمَانِ: اسْمٌ يُخْفَى وَ اسْمٌ يُعْلَنُ، فَأَمَّا الَّذِي يُخْفَى فَأَحْمَدُ، وَ أَمَّا الَّذِي يُعْلَنُ فَ مُحَمَّدٌ، إِذَا هَزَّ رَايَتَهُ أَضَاءَ لَهَا مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَ الْمَغْرِبِ، وَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْعِبَادِ فَلَا يَبْقَى مُؤْمِنٌ إِلَّا صَارَ قَلْبُهُ أَشَدَّ مِنْ زُبْرِ الْحَدِيدِ، وَ أُعْطَاهُ اللَّهُ تَعَالَى قُوَّةَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا، وَ لَا يَبْقَى مَيِّتٌ إِلَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ تِلْكَ الْفَرْحَةُ [فِي قَلْبِهِ] وَ هُوَ فِي قَبْرِهِ، وَ هُمْ يَتَزَاوَرُونَ فِي قُبُورِهِمْ، وَ يَتَبَاشَرُونَ بِقِيَامِ الْقَائِمِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ».

۱۸ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنْ عَمْرِو بْنِ شَمْرٍ، عَنْ جَابِرٍ، عَنْ أَبِي - جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: إِنَّ الْعِلْمَ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ سُنَّةِ نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَيَسَّبُتُ فِي قَلْبِ مَهْدِيْنَا كَمَا يَسَّبُتُ الزَّرْعُ عَلَى أَحْسَنِ نَبَاتِهِ، فَمَنْ بَقِيَ مِنْكُمْ حَتَّى يَرَاهُ فَلْيَقُلْ حِينَ يَرَاهُ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ الرَّحْمَةِ وَ النَّبُوَّةِ وَ مَعْدِنِ الْعِلْمِ وَ مَوْضِعِ الرَّسَالَةِ».

روایت کند که او بر منبر بود و می فرمود: از فرزندان من در آخر الزمان فرزندی ظهور کند که رنگش سفید متایل به سرخی و سینه اش فراخ و رانهایش سطر و شانه هایش قوی است و در پشتش دو خال است، یکی به رنگ پوستش و دیگری مشابه خال پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ و دو نام دارد، یکی نهان و دیگری آشکار، اما نام نهان احمد و نام آشکار محمد است، و چون پرچمش به اهتزاز درآید از مشرق تا مغرب را تابان کند و دستش را بر سر بندگان نهد و دل مؤمنان از برکت آن چون پاره آهن استوار گردد و خداوند توانایی چهل مرد به وی دهد و هر مؤمنی گر چه در گور باشد شادان شود، و به دیدار هم روند، و مژده ظهور قائم صلوات الله علیه را به یکدیگر دهند.

۱۸ - جابر از امام باقر عليه السلام روایت کند که فرمود: علم به کتاب خدای تعالی و سنت پیامبرش در قلب مهدی ما روید و نشو و نما کند همچنان که نباتات به بهترین وجه نشو و نما کنند و هرکس از شما چنانچه بماند و او را ببیند باید بگوید السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ بَيْتِ الرَّحْمَةِ وَ النَّبُوَّةِ وَ مَعْدِنِ الْعِلْمِ وَ مَوْضِعِ الرَّسَالَةِ.

و رُوِيَ أَنَّ التَّسْلِيمَ عَلَى الْقَائِمِ عليه السلام أَنْ يُقَالَ لَهُ: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ».

۱۹ - حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِدْرِيسَ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي حَمْزَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو-جَعْفَرٍ عليه السلام: يَخْرُجُ الْقَائِمُ عليه السلام يَوْمَ السَّبْتِ يَوْمَ عَاشُورَاءَ، يَوْمَ الَّذِي قُتِلَ فِيهِ الْحُسَيْنُ عليه السلام».

۲۰ - وَهَذَا الْإِسْنَادُ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: سَأَلَ رَجُلٌ مِنْ أَهْلِ الْكُوفَةِ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: كَمْ يَخْرُجُ مَعَ الْقَائِمِ عليه السلام؟ فَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ: إِنَّهُ يَخْرُجُ مَعَهُ مِثْلُ عِدَّةِ أَهْلِ بَدْرٍ ثَلَاثُمِائَةٍ وَثَلَاثَةُ عَشَرَ رَجُلًا، قَالَ: وَمَا يَخْرُجُ إِلَّا فِي أُولَى قُوَّةٍ، وَمَا تَكُونُ أَوْلُوا الْقُوَّةَ أَقَلَّ مِنْ عَشْرَةِ آلَافٍ».

۲۱ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ يَحْيَى الْعَطَّارُ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنْ أَبِي خَالِدِ الْقَمَّاطِ، عَنْ ضُرَيْسٍ، عَنْ أَبِي خَالِدِ الْكَابَلِيِّ، عَنْ سَيِّدِ الْعَابِدِينَ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليهما السلام «قَالَ: الْمَفْقُودُونَ عَنْهُ

و روایت شده است که سلام کردن بر قائم عليه السلام چنین است: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بَقِيَّةَ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ.

۱۹ - ابوبصیر گوید: امام باقر عليه السلام فرمود: قائم عليه السلام در روز شنبه ای که مصادف با عاشورا است ظهور کند همان روزی که حسین عليه السلام در آن به شهادت رسید.

۲۰ - ابوبصیر گوید: شخصی از اهل کوفه از امام صادق عليه السلام پرسید: به همراه قائم عليه السلام چند نفر خروج می کنند که می گویند او به همراه سیصد و سیزده تن که شمار اصحاب جنگ بدر است خروج می کند. فرمود: او به همراه اصحابی نیرومند خروج می کند و آن کمتر از ده هزار تن نیست.

۲۱ - ابو خالد کابلی از امام زین العابدین عليه السلام روایت کند که فرمود: کسانی که بسترهای خود را برای یاری او ترک کنند سیصد و سیزده تن هستند که همان

فُرُشِهِمْ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ ثَلَاثَةُ عَشَرَ رَجُلًا عِدَّةَ أَهْلِ بَدْرِ فَيُصْبِحُونَ بِمَكَّةَ، وَ هُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أَيْنَمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا»^(۱)، وَ هُمْ أَصْحَابُ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.

۲۲ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ - الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ مَنَدَلٍ، عَنْ بَكَّارِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عِجْلَانَ «قَالَ: ذَكَرْنَا خُرُوجَ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عِنْدَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُلْتُ لَهُ: كَيْفَ لَنَا أَنْ نَعْلَمَ ذَلِكَ؟ فَقَالَ: يُصْبِحُ أَحَدُكُمْ وَ تَحْتَ رَأْسِهِ صَحِيفَةٌ عَلَيْهَا مَكْتُوبٌ «طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ».

وَ رُوِيَ أَنَّهُ يَكُونُ فِي رَايَةِ الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ «الْبَيْعَةُ»^(۲) لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

۲۳ - حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ كَرْبٍ «قَالَ: سَمِعْتُ عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: إِنَّ لَنَا أَهْلَ الْبَيْتِ رَايَةً مِنْ تَقَدَّمَهَا مَرَقَ وَ مَنْ تَأَخَّرَ عَنْهَا حُقَّ، وَ مَنْ تَبِعَهَا لَحِقَ»^(۳).

شمار اصحاب جنگ بدر است و خود را به مکه رسانند و این همان قول خدای تعالی است که می فرماید: هر کجا باشید خداوند همه شما را مجتمع گرداند و آنان اصحاب قائم علیه هستند.

۲۲ - عبدالله بن عجلان گوید: ما نزد امام صادق علیه السلام از خروج قائم علیه السلام یاد کردیم و گفتم: چگونه می توانیم او را شناسایی کنیم؟ فرمود: هر یک از شما که صبح از خواب بر می خیزد به زیر بالش سرش نامه ای می یابد که بر آن نوشته است: طاعة معروفة (طاعتی نیکو).

و روایت شده است که بر رایت مهدی علیه السلام نوشته است: البيعة لله عز وجل.

۲۳ - عبید بن کرب گوید: از علی علیه السلام شنیدم که می فرمود: ما اهل البيت رايتی داريم که هر کس از آن پیش افتد از دین بیرون رفته است و هر کس از آن پس افتد نابود شده است و هر کس پیرو آن باشد به حق واصل شده است.

۱ - البقرة: ۱۴۸.

۲ - كذا و في البحار «البيعة لله عز وجل». و روی باسناده إلى كتاب ابن شاذان أنه قال: روي أنه يكون في راية

المهدي عليه السلام: «اسمعوا و أطيعوا». ۳ - في بعض النسخ «من لزمها لحق».

۲۴ - حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيُّ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي - عَنْ جَدِّهِ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ زَكَرِيَّا، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام «قَالَ: يَمُوتُ سَفِيهٌ مِنْ آلِ - الْعَبَّاسِ بِالسَّرِّ، يَكُونُ سَبَبُ مَوْتِهِ أَنَّهُ يَنْكَحُ خَصِيًّا فَيَقُومُ فَيَذْبَحُهُ وَ يَكْتُمُ مَوْتَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا، فَإِذَا سَارَتِ الرُّكْبَانُ فِي طَلَبِ الْخَصِيِّ لَمْ يَرْجِعْ أَوَّلُ مَنْ يَخْرُجُ حَتَّى يَذْهَبَ مُلْكُهُمْ».

۲۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ، عَنِ الْحَكَمِ الْحَنَاطِيِّ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ هَثَامٍ، عَنْ وَرْدٍ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام «قَالَ: اثْنَانِ بَيْنَ يَدَيِ هَذَا الْأَمْرِ: خُسُوفُ - الْقَمَرِ لِحُمْسٍ، وَ كُسُوفُ الشَّمْسِ لِحُمْسٍ عَشْرَةَ. [وَ] لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ مُنْذُ هَبَطَ آدَمُ عليه السلام إِلَى الْأَرْضِ، وَ عِنْدَ ذَلِكَ يَسْقُطُ حِسَابُ الْمُنْجَمِينَ».

۲۶ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ النَّضْرِ بْنِ سُؤَيْدٍ، عَنْ يَحْيَى الْحَلَبِيِّ، عَنْ مُعَمَّرِ بْنِ يَحْيَى، عَنْ أَبِي خَالِدِ الْكَابَلِيِّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عليه السلام «قَالَ: إِذَا بَنَى بَنُو الْعَبَّاسِ مَدِينَةً عَلَى شَاطِئِ الْفُرَاتِ كَانَ بَقَاؤُهُمْ بَعْدَهَا سَنَةً».

۲۷ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ صَفْوَانَ بْنِ يَحْيَى، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ

۲۴ - عمرو بن ابی المقدام از امام باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: سفيهي از بنی عباس در نهان بمیرد و سببش آن باشد که بر خواجه ای تجاوز کند و او برخیزد و سرش را ببرد و چهل روز مرگش را نهان سازد و چون سواران در طلب آن خواجه روند هنوز اولین نفر آنها برنگشته باشد که ملکشانش زایل شود.

۲۵ - ورد از امام باقر علیه السلام روایت کند که فرمود: پیش از این امر دو علامت ظاهر شود یکی ماه گرفتگی در پنجم و دیگری خورشید گرفتگی در پانزدهم و از زمان هبوط آدم علیه السلام تا آن زمان چنین اتفاقی نیفتاده باشد و اینجاست که حساب منجمان ساقط می شود.

۲۶ - ابو خالد کابلی از امام زین العابدین علیه السلام روایت کند که فرمود: چون بنی - عباس بر کنار رودخانه فرات شهری بنا کنند، بعد از آن سالی بیش نمانند.

۲۷ - سلیمان بن خالد گوید: از امام صادق علیه السلام شنیدم که می فرمود: پیش از

ابن الحجاج، عَنْ سُلَيْمَانَ بْنِ خَالِدٍ «قَالَ: سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: قُدَّامُ الْقَائِمِ مَوْتَانِ، مَوْتُ أَحْمَرَ وَ مَوْتُ أَبْيَضُ، حَتَّى يَذْهَبَ مِنْ كُلِّ سَبْعَةِ خَمْسَةٍ، - الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ: السَّيْفُ، وَ الْمَوْتُ الْأَبْيَضُ: الطَّاعُونَ.»

۲۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدِ أَبَادِيُّ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ خَالِدٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَمِيرٍ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: تَنْكَسِفُ الشَّمْسُ لِحَمْسٍ مَضِينٍ مِنْ شَهْرِ رَمَضَانَ قَبْلَ قِيَامِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ.»

۲۹ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَبِي أَيُّوبَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ؛ وَ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ قَالَا: سَمِعْنَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: «لَا يَكُونُ هَذَا الْأَمْرُ حَتَّى يَذْهَبَ ثُلَاثًا النَّاسِ، فَقِيلَ لَهُ: إِذَا ذَهَبَ ثُلَاثًا النَّاسِ فَمَا يَبْقَى؟ فَقَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَمَا تَرْضَوْنَ أَنْ تَكُونُوا الثَّلَاثَ الْبَاقِي؟»

قَالَ [أَبُو جَعْفَرٍ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيِّ بْنِ بَابُوِيهِ] مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: وَ قَدْ أَخْرَجْتُ مَا رُوِيَ فِي عِلَامَاتِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ سِيرَتِهِ وَ مَا يَجْرِي فِي أَيَّامِهِ فِي كِتَابِ «السِّرِّ الْمَكْتُومِ إِلَى الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ». [وَ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ].

قیام قائم علیه السلام دو مرگ و میر عمومی رخ دهد، یکی مرگ سرخ و دیگر مرگ سپید، تا به غایتی که از هر هفت تن پنج تن برود. مرگ سرخ با شمشیر و مرگ سپید با طاعون است.

۲۸ - ابوبصیر از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: پیش از قیام قائم علیه السلام در پنجم ماه رمضان کسوف واقع شود.

۲۹ - ابوبصیر و محمد بن مسلم گویند از امام صادق علیه السلام شنیدیم که می فرمود: این امر واقع نشود تا آنکه دو ثلث مردم از بین بروند، گفته شد: چون دو ثلث مردم از بین بروند پس چه کسی باقی می ماند؟ فرمود: آیا دوست نمی دارید که شما آن ثلث باقی باشید.

ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه مصنف این کتاب علیه السلام گوید: روایات علامات قائم علیه السلام و سیرت و ماجراهای دوران او را در کتاب «السِّرُّ الْمَكْتُومُ إِلَى الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ» آورده ام و لا [حَوْلَ وَ لَا] قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ.

﴿ بَاب ۵۸ ﴾

* (فِي نَوَادِرِ الْكِتَابِ) *

۱ - حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ هَارُونَ الْقَاضِي ^(۱)؛ وَ جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ -
 الْحُسَيْنِ بْنِ شاذَوَيْهِ الْمُؤَدَّبُ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ - قَالُوا: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ جَعْفَرِ
 ابْنِ جَامِعِ الْحِمَيْرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبِي، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ الدَّقَّاقِ، عَنْ
 مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ «قَالَ: سَأَلْتُ الصَّادِقَ جَعْفَرَ بْنَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَنْ
 قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ الْعَصْرُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ»، قَالَ عَلَيْهِ السَّلَامُ: الْعَصْرُ عَصْرُ خُرُوجِ
 الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ» يَعْنِي أَعْدَاءَنَا، «إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا» يَعْنِي بِآيَاتِنَا، وَ
 عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ» يَعْنِي بِمُؤَاسَاةِ الْإِخْوَانِ، «وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ»، يَعْنِي بِالْإِمَامَةِ، «وَ
 تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ» يَعْنِي فِي الْفِتْرَةِ».

قَالَ مُصَنِّفُ هَذَا الْكِتَابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: إِنَّ قَوْمًا قَالُوا بِالْفِتْرَةِ وَ احْتَجَّوْا بِهَا، وَ زَعَمُوا أَنَّ
 الْإِمَامَةَ مُنْقَطِعَةٌ كَمَا انْقَطَعَتِ النَّبُوَّةُ وَ الرَّسَالَةُ مِنْ نَبِيِّ إِلَى نَبِيٍّ وَ رَسُولٍ إِلَى رَسُولٍ بَعْدَ

بَاب ۵۸

نَوَادِرِ كِتَاب

۱ - مفضل بن عمر گوید: از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ از معنای قول خدای تعالی که
 می فرماید: «وَ الْعَصْرُ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ» پرسیدم. گفت: (العصر) عصر
 خروج قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ است (إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ) یعنی دشمنان ما. (إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا)
 یعنی به آیات ما ائمه، (وَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) یعنی همراهی با برادران (وَ تَوَاصَوْا
 بِالْحَقِّ) یعنی به امامت، (وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) یعنی در دوران فترت و غیبت امام.
 مصنف این کتاب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ گوید: گروهی به فترت معتقد شده اند و به آن نیز
 احتجاج کرده اند و می پندارند که امامت پس از محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ منقطع شده است
 همچنان که نبوت و رسالت از پیامبری تا پیامبر دیگر و از رسولی تا رسول دیگر

مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ .

فَأَقُولُ وَبِاللَّهِ التَّوْفِيقُ : إِنَّ هَذَا الْقَوْلَ مُخَالَفٌ لِلْحَقِّ لِكَثْرَةِ الرِّوَايَاتِ الَّتِي وَرَدَتْ أَنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ حُجَّةٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَلَمْ تَخْلُ مِنْ لَدُنْ آدَمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى هَذَا الْوَقْتِ ، وَهَذِهِ الْأَخْبَارُ كَثِيرَةٌ شَائِعَةٌ ^(۱) قَدْ ذَكَرْتُهَا فِي هَذَا الْكِتَابِ ، وَهِيَ شَائِعَةٌ فِي طَبَقَاتِ الشَّيْعَةِ وَفِرْقِهَا ، لَا يُنْكِرُهَا مِنْهُمْ مُنْكَرٌ ، وَلَا يَجْحَدُهَا جَاهِدٌ ، وَلَا يَتَأَوَّلُهَا مَتَأَوِّلٌ ، وَإِنَّ الْأَرْضَ لَا تَخْلُو مِنْ إِمَامٍ حَيٍّ مَعْرُوفٍ ، إِمَّا ظَاهِرٍ مَشْهُورٍ ، أَوْ خَافٍ مَسْتُورٍ ، وَلَمْ يَزَلْ إِجْمَاعُهُمْ عَلَيْهِ إِلَى زَمَانِنَا هَذَا ، فَالْإِمَامَةُ لَا تَنْقَطِعُ وَلَا يَجُوزُ انْقِطَاعُهَا لِأَنَّهَا مُتَّصِلَةٌ مَا اتَّصَلَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ .

حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ : حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَيْسَى بْنِ عُبَيْدٍ قَالَ : حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحَكَمِ ؛ وَ عَلِيُّ بْنُ الْحَسَنِ ^(۲) عَنْ نَافِعِ الْوَرَّاقِ ، عَنْ هَارُونَ بْنِ - خَارِجَةَ « قَالَ : قَالَ لِي هَارُونَ بْنُ سَعْدِ الْعِجْلِيِّ : قَدْ مَاتَ إِسْمَاعِيلُ الَّذِي كُنْتُمْ تَقْدُونَ أَعْنَاقَكُمْ إِلَيْهِ وَ جَعْفَرُ شَيْخٍ كَبِيرٍ يَمُوتُ غَدًا أَوْ بَعْدَ غَدٍ ، فَتَبْقُونَ بِلا إِمَامٍ ، فَلَمْ أَذِرْ مَا أَقُولُ لَهُ ،

منقطع می گردید .

و من به توفیق الهی می گویم : این قول مخالف حق است و دلیل آن کثرت روایات وارده در این باب است که می گوید : زمین تا روز قیامت هیچگاه از وجود حجّت خالی نمی ماند و از زمان آدم علیه السلام تا این زمان خالی نبوده است و این اخبار فراوان و شایع است و آنها را در این کتاب ذکر کرده ام و این اخبار در میان همه طبقات و فرقه شیعه شایع است و هیچ یک از ایشان منکر و مکذب آنها نیست و آنها را تاویل نکرده است و اینکه زمین از امامی زنده و معروف خالی نمی ماند که او یا ظاهر و مشهور است و یا پنهان و مستور و اجماع شیعه تا کنون بر آن بوده است ، پس امامت منقطع نشود و انقطاعش روا نبود زیرا تا شب و روز متصل است آن نیز اتصال دارد .

هارون بن خارجه گوید : هارون بن سعد عجللی به من گفت : اسماعیلی که در انتظار امامت او بودید مُرد و جعفر نیز پیرمردی است که فردا یا روز بعد آن

۲ - الظاهر كونه علي بن الحسن بن نافع ، كما في الغيبة النعماني .

۱ - في بعض النسخ «متابعة» .

فَأَخْبَرْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِمَقَالَتِهِ، فَقَالَ: هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ أَبِي اللَّهِ - وَاللَّهِ - أَنْ يَنْقَطِعَ هَذَا - الْأَمْرُ حَتَّى يَنْقَطِعَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ، فَإِذَا رَأَيْتَهُ فَقُلْ لَهُ: هَذَا مُوسَى بْنُ جَعْفَرٍ، يَكْبُرُ وَنُزُوجُهُ فَيَوْلَدُ لَهُ وَلَدٌ فَيَكُونُ خَلْفًا إِنْ شَاءَ اللَّهُ».

فَهَذَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الصَّادِقُ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَخْلِفُ بِاللَّهِ أَنَّهُ لَا يَنْقَطِعُ هَذَا الْأَمْرُ حَتَّى يَنْقَطِعَ اللَّيْلُ وَالنَّهَارُ، وَالْفَرَاتُ بَيْنَ الرَّسُلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَتْ جَائِزَةً لِأَنَّ الرَّسُلَ مَبْعُوثَةٌ بِشَرَائِعِ الْمِلَّةِ وَتَجْدِيدِهَا وَنَسْخِ بَعْضِهَا بَعْضًا، وَلَيْسَ الْأَنْبِيَاءُ وَالْأُمَّةُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَذَلِكَ، وَ لَا لَهُمْ ذَلِكَ لِأَنَّهُ لَا يُنْسَخُ بِهِمْ شَرِيعَةٌ وَلَا يُجَدَّدُ بِهِمْ مِلَّةٌ، وَقَدْ عَلِمْنَا أَنَّهُ كَانَ بَيْنَ نُوحٍ وَ إِبْرَاهِيمَ، وَ بَيْنَ إِبْرَاهِيمَ وَ مُوسَى، وَ بَيْنَ مُوسَى وَ عِيسَى، وَ بَيْنَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنْبِيَاءُ وَ أَوْصِيَاءُ كَثِيرُونَ^(۱) وَ إِنَّمَا كَانُوا مُذَكَّرِينَ لِأَمْرِ اللَّهِ، مُسْتَحْفِظِينَ مُسْتَوْدِعِينَ لِمَا جَعَلَ اللَّهُ تَعَالَى عِنْدَهُمْ مِنَ الْوَصَايَا وَ الْكُتُبِ وَ الْعُلُومِ وَ مَا جَاءَتْ بِهِ الرَّسُلُ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ إِلَى أُمَّمِهِمْ،

می میرد و شما بدون امام باقی می مانید و من ندانستم چه بگویم؟ بعد از آن امام صادق علیه السلام را از گفتار او آگاه کردم. فرمود: هیئات! هیئات! به خدا سوگند که او ایبا دارد که این امر منقطع شود مگر آنکه شب و روز منقطع گردد، وقتی او را دیدی بگو: این موسی بن جعفر است بزرگ می شود و او را زن می دهیم و برای او نیز فرزندی متولد می شود و جانشین او خواهد شد، إِنْ شَاءَ اللَّهُ.

این امام صادق علیه السلام است که به خدای تعالی سوگند می خورد که امر امامت منقطع نمی شود مگر آنکه شب و روز منقطع گردد و فترت بین رسولان جایز است زیرا رسولان مبعوث به شرایع و ادیان و تجدید و نسخ آنها هستند اما انبیاء و ائمه چنین نیستند و ائمه را نسزد که چنین کنند، زیرا به واسطه آنها شریعتی نسخ نمی شود و دینی تجدید نمی گردد و ما می دانیم که بین نوح و ابراهیم و بین ابراهیم و موسی و بین موسی و عیسی و بین عیسی و محمد علیه السلام انبیاء و اوصیای فراوانی بودند اما آنها فقط مذکر امر خدا بودند و حافظ و نگاهدارنده چیزهایی بودند که خدای تعالی نزد آنها قرار داده بود از قبیل وصایا و کتب و علوم و چیزهایی که رسولان از جانب او برای امتهای خود آورده بودند و برای هر پیامبری وصی و

وَ كَانَ لِكُلِّ نَبِيٍّ مِنْهُمْ مُذَكَّرٌ عَنْهُ وَ وَصِيٌّ يُؤَدِّي مَا اسْتَحْفَظَهُ مِنْ عُلُومِهِ وَ وَصَايَاهُ، فَلَمَّا خَتَمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ الرَّسُلَ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لَمْ يَجْزُ أَنْ يَخْلُو الْأَرْضَ مِنْ وَصِيٍّ هَادٍ مُذَكَّرٍ يَقُومُ بِأَمْرِهِ وَ يُؤَدِّي عَنْهُ مَا اسْتَوَدَعَهُ، حَافِظاً لِمَا اتَّيَمَّنَهُ عَلَيْهِ مِنْ دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَجَعَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ذَلِكَ سَبَباً لِإِمَامَةٍ مَنْسُوقَةٍ مَنْظُومَةٍ مُتَّصِلَةٍ مَا اتَّصَلَ أَمْرُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِأَنَّهُ لَا يَجُوزُ أَنْ تَنْدَرِسَ آثَارُ الْأَنْبِيَاءِ وَ الرَّسُلِ وَ أَعْلَامِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ مِلَّتِهِ وَ شَرَائِعِهِ وَ فَرَائِضِهِ وَ سُنَنِهِ وَ أَحْكَامِهِ أَوْ تُنْسَخَ أَوْ تُعْفَى عَلَيْهَا آثَارُ رَسُولٍ آخَرَ وَ شَرَائِعُهُ إِذْ لَا رَسُولَ بَعْدَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ لَا نَبِيٍّ.

وَ الْإِمَامُ لَيْسَ بِرَسُولٍ وَ لَا نَبِيٍّ وَ لَا دَاعٍ إِلَى شَرِيعَةٍ وَ لَا مِلَّةٍ غَيْرِ شَرِيعَةِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ مِلَّتِهِ، فَلَا يَجُوزُ أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الْإِمَامِ وَ الْإِمَامِ الَّذِي بَعْدَهُ فِتْرَةٌ، فَالْفَتْرَاتُ جَائِزَةٌ بَيْنَ الرَّسُلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ فِي الْإِمَامَةِ غَيْرُ جَائِزَةٍ، فَلِذَلِكَ وَجَبَ أَنَّهُ لَا بُدَّ مِنْ إِمَامٍ مَحْجُوجٍ بِهِ .
وَ لَا بُدَّ أَيْضاً أَنْ يَكُونَ بَيْنَ الرَّسُولِ وَ الرَّسُولِ - وَ إِنْ كَانَ بَيْنَهُمَا فِتْرَةٌ - إِمَامٌ وَ وَصِيٌّ

مذکری بود که علوم و وصایای او را حافظ باشد و چون خدای تعالی سلسله رسولان را به وجود محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ختم فرمود: روا نگردید که زمین از وجود وصی هادی مذکر خالی بماند که به امر او قیام کند و ودایع او را به مردم برساند و حافظ دین خدای تعالی باشد و خداوند آن را سبب امامت پیوسته و منظوم و متصل قرار داده است تا آن هنگام که امر خدای تعالی متصل است، زیرا روا نبود که آثار انبیاء و رسولان مُندرس گردد و أعلام محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ و دین و آئین و فرایض و سنن و احکامش از بین برود و یا آنکه نسخ شود و یا آثار و شرایع رسولی دیگر بر آن خط بطلان بکشد زیرا پس از او نبی و رسولی نخواهد بود. و امام، رسول و نبی نیست و به شریعت و آئینی جز شریعت و آئین محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ دعوت نمی کند و روا نیست که بین یک امام و امامی دیگر فترت باشد زیرا فترات بین رسولان جایز است و نه امامان و از این روست که وجود امامی که حجّت خدا باشد در هر زمانی واجب است.

و همچنین واجب است که بین یک رسول و رسولی دیگر - گرچه بین آنها فترتی باشد - امامی که وصی پیامبر است موجود باشد تا خلائق را به حجّت الهی

يُلْزِمُ الْخَلْقَ حُجَّتَهُ وَ يُؤَدِّي عَنِ الرَّسُلِ مَا جَاءُوا بِهِ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى، وَ يُنَبِّئُهُ عِبَادَهُ عَلَى مَا
 أَغْفَلُوا، وَ يُبَيِّنُ لَهُمْ مَا جَهِلُوا، لِيَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَتْرُكْهُمْ سُدىً، وَ لَمْ يَضْرِبْ
 عَنْهُمْ الذِّكْرَ صَفْحاً، وَ لَمْ يَدَعْهُمْ مِنْ دِينِهِمْ فِي شُبْهَةٍ، وَ لَا مِنْ فَرَائِضِهِ الَّتِي وَظَّفَهَا عَلَيْهِمْ
 فِي حَيْرَةٍ، وَ النُّبُوَّةُ وَ الرِّسَالَةُ سُنَّةٌ مِنَ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ، وَ الْإِمَامَةُ فَرِيضَةٌ، وَ السُّنَنُ تَنْقَطِعُ
 وَ يَجُوزُ تَرْكُهَا فِي حَالَاتٍ، وَ الْفَرَائِضُ لَا تَزُولُ وَ لَا تَنْقَطِعُ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَ أَجَلُ -
 الْفَرَائِضِ وَ أَعْظَمُهَا خَطراً الْإِمَامَةُ الَّتِي تُؤَدِّي بِهَا الْفَرَائِضُ وَ السُّنَنُ، وَ بِهَا كَمَلَ الدِّينُ وَ
 نَمَّتِ النِّعْمَةُ، فَالْأُمَّةُ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ لِأَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ، لِيَحْمِلُوا الْعِبَادَةَ عَلَى حُجَّةٍ -
 دِينِهِمْ، وَ يُلْزِمُوهُمْ سَبِيلَ نَجَاتِهِمْ وَ يُجَبِّبُوهُمْ مَوَارِدَ هَلَكَتِهِمْ، وَ يُبَيِّنُوا لَهُمْ مِنْ فَرَائِضِ اللَّهِ
 عَزَّ وَجَلَّ مَا شَدَّ عَنْ أَفْهَامِهِمْ وَ يَهْدُوهُمْ بِكِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى مَرَاشِدِ أُمُورِهِمْ، فَيَكُونُ
 الدِّينُ بِهِمْ مَحْفُوظاً لَا تَعْتَرِضُ فِيهِ الشُّبْهَةُ، وَ فَرَائِضُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِهِمْ مُؤَدَّاةٌ لَا يَدْخُلُهَا
 بَاطِلٌ، وَ أَحْكَامُ اللَّهِ مَاضِيَةٌ لَا يَلْحَقُهَا تَبْدِيلٌ، وَ لَا يُزِيلُهَا تَغْيِيرٌ.

الزام کند و آنچه رسولان از جانب خدا آورده اند به مردم برساند و بندگان را به
 اموری که از آن غفلت کرده اند آگاه کند و آنچه را ندانند به آنها بیاموزد، زیرا
 خدای تعالی مردم را رها نکند و آنها را از یاد نبرد و در حالت شبهه فرو نگذارد
 و در وظایفی که آنها را واجب ساخته است سرگردان نکند و نبوت و رسالت از
 جانب خدای تعالی سنت است اما امامت فریضه است و ممکن است که سنت
 منقطع گردد و ترک آن در حالاتی رواست اما فرائض زایل نمی شود و پس از
 محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ منقطع نمی گردد و اکمل و اعظم فرائض به لحاظ خطیر بودن همان
 امامت است که به واسطه آن فرائض و سنن بجا آورده می شود و کمال دین و تمام
 نعمت تحقق می یابد. و چون پس از محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ پیامبری نیست، ائمه از آل محمدند
 که بندگان را به راه دیانت وادارند و به راه نجات الزام کنند و از موارد هلاکت
 پرهیز دهند و فرائض خدای تعالی را که از فهمشان برتر است تبیین کنند و با کتاب
 خدای تعالی آنها را به رشد و کمال سوق دهند. آری دین به وجود ایشان محفوظ
 می ماند و شبهه بر آن عارض نمی گردد و فرائض خدای تعالی به واسطه آنها به
 خلائق می رسد و باطلی در آنها راه نمی یابد و احکام خدا جاری می گردد و

فَالرِّسَالَةُ وَالنُّبُوَّةُ سُنَنٌ، وَالإِمَامَةُ فَرَضٌ، وَفَرَايِضُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ الْجَارِيَةُ عَلَيْنَا بِمُحَمَّدٍ لَزِمَةٌ لَنَا، ثَابِتَةٌ لَا تَنْقَطِعُ وَلَا تَتَّغَيَّرُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، مَعَ أَنَّا لَا نَدْفَعُ الْأَخْبَارَ الَّتِي رُوِيَتْ أَنَّهُ كَانَ بَيْنَ عِيسَى وَ مُحَمَّدٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ فَتْرَةٌ لَمْ يَكُنْ فِيهَا نَبِيٌّ وَلَا وَصِيٌّ، وَلَا تُنْكِرُهَا وَنَقُولُ: إِنَّهَا أَخْبَارٌ صَحِيحَةٌ وَلَكِنَّ تَأْوِيلَهَا غَيْرُ مَا ذَهَبَ إِلَيْهِ مُخَالِفُونَا مِنْ انْقِطَاعِ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأئِمَّةِ وَالرُّسُلِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.

وَإِنَّمَا مَعْنَى الْفَتْرَةِ أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَهُمَا رَسُولٌ، وَلَا نَبِيٌّ، وَلَا وَصِيٌّ ظَاهِرٌ مَشْهُورٌ كَمَنْ كَانَ قَبْلَهُ، وَعَلَى ذَلِكَ دَلَّ الْكِتَابُ الْمُنَزَّلُ أَنَّ اللَّهَ جَلَّ وَعَزَّ بَعَثَ مُحَمَّدًا ﷺ عَلَى حِينِ فَتْرَةٍ مِنَ الرُّسُلِ (۱)، لَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ، وَلَكِنْ قَدْ كَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ عِيسَى عَلَيْهِمَا السَّلَامُ أَنْبِيَاءٌ وَأئِمَّةٌ مَسْتُورُونَ خَائِفُونَ، مِنْهُمْ خَالِدُ بْنُ سِنَانَ الْعَبْسِيُّ نَبِيٌّ لَا يَدْفَعُهُ دَافِعٌ وَلَا يُنْكِرُهُ مُنْكِرٌ لِتَوَاطُئِ الْأَخْبَارِ بِذَلِكَ عَنِ الْخَاصِّ وَالْعَامِّ وَ شُهْرَتِهِ عِنْدَهُمْ، وَأَنَّ ابْنَتَهُ

تبدیل و تغییری در آن حادث نمی شود.

پس رسالت و نبوت سنت است ولی امامت فرض است و فرایض خدای تعالی که به واسطه محمد بر ما جاری شده تا روز قیامت لازم و ثابت و لا یتغیر است با وجود آنکه ما اخباری را که می گوید بین عیسی و محمد ﷺ فترتی بوده و در آن فترت نبی و وصی وجود نداشته است دفع نمی کنیم و منکر آنها نیستیم و می گوئیم که آنها اخبار صحیحی است ولیکن تأویل آنها غیر آن چیزی است که مخالفان ما در انقطاع انبیاء و ائمه و رسولان ﷺ گفته اند.

و بدان که معنای فترت در آن روایات این است که بین آنها رسول و نبی و وصی ظاهر و مشهوری چنانکه معمول بوده وجود نداشته است و قرآن هم به این معنا دلالت دارد آنجا که خدای تعالی می فرماید که محمد ﷺ را هنگام فترت رسولان مبعوث فرمود و نه فترت پیامبران و اوصیا. آری میان رسول اکرم و عیسی ﷺ پیامبران و امامانی بودند که مستور و خائف بودند که از زمره آنها خالد بن سنان عبسی پیامبری است که هیچ کس منکر آن نیست و آن را دفع نمی کند. زیرا اخبار نبوت او مورد اتفاق خاص و عام و مشهور است و دخترش

أَدْرَكَتْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَدَخَلَتْ عَلَيْهِ فَقَالَ النَّبِيُّ: هَذِهِ ابْنَةُ نَبِيِّ ضَيْعَةٍ قَوْمُهُ خَالِدِ بْنِ سِنَانَ الْعَبْسِيِّ، وَكَانَ بَيْنَ مَبْعَثِهِ وَمَبْعَثِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَمْسُونَ سَنَةً، وَهُوَ خَالِدُ ابْنِ سِنَانَ بْنِ بَعِيثٍ^(۱) بْنِ مَرِيْطَةَ بْنِ مَخْزُومِ بْنِ مَالِكِ بْنِ غَالِبِ بْنِ قَطِيعَةَ بْنِ عَبْسٍ. حَدَّثَنِي بِذَلِكَ جَمَاعَةٌ مِنْ أَهْلِ الْفِقْهِ وَالْعِلْمِ.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ الرَّازِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْوَلِيدِ الْخَزَّازُ؛ وَالسُّنْدِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ الْبَزَّازُ جَمِيعًا، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُمَانَ الْأَحْمَرِ، عَنْ بَشِيرِ النَّبَّالِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْبَاقِرِ؛ وَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ - الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَا: جَاءَتِ ابْنَةُ خَالِدِ بْنِ سِنَانَ الْعَبْسِيِّ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهَا: مَرْحَبًا يَا ابْنَةَ أَخِي، وَصَافَحَهَا وَأَذْنَاهَا وَبَسَطَ لَهَا رِدَاءَهُ، ثُمَّ أَجْلَسَهَا [عَلَيْهِ] إِلَى جَنْبِهِ، ثُمَّ قَالَ: هَذِهِ ابْنَةُ نَبِيِّ ضَيْعَةٍ قَوْمُهُ خَالِدِ بْنِ سِنَانَ الْعَبْسِيِّ. وَكَانَ اسْمُهَا مَحْيَاةُ ابْنَةِ خَالِدِ بْنِ سِنَانَ.

زنده بود تا رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را درک کرد و بر پیامبر درآمد و رسول خدا فرمود: این دختر پیامبری است که قومش او را ضایع کردند و قدرش را ندانستند و او خالد بن سنان عبسی است که پنجاه سال قبل از مبعث پیامبر اکرم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مبعوث شد و نسب او چنین است: خالد بن سنان بن بعیث بن مریطه بن مخزوم بن مالک بن غالب بن قطیعه بن عبس. و جمعی از اهل فقه و علم حدیث آن را برای من چنین روایت کرده اند:

بشیر نبال از امام باقر و امام صادق عَلَيْهِمَا السَّلَامُ روایت کند که فرمودند: دختر خالد بن سنان عبسی به نزد رسول خدا آمد و پیامبر به او فرمود: ای دختر برادرم خوش آمدی و با او مصافحه کرد و او را به نزد خویش آورد و ردای خود را گسترده و او را بر آن و پهلوی خویش نشانید و فرمود: این دختر خالد بن سنان عبسی است پیامبری که قومش او را ضایع کردند و او محیاء دختر خالد بن سنان بود.

۱ - فی بعض النسخ «لعیث». و فی المعارف لابن قتیبة «أنت ابنة رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فسمعته یقرء «قل هو الله أحد» فقالت: کان أبی یقول هذا.

وَبَعْدُ فَلَوْلَا الْكِتَابُ الْمُنَزَّلُ وَمَا أَخْبَرَنَا اللَّهُ تَعَالَى بِهِ عَلَى لِسَانِ نَبِيِّنَا الْمُرْسَلِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ
 وَ مَا اجْتَمَعَتْ عَلَيْهِ الْأُمَّةُ مِنَ النَّقْلِ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي الْخَبَرِ الْمُوَافِقِ لِلْكِتَابِ أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدَهُ
 لَكَانَ الْوَاجِبُ اللَّازِمُ فِي الْحِكْمَةِ أَنْ لَا يَجُوزَ أَنْ يَخْلُو الْعِبَادُ مِنْ رَسُولٍ مُنْذِرٍ مَا دَامَ
 التَّكْلِيفُ لِزِمَانِهِمْ، وَأَنْ تَكُونَ الرُّسُلُ مُتَوَاتِرَةً إِلَيْهِمْ عَلَى مَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «ثُمَّ
 أَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرًا كُلًّا مَا جَاءَ أُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاتَّبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا»^(۱)، وَ لِقَوْلِهِ
 عَزَّ وَجَلَّ: «لِيَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ»^(۲)، لِأَنَّ عِلَّتَهُمْ لَا تَنَزَّاحُ إِلَّا
 بِذَلِكَ، كَمَا حَكَى تَبَارَكَ وَ تَعَالَى عَنْهُمْ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: «لَوْ لَا أَرْسَلْتُ إِلَيْكَ رَسُولًا فَتَّبِعَ
 آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَ نُخْزِي»^(۳).

فَكَانَ مِنْ احْتِجَاجِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي جَوَابِ ذَلِكَ أَنْ قَالَ: «قُلْ قَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ
 قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَ بِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ»^(۴). فَعِلَلُ الْعِبَادِ مَعَ

دیگر آنکه اگر قرآن کریم پیامبر اکرم را خاتم النبیین خوانده بود و ختمیّت را
 بر زبان پیامبر مرسل خود جاری نکرده بود و امت اسلام از موافق و مخالف بر
 نقل حدیث لا نبی بعدی که مطابق قرآن است اجتماع نکرده بودند از نظر حکمت
 روا نبود که در میان بندگان رسول مُنذری نباشد و تا زمانی که مکلف هستند باید
 رسولان الهی پیایی برای هدایت آنها بیایند، چنانچه خدای تعالی فرموده است:
 سپس ما رسولان خود را پی در پی فرستادیم و هرگاه که رسولی برای امتی آمد
 او را تکذیب کردند و ما هم آنها را دنبال یکدیگر روانه کردیم. و نیز فرموده
 است: تا برای مردم پس از ارسال رسولان حجّتی نباشد تا به واسطه آن بر
 خداوند احتجاج کنند، زیرا حجّت آنها رفع نگردد مگر آنکه در هر زمانی تا
 قیامت رسولی باشد چنانچه قول آنها را چنین حکایت کرده است: چرا برای ما
 رسولی نفرستادی تا پیش از آنکه خوار و رسوا شویم از آیات پیروی کنیم؟ و
 خدای تعالی در جواب آنها چنین احتجاج کرده است: بگو برای شما رسولانی
 پیش از من با معجزات و بیّنات و آنچه شما گوئید آمدند پس چرا آنها را کشتید

۱ - المؤمنون: ۴۴.

۲ - النساء: ۶۵.

۳ - طه: ۱۳۴.

۴ - آل عمران: ۱۸۳.

التَّكْلِيفِ لَا تَنزَاحَ إِلَّا بِرُسُلٍ مُنْذِرٍ مَبْعُوثٍ إِلَيْهِمْ لِيُقِيمَ أَوْدَهُمْ وَيُخْبِرَهُمْ بِمَصَالِحِ أُمُورِهِمْ دِينًا وَدُنْيَا، وَيُنْصِفَ مَظْلُومَهُمْ مِنْ ظَالِمِهِمْ، وَيَأْخُذَ حَقَّ ضَعِيفِهِمْ مِنْ قَوِيِّهِمْ، وَحُجَّةُ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ لَا تُلْزِمُهُمْ إِلَّا بِذَلِكَ.

فَلَمَّا أَخْبَرْنَا عَزَّوَجَلَّ أَنَّهُ قَدْ خَتَمَ أَنْبِيَاءَهُ وَرُسُلَهُ بِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَلَّمْنَا لِدَلِيلِكَ وَأَيْقَنَّا أَنَّهُ لَا رَسُولَ بَعْدَهُ، وَأَنَّهُ لَا بَدَّ لَنَا مِمَّنْ يَقُومُ مَقَامَهُ وَتُلْزِمُنَا حُجَّةُ اللَّهِ بِهِ وَتَنزَاحُ بِهِ عَلَيْنَا، لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ قَالَ فِي كِتَابِهِ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»^(۱)، وَ لِأَنَّ الْحَاجَةَ مِنَّا إِلَى ذَلِكَ دَائِمَةٌ فِينَا ثَابِتَةٌ إِلَى انْقِضَاءِ الدُّنْيَا وَ زَوَالِ التَّكْلِيفِ وَ الْأَمْرِ وَ النَّهْيِ عَنَّا، فَإِنَّ ذَلِكَ الْهَادِيَ لَا يَكُونُ مِثْلَ حَالِنَا فِي الْحَاجَةِ إِلَى مَنْ يَقُومُهُ وَ يُؤَدِّبُهُ وَ يَهْدِيهِ إِلَى الْحَقِّ، وَ لَا يَحْتَاجُ إِلَى مَخْلُوقٍ مِنَّا فِي شَيْءٍ مِنْ عِلْمِ الشَّرِيعَةِ وَ مَصَالِحِ الدِّينِ وَ الدُّنْيَا، بَلْ مُقَوْمُهُ وَ هَادِيهِ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِمَا يُلْهِمُهُ كَمَا أَلْهَمَ أُمَّ مُوسَى عَلَيْهَا السَّلَامُ، وَ هَدَاها إِلَى مَا

اگر راست می گوئید؟ بنابراین احتیاج بندگان برطرف نشود مگر به وجود رسولی مُنذر که بر آنها مبعوث شود تا کجی آنها را برطرف سازد و مصالح دین و دنیای آنها را گزارش کند و برای مظلومانشان از ظالمانشان انتقام گیرد و حق ناتوان را از توانا بستاند و برایشان الزام حجّت نشود مگر به واسطه رسولان.

و چون خدای تعالی خبر داده است که سلسله انبیاء و رسولانش را به وجود محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ختم فرموده است آن را پذیرفتیم و یقین کردیم که رسولی پس از وی نخواهد آمد و ناچار باید کسی باشد که در مقام او بنشیند و حجّت خدای تعالی به واسطه او الزام شود و حاجت ما به سبب او زایل گردد زیرا خدای تعالی به رسولش در کتاب خود فرموده است تو مُنذری و برای هر قومی هدایت کننده ای است و نیازمندی ما به هدایت کننده دائمی و ثابت است و تا انقضای دنیا و زوال تکلیف و امر و نهی پا برجاست و آن هادی نباید چون ما باشد که خود محتاج مقوم و مؤدب و هادی باشد و نباید در علوم شریعت و مصالح دین و دنیا نیازمند مخلوقی چون ما باشد بلکه مقوم و هادی او خدای تعالی است که به او الهام می کند همچنان که به مادر موسی عَلَيْهَا السَّلَامُ الهام فرمود و راه نجات خود و موسی را از فرعون

كَانَ فِيهِ نَجَاتُهَا وَنَجَاةُ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ فِرْعَوْنَ وَ قَوْمِهِ .
 فَعِلْمُ الْإِمَامِ عَلَيْهِ السَّلَامُ كُلُّهُ مِنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ ، فَبِذَلِكَ يَكُونُ عَالِمًا
 بِمَا فِي الْكِتَابِ الْمُنَزَّلِ وَ تَنْزِيلِهِ وَ تَفْسِيرِهِ وَ تَأْوِيلِهِ وَ مَعَانِيهِ وَ نَاسِخِهِ وَ مَنْسُوخِهِ ، وَ مُحْكَمِهِ
 وَ مُتَشَابِهِهِ ، وَ حَلَالِهِ وَ حَرَامِهِ ، وَ أَوَامِرِهِ وَ زَوَاجِرِهِ ، وَ وَعْدِهِ وَ وَعِيدِهِ ، وَ أَمْثَالِهِ وَ
 قِصَصِهِ ، لَا بِرَأْيٍ وَ قِيَاسٍ . كَمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : « وَ لَوْ رُدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَ إِلَى أُولِي -
 الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ » [النساء : ۸۳] .

وَ الدَّلِيلُ عَلَى ذَلِكَ مَا اجْتَمَعَتِ الْأُمَّةُ عَلَى نَقْلِهِ مِنْ قَوْلِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ : « إِنِّي
 تَارِكٌ فِيكُمْ مَا إِنْ تَمَسَّكُمْ بِهِ لَنْ تَضِلُّوا : كِتَابَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَ عِثْرَتِي - أَهْلَ بَيْتِي - وَ إِنِّي
 لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيَّ الْحَوْضَ » .

وَ بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ : « الْأُمَّةُ مِنْ أَهْلِ بَيْتِي ، لَا تُعَلِّمُوهُمْ فَإِنَّهُمْ أَعْلَمُ مِنْكُمْ » .
 فَأَعْلَمْنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَ سَلَّمَ فَقَالَ إِنَّهُ مُخَلَّفٌ فِينَا مَنْ يَقُومُ مَقَامَهُ فِي هِدَايَتِنَا وَ فِي مَعْرِفَةِ الْكِتَابِ ، وَ إِنْ

و قومش به وی نشان داد .

و علم امام از ناحیه خدای تعالی و رسول اوست و از این روست که حقایق
 قرآن را می دانند و تنزیل و تفسیر و تأویل و معانی و ناسخ و منسوخ و محکم و
 متشابه و حلال و حرام و اوامر و زواجر و وعد و وعید و امثال و قصص آن را
 می دانند و آن علم به طریق رأی و قیاس حاصل نشده است ، چنان که خدای
 تعالی فرموده است : و اگر آن را به رسول و اولی الامر باز می گردانید آنان که
 شایسته استنباط بودند آن را می دانستند .

و دلیل علم الهی ایشان آن است که امت اسلامی اتفاق دارد که پیامبر اکرم
 فرمود : من در میان شما چیزی را به جا می گذارم که اگر به آن تمسک جوئید هرگز
 گمراه نشوید : کتاب خدای تعالی و عترتم که همان اهل بیت من است و آن دو از
 یکدیگر جدا نشوند تا آنکه در سر حوض کوثر بر من در آیند .

و دلیل دیگر کلام رسول ﷺ است که فرمود : ائمه از اهل بیت من هستند به
 آنها چیزی نیاموزید که آنها از شما داناترند . رسول خدا با این سخنان به ما
 آموخته است که در میان ما کسی را جانشین خود کرده است که در هدایت ما و

الْأُمَّةَ سَتْفَارِقُهَا إِلَّا مَنْ عَصَمَهُ اللَّهُ جَلَّ جَلَالُهُ بَلُزُومِهَا فَأَنْقَذَهُ بِاتِّبَاعِهَا مِنَ الضَّلَالَةِ وَ
الرَّدَى ضِمَاناً مِنْهُ صَاحِباً يُؤَدِّيهِ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ إِذْ لَمْ يَكُنْ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ مِنَ الْمُتَكَلِّفِينَ، وَ لَمْ
يَتَّبِعْ إِلَّا مَا يُوحَى إِلَيْهِ أَنْ مَنْ تَمَسَّكَ بِهِمَا لَنْ يَضِلَّ، وَ أَنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَيْهِ
الْحَوْضَ.

وَ بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ إِنَّ أُمَّتَهُ سَتْفَتَرِقُ عَلَى ثَلَاثٍ وَ سَبْعِينَ فِرْقَةً مِنْهَا فِرْقَةٌ نَاجِيَةٌ وَ
اِثْنَتَيْنِ وَ سَبْعِينَ فِرْقَةً فِي النَّارِ. فَقَدْ أَخْرَجَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ مَنْ تَمَسَّكَ بِالْكِتَابِ وَ الْعِتْرَةِ مِنَ الْفِرَقِ
الْمُهَالِكَةِ وَ جَعَلَهُ مِنَ النَّاجِيَةِ بِمَا قَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ «إِنَّهُ مَنْ تَمَسَّكَ بِهِمَا لَنْ يَضِلَّ».
وَ بِقَوْلِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ: إِنَّ فِي أُمَّتِهِ مَنْ يَمُرُّ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمُرُّ السَّهْمُ مِنَ الرَّهْمِيَّةِ وَ الْمَارِقُ
مِنَ الدِّينِ قَدْ فَارَقَ الْكِتَابَ وَ الْعِتْرَةَ، فَقَدْ دَلَّنَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ بِمَا أَعْلَمْنَا أَنَّ فِيهَا خَلْفَهُ فِينَا غِنَى
عَنْ إِزْسَالِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ الرَّسُولَ إِلَيْنَا، وَ قَطْعاً لِعُذْرِنَا وَ حُجَّتِنَا.

در معرفت کتاب قائم مقام اوست و اینکه مردم بین آن دو جدایی افکنند مگر
آنان که خدای تعالی ایشان را حفظ کند و به هر دو متمسک شوند و به واسطه
پیروی از هر دو از ضلالت و هلاکت برهند و پیامبر آن را از ناحیه خدای تعالی
ضمانت فرموده است زیرا پیامبر متکلف نبود و مجامله نمی کرد و تنها از وحی الهی
پیروی می نمود و کلام مَنْ تَمَسَّكَ بِهِمَا لَنْ يَضِلَّ وَ أَنَّهُمَا لَنْ يَفْتَرِقَا حَتَّى يَرِدَا عَلَى
الْحَوْضِ از این عموم استثناء نیست.

و دلیل دیگر این کلام اوست که فرمود: به زودی امت من هفتاد و سه فرقه
شوند، یک فرقه آن ناجی و هفتاد و دو فرقه دیگر در آتش است و آن فرقه ای را
که به کتاب و عترت متمسک شود از هلاکت خارج ساخته و فرقه ناجیه نامیده و
فرموده است: هر کس به آن دو متمسک شود هرگز گمراه نگردد.

و دلیل دیگر این کلام اوست که در امتش کسانی هستند که از دین بیرون
جهند همچنان که تیر از کمان بیرون جهند، و آن که از دین بیرون رفته باشد از
کتاب و عترت مفارقت کرده است و با این بیان به ما اعلام فرموده است که در
آنچه میان ما بر جای گذاشته است غنایی است که خدا را از ارسال رسولان
برای خلائق بی نیاز ساخته است و عذر ما را قطع کرده و حجّت را بر ما تمام

وَجَدْنَا الْأُمَّةَ بَعْدَ نَبِيِّهَا قَدْ كَثُرَ اخْتِلَافُهَا فِي الْقُرْآنِ وَ تَنْزِيلِهِ وَ سُورِهِ وَ آيَاتِهِ وَ فِي قِرَاءَتِهِ وَ مَعَانِيهِ وَ تَفْسِيرِهِ وَ تَأْوِيلِهِ، وَ كُلُّ مِنْهُمْ يَحْتَجُّ لِمَذْهَبِهِ بِآيَاتٍ مِنْهُ، فَعَلِمْنَا أَنَّ الَّذِي يَعْلَمُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ هُوَ الَّذِي قَرَنَهُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى وَ رَسُولُهُ ﷺ بِالْكِتَابِ الَّذِي لَا يُفَارِقُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ.

وَمَعَ هَذَا فَإِنَّهُ لَا بُدَّ أَنْ يَكُونَ مَعَ هَذَا الْهَادِي الْمَقْرُونِ بِالْكِتَابِ حُجَّةٌ وَ دَلَالَةٌ يُبَيِّنُ بِهَا مِنَ الْخَلْقِ الْمُحْجُوجِينَ بِهِ الْمُحْتَاجِينَ إِلَيْهِ، وَ يَكُونُ بِهَا فِي صِفَاتِهِ وَ عِلْمِهِ وَ ثَبَاتِهِ خَارِجاً عَنِ صِفَاتِهِمْ، غَنِيّاً بِمَا عِنْدَهُ عَنْهُمْ، تَثْبُتُ بِذَلِكَ مَعْرِفَتُهُمْ عِنْدَ الْخَلْقِ دَلَالَةٌ مُعْجِزَةٌ، وَ حُجَّةٌ لَازِمَةٌ يَضْطَرُّ الْمُحْجُوجِينَ بِهِ إِلَى الْإِقْرَارِ بِإِمَامَتِهِ لِكَيْ يَتَبَيَّنَ الْمُؤْمِنُ الْحَقُّ [بِذَلِكَ] مِنْ الْكَافِرِ الْمُبْطِلِ الْمُعَانِدِ الْمَلْبَسِ عَلَى النَّاسِ بِالْأَكَاذِبِ وَ الْمَخَارِيقِ وَ زُخْرَفِ الْقَوْلِ، وَ صُنُوفِ التَّأْوِيلَاتِ لِلْكِتَابِ وَ الْأَخْبَارِ، لِأَنَّ الْمُعَانِدَ لَا يَقْبَلُ الْبُرْهَانَ.

فَإِنْ اخْتَجَّ مُحْتَجٌّ مِنْ أَهْلِ الْإِلْحَادِ وَ الْعِنَادِ بِالْكِتَابِ وَ أَنَّهُ الْحُجَّةُ الَّتِي يُسْتَعْنَى بِهَا عَنِ

ساخته است.

و ما می بینیم که امت اسلامی بعد از پیامبر خود در قرآن و تنزیل آن و سوره‌ها و آیات و قرائت و معانی و تفسیر و تأویل آن اختلاف کرده و هر کدام از آنها برای اثبات عقیده خود به آیات قرآن استدلال کرده‌اند از این رو می فهمیم آن کسی که عالم به قرآن است همان کسی است که خدای تعالی و رسولش او را همتای کتابی قرار داده است که تا روز قیامت از آن مفارقت نکند. با این حال باید آن هدایت کننده‌ای که همتای قرآن است حجت و دلیلی برای معرفی خود داشته باشد تا مخالفان و محتاجان او را بشناسند و به وسیله آن در صفات و علم و ثبات از سایرین ممتاز باشد و بدانچه خود دارد از دیگران بی نیاز باشد و معرفتش نزد مردم ثابت گردد. دلیلی معجزه و حجتی لازم که مخالفان او را وادار به اعتراف به امامت وی کند تا به این وسیله مؤمن حق گواز کافر باطل جو و معاند دروغگو که آیات و اخبار را به ناحق تأویل می کند ممتاز شود، زیرا معاند برهان را نمی پذیرد.

اگر کسی از اهل‌الاحاد و عناد احتجاج به کتاب کند و بگوید قرآن کتابی است

الْأُمَّةِ الْهُدَاةِ لِأَنَّ فِيهِ تَبْيَانًا لِكُلِّ شَيْءٍ، وَ لِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ» (۱).

قُلْنَا لَهُ: أَمَّا الْكِتَابُ فَهُوَ عَلَى مَا وَصَفْتَ، «فِيهِ تَبْيَانٌ كُلُّ شَيْءٍ»، مِنْهُ مَنْصُوصٌ مُبَيَّنٌ، وَمِنْهُ مَا هُوَ مُخْتَلَفٌ فِيهِ، فَلَا بُدَّ لَنَا مِنْ مُبَيَّنٍّ يُبَيِّنُ لَنَا مَا قَدْ اخْتَلَفْنَا فِيهِ إِذْ لَا يَجُوزُ فِيهِ الْاِخْتِلَافُ لِقَوْلِهِ عَزَّوَجَلَّ: «وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» (۲).
وَلَا بُدَّ لِلْمُكَلَّفِينَ مِنْ مُبَيَّنٍّ يُبَيِّنُ بِرَاهِينَ وَاضِحَةٍ تُبَهِّرُ الْعُقُولَ وَ تُلْزِمُ بِهَا الْحُجَّةَ، كَمَا لَمْ يَكُنْ فِيهَا مَضَى بُدٌّ مِنْ مُبَيَّنٍّ لِكُلِّ أُمَّةٍ مَا اخْتَلَفَ فِيهِ مِنْ كِتَابِهَا بَعْدَ نَبِيِّهَا، وَ لَمْ يَكُنْ ذَلِكَ لِاسْتِغْنَاءِ أَهْلِ التَّوْرَةِ بِالتَّوْرَةِ وَ أَهْلِ الزَّبُورِ بِالزَّبُورِ وَ أَهْلِ الْإِنْجِيلِ بِالْإِنْجِيلِ. وَ قَدْ أَخْبَرَنَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ عَنْ هَذِهِ الْكُتُبِ أَنَّ فِيهَا هُدًى وَ نُورًا يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ، وَ أَنَّ فِيهَا حُكْمًا مَا يَحْتَاجُونَ إِلَيْهِ.

که با وجود آن به ائمه هدی نیازی نیست زیرا در آن هر چیزی بیان شده است و خدای تعالی خود فرموده است: «مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ».
گوئیم: اما قرآن همین گونه است که می گویی و در آن هر چیزی بیان شده است ولی بعضی از آیاتش منصوص و مبین است و بعضی دیگر از آیاتش مختلفه است و از وجود مبینی که موارد اختلاف را تبیین کند گریزی نیست، زیرا روا نبود که در قرآن اختلاف باشد به دلیل آیه «وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» و ناگزیر برای مکلفین باید مبینی وجود داشته باشد تا با براهین واضح خردها را خیره و حجت را تمام گرداند، چنانچه در هر یک از ائمه‌های پیشین نیز مبینی وجود داشته است و پس از پیامبر در موارد اختلاف امت رفع اختلاف می کرده‌اند و اهل تورات و اهل زبور و اهل انجیل به کتابهای خود بی نیاز از مبین نبودند و خدای تعالی از این کتابها خبر داده که در آنها هدایت و نور بوده است و پیامبران به آنها حکم می کردند و حوائج مردم در آن بوده است.

وَلَكِنَّهُ عَزَّوَجَلَّ لَمْ يَكِلْهُمْ إِلَىٰ عِلْمِهِمْ بِمَا فِيهَا، وَوَاتَرَ الرُّسُلَ إِلَيْهِمْ، وَ أَقَامَ لِكُلِّ رَسُولٍ عِلْمًا وَ وَصِيًّا وَ حُجَّةً عَلَىٰ أُمَّتِهِ، أَمَرَهُمْ بِطَاعَتِهِ وَ الْقَبُولِ مِنْهُ إِلَىٰ ظُهُورِ النَّبِيِّ الْآخِرِ لَيْثًا تَكُونَ لَهُمْ عَلَيْهِ حُجَّةٌ، وَ جَعَلَ أَوْصِيَاءَ الْأَنْبِيَاءِ حُكَّامًا بِمَا فِي كُتُبِهِ، فَقَالَ تَعَالَى: «يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَ الرِّبَانِيُّونَ وَ الْأَخْبَارُ بِمَا اسْتُحْفِظُوا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ وَ كَانُوا عَلَيْهِ شُهَدَاءَ» (۱).

ثُمَّ إِنَّهُ عَزَّوَجَلَّ قَطَعَ عَنَّا بَعْدَ نَبِيِّنَا ﷺ الرُّسُلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَ جَعَلَ لَنَا هُدَاةً مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَ عِثْرَتِهِ يَهْدُونَنَا إِلَى الْحَقِّ، وَ يَجْلُونَ عَنَّا الْعَمَى، وَ يَنْفُونَ الْاِخْتِلَافَ وَ الْفُرْقَةَ، مَعْصُومِينَ قَدْ أَمَّنَّا مِنْهُمْ الْخَطَأَ وَ الزَّلَلَ، وَ قَرَنَ بِهِمُ الْكِتَابَ، وَ أَمَرْنَا بِالتَّمَسُّكِ بِهِمَا، وَ أَعْلَمْنَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ أَنَّا لَا نَضِلُّ مَا إِنْ تَمَسَّكْنَا بِهِمَا، وَ لَوْ لَا ذَلِكَ مَا كَانَتْ الْحِكْمَةُ تَوْجِبُ إِلَّا بَعَثَةَ الرُّسُلَ ﷺ إِلَى انْقِطَاعِ التَّكْلِيفِ عَنَّا، وَ بَيَّنَّ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ ذَلِكَ فِي قَوْلِهِ

ولیکن خدای تعالی آن امتها را به آن علمی که از آن کتابها دارند واگذار نکرده و پی در پی برای آنها رسولانی فرستاده و برای هر رسولی علم و جانشین و حجتی معین فرموده و به آنها امر کرده است که از او اطاعت کنند و پذیرای او باشند تا آن هنگام که پیامبر دیگری ظهور کند تا بر مردم علیه او حجتی نباشد و اوصیای پیامبران را حکام بر آن کتب قرار داده و فرموده است: پیامبرانی که تسلیم او امر الهی بودند بر یهودیان و ربانیون و اخبار حکم می کنند به آنچه که از کتاب خدا حفظ کرده و بر آن گواه بودند.

سپس خدای تعالی پس از پیامبر ما ﷺ رشته رسولان را گسسته و برای ما هادیان از عترت و اهل بیت او معین فرموده تا ما را به حق هدایت کنند و گوری را از ما بزدایند و اختلاف و تفرقه را برطرف سازند، معصومانی که ما را از خطا و لغزش آنها ایمن ساخته و آنها را قرین قرآن قرار داده و به ما فرمان داده است که به آنها متمسک شویم و با زبان پیامبرش به ما خبر داده است که مادام که به آن دو متمسک شویم گمراه نخواهیم شد و اگر چنین نبود حکمت اقتضا می کرد که تا انقضای تکلیف از ما رسولان را بفرستد و خدای تعالی این مطلب را تبیین

لِنَبِيِّهِ: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»، فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ عَلَيْنَا بِذَلِكَ .
 وَ الرَّسُلُ وَ الْأَنْبِيَاءُ وَ الْأَوْصِيَاءُ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ لَمْ تَحُلْ الْأَرْضُ مِنْهُمْ، وَ قَدْ كَانَتْ
 لَهُمْ فِتْرَاتٌ مِنْ خَوْفٍ وَ أَسْبَابٍ لَا يُظْهِرُونَ فِيهَا دَعْوَةً، وَ لَا يُبْدُونَ أَمْرَهُمْ إِلَّا لِمَنْ
 آمَنُوهُ، حَتَّى بَعَثَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ فَكَانَ آخِرَ أَوْصِيَاءِ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ رَجُلٌ يُقَالُ
 لَهُ «أَبِي» وَ كَانَ يُقَالُ لَهُ: «بَالِطٌ» أَيْضًا.

حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عِيسَى؛ وَ
 مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ الْكَاتِبُ ^(۱)؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ -
 عَلِيِّ بْنِ فَضَّالٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُكَيْرٍ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: الَّذِي تَنَاهَتْ إِلَيْهِ
 وَصِيَّةُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ عَلَيْهَا السَّلَامُ رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: «أَبِي»».

وَ حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ
 الصَّفَّارُ؛ وَ سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ جَمِيعًا، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ الْكَاتِبِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ
 - عَمَّنْ حَدَّثَهُ مِنْ أَصْحَابِنَا - عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: كَانَ آخِرَ أَوْصِيَاءِ عِيسَى عَلَيْهَا السَّلَامُ
 رَجُلٌ يُقَالُ لَهُ: «بَالِطٌ»».

کرده و به رسولش فرموده است: «تو مُنذری و برای هر قومی هدایت کننده ای
 است» برای خداوند حجتهای بالغه ای وجود دارد

و هیچگاه زمین از وجود رسولان و انبیاء و اوصیاء صلوات الله علیهم خالی
 نبوده است و به واسطه خوف و اسباب دیگر فتراتی هم داشته اند و در آن دوران
 اظهار دعوتی نمی کردند و امر خود را جز بر محرمان خود آشکار نمی نمودند تا
 آنکه خدای تعالی محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آلِهِ وَ سَلَّمَ را مبعوث فرمود و آخرین اوصیای عیسی عَلَيْهَا السَّلَامُ
 مردی بود که به او «آبی» و یا «بالط» می گفتند.

عبدالله بن بکیر از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: آخرین وصایت
 عیسی بن مریم عَلَيْهَا السَّلَامُ به مردی به نام «آبی» منتهی شد.

ابن ابی عمیر با واسطه ای از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که آخرین وصی
 عیسی عَلَيْهَا السَّلَامُ مردی به نام «بالط» بود.

۱ - کذا فی النسخ، و فی البحار: «جمیعاً عن ابن فضال» و هو الظاهر.

وَ حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا الْهَيْثَمُ بْنُ أَبِي مَسْرُوقٍ النَّهْدِيُّ؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْجُبَّارِ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ دُرِّسْتِ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ الْوَاسِطِيِّ، وَ غَيْرِهِ، عَنْ أَبِي - عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: كَانَ سَلْمَانُ الْفَارِسِيُّ رَجُلًا قَدْ أَتَى غَيْرَ وَاحِدٍ مِنَ الْعُلَمَاءِ، وَ كَانَ آخِرُ مَنْ أَتَى أَبِي، فَكَثَرَ عِنْدَهُ مَا شَاءَ اللَّهُ، فَلَمَّا ظَهَرَ النَّبِيُّ ﷺ قَالَ أَبِي: يَا سَلْمَانُ إِنَّ صَاحِبَكَ الَّذِي تَطْلُبُهُ بِمَكَّةَ قَدْ ظَهَرَ، فَتَوَجَّهْ إِلَيْهِ سَلْمَانُ رَحِمَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ».

حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا جَمَاعَةٌ مِنْ أَصْحَابِنَا الْكُوفِيِّينَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ بْنِ بَزِيعٍ، عَنْ أُمَيَّةَ بْنِ - عَلِيٍّ الْقَيْسِيِّ قَالَ: حَدَّثَنِي دُرِّسْتُ بْنُ أَبِي مَنْصُورٍ الْوَاسِطِيِّ «أَنَّهُ سَأَلَ أَبَا الْحَسَنِ الْأَوَّلَ - يَعْنِي مُوسَى بْنَ جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ مَحْجُوجًا بِأَبِي؟ قَالَ: لَا وَ لَكِنَّهُ كَانَ مُسْتَوْدِعًا لِوَصَايَاهُ فَسَلَّمَهَا إِلَيْهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: قُلْتُ: فَدَفَعَهَا إِلَيْهِ عَلَيَّ أَنَّهُ كَانَ مَحْجُوجًا بِهِ؟ فَقَالَ: لَوْ كَانَ مَحْجُوجًا بِهِ لَمَا دَفَعَ إِلَيْهِ الْوَصَايَا، قُلْتُ: فَمَا كَانَ حَالُ أَبِي؟ قَالَ: أَقْرَبَ بِالنَّبِيِّ ﷺ وَ بِمَا جَاءَ وَ دَفَعَ إِلَيْهِ الْوَصَايَا وَ مَاتَ أَبِي مِنْ يَوْمِهِ».

درست بن ابی منصور و دیگران از امام صادق علیه السلام روایت کنند که فرمود: سلمان فارسی بر دانشمندان بسیاری وارد شد و آخرین دانشمندی که بر وی درآمد «آبی» بود و مدتی نزد او ماند تا آنکه پیامبر اکرم ﷺ ظهور کرد، آنگاه آبی به او گفت: ای سلمان! یاری که در جستجوی آنی، در مکه ظهور کرده است و سلمان رحمة الله علیه به جانب او روان شد.

درست بن ابی منصور از امام کاظم علیه السلام پرسید: آیا آبی بر رسول اکرم حجّت بود؟ فرمود: نه، ولیکن پیامبر و صایای عیسی را از وی طلب کرد و او نیز آنها را تسلیم نمود. گوید گفتم: آیا از آن رو که بر پیامبر حجّت بود آنها را تسلیم کرد؟ فرمود: اگر بر پیامبر حجّت بود و صایا را تسلیم نمی کرد. گفتم: احوال آبی چه بود؟ فرمود: به پیامبر ﷺ و آنچه که آورده است ایمان آورد و و صایا را تسلیم نمود و در همان روز درگذشت.

فَقَدْ دَلَّ ذَلِكَ عَلَى أَنَّ الْفِتْرَةَ هِيَ الْإِخْتِفَاءُ وَالسَّرُّ وَالْامْتِنَاعُ مِنَ الظُّهُورِ وَإِعْلَانِ -
 الدَّعْوَةِ لِأَذْهَابِ شَخْصٍ، وَارْتِفَاعِ عَيْنِ الذَّاتِ وَالْإِنِّيَّةِ^(۱)، وَقَدْ قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي
 قِصَّةِ الْمَلَائِكَةِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ»^(۲)، فَلَوْ كَانَ الْفُتُورُ ذَهَابًا
 عَنِ الشَّيْءِ وَذَاتِهِ لَكَانَتِ الْآيَةُ مُحَالًا، لِأَنَّ الْمَلَائِكَةَ يَنَامُونَ وَالنَّائِمُ فِي غَايَةِ الْفُتُورِ، وَ
 النَّائِمُ لَا يُسَبِّحُ لِأَنَّهُ إِذَا نَامَ فَتَرَ عَنِ التَّسْبِيحِ، وَالنَّوْمُ بِمَنْزِلَةِ الْمَوْتِ لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ
 يَقُولُ: «اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا»^(۳)، وَيَقُولُ عَزَّ وَجَلَّ: «وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ وَيَعْلَمُ مَا جَرَحْتُم بِالنَّهَارِ»، وَالنَّائِمُ فَاتِرٌ بِمَنْزِلَةِ الْمَيِّتِ، وَالَّذِي
 لَا يَنَامُ وَلَا تَأْخُذُهُ سِنَةٌ وَلَا نَوْمٌ وَلَا يُدْرِكُهُ فُتُورٌ هُوَ اللَّهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، وَالْخَبْرُ دَلِيلٌ
 عَلَى ذَلِكَ.

حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنِ
 الْعَبَّاسِ بْنِ مُوسَى الْوَرَّاقِ، عَنْ يُونُسَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ دَاوُدَ بْنِ فَرْقَدِ الْعَطَّارِ «قَالَ:

این روایات دلالت دارد که فترت به معنای اختفاء و سرّ و امتناع از ظهور و آشکار نکردن دعوت است نه از میان رفتن شخص و ارتفاع عین ذات و وجود و خدای تعالی در داستان ملائکه فرموده است: شب و روز بی فتور او را تسبیح می کنند و اگر فتور به معنی رفتن و زایل شدن عین چیزی باشد معنای آیه محال خواهد بود زیرا که ملائکه می خوابند و خواب در غایت فتور است و نائم تسبیح نمی کند، زیرا چون خوابید از تسبیح باز می ماند و خواب به منزله مرگ است و خدای تعالی می فرماید: خداوند نفوس را هنگام فرار رسیدن مرگ توفی می کند و آن نفسی را که هنگام خواب فرود آمده است و از آن به جان تعبیر می شود آن را نیز توفی می کند و نیز می فرماید: خداوند شما را هنگام شب توفی می کند و آنچه را که در روز انجام می دهید می داند و نائم فاتر و به منزله مرده است و کسی که نمی خوابد و چرت و خواب او را فرامی گیرد، و فتوری بر او عارض نمی شود او خدایی است که هیچ معبودی جز او نیست و این خبر نیز بر آن دلالت دارد:

داود بن فرقد گوید: یکی از اصحاب از من پرسید: آیا ملائکه می خوابند؟

۱ - فی بعض النسخ «الاینیة».

۲ - الانبیاء: ۲۰.

۳ - الزمر: ۴۲.

قَالَ لِي بَعْضُ أَصْحَابِنَا: أَخْبِرْنِي عَنِ الْمَلَائِكَةِ أَيَنَامُونَ؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي، فَقَالَ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ»، ثُمَّ قَالَ: أَلَا أُطْرِفُكَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِشَيْءٍ؟ [قَالَ:] فَقُلْتُ: بَلَى، فَقَالَ: سُئِلَ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: مَا مِنْ حَيٍّ إِلَّا وَهُوَ يَنَامُ مَا خَلَا اللَّهُ وَحْدَهُ عَزَّ وَجَلَّ، وَالْمَلَائِكَةُ يَنَامُونَ. فَقُلْتُ: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: «يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ» فَقَالَ: أَنْفَاسُهُمْ تَسْبِيحٌ».

فَالْفِتْرَةُ إِنَّمَا هِيَ الْكَفُّ عَنِ إِظْهَارِ الْأَمْرِ وَالنَّهْيِ. وَاللُّغَةُ تَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ، يُقَالُ: فَتَرَ فُلَانٌ عَنْ طَلَبِ فُلَانٍ، وَفَتَرَ عَنْ مُطَالَبَتِهِ، وَفَتَرَ عَنْ حَاجَتِهِ وَإِنَّمَا ذَلِكَ تَرَخُّ عَنْهُ وَكَفُّ لَا بَطْلَانَ الشَّخْصِ وَالْعَيْنِ، وَمِنْهُ قَوْلُ الرَّجُلِ: أَصَابَتْنِي فِتْرَةٌ أَيْ ضَعْفٌ.

وَ قَدْ اخْتَجَّ قَوْمٌ بِقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِنَبِيِّهِ: «لِتُنذِرَ قَوْمًا مَا أْتَيْتَهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ»^(۱) وَقَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ كُتُبٍ يَدْرُسُونَهَا وَمَا أَرْسَلْنَا إِلَيْهِمْ قَبْلَكَ

گفتم نمی دانم. گفت خدای تعالی فرموده است: شب و روز و بی فتور او را تسبیح می کنند. سپس گفت: آیا طرفه ای از امام صادق علیه السلام در این باب برایت بگویم؟ گفتم: بگو، گفت: شخصی از امام صادق همین سؤال را کرد، فرمود: هر موجود زنده ای جز خدای تعالی می خوابد و ملائکه نیز می خوابند گفتم: خدای تعالی می فرماید: شب و روز و بی فتور او را تسبیح می کنند. فرمود: انفس آنها تسبیح است.

پس فترت به معنی خودداری از اظهار امر و نهی است و لغت نیز بر آن دلالت دارد، می گویند: فلانی از طلب فلان چیز باز ایستاد و در مطالبات و حوائج خویش سستی کرد و در این قبیل از فعل «فتر» استفاده می شود و آن به معنی سستی کردن و باز ایستادن است و به معنی بطلان عین و شخص نیست و در همین معناست که شخصی می گوید اصابتنی فتره یعنی ضعفی مرا فرا گرفته است.

و برخی به این قول خدای تعالی به پیامبرش احتجاج کرده اند: تا انداز کنی مردمی را که پیش از تو نذیری برای آنها نبوده است. و این سخن خدای تعالی: ما به آنها کتابی ندادیم تا آن را فراگیرند و پیش از تو برای آنها نذیری نفرستادیم

مِنْ نَذِيرٍ» (۱) فَجَعَلُوا هَذَا دَلِيلًا عَلَى أَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بَيْنَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَبَيْنَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيٌّ وَلَا رَسُولٌ وَلَا حُجَّةٌ. وَهَذَا تَأْوِيلُ بَيْنِ الْخَطَاءِ لِأَنَّ النُّذْرَ إِنَّمَا هُمْ الرُّسُلُ خَاصَّةً دُونَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ، لِأَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَقُولُ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ». فَالْتُّذْرُ هُمْ الرُّسُلُ، وَالْأَنْبِيَاءُ وَالْأَوْصِيَاءُ هُدَاةٌ، وَفِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ» دَلِيلٌ عَلَى أَنَّهُ لَمْ تَخُلُ الْأَرْضُ مِنْ هُدَاةٍ فِي كُلِّ قَوْمٍ وَكُلِّ عَصْرٍ تُلْزَمُ الْعِبَادُ الْحُجَّةَ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِهِمْ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ.

فَالهُدَاةُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ وَالْأَوْصِيَاءِ لَا يَجُوزُ انْقِطَاعُهُمْ مَا دَامَ التَّكْلِيفُ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِأَزْمًا لِلْعِبَادِ، لِأَنَّهُمْ يُؤَدُّونَ عَنِ النُّذْرِ، وَ جَائِزٌ أَنْ تَنْقَطَعَ النُّذْرُ، كَمَا انْقَطَعَتْ بَعْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَا نَذِيرَ بَعْدَهُ.

حَدَّثَنَا أَبِي؛ وَ مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا - قَالَا: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ يَعْقُوبُ بْنُ يَزِيدَ جَمِيعًا، عَنْ حَمَّادِ بْنِ عِيسَى،

و آن را بر نبودن نبی و رسول و حجّت بین عیسی و محمد صلی الله علیه و آله دلیل دانسته اند، ولی این تفسیری است که خطای آن بین است، زیرا که نذر خاصّه به رسولان اطلاق می شود و نه بر انبیاء و اوصیاء و دلیل آن این است که خدای تعالی به محمد صلی الله علیه و آله می فرماید: تو منذری و برای هر قومی هدایت کننده ای است. بنابراین نذر عبارت از رسولان است و انبیاء و اوصیاء هادیان. و در آیه وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ دلیلی است بر آنکه زمین هیچگاه از وجود هادی خالی نبوده و در هر عصری و در میان هر قومی هدایت کننده ای از انبیاء و اوصیاء بوده است تا حجّت را بر عباد تمام کند.

و روا نیست که سلسله هادیان از انبیاء و اوصیاء منقطع شود مادام که تکلیف الهی بر بندگان لازم است، زیرا آنان سخن رسول نذیر را می رسانند اما روا باشد که سلسله نذیران منقطع گردد چنان که پس از پیامبر اکرم منقطع گردید و هیچ نذیری پس از او نیست.

محمد بن مسلم گوید: از امام صادق علیه السلام درباره آیه «إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ وَ لِكُلِّ

عَنْ حَرِيزِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ مُسْلِمٍ «قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: (۱) فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»، فَقَالَ: كُلُّ إِمَامٍ هَادٍ لِكُلِّ قَوْمٍ فِي زَمَانِهِمْ».

حَدَّثَنَا أَبِي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ أَدِيْنَةَ، عَنْ بُرَيْدِ بْنِ مُعَاوِيَةَ الْعَجَلِيِّ «قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: مَا مَعْنَى «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»؟ فَقَالَ: الْمُنذِرُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، وَ عَلِيُّ الْهَادِي، وَ فِي كُلِّ وَقْتٍ وَ زَمَانٍ إِمَامٌ مِّنَّا يَهْدِيهِمْ إِلَى مَا جَاءَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ».

وَ الْأَخْبَارُ فِي هَذَا الْمَعْنَى كَثِيرَةٌ، وَ إِنَّمَا قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لِرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «لِنُنذِرَ قَوْمًا مَّا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ»، أَي مَّا جَاءَهُمْ رَسُولٌ قَبْلَكَ بِتَبْدِيلِ شَرِيعَةٍ وَ لَا تَغْيِيرِ مِلَّةٍ (۲) وَ لَمْ يَنْفِ عَنْهُمْ الْهُدَاةَ وَ الدُّعَاةَ مِنَ الْأَوْصِيَاءِ (۳)، وَ كَيْفَ يَكُونُ ذَلِكَ وَ هُوَ عَزَّ وَجَلَّ يَحْكِي عَنْهُمْ فِي قَوْلِهِ: «وَ أَقْسَمُوا بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِن جَاءَهُمْ نَذِيرٌ لَيَكُونُنَّ

قوم هادٍ پرشش کردم. فرمود: هر امام هدایت کننده ای است که برای هر قومی در زمان خود بوده است.

برید بن معاویه گوید: به امام باقر علیه السلام گفتم: معنای این آیه چیست: «إِنَّمَا أَنْتَ مُنذِرٌ وَ لِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ»؟ فرمود: مُنذِرٌ، رسول خدا و هادی علی است و در هر وقت و زمانی امامی از ما وجود دارد که مردم را به آنچه رسول خدا آورده است هدایت کند.

و اخبار وارده در این باب بسیار است و معنای قول خدای تعالی که به رسولش فرمود: تا انداز کنی قومی را که پیش از تو نذیری برای آنها نیامد این است که رسولی پیش از تو نیامد تا شریعت و دین آنها را مبدل سازد و هادیان و داعیان از اوصیا را نفی فرموده است و چگونه چنین باشد در حالی که خدای تعالی از قول آنها چنین حکایت کرده است: و به خداوند سوگند مؤکد خوردند که اگر نذیری برای آنها بیاید از هر یک از امتهای دیگر بهتر هدایت پذیرند و

۱- فی بعض النسخ «لأبي جعفر عليه السلام».

۲- فی بعض النسخ «ولا نسخ ملة».

۳- فی بعض النسخ «ولم ينف عنهم الهداية ولا عن الاوصياء».

أَهْدَى مِنْ إِحْدَى الْأُمَمِ فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُورًا»^(۱). فَهَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ قَدْ كَانَ هُنَاكَ هَادٍ يَدُهُمْ عَلَى شَرَائِعِ دِينِهِمْ لِأَنَّهُمْ قَالُوا ذَلِكَ. قَبْلَ أَنْ يُبْعَثَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ^(۲). وَمِمَّا يَدُلُّ عَلَى ذَلِكَ الْأَخْبَارُ الَّتِي ذَكَرْنَاهَا فِي هَذَا الْمَعْنَى فِي هَذَا الْكِتَابِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ جَعْفَرِ الْحَمِيرِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحَسَنُ بْنُ ظَرِيفٍ، عَنْ صَالِحِ بْنِ أَبِي حَمَادٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي الْحَسَنِ الرَّضَاءِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً، فَقُلْتُ لَهُ: كُلُّ مَنْ مَاتَ وَ لَيْسَ لَهُ إِمَامٌ مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً؟ قَالَ: نَعَمْ، وَ الْوَاقِفُ كَافِرٌ، وَ النَّاصِبُ مُشْرِكٌ».

۳- أَخْبَرَنِي عَلِيُّ بْنُ حَاتِمٍ فِيمَا كَتَبَ إِلَيَّ قَالَ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ زِيَادٍ، عَنْ الْحَسَنِ بْنِ - عَلِيِّ بْنِ سَمَاعَةَ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمِثْمِيِّ، عَنْ سَمَاعَةَ وَ غَيْرِهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: «وَلَا يَكُونُوا كَالَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلُ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْأَمَدُ فَقَسَتْ قُلُوبُهُمْ وَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ»^(۳)».

چون نذیری برای آنها آمد جز نفرت آنان نیفزود و این خود دلالت دارد که در میان آنها هدایت کننده ای بوده است که آنها را به شرایع دینشان راهنمایی کند و این سخن آنان پیش از بعثت محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بوده است و اخباری هم که در این معنا در این کتاب ذکر کردیم بر آن دلالت دارد و لا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ.

۲- محمد بن اسماعیل از امام رضا عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: کسی که بمیرد و امامی نداشته باشد به مرگ جاهلیت مرده است. گفتم: آیا هر کسی که بمیرد و امامی نداشته باشد به مرگ جاهلیت مرده است؟ فرمود: آری و واقف کافر و ناصب مشرک است.

۳- سماعه و دیگران از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کنند که فرمود: این آیه درباره قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ است: نباشید مانند کسانی که پیش از این به آنها کتاب آسمانی داده شد و روزگار به آنان دراز گردید و قلوبشان سخت شد و بسیاری از آنان فاسق شدند.

۴ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحَسَنِ الْمَيْثَمِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ مَحْبُوبٍ، عَنْ مُؤْمِنِ الطَّاقِ، عَنْ سَلَامِ بْنِ الْمُسْتَنِيرِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ «فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا» (۱)، قَالَ: يُحْيِيهَا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِالْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ مَوْتِهَا - يَعْنِي بِمَوْتِهَا كُفْرَ أَهْلِهَا - وَالْكَافِرُ مَيِّتٌ».

۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ يَحْيَى الْجَلُودِيُّ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ زَكَرِيَّا الْجَوْهَرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرِ بْنِ - عُمَارَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ سَعْدِ بْنِ طَرِيفٍ، عَنِ الْأَصْبَغِ بْنِ نُبَاتَةَ «قَالَ: سَمِعْتُ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ عَلِيَّ بْنَ أَبِي طَالِبٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ يَقُولُ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَفْضَلُ الْكَلَامِ قَوْلُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، وَ أَفْضَلُ الْخَلْقِ أَوَّلُ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَ مَنْ أَوَّلُ مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ؟ قَالَ: أَنَا، وَ أَنَا نُورٌ بَيْنَ يَدَيْ اللَّهِ جَلَّ جَلَالُهُ أَوْحَدُهُ وَ أَسْبَحُهُ وَ أَكْبَرُهُ وَ أَقَدَّسُهُ وَ أَمَجَّدُهُ، وَ يَتَلُونِي نُورٌ شَاهِدٌ مِنِّي، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: وَ مَنْ الشَّاهِدُ مِنْكَ؟ فَقَالَ: عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ أَخِي وَ صَفِيِّ وَ وَزِيرِي وَ خَلِيفَتِي وَ وَصِيِّ، وَ إِمَامُ أُمَّتِي،

۴ - سَلَامِ بْنِ مُسْتَنِيرِ از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که در تفسیر این کلام خدای تعالی: «اعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا»، فرمود: خدای تعالی زمین را به واسطه قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ زنده می کند از آن پس که مرده باشد و مقصود از مردن آن، کفر اهل آن است و کافر همان مرده است.

۵ - اصبغ بن نباته گوید: از امیرالمؤمنین عَلَيْهِ السَّلَامُ شنیدم که می گفت: از رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شنیدم که می فرمود: بهترین سخن، کلام لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ است و بهترین مخلوق کسی است که اول بار لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ را بر زبان جاری کرده است گفتند: ای رسول خدا! چه کسی اول بار لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ را بر زبان جاری کرده است؟ فرمود: من، و من در مقابل خدای تعالی نوری بودم که توحید او می گفتم و او را تسبیح و تکبیر می کردم و تقدیس و تمجید می نمودم و در دنباله من نور شاهد من بود. گفتند: یا رسول الله! شاهد شما کیست؟ فرمود: برادر من علی بن ابی طالب که برگزیده و وزیر و جانشین و وصی و امام امت من و صاحب حوضم و پرچمدار

وَصَاحِبُ حَوْضِي، وَ حَامِلُ لِيَاثِي، فَقِيلَ لَهُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ فَمَنْ يَتْلُوهُ؟ فَقَالَ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، ثُمَّ الْأُئِمَّةُ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ».

۶ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَبَانَ، عَنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحَسَنِ الْكِنَانِيِّ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ: إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ أَنْزَلَ عَلَى نَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ كِتَابًا قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَهُ الْمَوْتُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ هَذَا [ال]كِتَابُ وَصِيَّتُكَ إِلَى النَّجِيبِ مِنْ أَهْلِكَ، فَقَالَ: وَمَنْ النَّجِيبُ مِنْ أَهْلِي يَا جَبْرَائِيلُ؟ فَقَالَ: عَلِيُّ بْنُ أَبِي طَالِبٍ. وَكَانَ عَلَى الْكِتَابِ خَوَاتِيمٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَدَفَعَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَأَمَرَهُ أَنْ يَفْكَ خَاتَمًا وَيَعْمَلَ بِمَا فِيهِ، فَفَكَ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَاتَمًا وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ، ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى ابْنِهِ الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَفَكَ خَاتَمًا وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ. ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَفَكَ خَاتَمًا فَوَجَدَ فِيهِ أَنْ أُخْرِجَ بِقَوْمِكَ إِلَى الشَّهَادَةِ وَ لَا شَهَادَةَ لَهُمْ إِلَّا مَعَكَ، وَ أَشْرَ نَفْسِكَ لِلَّهِ تَعَالَى، فَفَعَلَ. ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَى عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، فَفَكَ خَاتَمًا فَوَجَدَ فِيهِ: اصْمُتْ وَ الزَّمْ مَنْزِلَكَ وَ

من است. گفتند: یا رسول الله! چه کسی به دنبال وی خواهد آمد؟ فرمود: حسن و حسین که سید جوانان بهشتی اند و بعد از آنها امامانی که از فرزندان حسین اند تا روز قیامت.

۶ - کنانی از امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ روایت کند که فرمود: خدای تعالی پیش از آنکه مرگ رسول اکرم فرارسد نامه ای بر وی فرستاد و به او فرمود: ای محمد! این وصیت تو به نجیب از خاندان توست. گفت: ای جبرئیل! نجیب از خاندان من کیست؟ گفت: علی بن ابی طالب و بر آن نامه مهرهایی طلایی بود، پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ آن نامه را به علی عَلَيْهِ السَّلَامُ داد و به او فرمان داد که یکی از آن مهرها را بردارد و به آنچه در آن است عمل کند. علی عَلَيْهِ السَّلَامُ یک مهر از آن را برداشت و به آنچه در آن بود عمل کرد آنگاه آن را به فرزندش حسن عَلَيْهِ السَّلَامُ داد و او نیز مهری از آن برداشت و به آنچه در آن بود عمل کرد سپس آن را به حسین عَلَيْهِ السَّلَامُ داد و او نیز مهری از آن گشود و دید در آن نوشته است قوم خود را به میدان شهادت ببر که برای آنان شهادتی جز به همراه تو وجود ندارد و نفس خود را به خدای تعالی بفروش و او نیز چنین کرد. سپس آن را به علی بن الحسین عَلَيْهِمَا السَّلَامُ داد و او نیز مهری

اعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ، فَفَعَلَ. ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَىٰ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَفَكَ خَاتَمًا فَوَجَدَ فِيهِ: حَدِيثِ النَّاسِ وَأَفْتِهِمْ وَلَا تَخَافَنَّ إِلَّا اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ فَإِنَّهُ لَا سَبِيلَ لِأَحَدٍ عَلَيْكَ. ثُمَّ دَفَعَهُ إِلَيَّ فَقَضَضْتُ خَاتَمًا فَوَجَدْتُ فِيهِ: حَدِيثِ النَّاسِ وَأَفْتِهِمْ وَأَنْشُرَ عِلْمَ أَهْلِ بَيْتِكَ وَصَدَّقَ آبَائَكَ الصَّالِحِينَ، وَلَا تَخَافَنَّ إِلَّا اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ وَأَنْتَ فِي حِرْزٍ وَأَمَانٍ، فَفَعَلْتُ ثُمَّ أَدَفَعُهُ إِلَىٰ مُوسَىٰ بْنِ جَعْفَرٍ، وَكَذَلِكَ يَدْفَعُهُ مُوسَىٰ إِلَىٰ [الَّذِي] مِنْ بَعْدِهِ، ثُمَّ كَذَلِكَ أَبَدًا إِلَىٰ يَوْمِ [قِيَامِ] الْمَهْدِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ.»

۷ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَىٰ بْنِ الْمُتَوَكِّلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ السَّعْدِي - أَبَادِي، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْبَرْقِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ - أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ: «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» (۱)، فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا نَزَلَ تَأْوِيلُهَا بَعْدُ، وَلَا يَنْزِلُ تَأْوِيلُهَا حَتَّىٰ يَخْرُجَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَإِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ

از آن برداشت و دید در آن نوشته است: ساکت باش و ملازمت منزل پیشه کن و عبادت پروردگارت را به جای آور تا مرگ به سراغ تو آید و او نیز چنین کرد سپس آن را به محمد بن علی علیه السلام داد و او نیز مهری از آن گشود و دید در آن نوشته است. برای مردم حدیث گو و برای آنها فتوا بده و از احدی جز خدا نترس که کس را راه آزار بر تو نیست. بعد از آن نامه را به من داد و من مهری از آن گشودم و دیدم در آن نوشته است: برای مردم حدیث گو و برای آنها فتوا بده و علم اهل بیت خود را منتشر کن و پدران صالحت را تصدیق کن و از احدی جز خدای تعالی نترس و تو در پناه و در امان هستی، من نیز چنین کردم و بعد از آن نامه را به موسی بن جعفر دادم و او نیز آن را به وصی بعد از خود خواهد داد و پیوسته چنین خواهد بود تا روز قیام مهدی علیه السلام.

۷ - ابوبصیر گوید: امام صادق علیه السلام در تفسیر این قول خدای تعالی «هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ» فرمود: به خدا سوگند تاویل این آیه هنوز نازل نشده است و نازل نخواهد شد تا

لَمْ يَبْقَ كَافِرًا بِاللَّهِ الْعَظِيمِ وَلَا مُشْرِكًا بِالْإِمَامِ إِلَّا كَرِهَ خُرُوجَهُ حَتَّىٰ أَنْ لَوْ كَانَ كَافِرًا أَوْ مُشْرِكًا فِي بَطْنِ صَخْرَةٍ لَقَالَتْ: يَا مُؤْمِنُ! فِي بَطْنِي كَافِرٌ فَاكْسِرْنِي وَاقْتُلْهُ».

۸ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيُّهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى الْعَطَّارُ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ أَبِي الْخَطَّابِ؛ وَ أَحْمَدُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَيْسَى جَمِيعًا، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنْ أَبِي الْجَارُودِ زِيَادِ بْنِ الْمُنْذِرِ «قَالَ: قَالَ أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا خَرَجَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ مِنْ مَكَّةَ يُنَادِي مُنَادِيَهُ: أَلَا لَا يَحْمِلَنَّ أَحَدٌ [كُم] طَعَامًا وَلَا شَرَابًا، وَ حِمْلَ مَعَهُ حَجَرٌ مُوسَى بْنِ - عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَ هُوَ وَقُرُ بَعِيرٍ، فَلَا يَنْزِلُ مَنْزِلًا إِلَّا أَنْفَجَرَتْ مِنْهُ عُيُونٌ، فَمَنْ كَانَ جَائِعًا شَبَعٌ، وَ مَنْ كَانَ ظَمْآنًا رَوِي، وَ رَوَيْتَ دَوَابَّهُمْ حَتَّىٰ يَنْزِلُوا النَّجْفَ مِنْ ظَهْرِ الْكُوفَةِ».

۹ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ الْوَلِيدِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْحَسَنِ الصَّفَّارُ، عَنْ يَعْقُوبَ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عَمِيرٍ، عَنْ أَبَانَ بْنِ عُمَانَ، عَنْ أَبَانَ بْنِ - تَغْلِبَ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: أَوَّلُ مَنْ يُبَايِعُ الْقَائِمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ جَبْرَائِيلُ، يَنْزِلُ فِي صُورَةَ طَيْرٍ أَبْيَضٍ فَيُبَايِعُهُ، ثُمَّ يَضَعُ رِجْلًا عَلَى بَيْتِ اللَّهِ الْحَرَامِ وَ رِجْلًا عَلَى بَيْتِ الْمَقْدِسِ ثُمَّ

آنکه قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ خروج کند و چون خروج کرد کافران به خدای عظیم و مشرکان به امام را ناخوش آید و اگر کافر یا مشرکی در دل صخره‌ای باشد آن صخره بگوید: ای مؤمن! در دل من کافری است آن را بشکن و او را بکش.

۸- ابوالجارود گوید: امام باقر عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: چون قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ از مکه خروج کند منادی او ندا کند: هلا هیچ یک از شما طعام و شرابی همراه خود بر ندارد و به همراه او سنگ موسی بن عمران که به اندازه بار شتری است حمل می‌شود و در هیچ منزلی فرود نیاید جز آنکه چشمه‌هایی از آن جاری شود و هرکس گرسنه یا تشنه باشد از آن بنوشد و سیر و سیراب گردد و چهار پایان آنها هم سیراب شوند تا آنکه در پشت کوفه، نجف فرود آید.

۹ - ابان بن تغلب گوید: امام صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: اول کسی که با قائم عَلَيْهِ السَّلَامُ بیعت کند جبرائیل است که در صورت پرنده سپیدی درآید و با او بیعت کند سپس یک پای خود را بر بیت الله الحرام نهد و پای دیگر را بر بیت المقدس و

يُنَادِي بِصَوْتٍ طَلِقٍ تَسْمَعُهُ الْخَلَائِقُ: «أَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ»^(۱).

۱۰ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَبِي بَنِي تَغْلِبٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: سَيَأْتِي فِي مَسْجِدِكُمْ ثَلَاثُمِائَةٍ وَ ثَلَاثَةٌ عَشَرَ رَجُلًا - يَعْنِي مَسْجِدَ مَكَّةَ - يَعْلَمُ أَهْلُ مَكَّةَ أَنَّهُ لَمْ يَلِدْهُمْ آبَاؤُهُمْ وَ لَا أَجْدَادُهُمْ، عَلَيْهِمُ السُّيُوفُ مَكْتُوبٌ عَلَى كُلِّ سَيْفٍ^(۲) كَلِمَةٌ تَفْتَحُ أَلْفَ كَلِمَةٍ، فَيَبْعَثُ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى رِيحًا فَتُنَادِي بِكُلِّ وادٍ: هَذَا الْمَهْدِيُّ، يَقْضِي بِقَضَاءِ دَاوُدَ وَ سُلَيْمَانَ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ، [وَ] لَا يُرِيدُ عَلَيْهِ بَيْتَةً».

۱۱ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَبِي بَنِي تَغْلِبٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِذَا قَامَ الْقَائِمُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَمْ يَقُمْ بَيْنَ يَدَيْهِ أَحَدٌ مِنْ خَلْقِ الرَّحْمَنِ إِلَّا عَرَفَهُ صَالِحٌ هُوَ أَمْ طَالِحٌ؟ لِأَنَّ فِيهِ آيَةٌ لِلْمُتَوَسِّمِينَ وَ هِيَ بِسَبِيلِ مُقِيمٍ».

۱۲ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَبِي بَنِي تَغْلِبٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: دَمَانٍ فِي -

سپس به آواز رسایی که همه خلایق بشنوند چنین ندا کند: «اَتَى أَمْرُ اللَّهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ» امر خدا آمد در آن شتاب نکنید.

۱۰ - ابان بن تغلب از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: به زودی در همین مسجد شما - یعنی مسجد مکه - سیصد و سیزده مرد در آیند و اهل مکه می دانند که آنان فرزند آباء و اجداد ایشان نیستند و آنان شمشیرهایی بر خود حمایل دارند که بر هر یک از آنها کلمه ای نوشته شده است که از آن هزار کلمه گشوده گردد و خدای تعالی نسیمی را بفرستد که در هر وادی ندا کند: این مهدی است که به قضاء داود و سلیمان داوری کند و بر حکم خود گواه نطلبد.

۱۱ - ابان بن تغلب از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: چون قائم عليه السلام قیام کند هر کس از مخلوقات پروردگار که در مقابل او بایستد و به او نظر کند وی را می شناسد، صالح باشد یا طالح، زیرا برای کسانی که در وی می نگرند آیتی است و آن آیت در سبیلی مقیم است.

۱۲ - ابان بن تغلب از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: در اسلام دو

الإسلام حلالٌ من الله عزَّ وجلَّ لا يقضي فيها أحدٌ بحكمِ الله حتى يبعث الله عزَّ وجلَّ القائم من أهل البيت عليه السلام، فيحكم فيها بحكمِ الله عزَّ وجلَّ لا يريد على ذلك بيئته: الزاني المحصن يَرْجُمُهُ، ومانع الزكاة يضرب رقبته».

۱۳ - وبهذا الإسناد، عن أبان بن تغلب «قال: قال أبو عبد الله عليه السلام: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى - القائم عليه السلام على ظهر النجف، فإذا استوى على ظهر النجف ركب فرساً أدهم أبلق بين عينيهِ شمراخ، ثمَّ يَنْتَفِضُ بِهِ فَرَسَهُ، فلا يبقى أهلُ بلدةٍ إلاَّ وَهُمْ يَظُنُّونَ أَنَّهُ مَعَهُمْ فِي بِلَادِهِمْ، فإذا نَشَرَ رَايَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْطَطَ إِلَيْهِ ثَلَاثَةَ عَشَرَ أَلْفَ مَلَكٍ وَثَلَاثَةَ عَشَرَ مَلَكًا كُلُّهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَى الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ وَهُمْ الَّذِينَ كَانُوا مَعَ نُوحٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي السَّفِينَةِ، وَالَّذِينَ كَانُوا مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَيْثُ أُلْقِيَ فِي النَّارِ، وَكَانُوا مَعَ عِيسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ حَيْثُ رُفِعَ، وَ أَرْبَعَةَ أَلْفٍ مُسَوِّمِينَ وَ مُرَدِّفِينَ، وَ ثَلَاثُمِائَةَ وَ ثَلَاثَةَ عَشَرَ مَلَكًا يَوْمَ بَدْرٍ (۱)، وَ أَرْبَعَةَ أَلْفٍ

خون حلال است و احدی به حکم خدای تعالی در آن قضا نکند تا آنکه خدای تعالی قائم اهل بیت علیه السلام را مبعوث کند و او حکم خدای تعالی را بی آنکه گواهی بطلبد درباره آن دو جاری سازد، زانی محصن که او را رجم کند و مانع الزکاة که او را گردن زند.

۱۳ - ابان بن تغلب از امام صادق علیه السلام روایت کند که فرمود: گویا به قائم علیه السلام می نگرم که پشت نجف است و چون در آنجا مستقر شود سوار بر اسب تیره رنگ ابلق شود که میان دو چشمش یال سپیدی است، که به وسیله آن اسبش را بجهاند و هیچ شهری نباشد جز آنکه اهل آن شهر گمان برند که قائم علیه السلام همراه آنان در آن شهر است و چون رایت رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را برافرازد سیزده هزار و سیزده فرشته از آسمان بروی فرود آید و همگی آنها بر قائم علیه السلام بنگرند، آنان کسانی هستند که همراه نوح علیه السلام در کشتی بودند و همراه ابراهیم خلیل علیه السلام بودند آنگاه که در آتش افکنده شد و همراه عیسی علیه السلام بودند آنگاه که او را به آسمان بردند و چهار هزار فرشته نشان دار و ردیف شده و سیصد و سیزده فرشته ای که در روز بدر بودند و چهار هزار فرشته ای که فرود آمدند تا همراه

مَلَكَ الَّذِينَ هَبَطُوا يُرِيدُونَ الْقِتَالَ مَعَ الْحُسَيْنِ بْنِ عَلِيٍّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَلَمْ يُؤْذَنْ لَهُمْ فَصَعِدُوا فِي -
الْأَسْتِذَانِ وَهَبَطُوا وَقَدْ قُتِلَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَهُمْ شُعْتُ غَيْرُ يَبْكُونَ عِنْدَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ
إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ مَا بَيْنَ قَبْرِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِلَى السَّمَاءِ مُخْتَلَفٌ الْمَلَائِكَةِ».

۱۴ - وَ بِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنْ أَبَانَ بْنِ تَغْلِبَ قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو حَمَزَةَ الشُّمَالِيُّ قَالَ: «قَالَ
أَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَدْ ظَهَرَ عَلَى نَجْفِ الْكُوفَةِ فَإِذَا ظَهَرَ عَلَى
النَّجْفِ نَشَرَ رَايَةَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ، [وَ] عَمُودُهَا مِنْ عُمْدِ عَرْشِ اللَّهِ تَعَالَى، وَ سَائِرُهَا
مِنْ نَصْرِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، وَ لَا تُهْوَى بِهَا إِلَى أَحَدٍ إِلَّا أَهْلَكَهُ اللَّهُ تَعَالَى، قَالَ: قُلْتُ: أَوْ تَكُونُ
مَعَهُ أَوْ يُؤْتَى بِهَا؟ قَالَ: بَلَى يُؤْتَى بِهَا، يَأْتِيهِ بِهَا جَبْرَائِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ».

۱۵ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمِّي مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي الْقَاسِمِ، عَنْ
أَحْمَدَ بْنِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ الْكُوفِيِّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ سِنَانَ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ «قَالَ:
قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: لَقَدْ نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ فِي الْمُفْتَقِدِينَ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَوْلُهُ
عَزَّ وَجَلَّ: «أَيُّمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ جَمِيعًا»، إِنَّهُمْ لَيَفْتَقِدُونَ عَنْ فُرُشِهِمْ لَيْلًا فَيُضْبِحُونَ

حسین بن علیؑ با یزیدیان کارزار کنند همگی در رکاب قائم قائم علیؑ هستند. اما
به فرشتگانی که برای یاری حسین علیؑ فرود آمدند اجازه کارزار ندادند و آنها
برای کسب تکلیف به آسمان رفتند و چون فرود آمدند حسین علیؑ به شهادت
رسیده بود و آنان پریشان و گردآلود تا روز قیامت بر سر مزار حسین علیؑ
می گریند و مابین آن مزار و آسمان محل رفت و آمد فرشتگان است.

۱۴ - ابو حمزه ثمالی گوید: امام باقر علیؑ فرمود: گویا به قائم علیؑ می نگرم که
بر نجف کوفه ظاهر شده است و چون بر آن درآید رایت رسول خدا ﷺ را بر
افرازد و عمود آن از عمودهای عرش خدای تعالی است و کشنده آن به نصرت
الهی آن را سیر دهد و آن رایت بر هیچ کس فرود نیاید جز آنکه خدای تعالی وی
را هلاک گرداند. گوید گفتم: آیا آن رایت همراه او هست و یا آنکه برای او
می آورند؟ فرمود: برای او می آورند. جبرائیل علیؑ آن را می آورد.

۱۵ - مفضل بن عمر گوید: امام صادق علیؑ فرمود: این آیه درباره اصحاب
قائم علیؑ که در شهرها پراکنده هستند نازل شده است: «أَيُّمَا تَكُونُوا يَأْتِ بِكُمْ اللَّهُ

بِمَكَّةَ، وَبَعْضُهُمْ يَسِيرُ فِي السَّحَابِ يُعْرِفُ بِاسْمِهِ وَاسْمِ أَبِيهِ وَحَلِيَّتِهِ وَنَسَبِهِ، قَالَ: قُلْتُ: جُعِلَتْ فِدَاكَ أَيُّهُمْ أَعْظَمُ إِيمَانًا؟ قَالَ: الَّذِي يَسِيرُ فِي السَّحَابِ نَهَارًا».

۱۶ - وَبِهِذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: كَأَنِّي أَنْظُرُ إِلَى الْقَائِمِ عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلَى مِنْبَرِ الْكُوفَةِ وَحَوْلَهُ أَصْحَابُهُ ثَلَاثُمِائَةٍ وَثَلَاثَةٌ عَشَرَ رَجُلًا عِدَّةُ أَهْلِ بَدْرٍ، وَهُمْ أَصْحَابُ الْأَلْوِيَةِ وَهُمْ حُكَّامُ اللَّهِ فِي أَرْضِهِ عَلَى خَلْقِهِ، حَتَّى يَسْتَخْرِجَ مِنْ قَبَائِهِ كِتَابًا مَخْتُومًا بِخَاتَمٍ مِنْ ذَهَبٍ عَهْدٌ مَعَهُودٌ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (۱) فَيَجْلِفُونَ عَنْهُ إِجْفَالَ الْغَنَمِ الْبُكْمِ، فَلَا يَبْقَى مِنْهُمْ إِلَّا الْوَزِيرُ وَ أَحَدُ عَشَرَ نَقِيبًا، كَمَا بَقُوا مَعَ مُوسَى بْنِ - عِمْرَانَ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَيَجُولُونَ فِي الْأَرْضِ وَ لَا يَجِدُونَ عَنْهُ مَذْهَبًا فَيَرْجِعُونَ إِلَيْهِ، وَ اللَّهُ إِنِّي لَأَعْرِفُ الْكَلَامَ الَّذِي يَقُولُهُ لَهُمْ فَيَكْفُرُونَ بِهِ».

جمیعاً هر کجا باشید خداوند شما را گرد می آورد، زیرا آنان شب بر بستر خود نباشند و هنگام صبح در مکه خواهند بود و یکی از آنها با ابر سفر کند و به نام خود و پدر و شمایل و خاندانش شناخته شود. گوید گفتم: فدای شما شوم کدام یک از آنها ایمان استوارتری دارد؟ فرمود: آن که در روز با ابر سفر کند.

۱۶ - مفضل بن عمر گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: گویا به قائم علیه السلام می نگرم که بر منبر کوفه است و اصحابش که سیصد و سیزده تن و به شمار اصحاب جنگ بدر هستند در اطراف او هستند و آنان پرچمداران و حاکمان خدای تعالی بر خلقش در زمین هستند تا آنجا که امام علیه السلام از قبای خود نامه ای با مهر طلایی بیرون آورد که وصیتی از جانب رسول خدا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ است و چون آن را بر آنها می خواند به مانند گوسفندان وحشت زده و گیج از گردش می رمند و جز وزیر و یازده نقیب کسی برای وی باقی نمی ماند، همچنان که به همراه موسی بن عمران نیز همین شمار باقی ماندند، آنها در زمین گردش می کنند و مذهب حقیقی نمی یابند و به سوی او باز می گردند. به خدا سوگند من می دانم که به آنها چه می گوید که به او کافر می شوند.

۱ - جاء الخبر في الكافي (ج ۸ ص ۱۶۷) بتفاوت و فيه: «كتاباً مختوماً بخاتم من ذهب فيفكّه فيقرأه على الناس

فيجفلون عنه إجمال الغنم - الخ».

۱۷ - حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا سَعْدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُمُهورٍ، عَنْ أَحْمَدَ بْنِ أَبِي هُرَاسَةَ، عَنْ أَبِي إِسْحَاقَ إِبرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ حَمَّادِ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ شَمْرٍ، عَنْ جَابِرِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ أَبِي - جَعْفَرِ عليه السلام «قَالَ: كَأَنِّي بِأَصْحَابِ الْقَائِمِ عليه السلام وَ قَدْ أَحَاطُوا بِمَا بَيْنَ الْخَافِقِينَ، فَلَيْسَ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا وَهُوَ مُطِيعٌ لَهُمْ حَتَّى سَبَاعُ الْأَرْضِ وَ سَبَاعُ الطَّيْرِ، وَ يَطْلُبُ رِضَاهُمْ فِي كُلِّ شَيْءٍ حَتَّى تَفْخَرَ الْأَرْضُ عَلَى الْأَرْضِ وَ تَقُولُ: مَرَّ بِي الْيَوْمَ رَجُلٌ مِنْ أَصْحَابِ الْقَائِمِ عليه السلام».

۱۸ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ عَمِّهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَامِرٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي عُمَيْرٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي حَمْرَةَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام: مَا كَانَ قَوْلُ لُوطٍ عليه السلام لِقَوْمِهِ: «لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ^(۱)» إِلَّا تَمَنَّى لِقُوَّةِ الْقَائِمِ عليه السلام وَ لَا ذَكَرَ إِلَّا شِدَّةَ أَصْحَابِهِ، وَ إِنَّ الرَّجُلَ مِنْهُمْ لَيُعْطَى قُوَّةَ أَرْبَعِينَ رَجُلًا، وَ إِنَّ قَلْبَهُ لَأَشَدُّ مِنْ زُبُرِ الْحَدِيدِ، وَ لَوْ مَرُّوا بِجِبَالِ الْحَدِيدِ لَقَلَعُوهَا، وَ لَا يَكْفُونَ سُيُوفَهُمْ حَتَّى يَرْضَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ».

۱۷ - جابر بن یزید از امام باقر عليه السلام روایت کند که فرمود: گویا اصحاب قائم عليه السلام را می بینم که به مشرق تا مغرب احاطه پیدا کرده اند و هر چیزی حتی درندگان و پرندگان و وحشی مطیع آنها باشند و خشنودی آنها را طلب کنند تا به غایتی که زمینی بر زمینی دیگر بیابد و بگوید: امروز یکی از یاران قائم عليه السلام بر من گذشت.

۱۸ - ابوبصیر از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: وقتی لوط عليه السلام به قومش می گفت: ای کاش در برابر شما توانایی می داشتم، یا به رکن شدید مأوی می گرفتم، آرزو داشت که توانایی قائم عليه السلام را داشته باشد و با این کلام استواری اصحاب او را یاد کرده است، زیرا مردی از اصحاب او توانایی چهل مرد را دارد و قلب او از پاره آهن استوارتر است و اگر بر کوههای آهن بگذرند آنرا بر کنند و شمشیرهای خود را در نیام نکنند تا آنکه خدای تعالی خشنود گردد.

۱۹ - حَدَّثَنَا أَبِي رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ ابْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ مَنِيعِ بْنِ الْحَجَّاجِ الْبَصْرِيِّ، عَنْ مجاشع، عَنْ مُعَلَّى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْفَيْضِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ «قَالَ: كَانَتْ عَصَى مُوسَى لِآدَمَ عليه السلام فَصَارَتْ إِلَى شُعَيْبٍ، ثُمَّ صَارَتْ إِلَى مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ وَإِنَّمَا لِعِنْدَنَا، وَإِنَّ عَهْدِي بِهَا أَنْفَاءٌ وَهِيَ خَضْرَاءُ كَهَيْئَتِهَا حِينَ انْتَزَعَتْ مِنْ شَجَرَتِهَا، وَإِنَّمَا لَتَنْطِقُ إِذَا اسْتَنْطِقَتْ، أُعِدَّتْ لِقَائِنَا عليه السلام يَصْنَعُ بِهَا مَا كَانَ يَصْنَعُ بِهَا مُوسَى [بْنُ عِمْرَانَ عليه السلام]، وَإِنَّمَا تَصْنَعُ مَا تُؤْمَرُ، وَإِنَّمَا حَيْثُ التَّقِيَتْ تَلْقَفُ مَا يَأْفُكُونَ بِلسانها».

۲۰ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ مَاجِيلَوِيهِ رضي الله عنه قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ الْحُسَيْنِ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْمَاعِيلَ، عَنْ أَبِي إِسْمَاعِيلَ السَّرَاجِ، عَنْ بِشْرِ بْنِ جَعْفَرٍ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عليه السلام «قَالَ سَمِعْتُهُ يَقُولُ: أَتَدْرِي مَا كَانَ قَمِيصُ يُوسُفَ عليه السلام؟ قَالَ: قُلْتُ: لَا، قَالَ: إِنَّ إِبْرَاهِيمَ عليه السلام لَمَّا أُوقِدَتْ لَهُ النَّارُ أَتَاهُ جِبْرَائِيلُ عليه السلام بِثَوْبٍ مِنْ ثِيَابِ الْجَنَّةِ فَأَلْبَسَهُ إِيَّاهُ، فَلَمْ يَضُرَّهُ مَعَهَا حَرٌّ وَلَا بَرْدٌ، فَلَمَّا حَضَرَ إِبْرَاهِيمَ الْمَوْتَ جَعَلَهُ فِي تَمِيمَةٍ وَعَلَّقَهُ عَلَى إِسْحَاقَ وَعَلَّقَهُ إِسْحَاقُ عَلَى يَعْقُوبَ فَلَمَّا وُلِدَ يُوسُفَ عُلِّقَهُ عَلَيْهِ وَكَانَ

۱۹ - محمد بن فیض از امام باقر عليه السلام روایت کند که فرمود: عصای موسی متعلق به آدم عليه السلام بود و در اختیار شعیب قرار گرفت و بعد از آن به موسی رسید و اکنون در نزد ماست و اخیراً آن را دیدم و آن سبز است و گویا به تازگی از درخت بریده شده است و چون استنطاق شود سخن گوید و برای قائم عليه السلام مهیا است و او با آن همان کند که موسی بن عمران کرد و آن عصا نیز همان کند که به وی فرمان دهند و هر جا افکنده شود شعبده ها و جادوها را بیلعد.

۲۰ - مفضل بن عمر گوید از امام صادق عليه السلام شنیدم که می فرمود: آیا می دانی که پیراهن یوسف عليه السلام چه بود؟ گفتم: نه، فرمود: چون برای ابراهیم عليه السلام آتش افروختند جبرائیل عليه السلام برای او پیراهنی بهشتی آورد و آن را در بر او کرد و گرما و سرما بر وی اثر نمی کرد و چون وفاتش فرا رسید آن را در تیمه ای کرد و بر اسحاق آویخت و او نیز بر یعقوب آویخت و چون یوسف به دنیا

فِي عَضُدِهِ حَتَّىٰ كَانَ مِنْ أَمْرِهِ مَا كَانَ، فَلَمَّا أَخْرَجَهُ يُوسُفُ بِمِصْرَ مِنَ التَّمِيمَةِ وَجَدَ يَعْقُوبَ عَلَيْهِ السَّلَامُ رِيحَهُ وَهُوَ قَوْلُهُ تَعَالَىٰ حِكَايَةً عَنْهُ: «إِنِّي لَأَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَا أَنُ تُفَنِّدُونِ»^(۱) فَهُوَ ذَلِكَ الْقَمِيصُ الَّذِي أَنْزَلَ مِنَ الْجَنَّةِ، قُلْتُ: جُعِلْتُ فِدَاكَ: قَالِي مَنْ صَارَ هَذَا الْقَمِيصُ؟ قَالَ: إِلَىٰ أَهْلِهِ وَهُوَ مَعَ قَائِمِنَا إِذَا خَرَجَ، ثُمَّ قَالَ: كُلُّ نَبِيٍّ وَرِثَ عِلْمًا أَوْ غَيْرَهُ فَقَدِ انْتَهَىٰ إِلَىٰ مُحَمَّدٍ ﷺ «.

۲۱ - وَبِهَذَا الْإِسْنَادِ، عَنِ الْمُفْضَلِ بْنِ عُمَرَ، عَنْ أَبِي بَصِيرٍ «قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِنَّهُ إِذَا تَنَاهَتْ الْأُمُورُ إِلَىٰ صَاحِبِ هَذَا الْأَمْرِ رَفَعَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَىٰ كُلَّ مَنْخَفِضٍ مِنَ الْأَرْضِ، وَخَفِضَ لَهُ كُلُّ مَرْتَفَعٍ مِنْهَا حَتَّىٰ تَكُونَ الدُّنْيَا عِنْدَهُ بِمَنْزِلَةِ رَاحَتِهِ، فَأَيُّكُمْ لَوْ كَانَتْ فِي رَاحَتِهِ شَعْرَةٌ لَمْ يَبْصُرْهَا».

۲۲ - حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ مَسْرُورٍ قَالَ: حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَامِرٍ، عَنِ الْمُعَلَّىٰ بْنِ مُحَمَّدِ الْبَصْرِيِّ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ، عَنْ مُتَّى الْخَطَّاطِ، عَنِ قُتَيْبَةَ الْأَعَشِيِّ، عَنِ ابْنِ أَبِي يَعْفُورٍ، عَنْ مُوَلَّىٰ لِبْنِي شَيْبَانَ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ [الْبَاقِرِ] عَلَيْهِ السَّلَامُ «قَالَ:

آمد بر او آویخت و در بازویش بود تا کارش به آنجا رسید که شنیده اید و چون در مصر یوسف آن پیراهن را از تیمه بیرون آورد، یعقوب بوی آن را شنید و این همان قول خدای تعالی است که در حکایت از او می فرماید: اگر مرا خطا کار ندانید من بوی یوسف را استشمام می کنم. و آن همان پیراهنی است که از بهشت فرود آمد. گفتم: فدای شما شوم اکنون آن پیراهن در نزد کیست؟ فرمود: در دست اهل آن است و هنگام خروج قائم عليه السلام همراه اوست. سپس فرمود: علم یا هر چیز دیگری که پیامبران به ارث گذاشته اند منتهی به محمد صلی الله علیه و آله و سلم شده است.

۲۱ - مفضل از ابوبصیر از امام صادق عليه السلام روایت کند که فرمود: چون کارها منتهی به صاحب الامر شود خدای تعالی پستیها و بلندیهای زمین را برابر کند و دنیا نزد او به منزله کف دستش شود، کدام یک از شما اگر در کف دستش مویی باشد آن را نمی بیند؟

۲۲ - ابن ابی یعفور از امام باقر عليه السلام روایت کند که فرمود: چون قائم ما قیام

إِذَا قَامَ قَائِمُنَا عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَضَعَ يَدَهُ عَلَى رُؤُوسِ الْعِبَادِ فَجُمِعَ بِهَا عُقُوبُهُمْ، وَكَمَلَتْ بِهَا أَخْلَامُهُمْ».

۲۳ - حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مُوسَى بْنِ الْمُتَوَكِّلِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ الْقَاسِمُ بْنُ الْعَلَاءِ قَالَ: حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَخِيهِ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ - مُسْلِمٍ ح، وَحَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ إِبْرَاهِيمَ بْنِ إِسْحَاقَ الطَّالِقَانِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ الْقَاسِمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ الْمُرُوزِيِّ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو حَامِدٍ عِمْرَانُ بْنُ مُوسَى بْنِ - إِبْرَاهِيمَ، عَنِ الْحَسَنِ بْنِ الْقَاسِمِ الرَّقَامِ قَالَ: حَدَّثَنِي الْقَاسِمُ بْنُ مُسْلِمٍ، عَنْ أَخِيهِ عَبْدِ الْعَزِيزِ ابْنِ مُسْلِمٍ قَالَ: كُنَّا فِي أَيَّامِ عَلِيِّ بْنِ مُوسَى الرَّضَا عَلَيْهِ السَّلَامُ ^(۱) بِمَرْوٍ فَاجْتَمَعْنَا فِي الْجَامِعِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ بَدْءِ مَقْدَمِنَا فَأَدَارُوا أَمْرَ الْإِمَامَةِ وَذَكَرُوا كَثْرَةَ اخْتِلَافِ النَّاسِ فِيهَا، فَدَخَلْتُ عَلَى سَيِّدِي عَلَيْهِ السَّلَامُ فَأَعْلَمْتُهُ خَوْضَ النَّاسِ ^(۲) فَتَبَسَّمَ عَلَيْهِ السَّلَامُ ثُمَّ قَالَ: «يَا عَبْدَ الْعَزِيزِ بْنِ مُسْلِمٍ جَهْلَ الْقَوْمِ وَخُدَعُوا عَنْ أَدْيَانِهِمْ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَقْبِضْ نَبِيَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حَتَّى أَكْمَلَ لَهُ الدِّينَ، وَأَنْزَلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنَ فِيهِ تَفْصِيلُ كُلِّ شَيْءٍ، بَيَّنَّ فِيهِ الْحَلَالَ وَالْحَرَامَ، وَالْحُدُودَ وَالْأَحْكَامَ وَجَمِيعَ مَا يَحْتَاجُ إِلَيْهِ النَّاسُ كَمَلًّا، فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ

کند دستش را بر سر بندگان نهد و از برکت آن دست عقل و خرد آنها کمال یابد.

۲۳ - عبدالعزیز بن مسلم گوید: در ایام علی بن موسی الرضا علیه السلام در مرو بودیم و در اولین جمعه پس از ورودمان در مسجد جامع گرد آمدیم و حاضران انجمن از امامت و کثرت اختلاف مردم در این باب سخن گفتند من بر سرور خود که درود خدا بر او باد وارد شدم و او را از خوض کردن مردم در این باب آگاه کردم، امام علیه السلام تبسمی کرد و فرمود: ای عبدالعزیز بن مسلم این مردم نادانند و در دین خود فریب خورده اند. خدای تعالی پیامبرش را قبض روح نکرد مگر آنکه دینش را کامل گردانید و قرآن را بر وی فرو فرستاد که در آن تفصیل هر چیزی هست، حلال و حرام و حدود و احکام و جمیع نیازمندیهای مردم در آن بیان شده است ما فرطنا فی الکتاب من شیء در قرآن چیزی را بی بیان نگذاشتیم

۲ - فی بعض النسخ «خوضان الناس».

۱ - فی بعض النسخ «کنا مع الرضا علیه السلام».

شَيْءٍ»^(۱)، وَ أَنْزَلَ فِي حَجَّةِ الْوِدَاعِ وَ هِيَ آخِرُ عُمْرِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ : «الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَ أَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَ رَضِيْتُ لَكُمْ الْإِسْلَامَ دِيناً»^(۲)، فَأَمَرُ الْإِمَامَةَ مِنْ كِمَالِ الدِّينِ، وَ تَمَامِ النُّعْمَةِ وَ لَمْ يَمُضِ عَلَيْهِ السَّلَامُ حَتَّى بَيَّنَّ لِأُمَّتِهِ مَعَالِمَ دِينِهِمْ، وَ أَوْضَحَ لَهُمْ سَبِيلَهُمْ، وَ تَرَكَهُمْ عَلَى قَصْدِ الْحَقِّ، وَ أَقَامَ لَهُمْ عَلِيّاً عَلَيْهِ السَّلَامُ عَلِماً وَ إِمَاماً، وَ مَا تَرَكَ شَيْئاً تَحْتَاجُ إِلَيْهِ الْأُمَّةُ إِلَّا بَيَّنَّهُ، فَهَنْ زَعَمَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمْ يَكْمُلْ دِينَهُ فَقَدْ رَدَّ كِتَابَ اللَّهِ الْعَزِيزِ، وَ مَنْ رَدَّ كِتَابَ اللَّهِ [عَزَّ وَجَلَّ] فَهُوَ كَافِرٌ، هَلْ يَعْرِفُونَ قَدْرَ الْإِمَامَةِ وَ مَحَلَّهَا مِنَ الْأُمَّةِ فَيَجُوزُ فِيهَا اخْتِيَارُهُمْ؟ إِنَّ الْإِمَامَةَ أَجَلٌ قَدْرًا وَ أَعْظَمُ شَأْنًا وَ أَعْلَى مَكَانًا وَ أَمْنَعُ جَانِبًا، وَ أَبْعَدُ غَوْرًا مِنْ أَنْ يَبْلُغَهَا النَّاسُ بِعُقُوبِهِمْ، أَوْ يَنَالُوهَا بِأَرَائِهِمْ، أَوْ يُقِيمُوا إِمَاماً بِاخْتِيَارِهِمْ، إِنَّ الْإِمَامَةَ خَصَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِهَا إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلَ عَلَيْهِ السَّلَامُ بَعْدَ النَّبُوءَةِ وَ الْخَلَّةِ مَرْتَبَةً ثَالِثَةً، وَ فَضِيلَةً شَرَّفَهُ بِهَا

و نیز در آخر عمر پیامبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ در حجة الوداع این آیه را فرمود و فرستاد: امروز دین شما را کامل و نعمت خود را بر شما تمام کردم و اسلام را به عنوان دین برای شما پسندیدم. پس امر امامت از کمال دین و تمامت نعمت است و پیامبر از دنیا نرفت مگر آنکه برای امتش معالم دینشان را تبیین فرمود و راه آنها را روشن کرد و آنها را در جاده حق قرار داد و علی عَلَيْهِ السَّلَامُ را برای آنها نشانه و امام گردانید و حوائج امت را تبیین فرمود و کسی که می پندارد خدای تعالی دینش را کامل نکرده کتاب خدای عزیز را رد کرده است و کسی که کتاب خدای تعالی را رد کند کافر شده است. آیا آنها قدر امامت و موقعیت آن را در میان ملت می دانند تا برگزیدن امام برای آنها روا باشد.

امامت قدری جلیل تر و شأنی عظیمتر و مکانی بلندتر و جانبی منیع تر و باطنی عمیقتر از آن دارد که مردم به واسطه عقولشان به آن برسند یا آنکه به اختیار خود امامی را منصوب کنند، امامت مقامی است که ابراهیم خلیل بعد از آنکه به مقام نبوت و خلقت فائز شد در ورای آن و در مرتبه سوم بدان دست یافت و فضیلتی است که خداوند او را به آن مشرف ساخته و آن را ستوده و فرموده است: من تو را برای مردم امام قرار می دهم و خلیل عَلَيْهِ السَّلَامُ با سرور گفت: آیا از

وَ أَشَادَ بِهَا ذِكْرَهُ، فَقَالَ عَزَّوَجَلَّ: «إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا» (۱)، فَقَالَ الْخَلِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ سُورًا بِهَا: «وَمِنْ ذُرِّيَّتِي»؟ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى: «لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ»، فَأَبْطَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ إِمَامَةَ كُلِّ ظَالِمٍ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ صَارَتْ فِي الصَّفْوَةِ، ثُمَّ أَكْرَمَهَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ بِأَنْ جَعَلَهَا فِي ذُرِّيَّتِهِ أَهْلَ الصَّفْوَةِ وَ الطَّهَارَةِ، فَقَالَ عَزَّوَجَلَّ: «وَ وَهَبْنَا لَهُ إِسْحَاقَ وَ يَعْقُوبَ نَافِلَةً وَ كَلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ * وَ جَعَلْنَاهُمْ أُمَّةً يَهْتَدُونَ بِأَمْرِنَا وَ أَوْحَيْنَا إِلَيْهِمْ فِعْلَ الْخَيْرَاتِ وَ إِقَامَ الصَّلَاةِ وَ آيْتَاءَ الزَّكَاةِ وَ كَانُوا لَنَا عَابِدِينَ» (۲).

فَلَمْ يَزَلْ فِي ذُرِّيَّتِهِ يَرِثُهَا بَعْضٌ عَنْ بَعْضٍ قَرْنًا فَقَرْنًا حَتَّى وَرِثَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ: «إِنَّ أَوْلَى النَّاسِ بِإِبْرَاهِيمَ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ وَ هَذَا النَّبِيُّ وَ الَّذِينَ آمَنُوا وَ اللَّهُ وَ لِيُّ الْمُؤْمِنِينَ» (۳)، فَكَانَتْ لَهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ خَاصَّةً فَقَلَّدَهَا عَلِيًّا عَلَيْهِ السَّلَامُ بِأَمْرِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ عَلَى رَسْمِ مَا فَرَضَهَا اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ، فَصَارَتْ فِي ذُرِّيَّتِهِ الْأَصْفِيَاءَ الَّذِينَ آتَاهُمُ اللَّهُ الْعِلْمَ وَ الْإِيمَانَ لِقَوْلِهِ

ذُرِّيَّةٌ مِنْ نِزَامِ خَوَاهِدِ بُوْد؟ وَ خَدَايَ تَعَالَى فَرَمُود: عَهْدِ مِنْ بَه ظَالِمَانِ نَمِي رَسْد. اَيْنِ آيَه اِمَامَتِ هَر ظَالِمِي رَا تَا رُوْز قِيَامَتِ بَاطِلِ كَرْدَه وَ آن رَا مَخْصُوصِ اَصْفِيَاءِ گَرْدَانِيْدَه اَسْت. اَنگَاهِ خَدَايَ تَعَالَى اَوْ رَا گَرَامِي دَاشْتِ وَ اِمَامَتِ رَا دَر ذُرِّيَّه وَ نَزَادِ بَرگَزِيْدَه وَ پَاكِ اَوْ قَرَارِ دَادِ وَ فَرَمُود: وَ مَا بَه اَوْ اِسْحَاقِ وَ يَعْقُوبِ رَا بَخْشِيْدِيْمِ وَ هِمَّهْ اَنهَا رَا شَايِسْتَه قَرَارِ دَاْدِيْمِ وَ اَنهَا رَا اِمَامَانِي قَرَارِ دَاْدِيْمِ كَه بَه دَسْتُورِ مَا هِدَايَتِ مِي كَرْدَنْدِ وَ اَنْجَامِ كَارِهَائِي خَيْرِ وَ اِقَامَهْ صَلُوَهْ وَ اعْطَاءِ زَكَاهْ رَا بَه اَنانِ وَ حِي كَرْدِيْمِ وَ بَرَايِ مَا عِبَادَتُ كَنْدِگَانِ بُوْدَنْدِ.

وَ اَيْنِ اِمَامَتِ پِيُوسْتَه دَر ذُرِّيَّهْ اَوْ بُوْدِ وَ قَرْنِ بَه قَرْنِ اَن رَا اَزِ يَكْدِيگَرِ اَرْتِ مِي بَرْدَنْدِ تَا اَنكَه پِيَاْمَبَرِ اَكْرَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَ اَرْتِ اَن گَرْدِيْدِ وَ خَدَايَ تَعَالَى فَرَمُود: سَزَاوَارْتَرِيْنِ مَرْدَمِ بَه اِبْرَاهِيْمِ كَسَانِي هَسْتَنْدِ كَه اَزِ اَوْ پِيُورِي كَرْدَنْدِ وَ هَمِيْنِ پِيَاْمَبَرِ وَ مُؤْمِنَانِ وَ خَدَاوَنْدِ وَ لِيّ مُؤْمِنِيْنِ اَسْت. وَ اَيْنِ مَقَامِ اِمَامَتِ اَخْتِصَاصِ بَه پِيَاْمَبَرِ اَكْرَمِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ دَاشْتِ وَ اَن رَا بَه اَمْرِ خَدَايَ تَعَالَى وَ بَه رُوشِي كَه اَوْ وَاجِبِ كَرْدَه اَسْتِ بَه عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ تَفْوِيْضِ فَرَمُودِ وَ دَرِ ذُرِّيَّهْ بَرگَزِيْدَهْ اَوْ جَارِي شُدِ، كَسَانِي كَه خَدَايَ تَعَالَى بَه اَنهَا عِلْمِ وَ اِيْمَانِ دَاْدَه اَسْتِ چنانكَه فَرَمُودَه اَسْت: اَنانِ كَه بَه اَنهَا عِلْمِ وَ

عَزَّوَجَلَّ: «وَقَالَ الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَى يَوْمِ الْبَعْثِ فَهَذَا يَوْمُ الْبَعْثِ [وَلَكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ]» (۳) فَهِيَ فِي وُلْدِ عَلِيِّ عَلَيْهِ السَّلَامُ خَاصَّةً إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِذْ لَا نَبِيَّ بَعْدَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَمِنْ أَيْنَ يَخْتَارُ هَؤُلَاءِ الْجُهَّالُ؟!

إِنَّ الْإِمَامَةَ هِيَ مَنْزِلَةُ الْأَنْبِيَاءِ وَارِثَةُ الْأَوْصِيَاءِ، إِنَّ الْإِمَامَةَ خِلَافَةُ اللَّهِ تَعَالَى وَخِلَافَةُ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَمَقَامُ أَمِيرِ الْمُؤْمِنِينَ، وَمِيرَاثُ الْحَسَنِ وَالْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ.

إِنَّ الْإِمَامَةَ زِمَامُ الدِّينِ، وَنِظَامُ الْمُسْلِمِينَ، وَصَلَاحُ الدُّنْيَا وَعِزُّ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ الْإِمَامَةَ أَسُّ الْإِسْلَامِ النَّامِي، وَفَرْعُهُ الشَّامِي، بِالْإِمَامِ تَمَامُ الصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَالصِّيَامِ وَالْحَجِّ وَالْجِهَادِ، وَتَوْفِيرُ الْفِيءِ وَالصَّدَقَاتِ، وَإِمْضَاءُ الْحُدُودِ وَالْأَحْكَامِ، وَمَنْعُ التُّغُورِ وَالْأَطْرَافِ.

الْإِمَامُ: يُحِلُّ حَلَالَ اللَّهِ، وَيُحَرِّمُ حَرَامَ اللَّهِ، وَيُقِيمُ حُدُودَ اللَّهِ، وَيَذُبُّ عَنِ دِينِ اللَّهِ، وَيَدْعُو إِلَى سَبِيلِ رَبِّهِ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَالْحُجَّةِ الْبَالِغَةِ، الْإِمَامُ كَالشَّمْسِ -

ایمان داده شده است گفتند: شما تا روز قیامت در کتاب خدا ماندید و این روز قیامت است ولیکن شما نمی دانید. آری امامت در فرزندان علی علیه السلام تا روز قیامت جاری است، زیرا که پس از محمد صلی الله علیه و آله و سلم پیامبری نیست. چگونه این جهال امام بر می گزینند.

امامت مقام انبیاء و ارث اوصیاء است، امامت جانشینی خدا و جانشینی رسول و مقام امیرالمؤمنین و میراث حسن و حسین علیهما السلام است.

امامت زمام دین و نظام مسلمین و صلاح دنیا و عزت مؤمنین است. امامت بنیاد پاک اسلام و شاخه پربرکت آن است، به واسطه امامت نماز و زکاة و روزه و حج و جهاد و فراوانی غنائم و صدقات و اجرای حدود و احکام و مرزبانی سرحدات و اطراف تحقق می یابد.

امام حلال خدا را حلال و حرام او را حرام می کند و حدود الهی را اقامه و از دین خدا دفاع می نماید و با حکمت و موعظه حسنه و حجّت بالغه مردم را به راه پروردگار فرا می خواند امام مانند شمس طالعه برای عالم است و او در افق است

الطَّالِعَةُ لِلْعَالَمِ وَهِيَ فِي الْأُفُقِ بِحَيْثُ لَا تَنَالُهَا الْأَيْدِي وَالْأَبْصَارُ.
 الإمام: البدر المنير، والسراج الزاهر، والنور الشاطع، والنجم الهادي في
 غياهب الدجى، والتبد القفار، ولجج البحار.
 الإمام: الماء العذب على الظماء، والدال على الهدى، والمنجي من الردى، الإمام:
 النار على الألفاع، الحار لمن اضطل به والدليل في المهالك من فارقة فهالك.
 الإمام: السحاب الماطر، والغيث الهاطل، والشمس المضيئة، والسماء الظليلة، و
 الأرض البسيطة، والعين الغزيرة. والغدير والروضة.
 الإمام: الأمين الرفيق، والوالد الشفيق، والأخ الشقيق، ومفزع العباد في -
 الداهية.

الإمام: أمين الله عز وجل في خلقه، وحجته على عباده، وخليفته في بلاده، والداعي
 إلى الله عز وجل، والذاب عن حرم الله عز وجل.
 الإمام: هو المطهر من الذنوب، المبرء من العيوب، مخصوص بالعلم، موسوم

که آیدی و ابصار بدو نرسد.

امام بدر منیر و سراج زاهر و نور ساطع و ستاره هادی در شبهای تاریک و
 بیابانهای بی آب و علف و دریاهاى پرگرداب است.

امام آب گوارا به کام تشنگان و راهنمای هدایت و رهاننده از گمراهی است.
 امام آتشی بر بلندی و گرما بخش سرمازدگان و دلیل در مهالك است که هر کس
 از آن مفارقت کند هلاک خواهد شد.

امام ابر بارنده و باران سیل آسا و خورشید رخشنده و آسمان سایه افکننده و
 زمین گسترده و چشمه جوشنده و برکه و روضه است.

امام یاری امین و پدری مهربان و برادری دلسوز و پناهگاه بندگان در
 حوادث ناگوار است.

امام امین خدای تعالی در میان خلائق و حجّت او بر بندگان و خلیفه او در
 بلاد و داعی به خدای تعالی و مدافع از حریم خدای تعالی است.

امام مطهر از گناهان و مبرای از عیوب و مخصوص به علم و موسوم به

بِالْحِلْمِ، نِظَامِ الدِّينِ، وَ عِزِّ الْمُسْلِمِينَ وَ غَيْظِ الْمُنَافِقِينَ، وَ بَوَارِ الْكَافِرِينَ .
 الإِمَامُ: وَاحِدٌ دَهْرِهِ، لَا يُدَانِيهِ أَحَدٌ، وَ لَا يُعَادِلُهُ عَالِمٌ، وَ لَا يُوجَدُ مِنْهُ بَدَلٌ وَ لَا لَهُ
 مِثْلٌ وَ لَا نَظِيرٌ، مَخْصُوصٌ بِالْفَضْلِ كُلِّهِ مِنْ غَيْرِ طَلَبٍ مِنْهُ لَهُ وَ لَا اِكْتِسَابٍ، بَلْ
 اخْتِصَاصٌ مِنَ الْمَفْضَلِ الْوَهَّابِ . فَمَنْ ذَا الَّذِي يَبْلُغُ مَعْرِفَةَ الإِمَامِ أَوْ يُمَكِّنُهُ اخْتِيَارَهُ؟!
 هَيْهَاتَ! هَيْهَاتَ! ضَلَّتِ الْعُقُولُ، وَ تَاهَتِ الْحُلُومُ، وَ حَارَتِ الْأَلْبَابُ وَ حَسَرَتِ الْعُيُونُ،
 وَ تَصَاغَرَتِ الْعُظْمَاءُ، وَ تَحَيَّرَتِ الْحُكَمَاءُ، وَ حَصِرَتِ الْخُطَبَاءُ، وَ تَقَاصَرَتِ الْحُلَمَاءُ، وَ
 جَهَلَتِ الْأَلْبَاءُ، وَ كَلَّتِ الشُّعْرَاءُ، وَ عَجَزَتِ الْأُدْبَاءُ، وَ عَيَّيَتِ الْبُلْغَاءُ عَنْ وَصْفِ شَأْنٍ مِنْ
 شَيْئِهِ أَوْ فَضِيلَةٍ مِنْ فَضَائِلِهِ، فَأَقْرَبَتْ بِالْعَجْزِ [وَ التَّقْصِيرِ]، وَ كَيْفَ يُوصَفُ أَوْ يُنَعَتُ
 بِكُنْهِهِ أَوْ يُفْهَمُ شَيْءٌ مِنْ أَمْرِهِ، أَوْ يَقُومُ أَحَدٌ مَقَامَهُ، أَوْ يُغْنِي عَنْهُ غَنَاءَهُ^(۱)، لا وَ كَيْفَ وَ أَنَّى؟
 وَ هُوَ بِحَيْثُ النَّجْمِ مِنْ أَيْدِي الْمُتَنَاوِلِينَ، وَ وَصَفِ الْوَاصِفِينَ .
 فَأَيْنَ الْاِخْتِيَارُ مِنْ هَذَا، وَ أَيْنَ الْعُقُولُ عَنْ هَذَا، وَ أَيْنَ يُوجَدُ مِثْلُ هَذَا؟ ظَنُّوا أَنَّ ذَلِكَ

بردباری و نظام دین و عزت مسلمین و موجب خشم منافقین و هلاکت کفار است .
 امام یگانه دوران است، هیچ کس به پایه او نرسد و عالمی با او برابر نگردد و
 همتا و مثل و نظیری ندارد و بی اکتساب و طلب به فضل و کمال مخصوص گشته و
 از جانب مفضل و هاب بدان اختصاص یافته است . کیست که بتواند به کُنه معرفت
 امام دست یابد یا آنکه بتواند او را برگزیند؟ هیهات! هیهات! عقل و دانش در او
 گم و خردها حیران و چشمها بی فروغ و بزرگان کوچک و حکیمان متحیر و
 خطیبان الکن و خردمندان قاصر و دانایان جاهل و شاعران درمانده و ادیبان
 ناتوان و بلیغان عاجزند که شأنی از شئون و فضیلتی از فضایل امام را توصیف
 کنند و به ناتوانی و تقصیر خود معترفند چه رسد به آنکه کُنه او توصیف شود و یا
 آنکه چیزی از اسرار او فهمیده شود یا کسی قائم مقام و نایب او شود؟ نه، از کجا
 و چگونه چنین چیزی ممکن است، او مانند ستاره ای است که از دسترسی و
 توصیف خلاق برتر است .

این مقام چقدر از اختیار و عقول مردم فاصله دارد و کجا چنین مقامی یافت

يُوجَدُ فِي غَيْرِ آلِ الرَّسُولِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ كَذَبْتُهُمْ وَ اللَّهُ أَنفُسُهُمْ وَ مَنْتَهُمُ الْبَاطِلُ، فَارْتَقُوا مُرْتَقَاً صَعْباً دَخُضاً تَزَلُّ عَنْهُ إِلَى الْحَضِيضِ أَقْدَامُهُمْ، وَ رَامُوا إِقَامَةَ الْإِمَامِ بِعُقُولٍ حَائِرَةٍ نَاقِصَةٍ وَ آرَاءٍ مُضِلَّةٍ فَلَمْ يَزِدُوا مِنْهُ إِلَّا بُعْدًا، قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَنَّى يُؤْفَكُونَ.

لَقَدْ رَامُوا صَعْباً، وَ قَالُوا إِنْكَاراً، وَ ضَلُّوا ضَلَالاً بَعِيداً، وَ وَقَعُوا فِي الْحَيْرَةِ، إِذْ تَرَكُوا الْإِمَامَ عَنْ بَصِيرَةٍ، وَ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَ كَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ، رَغِبُوا عَنِ اخْتِيَارِ اللَّهِ وَ اخْتِيَارِ رَسُولِهِ إِلَى اخْتِيَارِهِمْ، وَ الْقُرْآنُ يُنَادِيهِمْ: «وَ رَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَ يَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ»^(۱).

وَ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «وَ مَا كَانَ لِلْمُؤْمِنِينَ وَ لَا الْمُؤْمِنَاتِ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ»^(۲). وَ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ * أَمْ لَكُمْ كِتَابٌ فِيهِ

می شود؟ می پندارند که امام در غیر آل رسول عليهم السلام یافت می شود، به خدا سوگند خودشان خود را دروغگو شمردند و آنها را اباطیل ایشان به آرزوهای باطل واداشته است و به گردنۀ سخت و لغزنده ای بالا رفته اند که گامهایشان می لغزد و به پرتگاه سقوط خواهند کرد و به عقول سرگردان و ناقص و آرای گمراه کننده خود امامی را بر گزینند که جز دوری و گمراهی بر ایشان نیفزاید خدا ایشان را بکشد، تا کی نسبت ناروا می دهند؟

سختی را طلب کردند و سخن دروغ بر زبان جاری نمودند و به گمراهی عمیقی در افتادند و در حیرت و سرگردانی واقع شدند، زیرا که از روی بصیرت امام را ترک کردند و شیطان اعمالشان را آراست و آنان را از سبیل الهی بازداشت درحالی که **مُستَبصِر** بودند، از برگزیده خدا و رسول روی برگردانیده و به جانب برگزیده خود روی آوردند در حالی که ندای قرآن کریم به آنان چنین است: و پروردگار تو هر کسی را که بخواهد می آفریند و او را بر می گزیند و ایشان را اختیاری نیست **سُبْحَانَ اللَّهِ وَ تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ** و باز فرموده است: هیچ زن و مرد مؤمنی را نسزد که چون خدا و رسولش حکمی کنند امر دیگری را اختیار کنند. و فرموده است: چگونه آید که چگونه حکم می کنید؟ آیا کتابی دارید که از

تَدْرُسُونَ * إِنَّ لَكُمْ فِيهِ لَمَا تَخَيَّرُونَ * أَمْ لَكُمْ أَيْمَانٌ عَلَيْنَا بِاللِّغَةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ إِنَّ لَكُمْ لَمَا تَحْكُمُونَ * سَلُّهُمْ أَيُّهُمْ بِذَلِكَ زَعِيمٌ * أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ فَلْيَأْتُوا بِشُرَكَائِهِمْ إِنْ كَانُوا صَادِقِينَ»^(۱) وَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا»^(۲)، أَمْ «طَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ»^(۳)، أَمْ «قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ * إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ * وَلَوْ عَلِمَ اللَّهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَأَسْمَعَهُمْ وَ لَوْ أَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ»^(۴)، أَمْ «قَالُوا سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا»^(۵) بَلْ هُوَ بِإِفْضَالِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ.

فَكَيْفَ لَهُمْ بِاخْتِيَارِ الْإِمَامِ؟! وَ الْإِمَامُ عَالِمٌ لَا يَجْهَلُ، وَ رَاعٍ لَا يُنْكَلُ، مَعْدِنُ الْقُدْسِ وَ الطَّهَارَةِ وَ النَّسْكِ^(۶) وَ الزَّهَادَةِ وَ الْعِلْمِ وَ الْعِبَادَةِ، مَخْصُوصٌ بِدَعْوَةِ الرَّسُولِ وَ هُوَ

آن پیاموزید؟ آیا آنچه که اختیار می کنید رواست؟ آیا علیه ما سوگندی دارید که تا روز قیامت حق حکومت و قضا دارید؟ از ایشان پیرس کدام یک از آنها به چنین مطلبی زعیم است؟ یا برای آنها شریکانی است، پس اگر راست می گویند شرکاء خود را بیاورند. و خدای تعالی فرمود: آیا در قرآن تدبیر نمی کنند یا آنکه قلوبشان مقفول است؟ یا آنکه خداوند بر قلوب آنها مهر نهاده و نمی فهمند؟ یا آنکه گفتند شنیدیم ولی نمی شنوند و نزد خداوند بدترین جنبنندگان کران و گنگانند که تعقل نمی کنند و اگر خیری در آنها بود خداوند آنها را شنوا می کرد و اگر شنوا می کرد پشت می کردند و اعراض می نمودند. و یا آنکه گفتند شنیدیم و نافرمانی کردیم. آری مقام امامت به فضل الهی است و آن رابه هرکس که خواهد اعطا می کند وَ اللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ.

آنان چگونه می توانند امام را برگزینند در حالی که امام عالمی است که نادانی ندارد و سرپرستی است که نکول نکند و معدن قدس و طهارت و طریقت و زهد و علم و عبادت است و مخصوص به دعوت رسول خدا و تعیین اوست و از نسل

۱- القلم: ۳۷ الی ۴۲. ۲- محمد: ۲۴.

۳- راجع سورة التوبة: ۹۳. ۴- الانفال: ۲۱ الی ۲۳.

۵- البقرة: ۹۳.

۶- فی بعض النسخ «والسنا» و الصواب ما فی الصلب کما فی الکافی والعیون.

نَسَلُ الْمُطَهَّرَةِ الْبَتُولِ، لَا مَعْمَزَ فِيهِ فِي نَسَبٍ، وَلَا يُدَانِيهِ [دَنَسٌ]، لَهُ الْمَنْزِلَةُ الْأَعْلَى لَا يَبْلُغُهَا [ذُو حَسَبٍ]، فِي الْبَيْتِ مِنْ قُرَيْشٍ وَالدُّرُوزَةِ مِنْ هَاشِمٍ وَالْعِثْرَةِ مِنْ آلِ الرَّسُولِ، وَ الرَّضِيِّ مِنَ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ، شَرَفُ الْأَشْرَافِ، وَالْفَرْعُ مِنْ آلِ عَبْدِ مَنَافٍ، نَامِي الْعِلْمِ^(۱)، كَامِلُ الْحِلْمِ، مُضْطَلَعٌ بِالْإِمَامَةِ، عَالِمٌ بِالسِّيَاسَةِ، مَفْرُوضُ الطَّاعَةِ، قَائِمٌ بِأَمْرِ اللَّهِ، نَاصِحٌ لِعِبَادِ اللَّهِ، حَافِظٌ لِدِينِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ.

إِنَّ الْأَنْبِيَاءَ وَالْأُمَّةَ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ يُوفِّقُهُمُ اللَّهُ وَيُوتِيهِمْ مِنْ مَخْزُونِ عِلْمِهِ وَحِكْمَتِهِ مَا لَا يُؤْتِيهِ غَيْرُهُمْ، فَيَكُونُ عِلْمُهُمْ فَوْقَ عِلْمِ أَهْلِ زَمَانِهِمْ فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: «أَمَّنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يَتَّبَعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يَهْدِي فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ»^(۲)، وَقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ: «وَمَنْ يُؤْتِ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ»^(۳). وَقَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي طَالُوتَ: «إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَيْهِ عَلَيْكُمْ وَزَادَهُ بَسْطَةً فِي الْعِلْمِ وَالْجِسْمِ وَاللَّهُ يُؤْتِي مُلْكَهُ مَنْ

مطهر بتول است و در نژاد او تیرگی نیست و پلیدی راه ندارد و برای او منزلتی است که هیچ ذو حسبی بدان نرسد از خاندان قریش و نسب بلند هاشم و عترت آل رسول، و مرضی خدای تعالی است، شرف اشراف و فرعی از شجره عبدمناف است، علمش نامی و حلمش کامل می باشد، آفریده شده برای امامت، عالم به سیاست و واجب الطاعة است، قائم به امر خدا، ناصح بندگان خدا و حافظ دین او است. خداوند پیامبران و امامان را توفیق می دهد و از مخزن علم و حکمت خود به آنان چیزی را عطا می کند که به دیگران نمی دهد و علم آنان فوق علم سایرین است چنان که خدای تعالی می فرماید: آیا کسی که به حق فرا می خواند شایسته تر است تا از او تبعیت شود یا کسی که مهتدی نیست مگر آنکه او را هدایت کنند چه می گوئید و چگونه حکم می کنید؟ و باز می فرماید: و کسی را که حکمت داده اند خیر کثیر به او ارزانی کرده اند و جز خردمندان متذکر نمی شوند. در داستان طالوت می فرماید: خداوند او را برگزید و در علم و جسم برتری داد و خداوند پادشاهی خود را به هرکس که بخواهد ارزانی می کند و

۱ - فی بعض النسخ «باقر العلم».

۲ - البقرة: ۲۶۹.

۳ - یونس: ۳۵.

يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ» (۱). وَقَالَ لِنَبِيِّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا» (۲).
 وَقَالَ عَزَّوَجَلَّ فِي الْأُمَّةِ مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ وَعِثْرَتِهِ وَذُرِّيَّتِهِ (۳) صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ
 أَجْمَعِينَ: «أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا * فَمِنْهُمْ مَنْ آمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَى بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا» (۴).

إِنَّ الْعَبْدَ إِذَا اخْتَارَهُ اللَّهُ تَعَالَى لِأُمُورِ عِبَادِهِ يَشْرَحُ لِذَلِكَ صَدْرَهُ، وَأُودِعَ قَلْبَهُ يَنَابِيعَ -
 الْحِكْمَةِ، وَالْأَهْمَةَ الْعِلْمِ الْإِهَامًا، فَلَمْ يَغِي بَعْدَهُ بِجَوَابٍ، وَلَا يَحِيرُ فِيهِ عَنِ الصَّوَابِ، فَهُوَ
 مَعْصُومٌ مُؤَيَّدٌ، مُوَفَّقٌ مُسَدَّدٌ، قَدْ آمَنَ الْخَطَأَ وَالزَّلَالَ وَالْعِثَارَ، يَخُصُّهُ اللَّهُ تَعَالَى بِذَلِكَ
 لِتَكُونَ حُجَّتُهُ الْبَالِغَةَ عَلَى عِبَادِهِ، وَشَاهِدَهُ عَلَى خَلْقِهِ: «وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ
 وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ».

خداوند واسع و علیم است. و به پیامبرش فرمود: و فضل خداوند بر تو بسیار است. و خدای تعالی دربارهٔ ائمه از اهل بیت و عترت و ذریه او صلوات الله عليهم اجمعین می فرماید: آیا بر مردم حسد می ورزند، مردمی که خداوند فضل خود را به آنان ارزانی فرموده است؟ ما به آل ابراهیم کتاب و حکمت و ملک عظیمی دادیم و برخی به آن ایمان آورده و برخی دیگر از آن روی می گردانند و جهنم آتش کافی دارد.

چون خدای تعالی بنده ای را برای امور بندگانش برگزیند به او شرح صدق عطا کند و در دلش چشمه های حکمت به ودیعه نهد و دانش را به او الهام فرماید و پس از آن او در جوابی در نماید و در صوابی حیران نماید. او معصوم مؤید و موفق مسدد و از خطا و لغزش در امان است، خداوند او را بدین اوصاف مخصوص می گرداند تا حجّت بالغه بر بندگان و شاهد بر خلائق باشد وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ.

- النساء: ۱۱۳.

- النساء: ۵۲ و ۵۴.

- البقرة: ۲۴۷.

- فی بعض النسخ «وورائه».

فَهَلْ يَقْدِرُونَ عَلَىٰ مِثْلِ هَذَا؟! فَيَخْتَارُوهُ، أَوْ يَكُونُ خِيَارَهُمْ بِهَذِهِ الصِّفَةِ فَيُقَدِّمُوهُ،
تَعَدُّوا - وَبَيْتِ اللَّهِ - الْحَقَّ، وَ تَبَدُّوا كِتَابَ اللَّهِ وَرَاءَ ظُهُورِهِمْ كَأَنَّهُمْ لَا يَعْلَمُونَ، وَ فِي
كِتَابِ اللَّهِ الْهُدَىٰ وَ الشُّفَاءَ، فَتَبَدُّوهُ وَ اتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ فَذَمَّهُمُ اللَّهُ وَ مَقَتَهُمْ وَ اتَّعَسَهُمْ.
فَقَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوِيَهُ بِغَيْرِ هُدًى مِّنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الظَّالِمِينَ»^(۱)؛ وَ قَالَ عَزَّ وَجَلَّ: «فَتَعَسَاءَ لَهُمْ وَ أَضَلَّ أَعْمَالَهُمْ» وَ قَالَ: «كَبُرَ مَقْتًا عِنْدَ اللَّهِ وَ
عِنْدَ الَّذِينَ آمَنُوا كَذَلِكَ يَطْبَعُ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ قَلْبٍ مُّتَكَبِّرٍ جَبَّارٍ»^(۲).

هذا آخِرُ الْجُزْءِ الثَّانِي مِنْ كِتَابِ «كَمَالِ الدِّينِ وَ تَمَامِ النُّعْمَةِ» فِي اثْبَاتِ الْغَيْبَةِ وَ
كَشْفِ الْحَيْرَةِ تَصْنِيفِ الشَّيْخِ أَبِي جَعْفَرٍ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ بْنِ مُوسَى بْنِ بَابُويَةَ -

آیا بشر به چنین اموری قادر است تا او را برگزیند یا آنکه برگزیده آنها
چنین اوصافی دارد تا او را پیش بیندازند؟
به بیت الله سوگند که با حق دشمنی کردند و کتاب خدا را پشت سر انداختند،
گویا نمی دانند، و در کتاب خدا هدایت و شفاء است آن را به کناری انداختند و از
هوی و هوس پیروی کردند و خداوند آنها را نکوهش کرد و دشمن داشت و
بدبخت کرد.

خدای تعالی فرمود: و کیست که گمراه تر باشد از کسی که بی رهبری خداوند
از هوی پیروی کند که خدای تعالی ستمکاران را هدایت نمی کند. و فرموده
است: بدا به حال ایشان و نابود کند اعمال ایشان را و فرمود: نزد خدا و مؤمنان
دشمنی بزرگی است و این چنین خداوند بر قلب متکبر ستمکار مهر می نهد.

جزء دوم کتاب کمال الدین و تمام النعمة در اثبات غیبت و برطرف کردن
حیرت تألیف شیخ بزرگوار ابو جعفر محمد بن علی بن حسین بن موسی بن بابویه

الْقَمِّي - قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ وَ نَوَّرَ ضَرْيَحَهُ - وَ بِهِ كَمُلَ الْكِتَابُ وَ تَمَّ، وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ
العَالَمِينَ،

وَ صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ الْمُعْصُومِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا.

* * * *

* * *

* *

*

قَمِّي - قَدَّسَ اللهُ رُوحَهُ وَ نَوَّرَ ضَرْيَحَهُ - بِهِ پَايَانِ رَسِيدِ وَ بَا اَيْنِ جَزُو دَوْمِ كِتَابِ
كَامِلِ وَ تَمَامِ شَد. وَ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَ صَلَّى اللهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِهِ الطَّيِّبِينَ الطَّاهِرِينَ
الْمُعْصُومِينَ وَ سَلَّمَ تَسْلِيمًا كَثِيرًا.

ترجمه این جزء در تاریخ ۱۶ جمادی الثانیة ۱۴۲۰

مطابق با ۵ مهر ۱۳۷۸ به پایان رسید

عضو هیئت علمی

دانشکده الهیات و معارف اسلامی دانشگاه تهران

منصور پهلوان

فهرست مطالب

باب ۳۳

روایات امام صادق علیه السلام درباره امام دوازدهم علیه السلام ۳

باب ۳۴

روایات امام کاظم علیه السلام درباره قائم علیه السلام و غیبت او ۴۲

سخنان هشام بن حکم در مجلس یحیی بن خالد ۴۶

باب ۳۵

روایات امام رضا علیه السلام درباره امام دوازدهم علیه السلام ۵۸

باب ۳۶

روایات امام جواد علیه السلام درباره امام دوازدهم علیه السلام ۵۸

باب ۳۷

روایات امام هادی علیه السلام درباره امام دوازدهم علیه السلام ۷۳

باب ۳۸

روایات امام عسکری علیه السلام درباره امام دوازدهم علیه السلام ۸۰

روایاتی درباره خضر علیه السلام ۸۳

احادیث ذوالقرنین ۹۳

ادامه روایات امام عسکری علیه السلام ۱۱۷

باب ۳۹

منکران امام دوازدهم حضرت قائم علیه السلام ۱۲۰

باب ۴۰

عدم اجتماع امامت در دو برادر پس از حسین علیه السلام ۱۲۷

- باب ۴۱
 ۱۳۲ ..... روایاتی که دربارهٔ مادر قائم علیه السلام وارد شده است
- باب ۴۲
 ۱۴۳ ..... روایات میلاد قائم علیه السلام
- باب ۴۳
 ۱۶۱ ..... افرادی که حضرت قائم علیه السلام را دیده‌اند
- باب ۴۴
 ۲۳۱ ..... علّت غیبت
- باب ۴۵
 ۲۳۵ ..... توقیعات وارده از قائم علیه السلام
 ۲۸۴ ..... توقیعی از صاحب الزّمان علیه السلام
 ۲۸۷ ..... دعایی در غیبت امام زمان علیه السلام
 ۲۹۵ ..... ادامهٔ توقیعات وارده از قائم علیه السلام
- باب ۴۶
 ۳۰۷ ..... احادیثی که دربارهٔ عمر طولانی آمده
- باب ۴۷
 ۳۱۱ ..... حدیث دجال
- باب ۴۸
 ۳۲۵ ..... حدیث آهوهای سرزمین نینوا
- باب ۴۹
 ۳۳۱ ..... حدیث حُبَابَةُ وَالْبَيْتِ
- باب ۵۰
 ۳۳۵ ..... حدیث معمر مغربی

	باب ۵۱	
۳۵۲	.....	حدیث عبید جُرهمی
	باب ۵۲	
۳۵۴	.....	حدیث ربیع فزاری
	باب ۵۳	
۳۵۷	.....	حدیث کاهن
	باب ۵۴	
۳۵۹	.....	حدیث شدّاد (کسانی که عمر طولانی کردند)
۴۰۳	.....	حکایت بنوهر و بوذائف
۵۳۶	.....	گفتار مؤلف درباره غیبت
۵۴۳	.....	ادامه حدیث شدّاد (کسانی که عمر طولانی کردند)
	باب ۵۵	
۵۴۶	.....	ثواب انتظار فرج
	باب ۵۶	
۵۵۲	.....	نهی از تسمیه قائم <small>علیه السلام</small>
	باب ۵۷	
۵۵۳	.....	نشانه های ظهور قائم <small>علیه السلام</small>
	باب ۵۸	
۵۶۵	.....	نوادر کتاب

* * *